

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

BENDE LÍVIA

TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
A KÖRÖS–TISZA–MAROS KÖZÉN
AZ AVAR KOR MÁSODIK FELÉBEN

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 8

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság / International Advisory Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, Ua)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, Syr)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, Ru)

BENDE LÍVIA

TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
A KÖRÖS–TISZA–MAROS KÖZÉN
AZ AVAR KOR MÁSODIK FELÉBEN

BESTATTUNGSBRÄUCHE IN DER ZWEITEN HÄLFTE
DER AWARENZEIT IM GEBIET ZWISCHEN
KÖRÖS, THEISS UND MAROS

Főszerkesztő

LŐRINCZY GÁBOR

Szerkesztők

MAJOR BALÁZS – TÜRK ATTILA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar
Régészettudományi Intézet

BUDAPEST
2017

A kiadvány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem KAP 16-71024-1.8-BTK programjának keretében készült

A kötet az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskolájában 2006-ban megvédett disszertáció rövidített változata

Borítókép

Tausírozott díszű, kettőspajzs alakú, vas övveret a pitvarosi 72. sírból. Fotó: Pápai Zoltán

Belső borító

Részlet az Első Katonai Felmérésből

Hátsó borító

Részlet a Második Katonai Felmérésből

Hátlapon

Kantár rekonstrukciója a pitvarosi 51. sír leletei alapján. Rajz: Nagy Imre

© Bende Livia szülei, Lőrinczy Gábor, Molnár Erika, Siklósi Zsuzsanna, Vörös István

© Archaeolingua Alapítvány

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

ISBN 978-963-9911-95-6
HU-ISSN 2064-8162

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

ARCHAEOLOGUA

2017

ARCHAEOLOGUA ALAPÍTVÁNY
H-1014 Budapest, Úri u. 49

Tördelés és layout: Váczi Gábor

Nyomda: Prime Rate Kft.

TARTALOM

1. Bevezetés	9
2. Katalógus	15
1. Almáskamarás-homokbánya (Békés megye).....	15
2. Apátfalva-vámház (Csongrád megye)	15
3. Békésszentandrás-Mogyorós-halom, MRT 8, 1/1. lh. (Békés megye)	16
4. Csárdaszállás-Hanzély-tanya, MRT 10, 4/21. lh. (Békés megye)	16
5. Csorvás-Kossuth Tsz (Békés megye).....	18
6. Endrőd-Bacsa-lapos, Szigetvári-tanya, MRT 8, 3/157. lh. (ma Gyomaendrőd, Békés megye)	18
7. Endrőd-Doboskert, MRT 8, 3/21. lh. (ma Gyomaendrőd, Békés megye)	21
8. Endrőd-Kecskészug (ma Gyomaendrőd, Békés megye)	21
9. Endrőd-Páskum, Iványi-köz, MRT 8, 3/119. lh. (ma Gyomaendrőd, Békés megye)	23
10. Eperjes-Csabacsüd (Csongrád megye)	23
11. Gádoros-November 7. Tsz (Szárító) (Békés megye)	23
12. Gerla-Szakácsföld, MRT 10, 5/16. lh. (Békés megye)	24
13. Gyula-483. lelőhely (a Békéscsaba–Gyula közti út négysávosítása, 5. lh., Békés megye).....	25
14. Hódmezővásárhely-Cinkus, Bulla-tanya (ma Orosháza határa, Békés megye)	29
15. Hódmezővásárhely-Gorzsa, Pócsy Mihály-tanya (Csongrád megye)	30
16. Hódmezővásárhely-Kishomok, 1–4. homokbánya (Csongrád megye)	31
17. Hódmezővásárhely-Sóshalom (Csongrád megye).....	32
18. Kondoros-Gépállomás utca, MRT 8, 6/9. lh. (Békés megye).....	33
19. Magyarcsanád-Belezi-dűlő (Csongrád megye)	34
20. Mártély-AP üdülő (Csongrád megye).....	34
21. Mindszent-Bozó Ambrus Károly tanyája (Csongrád megye).....	35
22. Mindszent-Helffy utca (Csongrád megye).....	36
23. Mindszent-vasútállomás (Csongrád megye).....	36
24. Nagykamarás (Békés megye)	37
25. Nagymágocs-Ótompá (Csongrád megye).....	38
26. Orosháza-Béke Tsz homokbánya (Békés megye).....	44
27. Orosháza-Bónum-téglagyár (Békés megye).....	51
28. Örménykút-hidroglóbusz, MRT 8, 7/11. lelőhely (Békés megye).....	63
29. Pítvaros-Lenin u. 9. (Csongrád megye).....	65
30. Pítvaros (Csongrád megye).....	66
31. Szarvas-Grexa-téglagyár, MRT 8, 8/68. lh. (Békés megye)	121
32. Szarvas-Horváth-puszta (Békés megye).....	149
33. Szarvas-Káka, Kettőshalmi-dűlő, MRT 8, 8/109. lh. (Békés megye).....	150
34. Szarvas-Kákapuszta-Kettőshalom, MRT 8, 8/108. lh. (Békés megye).....	150
35. Szarvas-Ponyiczky-tanya, MRT 8, 8/111. lh. (Békés megye)	153
36. Szarvas-Rózsás-halom, MRT 8, 8/75. lh. (Békés megye)	154
37. Szegvár-Kórógy-szentgyörgy-Gorkij Tsz (Csongrád megye).....	161
38. Szegvár-Kórógy-torok, Száraz Mátyás földje (Csongrád megye).....	161

39. Szegvár-Újtelep (Csongrád megye).....	162
40. Szegvár-Szőlőkalja (Csongrád megye).....	162
41. Szentes-Belsőecser, Brebovszki V. telke (Csongrád megye).....	163
42. Szentes-Belsőecser-Vékeri-mezsgyeecsatorna (Csongrád megye).....	163
43. Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (Csongrád megye).....	163
44. Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (Csongrád megye).....	168
45. Szentes-Berekhát, Farkas-tanya I. (Csongrád megye).....	170
46. Szentes-Berekhát, Farkas-tanya II. (Csongrád megye)	171
47. Szentes-Gógány, Epressor/part (Csongrád megye)	173
48. Szentes-Kaján (Csongrád megye).....	174
49. Szentes-Kistőke (Csongrád megye).....	195
50. Szentes-Nagyhegy (Csongrád megye).....	198
51. Székkutas-Kápolnadűlő (Csongrád megye).....	209
52. Székkutas-Új Élet Tsz (Csongrád megye)	246
53. Tápé-Lebő-Kishomokos (Csongrád megye).....	246
3. A temetők földrajzi elhelyezkedése	249
4. A tájolás.....	250
5. Sírformák, a sírgödrök mérete, kialakítása	255
5.1. Aknasírok	255
5.2. Padkás sírok	257
5.3. Sírépítmények	260
5.4. Fülkesírok	261
6. A halottak sírba helyezésének módja	275
6.1. Koporsóhasználat.....	275
6.2. A halottak helyzete.....	281
6.3. Rendellenes temetkezések	282
6.4. Kettős (többes) sírok.....	283
7. A viselet elemei a temetkezési rítusban	287
7.1. Az öv.....	287
7.2. Az övviselettel összefüggő tárgyak.....	289
7.3. A ruházat díszei.....	291
7.4. Ékszerek.....	291
8. A tárgyi mellékletek szerepe a temetkezési rítusban.....	295
8.1. Eszközök.....	295
8.2. Fegyverek.....	297
8.3. Obulus.....	298
8.4. Edények	298
8.5. A lószerszámos temetkezés	301

9. Az állatokkal kapcsolatos mellékletek a temetkezési rítusban	305
9.1. Áldozati állatok.....	306
9.2. Ételmellékletek	317
9.3. Tojás.....	321
10. Összefoglalás	323
11. Bestattungsbräuche in der zweiten Hälfte der Awarenzeit im Gebiet zwischen Körös, Theiß und Maros	325
Irodalom – Rövidítések jegyzéke.....	327
Képtáblák	339
Szerkesztői utószó (LŐRINCZY GÁBOR)	479

FÜGGELÉK

SIKLÓSI ZSUZSANNA – LŐRINCZY GÁBOR

A pitvaros-víztározói késő avar kori temető radiokarbon keltezése, Bayes-analízise és régészeti értékelése	483
---	-----

MOLNÁR ERIKA

Pitvaros-Víztározó avar kori temető embertani vizsgálatának eredményei.....	505
---	-----

VÖRÖS ISTVÁN

A pitvarosi avar temető archaeozoológiai vizsgálata.....	533
--	-----

1. BEVEZETÉS

Az avar kor emlékanyaga a korszak jellegzetességeiből adódóan eddig elsősorban temetőkből ismert, és különösen a korszak második felében fokozottabban figyelhető meg a tárgyi leletanyag egységesedése és jellegzetesen homogénné válása. Még akkor is igaz ez, ha számos tárgytypus részletes vizsgálata, kronológiájának, műhelyköreinek kidolgozása már megtörtént.

A temetkezési szokások elemeinek részleteiben történő vizsgálata elvezethet bennünket egy-egy temető vagy egy jól körülhatárolható terület népességének markánsabb leírásához, jellemzéséhez, hozzájárulhat eredetének, hagyományainak, kapcsolat-rendszerének meghatározásához, illetve a távolabbi területeken élőkötől való esetleges megkülönböztetéséhez.

Egyebek mellett kérdés azonban, hogy a temetkezési szokások vizsgálatának hagyományos szempontjainban milyen arányban keverednek a temetéssel kapcsolatos szokásokra, a társadalmi rangra, a társadalomszerkezetre jellemző vonások, illetve a hitvilági elemek. Annyi azonban nagy biztonsággal állítható, hogy ebben a korszakban a temetkezési szokásokra támaszkodva markánsabban jellemezhető egy népesség, mint a tárgyi kultúra alapján. Ebben a reményben végeztem el egy jól körülhatárolható földrajzi egység, a Körös–Tisza–Maros köze területéről ismert, az avar kor második felére keltezhető temetők ilyen irányú vizsgálatát.

A honfoglalás és avar kori temetők vizsgálatának alapvető módszertanát László Gyula dolgozta ki,¹ és munkája nyomán kristályosodott ki az avar kori temetők elemzésének corpusz-sémája, amelynek első, nagy jelentőségű, következetes formába öntése az alattányi temető monográfiája.² Napjainkig meghatározó rendszerező, koncepcionális hatását szemléletesen kifejezi – a számos azóta megjelent temetőmonográfia mellett –, hogy az avar kori temetők és temetkezési szokások kutatástörténetét feldolgozó Tomka Péter munkája tárgyának záró időpontját, tehát a temetőkutatás kezdeteinek, illetve korai időszakának végét az 1963-as évszámban, Kovrig Ilona monográfiájának megjelenésében vonta meg.³

A temetkezési szokások részletes, nagy gyűjtésen alapuló regionális vizsgálatára csak nagyon kevés példa akad, amelyek azonban egy-egy rítuselemmel foglalkoznak. Ebben a tekintetben különösen nagy jelentőségű Tomka Péter munkássága, aki a Kisalföldre vonatkozóan, nagy kitekintéssel vizsgálta a kés helyét a sírban, a tájolóást, a koporsókat, illetve legutóbb a kettős temetkezéseket.⁴

Munkámban a Körös–Tisza–Maros közére vonatkozóan hasonló részletességű vizsgálat elvégzését tűztem ki célul, de valamennyi rítuselem átfogó elemzését, kiterve, illetve felhasználva olyan kapcsolódó szempontokat is, mint a lelőhelyek földrajzi elhelyezkedése vagy a nem- és koradatok tanulságai. Pontosán azért, hogy minél megbízhatóbb képet alkothassak a vizsgált terület népességére jellemző temetkezési szokásokról, nem értem be a már publikált temetők, illetve az általam feltárt sírok vizsgálatával, hanem mindenekelőtt elvégeztem a teljes forrásanyag kritikai vizsgálatát, illetve teljes körű leírását. Az elemzésben is elsősorban a területről ismert jelenségek tényszerű jellemzésére, részletes elemzésére törekedtem. A párhuzamok vonásánál ugyanakkor gyakran szembesültem a kiragadott példák esetlegességével, hiszen a vizsgált területet – hasonló elemzések hiányában – nem volt módom egészében más régiókhoz hasonlítani.

A Körös–Tisza–Maros köze, ahogy elnevezése is mutatja, a nagy folyók által természetföldrajzi szempontból jól körülhatárolt terület, magyarországi részén három megye, nagyobb részben Csongrád és Békés, illetve egészen kis százalékban Jász-Nagykun-Szolnok osztozik. Utóbbi, illetve a mai Románia területéről nem ismerünk a vizsgálatba bevonható lelőhelyet.

¹ LÁSZLÓ 1944; LÁSZLÓ 1955.

² KOVRIG 1963.

³ TOMKA 1992.

⁴ TOMKA 1972; TOMKA 1975; TOMKA 1979; TOMKA 2003.

A címben foglalt időhatárokat maguk a lelőhelyek jelölték ki, amelyeket egységes egészként vettem vizsgálat alá. A feldolgozott lelőhelyek körébe ugyanis bevontam mindazokat a temetőket, temetőrészleteket, amelyek a hagyományosan közép és késő avar kornak nevezett időszakra keltezhetőek, függetlenül attól, hogy esetenként leletanyagaikban még kora avar kori jellegzetességeket is hordoznak. Ez a magyarázata az „avar kor második fele” megfogalmazásnak. Mindez azért is indokolt volt, mert a területen nincsen olyan temető, amelynek úgy lenne késő avar korra keltezhető része, hogy a kora avar korban is hosszú ideig használták, vagy megfordítva, nem ismerünk olyan, a kora avar kor kezdetétől használt temetőt, amelybe a késő avar korban is temetkeztek volna.

A Tiszántúl és azon belül a most vizsgált terület kora avar kora, az itt letelepült sztyepei eredetű népesség temetkezési szokásai és anyagi kultúrája az utóbbi évek kutatása által markánsan körülírt és jellemzett.⁵ Remélhetőleg a későbbiekben foglaltak alátámasztják, hogy a területen a 7. század közepe táján nagymérvű változások indultak meg az itt élő népesség életében, a korábban használt temetőket felhagyták, és részben a korábbtól eltérő területeken új temetőket nyitottak. Mindemellett ezzel párhuzamosan, illetve ezt követően ugrásszerűen megnőtt a temetők száma, amelyek újonnan betelepült népcsoportokat jeleznek. Ez az átalakulási folyamat, amelynek az eredményeként a Körös–Tisza–Maros közének késő avar kori arculata kialakult, nem egy időben zajlott le az egész területen, így a vizsgálat kezdete sem köthető egyetlen időpillanathoz.

Nehéz pontosan megítélni, hogy a kora avar kori temetők használatával pontosan mikor és milyen okokra visszavezethetően hagytak fel, és a 7. század második felében mikor indult meg a nagy késői temetők betelepítése. A publikált leletanyag alapján ez a váltás nem esik pontosan egybe a közép avar kori leletanyag megjelenésével, vagy pedig a közép avar kori átalakulás kezdetét nem csupán a leletanyagban bekövetkező markáns változáshoz kell kötnünk.⁶

A Tiszántúl területéről ismert kora avar kori temetkezések száma nagyjából 1200-ra tehető.⁷ A most vizsgált, a korszak második feléből származó és csak a Körös–Tisza–Maros közén előkerült sírok száma 3277, amelyek 53 temetőből és temetőrészletből ismertek. Munkámban minden olyan temetkezést felhasználtam, amelynek legalább a tájolása, mélysége, a mellékletek előkerülésének helye részben vagy egészben ismert. A hasonló korú szórványleletek száma ennél számottevően több, de a most vizsgált sírmenyiség hiánytalanul magában foglalja mindazokat a publikált és publikálatlan lelőhelyeket, amelyekről a temetkezési szokások körébe tartozó adatokkal rendelkezünk. A vizsgált temetők és temetőrészletek közül 20 anyaga publikálatlan.

A publikálatlan lelőhelyek egy jelentős csoportja a 2. világháború előtti időszakból származik. Főként a Csallány Gábor által feltárt Szentes környéki temetők tartoznak ide. Nagyobb részük eredeti sírlapjai még fellelhetőek a szentesi Koszta József Múzeum régészeti adattárában (ezeket a lelőhelyeket szerepeltetem a katalógusban), de néhány temető esetében leírásuk elveszett, csak az előkerült sírok számát, a síronként külön tartott, bár sokszor keveredett leletegyütteseket ismerjük (Szentes-Felsőcsordajárás, Szentes-Jaksor, Szentes-Lapistó, a szentes-nagyhegyi temető egy része). Farkas Sándor és Hampel József munkáiból is tudomásunk van néhány jelentős lelőhelyről, amelyeknek csak a leletanyagát ismerjük (Hódmezővásárhely-Tarjánvég, Mártély-Csanyi-part). Ezek a lelőhelyek nem kaptak helyet a katalógusban, de egyes, a temetkezési szokások szempontjából fontosabb vonatkozások, tárgytipusok (amilyenek pl. a fegyverek vagy az ékszerek) kapcsán ezeket is bevontam a vizsgálatba, a szövegben utalva rájuk. Az illusztrációk között megtalálható több, eddig közöletlen temetőterkép is (Szegevár-Újtelep, Szentes-Be-

⁵ Összefoglalóan LŐRINCZY 1998.

⁶ Újabb – főként az osztrák kutatás kezdeményezésére – a közép avar kori átalakulás kezdetét már nem keltezik szigorúan a 7. század utolsó harmadára, hanem inkább a 7. század közepe tájára (VIDA 2003, 306), legújabbban pedig a közép avar kori átalakulást Bálint Csanád bevándorlás nélkül magyarázza (BÁLINT 2004).

⁷ LŐRINCZY 1998, 354.

rekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje, Szentes-Felsőcsordajárás, Szentes-Kistőke, a szentes-nagyhegyi temetőrészek vázlatos elhelyezkedése).

A terület késő avar korának kutatását szinte mindvégig a tárgyi leletanyagra való koncentráció jellemezte. Úttörő jelentőségű volt a Dél-Alföld legnagyobb sírszámú temetőjének, Székkutas-Kápolnadúlónak a feltárása (B. Nagy Katalin 1965–1976, 1979–1987), ahol valamennyi sírról készült méretarányos rajz, és ezek illusztrációként kivétel nélkül megjelentek a temető monográfiájában is.⁸

Azért, hogy a temetkezési szokásokra vonatkozó adatokat minél teljesebb körűen gyűjthessem össze, nem csupán a publikálatlan, de a publikált temetők dokumentációit is áttanulmányoztam. Mivel igen gyakran a közzé tett anyaghoz képest új információkat vagy eltéréseket találtam, ezért valamennyi sír új, egy-egy szempontrendszer szerint elkészített leírását szerepeltettem a katalógusban, és a publikációktól való jelentősebb eltérésekre külön is felhívom a figyelmet.

A lelőhelyek többségének sírleírásaiban a tárgyi leletanyag lényegre törő megnevezése szerepel, olyan részletességgel, hogy a tárgytípusok azonosíthatóak legyenek. A most teljes körűen közlésre kerülő temető, Pitvaros esetében a leletanyagot is részletesen leírtam, méretadatokkal ellátva. E temetőnek a disszertáció végén szereplő képanyagában a sírrajzok, a részletrajzok és a tárgyanyag a corpus-hagyományoktól eltérően együtt szerepel a rajzi illusztrációkon, a sírrajzok általában 1:20-as, a tárgyanyag a corpus-tól ugyancsak eltérően 1:1-es méretarányban. Ez alól csak az edények, illetve egyes nagyobb méretű tárgytípusok jelentenek kivételt. Amennyiben több sír rajza, anyaga szerepel egy képen, az egyes képrészletek folyamatos számozást kaptak az egyértelmű hivatkozások kedvéért, tehát a számozás nem kezdődik újra síronként. A sírleírásokban leírt tárgyi és egyéb leletanyag a szövegben folyamatos számozást kapott, ugyanez a számozás ismétlődik a sírrajzokon a leletanyag könnyebb azonosítása kedvéért.

Az ábécérendben felsorolt lelőhelyekhez fűzött bevezető szöveg tartalmazza a lelőköri körülmények rövid leírását, a feltárt és a vizsgálható sírok számát (amely nem minden esetben azonos), illetve a temetők helyének földrajzi jellemzőit. Ehhez elvégeztem a lelőhelyek azonosítását, és megadtam a pontos földrajzi koordinátákat is (erre csak a szentes-nagyhegyi temető esetében nem volt lehetőség, amelynek pontos helyét nem ismerjük). A lelőhelyek rövid jellemzésének végén szerepelnek mindazok a publikációk és adattári egységek, amelyekre a leírások elkészítésében támaszkodtam, illetve az *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa* (Budapest 2002) kötetre történő hivatkozás, szerzők szerint.⁹ Az utolsóként előkerült temető, amely munkámban szerepel, Gyula-483. lh. 2002-ben vált ismertté.

A temetők jelentős részének – köztük számos régi feltárásnak – az embertani anyaga megtalálható a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékének gyűjteményében. A nem- és koradatok összegyűjtésében Marcsik Antónia volt segítségemre, akivel egymást kölcsönösen segítve működtünk együtt, és aki kérésemre jelentős mennyiségű sír anyagát határozta meg a feldolgozáshoz. Összességében 1858 halott nemére és korára vonatkozóan rendelkeztem adatokkal, amelyek jelentős része újonnan közlésre kerülő információ, mert pl. az orosházi temetők monográfiájában¹⁰ az antropológiai meghatározások még nem szerepelnek. Azokra a sírokra vonatkozóan, amelyekről nem rendelkeztem adatokkal, az ásatók kor- és nemmeghatározásait fogadtam el, de az elemzésben általában megkülönböztettem a szakembertől, illetve az ásatóktól származó vagy a leletanyag alapján tett nem- és kormeghatározásokra támaszkodó megállapításokat. A most közzé tett pitvarosi temető sírjainak képi illusztrációin már ezeket az adatokat is feltüntettem a könnyebb átláthatóság kedvéért.

Mivel számszerűen is igen jelentős a temetők archaeozoológiai leletanyaga, az eredményes elemzés érdekében fontos volt a hozzáférhető anyag meghatározása. Bartosiewicz Lászlónak köszönöm a Szarvas-

⁸ B. NAGY 2003.

⁹ Az újabban feltárt Csárdaszállás-Hanzély-tanya, Gyula-483. lh., illetve a régebbi anyagból Pitvaros-Lenin u. nem szerepel az ADAM-ban.

¹⁰ JUHÁSZ 1995.

Grexa-téglagyári és az örménykúti temetőkre vonatkozó részletes adatokat. A székkutas-kápolnadűlői temető sokáig elfekvő állatsontanyagát röviddel ezelőtt Körösi Andrea írta le.¹¹ A meghatározások még nem szerepelnek a temető monográfiájában, de a munkám katalógusában olvasható sírleírásokban már megtalálhatóak, és most az elemzéshez is felhasználhattam ezeket. A pitvarosi temető állatsontleleteinek meghatározása Vörös István munkája, aki emellett nélkülözhetetlen segítséget nyújtott egyes régebbi ásatások csontanyagának értékeléséhez is, pl. az illusztrációk, rajzok, fotók alapján számos, korábban lónak tartott és így publikált állatról megállapította, hogy azok valójában marhák maradványai. Összességében az állatsontot tartalmazó sírok több mint 50%-ának anyagáról állt rendelkezésemre szakszerű meghatározás, amelyek között két teljesen feltárt temető is van (Székkutas-Kápolnadűlő, Szegvár-Szőlőkalja).

A pitvarosi edények földtartalmának archaeobotanikai, illetve mikro- és makrofossziliális vizsgálatának eredményeként az edények szerepének meghatározásába új szempontokat sikerült bevonni.

A több mint 3000 sírban előkerült tárgyi leletanyag tipokronológiai elemzése nem képezte munkám tárgyát, ez messze túlnőtt volna a téma keretein. A tárgyi leletanyag elsősorban a temetkezési rítusban betöltött szerepét vizsgáltam – ez tükröződik munkám szerkezetében is –, de az egyes rítuselemek időrendi behatárolásánál támaszkodtam a leletanyag keltező értékére. A pitvarosi temető most közzétett anyaga nagyobb részben illusztrálja mondanivalómat, de bizonyos szokáselemek pontosabb időrendi jellemzése érdekében elvégeztem a hosszú ideig használt pitvarosi temető övgarnitúráinak szeriációs vizsgálatát. Mivel nem a leletanyag részletes időrendi vizsgálata volt a célom, elfogadtam az ásatók, illetve publikálók általában hagyományos alapokon nyugvó korhatározásait, a publikálatlan temetők esetében az ADAM-ban szereplő korhatározást, ettől csak ott tértem el, ha egészen nyilvánvaló tévedést találtam, illetve ha a temetkezési szokások vizsgálata alapján eltérő eredményre jutottam (Szarvas-Grexa-téglagyár, Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom).

Az elemző részben jórészt megtartottam az avar corpus-köteteknek lényegében a temetéssel kapcsolatos rítuselemek logikai sorrendjét követő beosztását, de az egyes pontok vizsgálata a megszokottnál szerteágazóbb lett, hiszen több temető adatait kellett – esetenként kronológiai szempontok bevonásával – összehasonlítani és elemezni. Az említett rendszertől lényegében csak a viselettel, illetve részben a tárgyi és az állatokkal kapcsolatos mellékleteknél tértem el, hiszen az előbbi a temető-feldolgozások a tipológiai elemzés kapcsán tárgyalják, utóbbiak között pedig olyan vonatkozások is vannak, amelyek nem általánosan jellemzőek az avar kori emlékanyagra (pl. lószerszámos temetkezés, áldozati állatok). A megbízhatóbb forráscsoportot jelentő temetők esetében a jelenségeket a temetők térképeire vetítettem. Két rítuselem, a fülkesírok és a lószerszámos temetkezés vizsgálatakor teljes körű gyűjtésre és elemzésre törekedtem, mivel ezek egymáshoz kapcsolódó előfordulásának súlypontja egyértelműen a vizsgált területre, illetve közvetlen környezetére terjed ki.

A szokáselemek szoros összefüggései miatt az elemzésben szükségszerűen keletkezettek átfedések, bár törekedtem az ismétlések elkerülésére.

¹¹ Körösi 2005.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Végezetül, ezúton mondok köszönetet mindazoknak, akik munkámat segítették: †Bóna István és Vida Tivadar témavezetőknek, Müller Róbert és Szőke Béla Miklós opponenseknek, a Történelemtudományi Doktori Iskola Régészeti Programja oktatóinak, Garam Éva, Gyucha Attila, Hegedüs Katalin, Juhász Irén, Kovács László, Liska András, Makkay János, Medgyesi Pál, B. Nagy Katalin, Rózsa Zoltán régészeknek közöletlen anyagaik feldolgozásának lehetőségéért, Pásztor Adriennek a gyöngyanyag leírásáért, Marcsik Antóniának az embertani, Bartosiewicz Lászlónak és Vörös Istvánnak az archaeozoológiai, Gyulai Ferencnek és Bagi Istvánnak az archaeobotanikai, illetve mikro- és makrofossziliális vizsgálatokért, Czabarka Zsuzsának és Koncz Margitnak pedig a gyönyörű rajzokért.

Külön köszönet illeti Lőrinczy Gábort és Révész Lászlót munkám elkészítéséhez nyújtott önzetlen segítségükért.

2. KATALÓGUS

(1. térkép)

1. Almáskamarás-homokbánya (Békés megye), x: 389 250, y: 657 850¹²

A lelőhely az almáskamarás-bánkúti bekötőút jobb oldalán, a falu szélső házatól mintegy 200 méterre fekvő homokbánya területén található. Egy É–D-i irányú ér nyugati oldalán, a víztől mintegy 400 méterre, a környezetéből 2 méterre kiemelkedő É–D-i irányú magaspárt gerincén (tszf-i ma.: 99 m) 1959 júliusában Balázs Sándor mintegy 1 m mélyen gyermekcsontvázat talált a bányában. Leletbejelentése nyomán Trogmayer Ottó végzett helyszíni szemlét a területen, és jelentésében a sírt a 9. századra keltezte.¹³ 1959 augusztusában Kőhegyi Mihály végzett leletmentést a sír helye környékén, de további temetkezéseket nem talált. A lelőhely nagyrészt megsemmisült, mert a sír egy nagy, feldúlt terület szélén volt, tőle északra mindent elhordtak.

1. sír: T.: É–D(?).¹⁴ Sz.: 44 cm, m.: 111 cm. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézvel formált, hullámvonalköteg-díszes *bögre* a bal combcsont mellett. 2. Körte formájú *bronzcsörgő* fele. 3. *Ólom karperec*. 4. *Ólomlemez töredékek*. 5. Szabálytalan alakú *bronzlemez*.

2. Apátfalva-vámház (Csongrád megye), x: 92 800, y: 767 150

A közvetlenül a Maros partján (tszf-i ma.: 85 m) álló Vámház épületétől délkeletre, a folyó mentén felfelé haladva 300 méterre fekvő lelőhelyen B. Nagy Katalin 8 késő avar kori sírt tárt fel 1971 nyarán.¹⁵

1. sír: T.: É–D, 5–185°. H.: kb. 210 cm, sz.: 67 cm, m.: 213 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent. Térdtől lefelé eső részét elmosta a Maros. Mell.: 1. *Kova* a bal kéz mellett. 2. *Vaskés* a bal medence alatt. 3. *Szarvasmarha combcsontjai és bordái* a bal combcsont mellett.

2. sír: T.: É–D, 0–180°. H.: 195 cm, sz.: 67 cm, m.: 170 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, a vállak felhúzva, a jobb kar szorosan a test mellett, a bal alkar a medencén feküdt. A csontok helyzete koporsó használatára utal. Mell.: 1. *Vaskés* a combcsontok között. 2. Téglalap alakú *vaslemez* ugyanott.

3. sír: T.: É–D, 10–190°. H.: 245 cm, sz.: 70 cm, m.: 200 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. A koponya jobbra fordult, a vállak felhúzva, a karok és a lábak nyújtott helyzetben feküdtek. Bontás közben az ásató megfigyelte a koporsó elszíneződését. Mell.: 1. *Gyöngycsüngős fülbevalópár karikái* a koponya két oldalán. 2. Két db kisméretű *vas ácskapocs* a koponya jobb oldalán. 3. *Egész borjú* a koponya mögött. 4. *Részleges borjú* (koponya és lábak) részben a nő jobb oldalán, részben a koponya mögött.

4. sír: T.: É–D, 10–190°. H.: kb. 185 cm, sz.: 70 cm, m.: 157 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Karjai a testtől kissé eltartva feküdtek. Térdtől lefelé eső részét elmosta a Maros. Mell.: 1. Lapított gömb alakú *orsógomb* a jobb felkar mellett. 2. *Szárnyas csontjai* a koponya mögött.

5. sír: T.: ÉÉK–DDNy, 15–195°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 221 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltött* csontváza nyugodott. Mell.: *Szárnyas csontjai* a koponya mögött.

6. sír: T.: É–D, 5–185°. Sz.: 60 cm, m.: 200 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, feltehetően nyújtott helyzetben

¹² A koordináták az egységes országos vetület (EOV) rendszerének adatai.

¹³ RégFüz Ser. 1. No. 13. 1960, 73; KaJM RégAd: 99.794; MFM RégAd: 220-76, 221-76; MNM RégAd: IV.1960/153. Az ADAM-címszóban (Medgyesi 2002, 21) feltételezettel ellentétben a leletanyag nincs a Móra Ferenc Múzeumban.

¹⁴ Trogmayer Ottó jelentésében Ny–K, míg a Kőhegyi Mihály által gépelt sírlapon É–D szerepel.

¹⁵ LŐRINCZY-SZALONTAI 1996, 271–272, 1. kép, 7. kép, 8. kép 1–11; SZALONTAI 2002; MFM RégAd: 1463-91, 1464-91; MNM RégAd: XXII.332/1971, XV.213/1973, XXI.166/1974.

felöltt csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt. A sír nagy részét elmosta a Maros, csak a koponya és a mellkas egy része maradt meg. Koporsós temetkezés volt. Mell.: Két db kisméretű, *vas ácskapocs* a koponya bal oldalán.

7. sír: T.: É–D, 350–170°. H.: 215 cm, sz.: 65 cm, m.: 230 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt* csontváza nyugodott. Koponyája jobb vállához billent. A vállak felhúzva, a karok szorosan a test mellett helyezkedtek el. A bontás során koporsóra utaló elszíneződést figyelt meg az ásató. A csontok említett helyzete ugyancsak koporsó használatára utal. Mell.: 1. Négyzet alakú *bronzcsat* a mellkas jobb oldalán. 2. A halott két oldalán, illetve deréktájon, vélhetően a koporsó mellé helyezve, *szarvasmarha koponyája, lábvégei és egyéb csontjai* kerültek elő.

8. sír: T.: É–D, 10–190°. H.: kb. 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 245 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult. A medencétől lefelé a sírt a Maros elmosta. Mell.: 1. Öntött *övgarnitúra* veretei medencetájon: ovális karikájú *bronzcsat* téglalap alakú, áttört, griffes díszű testtel, kéttagú, kerekded és pajzs alakú, gyöngysorkeretes, indás *övveretek* (6 db), patkó alakú *lyukvédők* (4 db), szív alakú *mellékszívveretek* (6 db), bronzlemez *bújtató* indás előlappal, kettős lapú, gyöngysorkeretes *nagyszívjég* húsos levelű indával díszítve. 2. Téglalap alakú *bronzcsat*. 3. *Kova*. 4. Közelebbről nem leírt *állatcsontok* a sírgödör északi végében.

3. Békésszentandrás-Mogyorós-halom, MRT 8, 1/1. lh. (Békés megye), x: 434 530, y: 606 400

A békésszentandrás határ északnyugati szélén, az Öcsödre vezető országút északi oldalán, a Körös folyó és az ármentesítő társulati védgát között, egy DK–ÉNy irányú magasparton – amely a Körös régi terasza – egy kb. 60 m alapátmérőjű, 5 méteres halom magasodik. A halom a Hármaskörös széles, holocén árterétől délre, mintegy 900–1000 méterre fekszik. Délkeleti oldalán (tszf-i ma.: 89 m) Csallány Gábor 9 sírt tárt fel 1898-ban, amelyek közül az 1. honfoglalás, a 9. késő avar, a többi szarmata kori¹⁶ volt.

9. sír: T.: É–D. M.: 75–100 cm. *Nő* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Koponyáját a kubikusok megbolygatták. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, függőleges bekarcolásokkal díszített *orsógomb* a vállnál. 2. Hat darab dинnyemag alakú *üveggyöngy* a nyak körül. 3. *Vascsat* a medencében.

4. Csárdaszállás-Hanzély-tanya, MRT 10, 4/21. lh. (Békés megye), x: 431 220, y: 645 650

A lelőhely a községtől délkeletre, a mezőberényi országút északi oldalán található, ahol az említett tanya mögött egykor halom magasodott (tszf-i ma.: 88 m), amelynek helyét napjainkra elegyengették. Ettől a környezetéből valamikor 4 méterre kiemelkedő halomtól északra lefolyástalan, mély fekvésű terület húzódik, amely a Körös ártere lehetett. Dél felé seholy nincs a közelben egykori élővízre utaló meder. A Gyoma és Mezőberény közötti ivóvízvezeték építése során Gyucha Attila, Liska András és Medgyesi Pál összesen 18 avar kori és 10–11. századi sírt és 3 szarmata kori gödröt tárt fel 1998-ban. A 13 késő avar kori sír¹⁷ között négy fülkesír is volt.¹⁸

¹⁶ CSALLÁNY 1899; MEDGYESI 2002, 55; MRT 8, 58–59; MFM RégAd: 1731-93; MNM RégAd: 31.Cs.I., 33.Cs.I. A 9. sír Csallány Dezsőnek a szentesi múzeum avar kori anyagait rendszerező kéziratban (ld. az adattári hivatkozásokat fönt), illetve a hivatkozott topográfia- és az ADAM-ban szerepel avar koriként. Az 1. sír kivételével mind szarmata korinak tartott sírok (CSALLÁNY 1899, 46; KULCSÁR 1998, 135, No. 122) közül további három tájolása az avar kori sírhoz hasonlóan É–D. Kettő melléklet nélküli (5., 8. sír), a harmadikban egy vaskés és egy – a többi sír fibuláitól eltérő típusú – bronzfibula volt (3. sír). Csallány Dezső kéziratában a két melléklet nélküli sírt is avar koriként írta le, mivel tájolásuk megegyezett az avar kori sírral. Megjegyezte még, hogy 3., fibulás sír tájolása is ezekhez hasonló. Mivel a biztosabban korhatározó mellékletekkel gazdagabban ellátott szarmata kori sírok (2., 4., 6., 7.) mind D–É tájolásúak voltak, illetve avar kori sírokban is akad példa hasonló fibulákra, nem zárhatjuk ki a lehetőségét, hogy a lelőhelyen valójában 4 avar kori sírral van dolgunk.

¹⁷ A Régészeti Kutatások Magyarországon 1998 című kötetben publikált ásatási jelentés 12 avar sírt említ (RégKut-Magy 1998 (2001) 139; BENDE 2000, 248; MMM RégAd: 2272-2000; MNM RégAd: XLVII.275/1999.).

¹⁸ A lelőhely anyagát az ásatók szíveségéből ismerem, akik hozzájárultak az adatoknak az adatbázisban történő rögzítéséhez. A tájolási adatok fölvétele 60 vonásos tájolóval történt, ezeket az adatokat számítottam át fokba, és az irányokat is pontosítottam.

4. sír: T.: ÉÉK–DDNy, 18–198°. H.: 208 cm, sz.: 68 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felelőtt férfi (23–x)* csontváza¹⁹ nyugodott. A kissé feltámasztott koponya a jobb vállhoz billent, a bal kar a medencén feküdt. A karok alatt kb. 5 cm vastag volt a betöltés.
5. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 348–168°. H.: 171 cm, sz.: 65 cm, m.: 146 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. A térdek szorosan egymás mellett helyezkedtek el.
6. sír: T.: É–D, 6–186°. H.: 145 cm, sz.: 53 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *3–4 éves gyermek* csontváza nyugodott. Az egész test alatt vastag volt a betöltés.
7. sír: Fülkesír. T.: É–D, 354–174°. Az akna h.: kb. 140 cm. A sír teljes h.: 305 cm, sz.: 101 cm, m.: 256 cm. A sír aknarésze viszonylag kisméretű és négyzetes formájú volt, a fülke egy lépcsővel indult, majd meredeken mélyült tovább. A fülke oldalnézeti foltja, a sárga agyagtól erősen elütően, szinte fekete volt. A fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben *23–25 éves nő* csontváza nyugodott, koponyája előrebukott. A csontváz koponyától a láb felé eső része mélyebben, koporsószerűen lett kibontva. A csontváz alatt másodlagosan vastag homokrétteg volt. Mell.: 1. *Juh keresztcsontja és csigolyái* a jobb lábszár és boka mellett. 2. Korong alakú *vastárgy* a koponya mögött. 3. Háromosztatú, öntött *bronzkorong* a mellkason. 4. *Vastöredékek* a medence és a jobb combcsont mellett. 5. Sötétszürke *gyöngy* a bordák között.
8. sír: T.: É–D, 357–177°. Sz.: 65 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *7–9 éves gyermek* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Orsógomb* a bal medencelapát szélén. 2. *Bronz fülbevalópár*. 3. *Gyöngysor* a nyakban és a csontváz bal oldalán.
10. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy–DDK, 345–165°. A fülke h.: 113 cm, sz.: 95 cm, m.: 192 cm. A sír aknarésze kisméretű, négyzetes formájú volt, amelyhez rövid, erősen lejtős aljú fülke csatlakozott. A fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben *10–14 éves gyermek* csontváza nyugodott. Felsőteste kissé jobbra nyomódva feküdt, a karok alatt vastagabb volt a betöltés. Mell.: 1. *Állatcsontok* (két kis hosszúcsont) a lábfej fölött, kissé magasabban. 2. *Bronz fülbevalópár*. 3. *Bronzgyöngy* a bordáknál. 4. *Bronzcsövecske* a bal oldali bordák között. 5. *Vascsat* a jobb combcsont mellett. 6. *Gyöngyszem* a bal térdnél.
11. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 348–168°. H.: 250 cm, sz.: 70–80 cm, m.: 184 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *30–40 éves férfi* csontváza nyugodott. Vállai felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. Hiányos *övgarnitúra* deréktájon: öntött, tokos, hegyes végű aranyozott bronz *kisszívjég*, egyik oldalán fenyőág-, a másikon indadisz, két db *vascsat*, *bronzöredékek*.
12. sír: Fülkesír. T.: É–D, 0–180°. H.: 125 cm, sz.: 110 cm (sírfolt), m.: 82 cm. A kisméretű, már-már kerekded aknához rövid fülke csatlakozott, amelyben a halott nem fért el. A *maturus korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt, a koponya előrebukott. Mell.: 1. *Állatcsontok* a lábaktól kissé jobbra. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. *Vaskarika* a jobb medencelapáton. 4. *Bronzkarika* a csigolyákon. 5. *Fecskefarkú, profilált bronzcsat* vas pecekkel. 6. *Vascsat* a bal medencelapáton.
13. sír: T.: É–D, 6–186°. H.: 216 cm, sz.: 66 cm, m.: 128 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza nyugodott. Az egész test alatt néhány cm vastag betöltés mutatkozott. Mell.: *Vascsat* a medencén.
14. sír: T.: É–D, 6–186°. H.: 201 cm, sz.: 66 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza nyugodott. A bal kar derékszögben a test előtt feküdt. Mell.: 1. A halott medencéje és a combcsontjai fölött, 145 cm mélységben *állatcsontok* feküdtek (*szarvasmarha csontdarabok, hosszúcsontok, csontvégek, bordatöredékek*). 2. Lapított *gyöngy* a jobb váll fölött.
15. sír: T.: É–D, 6–186°. Sz.: 82 cm, m.: 124 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza nyugodott. A jobb kar kissé a test alatt feküdt, az egész test alatt néhány cm vastag betöltés mutatkozott. Mell.: *Vascsat* a medence jobb oldalán.
16. sír: T.: ÉÉK–DDNy, 18–198°. H.: 318(?) cm, sz.: 85 cm, m.: 162 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felelőtt férfi (23–x)* csontváza nyugodott. Bolygatott sír, csak a lábszárak maradtak eredeti helyükön. Mell.: 1. *Juhkeresztcsont és -csigolyák* a jobb lábfej mellett. 2. *Vastöredék* a jobb lábfej mellett. 3. *Vascsat* a sírgödör közepén.
18. sír: Fülkesír. T.: É–D, 9–189°. H.: 181 cm, sz.: 88 cm, m.: 254 cm. A kisméretű aknából (h.: 120 cm) induló rövid fülke alján, hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Gyöngyök* szétszóródva. 2. *Vascsat*.

¹⁹ A temetőrészlet embertani anyaga az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében található, a meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm.

5. *Csorvás-Kossuth Tsz (Békés megye), x: 406 250, y: 632 900*

A lelőhely Csorvástól északnyugatra mintegy 4 km távolságra, a gyomai út mentén fekszik, ahol a csorvási Kossuth Tsz központjába vezető bekötőút építése során, 1963-ban sírok kerültek elő. A csaknem 2 km hosszú bekötőút a békéscsaba–orosházi műút 155-ös km-kövétől indul, és a Czikora-tanya mellett egy hosszan húzódó, nagyjából K–Ny-i irányú, homokos talajú partvonulaton halad keresztül. A homokvonalattól délre 1200 méterre folyik a Mágocs-ér. A környezetéből 2–2,5 méterre kiemelkedő partvonulaton (tszf-i ma.: 92,5 m) kerültek elő a sírok. Egy sírt az útépítő munkások találtak meg, majd a leletmentés során, a partvonulat gerincén Olasz Ernő további 7 késő avar kori sírt tárt fel. A feltárt sírok a temető nyugati szélét jelzik, a temető kelet felé folytatódik. (A síroktól 150 méterre keletre 1962-ben karika-fülbevalópár, kézzel formált edény és zezugmintás orsógomb került elő embercsontokkal. A fülbevalókat egy környékbeli lakos adta át Olasz Ernőnek.)²⁰

1. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Mell.: Korongolt, körte alakú, egyfülű, piros és fekete sávos festésű, sárga *bögre* a koponya mögött. A sírt a munkások szétdúlták.
2. sír: T.: Ny–K. H.: 170 cm, sz.: 80 cm, m.: 126 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal térd mellett.
3. sír: T.: Ny–K. H.: 180 cm, sz.: 76 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Mell.: Kézzel formált *bögre* a bal boka mellett.
4. sír: T.: Ny–K. H.: 165 cm, sz.: 82 cm, m.: 134 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *idős férfi* csontváza nyugodott.
5. sír: T.: Ny–K. H.: 168 cm, sz.: 80 cm, m.: 134 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal férfi* csontváza nyugodott. Mell.: *Szarvasmarha-tibia* került elő a sír földjéből, 30 cm mélységből.
6. sír: T.: Ny–K. H.: 164 cm, sz.: 80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal nő* csontváza nyugodott. A bal alkar a medencén feküdt.
7. sír: T.: Ny–K. H.: 175 cm, sz.: 70 cm, m.: 143 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott.
8. sír: T.: Ny–K. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 145 cm. A sírgödör két végében, a sír aljától 50 cm-rel magasabban 20–25 cm széles padkák húzódtak. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal nő* csontváza nyugodott. A padkákra deszkát fektettek, a deszka h.: 170 cm, sz.: 65–70 cm, v.: 2–3 cm. Mell.: Két db dinnyemag alakú *üveggyöngy*.

6. *Endrőd-Bacsa-lapos, Szigetvári-tanya, MRT 8, 3/157. lh. (ma Gyomaendrőd, Békés megye)*

x: 436 100, y: 629 800

A Gyomaendrőd környéki mikrorégiós kutatási program keretében, egy mély fekvésű, lapos területből alig 0,5–1 méterre kiemelkedő K–Ny-i irányú dombháton (tszf-i ma.: 84 m) Erdélyi István egy 8–9. századra keltezett temető 52 sírját tárta fel 1986 és 1989 között. A soros temető teljes egészében feltártnak tekinthető.²¹

1. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, karjai szorosan a test mellett feküdtek.
2. sír: M.: 85 cm. *Gyermeksír*. A sírt agyaggödör ásásakor bolygatták meg 1938-ban. Csak a lábszárakból és combcsontokból maradtak meg csonttöredékek.

²⁰ RégFüz Ser I. No. 17 (1964) 55; BÓNA 1965, 124 (Bóna István csupán a leletanyagot írja le sírok szerinti bontásban.); MEDGYESI 2002, 102–103; MNM RégAd: XIV.366/1963, VII.5–20/1963, VIII.7–25/1963.

²¹ RégFüz Ser I. No. 40 (1988) 65; RégFüz Ser I. No. 41 (1988) 51–52; RégFüz Ser I. No. 42 (1991) 47; RégFüz Ser I. No. 44 (1992) 47; ERDÉLYI 1992; MEDGYESI 2002, 128; MNM RégAd: 1.28/1987, VII.67/1988, 141–143. XII/1992.

3. sír: M.: 140 cm. Az említett mélységben kézzel formált, sötétszürke *edény* töredékei kerültek elő. A sírt ugyancsak a fent említett agyaggödör ásásakor bolygatták meg.
4. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 186 cm, sz.: 56 cm, m.: 106 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *kislány* csontváza nyugodott. Koponyája a jobb oldalán feküdt, karjai szorosan a test mellett helyezkedtek el.
5. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 111 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Koponyája balra nézett, alkarjai a medencecsontok alá szorultak. Mell.: 1. *Sertés lábszontja* a bal lábszár mellett. 2. *Vascsat* deréktájon.
6. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 50–60 cm, m.: 73 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza nyugodott. Karjai szorosan a test mellett feküdtek.
7. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 116 cm, sz.: 50 cm, m.: 97 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. A koponya balra fordult. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Vassarló* a jobb térdtől a bal lábfejig, keresztben.
8. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 190 cm, sz.: 50–60 cm, m.: 104 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza nyugodott. A karok szorosan a test mellett, a térdek kissé jobbra felhúzva feküdtek. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapát alatt.
9. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 200 cm, sz.: 50–57 cm, m.: 154 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult, karjai nyújtva feküdtek.
10. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 215 cm, sz.: 58–61 cm, m.: 101 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza nyugodott. Koponyája a jobb vállra billent, a karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb csukló mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton.
11. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 176 cm, sz.: 59–61 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza nyugodott. A koponya kissé balra fordult, a karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a bal medencelapáton, a kar mellett. 2–3. Egy kerek *vascsat* a keresztcsonton és egy másik *vascsat* a gerincoszlop bal oldalán, a bal medencelapát mögött.
12. sír: T.: É–D, 350–170°. H.: 110 cm, sz.: 45–50 cm, m.: 96 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. A koponya kissé balra fordult. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapát felett.
13. sír: T.: É–D, 357–177°. H.: 210 cm, sz.: 66–76 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Az állkapocs kissé kimozdult a helyéről, a lábak enyhén távolabb feküdtek egymástól. Mell.: 1. *Vaskés* a bal alkar és bordák között. 2. *Bronzpityke* a mellkason. 3–4. Két db *vascsat* (csak a dokumentáció említi).
14. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 193 cm, sz.: 68 cm, m.: 123 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Sertésállkapocs-darab(?)* a jobb térd vonalában, a sírfalnál. 2. *Gyöngy-sor*: 5 db dinnyemag alakú és 3 db gömbölyű *üveggyöngy* a gerincoszlop jobb oldalán.
15. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 331–151°. Sz.: 58 cm, m.: 92 cm. A téglalap alakú sírgödörben feltehetően hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontvázának térdtől lefelé eső része került elő. A sírt egy kora Árpád-kori földbemélyített ház gödrének kiásásakor bolygatták meg.
16. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 338–158°. H.: 200 cm, sz.: 62 cm, m.: 107 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: *Vaskés* a combcsontok között.
17. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 196 cm, sz.: 70 cm, m.: 134 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, a karok szorosan a test mellett feküdtek. Bolygatott: a bal láb és lábfej a jobb oldalon került elő. Mell.: *Állatcsont* a bal térd mellett (egy csigolya is).
18. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 177 cm, sz.: 58 cm, m.: 132 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. A karok szorosan a test mellett feküdtek.
19. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 347–167°. H.: 80 cm, sz.: 38 cm, m.: 52 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott.
20. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 225 cm, sz.: 75 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. Öntött *övgarnitúra* veretei deréktájon: *csat*, laposindás, *nagy-* és *kisszívjegek* (4 db), vaslemez *bújtató*, *övforgó*, *övveretek* (10 db), ebből 3 db kéttagú, *lyukvédőveret*, *mellékszívveretek* (8 db). 2. *Vascsat* a bal medencelapátnál. 3. Mellette *obszidiándarab* (kova) és bormaradvány. 4. *Vaskés* a jobb kéznél. 5. *Vaskarika* a bal medencelapátnál. 6. *Állatcsont* a jobb térd mellett.
21. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 343–163°. M.: 45 cm. *16–17 éves fiatal* zsugorított, bal oldalán fekvő csontváza. Kezei az arca előtt helyezkedtek el. Faültetéskor bolygatták meg. A sírgödör körvonalait nem sikerült megfigyelni.

22. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 329–149°. H.: 159 cm, sz.: 43 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal nő(?)* csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, bal karja a medencén feküdt. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
23. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 328–148°. H.: 95 cm, sz.: 30 cm, m.: 77 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézzel formált, kisméretű *edény* a lábaknál. 2. *Gyöngyök* a nyak környékén: egy dinnyemag alakú *üveggyöngy* és egy kerek *kalcedonyöngy*.
24. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 331–151°. H.: 225 cm, sz.: 93 cm, m.: 93 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája a bal oldalán feküdt, a bal térd enyhén behajlítva helyezkedett el.
25. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. H.: 207 cm, sz.: 72 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott. A koponya jobbra fordult, a karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb medence alatt. 2–3. Egy kerek és egy téglalap alakú *vascsat* a csigolyasor végén, deréktájon. 4. Fehér színű *gyöngy* a jobb medence alatt.
26. sír: T.: ÉNy-DK, 325–145°. H.: 178 cm, sz.: 62 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, állkapcsa kimozdult eredeti helyéről, karjai kissé behajlítva, kezei a medencén feküdtek. Mell.: 1. Bronz *fülbevalópár* a koponya alatt és a jobb vállnál. 2. Kis *vaskarika(?)* a bal kéznél.
27. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 335–155°. H.: 178 cm, sz.: 65 cm, m.: 158 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott. A koponya jobbra fordult, a jobb kar a medence alatt, a bal rajta feküdt.
28. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. H.: 168 cm, sz.: 63 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott.
29. sír: *Felnőtt* csontjai egy halomban, másodlagos helyzetben.
30. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. H.: 220 cm, sz.: 62 cm, m.: 108 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott. Mell.: Téglalap alakú *vascsat* a bal combcsont felső végének bal oldalán.
31. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronzcsat* vaspeceekkel a mellkason. 2. *Vascsat* deréktájon. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
32. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 130 cm, sz.: 50 cm, m.: 72 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. Állkapcsa a hastájékon került elő.
33. sír: Kettős sír. T.: ÉÉNy-DDK, 328–148°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm, m.: 122 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. A *gyermek* csontváza a nő bal medencéjén és lábán feküdt, koponyája a mellkason nyugodott, a bokák egyvonalban helyezkedtek el. A nő bal keze a gyerek vállán volt. Mell.: 1. *Orsógomb* a nő bal kulcscsontja mellett. 2. Fehér *gyöngy* a sírgödör bal oldala mellett.
34. sír: T.: ÉNy-DK, 325–145°. H.: 193 cm, sz.: 65 cm, m.: 104 cm. A téglalap alakú sírgödörben, jobb oldalán fekvő *felnőtt* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés*. 2. Téglalap alakú *vascsat*.
35. sír: T.: ÉNy-DK, 322–142°. H.: 193 cm, sz.: 58 cm, m.: 103 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő(?)* csontváza nyugodott. A koponya kissé balra fordult, a bal kéz a medencén feküdt.
36. sír: T.: ÉNy-DK. M.: 96 cm. *Gyermeksír*, a csontok teljesen elkorhadtak. Mell.: Dinnyemag alakú, zöld *üveggyöngy*.
37. sír: T.: ÉNy-DK, 322–142°. H.: 206 cm, sz.: 54 cm, m.: 81 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalán feküdt, bal keze a medence alatt, a jobb rajta feküdt.
38. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 328–148°. H.: 173 cm, sz.: 55 cm, m.: 124 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Karjai a test mellett, nyújtva feküdtek, a jobb alkar és két borda kimozdult eredeti helyéről.
39. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 202 cm, sz.: 53 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. A karok a test mellett feküdtek. Mell.: 1. Bronz *fülbevaló* a koponya mögötti bal sarokban. 2. Alatta két vékony *bronzlemez töredék* (fapohár peremverete?). 3. *Vascsat* a szeméremcsontoknál.
40. sír: T.: ÉNy-DK. M.: 54 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott.
41. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 182 cm, sz.: 60 cm, m.: 108 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a bal térd belső oldalán. 2. Enyhén ívelt *vaslemez* a gerincoszlop jobb oldalán.
42. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 190 cm, sz.: 70 cm, m.: 118 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Állatcsont* (sertéscsont?) a bal lábszár mellett. 2–3. Két db *vascsat*.

43. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 144 cm, sz.: 40 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. A csontváz alatti famaradvány koporsó használatára utal.
44. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 182 cm, sz.: 64 cm, m.: 104 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra*: ovális *csat* áttört, pikkelymintás testtel, négyes csoportosítású, keskeny pajzs alakú, egy- és kéttagú, pikkelymintás *övveretek* (12 db), vésett-poncolt *lyukvédő*- (3 db) és *mellékszívveretek* (13 db), egy-egy liliomos *kis-* és *nagyszívvég* és egy laposindás *kisszívvég*. 2. Ovális *bronzcsat* rövid, áttört, a karikával egybeöntött testtel.
45. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 186 cm, sz.: 60 cm, m.: 102 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott.
46. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 175 cm, sz.: 45 cm, m.: 47 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott.
47. sír: T.: ÉÉNy–DDK. *Gyermeksír*. M.: 42 cm.
48. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermeksír*. M.: 50 cm.
49. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 192 cm, sz.: 64 cm, m.: 98 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott.
50. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 183 cm, sz.: 60 cm, m.: 73 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés*. 2. *Vascsat*.
51. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 148 cm, sz.: 50 cm, m.: 103 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. Mell.: Huszonkilenc szemből (köztük egy dinnyemag alakú üvegyöngyből) álló *gyöngysor* a nyakban. 2. *Kis vaskarika* a bal kulcscsont mellett.
52. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 182 cm, sz.: 68 cm, m.: 127 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A bal lábszár mellett famaradvány jelezte a koporsót. Mell.: 1. *Vascsat* deréktájon. 2. Vékony, díszítetlen *bronzlemez* (bújtató?) a bal lábszárnál.

7. Endrőd-Doboskert, MRT 8, 3/21. lh. (ma Gyomaendrőd, Békés megye), x: 439 750, y: 630 650

Gyomaendrőd északnyugati szélén, a Hármas-Körös ásott medrének déli partján, az eredeti Körös-ágtól mintegy 150 méterre nyugatra található a lelőhely, egy É–D-i irányú, magas, partos kiemelkedésen (tszf-i ma.: 86 m). 1972 decemberében a területről földet termeltek ki a Körös gátjának megerősítéséhez, és kb. 80×40 méteres területen sírokat pusztítottak el. Gellai István endrődi lakosnak egy sírt sikerült megmentenie, a leleteket átadta a helyszínre érkező Juhász Irénnek. A sír a 7. század utolsó harmadára keltezhető.²²

1. sír: T.: Ny–K. *Nő* koporsós sírja. Mell.: 1. Nagy lemezgömbös, granulácódíszes *arany fülbevalópár*. 2. Három db *arany lemezyöngy*, az egyik granulációdíszes. 3. Ovális, préselt, *arany sírobulus*. 4. Kürtös végű, ezüstlemez *karperecpár*. 5. Fekete *gyöngyszem*. 6. *Bronztükrő*. 7. *Koporsókapocs-töredékek*. 8. Lábánál *ló(?)koponya* került elő.

8. Endrőd-Kecskészug (ma Gyomaendrőd, Békés megye), x: 439 950, y: 628 550

Az illetékes vízügyi igazgatóság 1990-ben csatornát nyitott a Körös két holtága között, a holtágak vizének pótlására, frissítésére. A közelebbi holtágtól 200 méterre, sík területen (tszf-i ma.: 84 m) Bende Lajos bejelentése nyomán Medgyesi Pál végzett helyszíni szemlét, csontokat és késő avar nagyszívvég maradványát találta, de a sír pontos helye a planírozás miatt már nem volt azonosítható. 1991-ben a nagy esőzés miatt a csatorna rézsűjében kiáztak a sírfoltok, amelyeket aztán illetéktelenek megbolygattak. Pénzhiány miatt azonban csak 1992-ben kerülhetett sor a kéthetes leletmentésre. Juhász Irén a csatorna rézsűjében 6 m szélesen és 25 m hosszon 15 késő avar kori sírt tárt fel.²³

²² RégFüz Ser. I. No. 26 (1973) 61; MRT 8, 137, 53. t. 1–9; ORMÁNDY 1995, 159, 161; JUHÁSZ 2002, 128–129.

²³ RégFüz Ser. I. No. 46 (1994) 54; JUHÁSZ 2000, 68, I. T. 2–3; JUHÁSZ 2002, 129; MNM RégAd: VI.66/1993. A sírok adatait az ásató szívességéből ismerem, aki hozzájárult az adatoknak az adatbázisban való rögzítéséhez. Az ásató a tájolási adatokat 64 vonásos rendszerben rögzítette, ezeket az adatokat számítottam át fokba, és az irányokat is pontosítottam.

1. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. Sz.: 70 cm, m.: 100 cm. A csatorna nyitáskor megbolygatott csontváz, amely később csaknem teljesen megsemmisült. Mell.: Öntött, *bronz övgarnitúra*. Az igen rossz megtartású, töredékes állapotú vereteket a sírföldből és a környékéről szedték össze.

2. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. Sz.: 70 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben eredetileg hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A koponya a jobb oldalán feküdt. A csatorna mélyítésekor megbolygatták, csak a felsőtest egy része maradt eredeti helyzetben. A koponya mögötti sarkokban két kis gödör utalt a koporsóra. Mell.: 1. *Vaskés*. 2. *Vascsat*. Mindkettő a csatornával átvágott sír megbolygatott és kimosódott betöltéséből került elő.

3. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Csecsemősír*.

4. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Az ásató szerint valószínűleg lepelbe volt csavarva, mert bontás közben a föld jól elvált körülötte. Mell.: 1. *Vascsat* „bronzsal” a bal bordáknál. 2. *Vascsat* a szeméremcsontoknál. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Állatsont* a sírföldben.

5. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal nő* csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalán feküdt.

6. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 200 cm, sz.: 50 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *idős férfi* csontváza nyugodott. A jobb alkar a medence alatt feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsont alatt. 2. Alatta *vaskapcsok*.

7. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 100 cm, sz.: 28 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott.

8. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 180 cm, sz.: 45 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A koponya eredeti helyéről kifordítva került elő. Mell.: 1. *Vaskés* a bal alkaron. 2. *Vascsat* a jobb szeméremcsontnál. 3. *Vastárgy* a bal oldali bordáknál. 4. Kisméretű *ácskapcsok* a bokák között. 5. *Állatsont*.

9. sír: A csatorna nyitáskor megbolygatták, csak a koponya maradt meg.

10. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 140 cm, sz.: 30 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. A csatornával megbolygatták, csak a lábak maradtak eredeti helyükön.

11. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. Sz.: 47 cm, m.: 118 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy szögletes *vascsat* a bal medencelapát felső szegélyén és egy ovális a szeméremcsontoknál.

12. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 208 cm, sz.: 59 cm, m.: 151 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalán feküdt. A csontváz alatt két, kb. 10 cm szélességű deszka maradványait dokumentálta az ásató, amelyek a koporsót jelezték. Az egyik 6 cm-re nyúlt a koponya mögé, és a lábcsontok alatt végig követhető volt. Mell.: 1. *Vastöredék (vascsat?)* a combcsontok között. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 3–4. Egy kisebb és egy nagyobb *vaskarika* a jobb alkar belső oldalán. 5. *Vasár* a jobb alkar belső oldalán. 6. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb bokánál. 7. Mellette *vasszeg*.

13. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. Sz.: 50 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal férfi* csontváza nyugodott. A koponya a jobb oldalán feküdt. A lábfej csontjai a jobb lábszár mellett, belül kerültek elő. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Kova* a kés hegye alatt. 3. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb boka környékén.

14. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 111 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Karjai a testtől kissé eltartva feküdtek. A sírgödör négy sarka közelében 4–6 cm mély, négyzetes gödröket, valamint deréktájon, az övvereteken deszkamaradványokat figyelt meg az ásató. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* vereti deréktájon: ovális *csat* téglalap alakú, indás testtel, egy- és kéttagú, téglalap alakú griffes *övveretek*, *övforgó*, tokos, hegyes végű indás és griffes díszű *kis- és nagyszíjvégek*. 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

15. sír: Fordított tájolású *lósír*. Feltehetően a 14. sírba temetett férfi lova, mert a két sírgödör egymás mellett volt. T.: DK–ÉNy, 146–326°. H.: 135 cm, sz.: 40 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben az állat a hasára rogyasztva feküdt, felsőteste a bal oldalán fekvő nyugodott. Koponyája jobbra nézett, lábai Z alakban behajlítva helyezkedtek el a test alatt. Mell.: 1. Egyenes oldalpálcás *vaszabla* a szájában. 2. Begyűrt sarkú, egyenes talpú *vas kengyel* pár hurkos füllel a hátcsigolyákon és a bal medencecsont felső pereménél. 3. *Vas hevedercsat* élén állva a bal oldali bordák alatt.

9. *Endrőd-Páskum, Iványi-köz, MRT 8, 3/119. lh. (ma Gyomaendrőd, Békés megye),
x: 435 280, y: 629 450*

A határ délnyugati részén, egy lefolyástalan, mély fekvésű területből alig 0,5 méterre kiemelkedő területen (tszf-i ma.: 84 m), a Békés megyei régészeti topográfia terepbejárásai során ismertté vált lelőhelyen az MTA Régészeti Intézetének kutatási programja keretében folyt ásatás. Makkay János 1986 nyarán a Körös-kultúra kisméretű települése és egy zsugorított sír, bodrogkeresztúri, gávai és Árpád-kori telepjelenségek mellett 8 késő avar kori sírt tárt fel. A lelőhely 1 km-re délre fekszik a Bacsá-lapos néven ismert lelőhelytől.²⁴

1. sír: T.: K–Ny. *Csecsemő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
2. sír: T.: Ny–K. *Csecsemő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábszárai egymáson keresztben feküdtek. A talajlazító megbolygatta a csontokat.
3. sír: T.: Ny–K. *Felnőtt* hason fekvő csontváza. A talajlazító elvitte a koponyáját és a lábszárait.
4. sír: *Csecsemő*sír. Csak a koponya maradt meg a szántott réteg alján.
5. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 52 cm. *Gyermek* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Jobb alkarja a medencén nyugodott. A koponyája és felsőtestének nagy része hiányzott. Árpád-kori árok ásásakor bolygatták meg.
6. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 56 cm. A hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő nő csontvázának bal oldalán, combmagasságban egy *csecsemő* koponyája és néhány apróbb csontja volt. A nő deréktól fölfelé kissé a bal oldalán feküdt, jobb alkarja a medencén nyugodott.
7. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 50 cm, m.: 139 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza nyugodott. A sírban famaradvány jelezte a koporsót. Mell.: Ovális *vascsat*.
8. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 62 cm. *Férfi* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza.

10. *Eperjes-Csabacsüd (Csongrád megye), x: 156 860, y: 767 120*

A környezetéből 1 méterre kiemelkedő, 50–60 méter hosszú, ÉNy–DK-i irányú dombhát északnyugati lejtőjén (tszf-i ma.: 83,5 m), csatornaásás közben előkerült lelőhelyen 1990-ben Vörös Gabriella két késő avar kori sírt tárt fel a megkutatott 10×20 méteres területen. A lelőhelyet nyugatról, északról és keletről nagy kiterjedésű, mély fekvésű terület övezi.²⁵

1. sír: T.: ÉNy–DK. Sz.: 62 cm. A koponya mögött lekerekített végű sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. A sír lábak felőli végét a munkagép kissé megbolygatta. A koponya egyenesen előrenézett, a karok a test mellett nyújtva, a térdek kissé jobbra felhúzva feküdtek. Mell.: 1. *Orsókarika*, a lyuk peremén apró bevagdolásokkal, a bal combcsont mellett. 2. A jobb oldali bordák alatt lapos *bazaltkő-darab* feküdt.
2. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 67 cm, m.: 25 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karja a test mellett, nyújtva feküdtek. A sírgödör sarkaiban négy ovális, a sírgödör aljától számítva 10–15 cm-es mély, szabálytalanul rézsús oldalú gödör jelezte koporsót. Mell.: *Vaskés* a bal oldali alsó bordáknál.

11. *Gádosor-November 7. Tsz (Szárító) (Békés megye), x: 408 430, y: 618 350*

A községtől délre, az orosházi út keleti oldalán, a tsz központjától és szárítójától északra, egy nagy kiterjedésű, környezetéből alig 0,5–1 méterre kiemelkedő, alacsony dombhát (tszf-i ma.: 86 m) szomszédságában Szabó János József két, a 7. század utolsó harmadára keltezett sírt tárt fel 1978-ban, amelyek tűzvédelmi víztároló gödör ásásakor kerültek elő. A lelőhely a Mágocs-ér északi partján, a vízfolyástól mintegy 2 km-re fekszik.²⁶

²⁴ RégFüz Ser. I. No. 40 (1988) 13; MRT 8, 166; MEDGYESI 2002, 129; MNM RégAd: XVI.191/1987. A sírok adatait az ásató szívességéből vehettem fel az adatbázisba.

²⁵ LŐRINCZY-SZALONTAI 1996, 274, 18. kép 1, 5; SZALONTAI 2002, 129; MFM RégAd: 1414-90.

²⁶ MEDGYESI 1996, 132–133, 5–6. kép, 7. kép 1–2; MEDGYESI 2002, 143; MNM XX.254/1979.

1. sír: Fülkesír? T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. M.: 225 cm. *Nő* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontvázának részlete, csak a medence egy része és a lábak maradtak eredeti helyzetben, a csontváz többi részét gödörásáskor bolygatták meg. A sír alja erősen lejtett. Mell.: 1. Négyzet alakú *vascsat* a medence mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 3. Nagyobb *állatcsont* a sírgödör északi széle mellett. 4. *Állatbordák* a lábfejeknél.

2. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. M.: 153 cm. A csak a lábak táján kirajzolódó, téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája és jobb válla megsemmisült a víztároló kiásásakor. Mell.: 1. Préselt bronzlemez *övgarnitúra* deréktájon: négyzetes, sakktáblamintás *övveretek* (4 db), *nagyszíjvég*, sima *kisszíjvég*. 2. *Vaskés* a jobb láb mellett. 3–4. Két db *vascsat* a bal medence alatt. 5. Spirális *bronzkarika* töredéke a koponya mellett. 6. Egy nagyobb *állatcsont* a jobb térd mellett.

12. Gerla-Szakácsföld, MRT 10, 5/16. lh. (Békés megye), x: 416 800, y: 662 450

A lelőhely a gerlai határ északi részén, a békési országúttól keletre, egy ÉNy–DK-i irányú érmeder délnyugati partján (tszf-i ma.: 85 m) fekszik. 1950-ben leletbejelentés nyomán²⁷ Csallány Dezső végzett hitelesítő ásatást, és kutatóárkokkal 11 késő avar korra keltezett sírt tárt fel. A temető nagyságát 250 sírra becsülte. Ugyanitt, kerítésépítés közben újabb sír került elő 1980-ban, földjéből ezüst lószerszámdíszeket szedtek össze. Ezt követően Goldman György összesen 13, Kürti Béla által részben kora avar korinak, illetve gepidának (5. sír) meghatározott sírt tárt fel. Bár a temetőterképek a pontatlanságok miatt nem illeszthetőek össze, a sírok bizonyosan egy temetőhöz tartoznak.²⁸

1. sír (1950): T.: ÉNy–DK (É–D?).²⁹ M.: 56 cm. *Fiatal férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Végtagjai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Ovális *vascsat* a bal combcsont feje felett. 3. *Vaskés* a medence alatt. 4. Két *állatcsont* (az egyik *borjú-pelvistöredék*³⁰) a bal boka mellett.

2. sír (1950): T.: ÉNy–DK (É–D?). M.: 90 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A jobb kar nyújtva, a bal kissé behajlítva feküdt. Mell.: *Állatcsont* a jobb boka mellett.

3. sír (1950): T.: ÉNy–DK (É–D?). M.: 50 cm. *Gyermek* szántás közben megbolygatott, hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a bal combtőnél.

4. sír (1950): T.: Ny–K (ÉNy–DK?). M.: 60 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *nő* csontváza. Karjai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, vonaldíszes *orsógomb* a jobb kar táján. 2. Négyzetes *vascsat* a jobb medencelapáton. 3. Két db *állatcsont* a jobb láb mellett.

5. sír (1950): T.: Ny–K (ÉNy–DK?). M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. A koponya hátrabukva, a karok nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a jobb könyök belső oldalán. 2. Két db *vastöredék* (*ár?*, *sarló?*) famaradvánnyal a gerincoszlop alsó végénél. 3. Mellette *kova*. 4. Egy másik *kova* a bal medence alatt. 5. *Vaskés* a bal kar és a medencelapát között. 6. Egy pajzs alakú, késő avar *bronzveret* két töredéke bekarcolt, szíromleveses díszítéssel (a sírlapon nem szerepel).

6. sír (1950): T.: ÉNy–DK (É–D?). M.: 90 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt vonallal díszített *orsógomb* a bal térd mellett.

7. sír (1950): T.: Ny–K (ÉNy–DK?). M.: 80 cm. *Férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

8. sír (1950): M.: 100 cm. Teljesen feldúlt sír. Mell.: A szétszórt embercsontok között *marhakoponya* került elő.

9. sír (1950): M.: 100 cm. Szétdúlt sír. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a csontok között.

10. sír (1950): T.: ÉNy–DK(?) (É–D?). M.: 100 cm. Feldúlt sír.

11. sír (1950): T.: ÉNy–DK (É–D?). M.: 45 cm. *Gyermek* vagy *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, szántással bolygatott csontváza.

²⁷ Két koponya, lócsontok és -fogak kerültek elő vályogvetőgödörből és egy lándzsás sír a szántásból (MRT 10, 430).

²⁸ KÜRTI é. n.; KÜRTI 1990, 80, 82, 2. kép; MEDGYESI 1991, 112; MRT 10, 429–436, 102–105. t. 11. j. további irodalommal; BENDE 2000, 253–254; MEDGYESI 2002, 144–145 további irodalommal; MMM Ad: 137/1957.

²⁹ A temetőterképen – egyéb pontatlanságok mellett – az É-i irány kb. 20 fokkal tér el a valóságtól. Ezért a sírok tájolása inkább É–D-hez állhat közel (MRT 10, 432).

³⁰ Vörös István meghatározása az MRT 10, 102. t. 1. kép (a csont fotója) alapján.

1. sír (1980): Lószerszámos temetkezés. T.: ÉÉNy-DDK.³¹ *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A jobb lábszárat és lábfejet a kerítésoszlop gödrének ásásakor bolygatták meg. Mell.: 1. Préselt bronzveretekből álló *övgarbitúra* deréktáján: kettős pajzs alakú *övveretek* (2 db), pajzs alakú *övveret*, *nagy-* és *kisszíjvégek* (4 db). 2. *Vaskés*. A *lószerszám* tartozékai a lábakon: 3. *Vas csikózábla*. 4. Hurkos fülű, ívelt, bordás talpú, *vas kengyel*pár. 5. Ezüst és bronzlemezéből együtt préselt *lószerszámveretek*: lóhere alakú, rojtos végűek (5 db), sima, gömbszelet alakú veretek (20 db), sima (3 db) és szalagfonatos *szíjvégek* (2 db). 6–7. Egy benyomott oldalú és egy négyzet alakú *vascsat* (az egyik az övhöz tartozhat).
2. sír (1980): T.: ÉNy-DK(?). *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a mellkas közepén. 2. *Állatsont* a jobb lábfej előtt.
3. sír (1980): T.: ÉNy-DK(?). Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Kirabolt?
4. sír (1980): T.: ÉÉNy-DDK. A koponya mögött lekerekített végű sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Mell.: 1. Préselt *boglárpár* a bal kulcscsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*, a lyuk peremén apró bevagdolásokkal, a bal kézen. 3. Henger alakú, vonalfolyatott rátétdíszes *üveggyöngy*.
6. sír (1980): T.: ÉNy-DK(?). Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a bal medencelapát alatt.
7. sír (1980): T.: ÉNy-DK(?). *Férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medence táján. 2. *Állatsont (borda)* a bal lábszáron és a jobb lábszár mellett.
8. sír (1980): T.: ÉNy-DK(?). *Nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Kirabolt. Mell.: A bal lábszár mellett *állatsont*. Bontás közben is kerültek elő *állatsigolyák*.
9. sír (1980): T.: ÉNy-DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz, melyet a 10. sír vágott. A felsőtest bolygatott volt. Mell.:³² 1. Ovális, ezüst *fülbevaló-karika*, belső oldalán ezüstgranulákon kis, két félből álló, préselt ezüstgömb. 2. *Gyöngysor*: nyomott gömbös, illetve dudoros, körülöttük hurokfolyatott rátétdíszes *üveggyöngyök*, valamint egy rövid hasáb alakú szírom- és dudoros rátétdíszes *üveggyöngy*.
10. sír (1980): T.: ÉÉNy-DDK. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Vágta a 9. sírt. Mell.:³³ Benyomott oldalú *vascsat*.
11. sír (1980): T.: ÉNy-DK(?). 150 cm hosszú csontváz.³⁴
12. sír (1980): T.: ÉNy-DK. Feltehetően hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváz, bolygatott, csak a jobb láb maradt in situ. Mell.: *Vas ácskapcsok(?)* töredékei.
13. sír (1980): ÉÉNy-DDK. M.: 105 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, aranyozott bronz *fülbevalópár*. 2. Hetvenegy szemből álló *gyöngysor* a mellkasról: köles, dinnyemag, nyomott gömb, hordó alakú, valamint folytatott rátétdíszes *üveggyöngyök*, lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngyök*. 3. Csipesz alakú, háromágú, bronzlemez *csüngő* a gyöngysorba fűzve. 4. Pántszerű *vastárgy* töredékei. 5. A gyöngysorba fűzött *miniatűr eszköz (szűrő)* töredéke.

13. Gyula-483. lelőhely (a Békéscsaba–Gyula közti út négysávosítása, 5. lh., Békés megye),
x: 410 150, y: 664 450

Az Élővíznek nevezett ér déli partján, attól mintegy 600 méterre, a környezetéből mintegy 0,5 méterre kiemelkedő, ÉK–DNy-i irányú dombon (tszf-i ma.: 86,5 m) került elő a temető. A lelőhelyen 2002-ben Rózsa Zoltán 45, a 7. század utolsó harmadára, a 8. század elejére keltezhető sírt tárt fel.³⁵

³¹ Goldman György csupán az 1. sír tájolását rögzítette: az ÉNy 35° valójában ÉÉNy-DDK-nek felel meg. Az 1980-ban feltárt sírok leírásában Kürti Béla a temetőtérkép alapján adta meg az ÉNy-DK-i irányt. Ez némiképp ellentmond az MRT 10, 100. képről leolvasható adatoknak (az 1., 4., 10., 13. sír esetében ez kb. 340–160° (ÉÉNy-DDK), csak a 9. sír esetében állja meg a helyét az ÉNy-DK tájolási adat (kb. 320–140°). A leírás szerint a 9. sírt hegyes szögben vágta a 10. sír (MRT 10, 434), ez látható az említett képen is, így tájolásuk nem egyezhet meg. A többi sírről nincs illusztráció.

³² Melléklete a napló szerint nem volt (MRT 10, 434).

³³ Ld. az előző j.-et!

³⁴ Az adatokat Kürti Béla a temetőtérkép alapján adja.

³⁵ A temetőrészlet dokumentációját Rózsa Zoltán (SzKJM) bocsátotta rendelkezésemre. A temető embertani anyaga

2. sír: Kettős sír. T.: ÉNy-DK, 306–126°. H.: 230 cm, sz.: 80–85 cm, m: 17 cm.³⁶ A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben jobb oldalon egy *maturus korú férfi*, balján egy *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyáik egymás felé fordultak. Hogy kezeiket összekulcsolhassák, a lényegesen alacsonyabb termetű nő testét valamivel nyugatabbra kellett helyezni a férfinél. A nő bal karja a medencén feküdt. Mell.: 1. A nő koponyája alatt bronz *fülbevaló* karikájának töredéke került elő. Párja, egy gyöngycsüngős *fülbevaló*, a férfi szájüregében volt. 2. A férfi derekán bronzlemez veretektől álló *övgarnitúra* került elő, melyet fecskefarkú bronzcsat zárt. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. A halottak érintkező kezeinél, részben a nő medencéje alatt *vas nyílhegy* volt. 5. A lábak előtt *juh(?)lapocka és kisebb állatcsontok* kerültek elő.

3. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 8 cm. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája a bal oldalán, behajlított bal karja a medencén feküdt. Mell.: 1. Huszonhat db köles alakú *üvegyöngy* a nyak körül. 2. *Vascsat(?)* a gerincoszlop bal oldalán. 3. *Kődarab* a bal combcsont belső oldalán.

4. sír: T.: NyÉNy-KDK, 303–123°. H.: 200 cm, sz.: 65–70 cm. M.: 15 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *14–16 éves fiatal* csontváza nyugodott. Mindkét karja a testtől kissé eltartva feküdt. Mell.: 1. A jobb lábszár mellett kis *vastöredék* volt. 2. Ugyancsak a jobb lábszár mellett *juh(?)keresztcsont és farokcsigolyák* kerültek elő.

5. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 103 cm, sz.: 58 cm, m.: 24 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör nyugati részén hanyatt, nyújtott helyzetben *1–1,5 éves gyermek* csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt. Felsőtestét valószínűleg állatjárat mozdította el. Mell.: A bal térde mellett kisméretű, szürkésfekete színű, kézzel formált *edény* állt.

6. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 210 cm, sz.: 90 cm, m.: 12 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán, karjai a testtől kissé eltartva feküdtek. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb oldali medencelapáton. 2. *Vastöredék* a keresztcsont felső szegélyén.

7. sír: T.: NyÉNy-KDK, 288–108°. H.: 191 cm, sz.: 65 cm, m.: 12 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.

8. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 190 cm, sz.: 55 cm, m.: 13 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* az ágyékcsigolyák jobb oldala mellett. 2. Mellette *vaskampó(?)*.

10. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: 172 cm, sz.: 74 cm, m.: 32 cm. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú sírgödörben, hanyatt fekvő *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra és előrebillent, jobb karja a test mellett egyenesen, a bal kissé felhúzva és behajlítva feküdt. Térdei balra felhúzva helyezkedtek el. Az ásató a lábak helyzetét azzal magyarázta, hogy a sírgödör túlságosan rövidre sikeredett a halott magasságához képest.

12. sír: T.: NyÉNy-KDK, 288–108°. H.: 230 cm, sz.: 65 cm, m.: 31 cm. A lábak felé enyhén keskenyedő sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. A koponya jobb oldalán feküdt. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a bal kéz alatt. Hegye a koponya felé mutatott. 4. Hegyes *vastárgy* a jobb kéz alatt, a gerincoszlopra merőlegesen. 5. *Állatcsont* a jobb térd vonalában, a sír széle mellett.

13. sír: T.: NyÉNy-KDK, 291–111°. H.: 180 cm, sz.: 50 cm, m.: 32 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, karjai szorosan a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: *Vascsat* az ágyékcsigolyákon.

14. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 195 cm, sz.: 60 cm, m.: 16 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. A sírt a munkagép is megbolygatta, talán korabeli bolygatásnak is áldozatul esett: koponyája és felsőteste teljesen megsemmisült. Mell.: 1. Bronzlemez *szíjvég* a bal combcsont belső oldalán. 2. *Vastöredék* a bolygatott csontok mellett.

16. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm, m.: 67 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. A medence környékén faszéndarabok kerültek elő. Mell.: 1–2. Egy-egy *vastárgy* a jobb szeméremcsont mellett és a bal combcsont belső oldalán.

az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében található. A meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm. A tájolási adatok fölvétele 60 vonásos tájolóval történt, ezeket az értékeket számítottam át fokba, és az irányokat is pontosítottam.

³⁶ A mélységadatok a foltok jelentkezésétől értendők.

19. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 198 cm, sz.: 57 cm, m.: 51 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája kibillent eredeti helyéről, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek a bal térd kissé felhúzva helyezkedett el. Mell.: 1–2. Egy-egy *vastárgy (vascsat?)* a gerincoszlop ágyéki részének jobb és bal oldalán. 3. *Vaskés* a jobb alkar és medence között. 4. *Juh(?)lapocka* a két lábszár között.
20. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. H.: 205 cm, sz.: 70–80(?) cm, m.: 37 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza nyugodott. A sírgödör koponya mögötti sarkaihoz cölöplyukszerű kiugrások(?) tartoztak. Északi sarkában cölöplyukra utaló elszíneződést figyelt meg az ásató. A férfi koponyája jobb oldalán, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. Bronzlemez *szíjvég* a jobb medencelapát felső íve mellett. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a jobb combcsonton keresztben. 4. Három db *kova* a jobb medence alatt. 5. *Vastöredékek* az ágyékcsgolyákon, a jobb alkar alatt és a szeméremcsontoknál. 6. *Juh(?)lapocka* a lábfejekon.
21. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 185 cm, sz.: 70 cm, m.: 14 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *12–14 éves gyermek* csontváza nyugodott kissé átlósan. Koponyája kissé jobbra és előrebillent, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapát felső szélénél, illetve a combcsontok között.
22. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. H.: 220 cm, sz.: 65 cm, m.: 12 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felőtt nő (23–x)* csontváza nyugodott. Koponyája a bal oldalán, bal alkarja a medencén, két lábfeje közvetlenül egymás mellett feküdt. Mell.: *Orsógomb* a bal combcsont külső oldalán.
23. sír: T.: ÉNy–DK, 306–126°. H.: 198 cm, sz.: 77 cm, m.: 12 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, mindkét karja kissé behajlítva feküdt, alkarjai a medencelapátok alá szorultak, kezei a combcsontok végeinél helyezkedtek el.
24. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 180 cm, sz.: 70 cm, m.: 24 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú, bizonytalan körvonalú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* bolygatott, rossz állapotú csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal kar belső oldalán.
25. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 32 cm. A lekerekített végű téglalap alakú sírgödörben eredetileg feltehetően hanyatt, nyújtott helyzetben *felőtt* csontváza nyugodott. A sír kirabolhatták, felsőteste teljesen bolygatott volt. Mell.: 1. *Vastöredékek (vascsat?)* a bolygatott csontok között. 2. *Juh(?)állkapocs* a sírgödör nyugati végében.
26. sír: T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. H.: 200 cm, sz.: 76 cm, m.: 25 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *14–16 éves lány (Inf. II – juvenis)* csontváza nyugodott. A csontok helyzete alapján a halottat szorosan becsavarták. Koponyája előrebukott, lábai szorosan egymás mellett feküdtek. Mell.: 1. Gyöngy-csüngős bronz *fülbetaló* a koponya két oldalán. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Juh(?)lapocka* a térdek felett.
27. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. H.: 198 cm, sz.: 75 cm, m.: 18 cm. A lekerekített végű, teknős aljú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *14–16 éves fiatal (Inf. II – juvenis)* csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán, alkarjai a medencén feküdtek, lábai szorosan egymás mellett helyezkedtek el. A testet valószínűleg erősen becsavarták.
28. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 180 cm, sz.: 55 cm, m.: 13 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus férfi(?)* csontváza nyugodott. Koponyája hátrabillent, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. *Bronzlemez töredékek* a bal kulcsont mellett. 2. *Vastöredékek* a bal oldali bordákon és a keresztcsonton.
29. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. H.: 110 cm, sz.: 45 cm, m.: 4 cm. A lekerekített végű, szabálytalan formájú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *2–3 éves gyermek* csontváza nyugodott. A koponya jobbra fordult, a karok a medencén feküdtek. Mell.: Dinnyemag alakú *üveggyöngy* a bal kulcsont mellett.
30. sír: T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. H.: 185 cm, sz.: 60 cm, m.: 25 cm. A téglalap alakú, bizonytalan körvonalú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú nő* bolygatott csontváza nyugodott.
31. sír: T.: NyÉNy–KDK, 303–123°. H.: 195 cm, sz.: 75 cm, m.: 13 cm. A szabálytalan téglalap alakú sírgödörben eredetileg hanyatt, nyújtott helyzetben *18–20 éves juvenis* csaknem teljesen bolygatott csontváza került elő. A sírgödör északi végében faszén került elő a csontok szintjén. Mell.: 1. *Vascsat* a lapocka alatt. 2. *Vaskés* medencetájon. 3. *Szarvasmarha vázrészei (bordák, hosszúcsontok, lapockatöredékek, párosujjú pata)* a lábszárak között.
32. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. H.: 218 cm, sz.: 60 cm, m.: 28 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben nyugvó *felőtt férfit (23–x)* kirabolták, jórészt csak lábának hosszúcsontjai, néhány borda és csigolya maradtak meg. Mell.: A bolygatott csontok között néhány *vastöredék* került elő.
35. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 29 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben,

hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt férfi (23-x)* csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: Ovális karikájú *bronzcsat* a bal medence belső oldalán. 2. Kerek *vascsat* a jobb combcsont feje mellett. 3. *Vaskés* (esetleg nyílhegy?) a jobb combcsont mellett.

36. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 215 cm, sz.: 72 cm, m.: 28 cm. A koponya mögött lekerekített sarkú, a lábak előtt lekerekített végű sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi(?)* csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. *Vastöredék* a jobb alkar mellett. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 3. *Vascsat* a bal medencelapátnál.

37. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: 205 cm, sz.: 70 cm, m.: 9 cm. A kissé szabálytalan téglalap alakú sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mellkasának csontjai bolygatva voltak. Mell.: 1. Négyzögletes *vascsat* a mellkas bolygatott csontjai között. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 3. Kerek *vascsat* a bal combcsont belső oldalán.

38. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: 205 cm, sz.: 55–83 cm, m.: 22 cm. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú, a lábak felé keskenyedő sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt férfi (23-x)* csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1–2. Egy kisebb és egy nagyobb négyzetes *vascsat* a jobb medence belső oldalán. 3. *Kova* a jobb combcsont mellett. 4. Mellette *vastüske*. 5. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

39. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: kb. 170 cm, sz.: 70 cm, m.: 27 cm. A lábak előtt lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza nyugodott. A koponya jobbra billent, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. A mellkas csontjai bolygatva voltak. Mell.: 1. *Vascsat(?)* a bal medence mellett. 2. *Állatcsontok (juh(?)lapocka)* a bal váll mellett.

40. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: 220 cm, sz.: 85 cm, m.: 23 cm. A lekerekített végű sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt nő (23-x)* csontváza nyugodott. Koponyája balra és előrebillent, jobb karja nyújtva, a bal kissé behajlítva, térdei egymás mellett feküdtek. Mell.: 1. *Vastöredék* a koponya mellett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Vastöredék* a jobb szeméremcsontnál. 4. *Vas ácskapocs(?)* a bal lábfej táján.

41. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 220 cm, sz.: 78 cm, m.: 17 cm. A koponya mögött lekerekített sarkú, a lábak előtt lekerekített végű sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, karjai a testtől kissé eltartva, térdei szorosan egymás mellett feküdtek. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.

42. sír: T.: NyÉNy-KDK, 282–102°. H.: 230 cm, sz.: 103 cm, m.: 30 cm. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra és hátra billent, karjai nyújtva, a jobb alkar a medencelapát alá szorulva feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapát belső oldalán. 2. *Vascsat* a combcsontok között. 3. Két db *vas ácskapocs* a lábfejek előtt. 4. Kisebb *állatcsontok* a jobb térd mellett.

43. sír: T.: NyÉNy-KDK, 282–102°. H.: 253 cm, sz.: 100–108 cm, m.: 23 cm. A koponya mögött lekerekített sarkú, a lábak előtt lekerekített végű sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: Bronzlemez *övgarnitúra* deréktájon: *bronzcsat* vaslemez testtel, megtarthatatlan *bronzlemez veretek*.

44. sír: T.: NyÉNy-KDK, 282–102°. H.: 240 cm, sz.: 80–90 cm, m.: 36 cm. A lekerekített végű, kissé szabálytalan alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, térdei szorosan egymás mellett helyezkedtek el, mellkasának csontjait bolygatás érte. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a térdek között.

45. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: 210 cm, sz.: 90 cm, m.: 23 cm. A lekerekített végű sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. Jobb térdé kissé felhúzva feküdt, lábfejei egymás mellett voltak. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a jobb alkar belső oldalán. 2. Kevés *állatcsont (juh(?)lapocka)* a koponya mellett és a combcsontok között.

46. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. M.: 27 cm. Sekély mélységben 4–5 éves *kislány* sírja került elő. A sír feltjét nem sikerült megfigyelni. Mell.: 1. Háromgömbös *bronz fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. Négy db gömbös és orsó alakú *üvegyöngy* a nyak körül, az egyikben bronz fűzőhenger. 3. Töredékes *vascsat bronzlemez testtel* a bal felkar környékén.

47. sír: T.: NyÉNy-KDK, 294–114°. H.: 240 cm, sz.: 70 cm, m.: 46 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, jobb karja egyenesen feküdt a medencelapát alatt, a bal kissé hajlítva helyezkedett el. Mell.: 1–2. Egy négyzögletes és egy kerek *vascsat* a gerincoszlop és a bal medencelapát alatt. 3. A jobb boka mellett kisebb *állatcsontok (csigolyák?)* voltak.

48. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 190 cm, sz.: 85 cm, m.: 38 cm. A lekerekített végű, a koponya mögött bizonytalan körvonalú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú felnőt*t csontváza nyugodott. Koponyája³⁷ kissé balra fordult, jobb alkarja a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. *Csonttárgy* a bal váll mellett. 2. *Vaskarika* a bal csuklónál. 3. *Vascsat* a medencében. 4. *Obszidiándarab* a bal combcsont mellett. 5. *Vas- és bronztöredékek* a bolygatott bal kéz csontjai között. 6. *Vaskés* a jobb medence mellett. 7. *Bronztöredékek* a betöltésben.

49. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 210 cm, sz.: 60–68 cm, m.: 39 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú, bizonytalanul jelentkező sírgödörben, eredetileg hanyatt, nyújtott helyzetben eltemetett *adultus korú nő* szinte teljesen bolygatott csontváza nyugodott. Csak lábszárjai maradtak in situ. Mell.: 1. A bolygatott csontok között *vascsat* töredékei kerültek el. 2. A csontok között lapított gömb és gömb, kettős csonka kúp alakú és dinnyemag alakú *üveggyöngyök*, illetve hosszúkás *karneolgyöngy* volt.

50. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. H.: 190 cm, sz.: 62 cm, m.: 15 cm. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú, kissé szabálytalan alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A koponya balra fordult, mindkét karja nyújtva feküdt, a bal alkar a medencelapát alatt volt. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Obszidián* a bal combcsont belső oldalán. 3. A lábszárak között kis *állatcsontdarab* került elő.

51. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 250 cm, sz.: 105 cm, m.: 38 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán, mindkét karja nyújtva feküdt, térdei két oldalra alig felhúzza helyezkedtek el. Körülötte 183×57 cm nagyságú, téglalap alakú területen szerves anyag mutatkozott, formája alapján talán magának a koporsónak a maradványa. Mell.: 1. *Vastöredék (vaskés?)* a jobb kar mellett. 2. Ovális *vascsat* darabja a jobb combcsonton.

52. sír: T.: NyÉNy–KDK, 291–111°. H.: 180 cm, sz.: 55–80 cm, m.: 26 cm. A lekerekített végű, szabálytalan alakú, kirabolt sírgödörben *maturus korú férfi* egyik lábszárának csontjai, illetve ujjpercek kerültek el. Mell.: *Vastöredék* a csontok mellett.

14. Hódmezővásárhely-Cinkus, Bulla-tanya (ma Orosháza határa, Békés megye),³⁸

x: 394 575, y: 628 150

A Száraz-ér egyik oldalágától délre mintegy 2 km-re, jellegtelen, sík, a környezetéből mintegy 0,5 méterre kiemelkedő területen (tszf-i ma.: 88,5 m) került elő a temetőrészlet. A lelőhelyen 1939-ben Foltiny István 12 sírt tárt fel, amelyek közül a mellékletek alapján a Bulla-tanya melletti 7 sír határozható meg biztosan avar korinak.³⁹ A szomszédos Kocsordi Németh-tanya mellett – ahol az ásató az avar temető folytatását sejtette – feltárt 8–12. síroknak (valójában 4 sír) nem volt melléklete, de a tájolás alapján, és mert biztosan más korszakba keltezhető sírok nem kerültek elő, ezeket is az avar korból származónak határozhatjuk meg. Mivel e sírok egy kivétellel rendellenes fektetésűek voltak, valamint szuperpozíció is előfordult, a temető szélét jelezhetik. Az ásató egyébként a tájolási adatokat fokban és égtájak szerint is szokatlan pontossággal adta meg. Érdekeség, hogy megvizsgáltatta az edények földtartalmát, de a korabeli gyakorlat csak az ásványianyag-tartalmat tudta kimutatni.⁴⁰

1. sír: T.: ÉÉNy–DDK. M.: 138 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú nő(?)* csontváza. Koponyája és bal lába bolygatott volt. Mell.: 1. *Ismeretlen állat csontja* a lábakon. 2. Kettős csonka kúp alakú, vöröses-szürke színű *orsógomb* a bal combcsont mellett.

³⁷ A koponyán Marcsik Antónia fejsérülés nyomait észlelte.

³⁸ A lelőhelyről az ADAM-ban két címszó született (a fenti elnevezés mellett Kardoskút-Cinkus címmel is) – vélhetően a közigazgatási határok változása okozta keveredés miatt. Mivel jelenleg a lelőhely egy harmadik település, Orosháza határába esik, megtartottam az eredeti közlésben szereplő elnevezést. Szalontai Csaba tévesen kora avar kori, Medgyesi Pál helyesen késő avar kori sírokat említ.

³⁹ A sírok első közlésében (FOLTINY 1939) részletező sírleírásokat a hét sír második közlése csak kivonatolta, egyszerűsítette (BÓNA 1965, 123–124), a harmadik közlés a leletanyagról készült rajzok, rövid leírásuk és az ember-tani meghatározások publikálására szorítkozott (LŐRINCZY–SZALONTAI 1996, 274). A sírok embertani anyaga az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében található.

⁴⁰ FOLTINY 1939; BÓNA 1965, 123–124; LŐRINCZY–SZALONTAI 1996, 274; MEDGYESI 2002, 184; SZALONTAI 2002, 162; MNM RégAd: 127.H.II., 201.H.III. A fenti adattári számon feltételelesen e lelőhelyhez tartozóként nyilvánított két sírlapon nem cinkusi sírok leírása szerepel.

2. sír: T.: ÉÉNy-DDK, M.: 138 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú férfi* csontváza. Mell.: 1. *Csirkecsontok* a lábaknál. 2. *Négyszögletes vascsat* a medencében.
3. sír: T.: DNy-ÉK, 230–50°. M.: 200 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *senium korú nő(?)* csontváza. Karjai nyújtva feküdtek. Mell.:⁴¹ 1. Esztergált csont *tűtartó* a keresztcsont felső végénél. 2. Két db *üveggöngy*, egy dinnyemag és egy hasáb alakú a medence körül. 3. Egy kerek és egy félhold alakú *ólomlap* a bal kéz végénél. 4. *Vaskés* a bal kéz alatt. 5. Korongolt, kavicsal soványított, fekete színű, hullámvonalköteg-díszítésű *edény* a jobb lábszár alsó harmada mellett.
4. sír: T.: NyÉNy-KDK, 300–120°. M.: 112 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *gyermek* csontváza. Mell.: 1. Dinnyemag alakú *üveggöngy* a jobb könyök belső oldalán. 2. Bronz *fülbevaló* a jobb felkar mellett. 3. Korongolt, virágcserep alakú, körbefutó vonaldíszes *edény* a lábak előtt. 4. Az edényben *állatcsont* volt.
5. sír: T.: NyÉNy-KDK, 290–110°. M.: 152 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú férfi* csontváza. Koponyája jobbra fordult, a karok nyújtva, a lábak behajlítva feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb alkar mellett. 2. *Ovális bronzcsat* a medence bal oldalán.
6. sír: T.: ÉNy-DK, 310–130°. M.: 188 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *fiatal* csontváza. Koponyája balra fordult, jobb karja nyújtva, a bal a medence felé hajlítva feküdt.
7. sír: T.: NyÉNy-KDK, 290–110°. M.: 125 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *férfi* csontváza. Koponyája jobbra fordult, a bal karja nyújtva, a jobb kissé behajlítva feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont belső oldala mellett. 2. *Csirkecsontok* a lábak végénél.
8. sír: T.: É-D, M.: 48 cm. A hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *gyermekcsontváz* koponyája balra fordult, jobb karja nyújtva, a bal visszahajlítva feküdt.
9. sír: T.: É-D, 350–170°. M.: 58 cm. *Felnőtt* jobb oldalán fekvő zsugorított csontváza. A 8. sír alatt került elő.
- 10–11. sír: Kettős sír. T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. M.: 46 cm. Az erősen zsugorított *felnőttek* csontvázai egymással szemben feküdtek, koponyáik csaknem összeértek.
12. sír: T.: É-D, 350–170°. M.: 77 cm. Hason fekvő, nyújtott helyzetű, hossza alapján *gyermekcsontváz*. A koponya Ny felé nézett. Lábaik keresztelték, bal alkarját visszahajlították, jobb keze a mell alatt volt.

15. Hódmezővásárhely-Gorzsa, Pócsy Mihály-tanya (Csongrád megye), x: 108 200, y: 749 000

1933 őszén egy vaskengyelt és lilomos díszű, öntött, bronz kis- és nagyszíjvégeket vittek be a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Intézetébe. A Gorzsa és Batida közötti határút mellett, a batidai oldalon, a régi Nagy Imre Pál-tanya mögött, a határútból kiágazó Lelei úttal párhuzamosan haladó Boldizsár-dűlőben, a határúttól 520 méterre fekvő dombháton (tszf-i ma.: 79 m) Bálint Alajos 18 késő avar kori sírt⁴² tárt fel 1936-ban. A temető mellett folyik el a Ködök-ér (ma Mátyáshalmi-ér).

1. sír: T.: É-D, 350–170°. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai szorosan a test mellett, a medence alá szorulva helyezkedtek el.
2. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, karjai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. Téglalap alakú, egy- és kéttagú griffes *övveretek* (4 db) a medencében. 3. *Vascsat* a medencében.
3. sír: M.: 55 cm. *Gyermek* csontvázának maradványai.
4. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, karjai nyújtva feküdtek. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal csukló mellett.
5. sír: T.: É-D, 350–170°. M.: 95 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Kézfejei a medence alá szorultak, a combcsontok egymáson keresztben feküdtek. Mell.: Virágcserep alakú, talpas *edény* a koponya mellett, oldalán körbefutó, többsoros zezugminta.
6. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. M.: 70 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai a test mellett,

⁴¹ A LŐRINCZY-SZALONTAI 1996, 274, 10. kép 8 alatti obszidián magkő nem a sírból, hanem abból a szarmata kori gödörből került elő, amelybe a sírt beleásták.

⁴² BÁLINT 1937; VIDA 1999, No. 102 és 494, 261; SZALONTAI 2002, 163 további irodalommal; MNM RégAd: 137.H.II., 46.Z.I/1. A hivatkozott ADAM-címszóban 14 sír szerepel. Az ásató pontosan értelmezhetően adta meg a tájolást: az északi iránytól fokban mért eltérést Ny vagy K felé.

nyújtva feküdtek. Az ásató szétmállott csillámpalát ír le a bal térd mellett. Mell.: Két db *üveggyöngy*, furatukban bronz fűzőhenger.

7. sír: M.: 50 cm. *Gyermek* bolygatott csontváza.

8. sír: M.: 50 cm. *Gyermek* bolygatott csontváza.

9. sír: T.: KÉK–NyDNY, 70–250°. M.: 35 cm. *Gyermek* zsugorított csontváza.

10. sír: T.: É–D, 350–170°. M.: 45 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A lábszárai egymáson keresztben feküdtek. Mell.: Ezüstlemez *övgnarnitúra*: téglalap alakú, lemez övveretek két-két szegeccsel, lemez szíjvég-töredék.

11. sír: T.: É–D, 350–170°. M.: 55 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott és hiányos csontváza. Jobb karja nyújtva feküdt. Koporsós temetkezés. Mell.: 1. *Vas ácskapocs* a koponya fölött. 2. Korongolt, hullámvonalköteg-díszes *edény* a mellkason. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.

12. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 205 cm, sz.: 55 cm, m.: 80 cm. Téglalap alakú sírgödörben, koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Karjai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Hét db nagyméretű, vas ácskapocs, kettő a felkarcsont, kettő a combcsontok, kettő a lábszár fölött, egy a bokacsontok alatt volt. 2. Préselt és lemezveretekből álló *övgnarnitúra* deréktájon: fecskefarkú *bronzcsat*, oldalléces, ezüstlemez *szíjvég*, négyzetes formájú, ezüst *övveretek* közepükön pajzs alakú, préselt aranylemez-betéttel (4 db). 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 4. *Vaskés* a jobb csuklónál. 5. Korongolt, szűk nyakú *korsó* a lábak előtt.

13. sír: T.: É–D, 350–170°. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok a medence alá szorultak. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

14. sír: T.: É–D, 350–170°. M.: 110 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.

15. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. M.: 120 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

16. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* bekarcolt vonaldíszsel.

17. sír: T.: É–D, 350–170°. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Kinyújtott karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb alkar mellett. 2. Fecskefarkú *bronzcsat* a medencében. 3. Téglalap alakú, üvegbetétes, ezüstlemez *veret* a medence alatt.

18. sír: T.: É–D. M.: 130 cm. *Felnőtt* medencétől lefelé meglévő csontváza. Combcsontjai egymáson keresztben feküdtek. Mell.: *Vascsat* a medencében.

16. Hódmezővásárhely-Kishomok, 1–4. homokbánya (Csongrád megye), x: 116 050, y: 744 450

A Nagyszigeti határészen fekvő Kishomok a környezetéből mintegy 2 méterre kiemelkedő, több kilométer kiterjedésű partos terület, amelynek déli szélén, a Gyúló-ér északi partján (tszf-i ma.: 80 m), a Szegedről Hódmezővásárhelyre vezető 47. sz. főúttól délre, az irodalomból jól ismert kishomoki gepida és kora avar kori temető⁴³ közelében, 2002-ben Balogh Csilla, Bende Lívia, Lőrinczy Gábor és Szalontai Csaba folytatott leletmentő feltárást a főút bővítéséhez anyagnyerő helyként használt 1–4. homokbánya területén. A gepida település objektumai között, a feltárt terület középső részén egy 5 sírből álló avar kori sírcsoport/sírsor (181., 213., 214., 244., 261. sír), illetve távolabb, a feltárt terület délnyugati szélén, bronzkori települések között (185. sír), valamint északkeleti szélén az avar kori település házai közelében (67. sír) további egy-egy magányos(?) temetkezés került elő.⁴⁴ A sírok a 7. század utolsó harmadára keltezhetőek.

67. sír (*I. kép 1*): T.: É–D, 354–174°. A sírgödör h.: 285 cm, sz.: 167 cm, m.: 120 cm (a felszíntől). A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hosszanti oldalait kísérve, kb. 80 cm mélységben egy-egy 20 cm széles padka húzódott. A padkák között, 107 cm mélységtől megfigyeltük a koporsóláda 220 cm hosszú és 74 cm széles, téglalap alakú, sötét elszíneződését, majd a sír alján ugyancsak téglalap alakú, bakszerű lábainak nyomát, amelyek mindössze 3–4 cm-re mélyedtek a sírgödör aljába. A lábak szabálytalanul helyezkedtek el a ládához képest, illetve a láda elszíne-

⁴³ BÓNA 2002; BÓNA–NAGY 2002; NAGY 2004.

⁴⁴ MFM RégAd: 4242/2004. A sírok embertani anyaga SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében található, a meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm.

zödése csak részben nyúlt a lábak helye fölé. A koporsó jobb oldali deszkafala kidőlhetett, amit 3–4 cm vastagságú és kb. 20 cm széles fekete elszíneződés jelzett a sír alján, a koporsó melletti sárgás, kevert betöltésben. Ezen az oldalon a vas ácskapcsok is a koporsó elszíneződésén kívül helyezkedtek el. A koporsó fedelének deszkáit kilenc db vas ácskapocs fogta össze. A kapcsok a koponya mögött, magasabban, deréktájon, illetve a lábak fölött, három, a gerincvonalra merőleges sorban, hármásával helyezkedtek el. A koporsó hosszoldalaihoz közelebb sorakozó ácskapcsok 82–90 cm mélységben feküdtek. Jóval magasabban tehát, mint ahogy a koporsó elszíneződését ténylegesen sikerült megfigyelni. Ennek az lehet a magyarázata, hogy bár a koporsóláda 30–38 cm magas lehetett, a szervesanyag-tartalom csak a koporsó aljában volt számottevő. A gerinc vonalában lévő kapcsok 95–100 cm mélységben kerültek elő. A koporsó lefedésére használt deszkák idővel beszakadtak a föld súlya alatt. A koporsóláda magassága tehát mindössze néhány cm-rel múlta alul a padka magasságát. A koporsóban 45–55 éves férfi hanyatt, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. A derék körül ezüst- és bronzlemez veretekből álló *övgarnitúra* került elő: négyzet alakú *ezüstveretek* az öv hátsó szakaszán, a középsőn üvegberakás (6 db), kerek *ezüstveretek* elől (3 db), vaslemez *bújtató*, bronzlemez *kisszíjvégek* (3 db), téglalap alakú *vascsat* lemezzel, kisebb, trapéz alakú *vascsat*. 2. *Vaskés* a jobb alkar és a medence között. 3. Kilenc db nagyobb *vas ácskapocs*. 4. *Szárnyas végtagcsontja* a koponya mögött, a koporsó belül. 5. *Szarvasmarhacsont-töredékek* a koporsó bal láb felőli vége és a padka között, kb. a padka jelentkezési szintjén, illetve a bal kéz közelében, 90 cm mélységben.

181. sír (2. kép 4): T.: É–D, 358–178°. A sírgödör h.: 210 cm, sz.: 81–87 cm, m.: 68–75 cm (a felszíntől). A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé kissé szélesedő sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben 40–55 éves férfi csontváza nyugodott. Koporsóra utaló elszíneződés a betöltésben nem jelentkezett, de a koponya mögött vas ácskapocs került elő. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a keresztcsont csúcsán. 2. *Vaskés* a jobb alkar belső oldala mellett. 3. Kisebb *vas ácskapocs* a koponya mögött.

185. sír (1. kép 2): T.: É–D, 10–190°. A sírgödör h.: 225 cm, sz.: 63–80 cm, m.: 90 cm (a felszíntől). A lekerekített sarkú, a lábak felé keskenyedő téglalap alakú sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben 55–60 éves férfi csontváza feküdt. Mindkét keze a combcsontokon nyugodott. A halottat feltehetően koporsóban temették el. Erre utal, hogy a csontváz alatt 16–21 cm vastagságú volt a betöltés. A sírgödör északkeleti sarkában elhelyezett edény- és állatmelléklet helyzete ugyancsak ezt a feltételezést erősíti meg. Mell.: 1. *Juhkoponya és lábcsontok*⁴⁵ a sírgödör északkeleti sarkában, eredetileg a koporsó és a sír fala között elhelyezve. 2. Világosbarna színű, kézzel formált, szűk nyakú, hasas *korsó* a sírgödör északkeleti sarkában, a sírgödör aljánál 20 cm-rel magasabban, a juhcsontokon. 3. Négyzet alakú *vascsat* a bal oldali medencelapáton. 4. Trapéz alakú *vascsat* a bal medencelapát alatt. 5. *Vaskés* a jobb alkar alatt. 6. Hosszú téglalap alakú, lekerekített végű *vas tarsolymerevítő* a bal medencelapát mellett, a bal alkar alatt, keresztben. 7–8. *Lant alakú csiholó* töredéke és *vastű* a bal medencelapát alatt.

213. sír: T.: ÉÉK–DDNy, 20–200°. A sírgödör h.: 150 cm, sz.: 65 cm, m.: 61 cm (a felszíntől). A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör üres volt.

214. sír (2. kép 3): T.: É–D, 4–184°. A sírgödör h.: 185 cm, sz.: 60 cm, m.: 58 cm (a felszíntől). A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú sírgödörben 12–14 éves gyermek csontváza került elő. A halott kissé jobb oldalára fordulva feküdt, nyújtott helyzetben. Koponyáját a munkagép nagyrészt megsemmisítette, jobb keze a medencelapáton nyugodott. A sírgödör egynemű, sötét színű betöltésében koporsóra utaló elszíneződést nem sikerült megfigyelni.

244. sír: T.: É–D, 358–178°. A lekerekített sarkú, téglalap alakú, üres sírgödör h.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 55 cm.

261. sír (2. kép 1–2): T.: É–D, 10–190°. A sírgödör h.: 205 cm, sz.: 70 cm, m.: 62 cm. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felőtt nő* (23–x) csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. A sírgödör alján nagy felületen, nem csak a csontváz alatt szerves anyagtól származó, sötét elszíneződést figyeltünk meg. Mell.: 1. Szürke színű, gömbölyű, gyenge kivitelű *orsógomb* a koponya jobb oldala mellett. 2. Tizenkét db apró, fekete színű, hordó alakú, opak *üveggyöngy* a koponya környékén és a nyak táján. 3. *Vas karperec* töredékei a combcsontok között. 4. Kisméretű *vas ácskapocs* a koponya mögött, a sír fala mellett.

17. Hódmezővásárhely-Sóshalom (Csongrád megye), x: 127 000, y: 759 550

A Hódmezővásárhelyt Orosházával összekötő műúttól északra, a Kút völgy-ér partján, egy ÉK–DNy-i irányú homokvonulaton (tszf-i ma.: 82 m) B. Nagy Katalin 8 késő avar kori sírt tárt fel 1967-ben.⁴⁶

⁴⁵ Koponya, mandibula-pár, 4 nyelvcson, mc, mc₁ sin.-dext., tarsale, mt. sin. – dext., 5 ph.I., ph., ph.III. Egy 55 cm marmagasságú, szarvatlan nőtény juh nyúzott juhbőre. A meghatározást Vörös Istvánnak köszönöm.

⁴⁶ LŐRINCZY-SZALONTAI 1996, 275–276; VIDA 1999, No. 496, 261, Taf. 56:4; SZALONTAI 2002, 164; MNM RégAd:

„A” sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, homokkitermelés közben térdtől lefelé megbolygatott csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.

„α” sír: *Inf. I. korú gyermek* koponyájának a bánya falában in situ megmaradt teteje. Mell.: 1. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a koponya mellett.

1. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 210 cm. A kirabolt sírgödörben csak szétszórt embercsontok maradtak. Mell.: 1. Korongolt, összeszűkülő nyakú, simított felületű *edény* a sír alján. 2. Ívelt *vaspánt* az edény alatt.

2. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 235 cm, sz.: 80 cm, m.: 123 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal térd és a sír fala között.

3. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán, karjai nyújtva feküdtek. Mell.: Négyzetes *vascsat* a medencében.

4. sír: T.: ÉNy–DK, 325–145°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 97 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: Négyzetes *vascsat* a bal medence felső szélénél.

5. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, behajlított karjai a medencén feküdtek. A mellkas bolygatott volt. Mell.: 1. *Vas ácskapocs* töredéke a halott fölött. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3–4. Egy-egy négyzetes *vascsat* a mellkason és a jobb kéznél.

6. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. M.: 60 cm. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza. Láb-szárai egymáson keresztben feküdtek. Mell.: A sír alatt, 100–110 cm mélységben *lócsontok* kerültek elő. A sírhoz tartozásuk kérdéses.

18. Kondoros-Gépállomás utca, MRT 8, 6/9. lh. (Békés megye), x: 419 450, y: 633 750

A Kondoros község belterületének déli szélén fekvő utcában, a környezetéből 0,5 méterre kiemelkedő területen (tszf-i ma.: 85,5 m) vert falú ház építéséhez szükséges gödröt ástak ki, így kerültek felszínre a késő avar kori sírok (1–3. sír) 1954-ben. Ezt követően Kaposvári Gyula további négy sírt tárt fel (4–7. sír).⁴⁷ A temető kiterjedése szempontjából figyelemre méltó lehet, hogy az ásatási területtől északra kb. 2–300 méterre, a korábbi évek házépítései során ugyancsak kerültek elő sírok. Egykori élővíz medre a közelben nem található.

1. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. A földmunkával teljesen bolygatott csontváz.

2. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Körülötte elszenesedett fakoporsó nyomai látszóttak. Mell.: 1. Ovális, granulációdíszes *bronz fülbevalópár* gúla alakú üvegsüngővel. 2. Üvegbetétes *ezüst mellboglárpár*. 3. *Gyöngysor*: dinnyemag alakú *üvegyöngyök*, ezüstoffiás *rúdgyöngy*, illetve többségében henger alakú *üvegyöngyök* pont- és vonalfolyatott rátétdíszsel. 4. *Allatcsontok* (talán *baromfi*) a derék körül.

3. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

4. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 187 cm, sz.: 65 cm, m.: 130 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Koporsószeg* a jobb combcsont fején. 2. *Vaskés* valószínűleg a jobb combcsont belső oldalán. 3. Fecskefarkú *bronzcsat* a combcsontok között. 4. Öt szegeccsel ellátott, karéjos végű *bronzveret* (a csat teste?) a bal térd mellett.

5. sír: T.: ÉNy–DK, 325–145°. H.: 100 cm, sz.: 45 cm, m.: 105 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábát megbolygatták az építkezéssel.

6. sír: T.: ÉNy–DK, 325–145°. H.: 200 cm, sz.: 85 cm, m.: 185 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb lába felhúzva feküdt. A bontás közben megfigyelt fakorhadék és elszíneződés koporsó meglétére utalt. Mell.: Hosszúka *vastöredékek* (*vas ácskapcsok?*) a könyökök és a gerinc között.

7. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 127 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A jobb láb felhúzva, szinte törökülésben helyezkedett el.

XXIII.414/1967, V.93/1968. A temetőrészlet az ADAM-címszóban említettel (SZALONTAI 2002, 164) szemben az avar kor második felére keltezhető. A temetőrészlet embertani anyaga az SzTE Embertani Tanszékének Gyűjteményében található.

⁴⁷ MRT 8, 299–300; JUHÁSZ 2002, 208; MNM RégAd: 313.K.IV.

19. Magyarcsanád-Belezi-dűlő (Csongrád megye), x: 95 700, y: 772 200

A sírok csatornaásás közben kerültek elő egy a környezetéből 1–1,5 méterre kiemelkedő É–D-i irányú dombvonulat (tszf-i ma.: 88 m) átvágásakor, 1991-ben. A lelőhelyen – amelynek közelebbi és távolabbi környezetében sehol nincs nyoma korabeli jelentősebb élővíznek – Lőrinczy Gábor 4 késő avar kori sírt tárt fel.⁴⁸ Az 1–3. sír egymás mellett feküdt a csatorna K–Ny-i irányú nyomvonalában, a 4. sír 18–20 méterrel nyugatabbra került elő.⁴⁹

1. sír: T.: K–Ny. *Inf. I. korú gyermek* teljesen bolygatott sírja. Mell.: 1. Kézzel formált, gömbös testű, töredékes *edény* a koponya jobb oldala mellett.

2. sír: T.: K–Ny. M.: 110 cm. Kisméretű, lekerekített sarkú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a szeméremcsontok között. 2. *Részleges juh* (koponya és lábak) a lábak fölött, előtt és bal oldalán.

3. sír: T.: K–Ny. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, gyenge megtartású csontváza. Karjai valószínűleg be voltak hajlítva.

4. sír: T.: É–D. M.: 125 cm. A nagyméretű, téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, jobb karja bolygatva volt, a bal nyújtva feküdt. Mell.: 1. Dinnyemag alakú zöld *üveggyöngy* töredéke. 2. Téglalap alakú *vascsat*. 3. *Vaskés*. 4. Kis *vaskarika* (láncszem).

20. Mártély-AP üdülő (Csongrád megye), x: 125 450, y: 740 200

A késő avar kori sírok a mártélyi üdülőtelepen, a szabályozás előtti Tisza magaspártján (tszf-i ma.: 80 m), az említett üdülőépület alapozási munkái során kerültek elő 1971-ben, és nagyrészt megsemmisültek a földmunka során. A leletmentést B. Nagy Katalin végezte el.⁵⁰

1. sír: M.: 100 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváz. Nagyrészt kívül esett az alapozási árkon. Mell.: *Állatcsontok*.

2. sír: M.: 180 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváz. A sírnak csak kisebb része esett az alapozási árokba.

3. sír: M.: 120 cm. Hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváz. Nagyrészt kívül esett az alapozási árkon.

4. sír: T.: Ny–K. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 180 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* bolygatott csontváza feküdt. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra*: ovális karikájú *bronzcsat* laposindával díszített, pajzs alakú testtel, keskeny pajzs alakú, kéttagú *övveretek* (5 db), *kisszíjvég* S alakú lapos indával, szív alakú *lyukvédő*- (2 db) és *mellékszíjveretek* (6 db), a kéttagú veretek csüngőjéhez hasonló, nyomott pajzs alakú *övveretek* (2 db). 2–3. Két db *vaskés*.

5. sír: H.: 250 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú, jobb oldali padkás (m.: 140 cm) sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváz. Koponyáját a munkások megbolygatták.

6. sír: T.: K–Ny. A sírgödör nyugati vége lekerekített volt.

7. sír: M.: 180 cm.

8. sír: M.: 120 cm.

9. sír: T.: Ny–K. M.: 200 cm. A sír az alapárok ásásakor megsemmisült. Mell.: 1. Kézzel formált *bögere* a combsontok között. 2. *Vaskés* a bal combsont mellett. 3. *Vascsat*.

10. sír: M.: 180 cm. A sírgödör mindkét oldalán, 140 cm mélységben padka húzódott.

11. sír: Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.

12. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–105°. M.: 160 cm. A téglalap alakú, bal oldali padkás (h.: 120 cm, sz.: 170 cm, m.: 125 cm)

⁴⁸ A sírok embertani anyaga az SZTE Embertani Tanszékén található.

⁴⁹ LŐRINCZY–SZALONTAI 1993, 287; SZALONTAI 2002, 230.

⁵⁰ LŐRINCZY–SZALONTAI 1996, 279–280; SZALONTAI 2002, 235; MNM RégAd: VII.84/1972. A lelőhely azonos lehet a Mártély-Széll F. földje elnevezésű lelőhellyel (LŐRINCZY–SZALONTAI 1996, 279), ahonnan azonban csak sírgyűtéseket ismerünk (PÁRDUCZ 1937, 179).

sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vas nyílhegy?* (inkább *csiholó*) a jobb alkaron. 2. Négyzetes *vascsat* a bal medence és alkar között. 3. *Vaskés* a bal combcsonton.

15. sír: M.: 170 cm. Nagyrészt kívül esett az alapozási árkon. Mell.: *Bronz karika-fülbevalópár* az alapozási árok falából kilátszó koponya mellől.

16. sír: M.: 180 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.

17. sír: M.: 160 cm. Az alapozási árokkal teljesen megbolygatott sír. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat*. 2. Széles pajzs alakú *bronz övveret*.

18. sír: M.: 160 cm. Nagyrészt bolygatott sír. Mell.: 1–2. Két db *bronz karika-fülbevaló* és két *üvegyöngy*.

19. sír: M.: 130 cm. Nagyrészt kívül esett az alapozási árkon, feltjának metszetét az árok falában figyelte meg az ásató.

20. sír: M.: 120 cm. Nagyrészt kívül esett az alapozási árkon, nem lett kibontva.

21. sír: M.: 190 cm. Teljesen megbolygatott sír. Mell.: Dinnyemag alakú, lapított gömb és hengeres *üvegyöngyökből* álló gyöngysor.

21. Mindszent-Bozó Ambrus Károly tanyája (Csongrád megye), x: 133 920, y: 738 430

A Mindszentről Szegvár felé vezető országúttól keletre, a szabályozás előtt a Kurca vízével borított terület magaspartján (tszf-i ma.: 82 m), a víztől mintegy 180 méterre, agyagbányászás közben kerültek elő az első sírok (kb. 24) 1921-ben. Majd 1925-ben és 1926-ban Csallány Gábor végzett feltárást, az első évben tavasszal 22, nyáron 41, a másodikban 18 temetkezést tárt fel. Az eredeti sírlapok és a leletanyag egy része elkallódott. Bár a tájolást egységesen ÉNy–DK-ként jegyezték fel, ez az 1925. évi sírok esetében inkább ÉÉNy–DDK, míg a római számmal jelölt 1926. évi feltáráskor előkerült sírok esetében a temetőterkép és újsághírek alapján is inkább Ny–K lehetett.⁵¹ A temetőt Szalontai Csaba és Madaras László a 7. század utolsó negyedétől a 9. század elejéig terjedő időszakra keltezte.⁵²

12. sír (1925): T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponya bal oldalán és a jobb könyök és a gerincoszlop között. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a bal felkarnál. 3. Kerek *vascsat* a jobb medencelapát alatt. 4. *Vaskés* a bal alkar belső oldalán. 5. *Orsógömb* a bal kézfejnél.

14. sír (1925): T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Poncolt díszű, bronzlemez *övgarbitúra*: ovális *bronzcsat* téglalap alakú, bronzlemez testtel, *nagy- és kisszíjvégek*, négyzetes *övveretek* (5 db), patkó alakú *lyukvédő*, *bronzpitykék(?)*. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencén. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.

18. sír (1925): T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. Bal oldalán fekvő *gyermekcsontváz*. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. *Gyöngyök* a nyakon és a bal vállon.

27. sír (1925): T.: Ny–K. M.: 160 cm. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb alkarnál. 2. *Vascsat* a jobb combcsonton.

I. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. Négyzetes *vascsat*. 3. *Vaslemez*.

II. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyaknál. 3. *Vascsat*. 4. Két db karcolt díszű *tojás*. A nagyobb lúdtojás lehet.

III. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. *Felöltt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Égett *madárcsontok* a csontváz mellett.

IV. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Felöltt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sír betöltésében égett csontok, faszén darabok, cserepek voltak. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Tojás* a jobb kéznél.

V. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Üvegyöngyök*, közöttük egy *üvegedény darabja*. 2. *Állatállkapocs*.

VI. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Nő* csontváza, Csallány D. leírása szerint „nyomorék”.

⁵¹ SZALONTAI 1995, 3. kép, 187.

⁵² SZALONTAI 1995, 185–193; MADARAS–SZALONTAI 2002, 242 további irodalommal; KJM RégAd: 89-84; MFM RégAd: 1721-93; MNM RégAd: 31.Cs.I., XI.285/1961, XIV.377/1961, XXVI.237/1978.

VII. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Karjai a test mellett, nyújtva. Mell.: 1–2. Egy nagyobb *vaskés* a jobb kéz alatt és egy kisebb a jobb medence mellett. 3. Trapéz alakú *bronzcsat* a medence közepén. 4. *Vascsat* a medence bal oldalán. 5. Lúdtojás nagyságú *tojáshéj*, rovátkolt díszítéssel a medence bal oldalán.

VIII. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

IX. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Felnőtt* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár*. 2. *Vaskés*. 3. Téglalap alakú *bronzveretek* „kettő jobbról és kettő balról”.

X. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Három db gömbölyű *üvegyöngy*.

XI. sír (1926): T.: ÉNy–DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsonton. 2. *Vascsat*.

XII. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Négy szem dinnyemag alakú és kisebb *üvegyöngyök*.

XIII. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. „Koponyája külön van.” Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* (20 db). 3. Ovális *bronzcsat* rövid, szíjszorító lemeztesttel. 4. Hengeres, *csont tűtartó*, két helyen átfűrt. 5. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb*. 6. Kis *agyaggolyó*.

XIV. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. Négyszögletes *vascsat* a medence bal oldalán.

XV. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

XVI. sír (1926): T.: ÉNy–DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1–2. Két db *vaskés*. 3–4. Két db kétélű, nyéltüskés *vas nyílhegy*.

XVII. sír (1926): T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *bronz fülbevaló-karika* a koponyánál. 2. *Vaskés*. 3. Négy db hengeres, vonalfolyatott rátétdíszes *üvegyöngy*.

XVIII. sír (1926): T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló-karika*. 2. Kb. 17 db kisméretű *üvegyöngy*.

22. Mindszent-Helffy utca (Csongrád megye), x: 131 760, y: 738 020

A szabályozás előtti Tisza magaspártján, a víztől mintegy 600 méterre (tszf-i ma.: 82 m), Barna Vince telkén, földmunka közben két sírt bolygattak meg 1932-ben, a harmadik sír előkerülésekor, 1933-ban már értesítették a múzeumot, így azt Csallány Gábor tárta fel. A vasútállomás mellett és a Helffy utcában feltárt sírok valószínűsíthetően egy temetőt alkotnak. A sírok a 8. század első felére keltezhetőek.⁵³

1. sír: T.: ÉNy–DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Kézzel formált *fazék* a lábak mellett.

2. sír: T.: ÉNy–DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Kézzel formált *fazék* a lábak mellett.

3. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Kova* a jobb medencelapát mellett. 4. *Vasbújtató* feltehetően ugyanott. 5. *Bronz karika-fülbevaló* a bal oldali bordák felső végén. 6. *Lócsontok(?)* a lábánál.

23. Mindszent-Vasútállomás (Csongrád megye), x: 131 760, y: 738 020

A szabályozás előtt a Tisza vizével borított terület magaspártján (tszf-i ma.: 82 m), a víztől mintegy 700 méterre, Csallány Gábor értesítése nyomán Nagy Géza, a Magyar Nemzeti Múzeum múzeumőre 5 késő avar kori sírt tárt fel a helyi vasút építésekor.⁵⁴

1. sír: M.: 160 cm. Mell.: 1. *Ló-* és egyéb *állatcsontok* a csontváz felett. 2. Mellette átfűrt *madárcsontok*. 3. *Bronzfülbevaló karikája*.

⁵³ SZALONTAI 1995, 184; MADARAS–SZALONTAI 2002, 242; KJM RégAd: 94-84; MFM RégAd: 1731-93; MNM RégAd: 31.Cs.I., 33.Cs.I.

⁵⁴ SZALONTAI 1995, 184; MADARAS–SZALONTAI 2002, 242. A 4–5. sírről semmilyen érdemi adat nincs.

2. sír: M.: 140 cm. Mell.: 1. *Agyaggyöngy* a koponya mellett.

3. sír: M.: 120 cm. Mell.: 1. *Bronzfülbvalópár*. 2. *Gyöngysor*. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb*.

24. *Nagykamarás (Békés megye), x: 390 900, y: 659 220*

A belterülettől északra fekvő, K–Ny-i irányú, a környezetéből 1 méterre kiemelkedő földhátan (tszf-i ma.: 96 m), a Száraz-ér egykori mellékágától 1300 méterre északra került elő a temető. Az itt talált homokos gödör melletti szántóföldön Banner János 1926-ban 27 sírt tárt fel.⁵⁵ A temetőrészlet a 7. század utolsó harmadára, a 8. század első felére keltezhető.

1. sír: T.: Ny–K. H.: 170 cm, sz.: 90 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Bal keze a medencén feküdt. Mell.: 1. *Orsógomb* a medence közepén. 2. Két db dinyemag alakú *üveggyöngy* a halott nyaka alatt.

2. sír: T.: NyÉNy–KDK. H.: 180 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Mell.: *Orsógomb* a bal alkar felső végénél. 2. *Vascsat* a medence alatt.

3. sír: T.: ÉÉNy–DDK. H.: 185 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a medence alatt. 2. Gömbös fejű *bronzszeg* az első és második borda között.

4. sír: T.: DDK–ÉÉNy. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 182 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal nő* csontváza nyugodott. Kéz- és lábfejei hiányoztak, térdei szorosan egymás mellett feküdtek. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbvalópár* a koponya két oldalán. 2. *Vaskarika* a medence alatt. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Vascsat* a keresztcsont melletti csigolyánál. 5. Hosszúkarú *vasár* a lábszárak között. 6. *Vaskapocs* töredékei a bal medencelapáton.

5. sír: T.: DDNy–ÉÉK. M.: 195 cm. Az elmosódott körvonalú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú férfi*⁵⁶ csontváza nyugodott. A halott egy 170×50 cm-es koporsóládában feküdt, melynek deszkáit két-két, a koponya és a láb körül fekvő *vas ácskapocs* fogta össze. Mell.: 1. *Bronzcsat* ovális gyöngysordíszes karikával, téglalap alakú, szíjszorító bronzlemez testtel, egyik darabja a bal medencelapáton, a másik a jobb alkar alatt került elő. 2. Karéjos, öntött *bronz övforgó* a jobb alkar alatt. 3. Két db *bronz övveret* a koponya mögött. 4. *Juhcsontváz* a láb mellett, a csontváz szintjénél 30 cm-rel mélyebben. 5. Négy db közepes méretű *vas ácskapocs* a koponya és a láb körül.

6. sír: T.: NyÉNy–KDK. M.: 60 cm. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A humuszba ásott sír feltjét nem lehetett megfigyelni. Egyik keze a medencében feküdt. Mell.: *Vaskés* a mellkason.

7. sír: Lószerszámos temetkezés. T.: NyÉNy–KDK. M.: 135 cm. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Lószerszám* tartozékai a csontváz (a koponya) felett, kb. 20–25 cm-rel magasabban: hurkos fülű *kengyel*, nagykarikás *csikózábla*, *hevedercsat*, rozettás *ezüst lószerszámdíszek*. 2. A medence táján *övgarbitúra* darabjai kerültek elő, melyeket többszörösen összehajtogatott vászonövre erősíthettek: fecskefarkú *bronzcsat*, négyszögletes és háromszög alakú *lemezveretek* (tűszös), lemez *kisszív*ek. 3. *Vascsat* a lábak között. 4. *Vaskés* a lábak között. 5. Fokával lefelé álló *vasfokos* a jobb lábszár felső harmadában.

8. sír: T.: NyÉNy–KDK. H.: 200 cm, sz.: 77 cm, m.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* kismértékben bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapát mellett. 2. Trapéz alakú *bronzcsat* a medencében.

9. sír: T.: NyÉNy–KDK. H.: 167 cm, sz.: 53 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

10. sír: T.: NyÉNy–KDK. H.: 165 cm, sz.: 56 cm, m.: 128 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája hiányzott. Mell.: *Orsógomb* a bal felkar mellett.

11. sír: T.: NyÉNy–KDK. H.: 190 cm, sz.: 50 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

12. sír: T.: NyÉNy–KDK. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. „*Disznó*” *csigolya* a combok között. 3. „*Disznó*” *állkapocs* a jobb lábszáron és a bal combcsont mellett.

⁵⁵ BANNER 1927; MEDGYESI 2002, 253. A 1–2., 5–6., 9., 14., 25–26. sír embertani anyaga az SzTE Embertani Tan-
székének gyűjteményében található. A meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm.

⁵⁶ Marcsik Antónia közlése szerint kifejezetten mongolid jellegeket mutat.

13. sír: T.: NyÉNY–KDK. M.: 140 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű *gyermekcsontváz*. Mell.: *Vaskés* a jobb combcsont belső oldalán.

14. sír: T.: ÉNY–DK. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a koponyától jobbra. 2–3. Két db *vascsat* a jobb medence mellett. 4–5. Lemeztestű *vascsat* két bronzszegeccsel, illetve *vaskarika* a bal medencelapáton. 6. Peremlemezes bronzlemez *szíjvég* a bal combcsont mellett.

15. sír: T.: NyÉNY–KDK. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Két db közepes méretű *ácskapocs* a medence két oldalán. 2. Két db *vascsat* töredékei a jobb felkar mellett.

16. sír: T.: NyÉNY–KDK. M.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a bal lábszár mellett. 2. *Vascsat* a jobb lábszár mellett.

17. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNY–DDK. M.: 190–236 cm. A sírba temetett *nő* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt a fülke lejtős alján. A bal alkar derékszögben a test elé hajlítva nyugodott. Mell.: 1. Ezüst *fülbevalópár*, ovális karikáján, belül granulák ülnek. 2. Az áll alatt folytatott rátétdíszes *szemesgyöngyök* (6 db). 3–4. A koponya mögött *juh keresztcsontja* és *állkapcsának töredéke* (talán az aknába helyezett részleges állattemetkezés maradványa). 5. *Vaskés* a bal alkar mellett. 6. *Vascsat* a bal medencelapát belső oldalán.

18. sír: T.: ÉÉNY–DDK. M.: 200 cm. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája hiányzott, állkapcsa a jobb combcsontnál feküdt. Mell.: 1. *Lókoponya(?)* 70 cm mélységben, a csontváz fölött. 2. *Juhmedence és -csigolya* a bal lábszár mellett. 3. Hosszúkas, gömbölyű és lapos *üveg- és fémgyöngyök* a nyak alatt.

19. sír: T.: NyÉNY–KDK. M.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal kar mellett. 2. *Vaskarika* fába illesztett nyúlvánnyal a térdék között. 3. Kiszélesedő végű *bronzkarperec* a jobb karon.

20. sír: T.: NyÉNY–KDK. M.: 150 cm. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Két db *vascsat* a medencében.

21. sír: T.: NyÉNY–KDK. H.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 175 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. Koponyáján forradás nyomai. Mell.: 1. *Vascsat* a medence mögött. 2. Egy lapú, lekerekített végű, öntött *kisszíjvég* a jobb könyök belső oldalán. Egyik oldalán nyulat üldöző ragadozó, másik oldala indás díszű.

22. sír: T.: ÉNY–DK. M.: 95 cm. A sírgödörben hanyatt fekvő *felöltt* csontváza nyugodott. Lábai felhúzva helyezkedtek el.

23. sír: T.: ÉNY–DK. M.: 90 cm. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott.

24. sír: T.: NyÉNY–KDK. M.: 220 cm. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. Mell.: *Üveggyöngyök* a nyakban.

25. sír: T.: NyÉNY–KDK. M.: 167 cm. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi(!)* csontváza nyugodott. Mell.: *Orsógomb* a bal alkar mellett.

26. sír: T.: NyÉNY–KDK. M.: 167 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi(?)* csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a medencén.

27. sír: T.: NyÉNY–KDK. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2–3. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a bal kéznél.

25. Nagymágocs-Ótomp (Csongrád megye), x: 137 750, y: 757 800

A Mágocs-ér egy mellékágának kanyarulatában, közvetlenül az ér által közrefogott területen, a környezetéből markánsan kiemelkedő K–Ny-i irányú magasparton (tszf-i ma.: 84 m) fekvő lelőhelyen Csallány Gábor 131 késő avar kori sírt tárt fel 1933 és 1935 között, illetve 1937-ben.⁵⁷ A leletanyag egy része elve-

⁵⁷ A sírok egy részének (3., 6., 12–13., 21., 24., 26–27., 32., 35., 37., 39., 41., 44., 55., 82., 88., 90., 94.) embertani anyaga az SZTE Embertani Tanszékének gyűjteményében található. A meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm. Az 1–5. sírokat az agyaggödört ásó emberek ásták ki.

szett, illetve keveredett, ezért elsődleges forrásnak az eredeti sírlapok adatait, illetve Csallány Dezső 1963 augusztusában készült kéziratos sírleírásait tekintettem.⁵⁸

3. sír: Az agyaggödröt ásó emberek ásták ki. *6–7 éves gyermek*. Mell.: *Vaskés*.
6. sír: Az agyaggödröt ásó emberek ásták ki. *Adultus korú férfi*. Mell.: 1. *Tojás* (csak a leltárkönyvben). 2. *Vaskés*. 3. *Vascsat*.
7. sír: Az agyaggödröt ásó emberek ásták ki. Mell.: 1. Ovális karikájú, gúla alakú üvegyöngycsüngős *fülbevalópár*.
8. sír: Az agyaggödröt ásó emberek ásták ki.
9. sír: Az agyaggödröt ásó emberek ásták ki. Mell.: 1. Kézzel formált, függőleges falú, behúzott peremű *bögre*. 2. Öntött, *bronz övgarnitúra*: kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *nagyszíjvég*, hasonló *kisszíjvég*, poncolt háterű indás *övforgó*, poncolt háterű indás *lyukvédők* (2 db), hosszúkás pajzs alakú, kéttagú *övreret* felső része.
10. sír: Az agyaggödröt ásó emberek ásták ki. Mell.: 1. *Vaskés*. 2. *Vasár*. 3. Négyszögletes *vascsat*.
11. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 190 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. A halott felsőteste felett mészszerű anyagot figyelt meg az ásató. Mell.: 1. *Orsógomb* a jobb kéznél. 2. *Vassarló* (utóbbi csak a leltárkönyvben szerepel).
12. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 220 cm. *Senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei a derék körül: kéttagú, griffes *övreretek* (4 db), *övforgó*, *övcsat* ovális karikával, pajzs alakú, S alakú indával díszített csattesttel, *nagyszíjvég*, *bújtató*. 2. Korongolt, sárga színű, füles *bögre* a bal térd mellett.
13. sír: M.: 70 cm. *Adultus korú nő* jobb oldalán fekvő, zsugorított csontváza.
14. sír: T.: Ny–K. M.: 194 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2–3. *Vascsat* és két db *kova* a jobb kéznél. 4. *Vascsat* a bal medencelapáton.
15. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 100 cm. *Felnőtt* kissé jobb oldalán fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
16. sír: Kettős sír. T.: Ny–K. M.: 125 cm. A sírgödör bal oldalán *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Tőle jobbra, arccal felé fordulva *gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Üveg-* és lecsapott sarkú *karneolgyöngyök* a gyermek nyakában. 2. *Üvegyöngyök* a nő nyakában. 3. Töredékes *arany fülbevaló* két szem granulával a mellkason. 4. *Bronz fülbevaló* a nő koponyájánál. 5. Ovális *vascsat* (csak a leltárkönyvben).
17. sír: Kettős sír. T.: É–D. M.: 80 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábszárain fordított, D–É-i tájolással *kisgyermek* csontváza feküdt.
18. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Pont-kör mintás, szögletes keresztmetszetű *tűtartó vastúvel* (csak a leltárban szerepel).
19. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Benyomott oldalú *vascsat* a medencében. 2. Bronzlemez „*foglalat*” a jobb lábánál.
20. sír: T.: Ny–K. M.: 177 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Gyöngysor* a nyak és a jobb alkar táján: dinnyemag alakú, iker- és hosszúkás formájú folytatott rátétdíszes, hasáb alakú *üvegyöngyök* és egy *karneolgyöngy*. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél. 3. Kézzel formált *fazék* (csak a leltárkönyvben).
21. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vassarló* a medence alatt keresztben. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. *Szárnyas csontja* a lábánál.
22. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 115 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
23. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 190 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya mellett. 2. *Gyöngysor* a nyakban: dinnyemag és korong alakú *üvegyöngyök*. 3. *Vascsat* a medencében.
24. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 154 cm. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2–4. Egy-egy (összesen 3 db) *vascsat* a bal alkar mellett és a medence mindkét oldalán. 5–6. *Vaskés vaskarikával* a bal kéznél. 7. *Tojás* a koponya bal oldala mellett.
25. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 158 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb könyöknél. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. Kisméretű *vaskés*.
26. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 110 cm. *Adultus korú nő* jobb oldalán fekvő, zsugorított csontváza.
27. sír: T.: Ny–K. M.: 158 cm. *Senium korú férfi* kissé zsugorított csontváza. Mell.: Korongolt *fazék* oldalán körbefutó vonaldíszrel a lábfejeknél.

⁵⁸ CSALLÁNY 1934, 225, LXVII. t. 10, LXVIII. t. 2, 10, 12, 24, 26; MADARAS 2002, 257; KJM RégAd: 128-84; MFM RégAd: 1750-93, 1763-93, 1764-93.

28. sír: T.: Ny–K. M.: 155 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsőrgő* a jobb kéznél. 2–3. Két db *vaskarika* a csőrgő mellett. 4. Egy-egy *tojás* a medencében és a bal kéznél.
29. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 168 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2–3. Egy-egy *vascsat* a medence jobb és bal felén.
30. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bronz *karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. *Vaskés* a bal kéznél.
31. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő csontváza. „Lába kissé zsugorítva.” Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Köles alakú *üvegyöngyökből* fűzött *gyöngysor* a nyaknál. 4. *Vascsat* a bal medencelapáton. 5. *Vaskés* a jobb kéznél. 6. *Bronzlemez dísz*.
32. sír: T.: Ny–K. M.: 250 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bronz *övgarnitúra* (nincs meg): *bronzcsat*, téglalap alakú, bronzlemez *övveretek*, öntött(?) *nagyszíjvég*. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. *Tojás* a jobb könyöknél.
33. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 240 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngysor* a nyakban. 3. *Bronzlemez díszek* a bal vállnál. 4. *Orsógomb* a jobb kéznél. (A tárgyak nincsenek meg.)
34. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontváz felett mész(?)maradványokat említ az ásató. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
35. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb és a bal medencelapát alatt. 3. *Bronz karika-fülbevaló* (csak a leltárkönyvben).
36. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldalán. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
37. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medence két oldalán. 3–4. Egy-egy *vaskés* a jobb és bal kéznél. 5. *Vaskarika* a jobb csuklónál.
38. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medence két oldalán. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4. Faragott, díszített *csonttárgy* a bal combtónél.
39. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a bal kéznél.
40. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Borjú csontváza* a lábknál.
41. sír: T.: Ny–K. M.: 132 cm. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei deréktájon: széles pajzs alakú, egy- és kétagú, áttört indás *övveretek* (5 db), patkó alakú, gyöngyözött *lyukvédők* (2 db), lemez bújató, ovális *csat* áttört, pajzs alakú, szimmetrikus indás testtel, háromszög alakú *mellékszíjveretek*, liliomos, tokos, egy lapú *kissíjvég*, gyöngyözött keretű *övforgó*, csuklós, griffes-fenyőmintás, egy lapú *nagyszíjvég*. 2. *Vascsat*. 3. *Vaskés*. 4. *Állatcsontok* a bal karnál és a jobb alkarnál.
42. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
43. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Vaskarikák* (lánc?) a koponya tájékáról. 4. *Vascsat* a bal kéznél. 5. *Vaskés*.
44. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya mögött. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 4. *Állatcsont* a lábknál.
45. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *Csecsemő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
46. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 200 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat*.
47. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 156 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb medencelapát alatt. 2. *Vascsat* a bal alkar belső oldalán.
48. sír: T.: Ny–K. M.: 142 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb medence alatt. 2–3. Két db *vascsat* a medence két oldalán.
49. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Vaslapocskák* (*páncéllap?*) töredékekben. 3–4. Két db *vascsat* a medencében.
50. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

51. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngysor* a nyaknál: sötét színű, dinnyemag alakú, folytatott rátétdíszes szegélyű, hordó alakú *üvegyöngyök*. 3. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 4. *Tojás*.
52. sír: T.: Ny–K. M.: 148 cm. *Fiatal fiú* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
53. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Fiatal leány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag és köles alakú *üvegyöngyök* a nyak körül.
54. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Vaskés* a combcsontok között. 3. Dinnyemag és köles alakú *üvegyöngyök* (csak a leltárkönyvben).
55. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 195 cm. Jobbról *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A férfi mellett balról jobb oldalán fekvő *gyermekcsontváz*, arca a férfi arcához ért. Mell.: *Vaskés* a férfi jobb kezénél.
56. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 200 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kis fekete *bögre* a koponyánál. 2. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 3. *Vascsat* pajzs alakú testtel a bal medencelapát alatt. 4. Négyzetes *vascsat* a bal medencelapát alatt. 4. *Állat-lábszárcsont* a lábánál.
57. sír: T.: Ny–K. M.: 195 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál, az egyik kerek, a másik ovális karikájú, hasáb alakú csüngővel. 2. Kis *bronzkarika* a mellkason. 3. Esztergált *csont tűtartó* a bal könyöknél. 4. *Bronzkarika* a tűtartó alatt. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 6. Nyitott *bronzgyűrű* a jobb kézen. 7. *Vaskés* a bal kéznél.
58. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális karikájú *fülbevaló* hasáb alakú csüngővel a koponyánál. 2. Három db dinnyemag alakú *üvegyöngy* a nyaknál. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
59. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
60. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *Nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2–3. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a medence alsó részénél. 4–5. Két *vaskés* a jobb kéznél.
61. sír: T.: Ny–K. M.: 163 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
62. sír: T.: Ny–K. M.: 174 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngysor* a nyakban: dinnyemag alakú és henger alakú, folytatott rátétdíszes *üvegyöngyök*, középen *bronzhenger*. 3. Bronzhuzal *karperecpár* az alkarokon. 4. Gömbölyű *orsógomb* a jobb kéznél. 5–6. *Vaskarika* és *vaskés* a medencében. 7. Korongolt *fazék* körbefutó hullámvonalalkötegekkel a lábánál. 8. Öt db *tojás*, az egyik az edényben, a többi a lábánál, két oldalon.
63. sír: T.: Ny–K. M.: 196 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya jobb oldalán. 2–3. Két db *vascsat* a medencében. 4. *Vaskés* a bal kéznél. 5. *Szárnyas* a lábszárak közt. 6. *Tojás* a lábfejnél.
64. sír: T.: Ny–K. M.: 194 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya jobb oldalán. 2. Köles és dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakban. 3. *Vascsat* a bal könyökhajlatban.
65. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
66. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. Kis *vas láncszemek* a medencében. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
67. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2–3. Szögletes, sima, *csont tűtartó vastúvel* a bal lábszárnál. 4–5. Két db *vascsat* a medencénél.
68. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ezüst fülbevaló-karika* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyaknál. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a jobb kéznél.
69. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyaknál. 3. *Csont tűtartó* a jobb kéznél. 4. Mellette kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb*. 5. *Vascsat* a bal medencelapáton. 6. *Bronzkarika*.
70. sír: T.: Ny–K. M.: 178 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két db *vascsat* a bal medencelapát felett és alatt.
71. sír: T.: Ny–K. M.: 245 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. Y alakú *csont sőtartó* a koponyától jobbra. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4–5. Egy-egy *vascsat* a medencében és a gerincoszlop végénél. 6. Lemez *övgarnitúra*: patkó alakú *lyukvédők* (3 db), oldalléces *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 7. *Vaskarika*. 8. Kézvel formált *bögre* a jobb boka mellett.

72. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
73. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A halottat valószínűleg koporsóban temették el. Mell.: 1. *Tojás* a jobb könyöknél. 2. Sodrott *bronztű(?)* a bal alkarnál. 3. *Vas ácskapocs(?)* a jobb lábszárnál.
74. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
75. sír: T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. Rekeszes *mellboglár* töredékei deréktájon. 4. Köles és dinnyemag alakú *üvegyöngyök* (82 db).
76. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 163 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a koponya környékén, magasabban.
77. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. *Vascsat* a medencében.
78. sír: T.: Ny–K. M.: 158 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2–3. Két db *vascsat* a jobb medencelapáton.
79. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Tojás* a bal kéznél. 2. Kis, ívelt alakú *vaspánt* a jobb lábszárnál. Belsejében konzerválódott famaradvány. 3. Ovális *vascsat* a jobb kéznél.
80. sír: T.: Ny–K. M.: 147 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
81. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* és egy szem lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* a nyaknál.
82. sír: T.: Ny–K. M.: 220 cm. *Senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Megmunkált *állati szemfog (amulett?)* a koponyánál. 3. *Vaslánc* a jobb medencelapát alatt. 4. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal kéznél.
83. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
84. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
85. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár* koponyánál. 2. Kis *bronzkarika* a nyakban. 3. Néhány szem gömbölyű *üvegyöngy* a nyakban. 4. Közöttük kis füles *bronzcsüngő*. 5. *Állatkoponya* a halott koponyájának bal oldala felett 1 méterrel.
86. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
87. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2–3. Két *vascsat* a medencében. 4. Fekete színű *edény* a bal térdnél. 5. *Vaskés* a bal kéznél. 6. Hengeres *üvegyöngy*. 7. *Szárnyas- és egyéb állatcsontok* a bal térdnél.
88. sír: T.: Ny–K. M.: 153 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.
89. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton.
90. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
91. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 205 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* a bal medencelapáton. 2. Öntött, gyöngyözött szélű, *bronz övforgó* a bal csuklónál. 3. *Vasár* a bal kéznél. 4. *Tojások* a bal kéznél.
92. sír: T.: Ny–K. M.: 105 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
93. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Nagyrészt dinnyemag alakú és apróbb *üvegyöngyökből* álló gyöngysor (44 db). 2. *Alabástrom(?)karika* a koponyánál.
94. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. *Senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál és a kulcscsonton. 2. *Üvegyöngyök* a nyaknál. 3. Kerek *boglárpár* a mellkason. 4–5. *Vaskés* a bal könyökhajlatban, végénél *vaskarika*. 6. Indadíszes, szögletes *tűtartó*. 7. *Orsógomb* a kéznél.
95. sír: T.: Ny–K. M.: 200 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lant alakú *vascsiholó* a jobb kéznél. 2. Hosszú *vaskés* a jobb combcsont mellett. 3–4. Két db *vascsat*, az egyik a bal combcsontnál. 5. *Bronz karika-fülbevaló* a jobb combcsontnál.
96. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 157 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapátnál.

97. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei a medence körül: egylapú, tokos, hegyes végű, háromgriffes-laposindás *nagyszíjvég*, ovális *csat* lemeztesttel, *övreretek* (3 db), *kisszíjvég*, *lyukvédők* (3 db), *lemezbújtató*. (Az utóbbiak elvesztek.) 2. *Vascsiholó* a bal combcsont fejénél.
98. sír: T.: K–Ny (fordított). M.: 185 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldalán. 2. Hosszúkás *gyöngyszem*.
99. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 164 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál és a mellkason.
100. sír: T.: Ny–K. M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakban. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4. *Vascsat* a bal medencelapát felső pereménél.
101. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei deréktáján: keskeny pajzs alakú, egy- és kéttagú, S alakú laposindás *övreretek* (10 db), egylapú, tokos, áttört leveles indás *nagyszíjvég*, lemez *lyukvédők*, *kisszíjvég*. (Az utóbbiak elvesztek.)
102. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális karikájú, hasáb alakú gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldalán. 2. Dinnyemag és köles alakú *üvegyöngyök* (77 db) a nyaknál.
103. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
104. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
105. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Ovális, *bronz karika-fülbevaló* a térdnél.
106. sír: T.: Ny–K. M.: 118 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzel formált, széles szájú *bögre* a bal vállon.
107. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal könyöknél.
108. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.
109. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Felnőt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
110. sír: Kettős sír. T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, bal keze a medencében feküdt. Lábánál ellentétes, K–Ny-i tájolással *gyermek* csontváza nyugodott.
111. sír: T.: Ny–K. M.: 230 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Szárnyascsonok* a bal kéznél. 4. *Tojás* a bal lábfejnél.
112. sír: Kettős sír. T.: Ny–K. M.: 130 cm. Balról *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb oldalán, közvetlenül mellette *kisgyermek* csontváza nyugodott. A koponyák egymáshoz értek. Mell.: Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár* a nő koponyájánál.
113. sír: T.: Ny–K. M.: 75 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A felkarok a mellkasra hajlítva, a kezek a nyaknál összekulcsolva feküdtek.
114. sír: T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Kislány* hanyatt fekvő csontváza. „Lábak zsugorítva.”
115. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
116. sír: T.: Ny–K. M.: 95 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vassarló* a bal lábszár közepe táján.
117. sír: T.: Ny–K. M.: 85 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A térdei jobbra felhúzva feküdtek.
118. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 67 cm. *Nő* bal oldalán fekvő, zsugorított csontváza.
119. sír: T.: Ny–K. M.: 128 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egy-egy *sértés(?) combcsont* a bal és jobb váll mellett. 2. *Vaskés* a jobb lábnál.
120. sír: T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
121. sír: T.: Ny–K. M.: 155 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, a jobb kéz a medencén nyugodott. Mell.: 1. *Szárnyas (csirke?)* csontmaradványok a jobb kéznél. 2. Ovális *vascsat* a keresztcsonton.
122. sír: T.: Ny–K. M.: 94 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
123. sír: Hármass sír. A gödör jobb oldalán *férfi*, bal oldalán *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Közöttük *gyermek* csontváza feküdt. Mell.: Négy oldalán díszített *csont tütartó vastűvel*.
124. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai kissé felhúzva „karikás helyzetben” feküdtek. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapát felső részén. 2. Préselt *bronzrozetta* magasabban.
125. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Kislány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzel formált *bögre*

a koponya mögött. 2. Dinnyemag alakú és kisebb *üveggyöngyök* a nyakon.

126. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

127. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

128. sír: T.: Ny–K. M.: 106 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzel formált *bögre* a koponya jobb oldalán. 2. *Vaslánc* a bal medencelapátnál. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4–5. Kettős lapú, függesztőfüles, pikkelymintás, apró *szíjvég* és kisméretű *csat* sima, egybeöntött pajzstesttel 6. *Bronzkorong* (*érme?*).

129. sír: T.: K–Ny (fordított). M.: 150 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Bronzcsat*.

130. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

131. sír: T.: D–É. M.: 85 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

26. Orosháza-Béke Tsz homokbánya (Békés megye), x: 401 600, y: 623 350

A belterületől északnyugatra, egy nagyjából ÉK–DNy-i irányú, a környezetéből mintegy 2 méterre kiemelkedő dombvonulat gerincén (tszf-i ma.: 88,5 m), a Kakasszéki-értől 250 méterre került elő a lelőhely, ahol Juhász Irén egy 147 síros⁵⁹ késő avar kori temetőt tárt fel 1967 és 1969 között.⁶⁰

1. sír: T.: NyÉNy–KDK, 299–119°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

2. sír: T.: ÉNy–DK, 311–131°. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bányaművelés megbolygatta.

3. sír: T.: ÉNy–DK. A csontváz teljesen megsemmisült.

4. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Állatsont* a jobb váll mellett.

5. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

6. sír: T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

7. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 195 cm, sz.: 62 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Jobb alkarja a mellkason feküdt.

8–9. sír: Kettős sír. T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. H.: 260 cm, sz.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. Felhúzott bal lábszára mellett *Inf. I. korú gyermek* csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy négyzetes, illetve egy ovális *vascsat* a gerincoszlopon és mellette.

10–11. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 306–126°. H.: 215 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Nyújtott bal lábszára mellett *csecsemő* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Állatsont* a férfi koponyája mögött. 2–3. Egy-egy *vascsat* a férfi dereka táján, a gerincoszlopon és a bal térd mellett. 4–5. Egy trapéz alakú és egy ovális *bronzcsat* a férfi medencéjében és környékén. 6. *Bronz karika-fülbevaló* a gyermek koponyájának jobb oldalán.

12. sír: T.: ÉNy–DK, 317–137°. H.: 215 cm, sz.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öt db dinnyemag alakú, iker, hengeres és gömb alakú *üveggyöngy*, valamint egy gúla alakú *bronzgomb vagy csüngő* a mellkason. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Orsógomb* a jobb alkar alatt.

13. sír: T.: ÉNy–DK. Sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírt a munkagép megbolygatta.

14. sír: T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. H.: 230 cm, sz.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött *bronzcsat* ovális karikával, pajzs alakú, áttört indás

⁵⁹ A 152 számozott sírból a 80. és a 117. szám szarmata kori, a 83. szám őskori, a 8–9., illetve a 10–11. szám pedig közös sírgödörbe temetett, de külön számozott csontvázakat jelöl. A temető embertani anyagának csak egy része (1–113. sír) található meg az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében, a meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm. Az embertani adatok számos sírnál eltérnek az ásatónak a temető publikációjában szereplő meghatározásaitól, ilyenek pl. a 8. és a 10. számmal jelölt csontvázak, mindkettő *maturus korú férfi*.

⁶⁰ JUHÁSZ 1969; JUHÁSZ 1971; JUHÁSZ 1995, 73–115, Taf. XVI–XXIII, Taf. XXIX. 6–10, Taf. XXXI–XXXIII, Taf. XXXIV. 1–4, Taf. XXXVIII–XLV; JUHÁSZ 1995a, 418, 2. és 4. kép; JUHÁSZ 2000, 73–74, 5–6. t., 11. t. 3, 12–13. t., 2. térkép; JUHÁSZ 2002, 272; VÖRÖS 2000; MNM RégAd: X.1962/1967, XVIII.295/1967, XXIII.423/1967, X.171/1968, XXII.395/1967, XIV.273/1968, I.23/1970.

testtel, a medencében. 2. Öntött, tokos, egylapú, hegyes végű, bronz *nagyszíjvég* rovátkolt keretbe foglalt kettős lyuk-sorral díszítve, a medencében. 3. *Vaskés* a jobb combcsont feje mellett. 4. *Állatkoponya* a lábszárakon.

15. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

16. sír: T.: NyÉNy–KDK, 296–116°. H.: 250 cm, sz.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kis *bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. *Vaskés* a jobb alkar és combcsont mellett. 3–4. Egy-egy négyszögletes *vascsat* a jobb oldali bordákon és a jobb medencelapát felső szélén.

17. sír: *Adultus korú nő* hanyatt fekvő csontváza, a combcsontok egymáson keresztben feküdtek. A sír teljesen megsemmisült.

18. sír: *Adultus korú nő*. A sír teljesen megsemmisült.

19. sír: *Fiatal* kirabolt, teljesen bolygatott sírja. Mell.: *Állatcsont* a feldúlt embercsontok között.

20. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 345–165°. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A földmunka során semmisült meg. Mell.: Kisméretű *edény* a bal váll mellett.

21. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 200 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

22. sír: T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat(?)* a bal medencelapáton.

23. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 205 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Alkarjai a medencén feküdtek. Mell.: 1. Négy db *kova* a combcsontok között. 2. *Állatcsontok* a lábszárakon.

24. sír: T.: ÉNy–DK, 317–137°. H.: 230 cm, sz.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal alkarja a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. *Állatcsontok* a lábfejekén. 2. *Tojás* a bal térd mellett.

25. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sír teljesen megsemmisült a földmunka során.

26. sír: T.: ÉNy–DK, 311–131°. *Senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal alkarja a medencén feküdt.

27. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontokon megfigyelt famaradvány koporsó használatára utal. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéz mellett. 2. *Állatcsont* a jobb lábfejen.

28. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi*⁶¹ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy négyszögletes *vascsat* a medencében és a bal medencelapáton. 3. *Bronzlemez bújtató* a keresztcsonton.

29. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronztű(?)* a medencén. 2. *Vaskés* a jobb combcsont belső oldalán. 3. Mellette *vascsat*.

30. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* enyhén bal oldalán fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábai térdben keresztelték egymást.

31. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

32. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

33. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 160 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Dinnyemag alakú *üveggyöngyökből* álló gyöngysor a nyak körül.

34. sír: T.: ÉNy–DK, 306–126°. Sz.: 45 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

35. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok a mellkason keresztben, illetve a lábak is egymást keresztelve feküdtek. A sírrajz szerint a combcsontok és a lábszárak is keresztben voltak.

36. sír: T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. Sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

37. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 325–145°. A fülke 70°-os szögben mélyült, alján *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyúj-

⁶¹ Embertani anyaga nincs meg.

tott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. „*Szárnyas állatcsontok*” (juhcsigolyák?)⁶² a koponyától balra és a jobb boka csontjai mellett és felett. 2. *Vaskés* a sírföldben.

38. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sír teljesen megsemmisült.

39. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 195 cm, sz.: 54 cm. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

40. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 120 cm, sz.: 53 cm. A 30°-os szögben mélyülő fülkében *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapát és a combcsont feje között. 2. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a jobb boka mellett.

41. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* enyhén bal oldalán, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Mell.: 1–3. Egy-egy *vascsat* a bal kéznél, a jobb medencelapát felett és a bal combcsont alatt. 4. *Vaskés* a bal combcsont alatt.

5. Övgarnitúra a derék körül: préselt, rozettás díszű bronzlemez *övreretek*, *bronzlemez bújtató*, fogazott szalagfonatos *bronzlemez szíjvég*. 6. *Vascsipesz* töredékei a medence alatt.

42. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. *Adultus korú nő* enyhén bal oldalán fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Orsógomb* a jobb medencelapáton. 3. *Állatcsontok* a sírgödör különböző részein.

43. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 328–148°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Állatcsontok* a jobb boka mellett.

44. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. A csontvázból csak a lábszárak maradtak meg, helyzetük alapján a halott hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt.

45. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm sz.: 45–50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vaskés* a medencénél.

46. sír: A földgyalival teljesen megsemmisített sír. Mell.: Trapéz alakú *bronzcsat*.

47. sír: T.: DK–ÉNy. H.: 185 cm, sz.: 50–60 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, melyet a földgyalu megsemmisített. Mell.: *Vascsat*.

48. sír: A sír teljesen megsemmisült a földmunka során, csak aljának feltjét figyelte meg az ásató.

49. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. H.: 130 cm, sz.: 75 cm (a véletlenszerűen vízszintesen elmetszett fülke mérete). A rövid fülke lépcsős alján *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, szinte ülő pozícióba összecúszott csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal oldali bordák felett és a medencén. 3. *Vaskarika* a bal combcsont belső oldalán. 4. *Vaskés* a karika alatt. 5. *Vascsiholó* a bal lábszár belső oldalán. 6. Mellette *kova*. 7. *Vascsipesz* a bal lábszáron.

50. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 195 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

51. sír: *Juvenis korú férfi*⁶³ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sír a földmunka során megsemmisült. Mell.: 1. Öntött, pajzs alakú, kéttagú, laposindás, *bronz övreret* felső tagja a sír bolygatott földjéből. 2. Kézvel formált, virágcserep alakú *edény* a bal lábfej mellett. 3. *Állatcsontok* a lábfejekben.

52. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 140 cm, sz.: 70 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Gyöngycsüngős bronz *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett.

53. sír: *Maturus korú férfi*. A sír teljesen megsemmisült.

54. sír: T.: Ny–K. H.: 170 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus–maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája feltámasztva, vállai felhúzva, karjai kissé behajlítva feküdtek. Mell.: Korongolt *fazék* a koponya mögött, jobbra. Vállán bemélyített hullámvonal köteg-dísz.

55. sír: Fülkesír. T.: Ny–K. H.: 210 cm, sz.: 56 cm, m.: 100–170 cm. Az 50°-os szögben mélyülő fülke alján *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapát és bordák között, illetve a bal combcsonton. 3. *Faszendarabok* a sírföldben.

56. sír: T.: Ny–K. Sz.: 65 cm, m.: 59 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A lábszárcsontoktól lefelé a sírt a munkagép elnyeste.

57. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal alkarja a medencén feküdt. A csontváz fölött a koporsó deszkáinak maradványai kerültek elő. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd mellett. 2. *Vaskés* a sírföldben.

⁶² Ld. Orosháza-Béke Tsz homokbánya 126. sír leírását!

⁶³ Az ásató meghatározása. Embertani anyaga nincs meg.

58. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus–maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontváz fölött szerves anyag korhadékát figyelte meg az ásató.
59. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 55–70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör koponya felőli vége kissé kiszélesedett. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. Félgömb fejű *bronzszegecsek* a gerincoszlop jobb oldalán. 3. *Bronzlemez bújtató* a bal medencelapáton. 4–5. Egy négyszögletes és egy kerek *vascsat* a combcsonton.
60. sír: T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. H.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Korongolt *fazék* oldalán spirálisan körbefutó vonalkötegdísszel, a koponya és a jobb váll között, oldalára dölve. 2. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 3. *Gyöngysor* a nyak körül: 53 db dinnyemag, lapított gömb, henger, lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngy*, közepén egy nagyméretű, gömbös gyönggyel. 4. „*Szárnyas állatcsontok*” (juhcsigolyák?)⁶⁴ a sírföldben.
61. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 140 cm, sz.: 60 cm, m.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Teljesen bolygatott.
62. sír: T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
63. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. A sír faltjának h.: 110 cm, sz.: 75 cm, m.: 50 cm. A 45°-os szögben, lépcsősen mélyülő fülke alján *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy ovális *vascsat* a medencében és egy négyszögletes a medence alatt. 3–4. Két *vaskés* a bal combcsont mellett.
64. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 312–132°. A kb. 50°-os szögben, lépcsősen mélyülő fülkében *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Benyomott oldalú *vascsat* a combcsontok között. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógömb* a bal kéz mellett.
65. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 195 cm, sz.: 70 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
66. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 186 cm, sz.: 60 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Állatcsontok* a lábfejekén. 2. *Növénymagvak(?)* ugyanott.
67. sír: *Maturus korú férfi*. A sír teljesen megsemmisült.
68. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 50 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Henger alakú *csonttégely* a jobb kéz mellett. 2. *Vaskés* a sírföldben.
69. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. M.: 80 cm. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
70. sír: *Adultus korú férfi* teljesen megsemmisült sírja.
71. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 180 cm, sz.: 40 cm, m.: 130 cm. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: „*Szárnyas állatcsontok*” (juhcsigolyák?)⁶⁵ a lábszárak között.
72. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. M.: 70 cm. *Maturus korú férfi* hason fekvő csontváza.
73. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. M.: 70 cm. *Inf. I. korú gyermek*⁶⁶ jobb oldalán fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Ló(?) állkapcsa* a lábak előtt.
74. sír: T.: É–D, 0–180°. H.: 185 cm, sz.: 50 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus–maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal alkar a medencére hajlítva feküdt. Mell.: *Vaskés* a jobb combcsont mellett.
75. sír: T.: ÉNy–DK, 322–142°. H.: 95 cm, sz.: 45 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
76. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. M.: 105 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
77. sír: M.: 50 cm. *Inf. I. korú gyermek* sírja. A sír teljesen megsemmisült.
78. sír: M.: 70 cm. *Inf. I. korú gyermek* sírja. A sír teljesen megsemmisült.
79. sír: M.: 170 cm. A sír teljesen megsemmisült.
81. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 65 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

⁶⁴ Ld. Orosháza-Béke Tsz homokbánya 126. sír leírását!

⁶⁵ Ld. az előző j.-et!

⁶⁶ Az ásató meghatározása, embertani anyaga nincs.

82. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165+kb. 150 cm. *Férfi*⁶⁷ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A koporsó deszkái 5–6 cm vastagságúak voltak, a két oldaldeszka a koponyánál ívelten zárult. Mell.: 1. *Vadkan* csontjai a koporsó tetején: „*olyan helyzetben, ahogy a leölt állatot hasával lefelé ráterítették*”. 2. Öntött, bronz övgarnitúra veretei a derék körül: hármas csoportosítású, egy- és kéttagú, hosszúkás pajzs alakú, lilimos *övreretek* (15 db), háromszög alakú *lyukvédők* (4 db) és *mellékszívveretek* (16 db), kettős lapú, függesztőfüles, ívelt végű, laposindás *nagyszívég*, S alakú indás, függesztőfüles és tokos *kisszívég* (5 db), ovális *csat* laposindás, pajzs alakú testtel. 3. *Vaskés* a bal combcsont mellett.
84. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus–maturus férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* a bal vállnál. 2. *Vasbújtató* a bal vállnál.
85. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A famaradvány a csontváz fölött koporsó meglétére utal.
86. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A csontok alatt koporsó famaradványa volt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. Kéttagú *üveggyöngy* a jobb oldali bordák alatt. 3. Kisméretű *vas ácskapocs* töredékei a combcsontok között. 4. Szétdarabolt *szarvasmarha*⁶⁸ nem anatómiai rendben fekvő *vázrészei* a sírgödör láb felőli részében, a halott fölött.
87. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 208 cm, sz.: 62 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A halottat koporsóban temették el, h.: 175 cm, sz.: 58 cm. A famaradvány és a 14 db közepes méretű *ácskapocs* jelezte a koporsót. A tetején vannak a kapcsok itt is. Mell.: 1. Tizennégy db közepes méretű, *vas ácskapocs* két, a gerincvonallal párhuzamos sorban, a csontváz fölött, a koporsó hosszoldalait kísérve. 2. *Vaskés* a jobb medence mellett.
88. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb medencelapáton. 2. Kerek *vascsat* a jobb medencelapáton.
89. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
90. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Állatcsontok* a lábfej felett 30 cm-re.
91. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *karika-fülbevaló* a bal oldali bordákon. 2. Szegecselt, kisméretű *vas ácskapocs* töredéke a sírföldben.
92. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Szárnyacsontok* a sírgödör különböző részein.
93. sír: *Gyermeksír*. A sír teljesen megsemmisült.
94. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
95. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sír teljesen megsemmisült.
96. sír: T.: ÉNy–DK. Koporsóban eltemetett *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
97. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 145 cm, sz.: 58–70 cm. A láb felé nyitódó szárú trapéz alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör ún. füles vagy padkás kialakítású lehetett, mert a sírrajzon az állatcsontok egy része a sírgödör vonalán kívül található. A halott felsőteste fölött nagyobb felületen famaradvány konzerválódott. Mell.: 1. Szétdarabolt *szarvasmarha*⁶⁹ nem anatómiai rendben fekvő *vázmaradványai* a sírgödör láb felőli végében, a halott fölött, 103 cm mélységben. 2. *Bronzcsörgő* a jobb medencelapát felső íve és a gerincoszlop között. 3. Hengeres *csonttégely* oldalán sávosan bekarcolt zegzugmintás díszítéssel, a jobb combcsont belső oldalán. 4. *Vascsat* a jobb combcsont mellett. 5. Kisméretű *vas ácskapocs* ugyanott.
98. sír: T.: É–D. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal alkar a medencén feküdt.
99. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mindkét alkarja a medencére hajlítva feküdt.
100. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 197 cm, sz.: 58 cm. A téglalap alakú, kissé ívelt végű sírgödörben *juvenis* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Korongolt, sárga színű, festett, füles *bögre* a koponya és a jobb váll szögletében.
101. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

⁶⁷ Ld. az előző j.-et!

⁶⁸ Vörös István (MNM) meghatározása a publikációban közölt illusztrációk alapján. A sírt az ásató lovassírként írta le.

⁶⁹ Ld. az előző j.-et!

102. sír: T.: ÉNy–DK. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek*⁷⁰ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Az állatsontok helyzete alapján a sírgödör füles vagy padkás kialakítású lehetett. Mell.: A sírgödör lábak felőli végében feldarabolt *szarvasmarha*⁷¹ nem anatómiai rendben lévő *vázmaradványai* feküdtek a csontváz fektetési szintjénél jóval magasabban.

103. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A jobb alkar a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* a koponya mögött. 2. „*Szárnyas állatsontok*” (juhcsigolyák?)⁷² a koponya mögött.

104. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 185 cm, sz.: 61 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalára billent. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei a derék körül: hármass csoportosítású, hosszúkás pajzs alakú, közepén áttört, gyöngysorkeretes, egy- és kéttagú *önveretek* (14 db), egylapú, függesztőfüles, liliomos *nagy- és kisszíjvégek* (4 db), *lemezbújtató*, pajzs alakú, díszítetlen *lyukvédők* (2 db) és *mellékszíjveretek* (10 db). 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

105. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 170 cm, sz.: 56–63 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: *Vassarló* a hason. Hegye a gerincoszlopon, nyele a combcsontokkal párhuzamosan feküdt.

106. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 163 cm, sz.: 52–55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb felé billent, jobb alkarja derékszögben a test előtt, a bal nyújtva, a medencelapáton feküdt. Mell.: 1. Korongolt, sárga, festett, füles *bögge* a koponya mögött. 2. *Tojás* a koponya bal oldala mellett. 3. *Vaskés* a jobb medencelapát mellett. 4. *Állatsontok* a jobb lábfej mellett.

107. sír: *Inf. II. korú gyermek* sírja. A sír teljesen megsemmisült.

108. sír: T.: ÉNy–DK. *Felnőtt*⁷³ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontok fölött dokumentált 5–10 cm széles famaradvány koporsó meglétére utal.

109. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 228 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú, kissé szabálytalan formájú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A halott jobb oldalán a koporsó deszkájának konzerválódott maradványa került elő. A sírgödör eredetileg padkás kialakítású lehetett, a halott jobb oldalán széleit jól kirajzolja az állatsontok elhelyezkedése. A padkán is kerültek elő famaradványok. Mell.: 1. Szétdarabolt *szarvasmarha*⁷⁴ nem anatómiai rendben fekvő *vázrészei* a sírgödör lábak felőli végében, illetve a halott jobb oldalán, a halott fektetési szintjénél lényegesen magasabban. Az állatsontok a sírgödör közepe felé lejtnek, jelezve az eredetileg az állatot tartó deszkák beszakadását. 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 3. *Vasbújtató* a bal medencelapáton. 4. *Bronzcsat* a bal medencelapát mögött. (Csak a dokumentációban.) 5. *Bronzszegecsek* a bujtató körül, a bal medencelapáton. (Csak a dokumentációban.)

110. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek*⁷⁵ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.

111. sír: T.: ÉNy–DK. A koponya felé kissé kiszélesedő, téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

112. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Ovális karikájú *fülbetaló* dinnemag alakú üvegyönggyel a koponya jobb oldala mellett.

113. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskarika* a bal térd mellett.

114. sír: T.: ÉNy–DK. Téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör az állatsontok elhelyezkedése alapján padkás, esetleg füles kialakítású lehetett. Mell.: 1. Szétdarabolt *szarvasmarha*⁷⁶ nem anatómiai rendben fekvő *vázrészei* a sírgödör lábak felőli végében, a csontváz fölött, magasabban. Az állatsontok a sírgödör közepe felé lejtően helyezkedtek el, jelezve, hogy a deszkák, amire az állatáldozatot helyezték, beszakadt.

115. sír: T.: Ny–K. H.: 190 cm, sz.: 65 cm, m.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája balra billent, bal térd a jobbhoz hajlítva. Mell.: 1. *Vaskés* a bal medencelapáton. 2. Ovális *vascsat* a térdeknél. 3. *Vastöredék* a jobb medencelapát felett.

⁷⁰ Az ásató meghatározása, embertani anyaga nincs meg.

⁷¹ Vörös István (MNM) meghatározása a publikációban közölt illusztrációk alapján. A sírt az ásató lovassírként írta le.

⁷² Ld. Orosháza-Béke Tsz homokbánya 126. sír leírását!

⁷³ Embertani anyaga nincs meg.

⁷⁴ Vörös István (MNM) meghatározása a publikációban közölt illusztrációk alapján. A sírt az ásató lovassírként írta le.

⁷⁵ Embertani anyaga nincs meg.

⁷⁶ Vörös István (MNM) meghatározása a publikációban közölt illusztrációk alapján. A sírt az ásató lovassírként írta le.

116. sír: *Férfisír*. Teljesen megsemmisült.
118. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal térd mellett.
119. sír: T.: É–D. A téglalap alakú, a lábak felé kissé keskenyedő sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen, vállai felhúzva, felkarjai szorosan a test mellett, jobb alkarja a medencén, a bal a medencelapát alá szorulva feküdt. Mell.: *Ívelt vaspánt (sérvkötő?)* a medencén.
120. sír: T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Állatcsontok* elszórtan az embercsontok felett.
121. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós sír. Szerves anyagból készült lepel(?) nyoma a koponyán.
122. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
123. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Újkori bolygatás érte.
124. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
125. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
126. sír: T.: ÉNy–DK. A keskeny, téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, karjai szorosan a test mellett, a jobb alkar a medencelapát alá szorulva, a láb-szárak közvetlenül egymás mellett feküdtek. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* a koponya mögött. 2. *Juh(?)csigolya* a koponya mögött (a sírrajz alapján). Az eredeti dokumentációban: „szárnyas állatcsontok”. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
127. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 155 cm, sz.: 46 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal* csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán, nyújtott karjai a medencelapátokon feküdtek. A halottat a sírgödörmél alig kisebb méretű koporsóládában temették el a bontás közben dokumentált famaradványok alapján. A koporsó h.: 150 cm, sz.: 40 cm.
128. sír: T.: ÉNy–DK. A sírgödör a koponyánál kiszélesedik. Bolygatott. Csontmaradványokat nem említ az ásató.
129. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Két db kisméretű *vas ácskapocs* a sírgödör különböző részein. 2. *Tojás* a bal kéznél. 3. *Vaskés* a jobb combcsonton, keresztben.
130. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Apró *állatcsontok* a lábfejeknél.
131. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* kissé jobb oldalán fekvő csontváza. Karjai nyújtva, térdjei jobbra enyhén felhúzva feküdtek. Mell.: Domború *vaskorong* a jobb könyökhajlatnál. Egyik töredékén textilmaradvány.
132. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
133. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
134. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
135. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Az ásató égésnyomokat(?) figyelt meg a mellkason.
136. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
137. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés.
138. sír: T.: ÉNy–DK. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. A sírgödör az állatcsontok elhelyezkedése alapján padkás vagy füles kialakítású lehetett. Mell.: 1. Feldarabolt *sarvasmarha*⁷⁷ nem anatómiai rendben fekvő *vágrészei* a sírgödör lábak felőli végében, a halott fektetési szintjénél lényegesen magasabban. 2. *Juh(?)állkapocs* a marhacsontok között. 3. Kilenc db nagyméretű, részben deformált *vas ácskapocs*, 3–3–3 db a koponya, a medence és a lábak fölött.
139. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
140. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
141. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
142. sír: T.: ÉNy–DK. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Az állatcsontok elhelyezkedése alapján a sírgödör padkás vagy füles kialakítású lehetett. Mell.: 1. Feldarabolt *sarvasmarha*⁷⁸ nem anatómiai rendben fekvő *vágrészei* a sírgödör középső részén, a halott fektetési szintjénél lényegesen magasabban. 2. Kilenc db nagyméretű *vas ácskapocs* a csontváz felett. 3. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei deréktáján: hármass csoportosítású, keskeny pajzs alakú, egy- és kéttagú, poncolt háttérű S alakú indás *övszeretek* (14 db), pajzs alakú, poncolt háttérű indás *lyukvédők* (4 db) és *mellékszíjszeretek* (10 db), kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *nagy- és küsszívég*, ovális karikájú, díszítetlen pajzsostestű *csat*. 4. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.

⁷⁷ Ld. az előző j.-et!

⁷⁸ Ld. az előző j.-et!

143. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
144. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés.
145. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés.
146. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés.
147. sír: T.: ÉNy–DK. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A testet valamilyen szerves anyagból készült lepelbe csavarták.
148. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Tojás* a koponyától jobbra.
149. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
150. sír: T.: ÉNy–DK. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Koponyája jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. A sírgödör oldalán túlnyúló állatcsontok elhelyezkedése alapján a sírgödör padkás, esetleg füles kialakítású lehetett. Mell.: 1. Feldarabolt *sarvasmarha*⁷⁹ nem anatómiai rendben fekvő *vájrészei* a sírgödör lábak felőli végében, a halott fektetési szintjénél lényegesen magasabban. 2. Három db(?) közepes méretű *vas ácskapocs* a sírföldben. 3. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei a derék körül: ovális karikájú, pajzstestű, szimmetrikus S alakú indával díszített *csat*, pajzs alakú, áttört indás, egy- és kéttagú *övveretek* (6 db), poncolt háttérű indás, pajzs alakú *mellékszívveretek* (9 db), patkó alakú *lyukvédők* (2 db), kettős lapú, függesztőfüles, S alakú indás *kisszívvegek* (3 db), tokos, egylapú, hegyes végű, leveles laposindás-griffes *nagyszívveg*.
151. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vasmorzsalék* a lábfejekon.
152. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hason fekvő csontváza. Bolygatott.

27. Orosháza-Bónum-téglagyár (Békés megye), x: 396 900, y: 621 550

A belterülettől nyugatra, illetve egy névtelen értől északra mintegy 1200 méterre, jellegzetes domborzati különbségek nélküli sík területen (tszf-i ma.: 86 m) került elő a lelőhely, ahol Olasz Ernő, B. Nagy Katalin, majd Juhász Irén 245 késő avar kori sírt tárt fel 1966–67-ben.⁸⁰

1. sír: T.: NyÉNy–KDK. H.: 217 cm, sz.: 73 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sír alján famaradvány jelezte a koporsót. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* ovális karikával a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vaskés* a jobb bokán.

1/a sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A famaradvány a bal lábszár mellett koporsó meglétére utal. Mell.: 1. *Orsógomb* a bal alkar mellett. 2. *Vasmorzsalék* a bal lábszár mellett.

2. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. *Férfi*⁸¹ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb lábszár mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapát alatt. Bolygatott.

3. sír: T.: ÉNy–DK, 324–144°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal alkar a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* a derék körül: pajzs alakú, kéttagú, laposindás *övveretek* (10 db), V alakú, pikkelydíszes, áttört *lyukvédők* (3 db), kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *nagy- és kisszívvegek* (4 db), laposindás *mellékszívveretek* (12 db), sima *övforgó*, *lemezbujtató*, ovális *csat*, egybeöntött testű, profilált keretű *csat*. A munkagép megbolygatta.

4. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. *Senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A famaradvány a csontok alatt koporsót jelez. Újkori bolygatás érte.

5. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális karikájú *fülbevalópár* hasáb alakú gyöngycsüngővel a koponya táján. 2. *Gyöngysor* a nyak körül és a mellkason: dinnyemag, hengeres, hasáb, lecsapott sarkú hasáb és nagyméretű, hordó alakú *üveg-, karneol- és hegyikristálygyöngyök*. 3. Sima *bronz karperecpár* az alkarokon. 4. Eredetileg kőbetétes, ovális *mellboglár* a jobb combcsont mellett. 5–6. Egy-egy *bronz pántgyűrű* mindkét kéz egyik ujján. 7. *Vascsat* a gerinccsigolyákon. 8–9. Egy-egy *bronzérme* a medence alatt és a jobb kéznél. Bolygatott.

⁷⁹ Ld. az előző j.-et!

⁸⁰ JUHÁSZ 1969; JUHÁSZ 1995, 17–70, Taf. I–XV, Taf. XXIV–XXIX. 5, Taf. XXX, Taf. XXXIV. 5, Taf. XXXV–XXXVII; JUHÁSZ 1995a, 417–418, 2–3. kép; JUHÁSZ 2000, 66–67, 72–73, 1. t. 1, 9. t., 10. t. 1, 1. térkép; JUHÁSZ 2002, 272–273; MNM RégAd: XVIII.214/1966, XIX.225/1966, XXI.283/1966, III.79/1967, V.50/1997. A temető embertani anyaga az SzTE Embertani Tanszékén található. A meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm. A temető publikációjában az ásató meghatározásai szerepelnek.

⁸¹ Embertani anyaga nincs meg.

6. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 190 cm, sz.: 68 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Lapított gömb alakú *orsógomb* két darabban a bal váll mellett és a bal medencelapát mellett. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. A munkagép megbolygatta.
7. sír: T.: NyÉNy–KDK, 301–121°. H.: 150 cm, sz.: 35 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Lapított gömb alakú *orsógomb* a térdek vonalában. 2. Négy db dinnyemag alakú *üvegyöngy* a keresztcsonton. 3. „*Szárnyas állat csontjai*” a jobb lábszár mellett.
8. sír: T.: ÉNy–DK, 316–136°. H.: 150 cm, sz.: 43 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírföldben kalcinált csontok voltak. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Állatcsontok* a lábfejeken.
9. sír: T.: NyÉNy–KDK, 296–116°. H.: 130 cm, sz.: 50–65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírföldben kalcinált csontszilánkok voltak.
10. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 135 cm, sz.: 66 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya felett és a sír bal oldalán nagyobb felületen famaradvány jelezte a koporsót. Mell.: *Vastöredék (csat?)* a bal medencelapát fölött.
11. sír: T.: ÉNy–DK, 314–134°. H.: 134 cm, sz.: 46–56 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
12. sír: T.: ÉNy–DK, 313–133°. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a jobb medence alatt. 2. *Vaskés* a jobb medence alatt, a jobb combcsont közelében. Bolygatott.
13. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 123 cm, sz.: 32 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Ovális karikájú *fülbevaló* hasáb alakú gyöngycsüngővel a nyakcsigolyákon. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon és a bal alkar mellett.
14. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 150 cm, sz.: 45 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő csontváza nyugodott. Lábai balra felhúzva feküdtek.
15. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 172 cm, sz.: 35 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy *vaskés* a bal kéz alatt és mellett. 3. *Tojás* a bal kéznél.
16. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
17. sír: T.: ÉNy–DK, 308–128°. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális, *bronz karika-fülbevaló* a koponya mellett. 2. *Vaskés* a jobb medencelapáton.
18. sír: T.: ÉNy–DK, 316–136°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medence vonalában, a sírgödör oldalánál. Bolygatott.
19. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb térd mellett. 2. *Állatcsont* a jobb térd mellett.
20. sír: T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
21. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
22. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Egy kettős kúpos és egy dinnyemag alakú *üvegyöngy* a nyakcsigolyák között. 3. Kettős csonka kúp alakú, körbefutó bekarcolt vonalakkal díszített *orsógomb* a jobb felkar belső oldalán. 4. Egy-egy *tojás* a jobb alkar és a bal combcsont mellett.
23. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
24. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 170 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. *Vascsat* a nyakcsigolyákon. 3. Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt, körbefutó vonalakkal díszített *orsógomb* a bal könyökhajlatban. A munkagép megbolygatta a lábcsontokat.
25. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, sz.: 70 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a sírföldben.
26. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 80 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
27. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vaskés* a bal combcsont mellett.
28. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális

karikájú *bronz fülbevalópár* hasáb alakú üvegyönggyel a koponya mindkét oldalán. 2. *Bronzkapcsok* ugyanitt. A sírt a munkagép megbolygatta.

29. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a medence tájáról. 2. Négy db hengeres és dinnyemag alakú *üvegyöngy* a bolygatott csontok között. Bolygatott.

30. sír: T.: ÉÉNy–DDK. A sírgödör alján csak a koponya maradt meg.⁸² Kirabolt.

31. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 210 cm, sz.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben bal oldalon egy *maturus korú férfi*, jobbján egy *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A nő kezei a medencén, a behajlított jobb lába a balon keresztben feküdt. Mell.: 1–2. Egy-egy *vaskés* a nő a bal medencelapátjánál és a bal térdnél, belül. 2. Öntött, *bronz övgarnitúra* a férfi derekán: pajzs alakú, egy- és kéttagú, laposindás *övveretek* (6 db), kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *nagy- és kisszíjvégek* (4 db), sima *övforgó, lemezbújtató*, V alakú, áttört indás *lyukvédők* (4 db) és egy téglalap alakú lemez *lyukvédő, mellékszíjveretek* (2 db). 4. *Vascsat* (a férfié).

32. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 180 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a szeméremcsontoknál. 2. Trapéz alakú *bronzcsat* ugyanott. 3. *Vaskés* a combcsontok között.

33. sír: T.: ÉNy–DK. Sz.: 180 cm. A nagyméretű sírgödör délnyugati felében *senium korú férfi* jobb oldalán fekvő, bolygatott csontváza nyugodott. Lábai kissé felhúzva feküdtek. A halott jobb oldala mellett *ló* csontváza került elő ellentétes tájolással.⁸³ Mell.: 1. A *ló* a hasára rogyasztva feküdt, bolygatott koponyája a test mellső részén helyezkedett el, mellső lábai előrenyújtva feküdtek. 2. Kb. 9 db nagyméretű *vas ácskapocs* került elő a férfi koponyája mögött, felsőtesténél és a lábak táján, magasabban, három sorban. 3–4. Trapéz alakú *bronzcsat* és indadiszes, öntött, *bronz kisszíjvég* feküdt a medence közelében. 5. Öntött, *bronz, patkó alakú lyukvédőveret* az arc előtt. 6. Nagyobb *vaskés* medencetájon. 7. Szürke *dörzskő*. 8. „2 *evőkanálnyi kölesmag.*”

34. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 195 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vastöredékek* a lábfejek felett.

35. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 200 cm, sz.: 74–110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Két négyzetes *vascsat* a jobb medencelapáton. 3–4. Hosszúkas *vas szíjvégek(?)* a sírföldben. Bolygatott.

36. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. H.: 135 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal kar behajlítva, a lábak szétnyitva feküdtek. Mell.: *Vasmorzsalék* a mellkas jobb oldalán.

37. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 184 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

38. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 230 cm, sz.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A jobb alkar a medencén feküdt. Mell.: *Vascsat* a medencén.

39. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 180 cm, sz.: 68 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Gömbölyű, hengeres, dinnyemag alakú és nagyobb kettős csonka kúp alakú *üvegyöngyök* a koponya mellett és a nyakcsigolyákon. 3. Trapéz alakú *bronzcsat* a jobb combcsont fején.

40. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 125 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírt a munkagép megbolygatta.

41. sír: T.: ÉNy–DK, 340–160°. Sz.: 55 cm. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sírt a munkagép megbolygatta.

42. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 175 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

43. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 60 cm, sz.: 60 cm. Csak a *Inf. I. korú gyermek* koponyája került elő arccal lefelé fordulva.

44. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 60 cm, sz.: 60 cm. *Inf. I. korú gyermek* csaknem teljesen elkorhadt csontváza.

45. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 120 cm, sz.: 40 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinnyemag alakú, szemes, hengeres, lecsapott sarkú hasáb alakú *üveg- és borostyángyöngyök* a nyakcsigolyák között. 2. Egy-egy *tojás* a bal alkar belső oldalán és a bal térd mellett.

⁸² Ld. az előző j.-et!

⁸³ Leírása a dokumentációban szereplő rajz alapján. A publikáció szerint teljesen bolygatott.

46. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 60 cm, sz.: 60 cm. *Gyermeksír(?)*. A sírgödörben csak koponyatöredékek kerültek elő.
47. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 205 cm, sz.: 63 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéz és combcsont között. 2. *Vascsat* a bal medencelapát alatt.
48. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 217 cm, sz.: 80–88 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* erősen bolygatott csontváza feküdt. Mell.: A sírgödör lábak felőli végében *szarvasmarha*, illetve egy kisebb testű állat, feltehetően *juh vázrészei*⁸⁴ kerültek elő nem anatómiai rendben, a halott fektetési szintjénél magasabban.
49. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 190 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bolygatott.
50. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott, az alkarok a testtől kissé eltartva feküdtek. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medence alatt és a keresztcsonton.
51. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 217 cm, sz.: 86 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskard* a halott bal oldala mellett, a válltól indulva. 2. Pajzs alakú, öntött, laposindás *bronzveret* a medencében. 3. *Vaskés* a combcsontok között, magasabban. 4. Kis *vaslemez töredék* a bal könyök mellett.
52. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 80 cm, sz.: 40 cm. *Inf. I. korú gyermek*. Mell.: Kézzelel formált *edényke* a csontok mellett.
53. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 80 cm, sz.: 40 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a medence mellett. 2. *Köpenge* ugyanott.
54. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 175 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
55. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 190 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a medencében.
56. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 215 cm, sz.: 66 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. A koponya jobb oldalán 22 cm hosszban és 5 cm szélességben faradványt figyeltek meg, melynek hossz tengelyére merőlegesen hasonló szélességű, ácskapocs alakú *bronzpántok* voltak 5–6, illetve 2 cm-enként, összesen 4 db. 2. Öntött és lemezveretekből álló, *bronz övgarnitúra* a derék körül: trapéz alakú *csat* lemeztesttel, téglalap alakú, egy- és kéttagú, griffes *övveretek* (7 db), téglalap alakú, lemez *lyukvédők* (3 db a koponya mellett volt?), *lemezbújtató*, egylapú, tokos, hegyesedő végű, griffes *nagyszíjvég*. 3. Trapéz alakú *bronzcsat*. 4. *Vaskés* a medence alatt. 5. *Tojás* a bal kéznél.
57. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 158 cm, sz.: 58 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* csaknem teljesen elkorhadt maradványai voltak. Bal combcsontja alapján hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt.
58. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. Sz.: 53 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Medencétől lefelé a munkagép megbolygatta.
59. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött és lemezveretekből álló, *bronz övgarnitúra* a derék körül: trapéz alakú *csat* szíjszorító lemeztesttel, téglalap és pajzs alakú, lemez *lyukvédők* (3 db), *lemezbújtató*, egylapú, tokos, hegyesedő végű, pikkelydíszes *nagy-* és *kisszíjvég*, *övforgó* hasonló mintával, V alakú *mellékszíjveretek* (3 db). 2. *Kova*. 3. „*Szárnyas állatcsontok*” (juhcsigolyák?).⁸⁵
60. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A jobb alkar a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngy-csüngős *fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal combcsont mellett.
61. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 200 cm, sz.: 68 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött és lemezveretekből álló *bronz övgarnitúra* a derék körül: trapéz alakú *csat* egybeöntött, indás testtel, pajzs alakú (4 db) és széles pajzs alakú (6 db) egy- és kéttagú, indás *övveretek*, egylapú, tokos, hegyes végű, S alakú indás *nagy-* és *kisszíjvégek* (3 db), sima *övforgó*, lemez *lyukvédők* (3 db). 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.
62. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. H.: 215 cm, sz.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú férfi*

⁸⁴ Vörös István (MNM) meghatározása a sírrajz alapján. A sírt az ásató lovassírként írta le.

⁸⁵ Ld. Orosháza-Béke Tsz homokbánya 126. sír leírását.

hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A karok kissé behajlítva feküdtek. Mell.: 1. Öntött és lemezveretekből álló *bronz övgarnitúra*: ovális *csat* téglalap alakú, griffes díszű testtel, téglalap alakú, egy- és kéttagú, griffes *övveretek* (4 db), *lemezbújtató*, téglalap alakú *lyukvédők* (3 db), egylapú, tokos, hegyes végű. állatküzdelmi jelenetes-szimmetrikus S alakú indás *nagyszíjvég*, hasonló kialakítású, indás *kisszíjvégek* (2 db), állatfejes *övforgó* indás testtel. 2. Kéttagú *övveret* kis, trapéz alakú *csüngője*. 3–4. Két db *vastör*. 5. *Kova*.

63. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal alkarja a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vaskés* a jobb alkar mellett. 2. Favödör(?) *vaspántja*. 3. *Bronzkarika*.

64. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 135 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Karjai kissé behajlítva, lábai két oldalra felhúzva feküdtek. Mell.: 1. *Vascsat* a koponyatető mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb*.

65. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 105 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* csaknem teljesen elkorhadott csontváza.

66. sír: T.: ÉNy–DK, 325–145°. H.: 222 cm, sz.: 95 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú, valószínűleg padkás, esetleg füles sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. 85–112 cm mélységben két feldarabolt *szarvasmarha*⁸⁶ testrészei feküdtek, részben anatómiai rendben. „*Ebben a mélységben a sírgödör kissé kiszélesedett.*” 2. *Bronz karika-fülbevaló* és apró *bronzgranulák* a koponya mellett. 3–6. Négy db(?) *vaskés* a koponya bal oldala mellett, a jobb medencelapát mellett és a szarvasmarhacsontok alatt közvetlenül. 7. *Bronz karperecpár* az alkarok alsó végein. 8. A bal lábszárcsontokon és a lábfejek mellett *kisebb állat csontjai*. 9. Az ásató a leírásban nem említi, de a publikációban közölt táblán kb. 4 nagyobb *vas ácskapocs* töredékei is szerepelnek.

67. sír: T.: DK–ÉNy. M.: 80 cm. *Adultus korú nő* jobb oldalán fekvő, zsugorított, fordított tájolású csontváza.

68. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. *Maturus korú férfi* bolygatott sírja.

69. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 125 cm, sz.: 60 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal alkart a medencére hajlították. A lábcsontokat a munkagép megbolygatta. Mell.: 1. Ovális karikájú, *bronz fülbevalópár* hosszúkás üvegyöngycsüngővel a koponya két oldalán. 2. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb* a betöltésből.

70. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. Sz.: 65 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A famaradvány a sír alján és a vasmorzsalék (ácskapocs?) a koponya mögött koporsó használatát jelzi. Mell.: 1. *Vasmorzsalék (ácskapocs?)* a koponya mögött. 2. Trapéz alakú *bronzcsat* vaspeckekkel a medence jobb oldalán. 3. *Állatcsont* a lábfejekon.

71. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 185 cm, sz.: 70 cm, m.: 138 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy benyomott oldalú *vascsat* a bal felkar és bordák között, illetve a jobb felkaron.

72. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 200 cm, sz.: 77 cm, m.: 138 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb combcsonton. 2. *Állatcsont* a bal lábfej mellett (a vázlatos rajz alapján *csigolyák*).

73. sír: T.: ÉNy–DK, 314–134°. Sz.: 60 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Egy kerek és egy ovális, *bronz karika-fülbevaló* a jobb és bal kéznél. 2. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb* a bal térd mellett. 3. *Állatcsontok* a koponya mögött.

74. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 75 cm, sz.: 70 cm. A sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* néhány csontja feküdt egy csomóban. Bolygatott.

75. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 190 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal váll felett. 2. Két-három db kis *vas ácskapocs* a lábfejekon megfigyelt famaradványban. 3. *Nagyobb állat gerinc- és bordacsontjai* a bal lábszáron. Bolygatott.

76. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. Sz.: 65–85 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal alkar mellett.

77. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 200 cm, sz.: 70–80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő*⁸⁷ hanyatt

⁸⁶ Vörös István (MNM) meghatározása a publikációban közölt illusztrációk alapján. A sírt az ásató lovassírként írta le.

⁸⁷ Embertani anyaga nincs meg.

fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* szára a jobb bokánál. 2. *Tojás* a bal lábfejen. 3. „*Szárnyas csontok*” a jobb bokánál.

78. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 308–128°. A kb. 50°-os szögben mélyülő fülkében *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Az agyagbányászás megsemmisítette a sír aknarészét. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített körbe futó vonalakkal díszített *orsógomb* a jobb alkar mellett.

79. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 85 cm. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Orsó, henger, csonka kúp, köles alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. A gyöngysor egy része hátul lecsüngött. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal térd mellett.

80. sír: T.: ÉNy–DK, 317–137°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis–adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A halott bal oldala mellett és csontjai alatt famaradvány jelezte a koporsót. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

81. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. H.: 210 cm. A 65–70° fokos szögben mélyülő fülkében *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*, mindkettő a koponya bal oldala mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapát felső élén. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített körbe futó vonalakkal díszített *orsógomb* a jobb térd mellett.

82. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. M.: 155–225 cm. A 60°-os szögben mélyülő fülkében *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. A koponya a medencére gurult. A csontváz alatt meghatározatlan anyagú lepel maradványát említi az ásató. Mell.: 1. *Bronz- és ezüstlemez övgarnitúra* medencetájon: fecskefarkú, profilált keretű csat, egy nagyobb és kisebb, üvegberakásos, kerek *överetek* (6 db), patkó alakú *lyukvédők* (2 db), álló téglalap alakú *veret* két szegeccsel, kettős lapú, oldalléces *kis- és nagyszíjvég*. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

83. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

84. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. Sz.: 60 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

85. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 102 cm, sz.: 50 cm, m.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Tojás* a jobb combcsont mellett.

86. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 200 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Két hosszúkás *vas szíjvég* a medencében. 2–3. Két *vascsat* a medencében. 4. *Vascsipesz* a jobb lábszár csontjai között.

87. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A betöltésben sok égett csontszilánk volt. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a medence bal oldalán. 2. *Érme(?)* a medence bal oldalán. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb medencelapáton. 4. *Vaskés vas láncszemmel* a jobb medencelapáton.

88. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. H.: 75 cm, sz.: 40 cm, m.: 130 cm. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a mellkason. 3. Téglalap alakú *csonttárgy (amulett)* a gyöngyök között.

89. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. Sz.: 55 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal alkar a medencére hajlítva feküdt.

90. sír: T.: ÉNy–DK, 324–144°. Sz.: 50 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

91. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 327–147°. M.: 95 cm. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

92. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 175 cm, sz.: 75 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskarika* a jobb váll mellett. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok(?)* ugyanott. 3. Az ásató meghatározása szerint *kutya csontváza* a sírgödör lábak felőli végében. A dokumentációban lévő rajz alapján *részleges juh: koponya és lábvégek*.

93. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 338–158°. H.: 185 cm, sz.: 65 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A lábak jobbra felhúzva feküdtek. Mell.: 1–3. Két *vascsat* a bal alkar mellett és egy a combcsontok között.

94. sír: T.: ÉNy–DK, 322–144°. Sz.: 85 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. Mell.: 1–2. Egy téglalap alakú *vascsat* a keresztcsonton és egy ovális a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a combcsontok között. 4. *Állatcsont* a bal lábszáron keresztben.

95. sír: *Gyermek*. A sír megsemmisült.
96. sír: T.: NyDNY–KÉK, 248–68°. M.: 65 cm. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, jobb alkarja a medencén feküdt. A lábsontokat elnyeste a munkagép.
97. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. Sz.: 60 cm. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
98. sír: A sír megsemmisült.
99. sír: T.: NyÉNY–KDK, 295–115°. H.: 190 cm, sz.: 80 cm, m.: 210 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott valószínűleg koporsóban eltemetve. A jobb térd kissé felhúzva feküdt. Mell.: 1. Kisméretű, *vas ácskapcsok* a koponya bal oldala mellett, illetve a lábszárak mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal alkar mellett. 3. A bordák és a bal alkarok között *kölesmag(?)*.
100. sír: T.: ÉNy–DK, 314–134°. Sz.: 78 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal kar 20 cm-re feküdt a törzstől. Mell.: 1–2. Egy trapéz és egy négyzet alakú *vascsat* a medencében.
101. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal lábszárcsontok hiányoztak. Mell.: Henger és orsó alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon és a bordák között.
102. sír: T.: ÉÉNY–DDK, 330–150°. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.
103. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bronzlemez *övgarnitúra* a medence környékén: trapéz alakú *vascsat*, kerek *veretek* (2 db), kettős lapú, oldalléces *nagy- és kistszív- végek* (2 db). 2. *Vaskés* a jobb alkar és combcsont között. 3. Poncolt, bronz *pohárveret(?)* ugyanott.
104. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Hullámvonal- díszes, sárgás színű *edény* a koponya mögött (a dokumentáció említi).
105. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Hengeres *orsógomb* a bal medencelapát felett. 2. Öntött *bronzcsat* ovális, profilált kerettel, griffes, pajzs alakú testtel.
106. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal alkarja a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. A halott felett 20 cm-re az ásató meghatározása szerint „*teljes lócsontváz*”⁸⁸ feküdt. Az inkább *szarvasmarhá*nak tartható állat⁸⁹ csontváza nem teljes, vázlatos rajza alapján: koponya, lapocka, a gerincoszlop részlete, hosszúcsontok. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vasbújtató* a koponya felett. 4. *Állatsontok* a jobb lábszáron.
107. sír: T.: ÉÉNY–DDK, 328–148°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Köles alakú *üvegyöngyök* a bordák között. 2. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb combcsont belső oldalán. 3. *Vaskés* ugyanott.
108. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Enyhén kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb váll mellett. 2–3. Egy trapéz alakú és egy négyzetes *vascsat* a medencében és a jobb combcsont fején.
109. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
110. sír: T.: ÉNy–DK. A szokatlanul nagyméretű sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Állatsont* a jobb lábfejen. 2. *Vaskarika* a jobb combcsont fején.
111. sír: T.: ÉÉNY–DDK, 330–150°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Újkori bolygatás érte.
112. sír: T.: K–Ny. *Kutya*.
113. sír: T.: ÉNy–DK, 325–145°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok helyzete és a közepes ácskapocs a bordáknál koporsó meglétére utal. Mell.: 1. Közepes méretű *vas ácskapocs* a bordáknál. 2. *Tojás* a koponyától balra. 3. *Vaskés* a koponyától balra. 4. Enyhén kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal könyök mellett. 5. Négy db lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngy* a nyakcsigolyák között.
114. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Favödör(?) vaspánija* a bal alkar mellett. Újkori bolygatás érte.
115. sír: T.: ÉÉNY–DDK, 334–154°. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a bal térd mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.

⁸⁸ Nem került elő lószerszám. Az állat feltehetően szarvasmarha volt, a 66. sírhoz hasonlóan. Ld. még Orosháza-Béke Tsz 86., 97., 102., 109., 114., 138., 142., 150. sírját.

⁸⁹ A dokumentációban szereplő erősen vázlatos rajz alapján Vörös István (MNM) meghatározása.

116. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. *Nő⁹⁰* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, koporsóban eltemetett csontváza. Öt db ácskapocs hosszában a test tengelyén, egymástól 40 cm távolságra került elő, 1–1 db a lábszárak mellett volt. Mell.: 1. Hét db nagyméretű *vas ácskapocs*. 2. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya alatt. 3. Dinnyemag alakú és nyomott gömb alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon és a bordákon. 4. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a medencében.
117. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A famaradvány és a koponyánál, illetve a lábszárcsontoknál, a sírgödör szélén előkerült ácskapcsok jelezték a koporsót. Mell.: 1. Kb. öt db közepes méretű *vas ácskapocs*. 2. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya mindkét oldalán. 3. Dinnyemag alakú és hengeres *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 4. Trapéz alakú *bronzcsat*, négyzetes testén nagyméretű szegecsekkel és ék alakú poncokkal.
118. sír: Meghatározhatatlan *állat csontjai* egy kis csomóban.
119. sír: Állat?
120. sír: *Kutya?*
121. sír: *Kutya?*
122. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. Állatsír. A medence, gerinc és egy láb a vázlat szerint valamilyen állaté(?) lehetett.
123. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábszárcsontjait a munkagép elnyeste.
124. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencére hajlítva feküdt. A csontvázon megfigyelt famaradvány jelezte a koporsó használatát.
125. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal alkarja a medencén feküdt. A sírgödör alján famaradvány és egy ácskapocs utalt koporsó használatára. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a jobb lábszáron. 3. Kisméretű, *vas ácskapocs* a bal alkar mellett.
126. sír: T.: ÉNy–DK, 308–128°. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.
127. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A *juvenis korú* halott csontjai a 40°-os szögben lejtő fülke északnyugati részén voltak összedobálva. Bolygatott.
128. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A 60°-os szögben mélyülő fülke lejtős alján *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya alatt. 2. Dinnyemag alakú, hengeres, lecsapott sarkú, lapított gömb, köles alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. Kettős csonka kúp alakú, zegzugminta *orsógomb* a bal könyökhajlatban. 4. Zárt *bronzgyűrű* a jobb kéz egyik ujján.
129. sír: T.: ÉNy–DK. Üres, szabályos sírgödör.
130. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal alkarja a medencén feküdt. Mell.: 1. Korongolt *korsó* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vaskés* a bal medencelapáton. 3. Ovális *vascsat* a bal medencelapát felső élén.
131. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Juvenis korú* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
132. sír: Lósír. T.: ÉNy–DK, 320–140°. A koponya kb. 50 cm-rel magasabban volt a törzs csontjainál. Mell.: 1. *Vaszabla* a ló fogai között. Szárai végén két-két lyuk van. 2. *Vas hevedercsat*. 3. *Vaskés* a lócsontok között. 4. Nagyméretű *vas ácskapocs* a lócsontok között.
133. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontok nagyrészt elkorhadtak.
134. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
135. sír: T.: ÉNy–DK. *Felnőt⁹¹* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
136. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Állatsont* a koponya bal oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a bal felkar és a bordák között.
137. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
138. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a jobb vállnál.
139. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
140. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

⁹⁰ Embertani anyaga nincs meg.

⁹¹ Ld. az előző j.-et!

141. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
142. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
143. sír: T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
144. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. *Maturus korú férfi* nyújtott helyzetű csontváza. Felsőteste balra fordulva feküdt, a jobb alkar a mellkasra hajlítva helyezkedett el.
145. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal kéz a vállhoz hajlítva, a jobb alkar a medencén feküdt. A munkagép megbolygatta a lábszárakat.
- 145/a sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal könyök mellett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
146. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
147. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Három db dinnyemag alakú *üveggyöngy* a nyakcsigolyákon. 2. *Vaskés* a jobb felkar mellett. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. Bolygatott.
148. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. *Adultus korú nő*. A sírt a munkagép megsemmisítette.
149. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. *Maturus korú férfi*. A sírt a munkagép megsemmisítette.
150. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
151. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
152. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mindkét alkarja a medencére hajlítva feküdt. A munkagép megbolygatta a lábcsontokat.
153. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A vállak kissé felhúzva feküdtek.
154. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Medencétől lefelé a csontok hiányoztak.
155. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sírt a 154. sírra áshatták.
156. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
157. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Három db dinnyemag alakú *üveggyöngy* a nyakcsigolyákon.
158. sír: T.: ÉNy–DK. Szabályos, üres sírgödör.
159. sír: A sírba temetett *adultus korú nő* csontvázát a földmunka megsemmisítette.
160. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Négyzetes, préselt *pártaverek* (5 db) a homlokon. 2. Dinnyemag alakú, iker, hengeres *üveggyöngyök*, *borostyán-* és *fémgyöngy* mindkét alkar mellett.
161. sír: *Inf. I. korú gyermek* teljes egészében bolygatott sírja.
162. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
163. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A munkagép erősen megbolygatta.
164. sír: *Maturus korú férfi*. A sírt a munkagép megsemmisítette.
165. sír: *Adultus korú nő*. A sírt a munkagép megsemmisítette.
166. sír: *Női sír(?)*, melyet a munkagép megsemmisített. Mell.: A kis gödörben egy kis *edény* volt.
167. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
168. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális, *arany karika-fülbevaló* a koponya mellett. 2. Dinnyemag, hengeres és hasáb alakú *üveggyöngyök* és egy *bronzlemez félgömb* a nyakcsigolyákon. 3. *Vaskés* a bolygatott csontok között. A csontváz nagy részét a gép megbolygatta.
169. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
170. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A lábszárcsontokat a munkagép megbolygatta.
171. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencére hajlítva feküdt.
172. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A lábszárcsontokat a munkagép megbolygatta.
173. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

174. sír: T.: ÉNy–DK. *Nő*⁹² hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
175. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Bronzcsörgő* a jobb felkar mellett. Bolygatott.
176. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
177. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb felkar mellett. Erősen bolygatott.
178. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal térd alatt. 2. *Állatcsontok* a lábfejekén.
179. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
180. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencére hajlítva feküdt.
181. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
182. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
183. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
184. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
185. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábsontjait a munkagép megbolygatta.
186. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
187. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Alkarjai a medencére hajlítva feküdtek.
188. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
189. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
190. sír: T.: ÉNy–DK. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb vállnál. Bolygatott.
191. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábsontjait a munkagép megbolygatta.
192. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Alkarjai a medencére hajlítva feküdtek. Nagyméretű *vas ácskapocs* a jobb vállnál.
193. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A munkagép megbolygatta a sírt.
194. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A munkagép medencétől lefelé megbolygatta.
195. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis* hason fekvő csontváza, karjai hiányoztak.
196. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal kézfejnél. 2. Kézzelel formált *fazék* a jobb lábfej mellett.
197. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
198. sír: T.: ÉNy–DK. *Juvenis korú* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
199. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
200. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Alkarjai a medencére hajlítva feküdtek.
201. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
202. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* jobb oldalán fekvő csontváza. A lábakat a munkagép megbolygatta.
203. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bolygatott.
204. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* bal oldalán fekvő, zsugorított csontváza. A bal kar derékszögben behajlítva feküdt. Mell.: 1. Fonott *bronzgyűrű* a bal kéz egyik ujján. 2. *Vascsat* a nyakcsigolya alatt.
205. sír: A *felnőtt* sírjának nagy részét, a lábujjak kivételével, a bányaművelés megsemmisítette. Mell.: *Vascsat* a sír betöltésében.
206. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A munkagép megbolygatta a lábsontokat.
207. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, a szerves maradványok és a kis

⁹² Ld. az előző j.-et!

ácskapocs alapján koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* a bal medencelapát felett. 2–3. Egy-egy *vaskés* a jobb kéz és a bal medence mellett.

208. sír: T.: ÉNy–DK. *Felnőtt*⁹³ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencére hajlítva feküdt.

209. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* bal oldalán fekvő, zsugorított csontváza.

210. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskarika(?)* a bal lábszáron.

211. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vastárgy* töredékei a medencében és a jobb lábszárcsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* bemélyített vonaldísszel a bal térdnél. 3. „*Szárnyas állat csontjai*” a lábfejek felett. 4. *Tojás* a lábfejek felett.

212. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza valószínűleg koporsóban eltemetve. Mell.: 1. A feltehetően *szarvasmarhá*nak meghatározható állat⁹⁴ nagyobb, csak részben anatómiai rendben fekvő darabjai L alakban keretezték a koporsót. 2. Trapéz alakú *bronzcsat* a keresztcsont mögötti csigolyán. 3. *Vaskarika* a jobb medencelapáton. 4–5. Két db *vascsat* a jobb medencelapáton. 6. *Vaskés* a jobb alkar mellett. 7. Kisméretű *vas ácskapocsok* töredékei a sírgödör különböző pontjain.

213. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. Esztergált csont *tűtartó vastűvel* a koponya bal oldala mellett. 2. Hosszúkás, szabálytalan alakú, folytatott rátétdíszes *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. Közepes méretű *vas ácskapocs* a lábfejeknél. 4. *Szárnyas mell- és hátcsontja, valamint hosszúcsontjai* a térdék között és a jobb lábszár mellett (dokumentációból).

214. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal alkarja a medencére hajlítva feküdt.

215. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Dinnyemag alakú és hengeres *üvegyöngyök* a mellkason.

216. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mindkét alkarja a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb combcsont mellett. 3. *Vascsat* a medence alatt.

217. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

218. sír: T.: ÉNy–DK. *Nő*⁹⁵ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal könyöknél faszén maradványok voltak a sír betöltésében. Mell.: 1. *Állatcsont* a koponyától jobbra. 2. *Bronzérme(?)* a mellkas közepén. 3. *Vaskés* a bal lábszáron. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd mellett. 5. Sodrott *vas huzaldarab* visszahajló véggel a bal lábfejen. 6. *Vastűske* a bal lábfejnél.

219. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Dinnyemag alakú, hengeres, gömbös *üvegyöngyök*, illetve egy nagyméretű, csonka kúp alakú *gyöngy* a koponya bal oldala mellett és a nyakcsigolyákon. 2. *Bronzérme(?)* a mellkas közepén. 3. Enyhén kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd belső oldalán. 4–5. Egy-egy pár, tehát összesen 4 db ovális karikájú, hasábos gyöngycsüngős, *aranyozott bronz fülbevaló* a jobb és bal kéz alatt.

220. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal alkarja a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngy* a sír betöltésében.

221. sír: T.: ÉNy–DK. Csak egy *lókoponya(?)* volt a sírgödörben.

222. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus–maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Az alkarok a mellkason keresztben feküdtek.

223. sír: T.: ÉNy–DK. Kétoldali padkás sír. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A keskeny padkák 100 cm mélységben jelentkeztek. A sírgödör alján és a csontokon fekete színű szerves maradványok mutatkoztak. Mell.: *Vascsat* a jobb térd belső oldalán.

224. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A nagy ácskapocs koporsó? meglétére utal. Mell.: 1–2. Egy ovális és egy téglalap alakú *vascsat* a keresztcsonton és a jobb medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal kéz mellett. 4. Nagyméretű *vas ácskapocs* hegye a jobb lábfej mellett. 5. *Állatcsont* a bal lábszáron.

⁹³ Ld. az előző j.-et!

⁹⁴ Az ásató lónak határozta meg. Ld. az előző j.-et!

⁹⁵ Embertani anyaga nincs meg.

225. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi*⁹⁶ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Erősen hiányos, öntött, *bronz övgarnitúra* veretei deréktájon: egy- és kéttagú, pajzs alakú, laposindás *övreretek* (5 db, valamennyi darab csüngője hiányzik), áttört *mellékszíjveretek* (3 db), kettős lapú, függesztőfüles, lekerekített végű, laposindás *kisszíjvég*. 2. *Tojás* a jobb könyökhajlatban. Bolygatott.

226. sír: *Maturus korú férfi* sírja.

227. sír: *Inf. I. korú gyermek* sírja.

228. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

229. sír: T.: ÉNy–DK. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 2. *Bronz félgömb* a jobb combcsont mellett.

230. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A halottat koporsóban temették el. Mell.: 1. Egész(?) *juh* a halott törzsén, feje a medencén volt. 2. Két db közepes *vas ácskapocs* a bal könyök mellett. 3. *Vaskés*.

231. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi*⁹⁷ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája kissé jobbra fordult, vállai felhúva, karjai a testtől kissé eltartva, behajlítva, a térdek két oldalra felhúva feküdtek. A halottat koporsóban temették el. A férfi jobb oldala mellett felszerszámozott *ló* jobb oldalán fekvő, ellentétes tájolású csontváza feküdt. A lócsontok felett is famaradványt figyelt meg az ásató. Mell.: 1. Kb. tíz db nagyméretű *vas ácskapocs*, a gerincvonalra merőleges 3 sorban a koponya, a derék és a bokák fölött. 2. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei a derék körül: ovális *övcsat* pajzs alakú, S alakú laposindás testtel, téglalap alakú, kéttagú, griffes *övreretek* (6 db), patkó alakú *lyukvédők* (4 db), *lemez-bújtató* és lemez *mellékszíjveretek* (4 db), áttört indás *övforgó*, egylapú, tokos, lekerekített végű, griffes-indás *nagyszíjvég*. 3. *Vaskés* a jobb combcsont alatt. 4. *Vascsiholó* töredéke a sírgödör lábak felőli végében. 5. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 6. Egyenes talpú, begyűrt sarkú *vas kengyelpár* a ló két oldalán. 7. *Vas hevedercsat* a ló hasa alatt.

A sír: T.: ÉNy–DK. H.: 193 cm, sz.: 74 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bolygatott.

B sír: T.: ÉNy–DK, 317–137°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Ovális, *bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Dinnyemag, henger, gömb, orsó alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. Üvegbetétes, *bronz fejesgyűrű* a bal kulcscsont alatt.

C sír: T.: ÉNy–DK. H.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bolygatott.

D sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 58 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* a medence környékén: ovális *karikájú csat* pajzs alakú, laposindás testtel, pajzs alakú, kéttagú, laposindás *övreretek* (4 db), V alakú, pikkelydíszes, áttört *lyukvédők* (2 db), pajzs alakú *mellékszíjveretek* (2 db), *lemez-bújtató*, kettős lapú, függesztőfüles, lekerekített végű *nagy- és kisszíjvégek* (2 db). 2. Két db *sarvasmarha-tibia* a jobb lábszár mellett és a lábszárak között (csak a dokumentációban).

E sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a sír délkeleti végében. Bolygatott.

F sír: T.: ÉNy–DK. H.: 230 cm, sz.: 120 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi*⁹⁸ bolygatott csontjai kerültek elő. A sírgödör alján famaradvány jelezte a koporsót. Bolygatott.

G sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bolygatott.

H sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, sz.: 70 cm, m.: 108 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Jobb alkarja a medencére hajlítva feküdt.

I sír: T.: ÉNy–DK, 319–139°. H.: 234 cm, sz.: 73 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kisebb *vas lemezdarab* a jobb boka mellett.

J sír: T.: ÉNy–DK. H.: 160 cm, sz.: 50 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

⁹⁶ Ld. az előző j.-et!

⁹⁷ Ld. az előző j.-et!

⁹⁸ Ld. az előző j.-et!

K sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis* korú férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A jobb alkar a testtől kissé eltartva feküdt.

L sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus* korú férfi kirabolt és az agyagbányászás során is megbolygatott sírja. A halottat koporsóban temették el. A halott jobb oldalán(?) felszerszámozott ló ellentétes tájolású, jobb oldalán fekvő csontváza. Mell.: 1. Kb. hat db közepes méretű *vas ácskapocs* a bolygatott embercsontok között. 2. Öntött, oroszlánt ábrázoló gombbal díszített bronzlemez *falerapár* a lókoponya két oldalán. 3. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában (a közölt fotó alapján). 4. Bordás, domborúan ívelt talpú *vas kengyel*. 5. *Vas hevedercsat*.

28. Örménykút-hidroglóbusz, MRT 8, 7/11. lelőhely (Békés megye), x: 428 520, y: 628 800

Az MTA Régészeti Intézete örménykúti ásatásainak keretében 1982–84-ben Kovács László és – a munkába a második évtől bekapcsolódó – Garam Éva összesen 31, a 7. század utolsó, a 8. század elő negyedére keltezhető sírt⁹⁹ tárt fel a község belterületén. Az ásatásra a hidroglóbusz udvarán, illetve közte és a kultúrház között elterülő szabad területen került sor, ebből az irányból, tehát kelet felől sikerült a temetőt lehatárolni.¹⁰⁰ A sírok egy K–Ny-i irányú, a környezetéből alig 0,5–1 méterre kiemelkedő (tszf-i ma.: 85,5 m) hát déli részén, nagyméretű lefolyástalan területtel övezett részen kerültek elő.

1. sír: T.: É–D, 0–180°. H.: 232 cm, sz.: 60–62 cm, m.: 150 cm.¹⁰¹ A hosszúkás formájú, lekerekített sarkú téglalap alakú, lefelé szűkülő sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* csontváza nyugodott. Koponyája jobbra és kissé előre billent, vállai enyhén felhúzza, a karok a test mellett nyújtva feküdtek, a jobb kézfej a combtón nyugodott, a lábak egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A koponya mögött, a sír fala közelében kisméretű *vas ácskapocs* feküdt. 2. A jobb oldali bordasor végénél, a medencelapát és az alkar között *vascsat* került elő. 3. A jobb oldali medencelapáton zárt *vaskarika* volt. 4. A jobb combcsont belső oldalán, azzal párhuzamosan *vas fűrészlap* feküdt.

2. sír: T.: É–D, 350–170°. H.: kb. 200 cm, sz.: 58–60 cm, m.: 137 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *serdülő fiú* csontváza feküdt. Koponyája kissé előre és balra billent, vállai enyhén felhúzza, karjai szorosan a test mellett feküdtek, a lábak egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A csontvázat helyenként állati eredetű bolygatás érte, illetve a sírgödör mindkét vége a kerítés alá nyúlt. Mell.: A koponyától jobbra, a csontváz szintjénél magasabban *vascsat* töredéke került elő.

3. sír: *Lósis*: T.: DDK–ÉÉNy, 162–342°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm, m.: 135 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben, melynek délkeleti oldala ívelten, „padmalyszerűen” kiszélesedik, egy 5–7 éves *csődör* az emberi csontvázakhoz képest ellentétes tájolású csontváza került elő. (A sír a közkút vízaknájának betonozásakor, még a 60-as években előkerült „lovassír” helyén feküdt, tehát feltehetően azzal egyezik meg.) A ló a hasára rogyasztva feküdt, hátsó lábai a medencecsontok mellett és alatt Z alakban helyezkedtek el, mellkasa a bal felén nyugodott, jobb lába Z alakban a test mellett feküdt, összetört koponyája orrával D felé mutatott. Bal mellső lábát, lapockáját és gerincének elülső szakaszát a földmunkák elpusztították. Mell.: 1. A ló szájában ívelt oldalpálcás *vaszabla* töredékei feküdtek. 2. A jobb oldali bordasor mellett, fülével a sír széle felé egyenes, széles talpú, töredékes *vaskengyel* feküdt. 3. A bal oldali bordákon, a ló hátán trapéz alakú *vas hevedercsat* töredéke került elő.

4. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 346–166°. H.: 200–220 cm, sz.: 75 cm, m.: 135 cm. A koponya mögött lekerekített sarkú sírgödör nagyobbik része a hidroglóbusz kerítésének fala alá nyúlt, a bontás így csak a csontváza irányulhatott. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben egy *férfi* csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra billent, vállai felhúzza, mindkét karja enyhén behajlítva feküdt, a jobb kéz a medence alatt, míg a bal a combtón nyugodott. A lábak eredetileg feltámasztva helyezkedhettek el, mert a bontás során a combcsontok alsó végei keresztették a lábszárak felső végeit. Az ásató a bontás során az egész test alatt vékony, sötét csíkban szerves anyag nyomát (a sír aljára terített állatbőrt) figyelte meg, ami a csontokat is elszínezte. Mell.: 1–2. Az állkapocs bal oldala mellett, illetve alatt egy-egy *varkocszorító* bronzdrótból hajlított *felszerelőfüle* került elő, illetve az egyikhez tartozó veretrész: egy bordázott

⁹⁹ A nemmeghatározás az ásatóktól származik. Az embertani anyag nincs meg az MTA Régészeti Intézetében. Fóthi Erzsébet és Marcsik Antónia szíves tájékoztatása szerint az anyag nem került sem a MTM Embertani Tárának, sem az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményébe. Az állatcsontanyag meghatározása Bartosiewicz László munkája. A 20–31. sír dokumentációja elveszett, csak a 27. sírről vannak adataink.

¹⁰⁰ MRT 8, 343; JUHÁSZ 2002, 277; BENDE 2003a; MNM RégAd: IX.81/1984, XXII.203/1984, XXII.206/1984, XIII.210/1985.

¹⁰¹ A mélységadatokban benne foglaltatik a 35–40 cm vastag törmelékes feltöltés is.

felületű, préselt *bronz félhenger* darabja volt. 3. A bal lapocka felett szabálytalan alakú *rosszezüst lemezke* került elő. 4. Préselt *övgarnitúra* a derék körül: profilált keretű *bronzcsat* hegyes végű, pajzs alakú, bronzlemez testtel, négyzetes, bronzlemezről préselt, indás és rácsmintás *övveretek* (3 db), préselt, indás *kisszívég*, vaslemezről kivágott, kettős lapú, hegyes végű *nagyszívég* fonatmintaszerű díszítéssel. 5. A bal alkar alatt *vascsat* került elő. 6. A jobb alkar alatt *vaskés* volt. 7. A sírban *bárány vagy gödölye részlegesen eltemetett maradványai*: a sír aljára kiterített bőre és a bőrben hagyott lábvégek és koponya került elő. A férfi térdei között helyezkedtek el harántirányban három lábvégének csontjai, az emberi koponya alatt pedig koponyájának töredékei és állkapcsa.

5. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 342–162°. H.: 198 cm, sz.: 68–74 cm, m.: 145 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé enyhén szélesedő sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt (férfi?)* csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra billent, mindkét karja nyújtott helyzetben feküdt a test mellett, lábai ugyancsak nyújtva helyezkedtek el, egymással párhuzamosan. Mell.: 1. A bal felkar és a bordák között *vaskés* töredéke feküdt. 2. Mellette *vaskarika*. 3. A bal oldali medencelapáton *vascsat* került elő. 4. A leletek között 14 db kerek szemből álló *vaslánc* volt (a dokumentáció nem említi).

6. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy-DDK, 348–168°. A sír méretei a dokumentáció szerint: A lekerekített sarkú téglalap alakú akna h.: 236 cm, sz.: 70 cm, m.: 125 cm. A déli végéhez csatlakozó, a lábak felé keskenyedő fülke h.: 84 cm, sz.: 45 cm, m.: 190–258 cm. Az akna lejtős alját 25–30 cm vastag rétegben – öt ízesülve maradt ágyékcsigolyát leszámítva – nem anatómiai rendben fekvő állatsontok (medencecsont, bordák, végtagsontok) borították. A csontok nagy része egy 4–5 éves *tehéné* lehetett. Az állatsontok alatt, a sárga sírfenek fölött feketeföld réteget figyelt meg az ásató. Az ásatási napló és a sírrajz alapján a két lépcsővel mélyülő, a fülke szája felé lejtős aknához rövid, lejtős kialakítású fülke csatlakozott. A halott koponyája a lépcsősen mélyülő fülke felső harmadában került elő. A fotók alapján magunk valószínűbbnek tartjuk, hogy az akna eredetileg az egyenes vonalban lezárt állatsontoknál végződött (itt rekeszthették el ugyanis a fülke száját), ahonnan a sírgödör mélyülni kezdett, s ezt már a fülke részének tekintjük. Az akna faltját nyeléskor az ásató azért érezkelhette szokatlanul hosszúnak, mert az akna déli végéhez kapcsolódóan a fülke fölött a talaj megsüllyedhetett, és így a humusz alja bizonyos mértékig az altalajba süllyedt. Eszerint az akna hossza kb. 150 cm, a fülke hossza 170 cm lehetett. A fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt* csontváza nyugodott. A koponya a jobb vállhoz billent, a vállak felhúzva, a jobb kar szorosan a test mellett nyújtva, a bal alkar a combtőre hajlítva feküdt, a lábak egymással párhuzamosan, nyújtva helyezkedtek el. Mell.: 1. A bal alkar külső oldala mellett *vaskés* feküdt. 2–3. A jobb szeméremcsont és combcsont között, illetve a térdek között egy-egy *vascsat* került elő.

7. sír: T.: É-D, 0–180°. H.: 197 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 163 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt (nő?)* csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, a vállak enyhén felhúzva, a karok a test mellett nyújtva feküdtek, a lábak egymással párhuzamosan helyezkedtek el. Mell.: 1–2. Az utolsó két ágyékcsigolya felett és a jobb combcsont belső oldalán egy-egy *vascsat* feküdt.

8. sír: T.: É-D, 358–178°. H.: 204 cm, sz.: 60–65 cm, m.: 155 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör négy sarkában egy-egy, kb. 20 cm átmérőjű mélyedés került elő. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt (férfi?)* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, a karok a test mellett nyújtva, a lábak egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A bal szeméremcsont előtt kis *vaspecek (vascsat?)* feküdt.

9. sír: T.: É-D, 358–178°. M.: 103 cm. A sírgödör faltja nem volt megfigyelhető, mivel a csontváz a humuszban került elő. Hanyatt fekvő *felöltt* csontvázának maradványa. A jobb oldalán nyugvó koponya, illetve a vállhoz visszahajlított jobb kar és mellkas egy része maradt meg, a többi a szivattyús kút szerelvényeinek ásásakor megsemmisült.

10. sír: T.: ÉÉNy-DDK 346–166°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 135 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal férfi* nyugodott. A sírgödör északi vége a szelvényfal alá nyúlt. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek, a lábak egymással párhuzamosan, ugyancsak nyújtva helyezkedtek el. Mell.: 1. *Övgarnitúra* a derék körül: bronzlemezről kivágott, téglalap alakú, csúcsukkal egymás felé fordított háromszög alakban kivágott *övveretek* (6 db), öntött, ónozott felületű, egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, kétgriffes-indás, öntött bronz *nagyszívég*, ónozott felületű, egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, indás, öntött *kisszívég*. 2. A jobb felkarcsonton félkör alakú *vastöredék (vascsat?)* volt.

11. sír: T.: ÉÉNy-DDK. M.: 85–95 cm. *Fiatal* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza. Feltámasztott koponyája a bal vállhoz billent, karjai a test mellett nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak nyújtva feküdtek. A sír faltja nem rajzolódott ki.

12. sír: T.: ÉÉNy-DDK. H.: 195 cm, sz.: 63 cm, m.: 110 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *idős nő* csontváza nyugodott. A sírgödör alján, nagyjából a térdektől a lábujjak hegyéig,

45 cm hosszúságban, a sír aljához képest 8 cm mély, teknőszerű mélyedés húzódott. Mell.: A bal felkar és a bordák között kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* került elő.

13. sír: T.: É–D. H.: 240 cm, sz.: 70 cm, m.: 122 cm. A hosszúkás formájú, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felőtt nő* csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, karjai a test mellett nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A sírgödör északi vége a szelvényfal alá nyúlt. Mell.: 1. A koponya mögött balra *favödör* keskeny vasabroncsának töredékei kerültek elő. Hátoldalukon famaradvány látszik. 2. Mellette félhenger alakú *csonttárgy* (tűtartó?) feküdt. 3. A jobb kulcsont és az állkapocs között 4 db *gyöngyszem* volt: dinnyemag és hordó alakú *üvegyöngyök*. 4. A medence közepén *vascsat* feküdt.

14. sír: T.: ÉÉNy–DDK. H.: 220 cm, sz.: 65–70 cm, m.: 145 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal nő* csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, vállai és bal karja kissé felhúzva, jobb karja nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A koponya bal oldalán és az állkapocs bal oldala alatt sugaras *bronz fülbevalópár* került elő. 2. Nyaktájékon, a bal váll mögött, illetve a jobb láb mellett is hosszú *gyöngysor* darabjai kerültek elő: gömb, köles és dinnyemag alakú *üvegyöngyök*, lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngyök*. 3–4. A jobb kéz két ujján egy-egy bronzhuzalból hajlított, nyitott *bronzgyűrű* volt. 5. A medencében *vascsat* feküdt. 6. Felhúzott bal karjának könyökhajlatában csonka kúp alakú *favödör* három vaspántja feküdt.

15. sír: T.: É–D. H.: 225 cm, sz.: 58 cm, m.: 102 cm. A hosszú, keskeny, lekerekített sarkú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felőtt* közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretékintett, karjai a test mellett nyújtva, jobb lába kissé felhúzva, a bal egyenesen helyezkedett el.

16. sír: T.: É–D. H.: 150 cm, sz.: 50 cm, m.: 107 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *fiatal* csontváza feküdt hanyatt, két oldalra felhúzott térdekkel. Koponyája a bontáskor tört szét, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek.

17. sír: T.: ÉÉNy–DDK. H.: 180 cm, sz.: 55 cm, m.: 112 cm. A keskeny, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben egy *fiatal* gyenge megtartású csontváza feküdt. Feltámasztott koponyája a bal vállához billent, vállai felhúzva, jobb karja szorosan a test mellett, a bal alkar a medencére hajlítva, a lábak szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. Helyzetéből ítélve a test szorosan be volt csavarva. Mell.: A gerincoszlop jobb oldalán *vascsat* volt.

18. sír: T.: ÉÉNy–DDK. H.: 110 cm, sz.: 40 cm, m.: 125 cm. A keskeny, lekerekített végű sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretékintett, karjai és lábai egymással párhuzamosan, nyújtva helyezkedtek el.

19. sír: T.: É–D. Sz.: 65–70 cm, m.: 135 m. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *idős nő* csontváza nyugodott. A sírgödör déli vége, illetve a csontváz lábszárai a járda alá nyúltak. Mell.: A bal combcsont fejének hajlatában kis *vastöredék (vascsat?)* volt.

27. sír: Fülkesír. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat*. 2. Tömör *vasvéső/ esetleg balta?* 3. *Állatcsontok* a leletek között: *szarvasmarha lábszárának darabja és juh lapockája, illetve lábsontja*.

29. Pitvaros-Lenin u. 9. (ma Mezőhegyesi út, Csongrád megye), x: 110 000, y: 780 100

Pitvaros belterületén, a kacsaringózó Pitvaros-ér egy É–D-i irányú szakaszától keletre mintegy 400 méterre, a környezetéből 1 méterre kiemelkedő, É–D-i irányú vonulaton (tszf-i ma.: 94 m), csatorna ásásakor késő avar kori lósír (esetleg lovassír) került elő. A sírről fennmaradt feljegyzésen 1965. augusztus 23-i dátum olvasható, és szerepel egy név is, Danada János, nem tudni azonban, hogy ő volt-e a bejelentő vagy a ház tulajdonosa, esetleg mindkettő egy személyben. A leletmentést Bálint Alajos végezte el. A sírről vázlatos rajzot készített.¹⁰²

1. sír: Lósír(?). T.: KÉK–NyDNy, 70–250°. H.: 145 cm (nyakától a farkáig). *Ló* hason fekvő csontváza, lábai Z alakban behajlítva a test mellett feküdtek. Koponyája megsemmisülhetett, mert a rajz nem ábrázolja, illetve a hosszadat is e nélkül lett feljegyezve. Bálint Alajos felrajzolta a sír szélét is a lócsontváz jobb oldala mellett, így amennyiben feltételezzük, hogy a lóhoz lovas is tartozott, annak a ló bal oldala mellett vagy koponyája helye előtt kell feküdnie. Mell.: 1. *Vaskengyel* a ló jobb oldala mellett. 2. *Vaszabla*.

¹⁰² MFM RégAd: 1401-90. A lelőhely nem szerepel az ADAM-ban.

30. Pitvaros (Csongrád megye), x: 107 580, y: 780 511

A község határának délkeleti részén, egy természetes tó, egykori folyómeder nyugati partján (tszf-i ma.: 93 m) a szerző 225 avar kori sírt tárt fel,¹⁰³ amelyek feltehetően egy nem számottevően nagyobb, soros jellegű temető (3. kép) részét képezték.¹⁰⁴

1. sír (4. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. M.: kb. 40–50 cm (a felszíntől).¹⁰⁵ A sírgödör foltja nem mutatkozott. Sekély mélységbe ásva, hanyatt, zsugorított helyzetben 25–35 éves nő? rossz megtartású csontváza feküdt. Bordái, kéz- és lábfejének csontjai nagyrészt hiányoztak. Koponyája felhúzott bal vállához billent, jobb karját V alakban, a test előtt, az állkapocs bal oldalához hajlították, a bal kar a testtől kissé eltartva, enyhén behajlítva helyezkedett el. A térdek balra felhúzva feküdtek. A munkagép megbolygatta a koponya tetejét. Mell.: Nyitott, négyszögletes keresztmetszetű bronzhuzalból hajlított *karika-fülbevaló* (4. kép 5) került elő a koponya bal oldala alatt. Átm.: 1,18 cm, huzalv.: 0,14 cm.

2. sír (4. kép 1): T.: ÉNy–DK, 320–140°. M.: kb. 40–50 cm (a felszíntől). A sekély mélység miatt a sírbeásás foltja nem volt megfigyelhető. Hanyatt, zsugorított helyzetben eltemetve 60–70 éves férfi közepes megtartású csontváza feküdt. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, jobb alkarját visszahajlították a jobb vállához, bal keze a medencén nyugodott. Térdei balra felhúzva feküdtek. A lábszárakat a munkagép bolygatta meg.

3. sír (4. kép 6): T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 195 cm, sz.: 14–56 cm, m.: kb. 50 cm (a felszíntől). A koponya mögött lekerekített végű, a lábfejek felé erősen keskenyedő, sekély sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben 44–53 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobbra billent, karjai a test mellett, nyújtva helyezkedtek el, lábai egymás mellett, ugyancsak egyenesen feküdtek. A munkagép megbolygatta a koponyát.

4. sír (4. kép 2): T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: kb. 50 cm (a felszíntől). A sírbeásás foltja a sekély mélység miatt nem volt megfigyelhető. Hanyatt, nyújtott helyzetben eltemetve 25–35 éves nő rossz megtartású csontváza feküdt. Koponyája balra billent, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva helyezkedtek el, lábai ugyancsak nyújtott helyzetben, egymással párhuzamosan feküdtek. A munkagép megsértette a koponyát, és az alsó lábszárakat el is mozdította eredeti helyükről.

5. sír (4. kép 9): Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 310–130°. M.: kb. 50–60 cm (a felszíntől). A sekély mélység miatt a sírbeásás foltja nem volt megfigyelhető. A sírgödör bal felében, hanyatt, nyújtott helyzetben 25–34 éves nő közepes megtartású csontváza feküdt. Karjai a test mellett, nyújtva, lábszárai egymáson keresztbe fektetve nyugodtak. Koponyáját a munkagép mozdította el. A nő jobb oldalán egy 4 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott, hanyatt, nyújtott helyzetben. Feltámasztott koponyája balra és előrebillent, mind a karok, mind a lábak egyenesen feküdtek. Mell.:¹⁰⁶ 1. Bronzból öntött, *állatfejes övforgó* (4. kép 10). Teste sima, a szemek és a száj vonala bevéséssel hangsúlyozott. H.: 5,7 cm, v.: 0,24 cm. 2. Négyzet alakú, töredékes *vascsat* (4. kép 11). Pecke ívelt, a csatkeret hátoldalán konzerválódott textilmaradvány látszik. Mérete: kb. 3,4×3,4 cm.

6. sír (4. kép 7): T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 165 cm, sz.: 44–59 cm, m.: kb. 40–50 cm (a felszíntől). A koponya mögött lekerekített végű, a lábak felőli oldalon lekerekített sarkú, sekély sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt nő* rossz megtartású, hiányos csontváza nyugodott. Koponyáját a munkagép mozdította el, mindkét karja és lába nyújtva feküdt. Mell.: A koponya mellett szürkésbarna színű, kézzel formált, virágcserep alakú *edény* (4. kép 8) állt, melyet a munkagép összetört. Ma.: 10 cm, szá.: 13,5 cm, fá.: 9 cm.

7. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. A sírgödör elszíneződése egynemű, sötétebb barna színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé enyhén keskenyedő sírgödör hossza 133 cm, szélessége 50–61 cm, a jelentkezőstől mért mélysége 20 cm volt, benne 3–4 éves gyermek nagyrészt elkorhadott csontváza feküdt. Csak a koponyatető és a hosszúcsontok maradtak meg.

8. sír (4. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése egynemű, barnás színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A hosszúkás formájú, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör

¹⁰³ A temető embertani anyagának meghatározását és feldolgozását – PhD értekezés keretében – Molnár Erika végezte el. (*Egy avar kori temető (Pitvaros-vízározó) szisztematikus embertani feldolgozása. SzTE Embertani Tanszék, Szeged 2000.*) Az állatcsontanyag meghatározása Vörös István (MNM) munkája. A temető gyöngy-anyagának leírását Pásztor Adrien végezte el.

¹⁰⁴ BENDE ET AL. 1996; BENDE 1998; VÖRÖS 1998; BENDE 2000; BENDE 2000a; MNM RégAd: XXVII.197/1995.

¹⁰⁵ A sírok mélységét nem minden esetben lehetett pontosan meghatározni, mivel a feltárás megkezdése előtt már földmunka folyt a területen. Az első hat sírt a leletbejelentést követő helyszíni szemlét végző Ormándy János és Szalontai Csaba tárta fel. A mélységadatokat a bolygatott felszíntől kb. adták meg.

¹⁰⁶ A tárgyakat a gépkezelő adta át, ezért előkerülésük pontos helyzete nem dokumentált.

hossza 202 cm, szélessége 60–64 cm, a jelentkezési szinttől mért mélysége 16 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *20–23 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobbra billent, jobb karja kissé behajlítva, bal karja nyújtva feküdt a test mellett, lábai szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A jobb könyökhajlatban *tyúktojás* héjtöredékei kerültek elő.

9. sír (5. kép 1): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör elszíneződése barnás színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A mindkét végén lekerekített, a lábak felé erősen keskenyedő sírgödör hossza 179 cm, szélessége 35–60 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 8 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *16–18 éves fiatal* rossz megtartású, hiányos csontváza nyugodott. Koponyája töredékes, karjai kissé behajlítva feküdtek, lábai egymással párhuzamosan, nyújtva helyezkedtek el. A sírt a munkagép találta meg, és teljes hosszában elnyeste.

10. sír (5. kép 2): T.: ÉNy–DK, 324–144°. A sírgödör elszíneződése sötétebb barna színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lábak felé nyitódó, keskeny trapéz alakú sírgödör hossza 179 cm, szélessége 50–65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 28 cm, a lábak előtt 12 cm volt. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben, koporsóban eltemetve *60–70 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, mindkét karja a test mellett, nyújtva, felhúzott lábai jobb oldalukon feküdtek. A bal kar alatt előkerültek a koporsó fájának maradványai. Mell.: 1. *Lúd csontjai – törzs, bal oldali szárny részlete, bal oldali comb* – a lábak előtt.

11. sír (5. kép 3): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése barnás színű, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, téglalap alakú, a koponya mögött lekerekített sarkú, a lábak előtt lekerekített végű, függőleges falú sírgödör hossza 213 cm, szélessége 79 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 71 cm volt. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben – a csontok helyzete alapján vájt koporsóban eltemetve – *40–45 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb vállához billent, vállai felhúzva, mindkét karja kissé behajlítva helyezkedett el, a kezek a combtőn nyugodtak, a térdek egymáshoz értek, a lábszárcsontok szorosan egymás mellett, a lábfejek balra fordulva feküdtek. A karok és a lábak alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A bal medencelapáton négyszögletes *vascsat* (5. kép 5) került elő. A csatkeret lapos és széles. Mérete: 2,9×2,9 cm. 2. A bal kéz mellett, a sír aljától 5–6 cm-rel magasabban egyélű *vaskés* (5. kép 4) feküdt, széles nyéltüskéjének vége letörött, keskeny pengéje meggömbült. H.: 11,7 cm, a penge h.: 8,8 cm. 3. A jobb boka mellett kisméretű *vas ácskapocs* töredékei (5. kép 6) voltak. H.: kb. 4 cm, sz.: 0,7 cm. 4. A combcsontok között *tyúk és lúd fél-fél tojásának* héjtöredékei kerültek elő. 5. A bal lábszár alsó felén, közvetlenül a csontokon *tyúk* csontváza feküdt.

12. sír (7. kép 1): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése barnás színű, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, lekerekített sarkú, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 215 cm, szélessége 79–90 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 65 cm volt. A sírban, vájt koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *25–35 éves férfi* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája enyhén jobbra billent, vállai felhúzva feküdtek, mindkét karja egyenesen helyezkedett el a test mellett, jobb térdét kinyújtott bal lábához hajlították, lábszárjai párhuzamosan, szorosan egymás mellett feküdtek, a lábfejek egymáson voltak. A végtagok alatt 6–7 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A derék körül, a jobb kart is átfogva, ónozott felületű bronzveretekből álló *övgarnitúra*¹⁰⁷ került elő (9. kép 1–2). 1. A jobb medencelapát és a keresztcsont felső ívén, jobbra mutató tövissel feküdt az öv bronzból öntött, ónozott felületű, csuklós *csatja* (7. kép 2). A trapéz alakú, vésett indasorral díszített csatkerethez pajzs alakú, hegyes végű test csatlakozik, melyen gyöngysorral keretezett, vésett lapos indás, helyenként szabálytalanul áttört díszítés látszik. Öt elkalapált végű, félgömbfejű szegecs rögzítette az övön, négy a csattest sarkaiban, egy pedig átlóinak metszéspontja táján. A csattest pereme hátoldalán felmagasodik. A sarkokban elhelyezett szegecsket egy-egy piskóta alakú alátétlemezzel köti össze a tárgy hossz tengelyére merőlegesen rögzítve. A csat pecke ívelten ráhajlik a keretre, felső részén, középen háromszög alakban felmagasodik. H.: 8,5 cm, a csatkeret sz.: 3,5–3,75 cm, a csattest sz.: 2,8 cm, v.: 0,3 cm. 2. A jobb alkar csontjain bronzból öntött, ónozott felületű *kéttagú veret* (8. kép 3) volt, elülső oldalával felfelé. Csüngő része visszahajlott a felső tagra. Téglalap alakú, enyhén ívelt oldalú felső részét gyöngysorkeretbe foglalt griffábrázolás díszíti, csüngő tagja fekvő nyolcas alakú, ugyancsak gyöngysoros díszítésű. A felső tag öntéstől egyenetlen hátsó felületén, a perem mellett sekély hornyolat fut körbe, négy, sarkain elhelyezett, félgömbfejű szegecs rögzítette az övön. Teljes ma.: 4,6 cm, a felső tag ma.: 2,5 cm, sz.: 3,8 cm, v.: 0,3 cm, a csüngőtag sz.: 2,8 cm, v.: 0,2 cm. 3. A könyök külső oldalán kisméretű, propeller alakú, bronzból öntött, ónozott felületű *övforgó* (7. kép 4) került elő. Elülső oldalát peremét kísérő egyszerű bemélyítés díszíti, hátoldala sima. Egy félgömbfejű, derékszögben elhajlított végű szegecs rögzítette. H.: 4,5 cm, v.: 0,15 cm. 4. Mellette, jobb felől, téglalap alakú, bronzból öntött, ónozott felületű *griffes veret* (8. kép 7) volt. Csuklórésze nincs meg, helyét lereszelték, itt pereme hiányos, egyébként megegyezik a másodikként leírt veret kialakításával. Ma.: 2,7 cm, sz.: 3,8 cm, v.: 0,3 cm. 5. A jobb oldali medencelapát felső széle

¹⁰⁷ A veretek sorszámozása ismétlődik a részletrajzokon.

alatt, már az öv hátsó szakaszán egy újabb griffes díszű, ónozott felületű, bronzból öntött, *kéttagú veret* (8. kép 4) feküdt hátoldalával felfelé. Csüngő tagja visszahajlott. Ma.: 4,7 cm. 6. Továbbhaladva az öv hátsó szakaszán, egy újabb *griffes övveret* (8. kép 6) következett. A többi hasonló verettől csak abban különbözik, hogy csüngő tagja hiányzik, ám csuklója megvan. A griff mellkasa alatt, illetve feje környékén a hibás öntés miatt áttört. Ma.: 2,6 cm, sz.: 3,8 cm, v.: 0,3 cm. 7. Mellette ugyancsak *griffes veret* (8. kép 1) volt. Ma.: 4,7 cm. 8. A bal kar belső oldalán, élén állva került elő egy újabb, a többivel megegyező *griffes övveret* (8. kép 2). Ma.: 4,5 cm. 9. Ebből a típusból az utolsó *veret* (8. kép 5) előoldalával felfelé, immár az öv elülső szakaszán, a gerincoszlop bal oldalán, a keresztsont peremén feküdt. Ma.: 4,6 cm. 10–13. A négy patkó alakú, vésett indasorral díszített, három szegeccsel ellátott, bronzból öntött, ónozott felületű *lyukvédő veret* (7. kép 5–8) száraival jobb felé mutatva sorakozott egymás mellett a medencén. A férfi jobb oldala felől a második a csat peckét fogta körül. H.: 3 cm, sz.: 2,5 cm, v.: 0,18 cm. 14. A bal medencelapát közepén feküdt a *bújtató* (7. kép 3; 9. kép 8). Előlapja téglalap alakú, öntött bronzlap gyöngyosoros díszítéssel, hátsó, vasból készült lemezét bronzszegeccsel erősítették meg. A bronz előlap h.: 2,9 cm, sz.: 1,5 cm, v.: 0,2 cm. 15. A bal alkar belső oldalán került elő kettétörve, egymáson a bronzból öntött, ónozott felületű, egylapú, hegyes végű *nagyszíjvég* (7. kép 9), melyhez tokja csuklósan csatlakozik. Egyik oldalát gyöngyosorkeretbe foglalt lapos indák díszítik, csakúgy, mint tokjának mindkét oldalát; lapjának másik oldalán, ugyancsak gyöngyosorkeretben, négy griff sorakozik. H.: 12,8 cm, legnagyobb sz.: 3,2 cm, v.: 0,45 cm, a tok v.: 0,7 cm. Az övet négy mellékszíj díszítette, melyekre 10 db azonos típusú mellékszíjveretet és négy, ugyancsak egy típushoz tartozó kisszíjvéget erősítettek. 16–19. Az öv elülső szakaszán, bal oldalon, a 9.-ként leírt griffes veret alatt csatlakozhatott az övhöz az egyik mellékszíj. Ennek a verete lehetett a jobb medencelapát mögött másodlagos helyzetben előkerült, háromszög alakú, bronzból öntött, ónozott felületű, három szegeccsel ellátott *mellékszíjveret* (8. kép 18), hátoldalán konzerválódott textilmaradvány látszik. Lejjebb még két hasonló *veret* (8. kép 19–20) díszítette a szíjat, melyek a szeméremcsont mellett kerültek elő. A mellékszíjat bronzból öntött, áttört, indás díszű előlapból és bronzlemezből kivágott hátlapból álló, tokos, hegyes végű, elő- és hátlapján egyaránt ónozott felületű *kisszíjvég* (8. kép 21) zárta, melyet tokjánál egy szegecs rögzített az övhöz, és amely a bal szeméremcsont előtt feküdt hátoldalával fölfelé, a csontváz tengelyére merőlegesen. 20–22. A következő mellékszíj az öv jobb oldalán függött. Két *mellékszíjverete* (8. kép 15–16) a jobb medencelapát külső szélé alatt, a *kisszíjvég* (8. kép 17) hátoldalával fölfelé, a jobb medencelapát és a kés között feküdt. 23–26. A következő mellékszíj hátul, de már a bal oldal közelében lehetett, a szíj visszahajlott, így veretei – 3 db *mellékszíjveret* és egy *kisszíjvég* (8. kép 11–14) – a férfi bal oldala felől a jobb oldala felé sorakoztak egymás mellett, a bal medencelapát felső szélé és a gerincoszlop alatt. 27–29. A negyedik mellékszíj bal oldalon csünghetett. A halott koporsóba helyezésekor ez a szíj is visszahajlott. Két *mellékszíjveret* (8. kép 8–9) – a bal kar belső oldalán, a nagyszíjvég alatt – és egy *kisszíjvég* (8. kép 10) díszítette, mely előoldalával felfelé feküdt a bal alkar belső oldalán, és végével a koponya irányába mutatott. A mellékszíjveretek ma.: 2,2 cm, sz.: 1,35 cm, v.: 0,15 cm, a kisszíjvégek ma.: 4,5–4,6 cm, a tok sz.: 1,4–1,5 cm, v.: 0,35 cm. 30. A jobb medencelapát belső ívének támaszkodva egy trapéz alakú *bronzcsat* (9. kép 7) volt, tövise, az övcsattal megegyezően, jobbra mutatott. A csatkeret metszete három oldalon hatszög alakú, a negyediken – a pecek rögzítésénél – kerek. Mérete: 2,8×2,8 cm. 31. A jobb alkar és a medencelapát között, illetve a kézfej alatt egyenes, egyélű *vaskés* (9. kép 3) feküdt, élével az alkarcsontok felé. A penge éle a hegytől 2 cm-re tompaszögben megtörik, és erőteljesen keskenyedik a hegy irányába (fokél?). A kés felületét konzerválódott fa, a tok maradványa borítja. H.: kb. 19 cm, sz.: 2,4 cm. 32. Az övforgó és a könyök között (9. kép 4), a bal oldali bordák és a medence között (9. kép 5), illetve a sír betöltéséből, bontás közben (9. kép 6) a koporsó kisméretű *vas ácskapcsainak* töredékei kerültek elő. 33. A bal lábszárhoz igazított jobb boka külső oldala mellett egy *tyúk csontváza*, valamint *fiatal juh csontjai* (P4, *nyelvcsont*, *tib./malleolare-astragalus/calcanus*, 3 ph. II, ph. III) feküdtek.

A sírba helyezett 3–4 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje július–augusztus hónapra valószínűsíthető. Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8032; 134. kép 1) a temetés valószínűsíthető időszaka 679 (68.2%) 776 cal AD, illetve 662 (95.5%) 870 cal AD.¹⁰⁸

13. sír (5. kép 7): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése sötétebb, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, középtájon kissé kiszélesedő, a végek felé keskenyedő formájú, függőleges falú sírgödör hossza 224 cm, szélessége 71–81 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 70 cm volt, benne – a vállak és a karok helyzete alapján valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 17–19 éves fiatal nő jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra billent, vállai felhúzva,

¹⁰⁸ A radiokarbon mérések és azok kalibrálása a dolgozat lezárása után történt. Ld. Siklósi Zs. – Lőrinczy G.: A Pitvaros-víztározói késő avar kori temető radiokarbon keltezése, Bayes analízise és régészeti értékelése. — Radiocarbon dating, Bayesian analysis and archaeological evaluation of the Late Avar cemetery at Pitvaros-Víztározó. In: Hadak útján XXIV. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája. Esztergom, 2014. november 4–6. Szerk.: Türk A. – Balogh Cs. – Major B. Budapest–Esztergom 2015, 707–736. (A szerkesztő megjegyzése.)

kinyújtott karjai szorosan a test mellett, illetve a medence alatt feküdtek, térdei szimmetrikusan, két oldalra felhúzva helyezkedtek el, sarkai érintkeztek. Koponyáját állatjárat bolygatta meg. Fogak kerültek elő a lábfejek táján, melyek szintén bolygatottak voltak. Mell.: 1. A koponyatető alatt fekete színű, lapított gömb alakú üvegyöngycsüngővel ellátott *fülbevaló* (6. kép 2) feküdt, nyitott, ovális karikája szögletes keresztmetszetű bronzhuzalból hajlított, felső vége elkeskenyedik. A karika átm.: 2,9 cm, huzalv.: 0,3 cm. 2. Az arckoponya jobb oldala alatt egy másik *bronz fülbevaló* (6. kép 1) került elő. Nyitott karikája szögletes keresztmetszetű bronzhuzalból hajlított, melyhez bordázott hengerpaláttal fekete, lapított üvegyöngy kapcsolódik. A karikán belül, a csüngőtag tengelyén egy másik fekete üvegyöngy ül. A karikát nyitott végével szemközt egy bronzpánt fogja át. A karika átm.: 2,7 cm, huzalv.: 0,2 cm. 3. A nyakban kisebb és nagyobb dinnyemag alakú gyöngyökből, hordó alakú világoszöld gyöngyökből és középen egy szem narancsszínű, henger alakú gyöngyszemből fűzött *gyöngysor* (6. kép 8–9) volt, mely mélyen lecsüngött a mellkasra. Hossza meghaladta a 60 cm-t. 3/1–2. Két db világoszöld színű, fényes, forgatott, tekerceselt felületű lapított gömb alakú áttetsző üvegyöngy, (1 db gyöngy behúzódo bázisú) kónuszos furattal. H.: 0,32–0,38 cm, 0,38–0,54 cm, Ø: 0,53–0,57 cm, 0,67 cm, furat Ø: 0,15–0,27 cm között. 3/3–4. Két db szürke és fekete színű, érdes, porózus, illetve fényes felületű, lapított gömb alakú, opak üvegyöngy, behúzódo bázisú hengeres furattal. H.: 0,33–0,39 cm, 0,40–0,46 cm, Ø: 0,48–0,52, 0,54 cm, furat Ø: 0,15 cm, 0,14 cm. 3/5. Barnásfekete színű, irizáló, tekerceselt felületű, csonka kúp (köles) alakú, opak üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,34–0,38 cm, Ø: 0,38–0,41 cm, furat Ø: 0,15 cm. 3/6–8. Három db: sárga (1), szürke (1) és barnásfekete (1) színű fényes, illetve kopott, matt, forgatott felületű (fekete elszíneződésű, négyzetű furatú) lapított gömb (köles) alakú, opak üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,19–0,31 cm között, Ø: 0,28–0,42 cm között, furat Ø: 0,12–0,14 cm között. 3/9–10. Két db szürke, illetve fekete színű, matt felületű, hosszú henger alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,63 cm, 0,99 cm, Ø: 0,37 cm, 0,46–0,53 cm, cm, furat Ø: 0,08–0,13 cm, 0,13–0,18 cm. 3/11. Narancssárga színű, sávosan pusztuló felületű, deformált rövid henger alakú, opak üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,62–0,67 cm, Ø: 0,65–0,75 cm, furat Ø: 0,30 cm. 3/12–14. Három db világoszöld (1), szürkés zöld (1) áttetsző és opak szürke színű, hordó alakú üvegyöngy, hengeres, illetve kónuszos furattal. H.: 0,42–0,57 cm között, Ø: 0,41–0,52 cm között, furat Ø: 0,07–0,23 cm között. 3/15–23. Kilenc db áttetsző: fehéres világoszöld (1), világoszöld (3), keki (2), opak: türkizkék (1), szürke (1), fekete (1) színű, többségében forgatott (1 db tekerceselt) felületű, (5 db behúzódo bázisú) orsó alakú üvegyöngy, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 0,58–1,06 cm között, Ø: 0,42–0,74 cm között, furat Ø: 0,07–0,18 cm között. 3/24–25. Két db világoszöld, illetve keki színű, fényes felületen, 3×-os, illetve 4×-es irizáló, szálasan folytatott rátétes, orsó alakú áttetsző üvegyöngy, behúzódo bázisú kónuszos furattal, illetve hengeres. H.: 1,07 cm, 1,03 cm, Ø: 0,53 cm, 0,50 cm, furat Ø: 0,16–0,18 cm, 0,09 cm. 3/26–27. Két db világos zöld színű, fényes, forgatott felületű csonka kúp alakú áttetsző üvegyöngy, behúzódo bázisú, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 0,38–0,42, 0,58 cm, Ø: 0,52–0,57 cm, 0,55 cm, furat Ø: 0,13–0,15 cm, 0,10 cm. 3/28. Sötét türkizkék, kopott, matt felületű, sérült szélű, téglalap átmetszetű, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú áttetsző üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,59–0,65 cm, sz.: 0,43 cm, v.: 0,39 cm, furat Ø: 0,19–0,22 cm. 3/29–30. Két db sötét türkizkék, türkizkék színű hosszában repedt, lapos, szabályos cseppszerű dinnyemag alakú áttetsző üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,77 cm, 0,96 cm, sz.: 0,60, 0,64 cm, v.: 0,30, 0,33 cm, furat Ø: 0,11–0,17 cm között. 3/31–38. Nyolc db türkizkék (2), sötét türkizkék (4), fekete (2) színű, lapos cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, többségében kónuszos furattal. H.: 0,79–1,13 cm között, sz.: 0,50–0,92 cm között, v.: 0,26–0,33 cm között, furat Ø: 0,10–0,20 cm között. 3/39–45. Hét db világoszöld (1), sötét türkizkék (3), fekete (3) színű, közel téglalap átmetszetű, cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, többségében kónuszos furattal (1 db fekete színű hengeres furatban vöröses anyag). H.: 0,78–1,29 cm között, sz.: 0,62–1,07 cm között, v.: 0,37–0,48 cm között, furat Ø: 0,06–0,18 cm között. 3/46–48. Három db sötét türkizkék (1), fekete (2) színű repedt felületű, lapos, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,77–1,80 cm között, sz.: 0,62–0,86 cm között, v.: 0,28–0,33 cm között, furat Ø: 0,08–0,13 cm között. 3/49–53. Öt db sötét türkizkék (1), türkizkék (1), fekete (3) színű, többségében repedt felületű, téglalap átmetszetű nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 1,27–1,55 cm között, sz.: 0,68–1,06 cm között, v.: 0,36–0,43 cm között, furat Ø: 0,06–0,16 cm között. 3/54–57. Négy db türkizkék (1), sötét türkizkék (2), fekete (1) színű, törött, matt felületű, egyik oldalán ívesen benyomott, lapos, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, zömében hengeres furattal. H.: 0,81–1,16 cm között, sz.: 0,57–0,78 cm között, v.: 0,33–0,35 cm között, furat Ø: 0,13–0,17 cm között. 3/58. Sötét türkizkék színű, kopott, matt felületű, közel téglalap átmetszetű, egyik oldalán ívesen benyomott, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 1,07 cm, sz.: 0,79 cm, v.: 0,41 cm, furat Ø: 0,13–0,17 cm. 3/59–66. Nyolc db türkizkék (2), sötét türkizkék (6) színű, lapos zömök dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, zömében kónuszos furattal. H.: 0,48–0,95 cm között, sz.: 0,49–0,82 cm között, v.: 0,26–0,35 cm között, furat Ø: 0,11–0,17 cm között. 3/67–77. Tizenegy db áttetsző: világoszöld (2), opak: türkizkék (2), sötét türkizkék (7) színű, közel téglalap átmetszetű, zömök dinnyemag alakú üvegyöngy, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 0,61–0,87 cm között, sz.: 0,56–0,81 cm között, v.: 0,35–0,45 cm között, furat Ø: 0,10–0,22 cm között. 3/78. Zöld színű, forgatott felületű, téglalap átmetszetű, orsószerű dinnyemag

alakú, áttetsző üvegyöngy, behúzódó bázisú kónuszos furattal. H.: 0,60 cm, sz.: 0,42 cm, v.: 0,45 cm, furat Ø: 0,13–0,16 cm. 3/79–80. Két db fekete színű, a hosszanti tengely mentén 1–1 db domború bordadisz, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 1,19 cm, 1,29–1,60 cm, sz.: 0,81 cm, 1,06 cm, v.: 0,44 cm, 0,43 cm, furat Ø: 0,13–0,21 cm között. 4. A bal lapocka és az állkapocs alatt *bronzkapocs* hurkos fele (6. kép 7) került elő, mely esetleg a gyöngysorhoz tartozhatott. H.: 1 cm. 5–6. Mindkét karon egy-egy félkör keresztmetszetű bronzhuzalból hajlított, nyitott, ovális formájú *karperec* (6. kép 4–5) volt. A jobb karon előkerült példány végei kissé egymásra hajlanak. Átm.: 6,8 cm, 7,2 cm, huzalv.: 0,4 cm. 7. A jobb kéz egyik ujján *ezüst fejes gyűrű* (5. kép 8; 6. kép 3) került elő. Karikája ezüsthuzal köré hurkolt vékony ezüstdrótból készült. Lapos gömbfejét két oldalról hat-hat, háromszög alakban elrendezett kisebb ezüstgömb fogja közre. A karika átm.: 2,2 cm. 8. A jobb alkar alatt kis, fekete színű, bekarcolt díszű, kettős csonka kúp alakú, töredékes *agyag orsógomb* (6. kép 6) volt. 9. A két oldalra felhúzott lábszárak között *tyúk* csontváza és *lúd* csontvázának részlete – *törzs, bal oldali comb* – feküdt.

14. sír (10. kép 1): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése sötét foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú, függőleges falú, enyhén ívelt formájú sírgödör hossza 227 cm, szélessége 75 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 57 cm volt, benne – a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben *45–50 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, vállai felhúzva, kinyújtott karjai szorosan a test mellett, a lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, a lábfejek egymáson feküdtek. A végtagok alatt kb. 10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A bokák között *lúd jobb oldali combja* volt.

15. sír (10. kép 2): T.: ÉNy–DK, 324–144°. A sírgödör elszíneződése sötét foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 79 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 70 cm volt benne hanyatt, nyújtott testhelyzetben, vájt koporsóban eltemetve *45–55 éves férfi* jó megtartású csontváza nyugodott. Robusztus csontjai jó megtartásúak. Feltámasztott koponyája bal oldalára fordulva, vállai felhúzva, jobb karja a combcsontoz, bal karja a medencére hajlítva feküdt. Jobb lába kissé felhúzva és behajlítva, bal lába egyenesen helyezkedett el. A mellkason faszénnyomok mutatkoztak. A bal oldali bordákat és a medencelapátot állati bolygatás érte. A karok alatt 6–7 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A medencében négyzetes, töredékes *vascsat* (10. kép 3) feküdt. Mérete: kb. 3×3 cm. Hozzá tartozhatott a mellkas közepén előkerült apró, derékszög alakú *vasdarab* (10. kép 5) is, mely a medencétől a vállig futó állatjártásban volt. 2. A bal combcsont felső végén kisméretű *vas ácskapocs* két töredéke (10. kép 7) feküdt. Sz.: 0,7 cm. 3. A bal térd külső oldalán, illetve a sír földjében további apró *vastöredékek* (10. kép 4, 6) kerültek elő, az egyik az ácskapocs darabja lehet. 4. Térdei között *tyúk jobb oldali szárnyrésze és bal oldali combja* feküdt.

16. sír (10. kép 8): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör elszíneződése barnás színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú, a koponya mögött, illetve a lábfejeknél kb. 5–10 cm-rel mélyebb sírgödör hossza 185 cm, szélessége 66 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 60 cm volt, benne – koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben *35–40 éves nő* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája felhúzott bal vállához billent, a könyök és a karok szorosan a test mellett, a két tenyér valószínűleg felfelé fordítva (mindkét kézfeje bolygatott), a lábai egymással párhuzamosan, nyújtott helyzetben feküdtek, a sír hosszanti tengelyéhez képest kissé átlósan. Mell.: 1. A bal oldali bordák között egyik végén négyzetes, másutt kör átmetszetű, hosszúkás *vastárgy* (10. kép 10) került elő. H.: 4,5 cm. 2. A combcsontok között sötétszürke színű, kettős csonka kúp alakú, palástján elnagyolt bekarcolt cikcakkmótvummal díszített, *agyag orsógomb* (10. kép 11) volt. Ma.: 2,7 cm, átm.: 3,8 cm. 3. A jobb oldali sírfal mellett középtájon, a jelentkezéstől mért 10 cm-es mélységben kisméretű, négyzet alakú *vascsat* (10. kép 9) került elő, másodlagos helyzetben. Mérete: kb. 2,6×2,6 cm.

17. sír (11. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése sötét foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 76 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40 cm volt, benne – a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben *16–18 éves fiatal nő* jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé balra nézett, vállai enyhén felhúzva, a karok a testtől kissé eltartva, egyenesen, a jobb láb nyújtva, míg a bal térd kissé felhúzva helyezkedett el. A végtagok alatt 6–8 cm vastag volt a betöltés. Az orrcsonton szövetmaradvány (a halotti lepel maradványa?) volt megfigyelhető. A sír földjében apró kalcinált csontdarabok kerültek elő. Mell.: A sírgödör bal oldali, koponya felőli sarkától 15 cm-re, másodlagos helyzetben *fülbetaló* (11. kép 2) feküdt. Nyitott, ovális karikája szögletes keresztmetszetű bronzhuzalból hajlított, melyhez granulációt utánzó irdalt hengerpalást alatt kék színű, hosszúkás gömb alakú üvegyöngycsüngő csatlakozik. A karikán belül a csüngőtag tengelye folytatódik, de róla a gyöngy hiányzik. A karikát alsó végén, illetve nyitott végével szemközt ugyancsak granulációt utánzó bronzpánt fogja át. A karika átm.: 2,2 cm, huzalv.: 0,2 cm. 2. A nyakban különböző típusú gyöngyszemekből fűzött rövid *gyöngysor* (11. kép 4) volt. 2/1–3. Három db fekete színű, fényes felületű, elcsepentett szélű, behúzódó bázisú, deformált gömb alakú, opak üvegyöngy, kónuszos és hengeres furattal (egyikben

vöröses anyag). H.: 0,47–0,56 cm között, Ø: 0,48–0,56 cm között, furat Ø: 0,08–0,15 cm között. 2/4–23. Húsz db áttetsző: színtelen (1), világoszöld (3), opak: fekete (16) színű, fényes felületű, (10 db elcseppentett szélű) (gyakran) deformált lapított gömb alakú üvegyöngy, behúzódozó bázisú, hengeres, illetve kónuszos furattal (4 db-ban vöröses anyag). H.: 0,26–0,61 cm között, Ø: 0,38–0,67 cm között, furat Ø: 0,11–0,23 cm között. 2/24. Világoszöld színű, forgatott felületű, elcseppentett szélű, hordó (köles) alakú áttetsző üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,45–0,59 cm, Ø: 0,40–0,42 cm, furat Ø: 0,13 cm. 2/25–27. Három db áttetsző: világoszöld (2), opak: fekete (1) színű, teker-cselt felületű gyűrű alakú üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,27–0,40 cm között, Ø: 0,49–0,54 cm között, furat Ø: 0,14–0,16 cm között. 2/28. Világoskék színű, matt felületű, törött szélű, deformált hosszú henger alakú áttetsző üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 1,64–1,74 cm, Ø: 0,36–0,41 cm, furat Ø: 0,17 cm. 2/29–30. Két db fekete színű, fényes felületű, csonka kúp alakú, opak üvegyöngy, hengeres, illetve kónuszos furattal (egyikben vöröses anyag). H.: 0,44–0,49 cm között, Ø: 0,49–0,65 cm között, furat Ø: 0,15–0,19 cm között. 2/31. Fekete színű, fényes felületű, téglalap átmetszetű, orsószzerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furatában vöröses anyag. H.: 0,59 cm, sz.: 0,79 cm, v.: 0,44 cm, furat Ø: 0,18–0,21 cm. 2/32. Fekete színű, matt felületű, egyik felületén kidomborodó bordás díszű, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 59 cm, sz.: 0,79 cm, v.: 0,44 cm, furat Ø: 0,18–0,21 cm. 2/33. Szürke színű, két félből öntött, 6 db bordázott díszű, orsó alakú ólomgyöngy, hengeres furattal. H.: 1,15 cm, Ø: 0,39–0,42 cm, furat Ø: 0,11 cm. A gyöngyök közé egy apró csigát is fűztek. Valószínűleg a gyöngyosor záródásában lehetett szerepe annak a kettős lapú, kör alakú, középen lyukas *bronzlemez tárgynak* (11. kép 3), mely a gyöngyök között került elő. Mindkét lapja belső oldalán egy-egy lekerekített végű bronzpecek van, melyet átnyomhattak a belsejében előkerült konzerválódott bőrön. Átm.: 1,25 cm.

18. sír (11. kép 5): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése egészen sötét foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, sekély sírgödör hossza 213 cm, szélessége 78 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 12 cm volt, benne – a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája megsemmisült (a munkagép bolygatta meg), csak az alsó állkapocs maradt meg, kinyújtott karjai szorosan a test mellett, lábai ugyancsak szorosan egymás mellett feküdtek, a lábfejek összeértek. A végtagok alatt 5 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A szeméremcsontok között benyomott oldalú *vascsat* (11. kép 6) volt hátoldalával fölfelé, pecke a koponya irányába mutatott. Egy darabja a betöltésben, magasabban került elő bontás közben. A csatkeret metszete kerek. Mérete: kb. 3,8×3,8 cm. 2. A jobb kéz előtt, illetve a jobb combcsonton egy-egy *tyúktójs* héjának töredékei voltak. 3. A bal lábszáron, közvetlenül a csonton *tyúk csontváza és lúd jobb oldali combja* feküdt.

19. sír (12. kép 1): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése kevert összetételű sötét foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A hosszúkás, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 70–74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 68 cm, a lábak előtt 62 cm volt. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben, a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt koporsóban 37–46 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra billent, állkapcsa leesett, jobb karja a test mellett, nyújtva, bal karja enyhén behajlítva feküdt, kézfeje a bal combcsonton nyugodott. Lábai egymás mellett, nyújtva feküdtek, bokái összeértek. Bal medencelapátja elkorhad, valószínűleg állati bolygatás is érte. A végtagok alatt kb. 10 cm vastagságú volt a sírbetöltés. Mell.: A derék körül ónozott felületű bronzveretekből álló *övgarnitúra* került elő (14. kép 1–2).¹⁰⁹ A veretek alatt nagy felületen bőr konzerválódott. 1. A keresztcsonton, tövisével jobbra mutatva feküdt az öv bronzból öntött, ónozott felületű, csuklós *csatja* (12. kép 2). Az ovális, profilált csatkerethez pajzs alakú, hegyes végű test csatlakozik, melyet áttört indamotívum díszít. Három, alátétlemezes szegecs rögzítette a csukló melletti oldal sarkai-ban, illetve hegyes végénél. A csat profilált pecke ráhajlik a keretre. A karikat és a csattestet mindkét végén elkalapált bronzhuzal tartja össze. H.: 5,8 cm, a csattest h.: 3,4 cm, sz.: 2,3 cm, a karika h.: 3,4 cm, sz.: 2,9 cm. 2–3. Közvetlenül az övcsat karikája mellett jobbról (13. kép 5), illetve a jobb medencelapáton (13. kép 1) egy-egy bronzból öntött, ónozott felületű, pajzs alakú, lapos indás díszű, áttört, *kéttagú veret* volt. A vereteket a felső tag hossz tengelyében alul és felül egy-egy alátétlemezes szegecs rögzítette az övön. Mindkét veret előoldalával felfelé feküdt, csüngő részük visszahajlott a felső tagra. 4–6. Az öv hátsó szakaszán, a jobb medencelapát alatt további két, a csigolyák alatt egy harmadik hasonló *veret* (13. kép 6, 3, 7) következett, valamennyi hátoldalával fölfelé. A csüngők itt is visszahajlottak a felső tagra, az utolsóként említett veretnél a csüngőből csak a csukló rész maradt meg. 7–8. A jobb medence felső íve alatt még két hasonló veret volt, feltehetően másodlagos helyzetben. Az egyik előoldalával felfelé és pajzs alakú részének ívelt oldalával a lábak felé mutatva (13. kép 2), a másik élén állva (13. kép 4) került elő. Eredetileg mindkettő helye az öv bal oldali szakaszán lehetett. Ma.: 3,6 cm, a felső tag ma.: 2,5 cm, legnagyobb sz.: 2,2 cm. 9–11. A bronzból öntött, ónozott felületű, patkó alakú, lapos indás díszű, három szegeccsel ellátott *lyukvédőveretek* közül csupán a csattesten előkerült darab (12. kép 4) volt eredeti helyzetben, előoldalával fölfelé, száraival jobb felé mutatva, eredeti-

¹⁰⁹ A részletrajzon szereplő számozás a tárgyak leírásának sorrendjét követi.

leg ez fogta körül a csatpecket. A balról mellette lévő (12. kép 3) egy állatjártat 180°-kal elmozdította, a harmadik veret (12. kép 5) a jobb medence felső ívén került elő, ugyancsak állatjártatban, előoldalával fölfelé, száraival a lábak irányába mutatva. H.: 2,7–2,8 cm, sz.: 2,2 cm. 12. Közvetlenül a bal combcsont mellett, azzal egy szinten, a sírgödör aljánál mintegy 10 cm-rel magasabban, az övről mélyen lelógva feküdt a bronzból öntött, mindkét oldalán ónozott felületű, egylapú, hegyes végű, tokos *nagyszíjvég* (12. kép 18), egyik oldalát öt szimmetrikus inda díszíti, másik oldalán négy elnagyoltan megformált griff sorakozik. A griffeket kettős vonalak választják el, melyek összeolvadnak az állatok fejével. A díszített mezőket mindkét oldalon tűző öltésre emlékeztető keret veszi körbe. Indás oldalán sima tokját a griffes oldalon inkább nyúlra, mint griffre emlékeztető állatalak díszíti. A tokot pereme mellett két szegecslyuk üti át. Állatalakos oldalán egy harmadik lyuk is van még. H.: 11,8 cm, a tok sz.: 2,6 cm, v.: 0,3 cm. Az övet három mellékszíj díszítette, mindegyikre három-három mellékszíjveretet és egy kisszíjvéget rögzítettek. 13–16. A derékszíj jobb hátsó szakaszán, talán az ötödikként leírt veret alatt lóghatott az a mellékszíj, melynek bronzból öntött, ónozott felületű, U alakú, vese alakban áttört *veretei* (12. kép 6–8) a jobb medencelapát alatt sorakoztak balról jobbra. A bronzból öntött, ónozott felületű, egylapú, a másik két darab alapján hegyes végű, tokos, lapos indás, törött *kisszíjvég* (12. kép 9) a jobb alkar alatt feküdt. 17–20. Hasonló mellékszíj függött az öv jobb oldali, elülső szakaszán is, valószínűleg a másodikként leírt veret alatt. A *mellékszíj veretei* közül kettő (12. kép 11–12) a medencében került elő eredeti helyzetben, egy a keresztcsont alatt volt állatjártatban (12. kép 10), a *szíjvég* (12. kép 13) pedig a gerincoszlop bal oldalán feküdt, ugyancsak másodlagos helyzetben, hátoldalával felfelé. 21–24. A harmadik mellékszíj helye az öv bal oldali, elülső szakaszán volt, az eredetileg ide erősített kéttagú veretek a jobb medencelapát alatt kerültek elő (a 7–8. veret), a *mellékszíj veretei* azonban eredeti helyzetben feküdtek a bal combcsont feje mellett (12. kép 14–17). A mellékszíjveretek h.: 1,9 cm, sz.: 1,5 cm, v.: 0,1 cm. A kisszíjvégek h.: 3,8 cm, 3,95 cm, a tok sz.: 1,5 cm, 1,55 cm, v.: 0,2 cm.

25. A keresztcsont közepén kisméretű, trapéz alakú *vascsat* (13. kép 8) került elő. Mérete: 2,5×2,5 cm. 26. A jobb combcsont külső oldalán, azzal egy szinten, a sír aljánál kb. 10 cm-rel magasabban, a sírfallal párhuzamosan nagyméretű, egyenes, egyélű *vaskés* (13. kép 9) feküdt. Tüskéje keskeny és lekerekített végű, a kés fatokját nagy felületen és nagy darabokban konzerválta a vasoxid. H.: 20,8 cm, a penge sz.: 2,5 cm. A tok nyél felőli vége alatt nagyobb *vaszondarabok* konzerválódtak (13. kép 10). 27. A jobb lábszár mellett *lúd combja*, a bal lábfejen, közvetlenül a csontokon, illetve előttük *juh két hátcsigolyája*, *hat ágyékcsigolyája* és *keresztcsontja* és egy másik *juh combcsontja* feküdtek.

28. Közvetlenül a sír vége mellett, kb. 10 cm-es mélységben *részleges juh: koponya*, lejjebb, az emberi csontvázzal kb. egy szinten, a jobb lábszár mellett a hozzá tartozó *lábcsontok* feküdtek. A csontok helyzete alapján a részleges állattemetkezést, a juh bőrét a benne hagyott csontokkal a koporsóra terítették, s a bőr egy része a lábakkal rálógott a koporsó oldalára. Esetleg az is elképzelhető, hogy a bőrt a koporsó végében göngyölték.

20. sír (14. kép 9): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, széles, függőleges falú sírgödör hossza 190 cm, szélessége 80 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 47 cm, a lábak előtt 53 cm volt. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben, koporsóban eltemetve 35–45 éves nő közepes megtartású csontváza feküdt. Feltámasztott koponyája kissé jobbra fordult, vállai felhúzva, a karjai kissé behajlítva, kezei a combcsontokra fektetve helyezkedtek el. Lábai két oldalra felhúzva nyugodtak, talpai szinte összeértek. A lábak által határolt területen faszéndarabok kerültek elő. A csontváz alatt kb. 10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A koponya jobb oldala alatt *fülbevaló* (14. kép 4) volt. Kerek átmetszetű bronzhuzalból hajlított, felső végén hegyes, ovális karikájához bordázott szélű hengerpalást alatt lapított gömb alakú, fekete színű üvegyöngy csatlakozik, a csüngőtag tengelyében, a karikán belül még egy fekete színű, lapított üvegyöngy ül. A karikát alsó végén, illetve nyitott végével szemközt granulációt utánzó bronzpánt fogja át, a felső részén elhelyezett harmadik bronzpánt hosszúkas hengerpalástban folytatódik. A karika átm.: 2,6 cm, húzalv.: 0,2 cm. 2. A bal medencelapát belső szélén kisméretű, négyszögletes *vascsat* (14. kép 7) feküdt. A csatkeret egészen vékony és lapos. Mérete: kb. 2,9×2,9 cm. 3. A combcsontok között, a jobb kézfej közelében *vasár* (14. kép 5) feküdt. H.: 2,8 cm, átm.: 2,5 cm. 4. A bal térdhajlatban sötétszürke színű, kettős csonka kúp alakú, palástján bekarcolt, körbefutó, karéjos vonalakkal díszített, *agyag orsógomb* (14. kép 8) került elő. Ma.: 2,15 cm, átm.: 3,1 cm. 5. Közvetlenül a bal lábszár mellett kerek *ezüstflitter* (14. kép 3) feküdt. Egymás mellett két apró lyuk üti át. Benne a felvarrára szolgáló fonál is előkerült. Átm.: 1 cm, v.: 0,03 cm. 6. A betöltésben töredékes, kisméretű *vas ácskapocs* (14. kép 6) volt. Sz.: 0,5 cm. 7. Közvetlenül a bal lábfej előtt, azzal egy szinten *tyúk fej nélküli csontváza* feküdt.

21. sír (15. kép 1): T.: ÉNy-DK, 304–124°. A sírgödör elszíneződése kevert összetételű sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 85 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 54 cm volt, a lábak előtti sarkaiban mindössze néhány cm mély, téglalap alakú, kb. 25×30 cm-es mélyedések voltak. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben, lábakkal ellátott koporsóban eltemetve 40–50 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé balra billent, jobb karja a test mellett, nyújtva feküdt, bal karja enyhén behajlítva a bal medencelapáton nyugodott, lábai

szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el, térdei és bokái szinte összeértek. Mell.: 1. A keresztcsont csúcán trapéz alakú *bronzcsat* (15. kép 5) volt, tövise jobb felé mutatott. Keretének metszete három oldalon négyzetes, az S alakú pecek rögzítésének oldalán kerek. H.: 2,8 cm, sz.: 2,7–3,3 cm. 2. A bal combcsont feje és a medencelapát között kisméretű, téglalap alakú *vascsat* (15. kép 6) került elő. Pecke töredékes. H.: 3 cm, sz.: 2,4 cm. 3. A jobb alkar és a kézfej, illetve a combcsont feje alatt egyenes, egyélű *vaskés* (15. kép 8) feküdt. Tüskéje lekerekített végű, éle ívelten kopott, a háromszög keresztmetszetű fatok maradványai nagy felületen konzerválódtak. H.: 15,3 cm, a penge h.: 12 cm, sz.: 1,8 cm. 4. A kés nyéltüskéje mellett háromszög alakú, barna-szürke színű *kova* (15. kép 7) volt. H.: 2,5 cm, sz.: 1,5 cm. 5. A jobb combcsont külső oldalán (15. kép 4), illetve a bal lábszár mellett (15. kép 3) összesen kb. 5 db kisméretű *vas ácskapocs* darabjai kerültek elő. Az ép darab h.: 3,1 cm, sz.: 0,6 cm. 6–7. A sírgödör végében részleges állatok és ételmelléklet maradványai voltak. A sírfolt jelentkezéséhez képest kb. 10 cm-es mélységben *juh* (*ad.*) *hiányos csontváza*: *koponya töredékei*, *lapocka*, *lábcsontok* feküdtek a sírgödör végében, a jobb oldali sarok közelében. A sarokban, a sírgödör alján L alakban – a halott lábát kikerülve a koporsó sarkába helyezve – került elő egy *szarvasmarha csontváza*: *koponya*, *lapockák*, *csigolyák*, legalul, a csontváz szintjénél mélyebben, belesüllyedve a koporsónak a halott jobb lába felőli sarka alatti szerves anyaggal telített talajba *lábak*, *ujjak* feküdtek. A csontok a halott lábszárai körül is szétszóródtak, de az alul lévő jó kirajzolták a koporsó formáját (15. kép 2).

A sírba helyezett ca. 2 éves szarvasmarha mortalitása alapján a temetés ideje április–május hónapra valószínűsíthető.

22. sír (10. kép 12): T.: É–D, 0–180°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, keskeny sírgödör hossza 205 cm, szélessége 70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 48 cm, a lábak előtt 35 cm volt. A sírban – a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája bal vállához billent, mindkét karja szorosan a test mellett, lábai egymással párhuzamosan, nyújtva helyezkedtek el. Karjai alatt kb. 10 cm vastag volt a betöltés.

23. sír (11. kép 9): T.: É–D, 0–180°. A sírgödör elszíneződése kevert összetételű sötét foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 203 cm, szélessége 108 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 84 cm, lábak előtt 92 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódtott. A jobb oldali padka 24–26 cm mélységben mutatkozott a sírfolt jelentkezésétől számítva, szélessége 17–19 cm volt, és folyamatosan keskenyedett a sír jobb láb felőli sarkának irányába. A bal oldali padka 6–13 cm mélységben jelentkezett, ugyancsak a sírfolt jelentkezésétől számítva, és szélessége 12–21 cm volt. A sírgödörben – a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 45–50 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott, koponyája kissé jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai ugyancsak egyenesen, egymással párhuzamosan helyezkedtek el. A halott végtagjai alatt 5–6 cm vastag volt a sír betöltés. Mell.: 1. A jobb állkapocs nyúlványánál (a réz-oxid jól látszik a csonton) *fülbevaló* (11. kép 7) feküdt. Négyzetes átmetszetű bronzhuzalból hajlított, kerek, a felső végén hegyes karikájához fekete színű gyöngycsüngő csatlakozik, melynek egyik fele hiányzik. Átm.: 2,2 cm, huzalv.: 0,2 cm. 2. A jobb oldali szeméremcsont és a combcsont fejének belső íve között kisméretű, trapéz alakú, vaspecekkel ellátott *bronzcsat* (11. kép 8) volt. A csatkeret metszete három oldalon háromszög alakú, az S alakú pecek rögzítésének oldalán kerek. H.: 2,4 cm, sz.: 2,2–2,4 cm, a pecek h.: 2,9 cm.

24. sír (15. kép 9): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 199 cm, szélessége 65–73 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 48 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 30–40 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra billent, az állkapocs egyenesen, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, nyújtva feküdtek. Bordáit és bal lábfejét rágcsálók mozdították el. A halott alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A bal lapocka és a koponya között, a csontváz szintjén másodlagos helyzetben – egy ujjperccel együtt – világosbarna színű *kőeszköz/kova* (15. kép 11) volt. H.: 2,8 cm, sz.: 1,7 cm. 2. A bal combcsont fejének belső íve mellől derékszög alakú *vasdarab* (véltetően *vascsat* töredéke?) (15. kép 10) került elő.

25. sír (15. kép 12): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 194 cm, szélessége 74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 28 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, állkapcsát és nyakát állatjárat bolygatta meg, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, ugyancsak nyújtva helyezkedtek el. Lábfejének csontjai teljesen felszívódtak a talajban. A csontváz alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés.

26. sír (16. kép 1): T.: É–D, 0–180°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé kis mértékben szélesedő, a koponya mögött enyhén befelé lejtő sírgödör hossza 191 cm, szélessége 55–63 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 53 cm

volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben – valószínűleg koporsóban eltemetve – 25–35 éves nő? közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyáját teljesen kifordították balra, mindkét karja nyújtva feküdt a test mellett, a csípő kissé jobbra fordult, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el, a térdek és a lábfejek összeértek. A végtagok alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés.

27. sír (16. kép 2): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, a lábak felé kismértékben keskenyedő sírgödör hossza 186 cm, szélessége 54–65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 50 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 17–19 éves fiatal nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé balra billent, mellkasát és jobb karját rágcsálók bolygatták meg, a jobb alkar egyik csontja bal alkarja mellett feküdt, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A csontváz alatt 5–6 cm vastag volt a sírbetöltés. Mell.: 1–2. A koponya jobb és bal oldalán egy-egy fülbevaló volt. A jobb oldali *fülbevaló* (16. kép 4) kerek karikája négyzetes keresztmetszetű bronzhuzalból készült (mindkét vége letört), a karikához bordázott hengerpalást alatt fekete színű üvegyöngy csatlakozik, tengelyének meghosszabbításán, a karikán belül ugyancsak egy fekete gyöngy ül. A csön-gővel szemközt, fönt egy harmadik gyöngy is díszíti a karikát, melyet nyitott végével szemben egy bronzpánt fog át. A karika átm.: 2,4 cm, huzalv.: 0,2 cm. A bal oldali *fülbevaló* (16. kép 3), a másikkal megegyező típus, teljesen ép, így látszik, hogy a karika alsó végét ugyancsak egy bronzpánt fogja át. Átm.: 2,3 cm, huzalv.: 0,2 cm.

28. sír: T.: É–D, 0–180°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, kisméretű sírgödör hossza 105 cm, szélessége 40–42 cm, mélysége 18 cm. A sírba temetett 6 hónapos csecsemő csontjai teljesen felszívódtak a talajban, korhatározása a megmaradt 4 db tejfog alapján történt.

29. sír (17. kép 1–2, 6; 112. kép 1–3): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A nyesett felszínen, kb. 40 cm mélységben két sárga elszíneződés jelentkezett a sír kirajzolódó, fekete színű foltjában, melyekről a bontás során nem igazolódott, hogy rablógödör foltjai lennének, valószínűbb, hogy a mély sírgödör aljáról kitermelt sárga agyag egy része került temetés-kor felülre. A nagyméretű, lekerekített sarkú trapéz formájú sírgödör a többi sírhoz képest szokatlanul mély volt, bal oldala felé kis mértékben szűkül, hossza 215–238 cm, szélessége 117–130 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 102 cm volt. Mindkét hosszanti oldalán padka húzódtott. A jobb oldali 23–29 cm mélységben jelentkezett a sírfolt jelentkezé-sétől számítva, szélessége 25–35 cm volt, és egyenetlenül keskenyedett a sír lábak felőli vége felé, a bal oldali padka 23 cm mélységben jelentkezett, és szélessége 12–19 cm volt. 78–80 cm mélyen kirajzolódott a koporsó keskeny, téglal-ap alakú, sárgás színű foltja, hossza 204 cm, szélessége 55 cm, körülötte 7–23 cm szélességben fekete volt a betöltés. A koporsóláda magassága tehát kb. 25 cm lehetett, és alja felé kis mértékben szélesedett. A sírgödör jobb láb felőli sarkában állati eredetű bolygatás kb. 60 cm átmérőjű foltja mutatkozott. A koporsó foltján belül sárgásfekete elszíne-ződésként jelentkezett a lepelbe/gyékénybe? csavart csontvázat jelző betöltés. A koporsóban hanyatt, nyújtott hely-zetben 23–25 éves nő jó megtartású, szorosan becsavart csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra és előre billent, kulcsontjai függőleges helyzetben helyezkedtek el, jobb karja szorosan a test mellett, illetve a medencelapát alatt, nyújtva feküdt, bal alkarcsontjai keresztben egymásra csúsztatva keretezték a bal medencelapátot. Lábai ugyancsak szorosan egymás mellett, nyújtva feküdtek, térdei és bokái összeértek. A csontváz a koporsó jobb felében feküdt. Mell.: 1. A mellkas csontjai között 4 db morzsányi *fémдарabка* volt. 2. Az állkapocs jobb oldala mellett *fülbevaló* (17. kép 3) került elő. Kerek átmetszetű bronzhuzalból hajlított karikájához sima hengerpalástartal fekete színű üve-gyöngy csatlakozik. A karikát alsó végén bronzpánt fogja át. Átm.: 2,7 cm, huzalv.: 0,2 cm. 3. A koponya alatt került elő a másik *fülbevaló* (17. kép 4), a négyzetes átmetszetű karikát egy lazán rögzített bronzpánt fogja át. Átm.: 2,7 cm, huzalv.: 0,2 cm. 4. A medencében, a keresztcsont csúcsán kisméretű *bronzcsat* (17. kép 5) feküdt. Lekerekített sarkú téglalap alakú, kerek átmetszetű karikájához lemezből hajlított, az ívelt pecek számára kivágott szíjszorító csattest csatlakozik, melyet két, kerek fejű szegecs üt át. A karika mérete: 1,9×2,4 cm, a csattest mérete: 1,7×1,4 cm.

30. sír (16. kép 7): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, kisméretű sírgödör hossza 136 cm, szélessége 52 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 3–4 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája teljesen szétlapult, alkarcsontjai fel-szívódtak a talajban, lába egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A csontváz alatt közel 10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A jobb combcsont külső oldalán, azzal egy szinten, a sír aljánál 10 cm-rel magasabban kisméretű, egyenes, egyélű *vaskés* (16. kép 6) feküdt. Arányaiban hosszú, széles nyéltüskéje lekerekített végű, pengéje háromszög alakú. H.: 8 cm, a penge h.: 4,7 cm, sz.: 1,5 cm.

31. sír (18. kép 5–6): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sárgával kevert fekete színű foltként jelent-kezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 220 cm, szélessége 80 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 103 cm, a lábaknál 93 cm

volt. Hosszanti oldalai enyhén ívelték voltak, sarkaiba 31–34×22–24 cm-es, a sírgödör aljához viszonyítva 10 cm mélységű gödrök mélyedtek. Közvetlenül a sírgödör alján, lábakkal ellátott koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 16–18 éves nő jó megtartású csontváza feküdt. Koponyája bal oldalán nyugodott, karjai a test mellett, nyújtva, lábai szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. Mellkasát és lábfejét állatjárat bolygatta meg. Mell.: 1–2. Koponyája jobb és bal oldalán *fülbevalópár* került elő. A jobb oldali *fülbevaló* (18. kép 2) kerek átmetszetű bronzhuzalból hajlított, ovális, felső végén hegyes karikájához hatszögletű alapú gúla alakú zöld üvegyöngy csatlakozik, tengelye a karikán belül villásan meghosszabbított, a karikát alsó végén, illetve nyitott végével szemközt bronzpánt fogja át. A karika legnagyobb átm.: 2,4 cm, huzalv.: 0,2 cm. A bal oldali *fülbevaló* (18. kép 1) ugyanezt a típust képviseli, csak karikájának keresztmetszete négyzetes, és nyitott végével szemközt kettős pánt veszi körül.

3. A fiatal nő nyakában dinnyemag alakú és egyéb más típusú gyöngyökből fűzött, a mellkasra csüngő *gyöngysor* (18. kép 7) volt. 3/1. Világoszöld színű, fehéresen pusztuló felületű, deformált gömb alakú áttetsző üvegyöngy, behúzódnó bázisú, hengeres furattal. H.: 0,47–0,51 cm, Ø: 0,51 cm, furat Ø: 0,09 cm. 3/2–11. Tíz db áttetsző: szintelen (2), világoszöld (6), opak: fekete (2) színű, lapított gömb alakú, többségében behúzódnó bázisú, kónuszos furattal. H.: 0,24–0,47 cm között, Ø: 0,43–0,65 cm között, furat Ø: 0,08–0,20 cm között. 3/12–15. Négy db köles gyöngy: lapított gömb (3) alakú: világossárga (1), barnás sárga (2) színű, az utóbbiak hengeres furatában fekete színű elszíneződés, világoszöld színű, fényes felületű, hordó alakú áttetsző üvegyöngy. H.: 0,18–0,44 cm között, Ø: 0,34–0,40 cm között, furat Ø: 0,08–0,18 cm között. 3/16–17. Két db barnásfekete, illetve fekete színű, tekerceselt felületű, elcseppentett szélű gyűrű alakú, opak üvegyöngy, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 0,25–0,49 cm között, Ø: 0,47–0,53 cm között, furat Ø: 0,10–0,19 cm között. 3/18–19. Két db világoskék színű, sávosan pusztuló felületű rövid henger alakú üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,41–0,50 cm között, Ø: 0,73–0,80 cm között, furat Ø: 0,23–0,35 cm között. 3/20. Világoszöld színű, fényes, forgatott felületű, deformált orsó alakú áttetsző üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,38–0,43 cm, Ø: 0,32–0,34 cm, furat Ø: 0,14 cm. 3/21–22. Két db szintelen, illetve világoszöld színű, egyik elcseppentett szélű, kúp alakú áttetsző üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,34–0,58 cm között, Ø: 0,42–0,52 cm között, furat Ø: 0,13–0,17 cm között. 3/23–27. Öt db szintelen (3), világoszöld (2) színű, forgatott felületű, csonka kúp alakú áttetsző üvegyöngy, többnyire kónuszos furattal. H.: 0,37–0,67 cm között, Ø: 0,51–0,59 cm között, furat Ø: 0,07–0,18 cm között. 3/28. Világoszöld színű, téglalap átmetszetű, rövid hasáb alakú fényáteresztő üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,51–0,53 cm, sz.: 0,70 cm, v.: 0,64 cm, furat Ø: 0,27 cm. 3/29–31. Három db áttetsző világoszöld (1), opak fekete (2) színű, fényes felületű, szabályos cseppszerű dinnyemag alakú üvegyöngy, hengeres, illetve kónuszos furattal. H.: 0,64–0,98 cm között, sz.: 0,58–0,93 cm között, v.: 0,27–0,30 cm között, furat Ø: 0,09–0,17 cm között. 3/32–43. Tizenkét db áttetsző: világoskék (1), világoszöld (2), zöld (1), repedezett felületű, illetve opak: fehéres szürke (1), barnás szürke (1), fekete (6) színű, lapos, cseppszerű dinnyemag alakú üvegyöngy, többnyire kónuszos furattal. H.: 0,78–1,20 cm között, sz.: 0,55–1 cm között, v.: 0,24–0,35 cm között, furat Ø: 0,08–0,20 cm között. 3/44–48. Öt db áttetsző világoszöld (2), opak: fekete (3) színű, közel téglalap átmetszetű, cseppszerű dinnyemag alakú üvegyöngy, hengeres, illetve kónuszos furattal, a fekete színűek furatában vöröses anyag. H.: 0,97–1,23 cm között, sz.: 0,66–0,96 cm között, v.: 0,36–0,43 cm között, furat Ø: 0,13–0,21 cm között. 3/49. Világoszöld színű, forgatott, fényes felületű, kettős cseppszerű dinnyemag alakú áttetsző üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,87 cm, sz.: 0,50 cm, v.: 0,57 cm, furat Ø: 0,13–0,19 cm. 3/50. Fekete színű, fényes felületű, lapos, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy. H.: 1,26 cm, sz.: 0,82 cm, v.: 0,35 cm, furat Ø: 0,09–0,12 cm. 3/51. Fekete színű, fényes, forgatott felületű, közel téglalap átmetszetű, deformált nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 1,12 cm, sz.: 0,76 cm, v.: 0,42 cm, furat Ø: 0,16 cm. 3/52. Fekete színű, repedt felületű, egyik oldalán ívelt, lapos cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,91 cm, sz.: 0,58 cm, v.: 0,29 cm, furat Ø: 0,10–0,12 cm. 3/53. Fekete színű, fényes felületű, közel téglalap átmetszetű, egyik oldalán ívesen benyomott, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 1,08 cm, sz.: 0,89 cm, v.: 0,43 cm, furat Ø: 0,15–0,19 cm. 3/54–69. Tizenhat db áttetsző: szintelen (1), világoszöld (1), opak: fekete színű (14) lapos, zömök dinnyemag alakú üvegyöngy, többségében kónuszos furattal. H.: 0,63–1,01 cm között, sz.: 0,57–0,88 cm között, v.: 0,23–0,33 cm között, furat Ø: 0,08–0,19 cm között. 3/70–75. Hat db áttetsző: világoszöld (1), opak: fekete színű (5), közel téglalap átmetszetű, zömök dinnyemag alakú üvegyöngy, többségében kónuszos furattal. H.: 0,53–0,87 cm között, sz.: 0,60–0,86 cm között, v.: 0,36–0,61 cm között, furat Ø: 0,09–0,22 cm között. 3/76–80. Öt db áttetsző: szintelen (1), világoszöld (2), világosbarna (1), opak: fekete (1) színű, lapos, szabálytalan szélű dinnyemag alakú üvegyöngy, többségében kónuszos furattal. H.: 0,59–1,12 cm között, sz.: 0,60–0,90 cm között, v.: 0,30–0,34 cm között, furat Ø: 0,10–0,18 cm között. 3/81–82. Két db áttetsző: világoszöld (1), opak: fekete (1) színű, fényes felületű, lapos orsószerű dinnyemag alakú üvegyöngy, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 0,73 cm, 0,92 cm, sz.: 0,71, 0,62 cm, v.: 0,31, 0,34 cm, furat Ø: 0,12–0,17 cm között. + Négy db fekete színű (furatokban vöröses anyag), illetve 6 db áttetsző világoszöld színű dinnyemag alakú üvegyöngy töredékei.

4. A jobb csukló külső oldala mellett világosbarna színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (18. kép 8) került elő. Alsó és felső része homorúan ívelt. Ma.: 2 cm, átm.: 3 cm.

5. A keresztcsonton kisméretű, eredetileg négyzetes formájú, töredékes

vascsat (18. kép 4) feküdt. A csatkeret metszete téglalap alakú. Mérete: kb. 2×2 cm. 6. A koponyától 20 cm-re balra rövid, egyélű *vaskés* (18. kép 9) került elő másodlagos helyzetben, körülötte néhány gyöngyszem volt szétszóródva. Nyéltüskéje keskeny, lekerékített végű, pengéje ívelt. A kés h.: 8,7 cm, a penge h.: 5,6 cm, sz.: 1,5 cm. 7. Mellette két *vas láncszem* (18. kép 3) is volt. Átm.: 1,15 cm, huzalv.: 0,2 cm. 8. A jobb könyökhajlat és a mellkas között *tojás* héjtöredékei kerültek elő. 9. Közvetlenül a jobb kézfejen *tyúk fej nélküli csontváza* volt. 10. A sírgödör lábak felőli végében, kb. 60 cm mélységben *részleges báránymetkezés* (koponya, végtagok, nem csupán lábvégek), *keresztcsont töredéke és bordák* feküdtek, fejét magasabban, a sírgödör jobb láb felőli sarkának támasztva találtuk, lábai egymás felé fordulva helyezkedtek el. A kitömött állatot a sírgödör végének támasztva, a koporsó tetejére fektették.

32. sír (16. kép 10): T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése fekete foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 226 cm, szélessége 90 cm, mélysége 55 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé balra fordulva, karjai a test mellett, nyújtva, jobb lába nyújtva, bal lába enyhén behajlítva helyezkedett el. Bal alkarját és lábfejét rágcsálók bolygatták meg. A csontváz alatt 6–8 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A bal lábszárcsontok belső és külső oldalán *tyúk csontvázának részlete* (törzs, szárnyak, jobb comb) kerültek elő az emberi csontokkal egy szinten. 2. A sírgödör bal láb felőli sarkában, a sír alján *részleges juhtemetkezés* – orral a lábfej felé *juhkoponya, 2 db lábszár és körmök* – feküdt. Az állat lenyúzott bőrét a sírgödör aljára, esetleg a koporsó aljára teríthették.

A sírba helyezett ca. 1 éves juh mortalitása alapján a temetés ideje március–április hónapra valószínűsíthető.

33. sír (16. kép 9): T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos, hosszúkás téglalap alakú, lekerékített sarkú sírgödör hossza 223 cm, szélessége 72–74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 36 cm volt, benne – lábakkal ellátott koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 40–45 éves férfi rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, jobb karja kissé behajlítva, bal karja szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A koponya mögött, a sírgödör jobb oldali sarkában, illetve bal oldali sarka közelében a sír aljánál 8–9 cm-rel mélyebb, négyzetes gödrök voltak: a jobb oldali mérete 27×20 cm, a bal oldali 15×18 cm volt. Mell.: A jobb szeméremcsont mellett téglalap alakú *vascsat* (16. kép 8) feküdt, kerete négyzetes keresztmetszetű. H.: 3,2 cm, sz.: 3 cm.

34. sír (16. kép 5): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerékített sarkú sírgödör hossza 157 cm, szélessége 59 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 31 cm, a lábak előtt 22 cm volt. A sírgödör a mellkastól a koponya irányába lejtett, mélysége addig egyenes volt. A sír aljánál 10 cm-rel magasabban, valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 5–6 éves gyermek igen rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen feküdt, kulcsontjai függőleges helyzetben voltak, karjai és lábai nyújtva helyezkedtek el. A mellkas, a medence, valamint a jobb alkar csontjai felszívódtak a talajban.

35. sír (19. kép 3): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A jobbról bal felé szélesedő, trapéz alakú, lekerékített sarkú, teknős aljú sírgödör hossza 170–188 cm, szélessége 57–69 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 30 cm volt, benne valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 9–10 éves gyermek csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, kulcsontjai függőleges helyzetben voltak, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. Vállai és koponyája körül, valamint lábfejei előtt és körül ívelten igen puha volt a betöltés, itt a sírgödör kb. 12–25 cm-rel mélyebb is volt.

36. sír (19. kép 1): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 190 cm, szélessége 75 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 55 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 35–40 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A végtagok alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A bal csukló külső oldalán barna színű, kettős csonka kúp alakú, palástján mélyen bekarcolt körbe futó vonalakkal díszített, *agyag orsógomb* (19. kép 2) volt. Ma.: 2,2 cm, átm.: 3,1 cm. 2. A jobb lábfejen *juh keresztcsontja és faroksigolyái*, valamint *lúd bal oldali combja* feküdtek. 3. A sírgödör jobb láb felőli sarkában *részleges juhtemetkezés* – koponya állkapcsával fölfelé, a sírgödör jobb oldali falával párhuzamosan és négy láb – került elő néhány cm-rel a sír alja fölött.

37. sír (19. kép 4): T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése sötétebb, sárgával kevert foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A sírgödör nagyméretű, szabályos téglalap alakú, lekerékített sarkú, szokatlanul mély volt, hossza 244 cm, szélessége 112 cm, jelentkezéstől mért mélysége 110 cm volt. Mintegy 20 cm mélységben, négy oldala mentén befelé lejtősen kialakított földlépcsővel a sírgödör 202×75 cm nagyságúra

szűkült. A padkaszerű lépcső szélessége a koponya mögötti oldalon kb. 30 cm, a lábak előtt 15 cm, a hosszanti oldalakon kb. 20 cm volt. Közvetlenül a sírgödör alján, koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 45–50 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva helyezkedtek el, a lábai ugyancsak nyújtva feküdtek. A csigolyák, bordák és a medencecsontok nagy része elkorhad, melyben szerepet játszhatott, hogy a csontok körül szerves anyaggal erősen telített volt a betöltés. Mell.: 1. A jobb lábszár külső oldalán, közepén, a sír oldala mellett, a csontváz szintjétől mintegy 15–20 cm-rel magasabban barna színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (19. kép 11) volt, palástján bemélyített vonalak között két cikcakkmotívum fut körbe. Felülete egyenetlenül kopott. Ma.: 2,1 cm, átm.: 2,9 cm. 2. A combcsontok között négyzetes formájú, közepén lyukas *vaslemez* (19. kép 12) feküdt. H.: 3 cm, sz.: 2, 8 cm, v.: 0,5 cm. 3. Mindkét válla fölött, a jobb combcsont külső oldala mellett, illetve mindkét lábszár külső oldalán, a halottnál néhány cm-rel magasabban 6 db *vas ácskapocs* (19. kép 5–10) került elő. H.: 4,9–9,5 cm, v.: 1–1,2 cm.

38. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése barnás színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A kisméretű, lekerekített sarkú sírgödör a lábak felé kis mértékben szélesedett, hossza 97 cm, szélessége 38–49 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 30 cm volt, alján néhány tejfog és némi csonttörmelék jelezte, hogy a sírba egy 5 éves gyermeket temettek.

39. sír (20. kép 5): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör elszíneződése sötétebb, barnás színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A kisméretű, szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 120 cm, szélessége 60–64 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 30 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 5–6 éves gyermek csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra billent, karjai a testtől kissé eltartva és enyhén behajlítva, kinyújtott lábai egymással párhuzamosan helyezkedtek el. A végtagok alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A bal combcsont külső oldalán kézzel formált, narancsbarna színű, négyzetes szájú, lefelé keskenyedő, fordított csonka gúla alakú, egyfülű, kisméretű *edény* (20. kép 6) állt. Alja enyhén profilált. Ma.: 7 cm, szájának mérete: 9,6×6,1 cm, fenekének mérete: 6×6,3 cm. Az edény betöltésében rendkívül sok és sokféle, uralkodóan rovarmegporzású növény pollenje volt: mályva, ziliz, peremisz, bakszakáll, pozdor, imola, tisztessű, pimpó, cickafark. Ezek virágzási ideje: június–szeptember.¹¹⁰ Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában *Cerealia* (gabonaféle) szemtermés 4 db szenült töredékét találta.¹¹¹ 2. Bal lábszár-csontjai külső oldalán, azzal egy szinten *tyúk törzsének részlete, mindkét szárnya és combja* feküdt.

40. sír (20. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, hosszúkás formájú, szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 232 cm, szélessége 70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 42 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. Jobb kézfeje bolygatott. A férfi végtagjai alatt kb. 10 cm vastag volt a sír betöltés. Mell.: 1. A jobb combcsont feje és a kézfej között keskeny pengéjű *vaskés* (20. kép 4) hegye volt. A kés nagyobbik darabja a koponyától jobbra, a sír fala mellett került elő másodlagos helyzetben, kb. a koponya tetejével egy szinten. Töredékes h.: 8,1 cm. 2. A jobb combcsont külső oldala mellett, a csontvázal egy szinten, a sír aljánál kb. 8–10 cm-rel magasabban *tyúk teljes csontváza* feküdt. 3. A jobb lábszár mellett *juh lapockája és fiatal sertés felkarcsontja* is előkerült.

41. sír (20. kép 7): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör elszíneződése sötétebb, sárgával kevert foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 195 cm, szélessége 69 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 68 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 35–40 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett, nyújtva feküdtek, kezei a combcsontokhoz simultak, lábai ugyancsak egyenesen helyezkedtek el egymás mellett, sarkai egymáshoz értek.

42. sír (20. kép 2): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, közepén enyhén összeszűkülő, a koponya felé tölcseresen szélesedő, függőleges falú sírgödör hossza 196 cm, szélessége 63–72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben, koporsóban eltemetve 23–25 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. Lábfejének csontjait állatjárat mozdította el. A csontváz alatt kb. 10 cm vastag volt a sír betöltés. Mell.: 1. A jobb combcsont külső oldala mellett *fél tyúktojás* volt. 2. A betöltésben kisméretű *vas ácskapocs* két töredéke (20. kép 1) került elő. V.: 0,4 cm.

¹¹⁰ Az edények földtartalmából vett földminták mikro- és makrofossziliáinak vizsgálatát Bagi István (SzTE, Növénytan Tanszék, Szeged) végezte el 1999-ben. Munkáját ezúton is megköszönöm.

¹¹¹ A temető kerámiaedényeinek földtartalmából vett mintákon Gyulai Ferenc (Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Gödöllő) 2001-ben végezte el a vizsgálatokat.

43. sír (20. kép 8): T.: ÉNy–DK, 312–132°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, keskeny, lekerekített sarkú sírgödör hossza 189 cm, szélessége 60 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 29 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 25–35 éves nő gyenge megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott, töredékes koponyája egyenesen előretekintett, jobb karja a medencére hajlítva, bal karja nyújtva, keze a combhoz simulva, lábai egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. A láb- és a kézfej csontjai nagyrészt elkorhadtak. A karok, a vállak, a lábak alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés, mely alapján feltételezhető a vájt koporsó használata, bár koporsóra utaló egyéb jelenséget nem tudunk megfigyelni.

44. sír (21. kép 1): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 117 cm, szélessége 51 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 34 cm volt, benne 3–5 éves gyermek igen rossz megtartású csontváza nyugodott. A csontok nagy része felszívódott a talajban, csak a koponya és a jobb lábszár maradt meg, alattuk 6–8 cm vastagságú volt a betöltés. Mell.: 1. A medence táján kis, trapéz alakú bronzcsat (21. kép 3) feküdt. Keretének átmetszete három oldalán háromszög alakú, míg a negyediken, az ívelt vaspecsek rögzítésének oldalán kerek. H.: 1,9 cm, sz.: 1,3–1,5 cm. 2. A jobb térd külső oldala mellett maszkos bronzcsörgő (21. kép 2) kerül elő. Két, fülével egybe öntött, egyforma fél-gömbből összeállított; kereszt alakú nyílását utólag alakították ki. Átm.: 2,5 cm, ma. fülével: 3,3 cm. 3. A jobb lábszáron kézzel formált, sötétszürke színű, enyhén kihajló peremű, gömbölyű hasú bögre (21. kép 4) állt. Felülete kormos és porózus, fenekének közepén kb. 4 cm átmérőjű szabályos kerek mélyedés látszik. Ma.: 10 cm, szá.: 9 cm, fá.: 7,5 cm. Az edényből vett földminta gyakorlatilag pollenmentes volt. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában növényi/szerves maradványt nem talált.

45. sír (21. kép 5): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé kis mértékben szélesedő sírgödör hossza 140 cm, szélessége 55–63 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 15 cm volt, benne valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 4 éves gyermek csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra billent, felkarjai kissé eltartottak a testtől, lábai egyenesen, egymással párhuzamosan helyezkedtek el. A medence- és alkarcsontok felszívódtak a talajban. A csontváz alatt 8–10 cm vastag volt a sírbetöltés. Mell.: A jobb lábszárcsont és a sír fala között fél tyúktojás héjtöredékei voltak.

46. sír (21. kép 7): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, függőleges falú, a lábak irányába enyhén szélesedő sírgödör hossza 196 cm, szélessége 55–69 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 51 cm volt, benne valószínűleg vájt koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 40–45 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája jobb oldalán feküdt, karjai a test mellett, nyújtva helyezkedtek el (bal alkarcsontjai hiányoztak), lábai szorosan egymás mellett, ugyancsak nyújtva feküdtek, lábfejei összeértek. Koponyáját és bordáit rágcsálók bolygatták meg. A csontváz alatt famaradvány volt megfigyelhető, illetve karjai, vállai és combcsontjai alatt 6–8 cm vastag volt a betöltés.

47. sír (23. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé kissé szűkülő sírgödör hossza 239 cm, szélessége 67–82 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 53 cm volt, benne – a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt – koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 50–55 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent, az állkapocs balra mozdult el, jobb váll felhúzva, karja a testtől kissé eltartva, behajlítva, a bal a test mellett, nyújtva feküdt, medencéje balra fordult, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A lábszárak alatt koporsóra utaló barna elszíneződés látszott, közöttük faszénnyomok voltak, illetve a vállak és a végtagok alatt 5–6 cm vastag volt a sírbetöltés. Mell.: 1. A keresztcsonttól visszafelé a második csigolyán tövisével jobbra mutatva egy kisebb, négyszögletes vascsat (23. kép 1) feküdt. Mérete: 2,8×3 cm. 2. A keresztcsonton, ugyancsak jobbra mutató tövissel egy másik, nagyobb, trapéz alakú vascsat (23. kép 2) is volt. H.: 3,8 cm, sz.: 3,1–3,5 cm. 3. A bal medencelapát alatt és a jobb térd alatt egy-egy tyúktojás került elő. 4. Lúd szárny- és mellrésze a betöltésből.

48. sír (21. kép 6): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. 44–47 cm mélységben, hanyatt, nyújtott helyzetben 40–60 éves férfi igen rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva, a megmaradt lábszárcsont helyzete alapján lábai is egyenesen feküdtek. A vázat a munkagép találta meg, megrongálta a koponyát, a medencecsontokat és a lábsontokat. Gerincét rágcsálók bolygatták meg. A sírt a humuszba ásták, a beásás foltja nem volt megfigyelhető. Mell.: 1. Fiatal juh foga a betöltésből.

49. sír (21. kép 8): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése barna színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A sekély mélységű, téglalap alakú, lekerekített sarkú, a lábak felé kissé szűkülő sírgödör hossza 200 cm, szélessége 58–72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 18–20 cm volt, benne kissé átlósan, valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 50–59 éves férfi közepes megtartású csontváza

nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordulva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A gép megbolygatta a koponyát. A bal kulcscsontját – mely a bal csukló mellett került elő – állatjárat mozdította el. A halott alatt 8–10 cm vastag volt a sír betöltése.

50. sír (22. kép 1): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, széles, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 213 cm, szélessége 94 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 50 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 15–16 éves *fiú* jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé jobbra fordult, vállalai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el. A keresztcsontot, illetve a jobb medencét állati eredetű bolygatás érte. Koporsóra utaló bárféle nyom nem került elő. Mell.: A fiú dereka körül, illetve a koponya mögött, másodlagos helyzetben öntött bronzveretekből álló *övgarnitúra* került elő. 1. A bolygatott bal kéz csontjai alatt találtuk a bronzból öntött, áttört, kettős lapú, vésett lapos indás díszű, felcsúcsosodó függesztőfüles *nagyszíjvéget* (22. kép 22). Egyik fele ívelt végű, míg a másik hegyesedő. Oldalán fonást utánzó, vésett-poncolt díszítés látszik. H.: 9,3 cm, sz.: 2,3 cm, v.: 0,7 cm. 2–9. A szíjvég külső oldala mellett két, bronzból öntött, poncolt háttérű vésett palmettákkal díszített, U alakú *mellékszíjveret* (22. kép 10–12) volt, hátoldalával fölfelé. További azonos típusba tartozó *mellékszíjveretek* kerültek még elő eredeti helyzetben a bal medencelapát szárának belső oldalán (22. kép 14), a jobb medencelapát alatt (22. kép 11), a jobb alkarcsont külső oldala mellett (22. kép 13), balról közvetlenül mellette, de a csontok alatt (22. kép 16), ugyancsak a csont alatt, de 6 cm-re a koponya irányába (22. kép 17), illetve a jobb combcsont felső vége alatt (22. kép 15). A vereteket eredetileg három vastos tuskével látták el a hátoldal sarkaiban, melyeket, miután részben letöredeztek, szegecsekkel pótoltak. Ehhez a vereteket átlukasztották, néha nem a sarkokban, hanem a tárgy hossz tengelyében, egymás alatt. Ma.: 1,7 cm, sz.: 1,55 cm. 10. A jobb alkar alsó vége alatt bronzból öntött, poncolt háttérű vésett palmettákkal díszített, V keresztmetszetű *övforgó* (22. kép 9) feküdt, ugyancsak eredeti helyzetben. Tengelyének közepén alátétlemezzel ellátott túske rögzítette az övön, mely körül a borszój egy darabkáját konzerválta a rézoxid. H.: 8,2 cm, sz.: 1,2 cm. 11. A jobb medencelapát és a bordák között bronzból öntött, poncolt háttérű vésett palmettákkal díszített, U alakú *lyukvédőveret* (22. kép 3) került elő, már eredeti helyéről elmozdítva. Hátoldalán, sarkaiban három túske rögzítette az övön. H.: 2,3 cm, sz.: 1,9 cm, v.: 0,1 cm. 12–16. Ugyancsak másodlagos helyzetben, de még a derék közelében, a jobb felkarcsont alsó vége fölött kb. 10 cm-rel bronzból öntött, poncolt háttérű vésett palmettákkal díszített, keskeny pajzs alakú *övveret* (22. kép 4) volt élén állva. Kis, pajzs alakú csüngője is felső részéhez hasonlóan díszített. A felső tag tengelyében, egymás alatt két szegecs rögzítette az övön. A további négy hasonló *övveret* (22. kép 5–8) – kettőnek letörött, egynek pedig díszítetlen volt a csüngője – a koponya mögött balra, a sír aljánál 8 cm-rel magasabban, egy kupacban került elő. Ma.: 3,5 cm sz.: 1,2 cm, a felső tag ma.: 2,25 cm, v.: 0,3 cm. 17–19. A három darab bronzból öntött, áttört, kettős lapú, vésett lapos indás díszű, felcsúcsosodó függesztőfüles, ívelt végű *kisszíjvég* közül kettő (22. kép 20–21) a koponya mögötti kupacban volt, míg a harmadik, amelynek már csak egyik lapja van meg (22. kép 19), a sírgödör lábak felőli végének közelében, a nyesési szinten került elő. H.: 4 cm, sz.: 1,4 cm, v.: 0,7 cm. A szíjvégeket két-két lapos fejű szegecs rögzítette függesztőfüleik sarkaiban. 20. A többi bolygatott verettel együtt volt a koponya mögött a bronzból öntött, vésett lapos indás díszű, csuklós *csat* (22. kép 2) is. Profilált karikája ovális formájú, a csattest lekerekített végű pajzs alakú, egyenes oldala mentén két, ívelt végén egy szegecs üti át. A csattest h.: 2,7 cm, sz.: 2,2 cm, v.: 0,3 cm, a karika átm.: 3,2 cm, a csat teljes h.: 4,7 cm. 21. A jobb kézfej alatt, élével a combcsont felé került elő az egyenes, egyélű *vaskés* (23. kép 4). Nyéltuskéje keskeny és lekerekített végű. H.: 14 cm, a penge h.: 1,2 cm, sz.: 20 cm. 22. A jobb alkar külső oldala mellett barna színű, háromszög alakú *kova* (22. kép 18) feküdt.

51. sír (24. kép; 112. kép 4–6): Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 320–140°. Az akna elszíneződése határozott, sötét foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, mintegy 40 cm mélységben, délkeleti vége azonban rosszul látszott, ebben az irányban a folt folytatódott, de bizonytalan körvonalakkal.¹¹² A nyújtott téglalap alakú akna hosszúsága 227 cm, szélessége 94 cm, a jelentkezési szinttől mért mélysége 78 cm volt. A fülke szája felé enyhén lejtős kialakítású aknában egy alig két éves *mén csikó* fordított tájolású csontváza került elő. A ló a hasára rogyasztva feküdt, hátsó lábai a medence két oldalán, Z alakban helyezkedtek el, mellkasa a bal felén nyugodott, s így a bal láb csontjai a bordák alatt kerültek elő. A csikó feje természetellenesen kicsavarodott, orra a bal lapockához, tarkója a sírgödör keleti sarkához, a fülke száját elzáró – feltételezhetően – falaphoz nyomódott. A hátsó lábvégeket valószínűleg rágszálók bolygatták meg. A lócsontváz mellkasi része és a koponya alatt mintegy 10–15 cm vastag volt a betöltés, tehát a fülkéből kitermelt agyag egy része az akna alján maradt. Az akna délkeleti falában, annak teljes szélességében kirajzolódott a fülke szájának mintegy 85–90 cm magasságú, fekete színű foltja, benne a nagyobb, sárgás színű agyagrög a fülke boltozatának beszakadására utalt. A fülke szája előtt keresztben egy 12–22 cm széles és 15–20 cm mély, trapéz ke-

¹¹² Mindez a fülke meglétét jelezte, melynek beomlásakor megsüllyedt a talaj, így keletkezhetett a bizonytalan körvonalú folt a fülke fölött, a bolygatatlan altalajban (vö. LŐRINCZY 1995, 400).

resztmetszetű vájat húzódott. Az akna lejtésének megfelelően folytatódó fülke hossza 297 cm, szélessége 85–87 cm volt, vége kelet felé enyhén ferdült és 60 cm szélességűre szűkült, az akna jelentkezési szintjéhez viszonyított mélysége az indulásánál 126 cm, a fülke végénél 208 cm volt. A fülke oldalfalai a boltozat indulásáig közel párhuzamosak voltak, ugyancsak közel függőlegesen futó végfala mintegy 80 cm magasságig követhető volt. A fülke alja enyhén domború kialakítású volt, oldalfalai mellett két, 16–23 cm széles és 8–13 cm mély vájat húzódott. A fülke lejtésének megfelelően, szabályos sorban, két sorban előkerülő koporsókapcsok és a 250 cm hosszú és 65–70 cm széles sárgásbarna elszíneződés jelezte a koporsó egykori meglétét. A koporsóláda magassága a lábakkal együtt kb. 70 cm lehetett. A koporsóban egy *49–58 éves férfi*¹¹³ eredetileg hanyatt fektetve, nyújtott testhelyzetben eltemetett csontváza nyugodott. A fülke lejtős alján azonban a váz a koporsó végébe csúszott, a felsőtest csontjai és a medencecsontok a combcsontok között kerültek elő. Az emberi koponya mögött mintegy 15–20 cm-re, a fülke alján keresztben, egyvonalon elhelyezkedő övveretek jelezték, hol lehetett az elhunyt eredeti fektetési helye.

A lótemetkezés mellett előkerült leletek: 1. A ló tarkója mögött, a fülke szája előtt, élén állva egy bronzlemezről kivágott, korong alakú *falera* (25. kép) került elő. Átm.: 13,4 cm, ma.: 1,7 cm, v.: 0,06 cm. Felületén négy, sodrást utánozó szalag fut körbe, amelyek két díszített és közöttük egy sima sávot kereteznek. Négy, × alakba rendezett ovális dudorból álló minta ismétlődése alkotja a két díszített sávot. Középen 0,3 cm átmérőjű lyuk üti át, mely a falera 2,8 cm átmérőjű, bronzlemezről préselt, áttört díszű dudorának felerősítési helye. A gomb belsejét tenaxszerű anyag¹¹⁴ töltötte ki és merevítette. A falera felerősítésére két, szimmetrikusan elhelyezett, félgömbfejű szegecs szolgált a lemez peremén; végeik letörtek, amikor a ló nyaka kicsavarodott, feje a sír sarkához szorult, és a falera leszakadt a pofaszíjról. 2. A lókoponya bal felén, a szemgödörön szétnyomódva egy az előzővel megegyező másik *falera* (26. kép 4) került elő, töredékes állapotban. 3–6. A jobb oldalán fekvő lókoponyán, halántéktájon, illetve az orr és a homlok környékén négy kisebb, korong alakú, bronzlemezről kivágott *falera* (29. kép 18–21) került elő. Gombjaik megegyeznek a nagyfalerák díszivel. Átm.: 4–4,2 cm, ma.: 1,6 cm, v.: 0,05 cm. Felerősítésükre a gombokat is rögzítő félgömbfejű túszegecs szolgált, végükön kis, téglalap alakú alátétlemezzel. 7–22. A lókoponyán és alatta, valamint a homlok előtt és a tarkó mögött 16 db, a falerák gombjaival megegyező, bronzlemezről préselt, gömbszelet alakú, áttört *kantárdísz* (29. kép 1–16) került elő, a fentiekhez hasonlóan tenaxos kitöltéssel, közepükön egy-egy félgömbfejű túszegeccsel rögzítve. Átm.: 2,8 cm, ma.: 1,6 cm. 23. Az orrhát előtt, talpával fölfelé egy bronzlemezről hajlított, gazdagon aranyozott, poncolt díszű *csótár* (27. kép 1) került elő. H.: 7,3 cm, legnagyobb sz.: 3,9 cm, ma.: 2,7 cm, v.: 0,04 cm. Az elől egymásra hajló lemez külső szélét poncsor díszíti. Talpát körben hat szegecs rögzítette a homlokszíjhoz, oldalt a nyakon és a perem közelében két szegecs rögzítette a beléje tűzött (toll?) bokrétát. 24–25. A jobb felén fekvő koponya orrháti része alatt két, bronzlemezről kivágott, három helyen szimmetrikusan, vese alakban áttört, gazdagon aranyozott felületű, kerek *orrdísz* (26. kép 2–3) feküdt egymás mellett, hátoldalával fölfelé. A díszeken három-három szegecs található. Átm.: 3 cm, v.: 0,04 cm. 26. A fenti díszek mellett, elkeskenyedő végével a ló orrának irányába mutatva egy bronzlemezről kivágott, öt helyen vese és négyszög alakban áttört, vastagon aranyozott *orrdísz* (26. kép 1) került elő, négy szegeccsel, hátoldalával fölfelé. H.: 5,9 cm, sz.: 4,5 cm, v.: 0,04 cm. 27–38. A csótár és az orrháton futó szíj áttört díszinek környékén és hozzájuk kapcsolódóan tíz ép és két töredékes, bronzlemezről préselt, két félből álló, belsejében vasdarabot rejtő *csörgő* (28. kép 1–12) került elő. Sz.: 2,5–2,7 cm, ma.: 2,7–2,9 cm. A csörgőknek mindig csak egyik felét aranyozták, de csak a kidudorodó hasat, a peremrészt és a füleket nem. A félköríves kialakítású fülek minden esetben az aranyozott felületű fél felé ferdülnek, ez a tény, valamint sírbeli helyzetük is arra utal, hogy a csörgőket mereven rögzítették az orrdíszekhez és a csótárhoz (31. kép 1–2). 39–42. Az orrdíszek környékén előkerültek az ezek rögzítésére szolgáló, v alakú, *bronz alátétlemezek* (28. kép 13–16), száraik végein egy-egy szegeccsel, összesen négy darab. Átm.: 2,9 cm, sz.: 0,7 cm, v.: 0,04 cm. 43–44. A jobb oldali állkapocs szögletében és az orrhát előtt két, téglalap alakú, négy szegeccsel átütött *bronzlemez* (28. kép 17–18) került elő. H.: 3,8 cm, sz.: 2,4 cm, v.: 0,05 cm. 45. A lókoponya orra előtt egy kisebb, szögletes, töredékes *bronzlemez* egyik sarka (28. kép 19) volt egy szegeccsel és egy másik helyével. 46. A lókoponya bal oldalán, az orr közelében egy szögletes *bronzlemez* (28. kép 26) töredékei feküdtek, két szegeccsel. 47. A lókoponya bal oldalán, a zabla pofarúdjának közelében, a fogakon feküdt egy szétroncsolódott, feltételezhetően szíjvég formájú *bronzlemez* (28. kép 27). 48. A lókoponya közelében, de már a fülke betöltéséből, állatjáratból került elő egy szíjvég formájú *bronzlemez* (28. kép 21) egyenes oldala mellett két szegeccsel. H.: 4,2 cm, sz.: 2,8 cm, v.: 0,06 cm. 49. A lókoponya körül négy további *bronzszegecs* (28. kép 22–25) volt, melyek a fenti töredékes díszekhez tartozhattak. 50. Az 5. nyaki csigolya és az állkapocs között egy kisebb, igen töredékes *bronzlemez* (28. kép 20) került elő, két, az előzőeknél kisebb fejű szegeccsel. 51. A jobb oldali állkapocs alatt, az áttört, kerek kantárdíszek között, tehát az előzővel kb. szimmetrikus helyen egy ahhoz hasonló *bronzlemez*

¹¹³ A késő avar kori liliomos övveretek összegyűjtése kapcsán már említették a sír egyes leleteit, illetve a férfi életkorát (40 év) (SZALONTAI 1995a, 1–4. táblázat), azóta az antropológusok pontosították a kormeghatározást.

¹¹⁴ BORBÍRÓ 1997.

apró töredékei feküdtek. 52. A ló szájában kígyót mintázó pofarudas, aszimmetrikus szárú *vaszabla* (30. kép 1) került elő. A jobb oldali pofaszár h.: 6,5 cm, a bal oldali h.: 8 cm, a jobb oldali pofarúd h.: 17,5 cm, a bal oldalié 16 cm. 53. A bal lapocka külső oldalán sima, vastagon aranyozott felületű, gömbszelet alakú *bronz lószerszámdísz* (30. kép 2) volt, hátoldalával felfelé. A tárgynak a préselésből adódóan kb. 0,1 cm széles, vízszintes pereme van. Felerősítésére két szegecs szolgált. Átm.: 2,2 cm, ma.: 0,56 cm. 54. A ló bal oldala mellett, a váz alatt lévő bal mellső lábbal egy szinten került elő a nagyméretű, négyszögletes *vas hevedercsat* (30. kép 3). H.: 5,8 cm, sz.: 5,2 cm. 55. A ló jobb oldala és a z alakban behajlított jobb láb között, a csüd mellett feküdt az egyetlen, szélesre kalapált, bordázott talpalójú *kenygel* (30. kép 5). Ma.: 19,5 cm, sz.: 10 cm, a talp sz.: 5,5 cm. 56–58. A ló farán, a keresztcsont melletti első és második csigolya szárai között három darab vasból készült, aranyozott bronzbetéttel díszített, gömbszelet alakú, „hatszirmú” *farhámdísz* (27. kép 2–5) volt, közepén egy szegeccsel. Vasmagjuk erősen korrodált. Átm.: 1,9 cm, ma.: 0,85 cm. 59. Az akna foltjának délkeleti végéből, a lókoponya tájáról került elő egy *vas páncéllemez* (30. kép 4), egyik vége lekerekített, a bal hosszanti oldal alsó harmada ívesen kivágott, felső széle mentén egy, jobb oldalán öt, bal oldalán négy felfűzésre szolgáló lyuk látszik. H.: 4,6 cm, sz.: 2,4 cm, v.: 0,3 cm.

A férfi mellett előkerült leletek: 60–63. A koponya mögött, attól mintegy 20 cm-re, a fülke tengelyére merőlegesen, egyvonalban három db bronzból öntött, előoldalán és peremén aranyozott, áttört, széles pajzs alakú, csüngős, lilimos *övveret* (32. kép 2–4) volt. A felső tagot két, az alsó tagot egy szegecs rögzítette a szíjhoz. Két veret L alakban meghajolva – a felső tag álló helyzetben volt – került elő, a harmadiknál a csüngőtag ráhajlott a felső részre. A fülke fölött, állatjáratból került elő egy az előbbiekkal megegyező *övveret* (32. kép 7). A felső tag ma.: 2,4 cm, legnagyobb sz.: 2,4 cm, a veret teljes ma.: 3,8 cm, v.: 0,28 cm. 64. A koponyától kb. 10 cm-re a fülke vége felé, a felsőtest összecsiszított csontjai alatt, a fülke délnyugati oldalán húzódó vájatban, előoldalával felfelé került elő egy a csüngős veretek felső tagjával megegyező, aranyozott felületű *bronz övveret* (32. kép 6). Ma.: 2,1 cm, sz.: 2,4 cm, v.: 0,28 cm. 65. A váz bal vállának vonalában, a fülke északkeleti szélén futó vájat belső széle mellett egy bronzból öntött, egy lapú, tokos, ívelt végű, áttört, lilimos díszű, mindkét oldalán aranyozott *kisszíjvég* (32. kép 14) feküdt. H.: 4,2 cm, sz.: 1,2 cm, v.: 0,25 cm. A tok peremén, középen egy-egy szegecslyuk látszik mindkét oldalon. 66–70. A koporsó végébe csúsztatták a jobb oldala mellett, illetve alatta, deréktájon, valamint a fülke végének közelében, állatjáratban öt darab bronzból öntött, szív alakú, lilimos díszű, aranyozott felületű *mellékszíjveret* (32. kép 8–12) – hátoldalukon két tüskével – volt. Ma.: 1,2 cm, sz.: 0,9 cm, v.: 0,14 cm. 71. A fülke északkeleti szélén futó vájat fölött, a vázzal egy szinten, a bal combcsont alsó végével egyvonalban – a tövis hegye a fülke vége felé mutatott – került elő az *öv* bronzból öntött, áttört, indás díszű, aranyozott felületű, csuklós *csatja* (32. kép 1). Töredékes karikája ovális formájú, a csattest hegyesedő végű, a kettőt utólag egy bronzpánttal összekapcsolták, megerősítették. A csattest h.: 2,6 cm, sz.: 1,75 cm, v.: 0,2 cm, a csat teljes h.: 4,2 cm. 72. Az *övcsat* mellett volt, előoldalával felfelé, az egyetlen, bronzból öntött, áttört, aranyozott *lyukvédőveret* (32. kép 5) lilimos díszítéssel. Átm.: 2,1 cm, v.: 0,18 cm. Valamennyit két szegecs rögzítette az övön. 73. A jobb lábszárcsont külső oldalán, a vázzal egy szinten feküdt egy bronzból öntött, egy lapú, tokos, ívelt végű, áttört, lilimos díszű, mindkét oldalán aranyozott *kisszíjvég* felső fele (32. kép 15). H.: 2,2 cm, sz.: 1,2 cm, v.: 0,25 cm. Egy szegecs rögzítette a tok peremének közelében, középen, mellette egy másik szegecslyuk is látszik. Törött végét lecsiszolták, sarkait lekerekítették. 74. Mellette volt egy bronzból öntött, áttört, lilimos díszű, előoldalán aranyozott *övforgó* (32. kép 13), egyik lapátja letörött, a másik hegyesedő végű. Töredékes h.: 4,2 cm, v.: 0,2 cm. 75. A gerincoszlop és a bal combcsont feje között, a jobb alkarcsont alatt, hátoldalával felfelé, balra mutató tövissel került elő egy bronzból öntött, ovális karikájú, díszítetlen pajzstestű – három szegecslyuk üti át –, csuklós *csat* (32. kép 21). A karikát és a csattestet vasszeg tartja össze. A csatkarika átm.: 2,5 cm, a csattest h.: 1,8 cm, a csat teljes h.: 3,5 cm. 76. Az előbbtől kb. 20 cm-re, a bal combcsont fejének vonalában, élén állva került elő az előbbi csathoz tartozó, bronzból öntött, egy lapú, rögzítőfüllel ellátott, ívelt végű, gyöngysorkeretes, lilimos díszítésű – a lilimok alsó része magasra húzott – *kisszíjvég* (32. kép 20). H.: 3,6 cm, sz.: 1,4 cm, v.: 0,57 cm. (Ez utóbbi kettő anyagában megegyezik, az öntvények kékesszürke színe erősen eltér a többi övveret bronzbarna színétől. Egyik sem aranyozott.) 77. A jobb combcsont és medencelapát alatt feküdt egy háromszög keresztmetszetű, egyélű *vaskés* (32. kép 17), felületén konzerválódott famaradványokkal. H.: kb. 21 cm. Háta enyhén, éle erőteljesen ívelt, tüskéje széles, és a vége egyenes. 78. A koponya alatt volt egy *kova* (32. kép 19). 79. Az emberi váztól balra kb. 15 cm-re, a bal combcsont fejének vonalában került elő egy türkizöld színű, fényes, irizáló felületű 3×-an összetett, rövid henger alakú, opak *rúdgyöngy* (32. kép 16), behúzódó, ovális átmetszetű, kónuszos furatában fehéres színű anyag. H.: 1,99 cm, Ø: 0,77–0,89 cm, furat Ø: 0,21–0,28 cm. 80. A koponya mögött kétélű(?), erősen korrodált, *vas nyílhegy* (32. kép 18) volt. H.: 6,1 cm. 81. A fülke lejtésének megfelelően, szabályos rendben, két sorban ácskapocs alakú *koporsóvasalások* (33. kép 1–29) kerültek elő. 82. A jobb medencelapát alatt, a combcsont belső oldalánál *házi lúd törzsének részlete és szárnya* feküdt. A pelvis felületén vágásnyomok voltak.

A sírba helyezett ca. 2 éves ló mortalitása alapján a temetés ideje március–április hónapra valószínűsíthető. Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8024; 134. kép 2) a temetés valószínűsíthető időszaka 684 (68.2%) 778 cal AD, illetve 669 (95.5%) 869 cal AD, a Poznańban végzett ¹⁴C mérés alapján (Poz-32929; 134. kép 3) 644 (68.2%) 685 cal AD, illetve 614 (95.4%) 768 cal AD.

52. sír (23. kép 8): T.: ÉNy-DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése sötétebb, sárgával kevert foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, mély sírgödör hossza 226 cm, szélessége 79 cm, a jelentkezőstől mért mélysége 110 cm volt. A sírgödör a jobb oldala teljes hosszában, a koponya mögött, illetve bal oldalon, a csípő vonaláig változó, 45–65 cm mélységben jelentkező, befelé erősen lejtő, 10–14 cm széles padkaszerű földlépcsővel szűkült, négy sarkában kb. 30–35×25 cm-es és 5–10 cm mély, négyzetes gödrök voltak. Közvetlenül a sír alján, lábakkal ellátott koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *40–45 éves nő* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kibillent eredeti helyzetéből, az öreglyukkal fölfelé került elő, az állkapocs jobbra fordulva, jobb karja a test mellett, nyújtva, bal karja kissé behajlítva, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el, lábfejei egymáshoz értek. Mell.: 1. A jobb medencelapát belső íve mellett, kör átmetszetű, esztergált csont *tűtartó* (23. kép 11) volt. H.: 7,9 cm, átm.: 1,25 cm. 2. Belsejében a *vastú* (23. kép 10) is előkerült. H.: kb. 2,7 cm, átm.: 0,3 cm. 3. A combcsontok között narancsbarna színű, gömbös formájú, mindkét pereme mellett körbe futó, keretbe foglalt, bekarcolt cikcakkvonallal díszített, *agyag orsógomb* (23. kép 9) volt. 4. A jobb lábszár külső oldala mellett *tyúk bal oldali combcsontja* feküdt.

53. sír (34. kép 1): T.: ÉNy-DK, 306–126°. A sírgödör elszíneződése kevert betöltésű foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A keskeny és hosszú, szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 233 cm, szélessége 78 cm, a jelentkezőstől mért mélysége 60 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben, koporsóban eltemetve *55–60 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalára fordulva, vállai felhúzva, kinyújtott karjai szorosan a test mellett és a medencére helyezve feküdtek, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, térdei és sarkai összeértek. A sír fala mellett körben kb. 15 cm széles puha, sötét színű földszív a koporsó melletti betöltésre utalt. A koporsó helyén kemény, sárgásbarna színű volt a betöltés. A koporsó viszonylag keskeny és hosszú volt, hossza 2 m körüli, szélessége 45 cm lehetett. A koponya alatt a koporsó fájának nyomai is előkerültek, illetve bontás közben egyetlen kisméretű ácskapcsot is találtunk. Mivel a végtagok alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés, vájt koporsó használatára következtetünk. Mell.: A medence környékén, illetve a koponya mögött, részben megbolygatva vegyes összetételű *bronz övgarnitúra* veretei kerültek elő, melyek közül jórészt azok maradtak eredeti helyzetben, melyek az öv hátsó szakaszát díszítették (35. kép 1).¹¹⁵ 1. A bal alkar alatt bronzból öntött, kettős lapú, tokos, ívelt végű *nagyszíjvég* (34. kép 25) feküdt, a bújtató helyzete alapján hátoldalával fölfelé. Mindkét oldalát stilizált állatfejben végződő S alakú indákkal keretezett négy griff díszíti, melyek közül a második és a negyedik fejjel lefelé van elhelyezve. A díszítés szokatlanul gondosan kivitelezett. Rövid, egyenes oldala mellett két szegecs rögzítette a szíjhoz, illetve ívelt vége mellett még egy szegecs fogta össze két lapját. H.: 10,3 cm, sz.: 2,65 cm, v.: 0,5 cm. 2. A szíjvég körül a *bújtató* (35. kép 5) is előkerült, melyet sima bronzlemezből hajlítottak T alakúra. H.: 3 cm, a lemez sz.: 1,5 cm, a tárgy v.: 0,8 cm, a lemez v.: 0,06 cm. 3. A szíjvég mögött, ugyancsak a bal alkar alatt, illetve a bal medencelapát mellett, hátoldalával felfelé bronzból öntött, ónozott felületű, kéttagú *griffes övveret* (34. kép 3) volt, csüngője ráhajlott a felső tagra. A veret felső tagját gondosan megformált griff díszíti, háromszög alakú csüngője stilizált madárfej alakú. A felső tag négy sarkában peremes lyukak vannak, helyük már az öntőmintán meg volt formálva. A veretet a lyukakba fűzött bronzdrótok segítségével rögzítették. Ma.: 4 cm, a felső tag h.: 3,1 cm, sz.: 2,05 cm, v.: 0,23 cm. 4. A keresztcsont mellett balról bronzból öntött, ónozott felületű, egy lapú, hegyes végű, áttört indás díszű *nagyszíjvég* alsó vége volt *övveretként* (34. kép 8) felhasználva, hegyes végével a koponya irányába mutatva. Ma.: 2,4 cm, sz.: 2,3 cm, v.: 0,2 cm. 5. A keresztcsont bal oldala alatt karikás csüngővel ellátott bronzlemez *övveret* (34. kép 6) feküdt. Csüngője visszahajlott a lemezre. A veret hosszukás, két helyen egymás alatt átlukasztott felső része bronzlemezből kivágott, melyet egyszerűen ráhajlítottak a sima karikára. A veretet két, L alakban elhajlított drótdarab rögzítette a szíjhoz. Ma.: 3,8 cm, a lemez sz.: 0,85 cm, v.: 0,05 cm, a karika átm.: 2,1 cm, v.: 0,25 cm. 6. A keresztcsont jobb oldala alatt egy másik hasonló *veret* (34. kép 5) feküdt. Ma.: 3,5 cm, a lemez sz.: 0,75 cm, v.: 0,05 cm, a karika átm.: 1,8 cm, v.: 0,3 cm. Az övet a hátsó szakaszon két mellékszíj díszítette. A hátul, jobb oldalon lecsüngő szíjra három mellékszíjveretet és egy kisszíjvéget erősítettek. 7. A szíjon legfőképpen, a sírban a keresztcsont alatt egy bronzból öntött, ónozott felületű, U alakú, szimmetrikus lapos indával díszített, a tárgy hossz tengelyében két helyen egymás alatt átlukasztott *mellékszíjveret* (34. kép 10) feküdt. Ma.: 0,85 cm, sz.: 0,8 cm, v.: 0,13 cm. 8–9. Alatta két, bronzból öntött, ónozott, V alakú, áttört, két szegeccsel ellátott *mellékszíjveret* (34. kép 11–12) volt. Ma.: 1,4 cm, sz.: 1,5 cm, v.: 0,25 cm. 10. A sort egy bronzból öntött, ónozott, áttört lapos indás, felcsúcsosodó függesztőfüles, ívelt végű előlapból és egy hasonló formájú, bronzlemezből kivágott hátlapból álló *kisszíjvég* (34. kép 13) zárta. H.: 4,4 cm, sz.: 1,6 cm, v.: 0,3 cm. 11–14. Ugyancsak az öv hátsó, de bal oldali szakaszán egy másik mellékszíj függött, melyet ugyancsak három, bronzból öntött, ónozott, U alakú, lapos indás díszű *mellékszíjveret* (34. kép 14–16), illetve egy az előzővel megegyező *szíjvég* (34. kép 17) díszített. A szíjvég h.: 4,3 cm, sz.: 1,6 cm, v.: 0,3 cm. 15–16. Az öv elülső, jobb oldali szakaszán, a jobb medencelapáton, illetve a jobb

¹¹⁵ A részletrajzon szereplő számozás a tárgyak leírásának sorrendjét követi.

alkar két csontja alatt egy-egy kisméretű, téglalap alakú, ónozott felületű *bronzlemez* (34. kép 20, 22) volt. Az egyiket bronzhuzalból hajlított, a lemez hátoldalán kettéhajtott végű szegeccsel rögzítették az öv szíjához, a másiknak ugyancsak kettéhajtott szárú, félgömbfejű szegecsei voltak. H.: 1,7 cm, 1,9 cm, sz.: 0,9 cm, 0,8 cm. 17. A bal medencelapáton zárt, ónozott *bronzkarika* (35. kép 4) feküdt, külső oldalán kis nyúlvány. Átm.: 2,4 cm, v.: 0,2 cm. 18. Hegyével a karikához ért a medencelapáton fekvő az egyenes, egyélű, rövid *vaskés* (35. kép 2). Háromszög alakú tuskéje keskeny és lekerekített végű. H.: 11,5 cm, a penge h.: 8 cm, sz.: 2,5 cm. 19. A nagyszíjvég ívelt vége előtt, a bal combcsont mellett feküdt egy bronzból öntött, ónozott felületű, felcsúcsosodó függesztőfüles, hegyesedő végű, áttört, egy hosszsz tengelyre rendezve stilizált állatalakok/fejek sorával díszített előlapból és egy lemezes hátlapból álló *kisszíjvég* (34. kép 24). H.: 3,95 cm, sz.: 1,2 cm, v.: 0,4 cm. 20. A bal combcsont felett néhány cm-rel, másodlagos helyzetben került elő az öv *bronzcsatja* (34. kép 2). Ovális formájú, öntött, bordázott felületű, profilált karikájához, téglalap alakú lemezes test csatlakozik, melyet bronzhuzal-darabok segítségével rögzítettek a szíjhoz. A csattestet a pecek számára kivágták, és az így képzett két szárnyat ráhajtották a karikára, majd két félbehajtott és a hátoldalon széthajtott szárú bronzhuzalból képzett szegeccsel rögzítették. A csattesten még három lyuk van, rövid oldala mellett kettő, illetve átlóinak metszéspontja táján egy. H.: 5,3 cm, a karika legnagyobb átm.: 3,35 cm, a csattest h.: 3,5 cm, sz.: 1,8 cm, v.: 0,06 cm. 21. A jobb váll és a koponya között, állatjáratban egy bronzból öntött, ónozott felületű, egy lapú, tokos, hegyes végű *kisszíjvég* (34. kép 23) volt. Tokja elől megsérült, ezért kis, téglalap alakú lemezzel erősítették meg. H.: 4,5 cm, sz.: 1,4 cm, v.: 0,2 cm. 22. A koponyától jobbra, annál valamivel magasabban, ugyancsak állatjáratban feküdt a bronzból öntött, ónozott, gyöngysorkeretelt, sima *övforgó* (34. kép 9). Egy széthajtható végű, félgömbfejű szegecs rögzítette az övön. H.: 7,2 cm. 23–25. A koponya mögött, attól kb. 10 cm-rel magasabban, állatjáratban további veretek kerültek elő egy kupacban: egy *kéttágú övveret* bronzból öntött, ónozott, széles pajzs alakú, áttört indadíszes *felső tagja* (34. kép 7) (ma.: 2,8 cm, sz.: 3,3 cm, v.: 0,33 cm) és két bronzból öntött, ónozott felületű, áttört *mellékszíjveret* (34. kép 18–19) (ma.: 2 cm, 1,4 cm, sz.: 1,7 cm, 1,6 cm, v.: 0,2 cm). 26. A koponya mögötti bal oldali sarokban, ugyancsak másodlagos helyzetben egy téglalap alakú, sima bronzlemezből kivágott *övveret* (34. kép 4) volt, három félbehajtott és hátoldalán széthajtott bronzhuzalból képzett szegecs, illetve egy simán meghajlított bronzhuzal rögzítette az övön. H.: 3,2 cm, sz.: 1,8 cm, v.: 0,05 cm. 27–28. A betöltésből még egy hasonló *övveret* (35. kép 3), illetve egy bronzból öntött, ónozott, V alakú, áttört, két szegeccsel ellátott *lyukvédőveret* (34. kép 21) is előkerült. Ma.: 1,45 cm, sz.: 1,5 cm, v.: 0,25 cm. 29. A bal oldali szeméremcsont alatt téglalap alakú, töredékes *vascsat* (35. kép 7) volt. 30. Bontás közben egy kisméretű *vas ácskapocs* (35. kép 6) darabjai kerültek elő. 31. A jobb lábszár külső oldalán, azzal párhuzamosán *tyúk bal oldali combja* feküdt.

54. sír (23. kép 5): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, kissé teknős aljú sírgödör hossza 176 cm, szélessége 74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 63 cm volt, benne – valószínűleg vajt – koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* (23–60) nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen előretekintett, karcsonjtjai, valamint a mellkas csontjai elkorhadtak, jobb lába kissé behajlítva, bal lába egyenesen helyezkedett el. A csontváz alatt 10 cm vastag, fekete, szerves anyaggal telített volt a betöltés, mely a koporsó aljára terített állatbőr maradványa. Mell.: 1. A bal váll mellett narancsbarna színű, kettős csonka kúp alakú, felületén körbefutó bekarcolt vonalakkal díszített, *agyag orsógomb* (23. kép 7) volt. Ma.: 2,2 cm, átm.: 3,1 cm. 2. A sírfolt jelentkezésétől számított 9 cm-es mélységben, kb. a bal combcsont és a sír fala közötti területen, hosszúkás *vas ácskapocs* darabja (23. kép 6) került elő, szárai letörtek. H.: 6,8 cm, sz.: 1 cm. 3. A sírgödör alján *két részleges juhtemetkezés* került elő (2 db juhkoponya a lábak között, a lábcsontok a felsőtest alatt) és *egy harmadik juh két hátulsó lábvége*. A bokák között előkerült koponyát leválaszthatták a bőrről, mert a lábak több mint 80 cm-re feküdtek tőle. Az állatsontok a sír alján feküdtek, tehát a bőrt a koporsó aljára vagy alá terítették.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

55. sír (36. kép 1–2; 112. kép 7–9): T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. A sírgödör elszíneződése sötétebb, kevert összetételű foltként mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 219 cm, szélessége 90–94 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 98 cm volt. A sírgödör mindkét vége annak teljes szélességében 5–7 cm-rel mélyebb volt a vállak vonalától visszafelé, illetve kb. a térdek vonalától előre. A halottat koporsóba temették, a koporsó fedélszékait három, a halott gerincvonalára merőleges sorban ácskapocsokkal rögzítették egymáshoz és a koporsó oldalához. A koporsóláda magassága 25–30 cm lehetett, és alig volt keskenyebb a sírgödör szélességénél. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben *35–45 éves nő* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a testtől kissé eltartva feküdtek, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A csontváz alatt 1–2 cm-nyi, igen fekete, szerves anyaggal telített sír betöltés volt. Mell.: 1. A bal kéz mellett világos szürke színű, kettős csonka kúp alakú, elnyújtott cikcakkvonalakkal díszített, *agyag orsógomb* (36. kép 3) volt. Ma.: 2,2 cm, átm.: 3,1 cm. 2. A csontváz fölött, 76–92 cm mélységben, a sírgödör teljes szélességében, nagyjából három sorban *vas ácskapcsok* (36. kép 4–20) sorakoztak. H.: 8–12 cm, sz.: 1,2–1,5 cm. A sír fala

melletti kapcsok néhány cm-rel magasabban kerültek elő, míg a csontváz fölötti részen kicsit mélyebben, jelezve, hogy a koporsóláda idővel beszakadt a föld súlya alatt. 3. Közvetlenül a jobb lábszár külső oldalán – a koporsón belül! – *juh keresztcsontja és ágyéksigolyái* kerültek elő. 4. A bal láb mellett, a halottal egy szinten, ugyancsak a koporsón belül *részleges juhtemetkezés* (juhkoponya és lábcsontok) volt. Az állat bőrét a halott alá teríthették, ebben az esetben azonban a fejét és a lábvégeket le kellett vágni a bőrről. Lehetséges az is, hogy másik állat bőrét terítették a halott alá. 5. A bal boka mellett és a bal lábfejen *tyúk bal oldali szárnya és combja* feküdt.

56. sír (35. kép 9): T.: ÉNy-DK, 326–146°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A keskeny és hosszú, függőleges falú, a lábak felé enyhén keskenyedő és lejtő sírgödör hossza 209 cm, szélessége 52–68 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 50 cm, a lábknál 60 cm volt. A sírgödör négy sarkában lekerekített sarkú, kerekded, illetve hosszúkás gödrök voltak, átmérőjük 20–25 cm, a sírgödör aljához viszonyított mélységük 6–7 cm volt. A koponya felőli oldalon, a bal oldali gödörben kevés *hamu* került elő. A sírban lábakkal ellátott koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *35–40 éves férfi* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, jobb válla felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai ugyancsak szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el, térdei érintkeztek, lábfejei részben egymáson feküdtek. Mell.: 1. A keresztcsont csúcsán téglalap alakú, töredékes *vascsat* (35. kép 10) volt. Kerete lapított formájú. H.: 3,3 cm. 2. A bal alkar és combcsont között egyenes, egyélű *vaskés* (35. kép 8) feküdt. Tüskéje háromszög alakú, lekerekített végű, éle ívelten megkopott. H.: 15,7 cm, a penge h.: 11,8 cm, sz.: 2,3 cm.

57. sír (35. kép 12): T.: ÉÉNy-DDK, 334–154°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. Az igen keskeny és sekély, téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 49–55 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 26 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *23–25 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, karjai a test mellett, nyújtva, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. Jobb alkarjának egyik csontját állatjárat mozdította el. Mell.: A koponyától balra, a sírgödör sarkában sötétszürke színű, nagy szemcsés, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült, kihajló peremű, hasa gömbölyű, egyenes aljú *bögge* (35. kép 11) feküdt oldalára dőlve. Nyakán, valamint hasvonala alatt elnagyolt, bekarcolt hullámvonaldísz fut körbe. Ma.: 7,3 cm, szá.: 10 cm, fá.: 6 cm.

Az edényből vett földmintában igen kevés pollen volt: imola, varádics vagy margitvirág. Virágzási idő: június–szeptember. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában növényi/szerves maradványt nem talált.

58. sír (37. kép 1): T.: ÉNy-DK, 324–144°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, hosszú és keskeny sírgödör hossza 202 cm, szélessége 57 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 44 cm volt, benne – valószínűleg vájt – koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *55–60 éves férfi* közepesen rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes, feltámasztott koponyája bal oldalára fordulva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen, egymással párhuzamosan feküdtek. A végtagok alatt 6–8 cm vastag volt a betöltés. Kb. 10 cm mélységben, a koponya bal oldalán, a sír oldala mellett és a jobb medence fölött kb. 20 cm-es hosszúságban koporsónyomok voltak.

59. sír (37. kép 3): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A fekete réti agyagba, sekély – a felszíntől 52 cm – mélységbe ásva, hanyatt, nyújtott helyzetben *40–60 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája bal vállához billent, jobb karja a test mellett kissé behajlítva, bal karja derékszögben a mellkas elé hajlítva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el, kissé balra tartva a gerinc vonalához képest. A sírbeásás foltja nem volt érzékelhető, a temetkezést a munkagép találta meg.

60. sír (37. kép 2): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A fekete réti agyagos talajba, sekély – a felszíntől 48 cm – mélységbe ásva, hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt (23–60 éves) férfi* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, kinyújtott jobb karja a test mellett, illetve a medencén, bal karja a medencére hajlítva, jobb térde a bal lábhoz igazítva helyezkedett el. A sírbeásás foltja nem volt érzékelhető, a temetkezést a munkagép találta meg.

61. sír (37. kép 4): T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. A fekete réti agyagos talajba, sekély – a felszíntől 49 cm – mélységbe ásva, zsugorított helyzetben, térdeire rogyva *40–60 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája arccal a sír alja felé feküdt, bal karja a váz alatt, V alakban a mellkas elé, jobb alkarja a lapockához/vállhoz visszahajlítva, térdei a jobb könyökhöz felhúzva helyezkedtek el. A sírbeásás foltja nem volt érzékelhető, a temetkezést a munkagép találta meg.

62. sír (37. kép 5): T.: ÉNy-DK, 314–134°. A sírgödör elszíneződése sötétebb, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, mély, függőleges falú sírgödör hossza 174 cm, szélessége 69 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 75 cm volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *40–45 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt összelapulva, a mellkas csontjait állatjárat bolygatta meg, a jobb kéz csontjai a jobb felkar helyén kerültek elő. A bal kar nyújtva, a lábak egymás mellett, ugyancsak nyújtva helyezkedtek el. Mell.: 1. A bolygatott jobb kéz csontjai között lapos keresztmetésű bronzhuzalból hajlított *bújtató* (37. kép 6) volt. H.: 1,6 cm, sz.: 0,8 cm, huzalv.: 0,2 cm. 2. A csontváz jobb ol-

dala mellett, végig a koponyától a lábszárig egy kisebb *vas ácskapocs* (37. kép 7) töredékei kerültek elő. Sz.: 0,5 cm.

63. sír (37. kép 8): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé enyhén szűkülő sírgödör hossza 192 cm, szélessége 63–74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 82 volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *13–14 éves leány* rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája balra fordulva, kinyújtott karjai a test mellett (a bal kissé eltartva), lábai egyenesen, egymás mellett helyezkedtek el. A mellkas fölött nagyobb felületen konzerválódott *famaradvány* mutatkozott. Mell.: 1. A bal könyök külső oldalán halványsárga színű, finom homokkal, de alig soványított, korongolt, kisméretű, szűk szájú *edény* (37. kép 13) volt összenyomódva. Ma.: 6,5 cm, szá.: 2 cm, fá.: 4 cm. 2. A jobb alkar külső oldalán, illetve a kézcsontok mellett *vas karperec* két töredéke (37. kép 14) feküdt. 3. A bal lábszár mellett, illetve bontás közben valamivel magasabban *vas ácskapocs* töredékei (37. kép 10–11) kerültek elő. A legnagyobb darab h.: 6 cm, v.: 0,9 cm. 4. Medencetájékon apró *bronz pánttöredékek* (2 db gyűrű?) (37. kép 9) voltak. Átm.: 1,6 cm, 2 cm, sz.: 0,2–0,25 cm. 5. Ugyanitt egy sárgás színű *kova* (37. kép 12) is előkerült. 6. A jobb boka külső oldala mellett *tyúk törzse és bal oldali combja* feküdt.

64. sír (38. kép 1): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A hosszú és keskeny, szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 202 cm, szélessége 50 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 22 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *50–60 éves férfi* rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája balra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak nyújtott helyzetben feküdtek.

65. sír (38. kép 2): T.: ÉNy–DK, 322–142°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 202 cm, szélessége 61–82 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 70 cm volt, benne – valószínűleg vájt – koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *23–40 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé balra billent, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek, jobb alkarja hiányzott, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A csontváz alatt 10 cm vastagságú volt a betöltés. Mell.: 1. A keresztcsont felső peremén, a gerincoszlop bal oldalán kör keresztmetszetű, esztergált *csont tűtartó* (38. kép 7) feküdt. H.: 6,5 cm, átm.: 1 cm. 2. Belsejében a *vastű* töredékei (38. kép 5) is előkerültek. Legkisebb átm.: 0,1 cm. 3. A jobb medencelapát felső szélén négyzetes *vascsat* (38. kép 6) volt. Mérete: 3×3 cm. 4. A bal térd külső oldalán világosbarna színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (38. kép 3) került elő. Palástját bekarcolt vonalak között benyomott körök díszítik. Ma.: 2,5 cm, átm.: 3 cm. 5. A jobb boka külső oldala mellett kisméretű *vas ácskapocs* három töredéke (38. kép 4) volt. Sz.: 0,6 cm. 6. *Részleges juhtemetkezés*: a jobb láb felőli sarok táján, 30 cm mélységben juhkoponya feküdt, egy lábszárcsont is ebben a mélységben került elő, kb. a bal lábfej fölött, további három lábszárcsont pedig a sírgödör alján volt, kb. a juhkoponya és a jobb lábfej között.

66. sír (38. kép 8): T.: ÉNy–DK, 308–128°. A sírgödör fekete színű elszíneződése kb. 40 cm mélységben mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödörben hossza 212 cm, szélessége 70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 50 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *37–46 éves nő* közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott és összenyomódott koponyája jobbra billent, kinyújtott karjai a test mellett feküdtek, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. Bal alkarját állatjárat bolygatta meg. Mell.: 1. Közvetlenül a jobb felkar mellett kör keresztmetszetű, esztergált, *csont tűtartó* (38. kép 9) feküdt. H.: 7,5 cm, átm.: 1,3 cm. (Tű nem volt a belsejében.) 2. A keresztcsonton *tojáshéj* körömnyi töredéke került elő.

67. sír (38. kép 10): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 60 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 193 cm, szélessége 60 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40 cm volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *40–60 éves férfi?* rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája kissé jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. A mellkas csontjainak egy része felszívódott a talajban. Mell.: 1. A bal medence és a combcsont alatt rendkívül rövid, egyenes *vaskés* (38. kép 11) volt. H.: kb. 6,5 cm, a penge h.: 4,2 cm, sz.: 1,5 cm. 2. A sírgödör bal oldali falában, a térd vonalában, állatjáratban néhány kisebb *vastöredék* volt. Az egyik *csat darabja* (38. kép 12) lehet (metszete kerek), a másik *ácskapocs* (38. kép 13) töredéke.

68. sír (38. kép 14): T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A hosszú és keskeny, szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 31 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *16–18 éves fiatal* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra billent, karjai a test mellett, nyújtva, jobb medencelapátja balra nyomódva, lábai egymással párhuzamosan, kissé balra felhúzva nyugodtak. Mellkasát állatjárat bolygatta. A csontváz alatt 6–8 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A koponya bal oldalán *két tyúk bal oldali combja* volt.

69. sír (39. kép 6): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos

altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 218 cm, szélessége 69 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 55 cm volt, benne – koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott, töredékes koponyája kissé balra billent, karjai szorosan a test mellett, a medencére hajlítva feküdtek, a lábai egyenesen helyezkedtek el. A mellkas csontjait állatjárat bolygatta. A csontváz alatt 10 cm vastag volt a betöltés. A nyelési szinten bizonyos szakaszokon jól megfigyelhető volt a koporsó oldalának vonala, a koporsó kb. 45 cm széles volt, a medence alatt is figyeltünk meg famaradványokat. Mell.: 1. A bal lábfej középsontján bronzlemezről hajlított *bújtató* (39. kép 5) került elő. H.: 1,9 cm, v.: 1 cm, a lemez sz.: 0,3 cm. 2. A sír jelentkezésének szintjén *részleges juhtemetkezés* (juv.) maradványai (koponyatöredékek és egy láb) kerültek elő – valószínűleg a koporsó tetejére terítve –, a hiányzó lábvégek a sír sekély mélysége miatt megsemmisülhettek. 3. A lábszárak között *szárnyas bal oldali szárnya és combja és fiatal sertés tibiája* feküdt.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

70. sír (39. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. Az igen hosszú és keskeny, szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 213 cm, szélessége 53 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 47 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 45–50 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult, jobb karja a test mellett, nyújtva, bal karja ugyancsak nyújtva, alkarja a medencén, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A szeméremcsont mellett trapéz alakú *bronzcsat* (39. kép 2) feküdt. Keretének keresztmetszete három oldalon háromszög alakú, a negyediken, a pecek rögzítésének oldalán kerek. H.: 3 cm, sz.: 2,5–2,8 cm. A csatkereten apró mélyedést alakítottak ki a pecek hegye számára. 2. A keresztcsonton egy *vascsat* is előkerült, mely azonban a csontváz felszedésekor elveszett. 3. A lábszárak között *szárnyascsontok* feküdtek.

71. sír (39. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, keskeny sírgödör hossza 200 cm, szélessége 65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 31 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 35–40 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. A mellkas csontjai és a koponya bolygatott volt, a koponya a bal vállon került elő. A karok a test mellett, nyújtva, a lábak egymás mellett, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A jobb csukló külső oldalán, peckével a koponya felé mutatva téglalap alakú *vascsat* (39. kép 3) feküdt. Kerete lapos. Hátoldalán vászon 1,5 cm átmérőjű darabja konzerválódott. H.: 3,8 cm, sz.: 3,1 cm. 2. A jobb vállnál *tyúk törzse, mindkét szárnya és combja* volt.

72. sír (40. kép 1–2; 113. kép 1–2): Fülkesír. T.: ÉÉNy–DDK, 343–163°. Az akna elszíneződése barnás színű, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, lekerekített végű akna hossza 95 cm, szélessége 80–85 cm, északnyugati végén a jelentkezési szinttől mért mélysége 26 cm, a fülke szája előtt mért mélysége kb. 50 cm volt. Az aknából egy lépcső vezetett a rézsűsen mélyülő fülkéhez, melynek szája széles és magas lehetett, alja egyenes volt, és meredeken mélyült. A lépcső szintjén a betöltés színe feketére váltott, állaga lazább lett, ami arra utalt, hogy a fülke szájának elzárására valamilyen szerves anyagot, feltehetően állatbőrt használtak. A fülke és az akna találkozásánál a sírgödör kitágult, a fülke szája fölött kb. 10–15 cm volt a bolygatatlan talaj vastagsága a nyesett felszínig. A fülke vége szinte a boltozat indításáig követhető volt, csak enyhén szűkült, mérhető belmagassága 45 cm volt. Barnás szemcsékkel keveredett sárga agyagos betöltése alig különbözött a környező sárga agyagtól, de a mellé ásott munkagödörben körvonalai 3–4 mm vastag sötét vonalként jól érzékelhetőek voltak. A vázat sűrű, puha, fekete betöltés vette körül, a halottat tehát szerves anyagba csavarhatták, vagy vajt koporsóba fektették. Koporsóvasalás vagy famaradvány nem került elő. A fülkében egy 40–50 éves férfi hanyatt fektetett, nyújtott testhelyzetben eltemetett csontváza feküdt. Torzított koponyája a kissé felhúzott jobb vállhoz billent, mindkét karja szorosan a test mellett nyugodott, térdei közvetlenül egymás mellett, lábszárjai egymással párhuzamosan helyezkedtek el, mindkét kéz-, illetve lábfej csontjai szétszóródtak, valószínűleg állati bolygatás érte őket. Mell.: Deréktájon, a váz alatt, az alkarcsontok belső oldalán, illetve a medencében *tausírozott vas övgarnitúra* veretei kerültek elő (39. kép 8),¹¹⁶ melyeken a fonatminta és az állatornamentika elemeit ötvöző díszítés látható. 1. A bal oldali szeméremcsont belső oldalánál, elülső oldalával a sírfenék felé fordulva egy ovális *vascsat* (41. kép 1) feküdt, a karikára hajló kampós pecke a bal combcsont irányába mutatott. A csatkarikát a pecek mindkét oldalán két-két szimmetrikusan elhelyezett vonalpárból álló minta tagolja, melyet a felületen kiképzett vajatokba kalapált sárgaréz drótból alakítottak ki. (A minta erősen kopott, a vajatokban már csak a rézkorrózió figyelhető meg.) Ott, ahol a pecek a karikára hajlik, az kissé vastagabb és vajat tagolja, vele szemben, ahol a pecket rögzítették, a csatkarika elkeskenyedik. A karika mérete: 3,5×2,4 cm, a pecek h.: 3,25 cm. 2. A csatkarikával érintkezve, attól a jobb alkar irányába egy fordított pajs alakú, karikás csüngős, kovácsoltvas övveret (41. kép 6) feküdt előoldalával a sírfenék felé. A felső tag ma.: 2,8 cm, sz.: 2,1 cm, teljes ma.: 4,2 cm, v.: 0,4 cm. A karika alakú alsó tag – melyen a karikát tagoló vajatok sárgaréz tausírozása már csak nyomokban, illetve korrózió formájában figyelhető meg – kissé az előoldal felé hajolva

¹¹⁶ A részletrajzon szereplő számozás a tárgyak leírásának sorrendjét követi.

került elő. Az enyhén hegyesedő végű pajzs alakú felső tag előoldalát ezüsttel és sárgarézrel tausírozott minta díszíti. A veret formáját követő, rézdrótból kialakított vonalkeretben, ezüstháttér előtt, nyolcashurok formában egymásba fonódó állatalakok sárgaréz drótból kialakított, stilizált ábrázolása látszik. A vonalkeret belső oldalán, annak mentén felváltva, ezüstműből és sárgarézből kialakított pontsor fut körbe, melyre helyenként már csak a korrózió vagy az üres ágy utal. Hátoldalán, a tárgy hosszanti tengelyében, egymás alatt látszik a felerősítésre szolgáló két, vasból hajlított, töredékes fül. 3. Az előbbi övveret alatt feküdt a töredékes, kovácsoltvas *nagyszíjvég* (41. kép 14), felső vége egyenes, alsó része kissé hegyesedő formájú, mindkét hosszanti oldala két helyen ívesen kivágott, előoldalát sárgaréz és ezüstdrótból kialakított, tengelyesen szimmetrikus csigavonalak díszítették. Két vasfűl rögzítette az övön. Hátoldalának hosszanti tengelyében ugyanis két helyen a felerősítés helye jól megfigyelhető. Felső része letörött, és az a bolygatott bal lábfej csontjai között került elő, a bal lábszárcsont felett 9 cm-re. Alsó vége rétegesen szétvált. H.: 5,9 cm, sz.: 2,1 cm, v.: 0,37 cm. 4. A keresztcsont jobb oldala mellett, előoldalával fölfelé feküdt a vaslemezből hajlított, díszítetlen övbújtató (41. kép 5), belsejében konzerválódott bőrmaradványokkal. H.: 3,6 cm, sz.: 1,2 cm, a tárgy v.: 1,05 cm, a lemez v.: 0,2 cm. 5. A bújtatóval egy vonalban, attól kissé jobbra egy fordított pajzs alakú, kovácsoltvas övveret/szíjvég (41. kép 9) volt előlappal a sírfenek, lekerekített végével a koponya felé. Ma.: 3 cm, sz.: 2,2 cm, v.: 0,5 cm. A korábban leírttal megegyező, kopottabb díszített mező tengelye kissé ferde a tárgy tengelyéhez képest. Egyenes oldalán látszik, hogy tokos kialakítású, a tok belsejében bőrszíj konzerválódott. Ugyanakkor bőrmaradvánnyal fedett hátsó oldalán, egymás alatt két fül szárai látszanak. 6. A jobb könyök belső oldalán egy pajzs alakú, kovácsoltvas *szíjvég* (41. kép 11) feküdt előoldalával fölfelé, lekerekített végével a koponya irányába mutatva. A kovácsolás során egymásra kalapált rétegek szétváltak, a tárgy felülete felhólyagosodott (egyenes oldala mellett láthatóvá vált a felfüggesztésre szolgáló széges rézkorrózióval fedett feje, illetve belsejében a konzerválódott bőrszíj maradványa), a tausírozott minta nagyobb része megsemmisült, jobbára csak a vonalkeretben körbefutó pontsor kivehető. Hátoldalán, egyenes oldala mellett a tokból kihajló konzerválódott bőrszíj ívelten visszahajlik. H.: 3,3 cm, sz.: 2,4 cm, v.: 0,45 cm, a szíj sz.: 1,5 cm. 7. Részben a szíjvég alatt egy kettőspajzs alakú, kovácsoltvas övveret (41. kép 3) került elő, előoldalával a sírfenek felé fordulva. A többi övveret mintájához lényegében hasonló, kisebb részleteiben eltérően díszített felső taghoz egy kisebb, pajzs alakú alsó tag csatlakozik, melyet sárgaréz szalaggal és pontsorral keretelt mezőben kétféjű állat stilizált ábrázolása díszít. A minta tengelye vízszintesen 2–3 mm-rel eltolódott a tárgy középvonalához képest. Hátoldalát konzerválódott bőrmaradvány fedti. A felső tag ma.: 3,1 cm, sz.: 2,4 cm, a tárgy teljes ma.: 4,2 cm, v.: 0,5 cm. 8. Az előbbiektől kissé balra – már az öv hátsó szakaszán – egy pajzs alakú, kovácsoltvas *szíjvég* (41. kép 12) feküdt lekerekített oldalával a lábak, elülső oldalával felfelé. H.: 2,95 cm, sz.: 2,2 cm, v.: 0,4 cm. Formája kissé zömökebb a többi veretnél és szíjvégnél, illetve a tausírozott minta is eltér azoktól. A tárgy pajzs alakú formáját követő vonalkeret, mely a szíjvég egyenes oldalán megkettőződik és farkasfogmintát foglal magába, középpontosan szimmetrikusan elhelyezett négyes spirálmotívum tölti ki. A felső spirálok ezüstműből, az alsók ezüstműből és sárgarézből valók. A spirálisok külső ívei által közrezárt felületeken egy-egy pont látszik. A tausírozást befogadó vajatok, illetve az ezüst- és sárgaréz szalagok lényegesen vastagabbak a többi vereten láthatóaknál. A tárgy hátoldalán jól kivehető a szíjvég formáját követő lekerekített bőrszíj konzerválódott maradványa (sz.: 1,7 cm), valamint a földben nagyrészt megsemmisült hátlapot, az előlapot és a peremük mentén körbefutó közbülső pántot rögzítő rézforrasz nyomai, illetve egyenes oldala mellett a felfüggesztésre szolgáló rézszegecs szára, az előoldalon pedig a feje. 9. Részben a szíjvég alatt, pontosan annak tengelyében egy kovácsoltvas övveret (41. kép 4) került elő, előoldalával a sírfenek felé. Fordított pajzs alakú felső részéhez alulról egy trapéz alakú tag kapcsolódik, mely alsó oldalán kampóban végződik. Erősen kopott díszítéséből csak a vonalkeretben futó pontsor, illetve a felületen kigyózó vonalak részletei kivehetőek. Az ugyancsak kerettel ellátott, trapéz alakú alsó mezőben, a közepén látszó kör középpontja felé, sugárirányban vonalak futnak a trapéz sarkaiból. A felső tag hátoldalán két vasfűl töve látszik. A felső tag ma.: 2,5 cm, sz.: 2,3 cm, a tárgy teljes ma.: 4,5 cm, v.: 0,4 cm. 10. Közvetlenül a gerincoszlop jobb oldalán egy kovácsoltvas *szíjvég* (41. kép 10) volt a csigolya oldalsó ívébe ékelődve, előoldalával a sírfenek felé, ívelt végével a lábak irányába mutatva. A vonalkeretben körbefutó pontsor itt keskenyebb mezőt, a többi verettől némiképp eltérő, egyszerűbb, S alakú fonalmintát keretez. Hátoldalán ismét csak jól kivehető a lekerekített bőrszíj maradványa (sz.: 1,5 cm), illetve a korrodálódott hátsó lemeze alatt, pereme mentén, körben láthatóvá vált az azt rögzítő rézforrasz. Ívelt végén a kovácsolt rétegek elváltak egymástól. H.: 3,15 cm, sz.: 2,05 cm, v.: 0,45 cm. 11. Részben a szíjvég alatt, annak tengelyével megegyezően egy kettőspajzs alakú, kovácsoltvas övveret (41. kép 2) feküdt előoldalával a sírfenek felé. Felső tagja némiképp szélesebb a hozzá hasonló másik kettőspajzs alakú veretnél, díszített mezője valamivel kisebb a másikénál, a minta rajzolatában kevésbé tisztán kivehetőek az egymásba fonódó állatalakok, az alsó mezőben pedig a kétféjű állathoz egy újabb állatfej járul. Hátoldalán, hosszanti tengelyében látszik a két vasfűl helye. A felső tag ma.: 3 cm, sz.: 2,6 cm, v.: 0,5 cm, a tárgy teljes ma.: 4,1 cm. 12. A gerincoszlop bal oldala mellett egy kovácsoltvas övveret (41. kép 7) volt rézsűs helyzetben, hátoldalával fölfelé. A keretbe foglalt minta az egymásba fonódó állatalakokkal tisztán kivehető. Hátoldalán, a tárgy hosszanti tengelyében két vasfűl töve látszik. Ma.: 2,75 cm, sz.: 2,1 cm, v.: 0,45 cm. 13. A bal kar belső oldalán, a bal medencelapát

peremén, már az öv elülső szakaszán egy fordított pajzs alakú, kovácsoltvas övveret (41. kép 8) feküdt előoldalával fölfelé, lekerekített végével a lábak felé. Ívelt oldalán lemezesen szétváló rétegei részben letöredeztek, felülete repedezett, de a minta látható részletei megegyeznek a többi övvereten előforduló díszítéssel. A töredezett előoldalon és a tárgy hátoldalán két vasfűl és a rézforrasztás nyomai mutatkoznak. H.: 3,05 cm, sz.: 2,3 cm, v.: 0,5 cm. 14. A medencében egy *vasszegecs feje* (41. kép 19) került elő. Átm.: 0,8 cm. 15–16. A kilencedikként leírt veret kampójának háttoldalához korrodálódva egy töredékes, a bal combcsont feje és a medencelapát között egy ép bronzlemez *szíjvég* (41. kép 17–18) volt. Az ép darab peremes, préselt előlapját a tárgy hossz tengelyére merőleges, párhuzamos hornyolatok díszítik, hátlapja díszítetlen, peremlemeze alatt egy szegecs rögzítette. H.: 1,93 cm, sz.: 1,15 cm, v.: 0,35 cm. 17–18. A gerincoszlop jobb oldalán, az ott található övveret mellett, illetve a jobb medencelapáton egy-egy téglalap alakú *bronzlemez* (41. kép 15–16) volt két szegeccsel, mindkettő háttoldalával felfelé. H.: 2 cm, sz.: 1,15 cm, v.: 0,05 cm, az ép szegecs h.: 0,5 cm. 19. A bal combcsont külső oldalán egy díszítetlen, négyszögletes *bronzlemez* (41. kép 20) feküdt. H.: 1,9 cm, sz.: 1,4 cm, v.: 0,1 cm. 20. A bal combcsont fején egy benyomott oldalú, töredékes, négyszögletes *vascsat* (41. kép 13) került elő. H.: 3,7 cm. 21. A koponya mellett *juh* töredékes *lábszárcsontja* volt.

Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8025; 134. kép 5) a temetés valószínűsíthető időszaka 596 (68.2%) 685 cal AD, illetve 550 (95.5%) 771 cal AD, a Poznańban végzett ¹⁴C mérés alapján (Poz-32967; 134. kép 4) 640 (68.2%) 670 cal AD, illetve 607 (95.5%) 685 cal AD.

73. sír (39. kép 7): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, a lábak felőli végén lekerekített, függőleges falú sírgödör hossza 192 cm, szélessége 68 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 44 cm volt, benne – a csontok helyzete alapján vájt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, mindkét karja kissé behajlítva feküdt, a jobb kéz a medence alatt, a bal a combcsont fején, lábai egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. A karok és a vállak alatt 6–8 cm vastag volt a betöltés. A folt jelentkezési szintjén, a bal láb oldalán koporsónyomok (farost) kerültek elő.

74. sír (42. kép 1): T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. Sekély – a felszíntől 48 cm – mélységbe, a humuszba ásva vélhetően hanyatt, nyújtott helyzetben 35–40 éves férfi hiányos csontváza nyugodott. Koponyája a jobb vállhoz fordulva, jobb karja nyújtva feküdt. Bal karját és medencelapátját, valamint lábait a munkagép semmisítette meg. A sírbeásás foltja nem volt megfigyelhető.

75. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, igen kisméretű, sekély sírgödör hossza 100 cm, szélessége 33 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 8 cm volt, betöltésében megtarthatatlan csonttörmelék jelezte a *csecsemő-csontváz* koponyáját és hosszúcsontjait. Tejfog sem került elő.

76. sír (42. kép 6): T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, sekély mélységű, lekerekített sarkú, szabálytalan alakú, a koponya mögött tölcseresen kiszélesedő sírgödör hossza 247 cm, szélessége 82–110 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 16–20 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 16–18 éves nő? közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordulva és feltámasztva, jobb karja a keresztcsontra, a bal a medencére hajlítva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. Lábszárjai magasabban feküdtek, a nyelési szinten kerültek elő, alattuk kb. 15 cm vastag volt a betöltés, míg a csontváz többi része alatt 8–10 cm.

77. sír (42. kép 4): T.: ÉÉNy-DDK, 336–156°. A sírgödör elszíneződése barnás színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 182 cm, szélessége 59 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 35 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 30–40 éves férfi rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyáját és karjait a feltárás során illetéktelenek megbolygatták, lábait szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el.

78. sír (42. kép 3): Kettős sír. T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sír foltja nem volt megfigyelhető. A humuszba – 50 cm mélyre – ástott sírban jobbról egy 45–55 éves férfi, balról egy 23–25 éves nő egyaránt közepes megtartású csontváza nyugodott egymás mellett, arccal egymás felé fordítva. A férfi bal oldalán feküdt nyújtott helyzetben, jobb karja nyújtva helyezkedett el, bal alkarja hiányzott, jobb lábát nyújtva, bal lábát kissé behajlítva találtuk. A nő jobb oldalán feküdt, jobb karja enyhén be volt hajlítva a férfi irányába, lábszárjai egymáson keresztbe fektetve helyezkedtek el. A nő jobb karjának helyzete alapján valószínűsíthető, hogy kezeiket összekulcsolták. Mell.: A férfi jobb alkarja mellett kis, négyzetes *vascsat* (42. kép 2) volt. H.: 2,8 cm.

79. sír: T.: ÉNy-DK, 304–124°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 135 cm, szélessége 52 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 30 cm volt, benne megtarthatatlan csonttörmelék jelezte a *csecsemő* csontvázát. Tejfogak nem kerültek elő.

80. sír (42. kép 5): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, a lábak felé kis mértékben szélesedő sírgödör hossza 203 cm, szélessége 72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 35 cm volt, a sírgödör a koponya mögött és a lábak előtt enyhén – kb. 10 cm-t – mélyült. Bontás közben a váz körben mindenütt kerültek elő a koporsó fedelének farostjai, illetve nagyobb összefüggő felületen: a jobb felkarcsonton és annak külső oldalán kb. 30×10 cm-es területen. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben *16–18 éves fiatal nő* közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyáját a föld súlya jobbra nyomta el, állkapcsa egyenesen feküdt, karjai a test mellett, nyújtva, térdei két oldalra kissé felhúzva helyezkedtek el. Medencétől lefelé igen rossz megtartású volt.

81. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 165 cm, szélessége 60 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 13 cm volt, benne mindössze néhány csonttöredék került elő. *Inf. I vagy felnőt?*

82. sír (43. kép 1): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 158 cm, szélessége 67 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 20 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *30–35 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobbra fordult, jobb karja a testtől kissé eltartva, nyújtva helyezkedett el, a bal kar és a mellkas csontjainak nagy része hiányzott, illetve rágcsálók bolygatták meg, az egyik alkarcsont a jobb combcsont alatt került elő, lábai egyenesen helyezkedtek el. A csontváz alatt 8 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A bal medence és a sírfal között fekete színű, lapított gömb alakú, *agyag orsógomb* (43. kép 2) volt. Ma.: 2,5 cm, sz.: 3,2 cm.

83. sír (43. kép 7): T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, a lábak felé kis mértékben szélesedő sírgödör hossza 188 cm, szélessége 65–74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 36 cm volt. A sírgödörben lábakkal ellátott koporsóban eltemetve, közvetlenül a sír alján, hanyatt, nyújtott helyzetben *25–30 éves nő* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalára fordult (még rajzolás előtt felszedve), karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen feküdtek. Mellkasát és jobb karját állatjárat bolygatta meg. A sírgödör lábak felőli sarkaiban két négyzetes, egyenként kb. 20 cm mélységű gödör volt. A jobb oldali 26×24, a bal oldali 30×23 cm nagyságú. Mell.: A bal lábszár külső oldala mellett *tyúk bal oldali szárnya és jobb oldali combja* feküdtek.

84. sír (44. kép 5): T.: NyÉNy–KDK, 296–116°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, lefelé enyhén szűkülő sírgödör hossza 207 cm, szélessége 80 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 50 cm, a lábak előtt 40 cm volt. A sírban – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben *12–14 éves kislány* csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobb vállához billent, karjai a testtől kissé eltartva és behajlítva, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A csontváz alatt 10 cm volt a betöltés vastagsága. A koponya alatt feketére színeződött szerves maradványokat figyeltünk meg. A sírt, különösen a koponya és a nyak tájékát, erősen megjárták a rágcsálók, a koponya két kis darabja pl. a bal lábszár fölött került elő. Mell.: 1. A koponya jobb oldalán, a halánték táján aranyozott *fülbevaló* (44. kép 2) feküdt. Ovális formájú, bronzdrótból csavarással kialakított, felső végén hegyes karikájához granulációt utánzó hengerpalást alatt gyöngyház színű, korong alakú üveggyöngy csatlakozik, tengelyének meghosszabbításán, a karika belsejében ugyanilyen gyöngy ül, illetve átellenben, a karika külső oldalán egy harmadik gyöngy is van. Alsó végén, illetve nyitott részével szemközt granulációt utánzó bronzpánt fogja át. H.: 4 cm, a karika átm.: 2 cm, a huzal v.: 0,2 cm. 2. A bal oldali hasonló típusú, töredékes *fülbevaló* (44. kép 3) állatjáratból került elő a váll mellől. 3. Az alsó állkapocs és a kulcscsont között fekete színű, fényes felületen zöldessárga színű, 2×-es domború, szétfolyt hullámvonal rátétdíszes, orsó alakú, opak üveggyöngy (44. kép 4) volt, tört szélű, kónuszos furattal. H.: 0,65–0,70 cm, Ø: 0,35–0,48 cm, furat Ø: 0,12–0,18 cm. 4. A jobb lapocka mögött, hátlapjával fölfelé, kampójával ferdén lefelé, a gerincoszlop irányába mutatva, rekeszes, üvegbetétes *mellboglár* (44. kép 1) kampós fele feküdt.¹¹⁷ Átm.: 2,7 cm. 5–6. A jobb alkaron és a bal alkarcsontok végeinél ötszög keresztmetszetű bronzhuzalból hajlított *karperecpár* (44. kép 7–8) került elő. A karpereceket végeiken, illetve szimmetrikusan elhelyezve még három helyen granulációt utánzó bronzpántok fogják át. Átm.: 7 cm, 7,3 cm, v.: 0,3 cm. 7. A sír betöltésében szétszóródva barna színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (44. kép 6) darabjai voltak. Ma.: kb. 1,6 cm, átm.: kb. 2,5 cm. 8. A koponya mögött, a betöltésből *favödör vaspántjának darabja* (44. kép 10) – vélhetően a fül töredékével – került elő. Sz.: 1,4 cm. A sír keleti (bal láb felőli) sarkától 45 cm-re világosbarna színű, kézzel formált kis *bögre* (44. kép 9) állt a humuszban. Ma.: 10 cm, szá.: 8 cm, fá.: 6 cm.

Az edényből vett földmintában igen kevés pollen, főleg szélmegporzásúak voltak: sás, fűz. Virágzási idő: március. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában Cerealia (gabonaféle) szemtermés 4 db szenült töredékét találta.

¹¹⁷ A másik fele sem a sírban, sem a sír környékén kibontott állatjáratokban nem került elő. Hasonlóképpen a favödör vaspántjainak sem találtuk más töredékeit.

85. sír (43. kép 4): T.: KDK–NyÉNy, 110–290°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 190 cm, szélessége 74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 44–50 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott fordítva tájolva. Koponyája bal oldalán feküdt, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. A vállak és a karok alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A szeméremcsontokon téglalap alakú, benyomott oldalú *vascsat* (43. kép 3) volt. H.: 3,5 cm, sz.: 3,2 cm. 2. A bal könyök vonalában, a sírfal mellett *részleges juhtemetkezés* (*juv.*) került elő (juhkoponya és három lábszárcsont feküdt az emberi váz szintjétől magasabban, 25 cm mélységben, valószínűleg a koporsó tetejére helyezve, kb. azzal egy szinten). Az állatbőr lelőghatott a koporsóról. A negyedik lábszár a halott koponyája mögött került elő. 3. A jobb lábszáron *tyúk törzse és bal oldali lábszára* volt.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

86. sír (43. kép 6): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A hosszúkás, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 219 cm, szélessége 72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 52 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 40–60 éves férfi rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra fordulva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A bolygatott kézcsonatok egy része a combcsontok között került elő. Mell.: 1. A bal medencelapát alatt, peckével lefelé kis, kerek *vascsat* (43. kép 5) került elő. Átm.: 2,2 cm. 2. A koponya mögött egy *kutya singcsontja* (*csontár?*) volt. 3. *Tyúk bal oldali szárnya, mellrészlete és két oldali combja* a betöltésből.

87. sír (43. kép 8): T.: ÉNy–DK, 304–124°. Sekély – a felszíntől mért 77 cm-es – mélységben hanyatt, nyújtott helyzetben 23–40 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája balra fordulva, jobb karja a test mellett, nyújtva feküdt, bal alkarcsontjai hiányoztak, lábai egymással párhuzamosan, nyújtva helyezkedtek el. A lábfej csontjai elkorhadtak. A sírgödör foltja a humuszhatáron bizonytalanul jelentkezett, bontáskor nehezen volt követhető.

88. sír (43. kép 9): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A humuszba ásva, 46 cm mélységben, hanyatt, nyújtott helyzetben 35–45 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen, karjai a test mellett, nyújtva, lábai szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. A lábak némileg balra tartottak a gerincvonalhoz képest. A sírbeásás foltja nem volt érzékelhető.

89. sír: T.: Ny–K, 280–100°. A sírgödör elszíneződése fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú, üres sírgödör hossza 172 cm, szélessége 56–63 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 52 cm volt.

90. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör üres volt, hossza 190 cm, 90 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 70 cm volt.

91. sír: T.: É–D, 350–170°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 117 cm, szélessége 50 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40 volt, csak a *csecsemő* koponyájához tartozó csontmorzsalék maradt meg, a többi csont elkorhad. Tejfogak sem kerültek elő.

92. sír (45. kép 1): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör barnás színű, kevert foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 225 cm, szélessége 86 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 60 cm, a lábknál 43 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 25–35 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. A sírgödör koponya felőli vége a váll vonaláig 10–14 cm-rel mélyebb volt. Mell.: 1. A jobb kézfej helyén kisméretű *vascsat* – össze nem illő – töredékei (45. kép 3) voltak. 2. Mellette egy négyszögletes keresztmetszetű *vasár* (45. kép 2) feküdt. H.: 4,3 cm, legnagyobb átm.: 0,6 cm.

93. sír (45. kép 12; 113. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 346–166°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 237 cm, szélessége 80 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 102 cm, a lábknál 115 cm volt. A sírban – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 50–60 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, karjai közvetlenül a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. A koponya töredékes, a jobb alkart állatjárat bolygatta. A csontváz alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A koponya mögött balra 15 cm-re világosbarna színű, nagy szemcsés, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült, nyúlánk *fazék* (45. kép 9) állt. Kihajló pereme egyenesen levágott, nyaka összeszűkül, hasa gömbölyű, fenéke felé erősen keskenyedek, alja egyenes. Vállát és hasát fésűsen bekarcolt egyenes és hullámvonalakötegek díszítik. Pereme alatt az egyedi égetés nyomai (a nyakának támasztott, elégett gyújtós

koromnyomai) látszanak. Ma.: 15 cm, szá.: 9,5 cm, fá.: 6,5 cm. 2. Az állkapocs alatt három *üveggyöngy* (45. kép 7) volt: 2/1–2. Két db feketésszürke színű, matt felületű, közel téglalap átmetszetű, lapos nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 1,24 cm, 1,27 cm, sz.: 0,25–0,76 cm, v.: 0,29 cm, furat Ø: 0,16–0,30, 0,16 cm. 2/3. Keki színű, forgatott, pusztuló felületű, lapos zömök dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 0,56 cm, sz.: 0,31–0,52 cm, v.: 0,27 cm, Ø: 0,27 cm. 3. A jobb felkar külső oldala mellett kerek átmetszetű, szárnyas csontjából készült *tűtartó* (45. kép 11) feküdt. H.: 7,9 cm, átm.: 0,8 cm. 4. Belsejében a *vastú* (45. kép 10) is előkerült. H.: 3 cm, legkisebb átm.: 0,15 cm. 5. A jobb könyök belső oldalán sötétszürke színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (45. kép 8) volt. Ma.: 2,3 cm, átm.: 3,3 cm. 6. A jobb szeméremcsont és a keresztcsont vége között trapéz alakú *vascsat* (45. kép 6) került elő a lábak felé mutató peckével lefelé. H.: 4 cm, sz.: 2,5–2,9 cm. 7. A sírgödör lábak felőli végében, pontosan a lábfejek előtt, a sírgödör alján, keresztben *részleges juhtemetkezés* – juhkoponya és lábcsontok – feküdtek. 8. Közvetlenül a bal lábfejen és lábszáron egy másik *juh keresztcsontja és ágyékcsigolyái, valamint medencecsontja* voltak. A jobb láb felőli sarok táján, a bal láb mellett, illetve a juhkoponyától balra, ugyancsak a sír alján az előbbi *juh bal oldali lapockája és felkarja*, és az utóbbi *juh jobb oldali lapockája és felkarja* volt. *Négy juh jobb oldali lapockája és felkarja és egy ötödiknek csak a jobb oldali felkarja* már 60 cm mélységben is előkerült.

Az edényből vett földminta gyakorlatilag pollenmentes volt. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában *Hordeum vulgare* cf. subsp. *hexastichum* (hatsoros árpa) pelyvás szemtermés 2 db szenült töredékét találta. A sírba helyezett 6 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje szeptember–október hónapra valószínűsíthető.

94. sír (45. kép 5): T.: ÉNy–DK, 324–144°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak felé keskenyedő, kisméretű sírgödör hossza 142 cm, szélessége 40–58 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 35 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *4 éves gyermek* gyenge megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal vállához billent, jobb lába egyenesen feküdt, az alkarcsonatok, a mellkas csontjainak egy része, valamint a medencecsontok elkorhadtak. Mell.: 1. *Juh bal oldali lábvége* a betöltésből. A sírba helyezett 4–5 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje augusztus–szeptember hónapra valószínűsíthető.

95. sír (45. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. Sekély – a felszíntől 45 cm – mélységben, a humuszba ásva, bal oldalára fektetve, zsugorított helyzetben eltemetett *25–30 éves nő* igen rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, mindkét keze a koponyához hajlítva, lábai felhúzva, térdei szorosan egymás mellett helyezkedtek el. A sírt a munkagép találta meg, jobb combcsontját megsemmisítette. A sírbeásás foltja nem volt érzékelhető.

96. sír (46. kép 1–2; 113. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. Az igen nagyméretű, téglalap alakú, mély sírgödör hossza 231 cm, szélessége 150 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 152 cm volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *20–23 éves nő* gyenge megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, karjai a testtől kisért eltartva, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el. A sírgödör jobb oldalán, a jelentkezéstől számított 63–87 cm mélységben 19–22 cm széles, befelé lejtő, szabálytalan padka húzódott, a bal oldali padka 57–77 cm-en jelentkezett, 28–35 cm széles volt, a sír vége felé aztán elkeskenyedett, és a sír fala lejjebb még egy padkával mélyült. A sírgödör lábak felőli sarkaiban szabálytalan téglalap alakú, kb. 25×35 cm nagyságú, lekerekített sarkú téglalap alakú mélyedések voltak. Mélységük a sír aljához képest 8–10 cm volt. Mell.: 1. Az állkapocs alatt rövid *gyöngysor* (46. kép 3) került elő: 1/1–2. Két db fekete, szürkésfekete színű, lukacsos, matt felületű, elcseppentett szélű lapított gömb alakú, opak üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 0,46 cm, 0,36 cm, Ø: 0,54 cm, 0,45 cm, furat Ø: 0,19 cm, 0,23 cm. 1/3. Szürkésbarna színű, matt, lukacsos felületű, hordó alakú, opak üveggyöngy, behúzódozó bázisú, hengeres furattal. H.: 0,61–0,64 cm, Ø: 0,45–0,47 cm, furat Ø: 0,15 cm. 1/4. Sötét türkizzöld színű, hosszában törött felületű, közel téglalap átmetszetű, lapos cseppszerű dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 1,07 cm, sz.: 0,76 cm, v.: 0,31 cm, furat Ø: 0,12 cm. 1/5. Fekete színű, forgatott, repedt felületű, közel téglalap átmetszetű, cseppszerű dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 1 cm, sz.: 0,74 cm, v.: 0,41 cm, furat Ø: 0,13 cm. 1/6. Színtelen, fényes, forgatott felületű, egyik oldalán ívesen bemélyedő, lapos zömök dinnyemag alakú áttetsző üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 0,69 cm, sz.: 0,22–0,53 cm, v.: 0,28 cm, furat Ø: 0,15 cm. 1/7–8. Két db sötét türkizkék színű, érdes, matt, repedt felületű, lapos zömök dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, kónuszos, illetve hengeres furattal. H.: 0,58 cm, 0,78 cm, sz.: 0,57 cm, 0,63 cm, v.: 0,31, 0,34 cm, furat Ø: 0,12–0,14 cm. 1/9–10. Két db fekete, illetve sötét keki színű, zömök dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 0,66 cm, 0,73 cm, sz.: 0,65 cm, 0,70 cm, v.: 0,56 cm, 0,43 cm, furat Ø: 0,10, 0,16 cm. 1/11–12. Két db színtelen, forgatott felületű, orsó alakú áttetsző üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 0,98 cm, 0,94 cm, sz.: 1,02 cm, 0,51 cm, v.: 0,41, 0,51 cm, furat Ø: 0,17 cm, 10 cm. 1/13. Színtelen, forgatott felületű, kúpszerű dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, ovális átmetszetű, kónuszos furattal. H.: 0,62 cm, Ø: 0,50 cm, furat Ø: 0,10–0,15 cm. 2–3. A medence jobb és bal oldalán egy-egy bronzhuzalból sodrott, nyitott *karkötő* töredékei feküdtek. A jobb

- töredékes (46. kép 5), a bal (46. kép 4) leginkább csak fémoxid formájában maradt meg. Átm.: 5 cm, v.: 0,1 cm. 4. A bal bokától kb. 20 cm-re karikás végű *vas merevítőpálca* (46. kép 6) feküdt. A tárgyat egy kerek átmetsetű, csavart vashuzal félbehajlításával alakították ki. Töredékes h.: 8 cm, sz.: 0,6 cm. 5. A koporsót *szegecselt vaspántokkal* (46. kép 7–9) és *vas ácskapcsokkal* (47. kép 1–4) erősítették meg. A koporsókapcsok a koponya fölött és két oldalán, a jelentkezéstől számított 120–140 cm-es mélységben kerültek elő, a bokák mellett két oldalon 115–120 cm mélységben, illetve fölöttük kb. 140 cm mélységben feküdtek. A mélységadatok jól mutatják, hogy a koporsó teteje közepén beszakadhatott. Az ácskapcsok nem pont a koporsó végeinél voltak, hanem végei közelében, a vázra merőlegesen, egy sorban 3–3 db/4–4 db, melyek a fedéldeszkatákat rögzítették egymáshoz és a koporsó oldalához. A szegecselt pántok valószínűleg a koporsó oldalához rögzítették a deszkákat, ezért görbültek meg, és nem szabályos U alakúak.
97. sír (47. kép 8): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A hosszúkás formájú, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 227 cm, szélessége 47 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 42 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *55–65 éves férfi* rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Testét tehát becsavarhatták, esetleg vájt koporsóba fektették.
98. sír (47. kép 7): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör barnás színű, sárgával kevert foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, a lábak felé kis mértékben szélesedő sírgödör hossza 199 cm, szélessége 60–70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 70 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *40–45 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billenve, karjai nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak nyújtva helyezkedtek el. Mell.: A lábak mellett *részleges juhtemetkezés* maradványai feküdtek, a jobb lábszár mellett juhkoponya volt, a bal lábszár mellett pedig a lábcsontok. A csontok helyzete alapján a csontokat leválasztották az állat bőréről, és a nélkül, de legalább is külön helyezték a sírba, mert a koponya a jobb, a lábak a bal lábszár mellett feküdtek. 2. *Tyúk fél tojása* a betöltésből.
99. sír (47. kép 5): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, keskeny, függőleges falú sírgödör hossza 198 cm, szélessége 58 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 45 cm volt, benne hason, zsugorított helyzetben *20–23 éves férfi* közepes megtartású csontváza feküdt. Koponyája bal oldalán, bal alkarja a medencelapát alatt, jobb karja a test mellett, nyújtva, a lábszárjai a medencéhez visszahajlítva feküdtek, „sarkát hátrakötötték”. A koponyán famaradvány volt megfigyelhető, alatta és környékén szerves maradványok (nemez, gyékény?). A csontváz alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. Bal lábszára alatt egyenes, egyélű, keskeny pengéjű *vaskés* (47. kép 6) feküdt. Nyéltüskéje töből letörött. H.: 10,6 cm, sz.: 1,5 cm. 2. A térdek előtt, a sírgödör sarkában *részleges juhtemetkezés* maradványai – juhkoponya és lábcsontok – feküdtek. 3. A juhkoponya mellett egy másik *juh keresztcsontja és farokcsigolyái* került elő. Ugyanitt *tyúk törzse, két szárnya és jobb oldali combja és tyúk fél tojása* is volt.
100. sír (47. kép 10–11; 113. kép 5): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, keskeny sírgödör hossza 206 cm, szélessége 66 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 60 cm volt, benne – valószínűleg vájt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben *60–65 éves férfi* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal vállához billent, vállai felhúzva, jobb karja a test mellett, nyújtva, a bal a medencére hajlítva, lábai egymással párhuzamosan helyezkedtek el, lábfejei egymáshoz értek. Bal kézfejét állatjárat bolygatta meg. Mell.: 1. Bal lábszára mellett egyenes, egyélű *vaskés* (47. kép 9) feküdt. Nyéltüskéje széles és lekerekített végű. H.: 9,8 cm, sz.: 1,4 cm. 2. A bal váll mellett egy kisméretű *vas ácskapocs* töredékei (47. kép 12) kerültek elő. Sz.: 0,6 cm. 3. A felsőtest alatt *részleges juhtemetkezés* – koponya és lábcsontok voltak (47. kép 11). Az állatbort a halott alá teríthették a koporsó alján. Az egyik láb ferdén feküdt a sír aljához képest.
101. sír: T.: ÉNy–DK, 314–134°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 145 cm, szélessége 65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *10–12 gyermek* igen rossz megtartású csontváza nyugodott. Csak a fogak, valamint a comb- és lábszárscsontok maradtak meg. A csontok alatt 5–6 cm volt a betöltés vastagsága. A csontváz a sírgödör jobb oldali felében feküdt.
102. sír (47. sír 5): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, szűk, a lábak felé enyhén szélesedő sírgödör hossza 193 cm, szélessége 45–50 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 24 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *60–70 éves férfi* rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája kissé balra fordult, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el.
103. sír (48. kép 4): T.: ÉNy–DK, 316–136°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, sekély sírgödör hossza 220 cm, szélessége 68 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 19 cm volt, benne – a csontok helyzete alapján valószínűleg vájt – koporsóban eltemet-

ve, hanyatt, nyújtott helyzetben 40–60 éves férfi rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt a vállhoz billent, vállai felhúzva, karjai közvetlenül a test mellett, nyújtva, bal keze a combcsonton, lábai szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el, térdei összeértek, lábfejei egymáson feküdtek. A csontváz jobb oldalán, a koponya mellett, a kar mellett és a lábszár mellett a koporsó fedelének farostjai kerültek elő.

104. sír (48. kép 3): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a vállak vonalától visszafelé kissé szélesebb, teknősen kiképzett aljú sírgödör hossza 218 cm, szélessége 63 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 59 cm, a lábak előtt 45 cm volt. A sírban – valószínűleg vájt koporsóban – hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája a bal oldalán, állkapcsa egyenesen feküdt, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, ugyancsak nyújtva helyezkedtek el. A csontváz alatt 11 cm vastag volt a betöltés, de koporsóra utaló famaradvány vagy elszíneződés nem került elő. Mell.: 1. A jobb térd alatt, a combcsontra merőlegesen egyélű, kisméretű *vaskés* (48. kép 2) feküdt. Tüskéje széles és lekerekített végű, éle ívelten kopott. H.: 7,6 cm, a penge h.: 5,7 cm, sz.: 1,4 cm. 2. Közvetlenül a bal lábszáron, középtájon *szárnyas bal oldali szárnya és combja* volt.

105. sír (48. kép 7): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú, enyhén ívelt, sekély sírgödör hossza 130 cm, szélessége 43 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 20 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 8–10 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, jobb térde a balhoz hajlítva helyezkedett el.

106. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, sekély sírgödör hossza 97 cm, szélessége 50 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 20 cm volt, benne 1,5–2 éves gyermek csontváza nyugodott, melyből csak csonttörmelék maradt.

107. sír (48. kép 1): T.: ÉNy-DK, 310–130°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé szélesedő sírgödör hossza 125 cm, szélessége 45–58 cm, a jelentkezéstől mért mélysége a koponyánál 38 cm, a lábak előtt 31 cm volt, benne – közvetlenül a sír alján – hanyatt, nyújtott helyzetben 4–5 éves gyermek közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája kissé jobbra fordult, bal karja nyújtva, lábai enyhén behajlítva feküdtek, a jobb kar és a mellkas csontjait állatjázat bolygatta meg.

108. sír (48. kép 8): T.: ÉNy-DK, 314–134°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, keskeny, lekerekített sarkú sírgödör hossza 219 cm, szélessége 65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 50 cm volt, benne – valószínűleg vájt – koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája bal oldalán feküdt, karjai a test mellett, illetve a medence alatt, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, térdei és lábfejei összeértek. Mell.: A koponya mögött, a sír fala mellett, a sírgödör aljánál 17 cm-rel magasabban közepes méretű *vas ácskapocs* (48. kép 9) feküdt. H.: 7,5 cm, sz.: 1 cm.

109. sír (48. kép 10): T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. A sírgödör barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szokatlanul széles, téglalap alakú, lekerekített sarkú, sekély sírgödör hossza 159 cm, szélessége 93 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 20 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 12–14 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen, karjai a test mellett, nyújtva, felhúzott térdei jobbra hajlítva helyezkedtek el, lábszárjai közvetlenül egymás mellett, párhuzamosan feküdtek. Mellkasát állatjázat bolygatta.

110. sír (48. kép 6): T.: É-D, 0–180°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. Az északkeleti sarkával a 124. számú fülkesír üres aknájára ásott, szabályos téglalap alakú, sekély sírgödör hossza 184 cm, szélessége 76 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 24 cm volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 50–60 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt felhúzott jobb vállához billenve, jobb karja a test mellett derékszögben behajlítva, bal karja nyújtva, lábai egyenesen, egymással párhuzamosan helyezkedtek el. A koponya a 124. sír fülkéje fölött, a beszakadt sárga agyagon nyugodott. A sírgödör jobb oldalán jól kivehető volt a koporsó oldalának barnás színű vonala.

111. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 150 cm, szélessége 59 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 60 cm volt, benne 1–2 éves gyermek csontváza nyugodott, melyből csak a koponya egy darabja maradt meg, a többi csont felszívódott a talajban.

112. sír (49. kép 10): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 177 cm, szélessége 54 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 42 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 35–40 éves férfi rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája balra, a vállhoz billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak nyújtva helyezkedtek el. Mell.: 1. *Tyúk mindkét szárnya* a jobb vállon.

113. sír (49. kép 1; 113. kép 6): Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 237 cm, szélessége 130 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 54 cm volt. A sírban jobb oldalon egy 17–19 éves nő, bal oldalán pedig egy 25–30 éves férfi egyaránt jó megtartású csontváza nyugodott. A nő hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt, koponyája bal oldalára fordulva és a vállához billenve nyugodott, mindkét karja nyújtva a test mellett, lábai kissé behajlítva és jobbra felhúzva helyezkedtek el. Lábfejét állatjártat bolygatta meg. A férfi ugyancsak hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt, koponyája egyenesen előretékintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Vállaik összeértek, érintkező kezeiket összekulcsolták. Mell.: 1. A nő jobb medencelapátjának belső oldalán balra mutató pecekkel egy trapéz alakú bronzcsat (49. kép 3) feküdt. Keretének metszete három oldalon álló téglalap alakú, a negyediken, a pecek rögzítésének oldalán kerek. Pecke ívelt és széles. H.: 2,5 cm, sz.: 2,1–2,3 cm. 2. A férfi jobb medencelapátja alatt aranyozott felületű vas övforgó (49. kép 4) feküdt. Végei csúcsban végződnek, előoldalát S alakú indák díszítik. H.: 6,2 cm. 3. Ugyancsak a jobb medencelapát alatt nittszeg félgömbös feje (49. kép 5) volt. Lehetséges, hogy az övforgó szegecsének fejét fedte. Átm.: 0,45 cm. 4. Keresztcsontra csúcsán, jobbra mutató pecekkel egy trapéz alakú bronzcsat (49. kép 2) volt. Keretének metszete három oldalon háromszög alakú, a negyediken, a pecek rögzítésének oldalán kerek. Pecke ívelt formájú. H.: 2,25 cm, sz.: 2–2,3 cm. 5. A jobb oldali bordák végeinél, illetve a medencelapát alatt vasár (49. kép 6) feküdt. Tüskéje hegyes végű és négyzetes keresztmetszetű, farostok borítják, hegyének keresztmetszete kerek. H.: 7,3 cm, tüskéjének átm.: 0,5 cm, a hegy h.: 4 cm, átm.: 0,5 cm. 6. A keresztcsontra előtti utolsó és utolsó előtti csigolyán négyzetes vascsat töredéke (49. kép 9) volt. 7. A jobb váll fölött kis, téglalap alakú, egyik rövid oldalán kampós vastárgy (49. kép 7) került elő. H.: 2,8 cm, sz.: 1,2 cm, a kampós vég h.: 1 cm. 8. A jobb lábujjpercek között hosszúkás vastöredék (49. kép 8) volt. Egyik vége elkeskenyedik, a másik töredékes. Keresztmetszete négyzetes. H.: 2,8 cm, átm.: 0,7 cm. 9–10. A sírgödör lábak felőli végében, a csontvázal egy szinten két részleges juhtemetkezés feküdt, valamint egy harmadik juh bal oldali lábszára, illetve az egyik juh keresztcsontra és farokcsigolyái és egy másik juh lapockája. 11. A juhkoponyák felett, a nyesett felszínhez képest 20 cm mélységben nagyméretű paticsdarab volt a betöltésben.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

114. sír (50. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör sötétebb, kevert foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, a koponya mögött lekerekített végű sírgödör hossza 150 cm, szélessége 58 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 34 cm volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 5 éves kislány csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, karcsontjai nagyrészt elkorhadtak, de valószínűleg egyenesen fekhettek, mert a jobb kéz csontjai a jobb combtó mellett kerültek elő, lábai nyújtva helyezkedtek el, bal combcsontját állatjártat mozdította el. A sírgödör jobb oldali fala erősen lejtett befelé, a sír alja a koponya alatt és mögött, illetve kb. a térdek vonalától teljes szélességében 4–5 cm-rel mélyebb volt. Mell.: 1. A koponya jobb oldala alatt szilvamag formájú, ezüsthuzalból hajlított fülbevaló (50. kép 3) feküdt. Egyenesen levágott végére ráhajlik elkeskenyedő, kampós másik vége, melyre ezüsthuzalt tekerceseltek. Legnagyobb átm.: 1,7 cm, huzalv.: 0,14 cm. 2. A nyakban 22 szem gyöngyből fűzött gyöngysor (50. kép 2, 5) volt: 2/1–2. Két db fekete színű, fényes felületű, deformált lapított gömb alakú, opak üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,30–0,35 cm között, Ø: 0,46–0,47 cm, furat Ø: 0,16 cm, 0,17 cm. 2/3. Fekete színű, fényes felületű, deformált hordó (köles) alakú, opak üvegyöngy, behúzódó bázisú, hengeres furattal. H.: 0,34–0,36 cm között, Ø: 0,35–0,39 cm, furat Ø: 0,13 cm. 2/4–5. Két db fekete színű, fényes felületű, gyűrű alakú, opak üvegyöngy, behúzódó bázisú, hengeres, illetve kónuszos furattal. H.: 0,36 cm, 0,34 cm, Ø: 0,46 cm, furat Ø: 0,12 cm, 0,11–0,13 cm. 2/6. Fekete színű, fényes felületű, deformált hosszú henger alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,42 cm, Ø: 0,41–0,44 cm, furat Ø: 0,17–0,19 cm. 2/7–9. Három db sötét vörös (1), zöld (1), illetve türkizöld (1) színű, érdes, sávosan puszta felületű, rövid henger alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,47–0,62 cm között, Ø: 0,79–0,90 cm között, furat Ø: 0,34–0,43 cm között. 2/10. Fekete színű, matt felületű lapított, ívelt oldalú henger alakú, opak üvegyöngy, hengeres furattal. H.: 0,76 cm, sz.: 0,92 cm, v.: 0,42 cm, furat Ø: 0,17 cm. 2/11. Fekete színű, forgatott felületű, deformált hordó alakú, opak üvegyöngy, behúzódó bázisú, hengeres furattal. H.: 0,48–0,50 cm, Ø: 0,45 cm, furat Ø: 0,16 cm. 2/12. Zöld színű, matt felületű deformált négyzetes átmetszetű rövid hasáb alakú, opak üvegyöngy, egyik oldala ferdén levágott, furata hengeres. H.: 0,35–0,45 cm, sz.: 0,69 cm, v.: 0,66 cm, furat Ø: 0,16 cm. 2/13. Világosbarna színű, téglalap átmetszetű, lecsiszolt sarkú hosszú hasáb alakú karneolgyöngy, kónuszos furattal. H.: 1,14 cm, sz.: 0,63 cm, v.: 0,41 cm, furat Ø: 0,09–0,19 cm. 2/14–22. Kilenc db szürke színű, két félből forrasztott hordó/bikónikus alakú ólomlemezes gyöngy, behúzódó bázisú furattal. H.: 0,82–0,95 cm között, Ø: 0,60–0,71 cm között, furat Ø: 0,09–0,21 cm között. 3. A jobb kéz csontjai között nyitott, egymásra hajló végű bronz huzalgűrű (50. kép 4) volt. Átm.: 1,7 cm, v.: 1,25 cm. 4. A jobb boka mellett tyúk jobb oldali combja volt.

115. sír (49. kép 14): T.: ÉNy–DK, 324–144°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú, keskeny sírgödör hossza 218 cm, szélessége 68 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 31–37 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 60–65 éves férfi

közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája bal vállához billent, mellkasa elnyomódott balra, mindkét karja a test mellett, nyújtva feküdt, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A bal combcsont mellett, peckével a koponya irányába mutatva trapéz alakú *bronzcsat* (49. kép 13) feküdt. Keretének metszete három oldalon háromszög alakú, a negyediken, az ívelt pecek oldalán kerek. H.: 3,1 cm, sz.: 2,1–2,5 cm. 2. A bal lábszárcsonton keresztben *lúd jobb oldali combja* feküdt.

116. sír (50. kép 6–8; 113. kép 7–9): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör barnás színű, sötét foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 216 cm, szélessége 85 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 49 cm volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája feltámasztva és kissé jobbra fordulva, jobb karja a test mellett, nyújtva, bal alkarja a medencére hajlítva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A koponya mögött és a lábfejek előtt a sírgödör teljes szélességében 6–10 cm-rel mélyebb volt. Valószínűleg összetartozik a 114. gyereksírral. Mell.: 1. A koponya jobb oldala mellett *bronz fülbevaló* kerek karikája (50. kép 10) feküdt. Felső vége hegyes, alul egy bronzpánt fogja át. Átm.: 1,6 cm, huzalv.: 0,15 cm. 2. A bal oldali bordák között egy másik, ép *fülbévaló* (50. kép 9) feküdt. Bronzhuzalból hajlított, felső végén hegyes, kerek karikájához fekete színű üvegyöngy csatlakozik. Átm.: 1,9 cm, huzalv.: 0,1 cm. 3. A jobb oldali sírfal mellett, a sírgödör teljes hosszában *marha csontváza* feküdt bal oldalán, nem pontosan anatómiai rendben, orra magasan feküdt, a sír végének támasztva, lábai teste alá gyűrve helyezkedtek el. Mellkasának egyik oldalát a sír láb felőli falához támasztva találtuk, az oldalas előtt *keresztcsontja és csigolyák* feküdtek. 4. A sír végében, a marhacsontok alatt *részleges báránymetkezés: koponya és mellső lábvégek* kerültek elő. Hátsó lába alatt egy fiatal *juh lábszontja* volt. 5. A lábfejek mellett *tyúk mindkét combja* került elő.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető. Az embertani anyagon Poznańban végzett ¹⁴C mérés alapján (Poz-32968; 134. kép 6) a temetés valószínűsíthető időszaka 688 (68.2%) 800 cal AD, illetve 676 (95.5%) 870 cal AD.

117. sír (51. kép 6): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, ívelt formájú sírgödör hossza 192 cm, szélessége 55 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 51 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. A csontváz gerincének vonala nem volt egyenes, a gerincvonal követte a sírgödör formáját. Koponyája bal oldalán feküdt, jobb karja a test mellett, nyújtva, a bal kissé behajlítva, lábai egymással párhuzamosan, nyújtva helyezkedtek el. Mell.: A homlok és a bal oldali sírfal között sötétszürke színű, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült, az oldalán négy sávban körbefutó, fésűs hullámvonaldíszes *fazék* (51. kép 7) állt. Ma.: 12 cm, szá.: 9 cm, fá.: 5,1 cm.

Az edényből vett földminta gyakorlatilag pollenmentes volt. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában nem talált növényi/szerves maradványt.

118. sír (49. kép 11): T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 161 cm, szélessége 60 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 8 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 12–14 éves kislány rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé balra nézett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Jobb alkarját állatjártat vitte el a bal váll mellé. Mell.: A koponya bal oldala mellett *bronz fülbevaló* (49. kép 12) feküdt. Ovális, négyszögletes keresztmetszetű karikájához granulációt utánzó hengerpalást alatt benyomott oldalú, fehér, irizáló színű, hosszúkás üvegyöngy csatlakozik, illetve felül egy másik fehér gyöngy díszíti a karikát, melyet alsó végén, illetve nyitott végével szemközt granulációt utánzó bronzpánt fog át. Átm.: 2,2 cm, huzalv.: 0,2 cm.

119. sír (51. kép 2): T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 145 cm, szélessége 66 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 12 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 5 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen, karjai és lábai nyújtva helyezkedtek el, a mellkas és a medence csontjai nagyrészt elkorhadtak.

120. sír (51. kép 1): T.: ÉNy–DK, 304–126°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, keskeny, lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 188 cm, szélessége 57 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 36 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalára fordulva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. Jobb szárcsontját állatjártat bolygatta meg.

121. sír (51. kép 4): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör sötét foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 220 cm, szélessége 73 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 39 cm volt, alja a koponya mögött és a lábak előtt teljes szélességében 7–12 cm-rel

sekélyebb volt. A sírban koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 60–70 éves férfi rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, jobb karja a medencére hajlítva, a bal a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A csontváz és a sírgödör alja között 27–30 cm vastag volt a betöltés, színe feketére váltott. Mell.: A koponya bal oldala mellett kisméretű *vas ácskapocs szára* (51. kép 3) került elő.

122. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 152 cm, szélessége 58 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 31 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 7–8 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Igen töredékes koponyája bal vállához billent, a jobb kar és a mellkas csontjai elenyésztek, bal karja nyújtva, lábai egymás mellett, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el.

123. sír (51. kép 5): T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. Sekély – a felszíntől 43 cm – mélységben, hanyatt, nyújtott helyzetben *felőtt férfi* igen rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája, valamint jobb karja hiányzott, bal karja a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, egyenesen feküdtek. A hiányzó csontvázrészeket a munkagép vitte el. A sírbeásás foltja nem volt megfigyelhető.

124. sír (52. kép 1–2; 114. kép 1–3): Fülkesír. T.: ÉÉNy–DDK, 328–148°. A sír aknájának elszíneződése kevert, sárgásbarna színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben, melyet a délnyugati oldalon a 110. sír foltja vágott. A 180 cm hosszúságú, melléklet nélküli 110. sírt részben az aknára, részben a fülkére ásták rá, a sírba temetett elhunyt koponyája a fülke beszakadt száját jelző agyagtömbön nyugodott. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a fülke szája felé enyhén szélesedő, egyenes aljú akna hosszúsága 150 cm, szélessége 55–72 cm, a jelentkezési szinttől mért mélysége az indulásánál 40 cm volt, végénél egy lépcsővel mélyült a fülke felé, a fülke boltozatának beszakadását a sírfehéken fekvő agyagtömb jelezte. Az egyöntetű fekete betöltésű fülke 27°-os szögben lejtett lefelé, hossza 240 cm, szélessége 70 cm volt, vége enyhén szűkült, íves végfala kb. 25 cm magasságig követhető volt. Az akna jelentkezési szintjéhez viszonyított mélysége az indulásánál 70 cm, végénél 160 cm volt. A kissé teknős kialakítású fülke alján, valószínűleg vajt koporsóban feküdt a hanyatt fektetve, nyújtott testhelyzetben eltemetett 12–14 éves fiú. Koponyája balra és előrebillent, vállai felhúzva, mindkét karja szorosan a test mellett, lábai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. A szeméremcsontnál *bronz lemeztöredékek* (52. kép 3) kerültek elő. 2. A jobb combcsont belső oldalán, a szeméremcsont közelében egy téglalap alakú, kisméretű *vascsat* (52. kép 4) feküdt balra mutató peckével felfelé. H.: 3,9 cm, sz.: 2,9 cm.

125. sír (53. kép 1–2; 114. kép 4–6): Fülkesír és lószerszámos temetkezés. T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. Az akna betöltése barnás színű, kevert összetételű foltként mutatkozott a sárgás színű, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú akna hossza 130 cm, szélessége 90–95 cm, a jelentkezési szinttől mért mélysége 37 cm volt. Független oldalfalai a fülke szája felé enyhén nyitódtak, alja kétharmad részig néhány centimétert lejtett mindössze, majd meredeken (32°-os szögben) mélyülni kezdett a fülke szája felé. A fülke valószínűleg az akna utolsó harmadából indult, nem pedig a délkeleti végfalból. Az akna végében, illetve a fülke szájában a betöltés feketére váltott, ennek az elszíneződésnek az északnyugati harmadában kerültek el a lószerszám tartozékai – a körülményekből ítélve – az összegöngyölt állat/lóbor szomszédságában, melynek segítségével a fülke száját elrekesztették. Az akna lejtésének megfelelően folytatódó, meredeken mélyülő fülke hossza 290 cm, szélessége 70–95 cm volt, alja egyenes, enyhén íves kialakítású végfala kb. 80 cm magasságig követhető volt. A fülkében egy 50–60 éves férfi hanyatt fektetve, nyújtott testhelyzetben eltemetett csontváza nyugodott, koponyája előrebillent, mindkét karja a test mellett, lábai egyenesen feküdtek. Mell.: 1–2. A fülke szájában, a sír aljától 10 cm-rel magasabban, vasból kovácsolt, *hurkos fülű kengyel* (54. kép 3–4) feküdt az összegöngyölt állatbőr maradványában. Száruk négyszögletes, talpalójuk ívelt és szélesre kalapált, egyikük füle töredékes. Az ép kengyel ma.: 13 cm, sz.: 11,5 cm, a talp sz.: 2,8 cm. A töredékes darab sz.: 10,7 cm. 3. Részben a jobb oldali kengyel fülén, nyitott helyzetben került elő a vasból kovácsolt, aszimmetrikus szárú *csikószabla* (54. kép 2). Karikás csuklója megsemmisült. Az egyik szár h.: 10,5 cm, a töredékes karikájú szár becsült h.: 9 cm. 4. A bal oldali kengyel talpa alatt, jobbra mutató peckével felfelé volt a nagyméretű, trapéz alakú *vas hevedercsat* (54. kép 5), melynek keretét szélesebbik oldalán szélesre és laposra kalapálták. H.: 5,55 cm, sz.: 3,6–5,1 cm. 5. A szabla jobb oldalán kulcs formájú *vas nyeregartozék* (54. kép 1) volt. Szárát minden oldalon konzerválódott famaradványok borították, pontosan jelezve, hogy milyen mélységig – 1,8 cm – süllyesztették be a fa nyeregkázába. H.: 2,8 cm, sz.: 2,1 cm. 6. A lószerszám tartozékai mellett egy *lófog* (felső molaris, dext. M², váltófog) került elő. 7. A bal oldali szeméremcsonton egy kissé benyomott oldalú, trapéz alakú *vascsat* (53. kép 3) feküdt peckével felfelé és a lábak irányába mutatva. H.: 4,2 cm, sz.: 3,3 cm. 8. A bal combcsont fejének belső oldala mellett egy kisebb, trapéz alakú *vascsat* (53. kép 4) volt peckével felfelé, ugyancsak a lábak irányába mutatva. Kerete szélesebbik végén szélesre és laposra kalapált. H.: 3,9 cm, sz.: 3,4 cm. 9. A bal combcsont és térd külső oldalán egy világos szürke színű, korongolt *edény* (54. kép 6) feküdt töredékes állapotban, nyaka alatt bebökődött mintasor, vállán sűrűn, hasán ritkábban, fésűsen bekarcolt vonaldísz fut körbe. Kihajló pereme tagolt, nyaka erősen összeszűkül, hasa gömbölyű, alja egyenes. Ma.: 22,5 cm,

szá.: 11 cm, há.: 18,5 cm, fá.: 9 cm. Az edényt valószínűleg a fülke szájába vagy a halott feje mellé helyezték, a bal oldalra, s csak később gurult beljebb a fülkébe. 10. A koponya jobb oldala mellett, illetve a koponya mögött, a jobb kar vonalában felnőtt *juh ágyék csigolyái, keresztcsontja és farokcsigolyái (ad.)* kerültek elő.

Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8033; 135. kép 2) a temetés valószínűsíthető időszaka 435 (68.2%) 607 cal AD, illetve 400 (95.5%) 655 cal AD, a Poznańban végzett ¹⁴C mérés alapján (Poz-32969; 135. kép 1) a temetés valószínűsíthető időszaka 620 (68.2%) 664 cal AD, illetve 591 (95.5%) 684 cal AD.

126. sír: T.: É–D, 350–170°. A sírgödör barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 105 cm, szélessége 50 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 45 cm volt, benne a csontok elenyésztek. Tejfogak sem kerültek elő. Ez utóbbi okból, valamint mérete alapján *csecsemő* sírja lehetett.

127. sír (55. kép 1–2; 114. kép 7–8): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 230 cm, szélessége 150 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 110 cm volt. Sírgödöre jobb oldalán 30–33 cm, bal oldalán 41–50 cm széles padka húzódott kb. 30 cm mélységben, a sírfolt jelentkezéséhez képest. A keresztben a padkákra fektetett, beszakadt deszka maradványai is megfigyelhetőek voltak (barnás, vékony vonalként). A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 20–23 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen, lábszárai közvetlenül egymás mellett helyezkedtek el, a lábfejek egymáshoz értek. A felsőtest körül feltűnően fekete és puha volt a betöltés, míg másutt világosabb, kemény és darabos. Mell.: 1. A koponya bal oldalán *fülbevaló* (55. kép 3) feküdt. Szögletes keresztmetszetű, ovális karikájához granulációt utánzó bronzhenger alatt áttetsző zöld, szögletes üvegyöngy csatlakozik, a csüngő tengelye a karikán belül is meghosszabbított, illetve fönt, a karika külső oldalán is felmagasodik. Alsó végén, illetve nyitott végével szemközt a karikát granulációt utánzó bronzpántok fogják át. Átm.: 2,2 cm, huzalv.: 0,15 cm. 2. Kb. 15 cm-rel a sír alja fölött, a bal térd vonalában a padka mellett, másodlagos helyzetben kis *bronzfibula* (55. kép 4) került elő. Vastúje tönkrement. H.: 2,8 cm. 3–4. Bal sarkán, illetve mellette *lúd tojása* és egy *tyúk fél tojása* volt, valamint ugyanitt és a jobb lábujjcsontok előtt *lúd háta* és *bal oldali combja* feküdtek. 5. A lúd csontjai alatt *juh keresztcsontja (ad.)* került elő.

128. sír (55. kép 5–6): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú sírgödör hossza 232 cm, szélessége 96 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 82 cm volt, jobb oldalán 10–15 cm széles padka húzódott kb. 50 cm mélységben a sírfolt jelentkezéséhez képest. Bal oldala lefelé domborúan ívelt volt, a sírgödör koponya felőli bal sarkában és a lábak felőli sarkokban kb. 30 cm átmérőjű gödrök voltak, mélységük 4–7 cm. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben 40–45 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordulva, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva, térdei két oldalra kissé felhúzva helyezkedtek el. Végtagjai alatt 5–6 cm vastagságú volt a betöltés. Mell.: 1. A keresztcsonton jobbra mutató pecekkel trapéz alakú *vascsat* (55. kép 8) feküdt. H.: 3,7 cm, sz.: 3–3,3 cm. 2. A bal boka vonalában, a sírgödör fala mellett egyélű *vaskés* pengéjének töredéke (55. kép 7) volt. Sz.: 1,8 cm.

129. sír (56. kép 1–2): T.: ÉNy–DK, 308–128°. A sírgödör elszíneződése barnás színű, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A téglalap alakú, a lábak felé enyhén szélesedő sírgödör hossza 215 cm, szélessége 97–105 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 83 cm volt, jobb oldalán 25–40 cm széles padka húzódott, mely a sírfolt jelentkezéséhez képest kb. 30 cm mélységben mutatkozott. A sír aljánál 8–10 cm-rel magasabban – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 60–65 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai ugyancsak nyújtva helyezkedtek el egymás mellett, lábfejei egymáshoz értek. Mell.: 1. A bal felkar külső oldalán kisméretű, barna színű, *agyag orsógomb* töredéke (56. kép 3) volt. 2. A jobb váll fölött *szárnyascsont* került elő, illetve a sírfolt jelentkezéséhez képest 5 cm mélységben *állatcsont* feküdt a padka fölött, kb. a térdek vonalában.

130. sír (56. kép 4): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör elszíneződése fekete színű, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 220 cm, szélessége 78 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 45 cm, benne – valószínűleg vájt koporsóban – hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el, a jobb alkart állatjárat mozdította el a helyéről, a jobb combcsont mellett került elő. Végtagjai alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A sírgödör bal oldali falából kb. a medence vonalában, állatjáratból került elő három darabban az egyenes, egyélű *vaskés* (56. kép 5). Tüskéje hosszú, keskeny és hegyes végű. H.: 12 cm, a penge h.: 7,7 cm, sz.: 1,7 cm.

131. sír (56. kép 7–8): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör elszíneződése barnás színű, kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 163 cm, szélessége 60 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 71 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben

8–10 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé jobbra fordulva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. Állatjárat bolygatta, jobb lábfejének csontjai a bal csukló mellett kerültek elő. A végtagok alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A jobb csuklón *vascsörgő* (56. kép 6) feküdt. Füle négyzetes, teste két félgömbből összeillesztett. Töredékes, belsejében kocka alakú kavics volt. 2. A gyerek alatt *részleges báránytemetkezés* maradványai kerültek elő. A jobb térd vonalában a sír fala mellett *báránykoponya* feküdt, a *lábsontok* az emberi váz alatt voltak, közvetlenül a sírgödör alján.

A sírba helyezett 3–4 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje július–augusztus hónapra valószínűsíthető.

132. sír (57. kép 4): T.: ÉNy–DK, 312–132°. A sírgödör sötét foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú, sekély sírgödör hossza 205 cm, szélessége 58 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 14–20 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett feküdtek, jobb keze a combcsont fején nyugodott, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el.

133. sír (57. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 188 cm, szélessége 56 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 15 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el, a lábfejek összeértek. A csontváz alatt kb. 5 cm vastag volt a sír betöltés.

134. sír (57. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. A sírgödör közepén sárga, a két szélén fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 220 cm, szélessége 112 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 102 cm volt, a jobb oldalon 32–45 cm mélyen egy padkaszerű, befelé erősen lejtős földlépcsővel 10–19 cm-rel keskenyebb lett, a bal oldali padka 20–24 cm széles volt, és 18–28 cm mélyen jelentkezett. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, az állkapocs leesett, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek, lábai egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A jobb alkarcsontokon sötétszürke színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (57. kép 2) volt. Alja és teteje enyhén homorú. Ma.: 2,8 cm, átm.: 3,3 cm. 2. A sír bal láb felőli sarkában *részleges báránytemetkezés* maradványai feküdtek. A juhkoponya bal oldalán feküdt, orral jobbra, a lábszárcsontok közvetlenül mellette kerültek elő.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

135. sír (57. kép 7; 114. kép 9): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, széles sírgödör hossza 143 cm, szélessége 68 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 42 cm volt, benne kissé átlósan, hanyatt, nyújtott helyzetben 3–4 éves gyermek csontváza nyugodott. Koponyája töredékes, állkapcsa hiányzott, karjai és lábai nyújtva feküdtek. A csontváz alatt kb. 5 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A jobb csukló helyén *bronzcsörgő* (57. kép 6) volt. Körte alakú, egybe öntött, füle szögletes. Alján kereszt alakú nyílás van, melynek szarai kör, illetve négyszög alakban kiszélesednek. Belsejében kavics. Ma.: 3,5 cm, átm.: 2,7 cm. 2. A combcsontokon kerámiazúzalékkal soványított, kézi korongon készült, testszínű, füles *bögge* (57. kép 5) állt. Ma.: 9,5 cm, szá.: 6,7 cm, fá.: 4,5 cm. 3. A bal combcsont külső oldalán, közvetlenül a sír alján juhkoponya feküdt orral a sír bal oldali fala felé, a bal combcsont mellett feküdtek a lábszárcsontok. *A részleges báránytemetkezést, a báránybőrt a gyermek alá teríthették.*

Az edényből vett földminta gyakorlatilag pollenmentes volt. A sírba helyezett 4–5 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje augusztus–szeptember hónapra valószínűsíthető.

136. sír (58. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, sekély sírgödör hossza 118 cm, szélessége 52 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 36 cm volt, benne – lábakkal ellátott koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 3–4 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. A karok, a lábak csontjai, illetve a medencék nagyrészt elkorhadtak. A csontváz kb. 5 cm-rel feküdt magasabban a sír aljánál. A koponya mögött kb. 15 cm széles bordát képezett a sárga agyag, a sírgödör koponya mögötti sarkai 4 cm-rel mélyebbek voltak a sír aljánál. A jobb láb felőli sarok táján határozottan jelentkezett a koporsó elszíneződése. Mell.: A jobb combcsont külső oldalán rézzel futtatott *vascsörgő* (58. kép 2) volt. Teste gömbös, két félből összeállított, füle kerek, nyílása kitéredezett. Belsejében szögletes kavics. Ma.: 3,3 cm, átm.: 2,8 cm. Rajta nagy felületen textillenymat látszott.

137. sír (58. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör sötét foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, függőleges falú, a lábak felé kissé szélesedő sírgödör hossza 194 cm, szélessége 66–72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 47 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé jobbra fordult, vállai felhúzva, jobb karja a medencére hajlítva, bal karja a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A csontváz karjai és lábai alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. Közvetlenül a jobb felkar

belső oldala alatt világosbarna színű, kettős csonka kúp alakú, mélyen bekarcolt, párhuzamosan körbe futó vonalakkal díszített, *agyag orsógomb* (58. kép 3) volt. Ma.: 2 cm, átm.: 3 cm. 2. A betöltésből *tyúk bal oldali combcsontja* került elő.

138. sír (58. kép 7): T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 192 cm, szélessége 65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 50 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *30–35 éves nő* közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobbra billent, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, a lábfejek összeértek. A csontváz alatt kb. 5 cm vastag volt a betöltés. A bontás során keskeny koporsóra utaló elszíneződést/vonalat lehetett megfigyelni. Mell.: A gerincoszlop bal oldalán, illetve a keresztcsonton rövid, keskeny, egyélű *vaskés* (58. kép 5) feküdt. Tüskéje hosszú és hegyes végű. H.: 7,7 cm, a penge h.: 4,5 cm, sz.: 1,1 cm. 2. A bal combcsont belső oldalán kisméretű, négyszögletes *vascsat* (58. kép 6) volt, pecke a koponya felé mutatott. Tüskéjének töve lapos és kerek. H.: 3,2 cm, sz.: 2,5 cm. 3. A jobb combcsont belső oldalán *tojás* volt, igen rossz állapotban. 4. A térdek között *tyúk combcsontja* voltak.

139. sír (58. kép 8): T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 35 cm volt, benne valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *40–45 éves férfi* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal vállához billent, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A karok és a lábak alatt 8–10 cm vastag volt a sírbetöltés. Mell.: A bal combcsont külső oldalán, hegyével a lábak felé mutatva nagyméretű, ívelt hátú *vaskés* (58. kép 9) feküdt. A penge egész felületén jól látszanak a tok farostjai. Tüskéjének vége letört. H.: 21 cm, a penge h.: 18,5 cm, sz.: 2,2 cm.

140. sír (59. kép 6): T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 228 cm, szélessége 77 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 60 cm volt, benne – valószínűleg vájt – koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *24–30 éves férfi* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. Végtagjai alatt 6–8 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A keresztcsont jobb szélén, peckével a lábak irányába mutatva egy bronzból öntött, ovális, profilált karikájú, a karikával egybe öntött díszítetlen pajzstestű – három szegecslyuk üti át – *csat* (59. kép 7) feküdt. Az S alakú pecket bronzszeg rögzíti. A csatkarika átm.: 1,6 cm, a csattest h.: 1,3 cm, a csat teljes h.: 2,5 cm. 2. A jobb medencelapáton, közvetlenül a keresztcsont szélén, a csat előtt, a csontváz tengelyére merőlegesen egy bronzból öntött, kettős lapú, felcsúcsosodó rögzítő fülekkel ellátott, ívelt végű, gyöngysorkeretes, liliosomos díszítésű, áttört *kisszív* (59. kép 9) volt. H.: 2,3 cm, sz.: 1,1 cm, v.: 0,75 cm. 3. A bal lábfej fölött néhány cm-rel, másodlagos helyzetben, lekerekített végű, négy szegeccsel ellátott *bronzlemez* (59. kép 8) került elő. H.: 2,2 cm, sz.: 0,7 cm. 4. A jobb combcsont külső oldala mellett, azzal párhuzamosan egyenes, egyélű *vaskés* (59. kép 11) feküdt. A tüske keskeny, hegye lekerekített. H.: 17 cm, a penge h.: 12,5 cm, sz.: 2 cm. 5. A kés fölött kisméretű vas *ácskapocs* (59. kép 10) volt. H.: 5 cm, sz.: 1 cm.

141. sír (59. kép 2): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített végű téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 198 cm, szélessége 78 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 39 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *16–17 éves fiatal* csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobbra billent, vállai felhúzva, karjai és lábai nyújtva helyezkedtek el. A csontváz körül igen fekete, karjai alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés, valószínűleg koporsóban temették el. Mell.: A sírfolt jelentkezési szintjén, kb. 30 cm-rel a csontváz fektetési szintje fölött, jobb lábfeje táján, orral a sír jobb láb felőli sarka felé *báránypoponya* feküdt (a lábak valószínűleg a sekély mélység miatt nem kerültek elő). A juh bőrét a koponya helyzetéből ítélve a koporsó tetejére teríthették.

142. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör sötétebb foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, kisméretű sírgödör hossza 101 cm, szélessége 45 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 13 cm volt, benne a *gyermekcsontváz* szinte teljesen elenyészett, csak a koponyából maradt némi csonttörmelék. Mell.: A sír betöltéséből *bronz fülbevaló-karika* (59. kép 5) került elő. A huzal metszete szögletes, felső vége elvékonyodik, az alsó kis gömbben végződik. Átm.: 2,1 cm, huzalv.: 0,2 cm.

143. sír (59. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 348–168°. A sírgödör sötét barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, hosszúkás formájú, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 243 cm, szélessége 83 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 47 cm volt, benne koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *30–35 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. A csontváz alatt 8–10 cm vastag volt a sírbetöltés, színe feketére váltott. Mell.: 1. A jobb lábfej táján 2–3 kisméretű *vas ácskapocs* töredékei (59. kép 4) kerültek elő. Sz.: 0,6–0,7 cm. 2. A lábfejek körül, a sír alján *részleges báránypemtetkezés* maradványai feküdtek. A juhkoponya a jobb lábfej és a sírfal között volt, a lábcsontok a halott lábfejei alatt kerültek elő.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

144. sír (60. kép 4): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 143 cm, szélessége 65 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 63 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *10–11 éves gyermek* rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra billent, lábai egyenesen helyezkedtek el, a csontváz többi része felszívódott a sír igen puha és fekete színű, szerves anyaggal telített betöltésében. A sír bal oldalán, a bal láb felőli sarok felé szélesedő padka húzódt. A padka jelentkezési szintjétől a betöltés nagyon puha és fekete volt. A csontváz alatt kb. 10 cm vastag volt a sírbetöltés. Mell.: 1. A jobb combcsont mellett, hegyével a koponya felé mutatva egyenes, egyélű *vaskés* (60. kép 5) feküdt. Tüskéje lekerekített végű. H.: 10,5 cm, a penge h.: 7,3 cm, sz.: 1,7 cm. 2. A kés hegye mellett kisméretű, trapéz alakú *vascsat* (60. kép 3) volt, a koponya felé mutató peckével lefelé. H.: 3,3 cm, sz.: 2,5–2,7 cm. 3. A bal combcsont mellett, a sír alján *részleges juhtemetkezés* maradványai feküdtek: juhkoponya és közelében három lábszárcsont, egy másik lábszár a koponya mögött került elő. Az állat bőrét a halott alá teríthették.

145. sír (59. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A hosszúkás, téglalap alakú, a koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 64 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 27 cm volt, benne – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben *50–60 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája a vállhoz billenve, jobb oldalán feküdt, vállai felhúzva (bal kulcsontját állatjárat mozdította el), karjai szorosan a test mellett, illetve a medencén, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A csontváz alatt kb. 10 cm vastag volt a betöltés.

146. sír (60. kép 1): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, függőleges falú, a lábak felé keskenyedő sírgödör hossza 206 cm, szélessége 69 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 69 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *26–35 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája bal vállához billent, jobb alkarja hiányzott, bal karja szorosan a test mellett feküdt, mindkét lába nyújtva helyezkedett el. Sírgödre a lábszárcsontok közepétől a sír végéig kb. 10 cm-rel mélyebb volt. Mell.: 1. A bal felkar fölött kb. 10 cm-rel ívelt *vaslemez/koporsóvasalás* (60. kép 2) került elő. H.: 7,8 cm, sz.: 2,7 cm, v.: 0,4 cm. 2. A jobb boka és a sír oldala mellett, a csontváz fektetési szintjén *részleges juhtemetkezés* (juhkoponya orral a sír láb felőli vége felé – a koponyatető kb. 20 cm-rel magasabban került elő – és lábszárcsontok egy csomóban) feküdt.

147. sír (61. kép 6–7; 115. kép 1–2): Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sír aknájának elszíneződése sötétbarna, kevert betöltésű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, 40 cm mélységben. A nyújtott téglalap alakú akna északnyugati vége enyhén íves kialakítású volt, hosszanti oldalai középtájon homorúan szűkültek kissé, hossza 195 cm, szélessége 76–83 cm, a jelentkezési szinttől mért mélysége 67 cm volt. Az akna délkeleti végében, a fülke szája előtt egy 91 cm hosszú, 22–27 cm széles és 11–15 cm mély, trapéz keresztmetszetű vájat húzódt. A vájat tehát néhány centiméterrel szélesebb volt, mint az akna. A fülke szája felé enyhén lejtős kialakítású aknában, annak északnyugati végétől 40 cm-re egy *juh részlegesen eltemetett csontváza* (ad., nőstény, marma.: 60 cm) feküdt. Az összegöngyölve vagy összehajtvá a sírba helyezett állatbőrben csak a koponyája, illetve a lábvégek voltak benne. A részleges állattemetkezés fejtett változatát képviselő maradványai közvetlenül a sírfenéken nyugodtak. Az akna lejtésének megfelelően folytatódó fülke hossza 220 cm, szélessége 77–94 cm volt. A fülke indulásától mintegy 70–80 cm-re a fülke hordószzerűen kitágult, majd a vége felé haladva egyenletesen szűkült kb. 70 cm szélességűre. Szájának magassága kb. 60 cm lehetett, vége ívesen kanyarodott vissza a boltozathoz, magassága itt mindössze 23 cm volt. Oldalfalai közel függőlegesek lehettek, mellettük kb. 40 cm hosszúságban két, 13–20 cm széles és 5–7 cm mély vájat húzódt, melyek között a fülke alja enyhén domború, lejjebb egyenes volt.

A váz körül koporsó elszíneződését nem tudtuk megfigyelni, de az említett vájakat, a keresztcsont alatt megfigyelt famaradványok, a bal lábszár fölött előkerült vasalás, illetve a kar- és kézcsontok alatt kb. 10, a test többi része, illetve a lábcsontok alatt valamivel vékonyabb betöltés a koporsó egykori meglétét valószínűsítik. A halottat feltehetően nem lábakkal ellátott koporsóládában, hanem vájt koporsóban földelték el (melyet a koporsó vasalásának külső oldalán megmaradt, konzerválódott textilmaradványok alapján vászonnal borítottak le, és a gerincoszlop alatt előkerült veretek sírfenék felőli oldalán látható textilmaradványok alapján ugyancsak vászonnal béleltek ki). A sárgásfekete színű, kevert betöltésű fülkében egy *52–61 éves férfi* hanyatt fektetve, nyújtott testhelyzetben eltemetett csontváza nyugodott. A koponya kissé előrebillent, a jobb kar enyhén behajlítva, a bal nyújtva, a lábak egyenesen feküdtek. Mell.: 1. A bal combcsont fején, élére fordulva, jobbra mutató tövissel került elő az öv magas ólomtartalmú bronzból öntött, vésett lapos indás díszű, eredetileg ónozott felületű, csuklós *csatja* (62. kép 1). Karikája ovális formájú, a csattest lekerekített végű pajzs alakú, egyenes oldala mentén két, ívelt végén egy szegecs üti át. A csattest h.: 1,9 cm, sz.: 2 cm, v.: 0,32 cm, a karika átm.: 2,7 cm, a csat teljes h.: 4,1 cm. 2–15. A jobb oldali medencelapát pereme és a jobb alkarcsont között két, a gerincoszlop jobb oldalán, a keresztcsonttól számított negyedik csigolya alatt, illetve a

gerincoszlop jobb oldala mellett, egyvonalban, hátoldalukkal fölfelé, hármas csoportokban elrendezve további kilenc, a bal medence- és alkarcsont, valamint a combcsont feje közötti területen egy, illetve a fülke indulásától a jobb oldali vájtából és a sír bal oldali fala mellett, a bal kar közepe táján, a sír aljánál kb. 15 cm-rel magasabban egy-egy, tehát összesen 14 db, magas ólomtartalmú bronzból öntött, áttört, utánvésett, ónozott felületű, ívelt végű, hosszúkás pajzs alakú, kéttagú *övveret* (62. kép 2–12, 15–17) volt (60. kép 6). A felső tag – melyet két, alátétlemezzel ellátott vagy elkalapált végű szegecs rögzített – fordított pajzs alakú mezőjének közepén látszó hármas S alakú indát elnagyoltan megformált gyöngysorkeret veszi körbe. Három tárgy esetében a csüngőtag hiányzik, ugyancsak három esetben töredékes, illetve egyszer – a jobb medencelapát melletti darab esetében – vasból pótolták (62. kép 12). Az alsó és felső tagot hat esetben bronz-, ugyancsak hat esetben vashuzallal kapcsolták egybe. Az öntvény felső tagjának fülein utólag alakították ki az alsó tag felfüggesztéséhez szükséges lyukakat, egy esetben – a bal medence melletti darab – a rontott, illetve be nem fejezett vájatok utalnak arra, hogy az alsó tag rögzítésére már nem került sor. A test alatti övszakasz vereiteinek belső oldalán megfeketedett bőrmaradványok, előoldalukon textilmaradványok voltak megfigyelhetőek. A felső tag ma.: 2,36–2,5 cm, sz.: 1,15–1,27 cm, v.: 0,35–0,37 cm, a veret teljes ma.: 3,35 cm, az ép szegecs h.: 0,7–0,84 cm. 16–24. A jobb medencelapát pereme és a jobb alkarcsont között, illetve a kézsontok alatt, előoldalukkal fölfelé 3 db, a gerincoszlop bal oldalán, illetve a bal medencelapát alatt – a középső kéttagú övveret vonalában, a gerincoszloppal párhuzamos sort alkotva, hátoldalukkal fölfelé – további 4 db, illetve a bal combcsont mellett és a bal combcsont fején egy-egy darab, tehát összesen 9 db, magas ólomtartalmú bronzból öntött, V alakú, utánvésett, ónozott felületű *mellékszívveret* (62. kép 18–26) került elő. Ma.: 1,1–1,3 cm, v.: 0,2–0,26 cm. Középen egy szegeccsel rögzítették őket. A veretek egy része erősen kopott. 25. A bal alkarcsont alatt bronzlemezről hajlított, hátoldalán, behajlított szárnyain két szegeccsel rögzített *bújtató* (62. kép 29) feküdt előoldalával fölfelé. H.: 2,4 cm, sz.: 1,7 cm, a tárgy v.: 1,15 cm, a lemez v.: 0,1 cm. 26. A bal kéz csontjai alatt találtak a magas ólomtartalmú bronzból öntött, áttört, kettős lapú, ívelt végű, vésett lapos indás díszű, ónozott felületű, felcsúcsosodó függesztőfüles *nagyszívveget* (62. kép 14). A függesztőfül melletti vízszintes mezőben hármas S alakú, vésett indák látszanak. H.: 7,8 cm, sz.: 2,1 cm, v.: 0,7 cm. 27–29. A bal szeméremcsonton, előoldalával fölfelé, a bal combcsont belső oldalán hátoldalával fölfelé, illetve a jobb térd belső oldalán előoldalával fölfelé (hátoldalán konzerválódott bőrmaradványokkal) egy-egy, tehát összesen három db, magas ólomtartalmú bronzból öntött, V alakú, áttört, lapos indás díszű, ónozott felületű *lyukvédőveret* (62. kép 13, 27–28) volt. Ma.: 1,9 cm, sz.: 2,15 cm, v.: 0,2 cm. Felső, vízszintes oldalán közepén egy, alsó sarkában egy másik szegecs rögzítette egymás alatt. 30. A bal oldali medencelapát és az egyik övveret vascsüngőjének védelmében, élén állva, hosszú oldalával a medencelapát pereméhez simulva fémoxiddal átítatódott *textília* (62. kép 30) – valószínűleg nadrág derekára varrt *vászonbújtató* – került elő. Eredetileg a textilsáv két szélét keskenyen behajtva, a sávot kettőbe hajtották. A hajtott széleket egymáshoz varrták, ezen a bujtatót öltések Z sodratú fonalai 0,7 cm-enként követik egymást. A textilt Z sodratú len- vagy kenderfonalokból, vászonkötéssel szőtték. A lánc és a vetülék sűrűsége egyaránt 14 db cm-enként. Mérete: 3×0,7 cm.¹¹⁸ 31–36. A bal lábszárcsonton egy hosszúkás trapéz alakú, lekerekített sarkú *vaslemez* (61. kép 1), illetve egy téglalap alakú *vaslemez* (61. kép 2) – a koporsó vasalásai – feküdt. Mindkettőn egy szegecs látszik az egyik rövidebb oldal közelében. Felső oldalukon, nagy felületen konzerválódott vászonmaradványok látszanak, míg alsó oldalukat famaradvány borítja. A nagyobbik h.: 5,7 cm, sz.: 2,8 cm, a kisebbik h.: 4 cm, sz.: 2,4 cm. A vastárgyak védelmében egy összegyűrődött *vászonarabka* (61. kép 4), illetve egy ácskapocs alakú *koporsóvasalás* (61. kép 3) és egy *vastöredék* (61. kép 5) – ugyancsak konzerválódott famaradványokkal – is előkerült.

Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8016; 135. kép 3) a temetés valószínűsíthető időszaka 690 (68.2%) 809 cal AD, illetve 685 (95.5%) 871 cal AD, a Poznańban végzett ¹⁴C mérés alapján (Poz-32970; 135. kép 4) 660 (68.2%) 766 cal AD, illetve 653 (95.5%) 773 cal AD.

148. sír (63. kép 6): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödörnek a középső sávban fekete, a két szélső sávban, a padkák felett pedig sárga foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A fekete sáv közepén határozatlan körvonalú, sárgás színű, kevert folt látszott, amely azonban az első két spakninyom után eltűnt. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 219 cm, szélessége 102 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 91 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódtott, melynek szélessége a jobb oldalon 8–14 cm, a bal oldalon 9–19 cm volt, a sírfolt jelentkezésétől számítva 27–31 cm mélységben mutatkozott. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 26–35 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája kissé jobbra fordult, mindkét karja a medencére hajlítva, lábai egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el, lábfejei összeértek.

149. sír (63. kép 5): T.: É–D, 352–172°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A keskeny, szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 197 cm, szélessége 60 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 42 cm volt, benne valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő

¹¹⁸ A vászon minősége a ma használatos vásznak közül a lepedővászonéval egyező. Köszönöm T. Knotik Mártának a 147. és 205. sírban előkerült textilmaradványok meghatározását.

gyenge megtartású csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, állkapcsa leesett, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva (a jobb alkar hiányzott), lábai egymással párhuzamosan, nyújtva helyezkedtek el, a lábfejek összeértek. Mell.: 1. A jobb combcsont külső oldalán szürkésbarna színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (63. kép 4) volt. Ma.: 2,4 cm, átm.: 3,4 cm. 2. A koponya mögött egy kisméretű *vas ácskapocs* töredékei (63. kép 3) feküdtek. Sz.: 0,8 cm.

150. sír (63. kép 10): T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A hosszúkás, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 240 cm, szélessége 72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 54 cm volt, a koponya felőli sarkaiban kb. 20 cm átmérőjű és 10 cm mély, kör alakú mélyedések voltak. A sír alján – valószínűleg koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, de az állkapcsa egyenesen feküdt, vállai felhúzva voltak, a felsőtest jobb oldala balra fordult, jobb felkarja a bordákon, bal karja egyenesen feküdt a felsőtest mellett, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el, a térdek összeértek, a lábfejek egymáson feküdtek. Mell.: 1. A keresztcsonton négyzetes *vascsat* (63. kép 7) feküdt. H.: 3,2 cm. 2. Az élén álló jobb medencelapát oldalához simulva, ugyancsak élén állva trapéz alakú, benyomott oldalú *vascsat* (63. kép 8) volt. H.: 3,6 cm, sz.: 2,6–2,9 cm. 3. Utóbbi csat alatt vastos, kerek átmetszetű vashuzalból készült *csiholó* (63. kép 9) került elő, melynek egymáshoz hajlított végeit laposra kalapálták. H.: 3,3 cm, sz.: 2,5 cm. 4. A bal alkar belső oldala mellett *juh ágyékcsigolyája és keresztcsontja* volt.

151. sír (63. kép 1): T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. A sírgödör sötét színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 213 cm, szélessége 67 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 83 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 18–20 éves férfi(?) jó megtartású csontváza nyugodott. A feltámasztott koponya kissé jobbra fordult, vállai egészen felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, az alkarcsontok a medencelapátokhoz nyomódva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, a lábfejek összeértek. Mell.: A jobb combcsont külső oldala mellett, a csontvázal egy szinten kör alakú *vascsat* (63. kép 2) feküdt a koponya felé mutató peckével lefelé. Átm.: 3 cm.

152. sír (64. kép 1–2): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör sárgával kevert világosbarna színű betöltése kb. 60 cm mélységben mutatkozott a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, igen széles, nagyméretű sírgödör hossza 235 cm, szélessége 155 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 116 cm volt. Mindkét hosszanti oldalán padka húzódott, mely a jobb oldalon 35–38 cm, a bal oldalon 40–42 cm széles volt, befelé néhány cm-t lejtett, illetve a sírfolt jelentkezésétől számítva 14–19 cm mélységben mutatkozott. A sír alján, vasalt koporsóban, hanyatt, nyújtott helyzetben 50–60 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A férfi dereka körül öntött bronzveretekből álló *övgarnitúra* került elő (66. kép 1). 1. A gerincoszlop bal oldalán, jobbra mutató pecekkel feküdt az öv bronzból öntött, ónozott felületű, csuklós *csatja* (64. kép 3). Az ovális, rovátkolással tagolt csatkarikához pajzs alakú, hegyes végű test tartozik, amelyet leveles indamotívum díszít. A csattest hátoldala sima, csuklós oldala mellett, illetve hegyes végében összesen három félgömbfejű szegecs rögzítette. A csat pecke közepén felmagasodik, és kampósan ráhajlik a csatkarikára. H.: 6,5 cm, a karika legnagyobb átm.: 4 cm, a csattest h.: 3,8 cm, sz.: 2,3 cm, v.: 0,25 cm. 2–5. A bal medencelapát felső pereme mellett, a csattesten, a gerincoszlop jobb oldalának támaszkodva, illetve a jobb medencelapát felső peremén összesen tehát négy bronzból öntött, ónozott felületű, patkó alakú, indás díszű *lyukvédőveret* (65. kép 1–4) sorakozott az öv elülső szakaszán. Valamennyit három félgömbfejű, alátétlemezes szegecs rögzítette az övön. H.: 2,6 cm, sz.: 2,4–2,5 cm, v.: 0,1 cm. 6. A jobb medencelapát szélén egy bronzból öntött, ónozott felületű, kéttagú *veret* hegyes végű pajzs alakú, áttört, állatalakos/griff? *felső tagja* (65. kép 11) feküdt. Hossztengelyében egymás alatt két félgömbfejű szegecs rögzítette az övön. Ma.: 2,5 cm, sz.: 2,2 cm, v.: 0,3 cm. 7–12. A jobb medencelapát szegélye mentén, a gerincoszlop jobb oldala mellett, a bal medencelapát felső szélénél, tehát az öv hátsó szakaszán, hátoldalukkal fölfelé, illetve közvetlenül a bal medencelapát szegélye mellett, az öv bal oldali elülső szakaszán, előoldalával fölfelé, valamint a koponya és a bal váll között másodlagos helyzetben további bronzból öntött, ónozott felületű, ép kéttagú *veretek* (65. kép 5–10) sorakoztak. Ma.: 4–4,1 cm, sz.: 2,2 cm, v.: 0,3 cm. 13. A bal medencelapát és az alkarcsontok között bronzlemezből hajlított és bronzból öntött, ónozott, téglalap alakú, indamintás előlappal ellátott *bújtató* (65. kép 20) feküdt. H.: 3,4 cm, a tárgy v.: 1,5 cm, az előlap sz.: 1,4 cm. 14. A bal combcsont feje mellett bronzból öntött, ónozott felületű, egylapú, tokos, ívelt végű *kisszívjég* (65. kép 21) volt. Az előoldalát díszítő sematikus állatalak alig kivehető. Egyenes pereme mellett egy félgömbös fejű szegecs rögzítette. H.: 3,5 cm, sz.: 1,5 cm, v.: 0,2 cm. 15. A combcsont mellett, illetve a bal kézfej alatt feküdt a bronzból öntött, ónozott felületű, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszívjég* (64. kép 4), melynek előoldalán állatfejekben végződő S alakú indákkal keretezett mezőben négy griff sorakozik – az első és a harmadik fejjel lefelé, hátoldalán pedig ugyancsak S alakú indákkal keretezett mezőben szarvasok (ugyancsak négy) sorakoznak, de csak az utolsó fejjel lefelé. Tokján az előoldalán valószínűleg griff, a hátoldalán szarvas van. A használhatatlanná vált tokba ívelt végű bronzlemezt erősítettek. H.: 12,3 cm,

a lemezzel együtt 14,1 cm, sz. a toknál: 2,7 cm, v.: 0,4 cm. 16–22. A 7.-ként leírt veret alatt függő mellékszíjat két bronzlemezéből kivágott, két félgömbfejű szegeccsel ellátott antropomorf *mellékszíjveret* díszítette (65. kép 14, 16), melyek a jobb medencelapáton kerültek elő, további két hasonló *veret* (65. kép 12–13), csak jobb kivitelű darabok voltak a bal alkarcsont, illetve a medencelapát között, melyek valószínűleg a nagyszíjvég előtt lehettek az övre rögzítve, illetve a jobb medencelapát mögött még három ugyanolyan *veret* (65. kép 15, 17–18) feküdt. H.: 2,2–2,4 cm. 23. A jobb oldali szeméremcsont és a combcsont feje között egy bronzból öntött, kisebb *csat* (65. kép 19) volt, pecke jobbra mutatott. A csatkeret trapéz alakú, a pecek rögzítésének helyén elvékonyított, a vele egybeöntött csattest patkó alakú, és a pecek számára ívelten kivágott. A keret melletti két szegeccset hátul piskóta alakú alátétlemez köti össze. H.: 3,65 cm, a keret sz.: 2,3–2,5 cm, a csattest h.: 1,7 cm, sz.: 1,9 cm. 24. A jobb combcsont mellett nagyméretű, egyenes, egyélű *vaskés* (65. kép 22) feküdt. Keskeny tuskójának vége letörött. H.: 20 cm, a penge h.: 18,3 cm. 25. A koponya két oldalán 60 és 73 cm mélységben, illetve a lábfejek mellett és előtt 35 és 88 cm mélységben vas *ácskapcsok* (66. kép 2–6) feküdtek. H.: 8–10,5 cm, sz.: 1,5–2 cm. 26. A koponya jobb oldala mellett, illetve mögött *lúd két szárnya és bal oldali combcsontja* volt.

Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8049; 135. kép 5) a temetés valószínűsíthető időszaka 653 (68.2%) 766 cal AD, illetve 664 (95.5%) 776 cal AD.

153. sír (67. kép 1): T.: ÉNy–DK, 314–134°. Sekély – a felszíntől 56 cm – mélységbe, sötét, réti agyagba ásva, hanyatt, nyújtott helyzetben 60–65 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt a vállhoz billenve, összenyomódva, karjai a test mellett, illetve a medencén, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el. A sírbeásás foltja nem volt megfigyelhető.

154. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sötét színű, agyagos altalajban.¹¹⁹ A szabályos téglalap alakú, réti agyagba ásott sírgödör hossza 150 cm, szélessége 53 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 38 cm volt, benne sekély mélységben, hanyatt, nyújtott helyzetben 7–8 éves gyermek rendkívül rossz megtartású csontváza nyugodott. Csak az állkapocs és a combcsontok maradtak meg. A réti agyag miatt szappanos a betöltés.

155. sír (67. kép 2): T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú sírgödör hossza 158 cm, szélessége 72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 15 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 4–5 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája előrebillent, mellkasának és karjának csontjait rácsálók bolygatták meg, lábai nyújtva feküdtek. A sírgödör betöltésében szórványosan előkerültek a koporsófa nyomai. A betöltésben kalcinált csontok is voltak. Mell.: A sírgödör koponya felőli jobb sarkában *szarvasmarha radiusa* volt.

156. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. Sekély – a felszíntől 36–38 cm – mélységbe ásva, hanyatt fektetve 7–8 éves gyermek igen rossz megtartású csontváza feküdt. A medencétől lefelé a csontváz megsemmisült. A sírbeásás foltja nem mutatkozott. A sírt a temető keleti szélén, fekete réti agyagba ásták.

157. sír (67. kép 5): Kettős sír. T.: Ny–K, 275–95°. Sekély – a felszíntől 25 cm – mélységbe, réti/fekete agyagba ásva, hanyatt, 35–45 éves nő rendellenes testhelyzetű, rossz megtartású csontváza került elő. Koponyája jobb oldalán feküdt a vállhoz billenve, jobb karja a test mellett, bal karja a koponya mögé hajlítva, a lábak behajlítva és két oldalra felhúzva helyezkedtek el. A medencén keresztben 2 éves gyermek igen rossz állapotú csontváza feküdt. A sírbeásás foltja nem mutatkozott. Mell.: A nő koponyájának jobb oldalán sárga-piros színű kis *kőeszköz* (67. kép 6) került elő. H.: 1,7 cm, sz.: 1 cm.

158. sír (67. kép 3): T.: ÉNy–DK, 320–140°. Sekély – a felszíntől 48 cm – mélységbe, réti/fekete agyagba ásva, hanyatt, nyújtott helyzetben 8–9 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája előrebillent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A sírbeásás foltja nem mutatkozott.

159. sír (67. kép 4): T.: Ny–K, 260–80°. Sekély – a felszíntől 24 cm – mélységbe, réti/fekete agyagba ásva, hanyatt, nyújtott helyzetben 10–12 éves gyermek csontváza nyugodott. Töredékes koponyája jobb oldalra billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. A sírbeásás foltja nem mutatkozott.

160. sír (68. kép 1–3; 115. kép 4–5): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 250 cm, szélessége 98 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 86 cm volt, hosszanti oldalain 20–25 cm széles és 25–30 cm hosszú, a sír aljához képest 20–25 cm mély, négyzetes cölöplyukak csatlakoztak a sarkokhoz. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalára fordulva, vállai felhúzva, karjai a test mellett behajlítva, lábai ugyancsak behajlítva és két oldalra felhúzva helyezkedtek el. A csontváz két oldalán többé-kevésbé szabályos sort alkottak a koporsó vas ácskapcsai. A halott jobb oldalán

¹¹⁹ Itt még követhető volt a sír foltja, de a néhány méterrel keletebbre fekvő síroknál már nem.

18–30 cm mélységben, a bal oldalon 40–48 cm mélységben, míg a koponya mögött, a medence és a lábfejek fölött 50–65 cm mélységben feküdtek az ácskapcsok. Mindezek alapján a koporsó magassága meghaladta a 40 cm-t, és középen beszakadhatott, mivel itt mélyebben kerültek elő a kapcsok. Mell.: 1. A bal váll és az arckoponya között 3 db *gyöngy* (68. kép 4) volt: 1/1–2. Két db barnás zöld színű, a hosszanti tengelynél szétnyílt, közel téglalap átmetszetű, szabályos cseppszerű dinnyemag alakú, opak üvegyöngy, kónuszos furatában bronzcsövecske. H.: 0,90, 0,98 cm, sz.: 0,71 cm, v.: 0,38 cm, 0,35 cm, furat Ø: 0,08–0,19 cm között. 1/3. Színtelen, repedt, törött, forgatott felületű, ovális átmetszetű orsó alakú áttetsző üvegyöngy, hengeres furatában bronzcsövecske. H.: 1,13 cm, sz.: 0,61 cm, v.: 0,47 cm, furat Ø: 0,08 cm. 2. A bal könyökhajlatban egyenes, egyélű *vaskés* (69. kép 7) feküdt. Tüskéje töredékes. H.: 12 cm, sz.: 1,7 cm. 3. A jobb kézfejen, balra mutató pecekkel téglalap alakú *vascsat* (68. kép 8) került elő. H.: 3,5 cm, sz.: 2,6 cm. 4. A jobb lábszár belső oldala mellett nagyméretű, bronzhuzalból hajlított *fülbevaló-karika* (68. kép 5) feküdt. Mindkét vége elkeskenyedik, nyitott végével szemközt bronzhuzal fogja át. Átm.: 3,3 cm, huzalv.: 0,25 cm. 5. A koponya mögött 20 cm-re, az ott lévő vas ácskapocs alatt *favödör vasabroncsai* (69. kép 1) kerültek elő. Az abroncsok átm.: 8 cm, sz.: 1,5 cm, a vödör ma.: kb. 9 cm lehetett. A vaspántok lekerekített végeit egymásra hajlították, és szegecsléssel erősítették meg, a felső abroncs belső oldalához egy-egy karikában végződő keskeny, levél alakú vaslemezt erősítették, és ehhez rögzítették a fül két végét. 6. A vödörtől balra kb. 20 cm-re egy másik egyenes, egyélű *vaskés* töredékei (69. kép 2–6) feküdtek, a kés hegye legömbölyített. Sz.: 1,8 cm. 7. A sírgödör koponya mögötti jobb sarka közelében két kisebb *bronzlemez töredék* (68. kép 6) feküdt, mellettük konzerválódott famaradvány is előkerült. Mindkét lemezdarab átlukasztott. V.: 0,06 cm. 8. Közeliükben egy teljesen átkorrodált bronztárgy is volt, mely vélhetően trapéz alakú, rossz minőségű *bronzcsat* (68. kép 9) lehetett, de csak a földbabával együtt sikerült megőrizni. 9. A bronztárgyak mellett egy kisebb *vas ácskapocs* töredékei (68. kép 7) voltak. Sz.: 0,5 cm. 10. A halott jobb (69. kép 21, 8, 10) és bal oldala mellett (69. kép 9, 17, 15) 3–3 *vas ácskapocs* sorakozott, mind hossz, mind keresztirányban nagyjából egy vonalban, illetve koponyája mögött (*töredékei*: 69. kép 11–13, 18–20), bal medencéje és bokája fölött (69. kép 16, 14) ugyancsak 3 ácskapocs volt, nagyjából a gerincvonallal párhuzamosan. Mind a kilenc ácskapocs a koporsó fedelét rögzítette. A szabályos ácskapcsok tehát középen sorakoztak, azok, amelyeknek egyik szára erősebben befelé, a másik enyhén kifelé görbül, és az ácskapocs ívelt formát vesz fel, a koporsó két oldalán voltak, tehát ezek a derékszögben találkozó fedéldeszákát és a láda oldalát kapcsolták össze, ezért deformálódtak ilyen formán. H.: kb. 12–13 cm, sz.: kb. 2–2,5 cm. 11. A koponya és a favödör mögött, valószínűleg a koporsón belül *juh ágvékcsigolyái, keresztcsontja és medencelapátja* feküdtek.

161. sír (67. kép 8): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, függőleges falú sírgödör hossza 188 cm, szélessége 70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40–48 cm volt, alja a láb felőli vége felé enyhén emelkedett. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben 55–60 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A jobb medencelapáton négyzetes *vascsat* (67. kép 9) került elő. Hátoldalán nagy felületen textil konzerválódott. Mérete: 3×3 cm. 2. A bal kéz mellett egyenes, egyélű, keskeny pengéjű *vaskés* (67. kép 11) feküdt. Tüskéje széles és lekerekített végű. H.: 12 cm, a penge h.: 8,8 cm, sz.: 1,6 cm. 3. A kés nyele mellett világosszürke edény oldalából készült *orsókarika* (67. kép 10) volt. Egyik oldalán a bemélyített hullámvonaldísz részlete is látszik, ugyanitt egy annál későbbi, derékszög alakú bekarcolás is van. Átm.: 3,7 cm, v.: 1,1 cm.

162. sír (67. kép 7): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör sötét foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 181 cm, szélessége 64 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 43 cm volt. Alján hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra nézett, jobb karja a test mellett, nyújtva, a bal a medencére hajlítva, lábai egyenesen helyezkedtek el.

163. sír (70. kép 5): T.: ÉÉNy–DDK, 344–164°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú, kissé szabálytalan téglalap alakú, középtájon enyhén kiszélesedő sírgödör hossza 207 cm, szélessége 88 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 69 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordulva, karjai a test mellett, kissé eltartva, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A keresztcsonton négyzetes *vascsat* töredéke (70. kép 4) feküdt. Sz.: kb. 2,6 cm.

164. sír (70. kép 8): T.: ÉÉNy–DDK, 344–164°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, a koponya mögött, a sír alján lekerekített végű, hosszúkas formájú sírgödör hossza 223 cm, szélessége 73 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 55 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 16–17 éves fiatal férfi rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el. A csontváz a sír aljánál kb. 5 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: A jobb medencelapáton nagyobb, téglalap

alakú, lapos keretű *vascsat* (70. kép 6) feküdt. H.: 4 cm, sz.: 3,4 cm. 2. A jobb combsont külső oldala mellett egyenes, egyélű, keskeny pengéjű *vaskés* hegye (70. kép 7) került elő. Töredékes h.: 6,8 cm, sz.: 1,5 cm.

165. sír (72. kép 1–2): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör egyöntetű sötétbarna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, lefelé enyhén szűkülő sírgödör hossza 198 cm, szélessége 98 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 92 cm volt. 57 cm mélységben jelentkezett a koporsó kissé ívelt végű foltja, környezetéhez képest sötétebb színű elszíneződéssel, mellette barnássárga volt a betöltés. A koporsó 162 cm hosszú és 55 cm széles lehetett. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 50–55 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra billent, karjai szorosan a test mellett, illetve a medencelapátok alatt, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: Az övgarnitúra bronzból öntött veretei a csípő vonala alatt sorakoztak a combsontokon, illetve mellettük és alattuk (72. kép 3). A veretek, illetve az övcsat és a mellette fekvő lyukvédő helyzete alapján az öv becsatolva volt a hatlonton, de a csípő vonala alatt. 1–4. A jobb combsonton bronzból öntött, ónozott felületű *kéttagú veret* (71. kép 1) feküdt. Felső, téglalap alakú, ívelt oldalú tagját gyöngysorkerettel körülvett mezőben szépen kidolgozott griffábrázolás díszíti, csüngő része fekvő nyolcas alakú, melyen ugyancsak gyöngysor látszik. A veretet a téglalap alakú tag sarkaiban négy, félgömbös fejű szegecs rögzítette az öv szíjához. Mindkét tag hátoldalának felülete kissé egyenetlen. Ma.: 5,6 cm, a felső tag h.: 3,4 cm, sz.: 2,6 cm, v.: 0,2 cm, az alsó tag sz.: 3,1 cm. A bal combsont feje alatt, hátoldalával felfelé, illetve a bal combsont felső végén ugyancsak hátoldalával felfelé és csüngőjével a koponya irányába két másik hasonló *veret* (71. kép 2–3) volt. Ebből a típusból a negyedik *veret* (71. kép 4) a sír lábak felőli végében, a koporsó melletti betöltésben, állatjáratban került elő. 5. A bal combsont felső végének külső oldalán, a combsonttal párhuzamosan feküdt a vaslemezből hajlított *bújtató*, melynek elülső oldalát bronzból öntött, ónozott felületű, téglalap alakú veret alkotta, s amelyet poncolt griff díszít (72. kép 4). Hátoldala sima. A vastárgy h.: 4 cm, sz.: 1,9 cm, a tárgy v.: 1,5 cm, a bronzveret h.: 3,1 cm, sz.: 1,6 cm. 6. Az öv bronzból öntött, ónozott felületű, csuklós *csatja* (71. kép 7) a bal combsont belső oldalán, hátoldalával fölfelé, peckével a lábak irányába mutatva feküdt. Karikája rovátkolt díszű, profilált pecke közepén felmagasodik, vége ráhajlik a karikára, a téglalap alakú, ívelt oldalú, áttört csattestet poncolt keretben ugyancsak poncolt felületű lapos indák díszítik. A csattest hátoldala sima, pereme kissé felmagasodik. Kétkét szegecsét egy-egy keskeny alátétlemez kötötte össze a hátoldalon H.: 6,5 cm, a karika legnagyobb átm.: 4 cm, a csattest h.: 4 cm, sz.: 2,5 cm, v.: 0,3 cm. 7–10. A négy bronzból öntött, ónozott felületű, indás díszű, patkó alakú, három félgömbös fejű szegeccsel ellátott *lyukvédőveret* (72. kép 5–8) a csatkarika mellett és a csat alatt, a bal combsont külső oldalán, a nagyszíjvég mellett, illetve a bal alkarcsontok között került elő, mindig hátoldalukkal fölfelé. H.: 2,8 cm, sz.: 2,6 cm. 11. Az egyetlen bronzból öntött, ónozott felületű, áttört, poncolt díszű, patkó alakú *mellekszíjveret* (71. kép 6) a bal combsont feje alatt volt. H.: 2,1 cm, sz.: 1,5 cm, v.: 0,15 cm. 12. A bronzból öntött, ónozott felületű, ívelt oldalú, hegyes végű, egy lapú, csuklós tokkal ellátott *nagyszíjvég* (71. kép 5) a bal combsont külső oldala mellett volt, élén állva. Egyik oldalán gyöngysorkerettel mezőben négy poncolt griff sorakozik (az állatok felsőtestét háromszög, combját kerek poncok díszítik), másik oldalán ugyancsak gyöngysorkeretben, stilizált állatfejben végződő lapos indák kígyóznak. Tokját mindkét oldalon S alakú lapos inda díszíti, melyet a griffes oldalon kerek, az indás oldalon háromszög alakú poncok díszítenek. Hasonlóan díszített a csukló rész is, illetve a szíjvég oldala is két párhuzamosan futó sorban poncolt, a griffek felől kerek, az indák felől háromszögfejű poncszerszámmal. A használhatatlanná vált tokot idővel két, karéjos bronzlemezből kialakított, mindkét oldalon 3–3 nagyméretű szegecsfejjel ellátott újabb tokkal váltották ki. H.: 15,6 cm, sz.: 2,6 cm, v.: 0,5 cm. 13. Az övgarnitúrához egyetlen bronzból öntött, ónozott felületű, ívelt oldalú, hegyes végű, egy lapú, tokos *kisszíjvég* (71. kép 8) tartozott, mely a bujtató alatt keresztben került elő. Mindkét oldalát S alakú, leveles indák díszítik. H.: 4 cm, sz.: 1,5 cm, v.: 0,3 cm. A nagyszíjvégről, a csatról, illetve az elsőként említett griffes veretről egyaránt kerültek elő kisebb konzerválódott textilmaradványok. 14. A két lábszár között és a bal lábszár külső oldalán *lúd törzsének részei* (*mellcsontjának és medencéjének részlete*) és *bal oldali szárnya* feküdtek.

166. sír (70. kép 2–3): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 111 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 35 cm volt, mindkét hosszanti oldalán 17–23 cm széles padka húzódott, melyek a sírfolt jelentkezéséhez képest 20–28 cm mélységben mutatkoztak. A padkák fölött megfigyeltük a rajtuk keresztbe fektetett deszkák nyomát, valódi famaradványok formájában. A bal oldalon, a sír fala mellett jól elvált a padka fölötti betöltés, benne famaradványok jelezték a padkára fektetett deszkákat. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 25–35 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája jobbra fordulva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A bal alkarcsonton világosbarna színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (70. kép 1) volt. Ma.: 2,4 cm, átm.: 2,8 cm.

167. sír (73. kép 1–3; 115. kép 7): T.: ÉÉNy–DDK, 333–153°. A sírgödör erősen sárga színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban, közepén egy téglalap alakú, sötétebb elszíneződés mutatkozott. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 267 cm, szélessége 163 cm, a jelentkezéstől mért

mélysége 143 cm volt. Oldalai befelé enyhén szűkültek, mindkét hosszanti oldalán fönt 15–17 cm, lejjebb 23–28 cm széles padka húzódott, melyek 36–52 cm mélységben mutatkoztak a sírgödör jelentkezéséhez képest. Mindkét padkába oldalról három-három ovális formájú cölöplyukat vájtak, átmérőjük 18–25 cm volt, mélységük 5–7 cm-rel meghaladta a sírgödör mélységét. A sírgödör két jobb oldali sarkában további két 20, illetve 30 cm átmérőjű, lefelé szűkülő, ovális mélyedés volt, melyek mélysége megegyezett a cölöplyukak mélységével. A sírgödör vízszintes alján hanyatt, nyújtott helyzetben egy *45–50 éves férfi* gyenge megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája jobb oldalán feküdt, jobb karja a test mellett, nyújtva, a bal kissé behajlítva, lábai ugyancsak nyújtva feküdtek. A halottat vas ácskapcsokkal lezárt koporsóba temették. Mell.: A derék körül öntött bronz veretekből álló övgarnitúra veretei sorakoztak (74. kép 1). 1. A jobb medencelapát felső peremén feküdt az öv bronzból öntött, ónozott felületű, csuklós *csatja* (74. kép 2). Ovális, profilált karikájához kissé hegyesedő végű pajzs alakú, áttört liliomos díszű csattest csatlakozik. A csat profilált pecke ráhajlik a karikára. A csattest egyenes oldala mellett kettő, illetve hegyes végénél még egy szegecs rögzítette az öv szíjához. A test hátoldala sima, pereme enyhén felmagasodik. H.: 5,9 cm, a karika legnagyobb átmérője 3,7 cm, a csattest h.: 3,4 cm, sz.: 3,8 cm. 2–6. Az öv elülső szakaszán, a jobb medencelapát felső íve mögött a gerincoszlopig öt bronzból öntött, ónozott felületű, patkó alakú, gyöngyos díszű, három szegeccsel ellátott *lyukvédőveret* (75. kép 1–5) sorakozott. (Az ötből a harmadik, tehát a középső veret keretezte a csatpecket.) H.: 2,7 cm, sz.: 2,5 cm. 7. A jobb medencelapát és az alkar között feküdt a bronzból öntött, ónozott felületű, propeller alakú, V keresztmetszetű, csúcsos végű, díszítetlen *övforgó* (74. kép 4). H.: 7 cm, sz.: 1 cm. 8–16. A jobb medencelapát felső íve mögött három (75. kép 11–13), a gerincoszlop alatt egy (75. kép 10), a gerincoszloptól balra kettő (75. kép 8–9) bronzból öntött, ónozott felületű, áttört liliomos díszű *kéttagú veret* volt az öv hátsó szakaszán, hátoldalával fölfelé. A nagyszíjvégen feküdt a következő *veret* (75. kép 7), illetve a keresztcsonton egy másik hasonló (75. kép 14), előoldalukkal felfelé. Az utolsó ebbe a típusba tartozó *veret* (75. kép 6) a bal medencelapát alatt került elő, vélhetően másodlagos helyzetben. A veretek felső tagja hegyes végű, széles pajzs alakú, a csüngőtag ugyancsak pajzs alakú. A veretek felső tagját három szegecs rögzítette az övön, kettő egyenes oldaluk mellett, egy pedig hegyes részüknél. Hátoldaluk sima. Ma.: 3,9 cm, a főlső tag ma.: 2,6 cm, sz.: 2,7 cm, v.: 0,2 cm. 17. A gerincoszlop bal oldalán feküdt a bronzlemezből hajlított, előoldalán öntött bronz, ónozott felületű, nyolcas alakú, poncolt lapos indával díszített verettel díszített *bújtató* (74. kép 3). Hátoldala volt felfelé, verete kissé elcsúszott eredeti helyéről. H.: 3,4 cm, sz.: 1,4 cm, a tárgy v.: 1,1 cm. 18. A bal alkar belső oldalán, a medencelapát mögött feküdt a bronzból öntött, ónozott felületű, egylapú, tokos, enyhén ívelt oldalú, hegyesedő végű, áttört liliomos díszű *nagyszíjvég* (74. kép 7). Tokját ugyancsak liliom díszíti, tokjának hátoldala egy bronzlemezrel lezárt. A tokot négy szegecs üti át. A szíjvég pereme körben, mindkét oldalon erőteljesen felmagasodik. H.: 10,9 cm, sz.: 2,5 cm, v.: 0,6 cm. Az övet négy mellékszíj díszítette. 19–21. Egy függött az öv jobb oldalán, két bronzból öntött, ónozott felületű, három szegeccsel ellátott antropomorf *mellékszíjverete* (75. kép 27–28) és a bronzból öntött, ónozott felületű, egylapú, tokos, enyhén ívelt oldalú, hegyesedő végű, egyik oldalán S alakú leveles indákkal, másik oldalán S alakú lapos indákkal díszített *kisszíjvég* (75. kép 29), melynek tokját egy szegecs üti át, a jobb alkarcsontok végei mellett és alatt sorakoztak. A veretek ma.: 1,4 cm, sz.: 1,4 cm, a szíjvég h.: 4,1 cm, sz.: 1,4 cm, v.: 0,3 cm. 22–25. Hátral, középen volt a következő mellékszíj, veretei és szíjvége (75. kép 19–22) a keresztcsont és a jobb medencelapát alatt sorakoztak. A lecsüngő szíjon az első *mellékszíjveret* (a részletrajzon a 22. számmal jelölt) (75. kép 19) különbözik az eddigiektől, bronzból öntött, ónozott felületű, áttört liliom formájú. Két szegecs üti át. Ma.: 1,1 cm, sz.: 1,2 cm. 26–29. A következő mellékszíj a bal oldalon csüngött, veretei a nagyszíjvég és az bal alkar között sorakoztak. Három liliomos *mellékszíjveret* (75. kép 15–17) és a másik háromtól részben különböző, bronzból öntött, ónozott, egylapú, tokos, ívelt végű, egyszerűbb, nyolcas alakú vonalas indával díszített, hátlapján sima *kisszíjvég* (75. kép 18) díszítette. Sima oldala felől nyitott tokját bronzlemez (egy darabja: 74. kép 6) zárta le, egy szegecs üti át. H.: 4 cm, sz.: 1,4 cm, v.: 0,2 cm. 30–33. Az utolsó mellékszíj elől, valahol a csat mellett függhetett, *veretei* (75. kép 23–25) a jobb medencelapáton, *szíjvége* (75. kép 26) a medence pereme mellett feküdt. 34. A bal oldali szeméremcsont előtt volt egy töredékes, téglalap alakú vascsat (74. kép 5). 35. A vállak vonalában, a gerincvonalra merőlegesen, illetve hasonlóképpen egy sorban a lábszárak fölött, a sírfolt jelentkezésétől számított 93–118 cm mélységben négy-négy közepes méretű *vas ácskapocs* (73. kép 4) sorakozott. H.: 7,5–9 cm, sz.: kb. 1,5–1,8 cm. 36. A bal könyökön *szarvasmarhaborda felső vége* (belső oldalán *vágásnyom*) feküdt.

Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8041; 135. kép 6) a temetés valószínűsíthető időszaka 665 (68.2%) 768 cal AD, illetve 651 (95.5%) 800 cal AD.

168. sír (76. kép 1–3): T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör barna színű, kevert foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 198 cm, szélessége 114 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 72 cm volt, betöltése öklömnyi darabokban vált el a sír falától. A sírgödör mindkét hosszanti oldalán padka húzódott, amelyek a sírfolt jelentkezéséhez képest 10–13 cm mélységben mutatkoztak, a jobb oldali legnagyobb szélessége 17 cm volt, és a sarkok felé folyamatosan keskenyedett, a bal oldali szélessége 25–30 cm volt. A sírgödör mind a négy sarkában 35×22–28 cm-es, téglalap alakú mélyedések voltak. Mélységük

3–10 cm-rel haladta meg a sírgödör mélységét. A sírgödör alján, koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 63–73 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája bal vállához billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1–2. A koponya jobb oldala mellett, illetve a koponyatető alatt aranyozott *fülbevalópár* (76. kép 6–7) feküdt. Bronzhuzalból hajlított, ovális karikáját felső vége kivételével bronzdróttal fonták körül, alsó részén kis granulákból álló hengerpalást alatt hatszögletű gúla alakú, zöld színű üvegyöngy ül, melynek tengelye a karikán belül is folytatódik. Alsó végén, valamint nyitott végével szemközt szintén granulákkal díszített bronzpánt fogja át. A karikán, felül ugyancsak granulák ülnek. Ma.: 3,6 cm, a karika legnagyobb átm.: 2,2 cm, huzalv.: 0,2 cm. 3. A bal felkarcsont belső oldala és a bordák között esztergált, csont *tűtartó* (76. kép 5) feküdt. H.: 7,6 cm, átm.: 1,1 cm. 4. Benne a *vastű* (76. kép 4) is előkerült. H.: kb. 2,8 cm, átm.: 0,3 cm. 5. A jobb csukló mellett fekete színű, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (76. kép 8) volt. Ma.: 1,75 cm, átm.: 3,1 cm. 6. A lábak előtt, azokkal egy szinten, a koporsón belül *juh jobb oldali lapockája és négy bordája* feküdt. 169. sír: Ásás közben, a humuszban, kb. 40 cm mélységben 2–3 éves *kisgyermek* igen rossz megtartású csontváza került elő. Tájékozása nem volt mérhető. A törmelékes csontanyagot összegyűjtöttük, helyét bemértük.

170. sír (76. kép 9–10): T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábak felé enyhén keskenyedő sírgödör hossza 221 cm, szélessége 80–95 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 60 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódott, mely a jobb oldalon 15–21 cm, a bal oldalon 8–15 cm széles volt. A padkák a sírfolt jelentkezéséhez képest 16–18 cm mélységben mutatkoztak. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 30–35 éves nő? csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra billent, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el, lábfejei összeértek. A jobb láb alatt faszén került elő. Mell.: 1. A jobb oldali bordasor mellett kis, kerek *vascsat* (76. kép 11) feküdt. Átm.: 2,2 cm. 2. A sírgödör bal oldali fala mellett *részleges juhtemetkezés* maradványai, juhkoponya és lábszárcsontok feküdtek, a mellső és hátsó lábak egymással is és a sír falával is párhuzamosan feküdtek, az álkapsok a bal láb mellett, a koponyatető a bal bokán feküdt.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

171. sír (77. kép 1, 7): T.: ÉÉNy–DDK, 344–164°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 75 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 77 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 50–60 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, karjai a test mellett, nyújtva, jobb lába egyenesen, a bal kissé felhúzva helyezkedett el. A csontváz alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A bal medencelapát felső pereménél bronzból öntött, ónozott felületű, csuklós *csat* (77. kép 6) feküdt hátoldalával fölfelé, peckével balra mutatva. Profilált karikájához hegyes végű pajzs alakú csattest tartozik, melyet áttört lapos indák díszítenek. Testének pereme a hátoldalon felmagasodik. Három szegecs rögzítette, kettő egyenes oldala mellett, egy pedig hegyes végénél. H.: 5,3 cm, a karika átm.: 3,15 cm, a csattest h.: 3 cm, sz.: 2 cm. 2. A jobb oldali szeméremcsont mellett trapéz alakú *bronzcsat* (77. kép 2) volt, pecke jobbra mutatott. Keretének metszete három oldalon háromszög alakú, a negyediken kerek. H.: 2,3 cm, sz.: 1,7–1,9 cm. 3. A bal oldali bordák alatt két darab nagyobb *szegecs* (77. kép 3) volt. A szegecsék félgömbös fejét tenaxszerű anyaggal töltötték ki, és ebbe nyomták bele a bronzdrótból kialakított szegecsszár laposra kalapált végét. A félgömbös fej átm.: 0,7 cm, a szegecs ma.: 0,8 cm. 4. A bal oldali medencelapáton még hét ilyen *szegecs töredékei* (77. kép 4) feküdtek, szerves maradványokkal körülvéve. 5. Bontás közben medencetájékon 6 további *szegecs darabjai* (77. kép 5) kerültek elő. 6. A jobb oldali medencelapáton egy *tyúktójs* is volt. 7. A jobb lábszár és a sír fala között *részleges juhtemetkezés*: juhkoponya és lábszárcsontok feküdtek.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

172. sír (77. kép 8–9): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú sírgödör hossza 196 cm, szélessége 98–121 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 87 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódott, szélessége a jobb oldalon 20–22 cm, a bal oldalon 21–33 cm volt, és a lábak irányába, akárcsak a sírgödör, a padkák is keskenyedtek. A padkák 40–42 cm mélységben jelentkezték a sírfolt jelentkezéséhez képest. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 40–45 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája enyhén jobbra fordult, állkapcsa leesett, karjai a testtől kissé eltartva, nyújtva, lábai behajlítva és két oldalra kevésbé felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. A koponya jobb oldala alatt kívül négyszögletes, belül ovális keresztmetszetű, sima, csont *tűtartó* (77. kép 14) feküdt. H.: 6,8 cm, átm.: 1,1 cm. 2. Belsejében a *vastű* (77. kép 15) is előkerült. H.: 3,2 cm, átm.: 0,2 cm. 3. Az áll alatt, illetve a koponya jobb oldala alatt két-két szem *gyöngy* (77. kép 10–13) volt: 3/1. Világoskék színű, fekete színű szálakkal tekereselt felületű, törött szélű, kúpszerű dinnyemag alakú, áttetsző *üvegyöngy*, behúzódozó bázisú, kónuszos furattal. H.: 0,76 cm, Ø: 0,51–0,56 cm, furat Ø: 0,10–0,14 cm. 3/2. Feketésbarna színű, cseppszerű dinnyemag alakú, opak *üvegyöngy* töredék, hengeres furattal. H.: 0,57 cm, sz.: 0,44 cm, v.: 0,44 cm, furat Ø: 0,10 cm. 3/3. Zöld színű, érdes felületű, deformált négyzetes átmetszetű, hosszú hasáb alakú, fényáteresztő *üvegyöngy* hengeres furattal. H.: 0,60 cm, sz.: 0,43 cm, v.: 0,42 cm, furat Ø: 0,16 cm.

3/4. Fehéres világoszöld színű, forgatott felületű, rombusz átmetszetű, két lapján kiemelkedő bordás díszű, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú opak *üveggyöngy* töredéke kónuszos furattal. H.: 0,54–0,70 cm, sz.: 0,65 cm, v.: 0,50 cm, furat Ø: 0,16–0,20 cm. (Két áttetsző, zöldes dinnyemag alakú, egy zöld henger és egy fekete henger alakú.)

173. sír (78. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 344–164°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, a medence vonalában hordósan kitáguló, sekély sírgödör hossza 178 cm, szélessége 55–73 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 14 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája egyenesen előretekintett, állkapcsa leesett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A jobb oldali szeméremcsont mellett, a koponya felé mutató peckével lefelé trapéz alakú *vascsat* (78. kép 2) feküdt. H.: 3,1 cm, sz.: 2,3–2,6 cm.

174. sír (78. kép 5–6): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú, mély sírgödör hossza 227 cm, szélessége 100 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 93 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 35–40 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája jobbra fordulva, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, a térdek és a lábfejek összeértek. A sír jobb oldala mellett egy a lábak irányába szélesedő, keskeny padka húzódott, mely a sírfolt jelentkezésétől számítva 30 cm mélységben mutatkozott. A sír földjében kalcinált csontdarabkák és faszénmaradványok voltak. Mell.: 1. A gerincoszlop és a jobb oldali medencelapát felső íve közé ékelődve bronzból öntött, ónozott felületű, csuklós *csat* (78. kép 3) feküdt. Ovális karikája rovátkolással tagolt, vasból készült pecke kampósan ráhajlik a karikára, hegyes végű, ívelt oldalú pajzs alakú teste saktáblamintásan áttört. Hossztengelyében, egymás mellett két szegecs rögzítette az övön. H.: 5,3 cm, a karika átm.: 3,4 cm, a csatest h.: 3,3 cm, sz.: 2,3 cm. A csat alatt nagyobb *vászondarabok* (78. kép 7) konzerválódtak, egy sűrűbb, vastagabb szálú vászon, illetve egy lazább szövésű, vékonyabb szálú anyag. A hosszúságú vászondarab a vékonyabb anyag több rétegűvé hajtogatásával készült, melyet a vastagabb vászonnal burkoltak. 2. A jobb medencelapáton jobbra mutató pecekkel egy téglalap alakú *bronzcsat* (78. kép 4) feküdt. Kerete széles, lapított, a pecek rögzítésének oldalán elvékonyított. H.: 2,2 cm, sz.: 2,5 cm. 3. A keresztcsont fölött apró *vastöredékek* voltak.

175. sír (78. kép 8): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 75 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 68 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 40–45 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen feküdtek, a térdek és a lábfejek összeértek. A csontváz alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. A mellkas csontjai, a medencék és az alkarcsontok nagyrészt elkorhadtak. A betöltésből faszéndarabkák kerültek elő. Mell.: A bal könyök vonalában, a sír fala mellett világosbarna színű, belül feketére égett, mélyen bekarcolt, körbe futó párhuzamos vonalakkal díszített, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (78. kép 10) volt a sír alján. Ma.: 2 cm, átm.: 3 cm. 2. A betöltésből két kisméretű *vas ácskapocs* (78. kép 9) került elő. H.: 1,8 cm, sz.: 0,7 cm. 3. A sírgödör bal láb felőli sarkában *részleges juhtemetkezés* maradványai: juhkoponya és lábcsontok feküdtek, közvetlenül a sírfenéken. 4. A koponya mögötti jobb oldali sarokban *macska hiányos csontváza* (ad.) voltak.

176. sír (79. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 344–164°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 76 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 60 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 25–35 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, a jobb vállhoz billenve, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, lábai egyenesen helyezkedtek el, térdei és lábfejei összeértek. Nyaki csigolyáit és mellkasát állatjárat bolygatta.

177. sír (79. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, keskeny, függőleges falú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 228 cm, szélessége 66 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 51 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 50–59 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, térdei összeértek. A csontok és a sír alja között kb. 15 cm vastag volt a betöltés. Koporsóra utaló famaradványok is előkerültek. Mell.: 1. A bal oldali medencelapát alatt benyomott oldalú téglalap alakú *vascsat* (79. kép 2) feküdt, a koponya felé mutató peckével lefelé. H.: 4,5 cm, sz.: 3,4 cm. 2. A bal combcsont fején egy másik szögletes *vascsat* (79. kép 3) töredékei voltak.

178. sír (79. kép 5): T.: É–D, 354–174°. A sírgödör sötétebb foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú, sekély sírgödör hossza 198 cm, szélessége 59 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 20 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 30–40 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal vállához billent, jobb karja egyenesen, bal karja a medencére hajlítva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el.

179. sír (80. kép 5–7): T.: ÉNy–DK, 324–144°. A sírgödör sötétebb színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a

sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 222 cm, szélessége 118–134 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 85 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódott, a jobb oldali 24–29 cm széles, a bal oldali a sír láb felőli sarkánál 25 cm széles volt, és a koponya irányába keskenyedett. A sírgödör négy sarkában, a koponya mögött 25×25 cm nagyságú, négyzetes, illetve a lábak előtt 20–25×35 cm nagyságú, téglalap alakú mélyedések voltak. A sír alján lábakkal ellátott koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 25–35 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretékintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el. A bal felkarcsontja deformált. A csontváz a sírgödör aljától kb. 15 cm-rel magasabban feküdt. A gödör alja be volt iszapolódva.

180. sír (79. kép 6–7): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, nagyméretű sírgödör hossza 207 cm, szélessége 130 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 132 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódott, amely a jobb oldalon 30–40 cm, a bal oldalon 25–30 cm széles volt, és a sírfolt jelentkezésétől számítva 52–58 cm mélységben mutatkozott. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája jobb oldalán feküdt, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, térdei és lábfejei összeértek. Végtagjai alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A bal csukló és a sír fala között kisméretű, fekete színű, bekarcolt körbefutó vonalakkal díszített, kettős csonka kúp alakú, *agyag orsógomb* (79. kép 8) darabjai kerültek elő állatjártából. Ma.: 1,7 cm, átm.: 2,4 cm.

181. sír (81. kép 1; 115. kép 8): T.: KDK–NyÉNy, 110–290°. A sírgödör barnás színű, foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A 167. sír déli sarkának közvetlen közelében, attól kb. 40 cm-re, É–D-i átlójára merőlegesen, sekély mélységben egy igen kis méretű, téglalap alakú, lefelé szűkülő sírgödörben *mén* csontváza került elő. A sírgödör hossza 155 cm, szélessége 51 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 43 cm volt. A ló feje a sírgödör sarkának feszült, orra a jobb váll felé mutatott, lábai a test alá húzva feküdtek. Homlokcsontja erősen töredékes volt, míg csontvázának többi része jó állapotban maradt meg, ez a letaglózás következménye is lehet. Mell.: 1. A lókoponyán apró, bronz lemeztöredékek és a rézoxid okozta elszíneződések jelezték a *lemezes veretekkel díszített fejhám* meglétét (81. kép 3). 2. A ló bal oldali bordái mellett került elő a trapéz alakú, benyomott oldalú, lapított keretű, *vas hevedercsat* (81. kép 2), tehát a lovat nyereggel a hátán földelték el. H.: 4,7 cm, sz.: 3,5–3,9 cm.

A sírba helyezett 3¼–3½ éves ló mortalitása alapján a temetés ideje augusztus–október hónapra valószínűsíthető.

182. sír (81. kép 6): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör fekete színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 165 cm, szélessége 70–75 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 26 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 7–8 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretékintett, a mellkas- és a karcsontok elkorhadtak, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el.

183. sír (80. kép 2; 115. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör sárgával kevert barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 125 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 76 cm volt, mindkét hosszanti oldalán 25–28 cm széles padka húzódott, mely 11–12 cm mélységben jelentkezett. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben 63–73 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordulva, vállalai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. A csontváz alatt 7–8 cm volt a betöltés. Mell.: 1. A gerincoszlop bal oldalán, részben a keresztcsonton trapéz alakú *vascsat* (80. kép 3) feküdt. H.: 3,5 cm, sz.: 2,9–3,3 cm. 2. A bal kéz alatt egyenes, egyélű, hosszú *vaskés* (80. kép 1) volt, a penge teljes felületén jól konzerválódott a fatok (nagyobb darabja: 80. kép 4). Nyéltüskéje lekerekített végű. H.: 20 cm, a penge h.: 15,5 cm, sz.: 2,2 cm. 3. A koponya mögött, azzal megegyező mélységben *lúd törzsének részlete és bal oldali combja* került elő.

184. sír (81. kép 4; 115. kép 6): T.: ÉÉNy–DDK, 348–168°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, a lábak felé kis mértékben keskenyedő sírgödör hossza 210 cm, szélessége 68–75 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 21 cm volt, benne – valószínűleg vajt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 23–40 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája jobb oldalán feküdt, vállalai felhúzva, karjai a medencére hajlítva, kezei egymásra helyezve, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, lábfejei összeértek. A végtagok alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A jobb medencelapáton töredékes, négyzetes *vascsat* (81. kép 5) feküdt.

185. sír (81. kép 7): T.: ÉÉNy–DDK, 333–153°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, hosszúkás, enyhén teknős aljú sírgödör hossza 228 cm, szélessége 79 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 59 cm volt, benne – valószínűleg vajt koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben 25–30 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb vállához billent, vállalai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el, térdei és lábfejei

összeértek. A csontváz alatt 13 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A lábszárak között *tyúk bal oldali combja* feküdt.

186. sír (82. kép 6): T.: ÉÉNy-DDK, 336–166°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A kisméretű, téglalap alakú sírgödör hossza 143 cm, szélessége 45 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 30 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *11 év körüli gyermek* közepes megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el.

187. sír (83. kép 8–9): T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 214 cm, szélessége 106 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 87 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódtott, melynek legnagyobb szélessége a jobb oldalon 14, a bal oldalon 24 cm volt, kb. 20 cm mélységben jelentkezett, és a sírgödör végei felé folyamatosan keskenyedett. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben *40–50 éves nő* jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, állkapcsa leesett, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egyenesen helyezkedtek el, a lábfejek egymáshoz értek. A csontváz alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1–2. A koponya és a vállak között egy-egy aranyozott *bronz fülbevaló* (83. kép 4–5) feküdt. Négyzet keresztmetszetű, kerek karikájához nagyobb granulákkal díszített hengerpalást csatlakozik, melynek végéről a gyöngy hiányzik. A karika tetején is granulák ülnek, a karikát alsó végén, illetve nyitott végével szemközt bronzpánt fogja át. A karika átm.: 2,9 cm, huzalv.: 0,25 cm. 3. A gerincoszlop jobb oldalán, a keresztcsont közelében barna színű, kettős csonka kúp alakú *orsógomb* (83. kép 7) volt. Ma.: 2,5 cm, átm.: 3,2 cm. 4. A jobb oldali szeméremcsont mellett kis, trapéz alakú *vascsat* (83. kép 6) került elő. H.: 3,1 cm, sz.: 2,5–2,65 cm. 5. A lábszárakon, keresztben, illetve a jobb térd belső oldalán *lúd törzsének részlete és két combja* feküdt.

188. sír (82. kép 5): T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A kisméretű, téglalap alakú sírgödör hossza 117 cm, szélessége 63 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 28 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *6 hónapos csecsemő* rossz megtartású csontváza feküdt. Koponyája egyenesen, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedett el. Mell.: A gyermek jobb oldalán *tojás* került elő.

189. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 344–164°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. Délkeleti vége felé enyhén nyitódó szárú téglalap alakú, üres sírgödör. Fala függőleges, alja egyenes, hossza 168 cm, szélessége 45–62 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 41 cm volt.

190. sír (82. kép 1): T.: ÉNy-DK, 320–140°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A kisméretű, szabályos téglalap alakú, lefelé enyhén szűkülő sírgödör hossza 158 cm, szélessége 70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 43 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben, átlósan *5 éves gyermek* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája nagyrészt elkorhadt, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: A mellkas jobb oldalán *tyúk bal oldali combja* került elő.

191. sír (83. kép 1): T.: ÉÉNy-DDK, 334–154°. A sírgödör barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, függőleges falú, a lábak felé enyhén keskenyedő sírgödör hossza 217 cm, szélessége 74 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 51 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *23–25 éves férfi* közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, kissé behajlítva, jobbra felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. A gerincoszlop jobb oldalán, közvetlenül a medencelapát felső íve mellett nagyméretű, téglalap alakú *vascsat* (83. kép 3) feküdt, a lábak felé mutató peckével lefelé. H.: 5 cm, sz.: 4,1 cm. 2. A sírgödör koponya mögötti, jobb oldali sarkában vörösesbarna-szürke színű, nagy szemű, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült, magas *fazék* (83. kép 2) feküdt oldalára dőlve. Pereme enyhén kihajló, hasa gömbölyű, feneke felé erősen szűkül. Vállán fésűsen bekarcolt egyenes és hullámvonal kötegek váltakoznak. Ma.: 18 cm, szá.: 11 cm, fá.: 7 cm. Az edényből vett földmintában igen kevés roncsolt pollen (gyermekláncfü) és spóra (Phragmidium) volt. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában nem talált növényi/szerves maradványt. 3. A koponya mögött, az edény szája előtt *tojás* került elő. 4. A bal váll mellett *tyúk bal oldali szárnya és combja* volt.

192. sír (82. kép 7): T.: ÉÉNy-DDK, 334–154°. A sírgödör sötétebb foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A kisméretű, téglalap alakú sírgödör hossza kb. 130 cm, szélessége 45 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 16 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *5 éves gyermek* rossz megtartású csontváza nyugodott. Töredékes koponyája balra fordulva, karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. A koponya mögött, jobbra világosbarna színű, kerámiazúzalékkal soványított, kézzel formált, virágcserep formájú *edény* (82. kép 8) állt. Ma.: 8 cm, szá.: 11,5 cm, fá.: 6,2 cm. 2. A jobb lábszár mellett *tyúk fél tojása* került elő.

193. sír (82. kép 2): T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. A sírgödör barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 234 cm, szélessége 85 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 55 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben *23–25 éves nő* közepes megtartású

csontváza nyugodott. Koponyája jobb vállához billent, vállai felhúzva, jobb karja a test mellett, nyújtva, bal karja a medencére hajlítva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A sírt állati eredetű bolygatás érte, a szeméremcsontok a koponya mögött kerültek elő. A csontváz alatt 5–6 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A bal oldali bordák között meghajlított, hegyes végű *bronzhuzal* (82. kép 3), fülbevaló gyöngycsüngőjének tartozéka került elő. H.: 1,4 cm, huzalv.: 0,2 cm. 2. A jobb szeméremcsont előtt téglalap alakú *vascsat* (82. kép 4) feküdt. H.: 3,2 cm, sz.: 2,1 cm. 3. A láb felőli, bal oldali sarokban, a csontváz szintjén *juh állkapcsa* volt.

194. sír (84. kép 1–3): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 260 cm, szélessége 84 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 109 cm volt. A sírgödör valamennyi oldalán körben padka húzódott, amely 10–15 cm széles volt, és 60 cm mélységben mutatkozott a sírfolt jelentkezéséhez képest. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben 50–60 éves férfi közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A keresztcsonton ovális *vascsat* (84. kép 6) feküdt, a koponya felé mutató peckével felfelé. Átm.: 3,1 cm. 2. A bal kéz mellett kisméretű, egyenes, egyélű *vaskés* (84. kép 4) volt. Hegye hiányzik. Töredékes h.: 6,5 cm, sz.: 1,5 cm. 3. A bal kézfej, valamint a kés mellett két, négy sarkában átlukasztott, négyzetes bronzlemez *veret*, valamint alattuk konzerválódott *bőrdarab* volt (84. kép 7). A két veretet bronzhuzalból kialakított szegecs fogja össze. A bronzlemezek mérete: 2,3×2,7 cm, a bőr mérete: 3×5,2 cm. 4. Az előbbieket mellett egy kisméretű, ovális formájú, félkör keresztmetszetű *vastárgy* (84. kép 5) is előkerült. A bal kéz mellett talált tárgyak (84. kép 8) feltehetően *tarsoly* és tartalmának maradványai.

195. sír (82. kép 9–10): T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A téglalap alakú, keskeny, függőleges falú sírgödör hossza 192 cm, szélessége 50–58 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 64 cm volt, mind a négy sarkában négyzetes mélyedések voltak, mélységük a koponya mögött 2–3 cm, a lábak előtt 4–8 cm volt. Kb. 15 cm mélységben helyenként – a koponya és a lábszárak fölött – a koporsó fájának rostjai mutatkoztak. A sír alján, lábakkal ellátott koporsóban, hanyatt, nyújtott helyzetben 32–41 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal vállához billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: *Szarvasmarha hátulsó lábközépcsontjának töredéke* a betöltésből.

196. sír (85. kép 1): T.: ÉNy–DK, 316–136°. A sírgödör erősen kevert, barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A lekerekített végű téglalap alakú, állatjáratokkal erősen bolygatott sírgödör hossza 180 cm, szélessége 70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 45 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben 14 év körüli gyermek bolygatott csontváza feküdt. Koponyája balra mozdult el, mellkasának és karjainak csontjait rágcsálók bolygatták meg, lábai egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A bolygatott bordák között hosszúkás, egyik végén elkeskenyedő formájú, téglalap keresztmetszetű *vastárgy* (85. kép 2) volt. H.: 2,9 cm, sz.: 1,2 cm. 2. A sír betöltéséből *tyúk két szárnya és combja, fiatal sertés állkapcsa és fiatal macska mellső végtagja* került elő.

197. sír (85. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 198 cm, szélessége 73 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 49 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve 25–30 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, karjai a test mellett, nyújtva, medencéje kissé balra fordulva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el, lábfejei egymáshoz értek. A karok és a vállak alatt 5–7 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A bal combcsont fején nagyméretű, trapéz alakú, benyomott oldalú *vascsat* (85. kép 3) feküdt. H.: 5,1 cm, sz.: 3,4–4 cm.

198. sír (86. kép 1): T.: ÉNy–DK, 322–142°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárga, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 250 cm, szélessége 130 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 94 cm volt, bal oldalán 25–28 cm széles padka húzódott, amely a sírfolt jelentkezésétől számítva 12–20 cm mélységben mutatkozott. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben, kb. 40 cm magas, ácskapcsokkal lezárt koporsóban eltemetve 35–40 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva, lábai szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el. Térdei és sarkai összeértek. Vállai és karjai alatt vastagabb volt a betöltés. Mell.: A derék körül övgarnitúra bronzveretei sorakoztak (88. kép 1). 1. A keresztcsonton és a bal medencelapáton feküdt az öv bronzból készült, ónozott *csatja* (86. kép 2), hátoldalával fölfelé, pecke jobbra mutatott. A nagyméretű, trapéz alakú, öntött csatkerethez bronzlemezéből hajlított, az ívelt pecek számára kivágott, szíjszorító, téglalap alakú csattest tartozik, melyet sarkaiban, illetve átlóinak metszéspontjában öt, félgömbfejű szegecs rögzített az övhöz. Hátoldalán, a szegecs között vaskos *textilszálat* (86. kép 3) konzervált a rézoxid. A csatkeret h.: 3,8 cm, sz.: 3,1–3,5 cm, a test h.: 5,1 cm, sz.: 2,1 cm. 2–7. Az övcsattól jobbra, a keresztcsont jobb szélén, illetve a medencelapáton bronzból öntött, ónozott felületű *kéttágú veret* (87. kép 1) feküdt előoldalával felfelé. Ívelt oldalú téglalap alakú felső részét áttört griffábrázolás díszíti, míg alsó részét nagyjából fekvő téglalap formába rendezett, áttört indamotívum alkotja. A

griff hátán ugyancsak S alakú inda ül. A veretek felső tagjának sarkaiban elhelyezett négy szegecs rögzítette az övön. Ma.: 5,4 cm, a felső tag mérete: 4,2×2,9 cm, az alsó tag mérete: 2,9×2,2 cm, v.: 0,3 cm. További két hasonló veret sorakozott a jobb medencelapát felső pereme mögött, egy másik a gerincoszlop jobb széle alatt (ez utóbbi alsó tagja letört, de csuklója megvan), illetve a gerincoszloptól balra, a bal oldali medencelapát felső szegélye mögött és az utolsó – már előoldalával fölfelé – a bal medence oldalsó részén (87. kép 2–6). A 5–6-os számmal jelölt vereteken nagyobb vászoncsíkok, illetve -darab (88. kép 5, 3) konzerválódott. 8. Ugyancsak a bal medencelapát mögött, az utolsó két összetett veret közötti szakaszon egy a többi veret felső tagjával megegyező, bronzból öntött, ónozott felületű, griffes díszű, téglalap alakú veret (87. kép 8) feküdt, hátoldalával fölfelé. Mérete: 4,2×2,9 cm, v.: 0,3 cm. 9. E verettel szimmetrikusan megegyező helyen, a jobb oldalon egy bronzlemezről kivágott, ónozott felületű sima veret (87. kép 7) volt, sarkaiban négy szegeccsel. Függőleges tengelyében további négy lyuk van rajta. Mérete: 4,25×2,6 cm. 10. A jobb medencelapát oldalsó peremén bronzból öntött, ónozott felületű, propeller alakú övforgó (86. kép 7) került elő, lapátjainak végei hegyesek, elülső oldalát S alakú indák díszítik. H.: 6,6 cm, legnagyobb sz.: 1,15 cm, v.: 0,2 cm. 11. A bal oldali medencelapáttól balra, a nyolcadikként leírt veret egyik sarka mellett feküdt a bronzlemezről hajlított bújátató (87. kép 14) feküdt. H.: 3,3 cm, sz.: 0,6 cm, v.: 1 cm. 12–16. A keresztcsonton, illetve a bal medencelapáton, az öv elülső szakaszán, részben a csat alatt 5 db kisebb, ívelt oldalú téglalap alakú veret (87. kép 9–13) sorakozott. Valamennyit két-két, laposra kalapált végű szegecs rögzítette a szíjon. A szegecssek végeire az előoldalon tenaxszerű anyaggal kitöltött, félgömb alakú szegecsfejeket illesztettek. H.: 2,6 cm, sz.: 1,4 cm. A szegecssek fejének átm.: 1,5 cm. 17. A bronzból öntött, ónozott felületű, egylapú, tokos, hegyes végű, mindkét oldalán, illetve tokján is indás díszű nagyszíjvég (86. kép 8) részben a bal medencelapát alatt feküdt, a gerinc vonalára nagyjából merőlegesen. Tokját egyenes pereme mellett két szegecs üti át. H.: 11,5 cm, sz.: 2,3–3,1 cm, v.: 0,4–0,7 cm. 18–21. A bal medencelapát oldalsó pereme mentén, illetve a nagyszíjvégen egy hosszabb és két kisebb, bronzlemezről kivágott, U alakú lyukvédőveret (87. kép 16–18) feküdt. A hosszabbik veret egy darabkája az övforgó mellett került elő. A 20-as számú veret vászoncsíkokat (88. kép 4) konzervált. A hosszabbikkal megegyező épebb negyedik, hasonló veret (87. kép 15) az utolsó csigolya alatt volt. 22. Részben a bal medencelapát alatt, végével a koponya irányába mutatva bronzból öntött, ónozott felületű, egylapú, tokos, hegyes végű, előoldalán indás díszű kisszíjvég (87. kép 19) volt. Hátoldala díszítetlen. Tokját egyenes pereme mentén egy szegecs üti át. H.: 4,5 cm, sz.: 1,3 cm, v.: 0,2–0,4 cm. 23. A jobb combcsontra merőlegesen négyyszögletes keresztmetszetű vasár (88. kép 2) feküdt, felületén konzerválódott famaradványokkal. H.: 4,2 cm, átm.: 0,9 cm. 24. A jobb combcsont mellett egyenes, egyélű vaskés (88. kép 14) feküdt, tuskéjének vége egyenesen levágott. A kés fatokját jól konzerválta a vasoxid. H.: 22 cm, a penge h.: 16,8 cm, sz.: 2,5 cm. 25. A jobb medencelapát alatt kisebb, négyzetes vascsat (88. kép 6) került elő. 26. A csontváz fölött, 30–55 cm mélységben 9 db vas ácskapocs (88. kép 7–13, 15) volt, a jobb oldalon 3 db, a bal oldal fölött 6 db sorakozott a koponyától a lábszárig. H.: 8–9,5 cm, sz.: 1,5–2 cm. 27. A sír betöltéséből három gyöngy került elő: 27/1. Áttetsző világoszöld színű, cseppszerű dinnyemag alakú üvegyöngy hosszában eltört fél töredéke (86. kép 6), kónuszos furattal. H.: 0,83 cm, sz.: 0,39 cm, v.: 0,39 cm, furat Ø: 0,10–0,14 cm. 27/2. Barna színű, erősen kopott, érdes, sérült felületű, hosszú henger/hasáb alakú agyaggyöngy (86. kép 4), egyik szélén egyenesen levágott, hengeres furattal. H.: 1,41 cm, Ø: 0,98–1,06 cm, furat Ø: 0,16 cm. 27/3–4. Fehéres világoszöld, illetve világoszöld színű, fényes, forgatott felületű, gömb alakú, köles méretű áttetsző üvegyöngyök két fél töredéke (86. kép 5), behúzódo bázisú, kónuszos furattal. H.: 0,17–0,18 cm, Ø: 0,18 cm, furat Ø: 0,02–0,04 cm. 28. A bal lábfej előtt juhlapocka és -bordák (3 db) feküdtek.

199. sír (89. kép 3–4): Fülkesír. T.: ÉÉNy–DDK, 345–165°. Az akna sárgával kevert, sötét színű trapéz alakú faltjának délkeleti vége bizonytalanul jelentkezett. Hossza kb. 160 cm, szélessége 50–95 cm, a jelentkezési szinttől mért mélysége 40 cm, falai függőlegesek, alja a fülke indulásáig egyenes volt. Az akna utolsó harmada rézsűsen lefelé mélyülő, ahol a fülke szája előtt keresztben egy kb. 20 cm széles és 10 cm mély, trapéz keresztmetszetű vájat húzódt. Ebben a sávban a betöltés is sötétebbnek mutatkozott. A hordószerűen kiszélesedő, majd a lábknál elkeskenyedő fülke hossza 230 cm, szélessége 60–95 cm. A fülkében egy 45–50 éves – tehát maturus korú – férfi hanyatt fektetve, nyújtott testhelyzetben eltemetett csontváza nyugodott (tájolása Ny felé 5°-kal eltért a sírgödör tengelyétől), koponyája egyenesen, vállai felhúzva, karjai a testtől kissé távolabb, lábai egyenesen feküdtek. Koporsóra utaló nyom nem került elő. Mell.: 1. Benyomott oldalú téglalap alakú vascsat (89. kép 2) volt a bal vállon peckével a sír bal oldali fala felé mutatva. H.: 4,2 cm, sz.: 3,4 cm. 2. A bal combcsont belső oldalán, középtájon egy trapéz alakú vascsat (89. kép 1) feküdt a láb felé mutató peckével felfelé. H.: 4,9 cm, sz.: 3,5–4,4 cm. 3. A bal könyök belső oldalán, illetve a bal oldali medencelapáton juh ágyékszigolyái (juv.) kerültek elő. 4. Közvetlenül a koponya bal oldala mellett, a váll mögött egy juh jobb oldali lapockája (ad.) feküdt.

200. sír (90. kép 1; 116. kép 1–3): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör elszíneződése barnás színű, erősen kevert összetételű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben. A nagyméretű, lekerekített sarkú, szabályos téglalap alakú, függőleges falú sírgödör hossza 422 cm, szélessége 142–150 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 93 cm volt. A sírgödör északnyugati felében 50–60 éves férfi rossz megtartású csontváza nyugodott lábak-

kal ellátott, ácskapcsokkal lezárt koporsóban eltemetve. A sírgödör északnyugati végében, kb. 50 cm mélységben, nagyjából 170 cm hosszban követték a koporsó oldalsó keretének cm-nyi vastagságú vonalát a felsőtest melletti és a koponya mögötti szakaszon. A lábfejekon megfigyeltük a koporsó fájának konzerválódott maradványát. A koporsó 15×15 cm-es, négyzetes formájú, alul lecsapott élű lábai 5–7 cm-re nyomódtak a sírgödör aljába. A sírgödör alján szétszórva, illetve a betöltésben a koporsón kívül faszéndarabok kerültek elő nagy mennyiségben. A halott hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt, állkapcsa leesett, koponyája balra billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak egyenesen feküdtek. Térdei és lábfejei összeértek. A sírgödör délkeleti végében *mén* csontváza került elő. A ló a jobb oldalán feküdt, mellső és hátsó lábai Z alakban behajlítva, egymáson fekvé helyezkedtek el. A ló orra Ny felé nézett, koponyájának jobb oldala helyzetéből ítélve a koporsó végének feszült.

A férfi mellett talált leletek: A halott dereka körül előkerültek övének ónozott bronzveretei (92. kép 1). A medencében, peckével a lábak felé mutatva feküdt az öv bronzból öntött, csuklós *csatja* (91. kép 1). Kerete trapéz alakú, a ráhajló pecek közepén felmagasodik. A csat indás díszű testének nagyobb része letörött. A csukló melletti sarkában két, elkalapált végű szegecs üti át. A csatkeret mérete: 3,4×3–3,9 cm, a test sz.: 2,5 cm, v.: 0,4 cm. 2–6. A jobb medencelapát oldalsó pereme mellett élén állva, illetve alatta, a gerincoszlop jobb oldalán, a bal oldali medencelapát mögött hátoldalukkal fölfelé, illetve a bal medencelapát közepén, előoldalával fölfelé 5 db bronzból öntött, rossz minőségű *kéttagú veret* (91. kép 2–6) sorakozott. A veretek felső, téglalap alakú tagja áttört, hármass vonalkeretben elnagyolt griff díszíti. Sarkaiban négy szegecs rögzítette az övön. Trapéz alakú, lyukas alsó tagjukat két-két stilizált madárfej díszíti. Ma.: 4,1–4,2 cm, a felső tag mérete: 3,2×2 cm, az alsó tag mérete: 1,5×1,6–1,8 cm, v.: 0,2 cm. A 3-as számmal jelölt veret hátoldaláról konzerválódott *vászondarab* (92. kép 3) került elő. 7–11. Az öv elülső szakaszán – a jobb medencelapáton egy, a medence belsejében három, míg a bal csukló mellett egy – összesen öt darab álló téglalap alakú, bronzlemezről kivágott *övveret* (91. kép 7–12) volt,¹²⁰ melyeket két-két félgömbfejű szegecs díszít és rögzített a szíjon. A szegecs végére a tenaxszerű anyaggal kitöltött félgömbös fejet utólag illesztették rá. Mérete: 2,3–2,4×1,2–1,3 cm. A szegecsfej átm.: 1,15 cm. 12–14. Az övgarnitúrához további három kicsiny, téglalap alakú, ugyancsak két szegeccsel ellátott *veret* (91. kép 14–16) tartozott, melyek a jobb medencelapát oldalsó íve mellett, a bal medencelapát felső íve mögött, illetve a jobb oldali szeméremcsont alatt kerültek elő. Mérete: 1–1,2×0,7–0,8 cm. 15. A *bújtató* (91. kép 13) bronzból öntött, téglalap alakú, S alakú indával díszített előlapja a bal csukló mellett feküdt, vaslemeze nagyrészt megsemmisült. Mérete: 3,2×1,4 cm, v.: 0,2 cm. 16. A bronzból öntött, egy lapú, tokos, hegyes végű *nagszíjvég* (91. kép 19) a bal alkar és medence között feküdt. Középső mezőjében három, gyöngysorkeretbe foglalt és gyöngysorkerettel elválasztott, kétoldalas, plasztikusan megformált griff sorakozik, melyek mindkét oldalon erősen kiemelkednek a tárgy síkjából. Az első mező még tömör, a második és a harmadik növekvő felületen áttört. A tokot az előoldalon gyöngysorkeretbe foglalt griff, a hátoldalon nyúlfigura díszíti. A tok egyenes pereme mentén két szegecs rögzítette az övön. H.: 10,2 cm, a tok sz.: 2,7 cm, v.: 0,9 cm. 17–18. Az övgarnitúrához két tokos, üres középső, gyöngysorkeretelt, jobb-rosszabb kivitelű *kisszíjvég* (91. kép 17–18) tartozott, melyek a bal combcsont belső oldalán, illetve a bal medencelapát mögött kerültek elő. H.: 2,3–2,4 cm, a tok sz.: 1,2 cm. 19. A medencében fekvő övveretek mellett egy töredékes, négyzetes *vascsat* (90. kép 11) is előkerült. 20. A jobb alkarcsontokon, illetve a jobb felkar külső oldalán feküdtek az egyenes, egyélű *vaskés* (92. kép 5) darabjai. H.: kb. 13 cm, ebből a tüske h.: 3,2 cm, a penge sz.: 1,7 cm. 21. A jobb kéz csontjain feküdt a lant alakú *vascsiholó* (92. kép 2). H.: 8,5 cm, sz.: 3,6 cm. 22. A koponya mögött, a koporsó vonalán belül, a koporsó végétől 10–15 cm-re, a sírfolt jelentkezésétől számítva 50–60 cm mélységben két, a koponya és a vállak fölött, nagyjából egy a gerincvonalra merőleges sorban, 45–63 cm mélységben további öt, illetve a lábak környékén 3 db, összesen tehát 9 db közepes méretű *vas ácskapocs* (90. kép 2–10) került elő. A kapcsok egymáshoz, illetve a koporsó oldalához rögzítették a lefedésre szolgáló deszkákat. H.: 8–9 cm, sz.: kb. 1,5 cm. 23. Az emberi koponya mögött, a koporsón belül *juhkeresztcsont és ágyékcsgolyó* feküdt.

A lócsontváz mellett előkerült leletek: 24. A ló szájában szimmetrikus szárú, karikás *vaszabla* (92. kép 4) volt. A szájvasak végein két-két, egymással megegyező irányú lyuk van, melyek közül a külsőkben egy-egy, a szár kapcsolódását biztosító karika van. A szárak h.: 11 cm, a karikák átm.: 4 cm. 25. A jobb oldali hurkos fülű, egyenes, széles talpú *vaskengyel* (95. kép 3) a ló tarkója mögött feküdt. Szárának metszete négyzetes, a talppal való találkozásnál szélesre és laposra kalapált. Ma.: 13 cm, sz.: 10–11 cm, a talp sz.: 2,2 cm. 26. A bal oldali hosszú fülű, széles talpú, aszimmetrikus *vaskengyel* (95. kép 4) a ló Z alakban behajlított mellső lába alatt feküdt. Talpallója ívelt, végei kissé begyűrtek, szárának metszete négyzetes. Ma.: 18 cm, legnagyobb sz.: 13,5 cm, a talp sz.: 2,2 cm. 27–97. A kantárt 48 db (93. kép 1–36; 94. kép 1–12; 95. kép 1), míg a farhámot 22 db (94. kép 13–34; 95. kép 2), összesen tehát 70 db téglalap alakú, ezüst/bronzlemezről préselt, egyforma *veret* díszítette. A veretek kettős sorban, a szíj irányával párhuzamosan díszítették a hámat, a koponyán kirajzolva a pofaszíjak és az orrszíj vonalát. A farhámra a veretek egy a gerincvonalon futó szíjat díszítettek kb. 36 cm hosszban. A veretek mérete: 1,8×3,5 cm.

¹²⁰ A veretek éppnek látszó szegecsfejei részben a restaurálás eredményei, ezért a fölöslegesnek látszó szegecsfej.

Az embertani anyagon Debrecenben végzett ^{14}C mérés alapján (Deb-8030; 136. kép 2) a temetés valószínűsíthető időszaka 666 (68.2%) 770 cal AD, illetve 650 (95.5%) 852 cal AD, a Poznańban végzett ^{14}C mérés alapján (Poz-32972; 136. kép 1) 670 (68.2%) 768 cal AD, illetve 655 (95.5%) 779 cal AD.

201. sír (85. kép 5): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör elszíneződése sötétebb foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban kb. 40 cm mélységben. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 159 cm, szélessége 68 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 20 cm volt. A sírgödör aljánál kb. 10 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve 5 éves gyermek gyenge megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. A koponya mögött jobbra, azzal megegyező mélységben világosbarna színű, kisméretű, nagy szemű, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült edény (85. kép 9) állt. Lekerekített pereme enyhén kihajló, hasa gömbölyű, alja egyenes. Felületét vállától a hasa aljáig futó, egyenetlenül bemélyített vonalköteg díszíti. Ma.: 11,7 cm, pá.: 8,7 cm, fá.: 6 cm. 2. A keresztcsonton kisméretű, trapéz alakú *vascsat* (85. kép 7) feküdt. H.: 2,7 cm, sz.: 2–2,4 cm. 3. A bal könyöktől kb. 10 cm-re bronzlemezből hajlított *bújtató* (85. kép 8) volt. H.: 2,1 cm, sz.: 0,9 cm, a lemez sz.: 0,6 cm. 4. A jobb térdtől 10 cm-re kisméretű, egyenes, egyélű *vaskés* (85. kép 6) feküdt. H.: 6,2 cm, a penge h.: 3,2 cm, sz.: 1,2 cm. 5. A bal lábszár alatt *juh bal oldali lábvége* feküdt.

Az edényből vett földminta gyakorlatilag pollenmentes volt. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában növényi/szerves maradványt nem talált.

202. sír (96. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban, hossza 168 cm, szélessége 71 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 35 cm volt. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör alján hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve 25–35 éves nő rossz megtartású csontváza nyugodott, feltámasztott koponyája jobb vállához billent, jobb karja felhúzva és behajlítva, bal karja nyújtva feküdt, a térdek kissé balra felhúzva helyezkedtek el. A karok és a vállak alatt 6–12 cm vastag volt a betöltés. Mell.: A bal combnyakon töredékes, ovális *vascsat* (96. kép 2) feküdt, keretéhez egy 1,5 cm átmérőjű, korong alakú tag csatlakozik.

203. sír (97. kép 6; 116. kép 6–7): T.: ÉÉNy–DDK, 344–164°. A sírgödör barnás színű, kevert összetételű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, szabályos téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 223 cm, szélessége 85 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 78 cm volt. Közvetlenül a sír alján, hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg vájt koporsóban eltemetve 25–35 éves nő jó megtartású csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája bal vállához billent, vállai felhúzva, kinyújtott karjai a test mellett, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen feküdtek. A karok alatt 6 cm vastag volt a betöltés. A sír betöltéséből számos égett csonttöredék került elő. Mell.: 1–2. A koponya bal oldala alatt, illetve állatjáratban a koponya mögött kb. 35 cm-re aranyozott *bronz fülbevalópár* (97. kép 1–2) darabjai feküdtek. A szögletes keresztmetszetű, ovális karikához négy nagyobb, illetve egy sor kisebb granula alatt fekete színű üveggyöngy csatlakozik, tengelyén, a karikán belül, illetve szemben, a karika felső részén egy-egy hasonló gyöngyszem ül. A karika felső vége elkeskenyedik, alsó végén, illetve nyitott végével szemközt egy-egy bronzpánt fogja át. A karika átm.: 2,4 cm, huzalv.: 0,2 cm. 3. A mellkason 13 db gyöngyszemből álló *gyöngysor* (97. kép 4) volt: 3/1. Sötétzöld színű, kopott, lukacsos felületű, gyűrű alakú áttetsző üveggyöngy, bázisos furata hengeres. H.: 0,37–0,41 cm, Ø: 0,73 cm, furat Ø: 0,30 cm. 3/2–3. Két db opak világossárga, illetve áttetsző sötétkék színű, rövid henger alakú üveggyöngy, kónuszos furattal. H.: 0,46 cm, 0,58–0,66 cm, Ø: 0,98–0,06 cm között, furat Ø: 0,27–0,33 cm között. 3/4–5. Két db sötétzöld színű, repedt, törött felületű, közel téglalap átmetszetű, cseppszerű dinnyemag alakú fényáteresztő, illetve opak üveggyöngy, hengeres, illetve kónuszos furattal. H.: 1,06 cm, 0,94 cm, sz.: 0,93 cm, 0,64 cm, v.: 0,45 cm, 0,38 cm, furat Ø: 0,13–0,17 cm között. 3/6–7. Két db sötétzöldes fekete, sötétzöld színű, közel téglalap átmetszetű, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 1,04 cm, 1,36 cm, sz.: 0,65 cm, 0,75 cm, v.: 0,41, 0,40 cm, furat Ø: 0,18 cm, 0,15 cm. 3/8–9. Két db sötétzöld színű, lapos zömök dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, hengeres, illetve kónuszos furattal. H.: 0,82 cm, 0,84 cm, sz.: 0,71, 0,72 cm, v.: 0,31, 0,35 cm, furat Ø: 0,12 cm, 0,14–0,16 cm. 3/10. Sötétkék színű, 1 db bordadíszes, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú gyengén fényáteresztő üveggyöngy, hengeres furattal. H.: 1,23 cm, sz.: 0,81 cm, v.: 0,56 cm, furat Ø: 0,16 cm. 3/11–12. Fekete, illetve sötétzöld színű, a tengely mentén 1–1 db bordadíszes, nyújtott cseppszerű dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, kónuszos furattal. H.: 1,22 cm, 1,61 cm, sz.: 0,80, 1,10 cm, v.: 0,11, 0,12 cm, furat Ø: 0,11–0,18 cm. 3/13. Sötétzöld színű, pusztuló, lukacsos felületű, kúpszerű dinnyemag alakú, opak üveggyöngy, behúzódnál bázisú, hengeres furattal. H.: 1,11 cm, Ø: 0,50 cm, furat Ø: 0,17 cm. 4. Az áll alatt *bronzgomb* (97. kép 3) került elő, lemezből készült, kettős csonka gúla alakú részéhez drótból hajlított hurok tartozik. Ma.: 1,65 cm, a lemezgömb átm.: 0,9 cm. 5. A jobb lábfejre dőlve narancsbarna színű, sűrű foltos, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült *palack* (97. kép 5) feküdt. Lekerekített pereme enyhén kihajló, hosszú nyaka hengeres, hasa gömbölyű, alja kissé profilált. Lencseszerű bemélyítésekkel díszített pereme alatt háromszög alakú eszközzel bebökődött mintasor indul, és a nyakon körben lefut a

vállig, melyet másfélszer körbefutó, elnagyolt hullámvonaldísz fed, alatta sűrűn bemélyített vonalak futnak, csupán a fenék fölötti kb. 2 cm-es sávban díszítetlen. Ma.: 17 cm, pá.: 5,9 cm, fá.: 6 cm. Az edényből vett földmintából spórák kerültek elő: *Phragmidium*, *Equi-setum arvense*. Spóraszórás ideje: február–március. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában növényi/szerves maradványt nem talált. A koponya mögött *juhkeresztcsont és -bordák, illetve fiatal sertés hátcsigolyái, medencéje, lábszára* volt.

Az embertani anyagon Poznańban végzett ^{14}C mérés alapján (Poz-32973; 136. kép 3) a temetés valószínűsíthető időszaka 680 (68.2%) 771 cal AD, illetve 658 (95.5%) 855 cal AD.

204. sír (96. kép 10): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödör hossza 210 cm, szélessége 82 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 87 cm volt. A sírgödör aljától 13 cm-rel magasabban, valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 23–40 éves nő közepes megtartású csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A koponya bal oldala mellett, oldalára dőlve világos narancsbarna színű, sűrű foltos, kerámiazúzalékkal és pelyvével soványított, kézzel formált, aszimmetrikus *fazék* (96. kép 9) feküdt szétnyomódva. Lekerekített pereme töleszerűen kihajló, hasa gömbölyű, lefelé erősen összeszűkül, alja erősebben profilált. Ma.: 16,5 cm, szá.: 12,5 cm, fá.: 9 cm. 2. A koponya és a jobb váll között feküdt az egyik *fülbevaló* (96. kép 4). Nagyméretű, kerek karikája felső végén elkeskenyedik, alul, két bronzpánt között elhelyezve, kúp alakú hengerpalást alatt fekete színű üvegyöngy csatlakozik hozzá. A palást alsó és felső szegélyén eredetileg bronzpánt futott körbe. Átm.: 3,5 cm, huzalv.: 0,2 cm. 3. A másik *fülbevaló* (96. kép 3) a koponya bal oldala mellett került elő élén állva, karikája a másikkal megegyezik, csak csöngője hiányzik. Átm.: 3,5 cm, huzalv.: 0,2 cm. 4. A bordák között két *üvegyöngy* (96. kép 5–6) került elő: 4/1. Sötétzöld színű, repedt felületű, vastosabb cseppszerű dинnyemag alakú gyengén fényáteresztő üvegyöngy, kónuszos furattal. H.: 1,17 cm, sz.: 0,85 cm, v.: 0,46 cm, furat Ø: 0,13–0,19 cm. 4/2. Világosbarna, erezett, fényes, sérült felületű, lapított gömb alakú *karneolgyöngy*, behúzott bázisú, kónuszos furattal. H.: 0,52–0,59 cm, sz.: 0,74–0,78 cm, furat Ø: 0,08–0,17 cm. 5. A bordák között két félből forrasztott, gömbszerű *ezüstlemez gyöngy* (96. kép 7) töredékei is előkerültek. Az épen maradt ezüst félgömb Ø: 0,86–1,01 cm, furat Ø: 0,33 cm, az ezüst törött félgömb Ø: 0,8 cm. 6. A bal oldali szeméremcsont mellett kisméretű, téglalap alakú *vascsat* (96. kép 8) feküdt. H.: 3,3 cm, sz.: 2,6 cm. 7. A koponya mögött *juh keresztcsontja és ágyékcsigolyái*, valamint *három juh jobb oldali lapockái 10 borda felső végével (ad.) és egy negyedik juh jobb oldali lapockája a felkarcsonttal és 8 bordával (juv.)* került elő.

A sírba helyezett 6 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje szeptember–október hónapra valószínűsíthető.

205. sír (98. kép 12–13): Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 320–140°. Az akna sárgával kevert fekete színű foltként jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban, kb. 40 cm mélységben, délkeleti vége bizonytalanul körvonalazódott. A függőleges falú, nyújtott téglalap alakú, délkeleti végén enyhén összeszűkülő akna hossza 235 cm, szélessége 85–105 cm, a jelentkezési szinthez viszonyított mélysége északnyugati végén 44 cm volt, az akna kétharmad részéig néhány centimétert lejtett mindössze, utolsó harmadában lépcsősen, meredeken mélyülni kezdett a fülke szája felé. Az akna alján egy *csikó* (1 $\frac{3}{4}$ –2 éves, marma.: 138,8 cm, közepes testmagasságú, vékony csontozatú állat) bolygatott csontvázának részletei – bordák, csigolyák, lábsontok, egy alsó lábszár patával a fülke szája közelében – feküdtek. Az állatcsontok alatt, kb. 2 cm vastagságban sötét elszíneződés mutatkozott végig az aknában, mely jól látszott a sárgás, kevert betöltésben.

A fülke szájának szabálytalan alakú foltja kirajzolódott az akna délkeleti falában. A fülkében 70–75 cm széles és kb. 230 cm hosszú, sárgásbarna elszíneződés jelezte a lábakkal ellátott koporsó egykori meglétét, erre utaltak a fülke jobb oldalán egyenes vonalban előkerülő koporsókapcsok is.

A koporsóban egy 45–55 éves férfi bolygatott csontváza került elő. A koponya és az állkapocs egymástól 20 cm-re, a sír aljától mintegy 25 cm-rel magasabban, a fülke szájában volt. A felsőtest csontjai, valamint a felkarcsontok teljesen összekeveredve feküdtek egy csomóban, a lábakat nyújtva, nagyjából eredeti helyzetben találtuk (a combcsontok feje kifelé fordult), az alkarcsontok részben a combcsontok alatt, részben mellettük voltak, ugyanitt néhány csigolya is előkerült, a medencelapátok a lábszárakon, a keresztcsont a bal lábfejen feküdt. A csontváz alatt kb. 15 cm vastagságú volt a betöltés.

A bolygatás az akna irányából történhetett (a fülke foltját felülről nem érte bolygatás), ezért találtunk csak részleteit a csikócsontváznak. A fülkéből az akna irányába húzták kifelé a halottat, erre utalt, hogy néhány koporsókapocs volt az aknában, a fülke szája előtt, hogy a koponya és az állkapocs a fülke szájában kerültek elő, hogy a mozgatás során az alkarcsontok és néhány csigolya a lábak alá kerültek, a medencelapátok pedig a lábak felé gurultak, illetve a lábfejek csontjai kb. 30 cm hosszúságban széthúzva feküdtek. A combcsontok között, a fülke alján keresztben, egyvonalban talált övveretek jelezték, hogy az elhunytat északnyugati irányban kb. 30 cm-rel mozdították el eredeti helyéről. Mell.: 1. A combcsontok alsó végei között, előoldalával fölfelé, peckével északnyugati irányba mutatva egy bronzból öntött, töredékes – eredetileg ovális – karikájú, három bronzszegeccsel – h.: 0,53 cm – rögzített díszítetlen pajzstestű, merevcsuklós, kisméretű, ónozott felületű *övcsat* (99. kép 1) feküdt. A csattestet és a karikára hajló pecket

bronzszegecs tartja össze. A csatkarika becsült átm.: 1,9 cm, a csattest h.: 1,3 cm, sz.: 1,24 cm, a csat becsült teljes h.: 2,8 cm. 2–10. A felsőtest bolygatott csontjai között egy, a combcsontok fejének belső oldalán három, a combcsontok között, azok alsó vége közelében, a fulke tengelyére merőlegesen, egyvonalban további két db, a bal combcsont külső oldalán, középtájon egy, a bal lábszár külső oldala mellett ismét egy, illetve a betöltésben további egy, tehát összesen 9 db, bronzból öntött, hosszúkás pajzs alakú, vésett S alakú indás díszű, poncolt háttérű, ónozott felületű *övveret* (99. kép 2–10) volt. Az övveretek felső tagja, illetve a – vésett háttérű palmettákkal – díszített csüngőtag ugyancsak hegyesedő végű. A felső tagot két bronzszegecs rögzítette az övön. Az alsó és felső tagot minden esetben vaspánttal kapcsolták össze. Az alsó tag négy esetben ráhajlott a felső tagra. A felső tag ma.: 2,1 cm, legnagyobb sz.: 1,14–1,2 cm, a veret teljes ma.: 2,9–3 cm, v.: 0,25–0,27 cm. Az ép szegecs h.: 0,45–0,48 cm. Az egyik veret belsejében, a szegecs körülvéve – fénoxid védelmében – maradt meg a kusza textília több rétege. Fonalainak kereszteződéséből ítélve vászonkötésű volt, Z sodratú len- vagy kenderfonalakból. A szegecs vászonba hatolása szétolta a lánc- és vetülékfonalakat, így sűrűségét megítélni nem lehet. Fonalai valamivel durvább vászonra engednek következtetni, mint a 147. sírnál leírt minősége. A vászon több rétege feltehetően egy öv anyagát képezte. 11. A combcsontok alsó végei között, közvetlenül a jobb combcsont mellett, a fent leírt típus két darabjával egy sorban 1 db – a többitől eltérő –, bronzból öntött, hosszúkás pajzs alakú, kéttagú, vésett-poncolt palmettás díszű, ónozott felületű *övveret* (99. kép 11) került elő, mind a felső, mind az alsó tag lekerekített végű, ez utóbbi díszítetlen. A felső tagot két bronzszegecs üti át. Míg itt a poncolt minta szabályos kis körökből áll, addig a többi övveret esetében félköröket látunk. A felső tag ma.: 2,03 cm, sz.: 1,06 cm, a veret teljes ma.: 2,8 cm, v.: 0,27 cm. 12–13. A bal combcsont alsó vége közelében, annak belső oldalán, illetve a betöltésben két, bronzból öntött, vésett-poncolt palmettás díszű, ónozott felületű *lyukvédőveret* (99. kép 18–19) volt három szegeccsel. Átm.: 2,05 cm, v.: 0,25 cm. 14–19. A felsőtest bolygatott csontjai között, a jobb combcsont külső oldala mellett, a bal combcsonttól balra, az egyik alkarcsont mellett, illetve a bontás során a betöltésből 6 db, bronzból öntött, poncolt háttérű vésett indadíszes, ónozott felületű *mellékszívveret* (99. kép 12–17) került elő, két-két szegeccsel. Átm.: 1,4 cm, v.: 0,15 cm. 20. A jobb combcsont alsó végének külső oldalán bronzlemezből kivágott, kettős lapú, téglalap alakú, a négy sarkában bronzszegecssekkel ellátott *szíjszorító* (99. kép 20) feküdt. H.: 1,8 cm, sz.: 1 cm, együttes v.: 0,4 cm. 21. A fulkében, a csontváz jobb oldalán, a fulke tengelyével párhuzamosan egy sorban, a jobb boka mellett, illetve a bal lábfejen, a váz bal oldalán a combcsontok fejének vonalában, illetve a fulke szája előtt az aknában *koporsókapcsok* (98. kép 1–11) feküdtek. 22. Az aknában, a bolygatott állatcsontok között megmunkált *csont lemeztöredékek* (99. kép 21–23), valószínűleg nyereg csont lemezdíszei kerültek elő. A lemezek enyhén ívelt formájúak, metszetük körszelet alakot mutat. Felületük erősen kopott. A leghosszabb csontlemez h.: 20,3 cm, sz.: 1,25 cm, v.: 0,2–0,35 cm.

A sírba helyezett 1³/₄–2 éves ló mortalitása alapján a temetés ideje január–április hónapra valószínűsíthető. Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8057; 136. kép 5) a temetés valószínűsíthető időszaka 660 (68.2%) 769 cal AD, illetve 642 (95.5%) 859 cal AD, a Poznańban végzett ¹⁴C mérés alapján (Poz-32974; 136. kép 4) 689 (68.2%) 777 cal AD, illetve 672 (95.5%) 867 cal AD.

206. sír (100. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. A sírgödör erősen kevert, sárgásbarna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 220 cm, szélessége 85 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 72 cm volt. A kirabolt sírgödör alján 40–60 éves nő bolygatott csontváza feküdt, csak a jobb combcsont, a lábszárcsontok, valamint a lábfejek csontjai maradtak anatómiai rendben, a felsőtest csontjai a sír északnyugati végében feküdtek egy csomóban, a sírgödör aljánál 10–15 cm-rel magasabban, a koponya a medence helyén került elő. Mell.: 1. A csontok között 2 db közepes méretű *vas ácskapocs* (100. kép 2–3) került elő. H.: 7,5 cm, 9,5 cm, sz.: 1,5 cm. 2. A lábfejek előtt, közvetlenül a sír alján *részleges juhtemetkezés, hét juhlapocka-felkar-lábszár*, illetve egy *juhkeresztcsont* feküdt.

207. sír (100. kép 4): T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú, enyhén ívelt oldalú sírgödör hossza 140 cm, szélessége 55–62 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 36 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve 6 éves gyermek rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, a mellkas és a kar csontjai elkorhadtak, a térdek bal oldalon, kissé felhúzva feküdtek. A csontváz alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés.

208. sír (100. kép 11): T.: ÉÉNy–DDK, 333–153°. A sírgödör sötétebb színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 218 cm, szélessége 83 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 66 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve 50–60 éves nő csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállal felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, kézfejei a combcsontokra simulva, lábai szorosan egymás mellett, egyenesen helyezkedtek el, térdei és lábfejei összeértek. Néhány csigolya a koponya mögött került elő. A koponyán több lyuk is látszott, az egyik a koponyatetőn, középen, melyek az antropológiai vizsgálat szerint az előrehaladott csont-tbc nyomai. A csontváz alatt kb.

8–10 cm vastag volt a betöltés. Mell.: 1. A sírgödör lábak előtti végében, mindössze 8 cm mélységben *bronz fülbevaló* (100. kép 9) feküdt. Szögletes keresztmetszetű, kerek karikája felső végén elkeskenyedik, alsó végét bronzpánt fogja át, csüngőjének csak bronzmerezítője van meg, a karika felső részén egy gyöngy bronzdrótja látszik. Átm.: 3 cm, huzalv.: 0,3 cm. 2. A sír betöltéséből trapéz alakú *bronzcsat* (100. kép 10) került elő. Vaspecke tönkrement. Mérete: 2–2,1×1,9 cm. 3. A combcsontok között *tyúk két fél tojása* volt. 4. A bal láb felőli sarokban *részleges juhtemetkezés* maradványai, koponya és egy lábcsont feküdt. 5. A jobb könyök mellett egy *juh felkarcsontja* volt.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

209. sír (100. kép 5): T.: É–D, 350–170°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A hosszúkás téglalap alakú, lekerekített végű sírgödör hossza 215 cm, szélessége 73 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 40 cm volt. A sírgödör aljánál 10–12 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben 55–65 éves férfi jó megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. A mellkas csontjait rágcsálók bolygatták meg. Mell.: 1. A gerincoszlop bal oldalán, a keresztcsont bal oldala mögött négyzetes *bronzlemez* (100. kép 6) került elő, sarkaiban 3 szegeccsel, illetve a negyedik helyével. Mérete: 1,6×1,7 cm. 2. A medence fölött téglalap alakú *vascsat* (100. kép 8) töredékei feküdtek. H.: 3,7 cm, sz.: 3 cm. 3. A jobb alkar mellett, attól kb. 10 cm-rel magasabban trapéz alakú *vascsat* (100. kép 7) volt, nem pontosan eredeti helyén. H.: 3,4 cm, sz.: 2,9–3,4 cm. 4. A lábszáron keresztben *juh ágyéksigolyái és keresztcsontja* feküdt. 5. A jobb medencelapát fölött *juh lábszárcsontja (radius)* került elő.

210. sír (101. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A téglalap alakú, lefelé enyhén szűkülő sírgödör hossza 215 cm, szélessége 85 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 87 cm volt, benne a sír aljánál 10–15 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve 15–16 éves fiatal, feltehetően nő csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája jobb oldalán feküdt, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, kezei a combcsontokon, lábai szorosan egymás mellett, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A koponya mögött narancsbarna színű, szürke foltos, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült *edény* (101. kép 5) feküdt oldalára dőlve, a feltámasztott koponyához hasonlóan a sír aljánál kb. 15 cm-rel magasabban. Egyenesen levágott pereme enyhén kihajlik, teste gömbölyű, lefelé erősen szűkül, alja egyenes. Testét körbefutó, bemélyített vonalak díszítik. Ma.: 16 cm, pá.: 9,5 cm, fá.: 6 cm. Az edényből vett földmintából fűfélék nagyon kevés pollenje került elő. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában növényi/szerves maradványt nem talált. 2. A koponya jobb oldala alatt rossz minőségű, csavart bronzdrótból készült *fülbevaló-karika* (101. kép 2) volt. Huzalv.: 0,1 cm. 3–4. A jobb combcsonttal párhuzamosan, szorosan egymáshoz tapadva 2 db vaskés feküdt. Az egyik *vaskés* (101. kép 7) kisméretű, egyenes, egyélű, tuskéje széles és lekerekített végű. H.: 9 cm, a penge h.: 6,6 cm, sz.: 1,4 cm. A másik *kés* (101. kép 6) nagyobb méretű, de hegye hiányzik. Töredékes h.: 7,4 cm, sz.: 1,8 cm, a túske h.: 3,5 cm. 5–6. A medencében 2 db *vascsat* feküdt. A kis, ovális *csat* (101. kép 3) átm.: 3 cm. A négyzetes, töredékes másik *vascsat* (101. kép 4) h.: 3 cm. 7. A jobb lábszár mellett, illetve fölött kb. 15 cm-rel juhkoponya feküdt bal oldalán, orral a lábszárcsont felé, a bal lábszár fölött és mellette kerültek elő a lábszárcsontok (*részleges juhtemetkezés*, ahol az állat bőrét a koporsó tetejére teríthették). 8. A bokacsontokon keresztben *juhkeresztcsont és ágyéksigolyák* feküdtek.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

211. sír (102. kép 1; 115. kép 9): T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A keskeny, téglalap alakú, a koponya mögött lekerekített végű sírgödör hossza 223 cm, szélessége 64 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 37 cm volt. A sírgödör aljánál 5 cm-rel magasabban, valószínűleg koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben 23–25 éves nő csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája balra fordult, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen feküdtek. Mellkasának jobb oldalát állatjárat bolygatta meg. Mell.: 1. Az állkapocs bal oldala mellett rossz megtartású, töredékes, aranyozott *bronz fülbevaló* (102. kép 2) feküdt, a karikát piramis alakba rendezett granulák díszítik. Huzalv.: 0,2 cm. 2. A jobb oldali medencelapát mögött trapéz alakú *vascsat* (102. kép 4) feküdt peckével lefelé. H.: 3 cm, sz.: 2–2,5 cm. 3. A betöltésből *vas merevítőpálca* (102. kép 3) került elő, melyet vashuzal kettéhajlítással alakítottak ki. Töredékes h.: 4 cm, sz.: 0,7 cm. 4. A jobb boka mellett narancsszínű, barna-szürke foltos, kerámiazúzalékkal és pelyvával soványított, kézzel formált *bögre* (102. kép 5) feküdt oldalára dőlve. Pereme duzzadt, nyaka hosszú és tölcseres, hasa gömbös, alja profilált. Ma.: 11,5 cm, pá.: 7 cm, fá.: 7 cm. 5. A koponya mögött *fiatal juh keresztcsontja és ágyéksigolyái (vágva, hasítva)* kerültek elő.

Az edényből vett földminta gyakorlatilag pollenmentes volt. Az archaeobotanikai vizsgálat az edényből vett földmintában *Cerealia* (gabonaféle) szemtermés 2 db szenült töredékét találta.

212. sír (101. kép 8): T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A koponya mögött lekerekített végű, a lábak előtt lekerekített sarkú sírgödör hossza 196 cm,

szélessége 63 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 41 cm volt. A sírgödör aljától 13 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve *60–70 éves férfi* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, karjai és lábai egymással párhuzamosan, nyújtva feküdtek. Mell.: 1–2. A keresztcsonton egy trapéz alakú (101. kép 10), míg a szeméremcsonton egy négyzetes (101. kép 9) *vascsat* feküdt, mindkettő peckével lefelé. H.: 3,1 cm, 3,2 cm, sz.: 2,9 cm.

213. sír (102. kép 6–7): T.: ÉÉNy–DK, 324–144°. A sírgödör sárgával kevert barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A szabályos téglalap alakú sírgödör hossza 237 cm, szélessége 70 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 62 cm volt, végei felé ívelten néhány cm-t mélyült, középen enyhén domború volt, a lábak előtti sírfalhoz kívülről egy-egy kb. 10×10 cm-es cölöplyuk csatlakozott a sarkoknál, melyek mélysége megegyezett a sírgödör mélységével. A sírgödör alján hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve *25–30 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. Az állkapocs bal oldala mellett *fülbevaló* (102. kép 8) feküdt. Kerek, egyik végén elkeskenyedő karikájához két bronzpánt között gúla alakú hengerpalást alatt fekete üvegyöngy csatlakozik. A karika szemben lévő oldalán még egy gyöngyűz van elhelyezve, illetve nyitott végével szemközt bronzpánt fogja át. Átm.: 2,8 cm, huzalv.: 0,2 cm. 2. A keresztcsonton négyzetes *vascsat* (102. kép 10) töredéke került elő. 3. A bal kézfej mellett világosbarna színű, kettős csonka kúp alakú *orsógomb* (102. kép 11) volt, palástján alul és felül egy-egy hármassal bekarcolt vonalból álló cikcakkmotívum fut körbe. Átm.: 3 cm, ma.: 2,2 cm. 4. A koponya mögött, a sírgödör végétől 16 cm-re bronzlemezről U alakúra hajlított *bújtató* (102. kép 9) feküdt, szarait bronzszegecs fogja össze. H.: 1,2 cm, a lemez sz.: 0,7 cm.

214. sír (103. kép 1; 116. kép 4–5): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör sárgával kevert barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú, téglalap alakú sírgödör hossza 247 cm, szélessége 90 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 80 cm volt. A sírgödör oldalaihoz végeitől 50 cm-re két-két, félkör alakú, 20–25 cm átmérőjű cölöplyuk csatlakozott, melyek mélysége pontosan megegyezett a sírgödör mélységével. A sírgödör aljánál 8–10 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve *23–25 éves nő* csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1–2. A koponya két oldalán aranyozott *bronz fülbevalópár* darabjai feküdtek. A bal oldali *fülbevaló* (103. kép 3) hatszög keresztmetszetű, kerek karikájához alul 5 db granula alatt fekete üvegyöngy csatlakozik, a karikán belül csak a gyöngy helye van meg. Szemben, a karika felső részén egy másik gyöngy ül, a karikát alsó végén, illetve nyitott végével szemközt egy-egy bronzpánt fogja át. Átm.: 3,7 cm, huzalv.: 0,3 cm. A jobb oldali *fülbevaló* (103. kép 2) gyöngycsüngője hiányzik, viszont a karikán belül megvan a gyöngy. Átm.: 3,8 cm, huzalv.: 0,3 cm. 3–4. A csuklókon ovális formájú, nyitott, bronzhuzalból hajlított *sima bronz karperecek* (103. kép 5–6) voltak. Átm.: 7,2 cm, huzalv.: 0,4 cm. 5. A bal medencelapát alatt kisméretű, trapéz alakú *vascsat* (103. kép 4) került elő. H.: 2,6 cm, sz.: 2,2–2,5 cm. 6. A koponya mögött, a sír aljától kb. 10 cm-rel magasabban töredékes *állatcsontok* feküdtek.

215. sír (104. kép 1): T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. A sírgödör barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, szabályos, téglalap alakú sírgödör hossza 235 cm, szélessége 92 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 52 cm volt. A sírgödör sarkaiba kb. 30×30 cm-es, négyzetes lyukak mélyedtek (csak a jobb láb felőli volt téglalap alakú), melyek 8–9 cm-rel haladták meg a sírgödör mélységét. A sírgödör alján, hanyatt, nyújtott helyzetben, lábakkal ellátott, ácskapcsokkal lezárt koporsóban eltemetve *40–50 éves férfi* csontváza nyugodott, koponyáját és jobb kulcsontját állatjártat mozdította ki eredeti helyéről, karjai a test mellett, egyenesen, lábai ugyancsak egyenesen helyezkedtek el, egymással párhuzamosan. Az állati eredetű bolygatás következtében a bal alkar egyik csontja a lábfejek fölött került elő. A sír betöltése tele volt égett csontokkal. Mell.: A derék körül *övornitúra* bronzveretei feküdtek (105. kép 1). 1. A bal medencelapáton, a gerincoszlop összenőtt alsó csigolyáival párhuzamosan feküdt az öv bronzból készült *csatja* (104. kép 2). Trapéz alakú keretéhez bronzlemezről kivágott, hosszúkas, *sima test* csatlakozik, melynek vége lekerekített. Másik oldala U alakban kivágott, az így képzett szárnyakat egyszerűen ráhajtották a karikára, anélkül, hogy szegecsekkel megerősítették volna. A csattestet 5 szegecs rögzítette az övhöz. 2–13. Az öv hátsó szakaszán – a jobb medencelapát felső szegélye mellett és részben alatt kettő-kettő, a gerincoszlop alatt, a bal medencelapát mögött, a bal könyök belső oldalán, illetve a bal medencelapát alatt – párosával, hátoldalukkal felfelé 12 db karikás csüngővel ellátott bronzlemez *veret* (104. kép 14–25) feküdt. A téglalap alakú lemezeket a deréksíjhoz erősítették, majd elkeskenyített alsó részüket a karika számára visszahajtották és a szegecs végét elkalapálták. A lemezek felső, rövid oldala középen felcsúcsosodik. A karikákat bronzhuzalból hajlították, és két kivételtől eltekintve végeiket gondosan egymásba kalapálták. A szegecs elkalapált végeit az előoldalon nagyobb, tenaxszerű anyaggal kitöltött, félgömbös szegecsfejek takarták el, melyek nagyrészt tönkrementek. Az ép darabok ma.: 4–4,3 cm, a lemez sz.: 1–1,2 cm, a karika átm.: 1,7–1,8 cm. 14. A jobb szélső két veret mellett harmadikként egy szemüveg alakú öntött csüngővel ellátott *veret* (104. kép 4) volt, a többinél némiképp keskenyebb

bronzlemezéből készült felső taggal. Ma.: 4,2 cm, a lemez sz.: 0,6–0,8 cm, a csüngő ma.: 2 cm, sz.: 2 cm. 15–19. A jobb medence mögötti veretek mellett, a bal medencelapát és az alkar között, a jobb oldali bordák között, illetve deréktájon szétszóródva 5 db téglalap alakú, egyik oldalán ívelten kivágott, két szegeccsel ellátott bronzlemez *lyukvédőveret* (104. kép 9–13) került elő. A szegecsok fejét itt is félgömbös, nagyobb szegecsfejekkel takarták. Egy-egy db, valamelyik verettípushoz tartozó *szegecsfej* előkerült a mellkas jobb oldalán, illetve a jobb szeméremcsont alatt (104. kép 5–6). H.: 2 cm, sz.: 1 cm. 20. A bronzlemezéből hajlított *bíjtató* (104. kép 7) a bal könyök belső oldalán volt. H.: 2,8 cm, v.: 1,1 cm, a lemez sz.: 1 cm. 21. A bronzból öntött, egylapú, tokos, hegyes végű, áttört, húsos levelű indákkal díszített *nagyszíjvég* (104. kép 26) a bal alkar belső oldalán feküdt, végével a koponya felé mutatva. Nyitott tokját egyenes oldala mellett eredetileg két szegecs rögzítette a szíjhoz. H.: 9,6 cm, a tok sz.: 2,1 cm, v.: 0,4 cm. 22. Alatta került elő az egyetlen *kisszíjvég* (104. kép 8), mely ugyancsak hátul nyitott tokos, egylapú, hegyes végű, oldala ívelt, leveles indák díszítik, hátoldala sima. H.: 3,65 cm, a tok sz.: 1,2 cm, v.: 0,2 cm. 23. Bontás közben a sír betöltéséből, másodlagos helyről ívelt oldalú sima *bronz övforgó* (104. kép 3) került elő. H.: 4,9 cm, sz.: 1,1–1,4 cm, szegecsét eredetileg szintén félgömbös szegecsfejjel takarták. 24. A bal oldali szeméremcsonton téglalap alakú *vascsat* (105. kép 3) volt, jobbra mutató peckével lefelé. H.: 3,9 cm, sz.: 3,3 cm. 25. A bal láb felőli mélyedésben *ezüstlemezéből készült hengeres tárgy* töredékei (105. kép 2) kerültek elő. Átm.: 0,5 cm. 26. A jobb combcsont mellett egyenes, egyélű *vaskés* (105. kép 4) feküdt, felületén a fatok konzerválódott maradványában. A nyéltüske széles és lekerekített végű. H.: 18 cm, a penge h.: 14,5 cm, sz.: 1,5 cm. 27. A sírgödör jobb felében – a jobb oldali felkar és bordák felett, a jobb lábszár felett, a jobb váll vonalában a sír fala mellett, illetve kb. a boka vonalában ugyancsak a sír oldala mellett – a koponyától a lábbig 5 db *vas ácskapocs* (105. kép 5–10) került elő, a sír fala mellettiek a sír aljánál kb. 40 cm-rel magasabban, míg a test fölöttiek valamivel mélyebben feküdtek.

216. sír (106. kép 2): T.: ÉNy–DK, 320–140°. A sírgödör fekete színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 212 cm, szélessége 72 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 50 cm volt. A sír aljánál 22 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben 40–50 éves férfi csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett, kissé behajlítva, kezei a combtőn, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: Részben a bal alkar alatt, illetve a bal combcsont mellett, élével a csontváz felé egyélű, alsó nyélállású *vaskés* (106. kép 1) feküdt. Ívelt tuskéjének vége egyenesen levágott. H.: 17,5 cm, a penge h.: 13,2 cm, sz.: 2 cm.

217. sír (107. kép 3): T.: ÉÉNy–DDK, 344–164°. A sírgödör erősen kevert, barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör hossza 230 cm, szélessége 126 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 92 cm volt, mindkét hosszanti oldalán, a sírfolt jelentkezésétől számítva 37–42 cm mélységben padka húzódott, melynek szélessége egyenetlen, 15–25 cm volt. A sírgödör alján hanyatt, nyújtott helyzetben, valószínűleg koporsóban eltemetve 40–50 éves nő csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett, lábai egymással párhuzamosan, ugyancsak egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A koponya mögött, a sírgödör aljánál kb. 10 cm-rel magasabban egy vagy két kisméretű, szegelt *vaskapocs* (107. kép 1–2) töredékei kerültek elő. 2. A sírgödör lábak felőli végében *bárány két ágycsigolyája* feküdtek.

218. sír (109. kép 4; 116. kép 8–9): T.: ÉNy–DK, 326–146°. A sírgödör sárgával kevert barnás színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás, agyagos altalajban. A nagyméretű, téglalap alakú sírgödör hossza 292 cm, szélessége 100 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 99 cm volt. A sírgödör délnyugati végében, aljánál 10–12 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben, koporsóban eltemetve 45–50 éves férfi csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, vállai felhúzva, karjai a test mellett kissé behajlítva, lábai két oldalra felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1–2. A koponya mögött bronzlemezéből préselt *varkocsszorító* (108. kép 1–2) feküdt. A hosszúkás téglalap alakú sima veretekhez egy-egy bronzdrótból hajlított felszerelőfűl tartozik. H.: 5,1 cm, sz.: 1,2 cm. A derék körül, illetve a medencében *övgarnitúra* ezüstveretei feküdtek. 3–5. A keresztcsonton, a jobb medencelapát alatt, illetve a combcsontok között 3 db ezüstlemezéből kivágott, három bronzszegeccsel ellátott, közepén csepp alakban kivágott, nagyjából V alakú *lyukvédőveret* (108. kép 11–13) töredékei feküdtek, amelyek az öv elülső szakaszán helyezkedtek el. H.: 2,5 cm, sz.: 2 cm. 6–10. A medencelapátok alatt, az öv hátsó szakaszán 5 db ívelt oldalú négyzet alakú *ezüstveret* (108. kép 4–8; 109. kép 5) feküdt hátoldalával felfelé, melyek közül jobbról a másodikat és harmadikat, illetve a bal szélsőt kék gyöngyberakás díszíti. A veret méreténél 0,4 cm-rel nagyobb ezüstlemezt bőr alapra helyezték, és széleit a hátoldalon 0,2–0,2 cm szélességben visszahajtogatták. A vereteket sarkaikban 4–4 bronzszegecs rögzítette az övön. Három vereten a gyöngyberakást rovátkolt bronzdrót veszi körbe. Mérete: 2,2×2,2 cm. 11. A bal szélső övveret jobb oldalán, a gerincoszlopra merőlegesen feküdt az ívelt oldalú, hegyesdő végű *nagyszíjvég* (108. kép 10). Elő- és hátlapja ezüstlemezéből kivágott, oldalléce és töredékes peremlemeze bronzból készült, aranyozott, az előbbi háromszög alakú poncolással díszített. Egyenes oldala mentén két szegecs rögzítette az övön. H.: 5,9 cm, sz.: 2,8 cm, v.: 0,4 cm. Belsejében egy 3,5×1,8 cm nagyságú, teljesen ép falemezke volt, melynek egyik oldalán konzerválódott bőrmaradványok is megfigyelhetők voltak. 12. Részben a nagyszíjvég alatt feküdt az öv vasból készült *csatja*

(108. kép 3). Ovális, töredékes karikájához hosszúkás, lekerekített csatlemez tartozik, melyet hossz tengelyében három rézszegecs rögzített az övön. A csatkarika átm.: kb. 4 cm, a csattest h.: kb. 5 cm, sz.: 2,7 cm, v.: 0,25 cm. 13. A csat karikája mellett került elő a vaslemezből hajlított *bújtató* (108. kép 9). H.: 3,7 cm, v.: 1,3 cm, a lemez sz.: 0,8 cm. 14–15. A jobb kéz csontjai alatt két *vaskés* (109. kép 1–2) feküdt egymáson. Mindkettő egyenes, egyélű, alsó nyél-állású, nyéltüskéjük széles, tüskéjük vége háromszög alakban levágott. A pengék szinte egész felületén konzerválódott a fatok. A nagyobbik h.: 20,6 cm, a penge h.: 16,5 cm, sz.: 2,2 cm, a kisebbik h.: 13,7 cm, a penge h.: 10,3 cm, sz.: 1,6 cm. 15–16. A kés tüskéje mögött, illetve a jobb oldali veretek mellett lant alakú, töredékes *vascsiholó* (108. kép 22), illetve egy világosbarna színű *kova* (108. kép 21) volt. A kova h.: 3,5 cm. 17. A szeméremcsontok előtt négyzetes *vascsat* darabjai (109. kép 3) feküdtek. 18. A jobb térdhajlatban bronzlemezből hajlított *bújtató* (108. kép 15), illetve két valamivel szélesebb *lemeztöredék* (108. kép 14) került elő. 19. A sírgödör koponya mögötti jobb oldali sarkában, a koponya mögött kb. 30 cm-re, a mellkas bal oldala fölött, illetve a bal lábszár felett összesen 5 db közepes méretű *vas ácskapocs* (108. kép 16–20) volt. 20. A koponya mögött, a sírgödör északnyugati felében, a koporsón belül *juh keresztcsontja, ágyék- és farokcsigolyái, 7 stenebra*, illetve *egy lúd törzse és egy másik lúd törzse, szárny-mellrésze, bal oldali combja, sertésmaxilla (juv.) és macska felkarcsontja* feküdtek.

Az embertani anyagon Debrecenben végzett ¹⁴C mérés alapján (Deb-8040; 136. kép 6) a temetés valószínűsíthető időszaka 683 (68,2%) 773 cal AD, illetve 661 (95,5%) 868 cal AD.

219. sír (110. kép 1–2): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör sötétebb színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárgás színű, agyagos altalajban. A nagyméretű, téglalap alakú sírgödör hossza 230 cm, szélessége 145 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 101 cm volt. A sírgödör mindkét hosszanti oldalán 35–37 cm széles padka húzódott, a padkák néhány cm-rel, a jobb láb felőli saroknál 25 cm-rel rövidebbek voltak a sír oldalánál, és kb. 10 cm mélységben mutatkoztak. A sírgödör aljánál 5–6 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben *26–35 éves nő* csontváza nyugodott, koponyája kissé jobbra billent, karjai a test mellett, nyújtva, lábai egymással párhuzamosan, egyenesen helyezkedtek el. Mell.: 1. A mellkason gyöngyökből (110. kép 4–8), illetve egy üvegpalack füléből fűzött (110. kép 3) álló gyöngysor volt: 1/1–5. Öt db fehéres zöld fél töredék (1), kékeszöld színű fél töredék (1), világoszöld fél töredék (1), zöld (1), sötétzöld (1) színű, közel téglalap átmetszetű, vastos, nagy/tojásdad dinnyemag alakú áttetsző üvegyöngy, kónuszos furatában bronzsövecske. H.: 1,05–1,22 cm között, sz.: 0,60–1,25 cm között, v.: 0,46–0,62 cm között, furat Ø: 0,15–0,22 cm között. 1/6. Zöld színű, fényes felületű, áttetsző *üvegpalack* ovális átmetszetű *fültöredéke*. H.: 2 cm, 0,2 cm, Ø: 0,68–0,8–0,95 cm, furat Ø: 0,38–0,41 cm. 2. A bal medencelapát és alkar között egy szürke színű, kettős csonka kúp alakú, bemélyített, körbe futó vonalakkal díszített *orsógomb* (110. kép 9) volt. Ma.: 2,1 cm, átm.: 3,1 cm. 3. A keresztcsont csúcán *csat* (110. kép 12) feküdt. Lant alakú karikája vasból készült, a pecek ráhajlik a karikára, a pajzs alakú, szíjszorító csattest bronzlemezből van, a csatpecek számára kivágott. Három félgömbös fejű szegecs rögzítette az övön. H.: 4,7 cm, a csatkeret átm.: 3,15 cm, a csatlemez h.: 3 cm, sz.: 2 cm. A csatról konzerválódott *textildarabka* (110. kép 11) került elő. 4. A koponya mögött balra bronzlemezből készült *pohárveret* (110. kép 10) került elő, két szegecs tartozik hozzá. Mérete: 2×2 cm, v.: 0,7 cm. 5. A koponya mögött *juhkeresztcsontja, ágyék- és farokcsigolyái, feltehetően sertés két hátcsigolyája, tyúk szárnya és bárány ujjcsontjai* feküdtek.

220. sír (111. kép 6–7): T.: ÉÉNy–DDK, 330–150°. A sírgödör barna színű foltja kb. 40 cm mélységben jelentkezett a sárga, agyagos altalajban. A szabálytalan téglalap alakú sírgödör hossza 230 cm, szélessége 85–100 cm, a jelentkezéstől mért mélysége 82 cm volt, mindkét hosszanti oldalán padka húzódott, melyek szélessége 15–20 cm volt, és kb. 60 cm mélységben jelentkeztek. A sír alján hanyatt, nyújtott helyzetben *60–70 éves nő* rossz megtartású csontváza nyugodott. Az egész test balra fordult kissé, koponyája balra nézett, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, nyújtva, lábai kissé behajlítva és balra felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. A medencében kisméretű, trapéz alakú *vascsat* (111. kép 5) volt. H.: 2,6 cm, sz.: 2–2,5 cm. 2. A koponya mögött *juhkeresztcsont, ágyék- és farokcsigolyák, illetve bordák* feküdtek. 3. A sír betöltéséből hiányos *részleges juhtemetkezés* került elő.

221. sír: T.: É–D, 354–174°. Felnőtt. A feltárt terület nyugati széléhez csatlakozóan, a töltés külső oldalán kimélyített szivárgóárok nyugati oldalában, kb. 1,4 m mélységben egy sírgödör néhány cm mélységű részletét, kb. a jobb láb felőli negyedét figyeltük meg, benne a jobb szárkapocscsont in situ került elő. A sírgödör többi része megsemmisült.

222. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. Felnőtt. Az árok alján, az árok középvonalától kissé eltérő tengelyű sírgödör megfigyelt részletének hossza 110 cm, szélessége 70 cm, mélysége az árok aljától kb. 8 cm (a lábak felőli vége felé enyhén mélyült), összesen kb. 160 cm lehetett a felszíntől. Eredeti helyzetben csak a lábfej maradt.

223. sír (107. kép 9): T.: É–D, 350–170°. A sötét színű sírfolt a szivárgóárok nyugati oldalában mutatkozott. A sír nagyobbik fele az áron kívülre esett, ezért az árok mélyítése során a csontvázat nem, csak a gödört bolygatták meg. A sírgödörnek az árokban való elhelyezkedése miatt azonban csak a sír egyik felét tudtuk kibontani, hogy az árok felső szélét ne bolygassuk. A sír hossza 225 cm, szélessége 105 cm, a felszíntől mért mélysége 200 cm volt. Valószínűleg mind a négy sarkában (hármát meg is találtunk) kb. 5 cm mély és kb. 30×30 cm nagyságú mélyedés volt. A valószínűleg kirabolt sírgödör alján hanyatt, nyújtott helyzetben, lábakkal ellátott koporsóban eltemetve *40–60 éves*

nő rossz megtartású csontváza nyugodott, a koponya nem volt a sírban, az állkapocs a mellkas helyén került elő, a mellkas és a bal felkar bolygatott volt, mindkét kar enyhén behajlítva feküdt a test mellett, a lábak nyújtva feküdtek. Mell.: 1. A bal felkar belső oldalán és a bal térd és boka fölött, illetve a bal láb felőli sarok közelében (ez utóbbi a sír aljától 45 cm-rel magasabban) in situ került elő az 5 db nagyméretű *vas ácskapocs* (107. kép 4–8). H.: kb. 11 cm, sz.: kb. 2 cm. 2. A sírban *részleges juhtemetkezés* maradványai is megfigyelhetők voltak, a mellkas jobb oldala alatt juhkoponya feküdt, egy lábcsona a jobb medence alatt és még egy a jobb combcsont külső oldalán került elő.

A sírba helyezett 9 hónapos juh mortalitása alapján a temetés ideje január–február hónapra valószínűsíthető.

224. sír (111. kép 4): T.: É–D, 350–170°. Az árok közepén (alján), illetve keleti oldalában szabályos téglalap alakú, sötétebb sírfolt mutatkozott. A lefelé szélesedő és a lábak felé keskenyedő sírgödör hossza 210 cm, szélessége 60–67 cm, a felszíntől mért mélysége 170 cm, megfigyelhető mélysége 30–50 cm volt, benne hanyatt, nyújtott helyzetben, koporsóban eltemetve 30–35 éves férfi csontváza nyugodott, koponyája bal oldalára fordult, jobb válla balra nyomódott, karjai szorosan a test mellett, a jobb lapocka és felkar a mellkasra fordulva, lábai szorosan egymás mellett, nyújtva helyezkedtek el. A koponya fölött, a felszíntől kb. 110 cm mélységben a koporsódeszka nyomai kerültek elő. Mell.: 1. A két combcsont között egyenes, egyélű *vaskés* (111. kép 1) feküdt, tüskéje töredékes. A penge h.: 11,5 cm, sz.: 2 cm. 2. A jobb oldali combhajlatban trapéz alakú *vascsat* (111. kép 3) volt. H.: 4 cm, sz.: 2,4–2,9 cm. 3. A bal lábfejtől 10 cm-re kisebb *vas ácskapocs* (111. kép 2) feküdt. Sz.: 0,6 cm.

225. sír (106. kép 7): Kettős sír. T.: ÉÉNy–DDK, 336–156°. Az árok középvonalában nagyméretű sírgödör sötét foltja mutatkozott. A sírgödör hossza 230 cm, szélessége 110 cm, a felszíntől mért mélysége 205 cm, bontható mélysége néhány cm volt mindössze, benne két rossz megtartású csontváz feküdt, melyeket az árok mélyítése során a munkagép megbolygatott. A jobb oldalon fekvő 50–60 éves férfi volt, míg a bal oldalon egy 40–60 éves férfi feküdt. A jobb oldalon fekvő férfi hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt, koponyája rendkívül töredékes volt, vállai felhúzva, karjai és lábai egyenesen helyezkedtek el. A bal oldalon fekvő férfi hanyatt, nyújtott helyzetben, kissé jobbra, a másik halott felé fordulva, szorosan mellette feküdt, koponyája megsemmisült. Érintkező kezeiket összekulcsolták. Mell.: 1. A jobb oldalon fekvő férfi jobb combcsontjának fején kisméretű, négyzetes *vascsat* töredéke (106. kép 4) feküdt. H.: 2,6 cm. 2. A bal oldalon fekvő férfi jobb medencelapátja mögött egy nagyobb, benyomott oldalú trapéz alakú *vascsat* (106. kép 5) volt. H.: 3,8 cm, sz.: 2,9–3,3 cm. 3. Jobb combcsontjának fején egy kisebb, négyzetes *vascsat* (106. kép 3) került elő. H.: 2,9 cm, sz.: 2,2 cm. 4. A combcsont fején kisebb, egyenes, egyélű *vaskés* (106. kép 6) darabja feküdt. Hegye és tüskéjének vége letört. Töredékes h.: 6,5 cm, sz.: 1,5 cm. 5. A koponyák mögött *szárnyas* csontváza feküdt.

31. Szarvas-Grexa-téglagyár, MRT 8, 8/68. lh. (Békés megye), x: 430 650, y: 616 300

A lelőhely Szarvas keleti szélén, a Cigány-ér déli partjától mintegy 300 méterre, a környezetéből enyhén kiemelkedő parton (tszf-i ma.: 83,5 m) fekszik. A városból Békéscsabára vezető 44. sz. főút déli oldalán, az út és az Orosháza felé vezető vasútvonal között, a volt Grexa-téglagyár közelében, ipari létesítmények építéskor kerültek elő az avar kori temető első sírjai 1983-ban. Az ebben, illetve a rákövetkező évben, majd 1986-ban folytatott leletmentés során Juhász Irén 422 sírt¹²¹ tárt fel. A temetőt az ásató a 7. század elejétől a 9. század elejéig terjedő időszakra keltezte.

¹²¹ MRT 8, 426–428; JUHÁSZ 1985; JUHÁSZ 1985a; JUHÁSZ 1993, 137–138, 1–2. kép; JUHÁSZ 1995a, 419–424, 5–21. kép; VIDA 1999, No. 142–143, 436–447, 538, 897–200; JUHÁSZ 2000, 67–68, 71–72, 75–77, 4. t. 2–4, 7–8, 11. t. 1–2, 4. térkép; JUHÁSZ 2002, 337, a rovásfeliratos tútartóra vonatkozó további irodalommal; HARMATTA 2003; JUHÁSZ 2004; MNM RégAd: XIII.110/1984, IX.97/1985, IX.91/1987. A temető dokumentációját az ásató szíves-ségéből tanulmányozhattam az anyaggyűjtés során, aki hozzájárult az adatoknak az adatbázisban való rögzítéséhez. A temető embertani anyaga az SzTE Embertani Tanszékén található, a nem- és életkor-meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm. A kézirat lezárását mindössze néhány héttel megelőzően jelent meg a temető monográfiája, így a dokumentáció adataihoz képest pontosíthattam a leletanyagra vonatkozó adatokat. Új elem volt még a sírszámokkal ellátott temetőterkép közzlése. A lelőhely és leletkörülmények leírásánál az ásató megköszöni Bartosiewicz Lászlónak az állatsontanyag meghatározását (JUHÁSZ 2004, 9), de a sírleírások szövegében csupán faj szerinti megnevezés szerepel. A nem teljes állatsontanyag részletes meghatározásának kéziratát Bartosiewicz László szíves-ségéből ismerem, a tőle kapott részletesebb adatok szerepelnek a sírleírásokban.

1. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. ¹²² H.: 110 cm, sz.: 45 cm, m.: 80 cm. ¹²³ A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kör alakú *vasabroncs* a jobb váll helyén. Belsejében famaradvány.
2. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott.
3. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 185 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb térd mellett. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb térd mellett.
4. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vaskés* a jobb kéz alatt.
5. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vastőr* a jobb medencelapát alatt. 2. *Vascsat teste három szegeccsel* a bal medencelapát alatt. 3. *Vaskés* a jobb kéz alatt, hegye a koponya felé mutatott. 4. *Vascsat* a kéz mellett.
6. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. „*A jobb medence vonalában a sír szélében 5 cm átmérőjű karólyuk volt.*” Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a jobb combcsont fejen.
7. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koporsós sír. A sír betöltésében égett csonttöredékek és szenes égésnyom volt. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb kéz alatt. 3. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal lábszáron és bokán. 4. Nagyobb *vas ácskapocs* a jobb láb felőli sarokban. 5. *Vaspánt* darabja a combcsontok között.
8. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 100 cm, sz.: 50 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya mögött (helyét zöldes elszíneződés jelezte a koponya jobb oldali halántéki részén). 2. *Ezüstmedál* a mellkason. 3. Dinnyemag alakú és folytatott rátétdíszes, hosszúkás *üveggyöngyök* a nyakcsigolyákon.
9. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapáton és a keresztcsonton.
10. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 160 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
11. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 170 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapát felett.
12. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Préselt *bronz övgarnitúra* a medencében: kerek *vascsat* bronzpecekkel, kerek, préselt, rozettás *övveretek*.
13. sír: T.: Ny–K. M.: 70 cm. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, a gépi munkával csaknem teljesen megbolygatott csontváza.

¹²² A tájolósi adatokat az ásató 64 vonásos tájolóval rögzítette. A fülkesírok (40., 46., 48., 53–54., 56., 133., 140., 145., 152., 154., 156., 165., 174., 177., 181–184., 189., 197., 200., 209., 215., 222., 224–226., 231., 245., 290–291., 300., 307., 319., 321., 324., 332., 339., 341–342., 365–367. 377., 395., 405., 408., 419., 420. sír), illetve a ló- és lovassírok (23., 45., 68., 78., 147., 376. sír, illetve a korábban már említett egyes fülkesírok) publikációiban (JUHÁSZ 1995a, 419–424; JUHÁSZ 2000, 67–67, 70–71, 75–76) a tájolás égtájban megadott iránya mellett az északi iránytól nyugat felé fokra átszámított eltérés szerepel. Ugyanígy járt el a temető monográfiájában is. Amennyiben az ásatási naplóban szerepelt vonásban rögzített tájolósi adat, úgy ebből az eredeti értékből számítottam ki és adtam meg fokban a tájolás irányát, ha nem, akkor a publikációt vettem alapul. A számadatok alapján a tájolósi irányokat is pontosítottam.

¹²³ Az 1–324. sírra vonatkozóan az ásatási naplóban nincsenek mélységadatok, ugyanakkor a tájolás kapcsán a következő jegyzetben felsorolt fülkesírok, ló- és lovassírok publikált leírásaiban általában találunk ilyen adatokat, melyeket a leírásokban én is átvettem. A 325. sírtól, tehát az 1984. évi ásatási idénytől a naplóban szerepelnek mélységadat, azonban részben az eredeti, részben a gépi humuszolás utáni mesterséges felszíntől mért mélységet rögzítik. A publikált lovas és fülkesírok leírásaiban a mélységadatok 50–70–80 cm-rel meghaladják a naplóban szereplő értékeket. A temető monográfiájában lényegesen több mélységadat szerepel, mint a dokumentációban, illetve a 325–422. sírszám között a többségében a sírfolt jelentkezésétől vagy a ledózerolt másodlagos felszíntől mért adatokat az ásató a publikációban kiegészítette, így ezeknél a síroknál mindkét adatot feltüntettem.

14. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Köles, dinnymag és henger alakú *üvegyöngyök* a mellkason. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal könyök mellett. 4. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb térden és a bokán.
15. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal combcsont feje mellett, belül. 2. Deformált *vas ácskapcsok* a sírgödör koponya felőli végében.
16. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapát mögött. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb combcsont belső oldalán. 4. *Kova* ugyanott.
17. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 75 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, igen gyenge megtartású csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a bal kéz alatt. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.
18. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 55 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a medencében.
19. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 55 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronzgyűrű* a jobb kéz egyik ujján. 2. *Tojás* a jobb boka mellett.
20. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. *Vascsat* és *vastárgy* a bal térd mellett.
21. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyán. 2. *Vascsat* a bal combcsont mellett. 3. *Vas ácskapcsok* a combcsontok között.
22. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 215 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Bronzdarabka*.
23. sír: T.: ÉNy–DK, 337–157°. H.: 270 cm, sz.: 80 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, a medencétől felfelé bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. A halott fölött *ló* el-lentétes tájolású, bal oldalán fekvő csontváza került elő 110 cm mélységben. A lócsontok alatt faszéndarabokat figyelt meg az ásató. 2. *Vascsat* a ló hasánál. 3. Egyenes oldalpálcás, nagyméretű karikás *vaszabla* az ember lábcsonthajain keresztben. 4. Öntött, bronz, kerek fejű szegecs formájú *veretek* a férfi dereka körül. 3–4. Két *vascsat* a férfi jobb medencelapátján. 5. *Vascsat* a keresztcsont mögött, a gerincoszlop bal oldalán. 6. *Vaskés* a jobb combcsont belső oldalán.
24. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 180 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Orsó alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 2. *Vascsat* a jobb combcsont belső oldalán. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* másodlagos helyzetben, a betöltésben.
25. sír: T.: ÉNy–DK, 315–155°. H.: 235 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Kis szegecs bronzlemezzel* a koponya felett. 2. *Vaskés* az egyik combcsonton keresztben a kéz alatt. 3. *Kovák* a betöltésben. 4. *Vas ácskapcsok* a sír szélén, több helyen. 5. *Lócsonttöredékek* a betöltésben.¹²⁴
26. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 230 cm, sz.: 90 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vascsat* a bal combcsonton. 2. *Vastárgyak* a csattól lefelé. 3. Nagyméretű *vas ácskapcsok* a sír koponya mögötti és két hosszanti oldalában, illetve S alakúak a lábak felől. 4. *Ló és marha csontjai*.¹²⁵
27. sír: T.: ÉNy–DK, 319–139°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas tarsolyzáró* a medencén. 2. *Vascsat* a bal medencelapátnál. 3. *Vascsat* a bal combcsont feje mellett. 4. *Edény* a bal lábfej mellett. 5. *Vas ácskapcsok* a sír szélénél.
28. sír: T.: ÉNy–DK, 313–133°. H.: 150 cm, sz.: 45 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. Benyomott oldalú *vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Kerek *vascsat* a bal medencelapáton.

¹²⁴ A dokumentáció nem említi.

¹²⁵ A dokumentáció nem említi, az archaeozoológiai feldolgozás két lófogat említ.

29. sír: T.: É–D. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 210 cm. Üres sír.
30. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. M.: 70 cm. Sekély mélységben *felöltt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
31. sír: T.: ÉNy–DK, 319–139°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Kova* (2 db) a medencében. 3. *Vaskés* a jobb alkar alatt, hegye a koponya felé mutatott. 4. *Vaskarika* a keresztcsont mögötti első csigolyán. 5. *Csonthorog* a bal alkar alatt.
32. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő csontváza nyugodott. Térdei két oldalra felhúzva feküdtek. Mell.: *Juhkoponya és hosszúcsontok* (a két humerus diaphysisei, a jobb radius, két combcsont, két tibia, a bal hátsó lábközépcsont), illetve *juhlapocka* töredéke és egy *ágyékcsigolya* a bal váll mellett.
33. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 160 cm, sz.: 55 cm, m.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (12–14 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
34. sír: T.: NyÉNy–KDK, 301–121°. H.: 140 cm, sz.: 55 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A munkagép erősen megbolygatta.
35. sír: T.: ÉNy–DK, 313–133°. H.: 170 cm, sz.: 70 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú felöltt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, gyenge megtartású csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a lábaknál.
36. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a keresztcsonton. 3. Favödör *vaspántjai(?)* a lábfejek előtt.
37. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 180 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felöltt nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Szegecs(?)* a jobb térdnél. 2. *Vascsat* a jobb térd belső oldalán. 3. *Köpenge* a medence bal oldalán. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* sírgödör jobb láb felőli végében.
38. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapát felső élén.
39. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 230 cm, sz.: 75 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Lengőcsüngős *fülbevalópár* a koponya két oldalán. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a mellkason és a nyakcsigolyákon. 3. Aranyozott *bronz fülesgomb* az áll alatt. 4. *Vascsat* a keresztcsonton. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* beszurkált zegzugmintával a bal kar mellett.
40. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 325–145°. H.: 270+200 cm, sz.: 80 cm, m.: 210 cm. A fülke lépcsősen mélyülő alján *adultus korú férfi*¹²⁶ bolygatott csontjai feküdtek. A koponya a sírgödör északnyugati sarkában került elő, a lábcsontok a helyükön feküdtek. Mell.: 1. *Lócsontok* a bolygatott embercsontokkal együtt. 2. *Bronzlemez töredék* a bolygatott mellkas helyén. 3. *Vascsat*.
41. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronz pántgyűrű* a jobb kézen. 2. *Vascsat* a jobb combcsont feje alatt.
42. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 110 cm, sz.: 45 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (3 éves) gyermek* csontvázána maradványai: fogak és csonttöredékek kerültek elő.
43. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a medence vonalában, a betöltésben.
44. sír:¹²⁷ T.: É–D, 352–172°. H.: 210 cm, sz.: 110 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú, nagy valószínűséggel padkás sírgödörben *Inf. I. korú (4 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. A halott felett, feltehetően a padkákon keresztbe fektetett deszkákon *szarvasmarha* egész, de csak részben anatómiai rendben fekvő csontváza feküdt, koponyája orral délkelet felé mutatott. 2. A szarvasmarha testrészei között egész *juh* nem maradéktalanul anatómiai rendben fekvő csontváza került elő. 3. Nagyömbös *ezüst fülbevalópár* a koponya két oldalán. 4. Kettős csonka kúp alakú, szemes, folytatott rátétdíszes, illetve kisebb nyomott gömb alakú *üvegyöngyökből* álló gyöngysor a nyakban. 5. Két karika alakú *vas láncszem* a gyöngyök között. 6. Faragott, *csont tűtartó vastűvel* a bal me-

¹²⁶ A publikált sírleírásban nő és gyermek csontjairól is szó esik (JUHÁSZ 1995a, 420), a sír embertani anyagában nincs nyomuk.

¹²⁷ A sírről a dokumentációban van sírrajz, amely nem került be a temető monográfiájába.

- dencelapáton. 7. *Vascsipesz* a bal alkar és medencelapát között. 8. *Vaskés* a keresztcsonton. 9. *Csonttárgy* maradványa.
45. sír: Lósír. T.: DK–ÉNy. H.: 165 cm, sz.: 120–130 cm, m.: 90 cm. A négyzetes formájú sírgödörben ló jobb oldalán fekvő csontváza feküdt. Koponyája bal pofáján feküdt orral kelet felé, hátsó lábai zárt Z alakban, egymáson helyezkedtek el. Mell.: 1. *Vaszabla* a ló állkapcsa mellett. 2. *Vas hevedercsat* a bordáknál.
46. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 308–128°. H.: 180+200 cm, sz.: 80 cm, m.: 135–200–240 cm. A lépcsősen mélyülő akna folytatásában, a 15°-os lejtésű fülkében *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézzelel formált *fazék* a koponya jobb oldala mellett. 2. Nagygyömbös, *ezüst fülbevalópár* a koponya két oldalán. 3. Kis *bronz ácskapocs* a koponya bal oldala mellett. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb könyök mellett. 5. *Vascsat* a bal medencelapáton. 6. *Bronzlemez* a koponya alatt.
47. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 250 cm, sz.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
48. sír: Fülkesír. Lószerszamos temetkezés. T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 220+200 cm, sz.: 80 cm, m.: 120–200–230 cm. A lépcsősen mélyülő akna enyhe lejtésű fülkében folytatódott, melynek alján *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. Mell.: 1. Kézzelel formált, tölcséres nyakú *fazék* a fülke szájában. 2–4. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyelpár*, *csikózabla* és *hevedercsat* a fülke szájában, az edény mellett. 5. Egy kettősküpos és egy hosszúkás formájú *üvegyöngy* a mellkason. 6. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd mellett. 7. *Juh bal lapockája* a bal térden.
49. sír: T.: ÉNy–DK, 313–133°. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinnyemag és nyomott gömb alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb combcsont mellett.
50. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 90 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapát fölött és a jobb combcsont feje és a medencelapát között. 3. *Vaskés* a jobb alkar és medence között.
51. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vastőr* a bal kézfej alatt.
52. sír: T.: ÉNy–DK. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskarika* a jobb medencelapáton. 3. Fecskefarkú, profilált *bronzcsat* a jobb medencelapát felső élén. 4. *Vastőr* a jobb kéz alatt.
53. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 216+200 cm, sz.: 80 cm, m.: 155–210–220 cm. A két lépcsővel mélyülő aknából induló, közel vízszintes fülkében *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézzelel formált, nyújtott testű *fazék* a fülke szájában. 2. Nagygyömbös *ezüst fülbevalópár* a koponya két oldala mellett. 3. *Gyöngysor* a mellkason: szemes és hurokfolyatott rátétdíszes, apró sárga, lapos zöld *üvegyöngyök*. 4. Két kerek *vasláncszem* a gyöngyök között. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb vállnál. 6. Négyzet alakú *vascsat* a keresztcsonton.
54. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 230+190 cm, sz.: 80 cm, m.: 130–250–250 cm. A négy lépcsővel mélyülő aknából induló, vízszintes fülkében *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézzelel formált, egyfülű, magas *fazék* a fülke szájában. 2. Nagygyömbös *ezüst fülbevalópár* a koponya bal oldalán. 3. *Gyöngysor* a nyakcsigolyákon és a mellkason: egyes és iker szemes *üvegyöngyök*. 4. *Vascsipesz* a jobb alkar alatt. 5. *Orsókarika* a bal kézfej alatt. 6. *Vascsat* a jobb medencelapát alatt.
55. sír: T.: ÉNy–DK. A leírás szerint igen rossz megtartású csontváz. A halottat koporsóban temették el. Mell.: 1. *Vascsat* a medence helyén. 2. Két közepes méretű *vas ácskapocs* „a sír szélében”.
56. sír: Fülkesír. Lószerszamos temetkezés. T.: ÉNy–DK, 317–137°. H.: 260+220 cm, sz.: 80 cm, m.: 90–240–320 cm. A négy lépcsővel mélyülő aknából induló, meredek fülkében *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Egész *juh* nem anatómiai rendben fekvő csontjai a férfi felsőtestének jobb oldala mellett. 2. Hurkos fülű, egyenes talpú *vas kengyelpár*, az egyik a halott koponyájától jobbra, az állatcsontok között, a mások a bokákon volt. 3. *Hevedercsat* a fülke szájában, a kengyel mellett. 4. *Vaskés* a bal vállnál, a földbe szúrva. 5. *Vascsat* a combcsontok között. 6. Kézzelel formált, bevagdosott peremű *fazék* a bokákra gurulva (eredetileg a fülke szájában).
57. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 265 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* a sír oldalában és *S alakú koporsókapcsok* a sír végein. 2–3. Ovális *vascsat* a bal, négyszögletű a jobb medencelapáton. 4–5. *Vastárgy és kova* a bolygatott csontok között. 6. *Vasfokos* a bal lábfej helyén.
58. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 240 cm, sz.: 70 cm. Koporsós sír. A sírgödörben egy *adultus korú*

hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve, jobb combcsontja mellett egy *Inf. I. korú (3–4 éves) gyermek* ugyancsak hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza volt. Mell.: 1. *Vascsat* a nő bal medencelapátja mögött. 2–3. *Vas láncszem* és *vaskarika* medencetáján. 4. *Vas ácskapcsok* és *S alakú koporsókapcsok* a sír szélein.

59. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* a sírgödör négy sarkában. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Vassarló* a hason. 4. Alatta másik *vascsat*. 5. *Vaskés* a jobb kéz és combcsont alatt. 6. *Juh* csontváza a koponya bal oldala mellett, a sír sarkában.¹²⁸

60. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

61. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 260 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* a csigolyák fölött, 10 cm-re a keresztcsonttól. 2–3. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a keresztcsont fölött.

62. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapát és a combcsont feje között. 2. *Zárt bronzkarika* a bal alkar belső oldalán. 3. *Vascsat* a jobb könyökön.

63. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal felkar mellett. 2. *Vascsat* a bal combcsont mellett.

64. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 100 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, kezei a combcsontokon feküdtek. Mell.: 1. Hiányos, öntött, *bronz övgarnitúra* deréktáján: ovális *bronzcsat* áttört indás, hegyes végű pajzs alakú testtel, *vasbújtató*, patkó alakú, gyöngyözött *lyukvédőveretek* (2 db). 2. *Vaskarika* a jobb medencelapát felső széle mellett. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton.

65. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 190 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kézfej alatt.

66. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 220 cm, sz.: 90 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Térdei szorosan egymás mellett feküdtek.

67. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 90 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéz mellett. 2. Szögletes, mind a négy oldalán rovásfeliratos, juh tibiájából készült *tűtartó* a bal csukló mellett.

68. sír: Lósír. T.: DK–ÉNy. H.: 250 cm, sz.: 113 cm, m.: 120 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *ló* ellentétes tájolású, hasára rogyasztott csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, mellső lábai a test alá szorulva, a hátsók zárt Z alakban a test mellett feküdtek. Mell.: 1. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 2. Egyenes, illetve domború talpú, téglalap alakú füllel ellátott *vas kengyel pár* a ló jobb és bal oldala mellett. 3. Szíjszorító *vas hevedercsat* a bal lapocka alsó részénél. 4. Egy másik *vascsat* bal oldali bordák végeinél. 5. Nyeregkápa-díszítő *agancslemezek* a ló hátán.¹²⁹ A sír közvetlenül a 78. sír mellett volt.

69. sír: T.: ÉNy–DDK, 329–149°. H.: 220 cm, sz.: 90 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal bokán. 3. *Obszidiánpenge* a lábfejen.

70. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

72. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 260 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a medence helyén.

73. sír: T.: ÉNy–DDK, 332–152°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

74. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 260 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt

¹²⁸ Az archaeozoológiai feldolgozás csak marha jobb hátsó lábközépcsontját említi.

¹²⁹ A publikált sírleírásokban a másik csatról és az agancslemezekről az ásató nem tesz említést, ugyanakkor a kétszer is publikált rajzon egyértelműen jelölve van, vö. JUHÁSZ 2000, 71, 4. t. 2; JUHÁSZ 2004, 19, Abb. 11 (az utóbbi képen a 45. és 68. sírszám felcserélődött).

fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kézfej mellett. 2. *Vaskarika* a bal alkar mellett. 3–4. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapát közepén és felső élén.

75. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (7–8 éves) gyermek* bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb alkar helyén. 2. *Vascsat* a bal combcsont fejének helyén.

76. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 110 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású és a munkagép által is megbolygatott csontváza nyugodott.

77. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Négy gömb alakú *üveggyöngy* a nyakcsigolyákon. 3. *Vascsat* a medencében. 4. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a jobb kézfejnél.

78. sír:¹³⁰ T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 265 cm, sz.: 145 cm. A szabálytalan, lekerekített sarkú téglalap alakú, a lábknál összeszűkülő sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, vállai és térdjei két oldalra felhúzva feküdtek. Mell.: 1. Öntött, ózozott *bronz övgarnitúra* deréktájon: ovális, gyöngyözött keretű *bronzcsat* áttört, állatalakos díszű, pajzs alakú testtel, ívelt oldalú, négyzetes *övveretek* áttört szőlőfürtmintával (5 db), *bronzlemez bújtató*, sima *övforgó*, *bronzlemez lyukvédők* (3 db), gyöngyözött, tokos *kisszívvegek* (3 db), tokos, griffes-hullámmintás díszű *nagyszívveg* a jobb medencelapáton. 2. *Vastőr* a jobb térd alatt.

79. sír:¹³¹ Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 250 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm (a jelentkezéstől 70 cm). A téglalap alakú, feltehetően padkás kialakítású sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A halott alatt közel 20 cm volt a betöltés vastagsága. A halott felett, a sír oldalai mentén *szarvasmarha* nagyobb darabokban a sirba helyezett csontváza feküdt a jelentkezéstől mért 25 cm mélységben, kb. 25 cm-rel a nő fektetési szintje fölött. Az állatcsontok felett, a jelentkezéstől mért 20 cm mélységben, a nő lábai felett *Inf. I. korú (1 éves) gyermek* csontváza került elő. Mell.: 1. *Szarvasmarha* feltehetően teljes, de nem anatómiai rendben fekvő csontváza. 2. *Juh* csontváza.¹³² 3. *Bronz csatpecek* a bal medencelapáton. 4. *Vascsat* a combcsontok között. 5. *Vaskarika* a bal bokánál. 6. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal lábszár mellett.

80. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 260 cm, sz.: 80 cm, m.: 150 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú, a végein enyhén beszűkülő sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott kissé átlós helyzetben. Mell.: 1. *Bronz övgarnitúra* a derék körül: lekerekített sarkú négyzet alakú, rozettás, préselt *övveretek* (5 db), patkó alakú, lemez *lyukvédők* (3 db), tok alakú *kisszívvegek* (2 db). 2–3. Egy-egy szögletes *vascsat* a keresztcsont mögött és a bal combcsont belső oldalán.

81. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Jobb keze a vállhoz hajlítva, a bal a mellkason át a nyakcsigolyákhoz, lábszárjai egymáson keresztben feküdtek. A csontok alatt és a csontokon égésnyomok látszóttak. Bal oldala mellett *Inf. II. korú (7–9 éves) gyermek* csontváza feküdt. A gyermek koponyája a nő könyöke alatt volt. Mell.: 1. *Vastárgy* a nő koponyájától balra. 2. *Sertéscsontok* (koponya, radius diaphysis, égett) a betöltésben.

82. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal combcsont belső oldalán. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal térdnél.

83. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 85 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott, koporsóban eltemetett csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött, *bronz övveretek* a bolygatott csontok között: trapéz alakú *bronzcsat* poncolt díszű szíjszorító lemeztesttel, kéttagú, griffes *övveretek* (4 db), patkó alakú *lyukvédők* (3 db), tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, állatküzdelmi jelenetes-szimmetrikus S alakú laposindás *nagyszívveg*. 2. *Vas ácskapcsok* „a sír szélében”.

84. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a jobb kéz alatt. 4. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal térd mellett.

85. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

86. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú (16–18 éves) férfi* hanyatt

¹³⁰ Az ásató szerint a 45. és a 68. lósír egyaránt hozzá tartozott.

¹³¹ Rajza kimaradt be a temető monográfiájából.

¹³² Az adat a publikációból származik, a dokumentáció nem említi, a sírrajzon nincs jelezve. Az archaeozoológiai feldolgozás ló mellcsontot is említ.

fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vaskés* a bal combcsont belső oldala mellett.

87. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 240 cm, sz.: 60 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött *bronz övgarnitúra* deréktájon: erősen ovális *bronzcsat* pajzs alakú, griffes díszű testtel, pajzs alakú, kéttagú, indás *övveretek* (7 db), álló téglalap alakú, lemez *lyukvédők* (5 db), egylapú, tokos, hegyes végű, griffes-hullámmintás *nagyszíjvég* a jobb kéznél, tokos, áttört indás *kisszíjvég* (hátlaplemeze nélkül), *vasveret bronzkarikával*. 2. *Vascsat* a keresztcsonton.

88. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 230 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vascsat* a bal medencelapát alatt.

89. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 230 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Agyagtárgy(?)* töredéke a koponya helyén. 2. Szíjszorító *vascsat* a jobb combcsont fején. 3. *Vascsat* a bal medencelapát alatt. 4. *Ló- és sertécsontok (fogak, illetve sertés mellcsonttöredékek)* a lábfejeken.

90. sír: T.: ÉNy–DK, 326–143°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (8–10 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett.

91. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 70 cm. Sekély mélységben, a humuszban *Inf. I. korú gyermek* csontmaradványai. Mell.: Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett.

92. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 250 cm, sz.: 85 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott, koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* „a sír szélében”. 2. Sugaras *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 3. *Bronzlánc* az állkapocs alatt. 4. *Vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyán. 5–6. Egy-egy *bronzgyűrű* a jobb kéz egyik ujján és a jobb medencelapát alatt.

93. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú (18–20 éves) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya két oldala mellett. 2. Dinnyemag alakú *üveggyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. *Vascsat* a jobb medencelapát és a keresztcsont találkozásánál.

94. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. Egy *edény* fenékrésze a sír lábak felőli végében, magasabban.

95. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 155 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett nyújtva feküdtek. Mell.: 1. A halott bal oldala mellett, illetve lábai előtt – feltehetően két oldalról keretezve a koporsót – *szarvasmarha* teljes, de feldarabolt, nem anatómiai rendben fekvő csontváza feküdt. A marhakoponya a halott lábai előtt feküdt. 2. A sírgödör bal láb felőli sarka közelében, a marhacsontok között – a rajz alapján – *juh* részleges csontváza került elő.¹³³ 3. *Vascsat* a gerincoszlop bal oldalán. 4. *Vaskés* a bal alkar belső oldalán. 5. *Vastöredékek* a bal alkarcsonton.

96. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 155 cm, sz.: 60 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

97. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 250 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinnyemag alakú *üveggyöngy* a nő koponyája mellett. 2. *Vastárgy* a koponya alatt. 3. *Vascsat* a bal combcsont feje mellett.

98. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 250 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* „a sír szélében”. 2–3. Egy-egy *vascsat* jobb és bal medencelapáton.

99. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 265 cm, sz.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal alkarja a medencén feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 2–3. Egy-egy *vascsat* a csigolyásor bal oldalán és a jobb combcsont mellett. 4. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb térd mellett. 5. Nagyobb S alakú *vaskapcsok* a lábfejek előtt és bal lapocka alatt.

100. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 260 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapcsok* a koponyatető körül. 2. *Vaskés* a jobb alkar belső oldalán. 3. *Vascsat* a jobb csuklónál. 4. *Madárcsont* a jobb kéz alatt.

¹³³ Utóbbi a publikációban nem szerepel, de a dokumentáció említi és a sírrajzon látható (JUHÁSZ 2004, Abb. 13).

101. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb váll felett, a koponya mellett.
102. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyatetőnél és a bal oldalon. 2. Dinnyemag és köles alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton.
103. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, igen gyenge megtartású csontváza nyugodott.
104. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A lábak kissé jobbra elhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. Préselt, szalagfonatos, *bronz pártaveret* töredékei a koponyatető mellett és a bal váll felett. 2. *Bronzlánc* a kulcsfont és a lapocka alatt. 3. *Vascsat* a bal medencelapát alatt.
105. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (5 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya két oldala mellett. 2. *Juh* csontváza a sír végében, a lábfejek előtt.
106. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
107. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 150 cm, sz.: 50 cm, m.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (4 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
108. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 160 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (9 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Ovális, gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngy*, dinnyemag és gömb alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
109. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 245 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. A bal térd kissé felhúzva feküdt. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* és *S* alakú *koporsókapcsok* „a sír szélében”. 2. *Vaskarika* a bal medencelapát éle és az alkar között. 3. *Vascsat* a bal combcsont belső oldala mellett. 4. *Vascsat* a bal medencelapát alatt.
110. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (8–9 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon és a koponya alatt. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
111. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 110 cm, sz.: 40 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (1–1,5 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
112. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 260 cm, sz.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb kézfejen.
113. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 220 cm, sz.: 90 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Alpi típusú, hiányos, öntött, *bronz övgarnitúra* (a nagy veret és két kisebb veret) deréktájon. 2. *Vascsat* a keresztcsont mögötti 1. csigolyától jobbra. 2. *Vaskés* a jobb kézfejnél. 3. *Vascsat* a bal szeméremcsont mellett. 4. *Vascsipesz* a bal kézfejen. 5. *Állatcsontok* a sírföldben.
114. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.
115. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis (14 éves) fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
116. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 175 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. Téglalap alakú *bronzlemezek* két lyukkal ugyanott. 4. Kisméretű *vas ácskapocs* töredéke.
117. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéz és combcsont között. 2. *Vascsat* a jobb medencelapát mellett. 3. *Szárnyas hosszúcsontjai* a medence alatt: félkész eszközök.
118. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 150 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *csecsemő* csaknem teljesen elkorhadott csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: *Vas ácskapcsok* a sírgödör két végében.

119. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 140 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Lapított gömb, henger és dinnyemag alakú *üveggyöngyök* a nyakcsigolyák között. 2. *Kecske* csontváza a sírgödör lábak felőli végében.
120. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
121. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 230 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felölt férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. (A koporsó sz.: 60 cm.) Mell.: 1. Nagyméretű *vas ácskapcsok* „a sír szélében”, néhol kettesével. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vastőr* a bal combcsont mellett.
122. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 75 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felölt nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: Nagyméretű *vas ácskapcsok* „a sír szélében”.
123. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a keresztcsonton. 2. *Vascsat* a jobb szeméremcsontnál.
124. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a jobb combcsonton.
125. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 260 cm, sz.: 90 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Kilenc db nagyméretű *vas ácskapocs* a koponya, a medence és a lábfejek táján, két oldalon, egy a koponya mögött, és egy a bal medencelapát felett. (Eredetileg itt is három sorban lehettek a gerincvonalra merőlegesen, a rajz alapján). 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vascsat* a gerincoszlop bal oldalán. 4. *Vaskés* a jobb kéznél.
126. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinnyemag alakú *üveggyöngy* a mellkas csontjai között. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb térdnél.
127. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Préselt *bronzveret* töredékei a betöltésben. 2. *Vascsat* a bal medencelapát alatt. 3. Mellette *kova*. 4. *Vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyán. 5. Lant alakú *vascsiholó* a jobb alkar alatt.
128. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vasbújtató* a bal medencelapát alsó szélénél. 2. Kerek *vascsat* a bal combcsont mellett. 3. *Bronztárgy töredékei* a bal medencelapáton.
129. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felölt nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
130. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
131. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 343–163°. H.: 170 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Három db dinnyemag alakú *üveggyöngy* a nyakcsigolyákon. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
132. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.
133. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 120+200 cm, sz.: 90 cm, m.: 100–190–300 cm. A három lépcsővel mélyülő aknából induló meredek fülke alján *maturus korú férfi*¹³⁴ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája a medencére gurult. Mell.: 1. *Ló* koponyája és törzscsontjai(?).¹³⁵ 2. *Vaskés* a bal könyök mellett. 3. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógömb* töredéke a bal medencelapát alatt. 4. *Vascsat* a bal bokán.
134. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 240 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyán.
135. sír: T.: ÉNy–DK, 332–152°. H.: 190 cm, sz.: 45 cm, m.: 121 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Csavart karikájú *arany fülbevalópár* belül granulával a koponya alatt. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógömb* a koponya bal oldala mellett. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 4. *Vascsipesz* a bal könyök mellett.

¹³⁴ A temető publikációjában nő szerepel.

¹³⁵ A sírt az ásató nem említi a lovastemetkezésekről írt munkájában. Az archaeozoológiai feldolgozás mellső láb-középcsontot említ.

136. sír: T.: ÉNy–DK, H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
137. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal láb enyhén behajlítva feküdt.
138. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 180 cm, sz.: 70 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (9–10 éves) leány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
139. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Lábsontjain *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a fiatal bal térde mellett. 2. Hegyes *vastárgy (ár vagy szeg?)* ugyanott.
140. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: ÉÉNy–DDK, 334–154°. H.: 240+190 cm, sz.: 80 cm, m.: 140–210–260 cm. Az akna három lépcsővel mélyült, a fülke alján *maturus korú férfi* csontváz feküdt feltehetően koporsóban eltemetve. A napló szerint csak a koponya volt eredeti helyén. A csontváz többi része megcsúszhatott a fülke lejtős alján. Mell.: 1. Hurkos fülű *vaskengyel* a jobb combcsont mellett. 2. *Vas csikózábla* a bal combcsontnál. 3. *Vaskarika* a jobb kézfej alatt. 4. *Vaskés* a jobb combcsont belső oldala mellett. 5–6. Egy-egy *vascsat* (előbbi a *hevedercsat*) a jobb combcsont mellett és a bal könyöknél. 7. Profilált keretű, egybeöntött testű *bronzcsat* a bal medencelapáton. 8. Ólombetétes, bronzlemez *övreret* a jobb combcsont belső oldala mellett. 9. Ólombetétes, bronzlemez *szíjvég* a jobb kéz alatt. 9–10. *Függesztőfülek és bronzszegecsek* a jobb combcsont mellett. 11. *Kova* a bal combcsont alatt. 12. Kisméretű *vas ácskapocs* a betöltésben.
141. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 240 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* „a sír szélében”. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vastöredék* a bal combcsonton. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal alkar és medencelapát között. 5–6. Egy-egy *bronz pántgyűrű* a jobb kézen és a medencében. 7. *Üveggyöngy* bronz fűzőhengerrel a bal lábszár alatt.
142. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett.
143. sír: T.: ÉNy–DK, 313–133°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. (A 140. fülkesír felett volt.)
144. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 333–153°. H.: 210 cm, sz.: 85 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Lengőcsüngős *bronz-arany fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton.
145. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy–DDK, 337–157°. H.: 220+190 cm, sz.: 80 cm, m.: 100–140–200 cm. A két lépcsővel mélyülő akna rövid, széles fülkében folytatódott, amelyben *adultus korú férfi* teljesen bolygatott csontváza került elő. A koponya a fülke végébe gurult. Mell.: Kézzel formált, szűk nyakú *fazék* töredékei a sírföldben.
146. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 337–157°. H.: 220 cm, sz.: 82 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapát és keresztcsont között.
147. sír: Lószerszámos temetkezés. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 260 cm, sz.: 60 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú, a lábak felé keskenyedő sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Kézzel formált, magas *fazék* a koponya mögött, jobbra. 2. Préselt, bronz *övgarnitúra* deréktájon: szíjszorítópántos *vascsat*, patkó alakú, lemez *lyukvédők* (2 db), négyzet alakú, préselt, griffes *veretek* (4 db), kettős lapú, kis, lemez *szíjvégek* (2 db). 3. *Vascsat* a medencében. 4. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 5. Hurkos fülű, egyenes talpú, *vas kengyel* a lábfejek és sírgödör bal láb felőli sarkának dőlve. A kengyelek helyzetéből ítélve a nyereg is a sírba került. 6. *Vas csikózábla* a lábfejek előtt. 7. *Vas hevedercsat* a bal lábfej mellett.
148. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú (18–20 éves) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsont alsó végén és a bal medencelapát felett. 3. *Ezüstveretek* deréktájon és a koponya mögött. 4. *Marhacsontok*.
149. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 250 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis (16–18 éves) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és alatta.
150. sír: T.: ÉNy–DK, H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a lábfej helyén. 2. *Marhacsont-töredékek*.
151. sír: T.: KÉK–NyDNY, 76–256°. *Maturus korú nő* erősen zsugorított csontváza. A karok az arc előtt, a lábszárak a combcsontok alá hajlítva feküdtek.

152. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 110+200 cm, sz.: 265 cm, m.: 130–220–265 cm. A kisméretű, lépcsősen mélyülő fülke lejtős, széles, szabálytalan alakú fülkében végződött, melyben *maturus korú férfi* teljesen bolygatott csontjai kerültek elő. Mell.: 1. *Szarvasmarha- és lócsonttöredékek* a sírföldben.¹³⁶ 2–3. *Bronzszegecs* és kettős lapú, bronzlemez *kisszívég* a bolygatott csontok között. 4. *Vaskés* töredéke. 5. *Vascsat*.

153. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 80 cm, sz.: 45 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (1–1,5 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Négy db *üveggöngy* a nyakcsigolyák környékén.

154. sír: Fülkesír. Lószerszamos temetkezés. T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 260+200 cm, sz.: 90 cm, m.: 100–220–280 cm. A négy lépcsővel mélyülő aknából induló, nem túlságosan meredek fülkében *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mellkasa bolygatott volt. Mell.: 1. *Részleges juh* (koponya és lábcsontok, illetve csigolyák) a halott koponyájától jobbra.¹³⁷ A fülke szájában, a koporsón kívül a *lószerszamos tartozékai*: 2. Hurkos fülű, *vas kengyel* a koponya mögött balra, illetve a juhcsontok mellett, a sír jobb oldali szélénél. Elhelyezkedésükből ítélve a *nyereg* két oldalán helyezkedtek el. 3. Eredetileg csont oldalpálcás *vaszabla* a fülke szájában, a juh lábcsontjai mellett. 4. *Vas hevedercsat* a juhkoponya mellett. 5. Kerek, préselt *lószerszamosveretek*¹³⁸ az állatcsontok között, egészen a halott combcsontjáig. 6. Lemez *övgarnitúra* deréktájon: szögletes, részben köberakásos *bronzveretek* töredékei, *kis- és nagyszívég*. 7. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 8. *Vascsat* a szeméremcsontoknál, illetve másodlagosan, a betöltésben. 9. Hét db nagyméretű, *vas ácskapocs* a koponya körül és a lábfejek előtt. 10. *Juhcsigolyák* a jobb térd mellett.

155. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 230 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú (14–16 éves) nő* bolygatott csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 2. *Vascsat*.

156. sír: Fülkesír. Lószerszamos temetkezés. T.: É–D, 349–169°. H.: 220+200 cm, sz.: 85 cm, m.: 105–240–310 cm. Az öt lépcsővel mélyülő akna meredek fülkében folytatódott, melynek alján *juvenis korú férfi*¹³⁹ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. Hurkos fülű, *vas kengyel*¹⁴⁰ a fülkeszájában. 2. Nagykarikás, szíjszorító *vaszabla* ugyanott. 3. *Vas hevedercsat* a halott könyöke táján, de magasabban. 4. *T formájú nyeregtartozék* a fülke szájában. 5. *Csontbogozó* a jobb medence mögött, a jobb felkar belső oldalán. 6–7. Két *vaskarika* a jobb combcsont belső oldala mellett. 8. *Vaskés* a bal combcsont belső oldala mellett. 8. Két *vascsat* (az egyik kerek) a medencében és a szeméremcsontokon.

157. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb combcsont felső végénél. 2. *Juh* csontváza a lábcsontok alatt és a koponya mellett és alatt.

158. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Koponyája jobbra fordult, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Öntött, hiányos, vegyes *bronz övgarnitúra* a derék körül: ovális *bronzcsat* egybeöntött, pajzs alakú testtel, trapéz alakú *bronzcsat*, szokatlanul nagyméretű, áttört liliomos, ónozott *övforgó*, keskeny pajzs alakú *övveret* felső része, függesztőfüles, kettős lapú *kisszívég*, V alakú, áttört *lyukvédőveret*, *bronz szíjszorítólemez*, *nagyszívég peremlemeze*. 2. Préselt *bronzrozetta* a koponya mellett. 3. *Vaskés* a jobb combcsont fején keresztben. 4. *Kova* a jobb alkar alatt. 5. *Vas ácskapcsok* a sírgödör lábak felőli végében.

159. sír:¹⁴¹ T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult. Mell.: 1. A halott bal oldala mellett végig, a lábai előtt, illetve jobb lába mellett – feltehetően a koporsót keretezve, illetve részben alatta – *szarvasmarha* valószínűleg teljes, de nem anatómiai rendben fekvő, feldarabolt csontváza került elő. 2. *Juh* csontváza.¹⁴² 3. *Vascsat* a bal medencelapáton.

160. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vaskés* a bal alkar mellett. 2. *Vascsat* a bal kéz alatt. 3. Kisméretű *vas ácskapcsok* a lábfejeknél. 4. Nagyobb *vas ácskapcsok* a sír két hosszanti oldalában.

¹³⁶ Csak a publikált leírásban szerepel, a napló nem említi.

¹³⁷ A monográfiakötetben egész állat szerepel, de a rajz ennek ellentmond (JUHÁSZ 2004, 30).

¹³⁸ Az ásató a dokumentációban még lószerszamosveretet említ, de a publikációban már övveretként írja le a tárgyakat (JUHÁSZ 1995a, 421).

¹³⁹ A napló szerint a koponya hiányzott, de az embertani anyagban megvan.

¹⁴⁰ A napló három kengyelt említ, a publikáció kettőt (JUHÁSZ 1995a, 421).

¹⁴¹ Rajza kimaradt a monográfiából.

¹⁴² A publikációból származó adat, a sír rajzon és a naplóban azonban sincs nyoma.

161. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (3 éves) gyermek* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, gyenge megtartású csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. *Vaskés* és *vaslánc* a lábsontok helyén.
162. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kétsoros *gyöngysor* a nyakban: hasáb, henger, gömb, dinnyemag és lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngyök*. 2–3. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapát és a keresztcsont találkozásánál, illetve a jobb medencelapát szélén. 4. *Vascipesz(?)* a bal combcsont mellett. 5. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldiszes *orsógomb* a bal könyök hajlatban. 6. Ovális karikájú, hasáb alakú gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a szeméremcsontoknál. 7. *Négy tyúkszárny és -comb, illetve és juh csontjai* a mellkas alatt.
163. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 90 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt*¹⁴³ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: *Vas ácskapcsok* a sír szélén.
164. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonalköteg-diszes *orsógomb* a jobb kéz alatt. 2. *Vas ácskapocs* töredéke a bokákon.
165. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy–DDK, 329–149°. H.: 180+130 cm, sz.: 80 cm, m.: 110–210–270 cm. Az akna négy lépcsővel mélyült. A fülkében *juvenis korú (14–16 éves) fiatal* teljesen bolygatott csontjai kerültek elő. Mell.: 1. *Vascsat* a koponya helyén. 2–3. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* és egy *üvegyöngy* a bolygatott csontok között.
166. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 250 cm, sz.: 120 cm, m.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kézfej alatt.
167. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 190 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a bal vállnál. 2. Dinnyemag, henger és hasáb alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 3. Szögletes, *csont tűtartó* a bal medencelapáton.
168. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kisméretű, ovális, profilált karikájú, díszítetlen pajzstestű *bronzcsat* a bal szeméremcsontnál. 2. Tok alakú *bronz szíjvég* a bal kéz mellett. 3. *Marhacsontok*.
169. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis (14–15 éves) korú* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
170. sír: T.: K–Ny, 96–276°. *Maturus korú férfi* zsugorított, sekély mélységbe temetett csontváza.
171. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kulcscsonton, hegyével a koponya felé. 2. *Vascipesz(?)* a koponya mögött. 3. *Vastöredékek* a csigolyák alatt. 4. *Szíjszorító vascsat* a jobb medencelapát mögött. 5. *Vascsat* a bal combcsont alatt. 6. *Bronzhuval gyűrű* a jobb kéz egyik ujján. 7. *Vas ácskapcsok* a gerincoszlop bal oldalán, a jobb és bal térd mellett.
172. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 190 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapáton és a bal combcsont feje mellett. 2. *Vaskés* a jobb kéz alatt.
173. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. H.: 250 cm, sz.: 100 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör jobb oldalán *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállai és könyökei felhúzva, karjai behajlítva, a testtől eltartva feküdtek. Bal karján *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott, koponyája jobbra billent. A férfi mell.: 1–2. Egy nagyobb és egy kisebb méretű *vas-kés* a bal combcsont mellett. 3–4. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapáton és a jobb combcsont feje mellett. A gyermek mell.: 5. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya mellett. 6. Kisméretű, *csont tarsolyzáró* a jobb medencelapáton. 7. *Vascsat* a bal medencelapáton. 8–9. *Vas láncszemek* és *vaskarika* a jobb medencelapát mellett. 10. *Obszidiánpenge* ugyanott. 11. *Vaskés* a jobb combcsont belső oldalán.
174. sír: Fülkesír.¹⁴⁴ Kettős sír(?). T.: NyÉNy–KDK, 301–121°. H.: 220+200 cm, sz.: 80 cm, m.: 230 cm. A sírban az embertani meghatározás szerint *juvenis korú nő* koponyája és *felnőtt férfi* teljesen bolygatott, teljes csontváza került elő. Csak a férfi láb- és jobb kézcsontjai voltak in situ. Mell.: 1. Összetört *szarvasmarhacsontok* a sírföldben. 2. *Lókoponya(?)* a fülke szájában.¹⁴⁵ 3. Kézvel formált, tölcserés nyakú fazék a fülke szájában. 4–5. *Vaskés* kerek szemekből álló vasláncsal a jobb kéz alatt. 5. Téglalap alakú *vaslemez* a jobb kézen. 6. *Vas láncszem* a bal lábon. 7. *Vascsat* a bolygatott betöltésben.

¹⁴³ Embertani anyaga nincs meg.

¹⁴⁴ Részletesebb leírása sem az ásati naplóban, sem a közlésekben (JUHÁSZ 1995a; JUHÁSZ 2004) nem szerepel.

¹⁴⁵ A sír nem szerepel az ásati lovassírokat tárgyaló munkájában (JUHÁSZ 2000).

175. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 329–149°. H.: 230 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyától jobbra.

176. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt férfi* teljesen bolygatott csontváza feküdt. Mell.: 1. *Szarvasmarha csontváza* a sír szélében körben. 2–3. Egy-egy *vascsat* a mellkas tájékán és a bal könyök helyén. 4. Bronzlemez *szíjvég* töredéke a sír közepe táján. 5. *Vasár* a mellkas táján.

177. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 240+180 cm, sz.: 90 cm, m.: 140–215–270 cm. Az akna három lépcsővel mélyült. A fülkében *adultus korú férfi* teljesen bolygatott csontjai kerültek elő. A betöltésben sok kalcinált csonttöredék volt. Mell.: 1–2. *Csikózabla* és *hevedercsat* a feldúlt sírföldben. 3. Részleges(?) *szarvasmarha* csontjai¹⁴⁶ az embercsontok között. 4. Lant alakú *vascsiholó*. 5. *Kova*. 6. *Bronz karika-fülbevaló*. 7–8. Két *vascsat*.

178. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsont jobb felső szélén. 2. *Vaskés* a jobb kéz alatt. 3. *Vastárgy* a térdek között.

179. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 337–157°. H.: 230 cm, sz.: 60 cm, a padka m.: 95 cm, a sír m.: 165 cm. A téglalap alakú, feltehetően padkás sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent, vállai felhúzva, jobb keze a combcsonton feküdt. Mell.: 1. Feldarabolt *szarvasmarha* nem teljes csontváza a sírgödör lábak felőli részén, 60 cm mélységben, kb. 35 cm-rel a halott fektetési szintje fölött, a sír szélességénél nagyobb területen. 2. *Vascsat* a jobb combcsont fején. 3. Nagyobb *vaskés* a bal kéz alatt. 4. Kisebb *vaskés* a bal medencelapáton és a combcsont fején.

180. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 200 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonaldíszes *orsógomb* a jobb kar alatt. 2. *Vascsat* a jobb kéz és combcsont között.

181. sír: Fülkesír. T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 210+200 cm, sz.: 80 cm, m.: 260 cm. Az akna lépcsősen mélyült, a fülke északnyugati sarkában, egy csomóban kerültek elő a *maturus korú férfi* csontjai. Mell.: *Vascsat* a lábak helye táján.

182. sír: Fülkesír. Kettős sír(?). T.: ÉÉNy-DDK, 343–163°. H.: 230+150 cm, sz.: 90 cm, m.: 160–215–270 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülke szájánál *maturus korú férfi* bolygatott csontváza és *maturus korú nő* koponyája került elő. Mell.: *Vascsat*.

183. sír: Fülkesír. T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 200+200 cm, sz.: 100 cm, m.: 140–210–250 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a *fiatal* bolygatott csontjai nagyrészt itt kerültek elő, a fülkében csak a lábsontok voltak. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2–3. Két *vascsat* a jobb combcsont fején és a jobb felkar helyén. 4. *Házityúk* csontváza¹⁴⁷ a lábfejek

184. sír: Fülkesír. T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 200+190 cm, sz.: 70 cm, m.: 150–195–250 cm. Az akna három lépcsővel mélyült, az enyhe lejtésű fülkében *juvenis (15–16 éves)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a bal combcsont mellett és kéz alatt. 2–3. Egy-egy *vascsat* a keresztcsont feletti első csigolyán és a jobb combcsont fején.

185. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 120 cm, sz.: 40 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (4–5 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

186. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a jobb térd mellett. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb térd mellett. 3. Közepes méretű *vas ácskapcsok* a sírgödör két végében.

187. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 160 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinnyemag alakú és kisebb *üvegyöngyök* a bal váll felett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.

188. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A karok a testtől kissé eltartva feküdtek. Mell.: Kisméretű, köles alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon és a koponya alatt.

189. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: ÉNy-DK, 308–128°. H.: 220+180 cm, sz.: 75 cm, m.: 160–240–290 cm.

¹⁴⁶ Az első közlés egész szarvasmarhát említ (JUHÁSZ 1995a, 421), a monográfiában feláldozott marha csontjai megfogalmazás szerepel (JUHÁSZ 2004, 34), az archaeozoológiai feldolgozás marhafogat és hosszúcsont töredékeket említ.

¹⁴⁷ A dokumentációban szárnyas állat csontjai megfogalmazás szerepel.

Az akna három lépcsővel mélyült, az *adultus korú férfi* csontjainak egy része itt került elő, a fülkében a csontváznak csak medencétől lefelé eső része maradt. Mell.: 1. Hurkos fülű, *vas kengyel* a fülke szájának jobb oldalán. 2–3. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapáton és szeméremcsontnál. 4. *Vaskés* a jobb kéznél. 5–6. Egy-egy *vaskarika* a jobb medencelapáton és a sírföldben. 7. *Vasfokos* a jobb bokacsontba vágva. 8. Hosszúkás, kampós *vastárgy* a szeméremcsontnál. 9. Hosszúkás *vaslemezke* a bal csukló mellett.

190. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Marha- és sertéscsontok*.

191. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Lengőcsüngős, sugaras, *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. *Vascsat* a bal combcsont fejénél. 3. Kisebb *vas ácskapcsok* a sírgödör lábak felőli végében.

192. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kerek *vascsat* a gerincoszlopon. 2. Csavart *bronzdrót* a lábfejen. 3. *Bronzlemez tárgy* töredékei (faedény peremverete?) a lábsontokon.

193. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vascsat* a szeméremcsonton. 2. Egy *üvegyöngy* a jobb oldali bordák között. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb csukló közelében. 4. *Vas ácskapcsok* a sír szélében.

194. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Apró, köles alakú *üvegyöngyök* a jobb boka és lábszár mellett. 2. Lengőcsüngős *bronz fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 3. *Vascsat* a jobb combcsont feje mellett. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb boka mellett.

195. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (12–14 éves) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapát és combcsont között. 2. *Vaslánc* ugyanott.

196. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 220 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kisméretű *vas ácskapcsok* a sírgödör lábak felőli végénél.

197. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 291–111°. H.: 240+200 cm, sz.: 70 cm, m.: 150–230–270 cm. Az öt lépcsővel mélyülő akna enyhe lejtésű fülkében folytatódott, melynek alján *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Közepes méretű *vas ácskapocs* a koponya mögött. 2. Kézzel formált, tölséres nyakú *fazék* a fülke szájában, a koponya bal oldala mellett. 3. *Vaskés darabja (vagy csiholó?)* a fülke szájában. 4. Kisméretű, lapított gömb alakú *üvegyöngyökből* álló gyöngysor a nyakban. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal combcsont alatt. 6–7. Két *orsókarika* a keresztcsont alatt. 8. *Vascsat* a medencén. 9–10. Egy-egy *kova* nyaktájékon és a medencén. 11. *Bronz lemeztöredékek*.

198. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott.

199. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

200. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: NyÉNy–KDK, 283–103°. H.: 230+210 cm, sz.: 80 cm, m.: 150–290 cm. A lépcsősen mélyülő akna északi irányban elhajló fülkében folytatódott. Az *adultus korú férfi* bolygatott csontvázából csak a medence és lábsontok maradtak eredeti helyükön. Mell.: 1. *Vas csikózábla* az akna közepe táján. 2. Félgömb alakú, ezüstözött *lószerszámveretek* a fülke szája táján. 3. Kézzel formált kiöntőcsöves, szögletes fülű *edény* darabokban, az egész sírgödörből. 4. *Íjmerevítő csontlemezek* a halott bal oldalán és szétszóródva. 5. Pajzs alakú, préselt Fönlak-típusú *ezüstveretek* (2 db) a sírgödör északnyugati sarkából. 6–7. Egy-egy *vascsat* a jobb combcsont fejénél és a betöltésben. 8. Részlegesen(?) eltemetett *kecske* csontja (koponyatöredékek és mc) az embercsontokkal összekeveredve.

201. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb térd mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyán.

202. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A medencétől felfelé a csontok erősen bolygatottak voltak. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapát és a combcsont feje között, illetve a bolygatott mellkason. 3. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 4. *Juhcsontok*.

203. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II korú gyermek* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, csaknem teljesen elkorhadt csontváza nyugodott.
204. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bokacsontokon.
205. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vaskés* a bal kéz alatt.
206. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal combcsont feje mellett. 2. *Vascsat* a sírgödör északnyugati végében, másodlagosan.
207. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton.
208. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 220 cm, sz.: 60 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medencében és a jobb combcsonton. A sír a 183. fülkesír fülkéje felett volt.
209. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200+220 cm, sz.: 80 cm, m.: 130–225–265 cm. A lépcsősen mélyülő akna enyhe lejtésű fülkében folytatódott, ahol *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vas csikózábla* a fülke szájánál, sírgödör bal oldala mellett. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. *Vascsat* a bal combcsont mellett.
210. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 230 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. Nagyméretű *vas ácskapcsok* a sír szélében.
211. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 2. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal lábszárcsontoknál.
212. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 145 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
213. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bokánál. 2. *Juhcsontok* a betöltésben.
214. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a combcsontok között. 2. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a térdek között. 3. *Vastárgy (faedény peremének verete?)* a bal lábszár mellett.
215. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 270+210 cm, sz.: 90 cm. Az akna lépcsősen mélyült. A fülkében a *felnőtt* korú halottnak csak a lábsontjai maradtak in situ. A sírt kirabolták. Mell.: 1. *Marhacsontok* a betöltésben. 2. Kézrel formált, nyújtott testű, tölcséres nyakú *fazék* a fülke szájában.
216. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a koponya bal oldala mellett és a bal bokán.
217. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a combcsontok között.
218. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vas övforgó* a medence alatt.
219. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb* a bal könyök mellett. 2. *Vascsat* a bal combcsonton.
220. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
221. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 329–149°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Ovális karikájú, hosszú gyöngycsüngős *fülbevalópár* a bal kulcscsont alatt és a jobb váll magasságában. 2. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonalmintás *orsógomb* a jobb könyök

- fölött. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. Kisméretű *üveggyöngyök* a jobb kulcscsont alatt és az orsógomb mellett.
222. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy-DDK, 343–163°. H.: 220+180 cm, sz.: 80 cm, m.: 270 cm. Az akna lépcsőzetesen mélyült, a fülkébe temetett *maturus korú férfinak* csak a lábak maradtak in situ. Mell.: 1. *Szarvasmarhacsontok* a betöltésben. 2. Kézzel formált, tölcséres nyakú *fazék* a fülke szájában jobbról. 3. *Vaskés* a bal alkar és medence között. 4. *Tarsolyzáró vaslemez* ugyanott. 5. *Bronzlemez töredékek*. 6–7. Egy-egy *vascsat* a keresztcsont és a bal alkar helyén.
223. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (12–14 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. „*Bal oldala mellett egy állat csontjai.*” 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal bokánál.
224. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy-DDK, 332–152°. H.: 200+250 cm, sz.: 75 cm, m.: ?–195–200 cm. A négy lépcsővel mélyülő akna enyhe lejtésű fülkében folytatódott, melynek alján *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* a keresztcsont alatt. 2. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop bal oldalán és a keresztcsont jobb oldalán.
225. sír: Fülkesír. T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 240+200 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 130–235–285 cm. A lépcsősen mélyülő akna lejtős, kiszélesedő fülkében folytatódott, amelynek alján *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézzel formált, tölcséres nyakú *fazék* a fülke szájában, balról. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a koponyától balra, a váll felett, illetve a koponya mögött. 3. Nagygömbös *ezüst fülbevaló* a koponya alatt és a bal kulcscsont alatt. 4. Szemes és hurokfolyatott *ikergyöngyökből* álló gyöngysor a nyak környékén. 5. *Vascsat* a jobb combcsont fején. 6–7. *Bronzlemez szíjvég* és préselt *veret* a bal medencelapát alatt. 8. *Orsókarika* a jobb térd mellett. 9. *Sertéscsontok* a sírföldben.
226. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: ÉÉNy-DDK, 338–158°. H.: 210+200 cm, sz.: 75 cm, m.: 260 cm. A sírban *adultus korú férfi* bolygatott csontváza került elő, csak a lábsontok voltak in situ a fülkében. Mell.: 1. Kézi korongolt, szürke, hullámvonaldíszes, füles *edény* a fülke szájában, valószínűleg a koponyától jobbra. 2. Hurkos és hosszú fülű *vas kengyelpár*. 3. Két db gömbfejű *ezüstszegecs*. 4. *Vaskés*. 5. *Vascsat*. 6. *Juhcsontok*.
227. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 190 cm, sz.: 65 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronzszegecs* a koponya körül. 2. Öntött és lemezveretekből álló, *bronz övgarnitúra* deréktájon: téglalap alakú, áttört indás *veretek* (5 db), tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, áttört indás *nagyszíjvég*, *bronzlemez verettöredékek*. 3. *Vascsat* a combcsontok között.
228. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 180 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (12 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
229. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 337–157°. M.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* bolygatott csontváza nyugodott. Csak a koponya és a mellkas csontjai voltak in situ.
230. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm. M.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Nagyobb *vas ácskapcsok* a „sír szélében”. 2. *Bronz övgarnitúra* deréktájon: trapéz alakú *bronzcsat* pajzs alakú, poncolt díszű lemeztesttel, poncolt díszű, bronzlemez *bújtató*, álló téglalap alakú *lyukvédőveretek* (3 db), ívelt oldalú, álló téglalap alakú, karikacsüngős *övveretek* nagyfejű díszszegecssekkel (9 db), tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, laposindás, öntött *szíjvég*. 3–4. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a jobb felkar mellett. 5. Kelta *üveg karperecztöredék* medencetájon. 6. *Kova* a bal alkar mellett. 7. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bokán.
231. sír: Fülkesír. T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 180+200 cm, sz.: 60 cm, m.: 120–160–190 cm. Az akna lépcsős kialakítású volt. A fülkében *Inf. II. korú (8–10 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb boka mellett. 2–3. Egy-egy *vascsat* a medencében és a jobb lábszár mellett.
232. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. M.: 110 cm. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábaik a munkagép megsemmisítette. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Köles alakú *üveggyöngyök* a nyakcsigolyákon.
233. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 130 cm, sz.: 60 cm. M.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (3–4 éves) gyermek* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, gyenge megtartású csontváza nyugodott.
234. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Kova* a bal kéz alatt. 3. *Vastárgy* a bal combcsont mellett, illetve egy másik a jobb oldalon, a sír falában. 4. Hengeres, rövid *csonttárgy* a bal boka mellett. 5. *Vastárgy famaradvánnyal* a jobb boka mellett. 6. *Vasveret* a sír lábak felőli végében. 7. *Tojás* a jobb boka mellett. 7. *Házityúk csontjai* ugyanott.
235. sír: Kettős sír. T.: ÉNy-DK, 304–124°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödör bal felében *maturus*

korú nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Jobb oldala mellett *Inf. I. korú (3–4 éves) gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Juh koponyája* a gyerek lábainál. 2. Lapított gömb alakú *orsógomb* a nő bal könyöke mellett. 3. *Csonttárgy* a bal combcsont mellett.

236. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* a sírgödör szélén és a csontváz gerincvonalában, közepén. 2. *Vas irtókés* a hason. 3. *Vascsat* a gerincoszlop bal oldala mellett. 4. *Vaskés* a kés nyele mellett. 5. *Juh csontjai*.

237. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal kéznél.

238. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 100 cm, sz.: 60 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Juh csontváza* a lábak előtt.

239. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal combcsont feje mellett. 2. Összetekert *bronzdrót* a bal váll felett, a koponya mellett. 3. *Vascsat* a jobb könyök mellett.

240. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A mellkas csontjai össze voltak szorítva. A betöltésben sok égett csonttöredék volt. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéz alatt. 2. *Marhacsontok*.

241. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 329–149°. H.: 180 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (12–14 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

242. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 160 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (5 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Köles alakú *üveggyöngyök* bal oldalon, a nyakcsigolyák mellett.

243. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Feltámasztott koponyája egyenesen előretekintett, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. *Szarvasmarha* szétdarabolt, nem teljes csontvázának nagyobb darabjai a sírgödör lábak felőli részén, 10–20 cm mélységben. 2. *Vascsat* a medencében. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb oldali bordák alatt.

244. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Hengeres és köles alakú *üveggyöngyök* a jobb kulcscsont mellett. 2. *Vascsat* a szeméremcsontoknál. 3. *Juhcsontok* a lábfejekén.

245. sír: Fülkesír. Lószerszámossal temetkezés. T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. H.: 220+220 cm, sz.: 90 cm, m.: 120–220–260 cm. A sírban *felnőtt férfi* erősen bolygatott csontváza került elő. Mell.: 1. Hosszú fülű, *vas kengyelpár* a fülke szájánál. 2. *Vas csikózábla*. 3. *Vas hevedercsat*. 4. Rojtos végű (8 db) és rozettás (19 db) *lószerszámveretek*. 5. Lant alakú, öntött, szíjszorító *bronzcsat*. 6–7. Két *vascsat*. 8. *Vaslemez*. 9. *Juhcsontok*.

246. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 250 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* és *S* alakú *koporsókapcsok* a sír szélében, egymást érve. 2–3. Két *vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Vastárgy* a bal combcsont fején. 4. *Vaskés* a sírgödör oldala mellett.

247. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 329–149°. H.: 120 cm, sz.: 45 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Préselt, *bronz pártaveret* a koponya jobb oldala mellett és alatt.

248. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 240 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* „a sír szélében.” 2–3. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapát felső élén és a medencében. 4. Egy-egy *vasveret* a bal bordáknál és a gerincoszlop alatt.

249. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapát felső élén. 2. *Kova* ugyanott.

250. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a gerincoszlopon. 2. *Kova* a jobb alkar mellett.

251. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 230 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlopon és a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal kéz alatt. 4–5. Két *kova* ugyanott.

252. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 240 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (11–12 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vaskés* a jobb kéz alatt.

253. sír: T.: ÉNy–DK, 332–152°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Övgarnitúra* veretei deréktáján: ovális, profilált *bronzcsat* egybeöntött testtel, szalagfonatos, poncolt, bronzlemez *szíjvégek*, kis *bronz ácskapocs*. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.
254. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz nyugodott. Jobb keze a medencén feküdt. Mell.: *Vascsat* a bal combcsont belső oldala mellett.
255. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A csontváz nagy részét kimarkolta az árokásó gép. Mell.: *Vascsat* a medence bal oldalán.
256. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontváz nagy részét kimarkolta az árokásó gép.
257. sír: T.: ÉNy–DK. *Maturus korú férfi* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontváz nagy részét kimarkolta az árokásó gép. Mell.: *Vascsat* a csontok között.
258. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. A *gyermekcsontváz* nagy részét kimarkolta az árokásó gép.
259. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 120 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
260. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 331–151°. M.: 80 cm. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Orsógomb* töredéke.
261. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Orsógomb* a koponya jobb oldala mellett.
262. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 160 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
263. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A térdek két oldalra felhúzva feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2–3. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a mellette lévő csigolyán. 4. *Házityúk csontjai* bal lábszár mellett.
264. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 210 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb combcsont mellett. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bokánál.
265. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A mellkas bolygatott volt, bal lábcsontok kifordultak eredeti helyükről. Mell.: *Vascsat* a jobb könyökhajlatban.
266. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. M.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Öntött, *bronz övgarnitúra* deréktáján: ovális *bronzcsat* pajzs alakú, vésett-poncolt háterű indás testtel, hármass csoportosítású, keskeny pajzs alakú, egy- és kéttagú, vésett-poncolt háterű *övveretek* (12 db), pajzs alakú, poncolt háterű indás *lyukvédők* (3 db) és *mellékszíjveretek* (27 db), kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *nagy- és kisszíjvégek* (4 db), sima *övforgó*, bronzlemez *bújtató*. 2. *Vascsat* a bal combcsont fején.
267. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* – medencéjében *embrió* – hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Sérvkötő vaspántja* a medencén.
268. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felöltt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a koponya jobb oldala mellett.
269. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal combcsont mellett. 2. Trapez alakú *bronzcsat* vaspecekkel a szeméremcsontok között.
270. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 185 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
271. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 140 cm, sz.: 50 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű nagyrészt elkorhadott csontváza nyugodott.
272. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb combcsont feje mellett. 2. *Kova* a jobb medencelapát alatt. 3. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb bokánál.

273. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 145 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
274. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsont melletti csigolyán.
275. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 346–166°. M.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal alkar a jobb csuklóra hajlítva feküdt.
276. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A mellkas csontjai bolygatva voltak. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal combcsont fején és a jobb medencelapáton.
277. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 210 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vas sérvkötőpánt* a medencén. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vaskés* a jobb kéz alatt.
278. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* két darabban a bal felkar mellett és a bal oldali bordáknál. 2. *Vascsat* a gerincoszlop bal oldala mellett. 3. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb bokánál.
279. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. *Vaspánt* darabja.
280. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb alkar mellett.
281. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
282. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. A sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* tejfogai voltak. Mell.: Henger alakú *üveggyöngy*.
283. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 190 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
284. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
285. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 329–149°. H.: 180 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy kerek és egy négyszögletes *vascsat* a keresztcsonton.
286. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
287. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy ovális és egy négyzetes *vascsat* a jobb medencelapáton és a keresztcsont mögötti első csigolya bal oldala mellett. 3. *Vaskés* a bal medencelapáton és a kéz alatt keresztben. 4. *Bronz pántgyűrű* a bal csuklónál.
288. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal alkar a medencére hajlítva feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb könyök mellett. 2. *Marhacsontok* a sírgödör lábak felőli végében.
289. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya hiányzott, a bal medence és a mellkas bolygatott volt.
290. sír: Fülkesír. Lószerzámos temetkezés. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210+240 cm, sz.: 80 cm, m.: 100–175–200 cm. Az akna délkeleti harmadától lépcsővel mélyült, a fülke alig lejtős alján *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A mellkas bolygatott volt. Mell.: 1. Kézrel formált, magas *fazék* a fülke szájában. 2. Hurkos fülű *kengyel* a fülke szájának bal oldalában. 2–3. Mellette *csikózabla* és *hevedercsat*. 4. *Vaskés* a bal medencelapát mellett. 5. Kisméretű *vaskapcsok* a kéz alatt. 6. Préselt *bronzveret* töredékei a bal medencelapáton. 7. Másik *bronzveret* a bolygatott medence környékén. 8. *Kova* a keresztcsonton. 9. *Vascsat* a bolygatott állkapocs alatt.
291. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 270+160 cm, sz.: 80 cm, m.: 110–200–260 cm. A lépcsősen mélyülő akna rövid fülkében folytatódott, amelynek eleje lépcsőszerűen meredek, vége szinte egyenes volt. Az *adultus korú nő* koponyája és háta a fülke szinte függőleges aljának támaszkodott, karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a mellkason. 2. *Vascsat* a jobb térd mellett.
292. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 230 cm, sz.: 60 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi*

hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vascsat* a jobb combcsont környékén. 3. Piskóta alakú *csont tarsolyzáró* két végén átlukasztva a jobb combcsont környékén.

293. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a gerincoszlop bal oldala mellett.

294. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 2. *Vas ácskapocs*.

295. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hason fekvő csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. A bal medencelapát alatt korhadt deszkamaradványok voltak. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapát alkar melletti élén.

296. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 110 cm, sz.: 40 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

297. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéz alatt. 2–3. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop bal oldala mellett és a jobb medencelapát és a combcsont feje között.

298. sír: T.: ÉNy-DK, 309–129°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vaskés* a bal csukló mellett. 2. Két *vas ácskapocs* a sírgödör szélén.

299. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 335–155°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sír alján égett deszkák voltak.

300. sír: Fülkesír. T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 225+205 cm, sz.: 90 cm, m.: 80–125–190 cm. A lépcsős kialakítású akna mérsékelt lejtésű fülkében folytatódott, melynek alján *maturus korú férfi* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött bronzgombbal záródó *tarsoly* a bal combcsont mellett. 2. Benne *vas- és bronzdarabok, kovák, késtörödek, vaskarika*. 3–4. Egy-egy *vascsat* a jobb combcsont fején és a gerincoszlop bal oldala mellett.

301. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben kissé átlósan *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett feküdtek, alkarjai a medencelapátokhoz és alá szorultak. Mell.: Részben deformált *vas ácskapocsok* a sírgödör koponya mögötti részén. 2. *Vas sérvkötőpánt* a bal combcsonton és a medence szeméremcsonti része alatt. 3. *Vascsat*. 4. *Állatlapocka* a jobb váll mellett.¹⁴⁸

302. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 220 cm, sz.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sír betöltésében sok égett csontszilánk volt. Mell.: 1. *Tarsoly* lehetett a bal alkar mellett, részben a medencelapáton: benne *kovák, üvegdarab, bronztörödek* és *-drót, vascsiholó, vasár*. 2. Ovális *vascsat* a szeméremcsontoknál.

303. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult, karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. A halott alatt *sarvasmarha* feltehetően teljes csontváza nyugodott ellentétes tájolással, de nem maradéktalanul anatómiai rendben. Koponyája a sírgödör lábak előtti jobb oldali sarkához szorult. 2. A nő dereka táján, de a marha csontváza alatt *juh* egész csontváza feküdt keresztben. 3. *Vascsat* a gerincoszlop bal oldalán.

304. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Sugas díszű, *aranyozott bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Gömb és henger alakú *üvegyöngyök* az álla alatt, a nyakcsigolyákon. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a koponya alatt. 4. *Vascsat* a jobb combcsont mellett. 5. *Vaspánt* töredéke a betöltésben.

305. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 100 cm, sz.: 35 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (2–3 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Hullámvonal-folyatott rátétdíszes, orsó és henger alakú, illetve gömb alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon.

306. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *ezüst fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Dinnye-mag alakú *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon, az állkapocs alatt. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. *Vas ácskapocsok* a sírgödör négy sarkában.

307. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy-DDK, 332–152°. H.: 180+200 cm, sz.: 80 cm, m.: 105–180–230 cm. A három lépcső-

¹⁴⁸ A publikáció nem említi, de a rajzon egyértelműen látszik (JUHÁSZ 2004, Abb. 31).

vel mélyülő akna lejtős fülkében folytatódott, melynek alján *adultus korú nő* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő, bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája kb. 60 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb medencelapáton. 2. *Vascsat* ugyanott.

308. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 280 cm, sz.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. A koponya kibillent eredeti helyéről, mellkasa bolygatott volt. Mell.: 1. Sugaras *bronz fülbevaló lánccal* a koponya helyén, párja a mellkas csontjai között volt. 2. Dinnyemag, gomb, korong, hordó alakú *üveggyöngyök* a mellkasi részen és a bolygatott koponya alatt. 3. Másik töredékes sugaras *fülbevalópár* a mellkason. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 5. *Vas ácskapcsok*. 6. *Állatcsontok* a lábfejek előtt.

309. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

310. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* jobb oldalán fekvő csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a jobb combcsont feje mellett. 2–3. Mellette két *vascsat*.

311. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapát oldalán. 2. *Vascsat*. 3. Nagyobb *vas ácskapocs*. 4. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal bokánál.

312. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 100 cm, sz.: 40 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

313. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Házityúk csontváza* a koponya bal oldala mellett.

314. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapáton és a keresztcsonton. 3. Közepes méretű *vas ácskapocs* a bal kézfejnél.

315. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal lába combtőnél kifordult eredeti helyéről. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb felkar mellett. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb váll mellett.

316. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

317. sír: T.: ÉNy–DK. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.

318. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Derekan öntött bronz, vésett palmettás díszű *övgarnitúra* volt: profilált keretű *csat* pajzs alakú testtel, kéttagú, pajzs alakú *övveretek* (5 db), bronzlemez *szíjszorítók* (2 db), *övforgó*, *mellékszíjveretek* (16 db), kettős lapú, függesztőfüles *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 2. *Vascsat* jobb combcsont fejnél. 3. *Vaskés* a bal combcsont alatt. 4. *Vastőr* a koponya jobb oldala mellett. 5. *Vastárgy* a gerincoszlop bal oldala mellett.

319. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 190+150 cm, sz.: 90 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a *juvenis korú nő* csontvázának felső része eredeti helyéről kimozdítva került elő, csak lábai maradtak in situ a fülkében. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medencén és a bal combcsont mellett.

320. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 120 cm, sz.: 50 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú (3 év körüli) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

321. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 260+170 cm, sz.: 80 cm, m.: 130–180–260 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülkében *maturus korú nő* bolygatott csontváza feküdt, csak lábai voltak in situ. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a térd környékén.

322. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*.

323. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 150 cm, sz.: 45 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú (7 éves) gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal váll felett.

324. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 250+180 cm, sz.: 80 cm, m.: 120–165–220 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülkében *maturus korú férfi* teljesen bolygatott csontjai kerültek elő. Mell.: 1. *Juhcsontok*. 2. *Vaskés*. 3–4. Két db *vascsat*. 5. *Íjmerevítő csontlemezek*. 6. *Tegezdzisztó csontlemezek*. 7. *Nyílhegy*.

325. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 240 cm, sz.: 75 cm, m.: 180 cm (a jelentkezéstől 110 cm). A téglalap alakú sír-

gödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a koponya alatt. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.

326. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 190 cm, sz.: 65 cm, m.: 150 cm (a jelentkezéstől 80 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* teljesen bolygatott csontjai feküdtek. Mell.: 1. Teljesen bolygatott *juh- és marhacsontok*. 2. Kézzelel formált *fazék* a koponya helye mellett.

327. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 180 cm (a jelentkezéstől 110 cm). A téglalap alakú sírgödör bal oldalában *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája a bal oldalán feküdt. Mell.: *Vascsat* a szeméremcsontoknál.

328. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 150 cm (a jelentkezéstől 80 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 2–3. Egy-egy *kova* a jobb medencelapáton és a bal bordákon. 4. *Vascsat* a jobb szeméremcsonton. 5. *Vas láncszemek* a keresztcsont mögötti első csigolyán.

329. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 180 cm (a jelentkezéstől 80 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.

330. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 180 cm, sz.: 50 cm, m.: 160 cm (a jelentkezéstől 90 cm). A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: Köles, dinnyemag és bordázott felületű *üveggyöngyök* az állkapocs alatt.

331. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 170 cm (a jelentkezéstől 100 cm). A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

332. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy-DDK, 332–152°. H.: 220+180 cm, sz.: 65 cm, m.: 150–210–230 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülkében *maturus korú férfi* eredetileg hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. A koponya nem került elő, a csontváz egy része az aknában feküdt. Mell.: 1–2. *Kovák* és *vascsat* a bal oldali szeméremcsontnál.

333. sír: Kettős sír. T.: ÉNy-DK, 332–152°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 170 cm (a jelentkezéstől 100 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Az *Inf. II. korú gyermek* a nő felsőteste mellett, balról, részben a karcsontokon feküdt. Mell.: Ovális karikájú, hasáb alakú gyöngycsüngős bronz *fülbevalópár*.

334. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 160 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm (a jelentkezéstől 80). A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Henger alakú, dudoros rátétdíszes *üveggyöngyök* a mellkason.

335. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 170 cm, sz.: 65 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott.

336. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 250 cm, sz.: 70 cm, m.: 190 cm (a jelentkezéstől 120 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb szeméremcsonton és a gerincoszlop jobb oldala mellett. 3. Kisméretű *vas ácskapcsok*.

337. sír: T.: ÉNy-DK, 329–149°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Ezüst *fülbevaló* töredéke a koponya bal oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonaldíszes *orsógomb* a jobb könyöknél. 3. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 4. *Vas ácskapocs* a bal combcsont fejénél.

338. sír: T.: ÉNy-DK, 309–129°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm, m.: 135 cm (a jelentkezéstől 120 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Bronzlemez övgarnitúra* deréktájon: trapéz alakú *bronzcsat* lemeztesttel, álló téglalap alakú *övdíszek* nagyfejű szegecsekkel (3 db), *bújtató, övforgó*. 2. *Vascsat* a szeméremcsonton.

339. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy-DDK, 338–158°. H.: 140+220 cm, sz.: 50 cm, m.: 220–270–290 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülke szája előtt keresztben kis vajat húzódt. A fülkében *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A medencétől felfelé kimozdították eredeti helyéről.

340. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 225 cm, sz.: 75 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú (16–18 éves) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.

341. sír: Fülkesír. T.: ÉÉNy-DDK, 343–163°. H.: 270+170 cm, sz.: 80 cm, m.: 200–285–300 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülkében *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* darabjai a vállaknál. 2. *Vascsat* és a medencelapát a bal kulcscsont helyén. 3. *Állatcsigolyák* a lábfejen.

342. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 235+190 cm, sz.: 75 cm, m.: 210–260–320 cm. A fülkében *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézi korongon készült, kiöntőcsöves, füles edény a fülke szájában, balról. 2. Nagyömbös *ezüst fülbevaló* a bal kulcscsont alatt. 3. *Orsókarika* a jobb alkarcsontokon. 4. Lapított gömb alakú *üvegyöngyök* a mellkason. 5. *Juh csontjai* a sírföldből.
343. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. A csontváz törzse mellett fákordhadékot figyelt meg az ásató.
344. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal csuklónál. 2. *Vascsat* a jobb szeméremcsonton. 3. *Marhacsontok* a bal boka belső oldalán.
345. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 45 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. A felsőtest csontjai a sírgödör északnyugati végében voltak. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a combcsont környékéről.
346. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a bal combcsont mellett.
347. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 230 cm, sz.: 70–110 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú, padkás sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Szarvasmarha* vázrészei a halott felett magasan, a széles sírgödör két oldalán, illetve a jobb oldalon padkán elhelyezve. A marhakoponya a halott lábánál volt, feltehetően mélyebben. Az állatcsontokat feltehetően a padkákon keresztbe fektetett deszkákon helyeztek el. 2–3. Egy-egy *vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolya jobb oldala mellett és a gerincoszlopon. 4. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 5. *Kova* ugyanott. 6. Kisméretű *vas ácskapocs* a lábnál.
348. sír: Hármassír. T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 65 cm (a jelentkezéstől). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal karja derékszögben behajlítva helyezkedett el. „*A lábfej irányában a csontok felett 25 cm magasan*” két *Inf. I korú gyermek* csontjai voltak. Mell.: 1. Ovális karikájú, egybeöntött, gyöngydiszes *bronz fülbevalópár* a jobb felkar mellett. 2. Dinnyemag alakú, dudoros, illetve hurokfolyatott rátétdíszes és bordázott *üvegyöngyök* a jobb felkar mellett, illetve a nyakcsigolyákon. 3. *Vas karkötő(?)* a jobb alkar alatt. 4. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb felkar alatt.
349. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 260 cm, sz.: 90 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött, bronz *övgarnitúra*: téglalap alakú, áttört, griffes *övveretek* (6 db), *állatfejés övforgó*, álló téglalap alakú *lyukvédőveretek* (5 db), vaslemez *bújtató* párhuzamos vonaldíszes előlappal, tokos, egylapú, hegyes végű, griffes-hullámvonaldíszes (2 griff sorakozik) *nagyszíjvég* a jobb combcsont mellett, két tokos, S alakú indás *kisszíjvég*, kisebb álló téglalap alakú *lemezveretek* (2 db). 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a bal combcsont mellett.
350. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 187 cm, sz.: 50 cm, m.: 120 cm (a jelentkezéstől 50 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott.
351. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 110 cm, sz.: 50 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont fejének felső részén. 2. *Vascsat* a keresztcsont felett, a csigolyák felé.
352. sír: T.: ÉNy–DK(?). Üres sír.
353. sír: T.: ÉNy–DK(?). Üres sír.
354. sír: T.: ÉNy–DK(?). Üres sír.
355. sír: T.: ÉNy–DK(?). Üres sír.
356. sír: T.: ÉNy–DK(?). Üres sír.
357. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 110 cm (a jelentkezéstől 40 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya jobb oldalára fordult, bal hátsó részén tompa ütés nyoma látszik. Mell.: *Vascsat* az egyik combcsont fején.
358. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 155 cm (a jelentkezéstől 85 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2–3. Egy-egy *vascsat* a bal combcsont feje alatt és a bal medencelapáton. 4. Kisebb *vaskés* a bal kéz alatt.
359. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 140 cm (a jelentkezéstől 70 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapát mögött.

360. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 125 cm, sz.: 40 cm, m.: 90 cm (a jelentkezéstől 20 cm). A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Köles alakú *üveggyöngyök* az állkapocs alatt.
361. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 210 cm, sz.: 55 cm, m.: 140 cm (a jelentkezéstől 70 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal könyök környékén.
362. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 210 cm, sz.: 90 cm, m.: 160 cm (a jelentkezéstől 90 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsiholó* a jobb combcsont fejeénél. 2. *Vastárgy* a jobb combcsont alatt. 3. *Vascsat* a szeméremcsontnál.
363. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 180 cm, sz.: 70 cm, m.: 140 cm (a jelentkezéstől 70 cm). A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsont közepén. 2. *Vastárgy* a jobb medencelapát alsó szélén. 3. *Vastárgy (tarsolyzáró?)* a 2. csigolyán, vízszintesen. 4. *Vascsat* a bal könyöknél. 5. *Vastárgy* a bal medencelapát alsó szélén. 6. Mellette *kova*.
364. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm (a jelentkezéstől 40 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A jobb kar a medencén volt. Mell.: 1. *Kova* a bal combcsont mellett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Juhcsontok*.
365. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 200+220 cm, sz.: 90 cm, m.: 175–230–235 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülkében *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. A koponya az aknában került elő. Mell.: 1. *Orsókarika* a bal vállnál. 2. Hosszúkás *vastárgy (kés?)* a jobb vállnál. 3. *Vascsat* a keresztcsonton. 4. *Állatcsontok* a bal láb mellett.
366. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 260+190 cm, sz.: 90 cm, m.: 135–220–260 cm. A lépcsősen mélyülő akna enyhe lejtésű fülkében folytatódott, melynek alján *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Kézvel formált, nyújtott testű, tölcséres nyakú *edény* a jobb felkar mellett. 2. *Orsókarika* a jobb váll mellett. 3. *Vaskés* a bal térd vonalában. 4. Nagygömbös(?) *ezüst fülbevaló* az állkapocs bal oldala mellett. 5. Hengeres, kettős kúpos, nyomott gömb alakú, dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes *üveggyöngyök* a nyakcsigolyáknál. 6. Szaszsanida *karneolgemma* a gyöngyök között. A gemmán középperzsa felirat olvasható: „*a bízalom az istenekben (van)*”.
367. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 230+230 cm, sz.: 85 cm, m.: 130–220–230 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülkében *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Hurkos fülű *kengyelpár* a fülke szájában, a koponyától balra. 2–3. Mellette *csikózábla és hevedercsat*. 4. Nagy üveg gömbcsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 5–6. *Vascsat* a jobb medencelapát alsó szélénél és a bal kéznél. 7. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 8. *Kova* a bal kéznél. 9. *Juh- és sertéscsontok, valamint egy marhaláb-középcsont* a bal lábszár mellett.
368. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 329–149°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm (a jelentkezéstől 30 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal kar a medencére hajlítva feküdt.
369. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 120 cm, sz.: 80 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
370. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a bal combcsont belső oldalán.
371. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 125 cm, sz.: 45 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
372. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 329–149°. M.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal kar a mellkason keresztben feküdt. Mell.: 1. Nagygömbcsüngős *ezüst fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes *üveggyöngyök* a koponya jobb oldala mellett és az állkapocs alatt. 3. *Vascsat* a szeméremcsontoknál. 4. *Orsókarika* a bal combcsont felső vége mellett. 5. Mellette *bronzhuzal spirálok*.
373. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. M.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya bal oldalán feküdt. Mell.: *Vascsat* a bal combcsont felső vége mellett, belül.
374. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 150 cm (a jelentkezéstől 80 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.
375. sír: T.: DNy–ÉK, 219–38°. H.: 190 cm, sz.: 35 cm(!), m.: 110 cm (a jelentkezéstől 40 cm). A téglalap alakú sírgödörben *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A karok szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra*: pajzs alakú, szimmetrikus S alakú indás, egy- és kéttagú *övveretek* (6 db),

patkó alakú *lyukvédők* (3 db), töredékes *bronzcsat* pajzs alakú, laposindás testtel, pajzs alakú *mellékszívveretek* (6 db), felcsúcsosodó függesztőfüles, lekerekített végű, kettős lapú, S alakú laposindás *kisszívvégek* (3 db), laposindás *nagyszívvég* a bal könyöknél. 2–3. Egy-egy *vascsat* a medencében és a bal térdnél. 4. *Vaskés* a jobb combcsont feje mellett.

376. sír: Lószerszámos temetkezés. T.: ÉÉNy-DDK, 332–152°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm, m.: 125 cm.¹⁴⁹ A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, a medencétől felfelé bolygatott csontváza nyugodott. A bal combcsont alatt faszénmaradványok voltak. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb oldali szeméremcsontnál. 2. *Vascsipesz* a jobb térd mellett. 3. *Kova* az 1. csigolya helyén. 4–6. *Vascsiholó, kova és vaskés* a bal medencelapát helyén. 7. *Vaslánc* a medencénél. 8. *Vas kengyelpár* a bokák között és a sírgödör jobb alsó sarkában. 9. Utóbbi mellett kulcs formájú *vas nyeregartozék*. 10. *Vas csikózábla* a sírgödör lábak felőli végében, a sír falához nyomódva. 11–12. Egy-egy *vascsat* a jobb lábszár mellett és a koponya helyén.

377. sír: Fülkesír. Lószerszámos temetkezés. T.: ÉÉNy-DDK, 335–155°. H.: 200+180 cm, sz.: 80 cm, m.: 250 cm. A fülkében *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a combcsontok mellé gurult, a mellkas bolygatott volt. Mell.: 1–3. Hurkos fülű *kengyel, csikózábla, hevedercsat* a koponya helyétől jobbra. 4. *Vaskés* a bal alkar helyén. 5. *Kova* a jobb combcsont fejének belső oldala mellett. 6. *Vascsat* a bolygatott mellkason.

378. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 130 cm, sz.: 50 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

379. sír: T.: ÉNy-DK, 309–129°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 170 cm (a jelentkezéstől 100 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalán feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb könyökhajlatban. 2. *Vaskés* a jobb medencelapát alatt. 3. *Kova* ugyanott. 4. Kis *vaskapcsok* a jobb térd és lábszár mellett.

380. sír: T.: ÉNy-DK, 309–129°. H.: 210 cm, sz.: 85 cm, m.: 150 cm (a jelentkezéstől 80 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a jobb oldalán feküdt. Mell.: *Vastárgy* töredéke a bal könyöknél.

381. sír: Bolygatott. Néhány csonttöredék és egy *vas ácskapocs* került elő belőle.

382. sír: T.: ÉNy-DK. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 90 cm (a jelentkezéstől 20 cm). A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* zsugorított csontváza nyugodott. Karjai az álla alá hajlítva feküdtek.

383. sír: T.: NyÉNy-KDK, 301–121°. H.: 210 cm, sz.: 75 cm, m.: 120 cm. (a jelentkezéstől 50 cm) A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a jobb combcsont mellett.

384. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 245 cm, sz.: 75 cm, m.: 105 cm (a jelentkezéstől 35 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Orsógomb* a jobb felkar mellett. 3. *Sertéscsontok* a bal térd alatt és a koponya jobb oldala mellett.

385. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 220 cm, sz.: 65 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A bal kar a medencén feküdt.

386. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 105 cm, sz.: 50 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

387. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm, m.: 70 cm (a jelentkezéstől 30 cm). A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* zsugorított csontváza nyugodott.

388. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 130 cm, sz.: 60 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő csontváza nyugodott, a lábak és a karok zsugorítva voltak.

389. sír: T.: NyÉNy-KDK, 295–115°. H.: 170–190 cm, sz.: 50–80 cm, m.: 150 cm (a jelentkezéstől 80 cm). A téglalap alakú, körben padkával mélyülő sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vaskés* a jobb medencelapát alatt.

390. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 160 cm (a jelentkezéstől 90). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* deréktájon: ovális *bronzcsat* sima, pajzs alakú testtel, hosszúkás pajzs alakú, középen áttört, pikkelydíszes, egy- és kéttagú *övveretek* (14 db), pajzs alakú, díszítetlen *lyukvédők* (2 db) és *mellékszívveretek* (2 db), széles, *lemezbújtató*, egylapú, függesztőfüles, lekerekített végű, liliosomos *nagyszívvég* a bal kéznél. 2. *Vaskés* a bal combcsont fejénél. 3. *Vascsat* a keresztcsonton.

391. sír: T.: ÉNy-DK, 309–129°. H.: 175 cm, sz.: 60 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek*

¹⁴⁹ A lovassírok publikációjában 140 cm szerepel (JUHÁSZ 2000, 76).

hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A medence és a mellkas csontjai bolygatottak voltak, a bal combcsont helyéről kifordítva feküdt. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal combcsont mellett és a bolygatott gerincoszlop helyén. 3. *Marha- és sertéscsontok*.

392. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm (a jelentkezéstől 40 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A jobb kar a medencébe hajlítva feküdt. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.

393. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 55 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a szeméremcsontok között és a jobb medencelapáton. 3. *Vascsat* a jobb combcsont nyakán. 4. *Vastárgy* a jobb medencelapáton.

394. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 185 cm, sz.: 70 cm, m.: 80 cm. *Felnőtt*¹⁵⁰ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A munkagép megsemmisítette. Mell.: *Vascsat* a keresztcsont helyén.

395. sír: Fülkesír. Kettős sír (?). T.: É–D, 349–169°. H.: 255+220 cm, sz.: 90 cm. Az akna lépcsősen mélyült, a fülke bal oldali falába nyomódva *adultus korú nő* bolygatott csontváza feküdt. A koponya és a felsőtest csontjainak egy része az akna lépcsőin volt.¹⁵¹ Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal combcsont feje mellett. 2. Zárt *bronzgyűrű* a bolygatott koponya alatt. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton.

396. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 65 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a gerincoszlop jobb oldala mellett. 2. *Vastárgy* a bal combcsont feje alatt. 3. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

397. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 230 cm, sz.: 65 cm, m.: 150 cm (a jelentkezéstől 80 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop jobb oldalán és a bal szeméremcsontnál. 3. *Vasveret*(?) a bal medencelapát felső élén. 4. *Vastöredékek* a gerincoszlop bal oldala mellett és a jobb combcsont belső oldala mellett. 5. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb fel- és alkarcsontok közepénél, a jobb medencelapátnál. 6. *Sertéscsontok* a bal boka mellett.

398. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 90 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal combcsont mellett.

399. sír: T.: ÉNy–DK, 329–149°. H.: 120 cm, sz.: 40 cm, m.: 100 cm (a jelentkezéstől 30 cm). A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Kova* a koponya alatt.

400. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 155 cm (a jelentkezéstől 85 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal combcsontja mellett *Inf. I. korú gyermek* koponyája került elő. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. Lant alakú *bronzcsat* a bal szeméremcsontnál. 3. *Vaskés* a jobb alkar és medencelapát alatt. 4. Ovális *vaspánt* (tegez aljának vasalása?) a bal boka mellett. 5. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bal boka mellett.

401. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 230 cm, sz.: 65 cm, m.: 145 cm (a jelentkezéstől 75 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalán feküdt, a jobb kar a medencelapátra hajlítva feküdt. Mell.: 1. *Üveggyöngy* a bal kézfej mellett. 2. *Vaskés* kettétörve a bal kézfejnél. 3–4. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a keresztcsonton. 5. *Kova* a bal kéznél.

402. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm, m.: 105 cm (a jelentkezéstől 35 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

403. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalán feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb vállnál. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Lapított gömb alakú *üveggyöngy* a jobb mellkason.

404. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A lábak kissé balra felhúzva feküdtek. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.

405. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 160+210 cm, sz.: 80 cm, m.: 110–185–250 cm. A lejtős aljú akna hasonlóan lejtős fülkében folytatódott, amelynek alján *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Az aknában részlegesen eltemetett *szarvasmarha és juh koponyája és lábvégei* feküdtek.

¹⁵⁰ Embertani anyaga nincs.

¹⁵¹ A publikációban egy gyermekkoponyáról is szó esik, amely a sírgödör lépcsősen mélyülő részén került elő, de az embertani anyagban nincs nyoma.

A *marhakoponya* közel vízszintesen feküdt, alatta vastag, sötét színű betöltés volt. 3. *Vaskés* a halott bal kezénél. 4–5. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlopon és a keresztcsonton.

406. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 210 cm, sz.: 50 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. *Vascsiholó*. 3. *Kova*. 4. *Vas ácskapocs*.

407. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 95 cm (a jelentkezéstől 25 cm). A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb térd mellett és a gerincoszlop alatt. 3. *Vaskarika* a jobb alkar mellett.

408. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 190+220 cm, sz.: 80 cm, m.: 130–150 cm. Az akna két lépcsővel mélyült, a fülkében *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott, amely medencétől felfelé bolygatott volt. Mell.: 1. *Vaskés* a sírgödör északnyugati falába szorulva. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. Nagy *mészró gyöngy* a combcsontok között. 4. *Kova* a bal kéz alatt. 5. Kis *vas ácskapcsok* a bal kéznél. 6. *Állatcsontok* az aknában.

409. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 130 cm (a jelentkezéstől 60 cm). A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

410. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A jobb kar a keresztcsontra hajlítva feküdt. Mell.: *Vascsat* a bal combcsont fejénél.

411. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 150 cm, sz.: 50 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

412. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. *Inf. I. korú gyermek* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

413. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 160 cm, sz.: 60 cm, m.: 130 cm (a jelentkezéstől 60 cm). A téglalap alakú sírgödörben mindössze egy *vaskés* volt.

414. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 216 cm, sz.: 68 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. A koponya és a nyakcsigolyák bolygatva voltak. A sírgödör sarkaiba 17×24 cm-es gödrök mélyedtek. A koporsó mérete: 205×60 cm, ma.: 40 cm lehetett. Mell.: Kisméretű *vas ácskapcsok* a bokák mellett.

415. sír: T.: ÉNy–DDK, 335–155°. H.: 100 cm, sz.: 45 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

416. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 230 cm, sz.: 85 cm, m.: 220 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Bontás közben a sírfolt sarkai táján tömör fekete elszíneződéseket említ az ásató. A hat cölöp nyoma a sírgödör négy sarkában és a hosszoldalak közepénél volt, kissé a sírfal síkjából kiugorva. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* deréktáján: trapéz alakú *bronzcsat* lemeztesttel, vaslemez *bújtató* indás előlappal, pajzs alakú, indás, egy- és kétagú *överetek* (7 db), álló téglalap alakú, lemez *lyukvédők* (5 db), indás *övforgó*, szimmetrikus S alakú indás, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszíjvég, kishíjvégek* (3 db). 2. Lant alakú, gyöngyözött keretű *bronzcsat*. 3. *Vascsat*. 4. *Kova*. 5. Nagyobb *vas ácskapcsok* (8 db). 6. *Állat (juh?) állkapcsa* a lábfejek mellett.

416/A sír: Lósis. T.: DK–ÉNy. A sírt csak 10 cm választott el a 416. sír koponya felőli végétől, azzal egy tengelyű volt. H.: 150 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A lócsontváz ellentétes tájolással feküdt a sírgödörben, hátsó lábai hasa alatt előrenyújtva, a mellők Z alakban a szügye alatt feküdtek. Mell.: 1. Kettős lemezű *nyeregkápa-vasalás* ló a nyakcsigolyáin. 2. Szájában S alakú oldalpálcás *vaszabla*. 3. Domború talpú, téglalap alakú fülű *vas kengyel pár* a ló két oldalán. 5. *Vas hevedercsat* a ló jobb oldalán.

417. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Állatcsontok: hosszúcsont és lapocka* a bal lábszárcsontokon és mellettük. 2. *Vascsat* a keresztcsonton.

418. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 200 cm, sz.: 85 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra*, részben másodlagos helyzetben: ovális *bronzcsat* egybeöntött, pajzs alakú testtel, téglalap alakú, *bronzlemez veretek* két nagyfejű szegeccsel, tokos, hegyes végű, griffes-indás *nagyszíjvég*, egylapú, tokos, áttört indás *kishíjvég*. 2. *Vaskés*. 3. Nittszeggel összefogott, kettős lemezű *vaskorong* a lábszárak közepe táján. 4. Nagyobb *vas ácskapcsok* a sírgödör szélein.

419. sír: T.: ÉNy–DK. Fülkesír. H.: 200+170 cm, sz.: 80 cm, m.: 230–300 cm. Az *adultus korú nő* csontjainak egy része a fülke szájánál, egy csomóban feküdt, csak a lábszárak voltak in situ. Mell.: 1. Kézvel formált, törött *fazék* a

csontok között. 2. *Orsókarika* a jobb térd mellett. 3. *Vízi madár lábsontja* a jobb lábszár mellett. 4. T alakú *vastárgy* ugyanott. 5. *Juhcsontok*.

420. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. H.: 190+190 cm, sz.: 85 cm, m.: 210–230 cm. A fülkében *maturus korú férfi* bolygatott csontváza feküdt. Mell.: 1. Félgömb alakú, ezüstözött bronzveretek (2 db). 2. *Sertés-, juh-, marhacsontok, valamint lópata és astragalus a sírföldben*.

421. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 185 cm, sz.: 70 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

422. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 150 cm, sz.: 50 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú *fiatal* sírgödörben hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

32. Szarvas-Horváth-pusztá (Békés megye), x: 433 220, y: 624 430

A szarvasi határ keleti részén fekvő Horváth-pusztán, egy ÉK–DNy-i irányú, környezetéből 1 méterre kiemelkedő dombon (tszf-i ma.: 86 m) található a lelőhely, amelyet északról, keletről és délről is mély fekvésű területen övez. A Haltenyésztési Kutatóintézet 14. számú teletető medencéjének mélyítése során kerültek elő a sírok 1984-ben, 3–4 rövid sort alkotva. A hatból öt fülkesír egymás mellett feküdt egy sort alkotva, egy pedig magányosan, a többtől északnyugatra került elő.¹⁵² A sírokat az ásató a 7. század utolsó harmadára – a 8. századra keltezte.

1. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 170 cm, sz.: 65–38 cm. A lábak felé keskenyedő sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt.

2. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 338–158°. H.: 225 cm, sz.: 72–68 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a bolygatott betöltésből. 2. Aranyozott bronz, öntött, hatszögletű hasáb alakú, granulációdíszes *varkocsszorító* a bolygatott betöltésből.

3. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 127 cm, sz.: 58 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *4–5 éves gyermek* bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: 1. Orsó alakú, opak *ívgyöngy* a koponya helyén. 2. *Vascsat* töredéke a sír középső részén.

4. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 338–158°. H.: 160 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* bolygatott csontváza nyugodott.

5. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 220 cm, sz.: 85–91 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* bolygatott csontváza nyugodott. A koponya hiányzott. Mell.: 1. *Vaskés* a bal medencelapát mellett. 2. *Vascsat* a jobb csukló mellett. 3. *Bronz lemeztöredék* szegeccsel a jobb medencelapát alatt. 4. *Vastöredék* a legalsó csigolya alatt.

6. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 180 cm, sz.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiú* bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.

7. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni.

8. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni. Kirabolt.

9. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni.

10. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni.

11. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A talajvíz miatt csak részben feltárt. Mell.: *Ezüst fülbevaló* négy kis granulával.

12. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. A talajvíz miatt csak részben feltárt. Bolygatott. Mell.: *Vaskés* a bolygatott csontok között.

13. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 338–158°. H.: 145 cm, sz.: 88 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *1,5–2 éves gyermek* bolygatott csontváza nyugodott.

14. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni. Bolygatott.

15. sír: T.: É–D, 0–180°. H.: 220 cm, sz.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* bolygatott

¹⁵² MEDGYESI 1996, 129–132, 1–4. kép; MEDGYESI 2002, 337; MNM RégAd: IX.106/1985; MMM 1915-1986. Csak a 3. és 13. sír embertani anyag található meg az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében. A meghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm. A sírok tájolásának égtájukhoz rendelését a vonásban felvett adatok alapján pontosítottam.

csontváza nyugodott. Mell.: 1. Három db dinnyemag alakú *üvegyöngy* a nyaknál. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd mellett.

16. sír: T.: ÉNy–DK. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni.

33. Szarvas-Káka, Kettőshalmi-dűlő, MRT 8, 8/109. lh. (Békés megye), x: 422 020, y: 612 030

A sírok a szarvasi határ délkeleti részén, a Kettőshalomtól északkeletre fekvő, mély fekvésű, lefolyástalan területen (tszf-i ma.: 82,5 m), a 4. számú halastó levezető csatornájának építésekor kerültek elő 1955-ben. A leletmentés során Szabó János Győző 12 sírt tárt fel.¹⁵³ A sírok a 7–8. század fordulójára keltezhetőek.

1. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. M.: 97 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Fordított S alakú bronzlemez latin felirattal (VFLVETA-RIP) a bal felkarnál. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 3. *Vascsat* a keresztcsonton.

2. sír: T.: ÉNy–DK, 325–145°. M.: 90 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal combcsont belső oldalán.

3. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. M.: 111 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy kerek és egy négyszögletes *vascsat* a medencelapátokon. 3. *Vasdarab* a jobb medencelapátnál. 4. *Állatcsontok* a sírgödör betöltésében.

4. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. M.: 112 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés. Mell.: 1. *Bronz és ezüstlemez övgarnitúra*: oldalléces *nagyszíjvég*, tok alakú *kisszíjvégek* (2 db), kerek *veretek* (4 db), *bújtató*, ovális *bronzcsat*. 2. *Vascsat*. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.

5. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. M.: 114 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A combcsont alsó harmadában le volt vágva. Mell.: 1. *Bronzlemez övgarnitúra*: kerek *veretek* (8 db), *kisszíjvég*, *bronzpánt*, trapéz alakú *vascsat*, ovális *vascsat* rövid testtel. 2–3. Két *vaskés* a jobb oldalon.

6. sír: T.: ÉNy–DK, 313–133°. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, feltehetően kirabolt csontváza. Mell.: 1. *Vasszablya* a jobb oldalon, szorosan a test mellett, a kulcscsonttól a térdig. 2. *Vasrúd(?)* a jobb medence alatt.

7. sír: T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kerek *vascsat* a bal medencelapáton.

8. sír: T.: ÉNy–DK, 308–128°. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Fülbevalópár* három-három kis gömbbel.

34. Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom, MRT 8, 8/108. lh. (Békés megye), x: 420 750, y: 611 250

A szarvasi határ legdélibb pontján, a Káka-értől nyugatra, kelet felől mély fekvésű területtel övezve, a Kettőshalomtól keletre 100–120 méterre egy kb. 25–30 m átmérőjű, 100–120 cm relatív magasságú kiemelkedésen (tszf-i ma.: 84 m) található a lelőhely, ahol Szabó János Győző összesen 49 sírt tárt fel¹⁵⁴ 1954-ben, 1955-ben, majd 1963-ban és 1964-ben. A teljesen feltárt, soros jellegű temetőt az ásató és a publikáló Szalontai Csaba a 9. századra keltezte. Feltételezésük szerint a népesség megérte a honfoglalást kort és a temető rendjébe illeszkedő 2. illetve 16. sír már ebből az időszakból származik.

A sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. Sz.: 65 cm, m.: 128 cm. A sír a csatornaásás közben megsemmisült.

1. sír: T.: ÉNy–DK, 325–145°. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

3. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 331–151°. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sírban megfigyelt famaradvány feltehetően koporsót jelez.¹⁵⁵

¹⁵³ MRT 8, 443–444; JUHÁSZ 2002, 337; MNM RégAd: 359.Sz.VI. A 9–12. sírről létezésükön kívül nincs egyéb adat.

¹⁵⁴ MRT 8, 441–443; LIPTÁK–MARCSIK 1970, Tab. 2–4; SZALONTAI 1992; JUHÁSZ 2002, 337–338 további irodalommal; MNM RégAd: 292.Sz.IV., XIV.359/1963, XVIII.312–313/1968. A csatornaásásakor, amikor a temető előkerült, 6–10 sír semmisülhetett meg. A temető embertani anyaga az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében található.

¹⁵⁵ A sírban, a sírfenéknel mélyebben kora bronzkori bögre került elő, amely így minden bizonnyal nem volt a halott melléklete.

4. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 231 cm, sz.: 61 cm, m.: 105 cm. *Férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy benyomott oldalú és egy trapéz alakú *vascsat* a szeméremcsontoknál.
5. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 334–154°. M.: 116 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Enyhén kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 2. *Állatfog*.
6. sír: T.: ÉNy-DK, 320–140°. M.: 50 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal lába hiányzott. Mell.: 1. Benyomott oldalú *vascsat* a bal alkaron. 2. Négyzetes *vascsat*. 3. *Szarvasmarha-lapocka* a jobb térdnél.
7. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 340–160°. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Két db *állatfog* a bal lábánál.
8. sír: T.: ÉNy-DK, 322–142°. H.: 210 cm, sz.: 110 cm, m.: 182 cm. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bronzhuval *fülbevaló* összecsavart végekkel, a medencénél. 2. Kisebb *állatcsontok*.
9. sír: T.: ÉNy-DK, 322–142°. M.: 52 cm. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
10. sír: T.: ÉNy-DK, 324–144°. M.: 60 cm. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy kerek és egy négyzet alakú *vascsat*. 3. *Állatcsont*.
11. sír: T.: ÉNy-DK, 309–129°. M.: 83 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb lába kissé felhúzva feküdt. Mell.: Négyzetes *vascsat* a medence mellett.
12. sír: T.: ÉNy-DK, 320–140°. M.: 80 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, erősen bolygatott csontváza. Koporsós temetkezés. Mell.: *Vas ácskapocs(ok)* töredékei.
13. sír: T.: ÉNy-DK, 316–136°. M.: 96 cm. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
14. sír: T.: ÉNy-DK, 320–140°. M.: 87 cm. *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza.
15. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 220 cm, sz.: 50–70 cm, m.: 135 cm. A lekerekített végű, a lábak felé keskenyedő sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett feküdtek, jobb alkarja a medencelapát alá szorult. Az ásató fakéreg(?) maradványát figyelte meg a bal lábszár belső oldala mellett. Mell.: 1. Négyzet alakú *vascsat* a keresztcsont és a bal medencelapát felső részének találkozásánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, enyhén árkolt díszű *orsógomb* a bal térd mellett.
17. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. M.: 104 cm. A csak a jobb láb felől kirajzolódó, téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán, vállai felhúzva feküdtek. Mell.: Ovális *vascsat* a bal combcsont belső oldala mellett.
18. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 336–156°. Sz.: 65 cm, m.: 161 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú, csak a lábak táján kirajzolódó sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, enyhén behajlított alkarjai a medencelapátokon feküdtek. Mell.:¹⁵⁶ 1. *Állatfog (sertészápfog?)* a koponya bal oldala mellett. 2. Ívelt *csontlemez* közepén lyukkal a jobb combcsont fején. 3. Trapéz alakú *bronzcsat* a keresztcsonton. 4. Téglalap alakú *vascsat* a bal medencelapáton. 5. *Vascsat* töredéke fel nem jegyzett helyről. 6. *Vaskés* a bal combcsont fején.
19. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 212 cm, sz.: 60 cm, m.: 115 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú, kissé ívelt oldalú sírgödörben *maturus korú nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, vállai felhúzva, karjai nyújtva, alkarjai a medencelapátokon helyezkedtek el. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a keresztcsonton.
20. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 334–154°. H.: 212 cm, sz.: 60, 82 cm, m.: 106 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya jobbra és előrebillent, a vállak felhúzva, a kissé behajlított jobb alkar a medencelapát alatt, a bal a medencelapáton feküdt. A sírgödör lábak felőli sarkai cölöphelyszerűen kiszélesedtek. Mell.: *Vascsat* a jobb combcsont fején.
21. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. *Fiatal* jobb oldalán fekvő, erősen zsugorított csontváza. Kinyújtott jobb alkarja a felhúzott bal combcsont alatt, jobb keze a térd alatt a lábszáron feküdt, bal alkarja behajlítva helyezkedett el.
22. sír: T.: ÉNy-DK, 325–135°. Sz.: 63–71 cm, m.: 88 cm. A lekerekített sarkú, a lábak felé kissé keskenyedő sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, végtagjai nyújtva feküdtek. Mell.: *Vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyán.
23. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 327–137°. H.: 220 cm, sz.: 76 cm, m.: 75 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, kinyújtott alkarjai a medencelapátokon feküdtek. Mell.: *Vaskés* a bal combcsont belső oldalán. 2. Trapéz alakú *vascsat* a keresztcsonton.

¹⁵⁶ A sír betöltésében, a csontvázától kb. fél méterrel magasabban egy bronzkori tű is volt.

24. sír: T.: ÉNy-DK, 316–136°. Sz.: 53–80 cm, m.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt. A sírgödör koponya mögötti sarkai cölöphelyszerűen kiszélesedtek. Nagyjából a térdek vonalától lefelé a sír megsemmisült.

25. sír: *Inf. I. korú gyermek* sírja, melyből csak 8 tejfoga maradt meg.

26. sír: T.: ÉNy-DK, 314–134°. H.: 223 cm, sz.: 68 cm, m.: 223 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben koporsóban eltemetett *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, karjai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. *Vascsat* töredéke a bal felkarcsonton. 2. *Vaskés* a jobb alkar helyén. 3. Közepes méretű *vas ácskapocs* a jobb könyök mellett.

27. sír: T.: ÉNy-DK, 320–140°. H.: 228 cm, sz.: 56 cm, m.: 106 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, karjai szorosan a test mellett, jobb alkarja a medencelapát alá szorulva helyezkedett el. A mellkas és a jobb alkar bolygatott volt, a jobb alkar csontjai a bal combcsont mellett és a lábszárak között kerültek elő. A sírgödör jobb oldali sarkai kissé, cölöphelyszerűen kiszélesedtek. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a keresztcsont mögötti első csigolyán. 2. *Vaskés* a lábszárak között. Eredeti helye a bal alkarnál lehetett.

28. sír: T.: ÉNy-DK, 309–129°. H.: 215 cm, sz.: 55 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú, a lábak felé enyhén keskenyedő sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája hátra és kissé balra billent, behajlított alkarjai a medencelapátokon feküdtek. Mell.: 1–2. Egy ovális és egy trapéz alakú *vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vaskés* a jobb combcsont felső vége mellett.

29. sír: T.: ÉNy-DK, 310–130°. Sz.: 56 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent, karjai szorosan a test mellett, az alkarok a medencelapát alá szorulva feküdtek. Mell.: Enyhén kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd mellett.

30. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 327–147°. H.: 198 cm, sz.: 68 cm, m.: 86 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán, karjai nyújtva, térdei jobbra kissé felhúzva feküdtek. Mell.: Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya belsejében.

31. sír: T.: ÉNy-DK, 325–145°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a jobb térd mellett.

32. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 215 cm, sz.: 69–76 cm, m.: 129 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán, vállai felhúzva, karjai nyújtva feküdtek. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a keresztcsont melletti csigolyán.

33. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 177 cm, sz.: 53 cm, m.: 109 cm. A szabálytalan téglalap alakú, nem függőleges falú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* csontvázának bolygatott maradványa volt.

34. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. H.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő csontváza nyugodott. Koponyája jobbra fordult, karjai nyújtva, bal térde felhúzva és a jobb lábhoz igazítva feküdt. A sírgödör koponya mögötti bal oldali sarka cölöphelyszerűen kiszélesedett. Mell.: 1–2. Egy-egy trapéz alakú *vascsat* a keresztcsont felső szélén és a szeméremcsontoknál.

35. sír: T.: ÉNy-DK, 319–139°. H.: 230 cm, sz.: 80–95 cm, m.: 86–96 cm. A lábak felé nyitódó szárú trapéz formájú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán, vállai felhúzva, karjai nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* a gerincoszlop és a jobb medencelapát szögletében. 2. Trapéz alakú *vascsat* a bal combcsont belső oldala mellett.

36. sír: *Inf. I. gyermek* koponyája a humuszban. M.: 48 cm.

37. sír: T.: ÉNy-DK, 319–139°. *Juvenis korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája balra fordult, vállai felhúzva, karjai a mellkashoz szorulva, jobb alkarja a medencelapátra hajlítva, a bal ugyancsak a medencelapáton, de nyújtva feküdt. Mell.: *Juh(?)lapocka* a combcsontok között.

38. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. M.: 115 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája bal oldalán, vállai felhúzva, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: Négyzetes *vascsat* a keresztcsonton.

39. sír: T.: DK-ÉNy, 136–316°. M.: 90 cm. *Adultus korú nő* hason fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája hátrabillent, behajlított karjai a mellkas alatt feküdtek. Mell.: *Lófog* a jobb medencelapát mellett.

40. sír: T.: NyDNy-KÉK, 246–66°. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, jobb karja nyújtva feküdt. A sírgödörnek csak a koponya mögötti és a jobb oldali szakasza volt követhető.

41. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 330–150°. H.: 215 cm, sz.: 70 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája hátrabilent, vállai felhúzva, karjai nyújtva feküdtek. Térdei jobbra kissé felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medencelapát és a keresztcsont találkozásánál. 2. *Vaskés* a jobb medence és alkar között.
42. sír: T.: ÉNy-DK, 325–145°. H.: 207 cm, sz.: 55 cm, m.: 102 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a keresztcsonton. 2. Ovális *vascsat* a jobb medencelapáton. 3. Egy-egy *vas ácskapocs* a lábszárak között és a bal bokán.
43. sír: T.: ÉNy-DK, 317–137°. H.: 193 cm, sz.: 56–63 cm, m.: 110–115 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája balra billent, vállai felhúzva, karjai nyújtva feküdtek.
44. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 200 cm, sz.: 74–82 cm, m.: 170 cm. A kissé szabálytalan téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobbra kifordítva, az öreglyukon állt (természetellenes, valószínűleg bolygatott helyzetben), karjai és lábai nyújtva feküdtek. Mellkasát állati eredetű bolygatás érte. Mell.: 1. *Vassarló* a medence bal felén, hegye kb. a bal könyöknél, nyele vége a jobb combcsontig ért. 2. *Vaskés* a bal alkar alatt. 3. Kerek, középen átlukasztott *vaslemez* a sarló és a kés között, a bal medence mellett. 4. *Vastöredékek (vascsat(ok)?)*.
45. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 55 cm, m.: 115 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán, vállai felhúzva, karjai nyújtva feküdtek. Mell.: *Vaskés* a bal medencelapát alatt.
46. sír: T.: ÉNy-DK, 320–140°. M.: 38 cm. *Maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, ásóval megbolygatott csontváza.
47. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. M.: 45 cm. *Inf. I. korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, ásóval megbolygatott csontváza.
48. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 329–149°. H.: 205 cm, sz.: 62 cm, m.: 126 cm. A téglalap alakú, befelé ívelődő oldalú sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés*. 2–3. Egy trapéz és egy négyzet alakú *vascsat* a medencén.
49. sír: T.: ÉNy-DK, 317–137°. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontvázának maradványa.

35. Szarvas-Ponyiczky-tanya, MRT 8, 8/III. lh. (Békés megye), x: 426 360, y: 613 730

Szarvastól délnyugatra, a kákai határrészen, egy névtelen ér melletti, a környezetéből alig 0,5 méterre kiemelkedő, kettős tagolású magaslaton (tszf-i ma.: 84 m) fekszik a lelőhely, ahol csatornaásáskor késő avar kori sírok kerültek elő a Gyöngyösi-tanya déli oldalán. A csatorna rézsűjében mutatkozó négy sírfoltot Szabó János Győző tárta fel.¹⁵⁷

1. sír: T.: ÉNy-DK. M.: 196–200 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* töredékei deréktájon. 3. *Vaskés* a bal alkar belső oldalán.
2. sír: T.: ÉNy-DK. M.: 175–180 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sír medencétől lefelé elpusztult.
3. sír: T.: ÉNy-DK. M.: 190 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Öntött, *bronz övgarnitúra* vereti deréktájon: pajzs alakú, kéttagú *veretek* fekvő S alakú mintával (8 db). A sír bolygatott volt, a leletek nagyrészt elkallódtak.
4. sír: T.: Ny-K. M.: 170 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontvázból csak a lábcsontok maradtak eredeti helyükön. Mell.: 1. *Bögre* a koponya mellett. 2. *Vastöredékek* deréktájon. 3. Hengeres *csonttárgy* faragott díszítéssel deréktájon.

¹⁵⁷ MRT 8, 444–445; JUHÁSZ 2002, 338; MNM RégAd: 359.Sz.VI. A sírok közül az első hármat késő, a negyediket kora avar korinak határozta meg. A sírok leírása és a leletanyag nem indokolja a 4. sír korai keltezését.

36. Szarvas-Rózsás-halom, MRT 8, 8/75. lh. (Békés megye), x: 434 720, y: 621 320

A város határának északkeleti részén, egy lapos területből enyhén kiemelkedő platón – amelyet szinte minden oldalról állóvíz vett körbe – fekvő Rózsás-halom déli, délkeleti lábánál található a lelőhely (tszf-i ma.: 85 m), amelyet 1962-ben csatornával vágtak át. Palov József a rákövetkező évben, határjárás során fedezte fel a felszínen szétszórott embercsontokat. 1964-ben szivattyúállás telepítéskor két késő avar kori sírt találtak, az egyikben csont tűtartó volt. 1973-ban a csatornát kiszélesítették, ekkor kezdődött el a leletmentés (1–29. sír). Juhász Irén 1987-től végezhetett folyamatos feltárást, 1990-ben a csatorna felszámolásakor a rézsűjében is lehetősége volt a kutatásra. 1993-ig összesen 119 késő avar kori,¹⁵⁸ és öt őskori sírt tárt fel.

1. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza. Mell.: Négyzetes *vascsat*.
2. sír: T.: ÉNy–DK. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza. Mell.: Négyzetes *vascsat* a medence alatt.
3. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* deréktájon: ovális, gyöngyözött keretű *bronzcsat* hegyes végű pajzs alakú testén szimmetrikus laposindával, állú téglalap alakú, bronzlemez *lyukvédők* (2 db), téglalap alakú, kéttagú, griffes *övveretek* (2 db), liliosomos *kisszívvegek* (2 db), S alakú indás *övforgó*. 2. *Kis vaspánt (ácskapocs?)* a lábánál.
4. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, sz.: 70 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza került elő. Mell.: Benyomott oldalú *vascsat*.
5. sír: T.: ÉNy–DK. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza.
6. sír: Lósír. T.: DK–ÉNy. Sz.: 80 cm, m.: 120 cm. A lókoponya, a nyakcsigolyák és az egyik mellső láb töredékei maradtak meg az árokásáskor megbolygatott sírgödörben. Mell.: 1. *Vaszabla* a ló szájában. 2. Bronzlemez *kantárveret-töredékek* a lókoponyán. 3. *Vaskengyel* töredékei a kitermelt földben.
7. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, sz.: 75 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza nyugodott. Mell.: Négyzetes *vascsat* a jobb medence alatt.
8. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza.
9. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 105 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza. Csak a lábujjak maradtak a helyükön.
10. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéz mellett, a medencén. 2. *Vaskarika* a medencén. 3. *Vascsat* a medencén.
11. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza.
12. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vastöredék* a jobb vállnál.
13. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza. A betöltésben sok égett csonttöredék volt. Mell.: 1. *Vaskarika*. 2–3. Két db *vascsat*.
14. sír: T.: ÉNy–DK. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza.
15. sír: T.: ÉNy–DK. Sz.: 60 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, az árokásáskor megbolygatott csontváza nyugodott. Koponyája a bal vállhoz billent, karjai szorosan a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb* a bal alkar belső oldala mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton.
16. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: Négyzetes *vascsat*.
17. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 75 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Koponyája jobbra fordult, vállalai felhúzva, karjai

¹⁵⁸ MRT 8, 431–432; JUHÁSZ 1992; JUHÁSZ 1992a; JUHÁSZ 1993, 139–142, 3–6. kép; JUHÁSZ 1995a, 419; JUHÁSZ 2000, 68–70, 2–3. t., 4. t. 1, 10. t. 2–3, 3. térkép; JUHÁSZ 2002, 336; MNM RégAd: XV.241/1973, I.10/1988, XIII.131/1989, X.133/1990, VI.95/1991, VI.67/1993, 60.IV/1994. A temető embertani anyaga feldolgozatlan. A nemmeghatározások többségében az ásatótól származnak, a 35., 40., 44–45., 69., 80–81., 88. sír nem- és kor-meghatározása Marcsik Antónia munkája (JUHÁSZ 1993, 140–141).

a testtől kissé eltartva feküdtek. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a bal combcsont fején. 2. Közepes méretű *vas ácskapcsok* (3 db) a koponya mögött, a jobb combcsont fejének vonalában, a sírgödörfala mellett és a lábfeje előtt. 3. *Juhcsont* a bal lábszár mellett.

18. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

19. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 85 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, bolygatótt csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Koponyája egyenesen előretekintett, karjai szorosan a test mellett, alkarjai a medencelapátok alászorulva, térdjei két oldalra kissé felhúzva helyezkedtek el. A sírrajz szerint felsőtestének csontjai a koponya mögötti jobb oldali sarokban feküdtek egy csomóban. Mell.: 1. Kerek *vascsat* a keresztcsonton. 2. *Juh koponyája és lábcsontjai* a sírgödör koponya mögötti bal oldali sarkában. 3. Kilenc db közepes méretű *vas ácskapocs*, 2–2 a koponya, a medence és a lábfejek két oldalán, 3 db a lábfejek előtt.

20. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

21. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, sz.: 56 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett feküdtek. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a szeméremcsontok között. 2. *Állatcsontok* (a vázlatos rajzon *juh(?)állkapocs*, *hosszúcsontok* kivehetők) a halott jobb alkarja és combcsontja mellett.

22. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 75 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

23. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 110 cm, sz.: 45 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* álló gyöngysor.

24. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben, koporsóban eltemetett *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Háromszög alakú, ezüstözött *bronz övveret*. 2. Négyzetes *vascsat*. 3. Több nagyméretű *vas ácskapocs*: a koponya két oldalán, a medence magasságában, a lábnál két oldalon és közepén.

25. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. Az akna h.: 220 cm. A fülke h.: 280 cm. M.: 114–295 cm. A lépcsősen, 30 fokos szögben mélyülő fülke az akna délkeleti feléből indult, alján *férfi* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Egész juh* az ember térdétől lefelé.

26. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 150 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

27. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 105 cm, sz.: 45 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Tojás* a jobb medencelapáton. 2. Vékony *bronzlemez töredékek* a jobb medencelapáton.

28. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, sz.: 75 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Az egyik csigolyán bőrmaradványt figyelt meg az ásató. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a medencében. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök*.

29. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 175 cm, sz.: 50 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

30. sír: T.: É–D, 0–180°. ¹⁵⁹ M.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *csecsemő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

31. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 207 cm, sz.: 70 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott kissé átlósan. A koponya balra billent.

32. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 216 cm, sz.: 85–100 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett. A sírgödör két vége kissé sekélyebb volt. A sír betöltésében kalcinált csonttöredékek voltak. Mell.: *Vasár* famaradvánnyal a bokák között.

33. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 212 cm, sz.: 57–67 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája bal vállához billent, karjai szorosan a test mellett feküdtek. A sírgödör sarkainál téglalap alakú gödrök mélyedtek a sírgödör aljába (m.: 10–13 cm). A keskeny, enyhén lekerekített végű koporsó körvonalát fakorhadék jelezte a betöltésben (h.: 177 cm, sz.: 42 cm) a koponya szintje fölött kb.

¹⁵⁹ A 64 vonásos tájolóval felvett adatokat fokba számítottam át, illetve a számadatok alapján a tájolási irányokat is pontosítottam. A publikált sírok leírásaiban Juhász Irén ugyancsak fokba számította át az adatokat, de ő az északról nyugat felé való eltérést adja meg (35., 40., 44–45., 80., 83. sír – JUHÁSZ 2000, 69–70). A lósírok leírásánál megtartotta a vonásban felvett adatot (36., 40a, 46., 47. sír – JUHÁSZ 2000, 69–70).

10 cm-rel. A koporsó sarkai alig nyúltak a sarkokba mélyülő gödrök fölé. Mell.: 1. *Vastárgy* töredéke (*ácskapocs?*) a koponya mögött. 2. Négyzetes *vascsat* a keresztcsonton.

34. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 200 cm, sz.: 95 cm, m.: 200 cm. A téglalap alakú feltehetően padkás vagy koporsós sírgödörben (lejjebb a sír h.: 160 cm, sz.: 60–65 cm) állapotos nő hanyatt fekvő csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, mindkét könyöke és térde két oldalra erősen felhúzva feküdt, teljesen kitöltve a sírgödörben rendelkezésre álló helyet. Medencéjében *embrió* csontváza volt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya két oldala mellett. 2. Többsoros *gyöngysor* a nyak körül, a bal vállig. 3. *Bronz fülbevaló* a jobb csuklónál. 4. *Csontbogozó* a jobb kéznél. 5. *Vaskés* a bal medencelapát mellett. 6. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal combcsont mellett, belül.

35. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 225 cm, sz.: 95 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben *középkorú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapát felső szélén.

36. sír: Lósír. T.: DK-ÉNy, 141–321°. H.: 170 cm, sz.: 50 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a ló a hátsára rogyasztva feküdt. Koponyája a test tengelyére merőlegesen jobbra fordult, mellső és hátsó lábai a test alatt feküdtek Z alakban. Mell.: 1. *Vas csikózábla* a ló szájában. 2. Széles, domború talpú *vas kengyelpár* téglalap alakú füllel a nyakcsigolyák bal oldalán és alattuk, illetve a jobb combcsont mellett, a sír falánál. 3. Az első *nyeregkápa* két vaslemezből, patkó alakban a két lapocka között. 4. Trapéz alakú *vas hevedercsat* a bal oldali első borda mellett. 5. *Vaskarika* a jobb oldali bordák között.

37. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 150 cm, sz.: 45 cm, m.: 128 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A csontváz alatt 10–12 cm vastag volt a betöltés.

38. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 175 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent. Mell.: *Bronz fülbevaló-karika* a koponya alatt.

39. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 329–149°. H.: 110 cm, sz.: 50 cm, m.: 132 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Gyöngyszem* az állkapocs alatt.

40. sír: T.: ÉNy-DK, 318–138°. H.: 240 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben¹⁶⁰ *fiatal férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott feltehetően koporsóban eltemetve. Koponyája jobb oldalán feküdt, felsőteste a sírgödör jobb oldalához nyomódott. Mell.: 1. Öntött *bronz övgarnitúra* a derék körül: egybeöntött testű, növényi mintás *csat*, pajzs alakú, áttört, csüngős *övveretek*, áttört *övforgó* és *lyukvédők*, tokos, indás *nagyszíjvég*, palmettás *kisszíjvégek*. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* a bal lábszár alsó harmadán.

40/a sír: Lósír. T.: DK-ÉNy, 143–323°. H.: 155 cm, sz.: 78–83 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben a ló a hátsára rogyasztva feküdt. Koponyája a test tengelyére merőlegesen balra nézett és jobb oldalán feküdt, testének mellső része jobb oldalán nyugodott, jobb mellső lába a teste alá szorult, a bal szorosan a test mellett volt, Z alakban zártan, hátsó lábainak csontjai a medence két oldalán helyezkedtek el, ugyancsak zárt Z alakban. A lósír gödre mindössze 10–16 cm távolságra feküdt a hasonló szám alatt leírt férfisírtól. Mell.: 1. Egyenes oldalpálcás *vaszábla* a ló szájában. 2. Téglalap alakú, préselt, *bronz lószerszámveretek* a kantáron, illetve a hám mellső és a fari részén is. 3. Préselt kerek *bronzveretek* az orrszíjon. 4. Széles, egyenes talpú *vas kengyelpár* téglalap alakú füllel a jobb és bal oldali bordák mellett. 5. *Vas hevedercsat* a bal oldali bordák között.

41. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 346–166°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, kismértékben bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, lábai terpeszben feküdtek. „A sírgödör koponya felőli végében 155 cm vastag elszenesedett fadarab volt.” Mell.: *Orsógomb* a bal kéznél.

42. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 337–157°. H.: 215 cm, sz.: 74–83 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya kissé jobbra billent, a karok a test mellett, nyújtva feküdtek. A sír földjében a koporsó melletti betöltés egyértelműen megkülönböztethető volt a sír aljától 15 cm magasságig. Mell.: 1. *Vastárgy* a két boka között. 2. *Állatcsont* a bal boka mellett, kívül.

43. sír: *Gyermeksír* a humuszban. Csak koponyája maradt meg.

44. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 225 cm, sz.: 110 cm, m.: 210 cm. A téglalap alakú sírgödörben¹⁶¹ *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra*: trapéz alakú *bronzcsat* téglalap alakú lemezzel, kerek, liliomos *veretek* (6 db), *övforgó*, egylapú, tokos, hegyes végű, S alakú indás

¹⁶⁰ A sírbontás közben körben padkákat hagytak, ennek okát azonban nem magyarázza az ásató. (A sírgödör mérete a padkákon belül 47–60×200 cm).

¹⁶¹ Az ásató egy kisebb méretet is megad (210×70 cm), illetve a sírrajzon látszik, hogy sírbontás közben padkát hagytak a két hosszanti és a koponya mögötti oldalon. Ennek funkcióját (valódi padka, esetleg a koporsó) nem magyarázza az ásató.

kisszívjégek (3 db) és laposindás *nagyszívjég* (az ásató szerint az öv fordítva, a fej felől a halottra helyezve). 2. Ovális karikájú *bronzcsat* két téglalap alakú, lemez szíjszorítópánttal. 3. Igen hosszú *vaskés* a bal combcsont mellett. (A 46. számú lósír tartozik hozzá.)

45. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 230 cm, sz.: 145 cm, m.: 150–195–205 cm. A téglalap alakú, hármasként padkával mélyített¹⁶² sírgödörben kb. 25 éves férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. „A sírgödör két hosszanti oldalában kb. 10 cm széles sávban hosszirányú iszapfolyások voltak.” Mell.: 1. Öntött bronz övgarnitúra: ovális *bronzcsat* téglalap alakú, laposindás testtel, keskeny pajzs alakú, laposindás *övveretek* kettesével csoportosítva, sima *övforgó*, *bújtató*, *mellékszívveretek* és laposindás *nagy-* és *kisszívjégek*. 2. Hosszú *vaskés* a jobb combcsont mellett. 3. *Vascsat*. (A 47. számú lósír tartozik hozzá.)

46. sír: Lósír. T.: DDK–ÉÉNy, 152–332°. H.: 170 cm, sz.: 35 cm, m.: 125 cm. A szűk, téglalap alakú sírgödörben a ló a hasára rogyasztva helyezkedett el. Koponyája testének bal oldalához visszacsavarodva, jobb pofáján feküdt, testének mellső része jobb oldalán, lábai a test alá szorulva helyezkedtek el. A sírgödör hosszanti falait a bal oldalán 4, a jobb oldalon 3, kb. 10 cm átmérőjű cölöplyuk kísérte. Mell.: 1. Egyenes oldalpálcás *zabla* a ló szájánál. 2. A kantáron és a farhámon is veretekkel díszített lószerszám: négy- és ötkarélyos, öntött *lószerszámveretek* (21 db), téglalap alakú, pálmalevéldíszű *veretek* (2 db), egy függesztőfüles, lekerekített végű és 4 db tok alakú *kisszívjég*, ovális *bronzcsat* egybeöntött testtel. 3. Széles, domború talpú *vas kengyel pár* téglalap alakú füllel a jobb és bal oldalon.

47. sír: Lósír. T.: DDK–ÉÉNy, 149–329°. H.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a ló hasára rogyasztva feküdt, koponyája orral jobbra nézett, a test kissé a bal oldalán feküdt, bal lábai a test alá szorulva, a jobb lábak zárt Z alakban helyezkedtek el. Mell.: 1. *Csikózabla* a koponyára téve. 2. A kantáron és a hámon is téglalap alakú, préselt *veretekkel* díszített lószerszám. 3. Széles talpú *kengyel pár* téglalap alakú füllel a ló hátán, illetve jobb oldali bordáinak dölve. A lószerszámot csak ráterítették a lóra.

48. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Karjai a test mellett, nyújtva, a kézfejek a combcsontokon feküdtek. A sírgödör koponya mögötti sarkaiban 25×30 cm méretű, 10 cm mély gödrök voltak. Mell.: 1. *Gyöngyök* a 12. csigolya mellett. 2. *Orsó gomb* a jobb lábszár mellett. 3. *Vaskés* a jobb bokánál. 4. *Vastöredék* a jobb combcsont feje mellett.

49. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 110 cm, sz.: 40–50 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *csecsemő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A csontok fölött megfigyelt famaradvány koporsót jelez. Mell.: Fekete-sárga folyatosított díszű *üvegyöngy* az áll alatt.

50. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 205 cm, sz.: 78 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. A koponya egyenesen előretekintett, a karok a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: *Vascsat* a jobb oldali legelső bordánál.

51. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 181 cm, sz.: 53 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobbra billent, kézfejei a medencében feküdtek. Jobb lábfeje mellett, illetve rajta *csecsemő* csontváza feküdt ellentétes tájolással, jobb oldalán.

52. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 236 cm, sz.: 61 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalán feküdt, a jobb láb kifordult a helyéről. A halottat koporsóban temették el. Sz.: 52 cm.

53. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 225 cm, sz.: 75 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya balra billent. A sírgödör sarkaiban négy gödör mutatkozott. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra*:¹⁶³ ovális *vascsat*, pajzs alakú *csat*, hármasként csoportosítású, keskeny pajzs alakú, karéjos, csüngős és csüngő nélküli *övveretek*, *nagyszívjég*, pajzs alakú *mellékszívveretek* (16 db), függesztőfüles *kisszívjég* S alakú laposindával. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb bokán.

54. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 337–157°. H.: 80 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza a humuszban.

55. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 128 cm, sz.: 32–47 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb boka mellett.

56. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. M.: 100 cm. Az ásatási naplóban foglaltak szerint az ásató által ló csontjainak meghatározott, összevevésre fekvő állatsontok egy őskori gödörbe voltak beleásva, ezért a sírgödör föltját nem lehetett megfigyelni. A feldúlt földben *vaskapocs* darab, edénytöredék és *vasdarabok* voltak.

¹⁶² Méretek: 200×85 cm, lejjebb 190×43 cm. A „padkák” funkcióját az ásató nem magyarázza.

¹⁶³ Az ásatási napló szerint ráhelyezve, a részletraaj alapján azonban egyértelműen a derék körül helyezkedtek el a veretek.

57. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 335–155°. H.: 130 cm, sz.: 73 cm, m.: 130 cm. Az előzőekben leírt állatsontok alatt *kislány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. Mell.: *Gyöngysor* a koponya alatt és a mellkas csontjai között.¹⁶⁴
60. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 332–152°. H.: 100 cm, sz.: 35 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
61. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 127 cm, sz.: 50 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör sarkaiban négy mélyedés volt (m.: 5–12 cm). Mell.: 1. *Köles alakú gyöngyök* a nyakcsigolyák helyén. 2. *Vaskarika* a koponya mögött. 3. Kisméretű *vas ácskapcsok* a bokák között.
62. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya balra billent, a bal láb térdben kissé felhúzva helyezkedett el. A halott a sírgödör jobb oldalában feküdt.
63. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 329–149°. H.: 115 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör négy sarkában négy mélyedés volt. Mell.: Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a lábfejek helyén.
64. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya hátrabillent, a karok a test mellett, nyújtva, a kézfejek a combcsontokon feküdtek. Mell.: *Orsógomb* a bal felkar mellett.
65. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 205 cm, sz.: 72 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. A koponya bal oldalán feküdt. A csontváz fölött megfigyelt famaradvány koporsót jelez (sz.: 50–55 cm).
66. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 75 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretekintett, a karjai a test mellett, nyújtva feküdtek.
67. sír: Kettős sír(?) T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. *Felnőtt* bolygatott csontváza, jobb felkarja volt eredeti helyén. A *gyermek* csontjai a sírgödör láb felőli végében, egy csomóban kerültek elő.
68. sír: Kettős sír. T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 163 cm, sz.: 65–75 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú, a lábak felé kissé keskenyedő sírgödörben két *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott egymás mellett. Mindkettejük koponyája a jobb oldalán feküdt. Testmagasságuk közel azonos lehetett. Mell.: Lengőcsüngős *bronz fülbevalópár* a sírgödör bal felében fekvő kislány koponyájának jobb és bal oldalán.
69. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 215 cm, sz.: 65–75 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya kibillent eredeti helyéről, az öreglyukkal felfelé került elő, a karok a test mellett, nyújtva feküdtek. A sírgödör lábak felőli végénél két 20×20 cm-es, 6 cm mély gödör volt, melyeket 6 cm széles elszíneződés (koporsó?) kötött össze. Mell.: 1. Öntött *bronz övgarnitúra* a derék körül: két db ovális *bronzcsat* pajzs alakú testtel (az egyik poncolt hátterű, vésett, a másik áttört), hármass csoportosítású, keskeny pajzs alakú, S alakú laposindával díszített *övveretek*, pajzs alakú *lyukvédő- és mellékszívveretek*, gyöngyözött keretű *övforgó*, kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *nagyszívég*, hasonló *kisszívvégek*. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.
70. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 170 cm, sz.: 55 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult, a bal kar a medencén feküdt, nyújtva.
71. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm, m.: 170 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, karjai szorosan a test mellett feküdtek, a lábszárak is szorosan egymás mellett helyezkedtek el.
72. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 140 cm, sz.: 52 cm, m.: 185 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
74. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 220 cm, sz.: 65 cm, m.: 220 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája jobb oldalára fordult, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. A csontok környékén famaradvány jelezte a koporsót. Mell.: Öntött, ovális *bronzcsat* pajzs alakú testtel, vaspecekkel a koponya mögött.
75. sír: T.: ÉÉNy-DDK, 329–149°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 200 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Fél *orsógomb* a jobb alkar mellett. 2. *Vascipesz* a jobb combcsont belső oldala mellett.

¹⁶⁴ Az 56–57. számmal jelölt jelenségek összetartozhatnak, feltehetően egy sírról van szó, az állatmellékletet – mely a lószerszám teljes hiánya miatt nagy valószínűséggel nem ló volt – a kislány sírjába teheték.

76. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 337–157°. H.: 137 cm, sz.: 50 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
77. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 340–160°. H.: 80 cm, sz.: 32 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
78. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 210 cm, sz.: 93 cm, m.: 200 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya egyenesen előretékintett, a karok a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: *Orsó* a jobb alkar mellett.
79. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 225 cm, sz.: 50–90–105 cm, m.: 240 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája egyenesen előretékintett, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. „*A sírgödör többszörösen mélyítve, egyre keskenyebbé lett kiásva.*” Mell.: *Orsó* a jobb combcsont mellett.
80. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 210 cm, sz.: 70–85 cm, m.: 200 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a jobb oldalán, a karok a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Öntött *bronz, ónozott övgarnitúra* (az ásató leírása szerint fordított helyzetben): ovális *bronzcsat* pajzs alakú, utánvésett laposindás testtel, hármas csoportosítású, keskeny pajzs alakú, középen áttört, gyöngyözött, csüngős *övveretek* (11 db), pajzs alakú *mellékszíjveretek* (12 db) és *lyukvédők* (2 db), sima *övforgó*, egylapú, függesztőfüles, liliomos *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 2. Sokszögletű *bronzcsat* vas pecekkel. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Vascipesz* a koponya mögött, a sír falánál. 5. Kb. 25 cm hosszú, keskeny *vastárgy* a kés mellett. 6. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb térden.
81. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. Sz.: 60 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt. A sírgödör lábak felőli része a csatorna kimélyítésekor megsemmisült. Mell.: 1. Öntött *bronz* – a bolygatás miatt hiányos – *övgarnitúra*: trapéz alakú *bronzcsat*, *kisszíjvég*, *övfogó*, *vasbújtató*. 2. *Vascipesz* a bal alkar mellett.
82. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 200 cm. A csatorna részujében csak a koponya maradt meg.
83. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 220 cm, sz.: 60 cm, m.: 240 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Dinnyemag alakú és apró *üvegyöngyök* a nyakcsigolyákon. 2. *Vascsat* a keresztcsont jobb oldalán.
84. sír: T.: ÉNy–DK, 323–143°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, sz.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* a csatornaásáskor teljesen megbolygatott csontjai kerültek elő. Mell.: *Vascsat*.
85. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, a csatornaásáskor megbolygatott csontváza nyugodott.
86. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, a csatornaásáskor megbolygatott csontváza nyugodott.
87. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 200 cm, sz.: 90 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben két *felnőtt* csontváza feküdt szorosan egymás mellett. A jobb oldali koponyája kissé jobbra fordult, bal alkarja a medencére hajlítva feküdt. A bal oldali csontváz koponyája jobb oldalán, karjai nyújtva feküdtek. Érintkező kezeik egymáson feküdtek. Mell.: *Vaskés* az érintkező kezek alatt.
88. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 200 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája kissé jobbra billent, karjai a test mellett, nyújtva feküdtek. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* a derékvonalon: ovális, profilált karikájú *csat*, díszítetlen, pajzs alakú testtel, keskeny pajzs alakú, kéttagú, középen áttört, gyöngyözött keretű *övveretek* (8 db), díszítetlen, pajzs alakú *lyukvédők* (1 db) és *mellékszíjveretek* (5 db), *bronzkarika*, egylapú, függesztőfüles, liliomos, *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). A *nagy-szíjvég* egyik oldalán rovásírás található. 2. *Vascsat* a bal combcsont alatt. 3. *Vaskés* a jobb kéznél a combcsont mellett.
89. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 190 cm, sz.: 65 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Jobb karja a medencére hajlítva feküdt. A sírgödör négy sarkában 17–27 cm-es, 10–14 cm mély gödrök voltak.
90. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 135 cm, sz.: 50 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mindkét oldalán. 2. *Vastárgy* a jobb medencelapáton. 3. *Vas ácskapcsok* a koporsó két végén és közepén.
91. sír: T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 160 cm, sz.: 50 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
92. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK, 326–146°. H.: 152 cm, sz.: 52 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal karján egy *újszülött* csontváza feküdt.

93. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. Sz.: 60 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sír nagy része a csatorna mélyítésekor megsemmisült.
94. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 148 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör négy sarkába 25–28 cm hosszúságú és átlagosan 15 cm mély gödrök mélyültek. Mell.: *Vascsat* a jobb szeméremcsontnál.
95. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 190 cm, sz.: 43 cm, m.: 132 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vascsat* a gerincoszlop jobb oldalán.
96. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 346–166°. Sz.: 70 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A combcsontoktól lefelé a csontváz a csatornaaásáskor megsemmisült. Mell.: 1. Hordó és dinnyemag alakú *üveggyöngyök* a nyakcsigolyákon. 2. Kisméretű, *vas ácskapocs* a jobb combcsont belső oldala mellett.
97. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott, koporsóban eltemetve.
98. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. Sz.: 50 cm. Üres sír.
99. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 135 cm, sz.: 40 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott, a koponya jobbra fordult.
100. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 112 cm, sz.: 42 cm, m.: 82 cm. *Csecsemő*sír. A csontok teljesen elkorhadtak. Mell.: Maszkos *bronzcsörgő*.
101. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 335–155°. H.: 120 cm, sz.: 37 cm, m.: 72 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
102. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. H.: 218 cm, sz.: 74 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. A koponya bal oldalán feküdt, a test mellett 45 cm széles, sötét elszíneződés (bőrmaradvány?) mutatkozott.
103. sír: T.: ÉNy–DK, 307–127°. H.: 230 cm, sz.: 70 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mindkét alkarja a medencére hajlítva feküdt.
106. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Jobb karja a medencén feküdt. A két lábszár rendellenes helyzetben a combcsontok alá nyúlt. Mell.: 1. *Fülbevalópár* a koponya jobb oldala mellett és alatta. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Orsó*gomb a bal boka mellett.
107. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza nyugodott. Mell.: Négyszögletes *vascsat* a bal medencelapáton.
108. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 337–157°. H.: 140 cm, sz.: 65 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. A sírgödör sarkaiban négy gödör volt.
109. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 190 cm, sz.: 55 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott koporsóban eltemetve. Felsőteste bolygatott volt. A sírgödör négy sarkában 5–7 cm mély gödrök voltak. Mell.: *Vaskés* a medencétől jobbra.
110. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 210 cm, sz.: 64 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Ovális karikájú, oktaéderes gyöngycsüngős *fülbevalópár* a jobb váll mellett.
111. sír: T.: ÉNy–DK, 321–141°. H.: 200 cm, sz.: 62 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
112. sír: T.: ÉNy–DK, 318–138°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra fordult. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra*: sima *övforgó*, lemez *lyukvédők*, négyszögletes, griffes *övveretek*, *vascsat*, *nagyszíjvég* egy griffel, másik oldalán lapos inda (a bal könyöknél). 2. *Vödör vasabroncsai* a bal boka mellett. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.
113. sír: T.: ÉNy–DK, 312–132°. H.: 170 cm, sz.: 50 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya kissé jobbra fordult.
114. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 332–152°. H.: 165 cm, sz.: 60 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör sarkaiban egy-egy téglalap alakú mélyedés volt. m.: 3–6 cm. Mell.: 1. Ovális karikájú *fülbevalópár* oktaéderes gyöngycsüngővel a koponya mellett. 2. Sok *üveggyöngy* a mellkason.

115. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 185 cm, sz.: 54 cm, m.: 85 cm. A sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalára fordult. A sírgödör a sírvégek felé keskenyedő formájú volt.
116. sír: T.: ÉNy-DK, 326–146°. H.: 200 cm, sz.: 55 cm, m.: 128 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya kissé balra fordult. Mell.: 1. *Orsó* a bal kézfej mellett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. Kisméretű *vas- és bronzkapcsok* a lábszárakon.
117. sír: T.: ÉNy-DK, 332–152°. H.: 195 cm, sz.: 60 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt. Mell.: *Orsó* a jobb kéz mellett.
118. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 120 cm, sz.: 51 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.
119. sír: T.: ÉNy-DK, 321–141°. H.: 185 cm, sz.: 55 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, összeszorított csontváza nyugodott. Koponyája a bal oldalán, mindkét karja a medencében feküdt. Mell.: *Vascsat* a bal szeméremcsontnál.
120. sír: T.: ÉNy-DK, 312–132°. H.: 120 cm, sz.: 40 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vastárgy* a bal lábfej mellett.
121. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 205 cm, sz.: 35–45 cm, m.: 105 cm. A csónak alakú sírgödörben *fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a jobb vállra billent.
122. sír: Üres sír. T.: ÉNy-DK, 315–135°. M.: 140 cm.
123. sír: T.: ÉNy-DK, 315–135°. H.: 205 cm, sz.: 60 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sírgödör sarkaiban 3–7 cm mély gödrök voltak. Mell.: 1. Hiányos, öntött, *bronz övgarnitúra: bronzcsat, vasbújtató* bronz előlappal, *nagyszíjvég*. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb térd mellett.
124. sír: T.: ÉNy-DK, 323–143°. H.: 200 cm, sz.: 53 cm, m.: 143 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a bal oldalára fordult.

37. Szegvár-Kórógy-szentgyörgy-Gorkij Tsz (Csongrád megye), x: 136 300, y: 740 300

A kórógy-szentgyörgyi vasúti megállótól északkeletre 400 méterre, viszonylag sík területen (tszf-i ma.: 83 m), a Kurca folyótól keletre mintegy 400 méterre fekszik a lelőhely. A tsz területén, földmunkák során 1960-ban egy, majd kb. 250–300 méterre nyugatra 1986-ban további három késő avar kori sír került elő.¹⁶⁵

A sír: Lószerszámos temetkezés? T.: Ny-K. M.: 180 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Zablakarika a szár indításával*. 2. *Vaskés*. 3. *Vassarló*. 4. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb*. 5. Trapéz alakú *vascsat*. 6. *Vas karperecpár*.

1. sír: T.: ÉNy-DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz, melyet az árokásó gép megbolygatott. Mell.: Bronzcsüngős *fülbevaló*.
2. sír: T.: É-D. H.: 210 cm, sz.: 90 cm, m.: 130 cm. A szabályos téglalap alakú, lefelé enyhén szűkülő sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt, melyet a munkagép erősen megbolygatott. A csontváz alatt 8–10 cm vastag volt a sírbetöltés. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló* töredékei a koponyánál. 2. *Vascsat* a jobb combcsont mellett.
3. sír: T.: ÉNy-DK. M.: 80 cm. A hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontvázat a lábszártól fölfelé az árokásó gép megsemmisítette.

38. Szegvár-Kórógy-torok, Száraz Mátyás földje (Csongrád megye), x: 137 750, y: 739 400

A Kórógy és a Kurca összefolyásánál, az előbbi északi partján, egy a környezetéből markánsan kiemelkedő magaslaton (tszf-i ma.: 82 m), amelyet a két folyó közrefog, 1931-ben egy késő avar kori sír került elő, s 1932 őszén Csallány Dezső több hasonló korú sírt tárt fel, de leírás csak egy sírről maradt fenn.¹⁶⁶

¹⁶⁵ LŐRINCZY-SZALONTAI 1993, 288; LŐRINCZY 2000, 7. lh., 72–73; SZALONTAI 2002, 344.

¹⁶⁶ LŐRINCZY 2000, 7. lh., 72–73; MADARAS 2002, 344; MFM RégAd: 1733-93; MNM RégAd: 32.Cs.I. A lelőhely Szegvár-Kórógy-szentgyörgy, Száraz M. szántója elnevezéssel szerepel az ADAM-ban.

1. sír: T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai nyújtva feküdtek. A megfigyelt famaradványok alapján koporsós temetkezés. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldalán. 2. *Vascsat* a medencén. 3. *Vascsiholó* a jobb kéznél. 4. *Vastőr* a jobb lábszáron.

39. Szegvár-Újtelep (Csongrád megye), x: 136 250, y: 740 200

A Kurca folyótól keletre mintegy 250 méterre, a szegvár–mindszenti út nyugati oldalán, viszonylag sík területen (tszf-i ma.: 83 m), Kosztolányi Mihály földjén Csallány Gábor 16 késő avar kori sírt tárt fel 1929 őszén¹⁶⁷ (117. kép).

1. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két db *vaskés* a jobb kéznél. 3. *Bronzdíszek*.
2. sír: T.: ÉNy–DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
3. sír: T.: ÉNy–DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
4. sír: T.: ÉNy–DK. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
5. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. *Edény* a medencében. 3. *Orsógomb* a bal kéznél.
6. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngysor* a nyakban.
7. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. *Vas karperecpár* a jobb és bal alkarnál. 3. *Vascsat* a medencében.
8. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Orsógomb* a jobb könyökénél. 2. *Egy-egy tojás* a medence alatt és a lábak mellett.
9. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 143 cm. *Férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló* a koponya jobb oldalán. 2–3. *Vaskarika* és *vascsat* a jobb medence mellett.
10. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngysor* a nyakon. 3. *Vascsat* a medencében. 4. *Orsógomb* a bal lábszárnál.
11. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár* a felkar és a mell mellett. 2. *Gyöngyök* a koponyánál, a nyaknál és a karnál. 3. *Csont tűtartó* a bal mellkason. 4. *Vaskés* a jobb medencénél. 5. *Vas karperecpár* az alkarokon. 6–7. *Két bronzgyűrű* a jobb kézen. 8. *Edény* a lábknál.
12. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngyök*. 3. *Boglárpár*. 4. *Bronz karperecpár*. 5. *Orsógomb*. 6. *Vaskés*. 7. *Edény*. 8. *Állatcsont* a lábknál.
13. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngyecsüngős *fülbevalópár*. 2. *Gyöngyök* a nyakon. 3. *Edény* a lábknál.
14. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár*. 2. *Néhány szem gyöngy* a nyakban. 3. *Orsógomb*.
15. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3–4. *Egy-egy vascsat* a jobb medence alatt és a combcsont mellett.
16. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

40. Szegvár-Szőlőkalja (Csongrád megye), x: 138 080, y: 742 540

Szegvár belterületétől keletre, a Kórógy-értől 350–400 méterre, a Balástya halom északi oldalán, a szőlőkaljai résznek nevezett magasparton földhordás közben sírok kerültek elő 1979-ben. A röviddel ezt követően megkezdett leletmentés során szarmata és avar kori telepjelenségek mellett egy több mint 60 síros 10. századi köznépi temetőt, illetve egy 91 síros, a 7. század utolsó harmadára keltezhető temetőt¹⁶⁸ tárt fel Hegedüs Katalin.

¹⁶⁷ LŐRINCZY 2000, 75–76; MADARAS 2002, 345; MFM RégAd: 1733–93; MNM 32.Cs.I. (a temető térképe).

¹⁶⁸ HEGEDÜS é. n. 62–66; LŐRINCZY 1985; BARTOSIEWICZ 1986; CSAJÁGHY 1998; VIDA 1992, 543–544; VIDA 1999, 251, 268; LŐRINCZY–MADARAS 2002, 345; BARTOSIEWICZ s. a.; BENEDE–LŐRINCZY s. a.; PÁSZTOR s. a.; KJM

41. *Szentes-Belsőecser, Brebovszki V. telke (Csongrád megye), x: 160 120, y: 752 990*

A cserebökényi határban, a Veker-ér nyugati partján, az eret kísérő magaspartból alig 0,5–1 méterre kiemelkedő, nagyjából háromszög alakú területen (tszf-i ma.: 84 m) fekvő lelőhelyen szarmata és avar kori sírokat bolygattak meg 1942 márciusában. Ezt követően Csallány Gábor további két késő avar kori sírt tárt fel.¹⁶⁹

4. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Kis vas ácskapocs* a koponya mögött, a bal oldalon. 2. *Csüngődíszes fülbevalópár* a koponya mellett. 3. *Vaskés* a bal könyöknél. 4. *Vascsat* a medencében. 5. *Orsógomb* a bal térd mellett.

5. sír: T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.

42. *Szentes-Belsőecser-Vekeri mezsgyecsatorna (Csongrád megye), x: 158 450, y: 748 600*

A cserebökényi határban, a Veker-ér északi partján, az értől 100 méterre, egy a környezetéből 1 méterre kiemelkedő partos részen (tszf-i ma.: 84 m), az említett csatorna falának tisztításakor a munkagép sírokat bolygatott meg 1985-ben. Ezt követően Lőrinczy Gábor 3 késő avar kori sírt tárt fel a csatorna alján és délkeleti falában.¹⁷⁰

1. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 190 cm, sz.: 70 cm, m.: 160 cm. A nagyméretű téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* gyenge megtartású csontváza került elő. A koponya és a felsőtest jobb oldala elkorhadt, a bal alkar a medencére hajlítva, mindkét láb nyújtva feküdt. A halott alatt kb. 8–10 cm vastagságú volt a sírbetöltés. A sírgödör koponya mögötti sarkai mögött négyzetes alakú gödör/oszlophely van jelölve a sírrajzon. Mell.: *Állatcsont* a sírgödör láb felőli sarkaiban.

2. sír: T.: ÉNy–DK, 322–142°. M.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. A sír térdek fölötti részét a munkagép megsemmisítette. A csontváza alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés. A sír épen maradt részén koporsó téglalap alakú elszíneződését figyelte meg az ásató. Mell.: *Szárnyas* csontjai a jobb láb mellett.

3. sír: T.: ÉNy–DK, 322–142°. M.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt. A csontváz alatt 8–10 cm vastag volt a betöltés. A halott lábai mellett koporsó oldalfalának, illetve magasabban fedelének elszíneződését figyelte meg az ásató. A csontváz medence fölötti részét a markoló megsemmisítette. Mell.: Négy db *marhacsigolya* a lábszárak között.

4. sír: T.: NyÉNy–KDK, 296–116°. M.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben *juvenis korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Bal térdje a jobbhöz hajlítva feküdt. A csontváz alatt 8–10 cm vastagságú volt a betöltés. Könyöktől felfelé eső részét a munkagép megsemmisítette.

43. *Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (Csongrád megye), x: 143 830, y: 743 150*

A lelőhely a Szentest Szegvárral összekötő úttól és vasúttól nyugatra fekszik, a Berekhát nevű határrészen, a város déli határának közvetlen közelében. A temető a Matolcsy-féle temetőtől északnyugatra mintegy 900 méterre, a Kontra-tó egykori magaspartján (tszf-i ma.: 82 m) helyezkedett el. A sírok 1927-ben kerültek elő Buzi Farkas Imre földjén, vályoggyöngy kiásásakor. Ezt követően Csallány Gábor 147 avar kori sírt tárt fel 1927–1928-ban, majd 1937-ben, de nem sikerült az egész temetőt feltárnia, illetve csak az 1–98., illetve a 129–130., 144–145. sírről maradtak fenn feljegyzések. A sírok a 7. század utolsó harmadára, illetve a 8. század első negyedére keltezhetőek.¹⁷¹

RégAd: 285-84; MNM RégAd: XIX.211/1983.

¹⁶⁹ LISKA 1997, 155; LISKA 2002, 351; MNM RégAd: 31.Cs.I., 33.Cs.I.; MFM RégAd: 1731-93.

¹⁷⁰ LŐRINCZY-SZALONTAI 1993, 288–289; SZALONTAI 2002, 351; MNM RégAd: VII.65/1986; KJM RégAd: 333-86.

¹⁷¹ LISKA 1997, 156; LISKA-MADARAS 2002, 352; KJM RégAd: 144-84; MFM RégAd: 1730-93, 1734-93, 1752-93; MNM RégAd: 32.Cs.I.

1. sír: T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*, sodrott karikával. 2. *Bronz karperec*. 3. Üvegbetétes fejű, *bronz lemezgyűrű*. 4. *Gyöngysor* a nyak körül: köles alakú és folyatott rátétdíszes *üvegyöngyökből*.
2. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs*. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 3. *Vaskarika* a medence táján.
3. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. Tok alakú *bronz kisszíjvég*.
4. sír: T.: ÉNy–DK. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár*. 2. Dinnyemag és köles alakú gyöngyök a nyakon. 3. *Bronzdísz* a jobb könyöknél. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
5. sír: T.: É–D. M.: 152 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 2. *Gyöngysor* a nyaknál és két párhuzamos sorban a medencét megkerülve. 3–4. Két *bronz karperecpár* a jobb csuklón. (Az egyik pár öntött, a másik trébelt lemez, végeik üveggerakással díszített.) 5–6. Bronzlemez *fejesgyűrű* a jobb és sima bronzlemez *gyűrű* a bal kézen. 7. *Bronz szíjvég* a bal combcsont közepén. 8. *Favödör vaspántjai* a jobb lábfejnél.
6. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Néhány *gyöngy* a koponyánál. 3. *Kova* a betöltésben.
7. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Köles alakú *üvegyöngyök* a koponyánál. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 4. *Marhacsigolyák* a lábfejeknél.
8. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Felnőtt* oldalán fekvő csontváza.
9. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
10. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló*. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Kova* ugyanott.
11. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Vascsat* a combcsontok között. 3. Állatcsontok a lábfejek fölött.
12. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Állatcsontok* a jobb lábfej mellett.
13. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló* a koponya bal oldalán. 2. *Vascsat* deréktájon.
14. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* az áll alatt. 2. *Orsógomb* a jobb kéznél.
15. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
16. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
17. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
18. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–4. Négy db(?) *vascsat* a medencében.
19. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a könyök vonalában a gerincoszlop alatt és a jobb medencelapáton. 3. Kézvel formált *fazék* a bal térd alatt. 4. *Állatcsigolyák* a lábszár fölött.
20. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldalán. 2. Köles alakú(?) *üvegyöngyök* a nyak körül. 3. *Vaskapocs* az áll alatt. 4. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
21. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. *Csecsemő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
22. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. *Fiatal lány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal lába a jobbhoz hajlítva feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 2. *Vaskapocs* az áll és a bordák között. 3. *Orsógomb* a bal könyöknél. 4. *Gyöngy karkötő bronzkarikával* a jobb alkaron. 5–6. *Vaskés* és *vascsat* (csak a leltárkönyvben).
23. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 133 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *bronzcsörgő* (az egyik arcábrázolással) a jobb kéznél. 3. *Vaskés* a jobb combcsont alatt.
24. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
25. sír: T.: DK–ÉNy. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

26. sír: T.: DK–ÉNy. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. *Vascsat* a medencetájon. 3. *Orsógomb* a jobb combcsontnál.
27. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. Jobbról *nő*, balról *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjaik összefonódva, kezek összekulcsolva. A nő feje a férfi vállán nyugodott. Mell.: *Vascsat* a nő medencéjén.
28. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 60 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Két db *vas láncszem* a jobb vállon. 2. Két db *gyöngy* ugyanott.
29. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal kéznél.
30. sír: T.: É–D. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzlemez övdísz* deréktájon. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Vaskarika* a bal kéznél. 4–5. Két *vascsat* a medencén. 6. Háromélű *vas nyílhegy* a jobb combcsont mellett. 7. *Vascsipesz*. 8. *Állatcsontok* a bal lábánál.
31. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencében.
32. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyától jobbra. 2. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyak körül.
33. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 70 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
34. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskarika* a bal kéznél. 2. Csontnyelű *vaskés* a bal kéznél. 3. *Vascsat* a medencében. 4. *Állatcsontok*: borda és gerinc a lábknál.
35. sír: T.: É–D. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális, *bronz karika-fülbevaló* a koponyától jobbra. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyak körül. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4. Hat db kis *tojás* a medencében. 5. *Csonteszköz* a mellkason.
36. sír:¹⁷² T.: ÉNy–DK. M.: 70 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
37. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 95 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vasszeg* vagy *kampó* a bal medence alatt.
38. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Felnőtt* zsugorított helyzetű csontváza. Jobb karja nyújtva, a bal a medencén.
39. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gömbcsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Köles, dinnyemag és rövid henger alakú rovátkolt és vonalfolyatott *üvegyöngyök* a nyakon. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a jobb könyök alatt. 4. *Tojás* a combcsontok között.
40. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 125 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzcsipesz* poncolt díszítéssel a koponya jobb oldalán. 2. Hordó alakú *mészke gyöngy* a mellkason. 3. Préselt *bronz lemezdísz* a nyakon. 4. *Vascsat* a medencében. 5. Szalagfonatos, aranyozott *vas szíjvég* a medencén. 6. *Vaskés* a kéz mellett. 7. Összerozsdásodott *vas láncszemek(?)* a bal lábszárnál. 8. Gömbcsüngős *fülbevaló* töredékei. 9. Öntött hármás állatfejes *bronzkorong*. 10. *Tojás* a combcsontok között. 11. *Állatcsontok* a lábszárak között.
41. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.
42. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Állat combcsontja* a koponya mögött. 2. *Tojás* a koponya mögött.
43. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Állatcsontok* a combcsontok között.
44. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Orsógomb* a jobb alkar mellett.
45. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Tojások* a combcsontok között, közel a medencéhez. 2. Kézzelel formált *fazék* a bal medencelapát mellett.
46. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Tojások* a koponyánál. 2. Kézzelel formált *fazék* a koponyánál.
47. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 95 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
48. sír: Hármás sír. T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. A szokatlan alakú, széles „üregű” sírgödörben 150 cm mélyen *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza (A) nyugodott. Alatta, 170 cm mélységben ugyancsak egy *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza feküdt (B), jobb lábszára mellett *csecsemő* csontváza volt. Mell.: 1. Korongolt, sárga, füles *bögre* a magasabban fekvő nő (A) koponyájától balra a koponya bal oldalán. 2. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* (A). 3. Bogyócsüngős *bronz fülbevalópár* a mélyebben fekvő nő (B) koponyája mellett. 4. Köles alakú *gyöngyök* a nyaknál (B). 5. *Orsógomb* a bal kéznél (B).

¹⁷² IV. Béla-rézarast említi a sírgödör felsőbb rétegéből. Bármi volt is, elveszett.

49. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős bronz *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Kova* a bal vállnál. 3. *Vaskés* a medencében.
50. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gömbös *arany fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngyök* a nyakon. 3. *Vaskés* a jobb felkarnál. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb felkar mellett. 5. *Vascsat*. 6. *Állatcsontok* a lábnál.
51. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló*. 2. *Gyöngyök* a nyakban. 3. *Vaskés* a bal felkarnál. 4. *Vascsat* a medencében. 5. *Vaskapocs* a vállnál. 6. *Állatcsigolya* a lábknál.
52. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 45 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
53. sír: T.: D–É. M.: 45 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vas láncszem* a nyaknál. 2. *Gyöngyök* ugyanott.
- 54–55. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. A sírban két *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Az egyik csontváz (A) bal karja az arc jobb oldala alatt, a jobb a medence felett feküdt. A másik csontváz koponyája a jobb oldalán feküdt, bal karja a medencén volt. Mell.: *Kova* az előbbi medencéje felett (A).
56. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 60 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája a jobb oldalán, jobb karja a medencén feküdt. Koponyájánál *kisgyermek* csontváza.
57. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 45 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal keze a medencén feküdt.
58. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 115 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal váll mellett. 3. *Tojás* a bal combcsont mellett.
- 59/a sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 60 cm. *Csecsemőjével* eltemetett *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.
- 59/b sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. (Az előbitől 1 méterre került elő, nem tartoznak össze.)
60. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 175 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár*. 2. *Bronzpityke* a mellen. 3. *Bronzlemez veretek* kőberakással. 4. *Bronzlemez szíjvég*. 5. *Vascsat*. 6. Halszálkamintás *csontbogozó* a jobb kéznél. 7. *Vaskés* valószínűleg ugyanott. 8. *Állatcsontok* a lábknál. 9. Három db *tojás* a bal hónalj alatt.
61. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 144 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencében.
62. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a medence fölött.
63. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 148 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a jobb kéz mellett.
64. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
65. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 185 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vasdarab* a jobb medence alatt. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4. *Vaskarika* ugyanott. 5. *Vascsat* a bal medencénél. 6. *Vascsiholó* a combtónél. 7. *Bronzkarika* a combon. 8. *Vas ácskapocs* a combon. 9. *Állatcsontok* a lábknál. 10. *Állatbordák* a vállnál.
66. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 125 cm. *Gyermek/fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. Préselt, *bronz boglárpár* töredékei. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb alkarnál. 5. *Állatcsontok* a jobb kéznél és a medence alatt.
67. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Teljes lócsontváz a lábknál. 2. *Bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú és kéttagú üvegyöngyök a jobb felkar és váll körül. 3. Lemez-öntött övgarnitúra deréktájon: négyzetes *bronz övveretek* (4 db), tokos, ívelt oldalú, áttört indás *nagyszíjvég*, egy kisebb tok alakú *szíjvég*, *vasbújtató*. 4. *Bronzpitykék* a mellen és a bal medence alatt. 5. *Vascsat* a bal medencelapáton. 6. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 7. *Vas ácskapocs*.
68. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2–3. Két *vascsat* a medencében. 4. Kézzelel formált *fazék* karcolt emberalakkal a bal kéznél. 5. *Vaskés* a jobb kéznél. 6. *Vaslánc*.
69. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 115 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2–3. *Bronzkarika gyöngsorról* a nyaknál. 4. *Vaskés* a bal medencelapát fölött. 5. *Orsógomb* a medencében. 6. *Edény* a lábfejeknél.

70. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 153 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Három db *tojás* a combcsontok között.
71. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 125 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Tojás* a lábak között.
72. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
73. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencében.
74. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár*. 2. *Edény* a lábfejeknél.
75. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
76. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Edény* a lábknál.
77. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzel formált *bögre* a koponyától balra. 2. *Bronz fülbevalópár* a koponyánál. 3. *Vaskés* a mellkas bal oldalán. 4. *Vascsat* a medencében. 5. *Dinnyemag alakú üvegyöngyök*.
78. sír: Hármassír(?). T.: ÉNy–DK. M.: 130–135 cm. *Felnőtt* bolygatott csontváza. Alatta a láb felé eltolódva (szuperpozíció?) egy *nő* csontváza feküdt, a koponyája alatt keresztben *csecsemőcsontváz* került elő. Mell.: 1. Kézzel formált *fazék* a koponyától jobbra (nő). 2. *Orsógomb* a csecsemő mellett.
79. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Bronzkupak(?)* a koponyától jobbra.
80. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Ovális, muffed karika-fülbevaló* a koponyától balra.
81. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál.
82. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Állatcsontok* a lábknál.
83. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskarika* a bal medencelapát felett. 4. *Vascsat* a jobb medencelapát felett. 3. *Állatcsontok* a lábknál. 2. Két db *tojás* a medencében és a lábfejeknél.
84. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 126 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
85. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzel formált *fazék* szabálytalanul befésült vonaldísszel a koponyától jobbra. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal hónalj alatt. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
86. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Köles és dinnyemag alakú, illetve hurokfolyatott rátétdíszes *üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Vaskés* a bal oldali bordák mellett. 4. *Fonott bronz karkötőpár* az alkarokon. 5. *Vascsat* a medencén. 6. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a combcsontok között. 7. *Vaddisznóagyar* a medencében. 8. *Bronzlemez foglalat* a bal combcsont belső oldalán.
87. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzlemez övgarnitúra* a derékon: négyzetes, illetve kör alakú *bronz övdíszek*, sima, kettőslapú *nagy- és kisszíjvég*. 2. *Vaskés*.
88. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. *Vascsat* a medencében.
89. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló*. 2. *Vascsat* a medencében.
90. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Fiatal* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Hegyes bronztárgy* a koponya és a gerinc alatt.
91. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a jobb könyök mellett. 3. *Juh és „kisebb lábasjóság” csontraj* a lábszárak között. 4. *Csikópata és -csuklócsont* a bal vállnál.
92. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 115 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
93. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló*. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb könyöknél. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. *Vascsat* a jobb medencelapáton.

94. sír: T.: É–D. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Sodrott, *arany karika-fülbevaló* a homloknál. 2–3. Egy-egy *vascsat* a medencén és bal combtő belső oldalán. 4–5. *Vaskés vaskarikával* a bal combcsont mellett. 6. Szalag alakú *vaslemez* a jobb combcsontnál. 7. *Állatcsontok (marhabordák)* a jobb lábszárnál.
95. sír: T.: É–D. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzelel formált, nagyobb *edény*, pereme irdalt, a jobb lábfejnél. 2. *Állatcsontok* a bal lábfejnél. 3. *Szárnyas* egész csontváza a két lábfej között.
96. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza kissé jobbra dőlve. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Marhagerinc* a bal felkar közepénél, a mellkasra nyúlva. 3. Apró *szárnyas* a medence felett.
97. sír: T.: É–D. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Gyöngysor*: borostyán, köles, lecsapott sarkú hasáb, hengeres és dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* a nyak körül. 3. Római *bronzérme* átlukasztva a gyöngysorban. 4. *Orsókarika* a bal könyök mellett. 5. *Vaskés* a bal könyök mellett. 6. *Kalcinált csontdarabok* a medence alján.
98. sír: T.: É–D. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–4. Négy db *vascsat*, kettő a medencén, kettő a gerincoszlopnál. 5. *Vaskés* a bal kéz mellett. 6. Kézzelel formált *fazék* a jobb lábfej mellett. 7. *Marhacsigolya* a lábfejek között.
129. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 144 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kézen. 2. *Vaskarika*. 3. *Vascsat*.
130. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *bronz karika-fülbevalópár*. 2. Gyöngysor köles és dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* a nyak körül. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 4. *Vaskés* a bal kéznél. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*.
144. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egy-egy *tojás* a kézben és a lábnál. 2. *Állatcsont*.
145. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bogyócsüngős *fülbevalópár*. 2. Kettős csonka kúp alakú, dudoros *orsógomb*. 3. Ovális *bronzcsat*. 4. *Edény* a lábnál. 5. *Állatcsont* a koponyától jobbra. 6. *Állat combcsontja* a jobb lábszárnál.

44. Szentest-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (Csongrád megye), x: 142 940, y: 743 360

Ugyancsak a berekháti részen, a Szentest Szegvással összekötő műúttól és vasúttól nyugatra, a Kontra-tó egykori magaspartján (tszf-i ma.: 82 m), a fentebb leírt temetőtől kb. 1 km-re délkeletre található a lelőhely. 1940-ben és 1941-ben Csallány Gábor és Csallány Dezső 34, a 7. század utolsó harmadára keltezhető sírt tárt fel¹⁷³ (*118. kép*). (Az 1. sírt a föld bérlője bontotta ki.)

2. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bronzlemez *övornamentum* a derék körül: négyzetes *övertetek* (4 db). 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3–4. *Vaskarika* és *bronzkarika* a bal combcsont mellett. 5. *Vascsat* a bal medencelapáton. 6. *Fülbevaló* gömbje (csak a leltárkönyvben).
3. sír: T.: Ny–K. M.: 158 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2–3. Egy-egy *vascsat* a bal kéznél és a bal medencelapáton. 4. *Állatcsontok* a lábfejeknél.
4. sír: T.: Ny–K. Sz.: 60 cm, m.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Fekete, köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Vascsat* a keresztcsont mögötti utolsó csigolyán. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéz mellett.
5. sír: T.: Ny–K. Sz.: 70 cm, m.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal combcsont alatt. 2. *Állatcsontok* a bal lábnál.
6. sír (*119. kép 1*): T.: ÉNy–DK. Sz.: 80 cm, m.: 145 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéz és combcsont között. 2. *Vaskarika* a jobb medencelapát és a gerincoszlop szögletében. 3. *Vascsat* a bal medencelapát és a gerincoszlop között. 4. *Kova* (3 db) a bal szeméremcsont mellett. 5. *Bárány* (részleges: koponya és végtagok?) a lábfejek között és a jobb lábfej mellett.
7. sír: Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 2. Köles alakú *üvegyöngyök*. 3. *Vaskés*. 4. *Vaskarika*. 5. *Bronzár*. 6. *Vasszeg*. 7. *Vascsat*. 8. Téglalap alakú *bronzlemez veret*. 9. Kisméretű, álló téglalap alakú, *bronzlemez veretek*. 10. *Bárányfej* a bal lábfejnél.

¹⁷³ LISKA 1997, 156; LISKA 2002, 352; KJM RégAd 141-84; MFM RégAd: 1728-93, 1751-93; MNM RégAd: 32.Cs.I.

8. sír: T.: D–É.¹⁷⁴ M.: 116 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Négyzetes *bronzlemez veret* a jobb váll mögött. 2–3. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a bal medencelapáton. 4. *Kovács* a bal medencelapáton. 4. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 5. Kézszel formált *edény* a bal térd mellett. 6. *Üvegtöredékek* (5 db, csak a leltárkönyvben).

9. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. 8-as alakúra hajlított *vashuzal* a kéz mögött, a combcsont és bal kéz között.

10. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Vaslánc* (2 szem). 3–4. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop jobb oldala mellett, a jobb medencelapát felső szélén és a bal medencelapáton. 5. *Bárányponya(?)* a bokák között.

11. sír (119. kép 2): T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális, *bronz karkafülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2–3. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop végén és a bal medencelapáton. 4. *Vaskés* a jobb kéznél. 5. *Vaskarika* a keresztcsonton. 6. *Vassarló* a bal combcsont fején. 7. *Bárányponya* a bokák között.

12. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópára* koponya mellett. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Vascsat* a keresztcsonton. 4. *Vaskés* a bal vállon.

13. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. *Üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Vascsat* a jobb oldali szeméremcsontnál. 4. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a bal medencelapáton. 5. *Szarvasmarhacsontváz* a lábknál (a sírlapon felirat jelzi a bokák között).

14. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája jobbra fordult. Mell.: 1. Kézszel formált *edény* – vállán négy bütyök – a koponya mögött. 2. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 3. Köles, dinnyemag, lecsapott sarkú hasáb alakú, illetve szemes *üvegyöngyök bronzfüggővel* a nyakon. 4. *Bronzfibula* az állkapocs bal oldala mellett. 5. Préselt *bronzlemez töredék*. 6. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb alkar és bordák között. 7. Kerek *vascsat* a bal könyök belső oldala mellett.

15. sír: T.: Ny–K. M.: 156 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős fülbevalópár a koponya mellett. 2. *Vascsat* a bal combcsont fejénél. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb alkar belső oldala mellett. 4. *Vaskés* a bal alkar mellett. 5. *Bárányponya* a bal könyökön.

16. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Gyöngysor*: lecsapott sarkú hasáb alakú, hasábos, dinnyemag alakú, gömbölyű, kéttagú és háromtagú *üvegyöngyök* a nyakon. 2. Három db *bronzlemez csüngő* a nyak közepéről és a bal oldaláról, valószínűleg a gyöngysorba fűzve. Kettő római *bronzpénz* lehetett, már csak az egyik van meg.

17. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Gyöngy* (helyét a sírlap nem jelöli). 2. *Bronzlemez* a bal combcsont felső vége mellett. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. Keskeny *vaslemez* egyik végén átlukasztva a jobb medencelapáton(?). 5. *Vaslemez (vascsat?)* a bal medencelapát és az alkar között. 6. *Vascsat csattesttel* a keresztcsonton(?). 7. *Vascsat* a bal medencelapáton. 8. *Bárányponya(?)* a medencében (a sírlap magyarázat nélküli jelölése alapján).

18. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája balra fordult. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a nyak bal oldalán. 2. *Vascsat* a keresztcsont bal felső szélén. 3. *Marhacsont* a halott jobb oldala mellett: a felirat a térdtől a vállig húzódik, tehát lehet, hogy egész állatot jelöl?

19. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Sárga-kék szemes *üvegyöngy* a nyak bal oldalán. 3. Egy hosszúkás hegyi kristály *gyöngy* és egy szögletes *üvegyöngy* a bal medencelapáton. 4. Préselt *bronzlemez verettöredékek* és egy *arany verettöredék* a medencében. 5. Kettős csonka kúp alakú, bebökődött pontsávokkal díszített *orsógomb* a bal combcsont mellett. 6. *Vascsat* a bal combcsont mellett. 7. *Bárányponya* a medencében, illetve *állatcsontok* a lábknál.

20. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bronz gömbcsüngős fülbevalópár a koponya mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal felkar belső oldala mellett.

21. sír (119. kép 3): T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája bal oldalán feküdt, térdei jobbra felhúzva feküdtek. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal alkarnál. 2. Kézszel formált *edény* a lábknál.

22. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. Lábnál *marhacsontok* (felirat a sírlap alján).

¹⁷⁴ A temetőterkép alapján tájolása alig tér el nyugattól dél felé.

23. sír: T.: ÉNy–DK. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a keresztcsont mögött, a gerincoszlopon.

24. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Bronzlemez övgarnitúra* a derék körül: trapéz alakú *bronzcsat*, nagyméretű, négyzetes, aranyozott szegecses *övveretek* (8 db), álló téglalap alakú, lemez *lyukvédők* (3 db), *bújtató*, tok alakú *szíjvég*. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Vas láncszem*. 5–6. Két db *vascsat*. 7. Nyitott *bronzkarika*. 8. Kézzelel formált *edény* a lábfejek előtt. 9. (*Állat?*)*csontok* felirat a jobb boka mellett.

25. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lengőcsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Bronzgyűrű* a jobb kézen. 4. Kettős csonka kúp alakú, dudoros *orsógomb* a jobb kéznél. 5. *Állatcsontok* a lábaknál.

26. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 105 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája balra fordult. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapát peremén. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. Nagy szemű *vaslánc* kerek és S alakú szemekből a kés nyele mögött. 5. *Állatcsontok (bárány)* a lábaknál.

27. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája balra fordult. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. Préselt, kerek *bronzveretek* (2 db) a jobb medencelapát mögött. 3–4. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapát mögött és a bal szeméremcsontnál. 5. *Vaskés* a bal kéznél. 6. *Vaskarika* a bal medencelapát mellett. 7. *Kovák* (2 db) a bal alkar belső oldala mellett.

28. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája balra fordult, felkarjai és bal combcsontja „kifelé hajolva”. Mell.: 1. Kézzelel formált *edény* a koponya mögött. 2. Gyöngycsüngős, egysugaras *fülbevalópár* a koponya mellett. 3. Gyöngysor dinnyemag alakú és folytatott rátétdíszes *üvegyöngyök*ből a nyakon. 4. *Vascsat* a bal medencelapát szegélyén. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal alkar belső oldalánál. 6. *Állatcsontok* a lábszárak külső oldala mellett.

29. sír: Fülkesír? T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A felsőtest bolygatott volt. A sírgödör alja a lábak felé enyhén lejtett. A koponya és a lábak közötti mélységkülönbség 42 cm. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a bal vállnál. 2. Köles és dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakon.

30. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Egy-egy *vascsat* a medence jobb és bal felén. 3. Kézzelel formált *edény* a bokák között. 4. *Állatcsontok* a lábaknál.

31. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 124 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Orsó alakú, folytatott rátétdíszes *üvegyöngyök* a nyak körül. 3. *Vaskés* a bal kéz mellett. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal felkar belső oldala mellett. 5. *Állatcsontok* a lábaknál.

32. sír (119. kép 4): T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal térd mellett. 4. *Tojások* (3 db) a bal lábszárral párhuzamos sorban.

33. sír (120. kép 1–2): T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A koponya jobbra fordult. „Alatta és felette fehér bőrtakaró 54 cm szélességben végig.” Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 4. *Körmös borjúláb* a jobb lábszár mellett.

34. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a gerincoszlop végén. 3. Kisméretű *vas ácskapocs* a bal térd mellett. 4. *Állatbordák* a bal lábszáron.

35. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Az egyik végén gömbben végződő *karika-fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Marhacsonkok* a koponyánál és a halott bal oldalánál végig.

45. Szentest-Berekhat, Farkas-tanya I. (Csongrád megye), x: 142 640, y: 743 580

A szentes–szegvári műút és a vasúti pálya nyugati oldala mellett (tszf-i ma.: 83 m), az egykori Kontra-tó partjától 330 méterre, a 451-es főút nyomvonalára Szentest elkerülő szakaszának megelőző feltárása során, az 5. területen Szabó Géza két, egymástól kb. 500 méterre eső késő avar kori temető részletét tárta fel

1998-ban.¹⁷⁵ Az 5 sírból álló I. temető(részlet) – egyetlen sírsor – közvetlenül a terület keleti szélén került elő. Nyugat felől biztosan lehatárolt.¹⁷⁶ A sírok a 7. század második felére keltezhetőek.

149. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. A sír teljes hossza kb. 468 cm, ebből a fülke 270 cm volt. Sz.: 80–105 cm. Az egyenes aljú aknából az enyhén lefelé mélyedő fülke nyílt. A halott eredetileg csupán deréktájig volt a fülkében, felsőtteste az aknában volt. Ennek oka, hogy a fülke vége a kiásásakor beomolhatott. A fülkében 40–50 éves korú férfi háton fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott. A csontvázon, több helyen figyeltek meg szerves anyag (bőr?) maradványokat, valamint a sírgödör láb felőli végén két 10–12 cm széles, a csontvázal párhuzamosan álló „deszka” maradványát. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb alsó lábszárcsont felső harmadában. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* a bal combcsont közepén az ujjpercek alatt. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. Téglalap alakú *vaslemez* a jobb felső sarkában egy lyukkal a bal medencelapátnál. 5. Két sodrott *bronzhuzal* a halott bal válla fölött. 6. *Kovács*, a sír bontása során kerültek elő. 7. *Juh gerinc- és farokcsigolyái* valamint *bordái* a bal combcsont alsó végének külső oldalán.

152. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 274–94°. Az előtér hossza 183 cm, alja 80–90 cm mélységben volt, a fülke legnagyobb mélysége 162 cm. A sír teljes hossza: 423 cm, sz.: 80 cm. Teljesen feldúlt. A sírablás az előteret, valamint a fülkét egyaránt megbolygatta. Az 50–60 éves nő erősen bolygatott csontjai az előtérgödörben voltak. In situ csupán a láb bal oldala a medencétől lefelé, illetve a jobb alsó lábszárcsont maradt. A fülke szája előtt enyhe vájatot figyelt meg az ásató, tehát a fülke száját valamivel elzárták. A fülkében koporsó két hosszanti oldalának famaradványait dokumentálta az ásató. Mell.: 1. *Vascsat* töredékei a bal medencelapát alatt. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd magasságában. 3. *Vastöredék* szerves anyag maradványaival a csontok között. 4. Kézvel formált, nyújtott testű *edény* a sír fala mellett teljesen összelapulva.

153. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. Az akna lépcsős kialakítású volt. A fülke legnagyobb mélysége 160 cm. A fülkében a *gyermek* csontváza mellett mindenütt sötétbarna színű, szerves anyag maradványai kerültek elő. Talán borbó volt „csavarva” a gyermek. Mell.: Kézvel formált *bögre* a fülke szájában, balról.

155. sír: T.: NyÉNy–KDK, 289–109°. H.: 180 cm, sz.: 48–55 cm, m.: 30 cm. A láb felé enyhén összeszűkülő, lekerekített sarkú sírgödörben 60 év feletti férfi háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medencében és a bal medencelapát fölött, a bordáknál. 3. *Vas láncszemek* hátoldalukon textilmaradványokkal a második és a harmadik derékcsigolya bal oldalán. 4. *Vaskés* a bal combcsont felső végénél.

160. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. 35–45 éves nő feldúlt, kirabolt sírja. Az akna és a fülke teljes hossza 485 cm. Ebből a lépcsős kialakítású akna h.: kb. 220 cm, a fülke h.: 265 cm. Az akna három lépcsővel mélyül, és kb. 30°-os lejtésű fülkében folytatódik. A fülke 170 cm mélyen indult, legnagyobb mélysége 230 cm. A halottat – a megfigyelt famaradványok alapján – minden bizonnyal vájtkoporsóban temették el. A rablás miatt a fülke bejáratánál kerültek elő a felkarcsontok, a lapocka-, a keresztcsont és néhány borda. A rablás egészen a medencéig megbolygatta a csontvázat, in situ csupán a combcsontoktól lefelé maradt. Mell.: 1. Kézi korongolt, két vonalköteg között hullámvonalköteggel díszített *edény* a bal könyöknél. 2. *Pántgyűrű(?)* a jobb kéz egyik ujjpercén. 3. *Vascsat* a jobb medencelapát alatt.

46. Szentes-Berekhat, Farkas-tanya II. (Csongrád megye), x:142 730, y: 743 370

A 26 sírból álló II. temetőrészlet ugyancsak a szentes–szegvári műúttól és a vasút nyomvonalától nyugatra, de már közvetlenül az egykori Kontra-tó partján, a környezetéből mintegy 1 méterre kiemelkedő, alig száz méter hosszú dombon (tszf-i ma.: 84 m), az 5. terület nyugati szélén került elő. Nyugat felől kettős árok határolja, csak észak felé folytatódhat a feltárt területen kívül is. Madaras László a temetőt a 7. század utolsó harmada és a 8. század első évtizedei közé keltezte.¹⁷⁷

3. sír: T.: Ny–K, 272–92°. H.: 207 cm, sz.: 63–70 cm, m.: 48–60 cm. A láb felőli vége felé enyhén lejtős, téglalap alakú sírgödörben 40–50 éves férfi háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A feltámasztott koponya balra billent, a bal térd a jobbhöz hajlítva, a bal lábszár egészen a jobb lábszáron feküdt. A sírgödör sarkaiban egy-egy ovális, kis lemeztetés (mérete: 20×20 cm) volt.

¹⁷⁵ Ld. a következő lelőhely leírását.

¹⁷⁶ MADARAS 1999, 317–318, 7. kép 7–12, 9–11. kép, 17. kép 3, 18. kép, 19. kép 1; MNM RégAd: X.88/2000, I–II. doboz.

¹⁷⁷ MADARAS 1999, 318–320, 3. kép 6–12, 4–6. kép, 7. kép 1–6, 8. kép, 12–16. kép, 17. kép 1–2; MNM RégAd: X.88/2000, I–II. doboz.

5. sír: T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. H.: 223 cm, sz.: 70–72 cm, m.: 88–98 cm. A szabályos téglalap alakú, a lábak felé enyhén mélyülő sírgödörben 50–60 éves nő háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája balra és előre billent. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya alatt. 2. Dinnyemag alakú *üveggyöngyök* a nyakban. 3. *Vaskés* a bal felkarcsont alatt. 4. *Tojás* a bal bordák alsó végénél.

7. sír: T.: Ny–K, 274–94°. H.: 108 cm, sz.: 60–71 cm, m.: 42–46 cm. A láb felé enyhén szűkülő sírgödörben egy 6–8 éves gyermek hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

8. sír: T.: NyÉNy–KDK, 284–104°. H.: 153 cm, sz.: 60–67 cm. A téglalap alakú, lefelé és a lábak felé enyhén összeszűkülő sírgödörben 5–7 éves gyermek háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája bal oldalán feküdt, karjai és lábai szorosan egymás mellett feküdtek. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* az állkapocsnál. 2. Lecsapott sarkú hasáb alakú piros, hengeres fehér és köles alakú *gyöngyök* a nyakban. A sír betöltéséből került elő néhány dinnyemag alakú *üveggyöngy* is. 3. *Bronzfibula* a sír földjéből. 4. *Tojás* a koponya bal oldala alatt. 5. A jobb oldali bordákon *vasoxid* okozta elszíneződés (3×3 cm).

9. sír: T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. H.: 228 cm, sz.: 52–73 cm, m.: 56–57 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú és a lábak felé enyhén keskenyedő sírgödörben 35–45 éves férfi háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya enyhén balra billent. Mell.: 1. Kézi korongon készült, bekarcolt vonalakkal és egy hullámvonalalköteggel díszített *edény* a jobb boka mellett. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencében.

11. sír: T.: Ny–K, 278–98°. H.: 173 cm, sz.: 43–53 cm, m.: 8–15 cm. A lábak felé enyhén szűkülő sírgödörben 35–40 éves nő hason fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya jobb oldalán feküdt, a lábak szorosan egymás mellett helyezkedtek el. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb boka alatt. 2. *Kődarab* a sírgödör láb felőli végében.

12. sír: T.: Ny–K, 270–90°. M.: 43–67 cm. A lábak felé enyhén lejtős, az alja felé kissé összeszűkülő sírgödör alján beiszapolódott fekete (5 cm vastag) réteg volt, ezt egy sárga agyagréteg fedte, így a sírba temetett 50–60 éves férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza a sírgödör aljától 12–13 cm-rel magasságban feküdt. A koponya jobbra és előrebillent, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, lábai szorosan egymás mellett feküdtek. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a bal térdnél. 4. *Vastöredék* a medencében.

13. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 227 cm, sz.: 70–78 cm, m.: 66–85 cm. A lábak felé enyhén mélyülő sírgödörben 25–35 éves férfi háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

14. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 227 cm, sz.: 70–72 cm, m.: 67–77 cm. A téglalap alakú sírgödörben 30–40 éves férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája kissé balra billent. A sírgödör sarkaiban egy-egy szabályos négyzet alakú lemélyítés volt, melyek 15–18 cm-rel mélyednek le a sírgödör alja alá. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. Nagyméretű *vaskarika* a jobb felkar közepén. 3. Bekarcolt díszítésű *tojás* a sír földjéből.

20. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–100°. H.: 148 cm, sz.: 53–55 cm, m.: 38–52 cm. A lábak felé enyhén lejtő sírgödörben 3–4 éves gyermek háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya balra billent. Mell.: 1. Kisméretű *vascsat* a bal medencelapáton. 2. Töredékes *csonttubus* a bal combcsont felső harmadának külső oldalán. 3. Zöldes *oxidnyomok* a medencében a *vascsat* mellett.

61. sír: T.: KDK–NyÉNy, 110–290°. H.: 223 cm, sz.: 80–85 cm, m.: 101–107 cm. A téglalap alakú sírgödörben kopszóban eltemetve 35–45 éves férfi(?) háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája előrebillent, vállai felhúzva, karjai szorosan a test mellett, lábai egymás mellett nyújtva feküdtek. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb alkarcsont alsó végénél. 2. Állatcsont (juh?) a jobb láb mellett, a sír végében.

62. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 150 cm, sz.: 54–58 cm, m.: 53–54 cm. A téglalap alakú sírgödörben 6–8 éves gyermek háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* a medencében. 2. Öntött, bronz *kisszíjvég* valószínűleg indás díszítéssel a bal combcsont felső végének külső oldalán, a *vaskés* mellett. 3. *Vaskés* a bal combcsont felső végénél a *síjvég* mellett.

64. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 176 cm, sz.: 43–46 cm, m.: 18–24 cm. A téglalap alakú sírgödörben 30–40 éves nő háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. (A 64. sír vágta a 138. sírt.)

65. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 242 cm, sz.: 52–78 cm, m.: 45–53 cm. A lábak felé keskenyedő, trapéz alakú sírgödörben 30–35 éves férfi háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: *Vaskés* a bal medencelapát alatt.

66. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. H.: 216 cm, sz.: 63 cm, m.: 37–46 cm. A lábak felé enyhén mélyülő gödörben 50–60 éves férfi háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya jobbra billent. Mell.: 1. *Vaskarika*. 2. *Vascsat* töredéke. 3. Állatcsontok az alsó lábszárcsontokon keresztben.

67. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 53–73 cm. A lábak felé enyhén mélyülő sírgödörben 40–50 éves nő háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája előrebillent, vállai felhúzva feküdtek.

Mell.: 1. *Bronzkarika* a koponya bal oldala mellett. 2. Egy szem, gömb alakú *gyöngy* a sír földjéből. 3. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonaldíszes *orsógomb* a koponya bal oldala mellett. 4. *Bronzfibula* a sír földjéből. 5. *Vaskés* a bal felkarcsont felső végénél.

68. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 238 cm, sz.: 93 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi* csontváza nyugodott. A sírgödör mind a négy sarkában egy-egy négyzet alakú lemélyítés (30×30 cm) volt, amelyek 8–10 cm-re mélyednek le a sírgödör alja alá. Mell.: 1. Öntött, illetve lemezveretekből álló övgarnitúra a derék körül: trapéz alakú, indadíszes testű, csuklós *bronzcsat*, *lyukvédő veretek* (4 db), téglalap alakú *lemezveretek* (3 db), kerek, griffes *övveretek* (5 db) *lemezbújtató* töredékei, sima, öntött övforgó, egylapú, tokos, lándzsás levelű indás *kisszíjvég*, egylapú, tokos, áttört indás *nagyszíjvég*. 2. *Bronzkarika* a koponya bal oldala mellett. 3. *Vaskés* a bal medencelapát alatt. 4. *Szarvasmarha-bordák és csigolyák(?)* a jobb lábszáron, keresztben, illetve *szarvasmarha hosszúcsontjai(?)* a koponya mellett.

70. sír: A gépek által majdnem teljesen megsemmisített *gyermeksír* a humuszban. In situ csak az alsó lábszárak maradtak meg. A sírgödör lábak felőli végében egy lemélyedést lehetett megfigyelni, amely 10–16 cm mély volt.

71. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 180 cm, sz.: 55 cm, m.: 12–25 cm. A lábak felé enyhén mélyülő sírgödörben *10–12 éves gyermek* háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája balra billent. A sírgödör mindkét végén egy-egy lemélyítés volt. M.: 15–20 cm (a gödör aljától). Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapát peremén.

72. sír: T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. H.: 238 cm, sz.: 93 cm, m.: 53–70 cm. A téglalap alakú sírgödörben *40–50 éves férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya balra billent. A sírgödör koponya felőli végénél egy nagyobb, a sírgödör szélességével közel megegyező hosszúságú mélyedés volt. M.: 15–20 cm (a gödör aljától). Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medencében és a gerincoszlop jobb oldalán, a bordák és a medencecsont között. 3. *Vaskarika* a bal alkarnál. 4. *Vaskarika* a bal alkarnál. 5. *Vaskés* a bal combcsont felső végének belső oldalán. 6. *Vaskés* a bal alkar középső részénél.

73. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 217 cm, sz.: 70 cm, m.: 51–65 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *35–45 éves férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A koponya a jobb oldalán, vállai felhúzza, a bal kéz a medencén feküdt. A sírgödör mindkét rövidebbik végén egy-egy lemélyítés volt. M.: 15–20 cm (a gödör aljától). Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medence alatt. 2. Nagyméretű *vaskés* a bal combcsont felső végének külső oldalán. 3. *Vastöredékek*.

75. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 90–99 cm. A sírgödör mindkét rövidebb végénél egy-egy lemélyedés volt megfigyelhető. A koporsó 50–60 cm széles és 200–210 cm hosszú lehetett. A kissé szabálytalan, téglalap alakú sírgödörben *60 év feletti nő* háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a sír földjéből, bontás közben. 2. Korongolt, hullámvonaldíszes *edény* a bal alsó lábszárcsont külső végéről. 3. *Vascsat* a jobb medencelapát alsó végénél. 4. *Dinnyemag és köles alakú üvegyöngyök* a nyakban. 5. *Orsógomb* töredékei a bal térd mellett. 6. *Szerves anyag* maradványai a jobb könyöknél.

137. sír: T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. H.: 235 cm, sz.: 78–82, m.: 55–70 cm. A lábak felé lejtős sírgödörben *50–60 éves férfi* háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A halotta sírgödör aljánál 10–12 cm-rel magasabban, laza, fekete betöltésen feküdt. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.

138. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 125 cm, sz.: 40 cm, m.: 14–20 cm. A sírgödörben *10–12 éves gyermek* háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott.

139. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. A humuszban talált *gyermekcsontváz*. Mell.: 1. Hengeres és dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakban. 2. *Szárnyas csontjai*. 3. *Tojás* a sír földjéből.

146. sír: T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. H.: 208 cm, sz.: 55–73 cm, m.: 31–45. A lábak felé keskenyedő sírgödörben *60 év feletti nő* háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Vas láncszemek* hátoldalukon textilmaradványokkal a bal könyöknél. 3. *Vaskés* töredéke a medencénél. 4. *Köles és dinnyemag alakú üvegyöngyök* a medencénél.

47. Szentes-Gógány, Epressor/part (Csongrád megye), x: 144 710, y: 743 530

A lelőhely Szentes belterületén, déli határa közelében fekszik, a Szegvárra vezető műúttól és vasúttól keletre, a Gógány-ér keleti partján (tszf-i ma.: 84 m). Az itt húzódó Gógánypart a berekhatí rész folytatása. A lelőhelyen 1936 márciusában szarmata és avar kori sírokat tárt fel Csallány Dezső. Ezek közül két

sír lapja van meg (4–5. sír), adataik hézagosságuk korhatározásuk bizonytalan.¹⁷⁸ 1940 júniusában újabb nyolc sír került elő.¹⁷⁹ A sírok a 7. század utolsó negyedétől a 9. század elejéig terjedő időszakra keltezhetőek.

1. sír: T.: Ny–K. M.: 30 cm (a lehordott felszíntől). *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a gerincoszlop keresztcsont melletti végén.

2. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 70 cm (a lehordott felszíntől). *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, melynek deréktól fölfelé eső része a földhordáskor megsemmisült. Mell.: 1. Öntött *bronz övgarnitúra* a derék körül: pajzs alakú, vésett laposindás testű, ovális *csat*, hosszúkás pajzs alakú, kéttagú, poncolt háttérű indás *övreretek* (6 db), kettős lapú, füles, kerek végű, S alakú indás *kisszíjvég*, poncolt *lyukvédők* (2 db), áttört *mellékszíjveretek*. 2–3. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a jobb combcsont mellett. 4. *Vaskés* a jobb kéznél.

3. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 50 cm (a lehordott felszíntől). *Fiatal leány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A földhordáskor megbolygatták, csak a nyaktól a lábíg volt meg a sírban. Mell.: 1. Esztergált *csont tútartó* a jobb medencelapát mellett. 2. *Bronz karperec* a jobb alkaron. 3. *Vas karperec* a bal alkaron. 4. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített körökkel díszített *orsógomb* a jobb kéznél. 5. Kettős lapú, függesztőfüles, díszítetlen, *bronz kisszíjvég* a szeméremcsontoknál. 6. *Vascsat* a keresztcsont bal oldala mögött.

4. sír: T.: D–É. M.: 30 cm (a lehordott felszíntől). *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Csak a bal karja és lába volt eredeti helyén, a többi a földhordáskor megsemmisült. Mell.: *Vascsat* a gerincoszlop végén, a keresztcsontnál.

5. sír: T.: D–É. M.: 30 cm (a lehordott felszíntől). *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Csak a bal oldala volt meg, a többit elhordták.

6. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 25 cm (a lehordott felszíntől). *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. *Vascsiholó* a bal combtőnél. 4. *Kova* a bal kéznél. 5. Fapohár *bronz peremverete* a bal kéznél.

7. sír: T.: Ny–K. M.: 23 cm (a lehordott felszíntől). *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Dinnye-mag alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 2. Római *bronzpérez* az állkapocs bal oldala mellett.

8. sír: T.: É–D. M.: 25 cm (a lehordott felszíntől). *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Csak a térdtől felfelé eső része van meg, a többit elhordták.

48. Szentés-Kaján (Csongrád megye), x: 154 540, y: 749 850

Szentés Kaján nevű határrésze a várostól északkeletre fekszik, kb. 13 km távolságra, ahol a szentes–szarvasi műút melletti kubikgödör területén, fásításkor találta az állami útkaparó az első sírokat 1931-ben, a Veker-eret keletről kísérő magasparton (tszf-i ma.: 81,5 m).¹⁸⁰ Ezt követően látott munkához Csallány Gábor, és 1931-ben, majd az elkövetkező években, 1932-ben, 1934-ben, 1935-ben és 1936-ban az út két oldalán összesen 459 sírt tárt fel.¹⁸¹ A lelőhely a Veker-eret kísérő magasparton húzódik. A temető Korek József-féle alappublikációja számos pontatlanságot tartalmaz az eredeti sírlapokhoz képest. Madaras László újraközölte a leletanyagot rajzos táblákon, de nem írta le újra sem azt, sem a sírokat.¹⁸² A temető a 7. század utolsó harmadától a 8. század végéig terjedő időszakra keltezhető.

1. sír: T.: Ny–K. M.: 50 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

2. sír: T.: Ny–K. M.: 75 cm. 30–35 éves (*adultus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

¹⁷⁸ A sírokat Csallány Dezső sem tartotta avar korinak, mert nem szerepelnek a lelőhelyről előkerült avar kori sírokat leíró kéziratos munkájában (MFM RégAd: 1732-93).

¹⁷⁹ LISKA 1997, 157; LISKA–MADARAS 2002, 353–354; KJM RégAd 142-84; MFM RégAd: 1732-93, 1771-93; MNM RégAd: 375.Sz.VII.

¹⁸⁰ A 4–18. sírokat az útkaparó ásta ki, egyéb feljegyzés nem maradt fenn.

¹⁸¹ A temető begyűjtött embertani anyaga részben a Természettudományi Múzeum Embertani Tárába, részben a Szegedi Tudományegyetem Embertani Intézetébe került. A 2. világháború alatt és azt követően, különböző beázások során az anyag nagyrészt elpusztult. Wenger Sándor 1955-ben 109 koponya és 18 csontváz adatait és elemzését publikálta – közöttük 11 sírszám nélküli –, a sírleírásokban ezeket közöljük.

¹⁸² KOREK 1943; WENGER 1955; MADARAS 1991; MADARAS 2002, 354; KJM RégAd: 194-84, 308-85, 315-85; MFM RégAd: 1703-93; MFM RégAd 1749-93; MNM RégAd: 372.Sz.VI.1–4., 373.Sz.VI.

3. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
19. sír: T.: Ny–K. M.: 60 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai a medencén feküdtek. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. Henger és nyomott gömb alakú, illetve hurokfolyatott rátétdíszes üvegyöngyök. 3. Trapéz alakú, szíjszorító lemezes *bronzcsat*. 4. *Vaskarika*. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 6. *Vascsat*.
20. sír: T.: Ny–K. M.: 50 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. A felsőtest csontjai hiányoztak. Mell.: 1. Nyomott gömbös, piros színű *üvegyöngy* a medencén. 2–3. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 4. *Vaskés* a jobb kéznél.
21. sír: T.: Ny–K. M.: 50 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
22. sír: T.: Ny–K. M.: 50 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.¹⁸³
23. sír: T.: Ny–K. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Fehér gyöngyház színű, többtagú *üvegyöngyök* a nyakon. 2–3. Sodrott *bronz karkötő és vas karperec* a jobb kézcsontoknál. 4. „Fillér nagyságú”, préselt, kerek *bronzveret* (3 db) a köldök táján. 5. Egész *marha* csontváza a halott alatt.
24. sír: T.: Ny–K. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb lábszár mellett. 2. Kerek *vascsat*.
25. sír: T.: Ny–K. M.: 50 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Vállai erősen felhúzva feküdtek. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a jobb combcsonton.
26. sír: T.: Ny–K. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló*. 2. Kézzelel formált *fazék* a lábaknál (sem a sírlap, sem a napló nem említi).
27. sír: T.: Ny–K. M.: 50 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: Fecskefarkú, profilált *bronzcsat* „jobb felől”.
28. sír: Közvetlenül a humusz alatt szántással teljesen megbolygatott csontváz. Mell.: *Vascsat*.
29. sír: T.: Ny–K. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzelel formált *palack* a koponya mögött. 2. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 3. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon.
30. sír: T.: Ny–K. M.: 75 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton.
31. sír: T.: Ny–K. M.: 70 cm. *Felnőtt(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
32. sír: T.: Ny–K. M.: 70 cm. *30–35 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Tojás* a koponya jobb oldalán. 2. Kettős csonka kúp alakú, árkkolt *orsógomb* medencetájon.
33. sír (121. kép 1): T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A halottat feltehetően rönkkoporsóban temették el. A koporsó h.: 250 cm, sz.: 75 cm, ma.: 30 cm. Mell.: 1. Hat db nagyméretű *vas ácskapocs* a koponya, a medence és a térdek mellett jobbról és balról, 2–2 db S alakú *vaskapocs* a koponya mögött és a lábak előtt. 2. *Állatcsontok* a koponyától a medencéig. 3. *Kutya* csontváza a halott koponyájánál. 4. *Ló* csontváza a férfi jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 5. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 6. Kisméretű, sima *bronzdíszek és vasfalerák* a ló koponyáján, a szügyén (1–1 db) és a farán (1–1 db). 7. Hurkos fülű, egyenes talpú, *vas kengyelpár* a ló jobb és bal oldala mellett. 8–9. Téglalap alakú, sima bronzlemez *övveret* a medence fölött 5 cm-re és *nagyszíjvég* a gerinc alatt. 10. *Vascsat* a jobb combcsont fején. 11. *Vasszablya* a halott bal oldala mellett, a térdéig, hüvelye bronzlemez borítású. 12. Kézzelel formált, csipkézett peremű *fazék* a térdek között. 9. *Vaskés* a jobb bokánál.
34. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lemez övgarnitúra vereitei a derék körül: négyzetes, szalagfonatos *övveretek* (4–5 db) és *nagyszíjvég*. 2–3. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a bal medencelapáton. 4–5. Egy-egy *vaskés* a jobb kéznél és a jobb combcsontnál.
35. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal alkarja a medencén feküdt. Mell.: 1. Lemez *övgarnitúra* deréktájon: téglalap alakú, *bronz övveretek és kisszíjvég*. 2. Ovális *vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskarika* a gerinctőnél. 4–5. *Vaskés* kis *bronzkarikával* a jobb alkar alatt. 6. *Tojás* a combok között.
36. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngycsüngős és sima *bronz fülbevaló* a koponya mellett.
37. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzelel formált *fazék* a

¹⁸³ A sírlap két gyereket, az ásatási napló egyet említi. A sírlapok több kéztől származnak, az egyik szerző írta naplót, amely a sírlapok letisztázott és kiegészített másolatának tűnik. A naplóban az 1–133. sír leírása szerepel.

koponya mögött, balra. 2. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 3. *Vascsat* a bal combcsont fejénél. 4. Kisebb *állatsontok (csigolyák)* a jobb láb mellett.

38. sír: T.: Ny–K. M.: 95 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 2. Lant alakú *vascsiholó* a bal medencelapát fölött. 3. *Kova* a bal csuklónál. 4. *Vaskés* a bal kéznél. 5. Ismeretlen rendeltetésű *vaseszköz* a jobb alkaron.

39. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Gömbölyű üvegyöngyök a nyaknál és egy *ikergyöngy* a medence felett. 3–4. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 5. *Vaskés* a jobb kéznél. 6. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a bal kéznél. 7. Két kis *vas ácskapocs* a lábknál. 8. *Állatsont (láb)* a bal lábszárnál.

40. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* (a sírlap és a napló nem említi). 3. *Lúdtojás* a bal térdnél.

41. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. *Vaskés* (a sírlap és a napló nem említi).

42. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.

43. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

44. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 180 cm. *60–65 éves (senium korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb csuklónál. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.

45. sír: T.: Ny–K. M.: 115 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Szárnyas* csontjai a bal lábfejnél.

46. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok a testtől eltartva, bal lába felhúzva feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a jobb kéznél. 2. Néhány szem, hordó alakú mészke(?) *gyöngy* ugyanott.

47. sír: T.: Ny–K. M.: 147 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Enyhén kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.

48. sír: T.: Ny–K. M.: 182 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. „*A sír sarkában fatörzs maradvány, illetőleg a helye.*” Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett és egy *bronz karikatöredék* a jobb oldalon. 2. *Vascsat* bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal felkaron keresztben. 4. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 5. *Állat combcsontja* a koponyánál. 6. *Állatsontok* a térdnél. 7. Három db *tojás* a bal vállnál, a medencében és a bal térdnél.

49. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb és a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal alkar mellett.

50. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

51. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Két db orsó alakú *üvegyöngy* (a napló és a sírlap nem említi). 3. *Vascsat* a medencén.

52. sír: T.: Ny–K. M.: 155 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egész *marha* jobb oldalán fekvő csontváza a gyerek jobb oldalán, ellentétes tájolással. 2. „*Hasított körmű állat*” a gyerek bal oldalán. 3. Ovális *bronzcsat* sima, hegyes végű pajzs alakú testtel medencétájon.

53. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A lábai szétterpesztve feküdtek. A csontváz fehér anyaggal (mész?) volt bevonva. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. Nyomott gömb alakú üvegyöngyök a nyak alatt. 3. *Bronzkarika* a nyaknál. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal könyöknél. 5. *Vaskés* a bal kéz mellett. 6. *Szárnyascsont* a lábknál.

54. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal boka mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal lábszár mellett. 3. *Tojás* a bal lábszár mellett.

55. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb alkar mellett. 3. *Tojás* a lábszárak között.

56. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencén feküdt. Mell.: 1. Kisebb *szárnyas* csontjai szétszórva. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.

57. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Állkapcsa kimozdult eredeti helyéről. Mell.: 1. Öntött *bronz* övgarnitúra a derék körül: ovális, rovátkolt karikájú *övcsat* hegyes végű pajzs alakú, áttört griffes testtel, egy- és kéttagú, téglalap alakú, griffes *övreretek* (7 db), háromgriffes, egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszíjvég*, S alakú indadíszes, egylapú, tokos, hegyes végű *kisszíjvég* (2 db), álló téglalap

alakú *lemezveretek* két szegeccsel (4 db), *vasbújtató*, geometrikus díszű, mindkét végén Y alakú *övforgó*. 2. *Vascsat* (a sírlap és a napló nem említi). 3. *Vaskés* a jobb kéznél.

58. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Kis *vaskapocs* a jobb lábszár mellett. 3. *Tojás* a lábfejnél.

59. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *50–55 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Egyenes talpú, hurkos fülű, *vas kengyelpár* a ló jobb és bal oldala mellett. 4. *Vaskés* a férfi bal kezénél. 5. *Vascsat* a jobb medence helyén.

60. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *60–65 éves (senium korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lemez övgarnitúra a derék körül: fecskefarkú, profilált *bronzcsat* csatlemezzel, sima, *bronz nagyszíjvég*, töredékes *bronzveretek*. 2. *Vascsat* a gerincoszlopon. 3. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

61. sír: T.: Ny–K (a temetőtérkép alapján). Sírlapja, leírása nincs. Mell.: 1. Dinnyemag alakú és hengeres üvegyöngyök. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 3–4. Két db zárt *bronzkarika*.

62. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *50–55 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencén feküdt. A halotton égett csontokat és cserépdarabokat figyelt meg az ásató. Mell.: *Bronz karika-fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett.

63. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A koponyától jobbra fakorhadékot figyelt meg az ásató. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2–3. *Vaskés* a jobb kar belső oldalán *vaskarikával*.

64. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A koponya jobb oldalán, térdei két oldalra felhúzva feküdtek. Mell.: 1. Hasára rogyasztott *ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló pofája alatt. 3. Téglalap alakú fülű, begyűrt sarkú, *vas kengyelpár* a ló jobb és bal oldala mellett. 4. *Vas hevedercsat* (a sírlap és a napló nem említi). 5–6. Két *vaskés* a férfi jobb alkarja mellett. 7. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 8. Ovális *bronzcsat* a combcsontok között. 9. Félgömb alakú *bronzveretek* (3 db, a napló és a sírlap nem említi).

65. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *22–25 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Füles bronzkarika* a jobb combcsont mellett.

66. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *40–45 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Hasábos és gerezdelt üvegyöngyök a mellkason. 3. *Vascsat* a medence alján. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a térdek között. 5. Kézzelel formált, kettős csonka kúp alakú *fazék* a térdek között.

67. sír: T.: Ny–K. M.: 182 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 3. *Gyöngyszem* a bal combcsont forgójánál. 4. *Vaskapocs* ugyanitt. 5. Antennás végű *vaskés* a bal kéznél. 6. *Vaskés* a jobb kéznél. 7. *Vasszeg* a bal bokánál. 8. *Állatcsontok* a jobb lábfejnél.

68. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *50–55 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal kar a mellre hajlítva feküdt. Mell.: 1. Sodrott *bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. *Marha* csontváza ellentétes tájolással a halott jobb oldala mellett.

69. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 150 cm. *60–65 éves (senium korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Kisméretű, szabálytalan alakú üvegyöngyök a nyaknál.

70. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *35–40 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2–3. Két *vaskés* a jobb kéznél. 4. *Vaskarika* a bal térdnél. 5. *Vaskapocs* a lábszárak között. 6. *Vaslemez* a bal medencelapát alatt.

71. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb alkar mellett. 2. Kézzelel formált, csipkézett peremű *fazék* a bal lábfejnél.

72. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb csuklónál. 2. „*Több hasított körmű állat és marhacsontok*” a csontváz körül.

73. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngysor köles alakú *üvegyöngyökből* a mellen és a háton szétszórva.

74. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. *35–40 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medence alsó részén, közepén.

75. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Hasára rogyasztott *ló* jobb oldalán fekvő csontváza a halott jobb oldala mellett, fordított tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Kerek *bronzveretek* a hámon. 4. *Kengyel*pár téglalap alakú füllel, egyenes talppal a hátgerinchez közel, egymás alatt. 5. *Hevedercsat* a ló hasánál. 6. *Bronz karika-fülbevaló* (a sírlap és a napló nem említi). 9. Öntött, *bronz* övgarnitúra a derék körül: trapéz alakú *bronzcsat*, álló téglalap alakú, lemez *lyukvédők* (3 db), *lemezbújtató*, téglalap alakú, griffes *övszeretek* csüngő nélkül (6 db), leveles indás, tokos, egylapú, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszíjvég*, indás *kisszíjvégek* (3 db). 10. *Vascsat* a köldök táján. 11. *Vaskés* a jobb kéz mellett. 12. Zárt *bronzkarika* a férfi jobb medencéje alatt.

76. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üveggyöngyökből* a nyakon. 3. Vékony *bronzgyűrű* a jobb kéz egyik ujján. 4. *Vascsat* a medencében. 5. Sima, négyzetes keresztmetszetű *tűtartó* a jobb kéz mellett.

77. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lemez övgarnitúra deréktájon: négyzetes, gyöngyberakásos *vas övszeretek* (5–8 db), trapéz alakú *bronzcsat* lemeztesttel. 2. Lant alakú *vascsiholó* a jobb csuklónál. 3. *Vaskarika* medencetájon. 4. *Vaskés* a jobb medencelapáton. 5. *Vas ácskapocs* a bal combcsonton keresztben. 6. *Vassarló* a medencén (Csak a Korek-féle leírás említi, a sírlap és napló nem, de az utóbbiakban szó van vaslemezekről).

78. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok a medencén feküdtek. Széandarabok és égett csontok kerültek elő a sírban szétszórva. Mell.: *Vaskés* a bal combcsont mellett.

79. sír: T.: Ny–K. M.: 158 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencénél. 2. *Vassarló* a jobb kéznél. 3. *Vaskés* a medencén.

80. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *45–50 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a jobb medencelapát alatt.

81. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat*, a sima a bal térdnél, a lemezes testű a medencében. 3. *Vassarló* a medencén, nyele a jobb könyöktől indul, hegye a bal kézhez ér. 4. Lant alakú *vascsiholó* a jobb kéznél. 5. *Vaskés* a bal alkar alatt.

82. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai a medencére hajlítva feküdtek. Mell.: 1. *Bronz* övgarnitúra: ovális, rovátkolt karikájú *övszer* lemeztesttel, karikacsüngős *bronzlemez veretek* 2 nagy szegeccsel (10+1 db), álló téglalap alakú, lemez *lyukvédők* (3 db), *lemezbújtató*, tok alakú *nagy- és kisszíjvég* (2 db). 2. *Vascsat* medencetájon. 3. *Vaskés* a bal combcsonton.

83. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Hegyes végű, indadíszes, öntött *bronz övforgó* a bal medencelapát alatt. 2. *Vaskés* a jobb lábszár mellett.

84. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a medence alatt. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. *Tojás* a jobb combcsontonál, a kés hegyénél. 5. Több *vas ácskapocs* a bal lábfejnél.

85. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontokon fehér, mészszerű anyag látszott. Mell.: Kézzelel formált *fazék* a lábfejek között.

86. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és alatta.

87. sír: T.: Ny–K (a térkép alapján). Sírlapja és naplóbejegyzése nincs. Mell.: Kézzelel formált, magas *fazék*.

88. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.:¹⁸⁴ 1. *Gyöngyök* a bal alkarnál és a medence alsó részén végig. 2. *Vascsat* a jobb combcsont mellett. 3. *Tojás* a jobb medencelapáton.

89. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Fiatallal* nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb* a jobb könyök mellett. 2. Kézzelel formált, csipkézett peremű, virágcserep-forma *edény* a bokák között.

90. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Dinnyemag és henger alakú *üveggyöngyök* a nyakon.

91. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *40–45 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton és a jobb medencelapáton.

92. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vaskarika* a jobb és a bal medencelapáton. 3. *Vascsat* a keresztcsonton. 4. „*Szárnyas állat és kecske vagy gödölye csont*” a jobb lábszár alatt.

¹⁸⁴ A Korek-féle publikációban a sírnál orsógombot említ, ez azonban nincs a sírlapon és a naplóban.

93. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton.
94. sír: T.: Ny–K. M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Három db dinnyemag alakú *üvegyöngy* a bal váll mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.
95. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vascsat* a medence alján.
96. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *45–50 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskarika* a jobb combcsonton.
97. sír: T.: ÉNy–DK. 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Az ásató fakorhadékot figyelt meg a jobb lábnál. Mell.: 2. Öntött-lemez, *bronz* övgarnitúra: trapéz alakú *bronzcsat*, kettős háromszög alakban kivágott, téglalap alakú *övveretek* (4 db), álló téglalap alakú, lemez *lyukvédő* (2 db), egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, illetve lemezhatlapú, S alakú indás *kisszívég*ek (3 db), S alakú indás, hegyes végű *övforgó*. 2. *Vascsat* a jobb kéznél. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. *Bronzpánt* két szegeccsel a jobb boka körül.
98. sír: T.: ÉNy–DK. 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A betöltésben égett csontok voltak. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a jobb kéz alatt.
99. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a mellkason. 2. Dinnyemag alakú és kerek *üvegyöngyök* a nyak körül. 3. *Vascsat* a medencén. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal karnál.
100. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Vaskarika* a jobb medencén. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.
101. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Az ásató fakorhadékot figyelt meg a lábnál. Mell.: 1. Trapéz alakú, öntött *bronzcsat* karéjos testtel a bal medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 3. „*Bronzpityke*” a lábnál. 4. *Vasfokos* a jobb combcsont mellett, a késen keresztben. 5. Két db kis *vas ácskapocs* a lábnál.
102. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
103. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyakon.
104. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencén.
105. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencén. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.
106. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 84 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal alkarja a nyakhoz hajlítva feküdt.
107. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra a derék körül: ovális *bronzcsat* pajzs alakú, áttört indás testtel, keskeny pajzs alakú, kéttagú, S alakú indás *övveretek* (14 db), pajzs alakú, áttört *lyukvédők* (4 db) és *mellékszívveretek* (10 db), geometrikus díszítésű *övforgó*, S alakú indás, öntött előlapos *bújtató*, laposindás, kettős lapú, függesztőfüles *kisszívég*ek (4 db) áttört, szimmetrikus indás *nagyszívég*. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
108. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 164 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök*. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*.
109. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Férfi* és *nő* enyhén egymás felé forduló, nyújtott helyzetű csontváza. A férfi a jobb, a nő a bal oldalon fekszik. A férfi kissé a nő felé fordul, érintkező kezeik összekulcsolva, fiatal pár. A férfi jobb, a nő bal alkarja a medencén feküdt. Mell.: Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a nő koponyája mellett. 2. *Tojás* a nő lábfejenél. 3. *Vaskés* a férfi jobb combcsontja mellett.
110. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 141 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
111. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 144 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* magasabban. 2. *Vascsat* a bal kéznél. 3. *Marhafogak* a koponya táján.
112. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
113. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 75 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
114. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 70 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
115. sír: T.: Ny–K. M.: 75 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

116. sír: T.: Ny–K. M.: 195 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális, bronz fülbevalópár a koponyánál. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* a koponyánál. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton.

117. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 190 cm. *40–45 éves (maturus korú)* férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, bronz övgarnitúra a derék körül: ovális karikájú, pajzs alakú, laposindás testű *övcsat*, keskeny pajzs alakú, laposindás, kéttagú, hármass csoportosítású *övveretek* (13–14 db), patkó alakú, indás *lyukvédők* (4 db), kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *nagyszíjvég, kisszíjvég, lemezbújtató*. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a jobb alkar mellett, a kézfejjig.

118. sír: T.: Ny–K. M.: 144 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Tojás* a jobb kéznél.

119. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 87 cm. *30–35 éves (adultus korú)* férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

120. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 80 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

121. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 72 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

122. sír: T.: DK–ÉNy. M.: 60 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

123. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 125 cm. *30–35 éves (adultus korú)* férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Lókoponya* az ember lábai között, a többi csont a halott jobb és bal oldalán feküdt a halott alatt. 2. *Vaskés* a jobb térdnél. 3. *Bronzlemez töredék* a jobb lábszár közepe táján.

124. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. Vékony *vaslemez* a jobb térdnél. 3. „*Hasított körmű nagyobb állat csontjai (borjú?)*” a halott lábánál, magasan, 70 cm szélességben és 40 cm vastagságban.

125. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 95 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kis *vastöredék* a koponyánál.

126. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. „Fa nyomai.” Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális karikájú, bronz fülbevalópár a koponyánál. 2. Gyöngysor, folytatott, kerek és hengeres, illetve csepp alakú *üveg- és borostyángyöngyökből* a nyaknál. 3. *Bronz karperecpár* a jobb és a bal alkaron. 4. *Vascsat*. 5. Esztergált *csont tőtartó* a gerinctőnél. 6. *Vaskés* a bal medencén. 7. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.

127. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

128. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 95 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Aranyozott csüngős, ovális karikájú fülbevalópár. 2. Hosszúkás, szögletes és kisebb gömbölyű *üvegyöngyök* a nyaknál. 3. *Bronzlemez karperecpár* a bal és jobb karnál.

129. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 132 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* ovális karikával a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal combcsontnál. 3. „*Egy állat csontváza*” a medencétől lefelé.

130. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Aranyozott csüngős, ovális karikájú *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. Néhány kerek, zöld színű *üvegyöngy* és egy lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngy* a koponyánál.

131. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sírban, különösen a koponya felett nagy darabokban kerültek elő deszkamaradványok. Mell.: 1. Gyöngysor berakott, hengeres, dinnyemag alakú és többtagú *üvegyöngyökből* a nyaknál. 2. *Bronz karperecpár* a karokon. 3. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a jobb kéznél.

132. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. Sok *marhacsont* a lábnál és elszórtan a térdig.

133. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 147 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 2. Törött *vaspánt* (ácskapocs?) a bal kéznél.

134. sír:¹⁸⁵ T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, nagyon rossz megtartású csontváza. A sírgödör sarkaiban „vastag hasábfák darabjai” mutatkoztak. A koporsóláda sarkainál szegecselt vaskapcsok feküdtek. Mell.: 1. Hasára rogyasztott, jobb oldalán fekvő *ló* csontváza a férfi jobb oldala mellett, ellentétes tájolással, a koporsón kívül. 2. Gombos *vasfalerák* (2 nagyobb, 7 kisebb) a kantáron. 3. Hatvankét db kerek *vasveret* a ló törzsén és farán. 4. *Kengyelpár* téglalap alakú füllel, egyenes talppal a ló szügye alatt. 5. S alakú (kígyófejes) oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 6. *Hevedercsat*. 7. Szíjszorító *vascsat* a kengyelek mellett. 8. *Vas szíjvég*. 9. *Vaskés* a jobb combcsont

¹⁸⁵ Sírlapján csak az alapadatok (tájolás, mélység, vázhossz), illetve a koporsó leírása szerepel. Leírását a sírfotó (MADARAS 1991, 106), a leletek helyét Korek J. leírása alapján adom meg.

mellett. 10. Öntött, bronz övgarnitúra a férfi dereka körül: szimmetrikus indás *övcsat* pajzs alakú, áttört testtel, *bronz-lemeszújtató*, geometrikus díszítésű *övforgó*, pajzs alakú *mellékszűjveretek* (12 db), pajzs alakú *lyukvédők* (3 db), pajzs alakú, kéttagú, szimmetrikus S alakú laposindás, áttört *önveretek* (5 db), S alakú laposindás, kettős lapú, függesztőfüles *kisszűjvégek* (4 db), gyöngysorkeretes, laposindás, kettős lapú, függesztőfüles *nagyszűjvég*. 11. *Vascsat*.

135. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

136. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

137. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

138. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Tojás* a medencében.

139. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Égett csontok a sír fölött. Mell.: 1. Gyöngysor egy lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngyből* és dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* a nyakon.

140. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* ovális karikával a koponya mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Faragott *csont tűtartó* a jobb kéznél. 4. Benne *vastű*. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb könyök mellett.

141. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sír oldalán, a csontváz felett (függőleges?) fagerendák. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.

142. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Leány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A három gerenda nyoma a sír oldalán. Mell.: 1. Ovális karikájú, gúla alakú gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* a nyaknál. 3. Rekeszes *mellboglár* az állkapocs bal oldala mellett. 4. *Bronz lemeztöredék* a mellkason. 5. *Bronz karperecpár*, mindkettő a jobb karon. 6. *Vaskés* a bal lábszár mellett. 7. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*.

143. sír: Padkás(?) sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. „A sír fákkal volt borítva keresztben, egymás mellett.” Mell.: 1. Öntött, bronz övgarnitúra deréktájon: ovális *övcsat* pikkelyes, középen lyukas csattesttel, pajzs alakú, kéttagú, liliomos *önveretek* (5 db), laposindás, kettős lapú, függesztőfüles *nagy- és kisszűjvég* (4 db), V alakú, áttört *lyukvédők* (4 db) és *mellékszűjveretek* (10 db), *lemezszújtató*. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vascsiholó*. 4. *Kova* a combcsontok között. 5. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb boka belső oldala mellett.

144. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* ovális karikával a koponya bal oldala mellett és a mellkason. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú és vonalfolytatott díszű *üvegyöngyökből* a nyakon. 3. *Bronz verettöredék* a derékon. 4. *Ezüst fejcsigolyó*, feje sima ezüstkorong a lábszárak között. 5. *Vascsat* a bal medencelapáton.

145. sír: T.: Ny–K. M.: 144 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egész *marha* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. Ovális *bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 3. Gyöngysor dinnyemag alakú és vonalfolytatott díszű *üvegyöngyökből* a bal karnál.

146. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

147. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. „*Kis szűjveret*” deréktájon. 2. Kézi korongolt, sárga, festett, pöttyökkel, sávokkal díszített *bögge* a bal lábfejnél.

148. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

149. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

150. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal lábtőnél. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. Kis *vaskapocs* a jobb térd mellett.

151. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya alatt. 2. *Vascsat*. 3. *Vaskés*.¹⁸⁶

152. sír: T.: Ny–K. M.: 164 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

153. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal könyöknél. 3. Kis *bronzkarika* a jobb medencelapáton.

154. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kis *vas ácskapocs* a bal lábszáránál. 2. *Szárnyacsontok* a lábfejnél.

155. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyaknál. 2. *Vascsat* a medencében.

¹⁸⁶ Az utóbbi kettőt a sírlap nem említi, csak a Madaras László által közölt táblákon szerepel.

156. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Üvegbetétes, rekeszes *mellboglárpár* a bal váll felett.
157. sír (121. kép 2): T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Tojás* (3 db) a jobb térd mellett. 4. Kézi korongolt, sárga, festett, pöttyökkel, sávokkal díszített *bögre* a jobb bokánál.
158. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. „*Felül a csontvázon hosszában fahasábok.*” Mell.: 1. Ovális *karika-fülbevalópár* a koponya jobb és bal oldala mellett. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üveg- és fehér mészkő gyöngyökből* a nyaknál. 3. Üvegbetétes, rekeszes *mellboglárpár* a mellkason és a jobb felkaron. 4. Kettős lapú, függesztőfüles, laposindás *kisszívjég* a jobb kéznél. 5. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a bal felkar mellett. 6. Esztergált *csont tűtartó* fölötte.¹⁸⁷
159. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 159 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.:¹⁸⁸ 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra a derék körül: profilált keretű, pajzs alakú, laposindás testű *övcsat*, pajzs alakú, kéttagú, lilimos, áttört, kettős csoportosítású *övveretek* (12 db+egy laposindás), egylapú, függesztőfüles, lilimos *nagyszívjég és kisszívjégek* (2 db), S alakú indás *övforgó*, szív alakú *mellékszívveretek* (16 db), patkó alakú, félhold alakban áttört *lyukvédők* (4 db), S alakú indás *bújtatóveret*. 2. *Vasfokos* a jobb könyökhajlatban. 3. *Vas ácskapocsdarab* ismeretlen helyről.
160. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal alkar a medencén feküdt. Mell.: *Karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett.
161. sír: T.: Ny–K. M.: 90 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
162. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
163. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egy-egy *vaskapocs* a térdeknél. 2. Hosszabb *vaskés* a jobb kéztől a térdig.
164. sír: T.: Ny–K. M.: 85 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
165. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
166. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
167. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 125 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Vaskés* a bal kéznél.
168. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
169. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 125 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egész *marha* csontváza a halott jobb oldala mellett és a sír végében. 2. Alatta egy *kutya(?)* csontváza.
170. sír: Kettős sír. T.: ÉNy–DK. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, bal oldalán *csecsemő* csontváza feküdt. A nő csontvázán és a sír alján fehér színű anyag (mész) látszott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
171. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 95 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
172. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *50–55 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
173. sír: T.: Ny–K. M.: 115 cm. *Inf. II korú gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Folyatott díszű *üvegyöngyök* a nyak bal oldala mellett.
174. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Idős férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
175. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a gerincoszlop jobb oldala mellett. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.
176. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
177. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
178. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Tojás* a lábszárak között.
179. sír: T.: É–D. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Marhacsontok* a halott jobb és bal oldala mellett, végig. 2. *Vaskés* a bal kéznél.

¹⁸⁷ Az orsógomb és a tűtartó helye Korek József közleményéből való.

¹⁸⁸ A leletek helye nem szerepel a sírlapon, így az adatokat Korek József közleménye alapján adom meg.

180. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *50–55 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
181. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
182. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza.
183. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 166 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzlemez töredék* a nyaknál. 2. Trapéz alakú, öntött *bronzcsat* karéjos testtel a gerincoszlop jobb oldala mellett. 3. *Vasbújtató* a jobb alkar és medence között. 4. *Vascsat* a bal medencelapáton. 5. *Vaskés* a bal felkar belső oldala mellett.
184. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 115 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
185. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *25–30 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Kerek, kék színű *üvegyöngy* a koponya alatt. 3. *Vascsat* a medencében. 4. *Állatcsontok* a halott koponyájánál és lábánál.
186. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *22–25 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bal alkar a medencén feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vaskés* a jobb térdnél. 3. „*Egy-egy állatcsont (sertésorja) = csigolyák* a lábszárak között és a bal lábszár mellett.
187. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya jobb és bal oldala mellett.
188. sír: T.: Ny–K. M.: 142 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Gömb alakú *orsógomb* a bal vállnál.
189. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 138 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
190. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
191. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a medencében. 3. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonalas díszítésű *orsógomb* a bal kéznél.
192. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lemez övgarnitúra a derék körül: téglalap és négyzetes *vas övveretek* (3–3 db), egy sima *kis- és nagyszíjvég* belsejében falemezzel, ovális *bronzcsat* vaslemez testtel. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Egy négyzetes *bronzdarab*. 4. *Vaskés* a bal medence és alkar között.
193. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 134 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Állatcsontok* a lábszárak alatt.
194. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 134 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.:¹⁸⁹ 1. *Ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. Hurkos fülű, begyűrt sarkú *kengyelpár* a gerincnél. 3. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 4. Öntött-lemez övgarnitúra: ovális, rovátkolt karikájú, kis, sima, pajzs alakú testű, öntött *bronzcsat*, téglalap alakú, kettős háromszög alakban kivágott *övdíszek* (4 db), álló téglalap alakú *veretek* (2 db), sima, ívelt oldalú, hegyes végű, peremlemezes *nagy- és kisszíjvégek* (2 db), *vasbújtató*. 5. *Vascsat* a keresztcsonton. 6. *Vaskés* a halott jobb combcsontja mellett. 7. *Bronzkarika* a *vaskés* mögött. 8. Mellelte *bronzlánc* elnyújtott szemekből. 9. Miniatűr szétnyitható *bronzkés* a *vaskés* mellett. 10. *Vasár* a *vaskés* mellett. 11. Három db szegelt, nagyméretű *vas ácskapocs*.
195. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencében.
196. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a bal kéznél. 3. *Tojás* a jobb lábszárnál.
197. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *50–55 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb oldali bordákon. 4. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonalas díszítésű *orsógomb* a bal kéznél.
198. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Két db *gyöngy* a nyaknál. 2. Több kis *vas ácskapocs* a lábánál.
199. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskarika* a jobb könyöknél. 4. *Tojás* a mellen.
200. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *35–40 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Fecskefarkú, profilált *bronzcsat* lemeztesttel a jobb medencelapáton. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb lábszárnál.
201. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

¹⁸⁹ A sír lapján a zabla és a kengyelek mint mellékletek fel vannak sorolva, de a lóra vonatkozóan nincs semmilyen adat, így leírását Korek József alapján adjuk. A Korek-féle sematikus rajz, amely a férfi medencéje körül előkerült leleteket ábrázolja számos pontatlanságot tartalmaz, a leírást a sírlap adatainak felhasználásával adom.

202. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzelel formált *fazék* a koponyánál. 2. Két db *gyöngy* a nyaknál. 3. *Karika-fülbevaló* a deréknál.
203. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 154 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
204. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Bronz karperecpár* a karokon. 3. *Vascsat* a bal szeméremcsontnál. 4. *Vaskés* a bal kéznél.
205. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *22–25 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A koponya a bal oldalán, a jobb kar a medencén, a vállak és a térdék két oldalra felhúzva feküdtek. Mell.: 1. A combcsontok között állati combcsont (valószínűleg a lóé). 2. Hasára rogyasztott *ló* oldalán fekvő csontváza a halott bal oldala mellett, azonos tájolással. 3. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 4. Két pár *vasrozetta* a ló pofáján. 5. *Kengyel* pár téglalap alakú füllel, egyenes, illetve begyűrt talppal a ló jobb és bal oldala mellett. 6. *Hevedercsat*. 7. Lemez övgarnitúra a férfi dereka körül: profilált keretű *vascsat*, téglalap alakú, *vas övveretek* (4 db), hegyes végű, bronzlemez *nagyszíjvég és kisszíjvégek* (3 db). 8. *Vascsat*. 9. Küllős, füles *bronzkorong* a férfi jobb medencelapján. 10. Átfűrt *csonttárgy (amulett)* a férfi jobb medencéjén. 11. *Vaskés* a jobb kezénél.
206. sír: T.: Ny–K. M.: 98 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
207. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *45–50 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok a medencén, jobb lába behajlítva feküdt. Mell.: 1. Bogyócsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Övgarnitúra: téglalap alakú *bronzlemez övveretek* (3 db), lemez *nagyszíjvég*, bizánci típusú öntött *bronzcsat*. 3–4. Egy-egy *vascsat* a bal alkar alatt és a medencében. 5. *Vaskés* a bal combcsonton. 6. Lábnál *lapockadarab*.
208. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngysor köles alakú üvegyöngyökből a nyaknál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal könyöknél.
209. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vassarló* a medence alsó részén, hegyével a bal könyök felé.
210. sír: T.: Ny–K. M.: 60 cm. *40–45 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
211. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *45–50 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskarika* a bal karnál. 3. *Vaskés* a bal medencelapát alatt.
212. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a jobb alatt. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
213. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 3. *Vassarló* a hason keresztül, hegygel a bal könyök felé.
214. sír: T.: Ny–K. M.: 70 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb könyöknél.
215. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált, csipkézett peremű *fazék* a lábnál.
216. sír: T.: Ny–K. M.: 115 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencén. 2. *Bronzlánc* a nyaknál.
217. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *45–50 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Hasára rogyasztott *ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással, a halottól 75 cm-re, valamivel magasabban, esetleg külön sírgödörben(?). 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Egyenes talpú, hurkos fülű *kengyel* pár a ló jobb és bal oldala mellett. 4. *Hevedercsat*. 5. Egy-egy *vascsat* (egyik a ló hasa alatt). 6. *Karika-fülbevalópár*. 7. Lemez övgarnitúra: fecskefarkú, profilált keretű, rövid testű *csat*, kerek, bemélyített közepű *veretek* (4 db), téglalap alakú *veretek* (4 db), kis kerek *veretek* (3 db a mellékszíjon), ívelt oldalú, lekerekített végű ezüst *nagy- és kisszíjvég*. 8. *Vaskés* a jobb kéznél. 9. *Vaskarika*.
218. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. *22–25 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyaknál.
219. sír: T.: Ny–K. M.: 148 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
220. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb kéznél.
221. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2–3. Két db *vaskés* a jobb kéznél.
222. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a keresztcsonton.
223. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Orsógomb* a jobb combcsontnál.

224. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 115 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponya mellett. 3. Gyöngysor dinnyemag és köles alakú *üveggyöngyökből* a nyak körül. 3. *Vaslánc* a bal vállon.
225. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Övgarnitúra deréktájon: ezüstlemez* övveretek, ovális *bronzcsat* pajzs alakú, ívelten hegyes végű lemezttesttel. 2. *Vaskés* a jobb medencelapáton. 3. *Vaskarika* a jobb alkar belső oldala mellett. 4. *Vasfokos* a jobb térdnél.
226. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló bronzláncsal* a koponya alatt. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú és kerek *üveggyöngyökből*. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 4. Kerek *bronzveretek* (2 db) a medencén. 5. *Csont orsó(?)gomb* a bal combtőnél. 6. *Állatsont* a koponyánál és a jobb combcsontnál.
227. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Arany fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal vállnál. 4. Kb. négy db közepes ácskapocs a bal combcsonton.
228. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
229. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Bárány(?)* a halott jobb oldala mellett és alatt, a válltól a lábakig.
230. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 95 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egész *bárány* a halott bal oldala mellett, a medencétől a lábbig. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.
231. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb kéznél. 2. *Tojás* a bal lábfejnél.
232. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapát mellett. 2. *Vaskés* a medence alatt. 3. Kis *vaskapocs* a jobb combcsont mellett.
233. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés*.
234. sír:¹⁹⁰ Mell.: 1. *Vaskés*. 2. *Vaskarika*.
235. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
236. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevaló* a koponya bal oldalában. 2. *Üveggyöngyök* a nyakon és a jobb váll mellett. 3. *Vas karperec* a jobb alkaron.
237. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *60–65 éves (senium korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
238. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
239. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 65 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
240. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb medence és combcsont alatt. 3. *Ón lemeztöredékek* a lábfejek között.
241. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Egy *fém-* és dinnyemag alakú *üveggyöngy* a nyakon. 3. Poncolt háromszögekkel díszített *bronz karperecpár* a jobb és bal alkaron. 4. Gyöngykarkötő dinnyemag alakú *üveggyöngyből* a bal alkaron. 5. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb medencelapáton.
242. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 136 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb lábszára felhúzva feküdt. („Móricz Zsigmond író jelenlétében.”)
243. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *60–65 éves (senium korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.
244. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 75 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A koponya egy része nem volt a sírban.
245. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.
246. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb kéznél.
247. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
248. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 114 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

¹⁹⁰ Sírlapján csak a leletek felsorolása olvasható.

249. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kézi korongolt, füles, sárga *bögre* a lábnál.
250. sír: T.: Ny–K. M.: 105 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
251. sír: T.: É–D. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* vas peceekkel a jobb medencelapát alatt. 2. *Vaskés* a bal kéznél.
252. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 115 cm. *35–40 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
253. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
254. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
255. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
256. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngyöcsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.
257. sír: T.: DK–ÉNy. M.: 100 cm. *Felnőtt* hason fekvő csontváza. Jobb lába hátra felé behajlítva fektetve.
258. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–3. Három db *vascsat* a jobb medencelapáton és alatt, illetve a bal medencelapáton. 4. *Csontbogozó* a bal combcsontnál. 5. *Vaskés* a jobb combcsontnál. 6. *Vaskapocs* a bal térdnél.
259. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngyöcsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a gerincoszlopon. 4. Kézzele formált *fazék* a lábfejek között.
260. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a deréknál.
261. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. Gyöngyöcsüngős dinnyemag alakú, világoszöld, bronz fűzőhengeres *üveggyöngyökből* a nyakon. 3. *Bronz karperecpár* az alkarokon. 4. *Bronzgyűrű* a jobb kézen. 5. *Vascsat* a keresztcsonton. 6–7. *Vaskés bronzkarikával* a bal medencelapát és alkar között.
262. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2–3. Két db *vaskés* a bal kéznél.
263. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
264. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Liba(?) combcsont* a lábcsontok között.
265. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngyöcsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Poncolt háromszögekkel díszített bronz *karperecpár* a jobb és bal alkaron. 3. *Vascsat*. 4. *Vaskés* a bal kéznél. 5. Vastag henger alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
266. sír (121. kép 3): T.: Ny–K. M.: 180 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája bal oldalán, jobb karja kissé behajlítva fektetve. Mell.: 1. Hasára rogyasztott *ló* bal oldalán fekvő csontváza¹⁹¹ a halott jobb oldalán, ellentétes tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyel-pár* a ló jobb és bal oldala mellett. 4. *Hevedercsat* a lapockánál. 5. Hat db nagyobb kerek, *bronzlemez falera*. 6. Négy db kisebb kerek, bronzlemez *kantárdísz*, szélük gyöngyöcsüngős keretes, közepük dudoros. A lószerszámdíszek a kantárt, a szügy- és farhámot díszítették. 7. Lemez övgarnitúra: ovális *vascsat* pajzs alakú lemeztessel, lemez *övszeret*, *kisszíjvég*, *nagyszíjvég*. 8. *Vascsat* a bal medencelapát mellett. 9–10. *Vaskés bronzkarikával* a férfi jobb combcsontja mellett.
267. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb medencelapáton és a jobb combcsont mellett. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
268. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábszárai keresztben fektetve.
269. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térd belső oldala mellett. 2. *Vas ácskapocs(?) töredék* a bal lábnál.
270. sír: Kettős sír. T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Ölében hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű *leánygyermek* feje nyugodott. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a gyermek koponyájának bal oldala mellett. 2. Gyöngyöcsüngős vonalfolytatott díszű *üveggyöngyökből* a gyermek nyakán. 3. *Bronzgyöngy* a gyermek jobb medencelapátja mellett. 4. Üvegbetétes, rekeszes *mellboglár* a gyermek nyakcsigolyáin. 5. *Bronz karperec* a gyermek bal karján. 6. Kézi korongolt, vörös színű, füles *korsó* a gyermek jobb lábánál. 5. *Gyöngyök* a nő kulcsontja táján. 6. *Vascsat* a nő combcsontjánál. 7. Hengeres csont *tűtartó*.

¹⁹¹ A Korek József által közölt sematikus rajz nem a sírlapra rajzolt lovat mutatja. A 266. sír fotója Korek Józsefnél a 309. sírnál szerepel (KOREK 1943, XLVI. 1).

271. sír: T.: É–D. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok a medencében feküdtek.
272. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A deszkamaradvány a csontváz két oldala mellett. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, granulációdíszes, arany *fülbevalópár* a koponya mellett. 2. *Bronzcsörgő* a bal kéznél. 3. *Vaskés* a bal térd mellett. 4. Kézzelel formált, széles szájú *fazék* a bokák között.
273. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lemez övgarnitúra deréktájon: kerek *vas övdíszek* (5 db), egy vékony *bronzlemez*, szíjszorítólemezes, kerek *vascsat*. 2. *Vascsat* a gerincoszlop bal oldala mellett. 3. *Vaskés* a combcsont belső oldala mellett. 4. *Vaskarika* a jobb oldali bordák között. 5. *Fenőkő*.
274. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.
275. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 18 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Korongolt, magas *fazék* a lábnál, nyaka alatt rovátkolt, hullámvonalalkötegekkel díszített. 2. Mellette *vaskés*.
276. sír (122. kép 1–2): T.: ÉNy–DK. M.: 174 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sírlapon lévő skicc szerint a koponyánál két oldalon oszlophelyek vagy a koporsó lábának gödre volt. Mell.: 1. *Ló* hason fekvő csontváza a halott jobb oldalán, ellentétes tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Két-két db *vasfalera* a koponyán és a faron. 4. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyelpár* a ló jobb és bal oldala mellett. 5. *Hevedercsat* a bal oldali kengyel talpa mellett. 6. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 7. Lemez övgarnitúra: négyzetes *bronzcsat*, téglalap alakú, sima, préselt *öbveretek*, sima, hegyes végű *nagyszíjvég*. 8–9. *Vaskés vaskarikával* a jobb kéz mellett. 10. *Vascsipesz* a bal medencelapáton. 10. Lant alakú *vascsiholó*. 11. *Kova* a bal combcsont feje mellett. 11. *Vasár*.
277. sír: Adatai nincsenek felvéve.¹⁹² 50–55 éves (*maturus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Hasára rogyasztott *ló* bal oldalán fekvő csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Hatvannyolc kisebb és 2 nagyobb, félgömbös *ezüstveret* tetején ráforrasztott gombbal, a koponyán, háton, faron, combon. 4. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyelpár* a ló jobb és bal oldala mellett. 5. Dupla szíjszorító *bronzcsatok* a ló mellső lábai fölött. 6. Lemez övgarnitúra a derék körül: fecskefarkú, profilált karikájú *bronzcsat* lemeztesttel, négyzetes *ezüst öbveretek* 4 nagy *bronzszegeccsel*, középen kék üvegbetéttel és anélkül (8 db), lemez *övforgó*, sima, peremlemezes *kisszíjvégek* (4 db), *nagyszíjvég*, *bújtató*. 7. *Vascsat* a térdék között. 8. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 9. „*Kutyacsont?*”¹⁹³ a férfi bal térd mellett.
278. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 3–4. *Vaskés vaskarikával* a jobb kéznél.
279. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb combcsont mellett.
280. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* magasabban. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 3. Gömbölyű *orsógomb* a bal combcsonton.
281. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, hullámvonalas díszítésű *orsógomb* a jobb kéznél.
282. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A kezek a medencén feküdtek. Mell.: *Vascsat* a jobb oldali bordák alatt.
283. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
284. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb* a bal combcsontnál.
285. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb combcsont belső oldala mellett.
286. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. 22–25 éves (*adultus korú*) *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb kéznél.
287. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Jobb alkarja a medencén feküdt. Mell.: 1. *Bronzlemez* övgarnitúra a derék körül: négyzetes, saktábla mintás *öbveretek* (3 db), sima *nagyszíjvég*, indás, lemez *kisszíjvég*. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
288. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú és kerek *üveggyöngyök* a nyakon. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél. 4. *Állatcsontok* a csontváz fölött.

¹⁹² A Korek József által közölt fotó (KOREK 1943, XLVII. 1) nem a 277. sírt ábrázolja. A leírást a sírrajz alapján adjuk.

¹⁹³ A sírlapon a rajz egy kisebb csontot ábrázol, semmi esetre sem egész csontvázat.

289. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. 22–25 éves (*adultus korú*) nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* egymásba kapcsolva a jobb vállnál. 2. Dinnyemag alakú *üveggyöngyök* a jobb könyök táján. 3. *Allatbordák* a lábszárak között.
290. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. Három db *kavics* ugyanott.
291. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
292. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
293. sír: T.: DK–ÉNy. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
294. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 200 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Bronzgyűrű* a bal kézen. 3. *Bronz karperecpár* a jobb és bal alkaron. 4. *Üveggyöngyök* a bal karperec fölött. 5. *Vaskés* a bal felkar belső oldala mellett. 6. Négy db kis *vas ácskapocs* a jobb combcsont mellett kívül és belül. 7. Egész *marha* csontváza a halott jobb lába mellett.
295. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Gyöngy* a jobb szeméremcsontnál.
296. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop bal oldala mellett és a bal medencelapáton. 5. *Zárt bronzbújtató* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal medencén. 4. Lant alakú *vascsiholó* a bal combcsont fején. 5. Három db *kova* ugyanott. 6. *Vascsipesz* feltehetően ugyanott.
297. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Gyöngyosor* a nyakon. 2. *Vascsat* a medence alatt. 3. Kézszel formált *fazék*, pereme csipkézett, a koponya mellett.
298. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Kéttagú, gyöngyház, gerezdelt és kerek *üveggyöngyök* a nyakon. 3. Kéttős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal kéznél.
299. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. 50–55 éves (*maturus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencében.
300. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb vállnál és a keresztcsonton. 3. *Vaskarika* a bal könyöknél. 4. *Kova* a bal medencelapát alatt.
301. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a bal könyöknél. 2. Dinnyemag alakú *üveggyöngyök* ugyanott. 3. *Vascsat* a keresztcsonton. 4. Kéttős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb könyöknél.
302. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencénél. 2. Öt db tojás a jobb combcsonttól a bokáig.
303. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.
304. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
305. sír: T.: Ny–K. M.: 174 cm. 30–35 éves (*adultus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
306. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. 22–25 éves (*adultus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lemez övgarnitúra a derék körül: ovális *bronzcsat*, *bronzbújtató*, négyzetes *övdíszek*. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3–4. Két db *vaskés* a jobb combcsont mellett. 5. *Vaskarika* a bal medencelapáton.
307. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A bokák egymáson feküdtek. Mell.: 1. Köles alakú *üveggyöngyök* a nyakon. 2. *Vascsat* a jobb combcsonton. 3. Gömbölyű *orsógomb* a bal combcsont mellett. 4. *Állatcsont* a lábszárak között.
308. sír: T.: Ny–K. M.: 220 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza.
309. sír (121. kép 4): T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. 35–40 éves (*adultus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. *Csikózábla* a ló szájában. 3. *Vas lószerszámdíszek és falerák* a koponyán és a faron. 4. *Hevedercsat* a ló hátán. 5. Hurkos fülű, egyenes talpú *vas kengyelpár* a ló jobb és bal oldala mellett. 6. *Vascsat* a férfi keresztcsontján.
310. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
311. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. 50–55 éves (*maturus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapát alatt.

312. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
313. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzgyűrű* a jobb kézen. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb medencelapát és alkar között. 3. Kézzelel formált *fazék* a jobb térdnél.
314. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
315. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *40–45 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–3. Három *vascsat*, a két sima a jobb és bal medencelapáton, a csatlomezes a keresztcsonton. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4. *Ónkarika*.
316. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kézzelel formált *fazék* a lábfejeknél.
317. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
318. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált *fazék* a lábfejeknél.
319. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 195 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyak jobb oldala mellett. 3. *Bronz karperec* a bal alkaron. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal vállnál. 5. *Tojás* a jobb térdnél.
320. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *50–55 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő csontváza. Térdei kissé felhúzva feküdtek Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*, mindkettő a koponya, illetve a nyakcsigolyák bal oldala mellett. 2. Gömbölyű *orsógomb* a bal kar mellett. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. Két db kis *vas ácskapocs* a bokák között. 5. *Állatcsontok* a bal medence aljától a lábfejig. 6. Egész *marha(?)* a halott alatt(?).
321. sír: T.: Ny–K. H.: 280 cm, sz.: 170 cm, m.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a halott jobb oldalán, ellentétes tájolással.¹⁹⁴ 2. Oldalpálcás *vaszabla*. 3. Egyenes talpú, begyűrt sarkú *kengyel*: 4–6. Három db *vascsat* „a lószerszámon”. 7. *Vasfalera*. 8. Öntött övgarnitúra (a sírlap szerint nem rendes helyen, de KOREK 1943, 15. kép a csípő körül ábrázolja): ovális, rovátkolt karikás, hegyes pajzs alakú, áttört, szimmetrikus indás testű *övcsat*, egy- és kéttágú, áttört, griffes *veretek* (8 db), kettős lapú, laposindás *nagyszíjvég* és *kisszíjvégek* (3 db), gyöngysorkeretes, díszítetlen *övforgó*, áttört, lilomos, pajzs alakú *lyukvédők* (4 db), *mellékszíjveretek* (12 db). 9. *Vaskés*.
322. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
323. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* a nyaknál.
324. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyak körül.
325. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat*.
326. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 190 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Fülbevaló* a koponyánál.
327. sír: T.: Ny–K. M.: 230 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi*¹⁹⁵ hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Préselt övgarnitúra: ovális *övcsat* lemeztessel, négyzetes, griffes *övreretek* (5 db), préselt, kéttős lapú griffes *nagyszíjvég*, sima *kisszíjvégek* (2 db), patkó alakú *lyukvédő*. 2. *Vascsat* a jobb combcsont fején. 3. *Vaskés* a bal térdén, keresztben. 4. Áttört *csontgömb* a jobb kéznél. 5. Korongolt, egészen szűk nyakú, hullámvonalas díszítésű *korsó* a lábfejeknél.
328. sír: T.: Ny–K. M.: 220 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngysor dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* (103 db) egy csomóban, a jobb oldali bordák között. 2. *Vascsat* a keresztcsonton.
329. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *22–25 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *arany fülbevaló* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakon, a mellen, a karnál és deréktájon. 3. Poncolt háromszögekkel díszített *bronz karperecpár* az alkarokon. 4. *Arany fejesgyűrű* a jobb kézen. 5. *Bronz kövesgyűrű* a bal kézen. 6. *Vascsat* a bal combcsont fejénél.
330. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *25–30 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással.¹⁹⁶ 2. S alakú oldalpálcás *vaszabla*. 3. Félgömbös,

¹⁹⁴ A ló helyzetéről nincs feljegyzés a sírlapon, leírását Korek József alapján adom, melyet az eredeti temetőterkép ábrázolása is megerősít. A sír leletei, így a lószerszám részei azonban fel vannak sorolva a sírlapon.

¹⁹⁵ Wenger Sándor a nem és kormeghatározást 328. sírszámmal adja meg, de a kísérelőleletek alapján azonosítható a 327. sírral.

¹⁹⁶ A sírlapon a lóról nincs leírás, a fektetésére vonatkozó adatok Korek József publikációjából származnak.

bronzlemez *lőszerszámdíszek* (4 db). 4. Téglalap alakú, bronzlemez *lőszerszámvéretek* (8 db). 5. *Vascsat*. 6. *Vaskarika*. 7. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyel pár*. 8. Öntött, bronz övgarnitúra: ovális, profilált keretű, pajzs alakú, áttört indás testű *övcsat*, keskeny pajzs alakú, kéttagú, áttört indás *övvéretek* (7 db), leveles indás, áttört, egylapú, függesztőfüles *nagy- és kisszíjvég* (2 db), áttört *lyukvédők* (2 db), *mellékszíjvéretek* (4 db), sima *övforgó*, *bújtató*. 9. *Vaskés* a jobb kéznél. 10. *Vasár* a jobb kéznél.

331. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. 35–40 éves (*adultus korú*) férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.

332. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.

333. sír: T.: Ny–K. M.: 125 cm. 22–25 éves (*adultus korú*) férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A karok és a térdek két oldalra felhúzva feküdtek.

334. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. 30–35 éves (*adultus korú*) nő hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* ovális karikával a koponyánál. 2. Gömbölyű *orsógomb* a bal kéznél. 3. *Állatcsontok* (*marha?*) a két lábszár mellett.

335. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

336. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskarika* a bal medencelapáton.

337. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

338. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Vascsat* a keresztcsonton.

339. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.

340. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Három db *tojás* a lábfejek között. 3. Kisméretű *vas ácskapocs* a jobb lábfejnél.

341. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton.

342. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.

343. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.

344. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Üveggyöngyök*: „talán karék”. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. Kettős csonka kúp alakú, árkkolt *orsógomb* a bal kéznél.

345. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kerek *üveggyöngyök* a nyaknál. 3. *Vascsat* a medencén. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.

346. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. 50–55 éves (*maturus korú*) férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Övgarnitúra* a derék körül: kerek *bronzlemez véretek* (3 db), préselt, stilizált állatfej, *bronz szíjvégek* (2 db). 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Vaskarika* a jobb medencelapáton. 4. Kerek *csonttárgy* a jobb kéznél. 4. *Vas tarsolyzáró* két lyukkal. 5–6. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 7. Kisméretű *vas ácskapocs* a lábánál. 8. *Állatcsont maradványok* a lábfejeknél.

347. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Idős férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, bronz övgarnitúra: ovális karikájú, pajzs alakú testén madárbrázolással díszített *övcsat*, kerek, indás *övvéretek* (7 db), sima *övforgó*, S alakú indás, ívelt oldalú, hegyes végű, tokos *kisszíjvégek* (2 db). 2. *Vascsat* a jobb combcsont mellett. 3–4. Két db *vaskés* a jobb kéznél.

348. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.

349. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. *Vascsat* a jobb medencelapát alatt.

350. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üveggyöngyökből* a nyakon. 3. Átlyukasztott *érme(?)* a gyöngyök között.

351. sír (122. kép 3): Kettős sír. T.: Ny–K. M.: 220 cm. Jobbról 22–25 éves (*adultus korú*) férfi hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, bal oldala mellett *fiatal nő* ugyancsak hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Érintkező kezeiket összekulcsolták. A nő bal karja a medencén feküdt, gyöngysora a férfi nyakát is átfogta! Mell.: 1. *Ló* hason fekvő csontváza a *férfi* jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. *Kengyel pár*,

téglalap alakú füllel, egyenes talppal. 4–5. Két db *vascsat* a ló mellett. 6. Öntött, *bronz* övgarnitúra a férfi dereka körül: nyújtott ovális, rovátkolt karikájú, hegyes végű pajzs alakú testű *övcsat*, patkó alakú, gyöngyözött *lyukvédők* (2 db), *bronzlemez bújtató*, egy- és kétagú, griffes *önveretek* (6 db), tokos, egylapú, ívelt oldalú, hegyes végű, háromgriffes *nagyszíjvég*, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, S alakú indás *kisszíjvégek* (3 db). 7–8. Két db *vaskés* a férfi jobb combcsontja mellett. 9. *Vascsat*. 10. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a nő koponyája mellett. 11. Gyöngysor dinnyemag alakú *üvegyöngyökből* a nő és a férfi nyaka körül. 12. Üvegbetétes, rekeszes *mellboglárpar*.

352. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

353. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 200 cm. *Idős férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra: pajzs alakú, egy- és kétagú, áttört indás *önveretek* (5 db), állatküzdelmi jelenetes-szimmetrikus leveles indás, egylapú, tokos, hegyes végű *nagyszíjvég*, indás *kisszíjvég*, álló téglalap alakú *lyukvédő*, *vasbújtató*. 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.

354. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A jobb alkar a medencén feküdt. Mell.: Kézzelel formált, füles, virágcserep alakú *edény* a lábánál.

355. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált, csipkézett peremű *fazék* a lábfejek között.

356. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngycsüngős, ovális *bronz* *fülbevaló* a koponya alatt.

357. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *35–40 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

358. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 2. Kézzelel formált *fazék* a lábánál.

359. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb kéznél. 4. Három db *tojás* a jobb térdnél.

360. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *bronzcsat* kicsi, növényi indás, karéjos testtel a combcsontok között. 2. Laposindás, kettős lapú, függesztőfüles *kisszíjvég* a combcsontok között.

361. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyak körül. 3. *Vascsat* a keresztcsonton. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.

362. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. Kerek *bronzlemez (boglár?)* a nyakon.

363. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

364. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

365. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal vállnál és a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb medencénél.

366. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

367. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. *Vascsiholó* a bal comb közepén. 3. *Kovács*. 4. *Csontbogozó* a halott fölött 30 cm magasságban.

368. sír: T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett.

369. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Két *borjú* csontváza (a nő jobb oldalán).

370. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a medencében.

371. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *55–60 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lemez övgarnitúra: ovális, kettős szíjszorító *vascsat*, négyzetes *vas övdíszek* (7 db), sima *bronz* *nagyszíjvég* és egy *kisszíjvég*, patkó alakú *lyukvédők* (3 db). 2. Erősen benyomott oldalú *vascsat* a bal combcsont fején. 3–4. *Vaskés* *vaskarikával* a bal kéznél.

372. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 3. *Szárnyascsontok* a jobb lábánál.

373. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *45–50 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a bal kéznél.

374. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal alkar bal oldala mellett.
375. sír: T.: Ny–K. M.: 45 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
376. sír: T.: Ny–K. M.: 90 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. Sima, hengeres *csont tűtartó* a jobb kéznél. 3. Benne *vastű*. 4. Kézzelel formált *fazék* a bal kéznél.
377. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
378. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. Gömbölyű *orsógomb*. 3. Kézzelel formált *fazék* a medence fölött.
379. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált *fazék* a bokák között.
380. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *40–45 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencében.
381. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált *fazék* a sírban magasabban.
382. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Dudos *orsógomb* a bal kéznél.
383. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *40–45 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a bal kéznél.
384. sír: Fülkesír. T.: Ny–K. M.: 150–205 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája bal oldalán feküdt. Mell.: 1. *Ló* jobb oldalán fekvő csontváza a sír aknarészében, fejjel a *férfi* felé, rézsútosan. 2. *Csikózábla* a ló szájában. 3. Félgömb alakú *bronz lószerszámveretek* (2 db) a kantáron. 4. Hurkos fülű, kerek talpú *kengyelpár*. 5. *Hevedercsat*. 6. Lemez övgarnitúra: négyzetes, geometrikus mintás *bronzveretek* (2 db), *vasbújtató*. 7–8. Egy-egy *vascsat*. 9. *Vaskés* a jobb kéznél. 10. *Vaskarika* a bal medencelapáton.
385. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábai szétterpesztve feküdtek. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* *bronzlánc*tal összekapcsolva a bal vállnál. 2. Köles alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. Háromszög alakú poncmintával díszített *bronz karperecpár* a jobb alkaron és a bal mellett. 4. Hengeres *bronzgyűrű* a bal oldali karperec mellett.
386. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. *Csikózábla*. 3. Kerek talpú *kengyelpár*. 4. *Hevedercsat*. 5. *Vascsat* a gyermek bal vállánál. 6. *Vasbújtató*. 7. *Vaskés* a gyermek jobb oldala mellett. 8. *Kova*.
387. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 90 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Zárt *bronzkarika* a koponya bal oldala mellett.
388. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a férfi jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. *Csikózábla*. 3. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyelpár*. 4. *Hevedercsat*. 5. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 6. Öntött *varkocsszorítópár* a vállaknál. 7. Téglalap alakú, profilált, fecskefarkú *bronzcsat*. 10. *Vascsat*. 11–12. Két db *vaskés* a bal kéznél. 13. *Vaskarika* a bal medencelapáton.
389. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2–3. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 4. *Vaskés* a bal kéznél. 5. Átfürt *csont orsógomb* a bokák között. 6. *Vaskarika*.
390. sír (122. kép 4): Kettős sír. T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, bal lába mellett *gyermek* csontváza feküdt.
391. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *35–45 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat*. 2–3. Sima lemez *nagy- és küsszívég* a bal medencelapáton. 4. *Vaskés* a bal medencén.
392. sír: T.: Ny–K. M.: 126 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
393. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat*.
394. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
395. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2–3. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop jobb és bal oldala mellett. 4. *Vaskés* a bal kéznél.
396. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *40–45 éves (maturus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Három db *tojás* a jobb lábszárral párhuzamos sorban.

397. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal könyöknél.
398. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált *fazék* a lábfejnél.
399. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
400. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal alkar mellett. 2. *Vaskés* a bal kéznél.
401. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskarika* a bal medencelapáton. 2. Kisebb *állat (szárnyas)* a mellen. 3. *Marhalábszár* a térd alatt.
402. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
403. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
404. sír: T.: Ny–K. M.: 200 cm. *55–60 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
405. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Gyöngysor köles alakú és hosszúkás *üveggyöngyökből* a nyaknál. 3. Kézzelel formált *fazék* a lábnál.
406. sír:¹⁹⁷ Mell.: 1. *Vaszabla*. 2. *Kengyel pár*. 3. *Fülbevaló*. 4. Bronzlemez *nagyszíjvég*. 5. *Bronzcsat*. 6. *Vas övdíszek*. 7. *Vaskarika*. 8. *Vaskés*. 9. *Vascspesz*. 10. *Vascsiholó*. 11. *Kova*. 12. *Vasár*.
407. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. *Csikózábla*. 3. Téglalap alakú *fülű*, egyenes talpú, begyűrt sarkú *kengyel pár*. 4. Harmincnyolc db préselt, aranyozott, téglalap alakú *bronzlemez lószerszámveret* geometrikus indadíszel. 5. *Ezüst karika-fülbevaló pár*. 6. Lemez övgarnitúra: bronzhuzalból sodrott *övforgó*, négyzetes *bronz övdíszek* (6 db), kerek *bronz övdíszek* (3 db), ovális, szíjszorító *vascsat*, sima, ívelt oldalú, hegyes végű, *bronz nagy- és kisszíjvégek* (4 db), karikacsüngős *bronzveret*. 7. *Vaskés* a bal combcsonton, keresztben. 8. *Bronzcsörgő*.
408. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a jobb kéznél.
409. sír: A sír adatai nincsenek felvéve.
410. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.
411. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló pár* a koponyánál. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üveggyöngyökből* a nyakon. 3. *Vascsat* a bal kéznél. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél. 5. *Vaskés* a bal kéznél.
412. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
413. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
414. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *22–25 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.
415. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 2. Kézzelel formált *fazék* a bal kéznél. 3. *Szárnyascsonok* a bal combcsontnál.
416. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *22–25 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a gerincoszlopon. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.
417. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. *Bronzlemez* a kés nyelénél.
418. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a bal combtőnél. 3. *Vaskés* a jobb alkarnál.
419. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *35–40 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a gerincoszlop jobb és bal oldala mellett. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. *Vasár* a medencében. 5. Másik *vasár?* a jobb lábszár mellett.
420. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *50–55 éves (maturus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló pár* a koponya mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 4. Kézi korongolt, hullámvonalköteg-díszes *fazék* a bal lábnál. 5. *Tojás* a bal combcsont alatt.
421. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált *fazék* a jobb lábfej mellett.

¹⁹⁷ Korek József közlése alapján, aki az ásatási naplóra hivatkozik. Ma már nem lelhető fel ilyen dokumentum és sírlapja sincs.

422. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló-pár* a koponya mellett. 2. *Vascsat* a medencében. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal könyöknél. 4. *Vaskés* a nyakánál. 5. Kézzel formált, csipkézett peremű *fazék* a bal láb mellett.
423. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb térdnél.
424. sír: T.: Ny–K. M.: 144 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
425. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzel formált virágcserep alakú edény, pereme csipkézett, a koponya jobb oldalán.
426. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
427. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
428. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.
429. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
430. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *30–35 éves (adultus korú) nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzkarika* a bal oldali bordák között. 2. *Vaslánc* a bal oldali bordák között. 3. Kézzel formált *fazék* a lábnál.
431. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Csontbogozó* ugyanott.
432. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb kéznél és a medencében. 3. *Vaskarika*. 4. *Vaskés* a jobb kéznél. 5. Lant alakú *vascsiholó* a bal medencelapáton. 6. Két db *kova*. 7. *Vasár* a bal medence mellett. 8. Kisebb *állatcsontok* a lábaknál.
433. sír: T.: Ny–K. M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a bal vállnál. 3. *Vaskés* a bal kéznél. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél. 5. *Állatbordák* a lábszárnál.
434. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lengőcsüngős *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú és kerek *üvegyöngyök* a nyaknál és a bal váll mellett. 3. *Bronzlemez* a koponya mögött. 4. *Vas karperec* a jobb alkaron. 5. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 6. *Vaskés* a jobb kéznél. 7. Kisebb *állatbordák* a lábfejeknél.
435. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyaknál. 3. *Vas karperec* a jobb alkaron. 4. *Vaskés* a bal kéznél. 5. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb combcsontnál. 6. *Állatállkapocs* a lábszáron.
436. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Üvegyöngyök* a nyaknál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
437. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Folyatott rátétdíszes *üvegyöngyök*. 3. *Szárnyas* a jobb vállnál. 4. Két db *tojás* a jobb vállnál és a jobb kéznél.
438. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *30–35 éves (adultus korú) férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb és bal medencelapáton. 3. Lant alakú *vascsiholó* a bal alkar mellett. 4. *Kovák* ugyanott. 5–6. Két db *vaskés* a keresztcsonton és a bal kéznél. 7. *Csontbogozó* a bal kéznél. 8. *Vasár* a jobb medencelapáton.
439. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb kéz mellett és a bal alkar alatt. 3. *Vaskarika* a bal alkar alatt. 4. *Vaskés* a bal kéznél.
440. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
441. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
442. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a jobb alsó bordánál. 3. Lant alakú *vascsiholó* a bal alkar mellett. 4. *Kovák* ugyanott. 5. *Vaskés* a bal kéznél.
443. sír: T.: Ny–K. M.: 90 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
444. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
445. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
446. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 170 cm. *Fiatal férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.
447. sír: Kettős sír. T.: Ny–K. M.: 160 cm. Balról *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza, mellette jobbról

gyermek csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a felnőtt medencéjében. 2. *Karika-fülbevaló* a gyerek koponyájának jobb oldala mellett. 3. *Üveggyöngyök* a gyerek álla alatt.

448. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

449. sír:¹⁹⁸ 50–55 éves (*maturus korú*) *férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött övgarnitúra a derék körül: állatküzdelmi jelenetes, tokos, egylapú, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszíjvég*, karikás csüngős *vas övveretek* bronzszegeccsel (11 db). 2. *Vaskés* a jobb combcsont mellett.

450. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a jobb medencelapáton.

451. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

452. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

453. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vassarló* a jobb felkarnál.

454. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* medencetájon. 3. Kézszel formált *fazék* a bal bokánál.

455. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

456. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Övgarnitúra a derék körül: kerek, *bronzlemez veretek* (6 db), *bronzlemez nagyszíjvég*, kerek *bronzcsat*. 2. *Vascsat* a bal szeméremcsontnál. 3. *Vaskés* a jobb combnyaknál.

457. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Lábai felhúzva feküdtek. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyában. 2. Egy-egy dinnyemag alakú *üveggyöngy* a jobb és bal könyöknél. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.

458. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.

459. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Állatcsontok* a lábfejnél.

49. Szentes-Kistőke (Csongrád megye), x: 153 600, y: 744 250

A lelőhely Szentes határának északi részén fekszik, a Tőke-ér és a szentes–szolnoki vasútvonal kereszteződésétől északra, az ér nyugati partján, a környezetéből kiemelkedő, háromszög alakú partos részen (tszf-i ma.: 81). 1929 augusztusában Tóth Gergely földjén vályoggyöngör ásásakor sírok kerültek elő. Csallány Gábor 1929 és 1936 között összesen 147 sírt, közöttük 85 késő avar kori temetkezést tárt fel.¹⁹⁹ Az ásató feljegyzése szerint a temető nem teljesen feltárt (*123. kép*). A sírok a 7. század utolsó, illetve a 8. század első negyedére keltezhetőek.

1. sír: T.: Ny–K. M.: 144 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A csontváz bőrön(?) feküdt (hosszan elnyúló fehér elszíneződés a jobb és a bal oldalon. Mell.: 1. Két db mag alakú *borostyángyöngy* a medence mögött. 2. *Vascsat* a combcsontok között. 3. *Orsókarika* a jobb combcsont mellett. 4. Kézszel formált *bögre* a jobb láb mellett.

2. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Gyöngyosor: dinnyemag és köles alakú *üveggyöngyök* a nyakon. 3. Ovális *vascsat* a medence alatt.

3. sír: T.: Ny–K. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 2. *Állatcsontok* a lábánál (*juh(?) lábcsontjai*).

4. sír: Lovassír. T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egész *ló* a halott jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyel pár* a ló jobb és bal oldala mellett. 3. Egy-egy piskóta alakú *csontcsat* a kengyelek mellett. 4. *Hevedercsat* a ló bal oldala mellett. 5. *Bronzlemez övgarnitúra* a férfi deréktáján: téglalap alakú *övveretek*, *lyukvédők*, *kisszíjvég*. 6. *Vascsat* a medencén. 7. Hosszúkarú *vaseszköz* a jobb kézben. 8. *Vaslánc* a bal oldali bordák mellett.

¹⁹⁸ Leírását KOREK 1943, XLVII. 2 fotó alapján adom.

¹⁹⁹ LISKA 1997, 159; MADARAS 2002, 355; KJM RégAd: 179-84, 324-85; MFM RégAd: 1733-93; MNM RégAd: 32.Cs.I.9., 383.Sz.VII.

5. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb medencelapáton.
6. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 60–80 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapát alatt és a keresztcsontnál. 3. Vasszegeccsel átütött hosszúkás *vaslemez* a bal lábnál.
7. sír: T.: Ny–K. M.: 95 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Az ásató vastag, barna bőrt figyelt meg az egész test alatt. Mell.: 1. Hosszú gyöngysor: dinnyemag és köles alakú *üveggyöngyök* a nyakon és a mellen. 3. Ovális *vascsat* a jobb medencelapáton.
8. sír: T.: Ny–K. M.: 90 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött-lemez *bronz(?)* övgarnitúra: egylapú, tokos, ívelt oldalú, szimmetrikus S alakú, áttört indás *nagyszíjvég*, vaslemez *bújtató*, lemez *övdíszek*. 2. *Vascsat* a bal medencelapát alatt. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
9. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Alatta fehér elszíneződést (bőr?) figyelt meg az ásató. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* a bal alkarnál.
10. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vasbújtató* a medence felett. 2. *Vascsat* ugyanott. 3. *Nyílcsúcs* a bal medencelapátnál. (A tárgyak elvesztek.)
11. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb alkar belső oldalán. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.
12. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal karja a medencében feküdt. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéz alatt, a medencében.
13. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél.
14. sír: T.: Ny–K. M.: 116 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2–3. Két db *vascsat*, az egyik a bal medencelapáton került elő.
15. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a jobb medencelapát felső részén. 3. *Vaskés* a bal medence felett. 4. *Juhcombsont* a lábnál.
16. sír: T.: Ny–K. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a bal kéznél.
18. sír: T.: Ny–K. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Gyöngysor: nagyrészt dinnyemag alakú, illetve köles alakú *üveggyöngyök* a nyaknál. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél. 5–7. Két *kosfej*, *juhsontok* és egy nagyobb *állat koponyája (marháé?)* lábak felett.
19. sír: T.: Ny–K. M.: 95 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskarika* a bal medence felett (mögött). 3. *Vaskés* a bal kéznél.
20. sír: T.: Ny–K. M.: 116 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
21. sír: T.: Ny–K. M.: 40 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
22. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 150 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. *Vas ácskapocs*. 3. Nagy mennyiségű „*hasított állatcsont (marha?)*” a halott felett.
23. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 144 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló*. 2. Öt db orsó alakú, fehér *üveggyöngy*. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 5. Sok *marhacsont* a lábnál.
24. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Idős férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
25. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Felnőtt(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
26. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat*.
27. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vas-ezüstlemez* övgarnitúra: *vascsat* két szíjszorító szalaglemezzel, téglalap alakú, *vas övveretek* bronzszegeccsel (3 db), trapéz alakú *vas övveretek* ezüstlemez borítással, bronzszegeccsel (3 db), préselt ezüst kisszíjvég bronz peremszalaggal. 2. *Vascsat*.
28. sír: T.: Ny–K. *Felnőtt(?)*. A sírt a szántás szétroncsolta.
29. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
30. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Felnőtt* jobb oldalán fekvő csontváza. A karok felhajlítva, a lábak keresztben feküdtek.
32. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a keresztcsonton.
33. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Idős nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A halott mellett és fölött deszka

maradványai figyelte meg az ásató. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Gyöngysor: köles, dinyemag alakú *üvegyöngyök* a nyakon.

34. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

35. sír: T.: Ny–K. Sírlapja hiányzik, a térkép szerint, tájolása alapján avar kori.

36. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. Lant alakú *vascsiholó* a bal kéznél.

37. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* hegye medencetájékon. 2. *Vastárgy* (*nyílcsúcs?*) a jobb alkar mellett.

39. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapát mögött. 2. *Vaskés* a bal alkarnál.

40. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

42. sír: T.: Ny–K. M.: 162 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egy-egy *vascsat* a combcsontok között és a jobb kéz mellett. 2. *Vaskarika* a jobb kéznél.

44. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája jobbra fordult. Mell.: 1. *Vascsat* a gerincoszlop végén. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.

45. sír: T.: Ny–K. M.: 154 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A lábszárak felhúzva feküdtek.

46. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaslemezek* a nyaknál, medencénél, karok és láb mellett. 2. *Vaskés*. 3. *Edény* a bal lábfejnél.

47. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

48. sír: T.: Ny–K. M.: 165 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a medencében.

49. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a jobb medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a lábszárak között.

50. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaslemezek* a lábfejeknél.

51. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Hullámvonaldíszes, fekete *edény* a jobb lábfej mellett.

52. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a bal medencelapáton és a bal combcsont felső végénél. 3. *Vaskés* a bal sarokcsontnál.

53. sír: T.: Ny–K. M.: 144 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. Dinyemag alakú *üvegyöngy*. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton. 4. *Vaskés*.

54. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kis *vaslemez* a lábánál.

55. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.

56. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

57. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal alkarnál.

59. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Felnőtt* jobb oldalán fekvő, zsugorított csontváza.

60. sír: T.: Ny–K. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*. 2. Kissé domború, közepén lyukas *bronzkorong*.

61. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

62. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a lábánál. 2. *Állatcsontok* a lábánál.

63. sír: T.: Ny–K. M.: 110 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

64. sír: T.: Ny–K. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

65. sír: Kettős sír. T.: Ny–K. *Felnőtt-gyermek*. Sírcédulája hiányzik.

66. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Idős férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. Két db nagyméretű *vas ácskapocs* a jobb combcsontnál. 3. Töredékes *vaslemezek* a lábánál.

67. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a nyak bal oldala mellett. 3. Három-négy db közepes méretű *vas ácskapocs* a nyak bal oldalán, a bal kéznél és a combcsont mellett.

68. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb combcsont mellett.
70. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb felkar mellett. 3. Több kisméretű *vas ácskapocs* a jobb lábszáron, a jobb térden, bokánál.
71. sír: M.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája a mellkas bal oldalára billent. Mell.: Bújtatószerű *vastárgy* a bal kéznél.
72. sír: T.: Ny–K. *Felnőtt(?)* Sírcédulája hiányzik.
74. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Gyöngysor dinnyemag alakú *üvegyöngyökből*.
75. sír: T.: Ny–K. M.: 136 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Két szem *üvegyöngy* a jobb felkarnál.
76. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
77. sír: T.: Ny–K. M.: 153 cm. *Felnőtt(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
79. sír: T.: Ny–K. M.: 146 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal medencelapáton.
80. sír: T.: Ny–K. M.: 116 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
81. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
82. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Juh* csontváza a halott jobb oldalán, fejjel a koponya felé.
83. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
84. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
85. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 125 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal keze a medencén feküdt. Mell.: 1. *Bronz karika fülbevaló* a koponya alatt. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. *Tojás* a medence mögött. 4. Vöröses színű, korongolt, füles *bögre* a medencén.
86. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145+30–40 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. *Fibula(?)* a sírgödör jobb szélén, 1 m mélységben.
87. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 95+30–40 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Egy *üvegyöngy* a nyaknál. 2. Kis gömb alakú *orsógomb* a bal kéznél.
88. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 40+? cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai a medencén feküdtek.
89. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 54+? cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Karjai a medence alatt feküdtek.
90. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: *Vaskés* a comb belső oldalán, a kéz alatt.
91. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 110 cm. *Felnőtt(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
93. sír: T.: Ny–K. M.: 60 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
94. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 75 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kis, ovális *bronzcsat* csatlemezzel a bal medencelapáton. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. *Kova* a jobb kéznél. 5. *Vaseszköz* a jobb medencelapáton. 6. Kis *vasszegecs* a jobb térdnél.
95. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 70 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koporsós temetkezés. Mell.: 1. Közepes méretű *vas ácskapocs* a bal combcsontnál. 2. Füles, korongolt, barnás *bögre*. (Az eredeti sírlap nem, csak Csallány Dezső leírása említi.)

50. Szentes-Nagyhegy (Csongrád megye)

A lelőhely Szentes határának északkeleti részén található, a Veker-értől délre néhány száz méterre, a nagyhegyi magaspart (tszf-i ma.: 85 m) északnyugati felében. A területen Csallány Gábor 1927 és 1932 között, illetve 1941-ben végzett ásást (124. kép). A feltárt sírokat a szőlők tulajdonosai szerint tartotta nyilván, és többször újrakezdte a számozást. A temető egyik része (I) Csallány Dezső leírása alapján Juhász János (1927–28, 1–139. sír), Musa János (1929, 140–173. sír) és Gálfy Lajos (1932, 174–236. sír) földjén került elő, összesen 236 sír. A másik, kb. 60 m távolságra elterülő, földhátinak nevezett temetőrészlet (II) a gepida

temető szomszédságában található, ahol Musa János (1929, 1931), Somogyi Lajos (1930) és Vass Sándor (1941) földjén összesen 145 sír került elő. Rendelkezőnk még feljegyzéssel Juhász Lajos földjéről is, ahol 1928-ban 115 sír került elő, de arra nézve nincs adat, hogy ez melyik temetőrészlethez tartozik. Ahogy a fennmaradt feljegyzések alapján ma már az sem állapítható meg, hogy a feltárt temetőrészletek egy, vagy valóban két temető részei.²⁰⁰ A temetőről rendelkezésre álló források nem mindenben felelnek meg egymásnak, a leletek is keveredtek, az eredeti sírlapoknak csak egy része van meg. A hiányosan fennmaradt sírlapok, feljegyzések miatt nem volt mód minden sír leírását elkészíteni, lényegesen több összetartozó tárgye gyűttest ismerünk, elsősorban Csallány Dezső rendszerező munkájának köszönhetően.²⁰¹ A temető a 7. század utolsó negyedétől a 9. század elejéig terjedő időszakra keltezhető.

Szentes-Nagyhegy (I) Musa János szőlője, 1929

140. sír: M.: 200 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, bronz övgarnitúra a derék körül: laposindás testű *övcsat*, *bújtató*, kettőslapú, függesztőfüles, áttört indás (liliomos) *nagyszíjvég*, hasonló, liliomos *kisszíjvégek* (4 db), keskeny pajzs alakú, kéttagú, áttört *övveretek* (4 db), *övforgó*, V alakú, áttört *lyukvédők* (2 db).

141. sír: *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

142. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, m.: 185 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskés* a jobb kéznél.

143. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, m.: 180 cm. *Nő* feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, hiányos csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a koponya körül. 3. *Vas karperec* a bal alkaron. 4. *Edény* a bal kéz és a medence között. 5. *Faedény* vasabroncsai ugyanott. 6. *Orsógomb* a jobb oldalon. 7. *Vaskés*.

144. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, m.: 200 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Két db *gyöngy* a nyak táján.

145. sír: T.: Ny–K. M.: 115 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ólomdarab*. 2. Összesodort *bronz drótdarabok*. 3. *Csonteszköz* (szarv). 4. *Fejes bronztű?*

146. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 185 cm, m.: 190 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Dinnyemag, henger, gömb alakú *üvegyöngyök* a nyaknál és a karnál, hosszában.

147. sír: Kettős sír(?). T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. 85 cm mélyen két év körüli *gyermek*, lejjebb *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a nő koponyájánál. 2. Kerek *lemez* a nő homlokánál. 3. *Vas láncszemek* a nő hátánál. 4. Dinnyemag és köles alakú *üvegyöngyök* a nő hátánál. 5. Szögletes keresztmetszetű *bronz karperec* a nő koponyájánál és a jobb karján. 6. *Orsógomb* a nő bal karjánál. 7. *Vascsat* a nő medencéjénél. 8. *Bronzpálcika* visszahajlított füllel és sodrott szárral. 9. *Vas lemeztöredék* a gyermek jobb karjánál.

148. sír: T.: Ny–K. H.: 200 cm, m.: 175 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, bronz övgarnitúra a derék körül: ovális *csat* testén szimmetrikus S alakú indával, pajzs alakú, egy- és kéttagú, áttört indás *övveretek* (6 db), egylapú, tokos, áttört indás *nagyszíjvég*, *lyukvédők* (3 db), sima *övforgó*. 2. *Vascsat*. 3. *Vaskés* a jobb lábszár mellett.

149. sír: H.: 145 cm, m.: 160 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.

150. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.

151. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 180 cm, m.: 195 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag és hasáb alakú, illetve gömbölyű, betétes *üvegyöngyök* a nyak körül. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* körkörös díszítéssel a bal kéznél. 4. *Vasdarabka*. 5. *Marha* „majdnem egész csontváza” a halott a jobb oldala mellett, majdnem a sír teljes hosszában, keskenyen elnyúlva.

152. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 220 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.

153. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: *Vascsat*.

²⁰⁰ Az itt közölt tényleges sírmennyiség eltér az ADAM-ban szereplő összefoglaló adatoktól (LISKA–MADARAS 2002, 356).

²⁰¹ LISKA 1997, 161–162; LISKA–MADARAS 2002, 256; KJM RégAd: 235-84, 236-84, 240-84, 385-92, 387-92, 309-85, 310-85, 314-85; MNM RégAd: 31.Cs.I.

154. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevalópár*. 3. *Üvegyöngyök*. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.
155. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 190 cm, m.: 165 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya bal oldala mellett. 2. Gömbölyű *orsógomb*.
156. sír: H.: 230 cm, sz.: 120 cm, m.: 142 cm (ló), 160 cm (a halott). *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Ló* csontváza, a mélységadatok alapján, a halott fölött.
157. sír: H.: 210 cm, m.: 200 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. Ovális *karika-fülbevaló*. 7. Öntött, *bronz* övgarnitúra: hosszúkás pajzs alakú, egy- és kéttagú poncolt háttérű övveretek, az egyik csüngője karikás (13 db), kettőslapú, függesztőfüles, áttört laposindás *nagy- és kisszíjvég* (3 db), poncolt háttérű *lyukvédők* (2 db) és mellékszíjveretek (17 db), sima *övforgó*. 2. Lant alakú *vascsiholó* a lábaknál. 3. Két db *kova* ugyanott. 4. *Vaseszköz* ugyanott. 5. *Vaskés*. 6. *Edény* a jobb lábánál.
158. sír: M.: 200 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: *Ló vagy marha* csontváza a halott balján.
159. sír: M.: 100 cm. *Felnőtt(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
160. sír: M.: 130 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
161. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, m.: 200 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a jobb combcsont alatt. 3. *Edény* a lábszárak között.
162. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. Dinnyemag és korong alakú *üvegyöngyök* a nyak táján. 3. Közöttük lószerszámveretre emlékeztető, négyyszögletes *bronzveret* a mellkason.
163. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, m.: 185 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális, gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyaknál. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal lábánál.
164. sír: M.: 175 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Kézzel formált *edény* a bal kéznél.
165. sír: M.: 170 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: *Szíjvég* a jobb könyöknél.
166. sír: M.: 100 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Hajlított *vaspántok* (sérvkötő?) textilmaradvánnyal medencetáján.
167. sír: M.: 190 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2–3. Két *vascsat* (az egyik vaskarika?) a medence bal oldalán.
168. sír: M.: 170 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
169. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, m.: 204 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális bronz *fülbevaló* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú és gömbölyű *üvegyöngyök*. 3. *Vascsat*. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 5. *Edény* a lábaknál.
170. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, m.: 210 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Bronzcsat* a medencében. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Vaskapocs* a jobb alkaron. 4. *Faedény abroncsai és fogantyúja* a lábaknál.
171. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 170 cm, m.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ovális *fülbevalópár* a koponyánál, egymásra téve. 2. *Üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Orsógomb* a bal kéznél.
172. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bogyócsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú, gerezdelt, iker, henger, hasáb alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Vascsat* a medencében. 4. *Vas karperec* a bal alkaron. 5. *Orsógomb* a jobb kéznél. 6. *Vaskés* a bal karnál.
173. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 200 cm, m.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Hús db-ból álló övgarnitúra (nincs meg).

Szentes-Nagyhegy (I) Gálfy Lajos 141. sz. szőlője, 1932

174. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 160 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár*.
175. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Öntött, *bronz* övgarnitúra: ovális *csat* áttört virágdíszes testtel, pajzs alakú, egy- és kéttagú, laposindás *övveretek* (5 db), sima *övforgó*, V alakú, áttört *lyukvédők* (2 db) és szív alakú *mellékszíjveretek* (10 db), kettőslapú, függesztőfüles laposindás *nagy- és kisszíjvégek* (3 db).

176. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. Kis *edény* fedővel a medencénél.
177. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 140 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
178. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 145 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
179. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 145 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.
180. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél. 2–3. Egy kézzel formál *edény* és egy korongolt, sárgásbarna színű, füles *bögre* a lábaknál.
181. sír: Felnőtt. T.: DNY–ÉK. M.: 156 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzel formált *edény* a térdnél.
182. sír: T.: NY–K. M.: 173 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* (csikó) csontváza a halott mellett, ellentétes tájolással. 2. Öntött, bronz övgarnitúra: ovális *csat* vésett-poncolt leveles indás testtel, keskeny pajzs alakú, egy- és kéttagú, vésett-poncolt *övveretek* (18 db), pajzs alakú, vésett-poncolt *lyukvédők* (3 db) és *mellékszívveretek* (17 db), *bronzlemez bújtató*, sima *övforgó*, kettőslapú, függesztőfüles, laposindás *nagy- és kisszíjvégek* (2 db). 3. *Vascsat*. 4. *Vaskés* a férfi lába és a lófej között.
183. sír: T.: DNY–ÉK. H.: 185 cm, m.: 185 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vaskés* vagy *csiholó* a jobb kéznél. 3. *Kova* ugyanott.
184. sír: T.: NY–K. M.: 190 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, bronz övgarnitúra: keskeny pajzs alakú, egy- és kéttagú, vésett-poncolt *övveretek* (6 db), pajzs alakú *lyukvédők* (2 db) és *mellékszívveretek* (10 db), kettőslapú, függesztőfüles, laposindás *nagyszíjvég, bújtató*. 2. *Marha* a férfi koponyája táján. 3. *Állatsontok* a lábánál.
185. sír: T.: D–É. M.: 156 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskarika*. 2. *Vaskés* a jobb combcsonton.
186. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 150 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. Három-négy db *vas ácskapocs* a bal lábfejnél.
187. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 170 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
188. sír: M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevaló*. 2. Három db dinnyemag alakú *üvegyöngy*. 3. Ovális *bronzcsat* deréktájon. 4. *Vascsat*. 5. Kerek *bronzlemez töredéke*.
189. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a bal combcsonton.
190. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú és gömbölyű, illetve folytatott rátétdíszes *üvegyöngyök*.
191. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 185 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzcsörgő* a lábaknál. 2. Kézzel formált, virágcserep alakú *edény* a lábaknál.
192. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 160 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
193. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 185 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Bronzlemez boglárpár* a mellen. 4. *Bronzcsat* a medence táján.
194. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 175 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevaló* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyakon. 3. Kézzel formált *edény* a koponya bal oldala mellett.
195. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Bronzfibula* a deréktájon.
196. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Fülbevaló*. 2. *Orsógomb*. Mindkettő magasabban került elő.
197. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyakon. 3. *Bronzcsat* a jobb medencelapáton. 4. *Orsógomb* a jobb kéznél.
- 198/a sír:²⁰² T.: NY–K. 215 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, bronz övgarnitúra: keskeny pajzs alakú, gyöngyözött, középen áttört, egy- és kéttagú *övveretek* (16 db), pajzs alakú, sima *lyukvédők* (2 db) és *mellékszívveretek* (11 db), gyöngyözött, középen áttört, függesztőfüles *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 2. *Vascsat*. 3. *Vaskés*. 4. *Vaskarika*.
- 198/b sír: Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló*. 2. *Üvegyöngyök*.
200. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 145 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevaló* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyakon. 3. Enyhén kettős kúpos *orsógomb* a bal kéznél.

²⁰² A 198/a–b sírnek lapja, leírása nincs.

201. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
202. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 190 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. Hiányos öntött, *bronz* övgarnitúra veretei szétszóródva: keskeny pajzs alakú, gyöngyös, közepén áttört *övveret* (1 db), V alakú, hasonló mintás *lyukvédő és mellékszíjveret*, ovális *csat* hasonló testtel. 2. *Vaskés*. 3. Kézzelel formált, vonaldíszes *edény* a lábknál.
203. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 145 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
204. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 105 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
205. sír: T.: DNy–ÉK. H.: 170 cm, m.: 190 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. *Üveggyöngyök* a nyakon. 3. *Vaskés* a medence táján. 4. *Orsó* a jobb kéz táján. 5. Korongolt, sárgászörös füles *bögre* a jobb kéznél.
206. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 120 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Fülbevalópár* a koponyánál.
207. sír: T.: Ny–K. M.: 220 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencénél. 2. *Vaskés* a bal kéznél. 3. Korongolt, hosszú nyakú, füles sárga *korsó* a lábknál.
208. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 180 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a medencében és a bal combcsont tövébenél. 3. *Vaspálca* töredék. 4–5. Egy-egy *vaskés* a jobb és bal combcsontnál. 6. Kézzelel formált *edény* a bal lábfejnél.
209. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 170 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *bronz fülbevalópár*. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton. 3. Gömbölyű *orsógomb* a bal kéznél.
210. sír: T.: Ny–K. M.: 190 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra a derékon: csuklós *csat* növénymintás testtel, trapéz alakú *bronzcsat*, *övforgó*, háromszög alakú *lyukvédők*, pajzs alakú, növényi mintás *mellékszíjveretek* (9 db), pajzs alakú, kéttagú, áttört, laposindás *övveretek* (7 db), kettőslapú, függesztőfüles, laposindás *nagy- és kisszíjvégek* (4 db). 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett.
211. sír: T.: Ny–K. M.: 210 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra: kettőslapú, függesztőfüles, laposindás *kisszíjvég* (2 db), pajzs alakú *mellékszíjveretek* (24 db), keskeny pajzs alakú, kéttagú, áttört S alakú indás *övveretek* (14 db).
212. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 2. *Bronz karperec* a bal karon. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb kéznél.
213. sír: T.: Ny–K. M.: 170 cm. *Idős férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
214. sír: T.: Ny–K. Sz.: 140 cm, m.: 200 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra: *övcsat* áttört növényi mintás testtel, keskeny pajzs alakú, kéttagú, indadíszes *övveretek* (15 db), pajzs alakú *lyukvédők* (3 db), *övforgó*, *bronzlemez bújtató*, háromszög alakú *mellékszíjveretek* (26 db), kettőslapú, függesztőfüles, növényi mintás *nagyszíjvég* és hasonló *kisszíjvégek* (4 db). 2. Arcábrázolásos *bronzcsörgő*. 3. *Fokos*. 4. Korongolt, sárga, füles *korsó* a lábknál.
215. sír: T.: Ny–K. H.: 180 cm, m.: 210 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lengőcsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú és folytatott szegélyű *üveggyöngyök* a nyakon és elszórtan a lábknál. 3. Három db *bronz karperec*, egy a bal, kettő a jobb alkaron. 4. Kis *bronz szíjvég* a derék táján. 5. Kis *vas ácskapocs*(?) a lábknál. 6. *Állatállkapocs* a láb fellett.
216. sír: T.: Ny–K. M.: 220 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Apró *övveretek*.
217. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 280 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A sírban famaradványt figyeltek meg. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár*. 2. Öntött, *bronz* övgarnitúra: ovális, gyöngyözött *csat* négyszögletes, áttört növényi mintás testtel, háromszög alakú *lyukvédők* (4 db), pajzs alakú *mellékszíjveretek* (11 db), *övforgó*, pajzs alakú, kéttagú, áttört *övveretek* (7 db), indadíszes *kisszíjvégek*, csuklós *nagyszíjvég* medalion díszítéssel, az egyikben balra néző, varkocsos férfi mellkép, felemelt jobb kezében botot tart, a többi 3 mezőben növényi minta. 2. *Vaskarika*. 3. Több nagyméretű *vas ácskapocs*.
218. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 180 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
219. sír: T.: DNy–ÉK. M.: 220 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
220. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár* a koponyánál és a jobb kéznél.
221. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 185 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Fülbevalópár*, egyik

hasáb alakú gyönggyel, másik kerek *üveggyöngyökkel* a koponyánál és a mellen. 2. Kézzelel formált *edény* a lábánál.

222. sír: T.: Ny–K. M.: 210 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. Kis *bronzcsat*, négyszögletes testén három szegecs, a jobb felkarnál. 2. Áttört növényi mintás kis *bronz szíjvég* a jobb combcsont mellett.

223. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra: ovális *övcsat* testén ötszirmú díszítéssel, hosszúkás pajzs alakú, vésett-poncolt *övveretek* (14 db), kettőslapú, függesztőfüles *nagy- és kisszíjvégek* (3 db), pajzs alakú, vésett-poncolt, levélmintás *lyukvédők* (2 db), pajzs alakú *mellékszíjveretek* (25 db), *övforgó* poncolt indákkal. 2. *Vascsat*. 3. *Vaskés*. 4. *Vaslándzsa* (a sírleírásban), *vaskard* Csallány D. tárgyleírásában (a leltárkönyvben egyik sem szerepel).

224. sír: T.: K–Ny. M.: 180 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra: hosszúkás pajzs alakú, vésett-poncolt, egy- és kétagú *övveretek* (8 db), *lyukvédők* (4 db és pajzs alakú *mellékszíjveretek* (9 db), kettőslapú, függesztőfüles, gyöngyözött, áttört indás *nagy- és kisszíjvég* (2 db). 2. *Edény* a koponyánál. 3. *Vascsat*. 4. *Vaskés*.

225. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Két *pityke* (*boglár?*) a mellen. 3. Dinnyemag alakú *üveggyöngyök*. 4. Rovátkolt fejű *bronztű*. 5. Gömbölyű *orsógomb* a jobb felkarnál. 6. *Vaskés* medencetájon. 7. Kézzelel formált *edény* a bal lábánál. 8. Kettő vagy több, préselt, gúla alakú *bronzlemez* (utóbbi csak Csallány D. tárgyleírásában).

226. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kézzelel formált, virágcserep alakú *edény* a koponyától balra. 2. *Vaskarika* a nyaknál.

227. sír: T.: Ny–K. M.: 175 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra: *övcsat* áttört, aranyozott testtel, pajzs alakú, kétagú, laposindás *övveretek* (10 db), kettőslapú, függesztőfüles, laposindás *nagyszíjvég*, pajzs alakú, növénymintás *lyukvédők* (5 db), trapéz alakú, középen áttört, gyöngyözött *mellékszíjveretek*. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Edény* a jobb térdnél.

228. sír: T.: Ny–K. M.: 185 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Kézzelel formált *edény* a jobb térdnél.

229. sír: T.: K–Ny. M.: 160 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. Kézzelel formált *edény*.

230. sír: T.: DNY–ÉK. M.: 180 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Bronzkapocs*. 2. *Bronz karikadisz*. 3. *Bronz lemeztöredékek*. (Csallány Dezső kéziratos tárgyleírásaiban már csak préselt bronzdíszek töredékeit említi.)

231. sír: Mell.: Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár*.

232. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb combcsontnál.

233. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.

234. sír: M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált *edény* a lábánál.

235. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. *Karika*. 3. Dinnyemag alakú, hengeres, folytatott rátétdíszes *üveggyöngyök*. 4. Trapéz alakú *bronzcsat*. Minden lelet egy csomóban volt.

236. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Vasár*. 4. Közepes *vas ácskapocs*.

Szentes-Nagyhegy (II), Musa János 99. sz. szőlője, 1929²⁰³

5. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 156 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Orsógomb* a bal kéznél.

6. sír:²⁰⁴ M.: 164 cm. Mell.: 1. *Ló* csontváza fejfelé DK-nek. 2. *Csikózábla* a ló szájában. 3. Hurkos fülű *kengyel* a ló hasa táján. 4. *Hevedercsat*. 5. Téglalap alakú, préselt, geometrikus mintájú *bronzveretek* a kantáron. 6. *Vaskés*.

7. sír: M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Edény* a koponyánál. 2. *Bronz karperecpár* a bal alkaron. 3. Patkó alakú *bronzdíszek(?)* a karperecek táján.

²⁰³ Az 1–4. sírt a föld tulajdonosa ásta ki.

²⁰⁴ Feltehetően nem önálló lósír, hanem lovassír, a halott valószínűleg a mellette lévő árokban volt. Erre utal, hogy a leletek között egy *vaskés* is van.

8. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 158 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.:²⁰⁵ 1. *Vas ácskapocs*. 2. *Vassarló* a medence táján. 3. *Vascsat*.
9. sír: M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. *Vascsat* a bal medencelapátnál. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal alkarnál.
10. sír: Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál.
11. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Kis, fekete *edény* pereme alatt lyukkal a koponya jobb oldalánál. 2. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 3. Lapos *orsógomb* a bal könyöknél.
12. sír: M.: 120 cm. *Leány* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Köles, dinnyemag és orsó alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 2. Kettős csonka kúp alakú, vonalas *orsógomb* bal karnál.
13. sír: T.: ÉNy–DK. Sz.: 100 cm, m.: 164 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronzlemez* övgarnitúra: trapéz alakú *csat* lemeztessel, téglalap alakú *veretek*, téglalap alakú, karikás csüngős *veretek*, téglalap alakú lyukvédők, *nagszíjvég*. 2. *Vascsat* bal szeméremcsontnál. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
14. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Néhány gyöngy*.
15. sír: T.: Ny–K. M.: 145 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Üvegyöngy* a medence felett. 2–3. Egy-egy *vascsat* a jobb kéznél és a jobb medencelapáton. 4. *Vassarló* a mellen keresztülfektetve, nyele a jobb, hegye a bal kéznél. 5. *Obszidiánszilánk*. 6–7. *Vascsiholó és kova* a bal kéznél. 8. *Vaskés* a jobb kéznél.
16. sír: M.: 110 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
17. sír: Kettős sír. M.: 105 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal karján *csecsemő* csontváza feküdt.
18. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. Lengőcsüngős *bronz fülbevaló* a jobb medencelapátnál. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.
19. sír: M.: 100 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Csak a combcsontoktól lefelé eső csontjai vannak meg. Mell.: 1. *Lókoponya* a halott lábánál. 2. Hurkos fülű(?), egyenes talpú *kengyelpár* a halott bal lábánál. 3. *Vaszabla* a ló szájában. 4. Két-két db *bronzdísz* a halott lábánál.
20. sír: M.: 155 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag, köles és gömb alakú *üvegyöngyök* a nyakon. 3. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* medencetájon.
21. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* medencetájon.
22. sír: M.: 155 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Öntött, *bronz* övgarnitúra: ovális *csat* testén szimmetrikus indával, *lemezbújtató*, állatfejes *övforgó*, téglalap alakú, kéttagú, szárnyas griffes *övveretek*, *nagszíjvég* állatküzdelmi jelenettel, köpűjén S alakú inda, vadkanfejes *kisszíjvégek* (3 db). 2. *Vascsat*.
23. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a halott bal oldala mellett, ellentétes tájolással. 2. *Vaszabla* a ló nyakánál. 3. Kerek *lószerszámdíszek* a lókoponyán. 4. *Kengyelpár* a ló nyaka és a halott lába között. 5. *Vaskés* a férfi jobb oldala mellett. 6. *Szíjvég*. 7. *Bronzcsat* a bal medencelapáton. 8. *Vas ácskapocs*.
24. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 190 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb*.
25. sír: M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál.
26. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ezüst *karika-fülbevaló*. 2. *Bronzlemez* övgarnitúra: ovális *bronzcsat*, *bújtató*, *szíjvég*. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.
27. sír: M.: 170 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a medencében. 3. *Vasbújtató* a medencében. 4. *Vaskés* a bal medence alatt.
28. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vas karperecpár* az alkarokon. 3. *Vascsat* a medencében. 4. *Orsógomb* a combcsontok között. 5. *Vaskés* a bal kéznél.
29. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Két db *gyöngy* a nyaknál.
30. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 178 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a nyaknál. 2. Dinnyemag alakú *üvegyöngyök* a nyaknál.

²⁰⁵ A sír anyagához egy kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes orsógombot is hozzáleltároztak, amit a sírlap nem említ.

31. sír:²⁰⁶ Mell.: 1. *Ló* csontváza(?). 2. Széles, domború talpú, *vas kengyelpár* téglalap alakú füllel. 3. Oldalpálcás *zabla*. 4. *Hevedercsat*. 5. *Karika-fülbevaló*. 6. *Bronzlemez* övgarnitúra: *csat*, *bújtató*, téglalap alakú *övreretek* (6 db), *szíjvég*. 7. *Vascsat*. 8. *Vascspesz*. 9. *Vaskés*. 10. *Vaslándzsa*.

Szentes-Nagyhegy (II), Somogyi Lajos 99. sz. szőlője, 1930

56. sír: T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

58. sír: T.: Ny–K. M.: 80 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

60. sír: T.: Ny–K. M.: 158 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Orsó* a bal karnál. 2. *Vassarló* a combcsontnál, nyéllel lefelé, éllel a medence felé.

Szentes-Nagyhegy (II), Musa János 99. szőlője, 1931

1. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Bal karja a medencén feküdt. Mell.: 1. *Vaskarika* a koponya mögött. 2. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton.

2. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. Kézvel formált *edény* a lábaknál.

3. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Nő* nagyrészt elkorhadt, feltehetően hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Henger alakú *üvegyöngy*. 2. Kézvel formált *edény* a lábfejeknél.

4. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a jobb kéznél.

5. sír: T.: K–Ny. M.: 100 cm. Jobb oldalán fekvő csontváz.

6. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Bronzlemez* övgarnitúra: szalagfonatos, préselt *bronz szíjvég*, *vaskorong* öt bronzszegeccsel, *vaslemez bujtató*, kerek, préselt *bronzrozetta*. 2–3. Egy-egy *vascsat*. 4. *Vaskés* a jobb kar mellett. 5. *Vaskarika* a kés nyele közelében.

7. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ólom(?)gyöngy*. 2. Kettős csonka kúp alakú, árktolt *orsógomb* a medencén.

8. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a medencén. 2. *Vascsat* a medencén. 3. Trapéz alakú *bronzcsat* a bal medencelapáton. 4. *Vaskés* a jobb kar mellett. 5. Mellette és a bal medencénél 3 db *kova*.

9. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.

10. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a medencén. 3. *Vaskarika* a jobb karnál. 4. Három db *kova* a jobb medencelapáton. 5. Két db *vas ácskapocs*.

11. sír: T.: Ny–K. M.: 158 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Bronzcsat* a jobb combcsontnál.

12. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Lengőcsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyaknál.

14. sír: T.: Ny–K. 85 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, nagyrészt elkorhadt csontváza. Mell.: Henger és orsó alakú *üvegyöngyök* a nyaknál.

15. sír: T.: Ny–K. M.: 121 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Fülbevalópár* a koponyánál.

16. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

17. sír:²⁰⁷ T.: Ny–K. Mell.: 1. Korongolt, pirosasbarna, füles *bögre*. 2. Kisméretű *bronz karperec*. 3. Hasáb és gömb alakú *üvegyöngyök*. 4. *Vascsat*.

18. sír: T.: Ny–K. M.: 90 cm. *Fiatal nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevaló* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb könyökénél.

19. sír: T.: Ny–K. M.: 115 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kéznél. 2. *Vascsat*.

²⁰⁶ Sírlapja nincs meg.

²⁰⁷ Csallány Dezső leírása szerint a sír szarmata kori, de a mellékletek felsorolásánál leírja az avar kori sírok leletei között a sír leleteit.

21. sír: T.: Ny–K. M.: 135 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a jobb karnál.
22. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
23. sír: T.: Ny–K. M.: 138 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat*.
24. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gömb alakú *üveggyöngy* a medencében.
25. sír: T.: Ny–K. M.: 115 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal kar mellett.
26. sír: T.: Ny–K. M.: 149 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Kettős csonka kúp alakú, árkolt *orsógomb* és egy *orsókarika* a bal kar táján. 3. *Vascsat* a jobb medencelapáton.
27. sír: T.: Ny–K. M.: Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1–2. Két *vascsat*.
28. sír: T.: Ny–K. M.: Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Kézzelel formált, virágcserep alakú *edény*.
29. sír: T.: Ny–K. M.: Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. *Vaskés*. 2. *Vascsat*.
30. sír: T.: Ny–K. M.: 118 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. *Bronzlemez henger* a jobb medencénél. 3. Mellette fehéres *üveggyöngyök*. 4–6. Három db *vascsat* a medencénél. 7. *Vascsipesz* a combcsontok között. 8. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 9. Másik *vaskés* a koponya felett, keresztben. 10. *Vaskarika* a jobb oldali vaskésnél. 11–12. Két db kézzel formált *fazék* a bal bokánál és a jobb lábszárnál. 13. Nagyobb *vas ácskapocs(?)*.
31. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 100 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a jobb medencénél és combcsontnál.
32. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Szárnyas állat csontja* a lábán keresztben.
33. sír: T.: Ny–K. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú *üveggyöngyök* a nyaknál. 3. *Ezüsthenger (bulla?)*, két vége szegélypántos, az *üveggyöngyök* táján. 4. *Bronz karperecpár* az alkarokon. 5. *Orsógomb* a bal kar mellett. 6. *Vascsat*.
34. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kar mellett. 2. *Vascsat* a bal medencelapáton.
35. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ezüst fülbevaló aranycsüngővel* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal combcsont mellett.
36. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vaskarika* a jobb combcsontnál. 2–4. Három *vascsat* a medencénél és a combcsontoknál. 4. *Vaskés* a bal kéznél.
37. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsipesz* a bal karnál. 2–3. *Vascsiholó(?)* és *kova* a medence mögött. 4. *Vaskés* a bal combcsont mellett. 5. *Gyöngy* a mellkason. 6. *Vascsat* a medence mögött.
38. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Apró *üveggyöngyök* a nyak körül.
39. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: *Állatcsont maradványok kisebb rágófoggal (juhkoponya?)* a koponya táján.
40. sír: T.: Ny–K. M.: 136 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. *Üveggyöngyök* a nyaknál. 3. *Vascsat* a medencén. 4. *Vas láncszemek*. 5. *Vaskarika*.
41. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat*. 2. *Vaskés*. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb medencelapáton.
42. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz.
43. sír: T.: Ny–K. M.: 100 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: Kézzelel formált *edény* a lábknál.
44. sír: Mell.: Gyöngycsüngős *fülbevalópár*.

Szentes-Nagyhegy (II) Vass Sándor 101. sz. földje, 1941

1. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.
2. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 128 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Egy-egy *vascsat* a keresztcsonton és a bal medencelapáton. 3. *Bronz csatpecsek* a jobb kéznél. 3. *Kova* a jobb kéznél.

3. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 175 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* bal oldalán fekvő, ellentétes tájolású csontváza a férfi jobb oldala mellett. 2. Nyolc nagy és hat kisebb, öntött, állatfejes *bronzfalera* a lókoponyán és a farán. 3. S alakú oldalpálcás *vaszabla*. 4. *Vaskengyel* téglalap alakú füllel a ló hátán. 5. Kisméretű, négyzetes *bronzcsatok* (2 db), háromszög alakú, indás testtel és egy-egy *bújtatóval* a ló lapockáinál (kengyelé). 6. Kis *bronzlemez szíjvégek* (4 db), 2–2 a tomporon és a koponyánál. 7. Bogyócsüngős *arany fülbevalópár* a férfi koponyájánál. 8. Hatszögletű hasáb alakú, öntött, *bronz varkocsszorítópár* a koponyánál. 9. Öntött, *bronz* övgarnitúra a derék körül: trapéz alakú *csat* téglalap alakú, S alakú levélsokorban végződő indadísszel, téglalap alakú, egy- és kéttagú, áttört, homorú indás *övveretek* (6 db), *lemezbújtató* hasonló előlappal, sima, hegyes végű *övforgó*, álló téglalap alakú, lemez *lyukvédők* (3 db), egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, áttört szimmetrikus homorú indás *nagyszíjvég* és *kisszíjvégek* lemez hátlappal (3 db). 10. *Vaskés* a jobb medencelapát mellett. 11. Egyélű *vaskard* a halott jobb oldala mellett. 12–14. Közepes méretű és nagyméretű *vas ácskapocs* (4+3 db) a koponyától jobbra, a bal láb mellett és a bal lábfej előtt, magasabban, illetve S alakú *vaskapcsok* (3 db) a koponyánál és a lábfejek előtt.

4. sír: Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár*. 2. Dinnyemag alakú *üveggyöngyök*.

5. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

6. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 180 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb alkarnál.

7. sír (120. kép 3–4): M.: 190 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Koponyája jobb oldalán feküdt. Mell.: 1. *Ló* csontváza a férfi jobb oldala mellett, „*a fej földemelvényre volt ráhelyezve*”. 2. *Kengyel*pár, füle téglalap alakú, talpalója széles és domború, a fülnyílás alatt, egymás mellett két-két lyuk van. 3. *Vaszabla*. 4. Négy félgömbös *bronzveret* a ló tarkóján. 5. *Bronz karika-fülbevaló* a férfi koponyájának bal oldala mellett. 6. Öntött, *bronz* övgarnitúra: ovális *csat* pajzs alakú, indás testtel, négyzetes, áttört fonatmintás, ívelt oldalú *övveretek* (5 db), fonatmintás *övforgó*, patkó alakú *lyukvédők* (3 db), egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, 2 griffes *nagyszíjvég*. 7. *Vaskés* a jobb combesont mellett. 8–9. Nagyméretű *vas ácskapcsok* és S alakú *vaskapcsok* a koporsó négy sarka táján, átlósan párban.

8. sír: Bolygatott. Mell.: *Bronz karika-fülbevaló*.

9. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú, vonalas *orsógomb* a bal kéznél. 3. Kézzelel formált *edény* a lábfejeknél.

10. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 272 cm, m.: 170 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a *férfi* jobb oldala mellett. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyel*pár. 4. Téglalap alakú, préselt *lószerszámveretek* a lókoponyán. 5. *Hevedercsat*. 6. Lemez övgarnitúra: fecskefarkú *csat* ívelt oldalú pajzs alakú, szíjszorító lemeztesttel, négyzet alakú, négy nagy szegeccsel ellátott, *bronz* *övveretek*, az egyikén gyöngybetét (3 db), lemez *bújtató*, álló téglalap alakú *lyukvédő*, állatfejes, öntött *övforgó*, díszes, öntött karikás csüngős, keskeny téglalap alakú *bronzveret*, töredékes *bronzlemez nagyszíjvég*.

11. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz. Mell.: 1. Medence körül kis *vastöredék*. 2. *Juhfogak* és *csontok* a bal láb mellett.

12. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Ezüst *karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb lábszárnál.

13. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 50 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza(?). 2. Gömbös végű oldalpálcás *vaszabla*. 2. Öntött, *bronz* övgarnitúra: fecskefarkú *csat* lemeztesttel, téglalap alakú, griffes *övveretek* (6 db), *lemezbújtató* indás előlappal, lemez *övforgó*, díszes, öntött karikás csüngős *lemezveret*, álló téglalap alakú *lyukvédő*, egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű, 3 griffes *nagyszíjvég*, griffes-S alakú indás *kisszíjvégek* (2 db).

14. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza 80 cm-re a halottól, 90 cm mélyen (fekvéséről nincs egyéb adat, illetve a mélységadatok egymásnak ellentmondóak). 2. Kerek, sima *bronzlemez falerák* középen egy lyukkal (kettő-kettő a koponyánál és a farnál). 3. Kétkarikás *csikószabla*. 4. Hurkos fülű, kerek, széles talpú *kengyel*. 5. Lemez övgarnitúra: álló téglalap alakú *lyukvédők* (2 db), oldalléces, lemez *nagyszíjvég*, keskeny *kisszíjvégek* (4 db). 6. *Vascsat* a medencében. 7. *Vaskés*.

15. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 128–200 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Ló* jobb oldalán fekvő csontváza a férfi jobb oldalától 150 cm-re, vele párhuzamosan, ellentétes tájolással. A ló mélyebben került elő. 2. *Kengyel*pár téglalap alakú füllel, ívelt talppal a ló jobb és bal oldala mellett. 3. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 4. Kerek, öntött *bronzfalera*k virágmintával (6 db) a lókoponyán és a faron. 5. *Szíjvégek* a lókoponyán és a faron is. 6. Kis *bronzrozetta* a ló nyakán. 7. Öntött, *bronz* övgarnitúra a férfi dereka körül: ovális, gyöngyözött *csat* ívelt oldalú, hegyes végű pajzs alakú, indás testtel, *lemezbújtató*, övforgó S alakú indával, téglalap alakú, egy- és kéttagú, griffes *övveretek* (5 db), patkó alakú *lyukvédők* (3 db), egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszíjvég* 3 griffel, hasonló

formájú, griffes-indás *kisszívég* (3 db). 8. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 9–10. Két nagyméretű *vas ácskapocs* és S alakú *vaskapocs* (4 db): a férfi koponyája mögött és a lábfejek előtt, középen S alakú kapcsok, a felkarok mellett jobbról és balról és a lábszárak mellett jobbról és balról az ácskapcsok, a csontváz tengelyével megegyezően állnak.

16. sír: T.: Ny–K. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Bogyócsüngős, *arany fülbevalópár* a koponyánál. 2. Dinnyemag alakú, orsó, kerek, kéttagú *üveggyöngyök* a nyakon. 3. *Bronz karperecpár* a jobb és bal alkaron. 4. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 5. *Vaskés* a bal kéznél. 6. Nagyméretű *vas ácskapcsok* (4 db) és S alakú *vaskapocs* (2 db): a nő koponyája mögött és a lábfejek előtt, középen S alakúak, a felkarok mellett jobbról és balról és a lábszárak mellett jobbról és balról az ácskapcsok, a csontváz tengelyével megegyezően állnak.

17. sír: T.: Ny–K. M.: 130 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Kézzelel formált *edény* a lábknál.

18. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vaskés* a jobb combcsontnál. 3. *Vaskarika* a jobb kéznél.

19. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

20. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb csukló mellett.

21. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 130 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Vascsat* a keresztcsonton. 3. Kettős csonka kúp alakú, vonalas *orsógomb* a bal felkar alatt. 4. *Allatcsont (bárány)* a két térd között, a lábakra merőlegesen.

22. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. Préselt övgarnitúra: négyzet alakú, ívelt oldalú, szögletes fonatmintás *övreretek* (5 db), fonatmintás, préselt *nagyszívég és kisszívég* (3 db), *bronzlemez bújtató*. 3. *Vascsat*. 4. *Vaskés*.

23. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 178 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: Fejes *bronztű* a koponyánál.

24. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 135 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vasar(?)* a jobb kéznél. 3. *Vaskés* a jobb kéznél.

25. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a bal medencelapáton. 2. Gömbölyű *orsógomb*, tetején pontkörös mintával, a bal combcsont mellett. 3. *Vaskés* a bal kéznél.

26. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 145 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, bolygatott csontváza. Mell.: 1. *Lemez* övgarnitúra deréktájon: négyzetes, préselt *ezüst övreretek* (valószínűleg gyöngybetéttel) és *nagyszívég* két sor leveles, hajló indával. 2–3. Egy-egy *vascsat*. 4. *Vaskés*.

27. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Orsógomb* a bal felkarnál. 2. *Edény* a bal felkarnál. 3. Öt db *vas ácskapocs*, egy-egy sír a két végén, három pedig jobb oldalon elosztva.

28. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Lemez* övgarnitúra: *övdísz* (kb. 3 db), *bújtató*, *nagyszívég*, *kisszívég*.

29. sír: T.: É–D. M.: 190 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Ló(?)* csontváza a halott jobbán, kissé magasabban (semmi egyéb adat, se lószerszám nincs). 2. Eredetileg gyöngycsüngős *arany fülbevalópár*. 3. Öntött, *bronz* övgarnitúra: egy és kéttagú, téglalap alakú, griffes *övreretek* (6 db), 3 griffes-szimmetrikus S alakú laposindás, egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszívég*, hasonló *kisszívégek* (4 db), indás *övforgó*, gyöngyözött, patkó alakú *lyukvédők* (3 db), *lemez-bújtató*, díszes, öntött karikás csüngős *veret* (mint a 10. és 13. sírban), ovális, gyöngyözött *csat* S alakú, szimmetrikus laposindás, ívelt pajzs alakú, hegyes végű testtel. 4. Nagy *bronz szegecsfejek*. 5. *Bronzlemez szívégtörédek*. 6. *Vaskés*.

30. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

31. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 200 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. A betöltésben égett csonttörédeket figyelt meg az ásató. Mell.: 1. *Ló* csontváza a férfi jobbán (nincs más adat). 2. Oldalpálcás *vaszabla*. 3. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyel*. 4. Téglalap alakú, préselt lószerszámveretek. 5. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 6. Félhenger alakú, öntött, *bronz varkocsszorítópár*. 7. *Lemez* övgarnitúra a derék körül: ovális *csat* lemeztesttel, *bújtató*, *nagyszívég*. 8. Korongolt, magas, füles *korsó* a lábánál. 9. Nagyméretű *vas ácskapcsok* (4 db) és S alakú *vaskapocs* mindkét oldalon 3–3 db egymástól 80 cm-re és a sír végén.

32. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 240 cm, sz.: 200 cm, m.: 200 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, igen rossz megtartású csontváza. Mell.: 1. *Ló* csontváza a férfi jobbán, hason, ellentétes tájolással. 2. Oldalpálcás *vaszabla* a ló szájában. 3. Hurkos fülű, egyenes talpú *kengyel* a ló két oldala mellett. 4. Téglalap alakú, préselt, geometrikus mintájú *lószerszámveretek* (36 db) a lókoponyán, a lapockán és a farán, kettős sorban. 5. *Arany fülbevalópár* hosszúkás

lemezcsüngővel, a koponyánál. 6. Öntött, bronz övgarnitúra: ívelt oldalú négyzet alakú, áttört fonatdíszes *övreretek* (5 db), patkó alakú *lyukvédők* (2 db), lemez *bújtató* indás előlappal és karikacsüngővel, indás, közepén nem elkeskenyedő *övforgó*, veret *vas karikacsüngője*, lemez *szíjszorító*, szimmetrikus S alakú indás, egylapú, tokos, ívelt oldalú, hegyes végű *nagyszíjvég* és *kisszíjvégek* (2 db). 7–8. Egy kisebb és egy nagyobb *vaskés* egymáson. 9. Nagyméretű *vas ácskapcsok* és S alakú *vaskapcsok* (2+4 db), előbbieket oldalt, utóbbiak a koponya mögött és a lábak előtt.

33. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Négyzetes *bronzlemez* a nyaknál. 2. *Vascsat* a medencében.

34. sír: T.: Ny–K. M.: 160 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Préselt, henger alakú, *bronz varkocsszorító* a koponyánál. 2. Lemez övgarnitúra: oldalléces, hegyes végű *nagyszíjvég*, 2 db *lemezveret* a medencében, *bronzkarika*. 3. *Vascsat* a bal medencelapáton.

35. sír: T.: Ny–K. M.: 140 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a medencén.

36. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 160 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal kéznél.

37. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 120 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vascsat* a derékon, közepén.

38. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 165 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1–2. Két *vascsat* a medencén.

39. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 195 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: 1. Köles, dinnyemag, gömb alakú *üveggyöngyök* a nyakon. 2. Kis *bronzcsat* egybe öntött, sima testtel a bal medencelapáton.

40. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 140 cm. *Nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mell.: *Vaskés* a bal kéznél.

41. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 150 cm. *Férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza.

51. Székkutas-Kápolnadűlő (Csongrád megye), x: 131 500, y: 764 250

A Tisza bal parti egykori mellékfolyója, a Kakasszéki-ér homokos, magas, déli, délkeleti partján (tszf-i ma.: 85 m) 1965 és 1987 között B. Nagy Katalin 534 avar kori sírt tárt fel.²⁰⁸ Munkájának eredményeként a Dél-Alföld legnagyobb sírszámú, teljes egészében feltárt késő avar kori temetője került napvilágra, amely a 7. század második felétől a 9. század elejéig terjedő időszakra keltezhető.

1. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. M.: 130 cm. A hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváz koponyáját és lábcsontjait homokkitermelés során megbolygatták. A csontváz bal térde kissé felhúzva feküdt. Mell.: 1. *Tojás* a jobb szeméremcsonton. 2. *Juh(?) lábsontja* a bal alkar csontjain.

2. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 250 cm, sz.: 97 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödörben *maturus korú nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott vas ácskapcsokkal lezárt koporsóban eltemetve. Kettesével fogták össze a deszkákat a koponyánál, közepén és a lábknál. Közvetlenül a csontváz alatt 2–3 cm vastagságban, barna színű, szerves anyagra utaló elszíneződés és 67 cm szélességben kevert föld mutatkozott. Az övkészlet és a *vaskés* a csontváz alól került elő, többségükben hátlapjukkal felfelé. A gödröt és a csontvázat a homokkitermeléssel megbolygatták. Mell.: 1. *Hohenberg-típusú*, 50 db-ból álló, aranyozott felületű, öntött, *bronz övgarnitúra* a csontváz alatt. A veretek többségükben hátoldalukkal felfelé feküdtek. 2. *Vaskés* a bal medencelapát alatt. 3. *Vas ácskapcsok* kettesével a koponyánál, deréktájon és a lábknál, a sír tengelyére nagyjából merőlegesen. 4. *Juhkoponya* és *-lábszárcsontok* a bal combcsont vonalában, a koporsó és a sírfal között egy 32×15 cm-es, a sírfenékbe mélyedő gödörben. 5. *Házilúd tojása* a bal medencelapát belső oldala mellett. 6. *Faszén darab* a bal kar és a sír oldala között.

3. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 216 cm, sz.: 68 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú, lekerekített sarkú sírban egy *felnőtt férfi(?)* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza került elő. A sírbontás közben koporsóra utaló elszíneződést és fakorhadékot figyelt meg az ásató. A férfi(?) öntött bronzveretekkel díszített övét bekapcsolt, bolygatatlan állapotban találta. Mell.: 1. Vésett-poncolt díszítésű, pajzs alakú testtel ellátott, ovális *csatból*, keskeny pajzs alakú, hármas csoportosítású, két- illetve egytagú *övreretekből* (15 db), *lyukvédő*- (4 db) és *mellékszíjveretekből* (18 db), *vaslemez bújtatóból*, illetve áttört, liliomos díszű, egylapú *nagy*- és *kisszíjvégek* (4 db) álló, öntött, *bronz övgarnitúra*. 2. *Vaskés* a jobb medence és az alkar között. 3. Nagyméretű *vas ácskapocs* a sír földjéből.

²⁰⁸ B. NAGY 1980; B. NAGY 1984; B. NAGY 1993; B. NAGY 1993a; B. NAGY 1998; B. NAGY 1998a; SZENTPÉTERI 2002, 359; B. NAGY 2003; BENDE 2003; PÁSZTOR 2003; SZALONTAI 2003; KÖRÖSI 2005. A temető embertani anyaga az SzTE Embertani Tanszékének gyűjteményében, az archaeozoológiai leletanyag a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban található.

4. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: 130 cm. *Felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású csontváza. A vállak, karok összeszorított helyzete koporsó használatára utal. Mell.: *Vaskés* a bal medencelapáton.
5. sír: H.: 80 cm, sz.: 80 cm, m.: 95 cm. *Csecsemő(?)* sírja, esetleg elnézett fülkesír(?).
6. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 90 cm, sz.: 50 cm, m.: 70 cm. A sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* nagyrészt elkorhadott csontváza volt.
7. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 185 cm, sz.: 80 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben egy *felnőtt* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő csontváza került elő, lábszárait a homokkitermelés során megbolygatták. Mell.: *Fülbevaló* ovális bronzkarikája.
8. sír: Kettős sír. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 100–120 cm, m.: 95 cm. A nagyméretű, trapéz alakú sírgödörben egy *maturus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza került elő. Vállai felhúzva, kulcsontjai szorosan az állkapocs alatt feküdtek. A testhelyzet koporsó használatára vagy a test becsavarására utal. A jobb láb mellett egy *gyermek (Inf. I.)* csontváza került elő. Bal felkarját és a gyermek maradványait állatjárat bolygatta meg. Mell.: 1. Arany- és bronzlemezről együtt préselt *mellkereszt* a nő jobb kulcsontja és a csigolyasor találkozásánál. 2. Arany- és ezüstlemezről préselt *veret* a bal kulcsont és a felső borda között, valószínűleg a nyaklánra fűzve. 3. A nő és a gyermek *gyöngyei* összekeveredtek. Két db dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes, opak *üvegyöngy* valószínűleg a gyermeké lehetett, 11 db pedig a nőé. 4. Töredékes *vas karperec* a jobb alkar végéről. 5. Négyszögletes *vascsat* a jobb medencelapátról. 6. Szürke színű *orsókarika* a bal lábsontok mellett. 7. Deltoid alakú, nyéltüskés, *vas nyílhegy* a bal lábsontok irányában, a sírgödör fala mellett. 8. *Vas varrótü* töredéke a mellkasról. 9. *Üveg mozaikkocka* a mellkereszt alól.
9. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 220 cm, sz.: 100 cm, m.: 125 cm. A nagyméretű, téglalap alakú, lekerekített sarkú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. A felsőtestet valószínűleg rágcsálók bolygatták meg. A sírban megfigyelt famaradvány és a 6 db közepes méretű ácskapocs koporsó használatára utal. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kézcsontok helyén. 2. Hat db közepes méretű *vas ácskapocs* a csontváz fölött. 3. Két db kovácsolt *vaskereszt* a csontváz fölött, a koporsókorhadék között.
10. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 208 cm, sz.: 68–58–70 cm, m.: 135 cm. A homorú hosszoldalú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* közepes megtartású csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* eredetileg két-két gyönggyel díszítve a viseleti helyén. 2. Öt vaskarikából álló *lánc* a mellkas közepéről. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonalakkal díszített *orsógomb* a jobb combcsont mellett.
11. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: 80 cm. *Adultus korú nő* hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő, jó megtartású csontváza. A bal alkar a medencén nyugodott.
12. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 135 cm, sz.: 68 cm, m.: 95 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *Inf. I. korú gyermek* közepes megtartású csontváza. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevalópár* a viseleti helyen. 2. Két db *tojás* a szeméremcsont előtt.
13. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. M.: 40 cm. Jobb oldalára fektetett, enyhén zsugorított helyzetű *felnőtt* rossz megtartású csontváza. Mell.: Kézzel formált, szürkésbarna színű *bögre* a koponya fölött.
14. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *maturus korú nő* rossz megtartású csontváza. A jobb medencelapát és a combcsont mellett koporsóra utaló barna elszíneződés volt megfigyelhető. Mell.: *Vaskés* a bal alkar mellett.
15. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 230 cm, sz.: 75 cm, m.: 100 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *maturus korú nő* jó megtartású csontváza. Mell.: *Vascsat* a jobb combcsont térd felőli végén.
16. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 220 cm, sz.: 87 cm, m.: 155 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű *felnőtt* jó megtartású csontváza. Az alkar csontjai hiányoztak. Mell.: 1. *Tojás* a koponyatető mögött. 2. Dinnyemag alakú, opak *üvegyöngyök* a nyak tájáról. 3. *Bőrmaradvány(?)* a bal medencelapát előtt.
17. sír: T.: Ny–K, 265–85°. H.: 150 cm, sz.: 65 cm, m.: 130 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *Inf. I. korú gyermek* állatjárat által bolygatott csontváza. Mell.: *Tojás* a bal medencelapáton.
18. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 130 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *adultus korú nő* csontváza. A jobb felkar a mellkashoz szorult. Mell.: 1. Három db kisméretű *vas ácskapocs* a koponya mellett, 3 db a jobb bordák alatt. 2. Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt hullámvonallal díszített *orsógomb* a szeméremcsonton. 3. Dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes, opak *üvegyöngy* került elő a bontás során.
19. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. M.: 46 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *adultus korú nő* csontváza. A vállak összehúzott helyzete koporsó használatára utal.
20. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 170 cm, sz.: 45 cm, m.: 60 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *juvenis korú nő* jó megtartású csontváza.

21. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 230 cm, sz.: 85 cm, m.: 110 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *maturus korú férfi* jó megtartású csontváza. A jobb kéz a medencén feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* a jobb medencelapát peremén. 2. *Vaskés* töredékei a bal medencelapáton. 3. *Juh(?) hosszúcsontjai* a jobb lábfej előtt.
22. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 190 cm, sz.: 75 cm, m.: 110 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *adultus korú nő* közepes megtartású csontváza. A sírgödör szélei mellett egyenes vonalban fakorhadék volt. Mell.: A medencelapáton egy téglalap alakú, 20×15 cm-es *fatárgy* maradványa volt.
23. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. A sír aknárésze földmunka során megsemmisült. A fülke sz.: 100 cm, m.: a koponyánál 145 cm, a lábaknál 250 cm. Az eredetileg hanyatt fektetett *senium korú nő* csontváza a fülke végébe csúszott. Mell.: Ovális *vascsat* a bal medencelapáton.
24. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 185 cm, sz.: 60 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben az *adultus korú nő* rossz megtartású csontváza hanyatt, nyújtott testhelyzetben feküdt. Térdei egymáshoz értek. A testet valószínűleg becsavarták.
25. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 135 cm. Hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, *adultus korú férfi* közepes megtartású csontváza. A csontváz jobb oldala mellett mintegy 1 méter hosszon 4–5 cm széles fakorhadék (koporsó) nyomait figyelte meg az ásató. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* a koponya mögött. 2. Bronzból öntött, egylapú, halszálkamintás *kisszíjvég* a koponya bal oldalánál, 20 cm mélységben. 3. Kettős csonka kúp alakú, karcolt díszű *orsógomb* a bal alkar mellett. 4. *Juh ágyékcsgolyói* (keresztcsont és 3 farokcsigolya) a koponya mögött. 5. Félbevágott *házityúk bal oldala*.
26. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 75 cm, sz.: 40 cm, m.: 60 cm. Ovális sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* rossz megtartású, hiányos csontváza feküdt.
27. sír: T.: NyDNy–KÉK, 250–70°. Sz.: 60 cm, m.: 90–100 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza került elő. A mellkasi részt és a koponyát homokkitermelés közben megsemmisítették. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a bal medencelapáton. 2. *Vaskés* a bal alkar mellett, a medencelapát alatt.
28. sír: T.: Ny–K, 270–90°. Sz.: 60 cm, m.: 120 cm. A homokkitermeléssel megbolygatott sírban egy *maturus korú nő* rossz megtartású csontvázának mellkasi része volt.
29. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 180 cm, sz.: 70 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú, lefelé szűkülő sírgödörben hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, *juvenis korú nő* viszonylag jó megtartású csontváza feküdt.
30. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* közepes megtartású, hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza került elő. Bal térdét a jobbhoz hajlították. Mell.: 1. *Bronzgömb(?)* a jobb homlokcsonton, mely felszedés közben elporladt. 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett.
31. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 235 cm, sz.: 60–80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a *maturus korú férfi* közepes megtartású, hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban feküdt. A koporsó fakorhadéka és a *vaskapcsok* 90–120 cm között kerültek elő, nagyjából három – a csontok tengelyére merőleges – sorban, a koponya, a medence és a lábfejek fölött. A koporsó alig volt keskenyebb és rövidebb a sírgödörmél. Mell.: 1. Vas lemeztestű, trapéz alakú *bronzcsatból*, kettő darab karikás csüngővel ellátott *bronzlemez övveretekből* (5 db), illetve öntött, egylapú, griffes-indás *nagy- és kisszíjvégekből* (3 db) álló övgarnitúra deréktájon. A veretes övet a halottra tették, mivel a csontváz alól nem kerültek elő veretek. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 3. *Vascsat* töredékes állapotban a sírföldből. 4. *Vaskés* a combcsontok között. 5. *Vas pánttöredék* a sír betöltéséből. 6. Négy-négy-négy db nagyméretű *vas ácskapcsok* három, a csontváz tengelyére merőleges sorban. 7. *Juh vagy szárnyas csontjai* a lábfejek között.
32. sír: T.: Ny–K, 280–100°. M.: 65 cm. Sírfoltja nem volt megfigyelhető. Háton fekvő, nyújtott helyzetű, *adultus korú nő* csontváza. A vállak helyzete koporsó használatát valószínűsíti.
33. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 207 cm, sz.: 80 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza került elő. A koporsó keretének vonalát a sír hosszanti oldalai mellett lehetett megfigyelni. Mell.: Gyöngycsüngős, *bronz fülbevalópár* két-két gyönggyel díszítve, a mellkas csontjai közül, állatjártából.
34. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, *maturus korú nő* csontvázának maradványa a sír aljánál 5 cm-rel magasabban került elő. Bal oldala mellett igen gyengén ki-rajzolódó barnás elszíneződés a koporsótól származhatott. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* ovális karikája a koponya jobb oldalán. 2. Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt, körbefutó vonalakkal díszített *orsógomb* a bal felkar külső oldalánál. 3. Négyszögletes *vascsat* a jobb medencelapáton. 4. *Juhkoponya* a bal váll alól.
35. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 280–100°. M.: 90–140–227 cm. A fülke előterét földmunka semmisítette meg. A fülkében

kissé lecsúszva *maturus korú férfi* csontváza volt. Mell.: 1. *Vaskés* fatokban a jobb alkarcsont alatt. 2. *Vascsat* töredéke a medencéből. 3. *Vasár* a fanyél maradványával a bal medence alól.

36. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 90 cm, sz.: 50 cm, m.: 95 cm. Alig kivehető sírfoltban *Inf. II. korú gyermek* csontjai voltak.

37. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. Sz.: 60 cm, m.: 150 cm. A homokgödör ásásával deréktól lefelé megbolygatott *Inf. II. korú gyermekcsontváz*. Mell.: Tíz-tizenkét db, 1,3 cm átmérőjű karikából fűzött *vaslánc* az áll alól.

38. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. Sz.: 80 cm, m.: 100 cm. Az *adultus korú férfi* csontvázát újkori homokgödör bolygatta meg combközéptől lefelé. Mell.: 1. Trapéz alakú, lemeztestű *bronzcsatból*, álló téglalap alakú *bronzlemez övveretekből* (5 db), kéttagú, griffes, öntött bronzveretekből (5 db), vaslemez bújtatóból és egy lapú, tokos, griffes-in-dás *nagy- és kisszíjvégekből* (2 db) álló övgarnitúra. 2. *Vaskés* töredékei a jobb medencelapát és az alkar között. 3. Ívelt *vaspánt* a jobb medencelapát és az alkar között. 4. *Kovakövek*. 5. Négyzetes *vascsat* töredékei.

39. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. A sír aknarésze a földmunka során nagyrészt megsemmisült. H.: 90 cm, sz.: 70 cm. M.: 95–145–230 cm. A fülke aljára csúszva egy *Inf. II. korú gyermek* csontváza került elő.

40. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 215 cm, sz.: 70–75 cm, m.: 135 cm. Az ásató koporsóra utaló fakorhadékot figyelt meg 100–135 cm mélységben. A sírban hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, *maturus korú férfi* csontváza feküdt. A bal kar hosszúcsontjai a koporsó oldalához simultak. A csontváz bal oldala mellett konzerválódott deszka h.: 170 cm, sz.: 5,5–10 cm. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kézfejnél. 2. *Juh koponyája és lábsontjai* a combcsontok alatt.

41. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 210 cm, sz.: 90 cm, m.: 100–105 cm. A sírból egy hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, *maturus korú felnőtt* csontváza került elő a sír alja fölött kb. 10 cm-rel. A sírgödör keleti végét, illetve egyik sarkát homokgödör bolygatta meg. Mell.: A lábszárok alatt *juh(?) lábsontja* feküdt.

42. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 240 cm, sz.: 50–56 cm, m.: 115–120 cm. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza nyugodott a sír aljánál kb. 10 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vaskés* a bal alkar alatt. 2. *Vas ácskapocs* a gerincoszlopon.

43. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 210 cm, sz.: 65–70 cm, m.: 120 cm. A sírban hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, *maturus korú férfi* csontváza került elő. Vállai erősen felhúzva feküdtek. Mell.: 1. Bronzból öntött, kettős lapú, laposindás *nagyszíjvég* a jobb alkar és medence között. 2. A szíjvéghez tapadva egy *vaskarika* került elő. 3. Trapéz alakú *bronzcsat* a gerincoszlopon. 4. *Vaskés* a jobb combcsont felső részénél.

44. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 125 cm, sz.: 60 cm, m.: 105–110 cm. Erősen zsugorított *felnőtt* csontvázának rossz megtartású maradványa. A térdek vállmagasságig felhúzva, a bal alkar a test elé hajlítva, a jobb combcsont felett volt. Mell.: 1. Kézvel formált, tölcseres szájú *edény* a jobb lapockánál. 2. Trapéz alakú *vascsat* az áll alatt.

45. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza nyugodott. Vállai felhúzva, a térdei szorosan egymás mellett feküdtek. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal vállnál.

46. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 130 cm, sz.: 60 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben az *Inf. I. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban feküdt.

47. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 180 cm, sz.: a koponyánál 70 cm, a lábknál 60 cm, m.: 130 cm, a csontváz fektetési szintje 105–110 cm mélységben. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 20–25 cm-rel magasabban. Mell.: *Juh* teljes csontváza a koponya nélkül a jobb lábfej és a sírgödör fala között, 10×15×13 cm-es területen összezsúfolva.

48. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. A sír aknarésze földmunkák során semmisült meg. A fülke h.: 180 cm, sz.: 86 cm. A fülkében egy *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza került elő. Mell.: 1. *Vas ácskapocs* közvetlenül a koponyatetőnél. 2. Négyzetes, töredékes *vaspánt* a koponyatetőnél. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonallal díszített *orsógomb* a jobb térdnél. 4. Négyzetes *vascsat* a medencében. H.: 3,5 cm, sz.: 3,5 cm. 5. *Juh végtagsontjai* (felkar és combcsontok) a koponya fölött. 6. *Állatsontok* a bal felkar alatt.

49. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 195 cm, sz.: 80–70 cm, m.: 100 cm. A sírban egy háton fekvő, nyújtott helyzetű, *maturus korú férfi* csontváza nyugodott. A vállak és a bordák helyzete arra utal, hogy temetés előtt szorosan becsavarták. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kézfej alatt. 2. Ovális *vascsat* a bal kézfej alatt. 3. *Házi tyúk jobb fele* a bal térdnél.

50. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 220 cm, sz.: 90 cm, m.: 120 cm. A sírban hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a medencében. 2–3. *Szarvasmarha bal végtagja és juh láb-szárcsontja* a csontváz lábainál.

51. sír: Lószerszámos sír. T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 220–240 cm, sz.: 70–90 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. A sírgödör nyugati végét homokbá-

nyászással megbolygatták. A férfi jobb oldalánál, a csontváz felett 5–15 cm-rel magasabban kerültek elő a lószerszám fémartozékai. Mell.: 1. Kézzelel formált, tölcéses nyakú, egyfülű *korsó* a koponya jobb oldala és a gödörfal között, a sírfenéken. 2. Két db, ezüstlemezről préselt, kettőspajzs alakú *övveret* a gerincoszlop és a bal oldali bordák alól. 3. Két db ezüstlemezről préselt, pajzs alakú *övveret* a gerincoszlop és a bal oldali bordák alól. 4. Téglalap alakú *vascsat* a hosszú fülű kengyel alatt. 5. *Vaskés* a bal combcsont és medencecsont találkozásánál. 6. Egy-egy *kova* a bal combcsont, illetve a bal medencelapát alól. 7. Ovális *bronzkarika* a jobb könyöknél. A lószerszám részei: 8. Harminckét db félgömb alakú, bronz *lószerszámveret* és *bronzszegecsek* a csontváz felett. 9. Különböző formájú, díszített *bronzveretek* (rojtos végű szíjvég vagy rojtos végű, lóhere formájú veret) töredékei. 10. *Bronz szíjvégek* (7 db), *vaspántok* és *bronzpántok*. 11. U és L alakú *bronz felszerelő kapsok*. 12. *Vas csikózabla* a csontváz felett, jobb oldalon. 13. Hurkos fülű, ívelt talpú *vaskengyel* a csontváz jobb combcsontja felett. 14. Hosszú fülű, ívelt talpú *vas-kengyel* a csontváz jobb medencelapátja felett. 15. Benyomott oldalú *vas hevedercsat* a hosszú fülű kengyel mellett, a sír oldalánál.

52. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 240 cm, sz.: 100 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Hiányos csontváz, de rablásra nem utalt jel. Mell.: 1. Téglalap formájú *vascsat* a jobb medencéjéből. 2. *Vaskarika* a bal medencén. 3. *Vaskés* a bal kézfejnél.

53. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 130 cm, sz.: 50 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza került elő a sírgödör aljánál 10 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár* 3–3 db fehér opak üvegyönggyel díszítve a viseleti helyen. 2. Egy aranyfóliás(?) *rúdgyöngy* és egy dinnyemag alakú *üvegyöngy* a jobb és bal kulcsont mellett. 5. *Házityúk tojása* a medencéből.

54. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt 134 cm mélyen. Mell.: 1. Téglalap alakú, lemeztestű *vascsatból*, keskeny pajzs alakú, áttört, pikkelymintás, két-, illetve egytagú *övveretekből* (13 db), vésett-poncolt *lyukvédő* (4 db) és *mellékszívveretekből* (24 db), bronzlemez bújtatóból, áttört, pikkelydíszes *nagy- és kisszíjvégekből* (2 db) álló öntött, bronz övgarnitúra. 2. *Vaskés* a jobb combnyak mellett. 3. Ovális *vascsat* a combcsontok között. 4. *Juhkoponya* a lábfejek előtt, egy 60×35 cm-es gödörben, a sírgödör aljától tovább mélyítve.

55. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 155 cm, sz.: 30–55 cm, m.: 80 cm. Téglalap alakú, a koponyánál félköríves sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza volt.

56. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 280–100°. Az akna h.: 150 cm, sz.: 85 cm, m.: 130 cm. A fülke h.: 200 cm, m.: 220 cm. A fülkében *felnőtt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Az előtérben szarvasmarha koponya- és lábcsontjai kerültek elő. 2. *Vaskés* a jobb kéz alatt, fatokban. 3. Díszítetlen *csont tarsolyzáró(?)* töredéke a medence alatt. 4. *Vaskarika*. 5. *Vaskarika*, kapcsolódó láncszemmel a bal combnyak belső oldalán. 6. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 7. Trapéz alakú *vascsat* a medencében.

57. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 197 cm, sz.: 45–50 cm, m.: 130 cm. A nagyjából téglalap alakú, a lábak felé szűkülő sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Hét db dinnyemag alakú és hurokfolyatott rátétdíszes opak *üvegyöngy* a koponya alól. 2. Gyöngycsüngős *fülbevaló* ovális karikával a jobb kulcsont mellett. 3. Esztergált *csont tűtartó* vastúval a bordákon, a jobb könyök mellett. 4. *Vaskés* a jobb medencéből.

58. sír: Kettős sír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 245 cm, sz.: 170 cm, m.: 175 cm. Az igen nagyméretű sírgödörben, 165 cm mélyen hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* és *maturus korú férfi* csontváza feküdt, és egymás felé lejtett, vagyis a férficsontváz bal oldala, míg a női csontváz jobb oldala volt mélyebben, koponyáik egymás felé fordítva feküdtek. Fölöttük gerendaváz deszkaborítást dokumentált az ásató. A fagerendák 10–12 cm vastagságúak voltak. Mell.: 1. Négyzögletes *vascsat* a férfi medencéjében. 2. *Vaskés* a férfi bal kezénél. 3. *Vascsat* a bal medencéje alatt. 4. A nő nyakában 15 db lapított gömb, gömb, illetve henger és gyűrű alakú, opak *üvegyöngy*ből és 4 db dinnyemag alakú opak *üvegyöngy*ökből álló nyaklánc. 5. Gyöngycsüngős bronz *fülbevalópár* ovális karikával, három-három sötét színű gyönggyel a nő bal oldali bordáin. 6. A csontvázak között, a lábszáraknál *juhcsontok* voltak.

59. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 172 cm, sz.: 33–50 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza volt, bal alkarját a medencére hajtották. Mell.: 1. Meghatározhatatlan *bronzlemez* a sír betöltéséből. 2. *Házityúk egy-egy tojása* a jobb vállnál és medencében.

60. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 200 cm, sz.: 55 cm, m.: 143 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott testhelyzetbe *maturus korú férfi* csontváza került elő, melynek jobb alkarja a medence alatt volt. Mell.: 1. Ezüst(?)lemezről préselt, szalagfonatmintás *szíjvég* a sírbetöltésből, a csontváz felett 50 cm-rel magasabban. 2. *Juh lábcsontja* a koponya jobb oldalán.

61. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 192 cm, sz.: 68 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: *Vaskés* a jobb kezénél.

62. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 205 cm, sz.: 45–55 cm, m.: 134 cm. A téglalap alakú sírgödörben eredetileg erősen becsavarva(?), hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* jó állapotú csontváza került elő. Bal alkarja a medencére hajtva, a másik nyújtva feküdt. Lábszárait egymásra fektették.

63. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 175 cm, sz.: 58–75 cm, m.: 92 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: Gyöngycsüngős bronz *fülbevalópár* a koponya két oldalánál. Eredetileg három-három sötét, kerek gyöngy díszítette.

64. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 50 cm, m.: 144 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Esztergált, *csont tütartó vastűvel* a bordák közül. 2. Korongolt, bevagdalt és hullámvonalköteg-díszes *edény* a bal lábsontok előtt.

65. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 247 cm, sz.: 70 cm, m.: 144 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Négyszögletes *vascsat* a bal medence alól. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medence alatt. 3. A koponya mögött, a sír nyugati végében egy *juh keresztcsontja*, *ágyéksigolyái* és *lapockája* került elő.

66. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. Az akna h.: 170 cm, sz.: 80 cm, m.: 100 cm. A fülke h.: kb. 200 cm, m.: 260 cm. A fülkében egy *maturus korú nő* összecsiszított csontváza volt. Mell.: 1. Az előtérben, amelynek fülke felőli vége félköríves kialakítású volt, egy *juh teljes váza* és egy másik *juh koponyája* került elő. 2. Kettős csonka kúp alakú, vonaldíszes *orsógomb* a bal kézcsontoknál. 3. Ovális *vascsat* a medencében.

67. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 230 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: A combcsontok alatt *szarvasmarha koponyája* és *lábsontjai* voltak.²⁰⁹

68. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 240 cm, sz.: 70 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: Két db kisméretű *vas ácskapocs* a jobb lábsontok előtt.

69. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 68 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza került elő. Mell.: 1. Csontból esztergált tütartó *vastűvel* a jobb oldali bordákon. 2. *Vaskarika* töredékei a koponya jobb oldalán. 3. Kettős csonka kúp alakú, szürke színű *orsógomb* a combcsontok között. 4. *Fülbevaló* áttetsző üvegyöngy csüngője a függesztőhuzallal és bronzgranulái a vaskarika közeléből. A mellékletek egy részét állatjáratok bolygatták meg. 5. *Szarvasmarha foga* ismeretlen helyről.

70. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 240 cm, sz.: 100 cm mélyen 140 cm, 126 cm mélyen 70–80 cm, m.: 185 cm. A téglalap alakú sírgödörben, koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vas ácskapcsok* (9 db) a csontváz fölött, 5–20 cm-rel magasabban. 2. Lemeztestű, trapéz alakú *bronzcsatból*, két darab karikás csüngővel ellátott, téglalap alakú, bronzlemez *önveretből* (5 db), egy álló téglalap alakú, nagyobb karikás csüngős *önveretből*, bronzlemez *lyukvédőveretekből* (3 db), kerek és téglalap alakú, szíjszorító *veretekből* (5 db), egy kisméretű, öntött *övforgóból*, illetve egy öntött, egylapú, tokos griffes-indás *nagyszíjvégből*, S alakú indás *kisszíjvégből*, előoldalán lándzsaleveles indás, hátul sima, öntött bronz *kisszíjvégből* és egy áttört *tokszíjvégből* álló *övgarnitúra* a derék körül. 3. Trapéz alakú *bronzcsat* a medencében. 4. Ismeretlen rendeltetésű tárgyhoz tartozó *vaslemezek* négy darabban a bal kézcsontok közül. 5. *Vaskés/vastőr* a jobb kézcsontok és a combcsont közül.

71. sír: *Csecsemő* nagyrészt elkorhadt maradványa. Mell.: Vastag falú, kézzel formált, szürkésbarna színű *edény*.

72. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 140 cm, sz.: 60 cm, m.: 87 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza feküdt. Mell.: Kézzel formált, körbefutó vonaldíszes *edény* a koponya mögött.

73. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 220 cm, sz.: 90 cm, m.: 143 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Cölöpös szerkezetű sírgödör: a sír sarkai cölöplyukszerűen kiszélesedtek részben a sarkokhoz hosszirányban, részben a sírgödör átlóira merőlegesen csatlakozva. Valószínűleg koporsós temetkezés volt. Mell.: *Vaskés* a jobb kézcsontok előtt, a jobb combcsont mellett.

74. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 153 cm, sz.: 60 cm, m.: 185 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza került elő. A sír betöltésében több helyen koporsókorhadék volt. Mell.: *Vaskés* a bal kezénél. 2. *Házityúk tojása* a lábánál.

75. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza került elő. Mell.: 1. *Vaskés* a két combcsont közül. 2. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medencelapát felső pereméről. 3. Négyszögletes *vascsat* töredékes állapotban a jobb medencelapát és a keresztcsont találkozásánál.

²⁰⁹ A sírban az archaeozoológiai feldolgozás szerint egy másik szarvasmarha teljes csontváza is előkerült, melyről a publikáció és a dokumentáció nem tesz említést.

76. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 210 cm, sz.: 65 cm, m.: 152 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. A temetés során a koporsó tetejének keleti felére egy *szarvasmarha teljes csontvázát* fektették, koponyával keleti irányba. A sírrajzon látszik, hogy a hátsó végtagok nem voltak anatómiai helyükön, illetve az állatott feldarabolták. 2. *Fülbevaló bronzkarikája* a koponya bal oldala mellett.
77. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 175 cm, sz.: 38 cm, m.: 131 cm. A keskeny, téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú nő* csontváza került elő.
78. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 36 cm, m.: 90 cm. A keskeny, téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt, térdei két oldalra felhúzva helyezkedtek el.
79. sír: Valószínűleg *csecsemő* maradványa, megfigyelhető sírfolt nélkül. Mell.: 1. Kézzel formált *edény*. 2. *Házityúk tojása* az edény mellett.
80. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Alkarjai a medencére fektetve, koponyája hátrabilenve. Mell.: *Házityúk tojása* a két lábfej között.
81. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 225 cm, sz.: 64–84 cm. A téglalap alakú, a lábak felé keskenyedő sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vastőr* a jobb combcsont mellett. 2. *Kovakő* a jobb könyök mellett. 3. Ovális karikájú, öntött *bronzcsat* sima, pajzs alakú testtel a medencében.
82. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 153 cm, sz.: 38 cm, m.: 98 cm. A sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal felnőtt* volt. Koponyája előrebillent a bordákra. A csontok helyzete a test becsavarására utal.
83. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 68 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós, bolygatott temetkezés volt. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a koponya mögött.
84. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 185 cm, sz.: 72 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a bal combnyakon. 2. Négyszögletes *vascsat* a keresztcsont előtt. 3. *Juh hosszúcsontjai* a nő lábszárcsontjain.
85. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 230 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza volt. A csontváz jobb oldalán koporsóra utaló elszíneződés mutatkozott. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. Fecskefarkú, ovális, profilált karikájú *bronzcsat* a bal combnyak és a medence szögletéből. 3. Téglalap alakú *bronzcsat* a jobb medencéből. 4. *Vaslemez* töredékei, amelyre bronzlemez és textil tapadt. 5. Vas- és bronzlemezből készült *szíjvég*. 6. Övveretekhez tartozó *bronzszegecsek*. 7. *Juh keresztcsontja és ágyékcsigolyái* a lábfejnél. 8. *Házilúd combcsontja* a lábfejnél.
86. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Az akna h.: 100 cm, sz.: 90 cm, m.: 60–80 cm. A fülke h.: 170 cm, m.: 230 cm. A fülkében egy *Inf. II. korú gyermek* háton fekvő, nyújtott helyzetű csontváza volt. Mell.: 1. *Vaskarika* a jobb medencelapáton. 2. *Juh combcsontja* a koponyánál.
87. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* bolygatott(?) csontváza feküdt. A váz felett szinte mindenütt bőrre utaló elszíneződéseket figyelt meg az ásató. Mell.: Sima *bronz fülbevaló-karika*.
88. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 205 cm, sz.: 67–75 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: Esztergált *csont útartó vas-tűvel* a bal oldali bordák és a csigolyasor között.
89. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 70–74 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Korongolt, egyfülű, sárga színű, festett *bögre* a koponya mögött. 2. Gyöngycsüngős, ovális karikájú *fülbevalópár* három-három, sötétkék gyönggyel díszítve. 3. Négy db dinnemag alakú, opak *üvegyöngy*, illetve egy sávós-pontbetétes hengeres, kettős csonka kúp formájú gyöngy a bal vállnál. 4. Gömbölyded, kettőskúpos formájú, sötétszürke színű *orsógomb*.
90. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 205 cm, sz.: 75 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben, *maturus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Körte alakú, sárga színű, korongon készült, egyfülű *edény* fekete-fehér festet mintával. 2. Hat db *vas ácskapocs* töredékei a sírgödör széleinél. 3. *Gyöngysor* a felsőtesten: 18 db dudoros rátétdíszes, lapított gömb és deformált gömb alakú, opak *üvegyöngy*, 25 db lapított gömb, illetve gömb alakú, opak *üvegyöngy*, 4 db hordó, illetve hosszú henger alakú, opak *üvegyöngy*, néhány bikónikus *üvegyöngy*, 7 db dinnemag alakú, opak *üvegyöngy*. 4. Bronzból öntött, áttört indadíszes *kissíjvég* a bal combnyaknál. 5. *Juh részleges maradványa: koponya négy lábvéggel* a lábfejek előtt és a jobb lábszár mellett.
91. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 225 cm, sz.: 85 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza feküdt, csak a jobb kar- és comb-, valamint lábcsonthajai voltak a sírban. Koporsós temetke-

zés volt. Mell.: 1. Deréktáján hiányos, öntött, *bronz övgarnitúra* darabjai: keskeny pajzs alakú, áttört, kéttagú *övvért*, vésett-poncolt *mellékszíjveretek* (5 db), pikkelymintás, áttört, egylapú *kisszíjvégek* (2 db), sima *övforgó*. 2. *Vaskés* a jobb kézcsontoknál. 3. Kisebb *vaskés* a jobb alkar mellett. 4. *Kiskérődző alsó állkapcsának töredéke* a jobb térdnél.

92. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 205 cm, sz.: 55 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt.

93. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 185 cm, sz.: 65 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal felnőtt* csontváza feküdt.

94. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 223 cm, sz.: 74–80 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. A csontváz fölött koporsó és bőrkorhadék maradványait figyelte meg az ásató. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsonton. 2. Talán fa(?)edényhez tartozó *vaspánt* hét apró és egy nagyobb töredéke. 3. A nő jobb térdénél *juhkoponya és -lábcsonatok*. 4. *Szarvasmarha teljes csontváza* a nő bal oldalán és a sír keleti végében – a koporsó és a sír végfala közé bezúfolva –, részben anatómiai rendben.

95. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 220 cm, sz.: 84 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben egy *felnőtt* bolygatott maradványa került elő. A bolygatás során a felsőtestet ráhajlították a lábakra. A koponya nem volt a sírgödörben. A koporsó körvonalát nagyrészt sikerült megfigyelnie az ásátónak. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* csepp alakú, zöld üvegyöngy és granulációs csüngője. 2. *Gyöngyök* a felsőtest helyén: két db aranyfóliás *rúdgyöngy*, egy henger alakú, aranyfóliás *üvegyöngy*, egy dudoros rátétdíszes, gömb alakú *üvegyöngy*, néhány hasáb, gömb, lapított gömb alakú, opak *üvegyöngy*, 2 db lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú *üvegyöngy*, 5 db dinnyemag alakú *üvegyöngy*. 3. Téglalap alakú *bronzcsat*. 4. Gömbölyű, vonaldíszes *orsógomb* a bal könyök mellett. 5. Kis *vaskapocs* a bal lábszárcsont mellett. 6. *Juh koponyája és lábcsontaja(i)* a jobb medencelapát és a sírfal között.

96. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 220 cm, sz.: 85–94 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. A betöltésben a csontváz fölött fakorhadékot, illetve lejjebb a koporsó körvonalát figyelte meg az ásató. Mell.: 1. Ovális *bronzcsat* vaslemez testtel, téglalap alakú *szíjszorító*, bronzlemez *veretek* (2 db), keskeny téglalap alakú, bronzlemez *veretek*, bronzkarika két kis négyzetes, szegeccsel ellátott *verettel*, indás, öntött, lándzsaleveles díszű *övforgó*, bronzlemez *bújtató*, öntött, egylapú, egyik oldalán medalionos keretben ember- és állatábrázolásos *nagyszíjvég*, egylapú, áttört, öntött S alakú indával díszített *kisszíjvégek* (3 db) alkották az *övgarnitúrát*, amely deréktáján került elő. 2. Trapéz alakú *bronzcsat*. 3. *Vaskés* töredékei. 4. *Vascsat* töredéke.

97. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 210(?) cm, sz.: 70–80 cm, m.: 105 cm. A sírgödör nem volt megfigyelhető. A *juvenis korú* egyén koponyája maradt in situ.

98. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 218 cm, sz.: 65–70 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. A combcsontok mellett a koporsó keretének maradványa volt megfigyelhető. Mell.: *Vaskés* a jobb combcsonton.

99. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 82 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Bolygatott(?). Mell.: 1. *Gyöngygyaklánc* a mellkas felső részén: 27 db dinnyemag alakú és egy orsó alakú *üvegyöngy*. 2. Kis *vas ácskapocs* töredéke.

100. sír: Kettős sír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 224 cm, sz.: 93–85 cm, m.: 136 cm. A téglalap alakú sírgödörben a *juvenis és maturus korú nő* csontváza hanyatt, nyújtott testhelyzetben feküdt. Érintkező kezeiket összekulcsolták, fejüket egymáshoz billentették. Mell.: 1. Ólomlemezről készült *övbújtató* a fiatal nő medencéjében. 2. Trapéz alakú *bronzcsat* egybeöntött, S alakú indatesttel ugyancsak a juvenis nő bal medencéjében. 3. *Vaskés* a fiatal nő jobb medencéjéből. 4. *Vas ácskapocs* a fiatal nő koponyájánál. 5. Trapéz alakú *vascsat* az idősebb nő jobb medencelapátjáról. 6. *Vaskés* a sír betöltéséből. 7. A maturus korú nő lábfeje előtt és felett *egész(?) juh* összezsúfolt csontjai.

101. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Cölöpös sírgödör: a sír lábak felőli sarkaihoz oldalról csatlakoztak a négyzetes cölöphelyek. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medencéből. 2. Négyzet alakú *vascsat* a jobb bordák alól.

102. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 239 cm, sz.: 66–74 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza került elő. A lábak két oldalra kissé felhúzva helyezkedtek el. Mell.: *Juhkeresztcsont és -ágyéksigolya*, illetve *-combcsont* a lábfejnél.

103. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 215 cm, sz.: 73 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hason fekvő, nyújtott testhelyzetben, *maturus korú nő* bolygatott csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csontka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal combcsontnál. 2. Két darab szétmállott terméskő a sír alján. 3. *Juh állkapcsai* a lábfejnél. 4. *Házityúk tojása* a lábfejnél, az egyik kődarab alatt.

104. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 220 cm, sz.: 65 cm(?), m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal felnőtt* csontváza nyugodott, kezei a medencén feküdtek. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medencén. 2. *Házityúk tojása* a jobb vállnál.

105. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 107 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt.
106. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 186 cm, sz.: 70–80 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza feküdt. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a medencében.
107. sír: T.: Ny–K, 280–100°. Sz.: 50 cm, m.: 95 cm. A sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* csontvázának maradványa került elő.
108. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 270–90°. Az akna h.: 195 cm, sz.: 70 cm, m.: 85 cm. A fülke h.: kb. 160 cm, m.: 288 cm. A fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: *Sertés bal medencecsontja* ismeretlen helyről.
109. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 208 cm, sz.: 70 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt.
110. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. Az akna h.: 140 cm, sz.: 110 cm, m.: 95 cm. A fülke h.: 220 cm, m.: 220 cm. Az *Inf. I. korú gyermek* csontváza a fülke aljára csúszott. Mell.: 1. Az aknában egész *szarvasmarha* nem anatómiai rendben fekvő csontváza és *juhkoponya* került elő. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* töredéke. 3. *Faedény* bronzlemezből hajlított *peremveretei*(?). 4. *Házityúk combcsontjai és tojása* a fülke aljáról.
111. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. Az aknát nem lehetett megfigyelni. A fülke h.: 180 cm, m.: 250 cm. A fülkében *adultus korú nő* részben összecszúszott csontváza volt. Mell.: 1. Gömbölyű *orsógomb*. 2. Trapéz alakú *vascsat*. 3. *Vaskés*. 4. *Juh végtagsontja* a fülke betöltéséből.
112. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. Az akna h.: 150 cm, sz.: 85–90 cm, m.: 80 cm. A fülke h.: 175 cm, m.: 340 cm. Az *adultus korú nő* csontváza a fülke végébe csúszva került elő. Mell.: 1. Vékony *bronzlemez*. 2. Kettős csontka kúp alakú *orsógomb*. 3. Gyöngycsüngős, granulációdíszes *fülbevaló*. 4. Téglalap alakú *vascsat*. 5. *Házityúk két tojása*.
113. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 225 cm, sz.: 65 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal felnőt*t csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a bal alkar és a sírfal között. 2. Hiányos *báránycoponya és lábszárcsontok* a lábfejnél.
114. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 175 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza került elő. Koporsós temetkezés. A rablógödör nyoma a felsőtest fölött volt megfigyelhető. Mell.: 1. Ovális karikájú, öntött *bronzcsat* laposindás díszítésű csattesttel a keresztcsont fölött. 2. Bronzlemez *bújtató*. 3. Bronzból öntött *övforgó*, előoldalát áttört laposinda díszíti. 4. Téglalap alakú *vascsat* vaslemez csattesttel. 5. Töredékes *bronzszegecs*.
115. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 270–90°. Az akna h.: 180–200 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A fülke h.: kb. 235 cm, m.: 250 cm. A fülkében *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Az aknában *szarvasmarha teljes csontváza*, részben anatómiai rendben. 2. *Vaskés* a bal combcsonton. 3. Trapéz alakú *vascsat* a bal medencelapáton.
116. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 82 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* a jobb térd mellett. 2. *Kova(?)pattinték* a sírföldből.
117. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 180 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt.
118. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 185 cm, sz.: 60 cm, m.: 57 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: Egyélű *vaskés* a bal kézfejnél.
119. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 225 cm, sz.: 80 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus–senium korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Medencéjénél öntött, *bronz övgarnitúra*: ovális karikájú *bronzcsat* pajzs alakú csattesttel, rajta kutyaábrázolással, pajzs alakú, kéttagú, laposindás *övveretek* (4 db), patkó alakú, laposindás *lyukvédőveretek* (2 db), rombusz alakú, áttört *mellékszívveretek* (2 db), kettős lapú, laposindás *nagyszívvég*. 2. *Vaskés* a bal alkar és a bal combcsont alól. 3. *Házityúk tibiája (alsócombja)* a jobb térdnél.
120. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 225 cm, sz.: 75 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőt*t csontváza feküdt 162 cm mélyen. Koporsós temetkezés volt, foltokban megfigyelték a koporsó fájának nyomait. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a karikán aranyozás nyomaival. 2. Százhuszonkilenc db nagyrészt dinnyemag alakú *üveggyöngyből*, hurokfolyatott rátétdíszes, bikónikus, lapított gömb, hosszú henger, köles alakú szemekből álló *gyöngysor*. 3. *Két juh csontvázának részei: koponya, végtagok, gerinccsigolyák, illetve nem ehhez a két állathoz tartozó egyéb leletek: csigolyák, bordák, jobb és bal oldali lapocka, medence stb.* a halott lábánál.
121. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 232 cm, sz.: 84 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskarika* a gerincoszlop és a jobb oldali alsó bordák

között. 2. *Vaskés* a bal combnyakon. 3. Téglalap alakú *vascsat* a medence környékén. 4. *Juh koponyája és lábszárcsontja* a bal lábszár és a sírfal között. 5. *Juh keresztcsontja és 3 ágyéksigolyója* a jobb lábfej mellett.

122. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 215 cm, sz.: 70 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a medencéből. 2. Kettős lapú, elhegyesedő végű, sima bronzlemez *nagyszíjvég* a bal combnyakon. 3. Valószínűleg téglalap alakú, *vas övdíszek* töredékei a medencéből. 4. *Vascsat* a medence környékéről. 5. *Juh keresztcsontja* és ágyéksigolyója a bal lábszáron, keresztben. 6. *Szarvasmarha ágyéksigolyója*.

123. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 155 cm, sz.: 55 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* hiányos csontváza feküdt.

124. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt, alkarjai a medencén. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékei a koponya mögött. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencéből. 3. *Juh bal állkapcsa* a bal lábfej fölött.

125. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 208 cm, sz.: 64–70 cm, m.: 142 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mellkasát állatjárat bolygatta. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* bronzlemez testtel a bal medencelapátról. 2. *Bronz/ólomlemez szegecslyukakkal* a jobb felkarcsonton. 3. Bronzlemezből kivágott *övdísz* a medencéből. 4. Övveretek felszerelésére alkalmas *bronzszegecsek* a medencéből. 5. *Vascsipesz* a medencéből. 6. *Kova* a medencéből. 7. Valószínűleg *vaskés* töredékei a jobb alkar mellett. 8. *Vastöredek és bronzpánt: bújtató(?)* a jobb kar két oldalán.

126. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 202 cm, sz.: 70 cm, m.: 132 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Faedény *peremveretei* a koponya mögött. 2. Négyzetes *vascsat* a medencében. 3. *Vaskés(?)* darabjai a bal lábszár mellett. 4. *Házityúk tibiája (alsócombja)* a bal lábfej előtt.

127. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 216 cm, sz.: 69 cm, m.: 127 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a keresztcsonton.

128. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 120 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* hiányos csontváza került elő. Mell.: *Sertés(?) állkapocs* a lábsontok előtt.

129. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Az akna h.: 220 cm, sz.: 75 cm, m.: 105–140 cm, a fülke h.: 230 cm, m.: 270 cm. A fülkében – koporsóban eltemetve – hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Az aknában egy 2–2¼ éves ló csontváza volt, ellentétes tájolással, a bal oldalán fekvő. 2. Négyzetes *vascsat* a gerincoszlop bal oldalán. 3. Ovális *vaskarika* a jobb medencelapáton. 4. *Vaskés* több töredéke a medence környékén. 5. *Vaskés* töredéke a medencében. 6. *Vassarló* a lábszárakon, keresztben. 7. *Vas csikózábla* a ló fogai között. 8. Benyomott oldalú *vascsat*. 8. Két db *juhágyéksigolyó, -borda, -lapocka, -combsont*.

130. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. H.: kb. 120 cm, sz.: 50 cm, m.: 40 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: *Vaskés* a jobb kézcsontoknál.

131. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 115 cm, sz.: 58 cm, m.: 105 cm. Melléklet nélküli *kisgyermek* nagyrészt elkorhadott csontváza. A sír sarkaiba egy-egy négyzetes gödör volt ásva.

132. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: kb. 190 cm, sz.: 65 cm, m.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt.

133. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: kb. 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt, 120–140 cm mélységben az ásató megfigyelte a koporsó fájának nyomait.

134. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Az akna sz.: 100 cm, m.: 155 cm. A fülke h.: 200 cm, m.: 310 cm. *Juvenis korú nő*.

135. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 230 cm, sz.: 91 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a bal combnyak külső oldalánál. 2. *Vaskés* töredéke a bal alkar mellett.

136. sír: T.: Ny–K, 280–110°. H.: 210 cm, sz.: 55–58 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. A csontváz körül az ásató megfigyelte a koporsó fakorhadékát. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb felkarnál.

137. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 205 cm, sz.: 66–76 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú nő* csontváza feküdt. Mell.: *Vaskés(?)* nyéltüskéjének töredéke a lábfejek előtt.

138. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 228 cm, sz.: 70 cm, m.: 145 cm. A sírgödör mindkét hosszanti oldalán, 80 cm mélyen 20–30 cm széles padka volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú*

férfi csontváza feküdt. Mell.: 1. Az emberi váz fölött, a sír keleti felében egy teljes *szarvasmarha- és juhcsontváz* volt csak részben anatómiai rendben, 80–110 cm mélységben. 2. *Bronzlemez övgarnitúra* deréktáján: trapéz alakú *bronzcsat* pajzs alakú lemeztesttel, bronzlemezről kivágott, téglalap alakú (4 db) és álló téglalap alakú (3 db) *önve-retek díszszegecsekkel, bújtató*. 3. *Kovapenge* a medence környékéről. 4. Téglalap alakú *vascsat*. 5. *Vaskés* töredékei. 6. *Házityúk csontjai (comb és szárny, mellsont, coracoid)* a lábfej előtt.

139. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt, az ásató famaradványokat figyelt meg a csontváz jobb oldalán és fölött. Mell.: Gyöngysor hullámvonal-folyatott rátétdíszes, lapított gömb, hosszú henger, illetve hordó alakú *üvegyöngyei* az állkapocs alól.

140. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 185 cm, sz.: 60 cm, m.: 40 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő(?)* csontváza feküdt.

141. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 310–130°. Az akna sz.: 85 cm, m.: 120 cm. A fülke h.: 210 cm, m.: 270 cm. A kb. 45°-os lejtésű fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza került elő. Mell.: 1. Sötétszürke színű, gyorskorongon készült, vonaldíszes *edény* állt a fülke szájánál, a koponya mögött. 2. *Vaskés* a bal medencelapát előtt. 3. Téglalap alakú *vascsat* a combcsontok közül. 4. Trapéz alakú *vascsat* a bal lábszár belső oldala mellett. 5. *Juh 6 ágycsont, 3 faroksigolyája és végtagcsontjai* valamint *házityúk teljes csontváza* a koponya mögött és a jobb felkaron.

142. sír: T.: Ny–K, 280–110°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt, jobb alkarja a mellkasra visszahajlítva, bal karja a testtől eltartva, míg a lábszárjai keresztben, egymáson feküdtek. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal vállnál. 2. *Juh koponyája és lábcsontjai* a lábak előtt, a sír délkeleti sarkában.

143. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: kb. 120 cm, sz.: kb. 50 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt.

144. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 220 cm, sz.: 72 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt. Koporsós sír. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. Téglalap alakú *vascsat* a jobb medencelapátról. 3. Négyszögletes *vascsat* a jobb medencelapát alól.

145. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a bal medencelapátról. 2. *Vaskarika* a jobb medencelapátról. 3. *Vaskés* töredéke a medencéből. 4. *Favödör vaspántja* a jobb lábfej előtt, a sír végében. 5. Kisméretű *vas ácskapcsok* a jobb lábfej előtt, a sír végében.

146. sír: T.: Ny–K. Megfigyelhető sírfolt nélkül, sekély mélységbe temetett *gyermek* nagyrészt elkorhadó csontváza.

147. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 220 cm, sz.: 62–66 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós sír. Mell.: 1. *Bronzkarika* a koponya mellett. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékes állapotban, a koponya mögöl. 3. Gyöngyök a combcsontok között: kétrétegű szemes rátétdíszes, rövid henger alakú, opak üvegyöngy, illetve dinnyemag alakú *üvegyöngy*. 4. Négyszögletes *vascsat* a jobb medencelapát felső pereme mellett.

148. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 210 cm, sz.: 58–65 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő(?)* csontváza feküdt, lábszárjai térdben behajlítva. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt vonaldíszes *orsógomb* a jobb könyöknél. 2. Téglalap alakú *vascsat* a jobb medencelapát előtt.

149. sír: T.: Ny–K, 280–100°. M.: 65 cm. Bal oldalán fekvő, enyhén zsugorított testhelyzetű, *maturus korú nő(?)*.

150. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 280–100°. Az akna sz.: 82 cm, m.: 118 cm, a fülke h.: kb. 220 cm, m.: 295 cm. A fülkében egy *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: Kézzel formált, szürke foltos, barna színű *edény*.

151. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus(?) korú nő(?)* csontváza feküdt.

152. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 173 cm, sz.: 74 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékei a sír betöltéséből. 2. Négyszögletes *vascsat* a bal medencelapáton. 3. *Juh koponyája* a bal térdnél.

153. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 151 cm, sz.: 48 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* hiányos csontváza feküdt 115 cm mélyen. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. Trapéz alakú *vascsat* a keresztcsont helyén.

154. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 300–120(?)°. Az akna sz.: 75 cm, m.: 100 cm, a fülke h.: 250 cm, m.: 320 cm. A fülkében egy *adultus korú nő* csontváza feküdt összecsiszva. Mell.: Gyöngycsüngős bronz *fülbevalópár* töredékes állapotban.

155. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt, koponyája hátrabillent. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Aranyozott, profilált *bronzcsat* keretszerű testtel a medencéből. 2. *Vaskés* a jobb combcsont belső oldala mellett. 3. *Vas ácskapcsok* apró töredékei a combcsontok között. 4. *Juh négy végtagja* a jobb térd alatt, gödörben.
156. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. Az aknát nem sikerült megfigyelni, a fulke h.: 300 cm, m.: 320 cm. A fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Hét db dinnyemag alakú *üveggyöngyből* és egy köles alakú *üveggyöngyből* álló nyaklánc a mellcsontnál. 2. Trapéz alakú *vascsat* a jobb lábszár mellett. 3. *Juhkeresztcsont*, 2 *ágyék*-, 5 *farokcsigolya*, illetve *sértés sípcsontja* a lábfejnél.
157. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. H.: 215 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt, lábbal közel a sír keleti végéhez. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a koponyatetőnél. 2. Négyzetes *vascsat* a jobb könyöknél.
158. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 195(?) cm, sz.: 60 cm, m.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi(?)* csontváza feküdt.
159. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 206 cm, sz.: 73–83 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt.
160. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 90(?) cm, sz.: 50 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben csak egy *gyermek* koponyatöredéke volt.
161. sír: T.: Ny–K. M.: 75 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, *gyermek* felsőtestének csontjai.
162. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: 75. cm. Háton fekvő, nyújtott testhelyzetű, *juvenis korú gyermek* rossz megtartású csontváza. Sírgödört nem lehetett megfigyelni.
163. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 207 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kézzel formált, barna foltos *edény* a koponya mögött. 2. *Bronz karika-fülbevaló* a mellkason. 3. *Gyöngynyaklánc* a bal vállnál: 3 db orsó alakú *ólomgyöngy*, 2 db hosszú henger, lapított gömb, köles és 3 db dinnyemag alakú *üveggyöngy* és egy átlátszó *üveg edényperem* töredéke a koponya bal oldalától. 4. *Tojás és házitűk jobb fele* a koponya mellett.
164. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Korongolt, egész testén bekarcolt spirálvonallal díszített *edény* a koponya mögött. 2. Gyöngycsüngős, ovális karikájú, granulációdíszes, aranyozott *bronz fülbevalópár* a koponya két oldalán.
165. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 190 cm, sz.: 65 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő(?)* csontváza feküdt. Mell.: Gyöngycsüngős, ovális karikájú *bronz fülbevalópár* a koponya mellett.
166. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 155 cm, sz.: 70 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* rossz megtartású csontváza feküdt. Mell.: 1. *Favödör vasabroncsa* a koponya mögött. 2. *Juhkoponya és -lábsontok* a lábfejnél, a sír sarkába ásozt gödörben.
167. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* – koporsóban eltemetett – csontváza feküdt. Mell.: 1. Négszögletes *vascsat* a szeméremcsont előtt. 2. *Vaskés* a medence mellett.
168. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: 60 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza. Jobb alkarja a mellkasra visszahajtvá(?), térdei balra kissé felhúzva.
169. sír: T.: DNy–ÉK, 220–140°. M.: 53 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza, alkarjai a medencére hajlítva.
170. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 140 cm, sz.: 65 cm, m.: 97 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt, koponyája hátrabillent. Koporsós temetkezés volt, az ásató famaradványt figyelt meg a medence felett. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló-karika* a koponya alatt. 2. *Nyaklánc* a koponya körül: 12 db pont- vagy dudoros rátétdíszes, gömb alakú, opak *üveggyöngy*, 18 db gömb, lapított gömb alakú, opak *üveggyöngy*. 3. Kézzel formált *edény* a gyermek lába előtt.
171. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 185 cm, sz.: 75–90 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. – juvenis korú gyermek* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt, az ásató famaradványt figyelt meg a koponya fölött. Mell.: 1. Hasáb alakú gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya két oldaláról. 2. *Nyaklánc* a nyakban: 44 db dudoros rátétdíszes, gömb, lapított gömb alakú, opak *üveggyöngy*, 1 db folytatott rátétdíszes, lapított gömb alakú, opak *üveggyöngy*, 23 db lapított gömb, hosszú henger alakú, opak *üveggyöngy*. 3. *Vaskés* töredéke a jobb medencelapát felső peremén. 4. *Vas karkötő* rátekeresztelt bronzdróttal a jobb alkarcsonton. 5. Apró,

vékony bronztöredékek (ruhadíszek?) a mellkasról. 6. *Juhkoponya és -lábsontok* ismeretlen helyről.

172. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 197 cm, sz.: 70 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* hiányos/bolygatott? csontváza feküdt. Mell.: 1. Sárga színű, gyorskorongolt, füles *edény* a koponya mögül. 2. *Vaskés* a koponya környékéről.

173. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 127 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Három db köles alakú, opak *üvegyöngy* a koponya alatt. 2. Négyzögletes *vascsat* a szeméremcsont előtt.

174. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 145(?) cm, sz.: 30 cm, m.: a koponyánál 47 cm, a medencénél 57 cm, a lábaknál 52 cm. A téglalap alakú, igen keskeny sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt.

175. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 173 cm, sz.: 60–65 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt.

176. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: kb. 190 cm, sz.: 50 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapcsok* a koponya bal oldala és a váll között. 2. Téglalap alakú, töredékes *vascsat* a jobb medencelapáton.

177. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. M.: 55 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus–senium korú nő* csontváza.

178. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 190 cm, sz.: 35–60 cm, m.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Széles, trapéz formájú *vaslemez* a jobb kulcscsonton. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 3. Köpüs *vas nyílhegy* a bal medence és az alkar között.

179. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 230 cm, sz.: 76–80 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb medencelapát felső peremen. 2. Téglalap alakú *vascsat* töredékes állapotban a bal medencelapát felső peremén. 3. *Juhkoponya és -lábsontok(?)*, valamint *5 borda* ismeretlen helyről.

180. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 97 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt vonallal díszített *orsógomb* a jobb kéznél.

181. sír: T.: Ny–K. H.: 215 cm, sz.: 74–80 cm, m.: 131 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt nő(?)* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt, az ásató famaradványt figyelt meg a koponya mögött és a lábak mellett. Mell.: 1. Ovális, granulációkkal díszített, *bronz fülbevaló-karika* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt vonallal díszített *orsógomb* a jobb kéznél. 3. *Juh ágyékcsgolyái(?)* a jobb lábfej előtt.

182. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 187 cm, sz.: 80–70–78 cm, m.: 132 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Koporsós temetkezés volt, a koporsókorhadék 88–94 cm mélységben jelentkezett. Mell.: 1. Köpüs *vas nyílhegyek* a koponyától balra. 2. *Vaskés* a jobb kézcsontoknál. 3. Vastag falú, szintelen *üvegedény peremtöredéke* a jobb kéznél. 4. *Juhkoponya és -lábsontok* a jobb combcsont mellett. 5. *Házityúk tojása* a koponyától jobbra.

183. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 202 cm, sz.: 60 cm, m.: 96 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vassarló* a jobb medencén. 2. *Vas ácskapocs* a jobb felkar mellett. 3. Négyzögletes *vascsat* a medencében.

184. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: 56 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt nő* csontváza, alkarok a medencében, bal térde kissé felhúzva.

185. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 132(?) cm, sz.: 50 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* részben bolygatott csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* ovális karikával, granulációdíszrel a medence helyén. 2. Kézrel formált *edény* körbefutó egyenes és hullámvonalkötegekkel a lábesontok előtt. 3. *Juh állkapcsa és hosszúcsontjai* a koponya mögött.

186. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 144 cm, sz.: 64 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt.

187. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 250 cm, sz.: 60 cm, m.: 142 cm. A téglalap alakú, a láb felől padkás(?) sírban (103 cm mélységtől csak 206 cm hosszú volt) hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékei a koponyánál és a jobb medencén. 2. Kerek *bronzkarika* a koponyánál. 3. Szürkésbarna színű, gömbölyű *orsógomb* fele a bal térdnél. 4. *Félbevágott házityúk bal oldala* a bal lábszárnál.

188. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 155 cm, sz.: 54 cm, m.: 107 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* koponyája került elő. Mell.: *Házityúk tojása* a lábfej feltételezhető helyén.

189. sír: T.: ÉNy–DK. M.: 45 cm. Sírfolt nélkül, *Inf. II. korú gyermek* bolygatott, esetleg zsugorított csontváza.

190. sír: T.: Ny–K, 275–95°. M.: 90 cm. Sírfolt nélkül, *maturus korú nő* zsugorított csontváza.

191. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 208 cm, sz.: 80–88 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: Bronz *övgarnitúra* darabjai a medence környékén: fecskefarkú, profilált *csat* lemezzel, bronzlemez szíjszorító, álló téglalap alakú, bronzlemez *lyukvédő*- (3 db), patkó alakú, indadíszes, öntött *mellékszívveretek* (6 db), rozetta alakú, préselt *övveretek* (7 db), kettős lapú, öntött, laposindás *nagy-* és *kisszívég*ek, utóbbiak lemez hátlappal (4 db). 2. Profilált *bronzcsat* egybeöntött, pajzs alakú, indadíszes testtel. 3. Laposindás, öntött *szívég* madárfej alakú függesztővel. 4. *Vaskés* a lábszárak között. 5. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékei valószínűleg a lábfej előtt. 6. *Házilúd végtagsontjai (combja)* ismeretlen helyről.

192. sír: T.: Ny–K. *Gyermek* sírja.

193. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 191 cm, sz.: 60 cm, m.: 142 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a bal alkar alatt. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékei a jobb térdnél.

194. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kézcsontok mellett. 2. Trapéz(?) alakú *vascsat* a medencéből. 3. *Házityúk és házilúd végtagsontjai* a koponya mögött és a lábfej előtt.

195. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 129 cm, sz.: 52–55 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: *Tojás* a koponya mellett.

196. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 232 cm, sz.: 84–90 cm, m.: 147 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Dinnyemag alakú, opak *üvegyöngy* a koponyánál. 2. *Juh 6 ágyécsigolyója, házityúk bal végtagjai és galamb végtagjai* a lábfej előtt.

197. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 223 cm, sz.: 75–90 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: *Házityúk teljes csontváza* és 2 db *tojása* a koponya mellett.

198. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 280–100°. Az akna sz.: 105 cm, m.: 96 cm, a fülke h.: 300 cm, m.: 230 cm. A fülkében egy *adultus korú férfi(?)* háton fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza nyugodott. Koporsó korhadékai kerültek elő a fülkében. Mell.: 1. Ovális *bronzkarika/fülbevaló(?)* töredékei. 2. Három kerek, préselt, *rosszezüst(?) / bronz övdísz(?)* a medencében. 3. Bronzból/ezüsből(?) préselt *kisszívég*. 4. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 5. *Vaskarika* a jobb medence alatt. 6–7. Két db négyszögletes *vascsat* a medencénél. 8. *Vaskapocs* töredéke a sír betöltéséből. 9. *Állatcsont* a koponya mögött.

199. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 183 cm, sz.: 68 cm, m.: 127 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt.

200. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. Az akna sz.: 85 cm, m.: kb. 80 cm, a fülke h.: 210 cm, m.: kb. 240 cm. A fülkében egy *juvenis korú fiatal nő* hanyatt fekvő csontváza volt összecsiszva. Mell.: 1. Az aknában *két szarvasmarha teljes csontváza* feküdt csak részben anatómiai rendben, illetve egy *juhkoponya és -lábcsonatok* kerültek elő. 2. Lengőcsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya két oldalán. 3. *Gyöngysor*: 16 db nyújtott dinnyemag alakú és egy lapított gömb alakú opak *üvegyöngy*. 36. *Juh thoracalis-, 2 ágyék-, egy farokcsigolyója és keresztcsontja* a bal könyöknél.

201. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 210 cm, sz.: 74 cm, m.: 137 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi(?)* csontváza feküdt, alkarjai a medencén nyugodtak. A sír sarkait lemélyítették (négy 20×30 cm-es, kb. 20 cm mély gödör). Mell.: 1. A öntött bronzveretekkel díszített *öv* a combnyak vonalában volt: ovális karikájú *bronzcsat* pajzs alakú, laposindás csattesttel, patkó alakú *lyukvédőveretek* (3 db), pajzs alakú, egy- (2 db) illetve kétagú *övveretek* (6 db), rombusz alakú, áttört *mellékszívveretek*, áttört laposindás *övforgó*, kettős lapú, laposindás *kis-* és *nagyszívég*. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* a lábfejnél. 3. *Juh koponyája és lábcsontra* a gerincoszlop alatt.

202. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Sz.: kb. 40 cm, m.: 78 cm. A téglalap alakú sírgödörben háton fekvő, nyújtott(?) testhelyzetű, *juvenis/adultus korú nő* deréktól lefelé földmunka során megsemmisített csontváza.

203. sír: T.: Ny–K, 280–100°. M.: 84 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza. Mindkét alkarját visszahajtották a felsőtestre, jobb lába térdben enyhén behajlítva feküdt.

204. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 240 cm, sz.: 74 (50) cm, m.: 164 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* bolygatott csontváza feküdt. A bal alkarcsont a koponya mögött került elő. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. *Gyöngyök* a koponya környékén és a mellkason: 10 db gömb, lapított gömb, rövid henger, köles, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú, opak *üvegyöngy*. 2. Két kis *vaskarika*. 3. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 4. Vékony bronzdrótból összecsiszart, mindkét végén hurokban végződő, *tárgy* a koponya jobb oldalánál.

205. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 270–90°. Aknáját a földmunka tönkretette. A 42°-os lejtésű fülke h.: 300 cm, m.: 310 cm. A fülkében egy *juvenis–adultus* korú nő háton fekvő, összecsiszított csontváza feküdt. Mellékletei a medence környékén kerültek elő. Mell.: 1. Ovális *bronzcsat*. 2. *Vas karkötő*. 3. *Bronz fülbevaló*. 4. *Juhcsigolya*.

206. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 225 cm, sz.: 63–67 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus* korú férfi csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban került elő. A sírgödör jelentkezésének szintjén, az északi falában, 65 és 88 cm közötti mélységben két kb. 20×20 cm-es trapéz alakú cölöphelyet dokumentált az ásató, melyek tehát nem érték el a sír alját. Ugyanezen az oldalon koporsó fakorhadékát is megfigyelte. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2–3. Két négyszögletes *vascsat* a medencében. 4. *Vasár* a bal kéznel. 5. Ismeretlen rendeltetésű *vastárgy* töredékei. 6. *Juh medencecsontja* a térdek között.

207. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. M.: 63 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *gyermek* csontváza.

208. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 225 cm, sz.: 85–99 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus* korú férfi(?) csontváza feküdt. Mell.: 1. Bronzból öntött övgarnitúra a derék körül: ovális karikájú, pajzs alakú *csat* indás testtel, bronzlemez bújrató, rombusz alakú *mellékszíjveretek*, laposindás előlapból és bronzlemez hátlapból álló *szíjvégek* (2 db), lándzsaleveles indával díszített *övforgó*. 2. Ovális, öntött *bronzcsat* háromszög alakú, keretszerű testtel. 3. *Vaskés* a jobb combcsont feje mellett. 4. Három-négy db *vas ácskapocs* töredékei a lábszáraknál. 5. *Házityúk végtagsontjai* (*ulna, tibia*) a jobb térdnél.

209. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 225 cm, sz.: 66–72 cm, m.: 163 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus* korú nő csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: *Házityúk végtagsontjai* (*radius, ulna, femur*) a lábfejnél.

210. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. H.: 200 cm, sz.: 60–64 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium* korú nő csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. *Vaskés pengéje* a jobb kéznel. 2. *Házityúk tojása* a koponya mellett.

211. sír: T.: Ny–K, 280–100°. M.: 100 cm. Csak részben megfigyelhető sírgödörben, háton fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváz. Eredeti helyén csak a koponya és a bal felkarcsont maradt.

212. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. M.: 105 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, a sír aljánál 10 cm-rel magasabban, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus* korú nő(?) csontváza. A koponya erősen feltámasztott helyzetben volt.

213. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 225 cm, sz.: 75 cm, m.: 192 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt nő*(?) csontváza feküdt. A csontváz felett vastag deszkára utaló fakorhadékot figyelt meg az ásató. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kezénél.

214. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 185 cm, sz.: 55–63 cm, m.: 110 cm. 100 cm mélyen a sír h.: 164 cm, sz.: 45 cm. A fejevénél lépcső volt(?) 82 cm mélységben. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium* korú nő csontváza feküdt. Mell.: *Vaskapcsok* a koponya fölött.

215. sír: T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium* korú nő(?) csontváza feküdt. Mell.: 1. Téglalap alakú *bronzcsat* combcsontok között. 2. *Vaskés* a combcsontok között.

216. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 218 cm, sz.: 72–76 cm, m.: 184 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium* korú nő csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. Négyszögletes *vascsat* töredéke. 3. *Juh keresztcsontja és ágyékcsgolyója* a lábfejnél.

217. sír: T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 158 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus* korú nő csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt.

218. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 155 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. II. korú gyermek* csontváza 90 cm mélyen került elő, lábai térdben kissé behajlítva helyezkedtek el.

219. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 236 cm, sz.: 70–80 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus* korú férfi csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a bal kézfejnél. 2. Trapéz alakú *bronzcsat*. 3. A sírgödör egyik hosszú oldala és a feltételezett koporsó közé zsúfolva egy *egész szarvasmarha* csontváza feküdt, csak részben anatómiai rendben. 4–6. Feltehetően a lábak előtt *juhkoponya és lábcsontok, valamint 4 ágyékcsgolyó, borda*, illetve *félbevágott házityúk bal oldala* volt.

220. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, kb. 300–120°. A sír aknárésze nem volt megfigyelhető. A 47°-os lejtésű fülke h.: 250 cm, m.: 285 cm. A fülkében egy *senium* korú nő összecsiszított csontváza feküdt. Fakorhadék volt a csontváz két oldalánál. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* a vállon. 2. *Vastű* töredéke a medence környékén. 3. *Vaskés* a bal

térden. 4. *Vaskarika* a bal medence felső pereménél. 5. Gömbölyű, sötétszürke *orsógomb* a lábánál. 6. *Vascsat* a jobb medence alatt. 7. Lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy*.

221. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 195 cm, sz.: 60 cm, m.: 124 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős bronz *fülbevalópár* granulációdisszel a koponya jobb oldalánál. 2. *Juh koponyája és lábsontjai* a koponya mögött. 3. Két db *juhagyécsigolya*.

222. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 114 cm, sz.: 60 cm, m.: 96 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felöltött nő* zsugorított helyzetű csontváza feküdt.

223. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 183 cm sz.: 66–80 cm, m.: 151 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő(?)* csontváza feküdt.

224. sír: T.: Ny–K, 260–80°. M.: 83 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hason, zsugorított helyzetben fekvő, *adultus korú nő* csontváza.

225. sír: T.: Ny–K. H.: 131 cm, sz.: 56 cm, m.: 90 cm. A sírgödörből emberi váz maradványa nem került elő. A gödör „láb felőli” végében 80 cm mélyen *juh koponyája és négy lába* feküdt egy csomóban.

226. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 185 cm, sz.: 56–60 cm, m.: 108 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. A csontváz mindkét oldalán fakorhadékot figyelt meg az ásató.

227. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 217 cm, sz.: 80–67–80 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Ovális formájú *vascsat* a jobb medence alatt. 2. *Juh(?)csontok* a lábfejnél.

228. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 160 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *kisgyermek* csontváza feküdt. Mell.: *Tojás* a bal kezénél.

229. sír: T.: Ny–K, 272–88°. H.: 158 cm, sz.: 63–56 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. I. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 18 cm-rel magasabban került elő.

230. sír: T.: NyDNy–KÉK, 255–75°. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt/zsugorított(?) helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza. Mell.: *Tojás* a lábainál.

231. sír: T.: Ny–K, 277–97°. H.: 65–70(?) cm, sz.: 40–45 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, zsugorított(?) helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt.

232. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 236 cm, sz.: 58–64 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi(?)* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kannelúras *orsógomb* a bal könyöknél. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 3. Kettős csonka kúp alakú, bekarcolt vonaldíszes *orsógomb* a bal könyöknél, de 15 cm-rel feljebb.

233. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza. Mell.: *Tojás* a bal vállánál.

234. sír: T.: Ny–K, 270–90°. M.: 50 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül *gyermek* koponyatöredéke és fogai. Mell.: Lapított gömb alakú, opak *üvegyöngy* a koponyánál.

235. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 210 cm, sz.: 84 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős bronz *fülbevalópár* ovális karikával. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékei a lábfejnél. 3. *Szárnyas* csontjai a lábfejnél.

236. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 228 cm, sz.: 82–88 cm, m.: 220 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: Ónozott, öntött bronz övveretekből álló *övgarbitúra*: trapéz alakú *bronzcsat* bronzlemez testtel, álló téglalap alakú, bronzlemez *lyukvédőveretek* (4 db), téglalap alakú, griffes, egy- és kéttagú *övveretek*, egy lapú indákkal és állatküzdelmi jelenettel díszített *nagy-* és indás *kissíjvégek* (3 db). 2. *Bronzkarika* a jobb alkar helyén. 3. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 4. *Vasár* a csontváz fölött, a koporsókapcsok között. 5. Tizenhárom db nagyobb *vas ácskapocs* a csontváz fölött. 6. *Állatcsont* a csontváz fölött.

237. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 74 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. *Veretes öve* a derekán volt: trapéz alakú *vascsat*, vaslemez *bújtató*, bronzlemezről préselt kerek *övveretek* (5 db), bronzlemez *nagy-* és *kissíjvégek* (2 db). 2. Négyzetes *vascsat* a jobb combnyaknál. 3. Trapéz alakú *vascsat* a combcsontok között. 4. *Vaskarika* a jobb alkar belső oldalától. 5. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 6. Nagyobb *koporsókapocs* a jobb medencelapát pereménél. 7. Apró *üvegtöredékek*. 8. *Kovák*. 9. Lant alakú *vascsiholó* a jobb kéznél. 10. *Állatcsont* a bal lábfejnél.

238. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 154 cm, sz.: 49–60(?) cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: A sír láb felőli végében 105 cm mélyen, padkán egész *borjú* nem anatómiai rendben fekvő csontváza került elő.

239. sír: Lószerszámos temetkezés. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 255 cm, sz.: 84 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú férfi* csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban került elő, lábai két oldalra kissé felhúzva helyezkedtek el. A csontváz felett sok fakorhadékot figyelt meg az ásató. Mell.: Bronzveretekkel díszített *lószerszám* a csontváz fektetési szintje, a koporsó fölött: 1. *Vas csikózábla*. 2. Harminc db préselt, téglalap alakú *lószerszámveret*. 3. Hurkos fülű, bordás talpú *vas kengyelpár*. 4. Kulcs formájú *vasszeg* famaradvánnyal. 6–7. Három db trapéz alakú *vascsat*. 8. Vékony falú, szürke színű, korongolt *edény* a sír fej felőli végében, a sírfenéken. 9. Dudoros rátétdíszes, gömb alakú, opak *üvegyöngy* a bal kézcsontoknál. 10. *Öv ezüstveretei* egy csomóban a bal medencén és a bal alkaron: fecskefarkú, profilált *bronzcsat*, 4 db ezüstlemez borítású, négyzetes formájú *övdísz*, *vas nagy- és kisszívég*. 11. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 12. *Bronzkarika*. 13. *Vaskarika* a bal medence és a bal alkarcsont között. 14. *Vaskarika* a jobb medencelapát felső pereme mögött. 16. Kis *vas ácskapocsok* a lószerszám leletei között. 17. *Állatcsont* ismeretlen helyről.

240. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: kb. 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *juvenis korú nő* csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban került elő, állatjártat bolygatta. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a jobb térdnél. 2. *Szárnyas* csontjai a jobb lábfejnél.

241. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 197 cm, sz.: 70 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú nő* csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. Gyöngy-csüngős *bronz fülbevaló*. 2. *Állatcsont* a jobb lábszárnál.

242. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 202 cm, sz.: 66–62 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális *bronz fülbevaló-karika* a koponyánál. 2. *Gyöngyök* a jobb felkar külső oldalánál és a koponyánál egy csomóban: 6 db hordó, köles alakú, opak *üvegyöngy*. 3. *Vascsat* a keresztcsonton. 4. Kerekded, szürkésbarna *orsógomb* a jobb medencelapát és a kézcsontok között.

243. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 277–97°. Az ismeretlen méretű aknából 48°-os szögben induló fülke h.: 220 cm, m.: 260 cm. A fülke aljára összecsiszított *Inf. II. korú gyermek* csontváza. Mell.: 1. Ovális *vascsat*. 2. *Vaskés* nyéltüskéjének töredéke. 3. *Vaskarika* töredéke. 4. *Állatcsont*.

244. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt, lábai két oldalra kissé felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. *Veretes öve* a derekán volt: trapéz alakú *vascsat*, kerek *vas övveretek* (6 db), *bronzlemez nagyszívég(?)*. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. Ovális(?) *vascsat* a gerincoszlop és a keresztcsont közé becsúsztatva. 4. Hengeres *bronzpálca* a bal medence és az alkar között. 5. *Vascsiholó(?)* a bal combnyaknál. 6. *Állatcsont* a koponyánál.

245. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 230–237 cm, sz.: 60–66 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú férfi* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. Teljes *szarvasmarha* csontváza és *juhkoponya* a férfi lába előtt és bal oldalán, nem anatómiai rendben. 2. Téglalap alakú *vascsat* a combcsontok között. 3. Ovális *vascsat* a keresztcsonton. 4. *Vas ácskapocs* a bal lábszár mellett. 5. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

246. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 170(?) cm, sz.: 70–55(?) cm, m.: 68 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus–senium korú nő* csontváza feküdt.

247. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 142 cm, sz.: 60 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt.

248. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 220 cm, sz.: 56 cm, m.: 133 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I–II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencénél. 2. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal kézfej környékéről.

249. sír: Fülkesír. T.: Ny–K. Az ismeretlen méretű aknából 55°-os szögben induló fülke h.: 220 cm, m.: 290 cm. A fülke alján *maturus korú nő* összecsiszított csontváza feküdt. Mell.: 1. *Övveretek*hez tartozó *bronzlemez töredékek*. 2. *Juh keresztcsontja* a koponya mögött.

250. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 200 cm, sz.: 77 cm, m.: 110 cm. 160 cm mélyen 17 cm-es padka, végpadkás(?) sír. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt nő(?)* csontváza feküdt koporsóban eltemetve. Mell.: 1. A koporsó tetején két teljes(?) *szarvasmarha és juh(?)* csontváza feküdt nem anatómiai rendben. 2. Vörösesbarna, szürkefoltos *edény* a sír koponya felőli végében. 3. Négyszögletes *vascsat* a medencében.

251. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–103°. Az aknát nem sikerült dokumentálni. A fülke h.: 200 cm, m.: kb. 260 cm. A fülke aljában egy *adultus korú nő* összecsiszított csontváza került elő. Mell.: 1. Világosbarna *orsógomb* töredéke. 2. Téglalap alakú *vascsat*. 3. *Juh- és szárnyascsontok* a fülke aljában.

252. sír: T.: Ny–K, 279–99°. H.: 224 cm, sz.: 75 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapocs* töredéke a koponyától balra.

2. Gyöngycsüngős, bronz *fülbevalópár* a koponyánál és a jobb vállon. 3. Nyújtott dinnyemag alakú, opak *üvegyöngy* a sír betöltéséből. 5. *Szárnyas hosszúcsontja* a lábfej előtt.

253. sír: T.: Ny–K, 270–90°. M.: 73 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, sekély mélységben, *juvenis korú nő* hanyatt, nyújtott(?) helyzetben fekvő, hiányos csontváza. Mell.: *Juh koponyája és négy lába* a lábcsonatok előtt, 60 cm mélyen.

254. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 205 cm, sz.: 74 cm, m.: 200 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Gyöngycsüngős fülbevaló* ovális bronzkarikája a koponya bal oldalán. 2. *Vaskampó* a bal vállon. 3. *Bronzdísz* a bal vállnál. Vékony bronzlemezből kialakított gömb vagy félgömb alakú dísz tárgy, pl. gyöngy. 4. *Gyöngyök* az állkapocs alól: 7 db lapos dinnyemag alakú *üvegyöngy*. 4. *Kis vas ácskapcsok* a jobb térdnél. 5. *Juhkoponya és -lábcsonatok* a csontváz alatt. 6. *Tojás* a jobb medencében.

255. sír: T.: NyÉNy–KDK, 283–103°. H.: 182 cm, sz.: 80 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú nő* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős, bronz *fülbevaló* a koponya jobb oldalán. 2. *Juhkoponya és -lábcsonatok* a térdek, a bal lábfej alatt, valamint a bal combcsont és sírgödör fala között.

256. sír: T.: Ny–K, 280–100°. M.: 76 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő(?)* csontváza.

257. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. M.: 88 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus-senium korú nő* csontváza.

258. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 113(?) cm, sz.: 50(?) cm, m.: 98 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *gyermek* koponyacsontjai kerültek elő. Mell.: 1. *Kis vas ácskapocs* töredékei a koponya mellett. 2. *Juhkoponya és -lábcsonatok(?)* a lábcsonatok helyén.

259. sír: T.: Ny–K. Sz.: 40 cm, m.: 90 cm. A részben elbontott, téglalap alakú sírgödörben csak az *Inf. I. korú gyermek* koponyáját figyelte meg az ásató.

260. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. Az aknát nem sikerült megfigyelni. A 48°-os szögben induló fülke h.: 240 cm, m.: 250 cm. A fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medence környékén. H.: 4 cm, sz.: 2,8 cm. 2. *Szárnyas- és juh(?)csontok* a fülke szája táján.

261. sír: T.: Ny–K. M.: 75 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, *Inf. I. korú gyermek* koponyája.

262. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 205 cm, sz.: 60–73 cm, m.: 170 cm. A koponya és a sír vége között 10 cm mély árok, a sír láb felőli sarkában egy-egy 5 cm mély gödör volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: *Nagyobb állat lábcsonatja* 50 cm mélyen.

263. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 226 cm, sz.: 75–81 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb alkarnál. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. H.: 2,9 cm, sz.: 2,4–2,6 cm. 3. *Vaskés hegye?* a jobb könyöknél.

264. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 90–95 cm, sz.: 43–40 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza feküdt. Mell.: Lecsapott sarkú, hosszú hasáb alakú, áttetsző *üvegyöngy*.

265. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 210 cm, sz.: 80–70–80 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt koporsóban eltemetve. Mell.: 1. A koporsó felett egy *marha* csontváza, illetve egy *juh koponyája és lábcsonatai* kerültek elő 145 cm mélyen. 2. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medencén. 3. Négyzetes *vascsat* a medence alatt. 4. *Vaskés* fatokban a jobb combcsont mellett. 5. Különböző nagyságú *vas ácskapcsok* a combcsontok között és jobb lábszárnál. 6. Igen vékony, csontszínű, hosszában erezett, ismeretlen anyagú *tárgy* a bal combcsont belső oldalánál. 7. *Állatcsont* a jobb lábszáron.

266. sír: T.: NyÉNy–KDK, 283–103°. H.: 195 cm, sz.: 72 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt, felsőtestéből alig maradt meg csont. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a bal medencéből.

268. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 160 cm, sz.: 47 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza feküdt. Mell.: *Bronz karika-fülbevaló* a bal alkarnál.

269. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. H.: 212 cm, sz.: 70–65–60 cm. A téglalap alakú sírgödörben bal oldalán fekvő, nyújtott testhelyzetű, *senium korú férfi* csontváza feküdt.

270. sír: T.: Ny–K, 280–100°. M.: 55 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt fekvő, felhúzott térdekkal eltemetett, *adultus korú nő* csontváza. A sekély mélységbe temetett halottat a talajművelés bolygatta meg.

271. sír: T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. H.: 222 cm, sz.: 82–75 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú férfi* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban került elő. Mell.:

1. Gyöngyök a bal kézfejnél és a bal térdnél: 1 db dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes, lapított gömb alakú, opak üvegyöngy, 1 db deformált rövid henger alakú, fényáteresztő üvegyöngy. 2. A férfi préselt bronzveretekkel díszített, bekapcsolt öve a derekán volt: ovális *vascsat*, *vasbújtató*, ónozott(?) bronzlemezről préselt *rozetták* és felszerelő füleik, valamint ónbetétek, ónozott(?) bronzlemezről hajlított *nagyszíjvég*, ónozott(?) bronzlemezről hajlított *kisszíjvégek* (3 db). 3. *Vaspálca* töredéke a bal kéznél. 4. *Vaskés* a bal kéznél. 5. *Kova* a bal combnyak alatt. 6. Három *vasdarab* az övről. 7. *Juhkeresztcsont*, *-ágyékcsigolya*, *-lapocka*, *-combsont* a térdeken.

272. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. Az ismeretlen méretű aknából 40°-os szögben induló fülke h.: 150–200 cm, m.: kb. 220 cm. A fülkében egy *Inf I–II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a combcsontoknál. 2. Négyzetes *vascsat* bronzlemez borítással az egyik sarkán a combcsontoknál. 3. *Szárnyas- és juh(?)csontok* a fülke aljában.

273. sír: Kettős sír. T.: NyÉNy–KDK, 297–117°. H.: 140 cm, sz.: 50 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben két *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt koporsóban eltemetve.

274. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 115 cm, sz.: 46 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: *Juh(?) koponyája és négy lába* a sír láb felőli végében.

275. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 100 cm, sz.: 48(?) cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott(?) helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Dinnyemag alakú, áttetsző *üvegyöngyök* apró töredékei a koponya mellett. 2. *Borjú(?) koponyája és lábsontjai* a sír láb felőli végében, 70 cm mélyen.

276. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. M.: 130 cm. Az aknát nem sikerült megfigyelni. A 45°-os szögben induló fülke h.: 220 cm, m.: kb. 280 cm. A fülke alján *Inf. II. korú gyermek* csontváza került elő összezsúszva. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonalakkal díszített *orsógomb* az embercsontok között. 2. Gyöngycsüngős *bronz fülbevaló* az embercsontok között. 3. *Juhkeresztcsont* és *három ágyékcsigolya* a fülkében. 4. *Szárnyas csontjai* a fülkében. 5. Egy *juh koponyája és négy lába* az aknából került elő.

277. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 95(?) cm, sz.: 45(?) cm, m.: 52 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. I. korú gyermek* csontváza, amelyből jórészt csak a koponya volt meg.

278. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 219 cm, sz.: 58–65 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medencén. 2. *Vasdarabok* a medence környékén.

279. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 210 cm, sz.: 90 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Sárga színű, korongolt, füles, festett *edény* a koponya mögött. 2. A férfi öntött bronzveretekkel díszített *öve* a derekán volt: ovális *bronzcsat* pajzs alakú testtel, *vasbújtató*, két-, illetve egytagú, keskeny pajzs alakú, felső részükön áttört, pikkelymintás *övveretek* (13 db), sima *övforgó*, díszítetlen, pajzs alakú *lyukvédő*- (2 db) és *mellékszíjveretek* (19 db), kettős lapú, S alakú laposindás *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 3. Téglalap alakú *vascsat*. 4. Két *vas ácskapocs* a bal bokánál. 5. *Házityúk tojása* a bal bokánál.

280. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 222 cm, sz.: 87–72 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt. A koporsó fakorhadéka 100–120 cm mélyről került elő. Mell.: 1. U alakú *bronzkapocs/bújtató* a koponyánál. 2. Trapéz alakú *bronzcsat* a medencében. 3. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 4. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 5. *Vaskés* töredéke a jobb könyöknél. 6. *Vaskés*. 7. *Házityúk lábsontjai (combja)* a bal lábszárnál.

281. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 111 cm. A sír lábak felőli sarkaiban 6–10 cm mély, kb. 20×20 cm-es, négyzetes gödrök voltak, a koponya mögött 3–9 cm mély, kis cölöplyukak(?). A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb térdnél. 2. *Vastöredékek*.

284. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 275–105°. M.: 52 cm. Az aknát nem sikerült megfigyelni. A 47°-os szögben induló fülke h.: kb. 180 cm, m.: 190 cm. A fülkében *senium korú férfi* csontváza került elő összezsúszva. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a medence környékén. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medence környékén.

285. sír: Fülkesír. T.: Ny–K. Az akna h.: 250 cm, sz.: 80 cm, m.: 85 cm. Az akna keleti végének 80×80 cm-es része a fülke indulása. A fülke felső részében *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a lábnál. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medencénél. 3. *Juh csigolyája és házityúk lábsontja* ismeretlen helyről.

287. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 176 cm, sz.: 66 cm, m.: 104 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyerek* csontváza feküdt. A gödör keleti végének sarkaihoz oszlophelyek csatlakoztak. A gödör alja lemélyült a combcsontok alatt.

289. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 220 cm, sz.: 57–63 cm, m.: 138 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt,

nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* töredékei a bal kéznél. 2. *Juh koponyája és négy lába* a jobb lábszár végén.

291. sír: T.: Ny–K, 274–94°. H.: 200 cm, sz.: 58–62 cm, m.: 118 cm. A gödör mindkét vége árokszerűen lemélyült 8–10 cm-t. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bal medencében. 2. *Juh koponyája és négy lába* a sírgödör lábak felőli végében, 60 cm mélyen.

292. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 204 cm, sz.: 68 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, bronz *fülbevalópár* a jobb oldali bordákon, 2–2 db gyönggyel. 2. *Gyöngyök* a jobb mellkason: 15 db lecsapott sarkú, hosszú téglalap alakú, hosszú és rövid henger, valamint dinnyemag alakú *üvegyöngy*. 3. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 4. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 4. *Juh csontjai* (koponyája, lábai és ágyécsigolyái) a bal lábszáron és mellette.

293. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza, mindkét alkarja visszahajtva a mellkasra.

294. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. H.: 170(?) cm, sz.: 57–45(?) cm, m.: a koponya alatt 63 cm, a lábknál 73 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú nő* csontváza a sír aljától 5–8 cm-rel magasabban került elő. Koponyája erőteljesen fel volt támasztva, bal alkarja a medencére hajlítva.

295. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 216 cm, sz.: 70–76 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, bronz *fülbevaló* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb mellkason. 3. *Juh keresztcsontja és szárnyas csontjai* a lábfejekén.

296. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 204 cm, sz.: 71–58–65 cm, m.: 143 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő(?)* csontváza feküdt, térdei két oldalra kissé felhúzza helyezkedtek el. Koporsós temetkezés volt. Mell.: *Szárnyas csontjai* a bal könyöknél.

297. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 60–55 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt, mindkét alkarcsontja a medencére hajlítva. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 2. Esztergált díszítésű, *csont tűtartó* a medencében.

298. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 165 cm, sz.: 56 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális *karika-fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Vöröses színű *orsógomb* töredéke a jobb kéznél. 3. *Állat(?)csont* a jobb lábfejnél.

299. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 217 cm, sz.: 95–91–105 cm, m.: 162 cm. 112 cm mélységben keskeny oldalpadkák mutatkoztak. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Különböző formájú *vasdarabok* a koponyánál. 2. Kisméretű *vas ácskapocs* ugyanott. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a bal térd mellett. 4. Köles alakú, opak *üvegyöngy* a medencénél.

301. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. M.: 67 cm. Sekély mélységben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza.

302. sír: T.: NyDNy–KÉK, 245–65°. M.: 70 cm. Sekély mélységben *maturus korú nő* hanyatt fekvő csontváza, lábai térben behajlítva és kissé felhúzza, az alkarok a vállakhoz visszahajlítva feküdtek.

303. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 150 cm, sz.: 40–44 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb medencelapátnál.

304. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 114 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt koporsóban eltemetve, a sír aljánál 8–15 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, bronz *fülbevaló* az állkapocs alatt. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* töredékes állapotban a bal kéznél. 3. Négyszögletes *vascsat* töredéke a medencében. 4. *Tojás* a medence környékén.

305. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 199 cm, sz.: 65–60 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Négyzet alakú *vascsat* a medencében. 2. *Állatcsont* a lábfejnél.

306. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 170(?) cm, sz.: 55–45 cm, m.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben, koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Bronzdísz* (fülbevalóhoz tartozhatott) a jobb lapockán. 2. Nagyobb *kődarab* a jobb lábszár mellett.

307. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. M.: 60 cm. Háton fekvő, *Inf. I. korú gyermek* csontváza, jobb lába térben felhúzza, a másik kinyújtva feküdt.

308. sír: T.: Ny–K, 273–93°. H.: 218 cm, sz.: 72–65 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Téglalap(?) alakú *vascsat* töredékei a medencénél. 2. *Vaskarika* töredékes állapotban a medencénél. 3. Kisméretű *vas ácskapocs* a koponya mellett.

309. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 245 cm, sz.: 72 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott

helyzetben *maturus–senium korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Széles, ívelt, szegecselt *vaslemez* a koponya mellett. 2. *Vaskés* a medence környékén. 3. Ovális *vascsat* a bal medencén. 4. Négyzetes *vascsat* a gerincoszlop jobb oldalán.

310. sír: Kettős sír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 140 cm, a koponyánál 10 cm, a lábknál 5 cm mély árok. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt, jobb mellkasára csecsemőt fektettek. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Százhuszonhárom szem gyöngyből álló *gyöngysor* a nyakban: gömb, henger, hasáb, orsó, hordó, dinnyemag alakú, olykor folytatott rátétdíszes, illetve dudoros opak *üveggyöngyök*, aranyfóliás gömb alakú, illetve *rúdgyöngy*, gömb alakú *karneolgyöngy*, millefiori *üveggyöngy*. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a nő jobb kezénél. 4. Kampós végű *vastárgy* a lábánál. 5. Kisméretű *vas ácskapocs* töredéke a lábánál. 6. *Tojás* a koponyánál.

311. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 185 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 5–10 cm-rel magasabban. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. *Szarvasmarha teljes és juh részleges csontváza* feküdt nem pontosan anatómiai rendben bepréselve a sírgödör északi és keleti fala, valamint a feltételezhető koporsódeszka közé. 2. *Vaskarika* a medencében. 2. *Vaskés* darabokban a medencében. 3. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 4. Négyyszögletes *vascsat* a medencében.

313. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. H.: 235 cm, sz.: 72 cm, m.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, hasáb alakú gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 2. Csontból esztergált *tűtartó vastűvel* a bal mellkason. 3. Gömbölyű, zezzugmintás *orsógomb* a bal kéznél. 4. Hetven szemből álló egysoros *gyöngy nyaklánc* a nyakban: lapított gömb, deformált gömb, hordó, henger alakú, lapos dinnyemag alakú opak *üveggyöngyök*. 5. *Vaskarika*. 6. Egész *szárnyas* a lábfejnél. 7. *Házityúk tojása* a lábfejnél.

314. sír: T.: ÉNy–DK, 315–135°. M.: 73 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza, mindkét alkarját közel derékszögben a test elé hajlították.

315. sír: T.: Ny–K, 270–90°. M.: 85 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, *adultus korú nő* enyhén zsugorított, jobb oldalán fekvő csontváza.

316. sír: T.: Ny–K, 270–90°. M.: 70 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, *Inf. I. korú csecsemő* hiányos csontváza. Mell.: Hullámvonaldíszes *edény alj- és oldaltöredéke* a koponya mellett.

317. sír: M.: 60 cm. Munkagép által megsemmisített *gyermekcsontváz*. Mell.: Vízszintes vonalkötegmintás *edény aljtöredéke* in situ helyzetben.

318. sír: T.: Ny–K, 278–98°. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 125 cm. A koponya mögött és a lábknál kiásott árok mélysége 10–15 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal alkarjánál.

319. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 105(?) cm, sz.: 37(?) cm, m.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú gyermek* bolygatott csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt.

320. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 175(?) cm, sz.: 47 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. A láb felőli sírvégen túl, 59 cm mélyen feldúlt(?) embercsontok voltak. Mell.: 1. 40–45 cm hosszú *vaspánt/sérvkötő(?)* töredékei a medencén. 2. *Vaskés*. 3. *Házityúk lábcsontjai (combja)* és *juh foga* a bal térdnél.

321. sír: T.: Ny–K, 280–90°. H.: 85 cm. Sekély mélységben, sírfolt nélkül *gyermek* hiányos csontváza került elő. A rossz megtartású csontvázat ásóval megbolygatták, csak a koponya és a bal kar csontjai maradtak eredeti helyzetben.

323. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 247 cm, sz.: 88–91 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú, nagyméretű sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt.

325. sír: T.: Ny–K, 276–96°. H.: 214 cm, sz.: 66–72 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben, koporsóban eltemetve, hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Üvegberakásos, rekeszes *boglárpár*. 2. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 3. *Vasár* töredéke. 4. *Juhkoponya és -lábcsontok* a csontváz alatt és két oldalánál.

326. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Az aknát nem figyelték meg. A 45°-os szögben induló fülke h.: 320 cm, m.: 310 cm. A *senium korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt. Koporsóban temették el. Mell.: 1. *Vaskés* fatokban a medencénél. 2. Négyyszögletes *vascsat* a medencénél. 3. Benyomott oldalú *vascsat* a térdknél. 4. Két *kovakő* a térdknél. 5. *Juh állkapcsa, keresztcsontja, 3 ágyék-, 4 farokcsigolyája, sertés koponyája és függesztőövei (lapocka, pelvis)* és *házityúk keresztcsontja* a koponya mögött, magasabban.

327. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 152 cm, sz.: 50–42 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a jobb oldalán fek-

vő, enyhén zsugorított, *Inf. I. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: 1. Cseppszerű dinnyemag alakú, opak *üvegyöngy* a koponyánál. 2. *Sertés felkarcsontja* ismeretlen helyről.

328. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 240 cm, sz.: 74–59–66 cm, m.: 190 cm. A sarkokban megfigyelt négy kis gödör mélysége 20 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 2. *Orsógomb* a combcsontok között. 3. Kisméretű *vas ácskapcsok* töredékei és egy kerek átmetszetű vasdarabka a lábfejnél. 4. Hat db nagyobb *vas ácskapocs* a koponya és a lábfejek fölött, két sorban. 5. *Szarvasmarha keresztcsontja*, 2 *ágyék- és 2 farokcsigolyája*, *házlúd csontjai* (*keresztcsont, pelvis, tibia*) a bal boka belső oldalán. 6. *Juh koponyája és négy lába* a gödör láb felőli végében.

329. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 267 cm, sz.: 96–80 cm, m.: a koponyánál 170 cm, a lábknál 184 cm. A sarkokban megfigyelt négy kis gödör mélysége 10–15 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt koporsóban eltemetve. Mell.: 1. A derekán öntött, illetve lemezes bronzveretekkel díszített övet viselt: trapéz alakú *bronzcsat* pajzs alakú lemeztesttel, álló téglalap alakú, lemez *lyukvédőveretek* (4 db), bronzlemez *büjtató*, téglalap alakú, áttört, leveles indás, öntött *övveretek* (7 db), öntött, áttört, leveles indás előlapból és lemez hátlapból álló *kisszíjvégek* (4 db), kettős lapú, áttört, az előzőekhez hasonló mintájú, öntött *nagy-szíjvég*, „futó kutya” motívummal díszített, öntött *övforgó*. 2. Nagyobb *vas ácskapcsok* két sorban, a csontváz felett. 3. *Vascsat*. 4. *Vaskés*. 5. *Juh koponyája, lábcsonthai és keresztcsontja*, illetve *ágyékcsigolyája* a lábfejek fölött. 6. *Házityúk lábcsonthai* (*combja*) a koponya mögött.

330. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 215 cm, sz.: 72–68 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *senium korú férfi* csontváza a sír aljánál 7 cm-rel magasabban, koporsóban nyugodott. Mell.: 1. Ovális *bronzcsat* a medencében. 2. *Házityúk tojása* a bal felkarnál. 3. Mellette *juh első nyakcsigolyája*.

331. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 215 cm, sz.: 58 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú nő(?)* csontváza feküdt. Mell.: *Házi tyúk tojása* a bal térdnél. 2. *Juhkoponya- és néhány lábcsonthai* (+2 *borda*) a sír végében.

332. sír: T.: NyÉNy–KDK, 296–116°. H.: 170(?) cm, sz.: 45 cm, m.: 90 cm, a lábvégnél 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: *Vaskés*.

333. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. M.: 70 cm. A sír foltját nem sikerült megfigyelni. Jobb oldalán fekvő, enyhén zsugorított csontváz.

334. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben a *maturus korú nő* csontváza a sír aljánál 7 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: 1. Négy nagyméretű *vas ácskapocs* a csontváz fölött, 100 cm mélyen. 2. *Juh csontjai* (*lábcsonthok*) a bal bokánál. 3. A koporsókapcsok szintjén – valószínűleg a koporsó tetején – egy töredékes, korongolt *edény* került elő.

335. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 219 cm, sz.: 67–60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú felnőtt* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kisméretű *vas ácskapcsok* a koponyánál. 2. *Vas varróútja* a mellkason. 3. Öt nagyobb *vas ácskapocs*. 4. *Juh lábcsonthai* a jobb váll alatt. 5. *Házityúk tojása* a koponyánál.

336. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 130 cm, sz.: 58 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben a jobb oldalán(?) fekvő, enyhén zsugorított, *Inf. II. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: 1. Ovális *bronz fülbevaló-karikapár* a koponyánál. 2. *Gyöngyök* a koponyánál: 5 db dinnyemag alakú, opak *üvegyöngy*. 3. *Juh koponyája és lábai* a térdeknél. 4. *Tojás* a medencénél.

337. sír: T.: Ny–K, 273–93°. H.: 220 cm, sz.: 80–75 cm, m.: 150 cm, a sírvégeknél 140 cm. A négy sarokban lévő gödrök mélysége a koponyánál 20–24 cm, a lábknál 15–20 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt, koporsóban eltemetve. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medencelapátnál. 2. Téglalap alakú *vascsat* a jobb medencelapátnál. 3. *Vaskés* a jobb medencelapátnál. 4. *Szarvasmarha* teljes, de nem anatómiai rendben fekvő csontváza a sírfal és a koporsó hosszanti oldalai mellett, a csontváz jobb oldalán. 5. *Juhkoponya és -lábcsonthok* a sírfal és a koporsó láb felőli oldalai között. 6. *Csigolyatöredékek*. 7. *Tojás* a sírfal és a koporsó láb felőli oldalai között.

338. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 182 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 2. *Juh hiányos csontváza* a lábánál 110–131 cm közötti mélységben.

339. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 225 cm, sz.: 60 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medencelapát mögött. 2. Négyzet alakú *vascsat* a szeméremcsontoknál. 3. *Vaskés* fatokban a bal alkar belső oldalán. 4. *Vaskarikák* a keresztcsonton, a medence alatt és a combcsontok között.

340. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. 100 cm-nél h.: 210 cm, sz.: 85–104 cm, 120 cm-nél h.: 210 cm, sz.: 63–72 cm, 190 cm-nél h.: 210 cm, sz.: 55 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt. A testet erősen becsavarták, esetleg összekötötték, ebből adódhat az alkarok rendellenesnek tűnő helyzete. Mell.: 1–3. Három db négyzetes *vascsat* a medencében. 4. *Vaskés* töredéke a bal alkar és medence közt. 5. *Juh lábsontja* a bokánál.
342. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 170 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponyánál. 2. Nyitott *bronzkarika* a medencében. 3. Kisméretű *vas ácskapocs* három darabban a lábfejenél. 4. *Tojás* a sír széle mellett, a jobb váll vonalában.
343. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 190 cm, sz.: 50 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: *Házityúk csontvázának részlete* a térdeknél.
344. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 205 cm, sz.: 60 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú felnőt* csontváza feküdt.
345. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 207 cm, sz.: 50 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: Ovális *vascsat* a medencéből.
346. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 245 cm, sz.: 70(?)–50 cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőt* csontváza feküdt, jobb alkarja derékszögben a test elé hajtva. Mell.: Téglalap alakú *vascsat* a medencében.
347. sír: T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. H.: 200 cm, sz.: 60 cm, m.: 145 cm. A bal oldali sírfalon, mindkét végén és középen, teljes mélységig, oszlophelyszerű, háromszög alakú kiugrások voltak. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya mellett és a bal felkaron. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a medence környékén. 3. Négyzetes *vascsat* töredéke a jobb alkar alatt. 4–5. *Juhkoponya és -lábsontok*, valamint *keresztcsontja*, *5 ágyék- és egy farokcsigolyája* a lábfejen.
348. sír: T.: NyÉNy–KDK, 289–109°. H.: 147 cm, sz.: 56 cm, m.: 83 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt 75 cm mélyen. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* és még egy *fülbevaló* a koponya környékén. 2. Egy rövidebb és egy hosszabb *gyöngysor* a nyak körül. 34 szem a rövidebb, 106 szem a hosszabb sorban: nagyrészt dinnyemag alakú üvegyöngyök, illetve további hosszú henger, hordó, orsó alakú, opak *üvegyöngyök*. 3. *Vas karperec* jobb csuklón. 4. *Vaskarika* a jobb könyöknél. 5. Kis, zöld színű *üvegedény* töredéke a jobb térdnél. 6. *Juhkoponya és astragalusok* a medencén. 7. *Házityúk csontjai (pelvis, tibia)* a bal combcsonton.
349. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 225 cm, sz.: 80–68 cm, m.: 120 cm. A négy sarokban lévő kis gödrök 10–10 cm-rel mélyültek le. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskalapács* a jobb bokán. 2. *Vaskés* fatokban a combcsontok között. 3. Négyzetes *vascsat* a keresztcsonton. 4. Trapéz alakú *vascsat* a bal szeméremcsonton.
350. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 275–95°. Az akna 80 cm széles és kb. 55 cm mély volt. A keleti végéből 42°-os szögben induló fülke h.: 270 cm, m.: 215 cm. A *senium korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott testhelyzetben került elő. Eredetileg koporsóban feküdt. Mell.: 1. Az aknában *szarvasmarha* teljes csontváza feküdt nem anatómiai rendben. A medencében és a combcsontokon: 2. U alakban hajlított *bronzlemez pánt/pohárveret*. 3. Két db négyzet alakú, bronzlemezről készült, préselt *veret* a sírfolt nyesésekor, a csontváz fölött 1 méterrel. 4. Trapéz alakú, nagyobb *vascsat* állatjáratban, a combcsontok fölött. 5. Trapéz alakú *vascsat* a szeméremcsontoknál. 6. *Juh koponyája, illetve lábsontjai, valamint ágyék- és farokcsigolyái*.
351. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 180–190 cm, sz.: 70 cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben igen rossz megtartású csontváz feküdt, a térdek kissé jobbra felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a medencében. 2. Kisebb *vas ácskapcsok* a bal vállnál. 3. *Szárnyas csontja* a koponyánál.
352. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 190 cm, sz.: 73 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *senium korú nő* csontváza a sír aljánál 15 cm-rel magasabban feküdt. A sír sarkaiban 15–20 cm mély, téglalap alakú gödrök voltak. Koporsós temetkezés volt, a koporsó teteje és oldalai is jól konzerválódtak. Mell.: 1. *Juh koponyája és négy lába, keresztcsont és csigolyatöredék*, illetve *szarvasmarha kéztöcsontjai* a lábfejek alatt. 2. *Házityúk végtagsontjai (szárnya)* a lábfejen.
353. sír: T.: NyÉNy–KDK, 284–104°. H.: 206 cm, sz.: 70 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya mögött. 2. Csontból esztergált *tűtartó vastűvel* a koponyánál. 3. Kettős csonka kúp alakú, fekete színű *orsógomb* jobb combnál.
354. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 205 cm, sz.: 80 cm, m.: 130 cm. A négy sarokban lévő kis, ovális gödrök a

koponyánál 10 cm-re, a lábcsontoknál 7 cm-re mélyültek le. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú felnőtt* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* a medencében. 2. Kisebb *vas ácskapocs* töredéke a térdek között. 3. *Házityúk 2 tojása* a térdek között. 4. *Juhkoponya* ismeretlen helyről.

355. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű aknából 45°-os szögben induló fülke h.: 220 cm, m.: 200 cm. Az *Inf. II. korú gyermek* csontváza hanyatt feküdt, de lábai térdben felhúzódtak, amikor a test megcsúszott a fülke lejtős alján. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Köles alakú, opak üveggyöngyök a koponyánál. 3. Trapéz alakú *vascsat* a medencénél. 4. *Szarvasmarha lábszárcsontja, sertés felkarcsontja és 2 farokcsigolyája* a jobb vállnál.

356. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 210 cm, sz.: 65–60 cm, m.: 200 cm. 90 cm mélyen h.: 250 cm, sz.: 85–90 cm. A sírgödör hosszanti oldalainak végeihez mindkét oldalon kb. 30×30 cm-es oszlophelyek csatlakoznak. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* kirabolt(?) csontváza feküdt, a bal kar hiányzott, a jobb kar anatómiai rendben a jobb láb alatt volt. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medence fölött. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medence fölött. 3. *Juh 2 ágyéksigolyája* a lábfejnél.

357. sír: T.: Ny–K. M.: 60 cm. A koponya néhány csontdarabja jelezte a *Inf. I. korú gyermek* sírját. Mell.: *Házityúk tojása*.

358. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Kettős csonka kúp formájú *orsógomb* a jobb medencelapátnál. 2. *Házityúk végtagsontjai* a bal felkarnál.

359. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 179 cm, sz.: 70–60 cm, m.: 105 cm. A koponya alatti árok és a lábaknál, a sarkokban lévő gödrök m.: 8 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. *Juh koponyája és lábcsonkja(?)* a halott lábainál. 2. Az emberi váz alatt, 135 cm mélyen, a sírgödör közepén, egy 100×60 cm-es mélyedésben *szarvasmarha csontváza* feküdt. Az állatot a gerince mellett, azzal párhuzamosan félbevágták.

360. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 280–100°. Az akna h.: 240(?) cm, sz.: 90 cm, m.: 70 cm. Az akna keleti feléből lépcsősen, 25°-os szögben induló fülke h.: 200 cm, m.: 190 cm. A *juvenis korú nő* csontváza hanyatt fekve, nyújtott testhelyzetben nyugodott. Koporsóban temették el. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a térdnél. 2. *Juh keresztcsontja és farokcsigolyái, valamint felkarcsontja* a koponyánál és a lábánál.

361. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 150 cm, sz.: 51 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskarika* töredékei a medencében. 2. Négyszögletes *vascsat* töredékei a medencében.

362. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 125 cm. A négy sarokban lévő gödrök m.: 10 cm a sír aljától számítva. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Bronzveretes öve* a derekán volt: trapéz alakú *vascsat*, 6 db téglalap alakú, bronzlemezről préselt, ón/ólom betétes *övveret*, bronzból öntött, áttört, griffes *nagyszíjvég*. 2. *Vaskés* töredéke. 6. Trapéz alakú *vascsat*.

364. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Gyöngyök* a felsőtestnél: dinnyemag és köles alakú üveggyöngyök. 2. *Vastű* töredékei a mellkason. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a mellkason. 4. Két *juh részleges csontváza* a bal lábszár környékén.

365. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 165(?) cm, sz.: 48(?) cm, m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Mell.: *Házityúk tojása* a koponyánál.

366. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 110 cm, sz.: 40 vagy 50 cm, m.: 85 cm. *Gyermekkoponya*, illetve töredékei. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* töredéke a medence helyén.

367. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 133 cm, sz.: 62 cm, m.: 95 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt.

368. sír: T.: Ny–K, 278–98°. H.: 208 cm, sz.: 80–85 cm, m.: 110 cm. A négy sarokban lévő gödrök m.: további 15–20 cm. A téglalap alakú sírgödörben háton fekvő, nyújtott testhelyzetű *felnőtt* csontváza került elő. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, bronz *fülbevalópár* a bal vállnál. 2. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a bal térdnél.

369. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 320 cm, sz.: 162 cm, m.: 182 cm. A nagyméretű, téglalap alakú sírgödörben a háton fekvő, nyújtott testhelyzetű csontvázból csak csonttöredékek maradtak meg. Mell.: Öntött bronzveretes öv deréktájon: ovális karikájú, öntött *bronzcsat* pajzs alakú, laposindás testtel, vaslemez *bújtató*, keskeny pajzs alakú, kéttagú, áttört indás *övveretek* (11 db), patkó alakú, öntött, indás *lyukvédő*- (3 db), illetve pajzs alakú *mellékszíjveretek* (5 db), öntött, díszítetlen *övfordó*, kettős lapú, öntött, áttört indás *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 2. *Vaskés* töredékei. 3. Trapéz alakú *bronzcsat*. 4. *Vasár*. 5. *Vödör vasfülének(?)* töredéke. 6. *Borotva(?)* töredéke. 7. Nagyobb *vas ácskapcsok* nagy-

jából három sorban, a koponya, a medence és a lábak helye felett. 8. *Vastöredékek* a sírföldből. 9. *Szarvasmarha koponyája és lábcsontjai*: a koponya a lábak felőli jobb oldali sarokban, a lábak két oldalon a medence és a lábak helye mellett, magasabban, valószínűleg a koporsó tetején. 9. *Juhkoponya és -lábcsontok*. 10. *Kutya állkapcsának töredéke (os maxillare fragmentum + P4)*.

370. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 224 cm, sz.: 85 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt, a térdei két oldalra kissé felhúzva helyezkedtek el. Mell.: 1. Téglalap alakú, ívelt oldalú *bronzcsat* a medence környékén. 2. *Vaskés* a jobb alkarnál. 3. *Vascsat* a bal bokánál. 4. Kisebb *vas ácskapocs*. 5. *Juhkoponya* a bal bokánál.

371. sír: Kettős sír. T.: Ny–K, 270–90°. H.: 150(?) cm, sz.: 115 cm, m.: 120 cm. A sírgödör nyugati és keleti falánál három-három kis gödör volt, mélységük 10–25 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermekek* csontvázai feküdtek, koponyáik egymás felé néztek.

372. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 191 cm, sz.: 74 cm, m.: 130 cm. A gödör négy sarkában négyzetes lemélyítések voltak, mélységük kb. 15 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *senium korú férfi* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban kerül elő. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Árszerű vasszerszám* apró töredékei a medence környékén. 3. Széles *vaspánt* meghajlítva és két bronzszegeccsel összefogotva, a bal bokánál. 4. Téglalap alakú *vascsat* a medence környékén. 5. Téglalap alakú *vascsat* a medence környékén.

373. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 180 cm, sz.: 62 cm, m.: 167 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt a sír aljánál 15 cm-rel magasabban. Koporsós temetkezés volt. Mell.: *Juhkoponya és -lábcsontok* a bal combcsontnál.

374. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 215 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A sírgödör nyugati végében, a koponya mögött két téglalap alakú mélyedés a sarkokban, illetve a lábak előtt jobbra is hasonló, ezek 8–8 cm-rel mélyültek. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza feküdt a sír aljánál 10–12 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medencénél. 2. *Vaskés* töredékekben a jobb kéznél. 3. *Juh csontváza* a lábfejeknél, a sír aljánál ugyancsak magasabban. 4. *Házityúk 2 db tojása* lábfejeknél.

375. sír: Fordított tájolású lósír. T.: K–Ny. H.: 190 cm, sz.: 70 cm, m.: 118 cm. A bal oldalán fekvő, felszerszámozott *5,5–6 éves kanca* koponyája kelet felé nézett, lábcsontjai teste mellett Z alakban behajlítva helyezkedtek el az igen szűk gödörben. Mell.: 1. *Vas csikózábla*. 2. *Vastárgy és egy nagyobb karika* töredéke. 3. Hurkos fülű, egyenes talpú, bordázott(?) *kengyelpár*. 4. Trapéz alakú *hevedercsat* a ló faránál. 5. Kb. 40 db téglalap alakú, préselt *ezüstveret* töredékei a gerincszlop bal, illetve jobb oldalán.

376. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 206 cm, sz.: 80 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt, mindkét alkar a medencében. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, szürkésbarna színű *orsógomb* a jobb könyöknél.

377. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal felölt* csontváza feküdt.

380. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza feküdt a sír aljánál 14 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* töredéke a bal kéznél. 3. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 4. Négy(?) *gyöngycsoport* a medencében, illetve azon kívül, kb. 36 db: lapított gömb alakú, lapos cseppszerű, dинnyemag alakú, lapított gömb, gyűrű, illetve hordó alakú, orsó alakú, opak üvegyöngyök.

381. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. A sír aknarészét nem sikerült megfigyelni. A 40°-os szögben induló fülke h.: 300 cm, m.: 280 cm. A *senium korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetbe feküdt, bár kissé megcsúszott a fülke lejtős alján. Mellékletei a lábknál kerültek elő. Mell.: 1. *Vaskés*. 2. Trapéz alakú *vascsat*. 3. Téglalap alakú *vascsat* töredéke. 4. *Juh keresztcsontja, ágyék- és farokcsigolyái, illetve végtagsontjai (humerus, tibia)* ismeretlen helyről.

382. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 232 cm, sz.: 84 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben, a koporsóban eltemetett, hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú férfi* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban feküdt. 1. Öntött bronzveretekkel díszített *öve* a derekán: ovális karikájú, öntött *bronzcsat* sima, pajzs alakú testtel, vasdrótból készült *bújtató*, keskeny pajzs alakú, díszítetlen, egy- és kéttagú *övveretek* (21 db), pajzs alakú, sima *lyukvédő* (3 db) és *mellékszívveretek* (22 db), öntött *övforgó*, kettős lapú, S alakú indával díszített *kisszívégék* (4 db), illetve ugyancsak kettős lapú, aranyozott *nagyszívég* fabetéttel, halábrázolással. 2. Trapéz alakú *vascsat*. 3. *Vaskés*. 4. Széles *vaspánt* két darabja a jobb térd alatt, amelynek hátoldalán nincs falenyomat. 5. *Juhkoponya és négy lába* a halott lábánál. 6. *Juh ágyék- és farokcsigolyái* a bal lábszáron. 7. *Házilyúd combcsontja*.

383. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 240 cm, sz.: 80 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú férfi* csontváza a sír aljánál 20 cm-rel magasabban került elő.

Összes melléklete a medence környékén volt. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsontnál. 2. Trapéz alakú *vascsat*. 3. Téglalap alakú *vascsat*. 4. Ólomlemezzel borított *vaskorongok*, amelyeket középen egy-egy szegecs kapcsolt az övhöz (textilöv), 5 db.

384. sír: T.: Ny–K, 265–85°. H.: 175(?) cm, sz.: 78 cm, lejjebb 55 cm. Bal oldali padkás sírgödör. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. S végű *bronz karikafülbevaló-pár* a koponyánál, illetve a jobb bordák alatt, másodlagos helyen(?). 2. *Juh teljes csontváza*, valamint *egy másik juh négy lábvége* az oldalpadkán és a lábszárakon.

385. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt, a koponya hátrabillent. Mell.: 1. Három db dinnyemag alakú *üvegyöngy* a medence alatt. 2. Esztergált, csont *tűtartó* töredéke a sír betöltéséből. 3. Fekete *orsógomb* töredékei a sír betöltéséből. 4. *Juh koponyája és lábsontjai* a bal térd alatt.

386. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 120 cm, sz.: 40 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. I. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban feküdt, alkarjai visszahajtván a mellkasra(?). Mell.: *Juh ágyéksigolyái és lábsontja* a lábfejen.

387. sír: T.: Ny–K, 275–85°. H.: 125 cm, sz.: 50 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. I. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: 1. *Házityúk tojása* a koponyánál. 2. *Házityúk csigolyája és végtagcsontjai (comb, radius, tibia)* a lábak előtt. 3. *Juhkoponya és lábsontok* a lábak előtt.

388. sír: Kettős sír. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 250 cm, sz.: 135 cm, m.: 195 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *senium korú nő* és *adultus korú férfi* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban feküdt, szorosan egymás mellett, jobb, illetve bal karjuk egymáson, koponyáik egymás felé néztek. Koporsós temetkezés volt. 75 cm mélyen, a nő lábaitól balra a föld 2 cm vastagon átégett, a sír betöltésében sok égett csont is volt. Mell.: 1. A férfi bronz- és ezüstveretes *öve* a derekán volt: ovális, gyöngyözött karikájú *bronzcsat* bronzlemez testtel, vaslemez *bújtató*, patkó alakú, öntött, gyöngyözött díszű *lyukvédőveretek* (3 db), ezüstlemezből kivágott, négyzet alakú *övveretek* (5 db), vas *övforgó*, bronzból öntött, kettős lapú, tok alakú *kis- és nagyszíjvég*. 2. Kisebb *vas ácskapcsok* a férfi jobb lábfejenél. 3. Közepes méretű *vas ácskapcsok*. 4. *Juh keresztcsontja, ágyék- és farokcsigolyái*, valamint *2 borda és 2 tibia* a férfi gerincoszlopa alatt, a váll vonalában. 5. *Szarvasmarha állkapcsa* 75 cm mélyen, a férfiváz felett, a koporsó tetején(?). 7. *Kődarab* a nő bal vállánál.

389. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 165 cm, sz.: 53 cm, m.: 125 cm. A sír négy sarkától beljebb téglalap alakú gödrök, mélységük átlagosan 10–15 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medence környékén. 2. Trapéz alakú *bronzcsat* a medence környékén. 3. *Vaskés* a medence környékén.

390. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 210 cm, sz.: 73 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 13 cm-rel magasabban, koporsóban eltemetve. Mell.: *Juhkoponya és 2 juhágyéksigolya* a jobb térdnél.

391. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 240 cm, sz.: 74 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú férfi* csontváza a sír aljánál 15 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. Bronzveretes *öve* a medence körül: trapéz alakú *bronzcsat* lemez szíjszorítóval, vaslemez *bújtató*, álló téglalap alakú *lyukvédőveretek* (3 db), négyzetes, bronzlemez *övveretek* (5 db), tok alakú *kisszíjvégek* (3 db). 2. Trapéz(?) alakú *vascsat* a keresztcsonton. 3. *Vaskés* a bal alkaron. 4. Ismeretlen rendeltetésű *vastárgy*, esetleg másik *vaskés* a *vaskés*hez tapadva. 5. *Juh ágyék- és farokcsigolyái* a lábszárcsontok között.

392. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 205 cm, sz.: 84 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Sötétvörös színű, fehér hullámvonal-betétdíszű, lapított gömb alakú, opak *üvegyöngy*. 2. „Mandorla” alakú *ólomcsüngő* a nyak környékén. 3. Indadíszes(?) *lyukvédőveret* a nyak környékén, esetleg nyakláncra fűzve. 4. Barna színű *orsógomb* a bal combcsont belső oldala mellett. 5. *Házityúk és házilúd végtagcsontjai (szárny és combok)* a bal lábszáron és a lábfejen.

393. sír: M.: 60 cm. *Inf. I. korú csecsemő* koponyája.

394. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 225 cm, sz.: 60 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőtt* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Mell.: Téglalap(?) alakú *vascsat* töredékei a medencében és a mellkason.

395. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 212 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A négy sarokban téglalap alakú lemélyítések, mélységük átlagosan 15 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Vascsat* töredéke a medence környékén.

396. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Az akna h.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 90 cm. Az akna keleti feléből 45°-os szögben induló fülke h.: 250 cm, m.: 290 cm. A fülkében egy *senium korú férfi* összecsiszított csontváza került elő. Mell.: 1. Bronzlemez veretekből álló *övgarnitúra, ún. tüszős öv* deréktáján. 2. *Vaspánt* töredékei a lábszárak között, egyik oldalukon konzerválódott farostok látszanak. Faedényhez tartozhattak. 3. Vaskés a bal combcsonton. 4. *Vascsat* a bal combcsont fejénél. 5. *Házityúk tojása* a lábfejénél. 6. *Juhkeresztcsont, ágyék- és farokcsigolyák* a lábszárcsontok között.
397. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű aknából 38°-os szögben induló fülke h.: 260 cm, m.: 240 cm. A fülkében egy *adultus korú nő* csontváza feküdt hanyatt, nyújtott testhelyzetben. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a bordákon. 2. Trapéz alakú *vascsat* a jobb kéznél. 3. *Juh nyakcsigolyái* a csontváz lábánál. 4. Félbe vágott *házityúk bal oldala és jobb lábsontjai (combja)* a halott lábánál és a medencénél.
398. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. Az akna h.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 85–95 cm. Az akna keleti feléből 43°-os szögben induló fülke h.: 240 cm, m.: 245 cm. A fülkében a koporsóban eltemetett, *adultus korú nő* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt. Mell.: 1. Az aknában egy-egy *szarvasmarha* nem anatómiai rendben fekvő, *teljes és részleges csontváza* volt (utóbbihoz teljes végtagok tartoztak), valamint egy *juh teljes csontváza, illetve egy juhállkapocs és lábvég*. 2. Gyöngycsüngős, csavart bronzhuzalból készült *fülbevalópár* a koponyánál. 3. Vöröses színű *orsógomb* töredéke a felsőtestnél. 4. Négyszögletes(?) *vascsat* a felsőtestnél. 5. Bronzlemez *kisszívjég* fogazott szalagfonattal a lábszárnál. 6. *Juhkeresztcsont és ágyékszigolyák* a fülkében.
399. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–115°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A négy sarokban lemélyített téglalap alakú gödrök mélysége a koponya mögött 16 és 13 cm, a lábak előtt 8 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltött* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kézcsontok alatt. 2. Ovális *vascsat* a jobb medencelapáton. 3. Ovális *bronzcsat* a jobb medencelapáton.
400. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 63 cm, m.: 116 cm. A felsőtest és a lábfejek alatt árokszerű mélyedések, m.: átlagosan 10 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú férfi* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. *Vaskés* a két combcsont között. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencénél. 3. Trapéz alakú *vascsat* a medencénél. 4. *Vaskarika* a bal combcsont belső oldalánál. 5. *Juh lábsontja* a bal lábfej mellett.
401. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 199 cm, sz.: 68 cm, m.: 86 cm. A sírgödör koponya felőli vége teljes szélességében lemélyítve, a lábak előtt két kisebb, téglalap alakú gödör, átlagosan 5 cm-t mélyülnek. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú felöltött* csontváza feküdt, a koponya hátra, oldalra billent. 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencénél. 2. Ovális *vascsat*. 3. *Vaskés* a lábfejnél. 4. *Szarvasmarha lapockacsontja* a lábfejnél.
402. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. H.: 190 cm, sz.: 67–48 cm, m.: 113 cm. A téglalap alakú sírgödörben *maturus korú nő* jobb oldalára fektetett, hiányos (nincs jobb kézfej, bal kar és bal lábfej), nyújtott testhelyzetű csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt, melynek összefüggő, fél cm vastag elszenesedett famaradványa a koponya és a jobb lábszár alatt megmaradt. Mell.: *Gímszarvas agancstöredéke* a medence és a jobb térd fölött.
403. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 193 cm, sz.: 68 cm, m.: 121 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú férfi* csontváza a sír aljánál 15 cm-rel magasabban került elő. Koporsós sír. A sírgödör alja teknős kialakítású volt. Mell.: 1. Kis *vas ácskapocs* a koponyánál. 2. *Vaskés* töredéke a jobb medence alatt. 3. Négyszögletes *vascsat* a jobb medencén.
404. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 185 cm, sz.: 55 cm, m.: 102 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú felöltött* csontváza nyugodott.
405. sír: T.: NyÉNy–KDK, 293–113°. H.: 225 cm, sz.: 75 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, feltámasztott fejjel, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. A sírgödör két vége teknőszerűen kialakított. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a medencében.
407. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm, m.: 66 cm. A sírgödör koponya felőli sarkaiban téglalap alakú, a lábak előtt árokszerű lemélyítés. M.: 10–15 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: *Vaskés* a bal combcsonton.
408. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 237 cm, sz.: 63 cm, m.: 137 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú nő* csontváza a sír aljánál 15–17 cm-rel magasabban került elő. A koponya hátrabillent. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal combcsontnál.
409. sír: T.: NyÉNy–KDK, 297–117°. H.: 205 cm, sz.: 80–73 cm, m.: 122 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *gyermek* csontváza feküdt a sír aljánál 9–11 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb alkarnál. 2. *Vaspántolás* töredéke. 3. Másik *vaskés*. 4. *Kova*. 5. *Házityúk végtagcsontjai (combja)* a lábfejnél.
410. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. A sírfolt nem volt megfigyelhető. A jobb oldalán fekvő, zsugorított helyzetű, *adultus korú férfi* csontváza 42 cm mélyen feküdt.

411. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 145 cm. Egy-egy téglalap alakú gödör a koponya mögötti sarkokban. A koporsó elszíneződése a sarkok fölé nyúlik. A lábszárak kb. 10 cm-rel magasabban voltak, mint a felsőtest. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. A koponya balra lebillent, a térdek két oldalra kissé felhúzva feküdtek. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngy-csüngős, *bronz fülbevaló* a koponyánál. 2. Egy-egy rövid hasáb, illetve hordó alakú üvegyöngy a koponyánál.
412. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 205 cm, sz.: 70 cm, m.: 150 cm. A sírgödör négy sarkában egy-egy téglalap alakú, kis gödör, amelyek 8–8 cm-rel mélyültek le a sírgödör aljából. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. II. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. *Vaskés* a bal combcsontnál. 2. Sárga színű, füles *bögre* a bal lábszáránál. 3. *Házityúk végtagsontjai (combja)* a bal combcsontnál.
413. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban.
414. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 183 cm, sz.: 55 cm, m.: 178 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú nő* csontváza a sír aljánál 11 cm-rel magasabban került elő. A koponya hátrabillent. Mell.: 1. Ívelt *vaskapocs* a lábfejnél. 2. *Vas ácskapocs* a jobb vállnál. 3. *Házityúk csontvázának részletei* a lábfejnél.
415. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 215 cm, sz.: 65 cm, m.: 190 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. A jobb kézfej a jobb térd közelében, de anatómiai rendben került elő. Koporsós temetkezés volt, a koporsó maradványa 140–180 cm közötti mélységben mutatkozott.
416. sír: T.: NyÉNy–KDK, 283–103°. H.: 215 cm, sz.: 65 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mindkét alkar a medencén nyugodott, a térdek két oldalra felhúzva feküdtek. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Öntött bronzveretekből álló *övgarnitúra* deréktájon: ovális karikájú, ónozott *bronzcsat* egybeöntött, pajzs alakú testtel, egy- és kétágú, keskeny pajzs alakú, áttört, pikkelymintás *övveretek* (11 db), vésett-poncolt, pajzs alakú *lyukvédőveret*, hasonló, illetve díszítetlen *mellékszíjveretek* (12 db), pikkelymintás, áttört, tokos *nagyszíjvég*. 2. *Vaskés*.
417. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 84 cm, sz.: 42 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben az *Inf. I. korú gyermek* nagyrészt elporladt csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: 1. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya mellett. 2. *Gyöngyök* a koponya mellett: néhány szem gömb, dinnyemag és köles alakú, opak üvegyöngy.
418. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 235 cm, sz.: 66 cm, m.: koponyánál 132 cm, lábánál 148 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt nő(?)* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* töredéke a betöltésből. 4. Két dinnyemag alakú, néhány köles alakú és egy lapított gömb alakú, opak üvegyöngy a koponya környékén.
419. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 207 cm, sz.: 58 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú férfi* csontváza a sír aljánál 10 cm magasabban került elő. Mell.: *Szarvasmarha lábcsontja* ismeretlen helyről.
420. sír: T.: Ny–K, 272–92°. H.: 203 cm, sz.: 75 cm, m.: 122 cm. A koponya mögött és a lábak előtt két árok húzódott, melyek 5–7 cm-rel voltak mélyebbek a sír aljánál. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú nő* csontváza a sír aljánál 17–20 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. Négyzet alakú *vascsat* a medencében. 3. Nagyobb *vaskés* a jobb kézcsontok és a combnyak között. 4. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 5. Hegyes *vastárgy* a jobb medence felső szélén.
424. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 190 cm, sz.: 70 cm, m.: 96 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* állatjáratokkal erősen bolygatott csontváza feküdt a sír aljánál 17–18 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a bal térdnél. 2. *Juh koponyája, valamint ágyékcsigolyája és házityúk jobb oldala* a lábszárak között.
425. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 204 cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A négy sarokban lévő egy-egy téglalap alakú gödör átlagban 10–12 cm-t mélyült. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú nő* csontváza a sír aljánál 8–10 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: *Szarvasmarha ágyékcsigolyája és házityúk vázrészai* a lábszáraknál.
426. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 202 cm, sz.: 64 cm, m.: 96 cm. A koponya mögötti sírfal előtt, közepén egy, a lábak előtt két, téglalap alakú gödör volt, amelyek 6–8 cm-rel mélyültek a sírgödör alja alá. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felölt* csontváza feküdt a sír aljánál 6 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencénél. 2. *Vas övbújtató* a medencénél. 3. Kerek vas alapon(?) bronzborítású *övdíszek* a medencelapátok alól. 4. *Vaskarika* a medencénél. 5. *Vaskarika* a jobb medence felső pereménél. 6. Két db, két szegeccses *bronzpánt* a medencénél. 7. Téglalap(?) alakú *vascsat*. 8. *Gyöngyök* a jobb medence felső pereme alól: néhány dinnyemag alakú, fényáteresztő üvegyöngy, illetve néhány szem köles alakú, opak üvegyöngy. 9. Harminc db apró *vastöredék* a jobb medence felső pereme alatt, a gyöngyökkel együtt. 10. *Fiatal sertés lábcsontja* a jobb lábfejnél. 11. *Házityúk lábcsontjai (combja)* a jobb lábfejnél.

427. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 120 cm, sz.: 48 cm, m.: 72 cm. A csaknem teljesen elkorhadt *gyermekcsontváz* a sír aljánál 5 cm-rel magasabban feküdt.
428. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 183 cm, sz.: 73–63 cm, m.: 107 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt* feküdt csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Koporsós temetkezés volt, melynek maradványa a koponyánál, 66–107 cm mélységben volt megfigyelhető. Mell.: *Vascsat* a bal medence és az alkar között.
429. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 215 cm, sz.: 65 cm, m.: 130 cm. A sarkok táján egy-egy téglalap alakú, illetve kerek gödör volt, mélységük 10–13 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt, melynek maradványa a csontváz felett, alatt és a kis gödrökben volt megfigyelhető. Mell.: *Vaskés* a jobb kézfejnél.
430. sír: *Felöltt* teljesen bolygatott csontjai egy csomóban, a 447. sír láb felőli vége fölött, 46–83 cm mélységben. Mell.: *Juh foga* a csontok között.
431. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 107 cm, sz.: 43 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt a sír aljánál 6 cm-rel magasabban.
433. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 105 cm. A sarkokban egy-egy szabálytalan alakú gödör, mélységük 6–13 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felöltt nő* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló karikája* a koponyánál. 2. *Házityúk lábcsontja* a lábszárak között. 3. *Házityúk tojása* a lábszárak között.
434. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 200(?) cm, sz.: 60 cm, m.: 97 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú felöltt* csontváza feküdt. Mell.: Benyomott oldalú *vascsat* a medencében.
435. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 185 cm, sz.: 78–64 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Esztergált díszítésű, csont *tűtartó*. 2. *Szarvasmarha ágyékcsgolyója* a lábfejnél.
436. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 120 cm, sz.: 55 cm, m.: 81 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: *Vaskés* a bal combcsontnál.
437. sír: T.: NyÉNy–KDK, 299–119°. H.: 195 cm, sz.: 60 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *juvenis korú nő(?)* csontváza a sír aljánál 10 cm-rel magasabban került elő. Térdei két oldalra kissé felhúzva feküdtek. Mell.: 1. Nagyrészt dinnyemag alakú *gyöngyszemekből*, illetve két bikónikus ólom *lemezgyöngyből álló gyöngnyaklánc 2 db téglalap alakú ólomcsüngővel* a koponyánál és a felsőtesten. 2. Három db kerek, *vas láncszem*, amelyek egymáshoz rozsdásodtak. (A nyaklánc zárszerkezete volt.) 3. Gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 4. *Házityúk két tojása* a bal lábfejnél.
439. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 200 cm, sz.: 38(!) cm, m.: 90 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *fiatal felöltt* csontváza feküdt. Mell.: 1. S végű *karika-fülbevalópár* a koponyánál. 2. Kézvel formált, nagyobb *edény* a lábfejnél.
440. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: kb. 200 cm, sz.: 40 cm(?), m.: 65 cm. A téglalap alakú sírgödörben *Inf. II. korú gyermek* hiányos, feldúlt(?) csontváza.
441. sír: T.: NyÉNy–KDK, 282–102°. H.: 215 cm, sz.: 90 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Néhány szem köles és hordó alakú üvegyöngy a nyak alatt. 2. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb kéznél. 3. Négyzetes *vascsat* a medence alatt. 4. *Házityúk tojása* a jobb felkarnál.
442. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 215 cm, sz.: 64 cm, m.: 96 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. A sírgödör négy sarkában egy-egy 13 cm mély gödör volt. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* töredékekben. 2. *Vaskés(?)* a gerincoszlop alatt. 3. *Vas övforgó* töredéke. 4. *Tojás* a bal combcsont környékén.
443. sír: T.: Ny–K. M.: 55 cm. *Gyermek* sírja megfigyelhető sírfolt nélkül. Mell.: *Tojás* a bal combcsontnál.
444. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: kb. 190 cm, sz.: 50 cm, m.: 74 cm. A téglalap alakú, teknős aljú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. A jobb alkar a medencén nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* apró töredékei a bal medence alatt. 2. *Kova(?)* a sírföldből.
445. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 215 cm, sz.: 75 cm, m.: 120 cm. Mind a négy sarokban egy-egy téglalap alakú gödör volt, mélységük 4 cm. A koponya mögött a gödrök és a sírfal által határolt területen függőlegesen álló, 10 cm átmérőjű facölöp maradványa volt megfigyelhető 90–120 cm közötti mélységben. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú nő* csontváza a sír aljánál 6 cm-rel magasabban nyugodott. Mell.: Kettős csonka kúp alakú, zezugmintás *orsógomb* a bal vállnál.

446. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 173 cm, sz.: 60–70 cm, m.: 60 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. A térdek két oldalra kissé felhúzva feküdtek.

447. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 233 cm, sz.: 90–80 cm, m.: a felsőtest alatt 135 cm, a lábak alatt 130 cm. A koponya két oldalán egy-egy téglalap alakú, kisebb gödör volt, mélységük 10 cm. A koporsókeret elszíneződése részben a gödrök fölé nyúlt. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *senium korú férfi* csontváza a sír aljánál 8–13 cm-rel magasabban került elő. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Trapéz alakú *bronzcsat* a medencénél. 2. *Vaskés* a jobb medence alatt. 3. Öntött, fecskefarkú, profilált keretű *bronzcsat*, melyet zegzugminta díszít. 4. *Juhkoponya és négy lába* a medence alatt. 5. *Szarvasmarha koponyája és négy lába*, valamint *-lapocka és -medence* a lábánál. 6. *Házityúk végtagsontjai (szárnya és combja)* a bal térden.

448. sír: M.: 40 cm. *Gyermekkoponya* töredékei.

449. sír: T.: Ny–K, 265–85°. H.: 116 cm, sz.: 44 cm, m.: 70 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális karikájú *bronz fülbevaló* a koponya mellett. 2. *Gyöngyök* a koponya körül: hosszú henger alakú *ólomgyöngy*, dinnyemag, hordó, henger, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú *üveggyöngyök*, hurokfolyatott rátétdíszes, henger alakú *üveggyöngy*, 11 db.

450. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 184 cm, sz.: 70 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *senium korú nő* csontváza a sír aljánál 20 cm-rel magasabban került elő. Mell.: 1. *Gyöngyök* a koponya mellett: 29 db köles alakú, opak *üveggyöngy*, két dinnyemag alakú *üveggyöngy*. 2. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a koponya mellett. 3. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 4. Négyzögletes *vascsat* a medencénél.

451. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 184 cm, sz.: 68–78 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponya környékéről. 2. *Házityúk csontjai (kulcsont és lábsont)* a sírföldből.

452. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 170 cm, sz.: 70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt, mindkét alkar a medencében. Mell.: 1. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* töredéke a jobb mellkason. 2. Nagy kerek fejű *vasgomb* a sírföldből. 3. Kisebb *vas ácskapcsok* töredékei a sírföldből. 4. Keskeny *vaspánt* a sírföldből.

453. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 208 cm, sz.: 75 cm, m.: 195 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú felnőt*t csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1–2. Két db trapéz alakú *vascsat* a bal medencében. 3. Kisebb *vas ácskapcsok* a lábfejnél. 4. Négybe vágott *házityúk jobb hátsó végtagsontjai* a lábfejnél. 5. *Juhkoponya és -lábsontok*, valamint *lapocka, keresztcsont és ágyék*-, illetve *farokcsigolyák* a lábfejnél.

454. sír: T.: Ny–K, 276–96°. H.: 185 cm, sz.: 65 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 10–19 cm-rel magasabban, jobb alkarja a medencén nyugodott. Koporsós temetkezés volt. Mell.: Ovális karikájú, gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál.

455. sír: T.: NyDNy–KÉK, 255–75°. H.: 190 cm, sz.: 45–61 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* feldúlt csontváza feküdt. Hiányzott a koponya, a bal alkar, a bal medence, a bal lábszár pedig 8 cm-rel feljebb csúszott a jobbhöz képest. Mell.: Kézzel formált *edény* a jobb könyök fölött.

456. sír: T.: NyÉNy–KDK, 301–121°. H.: 180 cm, sz.: 60 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt.

457. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. Az akna h.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 100 cm. Az akna keleti végéből 35°-os szögben induló fülke h.: kb. 280 cm, m.: 275 cm. A *maturus korú nő* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben nyugodott. Koporsóban temették el.

458. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 305–125°. Az akna h.: 230(?) cm, sz.: 90 cm, m.: 105–115 cm. Az akna keleti végéből 30°-os szögben induló fülke h.: 260 cm, m.: 248 cm. A *maturus korú nő* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben nyugodott. Koporsóban temették el. Mell.: 1. Az aknában *szarvasmarha csontváza* részben anatómiai rendben, valamint *juhkoponya és -lábsontok*. 2. Néhány szem köles alakú, opak *üveggyöngy*. 3. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* fehér márványból a mellkason. 4. Trapéz alakú *vascsat* a jobb térdnél. 5. *Juhkeresztcsont, ágyék- és farokcsigolyák* valószínűleg a fülke betöltéséből.

460. sír: T.: Ny–K, 274–94°. H.: 212 cm, sz.: 60 cm, m.: 98 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felnőt*t csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a bal kézfej környékén. 2. Téglalap alakú *vascsat* a bal kézfej környékén.

461. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 195(?) cm, sz.: 65(?) cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt,

nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Ismeretlen rendeltetésű *vaslemez* a jobb lábszár külső oldalánál. 2. *Kutya mellső végtagsontja (radius)* a lábszáraknál. 3. *Házityúk lábsontjai (comb)* a lábszáraknál.

462. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: kb. 180 cm, sz.: 90 cm, m.: 120 cm. A kissé szabálytalan, téglalap alakú sírgödörben felnőtt teljesen bolygatott csontjai (a koponya és főként a hosszúcsontok) feküdtek különböző mélységben. Mell.: 1. Rossz megtartású *vascsat* a bolygatott koponyától 25 cm-re. 2. Kis *vastöredék* a koponya közelében.

463. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 140 cm, sz.: 55–43 cm, m.: 89 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Bronz fülbevaló-karika* a felsőtesten. 2. *Gyöngyök* a felsőtesten szétszórtan, 5 db: dudoros és hurokfolyatott rátétdíszes, iker, lapított gömb alakú, opak üvegyöngy, szórt pettyes betétdíszes, lapított gömb alakú, opak üvegyöngy, gyűrű alakú, 4×-en összetett *rúdgyöngy*, 2×-en összetett lapított gömb alakú, opak üvegyöngy, hosszú henger alakú, opak üvegyöngy.

464. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 286–106°. Az akna h.: 200 cm, sz.: 90 cm, m.: 72 cm. Az akna keleti végéből 25°-os szögben induló fülke h.: 350 cm, m.: 260 cm. A *adultus korú férfi* csontváza könyöktől lefelé hanyatt, nyújtott testhelyzetben maradt, míg a jobb és a bal felkar kb. 150 cm-rel nyugatabbra (feljebb) került elő. A koponya és a bordák egy része a fülkében szétszóródva volt. Mell.: 1. Az aknából *ló radiusa* került elő (az ásató kevés állatcsontot említ az aknából). 2. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 3. Egyélű, vékony pengéjű *vaskés* a medencénél. 4. *Vasárak* töredékei a medencében. 5. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 6. *Vaskarika* a medencében. 7. Kis karikából álló *vaslánc* a medencében. 8. *Házilyúd lábszárcsontja (alsó combja)* a lábfejnél.

465. sír: T.: ÉNy–DK, 309–129°. H.: 170 cm, sz.: 70 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt a sír aljánál 8 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Gyöngyök* az állkapocs alatt: apróbb, kék színű, dinnyemag alakú, nagyobb méretű, sárga színű köles és kisméretű gömbölyű üvegyöngyök váltakozva voltak felfűzve. 2. Négyzetes *vascsat* a medencében. 3. *Vaskés* a bal combcsontnál. 4. Vékony bronzlemezről hajlított *bújtató(?)*. 5. *Házityúk 3 db tojása* a mellkason, a medencében és a bal combcsonton. 6. *Házityúk szárnycsontja* a bal combcsontnál, a kés alatt.

466. sír: Fülkesír, lószerszámú temetkezés. T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. Az akna h.: kb. 150 cm, a 15°-os szögben induló fülke h.: 260 cm, m.: 230 cm. A *maturus korú férfi* csontváza majdnem vízszintesen, hanyatt, nyújtott testhelyzetben feküdt. Mell.: 1. Aszimmetrikus *vas csikózábla* a koponya mögött, a fülke szájában. 2. Hurkos fülű, ívelt talpú *vaskengyel* ugyanott. 3. *Hevedercsat* ugyanott. 4. Kulcs formájú, hurkos fejű, *vas nittszeg*, a nyereghez való a többi lószerszámmal. 5. *Vaskés* a lábknál. 6. Díszített *vascsipesz* a medence környékén. Aranyfüst csík az egyik oldalának közepén. 7. Benyomott oldalú *vascsat* a medence környékén. 8. Négyzetes *vascsat* a medence környékén. 9. *Vaskarika* a medence környékén. 10. Kb. 1 cm széles, igen vékony *vaslemez* töredékekben, talán szíjvég volt. 11. Csücskös peremű *edény* a lábfejnél. 12. *Juhkeresztcsont és ágyékcsigolyák* a koponya mögött, a fülke szájában, a lószerszám tartozékai mellett.

467. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 280–100°. Az ismeretlen nagyságú akna m.: 100 cm. Az aknából 27°-os szögben induló fülke h.: 320 cm, m.: 280 cm. Az *adultus korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben nyugodott. Mell.: 1. Korongon készült, öblös, kihajló peremű, vékony falú, sötét színű *edény* a koponyánál. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 3. *Juhkeresztcsont és ágyékcsigolyák* a koponyánál.

468. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 210 cm, sz.: 70–60 cm, m.: 134 cm. *Felnőtt* teljesen feldúlt sírja. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a gödör keleti végében.

469. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 230 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt, a térdek kissé behajlítva. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 3. Kisméretű, *vas ácskapcsok* töredékes állapotban a koponyánál.

470. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 302–122°. A sír aknarészét nem sikerült megfigyelni. Az aknából 20°-os szögben induló fülke h.: 400 cm, m.: 240 cm. A *maturus korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott testhelyzetben nyugodott a fülke alján. Mell.: 1. Vörösesbarna színű, tölcéses szájú *edény* a koponyánál. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medence környékén. 3. Trapéz alakú *vascsat* a bal láb alatt. 4. *Juhkeresztcsont és ágyékcsigolyák* a lábfejnél. 5. *Lófog töredéke*.

471. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 110 cm, sz.: 50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* nagyrészt elkorhadó csontváza feküdt a sírgödör aljánál 2–3 cm-rel magasabban.

472. sír: T.: Ny–K. M.: 120 cm. *Inf. I. korú gyermek* csontváza.

473. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. Az akna h.: 227 cm, sz.: 80 cm, m.: 100 cm. Az akna nyugati végéből 42°-os szögben induló fülke h.: 320 cm, m.: 300 cm. A *adultus korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben nyugodott a fülke lejtős alján. Mell.: 1. *Gyöngyök* a koponyánál: gömb alakú, áttetsző üvegyöngy, 4 db lapított gömb

alakú, opak üvegyöngy, 23 db köles alakú, opak üvegyöngy. 2. Kettős csonka kúp alakú, zegzugmintás *orsógomb* a jobb könyöknél. 3. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 4. *Házityúk teljes csontváza* a lábfejen.

474. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 272–92°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű aknából 37°-os szögben induló fülke h.: 290 cm, m.: 260 cm. A hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. II. korú gyermek* koponyája legördült a lábfejére. Mell.: 1. *Gyöngyök* bordákon, soros elrendezésben: 14 db köles alakú, opak üvegyöngy és egy rövid henger alakú, fényáteresztő üvegyöngy. 2. Félkész csont *tútartó* a derék bal oldalán. 3. *Vascsat(?)* a csontváz bal oldaláról. 4. *Házityúk és házilúd egy-egy tojása* a bal térd alatt és a bal lábfejnél.

475. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű aknából 30°-os szögben induló fülke h.: 150 cm, m.: 180. A hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. I. korú gyermek* koponyája a lábszárakon volt. Mell.: 1. Köles alakú, opak üvegyöngyök a koponya helyén. 2. *Házityúk tojása* a lábfejtől.

476. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 280–100°. A 110 cm mély aknából 47°-os szögben induló fülke h.: 290 cm, m.: 305 cm. A fülkében hanyatt, a lecsúszott felsőtest súlyától felhúzott lábakkal fekvő, *senium korú férfi* csontváza volt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Az aknában *szarvasmarha testrészei* (*bordák, lapocka, combcsont, karcsonok, medence, lábvégek*) feküdtek, nem anatómiai rendben. Egy részük a fülkébe is beszoródott. Ismeretlen helyről, valószínűleg az aknából *juhkoponya és lábcsontok* is előkerültek. 2. Négyzet alakú *vascsat*. 3. *Vaskés* töredéke a combcsontok között. 4. Ismeretlen rendeltetésű *vastárgy* a vaskéshez tapadva. 5. Trapéz alakú *vascsat* ívelt oldalakkal. 6. *Juhkeresztcsont és -ágyéksigolyák, illetve szegycsont* a bal bokánál.

477. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 315–135°. A kb. 100 cm mélységű aknából 35°-os szögben induló fülke h.: 270 cm, m.: 265 cm. Az *adultus korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt. Koporsós temetkezés. Mell.: 1. Bronzlemez veretekkel díszített *öve* a derekán volt: öntött, ovális *bronzcsat* bronzlemez testtel, álló téglalap alakú bronzlemez *övveretek* (3 db), négyzet alakú, préselt, bronz *övveretek* (8 db), préselt, bronz *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 2. Nyitott *vaskarika* a combcsontok között. 3. Ovális *vascsat*. 4. *Vaskés* a vaskarika mellett. 5. Kisebb *vaskés* ugyanott. 6. Ismeretlen rendeltetésű *vastárgy* töredékei. 6. *Házityúk végtagsontjai* (*szárnya, combja*) a fülke bejáratánál. 7. *Juh koponyája és lábcsontjai* a fülke bejáratánál és részben a fülkébe szóródva. 8. *Juhkeresztcsont és ágyéksigolyák* a lábknál.

478. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 200 cm, sz.: 80 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt fakoporsóban, a sír aljánál 20 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vas ácskapocs* töredéke a jobb kéznél. 2. *Házityúk csontjai* (*keresztcsont, szárny és comb*) a jobb kéznél.

479. sír: T.: Ny–K, 276–96°. Sz.: 60 cm, m.: 78 cm. Mélyszántással megbolygatott, hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *maturus korú férfi* csontváza, csak jobb lábát a medencével, és a bal lábszárát találták eredeti helyén.

480. sír: T.: ÉNy–DK, 304–124°. H.: 210 cm, sz.: 80 cm, m.: 160 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt, jobb oldala, valószínűleg a koporsófa korhadása miatt, elkorhadt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *fülbevaló* a bal felkarnál. 2. Töredékes *vas ácskapocs* a lábfejnél. 3. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a bal térdnél. 4. Téglalap(?) alakú *vascsat* töredéke a medencében.

481. sír: T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. H.: 207 cm, sz.: 58 cm, m.: 150 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vascsat* töredéke a jobb felkarnál. 2. *Vaskés* a jobb medencelapátnál. 3. Négy kis *vas ácskapocs* a bal térdnél. 4. *Házityúk csontjai* (*keresztcsont és medence*) a lábfejnél.

482. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 245 cm, sz.: 68 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Négyzet alakú *vascsat* másodlagos helyzetben a koponyánál. 2. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 3. L alakú *bronzszegecs* a jobb medencelapátnál. 4. Két vaslemezből összeillesztett *nagyszíjvég* a bal térdnél. 5. *Állatcsontok* (valószínűleg juhsigolyák) a lábfejnél és 145 cm mélyen a koponyánál.

483. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 284–104°. Az ismeretlen nagyságú és kb. 110 cm mélységű aknából 38°-os szögben induló fülke h.: 350 cm, m.: 328 cm. Az *adultus korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben volt. Mell.: 1. *Vaskés* a medencénél. 2. Téglalap alakú *vascsat* a bal medencében. 3. *Vasborotva(?)* a medencénél, a kés mellett. 4. *Juhkeresztcsont, nyak- és ágyéksigolyák* a lábfejnél. 5. *Házityúk teljes váza* (*koponya nélkül*) a lábfejnél. 6. *Házityúk tojása* a lábfejnél.

484. sír: T.: ÉNy–DK, 322–142°. H.: 230 cm, sz.: 64 cm, m.: 120 cm. A lábfejnél az egyik sarokban egy 40×20 cm-es, 5 cm mély gödör volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Kova* a jobb lábfej alatt. 4. *Szarvasmarha felkarcsontjának töredéke* a koponyánál.

485. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 308–128°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű aknából 45°-os szögben induló fülke h.: 300 cm, m.: 285 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt fekvő – a lejjebb csúszott felsőtest súlyától felhúzott

lábakkal megtalált – *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencénél. 2. Téglalap alakú *vascsat* a medencénél. 3. Aranyozott, bronzból öntött, üvegberakásos *övkapocs* a lábfejnél. 4. *Vaskés* a lábfejnél. 5. *Házityúk teljes csontváza* a lábfejnél.

486. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 200 cm, sz.: 70(?) cm, m.: 120 cm. A hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *adultus korú nő* csontvázat bolygatott állapotban, a sír aljánál 5–8 cm-rel magasabban találták. Mell.: 1. Kisebb *vas ácskapcsok* töredékei a sírgödör különböző részeiről, de elsősorban a koponyától. 2. Hosszúak *vastárgy* a csontok között.

487. sír: T.: ÉNy–DK, 320–140°. H.: 230 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A koponya mögötti sarkokban, illetve a jobb láb mellett egy-egy 5–6 cm mély gödör volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 2. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medence alatt. 3. Vaspántból készített *csiholó* a bal kéznél. 4. *Vaskés* töredéke a jobb combnyaknál.

488. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 308–128°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű aknából 38°-os szögben induló fülke m.: 270 cm. A fülke megfigyelt hossza 240 cm volt, de ennél 40–50 cm-rel hosszabb lehetett. Háton fekvő – a fülkében lejjebb csúszott felsőtest súlyától felhúzott térdakkal megtalált – *juvenis korú* csontváz. Mell.: 1. Kis *vaskarika vaspántban* a bal vállnál. 2. Szélesebb, U alakú *vaspánt* két-két szegeccsel a bal vállnál. 3. Téglalap alakú *vascsat* a combcsontok között. 4. *Vaskés* a bal lábnál. 5. *Csont botvég(?)* töredéke a jobb bokánál. 6. *Házityúk lábszárcsontja (alsócombja)* a fülkében.

489. sír: T.: Ny–K, 260–80°. H.: 219 cm, sz.: 65 cm, m.: 100 cm. A négy sarokban egy-egy négyzetes gödör, amelyek 6–8 cm-re mélyültek le. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 7 cm-rel magasabban, a sírgödör déli falához közelebb. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb kéznél. 2. Trapéz alakú *vascsat* a bal combnyaknál. 3. Fekete színű *orsógomb(?)* töredéke a bal kéz magasságában, a sír északi fala mellett.

490. sír: Fordított tájolású sír. T.: K–Ny, 94–274°. H.: 90(?) cm, sz.: 40(?) cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza nyugodott. Mell.: 1. Korongolt, hullámvonalköteg-mintás *edény* a jobb lábfejnél. 2. *Vaskés* töredékei. 3. Kúppalást formájú *vaslemez tárgy* a jobb combcsont mellett.

491. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 247 cm, sz.: 70 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 20 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Eredetileg 6 db *vas ácskapocs* a csontváz felett 10 cm-rel. 2. Trapéz alakú *vascsat* a szeméremcsontok előtt. 3. Vékony, ívelt *vaslemez*. 4. *Övgarnitúra* öntött bronzveretei a medence környékén: ovális *bronzcsat* laposindás csattesttel, áttört, indadisztes, pajzs alakú *lyukvédő*- (4 db) és *mellékszívveretek* (13 db), pajzs alakú, kéttagú, indadisztes *övveretek* (7 db), sima *övforgó*, két lapból álló, laposindás, áttört *nagy-* és *kisszívég* (4 db).

492. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 140 cm, sz.: 50 cm, m.: 155 cm. A sír láb felőli végénél, 130 cm mélységben a sír szélességénél rövidebb padka(?) volt. A téglalap alakú sírgödörben a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. I. korú gyermek* csontváza a sír aljánál 5 cm-rel magasabban került elő.

493. sír: T.: Ny–K. M.: 105 cm. Megfigyelhető sírfolt nélkül, hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű *csecsemő*. Mell.: A koponya körül *gyöngyök*: bikónikus, áttetsző üveggyöngy, nyújtott dinnyemag alakú, opak üveggyöngyök és egy lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy*.

494. sír: Kettős sír. T.: Ny–K, 272–92°. H.: 243 cm, sz.: 70–60 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban, mindkét kezét a medencére hajlították. A *gyermekcsontváz* fordított tájolással feküdt a nő lábszárain, illetve lábfején. Mell.: 1. *Gyöngyök* a bal mellkasról: hasáb alakú, áttetsző üveg- és *borostyángyöngyök*, 4×-en összetett lapított gömb alakú, áttetsző üveggyöngy, lapított gömb alakú, opak üveggyöngy és *karneolgyöngy*. 2. *Vaskarika* töredéke a jobb mellkas alól. 3. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 4. *Vas karperec* a jobb alkarnál. 5. Kettős csonka kúp alakú, fekete színű *orsógomb* a jobb alkarnál.

495. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 283–103°. Az akna h.: 200 cm, sz.: 90 cm, m.: 100 cm. Az akna keleti végéből mélyítették le a fülkét 15°-os szögben. H.: 300 cm, m.: 225 cm. A fülkében a *senium korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza volt. Mell.: 1. Nagygyömbös (ezüst) *fülbevalópár* (bronzkarikával) a koponyánál. 3. *Vas ácskapocs* töredékei a koponyánál. 4. *Gyöngyök* a koponyánál: köles alakú, opak üveggyöngyök, illetve néhány türkizkék színű, áttetsző üveggyöngy, az egyiken barna sávós dísz. 5. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 6. *Juhkeresztcsont, ágyék- és farokcsigolyák* a koponyánál.

496. sír: T.: ÉNy–DK, 306–126°. H.: 227(?) cm, sz.: 75 cm, m.: 118 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a bal combnyaknál.

497. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 165 cm, sz.: 70 cm, m.: 100 cm. *Gyermek*, a csontok elkorhadtak. Mell.: Töredékes, vonalkötegdíszes *edény* a koponya feltételezhető helye mellett.

498. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 294–114°. Az aknát nem sikerült megfigyelni. A 30°-, majd 5°-os szögben lejtő fülke h.: 350 cm, m.: 198 cm. Az *adultus korú férfi* csontváza a szinte vízszintes kialakítású fülkében hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medence környékén. 2. Fatárgy vasoxiddal átitatódott töredéke. 3. *Vastöredék* famaradvánnyal. 4. *Vastöredék* a bal bokánál.

499. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. A sírgödör feltja nem volt megfigyelhető. M.: 45–50 cm. Háton fekvő *maturus korú férfi* csontváza, mindkét alkarját derékszögben a test elé, lábszárait hátrahajlították, bokáit vélhetően szorosan összekötötték.

500. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 198 cm, sz.: 58 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú fiatal* csontváza feküdt. Mell.: Korongolt *tálka* testén csigavonalban bemélyített vonaldísszel és hullámvonaldísszel a koponyánál.

501. sír: Kettős sír. T.: Ny–K, 276–96°. H.: 210 cm, sz.: 80–90–75 cm, m.: 75 cm. Az *adultus korú férfi* és a 13–14 éves *gyermek* csontváza hanyatt, nyújtott testhelyzetben feküdt egymás mellett. A felnőtt jobb alkarját és a jobb combcsontját a talajművelés mozdította el. A gyermek mindkét kezét a vállakhoz hajlították. Mell.: Négyszögletes *vascsat* a férfi gerincoszlopa mellett.

502. sír: T.: Ny–K, 271–89°. H.: 225 cm, sz.: 65–75 cm, m.: 150 cm. Mind a négy sarok táján egy-egy kisméretű, négyzetes gödör, amelyek mindössze 3–7 cm-rel mélyültek le. Ezek valóban a koporsó földre nyomódott lábának a nyomai. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: Világosbarna színű, gömbölyű *orsógomb* a jobb alkarnál.

503. sír: T.: Ny–K, 279–99°. H.: 210 cm, sz.: 75–80 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi(?)* csontváza feküdt. Mell.: 1. Lapított gömb alakú, opak üvegyöngyök a koponya alatt. 2. Trapéz alakú *vascsat* töredékei a medencében. 3. *Házityúk kereszt- és lábcsontrajzi (combja)* és *házilúd medencecsontja* a térdek között.

504. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. H.: 170 cm, sz.: 63 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú nő* csontváza feküdt.

505. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 200 cm, sz.: 63 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Két *vas ácskapocs* egymással párhuzamosan, egymástól 10 cm-re a lábfejekken, a szárnyacsontok mellett. 2. Kettős csonka kúp alakú, bemélyített vonaldíszes *orsógomb* a combcsontok között. 3. *Házityúk csontjai (felkar, hollócsőr-csont, lábszárcsont – szárnya és alsócombja)* a lábfejen.

506. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. M.: 150 cm. A sírfolt nem volt megfigyelhető. Háton fekvő, nyújtott testhelyzetű, *Inf. II. korú gyermek* csontváza. Mell.: 1. *Tölcséres formájú vastárgy* a mellkason. 2. *Vastöredékek* ugyaninnen. 3. *Házityúk végtagcsontjai* (szárnya és combja) ismeretlen helyről.

507. sír: T.: Ny–K, 280–100°. A sekély mélységbe temetett *gyermek* csontváza teljesen elkorhad.

508. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 236 cm, sz.: 65 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, felhúzott térdekkel eltemetett, *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 2. Téglalap alakú *vascsat* az ágyékcsigolyákon.

509. sír: Fülkesír. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű előtérből 30°-os szögben induló fülke h.: 110 cm, m.: 153 cm. A fülke alján *Inf. I. korú gyermek* rossz megtartású csontjai feküdtek.

510. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 140 cm, sz.: 50 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: Kisméretű *vas karkötőpár* a könyökökön.

511. sír: M.: 55 cm. *Inf. I. korú gyermek* sírja.

512. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 140 cm, sz.: 40 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú, szűk sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. A koponya a mellkasra billent, a jobb térd felhúzva, a karcsonok 5 cm-rel magasabban feküdtek. Mell.: A sír betöltésében *ló alsó fogtöredéke* került elő. Valószínűleg szórványként került a sírföldbe.

513. sír: T.: NyÉNy–KDK, 289–109°. H.: 120 cm, sz.: 55 cm, m.: 91 cm. Mind a négy sarokban egy-egy téglalap alakú gödör volt, amelyek 14–19 cm-t mélyültek. A szinte teljesen elporladt gyermekcsontváz a sír aljánál 5 cm-rel magasabban feküdt. Mell.: 1. Dinnyemag alakú, áttetsző üvegyöngy. 2. *Házityúk tojása* kb. a medence helyén.

514. sír: Fülkesír. T.: Ny–K, 271–91°. A sír aknarészét nem sikerült megfigyelni. A 18°-os szögben lejtő fülke h.: 210 cm, m.: 152 cm. A *maturus korú nő* csontváza hanyatt, nyújtott testhelyzetben feküdt. Mell.: 1. *Gyöngyök* a mellkason: 11 db pont és körülöttük hurokfolatott rátédíszes, lapított gömb alakú, opak üvegyöngyök. 2. *Orsókarika*. 3. *Vascsat*.

515. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 200 cm, sz.: 72–55 cm, m.: 110 cm. A gödör négy sarkában egy-egy 6 cm mély

gödör volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Kisebb *vas ácskapocs* a bal mellkason. 2. Négyyszögletes átmetszetű, csontból faragott *tűtartó* a bal mellkason. 3. Gömbölyű, bemélyített vonalakkal díszített *orsógomb* a jobb könyöknél. 4. *Házityúk csontvázának részletei (a szárnyak és a combok)* a bal vállnál.

516. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 140 cm, sz.: 58 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt.

517. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 200 cm, sz.: 65 cm, m.: 175 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a bal medencében. 2. *Házilúd csontjai (keresztcsont és medence)* a jobb medencében.

518. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 110 cm, sz.: 40 cm, m.: 105 cm. Tejfogas *Inf. I. korú gyermek*csontváz. Mell.: *Vaskés* töredéke a sírbetöltésből.

519. sír: T.: ÉNy–DK, 306–126°. H.: 200 cm, sz.: 68 cm, m.: 178 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 11–16 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Gyöngyök* a koponya környékéről: irizáló, fehéres, áttetsző üvegyöngy és 4 db dinnyemag alakú, opak üvegyöngy. 2. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponya mellett. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a bal alkartól. 4. Téglalap alakú *vascsat* a medencéből. 5. *Szarvasmarha felkarcsontja és juh ágyéksigolyája és két bordája* ismeretlen helyről.

520. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 130 cm, sz.: 45–50 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt.

521. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 105 cm, sz.: 45 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt.

522. sír: T.: NyÉNy–KDK, 285–105°. H.: 175 cm, sz.: 63 cm, m.: 120 cm. Mind a négy sarok táján egy-egy 3–5 cm mély, négyzetes gödör volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú fiatal* jórészt elkorhadott csontvázának maradványa feküdt a sír aljánál 8 cm-rel magasabban. Mell.: *Vas ácskapocs* töredéke a koponyánál.

523. sír: T.: NyÉNy–KDK, 293–113°. H.: 220 cm, sz.: 80 cm, m.: 155 cm. A téglalap alakú sírgödörhöz a hosszoldalakon két-két téglalap alakú cölöphely csatlakozott, melyek 75–90 cm-rel sekélyebbek voltak a sírgödörnél. A koponya mögött 75–80 cm magas padka volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Egysoros *gyöngynyaklánc* a nyak környékén: 51 db nagyrészt dinnyemag, illetve tekerceselt felületű, valamint lecsapott sarkú hasáb alakú és lapított gömb alakú opak üvegyöngy, közöttük egy korong alakú *márványgyöngy*. 2. Gyöngycsüngős *fülbevalópár* a koponya két oldalánál. 3. Trapéz alakú *vascsat*. 4. *Juh farokcsigolyái* a jobb lábfejnél. 5. *Tojás* a lábfejnél. 6. Négybe vágott *házityúk mellső végtagja* a lábfejnél.

524. sír: T.: NyÉNy–KDK, 284–104°. H.: 165 cm, sz.: 70–60 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevalópár*. 2. Csontból esztergált *tűtartó vastűvel* a bal mellkason. 3. Gömbölyű *orsógomb* bemélyített vonaldísszel a jobb könyöknél. 4. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 5. *Vaskapocs* a bal térd alatt. 6. *Vaspánt*. 7. Két db sárga köles alakú *üvegyöngy*.

525. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 210 cm, sz.: 70 cm, m.: 165 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 5 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vaskés* a bal medencén. 2. Trapéz alakú *vascsat* a bal medencén. 3. *Borjú(?) ágyéksigolyák* a bal térden.

526. sír: T.: NyÉNy–KDK, 287–107°. H.: 197(?) cm, sz.: 60 cm, m.: 100 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt, mindkét alkar a medencére volt hajtva. Mell.: 1. Szélesebb vaspántból készült *sérvkötő* a medencén. 2. Kisebb *vas ácskapocsok* a bal bokánál. 3. *Házityúk tojása* a medencén.

527. sír: T.: NyÉNy–KDK, 299–199°. H.: 230 cm, sz.: 75–130 cm, m.: 180 cm. A téglalap alakú, teknő formájú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Koporsós sír. Mell.: 1. Lapított gömb alakú *karneolgyöngy* az állkapocsnál. 2. Kúp alakú, lemezfejú, füles *bronzgomb* az állkapocsnál. 3. Kettős csonka kúp alakú, csigavonaldíszes *orsógomb* a jobb térden. 4. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 5. *Juh-csontok (részleges juh?)* a sír láb felőli végében, 70–100 cm mélységben. 6. *Juh ágyék- és farokcsigolyái* a bal lábfejnél.

528. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 188 cm, sz.: 40 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Durva kivitelű *edény* a bal vállnál. 2. *Házityúk tojása* a bal vállnál, az edény alatt.

529. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 160(?) cm, sz.: 50(?) cm, m.: 75 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* (10–11 éves) csontváza feküdt.

530. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 174 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú (9–10 éves) gyermek* csontváza nyugodott, a bal alkar a testre hajtva, lábai keresztben egymáson feküdtek. Koporsós temetkezés volt. Mell.: Trapéz alakú *vascsat* a medencében.

531. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 76 cm, m.: 150 cm. A sírgödör négy sarkában téglalap alakú lemélyítések voltak, amelyek átlagos mélysége 15 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *senium korú felnőtt* csontváza feküdt a sír aljánál 6 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a bal kézcsontoknál. 2. Kisméretű *vas ácskapcsok* a lábszárak között. 3. *Vaskés* a jobb kéznél. 4. *Juh koponyája és négy lábvége* a jobb lábfej és a gödörfal között. 5. *Juh keresztcsontja és ágyéksigolyái* a lábcsonatokon. 6. *Házityúk egy-egy tojása* a medence környékén és a lábszárak között.

532. sír: T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. H.: 134 cm, sz.: 55 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. *Vaskés* a medencében. 2. Felső háromnegyed részén spirálvonal-díszes *edény* a bal lábszáron. díszíti.

533. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 166 cm, sz.: 58 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú fiatal* csontváza feküdt, jobb karja bolygatott. Mell.: 1. Gyöngyök a koponyánál: aranyfóliás, lapított gömb alakú üvegyöngyök, orsó alakú *üvegyöngy*, dudoros és hullámvonal-folyatott rátét-díszes, opak üvegyöngyök. 2. Eredetileg valószínűleg gyöngycsüngős *fülbevaló* a koponyánál. 3. *Vastű* töredéke fatokban a mellkasról.

534. sír: T.: Ny–K, 275–95°. H.: 116 cm, sz.: 47 cm, m.: 85 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngyök a koponya környékén: lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú, áttetsző *üvegyöngy*, dinnyemag alakú, opak üvegyöngyök, dudoros és hullámfolyatott rátét-díszes, hordó alakú, opak üvegyöngy. 2. *Vaskarika* töredéke.

535. sír: T.: NyÉNy–KDK, 292–112°. H.: 220 cm, sz.: 75 cm, m.: 110 cm. A gödör mindkét végében egy-egy, a sírgödör szélességével megegyező hosszúságú kis árok, mélységük 5, illetve 8 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú férfi* csontváza feküdt. Medencéjében hólyagkő (patológiás elváltozás) került elő. Mell.: 1. Trapéz alakú *vascsat* a medencében. 2. Négyszögletes *vascsat* a medencében. 3. *Juh(?)csigolyák* az ember gerincoszlopa mellett.

536. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 308–128°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű előtérből 40°-os szögben induló fülke h.: 300 cm, m.: 270 cm. A *maturus korú férfi* csontváza hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt. Mell.: 1. Három pajzs alakú, ezüstlemez borításos(?) vaslemezből készült *övdísz* töredékes állapotban. 2. Kézzel formált *edény* a lábfejnél. 3. *Vaskés* a medence környékéről. 4. *Vascsat* a medence környékéről. 5. Ívelt *vaspánt* a medence környékéről. 6. *Juh ágyéksigolyái, keresztcsontja*, illetve *combcsonthajai és mellső lábszárcsontja* a koponya mögött. 7. *Lófog* a koponya mögött.

537. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK, 311–131°. Az ismeretlen nagyságú és mélységű előtérből 33°-os szögben induló fülke h.: 270 cm, m.: 250 cm. A *juvenis korú csontváz* kissé megcsúszott a fülke alján. A fülkében sok bőr- és fakorhadékot figyelt meg az ásató. Mell.: 1. Ovális *vascsat* a medencében. 2. Téglalap alakú *vascsat* bőrmaradványokkal a fülke alján. 3. Két kisebb *vas ácskapocs* a vállnál és a sír betöltésében. 4. *Juhcsontok (keresztcsont, ágyék- és farokcsigolyák, bordák, karcsont, lábszárcsontok)* szétszórva a fülkében. 5. *Házilúd vázrészei* a fülkéből.

538. sír: T.: Ny–K, 274–94°. H.: 211 cm, sz.: 76 cm, m.: 125 cm. A sírgödör sarkaiban egy-egy négyzetes gödör, mélységük 10–14 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Gyöngyök a mellkasról: 1. Apró dudoros rátét-díszes és hullámvonal-folyatott, valamint díszítetlen, lapított gömb alakú, opak *üvegyöngyök*. 2. *Bronz boglárpár* fele a mellkason. Csak a rozetták lenyomata látszik. 3. Esztergált *csont tűtartó* a mellkason, benne a *vastű* töredékével. 4. Ovális karikájú, gyöngycsüngős *fülbevaló* a bal medencében. 5. Nyitott bronzlemez *pántgyűrű* a jobb kézen, üvegerakásos bronzlemez fejjel. 6. *Vas ácskapocs* a bal lábfejnél. 7. *Juh keresztcsontja és ágyéksigolyái*, valamint félbe vágott *házityúk bal oldala*.

539. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 235 cm, sz.: 125 cm, a padka sz.: 40 cm, m.: 180 cm, a padka m.: 80 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 15 cm-rel magasabban, a jobb kéz csontjai anatómiai rendben(!) a jobb alkar és a medence között. A sírgödör bal oldalán 40 cm széles padka volt 80 cm mélységig. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Bronzlemez övgarnitúra a medence környékén: *vaslemez bújtató*, álló téglalap alakú, karikás csüngős *bronzlemez övveretek* (11 db), bronzból öntött, tok alakú *nagy- és kisszíjvégek* (3 db). 2. *Vaskés* a jobb combcsonat alatt. 3. Mellette másik *vaskés*. 4. *Vasar*. 5. *Vascsiholó kovakövel*. 6. Nyitott *bronzkarika*. 7. Kisméretű *vas ácskapcsok* és *bronzlemez* töredékei a jobb lábfej mellett, valamint a sír betöltéséből. 8. *Vastöredékek* (*vascsat*?) a levágott jobb kézfej és a medence alól. 9. *Bronzkarika* (fülbevaló?) töredékei sírföldben. 10. *Juh ágyéksigolyái* a bal lábfejnél. 11. *Házilúd tojása* a bal lábfejnél.

540. sír: T.: NyÉNy–KDK, 288–108°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott

helyzetben *Inf. II. korú fiatal* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vaskés* a medencénél. 2–3. Két trapéz alakú *vascsat* a medencében. 4. *Juh nyakcsigolyája és lábsontja (mc)* a lábnaál.

541. sír: Fülkesír, lószerszámos temetkezés. T.: NyÉNy–KDK, 303–123°. A sír aknarészét nem sikerült megfigyelni. A kezdetben 35°-os lejtésű, majd közel vízszintes fülke h.: 360 cm, m.: 202 cm. A *felőtt férfi csontváza* hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt. Mell.: 1. Trapéz formájú *vascsat* a medencében. 2. Trapéz alakú *vascsat* az ágyékcsgigolyákon. 3. Egyélű, csuklózsinórtartós markolatú *szablya* a bal láb mellett. 4. Közepes méretű *vas ácskapcsok* a halott bal oldalát kísérve. A lószerszámmhoz tartozó leletek a férfiváz jobb oldalán voltak. 5. Hurkos fülű, ívelt talpú *kengyel pár*. 6. Kulcs alakú *szívvezetők* a bal láb mellett (3 db). Nyereghez tartoztak. 7. Trapéz alakú *hevedercsat*. 8. *Juh keresztcsontja egy ágyékcsgigolyája* a bal lábszáron.

542. sír: T.: NyÉNy–KDK, 298–118°. H.: 180 cm, sz.: 55–70 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. II. korú fiatal* csontváza feküdt a sír aljánál 6 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Gyöngyök a koponya környékéről: köles alakú, opak *üvegyöngyök*. 2. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár*. 3. *Vaslemez*, mindkét oldalán rusztikus szövésű textilmaradvánnyal a jobb lapocka alatt. 4. Kettős csonka kúp alakú, fekete színű *orsógomb* töredékei a sírföldből. 5. *Juh koponyája és lábsontjai (mt, mc, mellső lábszár)* a lábfejnél. 6. *Juh bordái és combcsontja* a koponyánál. 7. *Házityúk lábsontja és tojása* a koponyánál. 8. *Juh hátcsigolyái* a medencében.

543. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 255 cm, sz.: 62 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *adultus korú nő* csontváza feküdt. Mell.: 1. Négy db sárga színű *kölesgyöngy* a koponya bal oldalánál. 2. *Vaskarika* töredéke a koponyánál. 3. Trapéz alakú *vascsat* a jobb medence alatt. 4. Kettős csonka kúp alakú *orsógomb* a jobb medence és az alkarcsont között. 5. *Vaskés* a bal könyök alatt.

544. sír: T.: ÉÉNy–DDK, 333–153°. H.: 233 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Mell.: 1. Négyszögletes(?), töredékes lemezpántos *vascsat* a jobb medencelapát alatt. 2. Trapéz alakú *vascsat* a combcsontok között. 3. *Vaskés* a jobb alkar mellett. 4. *Házityúk szárnycsontja* ismeretlen helyről.

545. sír: T.: Ny–K, 260–80°. H.: 180 cm, sz.: 58 cm, m.: 108 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *férfi(?)* csontváza feküdt. Mell.: Négyszögletes *vascsat* a medencében.

546. sír: T.: Ny–K, 270–90°(?). H.: 210 cm, sz.: 75 cm, m.: 140 cm. A gödör négy sarkában egy-egy, átlagosan 12–15 cm mély, négyzetes gödör volt. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 6 cm-rel magasabban, mindkét alkar a medencére volt hajlítva. Mell.: 1. Gyöngyök a koponya környékén: lapított gömb alakú, opak *üvegyöngyök*, lecsapott sarkú hosszú hasáb alakú, áttetsző *üvegyöngy*, dinnyemag alakú, opak *üvegyöngyök*, háromszögű hasáb alakú *kögyöngy* (mészke?) hosszú henger alakú *ólomgyöngyök*. 2. Hasáb formájú, díszítetlen, *csontból faragott tütartó vastűvel* a koponya környékén. 3. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a koponya környékén. 4. Téglalap alakú *vascsat* a medencében. 5. Egész *szárnyas csontjai* a lábfejnél. 17. *Tojás* a lábfejnél.

547. sír: T.: NyDNy–KÉK, 255–75°. H.: 190 cm, sz.: 60 cm, m.: 180 cm. A gödör négy sarkában egy-egy, átlagosan 5 cm mély, téglalap alakú gödör. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *juvenis korú fiatal* csontváza feküdt. Mell.: 1. Téglalap alakú *vascsat* a jobb medence alatt. 2. *Vaskés* a jobb kéznél. 3. *Vaspálca* a csontváz alól. 4. *Házityúk hiányos csontváza (feje nélkül)* a combcsontok között.

548. sír: T.: Ny–K, 265–85°. H.: 220 cm, sz.: 78 cm, m.: 195 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt. Koporsós temetkezés volt. Mell.: 1. Övveretek a medencén: ovális *bronzcsat* pajzs alakú, levéldíszes testtel, *vasbújtató*, korong alakú, *ón/ólom övdíszek* (6 db), öntött, karéjos díszű *övforgó*. 2. Téglalap alakú *vascsat*. 3. *Házityúk hiányos csontváza (feje nélkül)* a jobb lábszáron.

549. sír: T.: Ny–K, 265–85°. H.: 175(?) cm, sz.: 65(?) cm, m.: 84, illetve 88 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *felőtt* csontváza feküdt a sír aljánál 5–8 cm-rel magasabban, mindkét alkarja derékszögben a test elé hajlítva nyugodott.

550. sír: T.: Ny–K, 270–90°. M.: 92 cm. A sírgödört nem sikerült megfigyelni. A hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő *Inf. I. korú gyermek* csontvázának mindkét kezét a vállakhoz hajlították.

551. sír: T.: Ny–K, 265–85°. H.: 210 cm, sz.: 60 cm, m.: 145 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 18 cm-rel magasabban, mindkét alkarja a medencén volt. A testet szorosán becsavarhatták. Mell.: 1. Ovális, *bronz karika-fülbevaló* a koponyánál. 2. Négyszögletes *vascsat* a jobb medencében. 3. *Vaskés* a bal medence alatt. 4. *Vastöredékek* a bal kézfej külső oldalán. 5. *Szarvasmarha lábszárcsontja* a lábszárakon.

552. sír: T.: Ny–K, 265–85°. H.: 200 cm, sz.: 70 cm, m.: 105 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú nő* csontváza feküdt a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a medencénél. 2. Kettős csonka kúp alakú, zezzugmintás *orsógomb* a jobb combnyaknál.

553. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 150 cm, sz.: 68 cm, m.: 110 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *Inf. I. korú gyermek* csontváza feküdt. Mell.: 1. Folyatott rátétdíszes, kettős kúpos *agyaggyöngy* a koponya bal oldalánál. 2. Kettős csonka kúp alakú, pontkörmintás *orsógomb* a bal combcsontnál.

554. sír: T.: Ny–K, 280–100°. H.: 200 cm, sz.: 62 cm, m.: 120 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 15 cm-rel magasabban. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb alkar alatt. 2. Négyzetes *vascsat* a jobb medencén. 3. Trapéz alakú *vascsat* a bal medencében. 4. *Házityúk lábsontja* a lábszáron.

555. sír: T.: Ny–K, 270–90°. H.: 210 cm, sz.: 77 cm, m.: 146 cm. A téglalap alakú sírgödörben hanyatt, nyújtott helyzetben *maturus korú férfi* csontváza feküdt a sír aljánál 14 cm-rel magasabban. Mell.: 1. Négyzetes *vascsat* a jobb medencében. 2. *Vaskés* a bal alkaral párhuzamosan. 3. Kisebb *vas ácskapcsok* a lábfejnél. 4. Téglalap alakú *vascsat* a bal medencében. 5. *Vaskés* nyéltüskéjének töredéke a medence környékén. 6. Átlyukasztott(?) *vaslemez* töredéke a bal combnyaknál. 7. *Kakas hiányos csontváza (feje nélkül)* a lábfejnél.

52. Székkutas-Új Élet Tsz (Csongrád megye), x: 128 870, y: 762 080

A lelőhely a kutaspusztai vasúti megállótól északnyugatra, a Kakasszéki-ér déli partján, egy ÉK–DNy-i irányú magaslat délkeleti oldalán (tszf-i ma.: 84 m) fekszik. 1955-ben, a tsz-hez vezető bekötőút építése során sírokat bolygattak meg a területen. A leletmentést Gazdapusztai Gyula végezte el, összesen 6, a 7. század második felére keltezhető sír került elő, amelyek közül kettőt a munkások már tönkretettek.²¹⁰

3. sír: T.: Ny–K. M.: 67 cm. *Adultus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza. Karjai a medencére hajlítva feküdtek. Mell.: 1. *Vascsat* a keresztcsonton. 2. *Vastöredékek* a jobb medencelapáton.

4. sír: Lósír(?). T.: K–Ny. H.: 163 cm, sz.: 90 cm, m.: 175 cm. A *ló* csontváza bal oldalán feküdt, bal lába a teste alatt feküdt. Koponyája az úttest alá esett, ezért részben már korábban megsemmisült, csak néhány fog került elő. Mell.: 1. Kulcs alakú *vas nyeregartozék* a ló bal mellső lába mellett. 2. Két *bronz lószerszámveret* a jobb combcsonton. 3. *Vascsat*. 4. *Vastöredékek*.

5. sír: T.: ÉNy–DK. H.: 205 cm, sz.: 80 cm, m.: 132 cm. Az állatsontok helyzete alapján feltehetően kétoldali padkás sír. A *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza 115 cm mélységben került elő. Koponyája kimozdult eredeti helyéről. Mell.: 1. *Állatsontok (szárnyas, feltehetően juh, lókoponya)* kerültek elő 74–89 cm mélységben, több rétegben. A sír délkeleti végében *lókoponya* volt, orral ÉNy felé. 2. *Vascsat és vastöredékek* a keresztcsonton. 3. *Állatsontok* a bal vállon, a jobb alkaron keresztben, a combcsontok és lábszárak között, illetve a jobb combcsont mellett.

6. sír: Fülkesír. T.: ÉNy–DK. H.: 230 cm, m.: 186–210 cm. *Felnőtt nő(?)* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű csontváza a fülke lejtős alján. A bal karja a medencén feküdt. A koponya mögött és a bal combcsont mellett faszén maradványok voltak. Mell.: Egy lecsapott sarkú hasáb alakú *gyöngy*, illetve korong, hasáb, iker *üvegyöngyök* (feltehetően részben szarmata koriak) az állkapocs alatt. 2. *Bronz karika-fülbevaló* töredékei a jobb váll mellett. 3. *Vascsat* a jobb szeméremcsontnál. 4. *Állatsont* a térdek között.

53. Tápé-Lebő-Kishomokos (Csongrád megye), x: 103 900, y: 745 500

Tápé határának tiszántúli részén, a Lebő-halom Kishomokos nevű határrészében, délről közvetlenül a Bogdánéri-csatornával, nyugatról a Nagyfai-érrel határos, a környezetéből markánsan kiemelkedő magaslaton (tszf-i ma.: 82 m) homokbányászás során sírokat bolygattak meg 1962 szeptemberében. Több sír, többek között egy lovassír is megsemmisült. Bálint Alajos a leletmentés során 16, a 8. század második felére keltezhető sírt tárt fel a területen.²¹¹

1. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. M.: 90 cm. A koponya mögött lekerekített végű sírgödörben *maturus korú nő* hanyatt fekvő, feltehetően nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. A sír nagy része a földkitermeléskor megsemmisült, csak a koponya és a jobb felkar maradt eredeti helyén. Mell.: Zöld színű *üvegyöngy* az állnál, középen.

²¹⁰ LŐRINCZY-SZALONTAI 1996, 280–281; SZALONTAI 2002, 359; TJM RégAd: 25-90; MNM RégAd: 370.Sz.VI.

²¹¹ RégFüz Ser I. No. 16 (1963) 52; KÜRTI 2002, 370; MFM RégAd: 740-81. Az 1–2., 9., 11–12., 15–16. sír ember-tani anyaga megtalálható az SzTE Embertani Tanszék gyűjteményében. A nem- és kormeghatározásokat Marcsik Antóniának köszönöm.

2. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–105°. H.: 240 cm, sz.: 102 cm, m.: 145 cm. A lekerekített végű téglalap alakú sírgödörben *adultus korú férfi* hanyatt, fekvő, nyújtott testhelyzetű, bolygatott, igen gyenge megtartású csontváza nyugodott. Koponyája balra fordult, bal felkarja, combcsontjai és bal lábszárcsontja volt még meg. Mell.: 1. Öntött, *bronz övgarnitúra* a férfi dereka körül;²¹² téglalap alakú *bronzcsat* téglalap alakú lemezesttel, *bronzlemez bújtató* áttört liliomos előlappal, széles pajzs alakú, kéttagú, áttört liliomos *övveretek* (4 db), szív alakú, áttört liliomos *lyukvédők* (2 db), liliomos *mellékszívveretek* (8 db), egylapú, tokos, lekerekített végű, áttört liliomos *kis-* (3 db) és *nagyszíjvég*. 2. *Vaskés* a bal combcsont mellett.

3. sír: M.: 120 cm. A feltehetően eredetileg hanyatt fekvő csontvázból csak a bal lábszára maradt meg, a csontváz többi részét a kubikusok elásták.

4. sír: M.: 70 cm. Feltehetően *gyermek* koponyájának teteje.

5. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 159 cm, sz.: 72 cm, m.: 136 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödör oldalán és alján gyenge barnás elszíneződés, feltehetően a koporsó nyoma mutatkozott. A valószínűleg *gyermek* korú halottból csak a fogak maradtak meg. Mell.: 1. *Vaskés* a lábak helye táján, a sír aljánál 10 cm-rel magasabban. 2. *Részleges állattemetkezés* a sírgödör lábak felőli részén.

6. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 220 cm, sz.: 85 cm, m.: 135 cm. A téglalap alakú, középtájon kissé elkeskenyedő sírgödörben, hanyatt, nyújtott helyzetben *nő* gyenge megtartású csontváza nyugodott a sír aljától 5 cm-rel magasabban. A bal medencelapát felett kis faszén darabot figyelt meg az ásató. Mell.: *Állatkoponya* a térdek fölött.

7. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 224 cm, sz.: 75 cm, m.: 138 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi?* hanyatt fekvő, nyújtott testhelyzetű, nagyrészt elkorhadt csontváza nyugodott. A sírgödör lábak előtti bal oldali sarkában egy téglalap alakú mélyedés volt. Mell.: *Vaskés* a bal combcsont mellett.

8. sír: T.: NyÉNy–KDK, 300–120°. H.: 210 cm, sz.: 86 cm, m.: 125 cm. A téglalap alakú sírgödörben *férfi* bolygatott csontvázána maradványa nyugodott. Csak a combcsontok kerültek elő a sírban. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Vascsat* a combcsontok feje között.

9. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 220 cm, sz.: 70 cm, m.: 140 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *maturus korú férfi* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. *Vaskés* a combcsontok között. 2. Kisméretű, egybeöntött *bronzcsat* a jobb medencelapát fölött 8 cm-rel.

10. sír: T.: NyÉNy–KDK, 290–110°. H.: 170 cm, sz.: 68 cm. A téglalap alakú sírgödörben feltehetően *gyermek* öt foga került elő mindössze. Mell.: 1. Kisméretű, egybeöntött *bronzcsat* medencetájon. 2. Mellette *bronzcsörgő*. 3. *Vaskés* töredéke a lábak helye felé. 4. *Lófogak* kb. a lábfejek vonalában, a sír fala mellett.

11. sír: Lószerszámos temetkezés. T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 220 cm, sz.: 65 cm, m.: 126 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben Inf. II korú *gyermek* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza nyugodott. Mell.: 1. Korongolt, pirosas, füles *bögre* a koponya mögött. 2. *Bronz karika-fülbevaló* a koponya jobb oldala mellett. 3. Folyatott rátétdíszes *üvegyöngyök* a nyak körül. 4. *Nyeregkápa-vasalás* a medencén. 5. *Lófogak* a jobb lábszár mellett.

12. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. H.: 225 cm, sz.: 83 cm, m.: 144 cm. A téglalap alakú sírgödörben *adultus korú nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású csontváza nyugodott a sír aljánál 14 cm-rel magasabban. Koponyája feltámasztva feküdt. A sírgödör betöltésében égett csontok voltak.

13. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 165 cm, sz.: 63–65 cm, m.: 115 cm. A téglalap alakú sírgödörben *gyermek* fogai kerültek elő, csontváza nagyrészt elkorhadt. A betöltésben égett csontok kerültek elő. Mell.: 1. Gyöngycsüngős *bronz fülbevalópár* a koponyánál. 2. *Üvegyöngyök* a nyaknál.

14. sír: T.: ÉNy–DK, 310–130°. H.: 236 cm, sz.: 90–100 cm, m.: 135 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben *felöltt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású csontváza nyugodott. A bokák egymáson feküdtek. A betöltésben égett csontok kerültek elő. Mell.: 1. *Vaskés* a jobb combcsont mellett. 2. *Kova* ugyanott. 3. Trapéz alakú *bronzcsat* a jobb medencelapáton. 4. *Vascsat* a jobb medencelapáton. 5. *Juhcsontok* a jobb boka vonalában a sír fala mellett.

15. sír: T.: NyÉNy–KDK, 295–115°. H.: 232 cm, sz.: 85–95 cm, m.: 170 cm. A téglalap alakú sírgödörben *felöltt* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású csontváza nyugodott. Koponyáját feltámasztották. Mell.: 1. Ovális *fülbevaló-karika*. 2. Öntött, *bronz övgarnitúra* veretei a csípő vonalán és lejjebb: ovális *bronzcsat* áttört indás testtel, egy- és kéttagú, áttört indás, pajzs alakú *övveretek* (7 db), álló téglalap alakú *lyukvédők* (4 db), *lemez bújrató*, állatfejes *övforgó*, szív alakú, áttört *mellékszívveretek* (4 db), egylapú, tokos, indás *kissíjvégek* és laposindás *nagyszíjvég*. 3. Tíz db közepes méretű *vas ácskapocs* a koponya, a medence és a lábfejek felett és mellett, tehát három sávban, a csontváz hossztengeleire merőlegesen.

²¹² Az övgarnitúra csatja és egy övdísz a terep bejárásakor került elő.

16. sír: T.: ÉNy–DK, 305–125°. H.: 217 cm, sz.: 75 cm, m.: 130 cm. A téglalap alakú sírgödörben *nő* hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű, rossz megtartású csontváza nyugodott a sír aljánál 15 cm-rel magasabban. Koponyája jobb oldalán feküdt. Mell.: 1. Gyöngycsüngős, ovális *fülbevalópár* a tarkónál és a koponya alatt. 2. *Bronzlemez gyűrű* a jobb kézen. 3. *Vascsat* a keresztesonton. 4. *Bronz karperecpár* az alkarokon. 5. Gömbölyű *orsógomb* a bal térd mellett. 6. *Marhafogak* a bal lábszár mellett. 7. *Juhcsontok* a jobb térd mellett.

3. A TEMETŐK FÖLDRAJZI ELHELYEZKEDÉSE

A tulajdonképpeni Körös–Maros közét öt kistáj alkotja: a Csanádi-hát, a Békési-hát, a Békési-sík, a Csongrádi-sík és a Körös-szög, amelyeket a nagy határfolyók völgyeinek a területre eső része egészít ki, ilyen nyugaton a Dél-Tisza-völgy délkeleti, délen a Marosszög északi és keleten a Körösmenti-sík déli része.²¹³

A nagy folyók által közrezárt belső terület a marosi hordalékkúpnak a mai Magyarországra eső része, alacsony, ármentes síkság. Ennek középső, illetve délkeleti, magasabban fekvő részét a Békés–Csanádi-hát teszi ki, amely gyér lefolyású, száraz, vízhiányos terület. A Békési-hát jelentősebb vízfolyása a Mágocs-ér. Az ettől északra elterülő, a Körösök vízrendszerére támaszkodó, alacsonyabban fekvő Békési-sík nagyrészt ugyancsak kevés vízfolyással bír, területén jelentősebb vízhozammal Szarvas közelében a Cigány-ér rendelkezhetett.

A Körös–Tisza–Maros köze nyugati harmadát északon a Körösszög, nyugaton a Tisza-völgy bal parti része, délen a Marosszög északi része, illetve a velük kelet felől határos Csongrádi sík foglalja el. E terület északnyugati, a mai Szentes fölött elterülő felén található a Veker-ér, a Körösből kiágazó, a Tiszába folyó Kurca, a Kontra-tó, a Gógány-ér, a Tőke-ér. A Tiszával párhuzamos medrű Veker és a Kurca összefolyásával szemben húzódik a Tiszán a böldi rév. A Csongrádi-sík Békési-háttal határos keleti részének meghatározó vízfolyása a Tiszába ömlő Kakasszéki-ér (egy szakasza a Kútvölgy-ér), amely a mai Hódmezővásárhely, Székkutas, Orosháza környékének a legnagyobb, egykor hajózható élővízfolyása volt a Tisza és a Maros szabályozásáig. A Csongrádi-sík délkeleti részének legnagyobb állóvize pedig a pitvarosi természetes tó.

A terület tengerszint feletti magassága 77 és 105 méter között van, de sem a legalacsonyabban, sem a legmagasabban fekvő területekről nem ismertek temetkezések. A vizsgált lelőhelyek magassági értékei 79 és 99 méter közé esnek. A temetők többsége nem a határfolyók partjain, hanem azok egykor jelentős vízhozammal rendelkező mellékfolyóinak, s ezek mellékágainak mentén fekszik. Ezek között is legsűrűbben a Kurcát (Mindszent-Bozó-tanya, Szegvár-Kórógyszentgyörgy, Szegvár-Kórógy-torok, Szegvár-Újtelep), a Vekert (Szentes-Nagyhegy, Szentes-Kaján, Szentes-Belsőecser-Brebovszki V. telke, Szentes-Belsőecser-Vekeri-mezsgyeccsatorna), a Kontra-tavat (a négy szentes-berekháti temető) kísérik a lelőhelyek. Ez a terület természetföldrajzi szempontból legkedvezőbb adottságú része. A Körös–Tisza–Maros köze középső részének legjelentősebb vízfolyásai, a Kakasszéki-ér és a Mágocs-ér, előbbi partját kíséri Székkutas-Kápolnadúló, Székkutas-Új Élet Tsz, Orosháza-Béke Tsz, az utóbbiét Csorvás, Gádoros és Nagymágocs.

Északon és keleten a temetők a Köröst (pl. Békésszentandrás-Mogyorós-halom) és árterét, holtágait, illetve a kevés jelentősebb eret, pl. a Cigány-eret (Szarvas-Grexa-téglagyár), a Káka-eret (Szarvas-Kákapuszta), az Élővizet (Gyula-483. lh.) követik. Leginkább itt találhatóak azok a lelőhelyek, amelyek mély fekvésű, jellegtelen, lapos területen fekszenek. Környezetük korabeli állóvízre, esetleg tóra utal, ma is belvizes, vagy csatornákkal átszőtt, többször rizstermesztésre kialakított területek ezek.

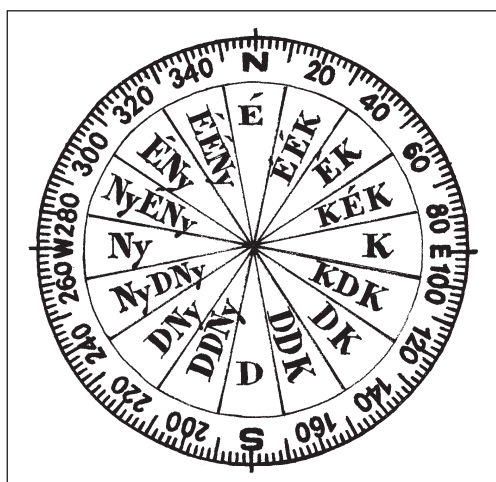
A szabályozás előtti Tisza magaspartján fekszenek a mártélyi és mindszei lelőhelyek, közvetlenül a Maros mellett pedig csak Apátfalva-vámház, illetve valamivel északabbra a pitvarosi tó és a Pitvaros-ér mellett a hasonló nevű lelőhelyek.

²¹³ MAROSI–SOMOGYI 1990, 210–218, 303–322.

4. A TÁJOLÁS

Bár az összes vizsgált szempont közül messze a tájolásra²¹⁴ vonatkozó adatok száma a legnagyobb: a vizsgált 3277 sír közül 3148 esetben jegyezték fel az égtáj megadásával a tájolás irányát, mégis az adatoknak közel a fele magában hordozza a pontatlanság lehetőségét, hiszen az irány megadásához nem járul számadat.

A tájolás vizsgálatát a rendelkezésre álló adatmennyiség lehetőség szerinti egységesítésével kezdtem. A vizsgált 3277 sír közül mintegy 1673 sír (51%), 28 lelőhely (53,8%) esetében állt a rendelkezésemre mért adat, azonban ezeket az adatokat többféle módszerrel, 360 fokos, 60 vagy 64 vonásos rendszerben rögzítették. Mivel a mért adatok döntő részét fokban vették fel, illetve manapság is ez a legerjedtebb eljárás, ezért valamennyi vonásadatot fokba számítottam át, következetesen feltüntetve a csontváz fektetésének tengelyét megadó mindkét értéket. Ezt követően pontosítottam az irányok égtájhoz rendelését. Ehhez a 360 fokot 16 egyenlő részre osztottam, tehát 16 vizsgálható tartományt jelöltem ki (1. ábra), ezek az óramutató járásával megegyezően: É–D, ÉÉK–DDNy, ÉK–DNy, KÉK–NyDNy, K–Ny, KDK–NyÉNy, DK–ÉNy, DDK–ÉÉNy, D–É, DDNy–ÉÉK, DNy–ÉK, NyDNy–KÉK, Ny–K, NyÉNy–KDK, ÉNy–DK, ÉÉNy–DDK.²¹⁵

1. ábra. A vizsgált tájolási irányok

A 16 meghatározott irány közül mindössze egyre, az ÉK–DNy-ira nem akad példa a vizsgált adathalmazban.

Mivel az avar kor második felének közismerten jellemző tájolási iránya ÉNy–DK, illetve Ny–K, nem meglepő, hogy a tájolási adatok többsége É és Ny között szóródik.

Ha az összes rendelkezésre álló adatot együtt tekintjük, függetlenül attól, hogy rendelkezünk-e számadattal, vagy csak az égtájat ismerjük (3148 – 100%), vitathatatlan az északnyugati irány dominanciája (1465 – 46,5%). Ezt követi a Ny–K-i irány valamivel több, mint fele annyi, 749 esettel (23,8%). NyÉNy–DDK-re 452 sírt tájoltak (14,35%), míg ÉÉNy–DDK-i a tájolása 275 sírnak (8,73%), illetve nagy valószínűséggel É–D-i 97 sír (3%) irányítása.

Az É és Ny közötti fő intervallumtól mind D, mind K felé csökken az esetszám: NyDNy–KÉK-i a tájolásra 7 (0,22%), DNy–ÉK-i 48 (1,5%), DDNy–ÉÉK-i 1 (0,03%), míg D–É-i 6 sírre (0,19%). ÉÉK–DDNy-ra mindössze 4 sírt (0,12%) tájoltak.

ÉK–DNy-i tájolású sír nincs. Tehát a fenti meghatározó tartománytól K felé haladva az ÉK–DNy-i irány jelenti a választóvonalat, ugyanez D felé a DDK–ÉÉNy-i irány, ami mindössze 4 sírra jellemző, egy kivételével valamennyi lósír. Ami kelet felé ezek között van, tehát a KÉK–NyDNy (3 sír, ebből egy lósír), a K–Ny (16 sír, ebből 2 lósír), a KDK–NyÉNy (3 sír, ebből egy lósír) és a DK–ÉNy (18 sír, ebből 7 lósír) a klasszikus fordított tájolási irányok, tehát az egyes temetőkön belül azok a sírok, amelyekben a halottak fektetése egyértelműen ellentétes a meghatározó irányítással. Nem véletlen, hogy közöttük az utolsóként említetté a legnagyobb esetszám, mint a meghatározó irány ellentétpárjáié.

²¹⁴ Mindeddig egy olyan elemzés született, amely – a tájolás jelentősége, jelentése mellett – egy földrajzilag jól körülhatárolható tájegység avar kori lelőhelyeinek tájolási szokásait elemezte: TOMKA 1975.

²¹⁵ A tájolási adatok fölvételének ez a módja nem új keletű, Bálint Alajos és Foltiny István is alkalmazták, az általuk feljegyzett adatok máig könnyen értelmezhetőek és jól használhatóak. Banner János is használta a megosztott tájolási irányokat, de az értékeket nem adta meg. Az érték nélküli égtájadatok között egyedül nála találkozunk ilyenekkel.

Ahogy a fő iránytól (ÉNy) D, illetve K felé haladunk, szembeötlő, hogy bár a csökkenés tendenciája egyértelmű, az esetszámok nem fokozatosan csökkennek intervallumról, intervallumra. Ennek az a magyarázata, hogy a NyDNy–KÉK, DDNy–ÉÉK vagy ÉÉK–DDNy, illetve a többi „megosztott” tartomány is, nem tartoznak a hagyományosan megadott irányok közé, ugyanakkor ezek szinte mind mért adatokat jeleznek, szemben az általánosan használatban lévő irányokkal, amelyek között több lehet a bizonytalan adat (1. táblázat).

Amennyiben csak azokat a sírokat vizsgáljuk, ahol számadattal is rendelkezünk, úgy némiképp eltérő képet kapunk. A vizsgálható 1673 sírból (100%) ÉNy–DK-re 702 sírt (42%), NyÉNy–KDK-re 433 sírt (25,88%), Ny–K-re 180 sírt (10,7%), NyDNy–KÉK-re 7 sírt (0,4%), DNy–ÉK-re mindössze 3 sírt (0,18%) tájoltak. A fő iránytól É felé haladva: ÉÉNy–DDK-re 260 sírt (15,5%), É–D-re 65 sírt (3,88%), ÉÉK–DDNy-ra 4 sírt (0,24%) tájoltak. A fordított tájolási irányok megoszlása a következőképpen alakul: KÉK–NyDNy 3 sír, K–Ny 2 sír, KDK–NyÉNy 3 sír, DK–ÉNy 7 sír, DDK–ÉÉNy 3 sír.

Tájolás	A megadott irányok alapján Össz. 3148 – 100%		A mért értékek alapján Össz. 1673 – 100%	
ÉK–DNy	–	–	–	–
ÉÉK–DDNy	4	0,12%	4	0,24%
É–D	97	3%	65	3,55%
ÉÉNy–DDK	275	8,73%	260	15,5%
ÉNy–DK	1465	46,5%	702	42%
NyÉNy–KDK	452	14,35%	433	25,88%
Ny–K	749	23,8%	180	10,7%
NyDNy–KÉK	7	0,22%	7	0,4%
DNy–ÉK	48	1,5%	3	0,18%
DDNy–ÉÉK	1	0,03%	–	–
D–É	6	0,19%	–	–
DDK–ÉÉNy	4	0,12%	3	0,18%
DK–ÉNy	18	0,57%	7	0,4%
KDK–NyÉNy	3	0,09%	3	0,18%
K–Ny	16	0,5%	2	0,12%
KÉK–NyDNy	3	0,09%	3	0,18%

1. táblázat. A tájolási adatok megoszlása az irányok és a mért értékek alapján

Tehát a felvett értékek alapján megállapított tájolás intervallumonkénti megoszlása lényegesen kiegyenlítettebb eredményt mutat, mint a csak az égtájak szerinti vizsgálat. Az ÉNy–DK-i fő irány megőrizte vezető szerepét, továbbra is több a Ny felé húzó irányítás, mint az É-hoz közelítő, ugyanakkor mind É, majd K, illetve mind D, majd Ny felé egyértelműen fokozatosabb, kiegyenlítettebb a csökkenés. Szembeötlő, hogy a Ny–K tájolás aránya felére csökkent, míg a fő irányhoz közelebbi NyÉNy–KDK-ié kétszeresére emelkedett, illetve az előfordulás gyakorisága szempontjából a két irányítás fel is cserélődött. Töredékére csökkent a DNy–ÉK-i irányítású sírok száma is. A másik tanulság, hogy az értékkel rendelkező tájolási adatok szóródása kisebb, D felé két olyan tartományt is találunk, amelyre nem akad példa a mért adatok között (DDNy–ÉÉK, D–É). A másik irányban továbbra is az ÉK–DNy-i tájolás nem fordul elő (1. táblázat).²¹⁶

²¹⁶ A Nové Zámky temetőben mind az adatfelvétel módja, mind az eredménye sokban hasonló a fent leírthoz (ČILINSKÁ1966, 115, Abb. 4).

A Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében használt temetők, megásott sírok tájolási irányjai közül tehát pont arra az irányra nem akad példa, amely a kora avar korban az egész Tiszántúlt meghatározóan jellemezte.

A Kárpát-medence kora avar kori temetőire, temetkezéseire jellemző tájolási adatokat Lőrinczy Gábor gyűjtötte össze.²¹⁷ 240 lelőhelyből 127 esetében állt rendelkezésére adat. E lelőhelyek több mint felét a Ny–K-i, illetve az ÉNy–DK-i tájolás jellemzi, de ezek döntő többsége a Duna–Tisza közén és a Dunántúlon található. A Tiszántúl területére jellemző tájolás ugyanakkor egyértelműen ÉK–DNy, illetve K–Ny.²¹⁸

Miközben a Körös–Tisza–Maros közén, illetve a Tiszántúl területén a jellemző tájolás jelentős változása következik be — az ÉNy–DK-i irány lesz a meghatározó — a korszak második felében, addig az avar birodalomnak főként északi és nyugati peremterületein ugyanebben az időben felbukkannak a K–Ny-i, DK–ÉNy-i, D–É-i tájolással, alkalmanként részleges állattemetkezésekkel, illetve lovastemetkezésekkel és sír építményekkel jellemezhető temetők.²¹⁹ Tomka Péter a kisalföldi temetők tájolási adatainak vizsgálatakor ezeket a jellemzőtől eltérő, azzal ellentétes tájolási formákat az azonos hagyomány eltérő realizálásának tekintette, és a fordított tájolású temetőket tipológiailag a szokásos csoportok mellett, alcsoportoknak tartotta,²²⁰ ugyanakkor rámutatott a Tiszántúllal való hasonlóságra is.²²¹

Visszatérve a vizsgálatba bevonható lelőhelyekhez, és a mért tájolási adatok szerint csoportosítva azokat, egyértelműen az É-i irányhoz húzó tájolás jellemez három temetőrészletet:

Csárdaszállás (É–D 8 sír, ÉÉNy–DDK 3 sír, ÉÉK–DDNy 2 sír),
Hódmezővásárhely-Gorzsa (É–D 8 sír, ÉÉNy–DDK 6 sír),
Örménykút (É–D 9 sír, ÉÉNy–DDK 9 sír).

Az ÉNy–DK-i főirány határozza meg 8 temető és temetőrészlet tájolását:

Pitvaros (ÉÉNy–DDK 96 sír, ÉNy–DK 92 sír, É–D 21 sír, NyÉNy–KDK 10 sír),
Endrőd-Bacsa-lapos (a mért adatok kb. kétharmada ÉNy–DK, egyharmada ÉÉNy–DDK),
Endrőd-Kecskészug (ÉNy–DK 10 sír, ÉÉNy–DDK 3 sír),
Szarvas-Kákapusztá, Kettőshalom (ÉNy–DK 33 sír, ÉÉNy–DDK 11 sír),
Szegvár-Szőlőkalja (ÉNy–DK 66 sír, ÉÉNy–DDK 21 sír),
Szarvas-Rózsás (ÉNy–DK 89 sír, ÉÉNy–DDK 24 sír),
Orosháza-Bónum (ÉNy–DK 190 sír, ÉÉNy–DDK 24 sír, NyÉNy–KDK 13 sír),
Szarvas-Grexa-téglagyár (ÉNy–DK 355 sír, ÉÉNy–DDK 40 sír, NyÉNy–KDK 15 sír).

Ny-hoz húz a következő lelőhelyek tájolása:

Nagykamarás (NyÉNy–KDK 18 sír, ÉNy–DK 3 sír, ÉÉNy–DDK 3 sír, Ny–K 1 sír),
Orosháza-Béke Tsz (ÉNy–DK 107 sír, NyÉNy–KDK 14 sír),
Szentés-Berekhát, Farkas-tanya I. (NyÉNy–KDK 4 sír, Ny–K 1 sír),
Gyula-483. lh. (NyÉNy–KDK 32 sír, ÉNy–DK 12 sír),
Szentés-Berekhát, Farkas-tanya II. (NyÉNy–KDK 16 sír, Ny–K 7 sír),
Székkutas-Kápolnadűlő (NyÉNy–KDK 311 sír, Ny–K 182 sír, ÉNy–DK 24 sír),
Tápé-Lebő-Kishomokos (NyÉNy–KDK 11 sír, ÉNy–DK 3 sír).

Bár a következő lelőhelyekről nem rendelkezünk mért adatokkal, de feltűnő a Ny–K-i tájolás dominanciája:

Szentés-Kaján (Ny–K 293 sír, ÉNy–DK 132 sír),
Szentés-Kistőke (Ny–K 71 sír, ÉNy–DK 13 sír),
Szentés-Nagyhegy (Ny–K 72 sír, ÉNy–DK 65 sír, DNy–ÉK 34 sír).

²¹⁷ LŐRINCZY 1992.

²¹⁸ LŐRINCZY 1992, 164–165, 1. kép; LŐRINCZY 1998, 352.

²¹⁹ Vö. KISS 1996a.

²²⁰ TOMKA 1975, 56–58.

²²¹ TOMKA 1990, 172.

Utóbbiakat az ásató, Csallány Gábor személye is összeköti, és feltehetően munkamódszere, amely az É-től erősebben eltérő irányítást túlzóan, Ny–K-nek határozta meg. Ezt valószínűsíti a kajáni temető térképe is,²²² amelynek alapján a temetőben a jellemző tájolási irány inkább ÉNy–DK, NyÉNy–KDK lehetett.

A lelőhelyeknek a tájolás alapján készített csoportosítása esetlegesnek tűnik, egymás mellé rendelődnek ugyanis meglehetősen eltérő jellemzőkkel bíró temetők, mint pl. Szegvár-Szőlőkalja, amely tisztán közép avar kori együttes, szokatlanul homogén temetkezési szokásokkal vagy Szarvas-Grexa-téglagyár az egyik legtovább használt, nagy sírszámú temető a nagyszámú fülkesírral, lószerzámos temetkezéssel, áldozati állatokkal, lósírokkal, amelyek az előbbiből teljességgel hiányoznak. Utóbbtól eltérő csoportba került a vele a temetkezési szokásokban, de a temető szerkezetében is egyértelműen rokonítható Székkutas-Kápolnadúló, egy csoportba a légvonalban egymáshoz közel fekvő, de minden másban inkább különböző két Szentés-Berekhát, Farkas-tanyai temetővel.

Annak bizonyítására, hogy a vizsgált területen és korszakban a tájolás nem tartozik azok közé a temetkezési szokások közé, amelyek alapján a temetőbe temetkező közösségek között különböző jellemzőkkel, netán hagyományokkal bíró csoportokat tudnánk elkülöníteni, álljon itt a következő példa.

Két olyan, nagyjából hasonló esetszámban előforduló jelenséget, a fülkés, illetve a lábakkal ellátott deszkakoporsó alkalmazását jelző, lemélyített végű vagy sarkú aknasírformát választottam ki, amely külön-külön is jellemzi a lelőhelyeket, tehát közel azonos időben különböző lelőhelyeken jellemző (ilyen lehet Szegvár-Szőlőkalja: 56 lemélyített sarkú vagy végű sírgödör; Szentés-Berekhát, Farkas-tanya I.: 4 fülkesír), illetve ha a két jelenség ugyanabban a temetőben fordul elő, alkalmazása időben kiegészíti egymást (pl. Székkutas-Kápolnadúló, Pitvaros).

Tájolás	Mért tájolási adatok		Fülkesírok		Lábas koporsók	
	Össz.: 1673 – 100%		Össz. 149 – 100%		Össz. 154 – 100%	
É–D	65	3,88%	5	3,3%	5	3,2%
ÉÉNy–DDK	260	15,5%	21	14%	24	15,6%
ÉNy–DK	702	42%	55	37%	71	46%
NyÉNy–KDK	433	25,88%	47	31,5%	25	16%
Ny–K	180	10,7%	20	13,4%	25	16%
NyDNy–KÉK	7	0,4%	–	–	1	0,66%
DK–ÉNy	7	0,4%	–	–	2	1,3%

2. táblázat. A tájolási adatok megoszlása két sírforma vonatkozásában

A két sírformához társuló tájolási adatok szóródása nagyon közel áll egymáshoz, illetve csaknem egybevág a mért adatok alapján meghatározott legfontosabb tájolási irányok százalékos megoszlásával is (2. táblázat).

E fentiekben bemutatott példa, valamint a területen a kora és késő avar korban jellemző tájolás csaknem ellentétes volta megerősíti azt a feltételezést, hogy bár a sírok irányítása a korszakban továbbra is meghatározott, de a Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében a tájolás maga nem tartozik a konzervatíván őrzött temetkezési hagyományok közé, ebből a szempontból nincs kontinuitás a kora és a késő avar kor között.

²²² MADARAS 1991, térképmelléklet. A publikált temetőtérképen az égtájak iránya egybevág az eredeti, milliméterpapírra rajzolt térképpel (KJM RégAd: 315–85).

5. SÍRFORMÁK, A SÍRGÖDRÖK MÉRETE, KIALAKÍTÁSA

A vizsgálatba bevonható temetők és temetőrészletek sírjainak többsége a legáltalánosabb avar kori sírforma, egyértelműen aknasír lehet. Néhány sírban, amelyek száma az összes vizsgált sír számához képest csekély, padkát, illetve a téglalap alakú aknában vagy ahhoz csatlakozva, sírípítményre utaló nyomokat figyeltek meg. A sírgödrök végeiben számos esetben mutatkoztak lemélyítések, amelyeket a koporsóba való temetéssel való összefüggésük alapján később tárgyalunk.

A sírformák másik jellegzetes csoportját a fülkesírok alkotják, amelyek, ahogy azt a nevük is mutatja, összetett sírgödrök, egy többségében téglalap alakú aknából és az egyik rövid oldalon hozzá csatlakozó fülkéből állnak, amelyet tehát nem a felszínről, hanem az akna végéből mélyítettek ki.²²³

A teljesség kedvéért ide kívánczok, hogy a Körös–Tisza–Maros közén előkerült késő avar kori sírok között egyetlen hitelesen feltárt padmalyos sír sem akad, szemben a kora avar kori, a fülkesírokkal feltételezhetően kb. megegyező arányú előfordulással.²²⁴ Egyetlen késő avar kori temetőben, a délebbre, már a Duna–Tisza közén fekvő Szokolac/Bački Sokolac (Yu) lelőhelyen fordult elő együtt, egy temetőben fülke- és padmalyos sír.²²⁵

5.1. AKNASÍROK

A 149 fülkesír kivételével a sírok túlnyomó többsége, 3128 temetkezés (95%) aknasír volt vagy nagy valószínűséggel aknasírnak határozható meg. A felvett hossz és/vagy szélességadatok tanúsága szerint a sírgödröt 1506 esetben biztosan megfigyelték, de rajz vagy leírás már lényegesen kevesebb temetkezésről áll rendelkezésünkre. A régi ásatások dokumentációiban is találni elejtett utalásokat a sírgödör formájára, akkor is, ha a méretadatokat külön nem rögzítették, bár feltehetően ekkoriban meghatározó lehetett a „csontra bontás” gyakorlata. Bár a megfigyelés lehetőségeit olyan objektív tényezők is nehezíthetik, mint pl. a talajviszonyok vagy a sekély mélység, mégis, az a tény, hogy a méretadatok különböző mértékű hiányával 42 lelőhelyen találkozunk, azt mutatja, hogy ennek a vonatkozásnak sokáig nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget.

Lényegesen jobban figyeltek a mélységadatok rögzítésére, a sírok közül 2306 sír mélységét feljegyezték, tehát a tájolás után a mélységről van a legtöbb információnk, azonban ez az egyik legkevésbé megbízható adatsorozat. Sokszor nem egyértelmű, hogy mélységen az ásatás-korabeli felszíntől vagy a jelentkezéstől mért mélységet értik az ásatók, máskor éppen az újabb kori felszín megsemmisítése miatt csak kalkulálható a humusz vastagsága vagy az elhordott föld mennyisége, illetve a felszín lassú, természetes változásának vagy gyorsabb, mesterséges pusztulásának mértéke alig becsülhető, és mind-mind nehezíti, gyakorlatilag lehetetlenné teszi az adatokkal való érdemi munkát.

A székkutasi temetőben megállapítható volt, hogy az 1 m-nél mélyebb sírokban egyre növekedett a mellékletek mennyisége, mind a férfi, mind a női és gyermeksírok esetében, tehát a sírok mélysége egyrésztől egyenesen arányos volt a sírok régészeti értelemben mérhető gazdagságával, másrésztől azonban a 120 melléklet nélküli aknasír mélysége ugyancsak 40 és 190 cm között mozgott, ebből 66 sír mélysége 100 cm alatti, 49 sír mélysége 100 cm fölötti (5 sír kérdéses), és a mélységadatok szóródása az említett intervallumon belül egyenletes volt. Tehát a sírok mélységét a „gazdagságon” (amelynek megítélése

²²³ LŐRINCZY 1994, 317; BENDE 2000, 250.

²²⁴ Vö. LŐRINCZY 1992a, 81, 104; LŐRINCZY 1998, 352.

²²⁵ RICZ 1995.

egyébként is problematikus, hiszen a nem maradandó anyagból készült mellékletek általában ismeretlenek maradnak) kívül más, esetleg egészen hétköznapi szempontok, pl. a megásáskor éppen aktuális időjárás is befolyásolhatta.²²⁶

Bár a sírforma méreteinek és közvetve a benne eltemetett halott társadalmi szerepének egy méretadattal történő, szemléletes jellemzésére alkalmas lehet a térfogatszámítás,²²⁷ azonban ennek elsősorban egy temetőn, egy közösségen belül lehet létjogosultsága. Mindemellett az ehhez szükséges három méretadat (hossz, szélesség, mélység) közül az utóbbi bizonytalansága miatt, inkább az előbbi kettővel operálok.

Az egyszerű aknasírok hossza 60-tól 320 cm-ig terjed. A gyermeksíroktól eltekintve 125, 135, 140 cm-es hosszukkal a legrövidebb sírok, amelyekbe hanyatt, nyújtott helyzetben felnőttet temettek, Orosháza-Bónum-téglagyár (69., 10. sír) és Orosháza Béke Tsz (52. sír) temetőjében kerültek elő, mellékleteik fülbevaló, orsógomb, vascsat voltak. A legrövidebb sír, amelyről rajzi dokumentáció is rendelkezésre áll, a székkutas-kápolnadűlői, melléklet nélküli 174. sír, 145 cm-es hosszával.²²⁸ A felnőttek sírjainak jellemző hossza 150 cm és 267 cm között változik, a két érték között szinte cm-ről cm-re mindenre akad példa. Ettől a tartománytól felfelé kiugró a pitvarosi 218. sír 292 cm-es és a székkutasi 369. sír 320 cm-es hosszával. Előbbi nem kimondottan széles, és a koponya mögött elhelyezett ételmelléklet helyigényének szerepe lehetett a sírgödör hosszúságának megválasztásában (109. kép 4; 116. kép 8–9), utóbbi arányaiban szélesebb volt. Mindkettő öves férfisír, és az utóbbi sírgödört a marha- és juhcsontokból ítélve állatbőrrel is kibélelheték, mert a halott csontvázából alig maradt meg valami, miközben a mellékletek a helyükön voltak.²²⁹

A meghatározó téglalap alak jellemzésére az Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria által bevezetett arányszámot²³⁰ használom, amelyet a hosszadatot a szélességgel elosztva kaptam meg. Az ugyanazon hosszadathoz társuló legkisebb és legnagyobb szélességértékeket figyelembe véve a sírok hossza átlagosan 2–3,7×-ese a szélességüknek. Természetesen akad ettől egy-egy extrém elütő példa: pl. Székkutas-Kápolnadűlő 78. sír, ahol a sír hossza 5,5×-ese volt a sír szélességének, vagy néhány csecsemősír, ahol az arányszám alig haladta meg az 1-et, ezek száma azonban elenyésző.

Amennyiben azoknak a síroknak a méretadatait tekintjük, amelyekben a két hosszoldalon padkát alakítottak ki, az arányszám nagyrészt 1,5 és 2 között van, vagy ha egymás mellé fektetve két halottat temettek el, az arányszám 1,4 és 2,7 közé esik, a lósírok esetében, ahol a lovat az ember mellett helyezték el, ugyanez az érték 1,2–1,9. Tehát ezekben az esetekben a sírgödör szélesebb a megszokottnál, ugyanakkor hossza megfelel az egy halott eltemetésénél megszokott mértéknek. Az arányszám akkor növekedik, amikor a lovat nem a halott mellett, hanem előtte helyezik el (Pitvaros 200. sír [90. kép 1; 116. kép 1] – 2,9).

Lényegében tehát a sírgödör méretét praktikus szempontok határozhatták meg: egyértelműen a sírba temetett halott(ak), illetve a koporsó, esetleg a nagyobb méretű mellékletek, pl. a nagytestű áldozati állatok (ló, marha) helyigénye, valamint a sírban a mellékletek elhelyezése szempontjából a koponya mögötti és a lábak előtti terület kiemelt jelentősége.

Alapesetben tehát a hanyatt, nyújtott helyzetben fekvő halott köré írható egyszerű mértani forma a jellemző, éppen ezért volt általános a téglalap alakú, párhuzamos, függőleges oldalú sírforma. Nem találunk tehát nagyméretű, négyzetes sírgödöröket, mint pl. a szarmata kori temetkezéseknél. Jelentéktelen a száma az általános, többé-kevésbé lekerekített sarkú téglalap alakú alapformától eltérő, valamelyik irányba keskenyedő, tehát trapéz alakú, vagy ívelt oldalú, a szarkofág alakú, de még a teknős aljú sírforma előfordulásának is, így ezekkel külön nem foglalkozom.

²²⁶ BENDE 2003, 307–308.

²²⁷ DAIM 1987, 71–76; TOMKA 2003, 13.

²²⁸ B. NAGY 2003, 64. kép 6.

²²⁹ B. NAGY 2003, 127. kép 1.

²³⁰ ISTVÁNOVITS 1991, 35; KULCSÁR 1998, 24.

5.2. PADKÁS SÍROK

57 sír esetében figyelte meg az ásató vagy valószínűsíthetjük, hogy a sírgödör padkával mélyült.²³¹ Az eset-szám bántóan kevésnek tűnik, de miután a sírgödörök feléről semmit sem tudunk, így előfordulási arányuk máris a duplájának számít. Azt, hogy e sírforma szerepe mégsem lehetett jelentéktelen, az is bizonyítja, hogy a 10 lelőhely között, ahol a jelenség előfordul, valamennyi nagy temetőt, temetőrészletet megtaláljuk (Orosháza-Béke Tsz, Orosháza-Bónum-téglagyár, Pitvaros, Szarvas-Grexa-téglagyár, Szentes-Kaján, Szék-kutas-Kápolnadűlő).

Egy végpadkás női sírt (8. sír) ismerünk Csorvásról, ahol az ásató a padkákra fektetett deszkákat is megfigyelte, illetve hosszmetsetet készített a sírről. Hódmezővásárhely-Kishomokon, a talán magányos, a többi temetkezéstől távol fekvő 67. sírban temették padkás sírgödörbe az övén gyöngyberakásos ezüstlemez vereteket viselő maturus korú férfit. Mártélyról 3 padkás sírra van adat, kettőnek csak a metsetét figyelhette meg az ásató, jobb, bal és kétoldali padkás gödörforma egyaránt van közöttük. Szentes-Kaján temetőjében a 143. sír, egy öntött övgarnitúrák férfi temetkezése lehetett padkás, mert a sírlap szerint „*a sír fákkal volt borítva keresztben, egymás mellett*”.

A legtöbb padkás sírt Pitvaroson sikerült megfigyelni, összesen 25-öt. Ebbe a sírtípusba csak felnőtteket, főként nőket temettek. A 19 nőből 10 az adultus (29., 96., 127., 134., 148., 166., 170., 179., 180., 219. sír), 6 a maturus (23., 37., 52., 172., 187., 217. sír), 3 a senium korcsoportba (129., 168., 220. sír) tartozott. A férfiak között 1 adultus (198. sír), 4 maturus (128., 152., 167., 194. sír) és 1 senium korcsoportba tartozót találunk (183. sír).

A sírok többsége, 19 sír a kétoldali padkás típusba tartozik (pl. 17. kép 1–2, 6; 55. kép 1–2; 64. kép 1–2; 79. kép 6–7; 110. kép 1–2; 114. kép 7), két sírban a jobb oldalon húzódott a padka (128., 129. sír – 55. kép 5–6; 56. kép 1–2), egy másikban a bal oldalon (198. sír – 86. kép 1), újabb kettő pedig körben mélyült földlépcsővel (37., 194. sír – 19. kép 4; 84. kép 1–3). További egy olyan sírt is ismerünk, ahol a két hosszoldalon húzódó padkákba cölöplyukak mélyedtek (167. férfisír – 73. kép 1–3). A 127., 152. és 166. sírban a padkákra keresztülfektetett deszkák maradványai is dokumentálhatóak voltak (pl. 55. kép 2).

A hatból három férfinak övgarnitúrája volt, a negyediknek téglalap alakú bronzlemez veretek voltak a tarsolyában. Az övgarnitúrák közül kettő a 8. század második és harmadik negyedére keltezhető (152., 198. sír – 64–65. kép; 86–87. kép), a 167. sír korai liliomos övgarnitúrája (74–75. kép) ennél valamivel későbbre. A női sírok leletei hasonló, illetve részben korábbi (219. sír – 110. kép) keltezésű engednek meg.

A sírokban előkerült koporsókapcsok, famaradvány, lemélyítések és a halott alatti sírbetöltés alapján, legalább 17 halottat koporsóban temettek el. Négy női sírban áldozatiállat-melléklet (részleges juhtemetkezés: juhkoponya lábcsontokkal, illetve juh ujjcsontjai), 11 sírban ételmelléklet került elő. A férfisírokban az ételmellékletet lúd végtagsontjai, illetve juhlapocka és bordák jelezték. A szárnyasvégtagok 4 női sírban is előfordultak, egyszer juhlapocka és bordák, valamint négy esetben juhkeresztcsont és csigolyák.

A sírok temetőn belüli elhelyezkedéséről azt mondhatjuk, hogy a temető legkorábbi, északi részén nem fordulnak elő, itt három sírsor választja el őket a 7. század második felére, utolsó harmada tájára keltezhető idősebb fülkesíroktól, ugyanakkor a temető déli részén előfordulásuk eléri a 8. század végére, a 9. század elejére keltezhető késői fülkesírok sorát, és délen a temető legszélső sírsorában is megtalálhatóak (130. kép 1). Tehát a temető tömbjének déli kétharmadában, annak is inkább a középső, illetve nyugati részén fordulnak elő, vagyis a temető magasabban fekvő, partosabb részén.

²³¹ Az áttanulmányozott sírleírásokban általában nem szerepelt külön, hogy a sír padkás kialakítású volt-e, erre gyakran a sírleírás, szerencsésebb esetben a rajz vagy a fotó alapján következtettem. De ha igen, akkor sem tudtam mindig egyértelműen eldönteni, hogy a sírgödör eredendően padkás volt-e, vagy formája a sírbontás során alakult így: ilyen pl. Orosháza-Bónum-téglagyár 223. sír; Szarvas-Rózsás 34., 40., 44–45., 79. sír; Szarvas-Grexa-téglagyár 389. sír, ahol körben egy, esetleg több földlépcsővel mélyülő sírgödőről írt az ásató vagy Szegvár-Szőlőkálja 136. sír.

Az előfordulás gyakorisága szempontjából második a székkutas-kápolnadűlői temető, ahol 12 sírban figyelt meg padkát az ásató (70., 138., 187., 214., 238., 250., 299., 359., 384., 523., 527., 539. sír), illetve a 352. sír rajzán, a sírgödör megfigyelt vonalán kívül fakorhadék jelzi, hogy a gödör eredetileg szélesebb, feltehetően padkás lehetett.²³² Közülük csak 6 tartozik a késő avar korban klasszikusnak mondható típusba, ahol a padka a két hosszanti oldalon fut (70., 138., 299., 527. sír, az állatsontok elhelyezkedése alapján valószínűleg a 238. sír, illetve feltehetően az említett 352. sír), de találunk padkát a sírgödör bal oldalán (384., 539. sír), a koponya mögött (214., 523. sír), illetve a lábak felőli végében (187. sír) is. Két esetben a sírgödör mindkét rövidebbik oldalán volt padka (250., 359. sír).

A 138., 238., 250., 359., illetve 384. sírban áldozati állatokat is helyeztek a sírba, és a padkának a halott, illetve az állat egymástól való elválasztásában volt fontos, bár eltérő szerepe. Az elsőként említett három, hosszoldali padkás sírban, illetve a 250. végpadkás sírban a halott fölött keresztben a padkára fektetett deszkákra helyezték az áldozatként sírba helyezett marhák testének feldarabolt maradványait, a 359. sírban viszont a két végpadka közé préselték be a vélhetően teljes egészében meglévő, bár feldarabolt marha részeit, majd a padkákra állították – az egyébként lábakkal ellátott – koporsót. A 384., bal oldalán padkás temetkezésnél is került elő állatsont a padkára helyezve.

A halottak többségét itt is koporsóban temették el, de a nemek, illetve a felnőttek, gyermekek aránya kiegyenlítettebb a pitvarosi temetőben jellemzőnél.

A 13 padkás sírből háromban volt övgarnitúra, ezek bronzlemezből kivágott, díszszegecsekkel ellátott veretekből, illetve együtt előforduló öntött és lemezből kivágott veretekből állnak (70., 138., 539. sír). Az említett övgarnitúrák, illetve egyéb leletek alapján, ezek a sírok a késő avar kor elejéről, a 8. század első–második negyedéből származhatnak, a temetőben megásott fülkesírok leletanyagánál fiatalabbnak határozhatóak meg. A temetkezési szokás időrendi helyzetét a temetőn belül megerősíti, hogy a sírok a temető nagy északkeleti tömbjében, a középső sávban, a fülkesíroktól északnyugatra és délkeletre fekszenek, de a temető szélső sírsoraiban már nem találhatóak meg (126. kép 1).

A Körös–Tisza–Maros közti vizsgált temetőkben van azután a síroknak egy csoportja, ahol bár a jelentőséget külön nem jegyezték fel, de a síroknak elhelyezett nagytestű áldozati állatok csontjainak elhelyezkedéséből következtethetünk a padka egykori meglétére. Amennyiben ezekről a sírokról a leírásen kívül rajz is rendelkezésre állt, árulkodó lehetett, ha a sír hosszoldalain az állatsontok a sírgödör vonalán kívülre is kilógtak, vagy az állatok jóval a csontváz felett kerültek elő, úgy, hogy a sírgödör közepe táján a csontok mélyebben, szélei mentén magasabban helyezkedtek el. Ilyen lehetett Orosháza-Bónum-téglagyár lelőhelyen a 66. koporsós női sír, ahol 85–112 cm mélységben két feldarabolt szarvasmarha testrészei feküdtek, részben anatómiai rendben, és ahogy az ásató írja: „*ebben a mélységben kissé kiszélesedett a sírgödör*”.²³³

Hasonló jelenségre gondolhatunk a Szarvas-Grexa-téglagyári temetőben²³⁴ a 44. sír (Inf. I) vagy a 79. sír (sen. nő) esetében, utóbbiban a halott felett nemcsak egy szarvasmarha nagyobb darabokban a sírba helyezett csontváza feküdt a sír hosszoldalai és lábak felőli oldala mentén, hanem egy mindössze egy éves gyermek csontváza is előkerült a nő lábai felett, az állatsontoknál további 5 cm-rel magasabban. A padkák meglétére nemcsak a mélységadatokat, de a sír rajzán a sírgödör két hosszoldalának itt-ott szabálytalanul kiszélesedő vonala alapján is következtethetünk. A 347. sírban (mat. férfi) az állatsontok az ásató leírása szerint a halott felett magasán, a széles sírgödör két oldalán, a jobb oldalon padkán elhelyezve kerültek elő. Az állatkoponya a halott lábánál volt, feltehetően mélyebben. Mivel a sírgödör mindkét hosszoldala mentén voltak állatsontok, feltehető, hogy padka is húzódott mindkét oldalon, és az állatot a padkákon keresztbe fektetett deszkákon helyezték el.

A 179. sírban (mat. férfi) a feldarabolt szarvasmarha csontváza a sírgödör lábak felőli részén, 60 cm

²³² B. NAGY 2003, 122. kép 1.

²³³ JUHÁSZ 1995, 26, Taf. XXXVI. 1.

²³⁴ A 44., 79., 179. sírről készült sírrajz, de nem került be a temető monográfiájába (vö. JUHÁSZ 2004).

mélységben, kb. 35 cm-rel a halott fektetési szintje fölött volt, lényegesen szélesebb területet elfoglalva, mint amilyen maga a sírgödör volt.

Orosháza-Béke Tsz lelőhelyen számos ilyen sírral találkozunk. A 97., 102., 109., 114., 138., 142., 150. sírban,²³⁵ általában a sírgödör lábak felőli részén, lényegesen magasabban szarvasmarha általában feldarabolt, éppen ezért nem maradéktalanul anatómiai rendben fekvő csontvázat találjuk. A sírrajzokon egyértelműen látszik, hogy az állatcsontok egy része a sírgödör jelzett hosszoldalain kívül található, a sírgödör dokumentált méreténél szélesebb területet foglal el, vagy az állatcsontok mellett a sírgödör hosszoldalai a rajzon szabálytalanul kiszélesednek.²³⁶ A sírfotókon az is látszik, hogy az állatcsontok általában a sírgödör közepe felé lejtettek, jelezve, hogy a föld súlya alatt az eredetileg az állatot tartó, korhadó deszkák beszakadhattak, megsüllyedtek.²³⁷ Itt a sírokba férfiakat és gyermekeket temettek.

Székkutas-Új Élet Tsz 5. sír az állatcsontok helyzete alapján feltehetően ugyancsak hasonlóan kialakított sír lehetett.

Az utóbb felsorolt esetekben a sírforma pontos meghatározása nem egyértelmű, legfeljebb másodlagos bizonyítékaink vannak a meghatározására. A padkás sírforma feltételezése mellett egy másik lehetőség is elképzelhető, az ún. füles sírforma, melyre a Tiszántúl területén számos példa akad a kora avar korban. A sírgödör füles kialakítása azt jelenti, hogy a sírgödör két hosszanti oldalában egy-egy kb. 10 cm mély és 15–20 cm magas, vízszintes vájatot alakítottak ki, amelyekre a halott felett keresztbe fektetett deszkák támaszkodtak, és erre helyezték az áldozati állatokat.²³⁸ Tehát a padkás sírokhoz hasonlóan egy-egy vállat képeztek a sírgödör hosszoldalain, de úgy, hogy az följebb megőrizte eredeti szélességét. Funkcióját tekintve a kettő tehát megegyezett egymással. Füles kialakítású volt a szegvár-oromdűlői temetőben számos sír, a publikáltak közül az 1. sír,²³⁹ illetve a Békéssámson-Móricz Zs. u. 12. alatt előkerült temetkezés.²⁴⁰

Bár a késő avar korból nem ismerünk a sírtípusra dokumentált példát a területről, de ahogy láttuk, a padkás sírok száma is igen csekély. A sírok padkás kialakítása mellett elsősorban a hasonló korú, felsorolt székkutasi sírok példája szól, ahol a padkák ugyanolyan funkcióban kerültek elő.

A padkás sírok többsége, legalább kétharmada esetében koporsó használata is valószínűsíthető a megfigyelt famaradványok, az előkerült ácskapcsok, a testhelyzet vagy a test alatti vastag betöltés alapján, s e mellett bizonyítja több említett megfigyelés, hogy a koporsó fölött a padkákra még deszkákat is fektettek. Nem helyt álló tehát Wicker Erika azon megállapítása, hogy padkás (fenécpadmalyos) sír nem létezik.²⁴¹ Ezt a székkutasi és pitvarosi dokumentált példák, a számos egyéb késő avar korra vonatkozó megfigyelés önmagában is bizonyítja, nem beszélve arról, hogy miért éppen ebben a néhány, az aknasírokhoz képest mégis csak elenyésző számú esetben értelmezték volna félre az ásatók a koporsó melletti betöltést, miközben egyre több elemzés hangoztatja, hogy a koporsóba temetés sokkal általánosabb szokás lehetett, mint amire a sírokban megfigyelhető közvetlen jelek alapján következtethetünk.²⁴²

Összefoglalva tehát, a legáltalánosabban előforduló padkás sírforma a kétoldali padkás típus lehet, 42 sírban valószínűsíthető. Mindössze három példa akad végpadkás sírra, illetve kettő körben padkás sírgödörre, de ezek funkciója az előbbivel megegyezhetett.

Az összesen tíz, csak az egyik hossz- vagy rövid oldalon padkás sírban a gödörforma funkciójának magyarázata kevésbé egyértelmű, bár egy ilyen sírban is került elő a padkán állatcsont.

²³⁵ Az ásató valamennyi említett sírba, valamint az Orosháza-Bónum-téglagyár 66. sírba temetett állatot is lónak tartotta, a meghatározásokat a temetők monográfiájában közölt sírrajzok és fotók alapján Vörös István módosította (VÖRÖS 2000, 78–79).

²³⁶ JUHÁSZ 1995, Abb. 20–21, 23–24.

²³⁷ JUHÁSZ 1995, Taf. XL. 2, Taf. XLII. 1–2, Taf. XLIII.1–2, Taf. XLV.

²³⁸ LŐRINCZY 1992a, 103; LŐRINCZY 1998, 344, 345.

²³⁹ LŐRINCZY 1991, 129–130, I. t.; LŐRINCZY 1992a, Abb. 1–2.

²⁴⁰ LŐRINCZY 1998, 5–6. kép.

²⁴¹ WICKER 1990, 15–17.

²⁴² TOMKA 1979, 77, 81–82; KISS 1990, 409.

A sírok felébe nőket temettek, a sírok másik felébe kétharmad-egyharmad arányban férfiakat és gyermekeket. Funkciójánál fogva a szokás különösen gyakran kapcsolódik össze az áldozati állatok sírba helyezésével.

A padkás sírokba temetettekben olyan, az adott közösségben fontos szereppel bíró személyeket sejtünk, ahol a halottakat, illetve koporsóikat az általánosnál jobban védték a földtől, illetve gondosan elválasztották a kísérőül szánt áldozati állatoktól.

5.3. SÍRÉPÍTMÉNYEK

A vizsgált sírok között összesen 7 lelőhelyen, 21 esetben, tehát a padkás sírokhoz hasonlóan elenyésző százalékban figyeltek meg olyan aknasírokat, amelyekben a téglalap alakú sírgödör falsíkjain cölöplyukszerű kiugrások voltak.²⁴³ E néhány eset is több változatot mutat (2. ábra).

Legtöbbször a késő avar korban legelterjedtebb formát figyelhetjük meg, amikor a sírok hosszoldalain, a sarkokhoz csatlakozva vagy azokhoz közel két-két nagyobb, többségében téglalap alakú, esetleg ívelt kiugrás található, ezek lehetnek lényegesen sekélyebbek a sírgödörnél (Székkutas-Kápolnadűlő 356., 523. sír – 2. ábra 1–2), vele megegyező mélységűek (Pitvaros 214. sír – 2. ábra 3, 116. kép 4–5), illetve mélyebbek is (Pitvaros 160. sír – 2. ábra, 115. kép 4–5). Más esetekben a sírgödörnek vagy csak a lábak, vagy csak a koponya felőli részén csatlakoztak ilyen kiugrások a sír oldalfalához – esetleg csak itt sikerült megfigyelni ezeket, mélységük nagyrészt megegyezhetett a sír mélységével (Székkutas-Kápolnadűlő 101., 215. sír; Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom 20., 24., 34. sír – 2. ábra 5–9). Néhány sírnál nem négy, hanem feltehetően hat cölöp lehetett, melyeket háromszög vagy trapéz alakú kiugrások jeleztek a sírgödör oldalfalain. Ezek a sírgödörrel megegyező mélységűek (Székkutas-Kápolnadűlő 310., 347. sír – 2. ábra 10–11; Szarvas-Grexa-téglagyár 416. sír), illetve sekélyebbek voltak (Székkutas-Kápolnadűlő 206. sír – 2. ábra 12). Ennek a formának egy változata lehet, amikor a három-három cölöplyuk a hosszoldalakon húzódo padkákba mélyedt, itt a cölöplyukak mélysége 5–7 cm-rel meghaladta a sírgödör mélységét, illetve a sírgödör jobb oldali sarkaiban egy-egy hasonló mélységű lemélyítés volt (Pitvaros 167. sír – 2. ábra 13). Még egy változat különíthető el, mégpedig amikor a cölöplyukak a sírgödör rövidebbik oldalaihoz csatlakoztak (Gyula-483. lh. 20. sír, Pitvaros 213. sír, Székkutas-Kápolnadűlő 287. sír – 2. ábra 15–17; Szentes-Belsőecser-Vekeri-mezsgyecsatorna 1. sír), illetve részben a sírgödör egyik sarka helyén találjuk a cölöphelyeket, utóbbi oldalai a sír átlóival párhuzamosak (Székkutas-Kápolnadűlő 73. sír – 2. ábra 14). Szentes-Kaján lelőhelyen figyelte meg az ásató gerendák nyomait a sír oldalán (141., 142. sír). A sírok mintegy kétharmadában utalt valamilyen jelenség koporsó használatára is.

Az ebbe a sírtípusba temettek között a nők és férfiak aránya kiegyenlített, illetve kettő közülük gyermek sír. Szembetűnő ugyanakkor, hogy a padkás síroktól eltérően ezekben a sírokban nem jellemző a nagytű áldozatiállat-melléklet, mindössze egy részleges juhtemetkezést találunk. A sírok harmadában volt ételmelléklet, többségében juhtól származó (keresztcsont és csigolyák, lapocka, medence), egyszer-egyszer tyúk szárnya, illetve marha bordája).

Wicker Erika ezt a füles sírnek is nevezett sírformát²⁴⁴ a néprajzi szakirodalomból általa több példával idézett sasfás szerkezettel hozza összefüggésbe. A sír négy sarkába ütött vagy oldalába vajt 3 pár mélyedésbe illesztett, a sír félmagasságáig érő vagy a koporsónál alig valamivel magasabban levert sasfák, illetve az ezeket összekötő, ledeszkázott gerendák segítségével lényegében kamrát képeznek,

²⁴³ Pitvaros (4), Szarvas-Grexa-téglagyár (1), Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom (3), Szentes-Belsőecser-Vekeri-mezsgyecsatorna (1), Szentes-Kaján (2), Székkutas-Kápolnadűlő (9), Gyula-483. lelőhely (1).

²⁴⁴ A „füles” jelzőt e munkában a fentebb leírt kora avar kori sírformára használom.

így megakadályozva, hogy a föld a koporsóval érintkezzen.²⁴⁵ Hasonló, a koporsót védő sírkamrákkal számol a cölöpös sírok esetében Tomka Péter is.²⁴⁶

A tiszántúli tiszafüredi temetőben 18 sírban – ló- és embersírokban egyaránt – figyelte meg az ásató, Garam Éva a sírok efféle kialakítását. Ugyan nem a sírgödör füles kialakításával társulva, de hat esetben dokumentálható volt a lovak koporsóban való eltemetése is. A füles síroknak a többsége a tiszafüredi temető azon részén volt, ahol az öntött övdíszes férfiak és családtagjaik legkorábbi sírjai feküdtek. A sírok leletanyaga a késő avar korra keltezhető.²⁴⁷ Különösen sok példa akad sírépítményekre a Dunántúlon és Szlovákiában.²⁴⁸

Az e sírformához sorolt székkutasi sírokban nem vagy alig került elő melléklet, ezek sem jellemzőek. Többségében szegényes férfi-, női, illetve gyereksírok ezek vaskésekkel, vascsatokkal, a 8. századra keltezhetőek. Időrendi helyzetüket megerősíti, hogy a padkás sírokhoz hasonlóan a fülkesírok sávjától északnyugatra és délkeletre találhatóak, lényegében a temető nagy tömbjének teljes szélességében, de a szélső sírsorokban már nem jellemzőek (126. kép 1).

A pitvarosi temetőben is a temető középső sávjában, a padkás sírok között kerültek elő, a temetőnek sem a korai, sem a késői szélső sírsoraiban nem találhatóak meg. A 167. sírt, mely közöttük a legfiatalabb lehet, kivéve egymás közelében fekszenek (130. kép 1).

Összességében úgy látszik, hogy ez a sírforma a vizsgált területen a korszak derekán, a 8. században jellemző.

5.4. FÜLKESÍROK

A Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében nyitott és használt temetőkben 16 lelőhelyen összesen 149 fülkesírra van adat. A fülkesíros temetkezési szokás az avar kor második felére jellemző gyakorlatának egyértelműen a vizsgált terület a törzsterülete, de néhány lelőhelyen azon kívül is előfordul (3., 5. táblázat). Közöttük – de az összes lelőhelyet is figyelembe véve – az előfordulás gyakoriságát tekintve kiemelkedő a Maros torkolatával szemközt, a Tisza jobb partján fekvő Szeged-Makkoserdő 48 fülkesírral. Egy-egy fülkesír került még elő néhány km-re nyugatabbra, a Szegedhez tartozó Kiskundorozsma határában, a Daru-halom-dűlőben, illetve délebbre, a Duna–Tisza köze bácskai részén, a szokolaci temetőben. Négy-négy fülkesír volt a Tisza bal partján, a Köröstől É-ra, 2–2,5 kilométerre fekvő öcsödi temetőben és valamivel még északabbra, a Tiszazug fölött, Rákóczi-falva határában, illetve egyetlen sír Nyugat-Szlovákiában. A késői jellegű ismert fülkesírok száma összesen tehát 208-ra tehető (3. táblázat).²⁴⁹

²⁴⁵ WICKER 1990, 32, 24. j.

²⁴⁶ TOMKA 1979, 76.

²⁴⁷ GARAM 1995, 163, 171.

²⁴⁸ Részletes áttekintése: TOMKA 1979, 97, 8. j., számos nyugat-dunántúli és nyugat-szlovákiai lelőhely felsorolása: KISS 1996a, 169. A legfrissebb – bár kora avar kori – példák között említhetjük a teljesség igénye nélkül Kölked-Feketekapu-A temetőt (KISS 1996, 180, Abb. 12–15, 17–19, 22, 24–26) vagy Csepel-Hárost (NAGY 1998, 152–178).

²⁴⁹ Gyula-Lencsés út, Schiffert-tanya lelőhelyre (FETTICH 1928, 114–116, III. t.; MEDGYESI 2002, 153) vonatkozóan rendelkezünk még bizonytalan adatokkal: a lelőhelyen 3 sír került elő 1927-ben, amelyek közül az egyik lovassír volt. Fettich Nándor megemlíti, hogy „a csontvázak állítólag ülő helyzetben voltak” (FETTICH 1928, 114). Ezt a megfogalmazást feltételesen fülkesírokra való utalásnak tekinthetjük. A három sírról Fettich közleményén kívül nincs más információnk. Az általa közölt leletegyüttest a lovassír hiányos leletanyaga teszi ki: a 3 db öntött, áttört indadíszes falera és egy sima lemezű, bronz nagyfalera, közepén áttört, öntött, indadíszes gombbal a lószerszám, a két öntött, laposindás kisszíjvég és a bújtató az öv tartozéka. Valamennyi tárgy aranyozott. Bélmegyer-Csömöki-dombon egy nagyméretű gödörkomplexum értékelése kapcsán merült fel a fülkesírként való értelmezés halvány lehetősége (MEDGYESI 1991a, 241–243, III. t., IV. t. 2).

A fülkesíros temetkezési szokás²⁵⁰ kutatástörténetét a teljes avar korszakra vonatkozóan Lőrinczy Gábor foglalta össze, illetve elsőként állította össze a fülkesíros temetők és temetkezések jegyzékét,²⁵¹ illetve térképét,²⁵² megkísérelve felvázolni a szokás gyakorlásának időrendi kereteit. A pitvarosi fülkesírok közzététele, illetve a székkutasi fülkesírok elemzése kapcsán magam a szokás késő avar kori gyakorlatával és kronológiájával foglalkoztam, illetve számba vettem az újabban előkerült és publikált késői sírokat.^{253 254}

Sorszám	Katalógus-szám	Lelőhely és sírszám	Fülkesírok összesen	Sírszám összesen
<i>KÖRÖS–TISZA–MAROS KÖZE</i> ²⁵⁴				
1.	No. 4	Csárdaszállás-Hanzély-tanya 7., 10., 12., 18. sír	4	13
2.	No. 11	Gádoros-November 7. Tsz 1. sír	1	2
3.	No. 24	Nagykamarás 17. sír	1	27
4.	No. 26	Orosháza-Béke Tsz homokbánya 37., 40., 49., 55., 63., 64. sír	6	147
5.	No. 27	Orosháza-Bónum-téglagyár 78., 81., 82., 127., 128. sír	5	245
6.	No. 28	Örménykút-hidroglóbusz 6., 27. sír	2	31
7.	No. 30	Pitvaros 51., 72., 124., 125., 147., 199., 205. sír	7	225
8.	No. 31	Szarvas-Grexa-téglagyár 40., 46., 48., 53–54., 56., 133., 140., 145., 152., 154., 156., 165., 174., 177., 181–184., 189., 197., 200., 209., 215., 222., 224–226., 231., 245., 290–291., 300., 307., 319., 321., 324., 332., 339., 341–342., 365–367. 377., 395., 405., 408., 419., 420. sír	50	422
9.	No. 32	Szarvas-Horváth-puszta 147–152. sír	6	16
10.	No. 36	Szarvas-Rózsás-halom 25. sír	1	120
11.	No. 44	Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje 29. sír	1	34
12.	No. 45	Szentes-Berekhát, Farkas-tanya I. 149., 152., 153., 160. sír	4	5
13.	No. 48	Szentes-Kaján 384. sír	1	459

²⁵⁰ A Kárpát-medencében az avar betelepüléssel megjelenő sírtípusnak egyelőre sem Belső- és Közép-Ázsiából, sem pedig Kelet-Európából nem ismertek pontos párhuzamai. A korai fülkesíros temetőkben megfigyelhető temetkezési szokások és a leletanyag alapján e temetők népessége feltételezhetően a dél-orosz sztyeppeövezetből származik, és a Kárpát-medencébe érkezve egy ideig még megőrizte egyedi sajátosságait. A sírforma pontos analógiáinak hiánya miatt több lehetőség is felmerül a kora avar korban viszonylag gyakori temetkezési szokás megjelenésének magyarázatáért. Formai szempontból a katakombá, illetve az orosz kutatás által szintén katakombás temetkezésnek nevezett szarmata földkamra-sírokkal hozhatók kapcsolatba. De a tökéletes analógiák és a 6. századi keleti előzmény eddigi hiánya miatt azt a lehetőséget is számításban kell venni, hogy a sírforma általános ismeretét ugyan Keletről hozta magával a magyar Alföld tiszántúli részén megtelepedő népesség, de e temetkezési rítust ebben a formában – talán a már korábban is alkalmazott padmalyos sírforma mintájára – csak itt kezdték gyakorolni (BENDE–LŐRINCZY 2005, 93). A fülkesíros temetkezési szokás eredeztetése szerteágazó problémakörének részletes tárgyalása – némi polemizálástól sem mentesen: LŐRINCZY 1992a, 104; LŐRINCZY 1994, 317–319; KÜRTI 1996; LŐRINCZY 1998, 26. j.

²⁵¹ Összefoglalásai óta a Körös–Tisza–Maros közén kívül újabb kora avar kori fülkesírok két lelőhelyen kerültek elő: Kiszombor-E (RégKut 2003 [2004] 241; LANGÓ–TÜRK 2004, 209), Kiszombor-Tanyahalom-dűlő (RégKut 2003 [2004] 241–242; LANGÓ–TÜRK 2004, 209–211).

²⁵² LŐRINCZY 1994; LŐRINCZY 1995, 6. kép.

²⁵³ BENDE 2000; BENDE 2003, 308–310.

²⁵⁴ A lelőhelyekre és a sírokra vonatkozó irodalom, illetve a sírok leírása a katalógusban olvasható.

Sorszám	Katalógus-szám	Lelőhely és sírszám	Fülkesírok összesen	Sírszám összesen
14.	No. 51	Székkutas-Kápolnadűlő 23., 35., 39., 48., 56., 66., 86., 108., 110–112., 115., 129., 134., 141., 150., 154., 156., 198., 200., 205., 220., 243., 249., 251., 260., 272., 276., 284–285., 326., 350., 355., 360., 381., 396., 397–398., 457–458., 464., 466., 467., 470., 473., 474–477., 483., 485., 488., 495., 498., 509., 514., 536., 537., 541. sír	59	534
15.	No. 52	Székkutas-Új Élet Tsz 6. sír	1	6
Összesen			149	2286
<i>TISZÁNTÚL</i>				
16.	–	Öcsöd 32., 40–41., 55. sír (MADARAS 1992; MADARAS 1993; MADARAS 1999a, 32; MADARAS 2002, 276; MADARAS 2006)	4	72
17.	–	Rákóczifalva-Kastélydomb 3., 7., 19., 26. sír (SELMECZI–MADARAS 1980, 141–143, I. t. 3/1–4, 7/1–6, II. t. 19/1–11, IV. t.; MADARAS 2002, 301–302)	4	72
<i>DUNA–TISZA KÖZE</i>				
18.	–	Szeged-Makkoserdő ²⁵⁵ 4–5., 10., 17–18., 20–21., 23–24., 38., 50., 52., 54., 57–60., 70., 73–77., 81., 85., 87., 91., 95–96., 101., 105–106., 115., 144., 209–210., 235., 237., 240–241., 255., 262–263., 270., 279., 287., 296., 323. sír (SALAMON 1995, 112–121, 123, 127, 129–135, 137, Pl. 1–10, 12, 14–21; KÜRTI 2002, 342)	48	267
19.	–	Szeged-Kiskundorozsma, Daru-halom-dűlő II. (Rég-Kut 2003 (2004) 293)	1	93
20.	–	Szokolac/Báčki Sokolac (Yu) 36. sír (RICZ 1980, T. III. 2; RICZ 1995, 475, 9. kép; RICZ 2002, 30)	1	70
<i>NYUGAT-SZLOVÁKIA</i>				
21.	–	Borovce 5. sír ²⁵⁶ (STAŠŠIKOVÁ–ŠTUKOVSKÁ 1996, 287, 289, 301)	1	?
Összesen			59	

3. táblázat: Késő avar kori fülkesírok a Kárpát-medencében^{255 256}

²⁵⁵ Az értékelő részben említett 49 sírral szemben csak 48 száma van felsorolva – ugyanennyi található a leírásban is –, bár nem egészen azok, melyek a sírleírásban is így szerepelnek. Nem fülkesír a 257., 262., 270., 279., 287. és 296., viszont az a 70., 264., 271., 280., 288. és 297., legalábbis a leírás szerint. Tehát a 257. sír leírásától kezdve valami zavar támadt, ugyanis a táblarajzok nincsenek összhangban a leírásban szereplő sírszámmal. A 323. sírtől a számozás rendje ismét helyreáll (vö. SALAMON 1995, 112–138). A 257. sírtől a 323.-ig a táblákon szereplő sírszámozást fogadtam el, és a sírleírások előtt álló számokból levontam egyet (e szerint adom meg a sírszámokat a katalógusban is), a leltárkönyvvel összhangban.

²⁵⁶ A sír É–D-i tájolású, melléklet nélküli fülkesír volt, az egyébként jellemzően Ny–K-i tájolással jellemezhető, 8–11. századra keltezett temető korábbi részében.

Lelőhely	Nem és korcsoportok												Összes	
	Férfi					Nő					Fel- nőtt	Fia- tal		Gyer- mek
	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	?	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	?				
Csárdaszállás- Hanzély-tanya*			1				1		1				1	4
Gádoros- November 7. Tsz										1				1
Nagykamarás										1				1
Orosháza-Béke Tsz*		1	2				1	1					1	6
Orosháza-Bónum- téglagyár*		1					2	1					1	5
Örménykút- hidroglóbusz											2			2
Pitvaros*			6										1	7
Szarvas-Grexa- téglagyár* ²⁵⁷	2	10	13	2	3	2	8	8				1	1	50
Szarvas-Rózsás- halom					1									1
Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy										1				1
Szentes-Berekhát, Farkas-t. I.*			1				1	1				1		4
Szentes-Kaján					1									1
Székkutas-Kápol- na-dűlő*		8	6	7	1	3	9	9	2		1	3	10	59
Székkutas-Új Élet Tsz										1				1
Öcsöd					2					2				4
Rákóczi-fava- Kastélydomb* ²⁵⁸					2					1	1?			4
Szeged-Makkos- erdő*		10	3		10	2	4	2		11	6	1	3	52 ²⁵⁹
Szokolac					1									1
Összesen	2	30	32	9	21	7	26	22	3	18	10	6	18	204
	94					76					10	6	18	204

4. táblázat: A fülkesírokba temetettek nem és korcsoport szerinti megoszlása (a *-gal jelölt lelőhelyek embersont anyagát antropológus határozta meg)^{257 258259}

²⁵⁷ Két sírban a csontvázon kívül még további egy-egy koponya is volt, de a kirabolt temetkezések kettős sír volta a hiányos adatok alapján nem bizonyítható.

²⁵⁸ LIPÁK–MARCSIK 1975. A sírok embertani anyagának meghatározását Marcsik Antóniának köszönöm. A töredékes csontanyag alapján csak a nem volt meghatározható.

²⁵⁹ A valós sírszám és a nem- és koradatok közötti különbség abból adódik, hogy a 48 fülkesírba 52 halottat temettek el, mert négy sír kettős sír volt.

Embertani adatok

A fülkesírokba temetettek között (4. táblázat) az avar kor második felében többségben vannak a férfiak (46%), de a nők aránya is magas (37%), szemben a gyermekek viszonylag alacsony számával (8,8%). Utóbbihoz közel hasonló számú halott nemét nem ismerjük. A nemek megoszlása viszonylag pontos adatokon alapul, hiszen a halottak többségéről szakembertől származó meghatározásokkal rendelkezünk (4. táblázat). Amennyiben csak a vizsgált területen belül maradunk, az előzővel szinte megegyező százalékos adatokat találunk, ami a nőket és a férfiakat illeti, a gyermekek aránya kevéssel magasabb (10,4%), viszont a kép teljesebb, mert a nemi hovatartozás szerint az adatok alapján nem besorolható fiatalok és felnőttek aránya alacsonyabb (5,6%).

A három nagy fülkesíros temető adatait tekintve, az összképre a szeged-makkoserdei temető hasonlít leginkább, Szarvason magasabb a férfiak aránya (60%), ugyanakkor a gyermekek száma csekély, míg Székkutason a kiegyenlítettebb férfi-nő arány mellett kiemelkedően magas a gyermekek számaránya (17%).

Azokon a lelőhelyeken, ahol csak egy fülkesír volt, mindig felnőttet temettek el ilyen módon, ahol 4–6 fülkesír került elő, egyaránt találunk férfit és nőt, többségében gyermeket vagy fiatalot is az eltemetettek között.

Amennyiben a korcsoportokat tekintjük, a vizsgált területen belül és azon kívül is, illetve valamennyi lelőhelyen, nemcsak a nagyobb temetőkben, és mind a nők, mind a férfiak között egyértelműen meghatározó az adultus, maturus korcsoportok dominanciája. A pitvarosi temető egyedi jellegzetessége, hogy egy kivétellel maturus korú férfiakat temettek a fülkesírokba, a 7 halottból 6 idősebb férfi volt és csak egy gyermekkorú, mellékletei alapján az is feltehetően fiú.

Bár korábban Marcsik Antónia és Szalai Ferenc három nagy sírszámú temető (a kora avar kori Szegvár-Oromdűlő, illetve Székkutas-Kápolnadűlő és Szarvas-Grexa-téglagyár) reprezentatív anyagát vizsgálva azt írták, hogy az elhalálózási életkorcsoportok, valamint a nemek megoszlásában nincs számottevő különbség a fülkében és egyéb szokás szerint eltemetettek között, és ez az europid és mongolid nagyraszok szerinti megoszlásra is igaz,²⁶⁰ közelebről megvizsgálva azért pontosíthatunk ezen a képen. Szembetűnő, hogy Székkutason és főleg Szarvason már lényegesen kevesebb gyermeket és fiatalot temettek fülkesírba, mint korábban. Amíg Szegváron a fülkesírokba temetettek több mint fele gyermek, addig Székkutason az így elhantolt gyermekek, férfiak és nők aránya – ahogy láttuk – kiegyenlítettebb képet mutat, ugyanakkor Szarvason minimálisra csökken a gyermekek számaránya, és 60%-ra növekszik a férfiak részesedése. Erre csak részben magyarázat, hogy Szegváron a temető egészét tekintve is kiemelkedően magas a gyermekek és fiatalok aránya (meghaladja az 50%-ot). Ugyanis ebből a szempontból a székkutasi és a szarvasi temető között nincs lényegi különbség, mindkét lelőhelyen 22–24% körüli a gyermekek és fiatalok aránya a temetőn belüli együttes aránya, miközben annak ellenére több férfit temettek fülkesírba Szarvason, hogy itt is közel azonos a férfiak és a nők száma.

Az öreg korúak számaránya hasonlóan alacsony mind a temetők egésze, mind a fülkesírok szempontjából a szegvár-oromdűlői temető által reprezentált korai és a székkutas-kápolnadűlői, valamint a szarvasi temető által képviselt késői időszakban egyaránt.²⁶¹

Összességében tehát az avar kor második felében növekszik az idősebb korosztályok (Ad., Mat.) aránya és ezen belül a férfiak száma. A fentiekben vázolt tendencia csúcspontját egyértelműen a pitvarosi temetőben éri el.

²⁶⁰ MARCSIK–SZALAI 1995, 453.

²⁶¹ Vö. MARCSIK–SZALAI 1995, 1–7. táblázat.

Formai jegyek

Lőrinczy Gábor a sírtípus formai jellemzőit már részletesen leírta – elsősorban a kora avar kori jellegzetességekre koncentrálva.²⁶²

Az Orosháza-Bónum-téglagyár területén feltárt fülkesírok aknái igen kis méretűek (60–80×60 cm),²⁶³ a Béke Tsz-homokbánya lelőhelyről közölt két sírrajz (49., 64. sír) alapján²⁶⁴ hasonlóan rövid aknákkal számolhatunk. Szarvas-Grexa-téglagyár esetében az aknák szinte kivétel nélkül lépcsős kialakításúak voltak.²⁶⁵ Hasonló kialakításra következtethetünk a rákóczipfalvai sírok rajzai alapján is.²⁶⁶ A szeged-makkoserdei temető esetében a sírok aknarészét nem mindig figyelték meg, és így adataikat sem minden esetben rögzítették, de Móra Ferenc szemléletes leírásából többségében szintén kisméretű aknákra (melyet előtér-gödörnek nevez, a fülkét pedig aknának) következtethetünk,²⁶⁷ aminek Salamon Ágnes feldolgozása sem mond ellent.²⁶⁸

A székkutasi fülkesírok formai kialakítására jellemző, hogy a megfigyelt esetekben az aknák viszonylag kisméretű téglalap, esetleg négyzetes formájúak, alkalmanként, de nem jellemzően lépcsővel mélyülnek, néhány esetben dokumentálható volt egy kereszt irányú vájat a fülke szája előtt, amelynek a fülke elrekesztésében, az aknától való elválasztásában, illetve az ide visszatöltött földtől való védelmében lehetett szerepe (457., 458., 467., 473., 476., 477., 483., 485., 537. sír). Néhányszor a fülke szája táján sötétebb betöltést dokumentált az ásató, mely a fülke elzárásának egy másik lehetséges alternatíváját, az állatbőrrel történő eltömítést²⁶⁹ sejteti. A fülkesírok aknarészét az esetek többségében sekélyre áshatták, és mellékletet nem helyeztek beléjük, tehát üresek voltak, ez magyarázza, hogy számos esetben nem sikerült megfigyelni elszíneződéseiket. Azokban az esetekben, amikor mégis találunk nagytestű áldozatiállat-maradványokat az aknában – pl. a 129. sír esetében, amikor egy egész lovat temettek el –, az akna nagyobb méretű, tehát kialakításakor figyelembe vették a benne elhelyezni kívánt állat helyigényét. A fülkék mérete is rövidnek mondható, alig haladja meg a halott testmagasságát, tehát a sír két része, az akna és a fülke közötti összekötő, a kora avar korra oly jellemző nyakrész lerövidül vagy teljesen hiányzik. A fülkék legtöbbször erősen lejtnek (ez már csak a rövid aknák miatt is kézenfekvő), nem véletlen, hogy olyan sok összecsiszított, „ülő pózban fekvő” halottat találunk.

A pitvarosi temető északi szélén előkerült idősebb fülkesírok (40. kép; 52. kép 1–2; 53. kép 1–2; 89. kép 3–4; 113. kép 1–2; 114. kép 1–6; 115. kép 1–2) aknáit általában trapézszerűen nyitódó formájúak, és viszonylag rövidek. A temető déli részén fekvő fiatalabb sírok aknáit ezzel szemben nagyobb méretűek, kettőbe lovat temettek, így hosszúságuk értelemszerűen összhangban volt az állat méreteivel (51., 205. sír – 24. kép; 98. kép 12–13; 112. kép 4–5).

A fent felsorolt esetek számos formai változatot mutatnak, találunk példát gyakran lépcsős, viszonylag kisméretű aknára, amely rövid fülkében folytatódik, de kimondottan hosszú aknára is, amelyhez nagyobb méretű fülke csatlakozik, van példa a fülke szája előtt húzóódó vájatra is. Szegvár-Oromdülő kora avar kori

²⁶² LŐRINCZY 1992a, 104; LŐRINCZY 1994, 317; LŐRINCZY 1995, 400–401.

²⁶³ JUHÁSZ 1969, 148.

²⁶⁴ JUHÁSZ 1995, Abb. 19.

²⁶⁵ JUHÁSZ 1995a, 6–11. kép, 13–15. kép, 17–18. kép, 21. kép; JUHÁSZ 2004, Abb. 5–9, 14–15, 17–18, 21–24, 27–29, 34, 36–37. A metszeteken a fülke berajzolt boltozata félrevezető, mert a fülkének a feltárás során dokumentálható belmagassága (vö. 114. kép 1) nem lehet azonos az eredetivel, hiszen a fülkét sosem töltötték be, idővel boltozata beszakad, a felette lévő föld pedig megsüllyed, dokumentálható magassága tehát a szerves tartalom függvénye.

²⁶⁶ SELMECZI–MADARAS 1980, IX. t. 2, 4.

²⁶⁷ MÓRA 1932, 8.

²⁶⁸ SALAMON 1995, Tab. 1/a.

²⁶⁹ LŐRINCZY 1994, 317.

publikált fülkesírfai között egyikhez is-másikhoz is van hasonló.²⁷⁰ Kivételt lényegében csak a vízszintes fülkesír jelent, amely az avar kor második felére már nem jellemző, illetve az a legkésőbbi sírforma, ahol a fülke alján hosszirányú vájatokat alakítottak ki (112. kép 4, 6), ez feltehetően egy eltérő típusú koporsó-forma használatának lehetett a következménye, amit a kora avar korban nem alkalmaztak.

A sírok kialakítása tehát nem tér el lényegileg a kora avar koriaktól,²⁷¹ az hogy az aknák rövidebbek lesznek, szorosan összefügg a nagyszámú állatmelléklet eltűnésével. Az akna praktikus okból lesz kisebb. Nincs tehát lényegi különbség a korai avar kori és a késői fülkesírok formai kialakításában, az aprólékos típusokba osztáson túl pedig a temetkezési gyakorlat „elcsökevényesedésének” feltételezését, netán ilyen alapon hasonló temetkezési szokást követő új népesség beköltözésnek feltételezését²⁷² végképp nem látom indokoltnak, ez ellen szól azoknak fülkesíroknak a példája, melyekbe egész lovat temettek, s ebben az esetben a formai kivitelezés minden szempontból kifogástalan. A késői sírok erőteljesebb lejtése az akna kis méretével függhet össze, hiszen a halottat, illetve a koporsót csak így csúsztathatták be a fülkébe.

A temetkezési szokások kapcsolódó elemei

A fülkesír előtere, aknája mind a kora, mind a késő avar korban az áldozatként a sírba helyezett egész vagy részleges állatmaradványok helye. A klasszikus kora avar kori fülkesírokkal szemben az avar kor második felében megásott temetkezések többségében nem találunk állatáldozatot, vagyis egyik fent említett késői fülkesíros temetőben sem jellemző az áldozati állatok olyan tömegű megléte, ahogyan az a szegvár-ormodülői temetőben dokumentálható volt.²⁷³

A Körös–Tisza–Maros közén ismertté vált, az avar kor második felére keltezhető fülkesírok között 83 tartalmazott valamilyen állatsontot, tehát étel- vagy áldozatiállat-mellékletet.

Közülük 37 sírba helyeztek áldozati állatot. 16 sírban egész állat: ló, marha vagy juh került elő. A sírokba temetett halottak között nyolc, a matus és senium korcsoportba tartozó férfit, öt, egy kivétellel (ad.) matus korú nőt, két gyermeket és egy fiatait találunk.

Az egészben eltemetett áldozati állatok között mindössze 4 ló volt²⁷⁴ (Pitvaros 51., 205. sír, Székkutas-Kápolnadülő 129. sír, Szentes-Kaján 384. sír), egy kivételtől eltekintve valamennyi halott férfi volt, és az egy, közelebből nem meghatározható korú nőt is beleértve a matus korcsoportba tartoztak. A lovakat ellentétes tájolással temették el a sírok aknarésztében (24. kép).²⁷⁵ Ide kívánczok, és a kíséruil adott lovak csekély számával – amelyek között lelőhelyenként legfeljebb egy-két (Szarvason egy sem) egészben eltemetett állat akad – jól összecseng, hogy a fülkesírok között további 17 lószerszámot temetkezés is van, tehát a sírba bele tették a lószerszámot, de magát a hátsólova nem temették el.²⁷⁶ A csak lószerszámmal eltemetett halottak egy kivételtől eltekintve férfiak voltak, közöttük azonban már kisebb arányú az idősebb korcsoportok előfordulása: a 8 matus és senium korú mellett, 5 adultus, egy fiatal és két közelebből nem meghatározható korú férfit is találunk. Egy matus korú nőt is eltemettek lószerszámmal.

²⁷⁰ 100. sír – LŐRINCZY 1992a, Abb. 8; 109., 196., 753. sír – LŐRINCZY 1995, 1. kép 5, 2. kép 1, 3. kép 1; LŐRINCZY 2000, 1. kép; 134., 554., 692., 829., 870. sír – LŐRINCZY–STRAUB 2004, 6. kép 1–2, 8. kép 1–3, 11. kép 1, 13. kép 2, 14. kép 1.

²⁷¹ Vö. LŐRINCZY 1994, 317.

²⁷² MADARAS 1999, 321.

²⁷³ LŐRINCZY 2000, 52–55.

²⁷⁴ Szarvas-Grexa-téglagyár 133. sírből említi az ásató ló koponya- és törzscsontjait. Lószerszám nem volt a sírban. A sírről készült metszetrájk lépcsős aknát mutat, a lócsontok helye a rajz és a leírás alapján nem világos (vö. JUHÁSZ 1995a, 421, 8. kép 7; JUHÁSZ 2004, 27, Abb. 14). Az archaeozoológiai feldolgozás egy lábközépcsontot említi a sírből.

²⁷⁵ B. NAGY 2003, 54. kép 1.

²⁷⁶ Szarvas-Grexa-téglagyár (15), Székkutas-Kápolnadülő (2), Pitvaros.

Három fülkesírban volt egyetlen lófog, a pitvarosi 125. sírban a fülke szájához helyezett lószerszám mellett, Székkutas-Kápolnadúló 470. és 536. sírjában csak egy-egy fog került elő a lószerszám nélkül. Összeköti ezeket a sírokat, hogy valamennyiben maturus korú férfi nyugodott, mindegyik mellett előkerült juhkeresztcsont ágyékcsigolyákkal, edény a koponya mellett és egyiknek a sírjába sem helyeztek más áldozatiállat-mellékletet.²⁷⁷

Négy halott sírjába temettek egész juhot, 8 sírba pedig egész marhát. Egy-egy juh Szarvas-Rózsás és Szarvas-Grexa-téglagyár temetőjében, egy marha Örménykúton került elő, a többi mind a székkutasi temetőből ismert, kiemelkedő a 200. sír két marhával, és a 398. sír, amely egy egész juhot és marhát és egy részleges juhot és marhát is tartalmazott. A 11 sírba, amiben egész állat volt, négy férfit (ebből 3 senium korú), négy nőt (3 maturus, egy adultus korú), egy közelebről nem meghatározható felnőttet, egy fiatal és egy gyermeket temettek. Egész állatot tehát elsősorban idősebb korokban elhunytak sírjába helyeztek.

Tizenhat sírban valószínűsíthetünk részlegesen eltemetett állatokat.²⁷⁸ Közöttük egy sírban kecske, 12 sírban juh, 6 sírban marha volt. A két utóbbi állatfaj 3 sírban együtt került elő, és ahogy láttuk, egy alkalommal egész állatokkal. A részlegesen eltemetett állatokat főként férfisírokban találjuk (a tíz férfiből öt az adultus, kettő a maturus, kettő a senium korcsoportba tartozott), három nő, egy felnőtt, egy-egy fiatal és gyerek van még a halottak között.

Hat sírban valószínűsíthetünk állatkoponyát (Székkutas, Szarvas-Grexa-téglagyár) az előkerült koponyatöredékek, illetve fogak alapján. Ez számít a legbizonytalanabb adatcsoportnak a csontok töredékessége, illetve a bolygatás miatt. Mivel a feltárás során a fülkesírok aknarészét nem mindig vagy csak részben figyelték meg, az sem kizárt, hogy ezek egy része részlegesen eltemetett állat volt, de a lábvégek a sír előterével együtt megsemmisültek. Közöttük egy sírban ló, négy sírban juh, egy sírban marha valószínűsíthető. A halottak között férfi, nő és gyermek egyaránt van, a felnőttek többsége idősebb.

Állatáldozatként értékelhető még egy marhalábközépcsont Szarvas-Grexa-téglagyár 367. sírban, illetve egy lópata és astragalus a 420. sírban.

Tehát összességében lovat jellemzően férfisírba temettek, de juh és marha is főként inkább idősebb férfinak járt. Az állatfajok szerinti megoszlást tekintve juhot 18 sírban találunk, a halottak többsége férfi (közöttük 3 ad., 2 mat., 4 sen.), kisebb részük nő (közöttük 2 ad., 2 mat.), illetve fiatal és gyermek korú. Marha 15 sírban volt, a sírok felében férfi (közöttük 2 ad., 3 mat., 2 sen.), 3 nő (ad., 2 mat.), két felnőtt, egy-egy fiatal és gyerek nyugodott.

Az áldozati állat helye elsősorban többséggel a fülkesír aknája, annak is inkább a fülke szája előtti része.

Ötvennégy sírből van viszonylag pontos adatunk ételmellékletre. 43 sírban volt juh valamelyik testrésze. Közöttük egyértelműen meghatározó a 34 sírből ismert keresztcsont és/vagy ágyékcsigolyák, egy-egy esetben hát- és nyakcsigolyák.²⁷⁹ Akárcsak az állatáldozatnál, itt is a férfiak, főként az idősebbek teszik ki az elhunytak legnagyobb részét (56%, 19 férfiből 5 ad., 11 mat., 6 sen., 2 felnőtt), a nők és gyermekek aránya számottevően alacsonyabb (nő: 32%, gyermek és fiatal 12%). A szokás konzervatív voltát jelzi, hogy ehhez a fajta ételmelléklethez fülkesírban ritkán társul más állattól származó étel: csak négy esetben szárnyas (3 tyúk és 1 lúd) és kétszer sertés. 4 sírban volt lapocka, egyben lapocka humerus-szal, négyben csak humerus, öt-öt sírban combcsont és radius, kettőben borda, egyben mellsont, ugyancsak egyben medencecsont.

Sertéstől származó ételmelléklet (lapocka, medence, csigolya, lábszár) mindössze hat sírban volt, férfi-, nő- és gyermek sír egyaránt van közöttük, marhalábszárcsont egyetlen gyermek sírban volt.

Tyúk vagy lúd vázrésze valamivel több, 10 sírban fordult elő (Pitvaros, Székkutas, Szarvas-Grexa-téglagyár), szinte mindig az állatok combja került a sírokba.

²⁷⁷ Hasonlóan jelképes tartalmú lehet a rákóczipfalvai 3. férfisírban a két lópata a halott combcsontjai mellett (5. táblázat; SELMECZI-MADARAS 1980, 141).

²⁷⁸ Székkutas-Kápolnadúló (8), Szarvas-Grexa-téglagyár (6), Nagykamárás, Pitvaros.

²⁷⁹ Székkutas-Kápolnadúló (27), Pitvaros (2), Szarvas-Grexa-téglagyár (2), Csárdaszállás, Nagykamárás, Szent-Berekhát.

Négy székkutasi sírból van adatunk egész tyúkra, közöttük három feje nélkül lett eltemetve, a négy halottból három adultus, egy matus korú férfi volt. Áldozat vagy ételmellékletként való értelmezésükkel később foglalkozunk.

Hat fülkesírből tudunk tojás előfordulásáról, valamennyi adat a székkutasi temetőből származik. A tojások mindig a láb környékén kerültek elő. Tojásmelléklettel 3 gyermeket, két férfit és egy nőt temettek el.

Az ételmelléklet helye, ha van rá adat, mindig a fülke, hiszen mindig a halott csontváza körül, gyakran rajta kerülnek elő az ételmellékletet jelző állatsontok. Egyébként a halotthoz képest változatos helyen találjuk az ételt: de talán kicsit több kerül elő a lábaknál, a térdektől a lábfejekig, illetve főleg előttük, de rajtuk is (19), valamivel kevesebb (13) a koponya mögött. A jobb és bal oldal aránya kiegyenlített. A felsőtest és a medence, illetve a combcsontok mellé helyezett ételmelléklet alig jellemző. Gyakori megfigyelés bizonyítja, hogy az ételmelléklet a koporsóba került, erre utalnak még a közvetlenül az embercsontokon, illetve közöttük előkerülő állatsontok, illetve már önmagában az a tény is, hogy a mellékletek a lábak táján kerülnek elő, hiszen külön a fülkébe behelyezni ezeket, egészen a lábfejekhez nemigen lehetett.

Tizennyolc sírből tudunk még állatsont előkerüléséről, de mivel ezeket nem határozta meg szakember, esetleg elvesztek, tehát faj szerinti megoszlásuk is bizonytalan, ezért értelmezésük is nehézségekbe ütközik. Többségük inkább ételmelléklet lehetett, azon egyszerű okból, hogy a kisebb csontok felismerése a nem szakember számára mindig nehezebb, illetve ezek az állatsontok többségében az ételmellékletre jellemző helyen, a halott mellett kerültek elő.

Amennyiben a területen kívül eső harmadik nagy fülkesíros temetőt, Szeged-Makkoserdőt nézzük, ahol a fülkesírok előfordulása kiemelkedő, némiképp eltérő képet kapunk, bár hozzá kell tenni, hogy az állatsontanyagról nem rendelkezünk szakszerű meghatározásokkal.²⁸⁰ Arányaiban valamivel több sírből van adat áldozati állatra (17, 35%), amely itt is ló, marha vagy juh lehetett az állatok differenciált megnevezése alapján (ló, csikó, marha, borjú, tehén, birka). A sírok többsége szintén férfisír. 12 sírban marha vagy juhál-dozat feltételezhető, az 52., 209., 210. sírban egész marha, 4–5 sírban marha- vagy juhkoponya, néha nem is egy. Tíz sírből van adat ló- vagy csikócsontokra, ami a késői fülkesírok között egyértelműen kiemelkedő esetszám, ugyanakkor csak két ló volt felszerszámozva (23., 38. sír), és ez a nehezen értelmezhető, szűkszavú leírásokkal bizonytalanná teszi az adatokat. Talán pontosan ezért Salamon Ágnes is csupán a 23., 24., 38., 237. és 270. sírokat tárgyalta lovassírként.²⁸¹ Természetesen nem kizárt, hogy a ló a szerszámzata nélkül került a sírba, de a jól dokumentált sírok között erre alig akad példa. Fontos adalék a lovassírokhoz, hogy lószerszamos temetkezés nem került elő, ami a másik két nagy sírszámú fülkesíros temetőben és Pitvaroson is megtalálható, és előfordulásának gyakorisága legalábbis eléri a lótemetések számát, Szarvason pedig a fülkesírokban teljesen felváltja azt.

Makkoserdőn 20 sírban lehetett ételmelléklet: bár a csontok állatfaj szerinti besorolása a sírleírásokban itt is részletező, szakszerű meghatározások híján a gyakoriságban a csirke–sertés–marha–juh–ló csökkenő sorrendet feltételesen kell kezelnünk. Biztosabbnak tűnik, hogy a sírokba temetettek körében a férfi–nő arány kiegyenlített, és a felnőttek előfordulása meghatározó.

A Körös–Tisza–Maros közén megásott sírok közel 20%-ában, 27 sírban került elő edény, amely közel fele-fele megoszlásban a férfiak (4 ad., 7 mat., 1 sen., 2 felnőtt) és nők (5 ad., 7 mat) melléklete, gyermek csak egy van közöttük. Szarvason előfordulásának gyakorisága valamivel meghaladja az átlagot (17, 34%), Székkutason viszont lényegesen alulmúlja azt (6, 10%). Pitvaroson egy, Szentes-Berekhat, Farkas-tanya lelőhelyen 3 edény került elő, hozzá kell tenni azonban, hogy az utóbbi lelőhelyen négy fülkesír közül.

Az edénymellékletes sírok több mint egynegyede lószerszamos sír volt, több mint harmaduk tartalmazott étel-, és ugyancsak harmaduk áldozatiállat-mellékletet. Szeged-Makkoserdőn az edények gyakorisága

²⁸⁰ Az állatsontanyag is a Szegedi Tudományegyetem Embertani Intézetébe került (SALAMON 1995, Fn. 4), további sorsáról nincs tudomásunk.

²⁸¹ SALAMON 1995, 145. Egészen pontosan a Lótemetés fejezetről (4.) van szó.

valamivel az átlag alatt marad, áldozati állattal nem, ugyanakkor többségében ételmelléklettel együtt kerülnek elő.

Harmincöt sírból van koporsóra utaló megfigyelés, fele részben az ácskapocs megléte jelzi a koporsó használatát, többségében 1 kisméretű kapocs fordul elő. Nem jellemző a több, nagyobb kapocs, kivétel a pitvaros 51. vagy 205. sír több, nagyobb ácskapcsa, ezek a sírok viszont a néhány igen késői sír közé tartoznak, tehát nem az átlagot képviselik. A koporsók többsége vájt koporsó lehetett, ahol a koporsó egy darabból készült fedelének rögzítéséhez legfeljebb egy kapocsra vagy egyre sem volt szükség. A 3–4 sírban, ahol több ácskapocs került elő, deszkázhatták le a koporsóláda tetejét, és a kapcsok a fedéldeszák egymáshoz rögzítésére szolgáltak.

Sokan sokfélért írtak már a fülkesírokról, általában logikai alapon hangsúlyozva a sírforma kontinuum használatát a kora és a késő avar kor között.²⁸² Megfogalmazódott ezzel ellentétes vélemény is.²⁸³ Azt is megfigyelték, hogy az ún. késői jellegű fülkesírok többsége a közép avar időszakból való, és az ez idő tájt induló temetők korai horizontját képviseli.²⁸⁴

Túllépve azonban a puszta logikán, egyértelmű kapcsolat fedezhető fel a temetkezési szokások bizonyos elemeiben a kora avar kori, illetve a későbbi időszak temetőinek idősebb sírjai között: ilyen a juhkeresztcsont és -csigolyák ételmellékletként adása, valamint az edénymelléklet a fülke szájában vagy az elhunyt koponyája mellett – alkalmanként a fülke végébe gurulva. A temetkezési szokások egyéb elemeit tekintve – amint azt láthattuk –, szembeűnő, hogy az avar korszak második felében ugyan megvan, de nagymértékben megcsappan a sírokban a részlegesen eltemetett áldozati állatok mennyisége, melyek – a csonkolt változat²⁸⁵ – a tisztántúli kora avar kori temetkezések, így a szegvár-oromdűlői temető fülke- és egyéb sírjainak is oly szemléletes jellemzői.²⁸⁶

Még egy kapcsolatot: a pitvarosi 72. sírba temetett férfinak ugyanolyan módon torzították a koponyáját, ahogyan az a szegvár-oromdűlői temetőben volt szokás – a nők körében.²⁸⁷

A fülkesíros temetők szerkezete és kronológiája

Közismert dolog, hogy a késői jellegű fülkesírok egy sorban, illetve sávban kerülnek elő, hiszen a székkutas-kápolnadűlői, a Szarvas-Grexa-téglagyári, a szeged-makkoserdei, de még az orosházi temetőkben is így találjuk őket, a temető gerincét alkotva,²⁸⁸ szemben a szegvár-oromdűlői kora avar kori temetővel, ahol nem figyelhető meg efféle szabályszerűség.²⁸⁹

A teljesen feltárt székkutasi temető 59 fülkesírja egy széles sávban, rövidebb-hosszabb szakaszokban,

²⁸² TOMKA 1990, 172; MADARAS 1996, 142–143; KÜRTI 1996, 126.

²⁸³ LŐRINCZY 1992a, 104; MADARAS 1999, 321.

²⁸⁴ MADARAS 1996, 143.

²⁸⁵ A kora avar korban elterjedt csonkolásos gyakorlat lényege, hogy a lábszárcsontokat a húsos rész alatt kettéhá-sítják, tehát a koponya mellett a lábközép- és ujjcsontokkal együtt a radius és a tibia distális vége is a sírba kerül (LŐRINCZY 1992a, 110). Az avar kor második felében ezzel szemben a mellső és hátulsó lábközépcsontok proximális végeit az ízületeknél gondosan kifejtik, és a lábvégek roncsolás nélkül kerülnek a sírokba (pl. 112. kép 8; 113. kép 5; 114. kép 9).

²⁸⁶ LŐRINCZY 1991, 127, 130–132; LŐRINCZY 1992a, 110–113; LŐRINCZY 1995, 403, 415; LŐRINCZY 1998, 352; LŐRINCZY 2000, 52–55; LŐRINCZY–STRAUB 2004, 8. kép 1, 11. kép 1, 14. kép 1.

²⁸⁷ Vö. LŐRINCZY 1998, 350–351, 354; LŐRINCZY 2000, 57. A feltételezett torzítás típusa fronto-occipitalis, azaz homlok-nyakszirtecsonti irányú. Az adatot Fóthi Erzsébetnek (MTM Embertani Tára), Marcsik Antóniának és Molnár Erikának (SzTE, Embertani Tanszék) köszönöm. A késő avar korból egy torzított koponya ismert (ugyan-csak nő), Tiszavasvári-Petőfi utca temetőjéből, amely mind morfológiai jegyei, mind taxonómiai típusa alapján a szegváriakhoz hasonló (FÓTHI–LŐRINCZY–MARCSIK 2000, 192–194).

²⁸⁸ A szokolaci temetőben a 11 padmalyos temetkezés temetőn belüli elhelyezkedése hasonló, mint másutt a fülke-síroké (RICZ 1995, 1. kép)!

²⁸⁹ LŐRINCZY 1995, 401.

a temető gerincét alkotva került elő (126. kép 1)²⁹⁰. A temető területének DNy-i felén, két különálló sírcsoportban, de a temető nagy tömbjének fülkesírok alkotta középső sávjának meghosszabbításában főként ugyancsak fülkesírok feküdtek. A temető ÉK-i felében az aknasírok sorai a fülkesíroktól mind északnyugatra, mind délkeletre megtalálhatóak, utóbbi irányban azonban már kevesebb sírsorral (126. kép 1).

Szarvas-Grexa-téglagyár lelőhelyen az ismert 422 sírból 50 volt fülkesír, amelyek két sorban helyezkedtek el a temető középső részén.²⁹¹ A szeged-makkoserdei temető 267 feltárt avar kori sírjából 48 volt fülkesír, melyek egy kevésbé szabályos, széles, É–D-i irányú sávban feküdtek a temető középső részén, mintegy kettéosztva azt.²⁹² Orosháza-Béke Tsz homokbánya lelőhelyen 152 feltárt sírból 6 bizonyult fülkesírnak, melyek közül 4 egy sort alkotott, további kettő kissé távolabb feküdt, de még mindig a temető középső részén.²⁹³ Az Orosháza-Bónum téglagyári temetőben a 245 feltárt sír között 5 fülkesír volt, amelyek a temető közepén, kettesével, illetve magányosan helyezkedtek el, nagyjából egy vonalban, ha nem is egymás mellett.²⁹⁴ Rákóczi falván a temető északi szélén kerültek elő a fülkesírok (72 sírből 4), ismét csak egyvonalban, nagyjából a legszélső sorban, de nem közvetlenül egymás mellett.²⁹⁵ Öcsödön 72 sír került feltárássra, melyek közül a négy fülkesír egy sorban volt,²⁹⁶ tőlük délkeletre több, míg északnyugatra csak egy sírsor húzódott.²⁹⁷ Szarvas-Horváthpusztán 16 sírből 6 bizonyult fülkesírnak, lényegében egy sorban, egymás mellett helyezkedtek el.²⁹⁸ A Szentés-Berekhát, Farkas-tanya lelőhelyen 1998-ban előkerült első temetőben a négy fülkesír és az egy aknasír egyetlen sort alkotott.²⁹⁹

Lényegében hasonló szabályszerűség figyelhető meg a pitvarosi temetőben is, azzal a különbséggel, hogy itt a fülkesírok mintegy keretezik a temető egészét, és északon – nyugatról kelet felé haladva: 199., 124., 125., 72. sír – a temető betelepítésének legkorábbi, délen – 205., 147., 51. sír – pedig a legkésőbbi fázisát jelölik ki, illetve jellemzik markánsan.

A temetők szerkezetében megmutatkozó fent bemutatott szabályszerűség, a fülkesírok e központi helyzete kronológiai jelentőséggel bír.

A Szarvas-Grexa-téglagyári temető legkorábbra keltezhető sírjai (200., 225., 226., 245. sír) fülkesírok, és e temetkezési szokás gyakorlása egyértelműen a temető idősebb sírcsoportjaira jellemző.³⁰⁰ A legkésőbbi fülkesírok Szarvason a 7–8. század fordulója tájáról származnak – ebben egyet kell értenünk az ásatóval, Juhász Irénnel, azonban a temető kezdetét és így az első fülkesírok megásását az általa megfogalmazottnál, a 7. század elejénél³⁰¹ számottevően későbbre, a 7. század közepe utánra helyezzük. A legkorábbi sírokban

²⁹⁰ B. NAGY 1984, 11. térkép; B. NAGY 1993, 151–152; B. NAGY 2003, temetőtérkép.

²⁹¹ JUHÁSZ 1995a, 419–420, 5. kép; JUHÁSZ 2004, Abb. 4.

²⁹² SALAMON 1995, 139, Fig. 4.

²⁹³ JUHÁSZ 1995, 91, Abb. 28; JUHÁSZ 1995a, 418, 4. kép.

²⁹⁴ JUHÁSZ 1995, 37–38, Abb. 9; JUHÁSZ 1995a, 417, 3. kép.

²⁹⁵ SELMECZI–MADARAS 1980, 146–147, 4. térkép.

²⁹⁶ MADARAS 1999a, 31–32.

²⁹⁷ A temető térképét Madaras László szívességéből ismerem.

²⁹⁸ MEDGYESI 1996, 129–150, 1. kép. A publikációból nem derül ki egyértelműen, de valószínűleg egy kis sírszámú, legfeljebb néhány sírsorból álló temetőről van szó.

²⁹⁹ MADARAS 1999, 322, 2. kép. A sírok közvetlenül a szentes–szegvári út nyugati oldalán kerültek elő. A temetőt feltáró Szabó Géza szerint az itt folytatott munka során semmilyen körülmény nem utalt arra, hogy az úttól és a mellette húzódó vasútvonaltól keletre folytatódna a temető. (Köszönöm Szabó Gézának a szíves tájékoztatást.) További sírokkal tehát legfeljebb csak az út és a vasút – kb. 20 m széles – nyomvonala alatt számolhatnánk, erre vonatkozó információk azonban nincs. Elég meglepő lenne azonban éppen Szentesen (ismerve a szentesi múzeum kiterjedt feltáró tevékenységét), ha a vasútépítés során úgy kerültek volna elő sírok, hogy arról nem maradt fenn semmilyen adat. A vasútépítéshez kapcsolódóan előkerülő régészeti leletekről (Szentés-Nagyhegy, Mindszent, Mártély) pl. RÓZSA 1993, 48, 158.

³⁰⁰ JUHÁSZ 2004, 96, Abb. 50. A temető korai és késői csoportjait szemléltető 49. és 50. kép a monográfiában felcserélve szerepel.

³⁰¹ JUHÁSZ 2004, 102.

vannak ugyan kora avar jellegű tárgyak, amelyek a 7. század első felében jellemzőek (pl. két Fönlak-típusú övveret, nagygömbös fülbevaló, rojtos végű lószerszámveretek, hosszú fülű kengyelek), ugyanakkor a hiányos, összességében kevés és gyakran hosszú életű tárgytipusokat felvonultató leletanyag, a ló helyett minden esetben csak a lószerszám eltemetése, a részleges állattemetkezések kis száma és vélhetően mi-kéntje³⁰² és a kora avar korban jellemző tájolástól való eltérés mind a temető kezdetének későbbi keltezése mellett szól.³⁰³

A székkutasi fülkés férfisírokban sem került elő öntött övgarnitúra, csak négy, lemezveretekből álló garnitúra (198., 396., 477., 536. sír), illetve a 350. sír betöltéséből két négyzetes lemezveret, de leggyakrabban csupán egy vagy két vascsat. Vaskések, pohárperemveret, vödör és eszközök: vasár és csipesz reprezentálják a férfisírok mellékleteit. Fülkesír volt az egyetlen szablysír, veretes öv nélkül, két vascsattal (541. sír). A női és gyermeksírok mellékletei egyszerűek, főként vascsat, néhány sírban gyöngycsüngős fülbevaló, bikónikus orsógombok, kevés gyöngy (dudoros és hurokfolyatott rátétdíszesek, köles alakú gyöngyök, egyetlen lecsapott sarkú hasáb alakú, korai típusú dinnyemagok) volt. A 398., női sír melléklete volt egy bronzlemez szíjvég fogazott szalagfonattal. A leletanyag a 7. század közepe utánra, utolsó harmadára keltezhető, de nem lehet fiatalabb a 8. század elejénél. A székkutasi temetőt nyitó közösség korábbi sírjai, így a fülkesírok is, kevés kivételtől eltekintve szegényesek voltak, a még meglévő kora avar jellegű tárgyak mellett kevés a közép avar korra jellemző lelet, ez is mutatja, hogy e tárgyi kultúra kezdetben nem volt sajátjuk. A temető e korai részét a kora avar korral rokonítható temetkezési szokások (a juhkeresztcsontok és -csigolyák ételmellékletként adása, az edénymellékletek koponya mellé helyezése), a fülkesírok dominanciája mellett a kis számú egészben eltemetett áldozati állat, a lószerszámos temetkezési szokás megjelenése jellemzi. A temető betelepítése a fülkesírok horizontjával jellemezhető széles, középső sáv több, legalább négy pontján indult (nem csak fülkesírokkal), s ezekből bővült tovább egymás, illetve északnyugat és délkelet felé, de nem a temető területének teljes hosszában, csupán az északkeleti felén. A két délnyugati sírcsoport nem gyarapodott tovább. Hasonló jelenséget figyelhetünk meg a hasonló korú Szentes-Berekhat, Farkas-tanyai 1. temetőben is.³⁰⁴

A szeged-makkoserdei és a rákóczipfalvai fülkesírok legkorábbi leletanyagát és egyben a temetők használatának kezdetét az ásatók a 7. század utolsó harmadára keltezték (SALAMON 1995, 168; SELMECZI-MADARAS 1980, 150).

A pitvarosi temető esetében némileg eltérő a helyzet. Nemcsak azért mert a fülkesírok nem a temető tengelyében helyezkednek el – észak és dél felől keretezik azt – hanem elsősorban azért, mert míg az északi négy sír leletanyagának (hurkos fülű kengyel pár, csikózábla, sokdarabos tausírozott övgarnitúra;³⁰⁵ 41. kép; 54. kép) időrendje összhangban van a többi vizsgált lelőhely keltezésével, addig a déli három sír gyökeresen eltér attól, és egyértelműen az avar korszak késői időszakára keltezhető (25–32. kép; 62. kép; 99. kép). A pitvarosi temetőben az északi és déli sor fülkesírjainak leletanyaga közötti kronológiai hiátus (6. táblázat) jól reprezentálja a 7. század közepét követően, utolsó harmadában megnyitott, tehát az avar kor második felében használt, tájolásukban is egységes temetőkben megásott fülkesírok megítélése szempontjából alapvető jelentőségű keltezési problémát. A fülkesírok túlnyomó többségének – a kora avar idő-

³⁰² Vö. 405. sír – JUHÁSZ 1995a, 21. kép 10; JUHÁSZ 2004, Abb. 37.

³⁰³ Az avar kori tegezdzisztító csontlemezek vizsgálata a 324. sírnak a kora avar koron belüli késői kronológiai helyzetét bizonyította (STRAUB 1997, 125, 3. táblázat). A 324. sírhoz hasonlóan keskeny karú íjvégcsonatok voltak a 200. sírban is.

³⁰⁴ MADARAS 1999, 2. kép. Ld. a 299. j.-t!

³⁰⁵ A sok darabból álló tausírozott övek ezen idősebb típusa készítésének és divatjának ideje az Alpoktól északra a 7. század második negyede, a hosszú veretekből álló garnitúrák – amelyeknek hazai legszebb példái a gyenesdiási (MÜLLER 2005) és zalakomári (MÜLLER 1990, Abb. 4) együttesek – a század harmadik negyedére keltezhetőek. Párhuzamaik egyaránt bajor, kelet-alemann területről és a langobardoktól, tehát Bajorországból és Felső-Itáliából ismertek (MARTIN 1996, 63–64; MARTIN 1996a, 345).

szak végére jellemző leletanyag mellett – a 7. század utolsó harmadára keltezhető anyaga van. Az öcsödi 32. sír övgarnitúrája a 8. századi öntött anyagban kimondottan korainak számít, s tulajdonképpen ez a sír jelöli ki a kései jellegű fülkesírok korábbi horizontjának felső határát.

A legkésőbbi fülkesírok – ezek száma elenyésző – az avar kor legfiatalabb időszakából valók, s a bennük előforduló övek a legkésőbbi avar fémművességet reprezentálják (pl. Szeged-Makkoserdő 105. sír, Pítvaros 51., 147., 205. sír). A klasszikus griffes és indás övgarnitúrák azonban hiányoznak a fülkesírok anyagából,³⁰⁶ de megvannak a pítvarosi és makkoserdei temető aknasírjaiban, és ilyen értelemben igazolják a temetők használatának folyamatosságát. Különösen pontosan tükröződik mindez a pítvarosi avar temető szerkezetében (130. kép 1; 132. kép; 6. táblázat³⁰⁷), kevésbé szembetűnő a makkoserdei temetőben, ahol e legkésőbbi sírok délnyugat felől közvetlenül csatlakoznak a fülkesírok korábbi sávjához.

Jelen tudásunk alapján nem tudjuk megmondani, hogy a pítvarosi közösség a többi fülkesíros temető népességéhez hasonlóan miért hagyott fel a temetkezési szokás gyakorlásával a 7. század végén, ahogyan azt sem, hogy aztán több generációnyi idő elteltével, feltehetően már a 9. században miként elevenítette fel azt újra. A temetkezéseknek az övgarnitúrák alapján felállítható összefüggő relatív kronológiai sora mellett, amelynek végén és kezdetén is fülkesírokban előkerült garnitúrák állnak (6. táblázat; 132. kép), két másik temetkezési szokás meglétében, illetve gyakorlásában is folyamatosságot fedezhetünk fel. A temetőben 5 lovastemetkezés került elő, melyek közül generációnként egyet áshattak meg. Valamennyi sírba maturus korú férfit temettek el. A temetőt indító közösség egyik első vezetője a 125. fülkesírba temetett férfi lehetett (53. kép; 114. kép 4–6), lovának csak lószerszámát tették a sírba, a gesztus jelképes erejét a ló egyik váltófogának a lószerszám mellé tételével erősítették meg. Már lovával együtt, egy szokatlanul nagyméretű sírgödörben temették el a 200. sír halottját (90–95. kép; 116. kép 1–3). A sírgödör mérete, illetve a halott és az áldozati állat egymáshoz való helyzete párhuzam nélküli a Körös–Tisza–Maros közén. A következő generáció vezetője a 167. sírba temetett lovas férfi lehetett (73–75. kép; 115. kép 7). Sem a sírjában emelt sírípítménynek, sem a sírgödör ÉK–DNy-i átlójára merőlegesen eltemetett lovának (181. sír – 81. kép 1–3; 115. kép 8) nincs párhuzama a vizsgált területen.³⁰⁸ A temetőt használó negyedik generáció vezetőjét temették el az 51. fülkesírban (25–32. kép; 112. kép 4–6). Bár az övek szeriációjában az 51. sír mindössze egy sír közbeékelődésével követi a 167. sírt, de az igencsak hiányos és töredékes, liliomos övgarnitúra, az övgarnitúránál fiatalabb típusú, összetartozó, kisméretű csat és szíjvég, illetve a rúdgyöngy miatt a közöttük lévő kronológiai különbség tetemes is lehet.³⁰⁹ A temetőt használó közösség egyik utolsó vezetőjét a 205. fülkesírban temették el (98–99. kép).

Tehát ha változó megjelenési formában is, de két kitételhez ragaszkodott a közösség, amikor vezetőit eltemette: valamilyen formában a halottal temette felszerszámozott hátsólovát, és a temetéshez olyan különleges, sírkamraszerű temetkezési formákat választott, ahol a halott, illetve koporsója nagy valószínűséggel nem érintkezett a visszatöltött földdel. Ennek a szándéknak ebben a közösségben valószínűleg

³⁰⁶ Mindössze a Bácki Sokolac-i 36. sírban vált ismertté egy töredékes, griffes-indás díszű, tokos nagyszíjvég felső része, de a sírban talált övveretek oly mértékben hiányosak, kopottak és töredékesek, hogy megengedhető az avar kor kései időszakára való keltezésük (RÍCZ 1995, 9. kép).

³⁰⁷ A pítvarosi övgarnitúrák szeriációs vizsgálata (6. táblázat) alapján kirajzolódó elméleti kronológiai sor (132. kép) annyiban módosításra szorul, hogy az 53. sír sokféle verettípust felvonultató, vélhetően hosszú idő alatt összegyűlt övgarnitúráját számottevően későbbre kell helyezni. A szeriáció matematikailag meghatározott rendszerébe a sokféle verettípus miatt a sír sok ponton van bekötvé, és a korábbi verettípusok a sír relatív kronológiai helyzetét visszafelé húzzák. A sír valós helyét a legfiatalabbnak tartható tárgy típus, a függesztőfüles, kettős lapú szíjvégek határozzák meg kb. az 51. sír övgarnitúrája előtt. Ezt támogatja a temetőn belüli topográfiai helyzete is: a sír a temető délkeleti részén, két sírsorral az 51. sírtől északra található.

³⁰⁸ A sírípítmény közeli analógiája Nové Zámky 218. lovas férfisír (itt a ló a sírkamrán belül, a férfi bal oldala mellett feküdt azonos tájolással) a 8. század első harmadából (ČILINSKÁ 1966, 45, 105, Abb. 2: Grab 218, Taf. XI. 3).

³⁰⁹ BENCE 1998, 204; vö. SZŐKE 1992, 876–881.

a fülkesír felelt meg leginkább, de hogy használatában mi okozhatta a több generációnyi szünetet, arra egyelőre nincs magyarázat.

Mai tudásunk alapján – úgy tűnik – a fülkesírokba való temetkezés vonatkozásában lényegesen egyszerűbb kimutatni a kapcsolatot a korai és a késő avar időszak idősebb horizontja között, mint dokumentálni ugyanezt a kései időszakban.³¹⁰ Ez utóbbi esetben tehát a fülkesíros temetkezési szokás gyakorlásában nem, legfeljebb a temetők leletanyagának egésze alapján dokumentálható a kontinuitás. Az avar kor második felében nyitott és használt temetőkből megásott fülkesíroknak a leletanyaga már alig hordoz kora avar kori jellegzetességeket. Ugyanakkor a temetkezési szokások bizonyos elemeiben – amilyen a juhkeresztcsont és -csigolyák ételmellékletként adása, illetve a koponya mellé helyezett edénymelléklet – még azonosíthatóak a tiszántúli kora avar korral rokon vonások, de hogy mindezek a jellemzők már újonnan nyitott temetőkből és számos lényeges változással – amilyen az áldozatiállat-mellékletek mennyiségének csökkenése, illetve összetételének változása (az egész marha- és juhtemetés megjelenése), a részleges állattemetkezések esetében a nyúzási gyakorlat változása, a részleges lótemetkezés megszűnése, a lószerszámok temetkezési szokás megjelenése, a tájolás változása – keveredve jelentkeznek, szemléletesen mutatják az avar korban bekövetkező korszak- és mentalitásváltás jeleit,³¹¹ ahogy Szabó János Győző általánosan megfogalmazta: „a szokás erősödése vagy elhalványulása etnikai, társadalmi változások függvénye”.³¹²

Összességében ha a Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében gyakorolt fülkesíros temetkezési szokás eredetét a terület kora avar korában keressük és különböző szempontok alapján találjuk meg, akkor választ kell adnunk arra a kérdésre is, hogy hol keresendők a kora avar korban a szokás gyakorlatának másik gócpontját jelentő marosszögi temetőbe (Szőreg-Téglagyár, a deszki és kiszombori temetők) temetkező népesség leszármazottai. A földrajzi közelség okán is könnyen lehet, hogy a makkoserdei temetőt nyitó népesség a Marosszögből települt a Tisza jobb partjára, a Maros-torkolatával szembe, de minthogy az említett kora avar kori temetők közöletlenek, így a felvetésnél többre nem vállalkozhatunk.

³¹⁰ A tiszántúli kora avar kori temetkezések belső kronológiája még nem kidolgozott, éppen ezért egyelőre nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a szokást folyamatosan gyakorolják a kora avar kor teljes időszakában.

³¹¹ BENE 2000, 250–252.

³¹² SZABÓ 1981, 65.

6. A HALOTTAK SÍRBA HELYEZÉSÉNEK MÓDJA

6.1. KOPORSÓHASZNÁLAT

A halott földtől való elválasztásának, védelmének leggyakoribb eszköze a koporsó. A legutóbbi években általánosan elfogadott véleménnyé vált, hogy az avar korban lényegesen többször temették el a halottakat koporsóban, mint arra a ténylegesen megfigyelt nyomok utalnak.³¹³

A koporsó meglétének elsődleges bizonyítéka a famaradvány³¹⁴ vagy a föld elszíneződése, illetve a koporsó lezárásához használt vaskapcsok, vasszegek előkerülése. További, de már közvetett bizonyíték lehet a vállak felhúzott, a karok testhez szorított helyzete, illetve a változatos csont- és leletelmozdulások, amelyek csak a koporsóüregben következhetnek be, amikor a temetést követően a föld egy ideig még nem érintkezett a testtel, így nem rögzíthette a csontokat és a mellékleteket.³¹⁵ A csontváz alatti vastag betöltés alapján már a koporsó többféle lehetséges típusára is következtethetünk – ládaszerű vagy fatörzsből kivájt koporsó.³¹⁶ Egyes ládatípusok alkalmazása esetében a sírgödör alján megfigyelhető lemélyítések vagy a koporsó lábainak földbe nyomódásától származó természetes mélyedések is a koporsó alkalmazásának közvetett bizonyítékai.³¹⁷

A Körös–Tisza–Maros közén, a vizsgált háromezret meghaladó temetkezés egynegyedéből van valamilyen közvetlen vagy közvetett adatunk koporsó használatára.

A koporsóra utaló jelek között a legkézenfekvőbb a vas koporsókapcsok megléte volt. Az összes vizsgált sír mintegy egytizedében fordulnak elő. Elgondolkodtató, hogy ezekben a sírokban az esetek túlnyomó többségében nem figyelték meg az ásatók a koporsó elszíneződését, illetve a halott testhelyzete vagy más jelek sem voltak árulkodóak a koporsóhasználat valószínűsítése szempontjából.

Famaradvány vagy elszíneződés kb. fele annyi esetben jelezte a koporsót, mint a vas koporsókapcsok használata. Ez persze elenyésző mennyiség az összes vizsgált sírhoz képest, ugyanakkor az a tény, hogy ezekben az esetekben a sírgödört is szinte mindig megfigyelték, mutatja, hogy ennek a jelenségnek a rögzítése bizonyos mértékig a fejlettebb ásatási technika térhódításának a következménye.

A koporsó elszíneződését mutató sírok számát is meghaladja azoknak az eseteknek az előfordulása, amikor a halott testhelyzetéből következtethetünk a koporsó használatára. Ilyen lehet a vállak felhúzott, a karok testhez szorított helyzete, amely keskeny koporsótípusokat jelezhet, de ez a testhelyzet mint a koporsó használatának közvetett bizonyítéka, semmiképpen sem kizárólagos. A sok koporsókapocs elhelyezkedése alapján nagyméretű, ládaszerű koporsókat tartalmazó sírokban néha éppen ellenkező jelenséget, a karoknak a testtől eltartott helyzetét figyelhetjük meg (36. kép 1–2; 112. kép 7; 46. kép 1; 113. kép 4; 68. kép 1). Más esetben egy egészen szorosan becsavart halott az elszíneződés alapján lényegesen szélesebb koporsóban nyugodott (17. kép 1–2, 6; 112. kép 1–3).³¹⁸

³¹³ BÓNA 1979, 12–15; TOMKA 1979, 77, 81–82; WICKER 1990, 49 – mindhárom számos példával és részletes kutatástörténettel; KISS 1990, 409; FEJÉR 1991, 416–417; GARAM 1995, 165; SZŐKE 2000, 322, 46. j.

³¹⁴ A koporsó készítéséhez felhasznált fafajtákra nincs adatunk a területről, de a közelben, a Marostól délre fekvő Klárafalva-Vasút utcai avar temetőben előkerült famaradványok meghatározása kimutatta, hogy ott a koporsók nyírfából készültek, a nyírfá könnyen lehántható kérgében vagy a fa törzséből kivájt koporsóban temették el a halottakat (MOLDOVAY 1993, 186).

³¹⁵ TOMKA 1979, 48–52.

³¹⁶ Az előbbire hoz példát KISS 1990, 413–414; utóbbira friss honfoglalás kori példa: BENDE–LŐRINCZY–TÜRK 2002, 351–352, 358, 3. kép.

³¹⁷ WICKER 1990, 50.

³¹⁸ A csontvázaknak az a fajta helyzete, amikor nem csupán a kulcsont állása közel párhuzamos a gerincoszloppal,

Hasonló arányban fordul elő a csontváz alatti vastag sírbetöltés, amelynek legalább kétféle formája különböztethető meg. Az egyik, amikor az egész test alatt nagyjából egyforma vastag a betöltés (pl. *1. kép 2; 51. kép 4*), a másik, amikor a karoktól a gerincvonal irányába a betöltés egyre vékonyabb lesz. Az előbbi feltehetően lábakon álló deszkaporsó, az utóbbi egy darab fatörzsből kivájt koporsóforma jele lehet. A szegvár-szőlőkaljai temetőben a sír végeiben mutatkozó lemélyítéseken túl a koporsó használatának további bizonyítéka, hogy a gödrök fölé nyúló lábfejek táján előkerülő étel- és edénymellékletek alatt gyakran tetemes volt a betöltés vastagsága, a leletek a halott fektetési szintjén, de a lemélyítések fölött kerültek elő, a mellékleteket tehát a koporsóba helyezték. A csontváz alatti sírbetöltés vastagságának extrém példái Hódmezővásárhely-Kishomok 185. sír és Pitvaros 121. sír, előbbi 16–21, utóbbi 27–30 cm-rel (*1. kép 2; 51. kép 4*).

Koporsókapcsok

300 fölötti azoknak a síroknak a száma, amelyekben koporsóvas került elő, ezek nagy többsége egyértelműen ácskapocs alakú.

Koporsókapocs a lelőhelyek közel felében nem fordult elő, amire nagyrészt magyarázat, hogy ezek kis sírszámú temetőrészek, szórványos sírok. Van azonban két lelőhely, Endrőd-Bacsa-lapos (52 sír) és Szentes-Berekhát, Farkas-tanya II (26 sír), ahol a koporsókapcsok használata feltehetően nem volt gyakorlat. Az előbbi temető teljesen feltárt, az utóbbi három oldalról lehatároltnak tűnik. Koporsót feltehetően mindkét közösség használt a temetéshez, csak olyan típust, amihez nem használtak vasalást.

A vas ácskapcsok legalább háromféle, jól megkülönböztethető méretbeli csoportot alkotnak, lehetnek kis- (kb. 2,5–4 cm), közepes (5–9 cm) és nagyméretűek (10 cm fölött).

A kapcsok mintegy fele a kisméretűek közé tartozik, és általában egy db kerül elő belőlük, 5–6 db-nál többet egy sírban ebből a típusból nem találunk. A kapcsok több mint háromnegyede a lábak táján volt, nagyrészt akkor is, ha több darab kerül elő. Egynegyedük helye a koponya környéke, a két régióban csak ritkán fordulnak elő együtt. A rönk- vagy ácsolt koporsók előre elkészített tetejének rögzítéséhez ugyanis egyetlen vagy két kisebb kapocs is elegendő volt, amely megakadályozta a koporsó tetejének elmozdulását.³¹⁹

A koporsókapcsok másik felén a másik két méretváltozat kb. fele-fele arányban osztozik, és gyakran együtt is előfordul, illetve a két típus kevésbé választható el élesen egymástól (8–12 cm). Síronkénti darabszámuk is hasonló, 1–10-ig minden mennyiségre van példa, de előfordul 12–14 db is.

A több, nagyobb méretű kapocs legtöbbször nagyjából megegyező mélységben kerül elő a csontváz fölött, a gerincvonalra merőleges két-három sorban nagyjából a koponya, a medence és a lábszárak, lábfejek táján, soronként 3–4 db (pl. Hódmezővásárhely-Kishomok – *1. kép 1*; Orosháza-Bónum-téglagyár;³²⁰ Pitvaros *36. kép 1, 68. kép 1*; Székkutas-Kápolnadűlő).³²¹ A szabályosak mindig a csontváz felett helyezkedtek el, a koporsó lefedésére használt két, ritkábban három, különálló deszkát rögzítették egymáshoz, míg a rendszeresen előforduló deformált darabokat a koporsó oldalainak és tetejének találkozásánál találjuk, tehát a lefedésre használt deszkát és a ládát kapcsolták össze, s mivel ezek egymásra merőlegesek, a beütésnél az ácskapocs vízszintes része meggömbült. Ezek a kapcsok egyébként némiképp magasabban is kerültek elő, mint a középtájon elhelyezkedők, tehát a föld súlyának a középső deszkák rövidebb ideig tudtak ellenállni. Ez egyben azt is jelenti, hogy a koporsó teteje ezekben az esetekben nem lehetett háztető alakú,

illetve a karok szorulnak a testhez, de a lábcsonatok is szorosan egymás mellett fekszenek, esetleg a lapockák a bordákra hajlanak, az érintkező csontvégek elcsúsznak egymás mellett, a medencelapát az alkarcsontok közé nyomódik, lehet a test becsavarásának bizonyítéka. Ez a testhelyzet kevésbé jellemző, legfeljebb 8–10 esetben fordul elő.

³¹⁹ Garam Éva a tiszafüredi temető sírjainak esetében a leggyengébb deszkák összefogását feltételezte azokban az esetekben, amikor csak egy-két ácskapocs került elő (GARAM 1995, 166).

³²⁰ JUHÁSZ 1995, Abb. 6.

³²¹ B. NAGY 2003, 12. kép, 84–85. kép, 114. kép, 127. kép.

mint a néprajzi példákából ismert ácsolt ládáké.³²² A székkutasi 453. sírban a medence fölött konzerválódtak a koporsót fedő hosszirányú deszkák rövid szakaszai. Egy esetben fordult elő, hogy a feltehetően lábakkal ellátott ácsolt deszka koporsó oldaldeszkáit is ácskapcsok fogták össze (Pitvaros 51. sír – 24. kép 2).

A nagyobb méretű ácskapcsok akkor kerültek elő a sírgödör oldalai mellett, és nem a halott fölött, amikor S alakú koporsókapcsokkal együtt fordultak elő. Mindössze négy lelőhelyen, 17 sírban³²³ volt S alakú koporsókapocs, amelyek csaknem minden esetben ácskapcsokkal együtt kerültek elő, és míg utóbbiak a halott két oldalán, addig az előbbiek mindig a koponya mögött vagy a lábak előtt, a sírgödör végeiben feküdtek (120. kép 3–4; 121. kép 1). A kapcsoknak ez a fajta előkerülése semmiben sem különbözik a szarmata korban megfigyelt formától, amelyet Dinnyés István rekonstruált: az S alakú kapcsokat hosszanti élükkel verték a kettéhasított fatörzsből kivájt koporsó végeibe, oldalról pedig még ácskapcsokkal is egymáshoz rögzítették a koporsó alsó és felső felét.³²⁴ A sírok között 11 férfisír volt, amelyek közül 6 lovassír is egyben (Szentés-Nagyhegy (5), Szentés-Kaján 33. sír).

A hat publikálatlan szentes-nagyhegyi sír mind a Vass-féle földön 1941-ben előkerült 41 sír közül való. Közöttük 5 lovas, öves férfisír (3., 7., 15., 31., 32. sír) és egy női sír (16.) van. Az övgarnitúrák mind a 8. század első harmadára, felére keltezhető jellegzetes darabok, két sírban kerek, öntött – állatfejes és szíromdíszes – bronzfalerák (3., 15. sír), egyben félgömbös bronzveretek (7. sír), kettőben pedig téglalap alakú, préselt veretek díszítették a lószerszámot (31., 32. sír). Valamennyi ló a halott jobbán feküdt, egy kivétellel ellentétes tájolással. A sírokat elsősorban a férfi ékszervelet és a fegyver különbözteti meg a lovas-öves férfisírok többségétől. Két sírban henger alakú varkocsszorítók voltak, s ami jellemzően közös ezekben a férfiakban, hogy ötből négyen viseltek fülbevalót, hárman párban (bogyócsüngős, hosszúka lemezcsüngős, üveggyöngycsüngős). A női sír leleteivel együtt három fülbevalópár aranyból készült. A 3. sírban egyéltű vaskard feküdt a halott jobb oldala mellett. A kajáni 33. lovas, szablyás férfisír valamivel idősebb a nagyhegyi síroknál. A szarvasi sírok leletanyaga kevésbé látványos, de az egyik női sír sugaras fülbevalópárja és a vasfokos a kajánihoz hasonló időrendi helyzetre utal. A sírok többségére – a lovakon kívül – nem jellemzőek az állatokkal kapcsolatos mellékletek.

Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom temetőjében az S alakú koporsókapocs előkerülése mellett megfigyelhető volt, hogy a sírgödörök sarkai cölöphelyszerűen kiszélesedtek. Mindkét jelenség viszonylag ritka a területen, és a többi lelőhelyen a 8. század első felében, derekán jellemző. Mindez ellentétben áll a kákapusztai temető 9. század közepére való keltezésével,³²⁵ amelyet több szempontból is kétségesnek tartok. A keltezést a temető – kétségtelenül szegényes – leletanyaga sem támasztja alá. Igaz ugyan, hogy a tárgyak, vascsatok, vaskések, akár a sarló kevés keltező értékkel bírnak a késő avar koron belül, de a vaskarikák, a trapéz alakú bronzcsatok, a gyöngycsüngős fülbevaló is jellemzőbbek a vizsgált korszak első felében, illetve a temető nem tartalmaz kimondottan késői tárgytypust. A kétségtelenül honfoglalás kori sírok (2., 16. sír) nem illeszkednek pontosan az avar kori temető rendjébe, utóbbi sír tájolása Ny–K. A kétféle korú temetkezések együttes előfordulását a lelőhely természetföldrajzi jellemzői magyarázhatják, a sírok a Káka-értől nyugatra, egy mély fekvésű területből kiemelkedő, kb. 25–30 m átmérőjű, 100–120 cm magas kiemelkedésen kerültek elő. A honfoglalás kori sírok ennek középső részén feküdtek. Magányos sírok vagy kis sírszámú temetők előkerülése kisebb-nagyobb halmokon nem egyedi jelenség a honfoglalás korában,³²⁶

³²² K. CSILLÉRY 1951, 1–2. ábra.

³²³ Szarvas-Grexa-téglagyár (9), Szentés-Nagyhegy (6), Szentés-Kaján, Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom. A Juhász Irén által a szarvasi temető értékelő részében felsoroltak mellett (15., 26., 57., 99., 109., 246., 301., 308.) még az 58. sírban is S alakú koporsókapcsok voltak (JUHÁSZ 2004, 67, Taf. VIII. 58/4).

³²⁴ DINNYÉS 1975, 64, 2. kép 3; MADARAS 1991, 27; JUHÁSZ 2004, 67.

³²⁵ SZALONTAI 1992, 326–330.

³²⁶ Vö. BENDE-LÓRINCZY-TÜRK 2003.

ahogy kisméretű koporsókapcsok is előfordulnak honfoglalás kori sírokban (pl. Szegvár-Oromdűlő,³²⁷ Tímár-Béke Tsz,³²⁸ utóbbi önmagában még nem bizonyítéka az avar rítus szerint való temetésnek. A temetőben kétségtelenül nem került elő övgarnitúra, de a veretes öv előfordulásának aránya a 8. század végére, a 9. századra keltezhető, hasonló nagyságrendű, teljesen feltárt Endrőd-Bacsa-lapason is igen alacsony. A tárgyi leletanyag és a dokumentálható temetkezési szokások egyformán szegényesek mindkét sporadikus közösségben, sem az edény- és ételmelléklet, sem az állatáldozat nem jellemző rájuk. Összességében tehát a kákapusztai avar kori temető ilyen kései keltezését és a honfoglaló sírokkal való összefüggését sem a temetkezési szokások, sem a leletanyag alapján nem látom indokoltnak.

Szegecselt vaskapcsok elenyésző számban kerültek elő,³²⁹ ez a fajta vasalat leginkább a Dunántúlon jellemző.³³⁰

A székkutasi 9. férfisírban a koporsókapcsokon kívül két kovácsoltvas kereszt is előkerült, az egyik a sír koponya felőli, a másik a lábak felőli végén, magasabban. Mindkettőt a koporsó tetejének fájába ütötték bele 3–4 cm mélységig.³³¹

Azokban a sírokban, ahol a sírgödör végeiben lemélyítések voltak, nem jellemző a koporsókapocs előfordulása, olyannyira nem, hogy Szegvár-Szőlőkalján, ahol a sírok közel kétharmada tartalmazott lemélyítéseket, mindössze egyetlen sírban került elő 2 kis ácskapocs. A 149 megfigyelt esetből³³² 23-ban volt ácskapocs, ezek több mint fele kisméretű volt, és a többségében egy, ritkán 2–4 ácskapocs a lábak táján került elő. A kisebb részben közepes vagy egészen nagyméretű ácskapcsok száma több: 5, 6, 12 db. Ezek a sírok mind a székkutasi és a pitvarosi temetőből ismertek. A pitvarosi 55. sírban a koporsó fedéldeszkáit három, a halott gerincvonalára merőleges sorban ácskapocsokkal rögzítették egymáshoz és a koporsó oldalához. A nagyméretű koporsó az ácskapcsok elhelyezkedése alapján alig volt keskenyebb a sírgödör szélességénél (36. kép 1).

A lábakkal ellátott koporsóforma

A koporsó meglétének újabban nagy figyelmet kapó bizonyítékai a sírgödör alján jelentkező mélyedések vagy lemélyítések. Tomka Péter egyértelműen koporsó bizonyítékainak tartja ezeket,³³³ H. Tóth Elvira pedig a halotti kerevet maradványainak.³³⁴ Wicker Erika szerint a sírgödör alján jelentkező elszíneződések soha nem mesterséges lemélyítések, hanem a sírgödör aljába mélyedő koporsólábak nyomai.³³⁵ Ezt az általánosítást mások mellett mi sem tartjuk megalapozottnak, hiszen ezek a mélyedések gyakran igen nagy méretűek és mélységűek, agyagos, kötött talajban is. Bizonyos esetekben az agyagos talaj valóban jól megőrzi a föld, a koporsó és a halott együttes súlya alatt az altalajba mélyedő koporsó lábainak nyomait, ezekben az esetekben azonban a mélyedések lényegesen kisebbek, néhány cm mélységűek mindössze, és volt rá példa, hogy a sír aljával érintkező részen a négyzetes lábak lecsapott élének a lenyomatát is meg tudtuk figyelni (Pitvaros 200. sír – 90. kép 1; 116. kép 3). Hatásos replika lehet a szegvár-szőlőkaljai

³²⁷ BENE-LŐRINCZY 1997, 236.

³²⁸ KOVÁCS 1988, 125.

³²⁹ Pitvaros (4), Szentés-Kaján (2), Orosháza-Béke Tsz.

³³⁰ TOMKA 1979, 58–60.

³³¹ B. NAGY 1993, 158; B. NAGY 1993a; B. NAGY 2003, 18, 7. kép 2–3.

³³² Szegvár-Szőlőkalja (56), Székkutas-Kápolnadűlő (44), Pitvaros (21), Szarvas-Rózsás (12), Szentés-Berekhát, Farkas-tanya II (8), Endrőd-Kecskészug (2), Szarvas-Grexa-téglagyár (2), Szentés-Kaján (2), Eperjes-Csabacsüd, Örménykút.

³³³ TOMKA 1979, 53.

³³⁴ H. TÓTH 1981, 157–175. A halotti kerevet feltételezésének gondolata kevésbé vált elfogadottá. Újabban az avar kori koporsóhasználat keleti párhuzamait keresve Bartha Júlia állapítja meg, hogy a Volga, Káma vidéki kipcások, a kazáni tatárok a temetési szertartás során használnak halotti nyoszolyát, de azt soha nem helyezik a földbe, hanem a szertartás végeztével sírjelként használják (BARTHA 1998, 73–74).

³³⁵ WICKER 1990, 50.

temető 81. sírja is, ahol egy ásólapát éppen a koponya mögötti egyik ilyen lemélyítésben került elő, a sír fala mellett, lapjával azzal párhuzamosan. Székkutason a 429. sírban dokumentálható volt a kb. 10×10 cm nagyságú faláb az egyik gödörben. A 411. és a 447. sírban a koporsó keretének kirajzolódó vonala alig nyúlt a lemélyítések fölé, tehát a láb itt is viszonylag kisméretű lehetett (az előbbi sír a koponyának a koporsón belüli elmozdulására is jó példa).

A sírgödör alján megfigyelhető mélyedések nagyrészt két nagyobb csoportba oszthatók:

1. Kb. 60-ra tehető azoknak a síroknak a száma, ahol négy mélyedés volt, főként négyzetes vagy téglalap alakúak, ritkábban kerek vagy ovális formájúak, nem is mindig pontosan a sírgödör sarkaiban. A székkutasi 487. sírban csak három sarokban sikerült a lemélyítéseket megfigyelni, vélhetően itt is négy lába lehetett a koporsónak.³³⁶
2. Két hosszú mélyedést 59 sírban dokumentáltak a sírgödör két vége táján. Ezek többsége a szegvár-szőlőkaljai temetőben került elő. Kiss Gábor a vasasszonyfai avar temetőben megfigyelte, hogy ezek a mélyedések a koporsó túlnyúló végeinek befogadására szolgáltak.³³⁷ Szegváron a 88., 123., 139. sírban a sírgödör két lemélyített végében a koporsó rönkszerű, kerek lábainak nyomai rajzolódtak ki.

Némelykor a két típus keveredhet is egymással: találunk a koponya mögött hosszú, a lábak előtt két négyzetes mélyedést is (2), illetve fordítva, a lábak előtt a sírgödör szélességével megegyező, a koponya mögött kerek vagy négyzetes gödröket (2). A székkutasi 359. sír jellegzetessége, hogy a koporsó lábait a két meghagyott végpadkába mélyítették, és a padkák közé, tehát a koporsó alá helyezték az áldozati állat testét.³³⁸

Néha előfordul, hogy a lemélyítéseket csak a sírgödör egyik végében figyelték meg, feltehetően itt is mindkét végén volt lába a koporsónak.

Egy esetben hat láb is tartotta a koporsót, aminek az lehet a magyarázata, hogy az szokatlanul széles lehetett, mivel két gyermeket temettek el benne (Székkutas 371. sír³³⁹). Kivételes a koponya mögött, középen egy valamivel nagyobb, a lábaknál két kisebb mélyedés (Székkutas 426. sír³⁴⁰). Ez a példa, illetve a hódmezővásárhely-kishomoki 67. sírban megfigyelt jelenség (1. kép 1), miszerint a viszonylag nagyméretű, de csak 3–4 cm mély gödrök a sírgödör sarkaitól beljebb szabálytalanul helyezkedtek el a koporsóládához képest, illetve a láda elszíneződése csak részben nyúlt a lábak helye fölé, arra enged következtetni, hogy a koporsóláda nem lábakon, hanem bakokon állhatott. Ezek a mélyedések nem is valódi lemélyítések voltak, hasonlóan ahhoz a három sírhoz, ahol a gödrök valóban láb méretűek, ilyenkor mélységük is csak 3–5, 3–7 cm (Székkutas 502., 522. sír;³⁴¹ Pitvaros 200. sír – 90. kép 1; 116. kép 1), tehát ezekben az esetekben csak a koporsó lábának a hordozott súly alatti földbenyomódásának nyomával van dolgunk.

Az avar korszak végére keltezhető fülkesírban is sikerült megfigyelni a lábakkal ellátott koporsótípust, de itt a koporsó formájából adódóan a fülke kialakítása sajátosan egyedi: a lejtős alján két hosszirányú, párhuzamos vájatot lehetett megfigyelni,³⁴² melyet a koporsó lábai számára alakítottak ki, de a leeresztést is megkönnyíthették (Pitvaros 51. sír – 24. kép).

A lábakkal ellátott koporsók használatának időrendjével kapcsolatban a három lelőhely, ahol jelentő-

³³⁶ B. NAGY 2003, 172. kép 6.

³³⁷ KISS 1990, 414–415.

³³⁸ B. NAGY 2003, 124. kép 1–4.

³³⁹ B. NAGY 2003, 126. kép 11.

³⁴⁰ B. NAGY 2003, 149. kép 1.

³⁴¹ B. NAGY 2003, 178. kép 8, 124. kép 12.

³⁴² A 147. sír fülkéjének elején is megfigyeltük két vájat indítását egy kb. 30–40 cm hosszú szakaszon, de ezek beljebb, a fülkében nem folytatódtak. A halottat feltehetően farönkből kivájt koporsóban temethették el a kar- és kézsontok alatt kb. 10, a test többi része, illetve a lábsontok alatt valamivel vékonyabb betöltés alapján. Itt tehát a vájatok a koporsó leeresztését segíthették. A koporsót egyébként a vasalás külső oldalán megmaradt, konzerválódott textilmaradványok alapján vászonnal borítottak le, és a gerincoszlop alatt előkerült veretek sírfenék felőli oldalán látható textilmaradványok alapján ugyancsak vászonnal bélelték ki.

sebb számban fordulnak elő, jó támpontot nyújt. A teljesen feltárt szegvár-szőlőkaljai temetőben a sírok csaknem kétharmadában dokumentáltak, használatában foghíjak legfeljebb a temető szélső sírsorai-ban, főként a nyugati oldalon fedezhetőek fel. Az egész temetőre jellemző, nagyon egységes leletanyag a 7. század utolsó harmadára keltezhető.

Az ugyancsak teljesen feltárt 534 síros székkutas-kápolnadűlői temetőben 44 sírban figyelték meg láb-bal ellátott, ácsolt koporsó nyomát. Ezek a sírok nem a temető teljes területén, hanem a nagy tömbjének DNy-i felén kerültek elő, a fülkesírok sávjától északnyugatra és délkeletre egyaránt (126. kép 2). A székkutasi temető sírjainak alig több mint 8%-ában dokumentált koporsóforma a sírok mellékletei alapján a 8. század folyamán lehetett használatban, alkalmazása azt követően indulhatott meg, hogy a közösség feladta a fülkesírba való temetés szokását, azonban használata nem vált kizárólagossá.

A pitvarosi temetőben hasonlóan csak a temető legkorábbi részén, az idősebb fülkesírok környékén nem fordulnak elő, a temető többi részén szétszórta megtalálhatóak (130. kép 2). A legkorábbi sírokat a 7. század utolsó harmadától keltezhető leletanyag jellemzi, és a temető használatának végéig megvannak, ha nem is nagy számban. Alkalmazásuk a temető egyik legkésőbbi fülkesírjában is dokumentálható.

Az avar kori ládakoporsókat – a lábakkal ellátottakat, illetve az anélkülieket is – általában ácsolt ládának³⁴³ tartják, amelyek hasított deszkából készültek. Erre utal az avar kori sírokból előkerülő számos szerszám, balták és szekercék.³⁴⁴ A korszakból sokáig nem volt ismert fűrész, de ennek ellenére feltételezni lehetett ismeretét, és bizonyos munkafolyamatokban való alkalmazását.³⁴⁵ Az egyetlen általunk ismert fűrész szűkebb területünkön, a Körös–Tisza–Maros közén, Örménykúton került elő, az 1. sírban, közép avar kori környezetben.³⁴⁶

Az ácsolt ládák nem feltétlenül a temetés céljára készültek, korábban már a háztartásban is használhatban lehettek, e mellett szólnak néprajzi példák, illetve az előállítás idő- és munkaigényes volta.³⁴⁷ Azonban vélhetően nem csupán ládák, de más bútordarab, kézenfekvően az ágy is szolgálhatott koporsóul, amelynek tetejét bedeszkázták.³⁴⁸

Összességében mi is megerősíthetjük, hogy az avar kori sírokban, és így területünkön is, nem a koporsó számít különlegesnek, hanem amikor a koporsót még valamilyen módon meg is védik a sírba visszatöltött földtől: erre szolgálnak bizonyos sírformák, amilyen pl. a korábban tárgyalt fülkesír, a padkás sír vagy a cölöpös szerkezetű sír, illetve a kora avar korban a Tiszántúl területén a fülkesír mellett jellemző padmalyos vagy füles sír (a sírgödör hosszoldalain, a koporsó felett, deszkák befogadására szolgáló, keskeny, vízszintes vájatok). Az utolsóként említett két sírforma az avar kor második feléből már nem ismert a területen.³⁴⁹ A sírgödör kialakításának ezek az átlaghoz képest különleges formái bizonyos időelto-

³⁴³ K. CSILLÉRY 1951.

³⁴⁴ TOMKA 1979, 70.

³⁴⁵ K. CSILLÉRY 1951, 234–238; KISS 1990, 415, 15. j.; FEJÉR 1991, 405–406.

³⁴⁶ BENDE 2003a, 2. kép 4.

³⁴⁷ K. CSILLÉRY 1951, 267–281; TOMKA 1979, 83–85; KISS 1990, 417.

³⁴⁸ Jó példa erre az a Meroving-kori, hasított deszkából készült halotti ágy, amely a kelet-würtenbergi Lauchheimben került elő 1992-ben. Egy 30–35 éves, előkelő férfit temettek el benne 703–704 telén. Az ágy hasított, bárdolt bükkfából ácsolt, 25–30 cm magas lábakon áll, 60 cm széles és 205 cm hosszú, ládaszerű oldalfalakkal, háromszög záródású véggel. Mélysége 60 cm! Felépítése megegyezik az ácsolt ládákéval. Az ásató Ingo Stork szerint a temetés előtt használatban volt, mert javítás nyomainak fedezhetőek fel rajta (K. CSILLÉRY 1996; ZENTAI 2002, 30–31, 8. kép).

³⁴⁹ Feltételesem a padmalyos sírforma egyetlen előfordulásaként említhetjük az örménykúti 3. sírt. A találók ugyanis lovas vitézként emlegették a 60-as években előkerült sírt, ember- és lócsontokról egyaránt említést tettek, de 1982-ben már csak a lócsontvázat tárhatta fel Kovács László. Ugyanakkor a sír rajza és fotója (BENDE 2003a, 3. kép 1, 11. kép 4) pontosan mutatja, hogy a sírgödör DK-i oldala nem lezárt, hanem kissé szűkülve, karéjosan folytatódik a vízakna betonfaláig. Pontosán úgy fest, mint a jól dokumentált esetekben a sír oldalába vájt padmaly indulása, ahová a halottat helyezték. Ez a megoldás feloldaná a lovassír-lócsont ellentmondást, és megmagya-

lódással figyelhetőek meg egymáshoz képest a Körös–Tisza–Maros közén, a kora avar korban használatos sírformák közül – ahogy láttuk, bizonyos időbeli hiátussal – csak a fülkesír éri meg az avar kor második felét, a 9. század elejéről már csak szórványos előfordulása ismert, szerepét a cölöpös sírépítményre utaló, illetve a padkás sírok veszik át.

6.2. A HALOTTAK HELYZETE

A halottak legnagyobb része hanyatt, nyújtott helyzetben feküdt, a karok és a lábak egymással és a törzsszel párhuzamosan, kinyújtva helyezkedtek el. A koponyának az egyenes iránytól való eltérése, jobbra vagy balra billenése, egyik vagy másik oldalán fekvése gyakori és esetleges jelenség, kisebb-nagyobb mértékű feltámasztása is előfordul. Egyértelműen beállított helyzet lehet ugyanakkor, amikor a kettős temetkezések egy részében a halottak arca egymás felé fordul, vagy az egyik halott koponyája a másik vállára hajtván fekszik. Kb. 5%-ot tesz ki azoknak a síroknak a száma, ahol bár valószínűsíthető, de külön nem írták le a halott testhelyzetét, illetve 2% körüli az olyan mérvű bolygatás, hogy a testhelyzet nem ismerhető fel, bár kikövetkeztethető.

A 10%-ot alig meghaladó mértékben lehetett kisebb-nagyobb eltéréseket megfigyelni a jellemző testhelyzetben, amelyek egy része a csontok koporsóban történt elmozdulásának tudható be. Ezek az esetek a rágcsálók bolygatásának következményei. Hasonlóképpen a test oszlása során csúszhatott össze, szinte ülő pozíciót felvéve a fülkesírokba temetett halottak egy része, hiszen itt a koporsó már eleve ferdén állt a fülke lejtős alján. Hasonló okból gurult le a koponya a fülke végébe – az edénymellékletek egy részéhez hasonlóan.

Talán öt esetben találtunk példát arra, hogy a halott kisebb-nagyobb mértékben jobb vagy bal oldalán feküdt, anélkül, hogy karjai vagy lábai be lettek volna hajlítva, tehát az oldalfekvés a zsugorítással lett volna kapcsolatban. Ezeket a más szempontból nem kirívó eseteket a halott vagy a koporsó sírba helyezése során bekövetkező eltérésnek tekintjük, itt is kivételt képeznek azonban azok a kettős sírok, ahol a halottak közötti kapcsolatot a testhelyzet beállításával is kifejezésre juttatták.

Az általánostól való leggyakoribb eltérés, és az esetek több mint felét teszi ki, amikor egyik vagy másik, esetleg mindkét kar kisebb-nagyobb mértékben a medencelapátokon feküdt, ezek részben a keskeny koporsónak vagy a test becsavarásának, esetleg mindkettőnek tudhatók be, ahol a karoknak feltehetően nem volt elég hely a törzs mellett. Azokban az esetekben, amikor a két alkar szimmetrikusan feküdt a medencén, nagyobb valószínűséggel feltételezhetjük, hogy a karok helyzetét beállították (115. kép 6). Az esetek felében mindkét kar a medencén feküdt, a másik felében lényegében megegyező számban csak a jobb vagy a bal. A derékszögben a test elé hajlított egyik vagy mindkét kar összesen pusztán 8 esetben fordult elő, még ennél is kevesebb a mellkasra vagy a vállhoz hajlított helyzet. A karok testtől eltartott helyzetére is csak 12 példát találtunk.

Szintén gyakori eltérés, kb. 70 példa van rá, hogy egyik vagy másik lábat oldalra felhúzták, vagy az egyik térdet a másikhoz hajlították, kb. 10 esetben a lábszárakat, illetve a térdeket keresztbe fektették egymáson. Ezek valószínűleg nem véletlen elmozdulások, és közöttük a leggyakoribb, hogy mindkét térdet felhúzták, két oldalra. A térdek felhúzásának a koporsó szélessége szabhatott határt, ahogyan azt a székkutasi 416., öntött övgarnitúras férfisír³⁵⁰ vagy a pitvarosi 160. női sír esetében láthatjuk (68. kép 1). A felhúzott lábszárak közé, vagy az egyik oldalra felhúzott lábak mellé esetenként mellékleteket helyeztek, pl. Pitvaroson a 12. és a 13. sírban egész szárnyas volt a mondott helyen (5. kép 7; 7. kép 1),

rázná az embercsontok emlegetését.

³⁵⁰ B. NAGY 2003, 147. kép 1.

Szólóalkján, a 152. sírban edény és ételmelléklet, Gyula-483. lh. 19. sírjában ugyancsak ételmelléklet. Mivel a tárgyi melléleteket, de az edényt és az ételmelléleteket is általában a koporsón belül helyezték el, vagyis nemcsak a halottat védték a földtől, hanem a melléleteket is, arra következtethetünk, hogy a lábakat azért mozdították el, hogy helyet nyerjenek a koporsón belül, és oda – nem feltétlenül maradó anyagból készült – melléleteket helyezzenek.

6.3. RENDELLENES TEMETKEZÉSEK

A felgyűjtött sírok között 37 zsugorítva eltemetett halottat találunk. Ez a szám alig haladja meg a sírok 1%-át. Az ilyen módon eltemetettek között férfi, nő és gyerek egyaránt akad, melléklet viszont csak elvétve fordul elő. Három sírban volt valamilyen viseleti elem: egy-egy karika-fülbevaló és gyűrű, két vascsat, egyszer találunk tojást, illetve háromszor edényt. Étel vagy áldozatiállat-melléklet egyszer sem fordult elő. A zsugorítás mikéntje esetlegesnek mondható, megjelenési formái meglehetősen különbözőek. Általában a kisebb vagy nagyobb mértékben oldalt fekvést, és a térdeknek azonos oldalra legalább a medencék vonaláig vagy még erőteljesebb felhúzását vagy a lábszáraknak a gerincvonalra merőleges helyzetét értjük alatta, melyhez a karok behajlított helyzete társul. Egy esetben kettős sírba is temettek zsugorítva. Bizonyos esetekben a zsugorítás mikéntje szinte természetellenes mértékű, vagy valamiféle erőszakos beavatkozásra, de legalábbis gyors elföldelésre utal (Székkutas 44. sír;³⁵¹ Pitvaros 61. sír – 37. kép 4). Utóbbi esetben a halott térdeire rogyva, arccal a föld felé feküdt.

A halottak között 10 hason fekvő volt. A hasra fektetés a zsugorításhoz hasonlóan nem kötődik egyik vagy másik nemhez vagy meghatározott korcsoporthoz, ugyanakkor abban különbözik a zsugorítástól, hogy nem kizáró ok a koporsóhasználat vagy a mellékletadás szempontjából. A viseleti elemek közül ugyan csak vascsat fordul elő, de van munkaeszköz: orsógomb, vaskés, ételmelléklet egyszer, állatáldozat három esetben, tojás kétszer fordult elő. A pitvarosi 99. sírba temetett férfit nem csak hasra fektették, de bokáit is összeköthették (47. kép 5), ugyanakkor koporsóban temették el, és kétféle ételmellékletet, részleges juhot, két tojást helyeztek a sírjába. Valószínű, hogy a temetésnek ez a formája, illetve maga a hasra fektetés valamiféle babonás okra, kézenfekvően a visszajáró halottal szembeni védekezésre vezethető vissza.

Mind a zsugorítás, mind a hasra fektetés két-két esetben társult ellentétes, tehát a temetőn belül a sírok többségéhez képest fordított irányú tájolással. Mindkét temetési forma ritka, ugyanakkor szokványos jelenség, minden nagyobb temetőben, temetőrészletben előfordul.

A testhelyzet alapján a székkutasi 499. sír esetében³⁵² következtethetünk még arra, hogy a bokákat hátrakötötték.

A fektetés rendellenességeire néhány egyedi példát említhetünk még: a székkutasi 269. sír férfi halottja hosszában szinte kettéhajtva került elő, lehetséges azonban, hogy ez csupán a test erőteljes becsavarásának tudható be. A 340. sírban vélhetően szintén csupán erősen becsavarták, esetleg összekötötték a halottat, így alakult ki a csontok szokatlan helyzete, a csontvégek egymástól való oldalirányú elmozdulása. Az 539. sírban a jobb kéz csontjai anatómiai rendben voltak, de a kéz nem anatómiai helyén volt, hanem a jobb alkar és medence csontjai között. Mivel egyébként a sír nem volt bolygatott, ebben az esetben talán lehetséges, hogy a kezét tényleg levágták. A padkás, koporsós férfisírban két vaskés és egy vasár is előkerült. A 95. sírban a felsőtest szinte ráhajlott az alsóra, a koponya pedig hiányzott, lehetséges, hogy ez a rablásból adódó bolygatás következménye. A pitvarosi 157., nő-gyermek kettős sírban a testhelyzet esetlegessége feltűnő.

³⁵¹ B. NAGY 2003, 18. kép 1.

³⁵² B. NAGY 2003, 176. kép 6.

6.4. KETTŐS (TÖBBES) SÍROK

A Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében a többes temetkezések³⁵³ között nagyrészt kettős sírok fordulnak elő, illetve két hármassal. A kettős sírok száma 53.³⁵⁵ Kettős temetkezések 16 lelőhelyen, főként a nagyobb sírszámú temetőben és temetőrészekben ismertek.³⁵⁶

Amennyiben azokat az eseteket tekintjük, ahol pontos nem- és koradatok állnak rendelkezésre (29), az előfordulások variabilitását találjuk. Temettek közös sírgödörbe két férfit (1), két nőt (1), két gyermeket (3), férfit és nőt (7), férfit gyerekekkel (6) és nőt gyerekekkel (11).

A közös sírgödörbe temetett férfiak mindketten a maturus korcsoportba tartoztak (Pitvaros 225. sír), a két nő között viszont nagy volt a korkülönbség, az egyik juvenis, a másik maturus korú volt (Székkutas 100. sír), a korkülönbség szülő-gyerek kapcsolatot valószínűsít, amelyet a testhelyzet is megerősít. Minkét sírban egymás kezét fogva feküdtek a halottak, a nők koponyája egymáshoz hajtván, a férfiak közül a bal oldalon fekvő teste a másik felé fordulva feküdt. Annak ellenére, hogy a női sírban tetemes volt a halottak közötti magasságkülönbség, a fiatal nő testét úgy helyezték el az idősebb jobb oldala mellett, hogy a kívánt testhelyzetet beállíthassák.

A közös sírba temetett felnőttek legnagyobb csoportját a férfi–nő párok alkotják (pl. 113. kép 6). Hétfől hat esetben egy korcsoportnyi korkülönbség volt közöttük, amely években kifejezve tetemes is lehetett. Mindössze egy esetben fordult elő, hogy a férfi volt fiatalabb (Székkutas 388. sír), és egy sírban voltak az eltemetettek azonos korcsoportúak (Orosháza-Bónum-téglagyár 31. sír). A székkutasi sírban a nő senium, míg a férfi adultus korú volt, a nő javára szóló két korcsoportnyi korkülönbség alapján inkább anya–fia kapcsolatot feltételezhetünk, mintsem házastársit. Öt sírban nyugodtak olyan párok, ahol a nő volt a fiatalabb.³⁵⁷

Öt esetben a más késő avar temetőben is számos alkalommal megfigyelhetőekhez hasonlóan juttatták látványosan kifejezésre a temetés során a testhelyzet beállításával az elhunytak közötti szoros kapcsolatot a kezek összekulcsolásával, illetve az egymás felé fordított, gyakran egymáshoz billentett koponyákkal. A testeket mindig úgy rendezték el, hogy a koponyák és a vállak essenek egy vonalba, hogy a testhelyzet beállítható legyen. Ezek közé az esetek közé tartozik az a példa is, ahol a nő volt az idősebb. A szenteskajáni 351. sírban a nő dinnyemag alakú szemekből fűzött gyöngysora a férfi nyakát is körbefonta³⁵⁸ (122. kép 3). Ebben a sírban a férfival lovát is eltemették. Feltehetően hasonló lehetett a szentes-felsőcsordajárasi 44. sír is.³⁵⁹

³⁵³ A többes temetkezésekkel kapcsolatos elméletek részletes áttekintése, az előfordulásoknak a korszakon messze túlélő felsorolása, illetve az avar kori példák rendszerezése TOMKA 2003. A szűkebb területről listáiban felsorolja: Orosháza-Bónum-téglagyár 31. sír, Szentes-Kaján 109., 270., 351., 390. sír (TOMKA 2003, 30–32).

³⁵⁴ Inkább szuperpozíció lehet, és a kettős temetkezések közé sorolható Szentes-Berekhat, Buzi Farkas Imre földje 48. és 78. sír, ahol a nő-gyermek temetés fölött egy-egy felnőtt csontváza is előkerült. Szarvas-Grexa-téglagyár lelőhelyen, a bolygatott 40. fülkesírban férfi, nő és gyermek csontjait említi az ásató, de utóbbi kettőnek az embertani anyagban nincs nyoma.

³⁵⁵ További öt esetben nem dönthető el egyértelműen, hogy mivel van dolgunk: Szarvas-Grexa-téglagyár temetőjében három bolygatott fülkesírban a teljes csontvázon kívül még egy koponya is volt (174., 182., 395. sír), Szarvas-Rózsáson egy bolygatott férfisír végében feküdtek a gyermek csontjai egy csomóban (67. sír), Szentes-Nagyhegyen (II, Musa 1929), a 147. sírban a gyermek- és a női csontváz közötti mélységkülönbség miatt fennáll a szuperpozíció lehetősége.

³⁵⁶ Endrőd-Bacsa-lapos, Endrőd-Páskum, Gyula-483. lh., Hódmezővásárhely-Cinkus, Nagymágocs-Ótompá (5), Orosháza-Béke Tsz (2), Orosháza-Bónum-téglagyár, Pitvaros (5), Szarvas-Grexa-téglagyár (8), Szarvas-Rózsás (4), Szegvár-Szólókalja, Szentes-Berekhat, Buzi Farkas Imre földje (6), Szentes-Kaján (6), Szentes-Kistőke, Szentes-Nagyhegy, Székkutas-Kápolnadülő (9).

³⁵⁷ Pitvaros 78., 113. sír; Szentes-Kaján 351. sír; Székkutas-Kápolnadülő 58. sír; Gyula-483. lh. 2. sír.

³⁵⁸ KOREK 1943, 42.

³⁵⁹ A sír leírása nincs meg. A közöletlen temető térképén (MNM RégAd: 377.Sz.I) a sírgödörben 3 pálcikafigura van, a két felnőtt – kettejük közül a bal oldali, feltehetően a nő, kisebb – a sírgödör bal felében, és egy ellenté-

Az esetek többségében a férfi feküdt a sírgödör jobb felében, és a nő a balján kapott helyet (5), és abban az esetben is közös koporsóban temették el őket, amikor a testhelyezettel a temetést végző közösség nem utalt szorosabb kapcsolatra (Székkutas 58. sír). Bár a testhelyzet ilyen megrendezett volta egyértelműen mindenkor a temetést végző közösség műve volt, feltehetően mégis a házastársi viszony kifejezésére szolgált.

Két gyermeket temettek a székkutasi 273. és a 371. sírba. Hanyatt, nyújtott helyzetben feküdtek egymás mellett. A gyermekek kora antropológiailag mérhető pontossággal megegyezett, feltételeken testvéreknek tarthatjuk őket. Szegvár-Szölőkálja 91. sírjában a két kisgyermek koponyája egymás felé fordult.

Az antropológiailag meghatározott eseteknél a férfi-gyermek temetkezések arányaiban nem is jelentéktelen előfordulása mutatja, hogy azokban a sírokban, ahol gyermek és felnőtt együtt kerül elő, nem kell mindig anya-gyermek kapcsolatot feltételeznünk. Ezekben az esetekben a gyermek mindig a férfi bal oldala mellett feküdt, a nagyobb gyermekek a felsőtest, a kisebbek a lábszárak mellett elhelyezve. A férfiak kétharmada adultus,³⁶⁰ egyharmada maturus korú volt.³⁶¹

Az embertanilag meghatározott esetek között a nő-gyermek temetkezések száma a legnagyobb, 11.³⁶² A nők között valamennyi korcsoport előfordul.³⁶³ A felnőtt és a gyermek egymáshoz viszonyított helyzete sokkal többféle változatot mutat, mint a férfiaknál: egy esetben a gyermek helye a nő bal oldala mellett,³⁶⁴ négyszer a jobb oldala mellett (ebből egyszer-szám a combcsont és a lábszárak mellett),³⁶⁵ egyszer lényegesen magasabban, az áldozati állat csontjai között volt.³⁶⁶ Csak a nőknél fordult elő, hogy a gyereket a testükre fektették, a mellkas jobb felére, a bal karra, keresztben a medencére, a lábakra vagy a bokák közé.³⁶⁷

Valamivel kevesebb, 24 esetben nem rendelkezünk pontos nem- és kormeghatározásokkal. Közöttük négy sírban nyugodott két felnőtt, az egyik sírban zsugorított helyzetben egymás felé fordulva, két másikban érintkező kezekkel, illetve 18 sírban felnőtt gyerekkel. Utóbbiból 7 esetben a mellékletek alapján a felnőtt nő volt, a fektetési adatok megoszlása pedig megegyezik az embertanilag vizsgált sírokkal: több a nő jobb oldala mellett lévő gyerek (3), mint a bal oldalán (1), és előfordul a gyerek medencére fektetése (2). Egyszer a gyermekcsontváz a nő koponyája alatt feküdt, keresztben. A maradék esetek közül az eddigiek alapján még kettőt tekinthetünk nagy valószínűséggel nő-gyermek temetkezésnek, ahol a gyerek a felnőtt testén, egészen pontosan bal karján feküdt. A mellékletek alapján férfi-nő és gyermek kettős temetkezés még egy-egy volt, előbbi a gondosan beállított testhelyzetűek közé tartozik.

A nő-gyerekek, illetve a felnőtt-gyerek temetkezések között két esetben a gyermeket ellentétesen tájolva helyezték a lábakra vagy azok mellé.

A két hármastemetésből az egyik egy adultus korú nő és két gyermek sírja volt,³⁶⁸ a gyerekek a nő lábfeje irányában, a csontok felett 25 cm magasan feküdtek, a másik sírban feltehetően a bal felől fekvő nő és a jobb oldalon nyugvó férfi csontváza között volt a gyermek.³⁶⁹

tes tájolású ló a sírgödör jobb felében feküdt. A leltárban külön tartott síregyüttesek szerint a férfi mellékletei: szalagfonatos, lemez nagy- és kisszíjvégek (4), vas övforgó, vascsat, vaskarika és két vaskés, a nő mellékletei: gyöngycsüngős fülbevalópár, téglalap alakú bronzcsat, kerek vascsat, szögletes keresztmetszetű, poncolt, bronz karperecpár, vassarló (KJM ltsz.: 55.81.266–276). A sírral kapcsolatos bizonytalanságot jelzi, hogy a lószerszám nem szerepel a leltárban.

³⁶⁰ Szarvas-Grexa-téglagyár 173., 400. sír; Nagymágocs 55. sír; Székkutas 501. sír.

³⁶¹ Orosháza-Béke Tsz 8–9., 10–11. sír

³⁶² Ugyan nem sorolható a kettős sírok közé (a fenti esetszám nem is tartalmazza), de két lelőhelyről van adat arról, hogy a nő medencéjében embrió csontjai kerültek elő (Szarvas-Grexa-téglagyár 267. sír, Szarvas-Rózsás 34. sír).

³⁶³ Juvenis (1), adultus (3), adultus–maturus (1), maturus (5), senilis (1).

³⁶⁴ Szarvas-Grexa-téglagyár 81. sír.

³⁶⁵ Pitvaros 5. sír; Szarvas-Grexa-téglagyár 58., 235. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 8. sír.

³⁶⁶ Szarvas-Grexa-téglagyár 79. sír. Ebben az egy esetben merül fel a kettős temetkezés helyett az utántemetésként való értelmezés lehetősége.

³⁶⁷ Pitvaros 157. sír; Szarvas-Grexa-téglagyár 139., 333. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 310., 494. sír.

³⁶⁸ Szarvas-Grexa-téglagyár 348. sír.

³⁶⁹ Nagymágocs-Ótompá 123. sír.

Összességében elmondható, hogy a fektetési és koradatok alapján nagy valószínűséggel egymással szoros vérségi vagy családi kapcsolatban lévő, egy időben elhunyt halottakat temettek el egy sírgödörbe, de sem a felnőttek nem voltak minden esetben házaspárok, sem a gyermekkel eltemetettek nők. A halottakat minden jel szerint – ha használtak ilyet – egy koporsóban temették el. A Körös–Tisza–Maros közeli késő avar kori kettős (többes) temetkezések vizsgálata más példákkal szemben³⁷⁰ azt mutatja, hogy a koporsón belüli optimális helykihasználásnál fontosabb volt a vérségi vagy a szoros érzelmi kapocs hangsúlyozása – akkor is, ha annak helyigénye jelentékenyebb volt –, amelynek megjelenési formái kortól és nemtől függően különbözőek is lehetnek. Ilyen, hogy férfi mellett a gyermek helye a bal oldal; a gyermeknek a testre helyezése csak női sírban fordul elő; a nagyobb gyermekek oly módon történő elhelyezése a felnőtt mellett, hogy arcuk egy vonalba essen, kezük összekulcsolható legyen; utóbbi testhelyzet még megrendezettebb volta a férfi–nő párok esetében. Ugyanakkor a testhelyzetek itt is megerősítik az egyik halott fontosabb szerepét a másikhoz képest. A főtemetkezés felnőtt és gyerek közül mindig a felnőtt, ahogy férfi és nő közül mindig a férfi, akkor is, ha történetesen a nő sokkal idősebb (talán a férfi anyja), helye – ahogy arra Tomka Péter is rámutatott³⁷¹ – többségében a jobb oldal.

Csupán egyszer merülhet fel az utántemetés lehetősége, de ezt dokumentált megfigyelés nem támogatja. Semmi okunk nincs feltételezni, hogy az elhunytak ne egy időben, természetes úton haláloztak volna el,³⁷² a gyakoriság 1,6%-os számadata nem jelentéktelen előfordulást jelez, de megfelel az általánosan jellemzőnek.³⁷³

A mellékletek alapján úgy tűnik, hogy a szokást (az egy időben elhunyt családtagok közös sírgödörbe temetését) az egész korszakban, a legkorábbi időktől kezdve gyakorolták, és a temetés mikéntjében meg nyilvánuló harmónia mindenféle társadalmi devianciától való mentességet tükröz.

³⁷⁰ TOMKA 2003, 20–21.

³⁷¹ TOMKA 2003, 22.

³⁷² Ez alól talán csak a temető szélén megásott pitvarosi 157. sír jelent kivételt, ahol a sekély mélységbe temetett nő testhelyzete esetlegesnek tűnik.

³⁷³ TOMKA 2003, 18.

7. A VISELET ELEMEI A TEMETKEZÉSI RÍTUSBAN

A vizsgált lelőhelyeken megásott 3277 sír közül 1863 sírban, tehát a sírok közel 57%-ában került elő valamilyen viseleti elem. Bár a sírokban a halott mellett előkerülő valamennyi tárgyat, egyéb leletet hagyományosan mellékletként szokás említeni, a viselet elemei nem valódi mellékletek, azok közé csak azokat a leleteket, eszköz- vagy bajelhárító szerepű, étel- és áldozati mellékleteket, edényeket, illetve a ténylegesen megtaláltnál feltehetően gyakoribb, szerves anyagból készült tárgyakat sorolhatjuk, amelyeket a temetést végző közösség, család szánt a halottnak, és a sírjába, koporsójába helyezett.

Bár a halottnak a temetésre való, vélhetően kötött szabályok szerint zajló előkészítéséről, felöltöztetéséről³⁷⁴ semmit sem tudunk, a viseleti elemeknek az avar korszakban való magas előfordulása és a tárgyi anyagban való egyértelmű dominanciája azt mutatja, hogy ebben a korszakban bevett szokás volt a halottat hétköznap vagy ünnepeken, de mindenképpen életében használatos ruházatában, ékszereivel eltemetni.

A késő avar korban előforduló viseleti elemek egyike sem olyan jellegű, amelyből a ruházat tényleges kinézetére, részeire, esetleg szabására következtetni lehetne.

7.1. Az öv

A vitathatatlanul leggyakoribb viseleti elem a *csat* (vas vagy bronz), 1355 sírban fordul elő (41%). Az embertanilag meghatározott csontanyagú sírokat figyelembe véve, összességében az öv viselete a férfiaknál lényegesen gyakoribb volt, mint a nők között, az összes előkerült övcsat több mint fele a férfiak (54,5%), harmada nők (34%) sírjaiban volt, kisebb hányada gyermekek és fiatalok temetkezéseiből (7,5%) került elő.³⁷⁵

A vizsgált anyagban 1215 sírban volt vascsat, ebből 924-ben egy, 279-ben 2 db, tízben 3 db, kettőben 4 db. Bronzcsat 214 sírban fordult elő. Mindössze 16 sírban volt két bronzcsat, három kivételével valamennyi övgarnitúrák sír. Ilyenkor az egyik csat többségében egyszerű trapéz alakú, a vascsatokra emlékeztető forma, vagy a másik csatnál kisebb, de csattesttel ellátott. 73 esetben a bronzcsat vascsattal társult.

753 sírban, tehát az összes vizsgált sír több mint 20%-ában az 1–4 bronz- és/vagy vascsat a viselet egyedüli eleme (köztük 198 sírban két, 4 sírban három vascsat, 2 sírban 4 vascsat; 16 sírban egy, egyben két bronzcsat, 14 sírban együtt előforduló, főként egy-egy vas- és bronzcsat), ez az övnek a ruházat összefogásában, megtartásában, illetve egyéb funkcióban való fontos, és mindenképpen többféle szerepét jelzi.

A vizsgált anyagban 32 lelőhelyen összesen 248 *övgarnitúra* került elő (ez az összes sír 7,5%-a), két esetben nőnek meghatározott halott mellől.³⁷⁶ Két teljesen feltárt temetőben az övgarnitúrák százalékos megoszlása az átlaghoz nagyon hasonlóan alakul: Szegvár-Szőlőkalján az összes sír 7,6%-a, Székkutason 8%-a tartalmazott övgarnitúrát, ami annak fényében is tanulságos adat, hogy előbbi a korszak elejéről való, egészen rövid életű, míg utóbbi az egyik legtovább használt temetkezőhely, illetve a két lelőhely a temetkezési szokások alapján eltérő származású népességet jelez. Az arányok hasonlóak a második legnagyobb sírszámú temető, Szentes-Kaján esetében (9,1%) is, az átlagtól felfelé való 1-1,5 %-os eltérés is magyarázatot nyer annak fényében, hogy a dokumentációból kiderül: Csallány Gábor a temető ÉK-i részén felhagyott az ásatással, mert ott a temető szegényebb volt. Pitvaroson az övgarnitúrák aránya 7,1%, itt viszont a temető keleti, szegényesebb része teljesen feltárt, míg a nyugati, egyértelműen gazdagabb oldalon maradtak még sírok a földben. Orosháza-Bónum-téglagyár esetében a valamivel alacsonyabb, 5,2%-os adatra az agyagkitermelés okozta pusztítás kínál magyarázatot.

³⁷⁴ Vö. K. Kovács 1944, 70–84.

³⁷⁵ A nem meghatározható nemű felnőttek aránya 4%.

³⁷⁶ Szegvár-Szőlőkalja 101. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 2. sír.

Van azonban még két, 50 körüli sírszámú, teljesen feltárt temető, a 8. századra keltezett Endrőd-Bacsalapon a veretes övek előfordulásának aránya 3,8%, Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalmon pedig egyáltalán nem került elő övgarnitúra. Utóbbiak nemcsak a tárgyi leletanyag, de a dokumentálható temetkezési szokások szempontjából is szegényesek, sem az edény- és ételmelléklet, sem az állatáldozat nem jellemző.

Az övgarnitúrák előfordulásának gyakoriságában tehát kettősség mutatkozik meg, egyrészt a területen a lelőhelyek jellemző többségében nemcsak a korszakban állandó mértékű a veretes öv viseletének szokása, de független a népesség származásától is, miközben egyes kis létszámú, sporadikus, szegénynek mondható közösségekben aránya nagyon alacsony is lehet vagy teljességgel hiányzik.

131 veretes övet viselő halott koráról rendelkezünk közelebbi adatokkal:

Lelőhely	Sírok száma	Férfiak					Nők					Gyermekek	
		Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	Fe.	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	Fe.	Inf.I	Inf.II
Csárdaszállás	1		1										
Gyula-483. lh.	2		1	1									
Hódmezővásárhely-Kishomok	1			1									
Nagykamarás	1 (3)				1								
Nagymágocs-Ótomba	3 (8)		1	1	1								
Orosháza-Béke Tsz	2 (6)		1	1									
Orosháza-Bónum-téglagyár	11 (13)	2	4	4	1								
Pitvaros	16	1	3	12									
Szarvas-Grexa-téglagyár	25	1	7	14	1	1							1
Szegvár-Szőlőkalja	4			2	1			1					
Székkutas-Kápolnadűlő	43		15	20	3	4			1				
Szentes-Berekhát, Farkas-t. II	1											1	
Szentes-Kaján	20 (42)		12	7	1								
Tápé-Lebő-Kishomokos	1		1										
Összesen	131	4	46	63	9	5	–	1	1	–	–	1	1

7. táblázat: A veretes övvel eltemetett, embertani szempontból meghatározott halottak nem és korcsoport szerinti megoszlása (a sírok száma rovatban a zárójelben szereplő szám az adott temetőn belüli összes övgarnitúrák sirt jelöli)

A veretes öv egyértelműen a férfiak melléklete, és közöttük a legtöbben a matus korcsoportba tartoztak, tehát 40–60 éves koruk között haláloztak el (7. táblázat). A pitvarosi temető embertani vizsgálata azt mutatta, hogy a férfiak halandósági csúcsa 50–54 éves korukban volt,³⁷⁷ tehát a veretes övvel, illetve a nélkül eltemetett férfiak a korszakban hasonlóan magasnak mondható kort értek meg, ami a társadalom egészét jellemző békés életmódra utal.

Fülkesírba 13 veretes övet viselő halottat temettek (az összes fülkesír 8,8%), tehát a fülkesírformához alig magasabb arányban kapcsolódik a veretes öv viselete, mint ami az átlagra jellemző, legfeljebb

³⁷⁷ MOLNÁR 2000.

a padkás sírformához társul a többinél gyakrabban, kb. minden negyedik esetben (22,8%). A lovassírok 80%-ában veretes övű férfiak nyugodtak. A lovon kívül más áldozati állat csak 28 sírban volt (10 egész marha vagy juh, 12 részleges, 6 koponya), és 36 sírba került ételmelléklet. Összességében tehát, ha az egész lovaktól eltekintünk, az övgarnitúrák sírok 70%-ában nem került elő állatcsont, ugyanez az adat a teljes vizsgált sírszámra vonatkozóan 78%. Tehát a veretes övvel eltemetett halottak nem kaptak számottevően több étel- vagy áldozati mellékletet, de a lóáldozat egyértelműen hozzájuk kötődik.

A veretes övet általában viseleti helyén, a derék körül találjuk. Az övesat az esetek egyértelmű többségében jobbra nyílt és a nagyszíjvég a bal oldalon csüngött le. Néhány esetben az öv helye nem hagyományos módon a derék körül volt, előfordult fordítva a halott derekán,³⁷⁸ a halotton,³⁷⁹ a csontváz alatt,³⁸⁰ illetve jóval a derékvonal alatt, a combnyakak vonalában, körben,³⁸¹ máskor nagyrészt a bal medencelapát és alkar között feküdtek az övveretek, szinte egy csomóban.³⁸² Az övveretek korróziós termékei által számos esetben konzervált textilmaradványok alapján az öv anyagaként alkalmanként a vászonnal is számolni kell.

Néhány női sírban egy-egy kisebb szíjvég is a viselet része volt, amely általában medencetájékon került elő, préselt, lemezből kivágott és öntött darabok egyaránt vannak közöttük,³⁸³ tehát szórványos viselete nem szűkíthető le a korszakon belül. A székkutasi 398. fülkesírban egy fogazott szalagfonatos bronzlemez szíjvég volt az adultus korú nő lábszáránál. Tekintve, hogy ez a germán jellegű viseleti tárgy éppen a lábszár mellett volt, feltételesen harisnyakötő³⁸⁴ részeként is értelmezhetjük, nem feledkezve meg arról a fontos tényről, hogy csupán egyetlen darab, csatok, veretek nélkül került elő. Garam Éva a tiszafüredi temetőben előkerülő germán eredetű tárgyakat tartalmazó sírokat túlnyomó többségében a temető legidősebb fázisából származtatja (hordozóikat késői gepida leszármazottaknak tartja), ezt az első fázist a 7. század közepére datálja.³⁸⁵ Ha az etnikai azonosítás a székkutasi esetben túlzó is lenne, tekintve, hogy a germán jellegű motívum már avar változatban jelenik meg, de időrendileg a sír jól beilleszthető a temető kronológiájába, és feltehetően a legkorábban megásott fülkesírok közé tartozik.

Egy másik lehetséges értelmezésként az öv hosszú volt és a vége térden alul is érhetett, számos ilyenre volt példa ugyancsak a tiszafüredi temetőben, ahol ez az avar kori női viseletre egyébként kevésbé jellemző jelenség, a szíjvéggel záródó öv 27, az átlagosnál gazdagabb leletegyüttesű sírban fordult elő, a szíjvégek között azonban nem volt öntött példány.³⁸⁶

A székkutasi 392. női sírban egy indás lyukvédő veret került elő, tulajdonosa valószínűleg a nyakában viselte az ólomcsüngővel együtt.

7.2. AZ ÖVVISELETTEL ÖSSZEFÜGGŐ TÁRGYAK

Az egyik leggyakrabban előforduló, részben viseleti elemként értékelhető tárgy a *vaskés*, amely összesen 814 sírban került elő, többségében férfisírokból. Az embertanilag meghatározott sírokat figyelembe véve a vaskések 68%-a a férfiak, 20%-a a nők sírjaiból származik, de közel 6% a gyermekek részesedése is,

³⁷⁸ Szarvas-Rózsás 44., 80. sír.

³⁷⁹ Szarvas-Rózsás 53. sír; Székkutas-Kápolnadúló 3. sír.

³⁸⁰ Székkutas-Kápolnadúló 2. sír.

³⁸¹ Pitvaros 165. sír (72. kép 3); Szentes-Kaján 321. sír; Székkutas-Kápolnadúló 54., 201., 279., 382. sír (B. NAGY 2003, 26. kép 1, 98. kép 7, 133. kép 5); Tápé-Lebő-Kishomokos 15. sír.

³⁸² Székkutas-Kápolnadúló 239. sír.

³⁸³ Szarvas-Grexa-téglagyár 225. sír; Szentes-Kaján 158. sír; Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 5. sír; Szentes-Gógány 3. sír; Székkutas-Kápolnadúló 25., 90., 398. sír; Szentes-Nagyhegy (I, Gálfy) 215. sír.

³⁸⁴ VIDA 1996.

³⁸⁵ GARAM 1995, 378, 380.

³⁸⁶ GARAM 1995, 304, 306.

akiknek több mint harmada az 1–6 éves korosztályból került ki. Gyakorisága ellenére 25% körüli előfordulása nem éri el a kislalföldi temetők 30-50% közötti átlagát.³⁸⁷

Két kés mindössze 37 sírban volt, ezek harmada övgarnitúras férfisír, ahogy összességében is főként férfiakra jellemző a két kés előfordulás, csupán két nő, és két fiatal van még a halottak között. 3 vaskés – ebből az egyik lényegesen nagyobb volt a másik kettőnél – a székkutasi 280., férfisírban (sen.) volt, feltehetően valamennyi a jobb oldalon.

A kés legtöbbször a halott jobb oldala – keze, medencéje, combcsontja – mellől került elő (42%), kevesebbszer a bal oldala mellől (32%), ritkábban a lábak környékéről, a medencéből, számos esetben pontos helye nem ismert. A jobb vagy bal oldali elhelyezkedés nem kötődik következetesen egyik vagy másik nemhez, csak annyival nagyobb arányú a férfiak előfordulása mindkét esetben, amennyivel több kés van a férfisírokban. Tomka Péter a kislalföldi avar temetők vizsgálata alapján az ott jobb oldalon többségében férfisírokban előkerülő vaskéseket az övviseléssel szorosan összefüggő viseleti elemként értékeli, míg a bal oldalon, főként női sírokban megfigyelhető előfordulásokat munkaeszköznek tartja.³⁸⁸

A sírok között 131-ben volt *vaskarika*, 10-ben *bronzkarika*, amelynek segítségével az övre különböző tárgyakat rögzíthettek. A sírok között 60% a férfiak, 24% a nők, 13% a gyermekek aránya, a többiek neme és kora nem ismert. Karika csak 89 alkalommal fordult elő vaskéssel együtt, de gyakran találjuk együtt tarsolyra utaló tárgyakkal is. Mindenesetre a vélhetően az övhöz rögzített tárgyak többsége mellett nem találunk bronz- vagy vaskarikát, ami azt mutatja, hogy alkalmazása más megoldások mellett pusztán egy alternatíva volt, illetve a kísérőleletek alapján azt mondhatjuk, hogy használata időben korlátozott volt, legtöbb példánya a korszak első feléből származik. A vaskarika előfordulásának aránya különösen magas a 7. század utolsó harmadára keltezhető Szegvár-Szőlőkalján, míg a nagyobb temetőrészletek közül Pítvaroson karikák egyáltalán nem fordulnak elő, ugyanakkor mind Székkutason, mind Szentes-Kajánban előfordulásuk csak 4-5% körül mozog. Hasonló szerepű lehetett a kajáni 205. lemez övgarnitúras lovas férfisírban előkerült füles, küllős bronzkorong.

Tarsoly viseletére utal, a 10 tarsolyzáró mellett,³⁸⁹ a pontosan 100 sírban előkerülő kova és a 44 sírban előforduló csiholó (előbbi az esetek 90%-ában férfi, utóbbi csaknem kizárólag férfisírokban), vaslánc vagy láncszem 38 sírban volt, közöttük többségben vannak a nők. A szemek egyszerű vaskarikák, nincs közöttük a kora avar kori női sírokra oly jellemző, 8-as alakú szemekből álló, bronzból készült forma.³⁹⁰

Két kivétellel csak gyermekekre jellemző viseleti tárgy a *bronz- vagy vascsőrgő* (11 lelőhelyen, 14 sírban), amely leggyakrabban a kezek mellett került elő, feltehetően ez a tárgy is az övről csüngött le. A sírok harmadában csat is volt. Két övgarnitúras férfisírban került elő egy-egy darab, egy arcbrázolásos, amelynek pontos helyét nem ismerjük (Nagyhegy I, Gálfy 1932, 214. sír), a másik a szentes-kajáni 407. lovas, bronzlemez övgarnitúras sírban volt, feltehetően a jobb medence mellett.

A tárgyanyagban előkerülő *használati eszköztípusok* egy részének megítélése nem egyértelmű, a késekhez hasonlóan a viselet részeként is értelmezhetjük ezeket, különösen akkor, ha medencetájékon kerülnek elő, tehát valószínűsíthető, hogy az övön rögzített, tarsolyban hordott tárgyról van szó.

Tűtartó 11 lelőhelyen 44, míg vastű 7 lelőhelyen, 26 sírban volt, együtt 19 esetben fordultak elő, a kétből legalább az egyik 51 sírban volt. Mindkettő elsősorban női melléklet, de tú háromszor férfi-, egyszer gyermek, tűtartó két gyermek sírjában is előkerült. Előfordulásának az össz sírszámra vetített aránya mindössze 1,3%, legtöbbször lelőhelyenként egy-egy darab került elő, csak néhány nagyobb temetőben fordul elő nagyobb esetszámban,³⁹¹ melyek közül a kiemelkedik Nagymágocs-Ótompá (6 db, 4,7%)

³⁸⁷ TOMKA 1972, 71.

³⁸⁸ TOMKA 1972, 71.

³⁸⁹ Szegvár-Szőlőkalja (3), Szarvas-Grexa-téglagyár (5), Szentes-Kaján (1), Székkutas-Kápolnadúló (1).

³⁹⁰ GARAM 2002.

³⁹¹ Pítvaros (6), Szarvas-Grexa-téglagyár (4), Székkutas-Kápolnadúló (15), Szentes-Kaján (6).

Vasár 9 lelőhelyen, 31 sírban volt, főként férfiak, kétszer nők, illetve kétszer gyermek és fiatal temetkezéséből is előkerült. A tárgytypusból 2 db két sírban volt. Fontos tanulság, hogy bár előkerülésének helyét gyakran nem ismerjük, de az ár főként deréktájon, a jobb oldalon kerül elő, néha más tárgyakkal együtt, egyértelműen tarsolyban (Szarvas-Grexa-téglagyár 302. sír), és gyakran követi a kés előkerülését, akkor is, ha az a bal oldalon kap helyet. Az esetek harmadában az ár veretes övű férfiak sírjaiban volt.

A kevés számban előkerülő vascsipesz (8 lelőhelyen 23 db) háromnegyede a férfiak, főként az idősebb férfiak melléklete, és közülük 10 veretes övet viselt. A csipesz is egyértelműen a medence környékén, többször a bal oldalon kerül elő, tehát nagy valószínűséggel a tarsolyban hordott tárgyak közé tartozik. Vasborotva előkerülését mindössze négy sírból jegyezték fel.

Van még néhány csontból készült tárgy, amelyek helye szintén az övön lehetett, ilyen a *csonttégl* (egy férfisírban),³⁹² a *bogozó* (6 férfi és két gyermekesírban)³⁹³. Utóbbiakban a viselet elemeit a vascsatok, illetve az övön helyet kapó más eszközök, vaskés, vaskarika, csiholó, kova reprezentálták.

A funkcionális viselet tartozéka a *sérvkötő*, az ennek részét képező, a medencén előkerülő, ívelt vaspánt hat sírban is előkerült, egy kivételével adultus korú nők viselték, sőt egyikük állapotos volt.³⁹⁴

7.3. A RUHÁZAT DÍSZEI

A késő avar kori női viselet jellegzetes tartozéka, a *boglár* csak 16 sírban fordult elő. Az egyetlen olyan ékszer, ami a ruhára lehetett rögzítve. Főként a felnőtt nők viseletének része, közöttük mind a legfiatalabbak, mind a legidősebbek hordták, háromszor (lány)gyermekes sírjaiban is előfordult. Az esetek kétharmadában párban került elő a nyakon, a vállnál vagy a mellkason, de fél párat is viseltek, tehát a tárgyat feltehetően azt követően is továbbhordták, hogy egyik fele megsemmisült.

A fejen hordott ruhadarabra, *pártára* utaló préselt bronzveretek két sírban kerültek elő.³⁹⁵

Nem tudjuk a funkcióját annak a kerek, egymás mellett két helyen átlukasztott ezüstlapnak, amely a pitvarosi temető 20., női sírjában került elő a lábak között. Annyi biztos, hogy eredetileg valahová fel lehetett varrva, mert az erre szolgáló cérna is előkerült.

7.4. ÉKSZEREK

A női sírok tipikus ékszerei a *fülbevalók* és a *gyöngyök*. Az 569 fülbevalós halott között a nők mellett gyerekek, fiatal, illetve 8% körüli arányban férfi is akad. Ami meglepő, hogy a páros előkerülésük esetszámát (305) megközelíti a fél pár fülbevaló előfordulása (264). Ebben a tekintetben a jobb vagy bal oldalnak nincs kitüntetett szerepe. A fülbevalópárokat, illetve az egy darab fülbevalót viselő halottakat összehasonlítva előbbinél valamivel magasabb a nők, utóbbiban a férfiak és a gyermekek részesedése (8. táblázat).

³⁹² Orosháza-Béke Tsz 68. sír.

³⁹³ Szarvas-Grexa-téglagyár (1), Szentes-Berekhat, Buzi Farkas Imre földje (1), Szentes-Kaján (4), Szentes-Nagyhegy (1).

³⁹⁴ Szarvas-Grexa-téglagyár 267., 277., 301. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 320., 526. sír; Orosháza-Béke Tsz 119. sír. Az avar kori sérvkötők meghatározása és leírása két, éppen a területről előkerült lelet alapján történt meg. A Szentes (ma Kunszentmárton)-Jaksor-érparti 28. és 29. sírokban előkerült vaspántok funkcióját Anda Tibor írta le (ANDA 1952). Az említett lelőhelyről nem maradt fenn ásatási dokumentáció, így a lelőhely és a sírok a katalógusban nem szerepelnek. Sérvkötő vaspántja volt a šebastovce-lapišei 175. (ad. női) sírban (BUDINSKÝ-KRIČKA-Točák 1991, 40, Abb. 14).

³⁹⁵ Orosháza-Bónum-téglagyár 160. sír; Szarvas-Grexa-téglagyár 104. sír.

Nem és kor	Fülbevalópár		Fülbevaló	
	305 db	100%	264 db	100%
Nő	217	71,2%	168	63,7%
Férfi	20	6,5%	28	10,6%
Gyermek és fiatal	40	13,1%	45	17,0%
?	28	9,2%	23	8,7%

8. táblázat: A fülbevaló-viselet és a nemek összefüggése

A nagyobb temetők és temetőrészek közül Szegvár-Szőlőkalján és Szentes-Kajánban számottevően magasabb a fél pár fülbevaló előfordulása, mindkét lelőhelyen 60–40% az említett javára.

A férfiként leírt fülbevalós halottaknak csak kb. harmadára vonatkozóan rendelkezünk embertani meghatározással (ennek fele a szegvár-szőlőkaljai temető anyagából származik), így egy másik szempontot is megvizsgáltam: a fülbevalók és az övgarnitúrák együttes előfordulását, amelyre a vizsgált anyagban 9 lelőhelyen 27 példa van.³⁹⁶ Az esetek felére a párban viselt fülbevaló a jellemző, a fél pár fülbevalók többségéről nem tudjuk, hogy melyik oldalon hordták, a bal oldali viselet három, a jobb oldali egy férfira jellemző. A férfiak fülbevaló-viselete a közép avar korról feltűnő lemez övgarnitúrák sávjához kötődik, nagyobb esetszámban a szegvár-szőlőkaljai, a szentes-kajáni és a nagyhegyi temetőben van meg. Utóbbi lelőhelyen jellemző legnagyobb számban, és három pár aranyból készült,³⁹⁷ itt előfordulása időben is a legtovább követhető nyomon, még a 8. század első felében is jellemző.

A nők páros fülbevaló viseletéhez kötődik, de csak három sírban került elő a sugaras vagy gyöngycsüngős fülbevalókat összekötő, vékony bronzlánc.³⁹⁸

A 359 gyöngyös sír zöme nő és gyerek (39, illetve 22), akik főként a nyakban hordták a gyöngysorokat, illetve a néhány szem gyöngyöt is, de előfordul gyöngykarkötő viselete is az egyik karon (Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 22. sír; Szentes-Kaján 241. sír) vagy tarsolygyöngy a medence környékén. Lényegében gyöngyként üvegedények (perem)töredékeit is hasznosították (Mindszent-Bozó-tanya 5. sír, Pítvaros 219. sír (110. kép 3), Székkutas 163. sír). Előfordul a gyöngyökkel előkerülő láncszem, amelynek a gyöngysor bekapcsolásában lehetett szerepe. A gyöngyök közé amulettként³⁹⁹ csüngőket (ólomból: Székkutas 392., 437. sír, rézből: Szegvár-Szőlőkalja 138. sír; bronzból: Szentes-Berekhát, Matolcsy Pálné földje 16. sír; csontból: Orosháza-Bónum-téglagyár 88. sír), miniatűr eszközöket (csipesz alakú, háromágú csüngő és szűrő, Gerla-Szakácsföld 13. sír⁴⁰⁰ fűztek).

A székkutasi 8. sír arany- és ezüstlemezéből együtt préselt mellkeresztje⁴⁰¹ a temetőben és egyben a területen előforduló legszebb, egyedi, keresztény jellegű ékszer,⁴⁰² ugyancsak a gyöngyök között, a nyakban volt, egy hasonlóan arany- és ezüstlemezéből együtt préselt övveret is járult hozzá, mellyel viselője tovább

³⁹⁶ Nagymágocs-Ótompá (1), Szegvár-Szőlőkalja (2), Székkutas-Kápolnadúló (1), Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (1), Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (3), Szentes-Berekhát, Farkas-tanya II (1), Szentes-Kaján (7), Szentes-Nagyhegy (10), Tápé-Lebő (1).

³⁹⁷ Még egy férfisírban volt egy arany karika-fülbevaló: Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 94. sír.

³⁹⁸ Szarvas-Grexa-téglagyár 92., 308. sír; Szentes-Kaján 385. sír. Hasonló lánc, de fülbevaló nélkül, volt az előbbi lelőhelyen a 104. pártás sírban, és az utóbbi temetőben a 216. sírban, a kulcsos és a lapocka alatt, illetve a nyaknál.

³⁹⁹ Az avar kori amuletteket rendszerező munkájában Vida Tivadar a területről felsorolja Szentes-Kaján 205. sír átfúrt csonttárgyát, illetve Orosháza-Béke Tsz (helyesen Bónum-téglagyár) 88. sír téglalap alakú, faragott csontlemezét, illetve a székkutasi 8. sír keresztjét (Vida 2002, 187–189).

⁴⁰⁰ MRT 10, 105. t. 16–17.

⁴⁰¹ B. NAGY 1993, 155, 3. kép 1; B. NAGY 2003, 6. kép 5.

⁴⁰² Ugyancsak a székkutasi temetőben kerültek elő a vas koporsókereszttek. Ezeknek a tárgyaknak a hitvilágban játszott szerepe az előfordulások sporadikus volta miatt nehezen megítélhető.

igyekezett hangsúlyozni az ékszer nyakék jellegét. A sírban egy fehér színű, üveg mozaikkocka is előkerült, amelyet az ásató a kereszt közepére rekonstruált.⁴⁰³ A gyöngyök közé fűzött, szélesedő szárú bizánci keresztnek formai párhuzamai főként a Bizánci Birodalom peremterületeiről ismertek, és általánosak a Meroving-kori alamann és bajuvár temetőekben, illetve az italo-bizánci emléktárgyakban. A tárgy egyes motívumai alapján a keresztet Garam Éva – László Gyulához hasonlóan – avar gyártmánynak tartja, és a kísérőleletek alapján 7. század elejére keltezi.⁴⁰⁴ A székkutasi temető belső kronológiája alapján a sírt valamivel fiatalabbnak kell tartanunk, megásására a század közepénél hamarabb nem kerülhetett sor, a gyöngyanyag vizsgálata ugyanezt az eredményt mutatta.⁴⁰⁵

Az amuletteket nem feltétlenül csak gyöngysorba fűzték, előfordul karneolgemma idős nő gyöngyei között,⁴⁰⁶ átfúrt állatfog a nyakban idős nő sírjában,⁴⁰⁷ vaddisznóagyar egy nő medencéjében,⁴⁰⁸ átfúrt madárcsont,⁴⁰⁹ félhold alakú és kerek ólomlap a bal kéznél idős nő sírjában,⁴¹⁰ üvegdarabok: pl. üvegedény peremtöredéke, kelta üveg karperec töredéke feltehetően a tarsolyban, férfi- és női sírban egyaránt,⁴¹¹ miniatűr bronzkés vékony, elnyújtott bronz láncszemekkel együtt férfisírban, a bal combcsontnál.⁴¹²

Néhány esetben férfiak sírjaiból is előkerült gyöngy:⁴¹³ általában egy, legfeljebb 3-4 szem a kéz, illetve a medence tájékán. Előkelő lovas férfisírban gyöngy tehát nemcsak a kora avar kor, de a késő avar kor idején is előfordul,⁴¹⁴ Bóna István ázsiai hagyománynak tartja, szerinte a temetéskor kerülhettek a halottra,⁴¹⁵ de végső soron bármi más, akár babonás okból is viselhették, tarthatták tarsolyukban az itt eltemetett férfiak.

A legtöbb pénzlelet egyértelműen római kori, hat lelőhelyen kilenc sírban fordult elő,⁴¹⁶ férfiak, gyermekek, illetve főként nők temetkezéseiben. Előkerülésük helye változatos, a legtöbb példány a mellkason, a nyakban, az állkapocsnál, illetve gyöngyök közé fűzve jelenik meg, de előfordul a jobb kéznél és a bal medencelapátnál is, tehát a nyakban viselték vagy a tarsolyban tartották a hasonlóan szórványosan előforduló, főként római üvegedény töredékekhez hasonlóan. Ilyen értelemben ezeket a tárgyakat tehát az obulustól eltérően a viselet részeinek kell tekintenünk.

Főként a nők, ritkán a (lány)gyermekek viseletéhez tartoztak a *karperecek*, de a fülbevalóknál és gyöngyöknél jóval kisebb számban (54). Kétharmaduk bronzból, egyharmaduk vasból, illetve egyszer ólomból készült. A karpereceket az esetek kétharmadában párban viselték, ezek anyaga főként bronz. A vasból készültek többségében egy példányban kerülnek elő, és egyértelműen gyakoribbak a jobb alkaron: a fél pár karperecek előkerülési helyét az esetek háromnegyedében ismerjük (16), ebből 10 vasból készült volt a jobb alkaron, kettő a balon, és két-két bronz a jobb és a bal oldalon. Egyszer előfordult, hogy mindkét vas

⁴⁰³ B. NAGY 2003, 18.

⁴⁰⁴ GARAM 2001, 61–62.

⁴⁰⁵ PÁSZTOR 2003, 344, 348.

⁴⁰⁶ Szarvas-Grexa-téglagyár 366. sír.

⁴⁰⁷ Nagymágocs-Ótompá 82. sír.

⁴⁰⁸ Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 86. sír.

⁴⁰⁹ Mindszent-vasútállomás 1. sír.

⁴¹⁰ Hódmezővásárhely-Cinkus 3. sír.

⁴¹¹ Szarvas-Grexa-téglagyár 230., 302. sír; Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje 8. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 182. sír.

⁴¹² Szentes-Kaján 194. sír.

⁴¹³ Pitvaros 51., 198. sír; Szarvas-Grexa-téglagyár 401., 408. sír; Szegvár-Szőlőkalja 96., 124. sír; Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 40., 67. sír; Szentes-Kaján 67. sír; Szentes-Nagyhegy II (Musa 1929) 15. sír, (Musa 1931) 37. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 239., 271. sír.

⁴¹⁴ BENDE 1998, 198, 199, 11. kép 16.

⁴¹⁵ BÓNA 1979, 27.

⁴¹⁶ Szegvár-Szőlőkalja (1), Orosháza-Bónum-téglagyár (4), Szentes-Kaján (1), Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (1), Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (1), Szentes-Gógány (1).

karperecet a jobb karon viselték (Szegevár-Szölőkalja 149. sír). Egy sírban volt három db bronzkarperec, kettő a jobb, egy a bal alkaron. Ritka ékszerként bronzdrótból sodrott vagy fonott karkötővel is találkozunk, mindig párban, egyszer a jobb alkaron előkerülő vas karpereccel volt együtt.⁴¹⁷

A 29 sírban előkerülő, főként bronzból készült huzal-, pánt- és fejesgyűrűket – utóbbiak anyagaként kétszer az ezüst és egyszer az arany is előfordul –, amennyiben ismerjük előkerülésük helyét, egyértelműen főként a jobb kézen találjuk (18), nagyrészt egyet (14), ritkábban kettőt is (4). A viselet helyeként a bal kéz nem jutott számottevő szerephez (4). Egy-egy gyűrű mindkét kézen ugyancsak előfordul (4), és amennyiben nem egy típushoz tartoznak, úgy megfigyelhető, hogy a jobb kézen viselték a díszesebb, értékesebb darabot: Szentes-Berekháton, Buzi Farkas Imre földjén, az 5. sírban a jobb kézen egy fejes, míg a balon egy pántgyűrű volt, Kajánban a 329. sírban a jobb kézen egy arany, a balon egy bronzból készült fejesgyűrű volt. Bár a gyűrű főként a nők melléklete, háromszor gyermek és kétszer férfisírban is előfordul, előbbiekben a jobb, utóbbiakban egyszer a jobb, egyszer a bal kézen. A férfisírok a Szarvas-Grexa-téglagyári temetőből valók és a nemmeghatározást az embertani vizsgálat is alátámasztja.

A *varkocsszorító* kizárólagosan a férfiak ékszere, a vizsgált temetők között 5 lelőhelyen, hét, főként övgarnitúrák sírból vált ismertté, de további három lelőhelyen négy olyan temetkezés anyagában is előfordul, amelyeket a temetkezési szokásokra vonatkozó adatok hiánya miatt nem szerepeltettünk a katalógusban.⁴¹⁸ A kajáni, a három nagyhegyi, a két mártélyi, illetve a szentes-jaksori sírban főként páros fülbevaló-viselet is jellemzi ezeket a férfiakat, a nagyhegyi sírok közül kettő, illetve a kajáni sír lovassír is volt egyben. A területről ismert kevés fegyverlelet közül négy (három kard és egy lándzsa) köthető a varkocsszorítót viselő férfiakhoz, három Mártélyről és egy Nagyhegyről. Ez a hosszú életű ékszer a 7. század utolsó harmadában tűnik fel az egész avar kori leletanyagban és a 8. század végét is megéri,⁴¹⁹ ezt a ritkább, de az egészen késői előfordulást a szentes-felsőcsordajárási sír leletei alapján a területre vonatkozóan mi is megerősíthetjük. Ugyanakkor a ló eltemetése, a jó minőségű övgarnitúrák, a gyakran nemesfém ékszerviselet és a fegyverek gyakran együttes előfordulása egyértelműen feltűnő a 7. század utolsó harmadától a 8. század első feléig terjedő időszakra keltezhető, a területéről származó sírokban, és az itt eltemetett férfiak kiemelkedő rangját jelzi, összhangban a Tótipusztá–Igar–Dunapentele kör elterjedési területén tapasztaltakkal.⁴²⁰

⁴¹⁷ Pitvaros 96. sír; Szentes-Kaján 23. sír; Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje 86. sír.

⁴¹⁸ Pitvaros 218. sír; Szarvas-Horváthpuszta 2. sír; Szentes-Kaján 388. sír; Szentes-Nagyhegy (II, Vass 1941) 3., 31., 34. sír; Örménykút 4. sír. A katalógusban nem szereplő lelőhelyek: Szentes-Felsőcsordajárási 6. sír (csak függesztőfüle van meg, a síregyüttes további tárgyai: egybeöntött testű, díszítetlen csat, öntött, keskeny pajsza alakú, kétagú veretek, kettős lapú, laposindás, függesztőfüles nagy- és kisszívvégek, díszítetlen lyukvédők és mellékszívveretek); Szentes-Jaksor-Kettőshalom N sír (a tárgy függesztőfüle, préselt verettörödékek, törödékes fülbevalópár, nyílcsúcs (?) tüskéje); Mártély-Csanyi-part B és 7. sír (a kísérőleletek leírását lásd a fegyverekről szóló fejezetben, 210–211. j.). András J. gyűjtésében Nagyhegyről, ugyanebből a temetőrészről még szerepel a 15. sír is, ebben azonban nem volt varkocsszorító (vö. ANDRÁSI 2000, 107, No. 131; KJM RégAd: 387-92).

⁴¹⁹ ANDRÁSI 2000, 118.

⁴²⁰ GARAM 1978, 212; ANDRÁSI 2000, 121.

8. A TÁRGYI MELLÉKLETEK SZEREPE A TEMETKEZÉSI RÍTUSBAN

8.1. ESZKÖZÖK

A leggyakrabban előforduló, mellékletként sírba kerülő munkaeszköz a nőkhöz kötődik. *Orsógomb* 38 lelőhelyen 432 sírban, orsókarika 17 sírban volt (két sírban együtt, illetve az előbbiből két sírban két db), amelyek többségében nő, 36 sírban gyermek és fiatal nyugodott, de a tárgytypus 9 férfisírban is ismertté vált, utóbbiak közül hét esetben embertani vizsgálat támasztja alá a nemmeghatározást.⁴²¹ Az orsógomb elhelyezkedésében a bal és a jobb oldal szinte azonos mértékben jutott szerephez, illetve az előkerülés helye mindkét oldalon főként a kéz és a medence melletti terület. Majd kisebb esetszámban, egyenletesen csökkenő mértékben fordul elő a koponya irányában az alkar, a könyök, a felkar és a váll mellett, illetve valamivel ritkábban, de ugyancsak fokozatosan csökkenő mértékben a lábak felé, a combcsont, a térd, a lábszár mellett. Pontosán ez a szabályos, a vállaktól a térdekig terjedő sávban való előfordulás jelezheti, hogy nemcsak maga a nehezék, hanem a teljes orsó a sírba kerülhetett. Bár a kerámia orsógomb az egyik legjellegzetesebb avar kori melléklet, a tiszafüredi temetőben mindössze 12 db került elő belőle,⁴²² tehát előfordulásának gyakorisága nem éri el az 1%-ot, és még ennek az egyszerű, vélhetően a divattól független funkcionális tárgytypusnak az alkalmazásában is voltak regionális különbségek.

Csont *botvég* három sírban került elő, Szegvár-Szőlőkalján a 67. gyermek- és a 73. férfisírban (utóbbi tárgy anyaga mészkő) a jobb térd és a bal lábszár mellett, Székkutason a 488. fülkesírban a fiatal halott jobb bokája mellett feküdt. Szentés-Kaján temetőjében a 226., 327., és 389. sírban volt hasonló csonttárgy, egy női és két férfisírban, a bal combtőnél, a jobb kéznél, illetve a női sírban a bokák között.⁴²³ A túlnyomórészt közép avar kori férfisírokból származó, az egész avar szállásterületen elterjedt eszköz másutt is leggyakrabban a lábak környékén került elő.⁴²⁴

A székkutasi 349. férfisírban egy *vaskalapács* volt a jobb bokánál, illetve a szentes-kajáni 159. férfisírban a jobb könyökhajlatban került elő egy hasonló tárgy. Ezek minden bizonnyal elsősorban eszközök, és csak másodsorban fegyverek voltak, ahogyan az a balták, szekercék esetében is jogosan feltételezhető.⁴²⁵

Az egyetlen csont *sótartó* is mellékletként kerülhetett a nagymágocs-ótompai 71., lemez övgarnitúras férfisírba, a koponya mellé.

Vassarló a vizsgált anyagban 11 lelőhely 21 sírjából ismert⁴²⁶ kétharmad részt férfiak (a meghatározott

⁴²¹ A székkutasi 473. sírnál a nemmeghatározás problematikus lehet, mivel gyöngysor is előkerült a sírban.

⁴²² GARAM 1995, 337.

⁴²³ Garam Éva gyűjtésében a kajáni sírok szerepelnek (GARAM 1998, 115, No. 30/a–c), közülük a 216. sírban az eredeti dokumentáció szerint nem volt ilyen tárgy, említése tévedés a Korek-féle alapközlésben. Koreknél hasonlóan téves adat, hogy a 327. sírban a bal térden átfektetett kés nyelénél volt a tárgy (KOREK 1943, 38), a sírlapon előkerülésének helyeként egyértelműen a „jobb kéznél” megfogalmazás szerepel. Madaras László feldolgozásában már a helyes adatok szerepelnek (MADARAS 1991, 69).

⁴²⁴ GARAM 1998, 117, 119.

⁴²⁵ TOMKA 1979, 70.

⁴²⁶ Endrőd-Bacsa-lapos 7. sír; Nagymágocs-Ótompa 11., 21., 116. sír; Orosháza-Béke Tsz 105. sír; Szarvas-Grexa-téglagyár 59. sír; Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom 44. sír; Szegvár-Kórógyszentgyörgy A sír; Szentés-Kaján 77., 79., 81., 209., 213., 453. sír; Szentés-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje 11. sír; Szentés-Nagyhegy (II, Musa 1929) 8., 15. sír, (II, Somogyi 1930) 60. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 129., 183. sír; Gerla 5. sír(?). Említhetünk még a korszakba tartozó sarlóleleteket a területről, olyan sírokból és temetőkből, amelyek nem kerültek be a katalógusba, mert a sírokról leírás nem maradt fenn, csak a tárgyakat, leletegyütteseket ismerjük:

esetekben kétszer matusus, egyszer adultus korúak), egyharmad részt nők sírjaiból, közöttük a legfiatalab-
bak kivételével minden korosztály képviselve van. A halottak között egy gyermek is van. A sarlós sírok
közül kettőnek nem volt egyéb lelete, a többi sír kíséreléti főként orsógomb, vaskés, vaskarika, a sírok
felében az előbbiekkal együtt vagy nélkülük csak egy vagy két vascsatot találtak. Mindössze a kajáni
77. sírban volt egy gyöngyberakásos övgarnitúra, az egyik nagyhegyi férfisírban egy gyöngy, a berekháti
sírban egy karika-fülbevaló, illetve egy női sírban vas karperecpár. Mégsem állítható egyértelműen, hogy
a sarlós sírok többsége szegényes mellékletű lett volna, mert a még ismerhető – mind Szentes környéki
– leletegyüttesek tárgyakban gazdagabbnak tűnnek: a jaksori 16. sírban sugaras fülbevalópár, az alsóréti
1. sírban öntött, griffes övgarnitúra volt, a felsőcsordajárasi 44. lovassír férfi-nő kettős temetkezés lehe-
tett szalagfonatos, lemez övgarnitúrával, bronz karperec- és gyöngycsüngős fülbevalópárral. A gazdagság
másfajta fokmérője, hogy a székkutasi 129. női sírban volt a mindössze négy, fülkesírba temetett egész ló
egyike. A legtöbb sarlós sír a kajáni temetőből származik, itt a halottak feltehetően mind férfiak voltak, és
a hatból öt sír a temető délkeleti felében, egy sávban fekszik. A sarló sírba kerülése időrendileg nem szű-
kíthető le különösebben a vizsgált időszakon és területen belül, talán csak a legidősebb sírokból nincs rá
példa. Ez összhangban van azzal a megállapítással, hogy a sarló sírba helyezése nagy számban a 7. század
utolsó harmadától jellemző és válik általánossá,⁴²⁷ bár előfordulására, ha csak egyetlen esetben is, már a
kora avar korszakból is van példa a területről (Gyula-Dobos I. utca 1. sír).⁴²⁸

A sarlót legtöbbször egyértelműen a hasra helyezték (12), előfordul a test más részein: a jobb kéznél,
a jobb felkarnál, a bal combcsont fején (119. kép 2), a lábszárakon (3), illetve egyszer a halott alatt. Pontos
helyéről két esetben nincs közelebbi információnk. A tárgy előkerülésének jellemző helye – amely megfelel
az avar korban általános előfordulásnak – illetve a gazdag néprajzi analógiák alapján minden bizonnyal a ba-
jelhárító szerepű eszközök közé tartozik,⁴²⁹ csakúgy, mint a Szarvas-Grexa-téglagyári temető 236. sírjában,
a matusus korú férfi hasára helyezett *irtókés*.

Az örménykúti 1. sírban az avar kori emlékműanyagban egyedülálló vas *fűrészlap*⁴³⁰ feküdt a jobb comb-
csont belső oldala mellett, helye alapján inkább egyszerű melléklet, és nem tartozik a bajelhárító szerepű
eszközök közé.

Lehetséges, hogy még csak nem is mellékletként, hanem a sírgödör kiásásakor maradhatott a szeg-
vár-szőlőkaljai 81. sírban, a koponya mögötti gödörben, a sírgödör bal oldali fala mellett, lapjával a sírfal
felé, álló helyzetben a földbe szúrva egy *vas ásólapát*. Ha előkerülése többféle értelmezésre ad is lehető-
séget, azt mindenképpen bizonyítja, hogy a sírgödör sarkaiban mutatkozó gödröt valóban kimélyítették, és
nem csupán a koporsó lábának földbenyomódásával van dolgunk.

Ugyancsak Szegvár-Szőlőkaljáról, a 109. sírből, egy matusus korú nő temetkezéséből származik az
egyetlen hangszerlelet, egy *csont kettőssíp*, amelynek pontos sírbeli helyét azonban sajnos nem ismerjük.
Ennek a különleges tárgytipusnak a lelőhelyei az Alföldön, a Tisza és a Zagyva mentén (Alattyán, Felgyő,
Jánoshida, Kunmadaras, Szegvár), illetve a Duna jobb partján (Rácalmás-Rózsamajor), az Észak-Dunán-
túlon (Balatonfüzfő, Tatabánya-Alsógalla), illetve a Dráva mentén (Bjelo Brdo) található,⁴³¹ illetve a hi-
vatkozott két gyűjtést egy további lelőhellyel, Bonyhád-homokbányával egészíthetjük ki.⁴³²

Gyula-Szabadka (MEDGYESI 2002, 153), Szentes(Kunszentmárton)-Jaksor 16. sír, Szentes-Alsórét 1. sír, Szentes-
Felsőcsordajárás 44/a, 123. sír (utóbbiban a hason, MFM RégAd: 1708-93), Szentes-Nagyhegy (I, Juhász 1928)
82. sír, (II, Musa 1929) két azonosítatlan sarló (KJM RégAd: 385-92).

⁴²⁷ SOMOGYI 1982, 194.

⁴²⁸ LÓRINCZY 1998, 10. kép.

⁴²⁹ SOMOGYI 1982, 191–193.

⁴³⁰ BENDE 2003a, 2. kép 4.

⁴³¹ KOZÁK 1997, 199; CSAJÁGHY 1998, 28–29.

⁴³² Ódor János leletmentése, 2003.

8.2. FEGYVEREK

A területen előkerült fegyverek száma rendkívül csekély, 12 lelőhelyen 23 sírban fordultak elő.

A vizsgált sírok anyagában három *vaskard* van: Orosháza-Bónum-téglagyár 51. matusus korú férfisírjában a kard a halott bal oldala mellett feküdt a válltól kezdődően, kísérőleletei öntött, pajzs alakú, laposindás bronzveret, vaskés, vascsat volt. A másik két lelet a szentes-nagyhegyi temetőből származik. A 3. sír (II, Vass 1941) az egyik leggazdagabb mellékletű, a 8. század első felére keltezhető lovas férfisír volt, ahol a kard a halott jobb oldala mellett feküdt, öntött, indás övgarnitúra, varkocsszorítópár, bogyócsüngős arany fülbevalópár kíséretében. Csak bizonytalan adattal rendelkezünk a másik nagyhegyi sírra vonatkozóan (I, Gálfy 1932, 223. sír), ahol a sírleírás lándzsát, Csallány Dezső kéziratot tárgyleírása kardot említ, egyik tárgy sincs azonban meg. További három kardleletet említhetünk még Mártély-Csanyi-part lelőhelyről (1891/7. és 8. sír, 1900/2. sír),⁴³³ ahonnan ugyan ismerünk összetartozó leletegyütteseket, de a sírokról magukról nem maradtak fenn feljegyzések.⁴³⁴

Szablya három sírból való. Szarvas-Káka, Kettőshalmi-dűlő 6. sírjában, egy felnőtt kirabolt temetkezésében csak a fegyver és egy vasrúd(?) volt, a jobb oldalon, szorosan a test mellett, a kulcscsonttól a térdig. A szentes-kajáni 33. lovas, kutyás(?), rönkkoporsós, hiányos bronzlemez övgarnitúras férfisírban a szablya a halott bal oldala mellett feküdt, a térdig. A székkutasi 541. férfi lószerszámos fülkesírjában csuklózsinórtartós szablya került elő szorosan a test bal oldala mellett, markolata a bal alkaron feküdt, vége a lábszár közepéig ért. A fegyver előfordulásai a 7. század utolsó harmadára, legfeljebb a 8. század elejére keltezhetőek.

Vaslándzsára négy adatunk van, valamennyi esetben csak a síregyütteseket ismerjük: a katalógusban szereplő Szentes-Nagyhegy (II, Musa 1929) 31. lovas férfisírjából: karika-fülbevaló, lemez övgarnitúra társaságában került elő a lándzsa, pontos helyét azonban nem jegyezték fel. A többi lándzsa Mártély-Csanyi-part B sírből,⁴³⁵ Szentes-Felsőcsordajárás 28. sírből, illetve Szentes-Lapistó 109. sírből származik.⁴³⁶

Fokos 6 sírban volt, 4 lelőhely anyagában.⁴³⁷ Előfordul egyrészt a 7. század utolsó harmadára keltezhető lószerszámos és fülkesírokban, mint Szarvas-Grexa-téglagyár 57., 189. sír, Nagykamarás 7. sír, másrészt részben ugyancsak erre az időre, illetve a késő avar kor végére keltezhető övgarnitúras, de nem lovas férfisírokban: Szentes-Kaján 101. sír, 225. sír és Szentes-Nagyhegy (I, Gálfy 1932) 214. sír. A fokos helye főként a jobb oldalon, a lábak mellett volt, Szarvason a 189. sírban az ásató feljegyzése szerint a jobb bokacsontba vágva került elő.

Csontos íj és íjtegez Szarvas-Grexa-téglagyár 200., 324. sírjában vált ismertté a temető korábbi, a 7. század közepe utánra keltezhető részéből, az előbbi sír lószerszámos temetkezés volt. Az avar kori tegezdíszítő csontlemezek vizsgálata során Straub Péter a 324. sírnek a kora avar koron belüli késői kronológiai helyzetét bizonyította.⁴³⁸

⁴³³ FARKAS 1892, 424, F és G tábla; PÁRDUCZ 1937, 177–178, XVIII. t. 6, 10.

⁴³⁴ Az 1891/7. sír leletei: bogyócsüngős ezüst fülbevaló (3 db), henger alakú, préselt, bronz varkocsszorító, profilált keretű, vésett szalagfonatos, aranyozott bronzcsat, ezüstlemez szíjvégek, bronzlemez veret, aranylemezek. A 8. sír leletei: keskeny pajzs alakú, gyöngyözött keretű, öntött, bronz övveretek, vésett-poncolt mellékszíjveretek, függesztőfüles, laposindás nagyszíjvég, préselt, ezüst szíjvégek, vascsatok, továbbá gyöngycsüngős, arany fülbevalópár és faragott csont tütartó, korongolt korsó. Az 1900/2. sírban bogyócsüngős arany fülbevalópár, vaskés, kézzel formált edény volt.

⁴³⁵ FARKAS 1892, 415–416, B tábla. A sír hiányos leletei: sodrott karikájú, gyöngycsüngős, arany fülbevalópár, gyöngycsüngős bronz fülbevaló, préselt, arany varkocsszorítópár, öntött övgarnitúra: gyöngyözött keretű, indás testű bronzcsat, ívelt oldalú, tokos, állatküzelmi jelenetes-indás nagyszíjvég, többféle típusba tartozó, hasonló formájú kisszíjvégek, kerek övveretek, téglalap alakú, kéttagú, indás veretek, akasztóveret, kerek bronz érmeutánzat.

⁴³⁶ A sírok közöletlenek. Kísérőleletek: az előbbi sírban vascsat és kova, az utóbbiban vaskés, vascsat, vas nyílhegy (KJM Itsz.: 54.7.151–154., 55.81.169–172.; MFM RégAd: 1708-93, 1709-93, MNM RégAd: XI.278/1961).

⁴³⁷ Egy szórvány fokos ismert még Hódmezővásárhely-Tarjánvég lelőhelyről (HAMPEL 1897, 470, CCCXVII. 90).

⁴³⁸ STRAUB 1997, 125, 3. táblázat.

A leggyakrabban előkerülő fegyver a *nyílhegy* (a vizsgált anyagban 9), amely mindössze a Szarvas-Grexa-téglagyári 324. sírban került elő más fegyverrel, íjjal és íjtegezzel, mondhatni rendeltetésszerűen, minden más esetben valószínűbbnek tartjuk az éles, hegyes vastárgynak tulajdonított egyfajta bajelhárító szerepet, pl. Székkutason, a 8. sírban – amely egyébként nő-gyermek kettős sír – egy nyílhegy feküdt a lábcsontoknál, a sír fala mellett vagy a gyulai 2. sírban az együtt eltemetett férfi és nő érintkező kezeinél volt a tárgy.

A pitvarosi 51. sírban a lókoponya mellől került elő egyetlen vas *páncéllemez*.

A vizsgált területen és korszakban tehát a fegyver rendkívül ritka melléklet, kevés előfordulása elsősorban a 7. század második felére, illetve a késő avar kor első felére jellemző. A szálfegyverek (9), a fokosok (7), a lándzsa (4) és az íjak (2) együttes száma (22) nem éri el a vizsgált sírok egy százalékát. A fegyveres temetkezések fontos jellemzője, hogy csak egyetlen fegyvert tartalmaznak, a csekély számú előfordulás ellenére is kiemelkedő azonban Mártély (három kard és egy lándzsa), Szentes-Nagyhegy (két kard, egy-egy lándzsa és fokos), Szentes-Kaján (egy szablya, két fokos). A fegyveres lelőhelyek többsége a Tisza mentén, Mártély fölött, illetve a Körösszögben csoportosul. Az Alföld legnagyobb sírszámú temetőjével, Tiszafüreddel összehasonlítva, melynek sírszáma kb. 40%-a a most vizsgált sírmennyiségnek, a szálfegyverek aránya négyszerese, a fokosok előfordulásának gyakorisága ötszöröse az itt tapasztaltnak. Míg a lándzsa előfordulása – leggyakrabban lósírokban – a tiszafüredi temető emblematikus jellemzője, addig ennek a fegyvertípusnak csak néhány példája van a területen, előfordul ugyanakkor csontos íj és nyíltegez (ha nem is nagy számban), ami Tiszafüreden teljesen hiányzik.⁴³⁹

8.3. OBULUS

Az egyetlen arany sírobulus, egy kerek, préselt aranylap Endrőd-Doboskert lelőhelyen, egy bolygatott, de a leletkörre⁴⁴⁰ jellemzően gazdag női sírban került elő, pontos helyét azonban az előkerülés körülményei miatt nem ismerjük.⁴⁴¹ Vélhetően szintén obulus lehetett Mártély-Csanyi-part B, lándzsás sírjában egy kerek, préselt bronz érmeutánszat.⁴⁴²

8.4. EDÉNYEK

A területen, a vizsgált sírok között 286-ban, 28 lelőhelyen fordult elő kerámiamelléklet, tehát az edények előfordulásának aránya összességében átlagosan 9% alatt marad.

A teljesen feltárt temetők közül nem fordul elő Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom temetőjében (48 sír), a közepes és nagyobb (20 fölötti) sírszámú lelőhelyek közül Szarvas-Rózsáson (120), Örménykúton (31 sír), Nagykamaráson (27 sír) vagy Gerlán (23 sír).

A nagyobb temetőrészek között a sírszámhoz viszonyított előfordulása csak szórványos a két orosházi temetőben (2–4%), vagy a teljesen feltárt Endrőd-Bacsalaposon (3,8%). Előfordulása valamivel az átlag alatt vagy a körül mozog Nagymágocson (9,4%), Pitvaroson (7,5%), Szarvas-Grexa-téglagyári temetőjében (4,9%), Szentes-Kajánban (8,4%), Szentes-Kistőkén (5,8%), Székkutason (6,3%), valamivel magasabb a Csallány Gábor-féle két szentes-berekháti temetőben (13,7% és 17%), Szentes-Nagyhegy

⁴³⁹ Vö. GARAM 1995, 324–354.

⁴⁴⁰ GARAM 1978.

⁴⁴¹ A közép avar kor sírobulussal keltezhető leletkörének meghatározása Garam Éva munkája, aki gyűjtésében a területről említi a Mártély(-Csanyi-part) 1. sírt (GARAM 1978, 211, No. 13), ahonnan csak a síregyütteseket ismerjük, a sírok leírását nem, így a lelőhely nem szerepel a katalógusban.

⁴⁴² FARKAS 1892, 415–416, B tábla 14.

vizsgált sírjaiban (17%), és egyértelműen kiemelkedő Szegvár-Szőlőkalján (68%), ahol a sírok több mint kétharmadában fordult elő kerámiamelléklet⁴⁴³. Csak e két utóbbi lelőhelyen volt két edény egy sírban, Nagyhegyen három, Szőlőkalján négy temetkezés mellékleteként.

A kerámia-mellékletadás és a nemek összefüggéseit vizsgálva szembetűnő, hogy mind az összes sírt, mind a csak embertanilag meghatározottakat, mind az egyes temetők többségét tekintve a nők előfordulásának aránya számottevően meghaladja a férfiakét és a gyermekekét, utóbbiak gyakorisága az összes vizsgált sír esetében közel azonos (9. táblázat). Az egyes temetők között vannak kisebb eltérések, elsősorban a gyermekek számát illetően. Szentes-Kaján és Szentes-Nagyhegy temetőjében a gyermekek száma – általában is – nagyon alacsony vagy teljesen hiányoznak a kerámiamellékletes sírok közül, ennek magyarázata nagy valószínűséggel a gyermeksírok megfigyeltségének alacsony aránya. Szarvas-Grexa-téglagyár esetében a sírok között gyermeksírt nem találunk, és a férfiak száma nem marad el, sőt kis mértékben meg is haladja a nők számát. Az edénymellékletek 80%-a fülkesírokból került elő, és a kerámia-mellékletadás szokása a temető használatának korábbi időszakára jellemző, az edénymellékletes férfisírok főként fülke- és lószerszámos temetkezések. A hasonlóan nagy számú fülkesírt tartalmazó székkutasi temetőben is megfigyelhető, hogy a temető használatának korábbi időszakában a felnőttek, és azon belül a férfiak előfordulása magas, a hat kerámiamellékletes fülkesír és a három lószerszámos temetkezés főként maturus korú férfiak nyughelye volt.

<i>Lelőhely</i>	<i>Edények száma</i>		<i>Férfi</i>		<i>Nő</i>		<i>Gyermek</i>		<i>Egyéb</i>	
<i>Összes vizsgált edényes sír</i>	286	8,7%	72	25,2%	117	40,9%	63	22%	34	11,9%
<i>Embertanilag meghat. sírok</i>	158	55,2%*	45	28,5%	63	39,9%	42	27,8%	6	3,8%
<i>Pitvaros</i>	17	7,5%	3	17,6%	6	35,3%	8	47%	–	–
<i>Szarvas-Grexa-téglagyár</i>	21	4,9%	10	47,6%	9	42,9%	–	–	2	9,5%
<i>Szegvár-Szőlőkalja</i>	62	68%	18	29%	26	42%	17	27,4%	1	1,6%
<i>Szentes-Kaján</i>	39	8,4%	8	20,5%	23	59%	5	12,8%	3	7,7%
<i>Szentes-Nagyhegy</i>	37	17%	6	16,25%	16	43,25%	3	8,1%	12	32,4%
<i>Székkutas-Kápolnadűlő</i>	34	6,3%	8	23,5%	11	32,4%	12	35,3%	3	8,8%

9. táblázat: Az edénymelléklettel eltemetettek nemek szerinti megoszlása a nagyobb temetőkben és temetőrészekben (a *-gal jelölt szám nem az össz sírszámhoz, hanem az összes edénymellékletes sírhoz viszonyított százalékos adatot mutatja)

A kerámiamelléklet helye az esetek több mint felében (53%) a lábak, elsősorban a lábfejek környéke (pl. 116. kép 6–7), gyakori, de az előzőnél lényegesen kevesebb a koponya mellé állított edény (31%), amely a felsőtest mellé csak elenyésző százalékban kerül (5,6%). Az esetek egy tizedében a kerámiamelléklet közelebbi helyét nem ismerjük.

Szegvár-Szőlőkalján az edénymellékletes sírok nagy száma miatt még szembetűnőbb a lábak környékének meghatározó szerepe az edények helyeként (85%).

Bár a koponya környéke ebből a szempontból csak a második leggyakoribb terület, de egyes lelőhelyeket mégis ez jellemez. Ilyen – az edények változó nagyságrendű előkerülése mellett – Orosháza-Béke Tsz (83%), Szarvas-Grexa-téglagyár (90%), Szentes-Berekhat, Farkas-tanya I (100%), Székkutas-Kápolna-

⁴⁴³ Egy kivételtől eltekintve csak a szőlőkaljai edények között fordulnak elő – és kiemelkedő számban (8) – a csücskös, illetve négyszögletes szájkiképzésű edények, amelyek kora avar kori előfordulásuk mellett kimutathatóak közép avar környezetben is. Kiemelkedően gyakran fordulnak elő a Duna–Tisza közén, a Mezőföld térségében és az Észak-Dunántúlon. Előkerülésük helye a sírban rendszerint a lábak környéke. A tárgytipus részletes vizsgálatát Vida Tivadar végezte el (VIDA 1992).

dülő (62%). Szarvason és Berekháton egyértelműen a fülkesírok – és azokban mindig a koponya mellé, mögé, a fülke szájába helyezett edény – teszik ki az esetek többségét. Az utóbbi kis sírszámú fülkesíros temetőkezdeményben ötből 3 sírban volt edény, Szarvason az edények mindegyike a temető idősebb csoportjaiban került elő. Székkutason aknasírban is nagyobb számban jellemző a koponya mellé helyezett edénymelléklet. Az edénytípusok, a kísérőleletek és a megfigyelhető egyéb temetkezési szokások – illetve hiányuk – alapján azt mondhatjuk, hogy a kerámiamelléklet-adás jellemző volt a székkutasi temető egész használati idejére, de jellemzőbb a temető használatának első felére (lószerszámos sírok, préselt, illetve lemezes övgarnitúrák), a késői időszakból lényegesen kevesebb jól azonosítható példát ismerünk. A sírok elhelyezkedése viszonylag kiegyenlítettnek mondható a temető egész területén (127. kép 1–2). Ugyanakkor a pitvarosi temetőben az idősebb fülkesírok egyikében még megtaláljuk az edénymellékletet, a fiatalabbakban azonban már nem fordul elő.

Mindennek időrendi tanúsága is van: az edények koponya mellé helyezése a vizsgált területen és anyagban a 7. század második felében a legjellemzőbb, és gyakorisága a korszak vége felé egyre csökken. Ez összhangban lehet azzal a ténnyel, hogy a kora avar korban a Tiszántúlon (80 lelőhely 230 edénymellékletes sírja alapján) az edények döntő többsége még a koponya mellől került elő.⁴⁴⁴

Favödörre utaló vasabroncs alig akad a vizsgált anyagban, 8 lelőhely 15 sírjában valószínűsíthető,⁴⁴⁵ fele férfiak, másik fele inkább nők, kisebb részben gyermekek sírjaiban. Legtöbbször egy-egy vaspánt került elő, és csak három vödörnél volt meg valamennyi abroncs és maga a fül is (Örménykút 14. sír;⁴⁴⁶ Pitvaros 160. sír – 69. kép 1; Szentes-Nagyhegy (I, Musa 1929) 170. sír). Helyük a bal könyökhajlatban, a koponya mögött és a lábknál volt. A két előbbi példa éppen a 7. század utolsó, a 8. század első negyedére keltezhető, de pl. a pitvarosi 84. sír a temető legkésőbbi sírjai közé tartozik, a temető északi szélén ásták meg, amelyet a korszak végén újra használatba vettek (131. kép 3). A vödrök szórványos előfordulása a jellemzőbb kísérőleletek alapján (tüszős öv; öntött, griffes illetve másutt keskeny pajzs alakú veretekből álló övgarnitúra) az egész korszakban jellemző.

Faedény peremverete 6 lelőhelyen 11 sírből valószínűsíthető.⁴⁴⁷ A sírokban főként férfiak, kisebb részben nők és egy gyermek nyugodott. Kevéske előfordulása a vizsgált időszak első feléhez köthető, és bár előkerül a medence környékén, nagyobb számban található a koponya mögött és a lábak táján.

Annak meghatározására, hogy mit tehettek az edényekbe, Foltiny István tett kísérletet azzal, hogy megvizsgáltatta a hódmezővásárhely-cinkusi edények földtartalmát, de a korabeli gyakorlat csak az ásványianyag-tartalmat tudta kimutatni.

A pitvarosi edények földtartalmának vizsgálata⁴⁴⁸ kimutatta egyrészt, hogy az edények nem tartalmaztak ételmaradványokat, nem került elő kásátöredék. Viszont sok volt a töredékessége miatt fajra nem azonosítható gabonaféle szemtermés (84., 39., 211. sír). A 93. sírban árpa szenült szemtermései is előfordultak. Az archaeobotanikai vizsgálatot részben megerősítette, részben kiegészítette a mikro- és makrofossziliák vizsgálata. Eszerint némely mintákban a gombaspórák dominálnak, főként olyanok, amelyek a gabonákat károsítják. Emellett azonban van olyan minta is (39. gyermeksír), amelyekben rendkívül sok és sokféle pollen fordult elő, zömmel rovarmegporzású, sok esetben keményszárú, viszonylag tartós virágú növények pollenjei. A spórás minták soha sem tartalmaztak sok pollent. A pollenek sem a levegőből, sem bemosódással nem kerülhettek nagy koncentrációban az edénybe, ilyen mértékű jelenlétük csak úgy magyarázható,

⁴⁴⁴ LŐRINCZY 1998, 352.

⁴⁴⁵ Orosháza-Bónum-téglagyár (2), Pitvaros (2), Szarvas-Rózsás (1), Szarvas-Grexa-téglagyár (1), Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (1), Szentes-Nagyhegy (2), Székkutas-Kápolnadülő (4), Örménykút-Hidroglóbusz (2).

⁴⁴⁶ BENDE 2003a, 192, 9. kép 1–4.

⁴⁴⁷ Pitvaros (2), Orosháza-Bónum-téglagyár (1), Szarvas-Grexa-téglagyár (2), Szentes-Gógány (1), Székkutas-Kápolnadülő (4), Endrőd-Bacsa-lapos (1).

⁴⁴⁸ Az archaeobotanikai vizsgálat Gyulai Ferenc, a mikro- és makrofossziliák vizsgálata Bagi István munkája (SzTE, Növénytan Tanszék).

hogy az edénybe vagy a sírba virágot tettek. Összességében tehát az edények többféle szerepével kell számolnunk, ital és étel mellett gabonát is tárolhattak bennük, sőt virágtartóként is szolgálhattak.

8.5. A LÓSZERSZÁAMOS TEMETKEZÉS

A Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második feléből 6 lelőhelyen 25 lószerszámos temetkezés vált ismertté (10. táblázat).⁴⁴⁹ Lószerszámos temetkezések szórványosan a Kárpát-medence más területein is előkerültek, de a jelenség koncentrált előfordulása egyértelműen a vizsgált területhez kötődik (2. térkép). A szokás – amint azt az elnevezése⁴⁵⁰ is mutatja –, a lószerszámnak vagy elemeinek a temetés során való sírba helyezését jelenti, anélkül, hogy az elhunyt mellé akár egész, akár részleges lovat mellékeltek volna.

A vizsgált területen a sírok 90%-ába férfiakat temettek,⁴⁵¹ akik között valamennyi korcsoport előfordul, de a legtöbben idősebb férfiak voltak.⁴⁵² Nőt és gyermeket egy-egy esetben temettek el lószerszámmal.⁴⁵³

A lószerszámos temetkezések leggyakrabban fülkesírba kerültek elő (17), ebből a szempontból vezet Szarvas-Grexa-téglagyár temetője 15 fülkesírba eltemetett lószerszámmal – további két esetben aknasírban is.⁴⁵⁴ Székkutason négy sírban került elő lószerszám (51., 239., 466., 541. sír), utóbbi kettő fülkesír volt.⁴⁵⁵ Ide tartozik, már a Köröstől északra, Rákóczi falva három sírral⁴⁵⁶ (4., 19., 26. sír), a két utóbbi fülkesír volt.⁴⁵⁷

További sírokat említhetünk olyan, részben kora avar kori temetőkből, ahol fülkesírok is előfordulnak, de maga a lószerszám nem ezekből a temetkezésekből ismert. Nagykamaráson a 7. sírban veretekkel díszített lószerszám volt.⁴⁵⁸ A Dunától nyugatra, Bölcskén a 1889/5., esetleg az 1888/6. sírba került lószerszám,⁴⁵⁹ bár ez utóbbi esetben sem zablát, sem kengyelt nem, csak lószerszámdíszeket találtak. A Móra Ferenc által 1933-ban feltárt Deszk-G (ma Klárafalva) temetőben, a Marosszögben három ilyen sír is előkerült.⁴⁶⁰

⁴⁴⁹ Gerla-Szakácsföld, Nagykamarás, Pitvaros, Szarvas-Grexa-téglagyár (17), Székkutas-Kápolnadűlő (4), Tápé-Lebő-Kishomokos. Egy további sírban feltételeken lószerszám tartozékának tartható tárgy került elő: zablakarika a szár indításával (Szegevár-Körögyszentgyörgy A sír).

⁴⁵⁰ Ezzel az elnevezéssel szerepelnek Némethi Máriának a kora avar kori lovassírokat tárgyaló munkájában (NÉMETHI–KLIMA 1992, 176, 4. kép). Kürti Béla a honfoglalás kor kutatásában használatos elnevezés nyomán a jelenséget jelképes lovastemetkezésként említi és utólag a sírba rejtett halotti áldozatként értékeli, párhuzamot vonva a tajnyikokkal. A temetkezési szokás változó értékelésének nyomon követése a szakirodalomban: MRT 10, 433–434, 13–19. j. A tajnyikok értelmezéséről részletesen: TOMKA 1986.

⁴⁵¹ Ha az összes alábbiakban felsorolt példát nézzük a vizsgált területen belül és kívül, akkor is csak két női sír fordul elő összesen: Tiszaeszlár-Bashalom-Csengőspart 2. sír – a leletei alapján, illetve Szarvas-Grexa-téglagyár 48. sír – antropológus által is meghatározva.

⁴⁵² Juvenis (1): Szarvas-Grexa-téglagyár 156. sír; adultus (5): Szarvas-Grexa-téglagyár 154., 177., 189., 200., 226. sír; maturus (10): Pitvaros 125. sír, Szarvas-Grexa-téglagyár 140., 147., 209., 290., 367., 376., 420. sír, Székkutas-Kápolnadűlő 51., 239., 466. sír; senium (2): Szarvas-Grexa-téglagyár 56., 377. sír; felnőtt (2): Szarvas-Grexa-téglagyár 245. sír, Székkutas-Kápolnadűlő 541. sír; közelebbről nem ismert korú (2): Nagykamarás 7. sír, Gerla 1. sír.

⁴⁵³ Szarvas-Grexa-téglagyár 48. sír: maturus nő, Tápé-Lebő-Kishomokos 11. sír: inf. II.

⁴⁵⁴ JUHÁSZ 1995a, 420–424, 426; JUHÁSZ 2000, 75–76; JUHÁSZ 2004, 71–72.

⁴⁵⁵ B. NAGY 2003, 22, 39, 62, 71; BENDE 2003, 318.

⁴⁵⁶ A 26. sírban a lószerszám tartozékai az emberi csontváz medencéje mellett voltak, pedig a fülkesírok esetében általában a fülke bejáratánál, a koponya mögött kerülnek elő, s csak aknasírokban a lábakon vagy a lábak tájékán. E sír esetében a sír fölött, a humuszban lókoponyát és hosszúcsontokat találtak, amelyeknek a temetkezéshez tartozása kétséges, annál is inkább, mert a lószerszám egy csomóban, bolygatatlanul feküdt a csontváz mellett és nem szétszórva a fölött.

⁴⁵⁷ SELMECZI–MADARAS 1980, 141–143, 147, II. t., 4. t., 9. t. 2, 4.

⁴⁵⁸ BANNER 1927, 146–149, 3–4. kép.

⁴⁵⁹ SZELLE 1891, 243–245.

⁴⁶⁰ BENDE 2000, 30. j., 25., 47., 52. sír (MFM RégAd, leltározatlan Móra-hagyaték).

Számos esetben olyan temetőekben is találkozunk vele, ahol nem került elő fülkesír:⁴⁶¹ ilyen a vizsgált területen csak Gerla 1. sír⁴⁶² és Tápé-Lebő-Kishomokos 11. sír, illetve azon kívül pl. Győr-Téglavető 484. sír,⁴⁶³ Mali Idoš/Kishegyes (Yu) 70. sír,⁴⁶⁴ Tass-38-as km-kő,⁴⁶⁵ Nyíregyháza-városi kertészet 1936/3. sír, 1937/1. sír,⁴⁶⁶ Tiszaeszlár-Bashalom-Csengőspart 2. sír,⁴⁶⁷ Bóly-Sziebert-pusztá-B 21. sír,⁴⁶⁸ Gyöng-vásártér 19. sír,⁴⁶⁹ Tiszavasvári-Petőfi u. 49. 27. sír,⁴⁷⁰ Kölked-Feketekapu-A 21., 39. sír,⁴⁷¹ Csákberény 210., 270., 318. sír,⁴⁷² Vasasszonyfa 164. sír.⁴⁷³

A lószerszám az esetek feltűnő többségében nem veretekkel díszített, annál inkább igaz ez, minél fiatalabbak a temetkezések, illetve elsősorban a veretes övvel eltemetettek sírjaiban fordul elő a díszített változat (pl. Gerla 1. sír; Szarvas-Grexa-téglagyár 154., 200. sír; Nagykamarás 7. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 51., 239. sír; Rákóczifalva 26. sír).

A sírok tájolása az esetek többségében lényegében a tágan értelmezett ÉNy–DK-i főiránnyal jellemezhető (ÉÉNy-tól NyÉNy-ig), megegyezik az avar kor második felében használt temetők és bennük a fülkesírok jellemző tájolási irányával. Nagyon is valószínű, hogy az ettől eltérő, a vizsgált területen kívül előkerülő É–D-i, illetve K–Ny-i tájolású sírok (Nyíregyháza-városi kertészet, Deszk-G), illetve a délkelet-dunántúli bólyi és a kölked-feketekapui (A) sírok jelzik a szokás gyakorlásának korábbi időszakát, és a tájolási szempontból is egységes, főleg a Körös–Tisza–Maros közti területen, illetve annak közvetlen közelében elhelyezkedő fülkesírok pedig a későbbi vonulatot (Szarvas-Grexa-téglagyár, Székkutas, Pitvaros, Nagykamarás, Rákóczifalva).

Amennyiben a Körös–Tisza–Maros közén előkerült lószerszámok összetételét vizsgáljuk, a következő eredményre jutunk: a sírok háromnegyedében volt zabla, amely csaknem mindig egyszerű végkarikás csikózabla, háromszor fordul elő a kétkarikás zablatípus, az egyik szíjszorítóval. 80%-uk tartalmazott kengyelt, 3 sír kivételével párban. A kengyelek nagyrészt a hurkos fülű, kerek talpú típusba tartoznak, két sírban volt egyenes talpú és kettőben hosszú fülű kengyeltípus. Hevedercsat a zablához hasonló számban tartozott a lószerszámhoz, tehát legalább ennyiszor a nyeret is a sírba tették. Hat sírban a nyeregkápába

⁴⁶¹ Különösen ezeknél a síroknál fontos megemlíteni, hogy gyakran régi ásatásokból származnak, így adataikat óvatosan kell kezelni.

⁴⁶² KÜRTI 1990, 80, 82, 2. kép; MRT 10, 432–434, 100. kép 1, 103–104. tábla.

⁴⁶³ BÖRZSÖNYI 1905, 19–20.

⁴⁶⁴ GUBITZA 1907, 357–358.

⁴⁶⁵ BALOGH 2002, 310–311, 18. kép 4–5, 19. kép.

⁴⁶⁶ CSALLÁNY 1960, 49.

⁴⁶⁷ CSALLÁNY 1960, 60.

⁴⁶⁸ PAPP 1963, 184–186, 17. kép.

⁴⁶⁹ ROSNER 1970, 57, III. tábla 1–4.

⁴⁷⁰ FANCSALSZKY 1999, 114, 7. kép.

⁴⁷¹ KISS 1996, 25–26, 29, Taf. 22, Taf. 26. A 21., kora avar kori, kirabolt sírban a sír földjéből vas csikózabla és legalább 10 félgömb alakú ezüst lószerszámveret, illetve 3 db szíjvég került elő. A temetőben minden esetben önálló lósírok és embersírok helyzete és összefüggései alapján Kiss Attila azonban erről a sírról azt feltételezte, hogy összetartozott a 22. számú lósírral (Kiss 1996, 291), amelyben azonban ugyancsak előkerült zabla és – más jellegű – lószerszámveretek. A 39. férfisírban a lábfejekon volt a töredékes, egyenes oldalrudas, vörösréz tausírozású vaszabla. Mindkét sír tájolása Ny–K.

⁴⁷² „A 210. sírban az emberi váz bal combcsontjánál egy komplett, agancs oldalpálcás zablagarnitúra és egy agancsoldaltag töredéke került elő. A 270. sírban az emberi váz medencéjénél zabla szájavastöredéke került elő. Az erősen bolygatott 318. sírban pedig csak egy kengyel volt.” (Vörös I.: A csákberényi kora avar kori temető állatsontleletei. Kézirat.) A temetőben részleges ló nem, csak teljes lócsontvázak kerültek elő. Köszönöm a szerzőnek, hogy kéziratos munkáját a rendelkezésemre bocsátotta.

⁴⁷³ Kiss Gábor: A vasasszonyfai avar temető. Kézirat. Szombathely 1985. Köszönöm a szerzőnek, hogy az adatra felhívta a figyelmemet.

süllyesztett vas szíjvezető⁴⁷⁴ is előkerült, mindig olyan sírokban, ahol megvolt a hevedercsat is. A sírok harmadában díszítették veretek a lószerszám szíjzatát. Abban a sírban, ahol a nyeregkápvasalás volt, a lószerszámnak semmilyen más tartozéka nem került elő.

Az utóbbi tárgytól eltekintve mindössze a székkutasi 239. sírban volt meg valamennyi felsorolt elem, 9 sírban közülük négy, 7-ben három, 3-ban csak kettő és négy sírban csak egyetlen tartozék. A lószerszám alaptartozéka egyértelműen a sírok kétharmadában együtt előkerülő zabla, kengyel és nyereg lehetett. A különösen a szarvasi temetőben jellemző hiányokra magyarázat lehet a sírrablás, pl. a 420. sírban csak lószerszámveretek kerültek elő. A lószerszám mellé helyezett lófog a pitvarosi 125. sírban, a halott bokái mellett előkerült lófogak⁴⁷⁵ a tápé-lebői 11. sírban, illetve a lópata és astragalus a Szarvas-Grexa-téglagyári 420. sírban⁴⁷⁶ kétségtelenné teszi a szokás jelképes tartalmát.

A lószerszám helye fülkesírban legtöbbször az aknának a fülke szája előtti része, illetve a halott koponyája mögötti terület. Kétszer a lószerszám egyértelműen a fülkében volt, egyszer a kar, máskor a combesont mellett. Aknasírban feltehetően nem volt kötött helye, előfordult a koponya mögött, a koponya és a felsőtest fölött (a koporsón), a medencén (2), a lábakon (3). A megfigyelések az utántemetés lehetőségét⁴⁷⁷ nem támogatják.

A temetkezési szokás gyakorlása a Körös–Tisza–Maros közén időben jól körülhatárolható. A kísérőleletek, illetve a temetőkben elfoglalt helyük alapján ezeket a sírokat a 7. század második felében, utolsó harmadában áshatták meg. Székkutason ezekben a férfiakban láthatjuk a temető használatát indító közösség meghatározó tagjait, vezetőit, akiknek (vagy családtagjaiknak) temetkezéseivel négy, egymástól viszonylag távol eső ponton indulhatott meg a temető betelepítése annak ÉK–DNy-i középső tengelyében (128. kép 1).⁴⁷⁸ A gerlai sír ugyancsak a temető legkorábbi sírjai közé tartozik, leletanyaga és időrendje a székkutasi 51. sírral rokonítható. A Pitvaroson előkerült sírba temetett férfi is – ahogy korábban láttuk – a temetőt nyitó közösség első vezetője lehetett (130. kép 3). Szarvason valamennyi sír a temető idősebb részeiben található, és megvan a temető legkorábbi csoportjában is.⁴⁷⁹ Itt ugyanakkor előfordulásának gyakorisága sokszorososan meghaladja a többi temetőre jellemző mértéket, és csak erre a közösségre jellemző módon, nem csak az idősebb, de valamennyi korcsoportba tartozó férfiaknak, sőt egy nőnek is kijárt a mellékletadásnak ez a formája. Véleményünk szerint ez a jelenség kapcsolatban lehet azzal a ténnyel, hogy az avar kor második felében használt temetők között egyértelműen itt találjuk a legtöbb kora avar jellegű tárgyat tartalmazó temetkezést, a korszak második felében hosszú ideig használt nagy temetők között ez lehet a legkorábban, illetve a legjelentősebb népességszámmal megnyitott temető. Éppen ezért terjedhetett ki a kora avar kori gyakorlathoz hasonlóan a közösség többféle korú (és nemű) tagjára – ebben az esetben csak jelképesen – a lóval való temetés szokása.

A Tápé-Lebő-Kishomokos lelőhelyen előkerült gyermeksíra kísérőleletek, illetve a temetőrészlet további sírjainak mellékletei alapján lényegesen, akár egy évszázaddal is fiatalabb a többi lószerszámos sírnál, és itt a nyeregkápa-vasalás a lófogakkal együtt kétségtelenül a többihez hasonlóan jelképes, de eseti helyettesítője lehet a lótemetésnek. A többi sírral való kapcsolatot a lószerszám és a temetkezési szokások más elemei (illetve hiányuk) sem támogatják.

A vizsgált területen a lószerszámmal való temetés – különbözően a honfoglalás korban bevett, kötött

⁴⁷⁴ A zabla, a kengyelek és a hevedercsat mellett talált, eredetileg a nyereg talpába süllyesztett, hátoldalán visszahajtott szárú, kerek vagy szögletes fejű vas szíjvezető a 10. táblázatban felsoroltakon kívül ismert még a kora avar kori Szegvár-Oromdülő 100. sírjából (LŐRINCZY 1992a, 90, Abb. 12. 5), Székkutas-Új Élet Tsz 4. lósrójából (LŐRINCZY–SZALONTAI 1996, 280, 12. kép 2), bronzból Komárom-Hajógyár 103. (az oroszlanos falérés) sírjából (TRUGLY 1993, 195, Taf. IX. 3).

⁴⁷⁵ A sírlapon szereplő információ, vizsgálati eredménnyel nem rendelkezünk.

⁴⁷⁶ A lócsontokat csak a kéziratot archaéozoológiai feldolgozás említi.

⁴⁷⁷ MRT 10, 434-

⁴⁷⁸ BENDE 2003, 318.

⁴⁷⁹ JUHÁSZ 2004, 96, Abb. 50.

rítustól⁴⁸⁰ – csak ideiglenesen váltja fel a lovas temetkezési formát.⁴⁸¹ Ezt mutatja időben korlátozott elterjedése mellett az a jellemzője, hogy az aknasírokban nincs kialakult helye, és a fülkesírokban is előfordul, hogy a tárgyi mellékletekre jellemzően a fülkébe, a halott mellé helyezik el. Régészeti mértékű jelentős mellékletekkel rendelkező férfiak sírjaiban is előfordul, és alkalmazásával azonos időben ugyanaz a közösség szinte soha nem temet el lovat. Az a tény, hogy amikor a lovat nem volt mód feláldozni, akkor is a sírba helyezték a lószerszámot, még a veretekkel díszítettet is, jól mutatja egyrészt, hogy a ló értéke meghaladta a hozzá kapcsolódó tárgyak értékét, másrészt hogy a lóval való temetésnek legalább a jelképes megvalósításához a körülmények kedvezőtlen változása ellenére is ragaszkodtak. Fontos megemlíteni, hogy nem csupán maga a ló,⁴⁸² de egyéb áldozati állatok sem kerülnek eltemetésre ezekben a sírokban, illetve már csak kis számban jellemzőek a vélhetően e sírokkal jellemezhető időszakban, ez az állatállomány csökkenésére figyelmeztet. A lószerszámú sírok egyébként jelentős mellékletei, a négy sírban is előforduló fegyver⁴⁸³ ugyanakkor az így eltemetettek megkülönböztetett társadalmi helyzetére utalnak.

A temetkezési szokás legnagyobb számban kétségtelenül a Körös–Tisza–Maros közéről, illetve közeléből ismert, bár – ahogy láttuk – elvétve előfordul még a Tiszántúl területén a Köröstől északra, a Nyírségben, a Marostól délre, illetve véletlenszerűen a Dunától nyugatra is (2. térkép), ahol a lószerszámmal való temetés eseti helyettesítője lehet a lótemetésnek. A sírok leletanyaga alapján a 7. század közepe táján tűnik fel, és a vizsgált területen különösen gyakran kapcsolódik össze a fülkesírokba való temetés szokásával. Gyakorlata arra az időszakra tehető, amikor a fülkesírokba (is) temetkező népesség életében változások következnek be, településterületében elmozdulás figyelhető meg, amelyet új temetők nyitása jelez. Előfordulása a század végéig követhető nyomon. Az avar kor második felében megásott fülkesírokba a korszak végén temetnek még egész lovat, de – a kora avar kortól eltérően – azonban többé már nem lesz jellemző a részleges lóval való temetkezés.⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ BÁLINT 1969, 108; DIENES 1978, 109–111.

⁴⁸¹ Bóna István a rítus gyakorlásában a lóban való viszonylagos szegénység okát látta (BÓNA 1979, 18–19).

⁴⁸² Az avar kor második felében megásott idősebb, a lószerszámú sírokkal nagyjából egyidős fülkesírok közül a területen csak a székkutasi 129. sírba temettek el lovat, a többi három, erre az időszakra keltezhető lótemetés (Szentés-Kaján 384. sír, Szeged-Makkoserdő 24. sír, Öcsöd 32. sír) vagy a területen kívülről való, vagy Kaján esetében a temetőn belül magányos fülkesír egy olyan közösség temetkezési helyén került elő, amelyet a lovas-temetkezések más formái és a meghatározóan fülkesíros lelőhelyeknél lényegesen nagyobb lóbőség jellemez (részletesen lásd lejjebb a ló- és lovastemetkezésekről szóló részben!).

⁴⁸³ Szarvas-Grexa-téglagyár 189. sír és Nagykamarás 7. sír: vasfokos, Szarvas-Grexa-téglagyár csontmervítéses íj, Székkutas-Kápolnadűlő 541. sír: csuklózsínórtartós szablya.

⁴⁸⁴ Szeged-Makkoserdő 23. és 270. sírjában – az előbbiben egy egész ló is előkerült, ehhez tartozott a kengyel és a zabla – említ részletesen eltemetett lovat Salamon Ágnes, egyik sem volt azonban felszerszámozva (SALAMON 1995, 13, 35)!

9. AZ ÁLLATOKKAL KAPCSOLATOS MELLÉKLETEK A TEMETKEZÉSI RÍTUSBAN

A sírokban előkerülő, állati eredetű mellékletek vizsgálható megjelenési formája az állatsont és a tojás. Az állatsontok kétféle szerepben tűnnek fel a temetkezésekben, ételmellékletet jelezhetnek, illetve áldozatként kísérői az elhunytak.

A sírokban előkerülő állatsontanyag funkciójának meghatározása – de gyakran a fajbesorolás is –, az esetek egy részében problematikus volt, mivel szakembertől származó meghatározások csak részben álltak rendelkezésemre.

A vizsgált temetők között nincs olyan lelőhely, amelynek részletes archaeozoológiai leírása és vizsgálata nyomtatásban megjelent volna, vagy a teljes körű régészeti feldolgozásban az állatsontok pontos meghatározása olvasható.⁴⁸⁵

Az avar kor második feléből, a Körös–Tisza–Maros közén ismertté vált sírok közül 726 temetkezésből (22%) van adtunk valamilyen állatsont előkerülésére, illetve 151 sírból tojás(ok) mellékelésére. Az anyaggyűjtéshez és feldolgozáshoz kapcsolódóan négy lelőhely csontanyagának meghatározása készült el, illetve állt rendelkezésemre. Az állatsontanyag kevéssel több mint 50%-a ebből a négy temetőből (Pitvaros,⁴⁸⁶ Szarvas-Grexa-téglagyár,⁴⁸⁷ Szegvár-Szőlőkalja,⁴⁸⁸ Székkutas-Kápolnadűlő⁴⁸⁹ származik, amelyek közül a két utóbbi teljesen feltárt.

A régészeti dokumentációk forrásértéke az állatsontanyag vizsgálata szempontjából is változó, és ott, ahol a sírokról csak leírás maradt fenn, nem tehettem mást, mint elfogadtam a meghatározásokat. Más esetekben a jó minőségű és kifejező rajzok alkalmanként lehetővé tették az állatsontok legalább faj szerinti meghatározását, illetve az egyes testrészek azonosítását. Az azonosítást – a legáltalánosabban előforduló és leggyakoribb esetekben – segíthette az archaeozoológiai szempontból megvizsgált temetők tanúsága. Általánosságban elmondható, hogy leggyakrabban nem a régi ásatásokra jellemző az általános állatsont megnevezés használata, sőt itt gyakran a megnevezések az ásatók bizonyos zoológiai jártasságát mutatják.

Kb. 200 körüli azoknak a síroknak a száma, ahol olyan állatsontok (is) kerültek elő, amelyeket nem sorolhattuk be egyértelműen sem az étel, sem az áldozat kategóriába, vagy azért, mert nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy milyen állatfaj, mely csontjai lehettek, vagy az ásatók megnevezték az állatfajt, de a testrészeket nem azonosították, vagy fordítva. Ott ahol az állatfaj megnevezése mégis felbukkan (a fent említett esetszám felében) a juh, a marha és a szárnyas mennyisége kiegyenlített, lócsont megnevezés csak elvétve fordul elő. Ezek az állatsontok főként kisebb csontdarabok, sokszor a koporsón belül kerülnek elő, így valószínűbbnek tartjuk, hogy nagyobb részben az ételmelléklet kategóriába tartoznak, főként, ami a szárnyascsonthoz tartozik.

⁴⁸⁵ Szarvas-Grexa-téglagyár temetőjének monográfiájában, a lelőhely és leletkörülmények leírásánál az ásató megköszöni Bartosiewicz Lászlónak az állatsontanyag meghatározását (JUHÁSZ 2004, 9), de a sírleírások szövegében csupán faj szerinti megnevezés szerepel. Főként a szegvár-szőlőkaljai adatokra épülő elemzés, de a leletanyag leírását még nem tartalmazza: BARTOSIEWICZ 1986.

⁴⁸⁶ Az állatsontanyag meghatározása Vörös István munkája.

⁴⁸⁷ Az állatsontanyag meghatározása Bartosiewicz László munkája.

⁴⁸⁸ BARTOSIEWICZ s. a.

⁴⁸⁹ KÖRÖSI 2005.

9.1. ÁLDOZATI ÁLLATOK

A Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében gyakorolt és dokumentálható temetkezési szokások egyik markáns jellemzője, hogy a halottak mellé számos alkalommal adták kíséruül leölt állataik egészben vagy részlegesen eltemetett testét. A területen 320 sír esetében azonosíthatjuk ezt a temetkezési szokást.

A fellelhető áldozati állatok főként: a ló, a juh és a bárány, esetleg a kecske, a marha és a borjú. Az állatáldozat lehet egész, anatómiai rendben vagy részleges (koponya és fejtett lábvégsontok), csak koponya, illetve a teljes állat feldarabolva.

Az állatáldozat fontos jellemzője, hogy az állat egészben vagy részlegesen eltemetett testét minden esetben elválasztották a halottól,⁴⁹⁰ erre a sírgödör speciális kialakításával vagy a koporsóhasználatlaltal teremtettek alkalmat. A fülkés sírforma esetében pl. az akna az áldozati állat helye. Míg az egyéb mellékleteket, akár az ételt vagy az edényt is általában a koporsóba helyezték, addig az áldozati állatok a koporsón kívül, fölötte, mellette, nem ritkán alatta kaptak helyet.

Ló- és lovas temetkezések

A rendelkezésünkre álló anyagban a lóval közös sírgödörbe temetésnek 42 példája fordul elő,⁴⁹¹ amelyet a szentes-felsőcsordajárási temető meglévő térképe (133. kép) alapján 7 továbbival egészíthetünk ki.⁴⁹² Az önálló lósírok száma 15.⁴⁹³

A ló- és lovas temetkezéseknek⁴⁹⁴ (64) hét formája fordul elő a területen (11. táblázat⁴⁹⁵):

I: A ló az ember jobb oldala mellett, ellentétes tájolással. Egyértelműen a leggyakoribb típus, öt löhelyről ismert: Orosháza-Bónum (3), Szentes-Kaján (17), Szentes-Kistőke (1), Szentes-Nagyhegy (5), Szentes-Felsőcsordajárási (7). Fontos jellemzője, hogy a III. és IV. típus csak vele fordul elő, ezeknek

⁴⁹⁰ LŐRINCZY 1994, 319.

⁴⁹¹ Orosháza-Bónum-téglagyár (3), Pitvaros (3), Szarvas-Grexa-téglagyár (2), Székkutas-Kápolnadűlő (1), Szentes-Kaján (20), Szentes-Kistőke (1), Szentes-Nagyhegy (11).

⁴⁹² A térkép alapján (MNM RégAd: 377.Sz.I) a sírok szerepelnek Kiss Attilának a lovas temetkezések típusait rendszerező munkájában is (KISS 1963, 155).

⁴⁹³ Endrőd-Kecskészug (1), Orosháza-Bónum (1), Örménykút (1), Pitvaros (1), Pitvaros-Lenin u. (1), Szarvas-Grexa-téglagyár (3), Szarvas-Rózsás (5), Székkutas-Kápolnadűlő (1), Székkutas-Új Élet tsz (1).

⁴⁹⁴ A ló és lovas sírok típusokba osztása Kiss Attila munkáját követi (KISS 1963). Előbbit a IX. típusal Kiss Gábor egészítette ki (KISS 1992).

⁴⁹⁵ A táblázat csak 56, az adatok alapján biztonsággal típusokba sorolható sírt tartalmaz. További 8 esetben a lovas temetkezés pontos formája nem megállapítható a fektetésre vonatkozó adatok hiánya miatt (Szarvas-Grexa-téglagyár 133. sír; Szentes-Kaján 406. sír; Szentes-Nagyhegy (II, Musa 1929) 6., 19., 31. sír, (II. Vass 1941) 13., 14., 31. sír. A szentes-kajáni temető újraértékelésében, Madaras Lászlónál lovas sírként szereplő 341. sír elírás, a Korek-féle alapközlésben az ásatási napló alapján leírt 406. sír pedig Madarasnál hiányzik – valószínűleg azért, mert eredeti sírlapja sincs meg a dokumentációban (MADARAS 1991, 29).

Azokat a sírokat, ahol a zoológiai meghatározás és a lószerszám együttes hiánya magát a lóval való temetés tényét kérdőjelezi meg, nem számítottuk bele az esetszámba: Szentes-Berekhat, Buzi Farkas Imre földje 67. sír, Szentes-Nagyhegy (II, Musa 1929) 156., 158. sír, (I. Gálfy 1932) 182. sír, (II. Vass 1941) 29. sír.

Utóbbi sírok közé soroljuk Szentes-Kaján 123. sírját, amelyet Korek József nyomán a részleges lovas temetkezés előfordulásaként idéznek (KISS 1963, 158; SZENTPÉTERI 1982, 9; MADARAS 2001, 27). Az eredeti sírlapon, majd a sírleírásban csak lókoponyáról és többi csontról esik szó, az értékelésben már lábszárak szerepelnek (KOREK 1943, 17, 54). Madaras László 1991-es értékelésében még ingadozik a lótemetés mikéntjének megítélésében, de a sírral kapcsolatban két fontos momentumra ő is felhívja a figyelmet. Az egyik, hogy a sírban az állatkoponya a halott lábainál volt, a többi csont pedig a lábak két oldalán, ami elég nagy különbség a többi sírral összehasonlítva, ahol az egyetlen fülkesír kivételével a ló mindig a halott mellett, főként jobb oldalon feküdt. A másik lényeges mozzanat, hogy lószerszám nem került elő (MADARAS 1991, 29–30). Nem kizárható, hogy a sírban esetleg szarvasmarha – valószínűleg nem is teljes – csontváza volt.

közös vonása, hogy a ló és az ember egymás mellett kap helyet a sírgödörben. Mindössze egyszer fordul elő egy lelőhelyen önálló lótemetkezéssel, illetve egyetlen fülkesíros lovassírral együtt. Előfordulásának gyakorisága a területen egyértelműen Szentestől északra sűrűsödik. Kiss Gábor 65 lelőhelyre és közel 600 sírra kiterjedő gyűjtése alapján a legelterjedtebb lovassírtípusok közé tartozik a késő avar korban, és az avar birodalomban mindenütt előfordul.⁴⁹⁶

III: A ló az ember bal oldala mellett, azonos tájolással. A vizsgált területen két lelőhelyen azonosítható az előfordulása, Szentes-Kaján és Mártély-Csanyi-part⁴⁹⁷ temetőjében. Kajánból egy sír tartozik ide, Mártélyon a lovassírok számát nem ismerjük. Ez a típus a késő avar kori Kárpát-medencében a leggyakoribb, csak a komárom-hajógyári temetőben több van belőle, mint ahány lovassír a most vizsgált területről eddig összesen ismert, elterjedése az avar birodalom északnyugati felére terjed ki, a Tiszántúlon másutt nem fordul elő.⁴⁹⁸

IV: A ló az ember bal oldala mellett, ellentétes tájolással. Egy adatunk van rá, Szentes-Nagyhegyről. A ritkább típusok közé tartozik, előfordulása Kiss Gábor gyűjtése alapján egyértelműen a peremterületekre jellemző,⁴⁹⁹ de két példája előkerült a közelben, a Köröstől északra, az öcsödi temetőben is⁵⁰⁰ (3., 59. sír).⁵⁰¹

*V: A ló az ember koponyája mögött, egy tengelyben, ellentétes tájolással, mindenkor fülkesírban.*⁵⁰² Négy előfordulása ismert a következő lelőhelyekről:⁵⁰³ Pitvaros (2), Szentes-Kaján, Székkutas-Kápolnadűlő. A típus e kései előfordulásai nagyrészt a frissen publikált példák közé tartoznak, ezért Kiss Attila rendszerében csak a kora avar korra jellemzők között szerepel.⁵⁰⁴ Hasonló okból maradt ki Kiss Gábor gyűjtéséből is.

VI: A ló az ember lábai előtt, egy tengelyben, azonos tájolással. Egyetlen példája került elő, Pitvaroson. Az igen ritka típusok közé tartozik, előfordulása kis területen jellemző, a Dél-Dunántúl Duna menti sávjában.⁵⁰⁵ A Bóly-Sziebert-pusztá-A temetőben előkerült síroktól⁵⁰⁶ abban különbözik, hogy a ló és az ember nemcsak egy tengelyben, de azonos, vízszintes aljú sírgödörben, tökéletesen megegyező mélységben feküdt. Bólyon ugyanis két sír esetében ír azonos sírgödörrel az ásató, ugyanakkor ott nem vízszintes a sírgödör alja, hanem a ló alatt mélyebb, miközben a lókoponya magasabban került elő (3., 19. sír). Több sírban⁵⁰⁷ (1., 2., 20., 55., 59–61., 63. sír) a ló és az ember ugyan két különálló sírgödörben volt,

⁴⁹⁶ Kiss 1992.

⁴⁹⁷ Farkas Sándor sírszám nélkül írja: „a halottak kíséretében voltak ... lovak, melyek ... három méter hosszú s széles mélységű szabályos négyzetes gödrökben uroknak balfelénél, fővel nyugatra baloldalokra fektetve, felszerszámozottan ... feküdtek” (FARKAS 1892, 418).

⁴⁹⁸ Kiss 1992; Kiss 1996b, 390. A területen a kora avar korban jellemző padmalyos sírok aknarészében, a padmalyba temetett halott bal oldala mellett előfordul egész ló eltemetése azonos vagy ellentétes tájolással (vö. LŐRINCZY 1992a, 104).

⁴⁹⁹ Kiss 1992; Kiss 1996a, 169–170, Abb. 4.

⁵⁰⁰ Az öcsödi lovassírok kapcsán Madaras László is foglalkozott a lovastemetkezések formáival. Az a megállapítása, miszerint az egész lóval való temetés rítusa „megmerevedik”, és e IV. típus (az ember bal oldalára helyezett ellentétes tájolású ló) szinte kizárólagossá válik az avar kor második felében (MADARAS 2001, 27), nem állja meg a helyét.

⁵⁰¹ MADARAS 1993, 182, 185, 1. ábra, 1–2. t.; MADARAS 2001, 19–20, 1. és 3. rajz. Az öcsödi temető harmadik lovassírja az V. típusba tartozó 32. fülkesír (MADARAS 1992; MADARAS 1993, 191, 9–11. ábra, 5–6., 9. t.).

⁵⁰² Szarvas-Grexa-téglagyár 416. sírjában a ló ugyan külön sírgödörben volt elhelyezve, de a halott és a ló egymáshoz viszonyított helyzete az V. típussal megegyező, a fülkesírokhoz hasonló (JUHÁSZ 2000, 72).

⁵⁰³ A Szarvas-Grexa-téglagyár 133. fülkesír megítélése nem egyértelmű: az ásató a dokumentációban és a publikációban is ló koponyáját és törzscsontjait említi a sírból, de nem világos, hogy a publikációban metszetben ábrázolt, kibontva lépcsősen mélyülő sírban (JUHÁSZ 2004, 27, Abb. 14) hol lehetett a ló helye. Lószerszám nem került elő, de hogy mégis ló lehetett az eltemetett állat, azt az archaeozoológiai feldolgozás alapján valószínűsíthetjük, amely azonban csak ló mellső lábközecsontját sorolja fel, egyéb – esetleg más állatfajtól származó – csontot nem említi.

⁵⁰⁴ Kiss 1963, 154.

⁵⁰⁵ Kiss 1992.

⁵⁰⁶ PAPP 1963, 168–171, 173–175, 178–182, 6–7., 9., 14–15. kép, III–V. t., VII. t., VIII. t. 6–21, IX. t. 26–31, XII. t. 13–23, XIII. t. 25–38, XIV–XVI. t., XVI. t. 1–13, XVII. t.

⁵⁰⁷ A 61. sír leírása alapján: a lókoponya „szájrésze az embersírgödör fejege (!) fölé nyúlt” a ló és a halott helyzete

de egymáshoz viszonyított helyzetük megegyezett az előbbiekkal.⁵⁰⁸ A szebényi 18. lovassírt Garam Éva az előbb említett két lovassírhoz hasonlóan tartotta.⁵⁰⁹ A pitvarosi 200. sír hossza is, de főként 1,5 m-es szélessége lényegesen meghaladta a bólyi sírokat.

VII: Önálló lósír. Ahogy láttuk, 15 ilyen sírra van adatunk.⁵¹⁰ A sírok tájolása egy kivétellel ellentétes a temetőkben meghatározó iránnyal. Előfordulásának gyakorisága a késő avar korban az összes többi típust felülmúlja, a III. típussal szemben elterjedése az avar birodalom délkeleti felére jellemző, a középhegységektől délre, a Dél-Dunántúl és a Tiszántúl területén.⁵¹¹ Kiemelkedő számban (70) fordul elő Tiszafüreden⁵¹², ahol a lovakat nem csupán felszerszámozva, de nemegyszer fegyverekkel is felmálházva temették el,⁵¹³ utóbbi területünkön teljesen ismeretlen szokás.

IX: A ló az ember fölött. Egy biztosan meghatározható sírról tudunk (Szarvas-Grexa-téglagyár). Előfordulásának ritka példái a Tiszántúlról és a Balaton nyugati végétől ismertek.⁵¹⁴

A ló- és lovastemetkezések különböző típusainak megléte vagy hiánya alapján a lelőhelyek két jól körülhatárolható csoportot alkotnak.⁵¹⁵ Az egyik csoportba tartoznak azok a lelőhelyek, amelyeket szinte kizárólagosan az I. csoportba tartozó lovastemetkezések jellemeznek: Szentes-Kaján, Szentes-Kistőke, Szentes-Nagyhegy, Szentes-Felsőcsordajárás. Az I. típushoz kapcsolódik annak a két másik lovassírtípusnak az előfordulása, ahol a lovat ugyancsak a halott mellett helyezik el. Az említett lelőhelyek a vizsgált területen egyértelműen Szentestől északra, a Körösszögben csoportosulnak.

A másik csoportra az V–VI–VII. típus, illetve egy esetben a IX. jellemző: Endrőd-Kecskészug,

– bár külön sírgödörben – de a fülkesírokra jellemző, hasonló lehetett a Szarvas-Grexa-téglagyári 416. sírhoz.

⁵⁰⁸ Az 1., 3., 19., 59., 61., 63. sírban részlegesen eltemetett marhák és juhok is előkerültek (PAPP 1963, 168–170, 173–174, 179–182).

⁵⁰⁹ GARAM 1975, 76, 93, Fig. 3.

⁵¹⁰ A lósírokhoz tartozó halottak sírszámait a *II. táblázat* tartalmazza. Az Orosháza-Bónum-téglagyári 132. sír az ásató szerint a környezetében lévő temetkezésektől egyforma távolságra volt, ezért nem kötötte egyikhez sem (JUHÁSZ 1995, 44). A sír nem szerepel a temető térképén.

⁵¹¹ KISS 1992.

⁵¹² Tiszafüreden hat esetben dokumentálható volt a lovak koporsóban való eltemetése (GARAM 1995, 163, 171), szintén koporsóban feküdt a sírban előkerült vas ácskapocs alapján Orosháza-Bónum-téglagyár 132. sírjának lova.

⁵¹³ GARAM 1995, 171–172.

⁵¹⁴ KISS 1992.

⁵¹⁵ Juhász Irén az általa öt lelőhelyen (Endrőd-Kecskészug, Orosháza-Béke Tsz, Orosháza-Bónum-téglagyár, Szarvas-Grexa-téglagyár (68. lh.), Szarvas-Rózsás (75. lh.)) feltárt ló- és lovassírokat típusokba sorolta. Csoportosítása csak részben követi Kiss Attila rendszerét, és számos olyan sírt is tartalmaz, amely nagy valószínűséggel nem lovassír. Az Orosháza-Béke Tsz lelőhelyen előkerült sírokról (86., 97., 102., 109., 114., 138., 142., 150. sír – JUHÁSZ 1995, Abb. 20–24, Taf. XL. 2, Taf. XLII–XIV), illetve Orosháza-Bónum-téglagyár 66. sírról (JUHÁSZ 1995, Taf. XXXVI.1) az illusztrációk alapján már Vörös István megállapította, hogy az ásató meghatározásával szemben nem lovak, hanem marhák maradványai (VÖRÖS 2000).

Juhász Irén – az alapközléshez (JUHÁSZ 1995) hasonlóan lovassírként – újraközli Orosháza-Bónum-téglagyár és -Béke Tsz lelőhelyek következő sírjait az alábbi csoportosításban (JUHÁSZ 2000, 66–67, 73–74, 5–6. tábla, 10. tábla 1, 11. tábla 3, 12–13. tábla). *1. Egész ló és emberi váz egy sírban, egymás mellett:* Orosháza-Bónum-téglagyár 48. sír (bolygatott sír, amelyben nem volt lószerszám), 212. sír (bolygatatlan, lószerszám nélkül), valamilyen illusztráció nélkül szerepel, előbbi a dokumentáció alapján Vörös István marhának határozta meg. *2. Egész ló és emberi váz egy sírban, egymás felett:* Orosháza-Bónum-téglagyár 66., 106. sír (lószerszám nélkül, előbbi a foto alapján két marha). *1–2. Részleges lótemetés, illetve ua. utáni temetéssel:* Orosháza-Béke Tsz 77. (rossz sírszámmal, valójában 73. sír), 97., 102., 109., 114., 138., 142., 150. sír. Utóbbiak tehát nem lovak és nem is klasszikus értelemben vett részleges állatok, mivel az elsőkben csak állkapocs, a többiben pedig nemcsak a koponya és a lábvégcsonatok, de más testrészek is előkerültek. A részleges lovas sírok kategóriája így teljesen megszűnik.

A 3. Egész ló és emberi váz külön sírban, ellentétes tájolással alfejezetben szerepel Szarvas-Rózsás 56. sír, amelynek besorolása a bolygatás, a lószerszám és a korrekt meghatározás hiányában ugyancsak kérdéses. Az állatok faj szerinti besorolásában a döntő szót mindenesetre csak az állatsontanyag szakszerű meghatározása után mondhatjuk ki.

Örménykút, Pitvaros, Szarvas-Grexa-téglagyár, Szarvas-Rózsás, Székkutas-Kápolnadűlő, Székkutas-Új Élet Tsz. Ezekre a lelőhelyekre tehát a fülkesírba temetett egész ló, illetve az a másik forma jellemző, amikor a lovat ugyancsak egy tengelyben temetik el a halottal. Ehhez a csoporthoz tartoznak egy kivétellel azok a lelőhelyek, ahol az önálló lótemetés előfordul. Ezeken a lelőhelyeken ugyanis általában fülkesírok is előkerültek. Egyértelműen erre a második csoportra jellemző a lószerszámos temetkezési szokás gyakorlása, tehát a ló helyett csak a lószerszám sírba tétele, és ez ehhez a csoporthoz kapcsol további két lelőhelyet, Nagykamarást és Gerlát. Az ebbe a csoportba tartozó lelőhelyek területileg nem alkotnak zárt egységet, bár ahhoz képest, hogy a Körös–Tisza–Maros köze öt, viszonylag távol eső részén kerültek elő, természetföldrajzi értelemben csak három régióhoz kötődnek: egy részük a Köröstől délre, a Békési-sík területén (Endrőd, Gerla, Örménykút, Szarvas), Székkutas és Pitvaros a Csongrádi-sík középső és déli részén, míg Nagykamarás a kettő között, a Békési-háton fekszik.⁵¹⁶

Orosháza-Bónum-téglagyár az I. és VII. típus együttes előfordulása és fülkesírjai miatt a két csoport egyfajta átmenetének tekinthető a Körös–Tisza–Maros köze középső részén.

A temetők többségének nem teljes feltártsága miatt csupán jelzésértékű, de tanulságos összehasonlítás, hogy a lelőhelyek e két csoportja egyaránt kb. 1300-1300 sírt tartalmaz, és a lósírokkal illetve a lószerszámos sírokkal együtt közel azonos számú, 43–45 lovat jelez (3,5%).

A lovassírok I. típusába tartozó temetők betelepítése a 7. század utolsó harmadában kezdődött, bennük sem korai avar jellegű leletanyag, sem a terület kora avar kori temetkezési szokásaival való kapcsolatnak nincs nyoma. Közöttük a nagy temetők használata a 8. században is folyamatos lehetett, de a lovassírok leletanyaga alapján a lóval közös sírgödörbe temetések száma a korszakban előrehaladva egyre csökken. A legtöbb temetés egyértelműen a közép avar időszakban következett be,⁵¹⁷ a késő avar kor első felében ennél lényegesen kevesebb,⁵¹⁸ második felében legfeljebb szórványosnak tekinthető a lovastemetkezések előfordulása.⁵¹⁹

A fülkesírokkal, lószerszámos temetkezésekkel, lósírokkal jellemezhető másik csoport temetőinek megnyitására a leletanyag alapján hamarabb, a temetkezési szokások tanulságai nyomán a 7. század közepe táján kerülhetett sor. Ebben az időszakban ezeknek a közösségeknek nem volt módjuk a ló tényleges eltemetésére, legalább a 7–8. század fordulójáig ezt nem is igen tették meg, és a lótemetések száma ezt követően is folyamatosan alacsony maradt, a korszak vége felé pedig a másik csoporthoz hasonlóan legfeljebb szórványosnak mondható.⁵²⁰ A 8. század második felében és azt követően hiánya különösen szembe-tűnő olyan nagy temetőkben, amilyen Székkutas-Kápolnadűlő vagy Szarvas-Grexa-téglagyár. A pitvarosi temetőben ugyan a szokás gyakorlása a 9. században is nyomon követhető, de előfordulásának gyakorisága nagyon alacsony, generációnként legfeljebb egyre tehető.

A lóval való temetés egyértelműen a férfiakhoz kötődik, csupán a székkutasi 129. sírban nyugodott maturus korú nő, illetve a Szarvas-Grexa-téglagyári 133. sírba temetett halott neme lehet kérdéses.⁵²¹

A lovassírok között mindössze kettő akad, ahol egyáltalán nem került elő lószerszámoshoz tartozó tárgy,⁵²² a lovakat tehát jellemzően felszerszámozva temették el, és az esetek nagy többségében a sírok

⁵¹⁶ Vö. MAROSI–SOMOGYI 1990, 307, 310, 315.

⁵¹⁷ Szentes-Kaján 33., 64., 194., 205., 217., 266., 276., 277., 384., 386., 388., 407. sír; Szentes-Kistóke 4. sír; Szentes-Nagyhegy (II, Musa 1929) 23. sír, (II, Vass 1941) 10., 14. sír; Szentes-Felsőcsordajárás 44. sír.

⁵¹⁸ Szentes-Kaján 75., 134., 321., 351. sír; Szentes-Nagyhegy (II, Musa 1929) 6. sír, (II, Vass 1941) 3., 7., 10., 15., 32. sír.

⁵¹⁹ Szentes-Kaján 330. sír; Szentes-Nagyhegy (II, Musa 1929) 182. sír; Szentes-Felsőcsordajárás 4. sír.

⁵²⁰ A 7. század utolsó és a 8. század első harmada: Örménykút 3. sír, Székkutas-Kápolnadűlő, 129., 375. (329.) sír; Székkutas-Új Élet Tsz 4. sír; a késő avar kor első fele: Endrőd-Kecskészug 15. (14.) sír, Szarvas-Grexa-téglagyár 45., 68. (78.) sír, 416. sír, Szarvas-Rózsás 40. sír, második fele: Pitvaros 181. (167.) sír, Szarvas-Rózsás 46. (44.), 47. (45.) sír, vége: Pitvaros 51., 205. sír.

⁵²¹ Az embertani meghatározás szerint férfi, bár mellékletei között egy orsógomb is volt.

⁵²² Orosháza-Bónum-téglagyár 33. sír, Szarvas-Grexa-téglagyár 133. sír. Előbbi a dokumentáció alapján Vörös István határozta meg, utóbbi Bartosiewicz László adatai alapján ló.

zablát és kengyelt is tartalmaztak. Mindössze egy dokumentált esetben nem a ló szájában volt a zablá, hanem a tarkójára helyezve.⁵²³ Az esetek több mint felében lószerszámdíszek is díszítették a szíjakat.⁵²⁴ A náluk idősebb lószerszámos síroknál gyakran előkerülő kora avar kori párhuzamokkal is bíró vas szíjvezető csak egyetlen esetben fordult elő (Székkutas-Új Élet Tsz 4. sír). Egy-két kivételtől eltekintve a lóval eltemetettek sírjaiba nem kerültek más áldozati állatok, nem jellemző az edénymelléklet (1), és az ételmelléklet-adás is csak Pitvaroson és Székkutason fordul elő (5).

Egészben eltemetett állatok

További 88 sírban, 17 lelőhelyen⁵²⁵ találunk egész vagy feltételesen egésznek meghatározható állatokat: marhát és juhot, esetenként fiatal állatokat is, együtt és külön-külön egyaránt, valamint kecskét, kutyát⁵²⁶ és macskát.⁵²⁷ Mindössze egy sírból van adat vadászott állatra, egy vadkanra, testét a koporsó tetejére terítették.⁵²⁸

Az egész állatok főként marhák (58), kisebb részben juhok (27) és egy kecskére van biztos adat. A jól dokumentált esetekben megfigyelhető, hogy ezek az egész állatok, főként a marhák – némelykor egy sírban akár kettő is⁵²⁹ – azonban általában nem maradéktalanul anatómiai rendben kerülnek elő – szemben a lovakkal –, hanem nagyobb darabokban, és gyakran nem is hiánytalanul. A székkutasi 76. sírban a hátsó

⁵²³ JUHÁSZ 2000, 70.

⁵²⁴ A pitvarosi 51. sírból származik a Kárpát-medence legkeletebbi csótár-orrdísz-csörgő leletegyüttese (BENDE 1998), az ugyancsak főként északnyugati kapcsolatokat mutat Orosháza-Bónum-téglagyár L sír oroszlanos fale-rája (JUHÁSZ 1995, Taf. XIV, Taf. XXX). Főként a területről ismertek késő avar kori téglalap alakú, préselt lószerszámdíszek, pl. Pitvaros 200. sír (93–94. kép), Szentes-Kaján 407. sír (MADARAS 1991, 44. t.), Szentes-Nagyhegy (II, Musa 1929) 6. sír, Szentes-Nagyhegy (II, Vass 1941) 10., 31., 32. sír, Székkutas-Kápolnadűlő 375. sír (B. NAGY 2003, 131. kép), Öcsöd 3. sír (MADARAS 1993, 1. t.).

⁵²⁵ Apátfalva-vámház (1), Csárdaszállás-Hanzély-tanya (1), Gyula-483. lelőhely (1), Nagykamarás (1), Nagymá-gocs-Ótompá (1), Orosháza-Béke Tsz (9), Orosháza-Bónum-téglagyár (5), Örménykút (1), Pitvaros (4), Szarvas-Gre-xa-téglagyár (14), Szarvas-Rózsás (1), Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (1), Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (3), Szentes-Kaján (14), Szentes-Kistőke (1), Szentes-Nagyhegy (5), Székkutas-Kápolnadűlő (25).

⁵²⁶ A szentes-kajáni temetőben három sírból említene kutyát, kettő lovas férfisír (33., 277. sír), illetve egy gyerek-sír (169. sír). Farkas Sándor a Mártély-Csanyi-parti temetőből írja le kutyák előkerülését, de azt nem említi mely sírokban fordultak elő ezek (FARKAS 1892, 418). Bár a csontanyag nem lett meghatározva, és rajzi vagy fotós do-kumentáció sem áll rendelkezésre, előfordulását nem kell különösebb fenntartással kezelni, mert kutyatemetés-re ló- és lovassírokból egyaránt van példa. A Keszthely-városi avar kori temető területén 1960–1961-ben feltárt, archaeozoológiai szempontból is feldolgozott sírok között három, kutyával eltemetett, felszerszámozatlan ló sírja is előkerült. Kovrig Ilona utalt rá, hogy a jelenség nem megszokott az avar kori temetők lovastemetkezéseinél, az avar településterületen kívül azonban számos hasonlóra van adat (KOVRIK 1999, 103, 104–105, 11–14. kép), Vörös István a síroknak az 5–6. századi germán temetési rítussal való analógiáját hangsúlyozza (VÖRÖS 1999, 126–128). Késő avar kori lovassírokból ismertek kutyák: pl. a kelet-szlovákiai Šebastovce-Lapiše 94. (ad. férfi) sírjában két kutyacsontváz volt (az egyik a férfi lábai előtt, keresztben, a másik a ló mellett, ellentétes tájolással), a 254. (ad. férfi) sírjában egy kutya volt a férfi koponyája és a ló fara mögött (BUDINSKÝ-KRIČKA-TOČÍK 1991, 25–26, 55–56, Abb. 8, Abb. 22), a délnyugat-szlovákiai komárom-hajógyári temető 114. (mat. férfi) sírjában a kutya csontváza a halott lábainál feküdt (TRUGLY 1993, 201, Abb. 19). Az előbbi temető lovassírjaira a halott bal oldala mellett ellentétes tájolással (IV. típus), az utóbbira ugyancsak bal oldala mellett, azonos tájolással fekvő ló (III. típus) jellemző. Az Al-Duna vidéki bolgár temetőkben előfordul kutyacsontváz a halott lábfejenél, pl. Kjulevča 59., 74. sír, Izvorul 52. sír, Devnja-3 149. sír (FIEDLER 1992, 291, 292, 295, Abb. 111. 3).

Kutyacsontok előkerülésére, de nem egész állatokra vonatkozó hiteles adattal csak a székkutas-kápolnadűlői temetőből rendelkezünk: a 369. férfisírban kutya állkapcsának töredéke, a 461. női sírban kutya radiusa került elő.

⁵²⁷ Pitvaros 175. sír (maturus korú nő): macska hiányos csontváza a koponya mögött. Macskacsontok további sírokból: 196. sír (gyermek): macska felkarcsontja a betöltésből, 218. sír (maturus korú férfi): macska felkarcsontja az ételmellékletekkel együtt. Valamennyi sír a temető nyugati, gazdagabb felében került elő.

⁵²⁸ Orosháza-Béke Tsz 82. sír, nincs róla szakszerű meghatározás vagy illusztráció, sem dokumentáció.

⁵²⁹ Székkutas 120., 200., 250. sír (B. NAGY 2003, 50. kép 1, 71. kép 4, 90. kép 6), Orosháza-Bónum-téglagyár 66. sír (JUHÁSZ 1995, Taf. XXXVI.1), meghatározás híján feltételesen Szentes-Kaján 369. sír.

végtagok biztosan nem voltak a helyükön.⁵³⁰ A zoológiai vizsgálat egyes esetekben a darabolásra is adatokat szolgáltatott: a székkutasi 359. sírban pl. a marhát a gerince mellett vágta félbe,⁵³¹ a pitvarosi 116. sírban a sírgödör lábak felőli végéhez támasztott oldalas (bordasor) is a halott jobb oldala mellett elhelyezett, a csontok helyzetéből ítélve összekötözött marhához tartozott, amelynek koponyája sem volt anatómiai helyén, legalább fél méter választotta el a lapockáktól (50. kép 6; 113. kép 7–9).

A temetkezések közül 11 fülkesír, 16 feltehetően padkás, a többi pedig aknasír, amelyekben gyakran volt koporsóra utaló nyom. A sírokba temetettek között legtöbb a férfi (41%), valamivel kevesebb a nő (34,5%), a gyermekek és fiatalok részesedése 20% körüli.⁵³² A nőknél az adultus és a maturus, a férfiaknál a maturus és a senilis korosztály előfordulása dominál azokban a temetőkből, amelyek embertani anyaga meghatározott (12. táblázat).

Lelőhely	Nem és korcsoportok												Össz. sír		
	Férfi					Nő					Fel-nőtt	Fiatalkor		Gyermekek	
	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	?	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	?					
Csárdaszállás								1							1
Gyula-483. lh.													1		1
Nagykamarás	1														1
Orosháza-Béke Tsz		1			4					1				3	9
Orosháza-Bónum-téglagyár		2	1	1			1								5
Pitvaros			1				1	2							3
Szarvas-Grexa-téglagyár			4	1	1		1	1	2					4	14
Szentes-Kaján			1		3	1		2		3				4	14
Székkutas-Kápolnadűlő		1	3	4		1	5	4		2	2	1	3	*25	
Összesen	1	4	10	6	8	2	8	10	2	6	2	2	14	*74	
	29					28					2	2	14	*74	

12. táblázat: Az egész áldozati állattal (marha, juh, kecske, kutya, macska) eltemetett halottak nem és korcsoport szerinti megoszlása az embertanilag megvizsgált temetőkből (a *-gal jelölt rovatok a kettős sírok előfordulása miatt eltérnek a halottak tényleges számától)

Mint korábban már említettük, az állatok fülkesírban az aknában,⁵³³ padkás sírok esetében a padkákon és a rajtuk keresztbe fektetett deszkákon⁵³⁴ vagy a padkák között kerülnek elő, utóbbi esetben a koporsó kerül a padkákra, az állat fölé.⁵³⁵ Gyakran éppen az állattetemek elhelyezkedése utal koporsó használatára,

⁵³⁰ B. NAGY 2003, 35. kép 1.

⁵³¹ B. NAGY 2003, 124. kép 1–4.

⁵³² Míg átlagban a férfiak száma valamivel meghaladja a nőkéét, addig az egyes lelőhelyeket tekintve, hol a férfiak, hol a nők vannak többségben (12. táblázat).

⁵³³ Székkutas-Kápolnadűlő 115., 200., 350., 398., 458., 476. sír (B. NAGY 2003, 48. kép 1, 71. kép 4, 121. kép 2–3, 142. kép 1, 6, 158. kép 1, 4, 166. kép 3).

⁵³⁴ Szarvas-Grexa-téglagyár 44., 79. sír; Székkutas-Kápolnadűlő 138., 238., 250. sír (B. NAGY 2003, 55. kép 8, 80. kép 9, 90. kép 6); Orosháza-Béke Tsz 86., 97., 102., 109., 114., 138., 142., 150. sír (JUHÁSZ 1995, Abb. 20–24, Taf. XL. 2, Taf. XLII–XIV).

⁵³⁵ Székkutas-Kápolnadűlő 359. sír (B. NAGY 2003, 124. kép 1–4).

ilyenkor a csontok mintegy keretezték a koporsót jobb vagy bal oldalon, illetve a lábak előtt,⁵³⁶ részben a lábakon álló koporsó alá is benyomódva,⁵³⁷ máskor a feltételezett koporsó tetején kerültek elő, főként a lábak felőli részen kaptak helyet.⁵³⁸ Van példa arra is, hogy a marhát és a juhot a sírgödör aljára, a halott alá fektették.⁵³⁹ A kisebb testű juh gyakrabban kerül elő a lábak táján. Az aknasírokban tehát feltehetően nem volt kötött helye az állattetemeknek, inkább a sírgödörön belüli optimális helykihasználás határozta meg az állatok, főleg a nagytetű marha helyét.

Az egész állattemetkezéseket tartalmazó sírok közül csak két lelőhelyen, a pitvarosi és székkutasi temetőbeliekben fordult elő ételmelléklet, előbbiben kettő, utóbbiban 11 sírban, tehát az esetek közel felében. A jellemző étel főként a juhkeresztsont és csigolyák által jelzett, hosszúfartónek nevezett testrészt, illetve néhányszor tyúk combja vagy szárnya, esetleg az állat egyik fele. Nemcsak a szárnyasétel ritka ezekben a sírokban, de egész szárnyas sem került elő belőlük, és mindössze három sírban volt tojás, ebből kettő az ételmellékletesek közül került ki. Az edénymelléklet hasonlóan ritka (3).

Részleges állatok

A részleges állattemetkezések száma magasabb, 123, előfordulásuk 15 lelőhelyen dokumentálható,⁵⁴⁰ de számuk korántsem kiegyenlített, kiemelkedő számban vannak meg Székkutason (a sírok 11%-ában) és Pitvaroson, ahol arányuk a temető össz sírszámához képest még jelentékenyebb (16%). (Sokadszor kell azonban kiemelnünk, hogy erről a két lelőhelyről rendelkezésünkre áll az archaeozoológiai meghatározás, amely teljes körű, tehát a temetők teljes állatcsontanyagára kiterjed.) Többszöri előfordulására van még adat Szarvasról.⁵⁴¹ A részleges állatok elsősorú többsége juh (110), mellettük marha fordul még elő (16), de előkerülésének gyakorisága nem mérhető az előzőhöz, ahogy az egyetlen példával képviselt kecskéjé sem. A pitvarosi temetőből részleges marhára egyáltalán nincs is példa. Két részlegesen eltemetett állat csak négy sírban fordult elő.

A részleges állatokkal eltemetettek 70%-át a férfiak és a nők teszik ki, szinte megegyező számban, 20% a gyermekek és a fiatalok aránya, a maradék 10%-ot a nem meghatározható korú felnőttek adják. Az embertanilag meghatározott esetekben mind a férfiak, mind a nők között az adultus és maturus korcsoport képviselt a legnagyobb számban, a legidősebb korosztály előfordul, de száma lényegesen kevesebb (13. táblázat).

A fülkesírban előkerülő részleges állatok (16) csaknem mindig a sírgödör aknarészében, gyakran a fülke szája előtt kaptak helyet. Aknasírban az állatcsontok helye az esetek felében a lábfejek előtti terület, a bokák, a lábszárak, a térd környéke, a combcsontok mellé már ritkán helyezik az állatot. A koponya környéke csak az esetek mintegy 20%-ában az állatok helye. Néhányszor a koporsóra terített állatbőr is előfordul, pontosan 10%-ot tesznek ki a test alatt előkerülő állatcsontok, de ilyenkor is ritka, hogy a csontok távol feküdtek egymástól, tehát egyértelmű lenne, hogy az állatbőrt kiterítették. Bizonyára előfordult, hogy

⁵³⁶ Székkutas-Kápolnadülő 94., 219., 245., 311. sír (B. NAGY 2003, 42. kép 1, 77. kép 8, 88. kép 20, 106. kép 1); Szentes-Kaján 145. sír (MADARAS 1991, fotó a 84. oldalon); Szarvas-Grexa-téglagyár 95. sír (JUHÁSZ 2004, Abb. 13), 159. sír

⁵³⁷ Székkutas-Kápolnadülő 337. sír (B. NAGY 2003, 115. kép 1).

⁵³⁸ Székkutas-Kápolnadülő 238., 265. sír (B. NAGY 2003, 80. kép 9, 93. kép 3); Szarvas-Grexa-téglagyár 243. sír (JUHÁSZ 2004, Abb. 25).

⁵³⁹ Szarvas-Grexa-téglagyár 303. sír.

⁵⁴⁰ Apátfalva-vámház (2), Hódmezővásárhely-Kishomok (1), Magyarcsanak-Belezi-dülő (1), Nagykamarás (1), Orosháza-Bónum-téglagyár (1), Örménykút-Hidroglóbusz (1), Pitvaros (36), Szarvas-Grexa-téglagyár (10), Szarvas-Rózsás (1), Szentes-Berekhat, Dr. Matolcsy Pálné földje (2), Szentes-Kaján (3), Szentes-Kistőke (1), Szentes-Nagyhegy (1), Székkutas-Kápolnadülő (60), Tápé-Lebő-Kishomokos (1).

⁵⁴¹ A Szarvas-Grexa-téglagyári temetőben az archaeozoológiai szempontból megvizsgált leletanyag erősen hiányos, azokról a csontletekekről valószínűsítettük, hogy részleges állatokhoz tartoztak, ahol koponyatöredékek, fogak, a lábvegek csontjai (mc., mt., ph.) kerültek elő.

a koponyát és a végtagokat a lenyúzott bőrről levágva helyezték a sírba, ahogy fülkesíroknál is többször megfigyelték, hogy a fülke szájánál a betöltés szerves anyaggal erősen telített volt, tehát a fülke száját állatbőrrel rekesztették el, a bőrben csontok mégsem kerültek elő.

Az esetek közel 40%-ában (48) került ételmelléklet ezekbe a sírokba, ilyenkor a férfiak és a nők száma – az egész állatot rejtő sírokhoz hasonlóan – ugyancsak kiegyenlített, de a felnőttek mellett a gyermekek és fiatalok aránya a felére csökken (5).

Lelőhely	Nem és korcsoportok												Össz. sír	
	Férfi					Nő					Fel-nőt	Fia-tal		Gyer-mek
	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	?	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	?				
Hódmezővásárhely-Kishomok			1											1
Magyarcsanak-Belezi-dűlő													1	1
Orosháza-Bónum-téglagyár									1					1
Pitvaros		7	5	2		2	6	7	1	1		2	4	*36
Szarvas-Grexa-téglagyár	1	4	2		1			2					1	*10
Székkutas-Kápolna-dűlő		5	5	6	1	3	11	5	4		6	2	12	60
Összesen	1	16	13	8	2	5	17	14	6	1	6	4	18	
	40					43					6	4	18	*109

13. táblázat: A részleges áldozati állattal (marha, juh, kecske) eltemetett halottak nem és korcsoport szerinti megoszlása az embertanilag megvizsgált temetőkből (a *-gal jelölt rovatok a kettős sírok előfordulása miatt eltérnek a halottak tényleges számától)

A sírok több mint 80%-ában az étel juh valamely testrésze (40), leggyakrabban egyértelműen a hosszúfartónak nevezett rész, alkalmanként más, pl. lapocka, bordák (oldalás), comb, felkar. A juhétel-mellékletes sírok 4 temetőből: Nagykamrás (1), Pitvaros (18), Szarvas-Grexa-téglagyár (2), Székkutas-Kápolnadűlő (27) kerültek ki. Pontosan fele ennyi esetben tyúk vagy lúd főként combja, kisebb részben szárnya, egyszer egy fél állat volt az ételmelléklet. Ezekben az esetekben is Pitvaros és Székkutas osztozik, pontosan egyenlő arányban. Egész szárnyas mindössze egyetlen sírba került, a tojások száma magasabb (14), amelyek fele nők, másik fele egyenlő arányban férfiak és gyermekek sírjaiban volt, kétharmaduk a székkutasi egyharmaduk a pitvarosi temetőből ismert. Edénymelléklet 8 sírban, 4 lelőhelyen társult a részlegesen eltemetett állatokhoz.⁵⁴²

A sírok közül mindössze 16-ban nyugodott veretes övvel eltemetett férfi.

Feltételesem a részleges állatokhoz soroljuk azokat az eseteket, amikor csak egy-egy lábvég, lábközépsont önmagában vagy ujjakkal került elő (11), a sekély vagy a bolygatott síroknál ezek eredetileg lehettek hiánytalan részleges állatok, de előfordulnak ilyenek mély sírgödörben is, pl. Szentes-Berekhát, Matolcsy Pálné földje 33. sír (120. kép 1). Egyébként a jelenség ugyanazokhoz a lelőhelyekhez kötődik,⁵⁴³ ahol a részleges állatok nagyobb számban vannak meg, és ugyancsak mindig juhok és marhák lábvégei kerültek

⁵⁴² Hódmezővásárhely-Kishomok (1), Pitvaros (3), Szarvas-Grexa-téglagyár (2), Székkutas-Kápolnadűlő (2).

⁵⁴³ Pitvaros (3), Szarvas-Grexa-téglagyár (1), Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (1), Székkutas-Kápolnadűlő (6).

elő jórészt a halottak lábai táján. A pitvarosi 195. sírban ugyanakkor egy marha hátsó lábközépcsontja volt, miközben a részleges állatok mindegyike juh.

Több esetben találunk egy sírban együtt egészben és részlegesen eltemetett állatot. Az egész állat főként marha, a részleges többségében juh (15), az állatok számát tekintve kiemelkedő Székkutas-Kápolnadűlő 398. sírja, amelyben egy-egy egész és egy-egy részleges marha és juh volt.⁵⁴⁴ Egy-egy sírban tartozott azonos fajhoz – juh vagy marha – az egészben és a részlegesen eltemetett állat. A sírokba temetett halottak között valamivel több a férfi (mindig idősebb vagy idős), mint a nő (ad.) és csak egy-egy gyermek és fiatal van közöttük.

A részleges állattemetkezést tartalmazó sírok elhelyezkedése a székkutasi temetőben azt mutatja, hogy a temető legkorábbi középső sávjában kevésbé jellemzőek, lényegesen sűrűbben fordulnak elő attól délkeletre, de északnyugatra is találhatóak, míg a jóval kisebb esetszámban előforduló egészben eltemetett áldozati állatok az említett idősebb, középső sávban csoportosulnak, de nem a legkorábbi sírokban fordulnak elő (128. kép 2). Előbbiek nincsenek meg a temető legidősebb sírjaiban, de a 7. század utolsó harmadától a temető használatának végéig előfordulnak, utóbbiak a 7. század utolsó, a 8. század első harmadára keltezhetőek.

A részleges állattemetkezések a pitvarosi temetőben a legkorábbra keltezhető sírokban és környezükben a temető északnyugati szélén nem kerültek elő, de ezen kívül aztán a temető egész területén előfordulnak elszórtan, csak a temető keleti, legszegényebb szélén nem, ahol egyéb mellékletek sem voltak. Az egész marhatemetkezések sem a temető legkorábbi részében, hanem annak szomszédságában, a 7. század végére, 8. század elejére keltezhető temetőrészben és sírokban kerültek elő (131. kép 2). A Szarvas-Grexa-téglagyár lelőhelyen feltételezett részleges állatok nagyobb része a temető korábbi sírcsoportjaiban fordul elő, megvan a legkorábbi csoportban is, de száma alacsony. A meghatározott csontanyag töredékessége miatt azonban a szokás egyértelmű megítélése nem lehetséges. Az egész állatok fele a temető korábbi, 7. századra keltezett sírcsoportjaiban, másik fele a késő avar korra keltezett részekben található, de épp úgy nincsenek meg a legkorábbi sírcsoportban, ahogyan a legkésőbbiekben sem, keltezésük összhangban van a másik két temetőbeli sírok keltezésével. A szentes-kajáni temetőben a feltárt részekben az állatáldozat nyomai mindenütt megtalálhatóak, az egész marhák nagyobb számban a temető keleti felében voltak (125. kép).

Az egész állatokat tartalmazó sírokban a fenti három lelőhelyen egyáltalán nincs öntött anyag, szemben Orosháza-Béke Tsz temetőjével, ahol a sírok leletanyaga a késő avar kor második felére keltezhető, miként a temető keleti része is, ahol ezek a sírok előkerültek (82., 86., 97., 102., 109., 114., 138., 142., 150. sír). Az Orosháza-Bónum-téglagyári sírok a 8. század első felére keltezhetőek.

A részleges állattemetkezéseknek a temetőkön belüli időrendje alapján úgy gondoljuk, hogy a kora avar korban a Tiszántúlon jellemző csonkolt változatot valószínűleg bizonyos időbeli hiátus után váltja fel az avar kor második felében nyitott temetőkben a fejtett változat. Ebben az átmeneti időszakban azonban nem találunk egész állatokat sem.

Állatkoponya

Előkerülése 12 lelőhelyen 42 sírból valószínűsíthető, az említett fajok a juh, a marha, a sertés, a ló és a kutya.⁵⁴⁵ Az adatokkal kapcsolatos bizonytalanságot több tényező is növeli: igen gyakran csak a felső vagy az alsó állkapocs vagy azoknak töredéke került elő, illetve a fajbesorolás gyakran kérdéses, gyakori a bolygatás is. A bolygatott vagy a sekély sírok esetében lehet bizonyos átjárhatóság a részleges állatok csoportja felé, mert az említett okokból pl. a lábvégek nem kerültek elő vagy nem figyeltek fel rájuk. A fajok említése szempontjából a sort a juh és a bárány vezeti (28), a sertés (5), a ló(?) (4), a marha (3)

⁵⁴⁴ B. NAGY 2003, 142. kép 1.

⁵⁴⁵ Endrőd-Doboskert (1), Gerla (1), Mindszent-Bozó-tanya (1), Nagykamárás (2), Nagymágocs-Ótomp (1), Orosháza-Béke Tsz (3), Pitvaros (3), Szarvas-Grexa-téglagyár (5), Székkutas-Kápolnadűlő (16), Szentes-Berekháti, Dr. Matolcsy Pálné földje (6), Szentes-Kaján (1), Szentes-Nagyhegy (1), Tápé-Lebő-Kishomokos (1).

vagy a kutya (1) gyakorisága eltörpül az előbbi mellett. A sertésnek nagyrészt állkapcsa, illetve egyszer a koponyája és függesztőövei kerültek elő. A székkutasi temetőben nyolc sírban a zoológiai meghatározás szerint egész juhkoponya volt, Szentes-Berekháton, a Matolcsy-féle földről következetesen említi a dokumentáció báránycoponyát öt sírból, illetve Nagykamarásról a publikáció egy sírből. Utóbbi lelőhelyről van adat egy lókoponyára is. Egésznek tartható marhakoponyát Gerláról és Szarvas-Grexa-téglagyár temetőjéből említenek egyet-egyet.

Fogak

Hat lelőhelyen 17 sírban jegyezték fel fog vagy fogak előkerülését a vizsgált anyagban,⁵⁴⁶ és valamennyi sír közös jellemzője, hogy más áldozatiállat-melléklet nem került elő belőlük. A fajok gyakoriságban a következőképpen követik egymást: ló (7), marha (4), juh (3), sertés (1). A pitvarosi 125. fülkesírban a sír aknájába helyezett lószerszám mellett került elő egy ló(váltó)fog,⁵⁴⁷ amely így minden valószínűség szerint a lovat volt hivatva jelképezni. Ez az eshetőség felmerül a többi sírnál is, különösen valószínűnek tartható pl. Székkutason, ahol három maturus és egy adultus korú férfi sírjában (köztük kettő fülkesír) került elő egyetlen lófog (470., 512., 536. sír). A pitvarosihoz hasonlóan juhkeresztcsont és -csigolyák jelezték az ételmellékletadást, és az egyik férfinak ezüstlemez övgarnitúrája volt. A tápéi gyermeksírbán, ahol a vas nyeregvasalás volt, ugyancsak feljegyezték lófogak előkerülését.

Egész szárnyasok

Az áldozati állatok előfordulásai között említjük azokat a sírokat, amelyekben valószínűleg egészben eltemetett szárnyas került elő. A sírleírások alapján 28 esetet említhetünk,⁵⁴⁸ amelyek háromnegyede szakszerűen meghatározott.⁵⁴⁹ Az egészben eltemetett szárnyasok száma az említett számnál magasabb is lehetett, feltehetően részben egész szárnyasokat takarhat a gyakran visszatérő „szárnyascsontok” megnevezés. A meghatározott esetek azt mutatják, hogy bár az ételmellékletek között gyakoriak a lúdcsonatok, az egész szárnyasok mégis mindig a tyúkok közül kerülnek ki. Még a meghatározott esetekben sem egyértelmű azonban, hogy a sírokba valóban egész vagy fejtől és nyakuktól, a szárnyak és a lábak végeitől megfosztott „konyhakész” állatok kerültek-e,⁵⁵⁰ mert a csontvázak kisebb-nagyobb mértékben mindig hiányosak. Gyakran hiányzik a koponya, illetve a szárnyak, lábak végei, az ujjcsontok, előbbi aligha véletlen, utóbbiak azonban a bontás, illetve a csontanyag begyűjtésének hiányosságaival is magyarázhatóak. Úgy tűnik, Szőlőkalján és Székkutason fejük nélkül kerültek a sírba az állatok, Pitvaroson általában megvolt a koponya is. Szegvár-Szőlőkalján és Pitvaroson a tyúk egyaránt nők és férfiak melléklete is, Székkutason a férfiak vannak többségben, de egész szárnyas gyermeksírbán ezeken a lelőhelyeken nem került elő, és a nem meghatározott anyagú lelőhelyek között is csak egy gyermeksírbán akad. Az egész szárnyással eltemetettek között egyetlen sírban volt emlős áldozati állat, egy részleges juh (Pitvaros 12. sír), és a sírok egyharmadában útravalóul adott ételek között leggyakoribbak a marhacsigolyák. A marhát gyakoriságban a juh követi, de nem a hosszúfartónak nevezett rész – ahogyan azt az egész és részleges háziemlősöket rejtő síroknál láttuk – hanem borda, felkar és csak kétszer csigolya; mind a sertés, mind a lúd kétszer-kétszer fordul elő. Tyúk testrésze ezekben a sírokban nem került elő.

Az egyetlen kakas Székkutas-Kápolnadűlő 555., maturus korú férfisírjában került elő, ennek az állatnak is hiányzott azonban a feje.

⁵⁴⁶ Pitvaros (1), Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom (4), Szegvár-Szőlőkalja (1), Székkutas-Kápolnadűlő (6), Szentes-Kaján (1), Tápé-Lebő-Kishomokos (3).

⁵⁴⁷ BENCE 2000, 243, 254, 36. j.

⁵⁴⁸ Meghatározás nélkül: Nagymágocs (1), Szarvas-Grexa-téglagyár (1), Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (2), Szentes-Kaján (3).

⁵⁴⁹ Pitvaros (7), Szegvár-Szőlőkalja (4), Székkutas-Kápolnadűlő (10).

⁵⁵⁰ Az egész és a konyhakész állatok megkülönböztetéséről ld. VÖRÖS 2000!

Önálló állattemetkezések

Orosháza-Bónum-téglagyár lelőhelyről hat sírt nevez meg állatsírként, még pedig kutyasírként az ásató,⁵⁵¹ de ezekről sem leírást, sem illusztrációt nem közöl, és a dokumentációban sem szerepelnek egyéb adatok, tehát további vizsgálatra alkalmatlanok. Annál is inkább, mert a sírok a temető térképén sem szerepelnek. A többi vizsgált lelőhelyen – a lósírokon kívül – más önálló állattemetkezések nem kerültek elő.

Egyéb esetek

A nagyobb számban előforduló jelenségek mellett még néhány egyedi esetet kell megemlítenünk. A székutasi 348. gyermeksírban 5 db juhastragalus volt. A csontok 5 különböző egyedtől származnak és feltehetően játékként kerültek a sírba. A 402. női sírba gímszarvas agancstörredéke került, amely talán csonteszköz lehetett. Lópata és astragalus két sírban volt, illetve ló radiusa egy sírban került elő.

Az áldozati állatok sírba helyezése sok hasonlóságot, de számos különbséget is mutat a Tiszántúlon jellemző kora avar kori gyakorlattal. A kora avar korral összehasonlítva jórészt új elem az egész állatok (marha, juh) sírba kerülése,⁵⁵² de még az egész és részleges állatokat együtt tekintve is csökken a mennyisége, és nagyságrendje már soha nem éri el a kora avar korszakét. A lóáldozat fajtái közül eltűnik a részleges változat, illetve általában is megváltozik a részleges áldozat⁵⁵³ mikéntje: a lábak csonkolását⁵⁵⁴ – némi időbeli hiátus után – a fejtett forma váltja fel.

Míg az egészben eltemetett ló az avar kor második felében már egyértelműen a férfiakhoz kapcsolódik, legalábbis a Körös–Tisza–Maros közti temetők esetében az egészben vagy részlegesen eltemetett juhok és marhák nem csak a nők és gyermekek mellékletei,⁵⁵⁵ előfordulásuk a férfisírookra is a nőkével megegyező mértékben jellemző. Tehát nemcsak férfiak – nők és gyermekek, de férfiak és férfiak vonatkozásában is jelentősége lehetett annak, hogy kinek járt mellékletül ló és kinek marha vagy juh. Míg a kora avar kori

⁵⁵¹ JUHÁSZ 1995, 44.

⁵⁵² A sopronkőhidai típusú szarvesapos csonkolt marhakoponyás sírok értékelése kapcsán Szőke Béla Miklós gyűjtötte össze a Kárpát-medencében előkerült 6–9. századi marha- és juhkoponyás temetkezéseket. Kimutatta, hogy a temetkezési szokásnak avar kori előzményei vannak, és a csonkolt marhakoponya az egész állatot jelképezve, halotti áldozatként került a sírba (SZŐKE 1979, 102; SZŐKE 2000, 324, 50. j.). Gyűjtése alapján jórészt máig érvényes megállapítása, hogy a teljes marhacsontvázak eltemetésének szokása – szórványos kora avar kori előfordulása mellett – főként a késő avar korban jellemző, és előfordulása a Dél-Alföldön, Szentes és Szeged környékén összpontosul (SZŐKE 1979, 94, Abb. 1). A Szőke Béla Miklós által is említett, a Maros-torkolattal szemben fekvő Szeged-Makkoserdő ugyan nem a most vizsgált területen került elő, de a korszakból mind egész, mind részleges marhatemetkezések ismertek a temetőből (SALAMON 1995, 143–144, Table 1/b), és a fülkesírok tárgyalása kapcsán már utaltunk egyes Körös–Tisza–Maros közti temetőkkel való hasonlóságára.

Az egész állatok előkerüléséhez jó párhuzamok az Al-Duna vidékéről ismertek, ahol a teljes vagy majdnem teljes, gyakran nem maradéktalanul anatómiai rendben lévő állatok (marha, bárány, juh, ló, kutya, tyúk) különösen a bulgáriai Šumen környéki temetőkben gyakoriak (Kjulevča, Novi Pazar) (FIEDLER 1992, 291–292, pl. Anm. 991, 998–999, Abb. 110. 13, Abb. 111. 1, 3).

⁵⁵³ A részleges marha- és juhtemetkezések Kárpát-medencei elterjedésére vonatkozóan a rendelkezésre álló szórványos adatok alapján Szőke Béla Miklós és Tomka Péter csak korlátozott megállapításokat tehettek (SZŐKE 1979, 102; TOMKA 1985, 112, 8–9. j. – utóbbi a részleges – főként marha – temetkezésekre vonatkozóan számos keleti párhuzammal). A kora avar kori Tiszántúli részleges állattemetkezéseit Lőrinczy Gábor gyűjtötte össze (LŐRINCZY 1995, 415). A részleges juh- és marhatemetkezésekre késő avar kori példákat említ a Duna–Tisza közéről H. Tóth Elvira (Kunadacs, Szabadszállás – H. TÓTH 1981, 178; H. TÓTH 1982, 53–54), ugyancsak a késő avar korból, de az egész avar szállásterületre vonatkozóan hoz példákat Kiss Gábor (KISS 1996a, 168, Abb. 2). E szerint elterjedése kiterjed a mai Dunántúli, DNy- és K-Szlovákia területére és a Maros-torkolatnál, illetve alatta a Tisza mentére.

⁵⁵⁴ LŐRINCZY 1992a, 110.

⁵⁵⁵ Vö. TOMKA 1985, 112.

szegvár-oromdűlői temető sírjait kiemelkedő állatbőség jellemzi,⁵⁵⁶ az egészben vagy részlegesen eltemetett, nem mindig felszerszámozott lova(ka)t részleges állatok sora kísérheti férfi- és női sírban egyaránt, addig az avar kor második felében a lovassírokba nem kerül más áldozati állat, és ritkának számít az egyazon sírban előkerülő két vagy több egész vagy részleges juh vagy marha.

Ezek a különbségek, bár fontosak, de eltörpülnek ahhoz a tényhez viszonyítva, hogy a Kárpát-medence más tájain a késő avar korban az állatáldozat gyökeresen eltérő példáit találjuk.⁵⁵⁷ Tiszafüreden pl. 70 önálló lósír került elő, ezen kívül mindössze 9 sírban volt egyáltalán állatcsont.⁵⁵⁸ A váci avar temetőben a marhatérdkalács és -sarokcsont a legjellemzőbb állatattribútum. A részleges állatok elvéve fordultak elő, de számos egész szárnyas került a sírokba.⁵⁵⁹ A halimbai temetőben nem túl gyakran marha lábszára és boka/sarokcsontja volt a sírokban.⁵⁶⁰

A Körös–Tisza–Maros közén – még ha a kora avar korhoz képest csökkenő mértékben is, de – a temetkezési rítus meghatározó részének kell tekintenünk az áldozati állatok sírba helyezésének szokását, méghozzá nem jelzésértékűen egy-két csontot, hanem az állat egészben vagy részlegesen eltemetett testét, illetve nagyobb darabjait. Ezeknek az állatoknak – szarvasmarha és juh – a jelenléte a temetkezési rítusban, közvetve a nagyállattartó életmód meglétének bizonyítéka még az avar kor második felében is. Ételmellékletként egyre növekvő szerephez jutnak ezen a területen is – a juh mellett – a különböző szárnyasfélék. Tehát például a Duna–Tisza köze Szeged környéki részéhez viszonyítva, nem csupán abban látjuk a különbséget, hogy ott a szárnyascsontok dominanciája a meghatározó – melyet gyakoriságban a sertéscsontok előfordulása követ, a marha és különösen a juh kevésbé jellemző⁵⁶¹ –, hanem abban, hogy az áldozati állatok mellékelésének aránya ott eltér az ételmellékletadás szokása mellett.

9.2. ÉTELMELLÉKLETEK

Meghaladja a 300-at azoknak a síroknak a száma, ahol az archaeozoológiai vizsgálat nyomán vagy a részletesebb adatok folyamányaként ételmellékletet azonosíthatunk. Az érintett lelőhelyek az összes vizsgált lelőhely felét teszik ki, de amennyiben a nem meghatározható állatcsontokat is ideszámítjuk, úgy legfeljebb csak a néhány síros temetőrészletek maradnak állatcsont nélkül. A tíz fölötti sírszámú lelőhelyek közül a hódmezővásárhely-gorzsi 18 síros temetőrészletben semmilyen állatcsont nem került elő, ez vélhetően már valóban nem csak a véletlennek tudható be.

⁵⁵⁶ Szegvár–Oromdűlő 1. sír (16–18 éves nő): felszerszámozott *részleges ló, részleges marha és két részleges juh*; 100. sír (35–40 éves férfi): *egész, felszerszámozott ló, részleges marha, borjú és juh*; 109. sír (16–18 éves nő): *egy részleges borjú és juh*; 126. sír (4–5 éves gyermek): *egy-egy részleges marha és juh*; 130. sír (45 év körüli nő): *két egész bány, egy-egy részleges borjú és marha, egy részleges juh és bány*; 134. sír (25–30 éves nő): *három részleges marha*; 196. sír (45–50 éves nő): *két részleges juh, egy-egy részleges borjú és marha*; 554. sír (18–22 éves nő): *egy részleges marha és három részleges juh*; 692. sír (13–14 éves gyermek): *két részleges szarvasmarha, három részleges juh, egy egész juh*; 753. sír: *egy részleges marha és két részleges borjú*; 870. sír (25–30 éves nő): *négy(!) ló, egy marha és három juh részleges maradványai* (LŐRINCZY 1992a, 81, 84, 90, 103, Abb. 1–2, Abb. 8, Abb. 17; LŐRINCZY 1995, 399–400, 1–3. kép; LŐRINCZY–STRAUB 2004, 307–309, 311, 314, 5. kép 1, 6. kép, 8. kép 1–3, 11. kép 1, 14. kép 1).

⁵⁵⁷ A Mátra-vidéki avar kori temetők állatcsontleleteinek elemzése kapcsán Szabó János Győző tekintette át a rendelkezésre álló adatokat, amelyek összetétele miatt elsősorban a fajok gyakoriságával volt módja foglalkozni (SZABÓ 1981).

⁵⁵⁸ GARAM 1995, 171, 173.

⁵⁵⁹ VÖRÖS 2000.

⁵⁶⁰ VÖRÖS 1999a, 52, 54.

⁵⁶¹ KÜRTI 1983, 201–202, 296. j.; VÁLYI 2003, 22. j.

Juhok

Testrészeik 11 lelőhelyen, 137 sírban jelezték az ételmellékletet.⁵⁶² A legjellemzőbb ételmelléklet a keresztcsont és az ágyékcsigolyák által képviselt hosszúfartó vagy annak darabja (pl. 112. kép 9; 114. kép 8; 115. kép 3, 9; 116. kép 9) – illetve néhányszor a hátcsigolyák – (100), gyakoriságban erősen lemaradva követi a lapocka (23), a bordák (10), a felkar (8), a combcsont (8), a medence (5), elvéve a lábszár. A lapocka néhányszor a felkarral együtt került elő, és ilyenkor előfordult, hogy nagyobb mennyiségben, 4, 6, 7 db is egy sírban (pl. 113. kép 3).⁵⁶³

Leggyakrabban a juhkeresztcsont és -csigolyaleletek⁵⁶⁴ a zoológusok által frissen meghatározott lelőhelyekről származnak, de néha már korábban is feljegyezték előkerülésüket: ilyen Szentés-Berekhát, Farkas-tanya I. 149. sírt,⁵⁶⁵ Nagykamrás 17., 18. sírt.⁵⁶⁶ A sírokba temetettek közel 90%-át a férfiak és a nők szinte azonos számban teszik ki, mindkét nemnél az adultus korosztály és alig kisebb számban a maturus korosztály dominál, de képviselve vannak a legidősebbek is, a gyermekek és fiatalok részese 10% alatt marad. Az esetek több mint 50%-ában valamiféle állatáldozat is előfordul a sírokban, leggyakrabban részleges állattemetkezés (51), néhányszor egész ló (2), illetve marha vagy juh (9). A hosszúfartó leggyakrabban egyedüli ételmelléklet, de az esetek közel egynegyedében (25) szárnyasfélék csontjaival együtt került elő (114. kép 8; 116. kép 9), és 12 esetben járult hozzá tojásmelléklet. A testrész a fülkesírokban előkerülő leggyakoribb ételmelléklet, a fülkesírok egynegyedében volt az összes ilyen típusú állatcsont egyharmada (34).

A székkutas-kápolnadűlői temetőben a juhkeresztcsontok és -csigolyák temetőn belüli elhelyezkedése viszonylag egyenletes, főként a temető nagy tömbjének délkeleti részén, illetve a két kisebb sírcsoportban fordulnak elő, és nagyobb számban a temető használatának első felében jellemzőek, csak a temetőt indító legészakkeletibb csoportban nem fordulnak elő (129. kép 1). A pitvarosi temetőben megtalálhatóak a temetőt indító legidősebb fülkesírokban a temető északnyugati részén, illetve nagyobb számban a temető magasabban fekvő nyugati, rangosabb felében, és elvéve, mindig szárnyasételmellékletekkel együtt a temető keleti felében (131. kép 1). A 8. század második felére számuk lecsökken, és a 9. század elejére keltezhető (fülke)sírokban már nem fordulnak elő, a juh szerepét a szárnyasfélék veszik át.

A juhkeresztcsont és -csigolyák szerepe azért is fontos, mert ez a testrész az ételmelléklet-adásban már a kora avar korban is meghatározó volt a Tiszántúl területén, példaként említhetjük Szegvár-Oromdűlőt.⁵⁶⁷

A zoológiai meghatározás hiányából adódó korlátok miatt nem meglepő, hogy az ételmelléklet-adásban szerepet játszó többi juhtest rész is főként a pitvarosi és székkutasi temetőből származik, de a juhlapockák előfordulása mellettük főként Gyulán, a juholdalal pedig Szegvár-Szőlőkálján jellemző nagyobb számban.

Nem csupán a hosszúfartó, de az ételmelléklet-adásban szerepet játszó többi testrész is jórészt a felnőttek melléklete volt. A sírok magasnak mondható hányadában, pontosan egynegyedében volt övgarnitúra vagy valamilyen övdísz, és a juhételmelléklet szerepének jelentőségét mutatja, hogy a pitvarosi temető nyugati felében – amit a juhételek dominanciája jellemez – eltemetett valamennyi férfinak, kivétel nélkül volt veretes öve vagy legalább egy-egy övdísz (130. kép 4).

⁵⁶² Csárdaszállás (2), Gyula-483. lh. (6), Nagykamrás (2), Örménykút (1), Pitvaros (29), Szarvas-Grexa-téglagyár (7), Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom (1), Szegvár-Szőlőkálja (11), Szentés-Berekhát, Farkas-tanya I (1), Szentés-Kistóke (1), Székkutas-Kápolnadűlő (76).

⁵⁶³ Pitvaros 93., 204., 206. sír.

⁵⁶⁴ Csárdaszállás (2), Gyula-483. lh. (1), Nagykamrás (2), Pitvaros (23), Szarvas-Grexa-téglagyár (3), Szegvár-Szőlőkálja (2), Székkutas (66), Szentés-Berekhát, Farkas-tanya I (1).

⁵⁶⁵ MADARAS 1999, 317, 10. kép 1.

⁵⁶⁶ BANNER 1927, 152, 153.

⁵⁶⁷ LŐRINCZY 1991, 131; LŐRINCZY 1992, 165.

Szárnyasfélék

Az ételmelléklet-adásban szerepet játszó fajok között a második helyet a szárnyasfélék foglalják el, 116 sírban azonosított előfordulásaik 9 lelőhelyhez kötődnek.⁵⁶⁸

A szárnyasok többsége házityúk (78), de 20% fölötti a háziludak részesedése is (27), illetve egyetlen sírban egy galambra is van példa, a sírok egy részében a faj nem meghatározott. A legkedveltebb mellékelt testrész a comb (75), nem mindig egészben, olykor csak az alsó combnak nevezett rész. Gyakori a szárnyak húsos része (41) is. A darabolási szokásokhoz adalék, hogy az esetek egy részében a végtagok a törzs részletével együtt kerültek elő. Néhányszor a pontos végtag nem azonosított, illetve elvétve fordult elő, hogy a szárny vagy a comb nem, csak a törzs részlete került a sírba. Félbevágott állatra is akad példa (8). Az esetek harmadában szárny és comb együtt fordult elő.

A szárnyasétel ugyancsak főként a felnőttek melléklete, nőké és férfiaké közel hasonló arányban. A maturus korcsoportból került ki a férfiak több mint fele, harmaduk adultus korú, a legidősebbek részesedése alacsony. A nőknél az adultus korcsoportba tartozók teszik ki az esetek felét, a többi előfordulásban főként a maturus korcsoport, illetve a legfiatalabb és a legidősebb felnőttek osztoznak. A gyermekek részesedése 15% körüli.

A szárnyasételek jóval ritkábban kerülnek elő fülkesírban (10), mint a juhételek, gyakoribbak a lemélyített aljú, tehát lábbakkal ellátott koporsóban eltemetett halottak mellékleteiként (18). A főként részleges, illetve egész áldozatiállat-melléklet előfordulása (31) a sírok negyedére jellemző, a tojások gyakorisága 13% körüli.

A székkutasi temetőben a szárnyasétel-mellékletek előfordulása lefedi a temető területének egészét, de gyakorisága szemmel láthatóan növekszik a temető nagy tömbjének északnyugati és délkeleti széléi felé, illetve sűrűsödik annak déli részén, ott, ahol a lemélyített aljú sírgödrök többségét megásták (129. kép 2). A pitvarosi temetőben a szárnyasok bizonyos időbeli késéssel jutnak szerephez az ételmellékletadásban, megtalálhatóak a temető nyugati felében is, de szinte kizárólagosan jellemzik a temető keleti, szegényebb, a tárgyi melléklet nélküli sírok többségét rejtő felét (131. kép 4). A temetőben az avar kor végére azonban az ételmelléklet-adásban a szárnyasfélék teljesen kiszorítják a juhot, és a korszak végének legrangosabb fülkesírjában már nem juhkeresztcsontot, hanem házilúd csontjait találjuk (51. sír).

Az idősebb korosztályba tartozók számának bizonyos mértékű növekedése vélhetően összefüggésben lehet azzal a ténnyel, hogy a korszak vége felé a népességben belül is növekszik az idősebb korosztályok részesedése.

Marhák

Ételmellékletként a marhának – legalábbis a megvizsgált lelőhelyek anyagában – nem volt nagy szerepe, miközben ezeknek a temetőknek a többségében áldozati állatként jelentőséggel bírt.

Marha csontjai azonosíthatóan 12 lelőhelyen 63 sírban fordultak elő,⁵⁶⁹ bár az előfordulások egyértelmű többségét a szegvár-szőlőkaljai temetőben előkerült csontleletek teszik ki. Az előforduló testrészek a hát- és ágyékcsigolyák, bordák, ritkán a felkarcsont.

A szegvári temetőben a sírok többségében hátcsigolya ás/vagy borda volt megegyező számban (27), jóval kisebb számban fordult elő ágyékcsigolya (5), Székkutason a leletek többsége ágyékcsigolya, és

⁵⁶⁸ Apátfalva-vámház (2), Hódmezővásárhely-Kishomok (1), Orosháza-Bónum (1), Pitvaros (43), Szarvas-Grexa-téglagyár (6), Szegvár-Szőlőkalja (2), Szentes-Berekhát, Farkas-tanya II (1), Szentes-Kaján (2), Székkutas-Kápolnadűlő (58).

⁵⁶⁹ Apátfalva-vámház (1), Hódmezővásárhely-Kishomok (1), Orosháza-Bónum-téglagyár (1), Pitvaros (2), Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom (1), Szegvár-Szőlőkalja (37), Székkutas-Kápolnadűlő (12), Szentes-Belsőecser-Vekeri-mezsgyecsatorna (1), Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (4), Szentes-Berekhát, Farkas-tanya II (1), Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (1), Szentes-Kaján (1).

Szentes-Berekháton, Buzi Farkas Imre földjén négy sírból háromban csigolya, a negyedikben borda volt.⁵⁷⁰

Ez a fajta ételmelléklet is főként felnőtteknek – egyaránt nőknek és férfiaknak – járt (Szegeváron kevéssel több a nő, az összes lelőhelyet számításba véve viszont valamivel magasabb a férfiak száma), a gyermekek aránya egyformán 8%. Fontos megemlíteni, hogy áldozati állatként háziemlős csak 3 sírban fordult elő, Székkutason, és csak az egyik sírban volt részleges marha ez az állat. Értelemszerűen tehát egész marhaáldozat mellett szinte soha nem jutott szerephez mellékletként a marhaétel. Szegevár-Szőlőkalján az állatáldozat teljesen ismeretlen volt, ott még a szárnyasok is fejük nélkül, vélhetően „konyhakészen” kerültek a sírokba.

Az ismert marhacsont-leletes sírok időrendjét egyértelműen meghatározza a szegevári temető, amely a vizsgált területen páratlanul egységes, tisztán közép avar kori együttes, és a korszak első felére, a 7. század utolsó harmadára keltezhető. A marhacsontok előfordulása a temető egészét lefedi, és talán csak ott vannak foghíjak – inkább a temető nyugati felében –, ahol a más fajokhoz tartozó csontleletek előkerültek, bár a marhánál számottevően kisebb számban meglévő juh-, sertés- és szárnyascsont-leletek többsége is olyan sírban volt, ahol marhacsont is előkerült. A Körös–Tisza–Maros közén egyébként a marhaétel-melléklet szórványosan az egész korszakban előfordul.

Sertések

Ételmellékletként a sertéscsontok előfordulása vélhetően nem volt számottevő, 8 lelőhelyről, 25 sírból említhetünk szórványos példákat.⁵⁷¹ A sertéscsontok előkerülésével kapcsolatban két momentum figyelemreméltó, egyrészt hogy a sírszámhoz viszonyított előfordulás – és ezek megbízható adatok – Szegeváron a legmagasabb, illetve hogy a sertés az a faj, amelynek a legtöbbször testrésze bukkan fel a sírokban: koponyarészletek, felkar, combcsont, tibia, radius, hát-, ágyék- és farokcsigolyák, bordák, lapocka, medence, csigacsont, ujjcsont. Mindez azt jelezheti, hogy a fajhoz kapcsolódó mellékletadási rítus kevésbé volt letisztult. A halottaknak, akik sertés csontját (is) kapták ételmellékletül, fele nő, az esetek másik felén kétharmad-egyharmad arányban a férfiak és a gyermekek osztoznak. A sertéscsontok megléte nem szűkíthető le a korszakon belül, bár a leletanyag alapján sem kimondottan korai, sem késői előfordulása nem ismert.

Valamennyi faj előfordulására egyformán igaz, hogy az ételmellékletek több mint felét a lábfejeknél, a lábszáraknál, illetve rajtuk találjuk, egyötödük került elő a koponya és a vállak környékén. A testnek a vállaktól a térdekig terjedő része mellett ritkán, de találunk ételmellékletet, de mivel annak helye a koporsóban van, ezért lehetett az optimális helykihasználással összhangban inkább a koporsó két végében, főleg a lábak táján.

A csontanyag vizsgálata összességében tehát azt mutatja, hogy az ételmelléklet-adás szokása a Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében a temetkezési szokások fontos eleme, bár nem minden lelőhelyen bír meghatározó jelentőséggel. Az ételmelléklet-adás magasabb előfordulása főként azokban a közösségekben dokumentálható, amelyek bizonyos, a kora avar korra visszanyúló, helyi, főként a temetkezési szokásokban megmutatkozó gyökerekkel bírnak (Székkutas, Szarvas-Grexa-téglagyár, Pitvaros, Csárdaszállás, Szentes-Berekhát, Farkas-tanya I). A fajok gyakoriságát tekintve itt a juh áll az élen, és e népesség nem csupán magához a fajhoz ragaszkodott ebben a tekintetben konzervatívan, hanem meghatározott testrészeihez is. Az avar kor második felében ezeken a lelőhelyeken viszonylag hamar szerephez jutnak a szárnyasok is, sőt idővel teljesen kiszorítják a juhot.

Egyértelműen előzmények nélküli, újonnan bevándorolt, nagy létszámú közösség temetkezett, de csak rövid ideig, Szegevár-Szőlőkalján, akiknek körében a mennyiségi és minőségi mutatók alapján az

⁵⁷⁰ A késő avar kori gyöngyöspata-előmalýi temetőben a férfiak és nők sírjaiban kerültek elő marhacsigolyák, itt a gyermeksírokban a marhaborda volt gyakoribb. A szegevári temetőhöz hasonlóan a 7. század utolsó negyedére keltezhető nagyréde-ragyogóparti temetőben ugyancsak előfordultak az ételmellékletet jelző marhacsigolyák, de innen részleges juhtemetkezések is ismertek (SZABÓ 1969, 31–41, 4. kép, 7. kép; SZABÓ 1981, 67).

⁵⁷¹ Endrőd-Bacsa-lapos (1), Nagykamarás (1), Nagymágocs-Ótomp (1), Pitvaros (4), Szarvas-Grexa-téglagyár (6), Szegevár-Szőlőkalja (5), Székkutas-Kápolnadúló (6), Szentes-Kaján (1).

ételmelléklet-adás hasonlóan fontos és következetes volt, de más fajhoz, a marhához kapcsolódott.

Különösen szembevetendő azonban, hogy néhány nagyobb temetőben, amelyeknek betelepítése a 7. század utolsó harmadában kezdődött, és a terület kora avar korával nem mutatnak rokonságot – még a közelebről nem meghatározott állatsontokat is figyelembe véve – az ételmellékletek előfordulása a sírszámhoz viszonyítva csak szórványosnak mondható (Szentés-Kaján, Szentés-Nagyhegy). Tehát a területre újonnan érkező közösségek ebben a vonatkozásban sem voltak egységesek.

Az állatáldozatok és az ételmellékletek együttes vizsgálatának fontos tanulsága, hogy a fajok: a ló, a juh, a marha vagy akár a szárnyasfélék, a tyúk és a lúd étel és áldozat szerepe egy közösségen belül nem feltétlenül kapcsolódott össze. Az egyértelműen nagyállattartó szegvári közösségben a rítusnak nem volt része a marha – sem más – áldozat, míg más közösségekben, ahol a marhát feláldozták, halotti útravalóként nem jutott szerephez. Ugyancsak megfigyelhető, hogy míg bizonyos közösségekben ételmellékletként a szárnyas idővel a juh helyébe lép, utóbbi részlegesen eltemetett áldozati állatként továbbra is bekerül a sírokba, ami egyben azt is mutatja, hogy tartása folyamatos volt, az élők a húsát – a temetési szertartás keretében – továbbra is fogyasztották. Pont a részlegesen eltemetett állatok faj szerinti megoszlása mutatja, hogy ilyen módon a marha húsát is megették, miközben az ételmelléklet-adásban következetesen ragaszkodtak a juh hosszúfartövéhez.⁵⁷² A részleges lóáldozat – kora avar kori gyakoriságával szemben – a késő avar korban már egyáltalán nem fordul elő, illetve a ló nem csupán az egész állat eltemetésével jellemezhető késő avar korban, de a kora avar, sőt a honfoglalás korban sem halotti útravaló, miközben a húsát a halotti toron nyilvánvalóan elfogyasztották. Ezek a példák is megerősítik Szabó János Győző azon megállapítását, hogy a rítus hiányjelenségeiből valamely vagy az összes háziállat tartásának gyenge fokára nem következtethetünk.⁵⁷³

9.3. TOJÁS

151 sírban került elő tojás,⁵⁷⁴ az esetek kétharmadában egyetlen darab (108), 21 sírban volt 2 db, 11 sírban 3 db (pl. 119. kép 4; 121. kép 2), két sírban 5 db és egyben 6 db. Három sírből csak azt jegyezték föl, hogy több tojás került elő, illetve a zoológiai vizsgálat a pitvarosi temető 5 sírja esetében arra mutatott rá, hogy a sírba tett tojás nem volt egész. A leletek több mint harmadát határozta meg szakember, és ezeknek az eseteknek a 85%-a házityúk tojása, a maradék pedig házilúdé.

Szemben az ételre utaló állatsontokkal, a tojás elsősorban a nők melléklete (61), és a férfi-nő, valamint a nő-gyermek temetkezéseknél is a nők mellett találjuk. Az embertanilag meghatározott esetek azt mutatják, hogy valamennyi korcsoportnál megvan, de főként az adultus és kevéssel lemaradva a maturus korosztályra jellemző. Gyakoriságban a nőket a gyermekek követik (47), ami éles különbség a húsmelléklet-adáshoz képest, ahol a gyermekek aránya minden faj esetében szinte egyformán alacsony. A férfiak részesedése alig haladja meg a 20%-ot (34), a meghatározott esetekben az adultus és maturus

⁵⁷² A juhkeresztcsont és -ágyékcsgolyák előkerülésére egy térben viszonylag távoli, ugyancsak az avar kor második feléből származó példa a Duna–Tisza közéről, Szabadszállás-B gyakorlóter lelőhelyről származik, ahol ételmellékletként a 2. sírban juhkeresztcsont és -ágyékcsgolyák szárnyas csontjával, a 3. sírban juh és borjú keresztcsontja és ágyékcsgolyái és marhacsigolya volt. Mindkét sírban részleges juhtemetkezés is előkerült (BALOGH 2004, 76–77, 2–3. kép; VÖRÖS 2003, 84). Ez a példa jól mutatja, hogy a Duna–Tisza köze avar kori anyagának nagyobb arányú közzététele sok meglepetéssel szolgálhat még a temetkezési szokások vonatkozásában is.

⁵⁷³ SZABÓ 1981, 65.

⁵⁷⁴ Mindszent-Bozó-tanya (3), Nagymágocs-Ótomp (10), Orosháza-Béke Tsz (4), Orosháza-Bónum-téglagyár (9), Pitvaros (17), Szarvas-Grexa-téglagyár (2), Szarvas-Rózsás (1), Szegvár-Újtelep (1), Szegvár-Szőlőkalja (5), Szentés-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje (12), Szentés-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje (1), Szentés-Berekhát, Farkas-tanya II (4), Szentés-Kaján (24), Szentés-Kistőke (1), Székkutas-Kápolnadűlő (57).

korosztály dominál, a legidősebbek előfordulása a nőkhöz hasonlóan alacsony (9 sírba temetett halott neme és kora nem volt meghatározható.)

A tojásmelléklet helye leggyakrabban a lábak környéke (59), de a gyakoriságban a második helyet a medence, illetve környéke foglalja el (39), a koponya melletti terület csak a harmadik helyen áll (21). Hasonló számban találunk tojást a combcsontok mellett és főként között (19). A maradék néhány előfordulás a mellkason, a könyöknél dokumentálható vagy nem ismert közelebbről.

Ugyan a tojásmellékletes sírok mintegy ötödében előfordul ételmelléklet, de az leggyakrabban juh és csak másodsorban szárnyasféle. Az egész szárnyasok közel egyharmada (9) viszont tojásmellékletes, főként női sírokban volt. Részleges vagy egész háziemlősök 18 sírban fordultak elő.

A tojás mindenképpen kétféle szerepben tűnhet fel a sírokban. Olykor nagy valószínűséggel étel lehet, pl. amikor a húsmellékletekkel egy helyen kerül elő (114. kép 8). De az ételmelléklet-adási szokásoktól eltérő jellemzői, amilyen a halottak között a nők és gyermekek számottevően magasabb előfordulása, a melléklet helyeként a medence és a combcsontok környékének szerephez jutása, másféle, a termékenységgel kapcsolatos hiedelmekkel összefüggő szerepét is alátámasztják. Talán ezzel függhet össze a tojások héjába karcolt díszítés is.⁵⁷⁵

Tojásmelléklet a szentes-kajáni temető egész területén előfordult.⁵⁷⁶ Székkutason előfordulása inkább a temető szélei, tehát fiatalabb része felé sűrűsödik (129. kép 2), és a pitvarosi temetőben is csak a temető legidősebb sírjaiból hiányzik, de előfordulása némileg gyakoribb a temető keleti, szegényebb, bár szárnyas-étel-mellékletekben gazdagabb részében (131. kép 4).

⁵⁷⁵ Mindszent-Bozó-tanya VII. sír, Szentes-Berekhát, Farkas-tanya II. 14. sír, Szentes-Kaján 84. sír.

⁵⁷⁶ MADARAS 1991, 40.

10. ÖSSZEFOGLALÁS

Munkám kitűzött célja egy jól körülhatárolható földrajzi egység, a Körös–Tisza–Maros köze területén az avar kor második felében élt népesség temetkezési szokásainak felgyűjtése, jellemzése és elemzése volt. A témaválasztásban az a nem titkolt meggyőződés vezetett, hogy ebben a korszakban és a vizsgált területen a temetkezési szokásokra támaszkodva markánsabban jellemezhető a népesség, mint a tárgyi kultúra alapján. Az egyes rítuselemek jellemzése és elemzése során igyekeztem minél teljesebben végigkövetni a temetkezési szokások régészeti dokumentált nyomait, rávilágítani az egyes közösségeket reprezentáló temető és temetőrészek közötti hasonlóságokra és különbségekre egyaránt, és ehhez kapcsolódóan esetenként korrigálni azokat a tévedéseket, amelyek a kutatást esetleg félrevezethették.

Kísérletet tettem mindazoknak a szálaknak a feltérképezésére, amelyek a terület kora avar kori népességéhez kötődnek, és megkeresni az esetleges új elemeket, illetve végigkövetni a szokások változásának sokszor szövevényes útjait.

A tájolási adatok vizsgálata és a kora avar korral való összehasonlítása rávilágított egyrészt arra az éles különbségre, amely a területen az avar kor korai és későbbi időszaka között feszül, ugyanakkor pontosan ez az éles váltás vitt közelebb a korszakhatár megállapításához.

Ha a tájolás változása markáns különbség is a kora avar korszakhoz képest, a temetkezési szokások más elemeiben – amilyen a fülkesírokba való temetés, a juhkeresztcsont és csigolyák ételmellékletként adása, illetve a koponya mellé helyezett edénymelléklet – még azonosíthatóak a tiszántúli kora avar korral rokon vonások. Mindezek a jellemzők azonban már újonnan nyitott temetőkben és számos lényeges változással keveredve jelentkeznek, ilyen az áldozatiállat-mellékletek mennyiségének csökkenése, illetve összetételének változása, az egész marha- és juhtemetés megjelenése, a részleges állattemetések esetében a nyúzási gyakorlat változása, a részleges lótemetés megszűnése, a lószerszámos temetkezési szokás megjelenése. A terület kora avar kori népességének leszármazottait azonosíthatjuk egyrészt a Szarvas-Grexa-téglagyár, Székkutas-Kápolnadűlő, Pitvaros, Csárdaszállás, Gerla, Szentés-Berekhat, Farkas-tanya I, Székkutas-Új Élet Tsz, Szarvas-Horváthpuszta, Nagykamarás temetőit indító közösségekben, másrészt lényeges összetevőit alkothatták több temető népességének, amilyen Endrőd-Kecskészug, Orosháza-Béke Tsz, Orosháza-Bónum-téglagyár, Örménykút, Szarvas-Rózsás.

Ugyanakkor míg a kora avar korban a településterület egyértelmű súlypontja a Tisza mentén található, addig ezek a lelőhelyek nem alkotnak zárt egységet, a Körös–Tisza–Maros köze egymástól viszonylag távol eső pontjain fekszenek a belsőbb területeken, de a nagyobb vízhozamú ereket követve. Nem lehet véletlen, hogy a Tiszához legközelebb fekvő szentes-berekhat-i temető használatával gyorsan felhagytak.

A kora avar kori népesség korábbi szállásterületét a területen egyértelműen előzmények nélküli, új közösségek foglalták el a Tisza, a Kurca, a Kórógy mentén Mártélytól a Körösszögig, akik Szentés-Kaján, Szentés-Kistőke, Szentés-Nagyhegy, Szentés-Felsőcsordajárás, Mártély-Csanyi-part temetőibe temetkeztek. A területen legalábbis a vizsgált korszak elején egyértelműen meghatározó szerepüket a lótemetések, fegyverek – a másik csoporttal összehasonlítva mindenképpen – jelentékeny száma mutatja, a lovas, övgarnitúrás férfisírokat – gyakran nemesfém – ékszervelet (fülbevaló, varkocsszorító) jellemzi, sírjaikba kutyát is eltemetnek, és csak itt fordulnak elő az S alakú koporsókapcsokkal lezárt rönkkoporsók. A mai Szentés környékén csoportosuló nagy számú lelőhely közül az ismert leletanyag alapján csak a kajáni, nagyhegyi és gógányi temetőt használják a korszak vége tájáig.

A temetkezési szokásokban a vizsgált korszak elején megmutatkozó nagyobb különbségek a korszak vége felé egyre kevésbé markánsak, illetve egy-egy temetőn belül is jelentős változások következnek be. A kora avar kori előzményekkel rendelkező temetőkben – ezekről rendelkezünk több jó megfigyeléssel –

a fülkesírokat padkás és cölöpös sírépítmények, a vájtkoporsókat ácsolt ládák, lábakkal ellátott koporsók váltják fel, és ételmellékletként a juh helyett fokozott szerephez jutnak a szárnyasok.

A különbségek mellett közös vonás, hogy mindkét népeiségnél megjelennek az egész marhatemetések, illetve a marha- és juhkoponyák, ha eltérő arányban is, de előfordul ételmelléklet, ugyanakkor mindkét csoport kitaróan ragaszkodik a csak rá jellemző lovastemetkezési formákhoz.

E kétféle eredetű, szám szerint is meghatározó népeiség mellett rövid ideig itt élő, nagyobb létszámú, a 7. század utolsó harmadára keltezhető közösséget jelez a szegvár-szőlőkaljai temető, amelyet főként a marhaétel-mellékletek, az edények, a lemélyített aljú sírgödrök előfordulása jellemez. Az ételmelléklet-adást tekintve a területen a Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földjén előkerült és a Szentes-Belsőecser-Vekeri mezsgyecsatorna nevű temetővel rokonítható. Abban is élesen különbözik a másik két csoporttól, hogy semmilyen állatáldozat, tehát lótemetés sem jellemző rá. A másik betelepülő, több temetőt is nyitó népeiségtől eltérően és a helyi korai előzményekkel bíró temetőkhöz hasonlóan Szőlőkalján nem fordulnak elő varkocsszorítók, viszont gyakoribbak az eszközeletek (botvégek, ásólapát, árak, síp). A csak itt jellemző csücskös, bütykös, négyszögletes szájú edények⁵⁷⁷ gyakori előfordulása miatt származásuk legközelebbi lehetséges helyeként a Duna–Tisza köze területe kézenfekvő.

A helyi gyökerekkel rendelkező népeiség új temetőinek megnyitása, tehát településterületének elmozdulása a 7. század második felére tehető. A Tisza mentére újonnan betelepülő, nagyobb létszámú közösségeket kezdetben ugyanakkor a közép avarnak nevezett tárgyi kultúra jellemzi. Nehéz egyértelműen állást foglalni abban a kérdésben, hogy az előbbi népeiség elköltözése megelőzte a másik beköltözését, vagy a váltás éppen az utóbbi hatására következett be, mint ahogy – hasonló, regionális vizsgálatok hiányában – abban is, hogy ez a vélhetően legalább kétféle eredetű népeiség honnan érkezhetett. Az avar birodalmon belüli migráció mellett szól, hogy ezeket a csoportokat kialakult, a közép avar kori Kárpát-medencére általánosan jellemző tárgyi kultúra jellemzi. Az mindenesetre megállapítható, hogy a helyi kora avar eredetű népeiség vélhetően elszegényedve költözött tovább, anyagi kultúrája elvesztette korábbi változatosságát, és állatállománya egyértelműen megcsappant. Sokáig nem is volt módja a ló eltemetésére, amelyhez a lószerszám sírba tételével jelképes formában mégis ragaszkodott, a korábbi állatbőséggel szemben a részleges juh- és marhatemetések is csaknem eltűntek. Idővel gazdasági értelemben vélhetően ez a népeiség is regenerálódott, újra feltűnt – de már síronként nagyrészt csak egy-egy – a részleges juh- és marha, illetve új elemként az egész állattemetés, ha nem is nagy számban, de generációnként egy-egy lovastemetkezés, és a korszak végének legrangosabb lovassírja már egy fülkesírból került elő (Pitvaros 51. sír).

⁵⁷⁷ Duna–Tisza közi, Duna menti, észak-dunántúli elterjedésük jól egybevághat a kettőssípokéval.

11. BESTATTUNGSBRÄUCHE IN DER ZWEITEN HÄLFTE DER AWARENZEIT IM GEBIET ZWISCHEN KÖRÖS, THEISS UND MAROS

Unter diesem Titel wird der Band von dem Römisch-Germanischen Zentralmuseum in Mainz zur Online-Veröffentlichung vorbereitet.

IRODALOM

- ADAM 2002: *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa*. Hrsg.: Szentpéteri, J. *Varia Archaeologica Hungarica* 13. Budapest 2002.
- ANDA 1952: Anda T.: Avar kori sérvkötők (Bandages Herniaires de l'époque avar). *Archaeologiai Értesítő* 79 (1952) 47–49.
- ANDRÁSI 2000: Andási J.: Avar kori varkocsszorítók (Awarenzeitliche Zopfspangen). *Archaeologiai Értesítő* 123–124 (1996–1997) 2000, 85–123.
- BALOGH 2002: Balogh Cs.: Régészeti adatok Bács-Kiskun megye területének kora avar kori történetéhez. Előmunkálatok a Duna–Tisza köze avar kori betelepülésének kérdéseire (Archäologische Angaben zur frühawarenzeitlichen Geschichte des Komitates Bács-Kiskun. Vorarbeiten zu den Problemen der Besiedlung des Donau–Theiß-Zwischenstromlandes in der Frühawarenzeit). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 8 (2002) 291–340.
- BALOGH 2004: Balogh Cs.: Avar kori juhbőrös temetkezés Szabadszállás, B. gyakorlótéren (Avar period burial with sheepskin at Szabadszállás, Drill-ground B). *Régészeti Kutatások Magyarországon 2003 – Archaeological Investigations in Hungary 2003*. Budapest 2004, 75–83.
- BÁLINT 1937: Bálint A.: Avar sírok Batidán (Gräber aus der Avarzeit in Batida). *Dolgozatok* 13 (1937) 89–104.
- BÁLINT 1969: Bálint Cs.: A honfoglalás kori lovastemetkezések néhány kérdése (Über die Pferdebestattungen der Landnahmezeit). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1969/1, 107–114.
- BÁLINT 2004: Bálint Cs.: A középvárkor kezdete és Kuber bevándorlása (Der Beginn der Mittelawarenzeit und die Einwanderung Kubers). *Archaeologiai Értesítő* 129 (2004) 35–65.
- BANNER 1927: Banner J.: Népvándorláskori sírok Nagykamaráson (Gräber aus der Völkerwanderungszeit bei Nagykamarás). *Dolgozatok* 3 (1927) 141–159.
- BARTHA 1998: Bartha J.: Tabut – az avar kori koporsóhasználat keleti párhuzamaihoz. In: Bartha J.: *Keleti Tanulmányok. Barbaricum Könyvműhely*. Karcag 1998, 67–77.
- BARTOSIEWICZ 1986: Bartosiewicz L.: Az állatcsontok eloszlási rendszere avar temetkezésekben (Animal offering distribution patterns in avar burials). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1984/85-1 (1986) 77–95.
- BARTOSIEWICZ s. a.: Bartosiewicz L.: Food remains of animal origins as grave goods in the avar cemetery of Szegvár-szőlőkajla (SE Hungary) (Állati eredetű ételmellékletek a szegvár-szőlőkajlai avar kori temetőben). In: Bende, L. – Lőrinczy, G.: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szegvár-Szőlőkajla. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monographia Archaeologica* 3, Szeged, s. a.
- BENDE 1998: Bende L.: A pitvarosi késő avar kori temető 51. sírja (Adatok a késő avar kori lószerszámok díszítéséhez.) (Das Grab 51 im spätawarenzeitlichen Gräberfeld von Pitvaros. (Beiträge zur Verzierung des spätawarenzeitlichen Pferdegeschirre). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 195–230.
- BENDE 2000: Bende L.: Fülkesírok a pitvarosi avar kori temetőben. Adatok a fülkes és lószerszámok temetkezések kronológiájához (Stollengräber im awarenzeitlichen Gräberfeld von Pitvaros. Angaben zur Chronologie der Stollengräber und Bestattungen mit Pferdegeschirr). In: *Hadak útján. A népvándorlás kor fiatal kutatóinak konferenciája*. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. – Szalontai Cs. Szeged 2000, 241–279.
- BENDE 2000a: Bende L.: Tausírozott díszű övgarnitúra a pitvarosi avar temetőből (Tauschierte Gürtelgarnitur im awarischen Gräberfeld von Pitvaros). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 6 (2000) 199–217.

- CSALLÁNY 1934: Csallány G.: Avarkori és IX–XIII. századi magyar leletek a szentesi múzeumban (Avarische und aus dem IX–XIII. Jahrhundert stammende ungarische Funde im Museum zu Szentes). *Dolgozatok* 9–10 (1933–34) 221–250.
- CSALLÁNY 1960: Csallány D.: Szabolcs-Szatmár megye avar leletei (Avarische Funde des Komitats Szabolcs-Szatmár). *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 1 (1958) 1960, 31–87.
- K. CSILLÉRY 1951: Királyné Csilléry K.: Az ácsolt láda. *A Magyar Tudományos Akadémia II. Társadalmi-Történeti Osztályának Közleményei* 3. *Muzeológiai sorozat* 1/2. *Néprajz*. Szerk.: Ortutay Gy. Budapest 1951, 231–284.
- K. CSILLÉRY 1996: K. Csilléry K.: Meroving-kori ágyelet és az újkori magyar ácsolt ágyak. *Ethnographia* 107 (1996) 125–133.
- Čilinska 1966: Čilinská, Z.: *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky*. *Archaeologica Slovaca Fontes* 7. Bratislavae 1966.
- DAIM 1987: Daim, F.: *Das awarische Gräberfeld von Leobersdorf, NÖ*. Studien zur Archäologie der Awaren 3/1. Wien 1987.
- DIENES 1978: Dienes I.: Opponensi vélemény Bálint Csanád: Dél-Magyarország a X. században c. kandidátusi értekezéséről. *Archaeologiai Értesítő* 105 (1978) 107–127.
- DINNYÉS 1975: Dinnyés I.: Az S alakú koporsókapcsok használatáról (Vom Gebrauch der S förmigen Sargklammern). *Studia Comitatus* 3 (1975) 61–77.
- ERDÉLYI 1992: Erdélyi, I.: The excavation of a settlement and a cemetery in the outskirts of Gyomaendrőd (Preliminary report). In: *Cultural and Landscape Changes in South-East Hungary I*. Ed.: Bökönyi, S. Budapest 1992, 369–378.
- FANCSALSZKY 1999: Fancsalszky G.: Három avar kori temető Tiszavasváriban (Drei awarenzeitlichen Gräberfelder von Tiszavasvári). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1999, 107–141.
- FARKAS 1892: Farkas S.: Népvándorláskori temető Mártélyon. *Archaeologiai Értesítő* 12 (1892) 413–422.
- FEJÉR 1991: Fejér G.: Népvándorlás kori fakoporsók Euráziában (Völkerwanderungszeitliche Holzsärge aus Eurasien). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1984/85-2 (1991) 401–429.
- FETTICH 1928: Fettich N.: Öntött phalerák a lovasnomádok magyarországi régészeti hagyatékában (Gegossene Bronzphalerae im archäologischen Nachlass der Reiternomaden von Ungarn). *Archaeologiai Értesítő* 42 (1928) 114–127, 317–321.
- FIEDLER 1992: Fiedler, U.: *Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau. Teil I–2*. Univesitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 11. Bonn 1992.
- FOLTINY 1939: Foltiny I.: Avarkori temető nyomai Hódmezővásárhely-Cinkuson (Die Spuren eines Gräberfeldes der Avarzeit in Hódmezővásárhely-Cinkus). *Dolgozatok* 15 (1939) 175–179.
- FÓTHI-LŐRINCZY-MARCSIK 2000: Fóthi E. – Lőrinczy G. – Marcsik A.: Régészeti és antropológiai kapcsolat az eurázsiai steppe és egy kora avar kori népesség között, a Kárpát-medencében (Archaeological and anthropological relationship between the Eurasian Steppe and an early avar population of the Carpathian Basin). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 6 (2000) 191–198.
- GARAM 1975: Garam, É.: The Szebény I–III Cemetery. In: *Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary*. Vol. 1. Ed.: Kovrig, I. Budapest 1975, 49–120.
- GARAM 1978: Garam É.: A közép avarkori sírobulussal keltezhető leletköre (Der mit Grabobulus datierbare Fundkreis der Mittelawarenzeit). *Archaeologiai Értesítő* 103 (1978) 206–216.
- GARAM 1995: Garam, É.: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred. *Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary*. Vol. 3. Budapest 1995.
- GARAM 1998: Garam É.: Avar kori csont ostor- vagy korbácsvégek és ostorbuzogányok (Awarenzeitliche Knochenpeitschen- oder Karbatschenenden und Peitschenkeulen). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1998, 109–121.

- GARAM 2001: Garam É.: *Funde byzantinischer Herkunft in der Avarzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*. Monumenta Avarorum Archaeologica 5. Budapest 2001.
- GARAM 2002: Garam, É.: Ketten und Schlüssel in frühawarenzeitlichen Frauengräbern. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2002, 153–176.
- GUBITZA 1907: Gubitza K.: A kishegyési régibb középkori temető. *Archaeologiai Értesítő* 27 (1907) 346–363.
- HAMPEL 1897: Hampel J.: *A régibb középkor (IV–X. század) emlékei Magyarhonban*. Második rész. Budapest 1897.
- HARMATTA 2003: Harmatta J.: Egy sāsánida gemma a Szarvas-68 avar temetőből. *Antik Tanulmányok* 47/2 (2003) 305–309.
- HEGEDÜS 1980: Hegedüs K.: A szegvár-szőlőkaljai leletmentő ásátás. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében* 1979 (é. n.) 59–66.
- ISTVÁNOVITS 1991: Istvánovits E.: Adatok a felső-Tisza-vidék 4-5. századi történetéhez a tiszadobi temető alapján (Beiträge zur Geschichte des oberen Theißgebiets in dem 4-5. Jahrhundert). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1984/85-2 (1991) 29–54.
- JUHÁSZ 1969: Juhász I.: Újabb adatok az avar temetkezési szokások ismeretéhez. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1969-2 (1969) 147–149.
- JUHÁSZ 1971: Juhász, I.: Awarisches Gräberfeld in der Sandgrube der LPG „Béke” bei Orosháza. *Acta Antiqua et Archaeologica* 14 (1971) 81–86.
- JUHÁSZ 1985: Juhász I.: A szarvasi avar kori rovásírásos tűtartó. *Magyar Tudomány* 30 (1985:2) 92–95.
- JUHÁSZ 1985a: Juhász, I.: Ein awarenzeitlicher Nadelbehälter mit Kerbschrift aus Szarvas. *Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 35 (1983–1985) 1985, 373–377.
- JUHÁSZ 1992: Juhász I.: Újabb rovásírásos emlék Szarvasról. In: *Rovásírás a Kárpát-medencében*. Szerk.: Sándor K. Magyar Őstörténeti Könyvtár 4. Szeged 1992, 15–19.
- JUHÁSZ 1992a: Juhász, I.: A new Avar Period runic inscription from Szarvas. In: *Cultural and Landscape changes in South-East Hungary I*. Ed.: Bökönyi, S. Budapest 1992, 379–382.
- JUHÁSZ 1993: Juhász, I.: Szarvas környéki temetők 9. századi leletei. In: *Az Alföld a 9. században*. Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1993, 137–150.
- JUHÁSZ 1995: Juhász, I.: *Awarenzeitliche Gräberfelder in der Gemarkung Orosháza*. Monumenta Avarorum Archaeologica Vol. 1. Budapest 1995.
- JUHÁSZ 1995a: Juhász I.: Fülkesíros temetkezések Békés megyében (Stollengräber im Komitat Békés). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 1 (1995) 417–452.
- JUHÁSZ 2000: Juhász I.: Avar lovas sírok Békés megye területén (Avar graves with horses in the north part of Békés County). *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 21 (2000) 63–99.
- JUHÁSZ 2002: Juhász, I.: Endrőd-Doboskert; Endrőd-Kecskészug; Kondoros-Gépállomás (u.) (Maschinenstation), Kustár M. földje; Orosháza-Béke Tsz homokbánya (Sandgrube der LPG); Orosháza-Bónum-téglagyár (Ziegelei); Örménykút-Kultúrház (Kulturhaus), Hidroglóbusz; Szarvas-Rózsás-halom; Szarvas-Grexa-téglagyár (Ziegelei); Szarvas-Káka; Szarvas-Kákapusztá; Szarvas-Ponyiczky-tanya (Gehöft). In: ADAM 2002, 128–129, 208, 272–273, 277, 336, 337, 338.
- JUHÁSZ 2004: Juhász, I.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szarvas-Grexa-téglagyár*, FO 68. Monumenta Avarorum Archaeologica 7, Budapest 2004.
- KISS 1963: Kiss A.: Az avarkori lovastemetkezés szokásának vizsgálata (Über das Brauchtum der awarenzeitlichen Reiterbestattungen). *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1962 (1963) 153–162.
- KISS 1990: Kiss G.: Koporsóhasználat a vasasszonyfai avar temetőben. *Vasi Szemle* 44 (1990) 409–428.
- KISS 1992: Kiss G.: *Pferde und Reiterbestattungen in der Spätawarenzeit. (Zur Frage der Typisierung und der geografischen Verbreitung)*. Előadáskézirat. Wien 1992.

- KISS 1996: Kiss, A.: *Das awarenzeitlich gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 2, Studien zur Archäologie der Awaren 5. Innsbruck 1996.
- KISS 1996a: Kiss G.: Diesseits und jenseits der Donau. Über etliche Bestattungssitten in W- und N-Avaria. In: *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert*. Hrsg.: Bialeková, D. – Zábajnik, J. Bratislava 1996, 167–178.
- KISS 1996b: Kiss, G.: Die Mitbestattung von Pferden bei den Awaren. In: *Reitervölker aus dem Osten. Hunnen + Awaren. Begleitbuch und Katalog*. Hrsg.: Daim, F. Eisenstadt 1996, 387–390.
- KOREK 1943: Korek J.: A szentes-kajáni avar temető (Das awarische Gräberfeld zu Szentes-Kaján). *Dolgozatok* 19 (1943) 1–129.
- K. KOVÁCS 1944: K. Kovács L.: *A kolozsvári hóstátiak temetkezése*. Kolozsvár 1944.
- KOVÁCS 1988: Kovács L.: A tímári (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglalás kori temetőmaradványok (Landnahmezeitliche Gräberfeldreste von Tímár [Kom. Szabolcs-Szatmár]). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1988, 125–158.
- KOVRIG 1963: Kovrig, I.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán*. Archaeologia Hungarica 40. Budapest 1963.
- KOVRIG 1999: Kovrig I.: A keszthely-belvárosi avar kori temető feltárásának folytatása. *Zalai Múzeum* 9 (1999) 99–119.
- KOZÁK 1997: Kozák J.: Kettétört csontsípászár a bijelo brdoi avar kori temetőben (Broken bone pipe from the avar period cemetery of Bielo Brdo). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1997, 195–203.
- KÖRÖSI 2005: Körösi A.: A székkutas-kápolnadülői avar temető archaeozoológiai vizsgálata (Archäozoologische Untersuchungen im awarischen Gräberfeld von Székkutas-Kápolnadülő). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 11 (2005) 229–276.
- KULCSÁR 1998: Kulcsár V.: *A kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai*. Múzeumi Füzetek 49. Aszód 1998.
- KÜRTI 1983: Kürti B.: Az avarok kora (567/568–805). In: *Szeged története I*. Szerk.: Kristó Gy. Szeged 1983, 162–218.
- KÜRTI 1990: Kürti, B.: Avar sírleletek Csanytelekről és Gerláról. *Tisicum – A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 1984–88 (1990) 79–86.
- KÜRTI 1996: Kürti B.: Régészeti párhuzamok a kárpát-medencei avar kori fülkesírok (Stollengräber) keleti eredetéhez (О проблеме восточного происхождения «каткомбных погребений» [Stollengräber] европейских аваров). *Tisicum – A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 1996, 125–135.
- KÜRTI 2002: Kürti, B.: Szeged-Makkoserdő; Tápé-Lebő, Kishomokos. In: ADAM 2002, 342, 370.
- KÜRTI é. n.: Kürti B.: Avar kori sírleletek a Békés megyei Gerláról. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében* 1980 (é. n.) 145–152.
- LANGÓ–TÜRK 2004: Langó P. – Türk A.: Móra nyomában – Előzetes beszámoló a Kiszombor határában 2003-ban végzett honfoglalás kori lelőhelyek hitelesítő feltárásairól. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében* 2003 (2004) 203–214.
- LÁSZLÓ 1944: László Gy.: *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest 1944.
- LÁSZLÓ 1955: László, Gy.: *Études archéologiques sur l'histoire de la société des avars*. Archaeologia Hungarica 34. Budapest 1955.
- LIPTÁK–MARCSIK 1970: Lipták, P. – Marcsik, A.: Skelettreste von Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom. Zur Frage der awarischen-altungarischen Verbindungen. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1970-1 (1970) 45–57.
- LIPTÁK–MARCSIK 1975: Lipták, P. – Marcsik, A.: Skeletal remains of the avar period and 10th century cemetery excavated at Rákóczipfalva-Kastélydomb. *Acta Biologica Szegediensis* 21 (1975) 165–179.
- LISKA 1997: Liska A.: Avar kori temetők és telepek Szentes határában. Régészeti lelőhelykataszter.

- (Awarenzeitliche Gräberfelder und Siedlungen in der Gemarkung von Szentés. Archäologischer Fundortkataster.) *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 3 (1997) 153–168.
- LISKA 2002: Liska, A.: Szentés-Belsőecser 35. sz., Brebovszki V. telke; Szentés-Berekhát 25. sz., Matolcsy P.-né földje. In: ADAM 2002, 351, 352.
- LISKA–MADARAS 2002: Liska, A. – Madaras, L.: Szentés-Berekhát, B. Farkas-tanya; Szentés-Gógány, Eprespart 35.; Szentés-Nagyhegy. In: ADAM 2002, 352, 353–354, 356.
- LŐRINCZY 1991: Lőrinczy G.: A szegvár-oromdülői kora avar kori temető 1. sírja (Das Grab 1 des frühawarenzeitlichen Gräberfeldes von Szegvár-Oromdülő). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1984/85-2 (1991) 127–154.
- LŐRINCZY 1992: Lőrinczy G.: Megjegyzések a kora avar kori temetkezési szokásokhoz. A tájolás (Anmerkungen zu den frühawarenzeitlichen Bestattungsriten. Die Orientierung). *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 30–32 (1987–1989) 1992, 161–172.
- LŐRINCZY 1992a: Lőrinczy, G.: Vorläufiger Bericht über die Freilegung des Gräberfeldes aus dem 6.–7. Jahrhundert in Szegvár-Oromdülő (Weitere Daten zur Interpretierung und Bewertung der partiellen Tierbestattungen in der frühen Awarenzeit). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1992, 81–124.
- LŐRINCZY 1994: Lőrinczy G.: Megjegyzések a kora avar kori temetkezési szokásokhoz (A fülkesíros temetkezés) (Bemerkungen zu den frühawarenzeitlichen Bestattungssitten. [Die Stollengräber]). In: *A kőkortól a középkorig*. Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1994, 311–335.
- LŐRINCZY 1995: Lőrinczy G.: Fülkesírok a szegvár-oromdülői kora avar kori temetőből. Néhány megjegyzés a fülkesíros temetkezések változatairól, kronológiájáról és területi elhelyezkedéséről (Stollengräber im frühawarenzeitlichen Gräberfeld von Szegvár-Oromdülő. Beiträge zu den Varianten, zu der Chronologie und territorialen Lage der Stollengräber). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 1 (1995) 399–416.
- LŐRINCZY 1998: Lőrinczy G.: Kelet-európai steppei népesség a 6–7. századi Kárpát-medencében. Régészeti adatok a Tiszántúl kora avar kori betelepüléséhez (Osteuropäische Steppenbevölkerung im 6. und 7. Jahrhundert im Karpatenbecken. Archäologische Beiträge zur frühawarenzeitlichen Einsiedlung des Gebietes jenseits der Theiß). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 343–372.
- LŐRINCZY 2000: Lőrinczy G.: Szegvár területének településtörténete a 6. század végétől a 13. század végéig. In: *Szegvár története*. Szerk.: Farkas Gy. Szegvár 2000, 51–88.
- LŐRINCZY–MADARAS 2002: Lőrinczy, G. – Madaras, L.: Szegvár-Szőlőkalja. In: ADAM 2002, 345.
- LŐRINCZY–STRAUB 2004: Lőrinczy G. – Straub P.: Újabb adatok az avar kori szűrőkanalak értékeléséhez II. (Neue Angaben zur Bewertung der awarenzeitlichen Sieblöffel II.). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 10 (2004) 305–337.
- LŐRINCZY–SZALONTAI 1993: Lőrinczy G. – Szalontai Cs.: Újabb régészeti adatok Csongrád megye területének 6–11. századi településtörténetéhez I. (Archäologische Beiträge zur Siedlungsgeschichte des Komitats Csongrád im 6.–11. Jahrhundert I.). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31/2 (1993) 279–320.
- LŐRINCZY–SZALONTAI 1996: Lőrinczy G. – Szalontai Cs.: Újabb régészeti adatok Csongrád megye területének 6–11. századi településtörténetéhez II. (Neuere archäologische Angaben zur Siedlungsgeschichte des Komitates Csongrád vom 6. bis 11. Jahrhundert II.). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 2 (1996) 269–298.
- MADARAS 1991: Madaras L.: *A szentes-kajáni temető és néprajzi vonatkozásai*. Folklor és Etnográfia 57. Debrecen 1991.
- MADARAS 1992: Madaras, L.: Die Bestattung in Nischengräbern in der Gemarkung von Öcsöd (Fülkesíros temetkezés Öcsöd határában). *Ethnographica et Folkloristica Carpathica* 7–8 (1992) 177–196.
- MADARAS 1993: Madaras L.: Avar temetőrészlet Öcsöd határában (Die Bestattung in Nischengräbern in der Gemarkung von Öcsöd). *Tisicum – A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 8 (1993) 181–224.

- MADARAS 1996: Madaras, L.: The question of the early avar niche grave population's continuity in the 8th century (A korai avar fülkesíros népesség továbbélésének kérdése a VIII. században). *Tisicum – A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 9 (1996) 137–144.
- MADARAS 1999: Madaras L.: Újabb avar kori temetők Szentes határában (Neue awarenzeitliche Gräberfelder in der Gemarkung von Szentes). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 5 (1999) 317–345.
- MADARAS 1999a: Madaras L.: Az öcsödi avar kori (VII. század utolsó harmada – VIII. század) temető egy különleges lelete és egy lehetséges funkciójának meghatározása a néprajzi párhuzamok segítségével (Ein besonderer Fund und die Bestimmung einer seiner möglichen Funktionen des awarenzeitlichen Friedhofs von Öcsöd (letztes Drittel des 7. Jahrhunderts – 8. Jahrhundert) mit der Hilfe der ethnographischen Parallelen). *Tisicum – A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 11 (1999) 31–41.
- MADARAS 2001: Madaras L.: Avarkori lovassírok a Kárpát-medencében. In: *Tanulmányok Farkas József tiszteletére*. Szerk.: Cservényák L. *Studia Szatmariensia* I. Mátészalka 2001, 19–37.
- MADARAS 2002: Madaras, L.: Nagymágocs-Ótomp; Öcsöd-MRT 56/a. lh. (FO 56/a); Rákóczifalva-Kasztélydomb; Szegvár-Kórógyszentgyörgy, Száraz M. szántója (Acker); Szegvár-Újfalu (Újtelep), Gila I. háza (Haus); Szentes-Kaján; Szentes-Kistőke 140. sz., Tóth G. földje (Acker). In: *ADAM* 2002, 257, 276, 301–302, 344, 345, 354, 355.
- MADARAS 2006: Madaras, L.: *Archaeological Remains of a Steppic People in the Hungarian Great Plain (The Excavation of the Avarian Cemetery at Öcsöd 59) (S.E. Hungary)*. Eds.: Genito, B. – Madaras, L. Napoli/Roma–Szolnok 2006.
- MADARAS–SZALONTAI 2002: Madaras, L. – Szalontai, Cs.: Mindszent-Bozó A. K. tanyája (Gehöft); Mindszent-Helffy u. 248., Barna V. telke; Mindszent-Vasútállomás (Bahnhof). In: *ADAM* 2002, 242.
- MARCSIK–SZALAI 1995: Marcsik A. – Szalai F.: Néhány megjegyzés a fülkés sírokba eltemetett egyének embertani arculatáról (Einige Bemerkungen über den anthropologischen Charakter der in den Stollengräbern bestatteten Individuen). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 1 (1995) 453–458.
- MAROSI–SOMOGYI 1990: *Magyarország kistájainak katasztere I–II*. Szerk.: Marosi S. – Somogyi S. Budapest 1990.
- MARTIN 1996: Martin, M.: Tauschierte Gürtelgarnituren und -beschläge des frühen Mittelalters im Karpatenbecken und ihre Träger. In: *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert*. Hrsg.: Bialeková, D. – Zábajnik, J. Bratislava 1996, 63–74.
- MARTIN 1996a: Martin, M.: Zu den tauschierten Gürtelgarnituren und Gürtelteilen der Männergräber von Kölked-Feketekapu A. In: Kiss, A.: *Das awarenzeitlich gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 2, Studien zur Archäologie der Awaren 5. Innsbruck 1996, 345–361.
- MEDGYESI 1991: Medgyesi P.: Római és népvándorlaskor. Az avarok kora. In: *Békéscsaba története I*. Szerk.: Jankovich, D. – Erdmann, Gy. Békéscsaba 1991, 107–118.
- MEDGYESI 1991a: Medgyesi P.: Késő avar temető Bélmegyér-Csömöki-dombon (Előzetes jelentés) (Spätawarenzeitliches Gräberfeld auf dem Hügel Bélmegyér-Csömök (Vorbericht)). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1984/85-2 (1991) 241–256.
- MEDGYESI 1996: Medgyesi P.: Néhány Békés megyei avar kori és X–XI. századi lelet (Funde aus der Avarzeit und aus dem X–XI. Jahrhundert im Komitat Békés). *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 16 (1996) 129–156.
- MEDGYESI 2002: Medgyesi, P.: Almáskamarás-Homokbánya (Sandgrube); Békésszentandrás-Mogyoróshalom, Körös-part; Csorvás-Kossuth Tsz (LPG); Endrőd-Bacsa-Lapos, Szigetvári-tanya (Gehöft); Endrőd-Páskum, Iványi-köz; Gádoros-Szárító, Orosházi út; Gerla-Szakácsföld I., Nagy-tanya;

- Gyula-Lencsés út, Schiffert J. tanya (Gehöft); Gyula-Szabadka, Kardoskút-Cinkus 351. sz. tanya (Gehöft); Nagykamarás; Szarvas-Horváth-pusztá, Maki. In: ADAM 2002, 21, 55, 102–103, 128, 129, 143, 144–145, 153, 184, 253, 337.
- MOLDOVAY 1993: Moldovay G.: A klárafalvi avar sírok koporsómaradványairól. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1992* (1993) 185–188.
- MOLNÁR 2000: Molnár E.: *Egy avar kori temető (Pitvaros-víztározó) szisztematikus embertani feldolgoása*. PhD értekezés kézírata. Szeged 2000.
- MÓRA 1932: Móra F.: Néprajzi vonatkozások szegedvidéki népvándorláskori és korai magyar leletekben (Volkskundliche Beziehungen in Funden aus der Umgebung von Szeged, aus der Zeit der Völkerwanderung und des frühen Ungartums). *A Szegedi Városi Múzeum Kiadványai 2*. Szeged 1932.
- MÜLLER 1990: Müller, R.: *Der Häuptling von Gyenes. Awarzeit in der Umgebung von Keszthely*. Wien 1990.
- MÜLLER 2005: Müller, R.: Das Grab 1982/5 des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Gyenesdiás. In: Heinrich-Tamaska, O.: *Studien zu den awarenzeitlichen Tauschierarbeiten*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 11. Innsbruck 2005, 151–156.
- MRT 8: Jankovich B. D. – Makkay J. – Szöke B. M.: *Magyarország régészeti topográfiája 8. Békés megye régészeti topográfiája. A szarvasi járás. IV/2*. Budapest 1989.
- MRT 10: Jankovich B. D. – Medgyesi P. – Nikolin E. – Szatmári I. – Torma I.: *Magyarország régészeti topográfiája 10. Békés megye régészeti topográfiája IV/3. Békés és Békéscsaba környéke. I–II*. Budapest 1998.
- B. NAGY 1980: B. Nagy K.: Az avar „tüsös” öv. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1980* (é. n.) 153–158.
- B. NAGY 1993: B. Nagy K.: Székkutas-kápolnadülői avar temető néhány 9. századi síregyüttese (Előzetes jelentés) (Einige Grabkomplexe aus dem 9. Jahrhundert im awarischen Gräberfeld bei Székkutas-Kápolnadülő (Vorbericht). In: *Az Alföld a 9. században*. Szerk.: Lőrinczy G. Szeged 1993, 151–169.
- B. NAGY 1993a: B. Nagy K.: Avar koporsókeresztek Székkutasról. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1992* (1993) 19–21.
- B. NAGY 1998: B. Nagy K.: A Székkutas-kápolna-dülői avar temető I. *Turán* 1998:4, 59–68.
- B. NAGY 1998a: B. Nagy K.: A Székkutas-kápolna-dülői avar temető II. *Turán* 1998:5, 53–60.
- B. NAGY 2003: B. Nagy K.: A székkutas-kápolnadülői avar temető. In: B. Nagy K.: *A székkutas-kápolnadülői avar temető*. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monographia Archaeologica 1. Szeged 2003, 11–304.
- NAGY 1998: Nagy, M.: *Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest. Monumenta Avarorum Archaeologica 2*, Budapest 1998.
- NAGY 2004: Nagy M.: A hódmezővásárhely-kishomoki gepida temető (Elemzés) (Das gepidische Gräberfeld von Hódmezővásárhely-Kishomok (Analyse). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica 10* (2004) 129–239.
- NÉMETHI–KLIMA 1992: Némethi M. – Klima L.: Kora avar kori lovas temetkezések (Frühawarenzeitliche Reiterbestattungen). *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 30–32* (1987–1989) 1992, 173–244.
- ORMÁNDY 1995: Ormándy J.: Granulációs díszítés avar kori tárgyakon. Gúla- és lemezgömbcsüngős arany fülbevalók (Awarenzeitliche Gegenstände mit Granulationsverzierung. Goldene Ohrgehänge mit Pyramiden-und Kugelhänger). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica 1* (1995) 151–181.
- PAPP 1963: Papp L.: A bolyi avar kori temető I. (Der awarenzeitliche Friedhof von Boly). *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1962* (1963) 163–193.

- PÁRDUCZ 1937: Párducz M.: A hódmezővásárhelyi református gimnázium régiséggyűjteménye. *Dolgozatok* 13 (1937) 105–181, XIII–XXI. tábla.
- PÁSZTOR 2003: Pásztor A.: A székkutas-kápolnadülői avar kori temető gyöngyleletei (Die Perlen des awarenzeitlichen Gräbelfeldes von Székkutas-Kápolnadülő). In: B. Nagy K.: *A székkutas-kápolnadülői avar temető*. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monographia Archaeologica 1. Szeged 2003, 331–370.
- PÁSZTOR s. a.: Pásztor A.: Die Perlen des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Szegvár-Szőlőkalja (Az avar kori gyöngyvisélet Szegváron I. A szegvár-szőlőkaljai avar kori temető gyöngyleletei). In: Bende, L. – Lőrinczy, G.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szegvár-Szőlőkalja*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monographia Archaeologica 3. Szeged, s. a.
- RICZ 1980: Ricz, P.: Resultate der neueren Ausgrabungen awarischen Nekropolen in der nordöstlichen Bačka-Bestattungsart und Bestattungsritus auf der Nekropole bei Bački Sokolac (Gemeinde Bačka Topola). *Balkanoslavica* 9 (1980) 77–90.
- RICZ 1995: Ricz P.: Padmalyos temetkezési szokás a szokolaci (Bački Sokolac) avar temetőben (Nischengräbern in dem awarischen Gräberfeld von Sokolac [Bački Sokolac]). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 1 (1995) 471–485.
- RICZ 2002: Ricz, P.: *Báčki Sokolac – Moravički put*. In: ADAM 2002, 30.
- ROSNER 1970: Rosner Gy.: Újabb adatok Tolna megye avarkori történetéhez kutatásához. *A Béni Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 1 (1970) 40–95.
- RÓZSA 1993: Rózsa G.: A szentes–hódmezővásárhelyi gőzvontatású helyi érdekű vasút építése. In: *Száz éves a volt Szentes–Hódmezővásárhely helyi érdekű vasút (1893–1949). Tanulmányok I.* Szerk.: Vörös G. Szentes 1993, 1–225.
- SALAMON 1995: Salamon, Á.: *The Szeged-Makkoserdő Cemetery*. In: Das Awarische Corpus – Avar Corpus Füzetek IV. Szerk.: Kovrig I. – Madaras L. Debrecen–Budapest 1995, 109–207.
- SELMECZI–MADARAS 1980: Selmeczi L. – Madaras L.: Avarkori és X–XII. századi magyar köznépi sírok Rákóczi falván (Avar and X–XIIth Century Hungarian Commoner Graves at Rákóczi falva). *Tisicum – A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 1979–1980 (1980) 141–172.
- SOMOGYI 1982: Somogy P.: A kárpát-medencei sarlós temetkezési szokás eredete (Ursprung des Bestattungsbrauches mit Sichel im Karpatenbecken). *Archaeologiai Értesítő* 109 (1982) 191–200.
- SOMOGYI 1997: Somogyi, P.: *Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 5. Hrsg.: Daim, F. Innsbruck 1997.
- STAŠŠIKOVÁ–ŠTUKOVSKÁ 1996: Staššiková–Štukovská, D.: Zu manchen spezifischen Äußerungen des Bestattungsritus im Frühmittelalter. In: *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert*. Hrsg.: Bialeková, D. – Zábajník, J. Bratislava 1996, 287–304.
- STRAUB 1997: Straub P.: Avar kori tegezdzsítő csontlemezek. Motivumtipológia és kronológia (Awarenzeitliche Beinplatten als Verzierungen von Köchern. Typologie der Motive und Chronologie). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 3 (1997) 117–151.
- SZABÓ 1969: Szabó J. Gy.: Az egri múzeum avarkori emlékanyaga III. Sírleletek Nagyréde-Ragyogóparton (Der awarenzeitliche Fundbestand des Museums von Eger. Grabfunde aus Nagyréde-Ragyogópart). *Az Egri Múzeum Évkönyve* 6 (1968) 1969, 29–67.
- SZABÓ 1981: Szabó J. Gy.: A Mátra-vidéki avarkori temetők állatsont leleteinek néhány tanulsága (Einige Lehren aus der tierknochen Funde der Awarenzeitlichen Gräberfeldern im Mátra-Gebiet). *A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 1981, 65–82.
- SZALONTAI 1992: Szalontai Cs.: Megjegyzések az Alföld IX. századi történetéhez II. (Szarvas-Kákapusztai késő avar temetője) (Anmerkungen zur Geschichte der Tiefebene im 9. Jahrhundert II. [Das awarische Gräberfeld von Szarvas-Kákapusztai Kettőshalom]). *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 30–32 (1987–1989) 1992, 309–347.

- SZALONTAI 1995: Szalontai Cs.: Avar kori lelőhelyek és leletek Mindszentről (Awarenzeitliche Fundorte und Funde in Mindszent). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 1 (1995) 183–209.
- SZALONTAI 1995a: Szalontai Cs.: A késő avar kori lilimos övveretek (Die spätaawarenzeitliche mit Linien verzierte Gürtelbeschläge). *Somogyi Múzeumok Közleményei* 11 (1995) 127–143.
- SZALONTAI 2002: Szalontai, Cs.: Apátfalva-Vámház (Zollhaus); Eperjes-Csabacsüd; Hódmezővásárhely-Cinkus, Bulla-tanya (Gehöft); Hódmezővásárhely-Gorzsa, Pócsy M. tanya (Gehöft); Hódmezővásárhely-Sóshalom; Magyarcsanak-Belezi-dűlő; Mártély-Alföldi Porcelángyár üdülő (Erholungsheim), Druzsba-telep; Mártély-Csanyi-part; Mártély-Széll F. földje (Acker); Szegvár-Kórógyszentgyörgy, Gorkij Tsz (LPG); Székkutas-Új Élet Tsz (LPG), Kutasi puszta. In: ADAM 2002, 24, 129, 162, 163, 164, 230, 235, 344, 359.
- SZALONTAI 2003: Szalontai Cs.: A székkutas-kápolnadűlői avar kori temető öveinek elemzése (Die Analyse der Gürtel des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Székkutas-Kápolnadűlő). In: B. Nagy K.: *A székkutas-kápolnadűlői avar temető*. Szerk.: Bende L. – Lőrinczy G. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monographia Archaeologica 1. Szeged 2003, 371–412.
- SZELLE 1891: Szele Zs.: Régészeti ásatások a bölcskei népvándorláskori temetőben. *Archaeologiai Értesítő* 11 (1891) 239–249.
- SZENTPÉTERI 1982: Szentpéteri J.: *Társadalmi rétegződés az avar korszak második felében*. Bölcsész-doktori disszertáció. Kézirat. Budapest 1982.
- SZENTPÉTERI 2002: Szentpéteri, J.: Székkutas-Kápolna-dűlő, homokbánya (Sandgrube). In: ADAM 2002, 359.
- SZŐKE 1979: Szőke, B. M.: Zur Problematik des Bestattungsritus mit verstümmelten Rindelschädel des Typs von Sopronkőhida. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 31 (1979) 51–103.
- SZŐKE 1992: Szőke, B. M.: Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Frauentrachtzubehör und Schmuck). *Awarenforschungen II*. Hrsg.: Daim, F. Wien 1992, 841–968.
- SZŐKE 2000: Szőke B. M.: A keresztény térítés kezdetei Pannóniában a Karoling korban. (A petőházi Cundpald-kehely és a sopronkőhidai temető helye és szerepe.) *Soproni Szemle* 54 (2000:4) 310–342.
- TOMKA 1972: Tomka P.: Adatok a Kisalföld avar kori népességének temetkezési szokásaihoz. Kés a sírban (Beiträge zu den Bestattungsarten der Bevölkerung von Kisalföld in der Awarenzeit. Messer im Grab). *Arrabona* 14 (1972) 27–75.
- TOMKA 1975: Tomka P.: Adatok a Kisalföld avar kori népességének temetkezési szokásaihoz II. A tájolás (Beiträge zu den Bestattungsarten der Bevölkerung von Kisalföld in der Awarenzeit II. Orientierung). *Arrabona* 17 (1975) 5–90.
- TOMKA 1979: Tomka P.: Adatok a Kisalföld avar kori népességének temetkezési szokásaihoz III. Korporsóhasználat a tápi temetőben (Angaben zum Bestattungsbrauch der Bevölkerung vom kleinen Alföld in der Awarenzeit. III. Sarggebrauch im Gräberfeld von Táp). *Arrabona* 19–20 (1977–1978) 1979, 17–108.
- TOMKA 1986: Tomka P.: A sztyepei temetkezési szokások sajátos változata, a hun halotti áldozat (Die eigenartige Variante der Begrabungsgewohnheiten den Steppen). *Arrabona* 22–23 (1986) 35–55.
- TOMKA 1990: Tomka, P.: Die Frage der ethnischen oder kulturellen Verwandtschaft bzw. interethnischer Wirkung im Spiegel der Begräbnissitten. *A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve* 15 (1990) 163–174.
- TOMKA 1992: Tomka P.: Awarische Grabsitten – Abriss der Forschungsgeschichte bis 1963. In: *Awarenforschungen II*. Hrsg.: Daim, F. Wien 1992, 921–1069.
- TOMKA 2003: Tomka P.: Az avar kori temetkezési szokások kutatásának újabb eredményei. Kettős- és többes temetkezések (The Latest Results of the Research Focussing on the Funeral Customs in the Avar Age. Double and Multiple Burials). *Arrabona* 41 (2003) 11–56.

- H. TÓTH 1981: H. Tóth E.: Sajátos temetkezési szokások a Duna–Tisza közti avar kori temetőkben (Peculiar Burial Rites in Avar Period Cemeteries between the Danube and Tisza Rivers). *Archaeologiai Értesítő* 108 (1981) 157–193.
- H. TÓTH 1982: H. Tóth E.: Sajátos temetkezési szokások a Duna–Tisza közti avar kori temetőkben (Peculiar Burial Rites in Avar Period Cemeteries between the Danube and Tisza Rivers). In: *Előmunkálatok a magyarság néprajzához 10. Halottkultusz*. Szerk.: Hoppál M. – Novák L. Budapest 1982, 45–58.
- TRUGLY 1993: Trugly, A.: Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches bei der Schiffswerft in Komárno II (1987–1989). *Slovenská Archeológia* 51 (1993) 191–307.
- VÁLYI 2003: Vályi K.: Késő avar kori temetőrészlet Szeged-Kiskundorozsma-Hármashatáron (Das Detail eines spätawarenzeitlichen Gräberfeldes in Szeged-Kiskundorozsma-Hármashatár). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 9 (2003) 211–227.
- VIDA 1992: Vida, T.: Zu einigen handgeformten frühawarischen Keramiktypen und ihre östlichen Beziehungen. In: *Awarenforschungen I*. Hrsg.: Daim, F. Wien 1992, 517–577.
- VIDA 1996: Vida, T.: Bemerkungen zur awarenzeitlichen Frauentracht. In: *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert*. Red.: Bialeková, D. – Vaňkova, L'. – Zábajník, J. Bratislava 1996, 107–124.
- VIDA 1999: Vida, T.: *Die awarenzeitliche Keramik I. (6.–7. Jh.)*. Varia Archaeologica Hungarica 8. Budapest 1999.
- VIDA 2002: Vida, T.: Heidnische und christliche Elemente der awarenzeitlichen Glaubenswelt, Amulette in der Awarenzeit (Pogány és keresztény elemek az avarkori hitvilágban, avarkori amulettek). *Zalai Múzeum* 11 (2002) 179–209.
- VIDA 2003: Vida T.: A korai és a közép avar kor (568–7/8. század fordulója). In: *Magyar régészet az ezredfordulón*. Főszerk.: Visy Zs. Budapest 2003, 302–308.
- VÖRÖS 1998: Vörös I.: A pitvarosi avar temető 51. sírjának lova (Das Pferd im Grab 51 des awarischen Gräberfeldes von Pitvaros). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 231–235.
- VÖRÖS 1999: Vörös I.: Germán ló-kutya kettős sírok Keszthely avar kori temetőjében (Germanische Pferde-Hunde-Doppelgräber im awarenzeitlichen Gräberfeld von Keszthely). *Zalai Múzeum* 9 (1999) 121–151.
- VÖRÖS 1999a: Vörös I.: A halimbai késő avar kori temető állatsontleletei (Tierknochenfunde des spätawarenzeitlichen Gräberfeldes von Halimba). *Tisicum – A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 11 (1999) 43–58.
- VÖRÖS 2000: Vörös I.: *A váci avar temető archaeozoológiai vizsgálata*. Budapest 2000. Kézirat.
- VÖRÖS 2004: Vörös I.: A Szabadszállás, B. gyakorlótéren feltárt avar kori sírok állatsontleletei (Animal bone finds from the Avar graves unearthed at Szabadszállás, Drill-ground B). *Régészeti Kutatások Magyarországon 2003 – Archaeological Investigations in Hungary 2003*. (2004) 84–85.
- WENGER 1955: Wenger S.: Szentés-Kaján népvándorláskori népességének embertani típusai (VII–VIII. szd.) (Types anthropologiques de la population de Szentés-Kaján provenant du VII–VIIIe siècles). *Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici* 6 (1955) 391–410.
- WICKER 1990: Wicker E.: Koporsók a csólyospálosi avarkori temetőben (Särge im awarenzeitlichen Gräberfeld in Csólyospálos). *Cumania* 12 (1990) 9–69.
- ZENTAI 2002: Zentai T.: *Az ágy és az alvás története*. Pécs 2002.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

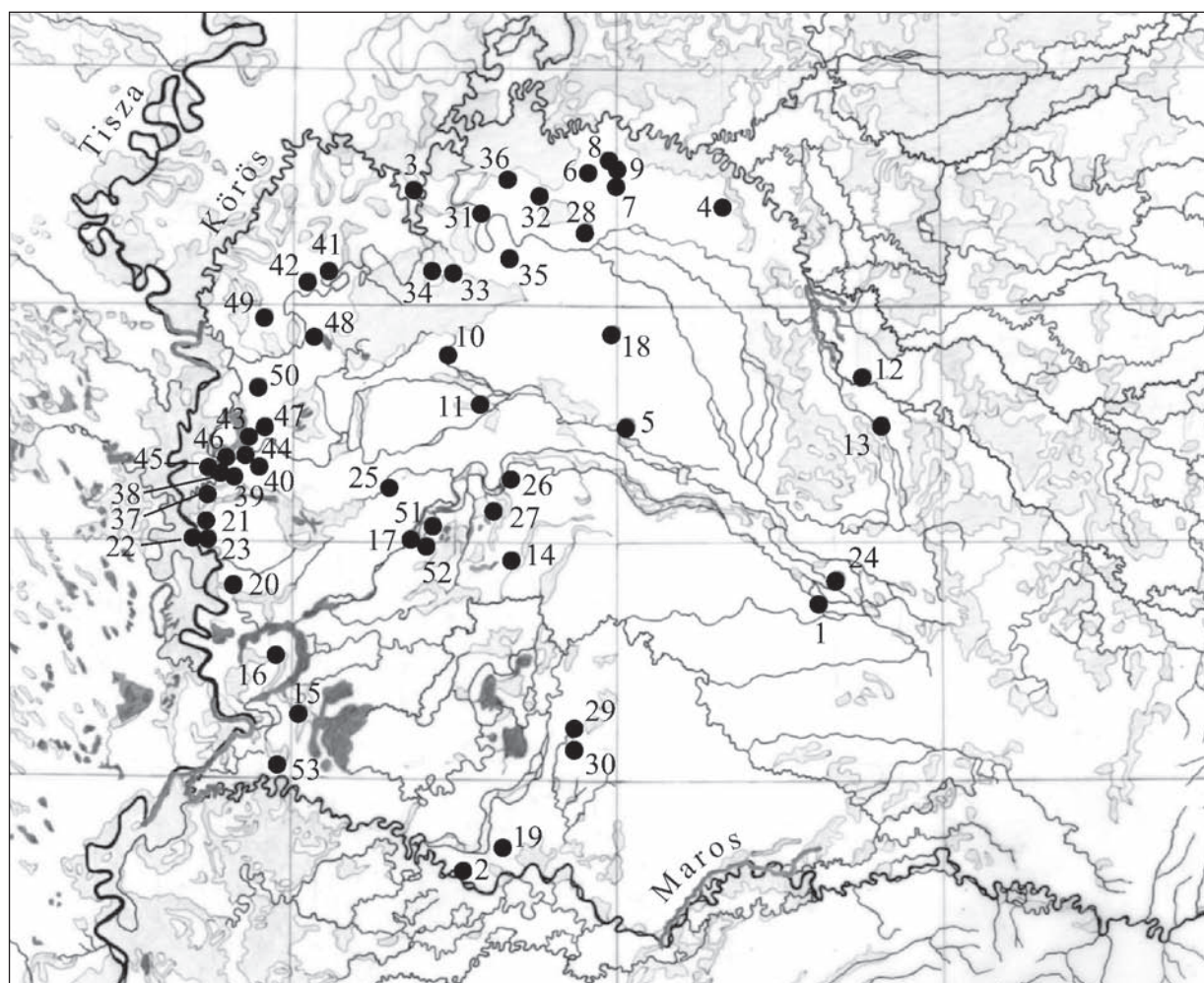
KaJM	Katona József Múzeum (Kecskemét)
KJM	Kosztai József Múzeum (Szentés)
MFM	Móra Ferenc Múzeum (Szeged)
MMM	Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba)
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest)
MTA	Magyar Tudományos Akadémia (Budapest)
MTA RI	A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete (Budapest)
SzKJM	Szántó Kovács János Múzeum (Orosháza)
SzTE	Szegedi Tudományegyetem (Szeged)

Ad	Adattár
átm.	átmérő
fá.	fenékatmérő
h.	hosszúság
ha.	hasátmérő
ltsz.	leltári szám
m.	mélység
ma.	magasság
mell.	melléklet
RégAd	Régészeti Adattár
sz.	szélesség
szá.	szájmérő
T.	tájéolás
v.	vastagság

Abb.	Abbildung
Tab.	Tabelle
Taf.	Tafel

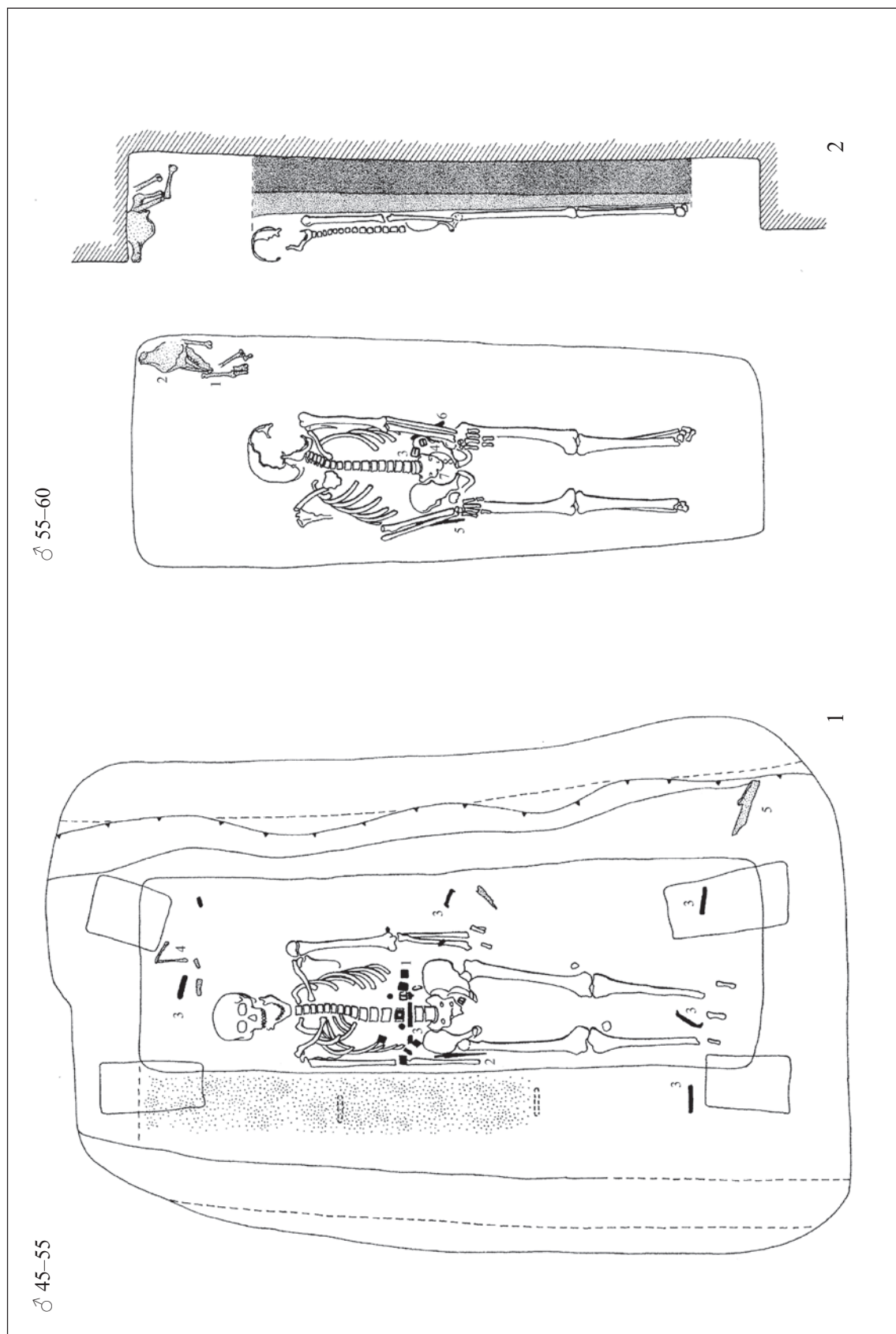
Ad.	Adultus
Inf.	Infans
Juv.	Juvenis
Mat.	Maturus
Sen.	Senium

KÉPTÁBLÁK

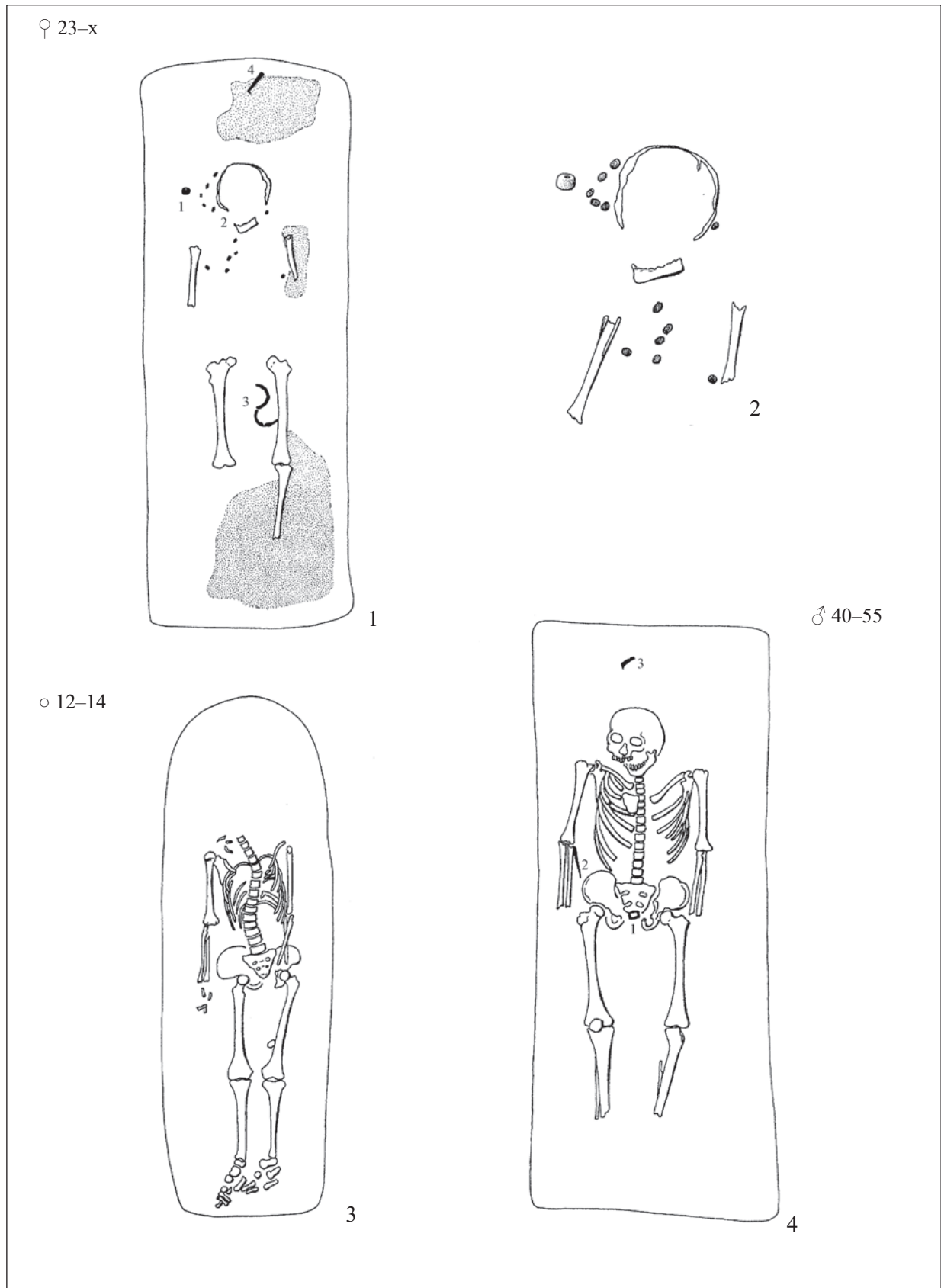

1. térkép: Az avar kor második felében nyitott, vizsgált temetők és temetőrészletek földrajzi elhelyezkedése (a lelőhelyek számozása a katalógus sorszámozását követi)

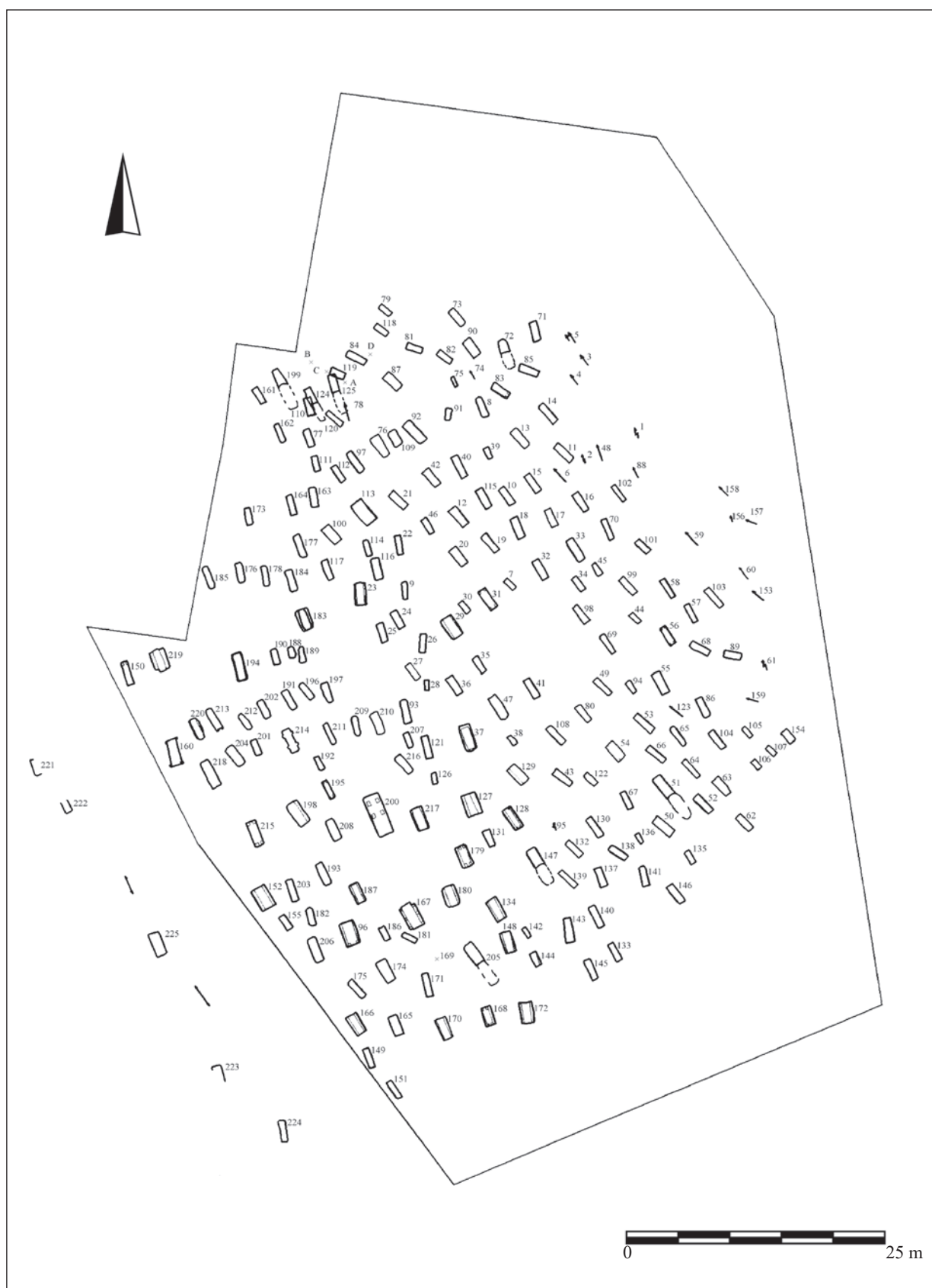
1. Almáskamarás-homokbánya; 2. Apátfalva-vámház; 3. Békésszentandrás-Mogyorós-halom, MRT 8, 1/1. lh.;
4. Csárdaszállás-Hanzély-tanya, MRT 10, 4/21. lh.; 5. Csorvás-Kossuth Tsz; 6. Endrőd-Bacsa-lapos, Szigetvári-tanya, MRT 8, 3/157. lh.; 7. Endrőd-Doboskert, MRT 8, 3/21. lh.; 8. Endrőd-Kecskészug; 9. Endrőd-Páskum, Iványi-köz, MRT 8, 3/119. lh.; 10. Eperjes-Csabacsüd; 11. Gádoros-November 7. Tsz (Szárító);
12. Gerla-Szakácsföld, MRT 10, 5/16. lh.; 13. Gyula-483. lh.; 14. Hódmezővásárhely-Cinkus, Bulla-tanya;
15. Hódmezővásárhely-Gorzsa, Pócsy Mihály-tanya; 16. Hódmezővásárhely-Kishomok; 17. Hódmezővásárhely-Sóshalom; 18. Kondoros-Gépállomás utca, MRT 8, 6/9. lh.; 19. Magyarcsanak-Belezi-dűlő; 20. Mártély-AP üdülő;
21. Mindszent-Bozó Ambrus Károly tanyája; 22. Mindszent-Helffy utca; 23. Mindszent-Vasútállomás;
24. Nagykamarás; 25. Nagymágocs-Ótomp; 26. Orosháza-Béke Tsz homokbánya; 27. Orosháza-Bónum-téglagyár;
28. Örménykút-hidroglóbusz, MRT 8, 7/11. lh.; 29. Pitvaros-Lenin u. 9.; 30. Pitvaros; 31. Szarvas-Grexa-téglagyár; MRT 8, 8/68. lh.;
32. Szarvas-Horváth-puszt; 33. Szarvas-Káka, Kettőshalmi-dűlő, MRT 8, 8/109. lh.;
34. Szarvas-Kákapuszt-Kettőshalom, MRT 8, 8/108. lh.; 35. Szarvas-Ponyiczky-tanya, MRT 8, 8/111. lh.;
36. Szarvas-Rózsás-halom, MRT 8, 8/75. lh.; 37. Szegvár-Kórógy-szentgyörgy-Gorkij Tsz; 38. Szegvár-Kórógy-torok, Száraz Mátyás földje; 39. Szegvár-Újtelep; 40. Szegvár-Szőlőkalja;
41. Szentes-Belsőecser, Brebovszki V. telke; 42. Szentes-Belsőecser-Vekeri mezsgyecsatorna; 43. Szentes-Berekhát, Buzi Farkas Imre földje;
44. Szentes-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje; 45. Szentes-Berekhát, Farkas-tanya I.; 46. Szentes-Berekhát, Farkas-tanya II.;
47. Szentes-Gógány, Epressor/part; 48. Szentes-Kaján; 49. Szentes-Kistőke; 50. Szentes-Nagyhegy;
51. Székkutas-Kápolnadűlő; 52. Székkutas-Új Élet Tsz; 53. Tápé-Lebő-Kishomokos;
54. Szentes-Felsőcsordajárás

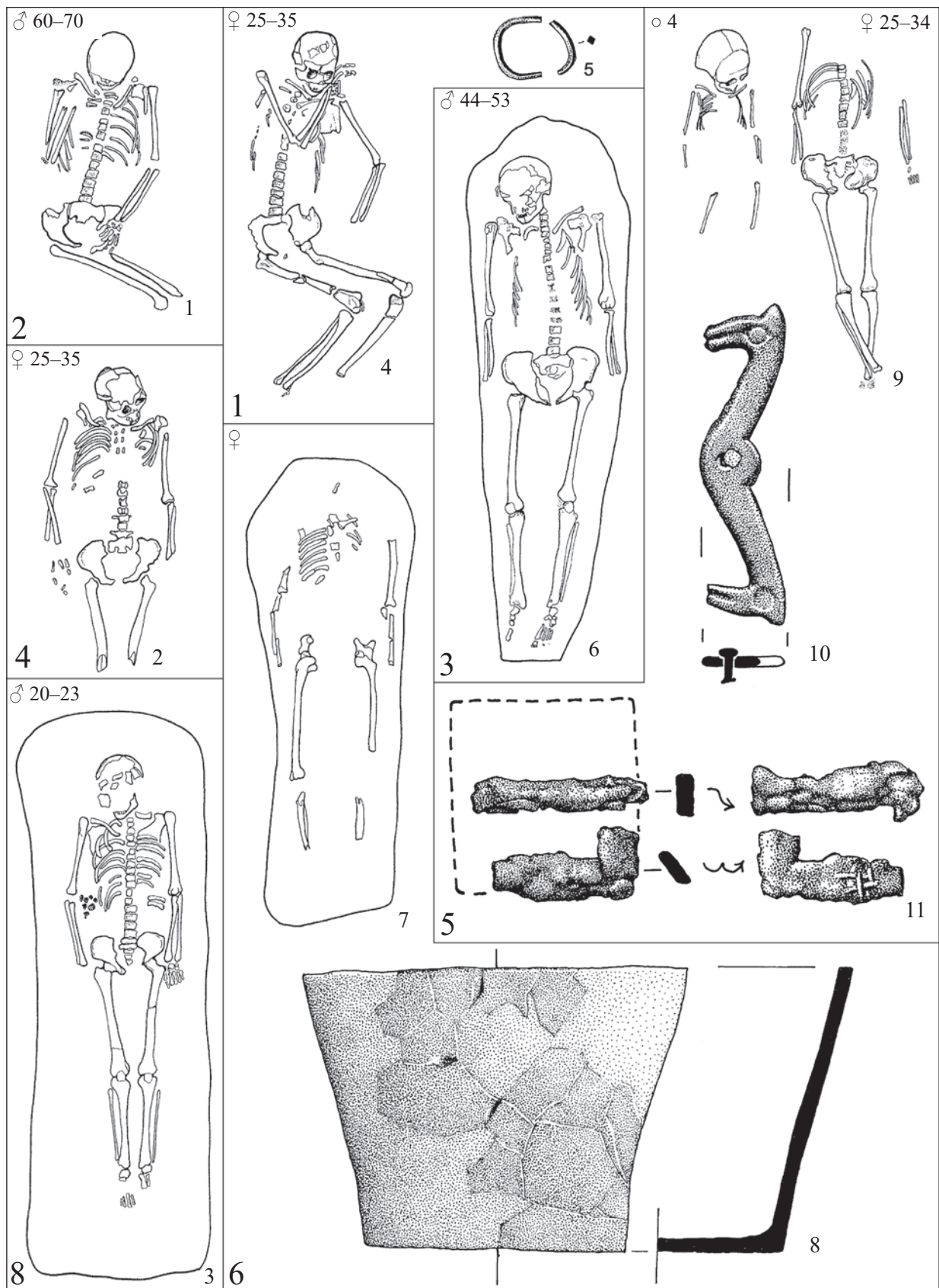
1. kép: Hódmezővásárhely-Kishomok. 1: 67. sír; 2: 185. sír. M: 1:20

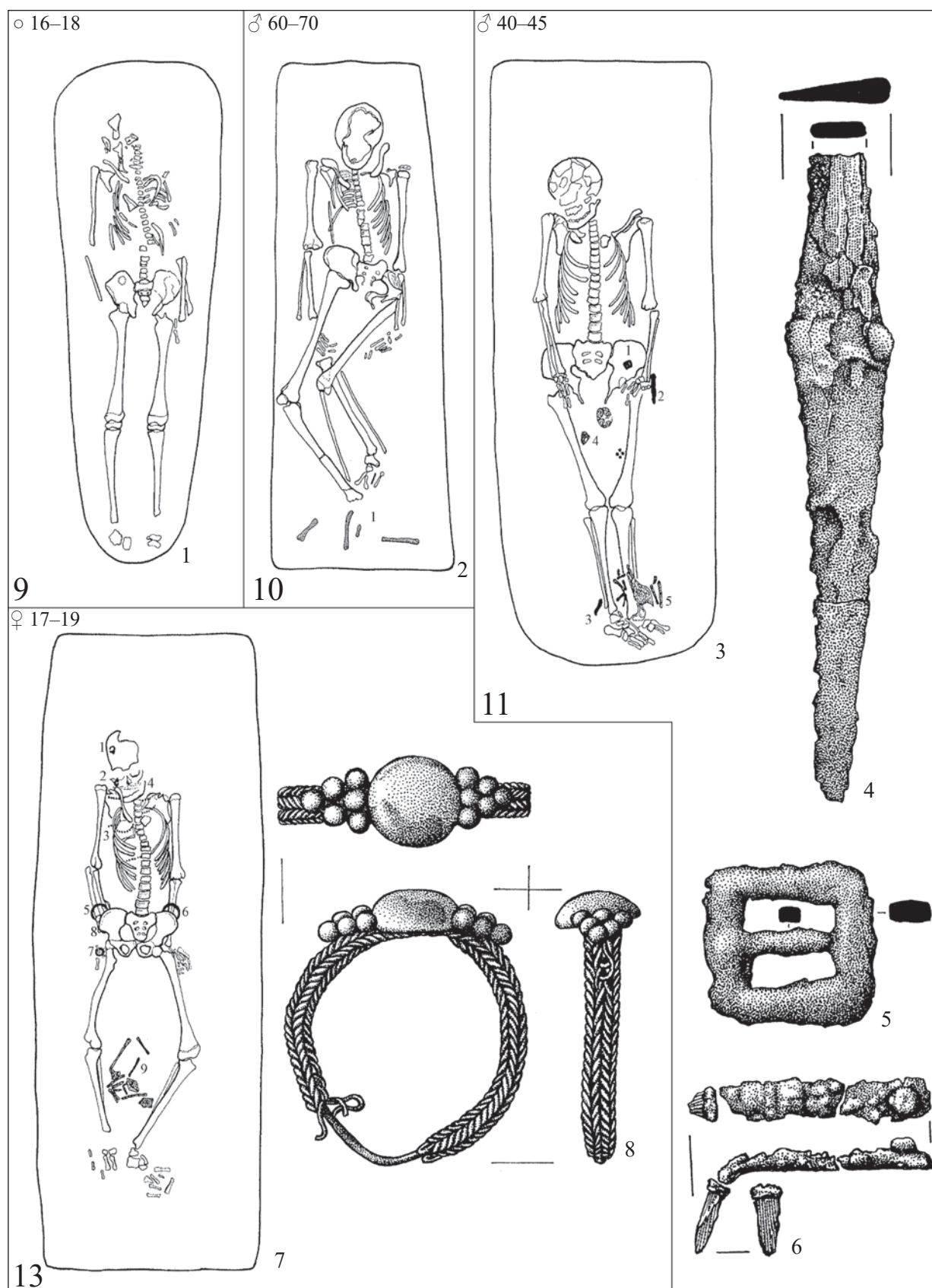
2. kép: Hódmezővásárhely-Kishomok. 1-2: 261. sír; 3: 214. sír; 4: 181. sír. M: 1:20

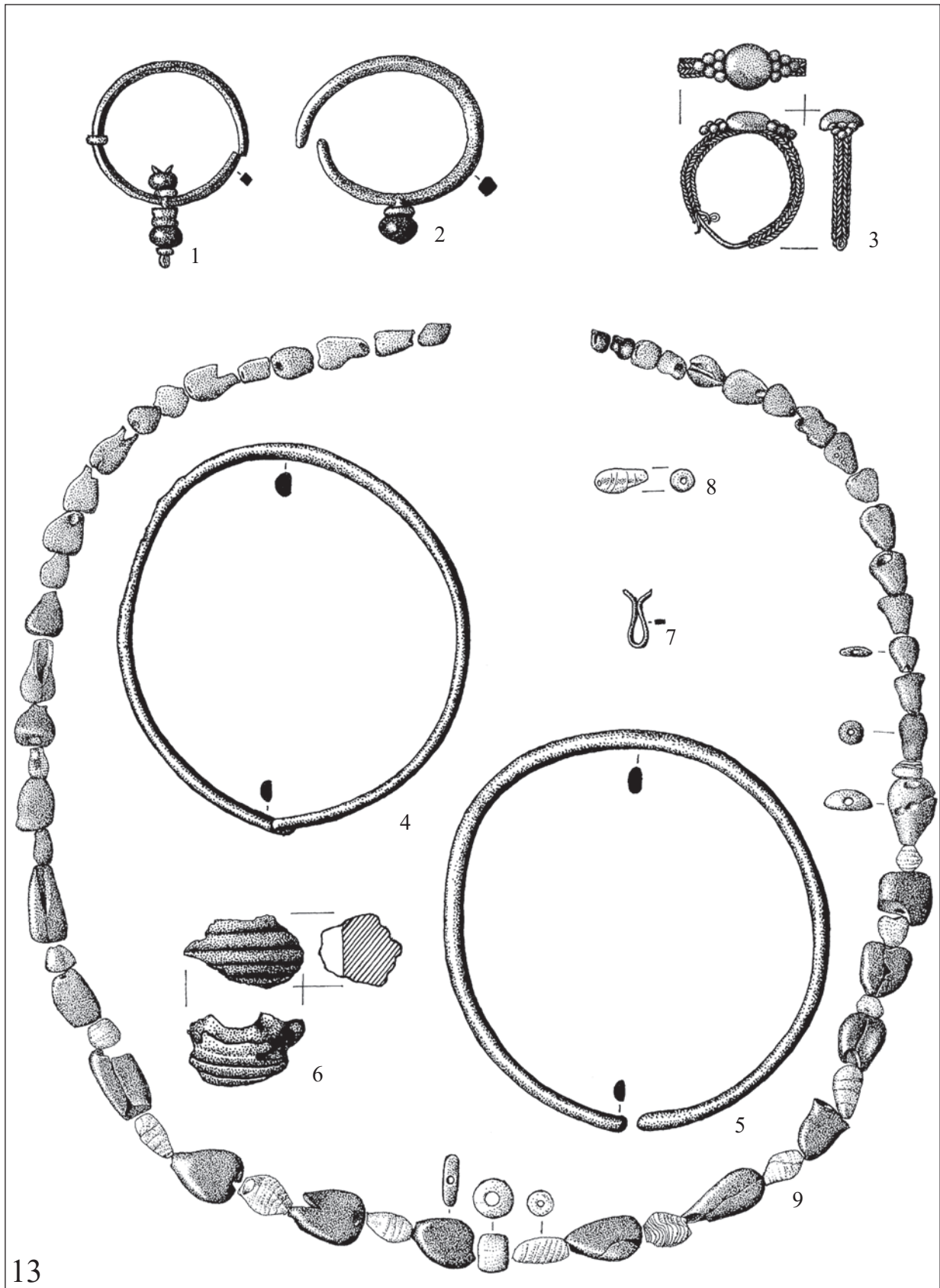
3. kép: Pitvaros. A temető térképe

4. kép: Pitvaros. 1: 2. sír; 2: 4. sír; 3: 8. sír; 4-5: 1. sír; 6: 3. sír; 7-8: 6. sír; 9-11: 5. sír.
 M: 1-4, 6-7, 9: 1:20; 5, 10-11: 1:1; 8: 1:2

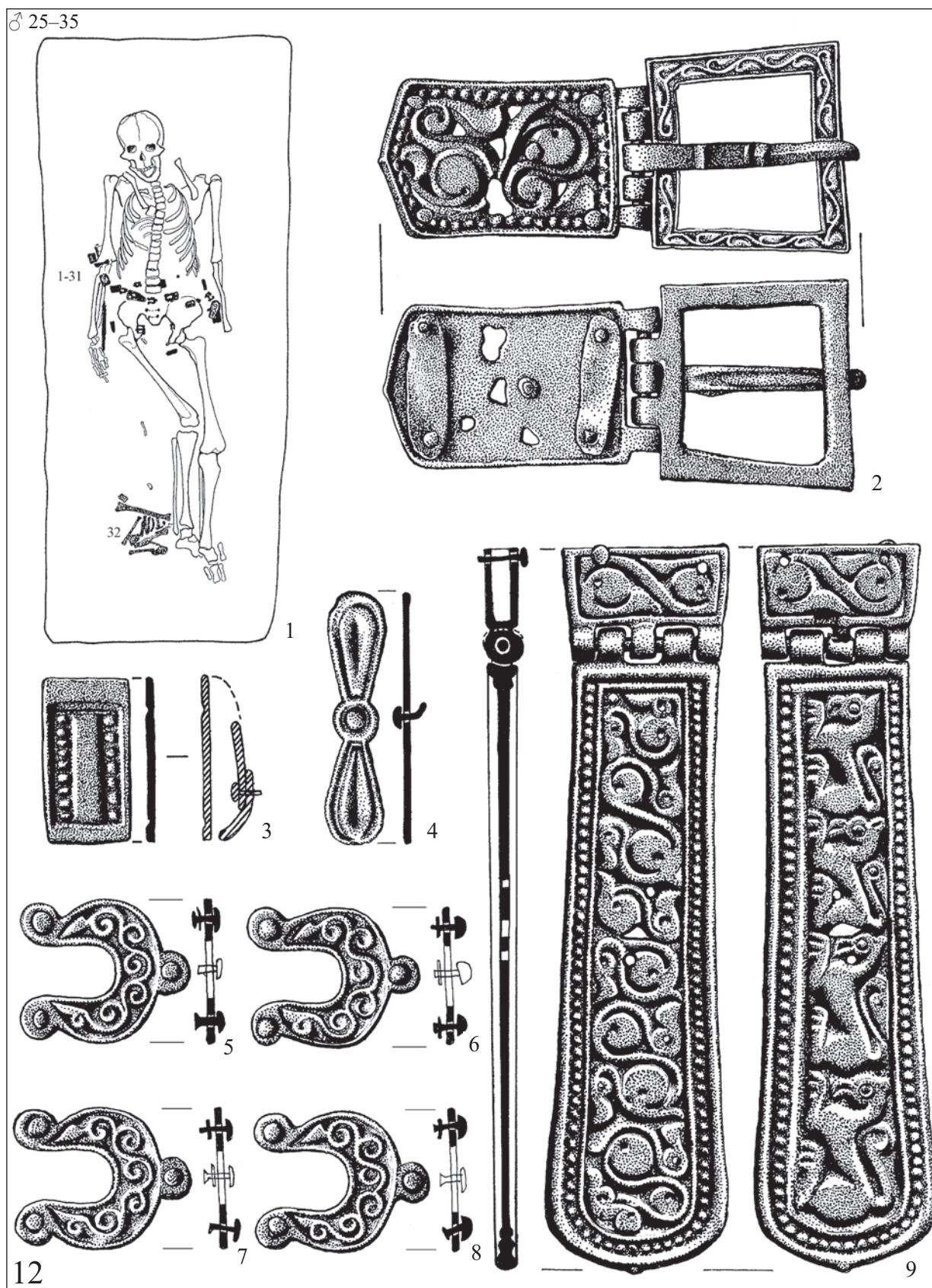

5. kép: Pitvaros. 1: 9. sír; 2: 10. sír; 3-6: 11. sír; 7-8: 13. sír. M: 1-3, 7: 1:20; 4-6: 1:1; 8: 2:1

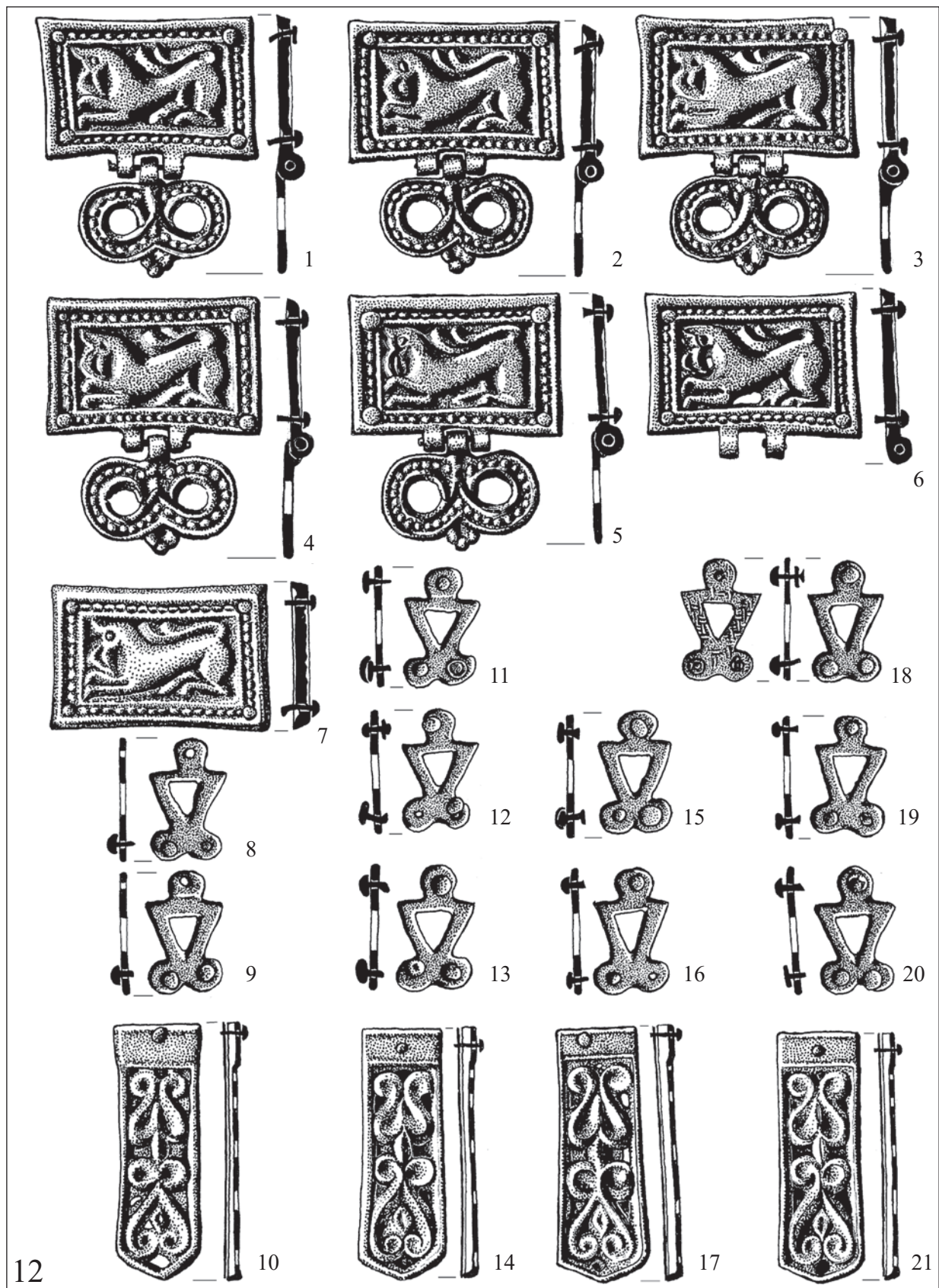

13

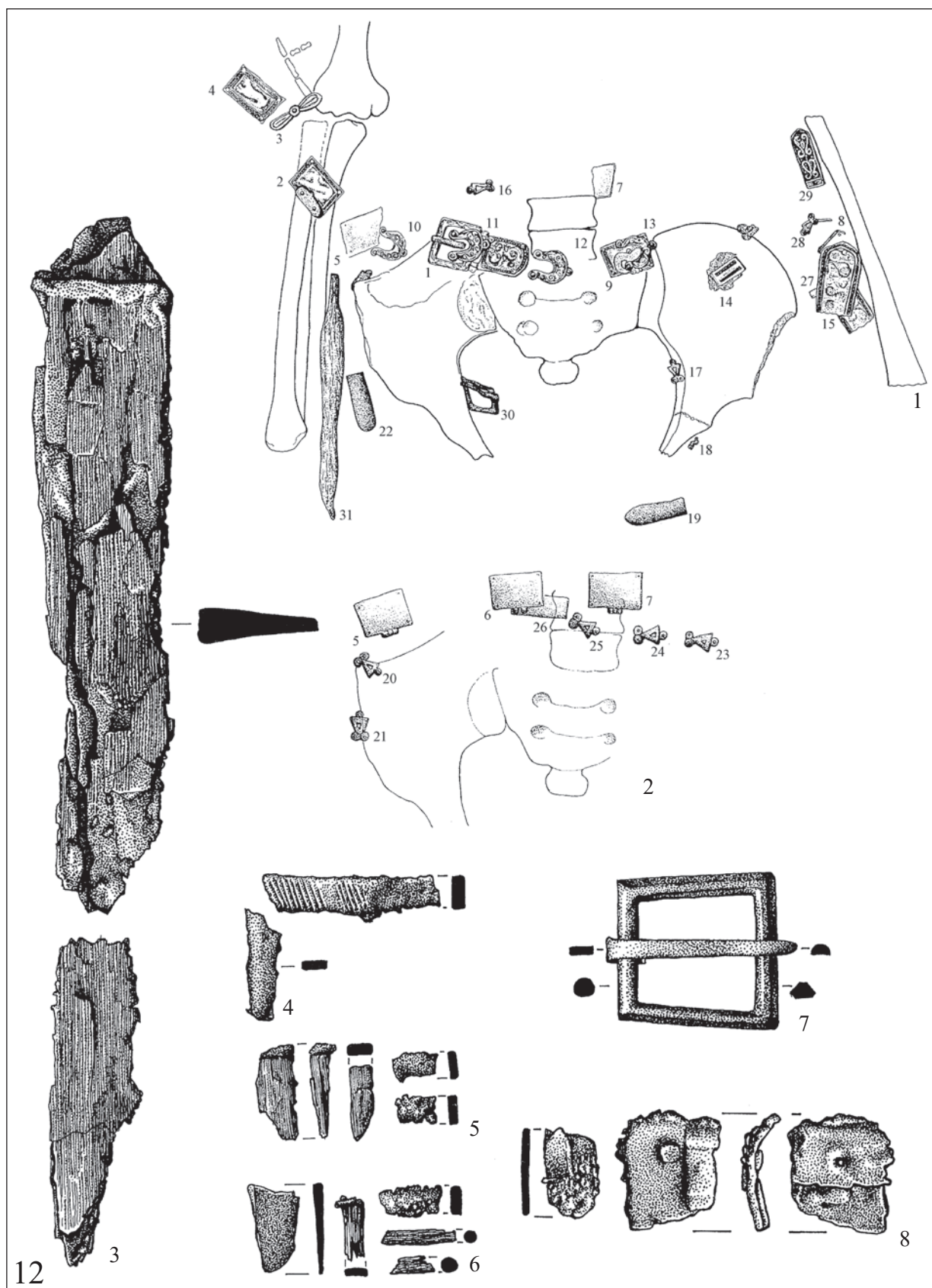
6. kép: Pitvaros. 1–9: 13. sír. M: 1–8: 1:1; 9: kb. 1:1

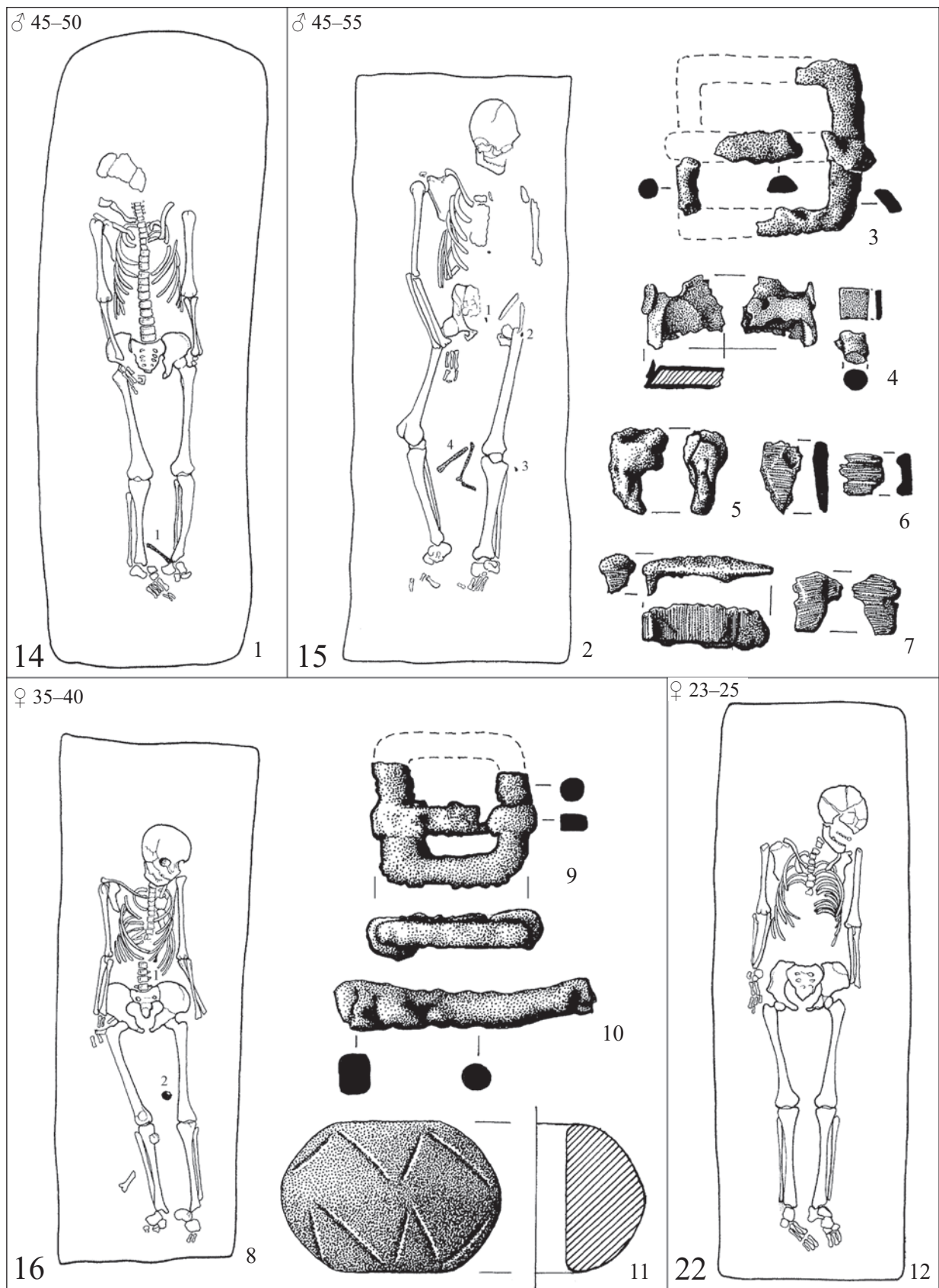
7. kép: Pitvaros. 1-9: 12. sír. M: 1: 1:20; 2-9: 1:1

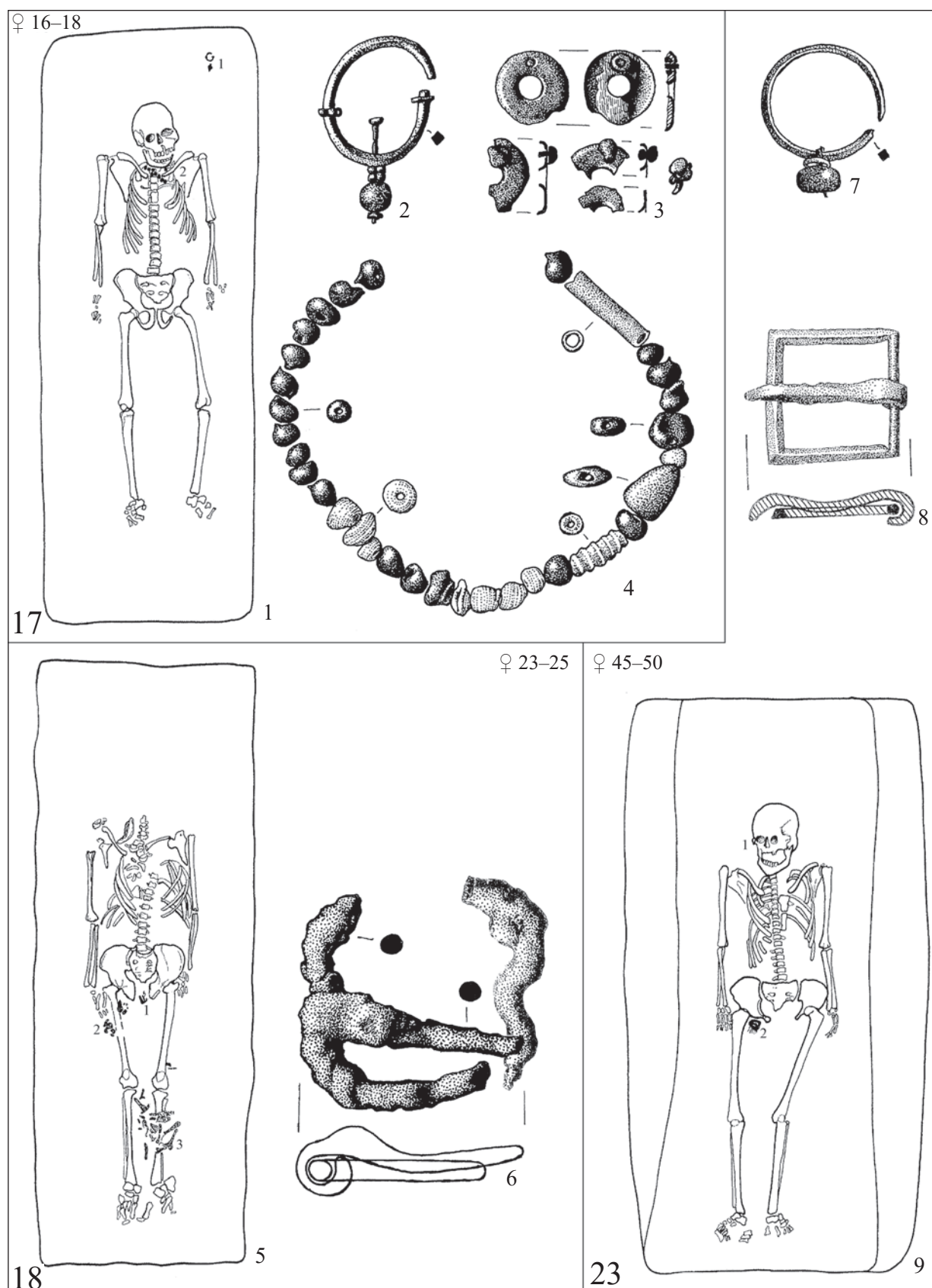
8. kép: Pitvaros. 1–21: 12. sír. M: 1:1

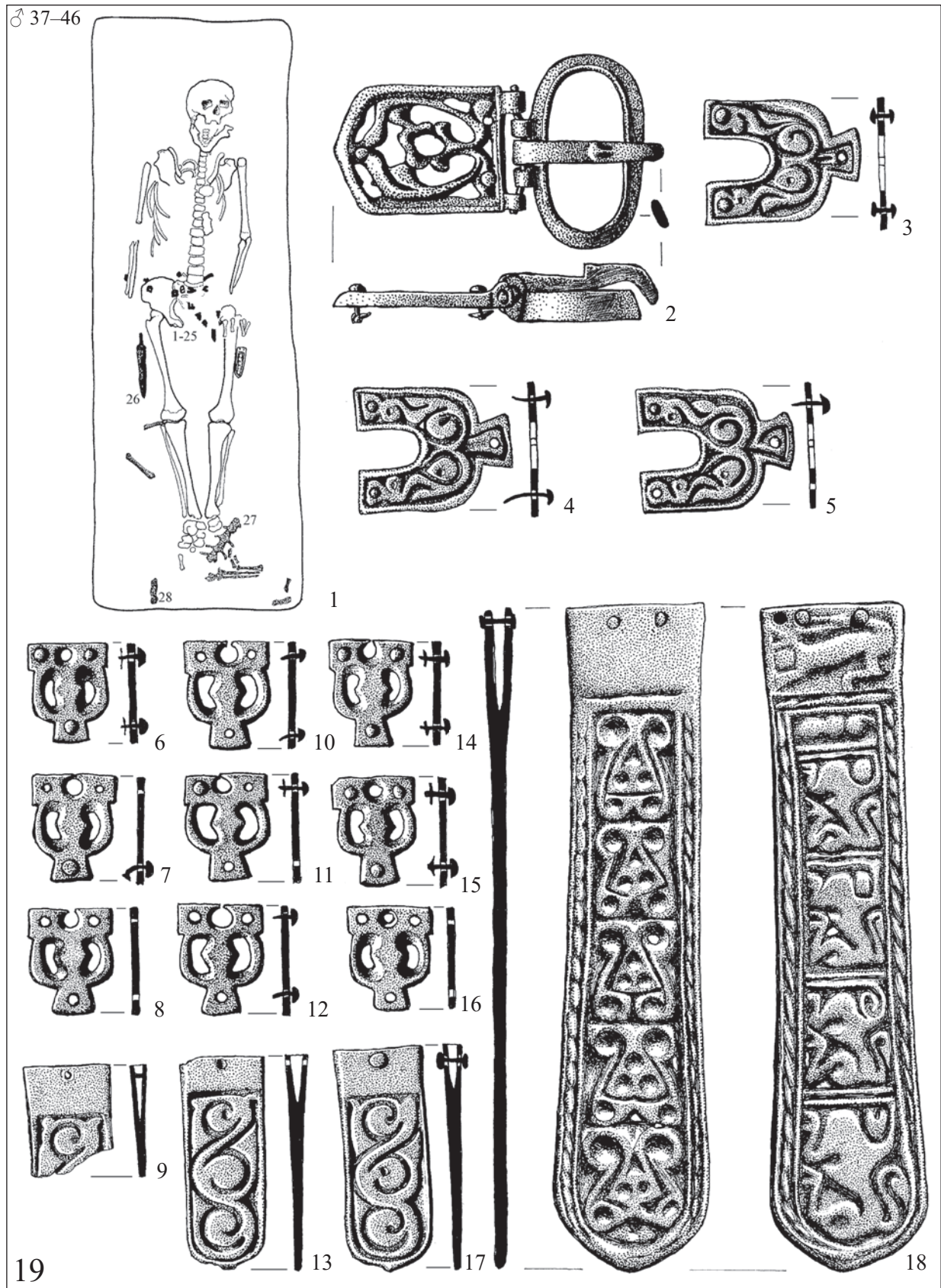
9. kép: Pitvaros. 1–8: 12. sír. M: 1–2: 1:4; 3–8: 1:1

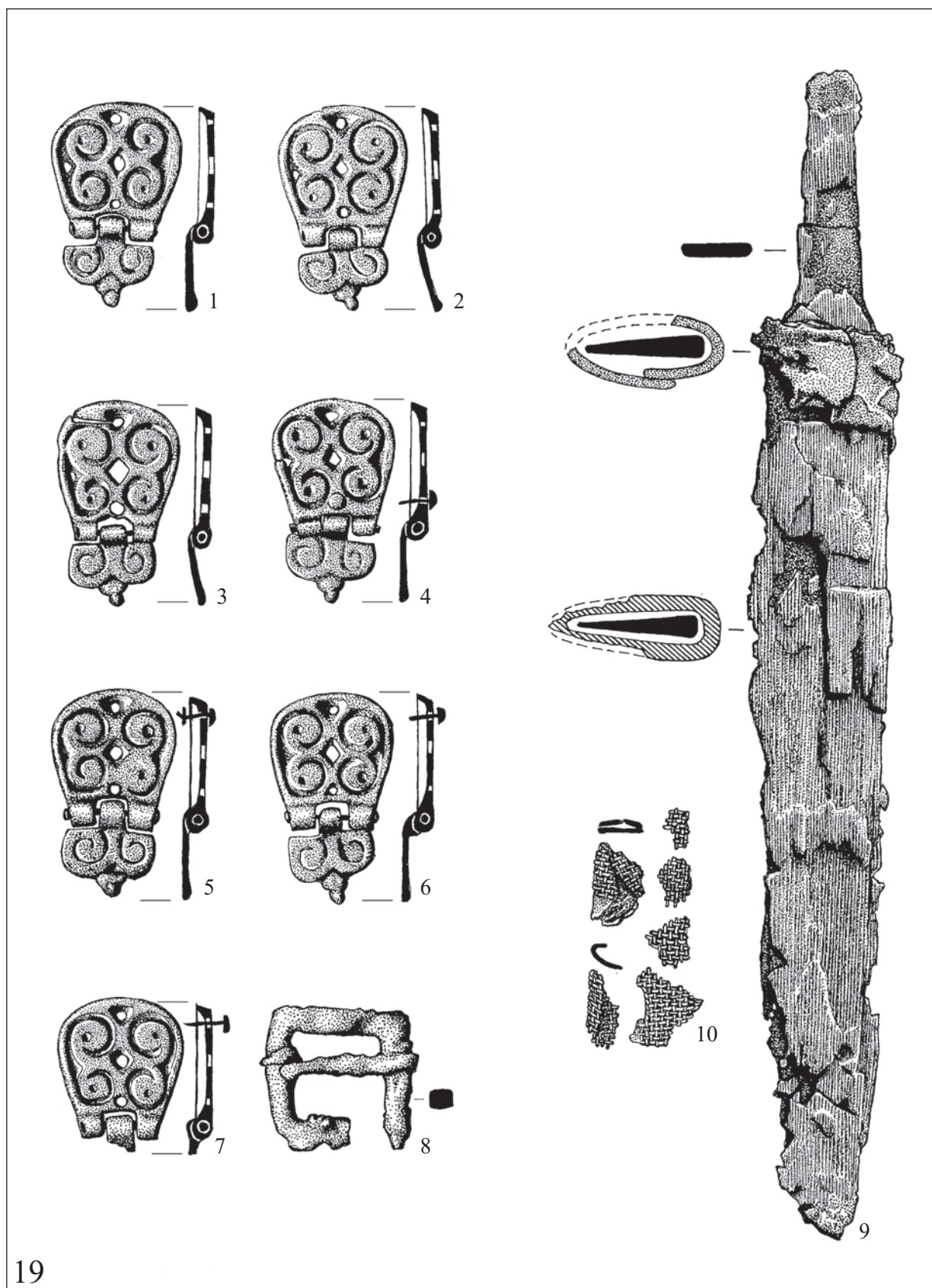
10. kép: Pitvaros. 1: 14. sír; 2-7: 15. sír; 8-11: 16. sír; 12: 22. sír. M: 1-2, 8, 12: 1:20; 3-7, 9-11: 1:1

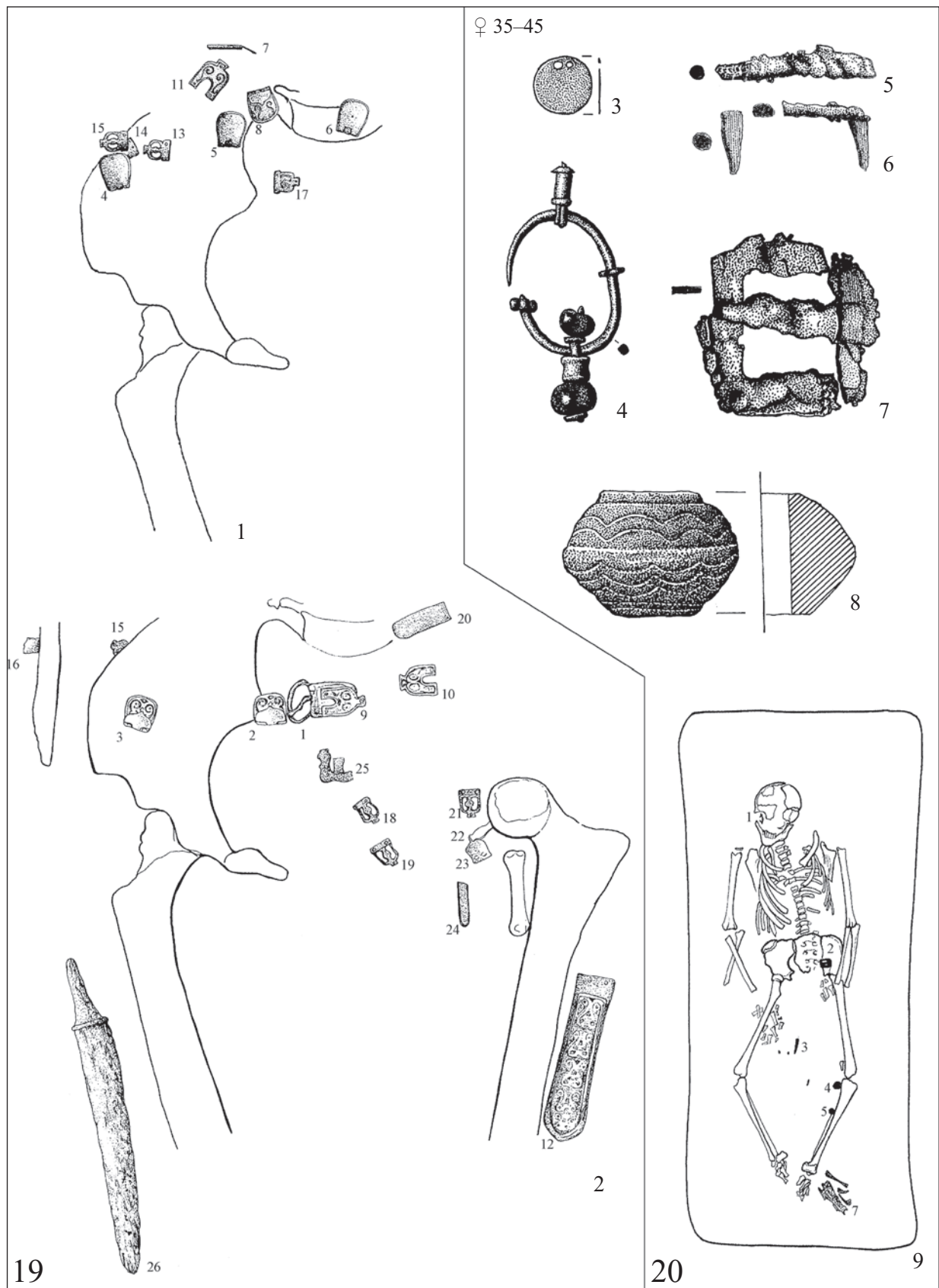
11. kép: Pitvaros. 1-4: 17. sír; 5-6: 18. sír; 7-9: 23. sír. M: 1, 5, 9: 1:20; 2-4, 6-8: 1:1

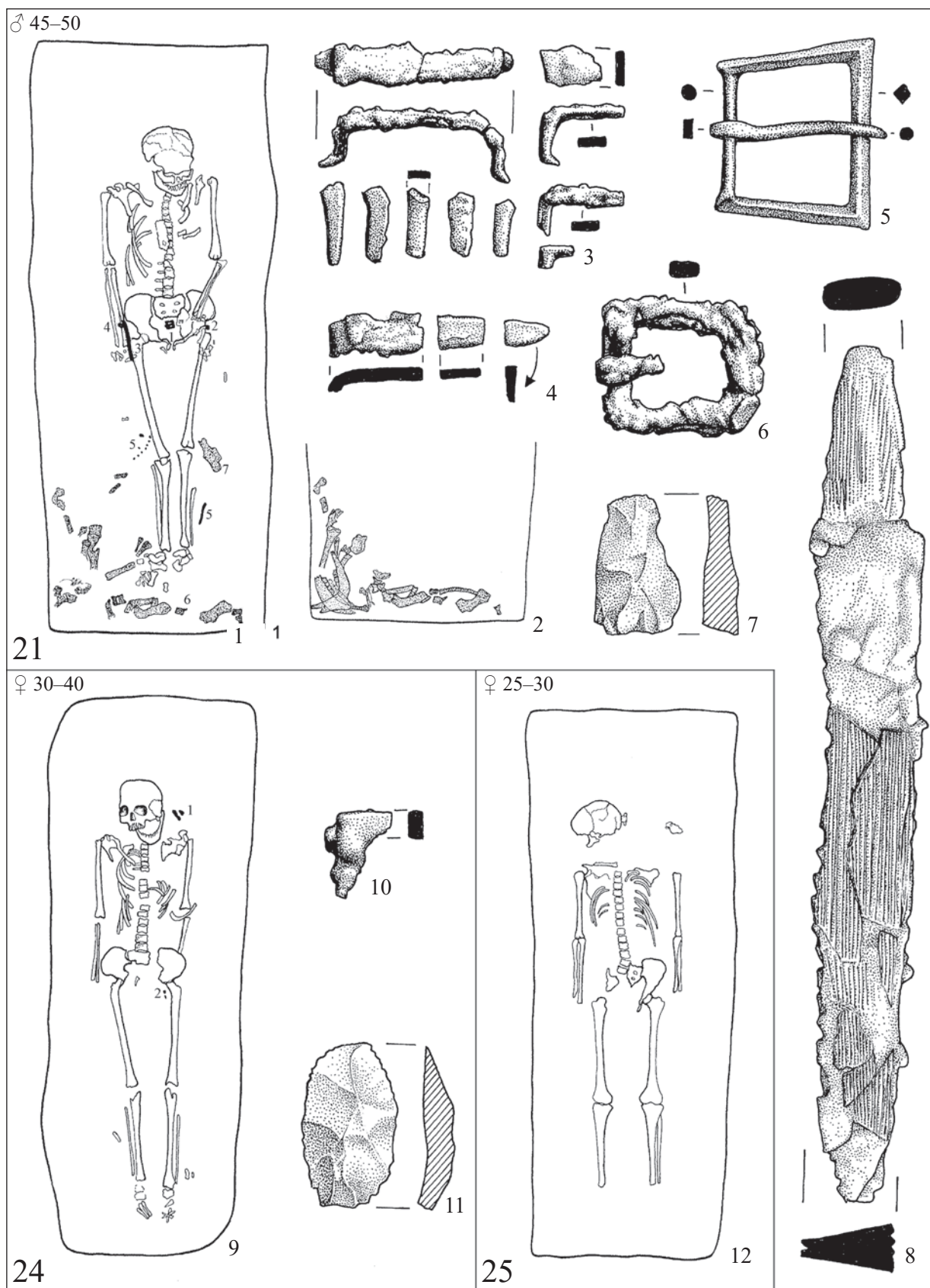
12. kép: Pitvaros. 1-18: 19. sír. M: 1: 1:20; 2-18: 1:1

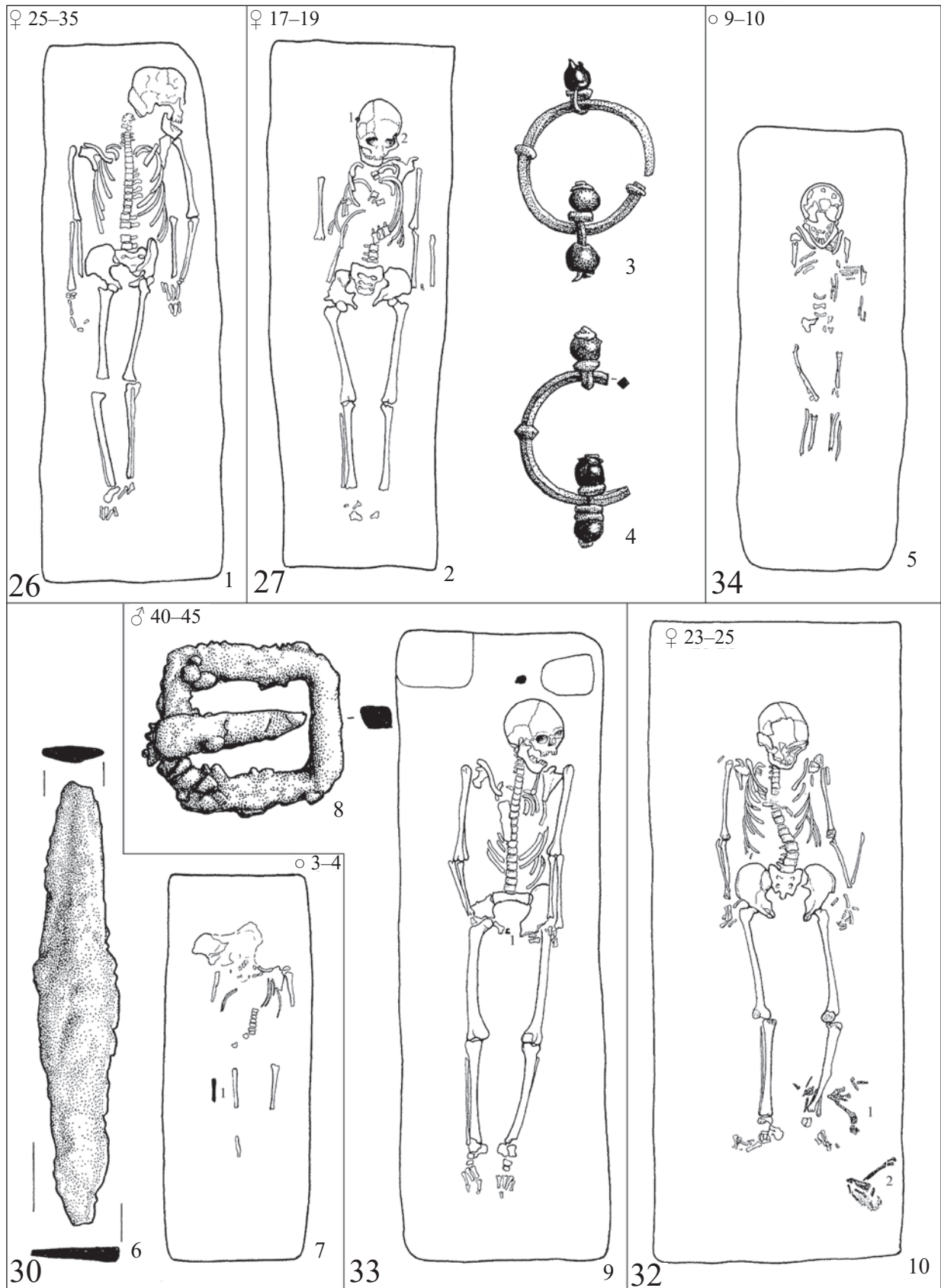
13. kép: Pitvaros. 1–9: 19. sír. M: 1:1

14. kép: Pitvaros. 1–2: 19. sír; 3–9: 20. sír. M: 1–2: 1:4; 3–8: 1:1; 9: 1:20

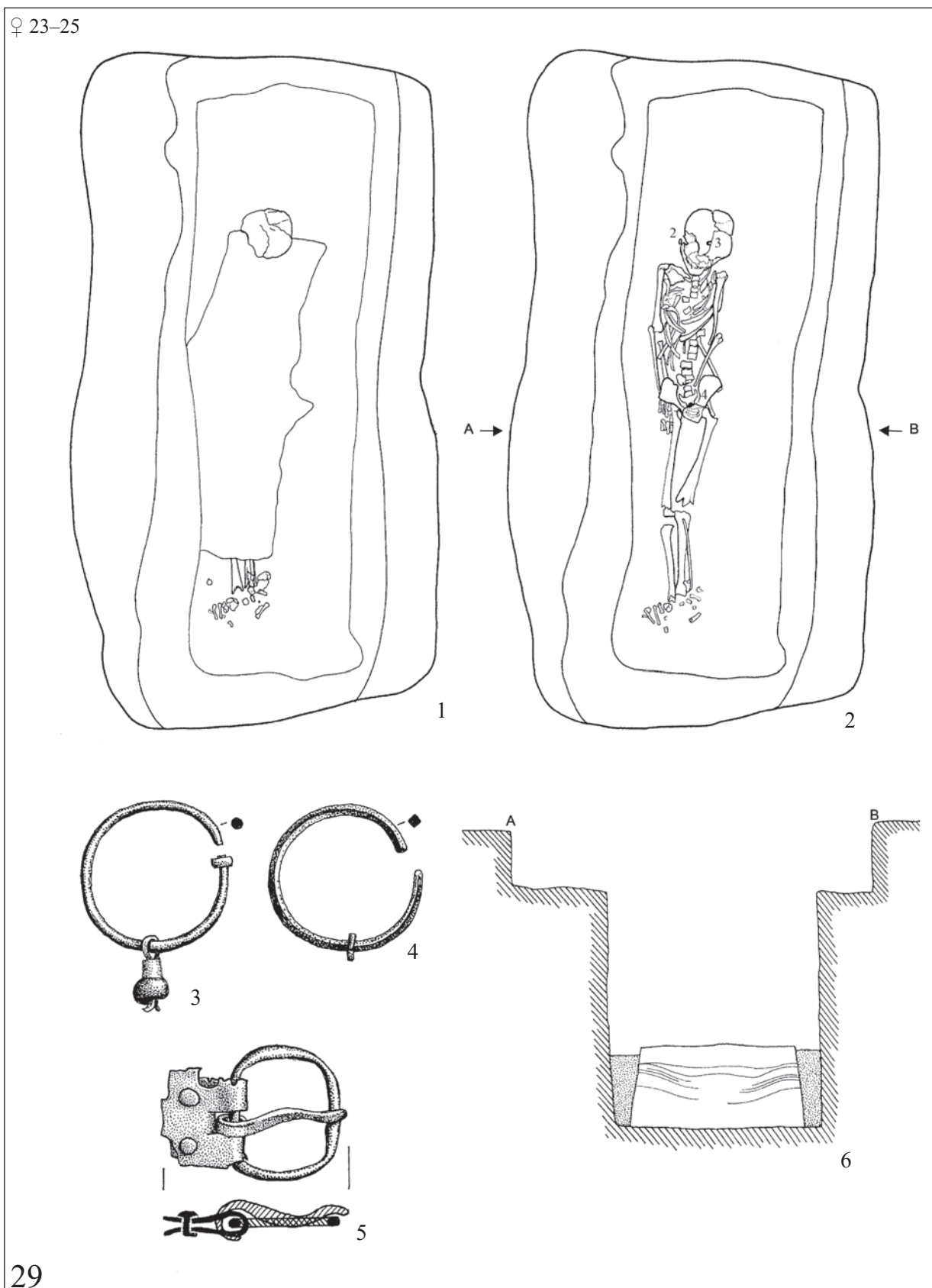

15. kép: Pitvaros. 1-8: 21. sír; 9-11: 24. sír; 12: 25. sír. M: 1-2, 9, 12: 1:20; 3-8, 10-11: 1:1

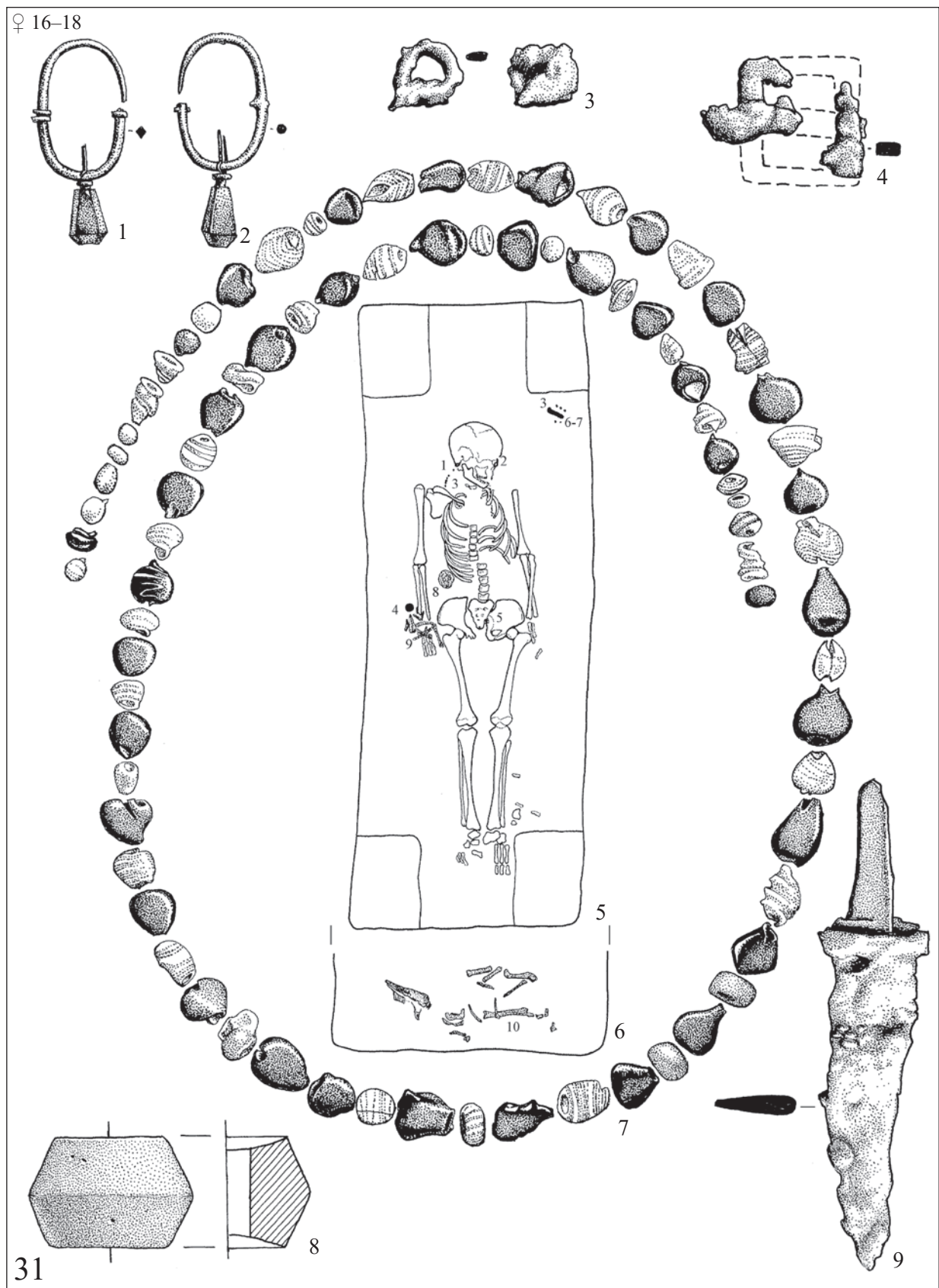

16. kép: Pitvaros. 1: 26. kép; 2-4: 27. sír; 5: 34. sír; 6-7: 30. sír; 8-9: 33. sír; 10: 32. sír.
 M: 1-2, 5, 7, 9-10: 1:20; 3-4, 8: 1:1

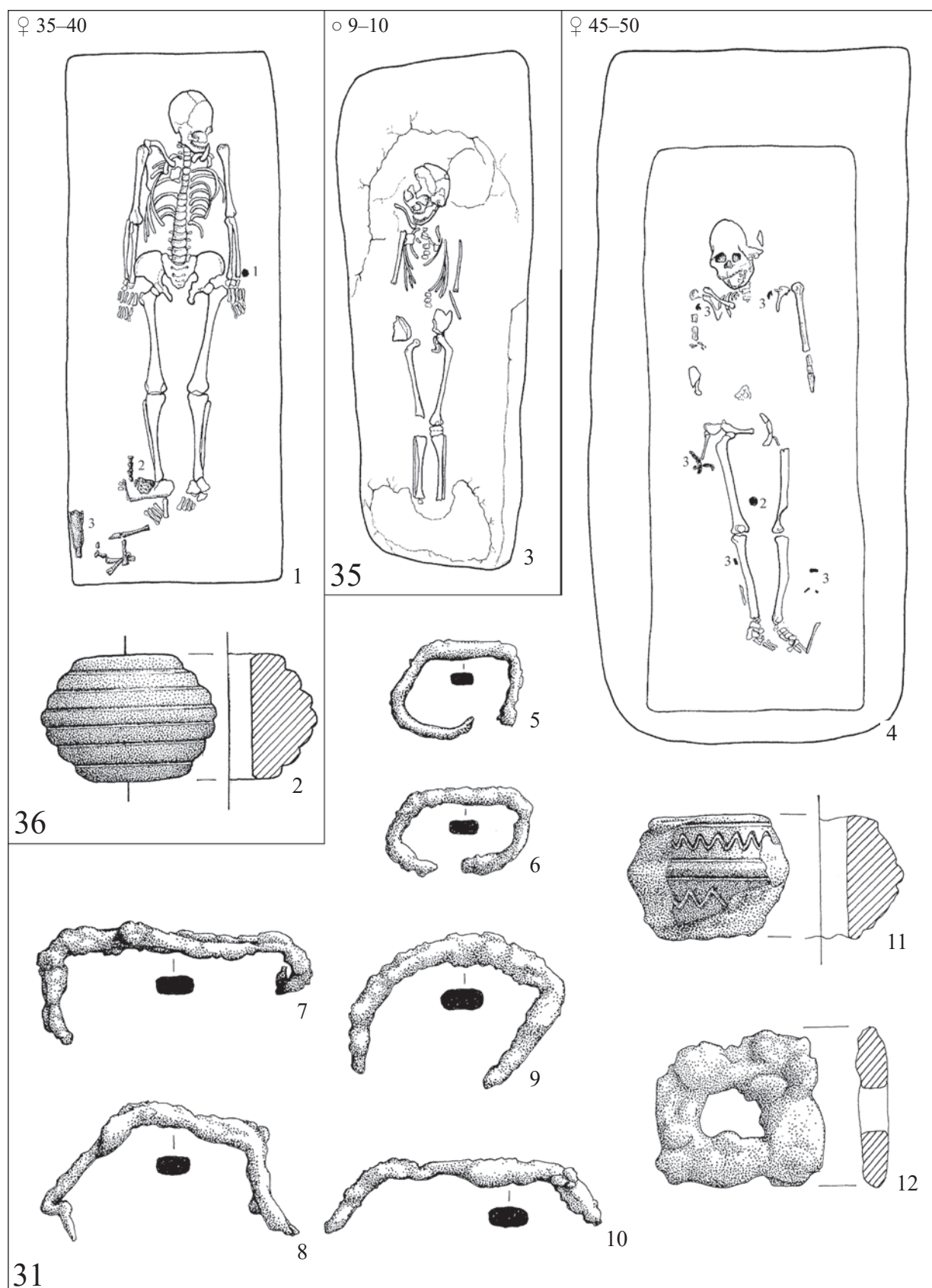
♀ 23–25

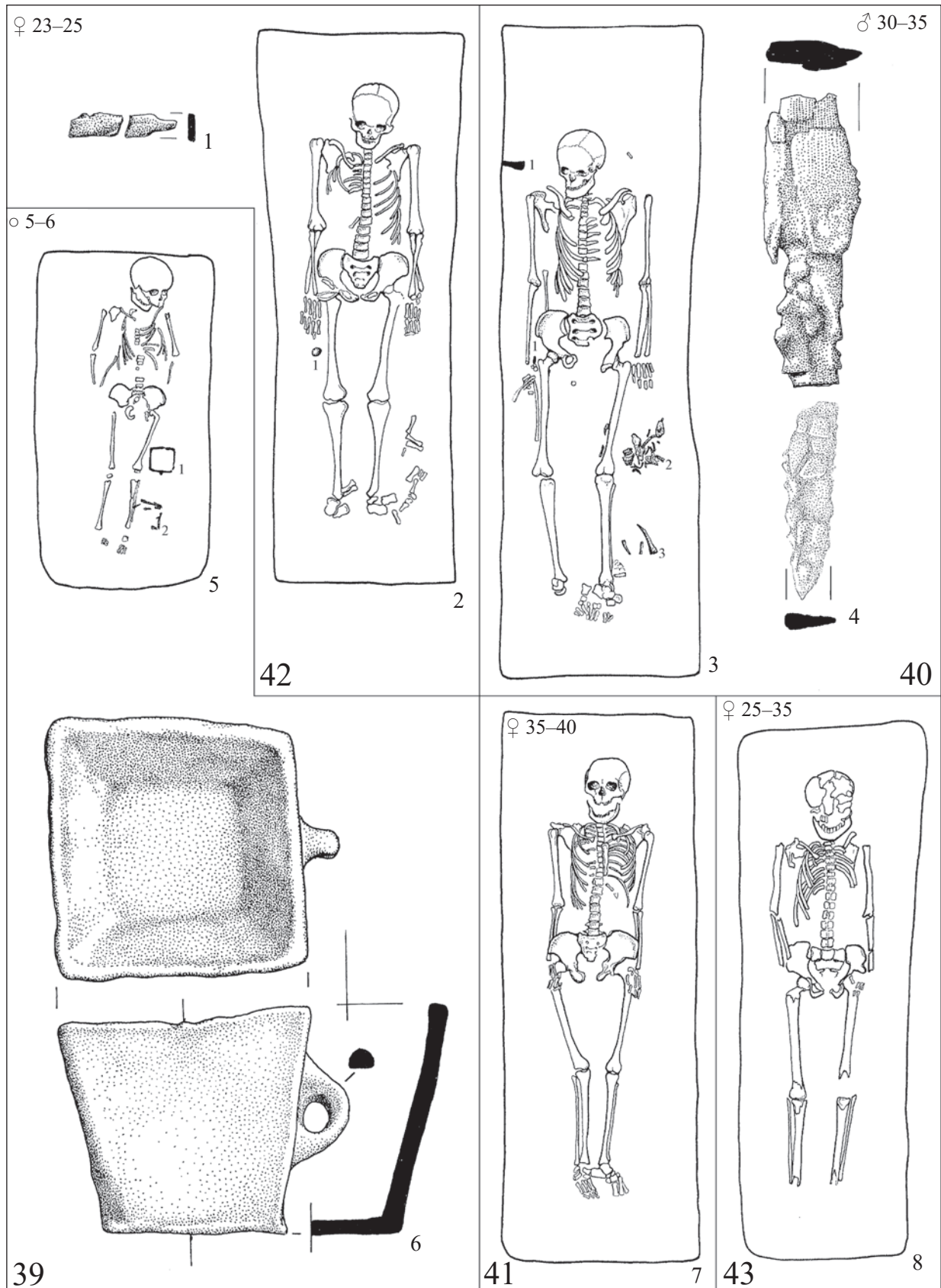
17. kép: Pitvaros. 1–6: 29. sír. M: 1–2, 6: 1:20; 3–5: 1:1

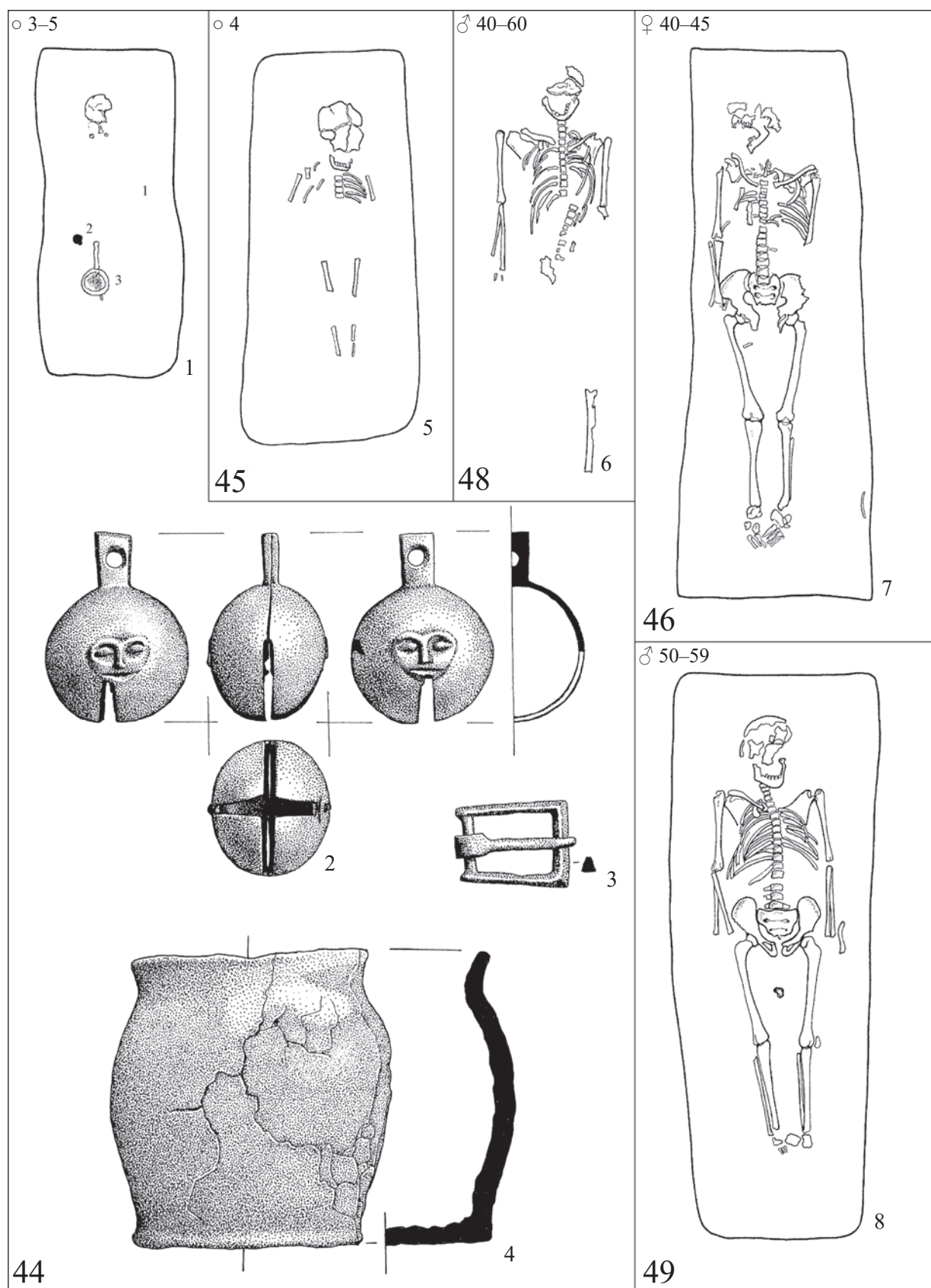
18. kép: Pitvaros. 1-9: 31. sír. M: 1-4, 7-9: 1:1; 5-6: 1:20

19. kép: Pitvaros. 1-2: 36. sír; 3: 35. sír; 4-12: 37. sír. M: 1, 3-4: 1:20; 2, 11-12: 1:1; 5-10: 1:2

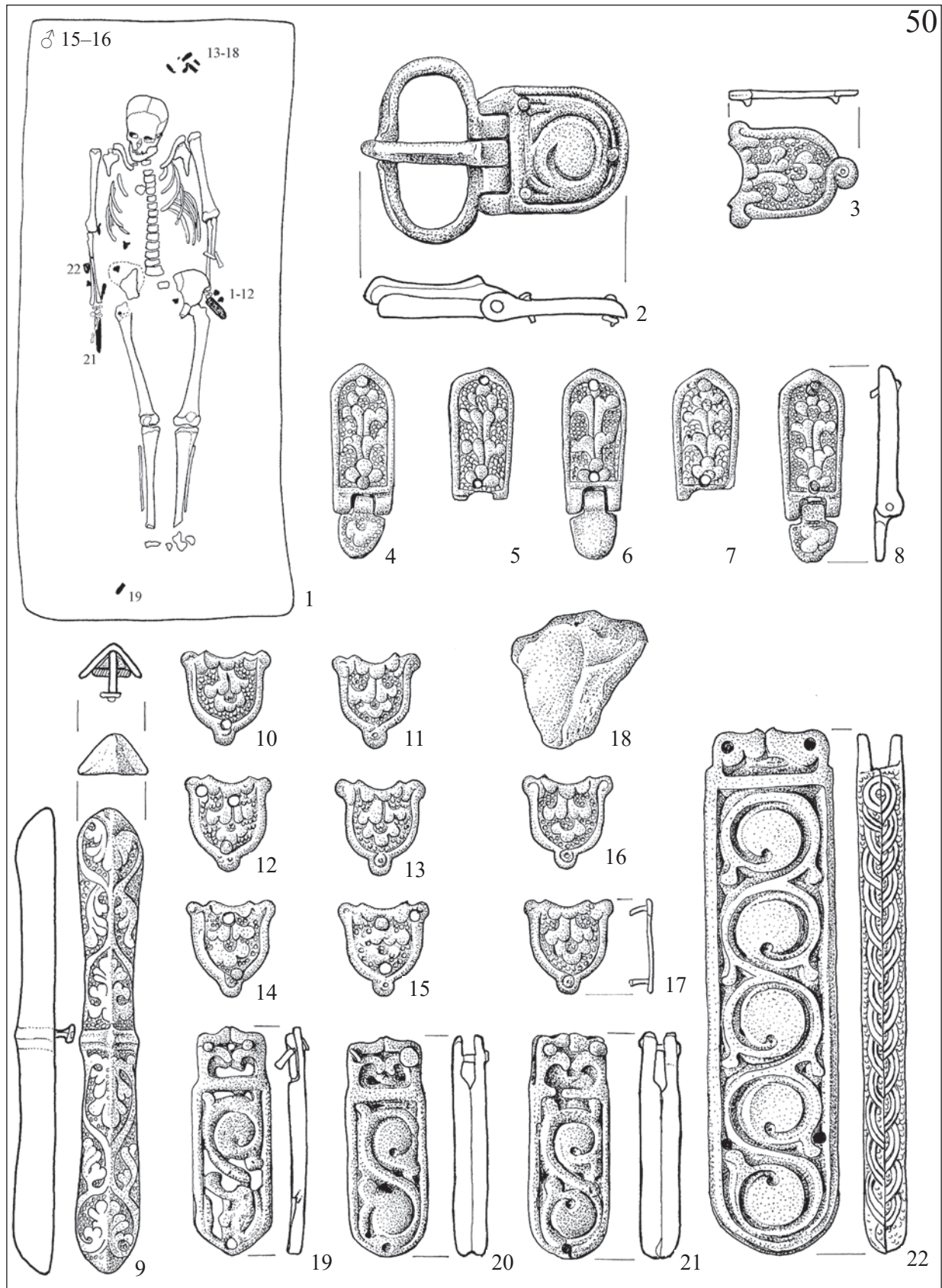

20. kép: Pitvaros. 1-2: 42. sír; 3-4: 40. sír; 5-6: 39. sír; 7: 41. sír; 8: 43. sír.
 M: 1, 4: 1:1; 2-3, 7-8: 1:20; 6: 1:2

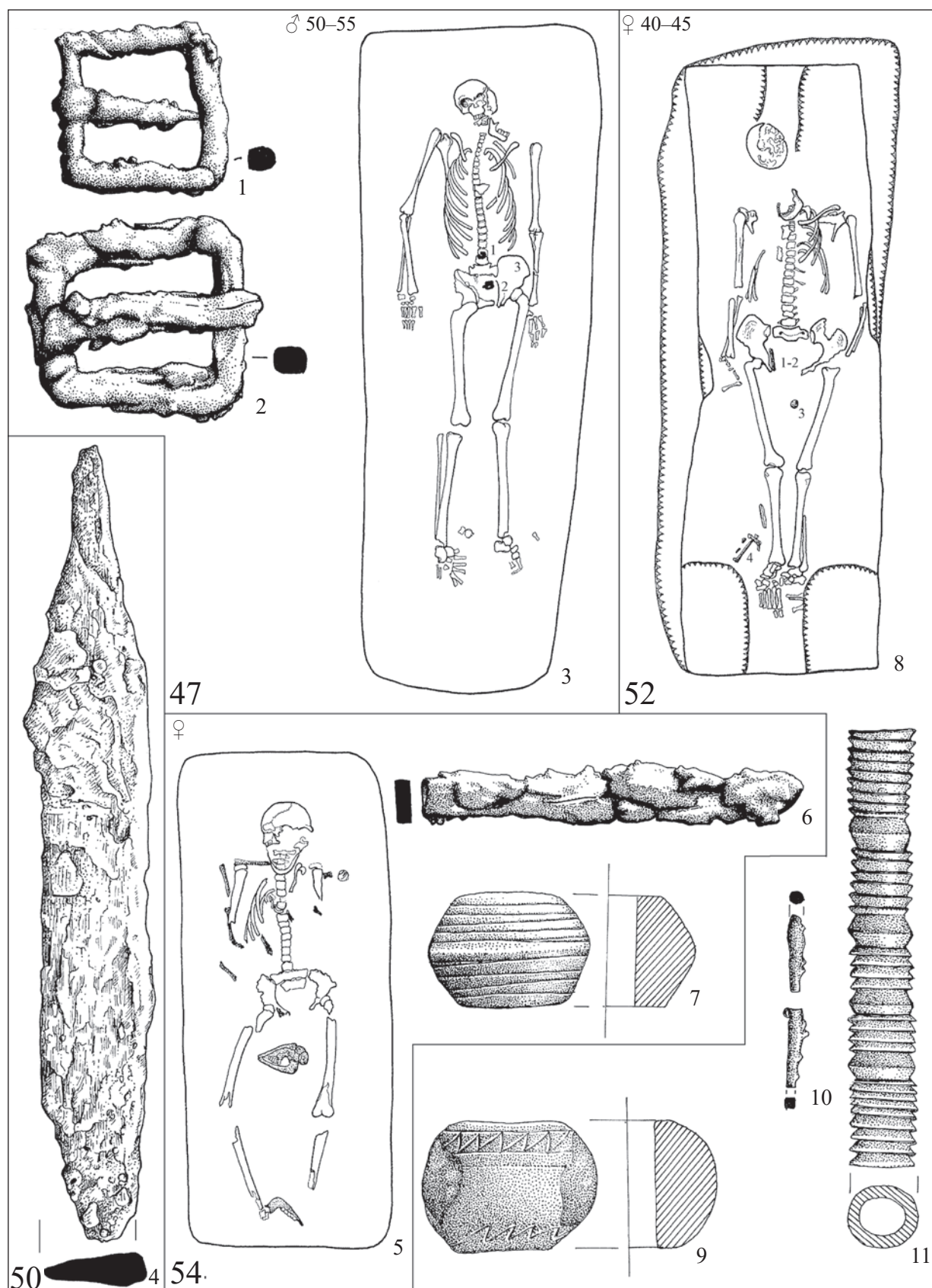

21. kép: Pitvaros. 1-4: 44. sír; 5: 45. sír; 6: 48. sír; 7: 46. sír; 8: 49. sír.

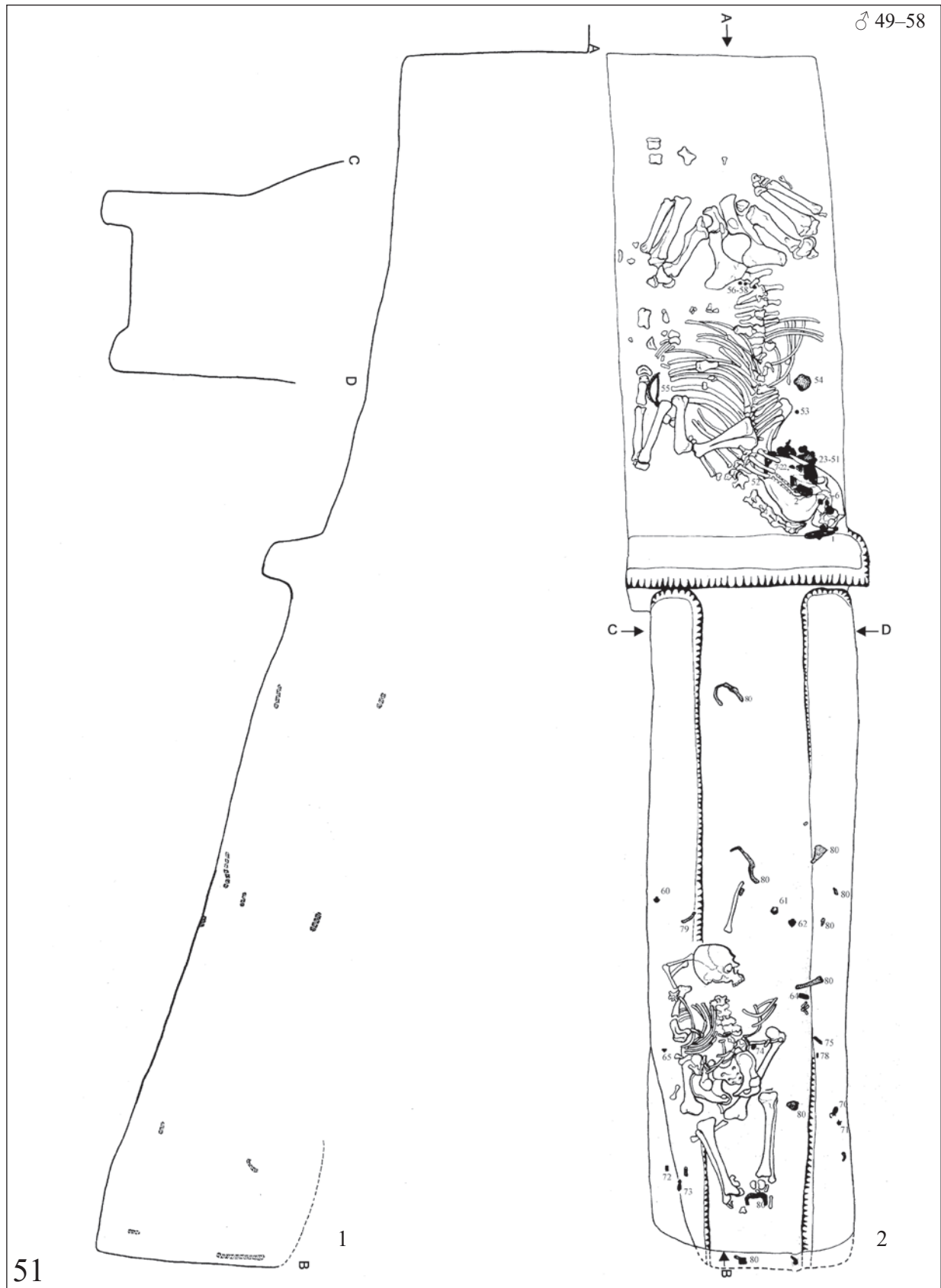
M: 1, 5-8: 1:20; 2-3: 1:1; 4: 1:2

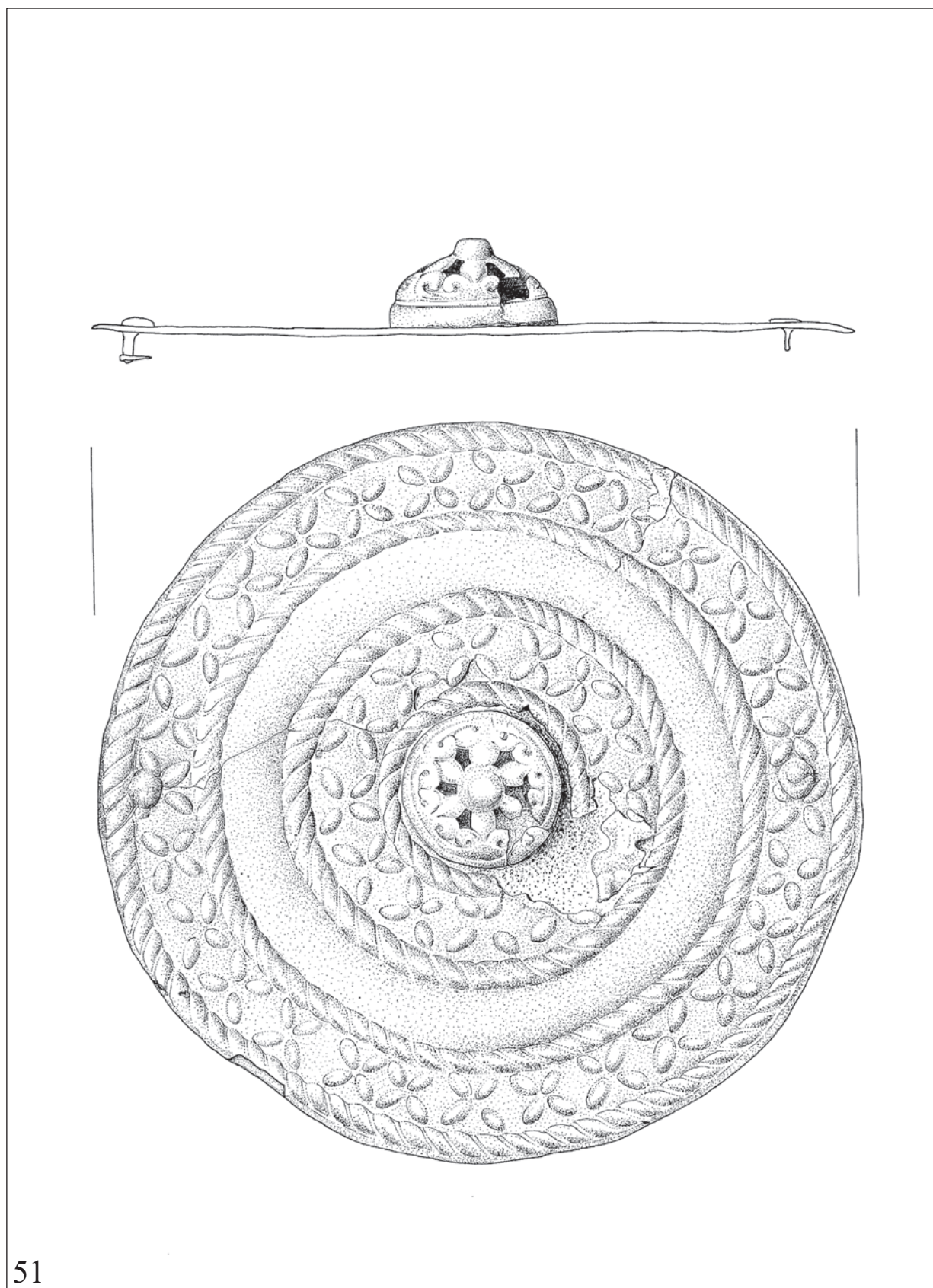
22. kép: Pitvaros. 1-22: 50. sír. M: 1: 1:20; 2-22: 1:1

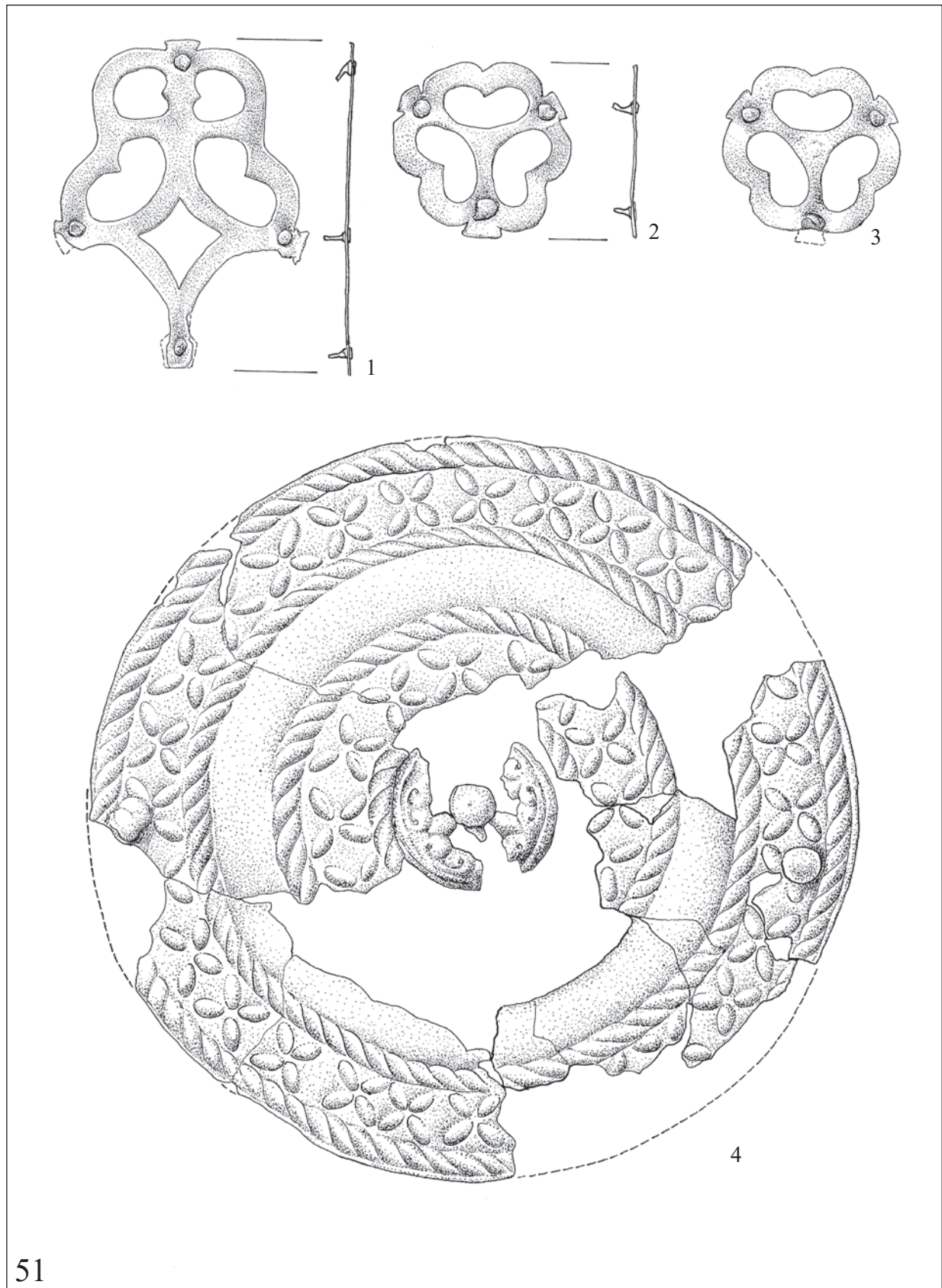
23. kép: Pitvaros. 1-3: 47. sír; 4: 50. sír; 5-7: 54. sír; 8-11: 52. sír. M: 1-2, 4, 6-7, 9-11: 1:1; 3, 5, 8: 1:20

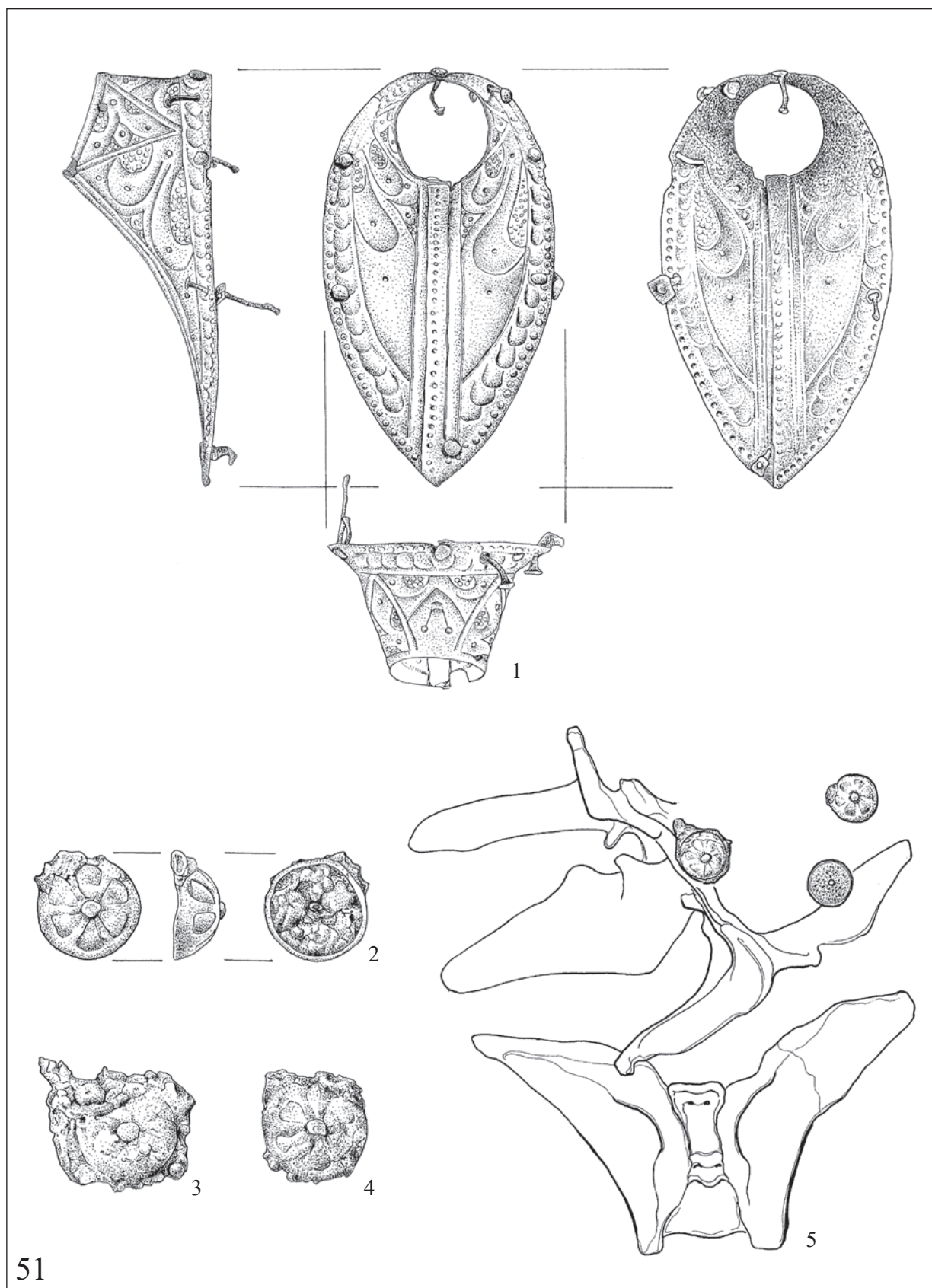
24. kép: Pitvaros. 1-2: 51. sír. M: 1:17

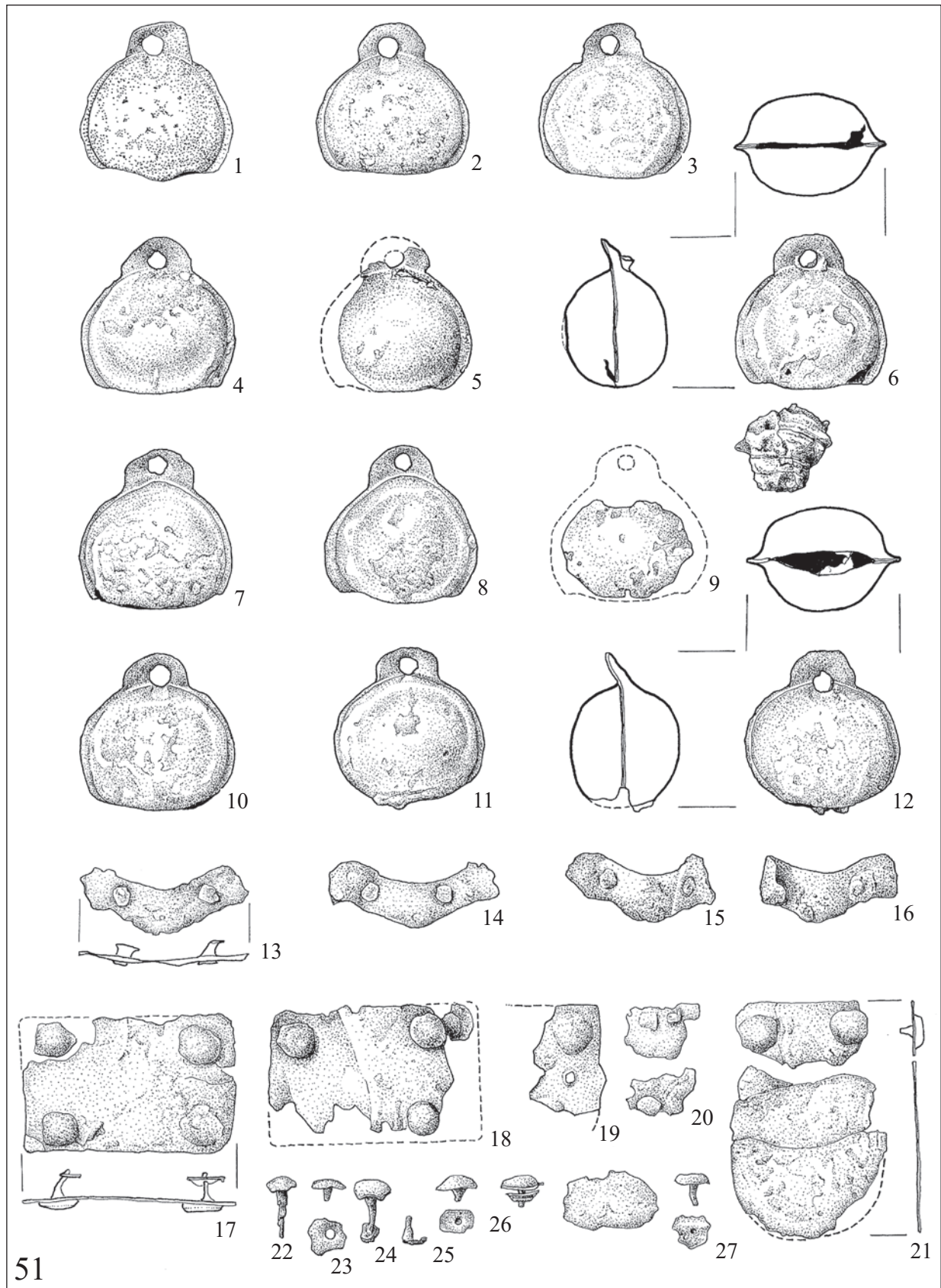
25. kép: Pitvaros. 51. sír. M: 1:1

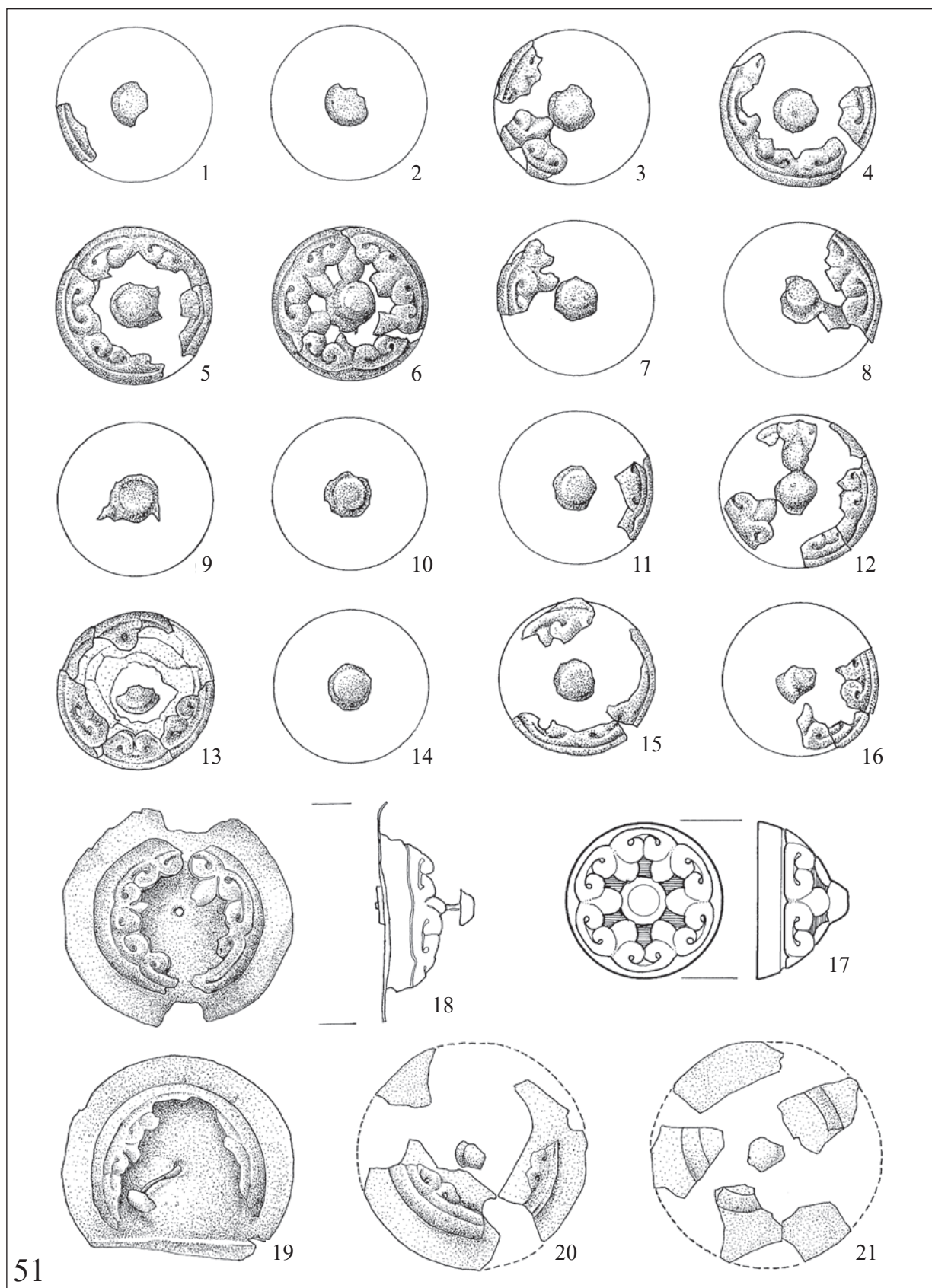
26. kép: Pitvaros. 1–4: 51. sír. M: 1:1

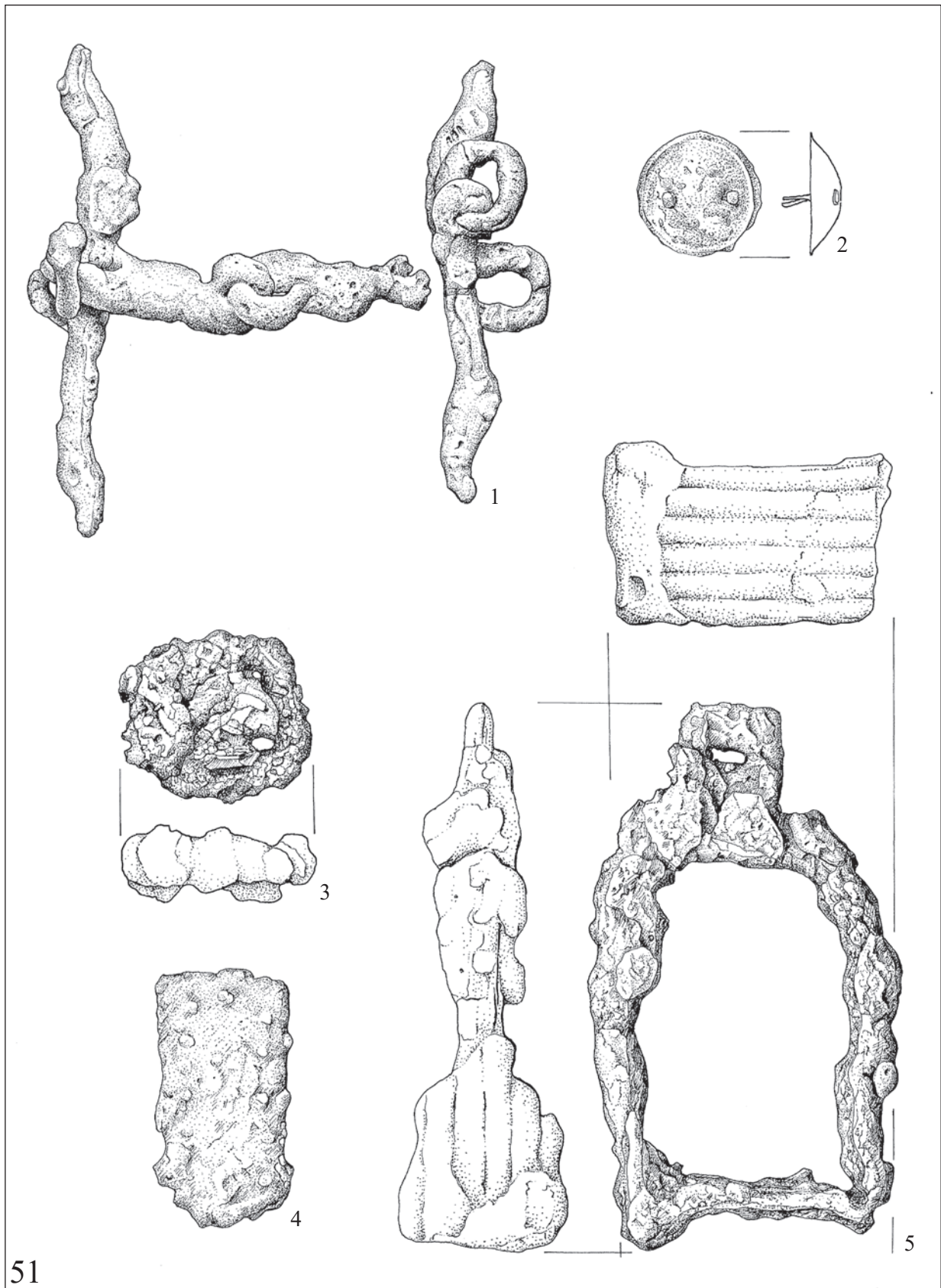
27. kép: Pitvaros. 1–5: 51. sír. M: 1–4: 1:1; 5: 1:2

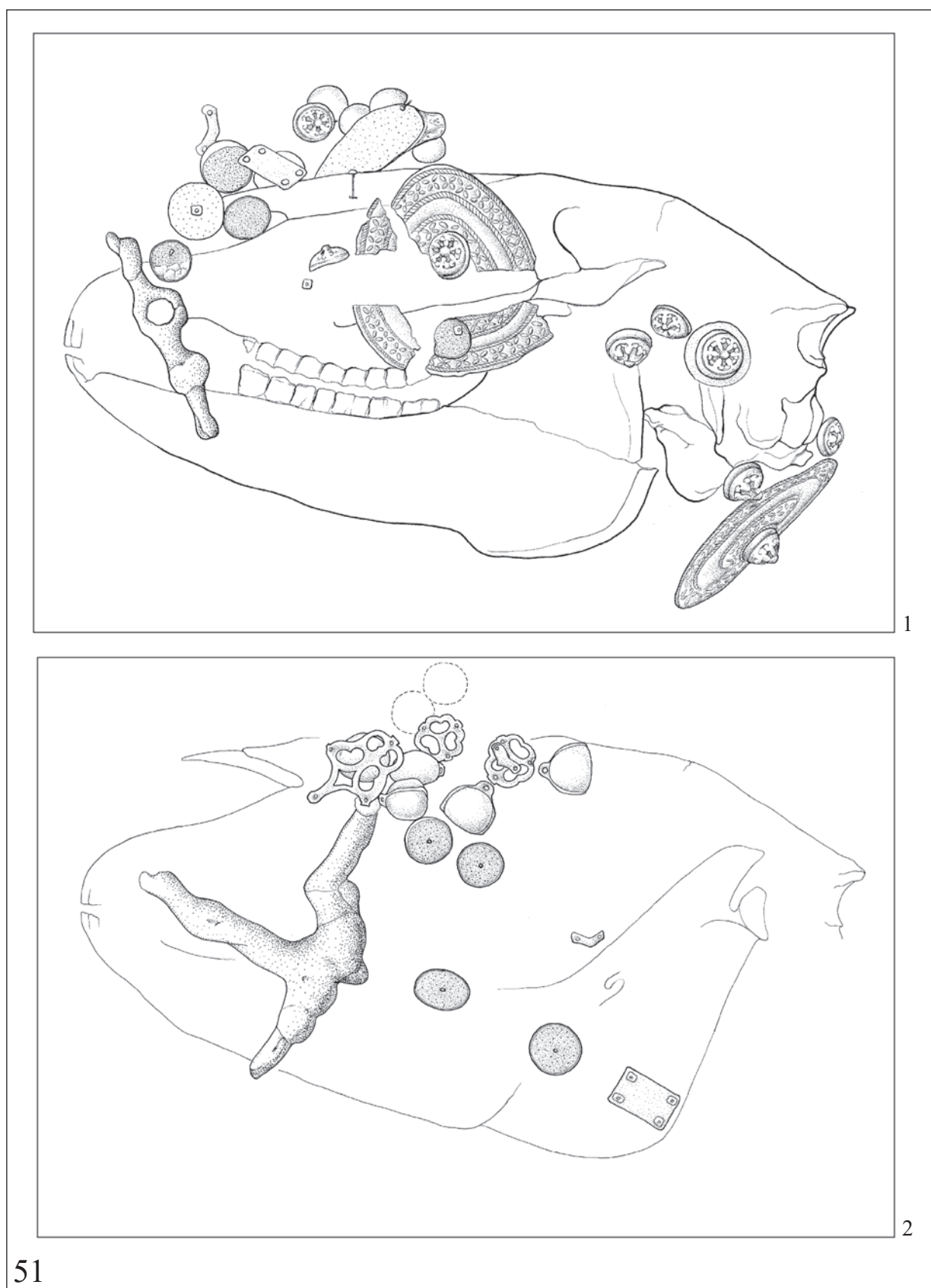
28. kép: Pitvaros. 1–21: 51. sír. M: 1:1

29. kép: Pitvaros. 1–21: 51. sír. M: 1:1

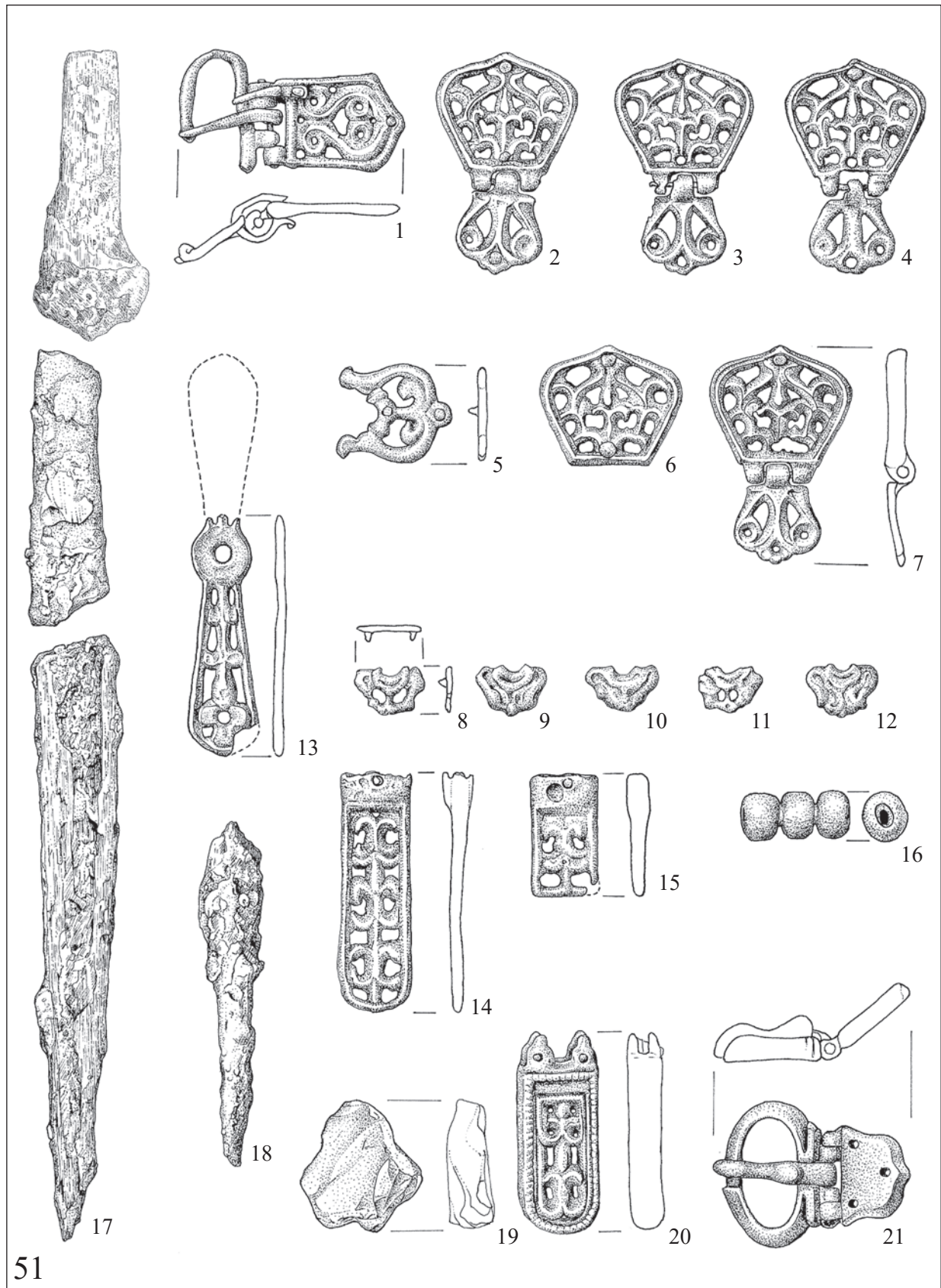

30. kép: Pitvaros. 1–5: 51. sír. M: 1, 3, 5: 1:2; 2, 4: 1:1

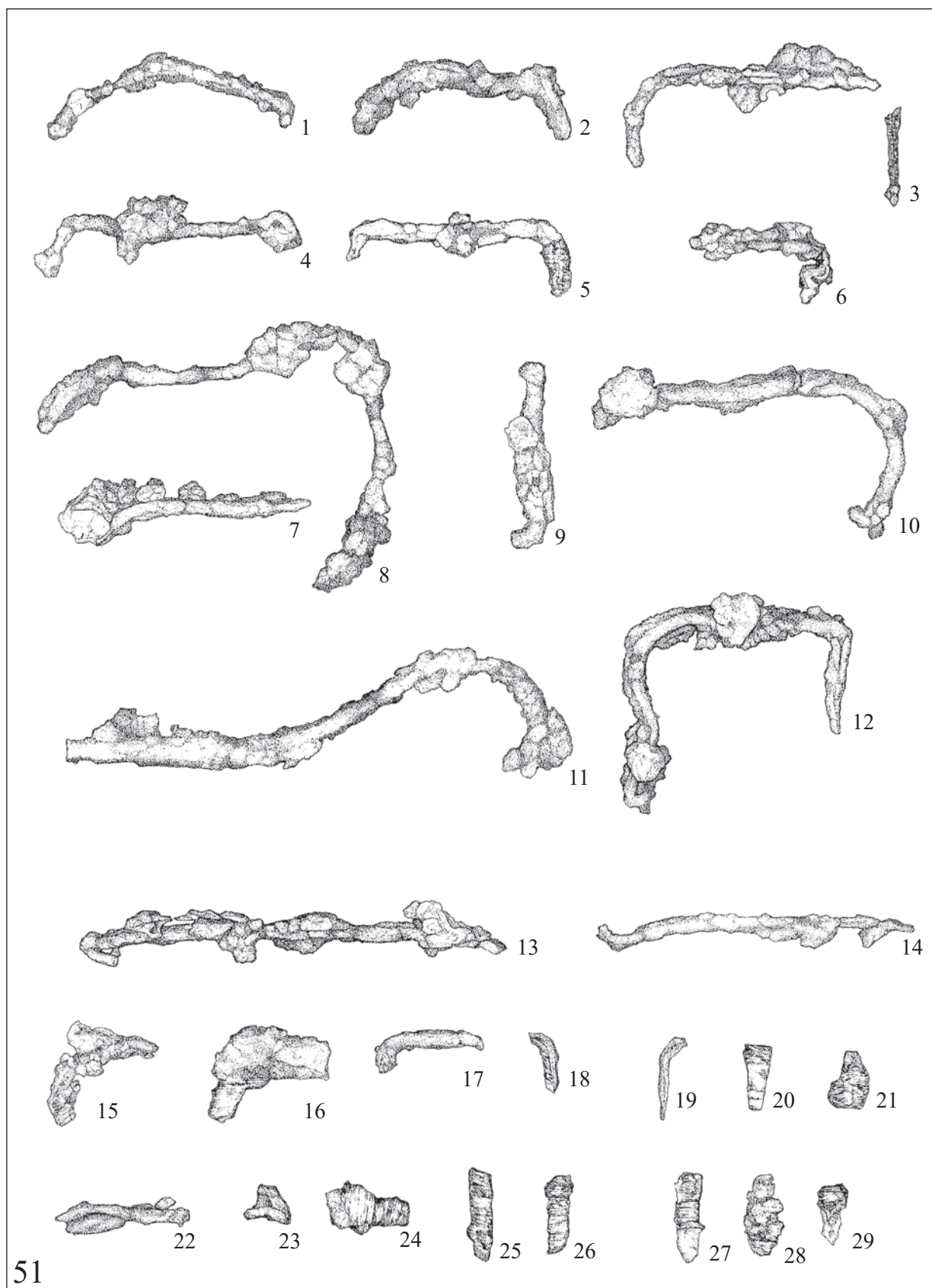

51

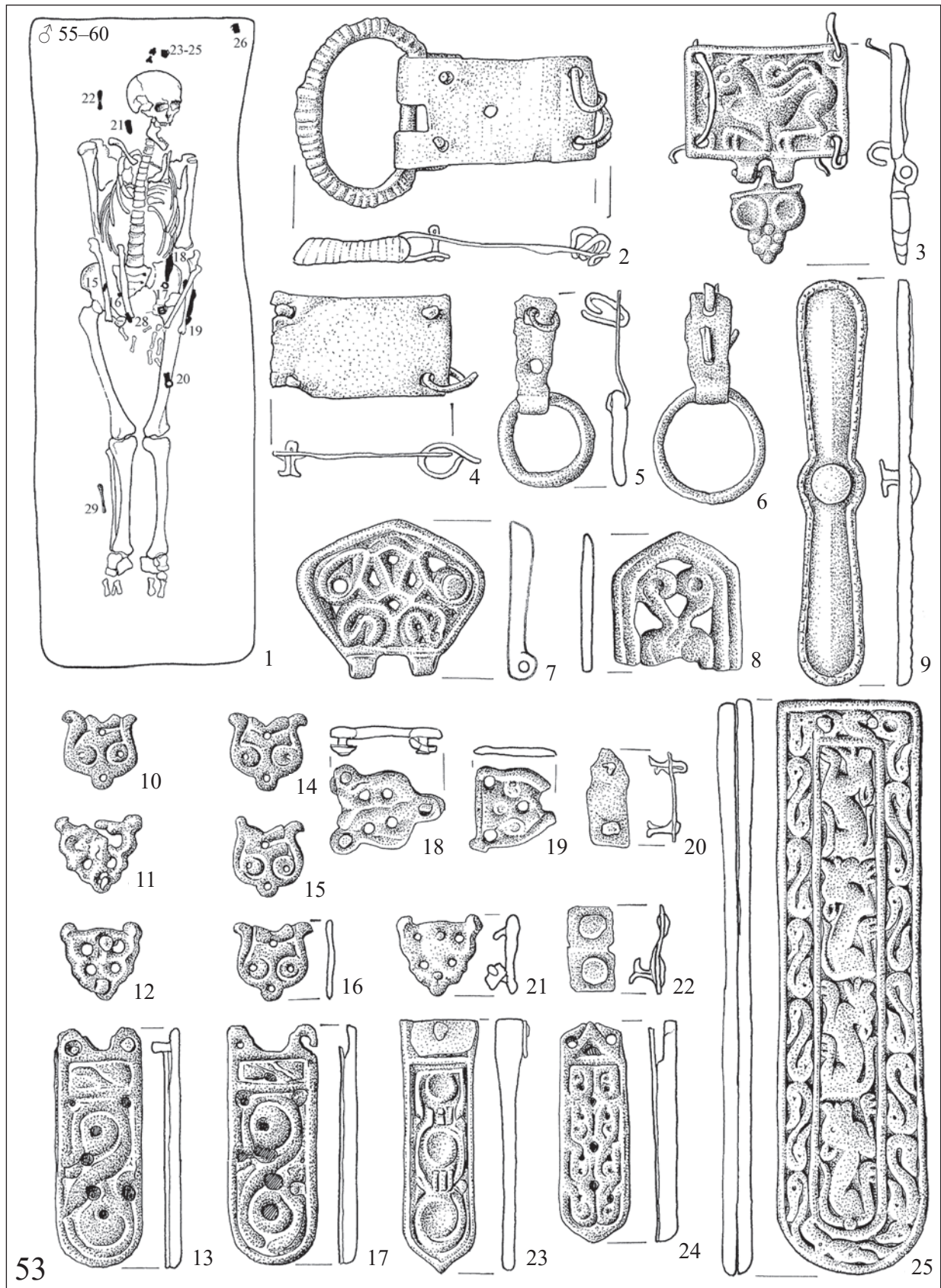
31. kép: Pitvaros. 1–2: 51. sír. M: kb. 1:3,5

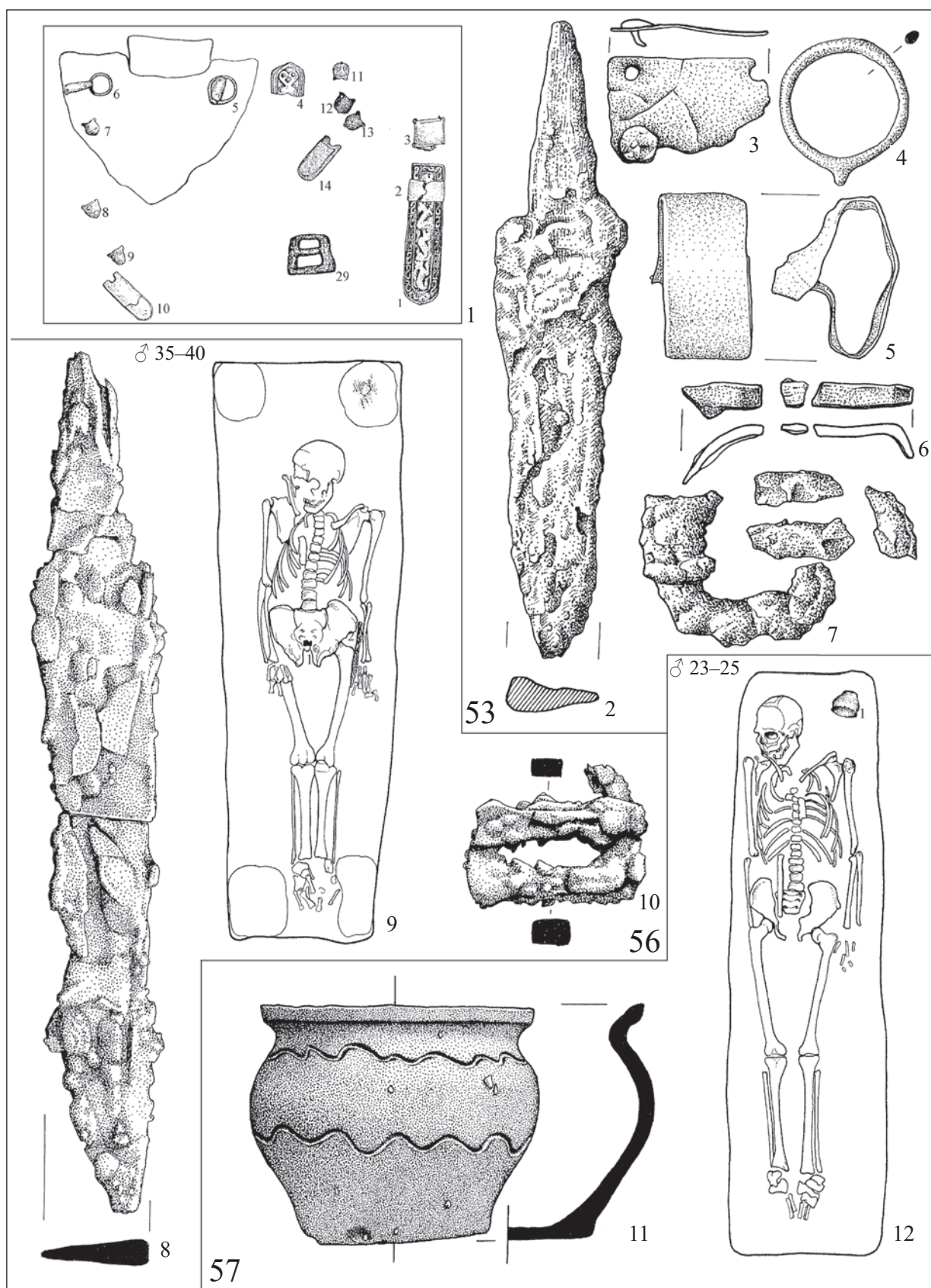
32. kép: Pitvaros. 1-21: 51. sőr. M: 1:1

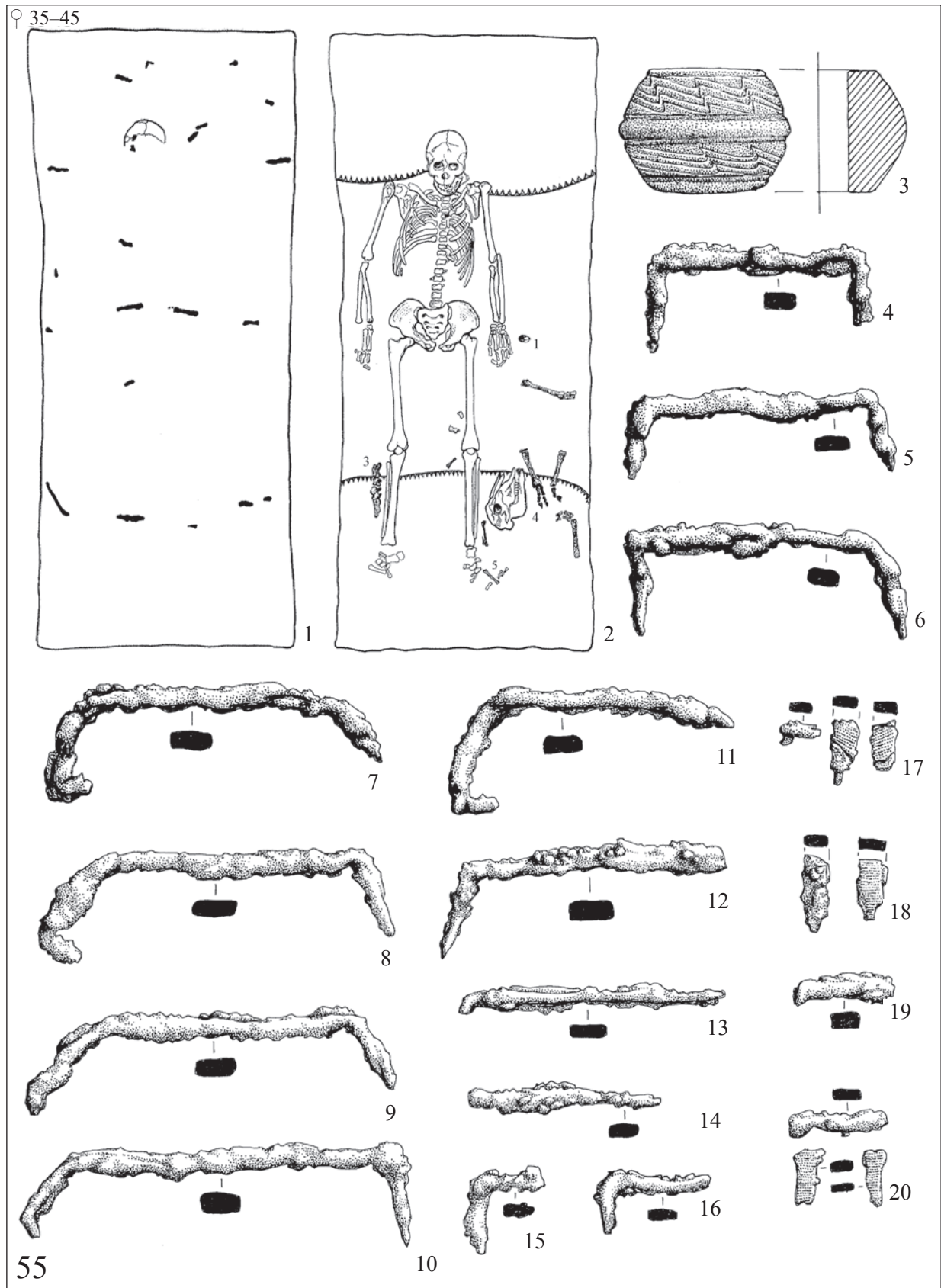
33. kép: Pitvaros. 1–29: 51. sír. M: 1:2

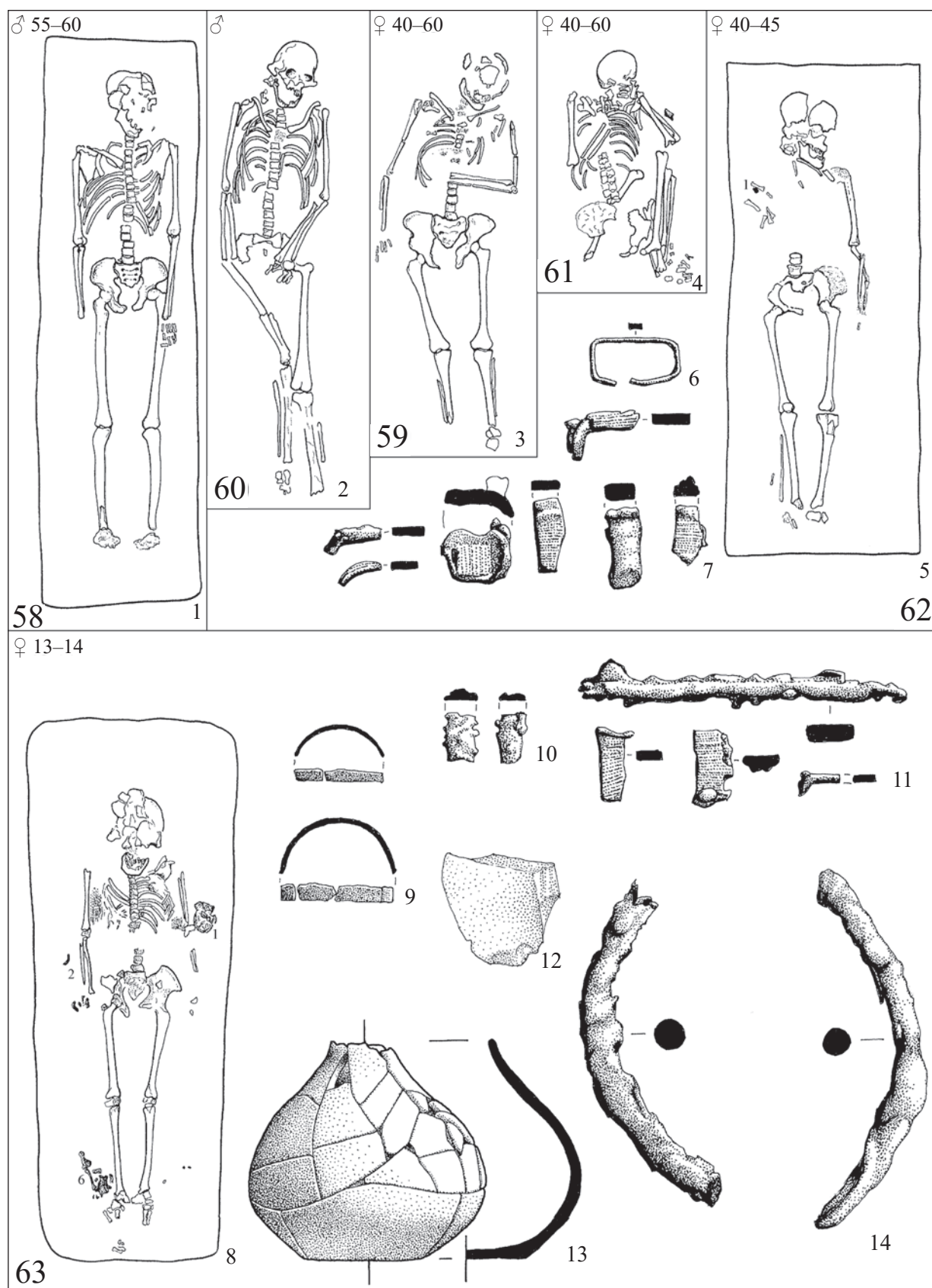
34. kép: Pitvaros. 1-25: 53. sír. M: 1: 1:20; 2-25: 1:1

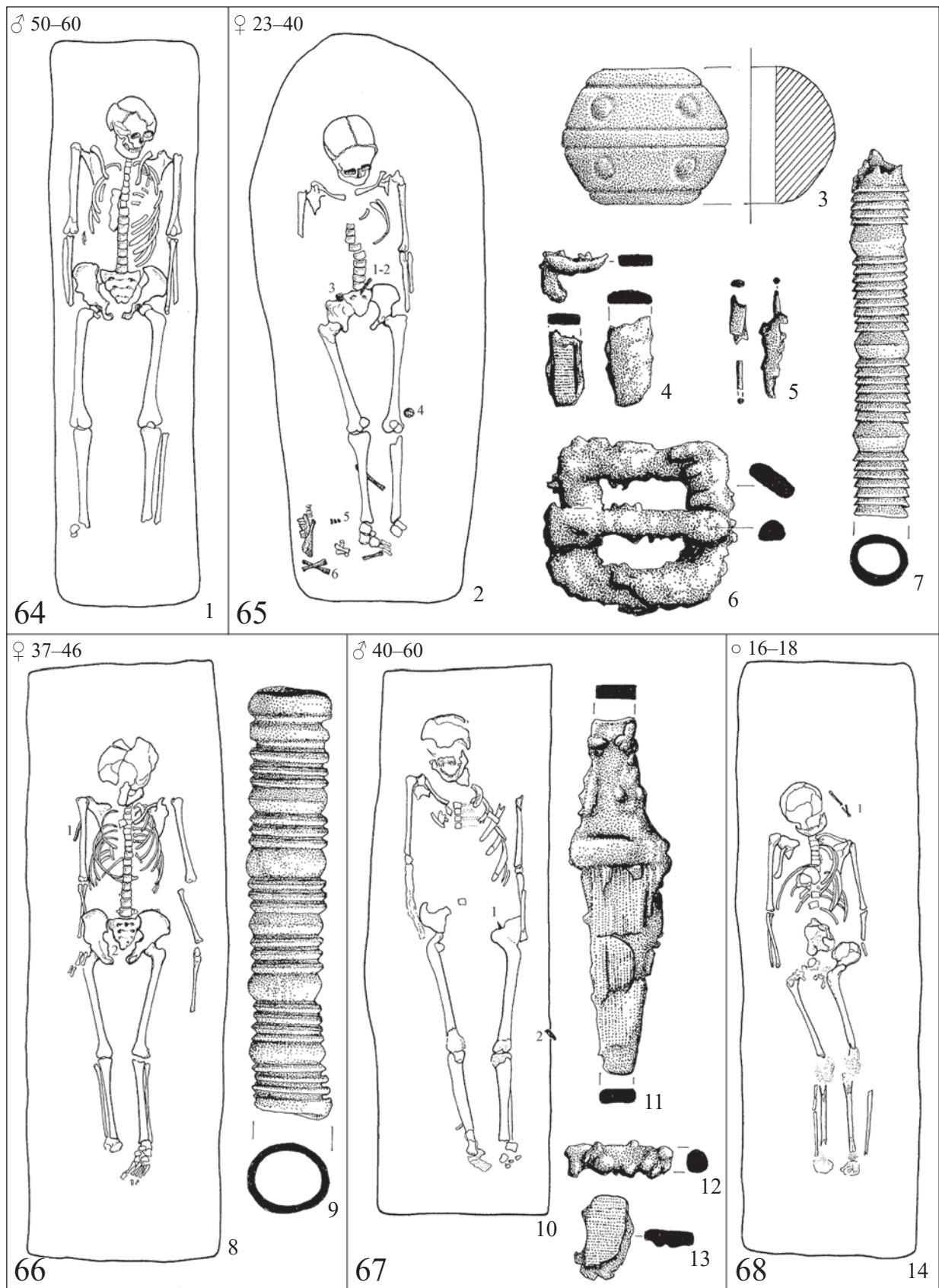
35. kép: Pitvaros. 1-7: 53. sír; 8-10: 56. sír; 11-12: 57. sír. M: 1: 1:4; 2-8, 10: 1:1; 9, 12: 1:20; 11: 1:2

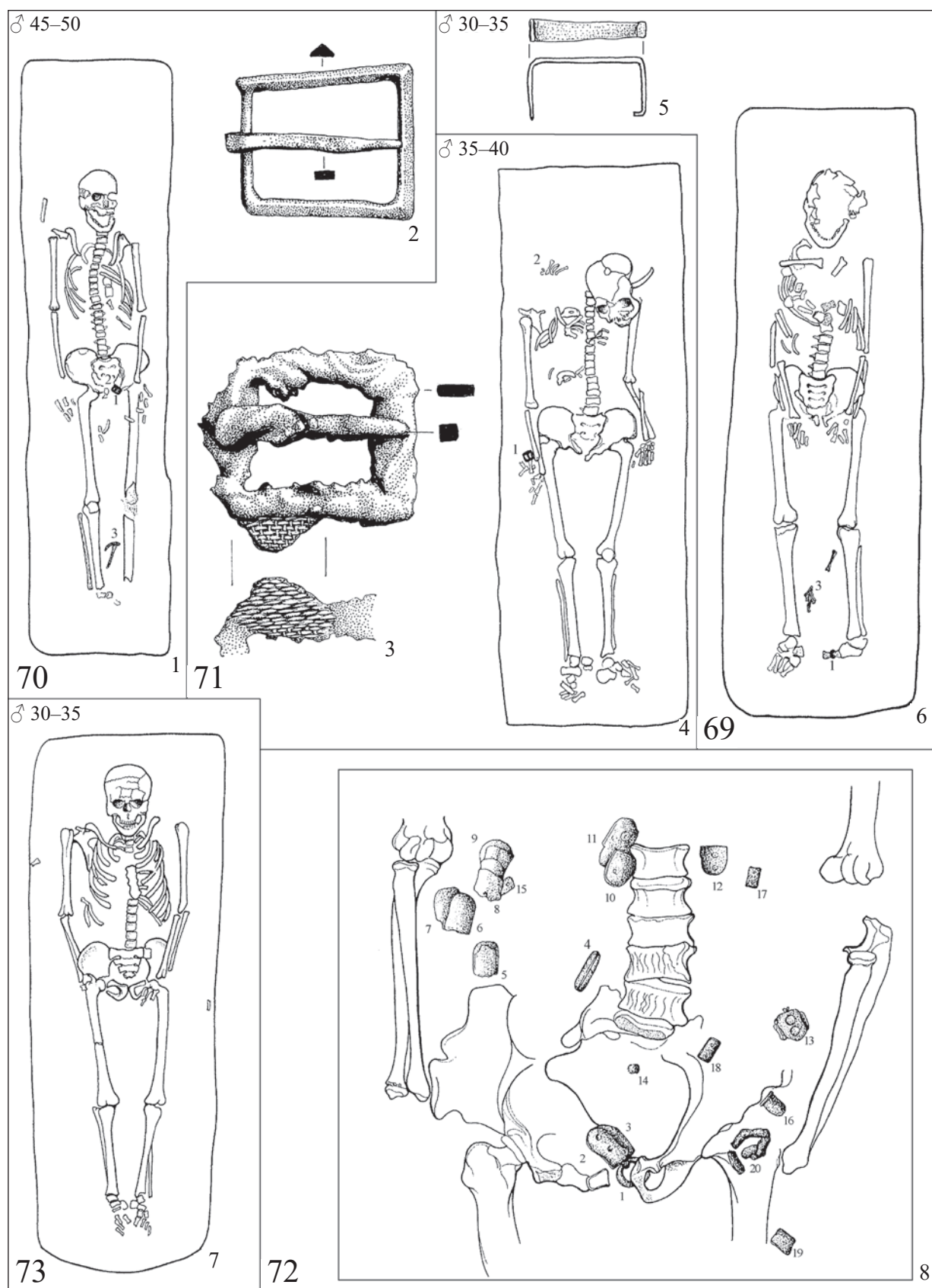
36. kép: Pitvaros. 1-20: 55. sír. M: 1-2: 1:20; 3: 1:1; 4-20: 1:2

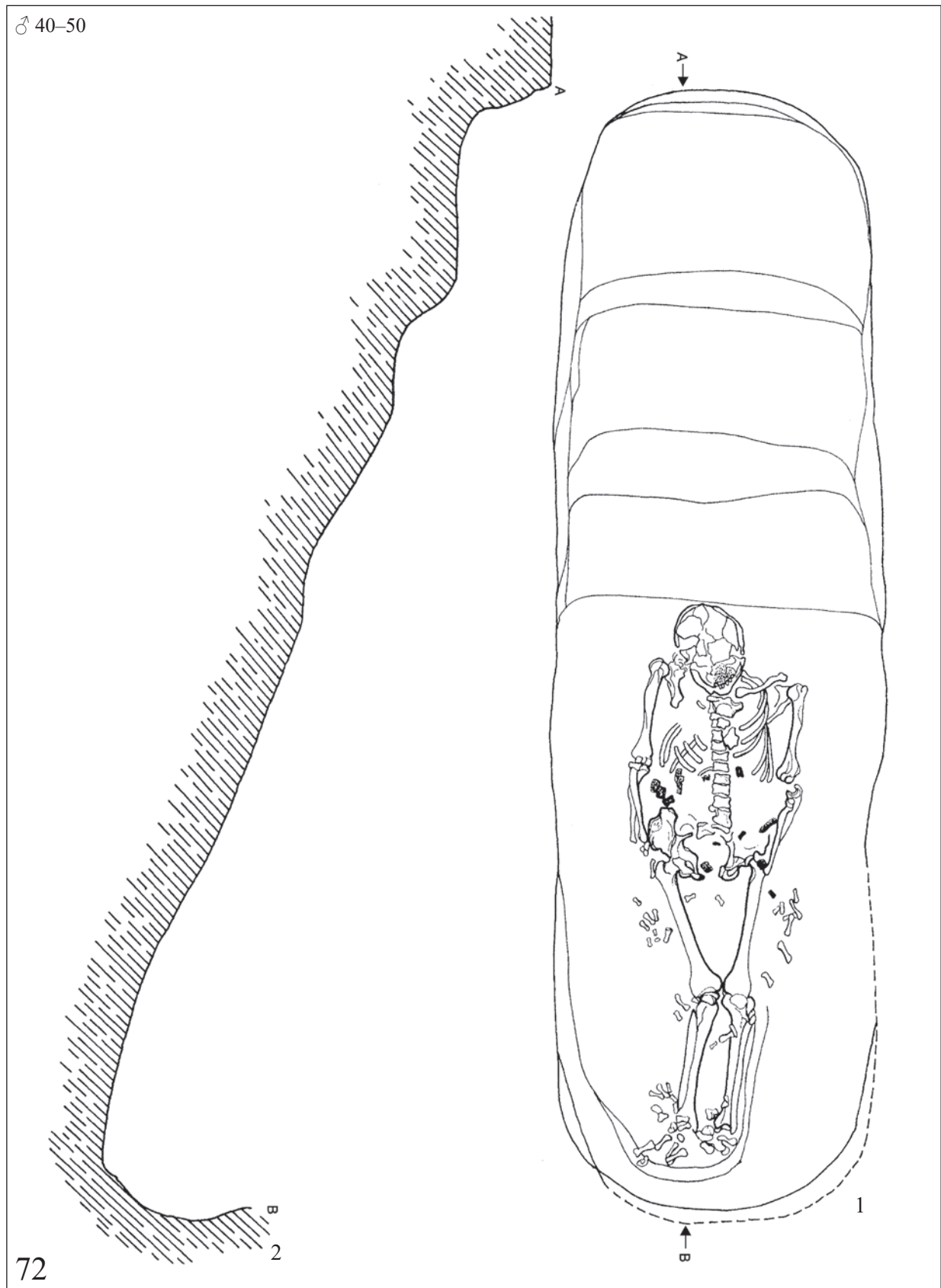
37. kép: Pitvaros. 1: 58. sír; 2: 60. sír; 3: 59. sír; 4: 61. sír; 5-7: 62. sír; 8-14: 63. sír.
M: 1-5, 8: 1:20; 6-7, 9-11, 14: 1:1; 13: 1:2

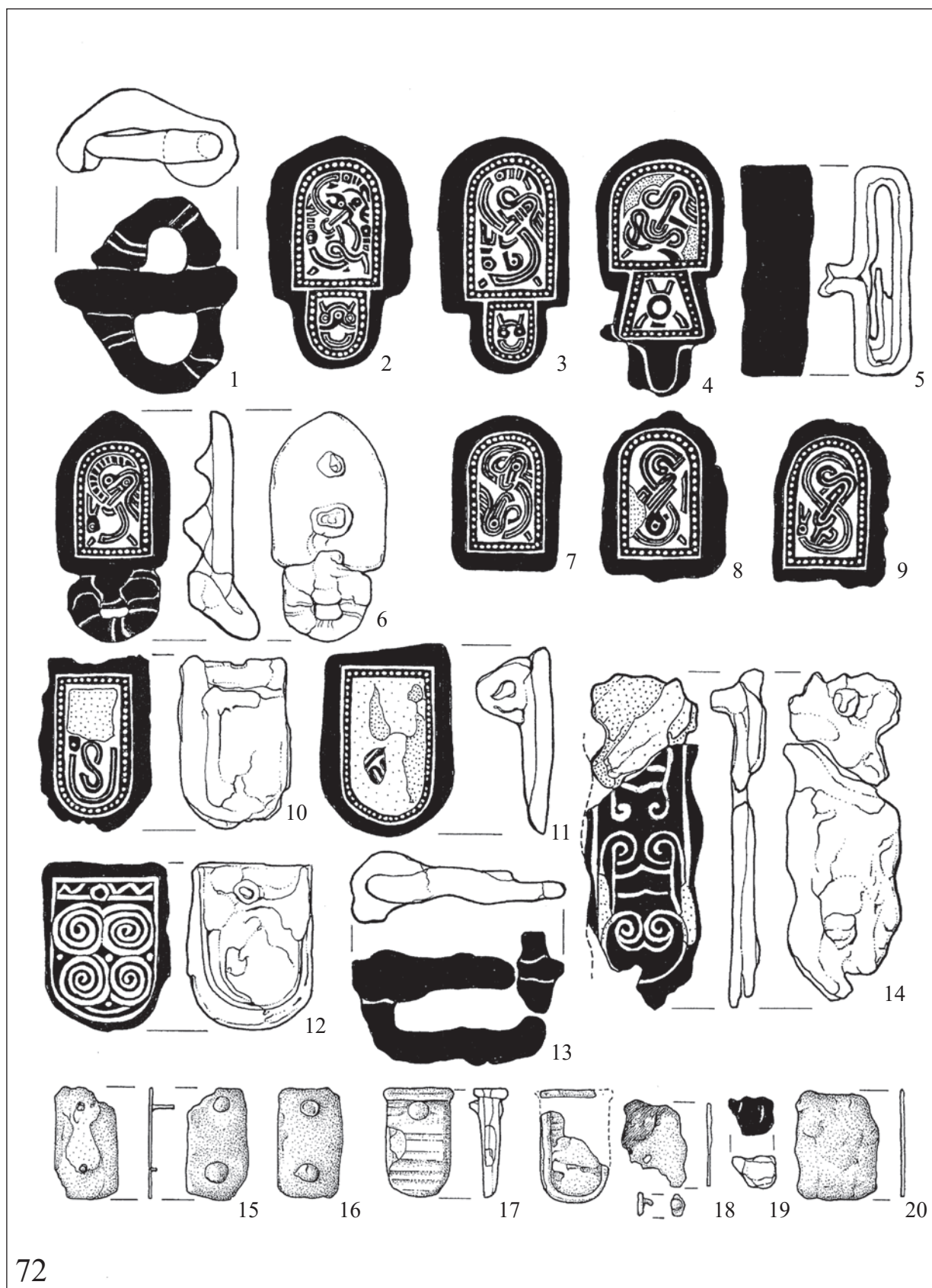
38. kép: Pitvaros. 1: 64. sír; 2-7: 65. sír; 8-9: 66. sír; 10-13: 67. sír; 14: 68. sír.
 M: 1-2, 8, 10, 14: 1:20; 3-7, 9, 11-13: 1:1

39. kép: Pitvaros. 1-2: 70. sír; 3-4: 71. sír; 6: 69. sír; 7: 73. sír; 8: 72. sír. M: 1, 4, 6-7: 1:20; 2-3, 5: 1:1; 8: 1:5

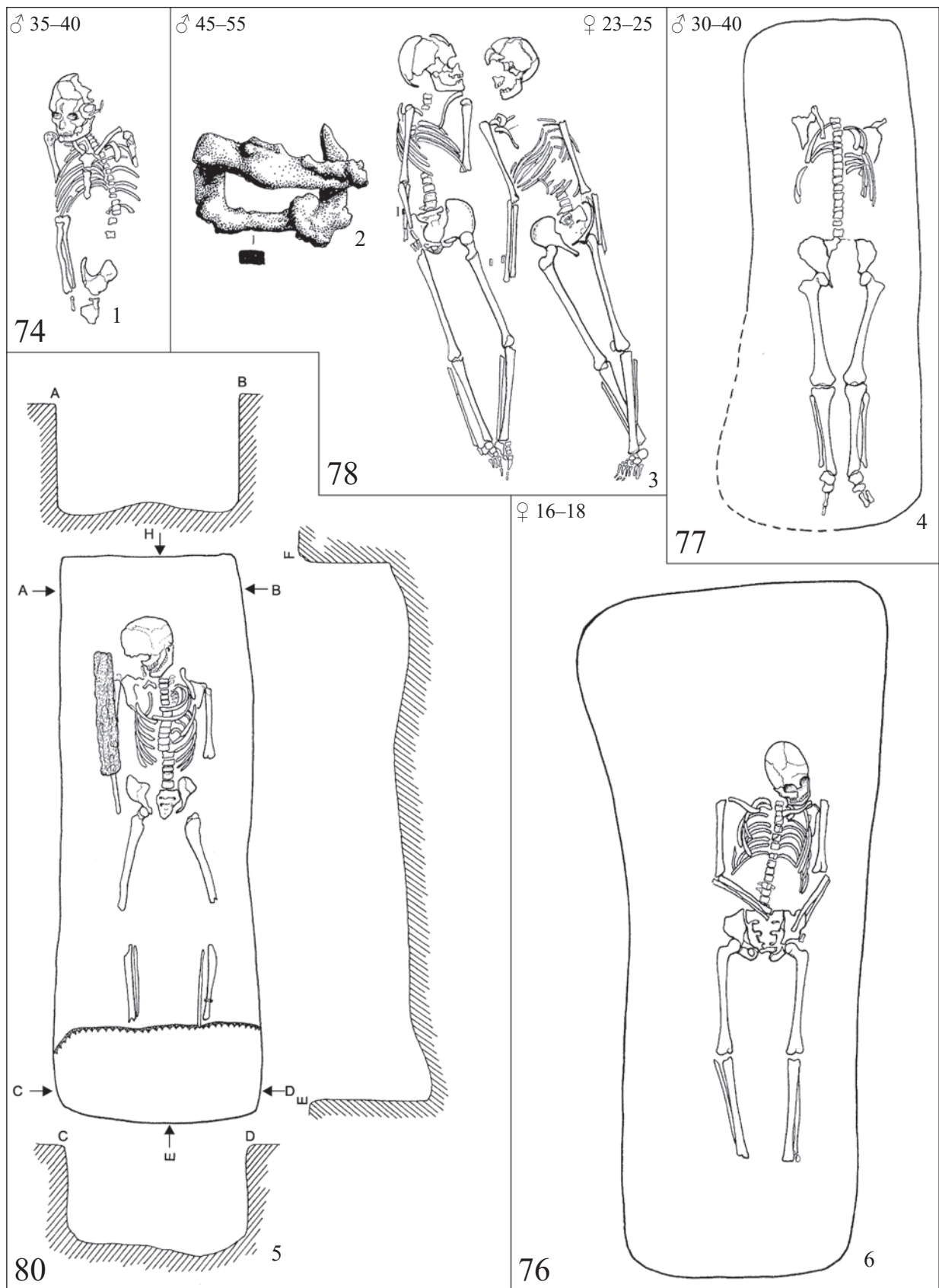

40. kép: Pitvaros. 1-2: 72. sír. M: 1:15

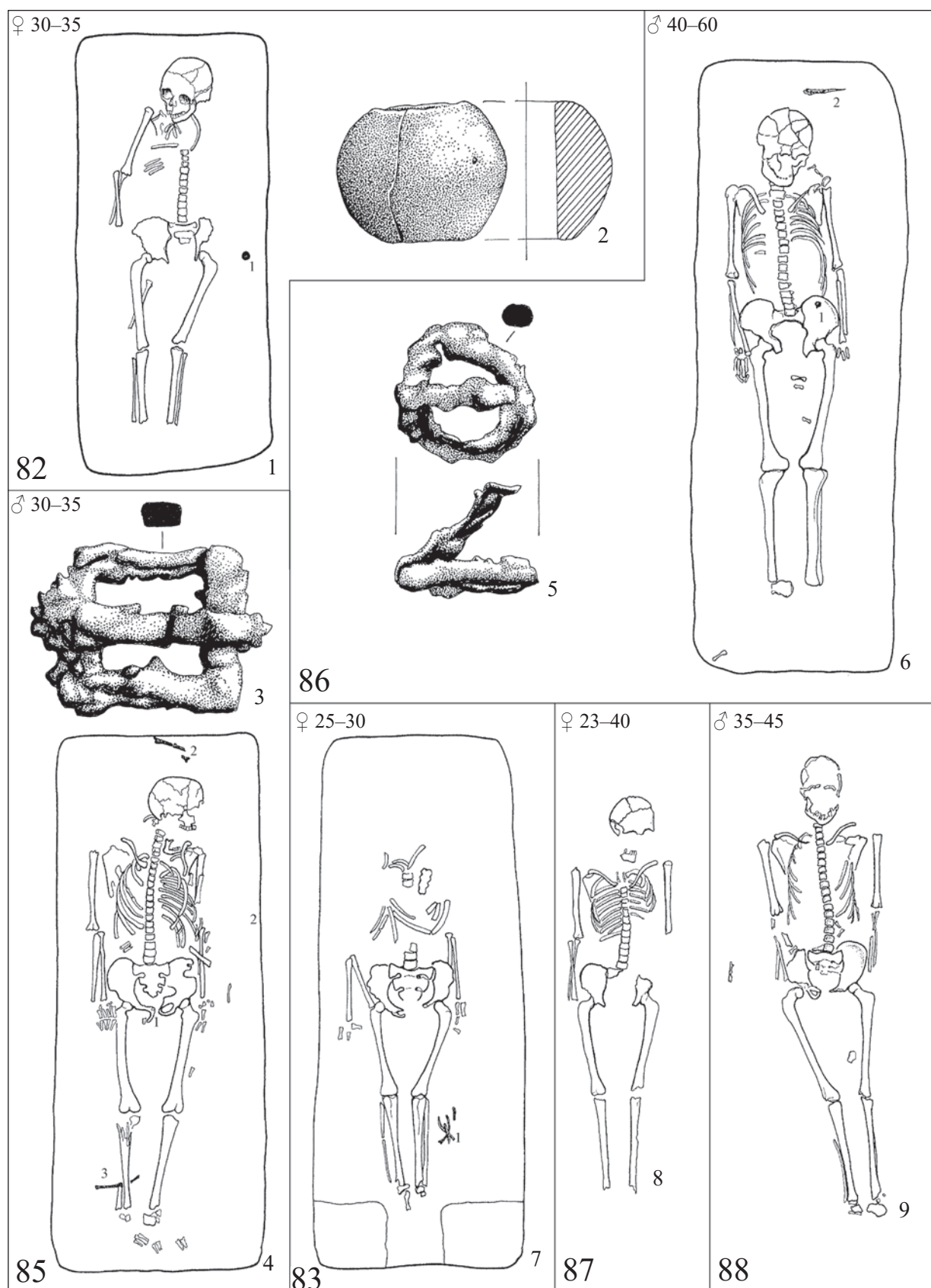

72

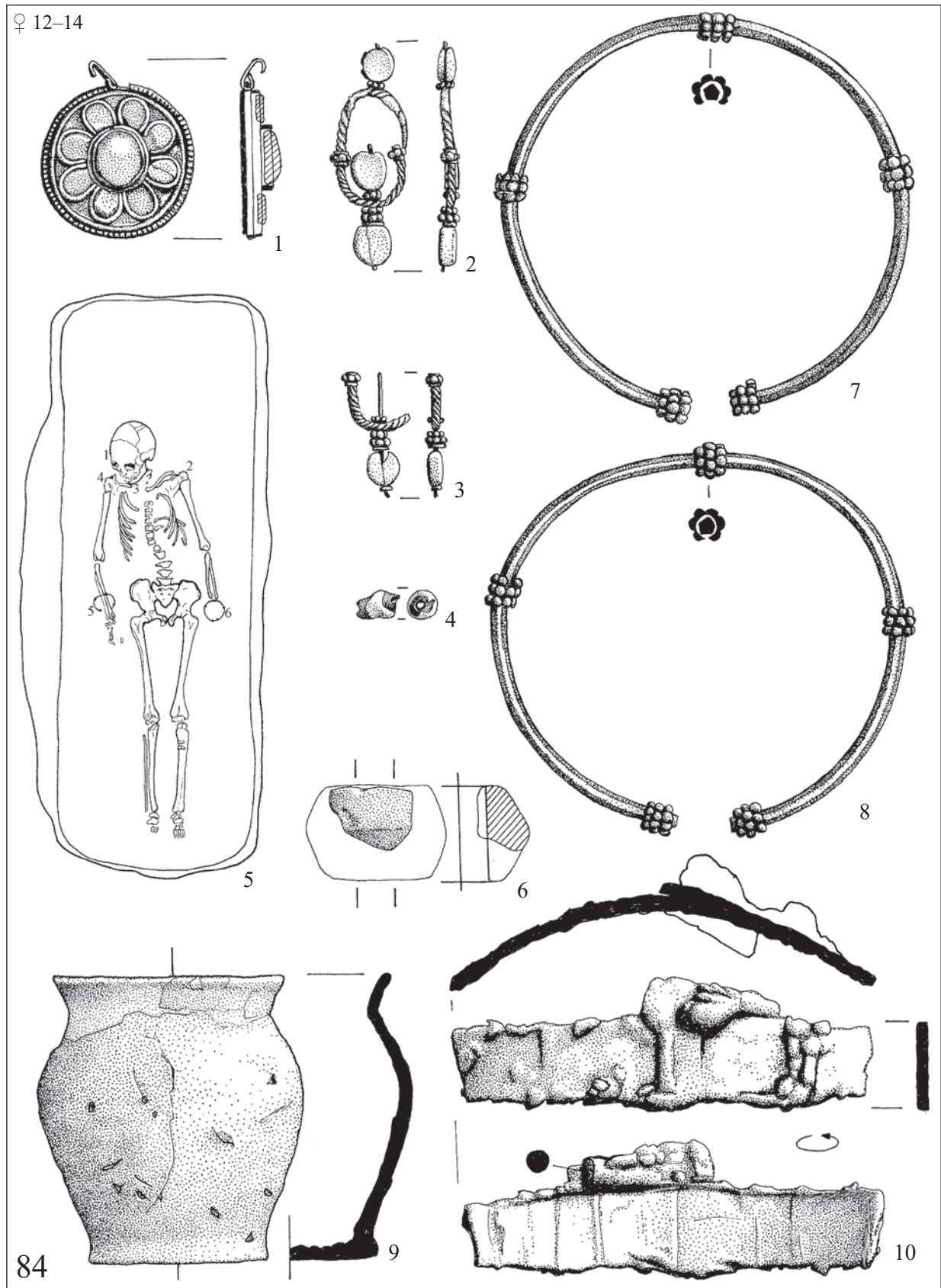
41. kép: Pitvaros. 1–20: 72. sír. M: 1:1

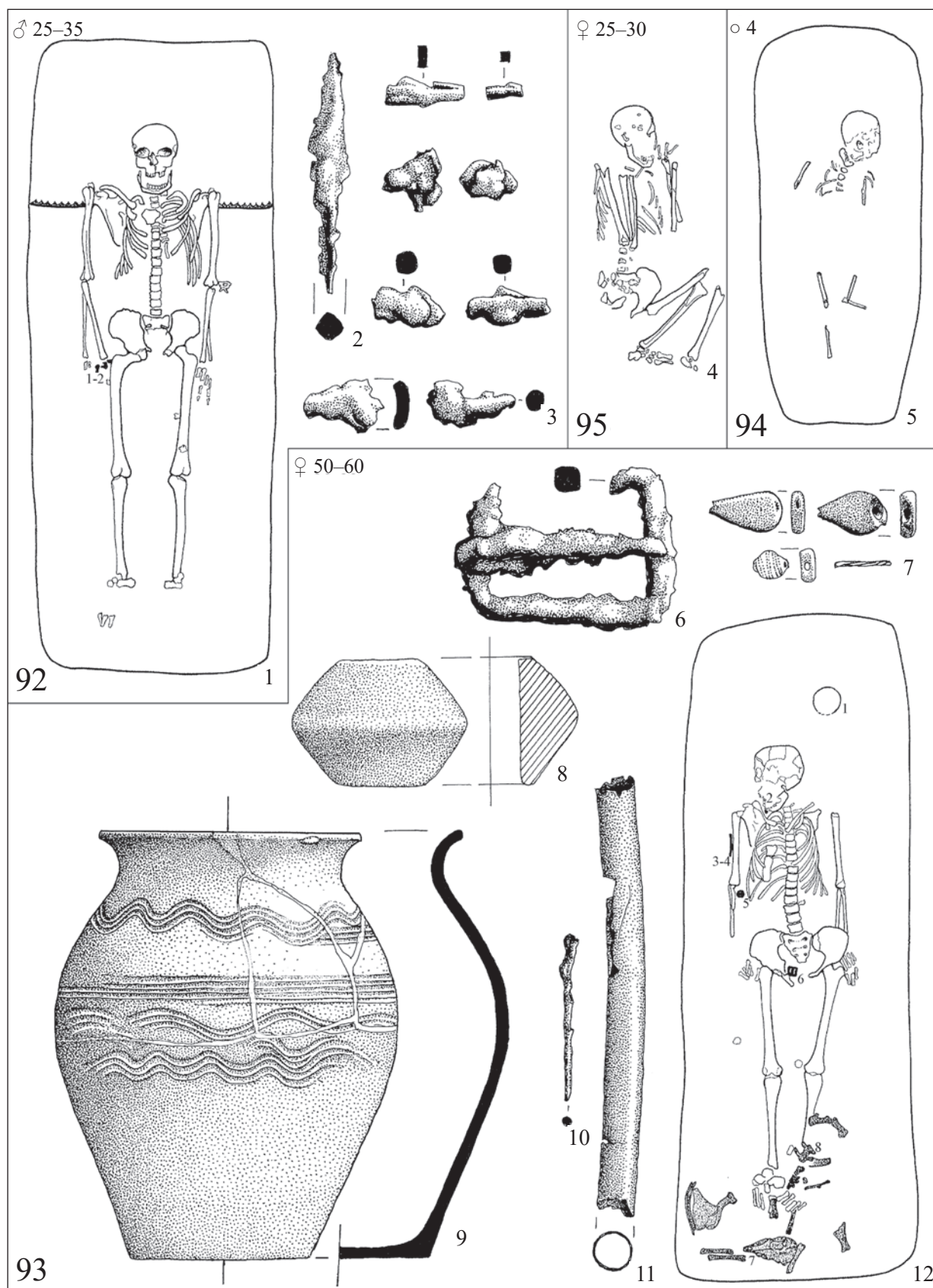
42. kép: Pitvaros. 1: 74. sír; 2-3: 78. sír; 4: 77. sír; 5: 80. sír; 6: 76. sír. M: 1, 3-6: 1:20; 2: 1:1

43. kép: Pitvaros. 1-2: 82. sír; 3-4: 85. sír; 5-6: 86. sír; 7: 83. sír; 8: 87. sír; 9: 88. sír.
M: 1, 4, 6-9: 1:20; 2-3, 5: 1:1

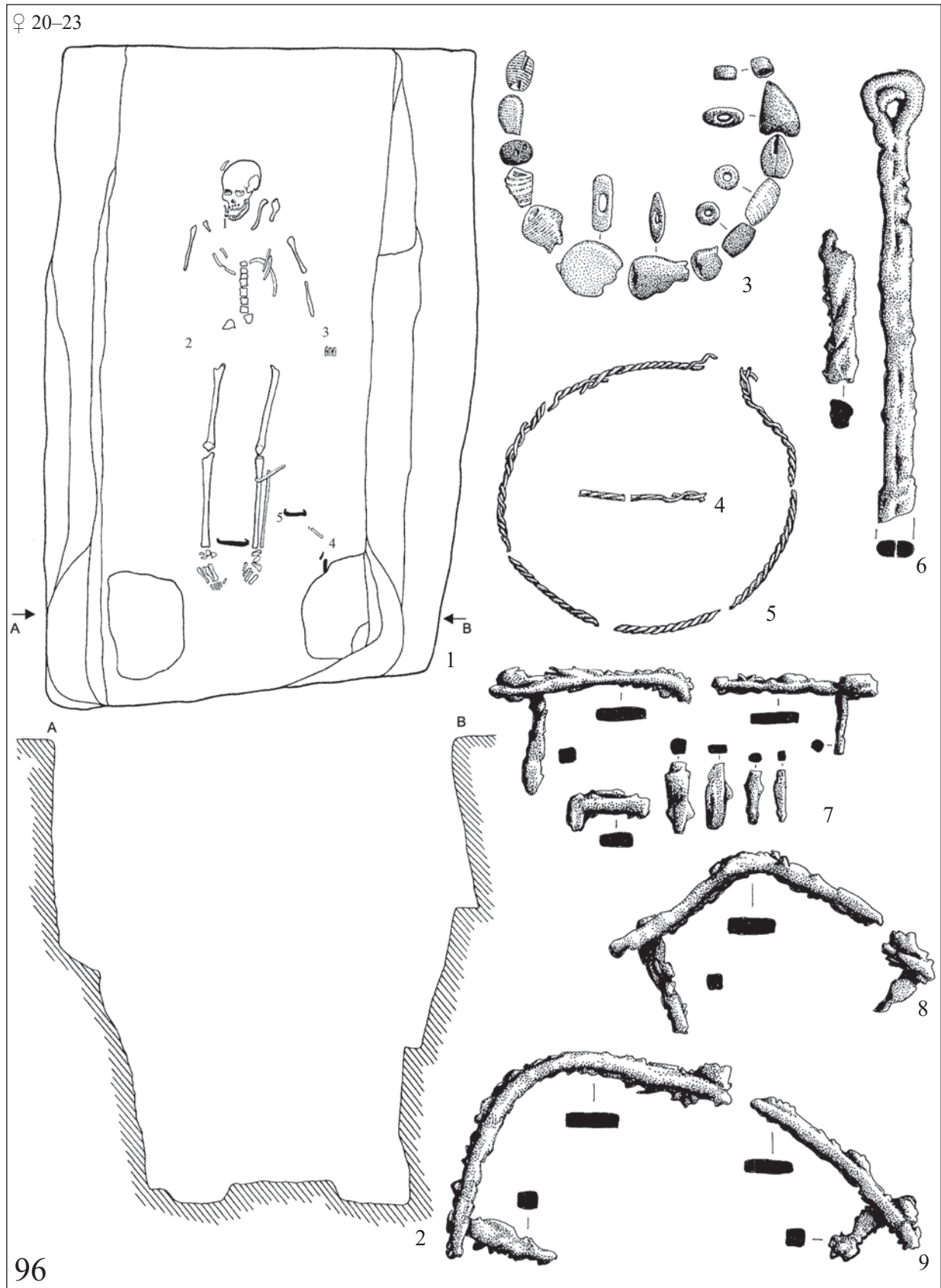

44. kép: Pitvaros. 1-10: 84. sír. M: 1-4, 6-8, 10: 1:1; 5: 1:20; 9: 1:2

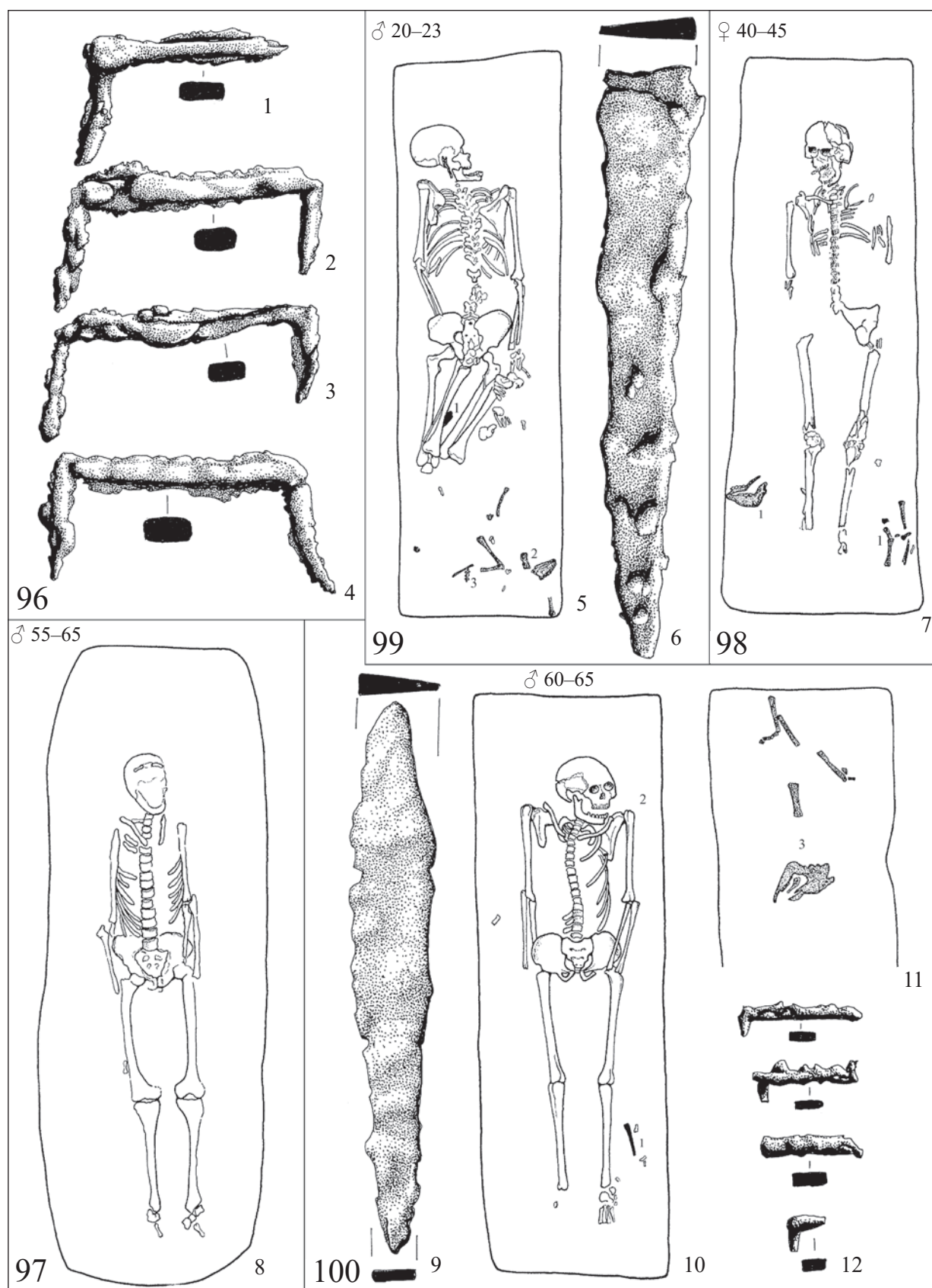

45. kép: Pitvaros. 1-3: 92. sír; 4: 95. sír; 5: 94. sír; 6-12: 93. sír.

M: 1, 4-5, 12: 1:20; 2-3, 6-8, 10-11: 1:1; 9: 1:2

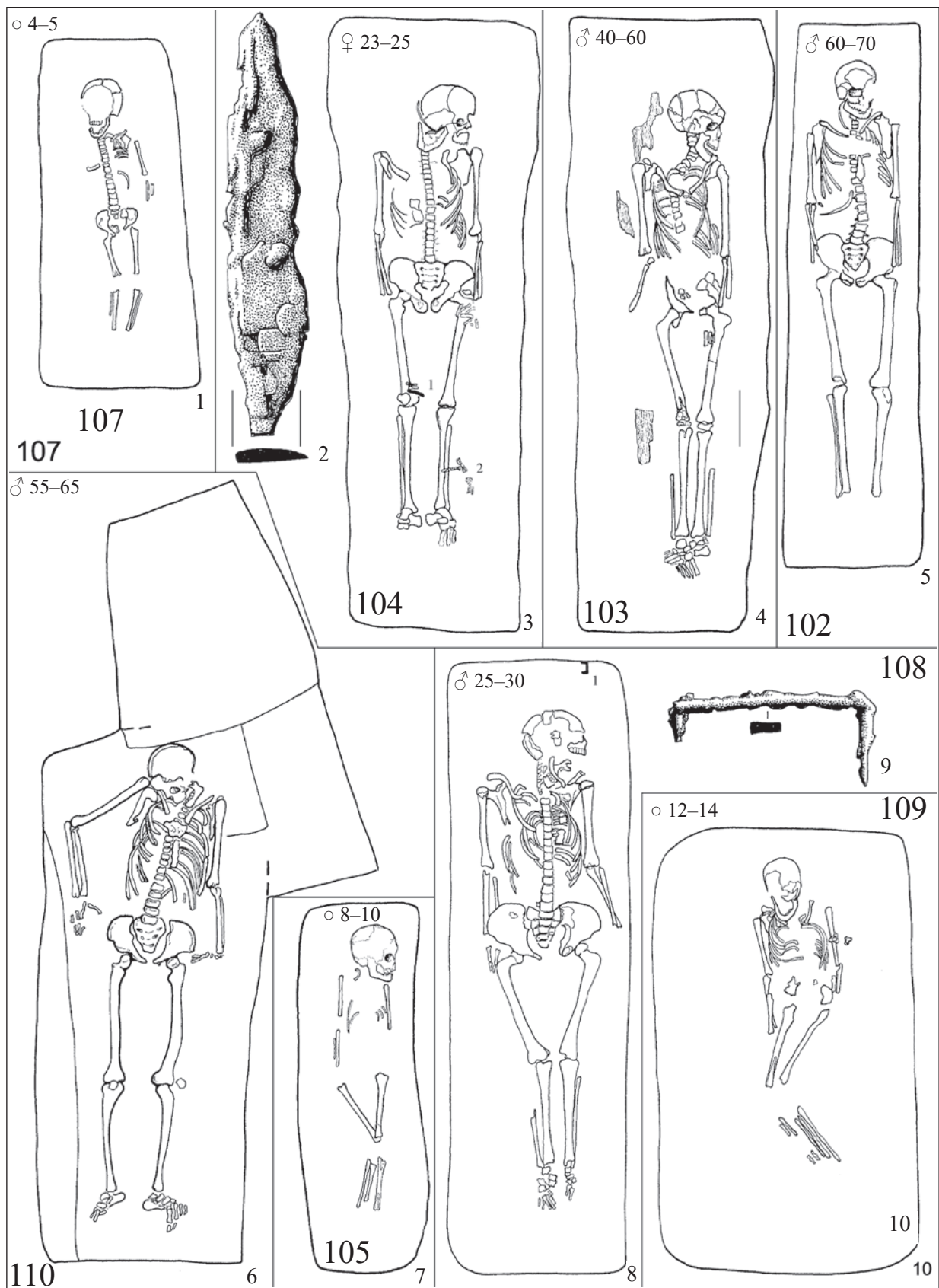

46. kép: Pitvaros. 1-9: 96. sír. M: 1-2: 1:20; 3-6: 1:1; 7-9: 1:2

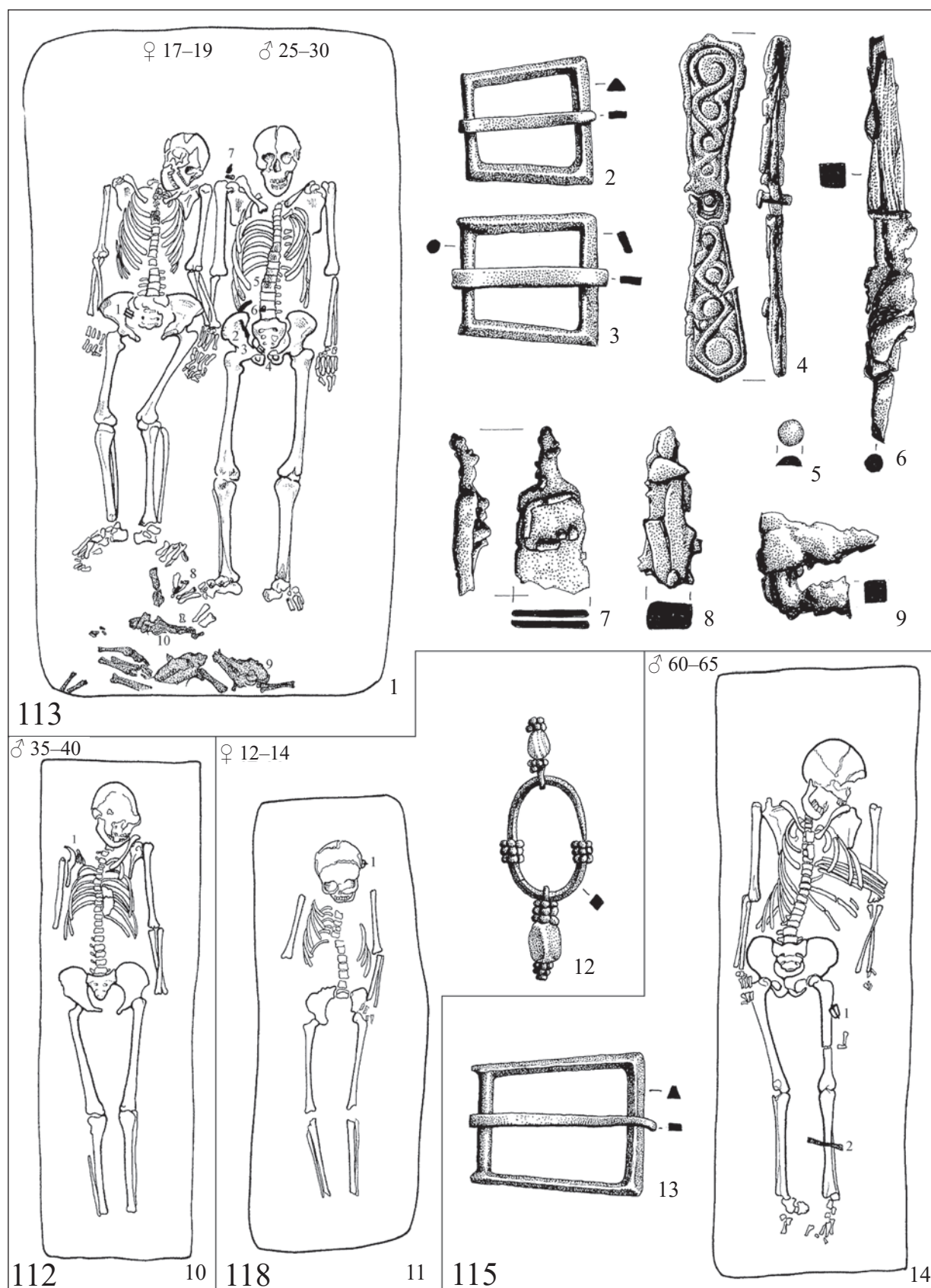

47. kép: Pitvaros. 1–4: 96. sír; 5–6: 99. sír; 7: 98. sír; 8: 97. sír; 9–12: 100. sír.

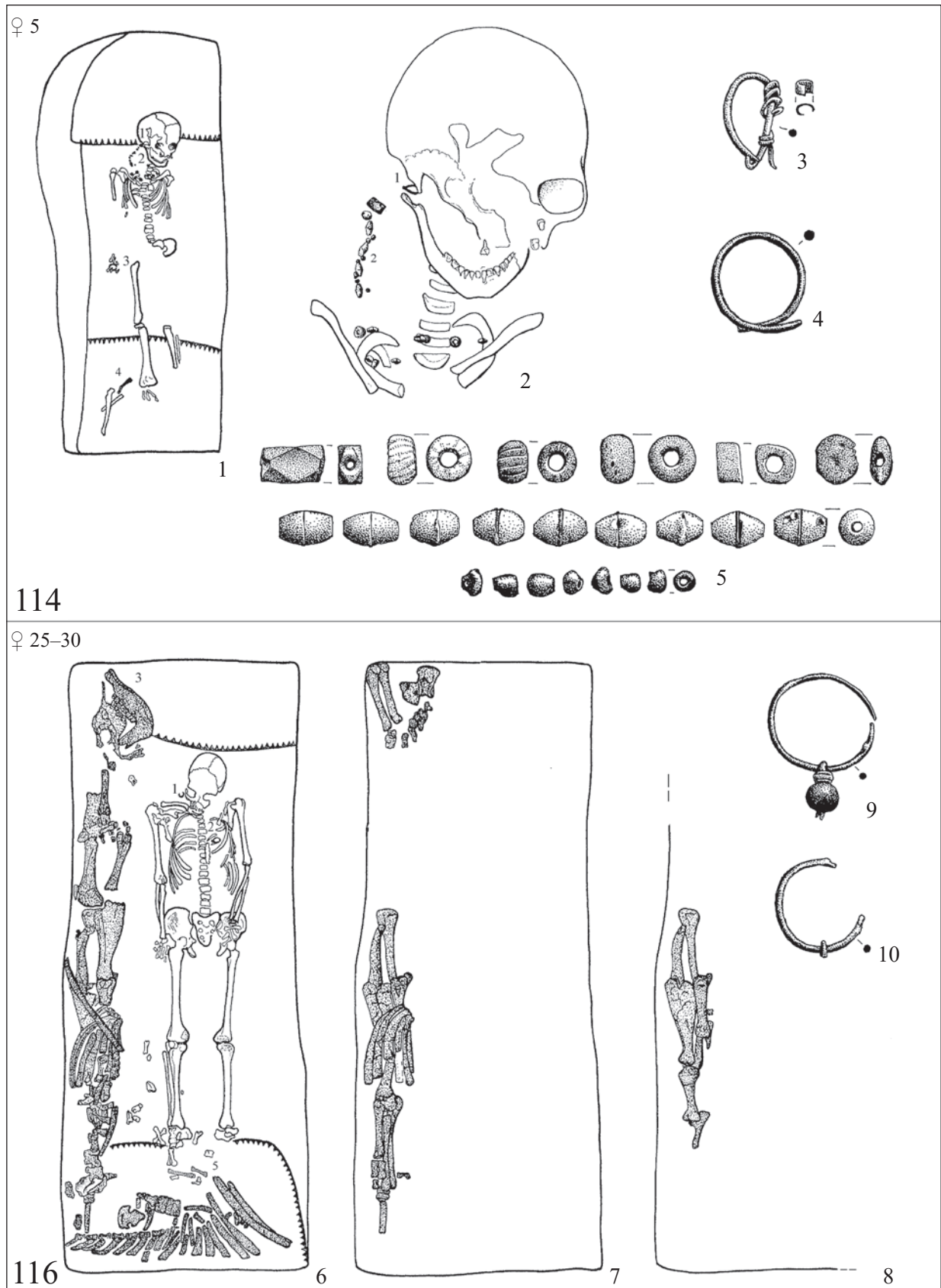
M: 1–4: 1:2; 5, 7–8, 10–11: 1:20; 6, 9, 12: 1:1

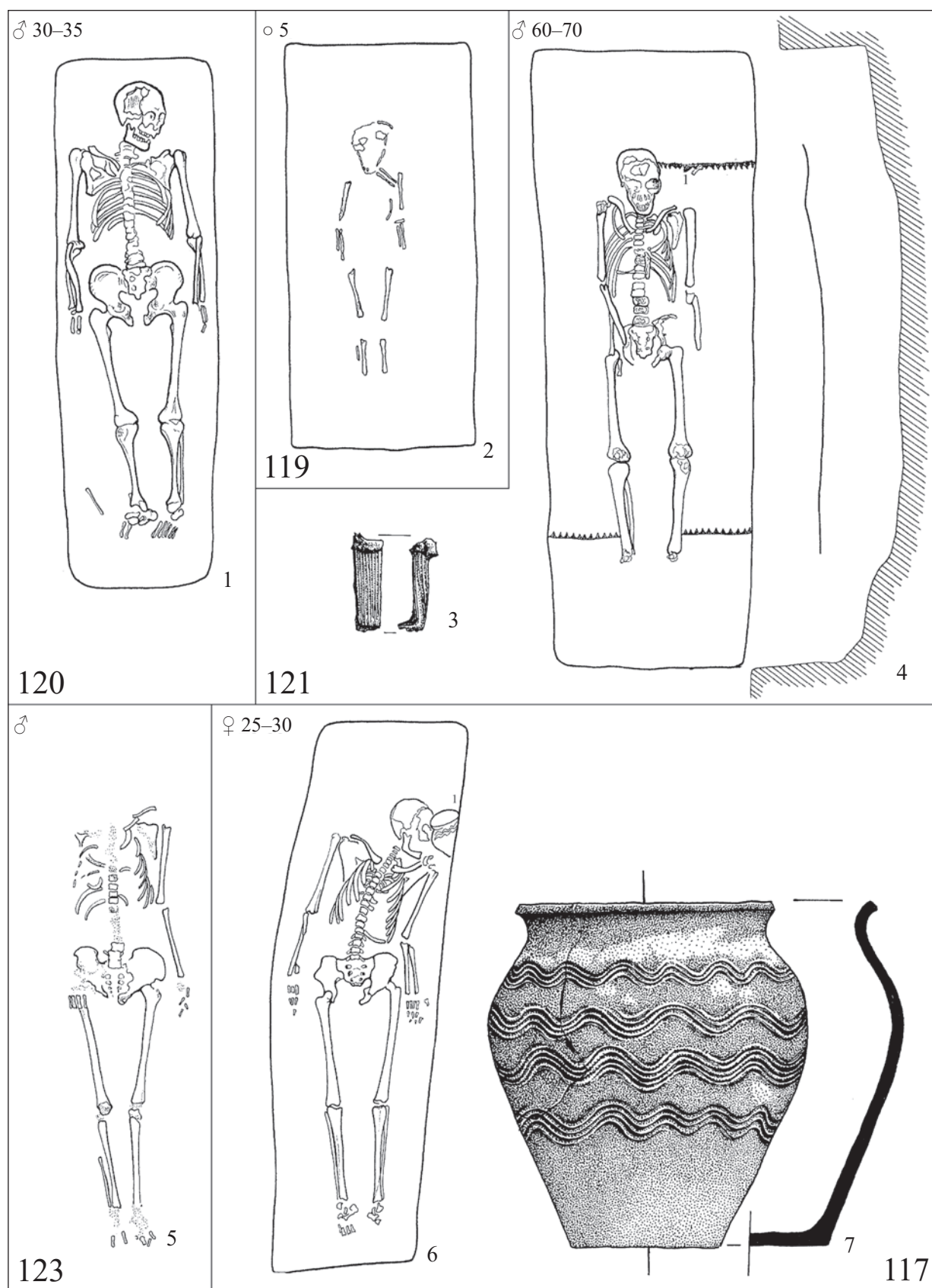
48. kép: Pitvaros. 1: 107. sír; 2-3: 104. sír; 4: 103. sír; 5: 102. sír; 6: 110. sír; 7: 105. sír; 8-9: 108. sír; 10: 109. sír.
 M: 1, 3-8, 10: 1:20; 2: 1:1; 9: 1:2

49. kép: Pitvaros. 1-9: 113. sír; 10: 112. sír; 11-12: 118. sír; 13-14: 115. sír.
M: 1, 10-11, 14: 1:20; 2-9, 12-13: 1:1

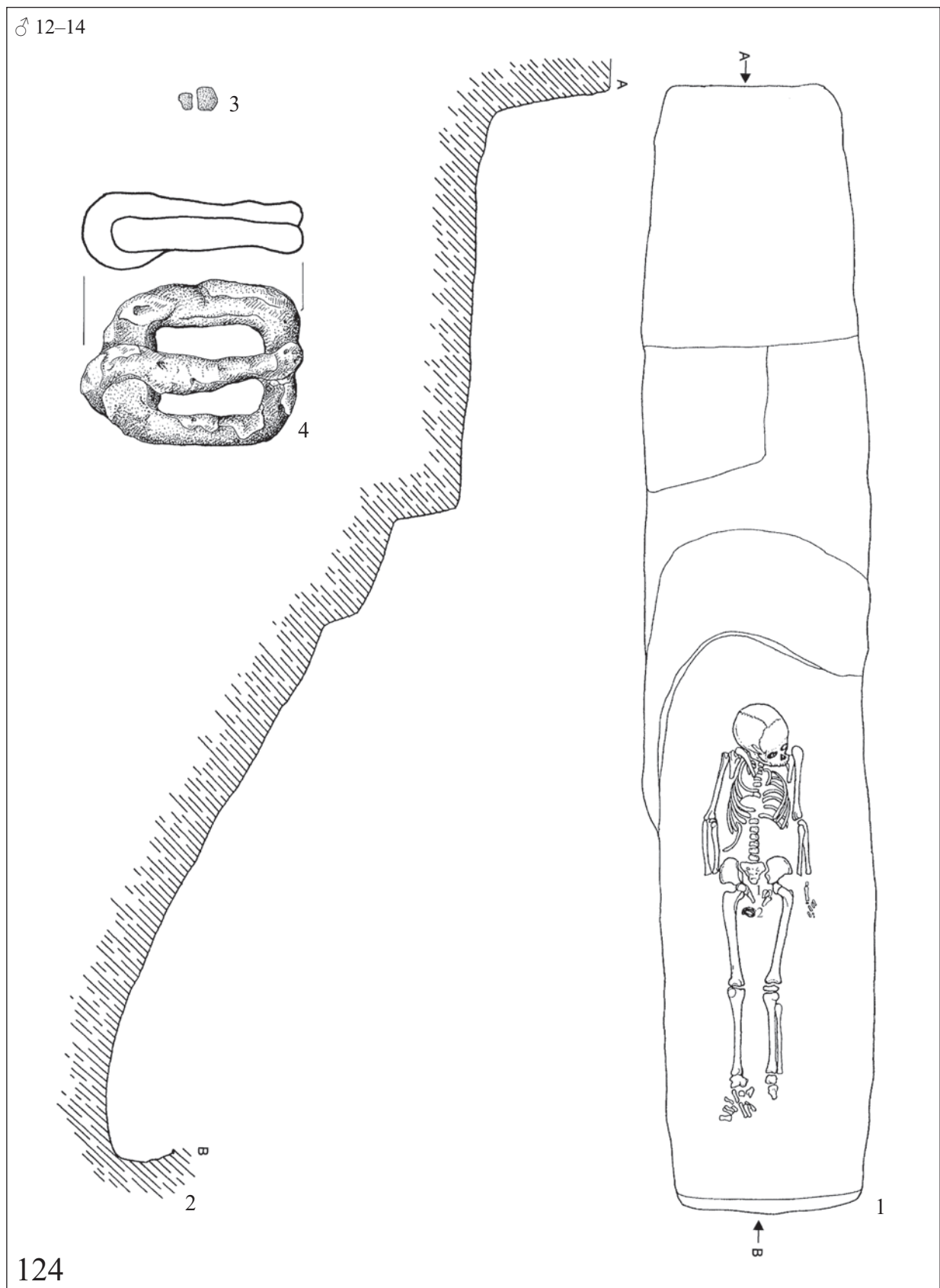

50. kép: Pitvaros. 1-5: 114. sír; 6-10: 116. sír. M: 1, 6-8: 1:20; 2: 1:4; 3-5, 9-10: 1:1

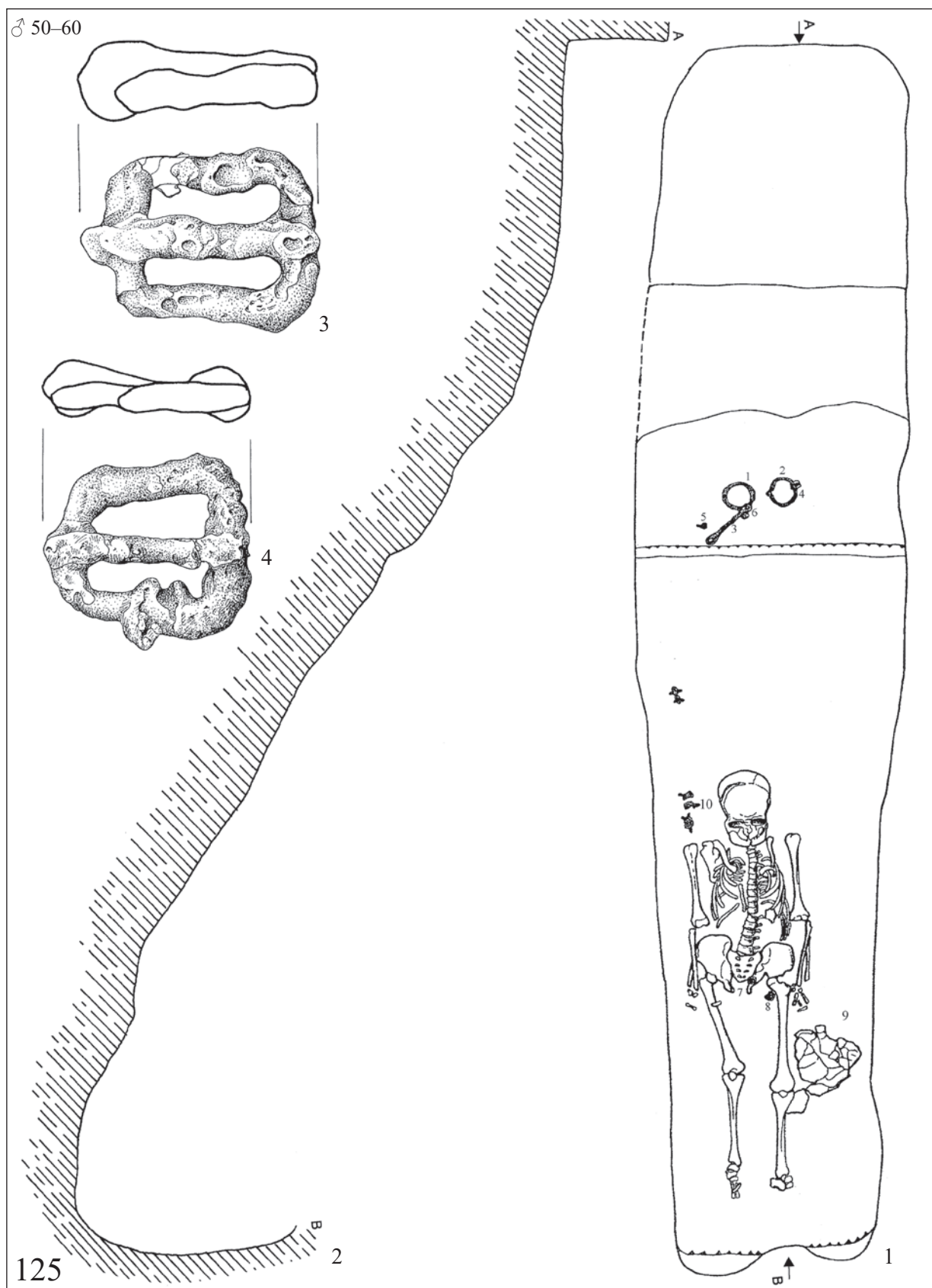

51. kép: Pitvaros. 1: 120. sír; 2: 119. sír; 3-4: 121. sír; 5: 123. sír; 6-7: 117. sír.

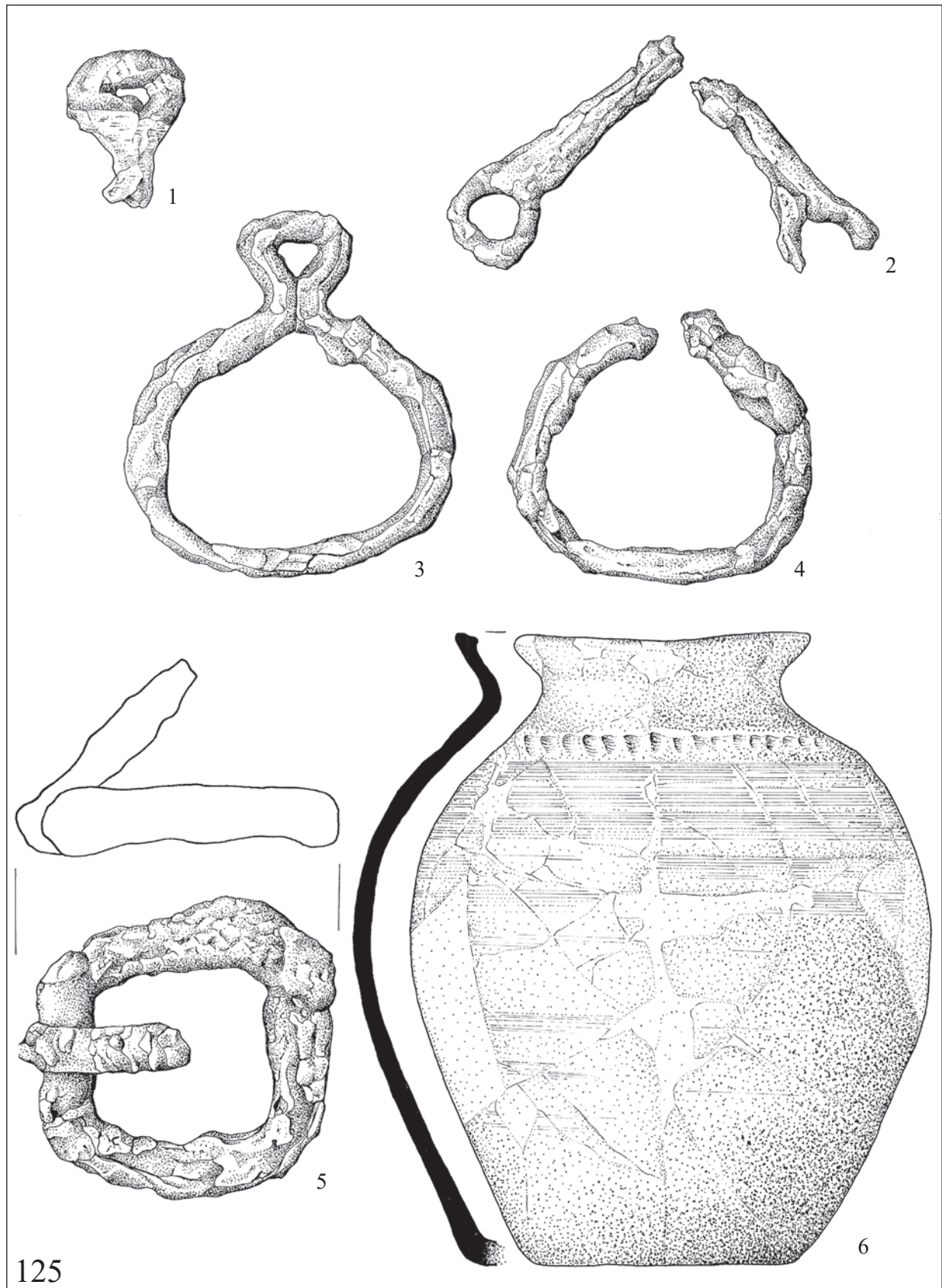
M: 1, 2, 4, 5-6: 1:20; 3: 1:1; 7: 1:2

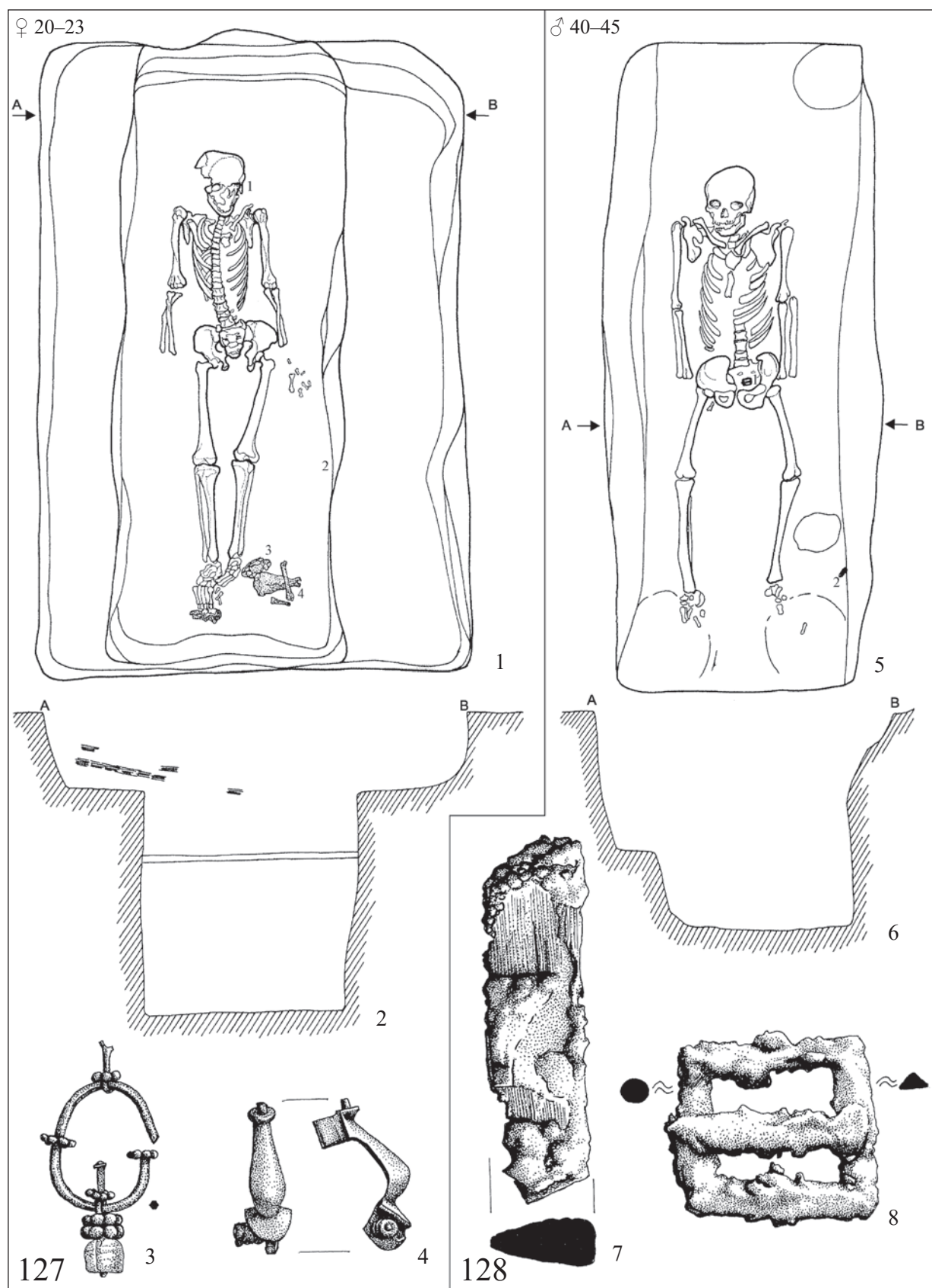
52. kép: Pitvaros. 1-4: 124. sír. M: 1-2: kb. 1:20; 3-4: 1:1

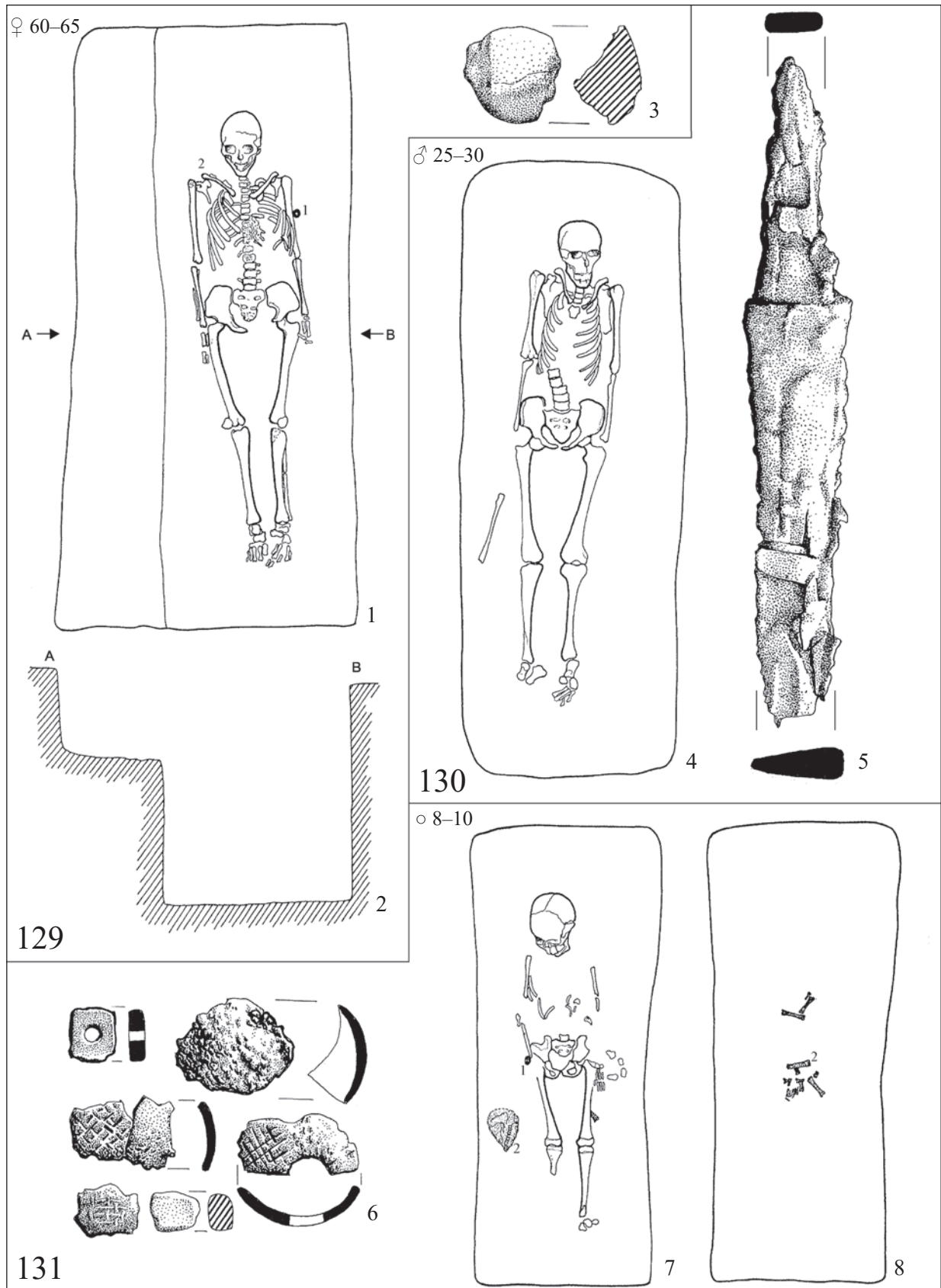
53. kép: Pitvaros. 1-4: 125. sír. M: 1-2: 1:20; 3-4: 1:1

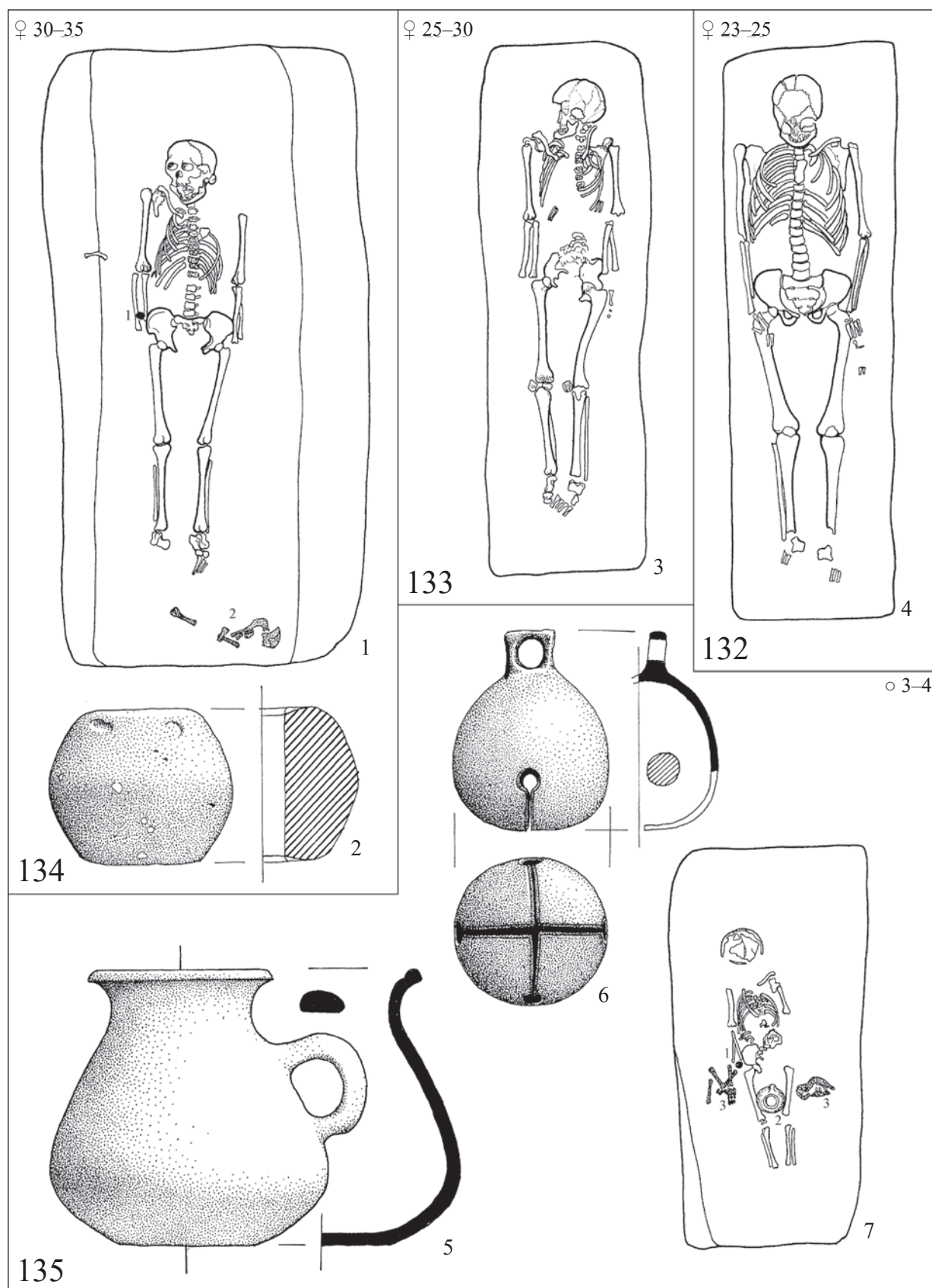
54. kép: Pitvaros. 1–6: 125. sír. M: 1, 5: 1:1; 2–4, 6: 1:2

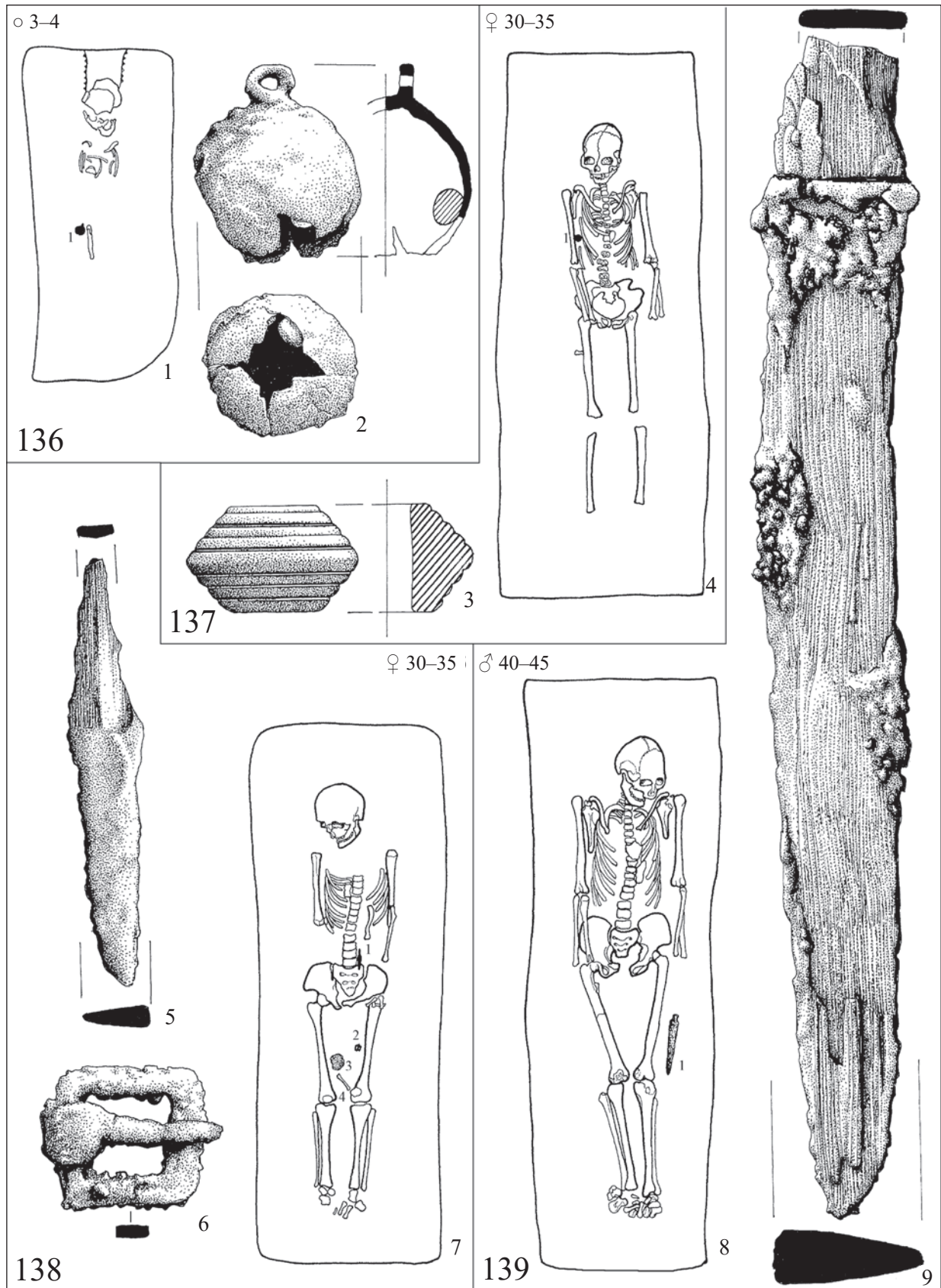
55. kép: Pitvaros. 1-4: 127. sír; 5-8: 128. sír. M: 1-2, 5-6: 1:20; 3-4, 7-8: 1:1

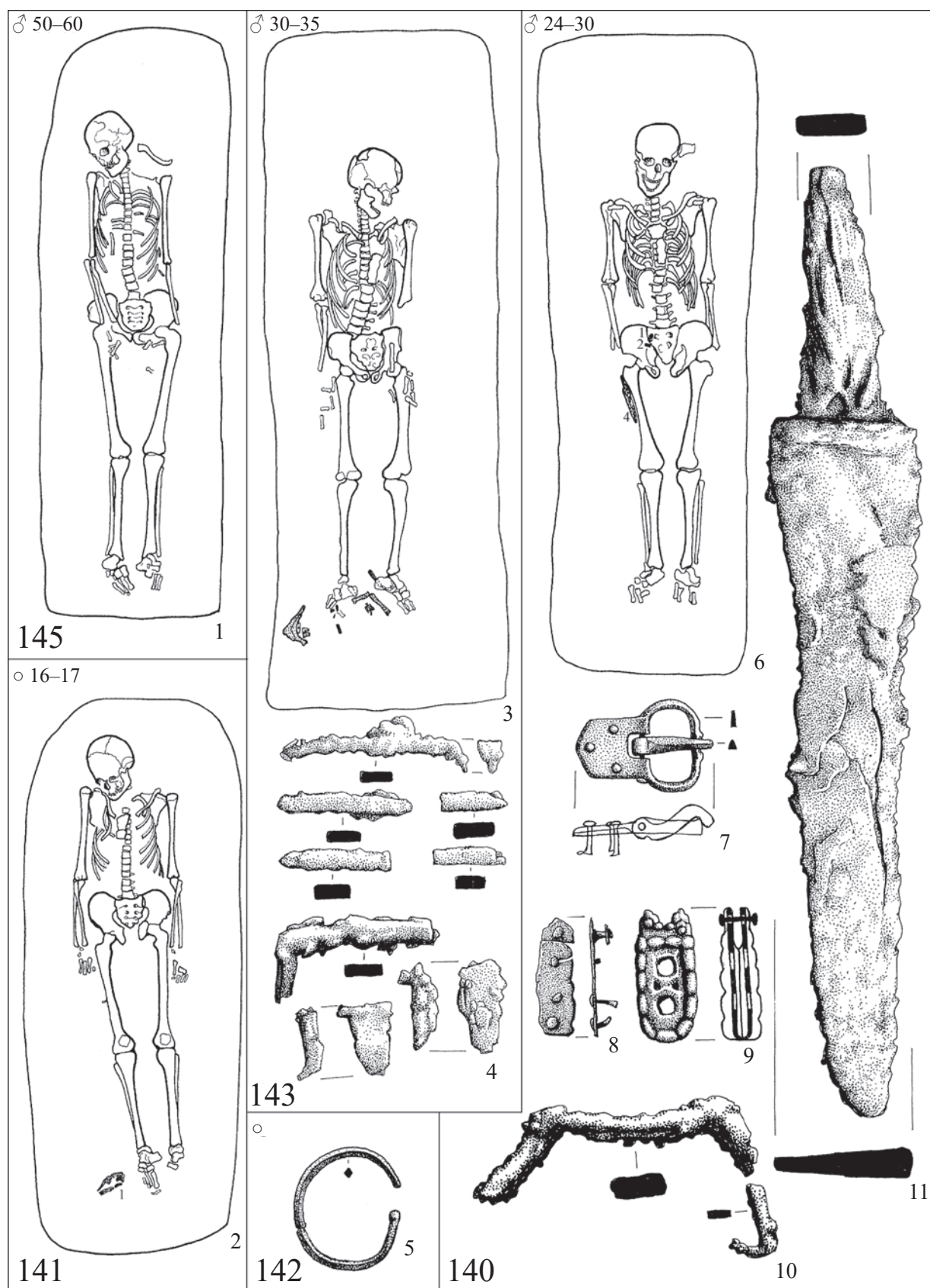
56. kép: Pitvaros. 1-3: 129. sír; 4-5: 130. sír; 6-8: 131. sír. M: 1-2, 4, 7-8: 1:20; 3, 5-6: 1:1

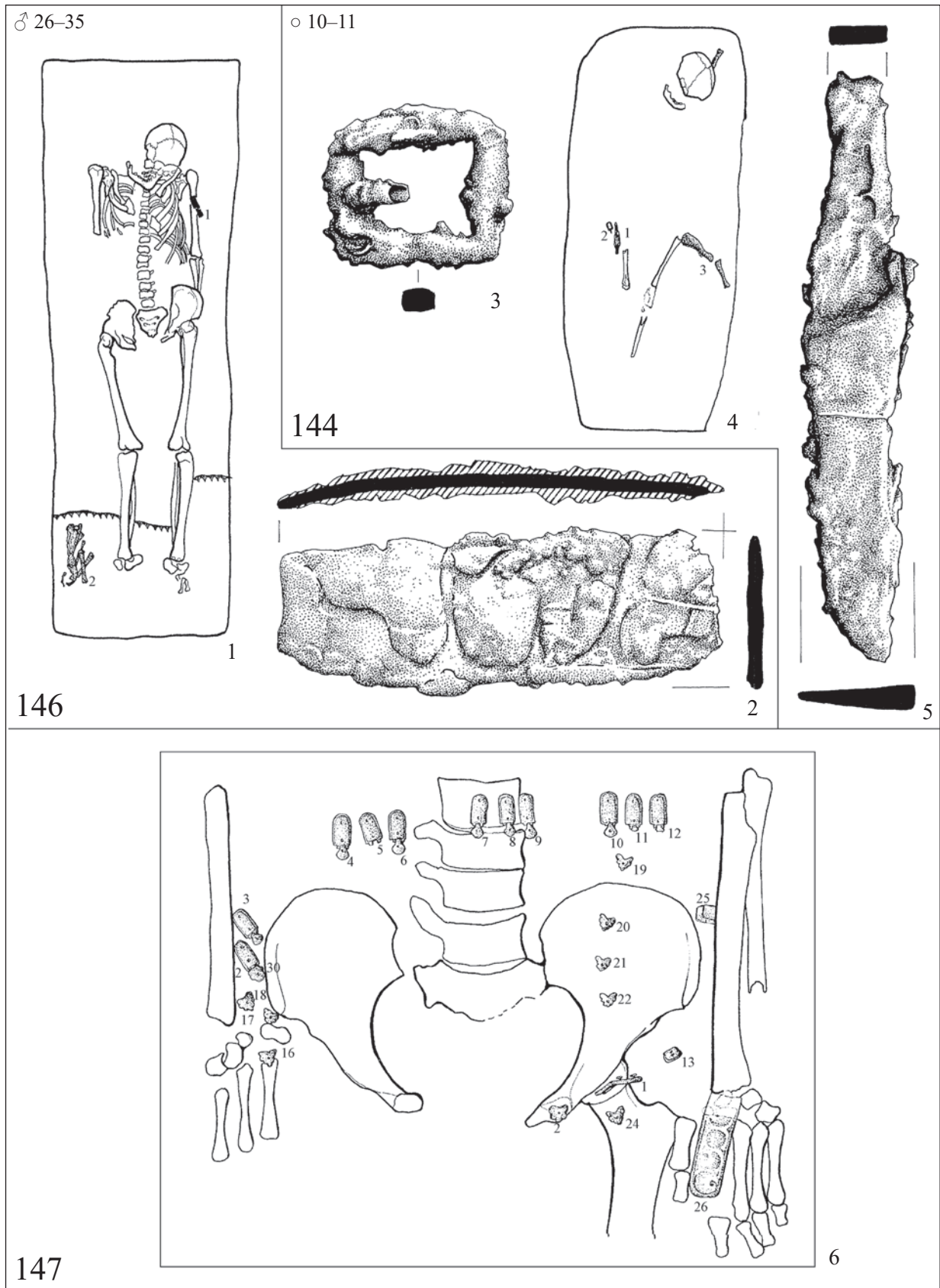
57. kép: Pitvaros. 1-2: 134. sír; 3: 133. sír; 4: 132. sír; 5-7: 135. sír. M: 1, 3-4, 7: 1:20; 2, 6: 1:1; 5: 1:2

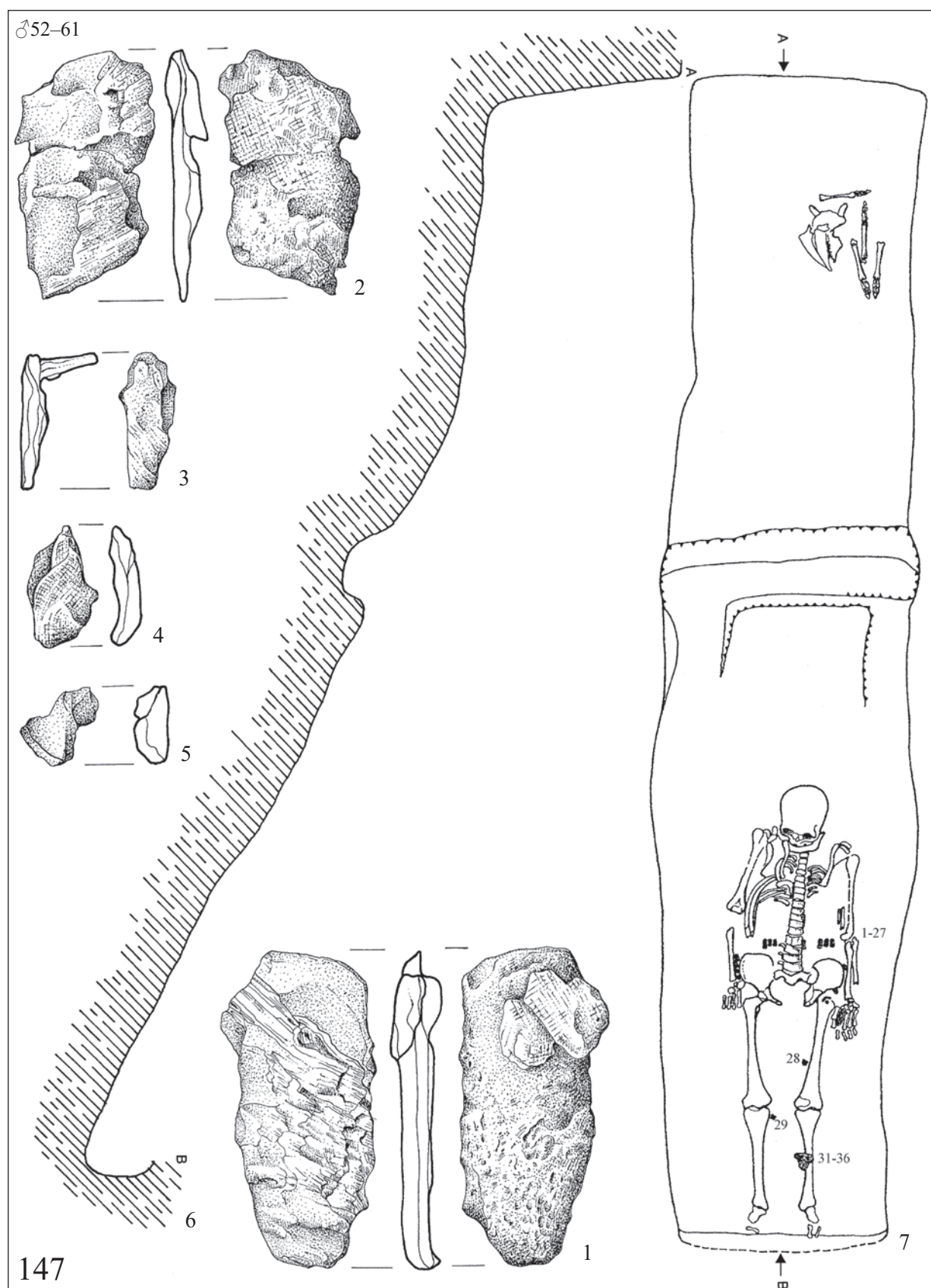
58. kép: Pitvaros. 1-2: 136. sír; 3-4: 137. sír; 5-7: 138. sír; 8-9: 139. sír. M: 1, 4, 7-8: 1:20; 2-3, 5-6, 9: 1:1

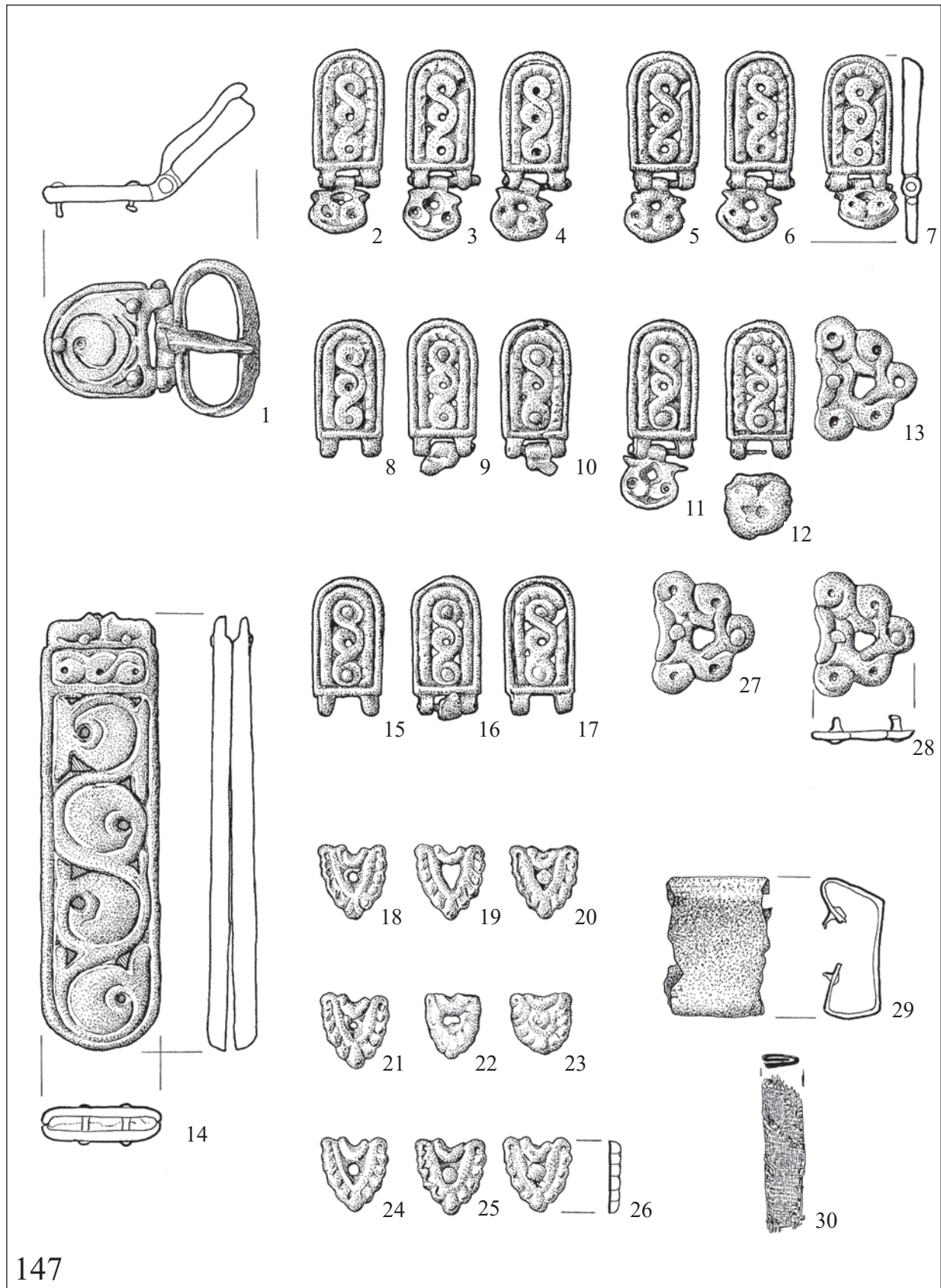
59. kép: Pitvaros. 1: 145. sír; 2: 141. sír; 3-4: 143. sír; 5: 142. sír; 6-11: 140. sír. M: 1-3, 6: 1:20; 4-5, 7-11: 1:1

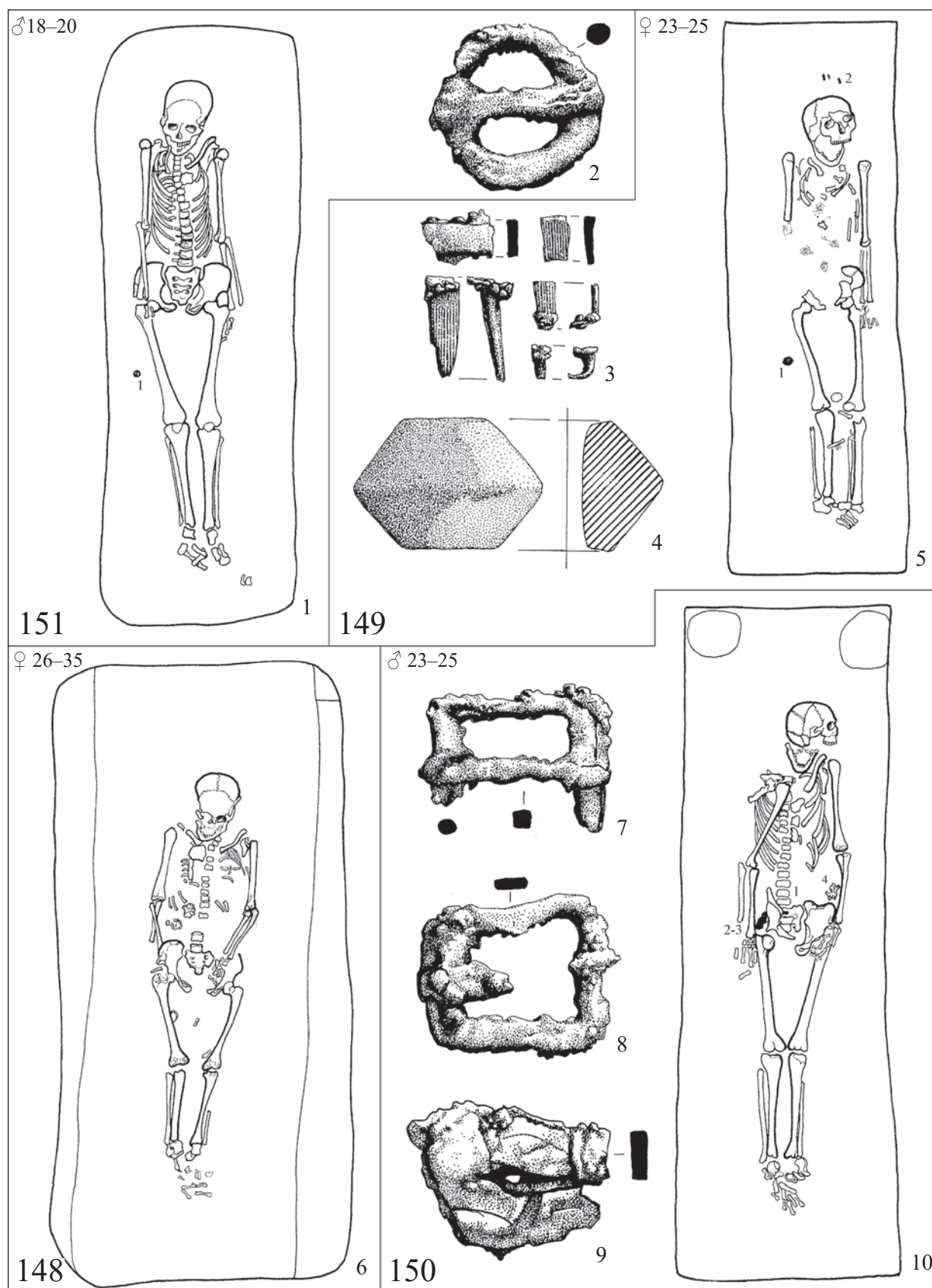
60. kép: Pitvaros. 1-2: 146. sír; 3-5: 144. sír; 6: 147. sír. M: 1, 4: 1:20; 2-3, 5: 1:1; 6: 1:4

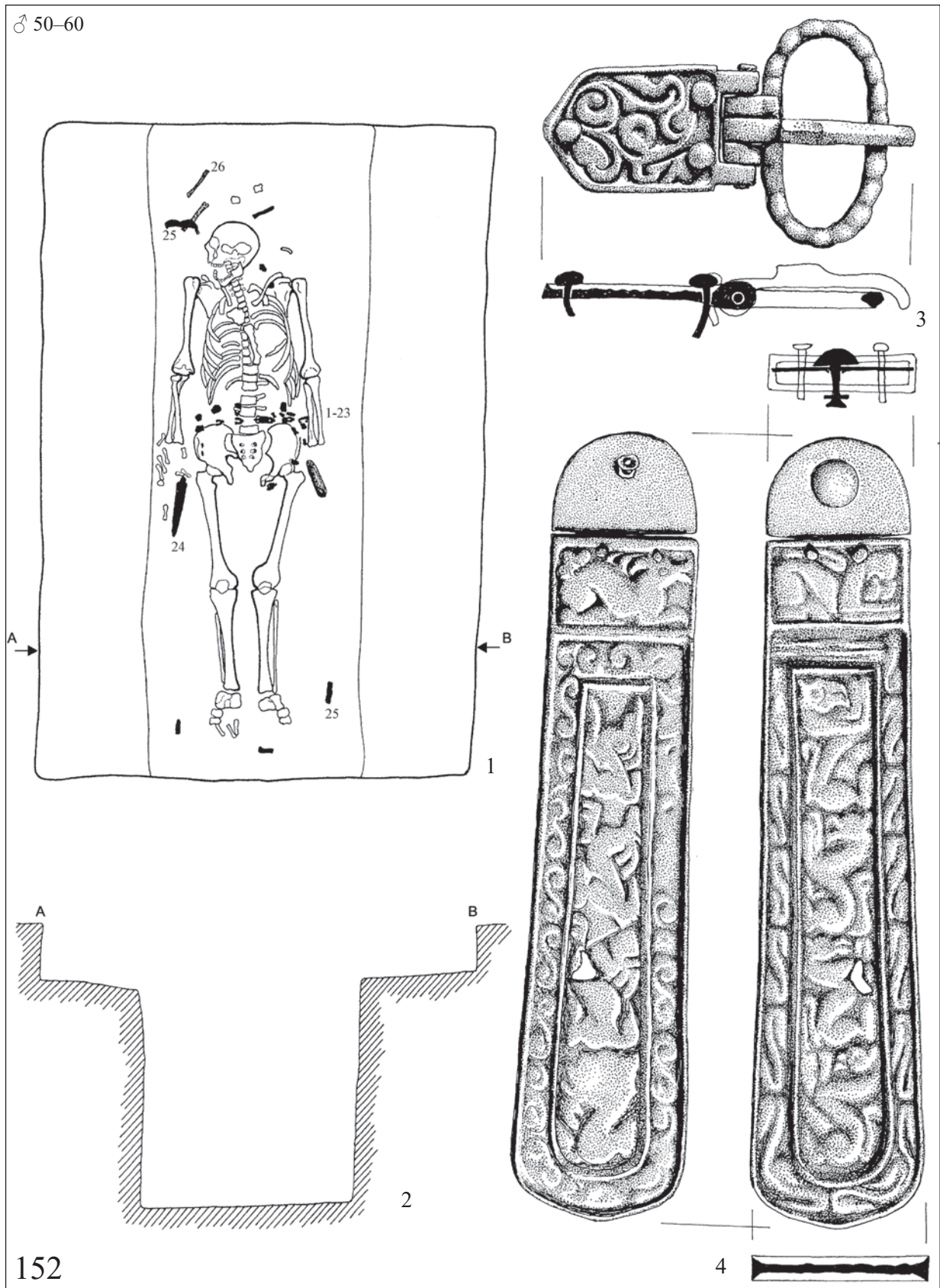
61. kép: Pitvaros. 1-7: 147. sír. M: 1-5: 1:1, 6-7: 1:20

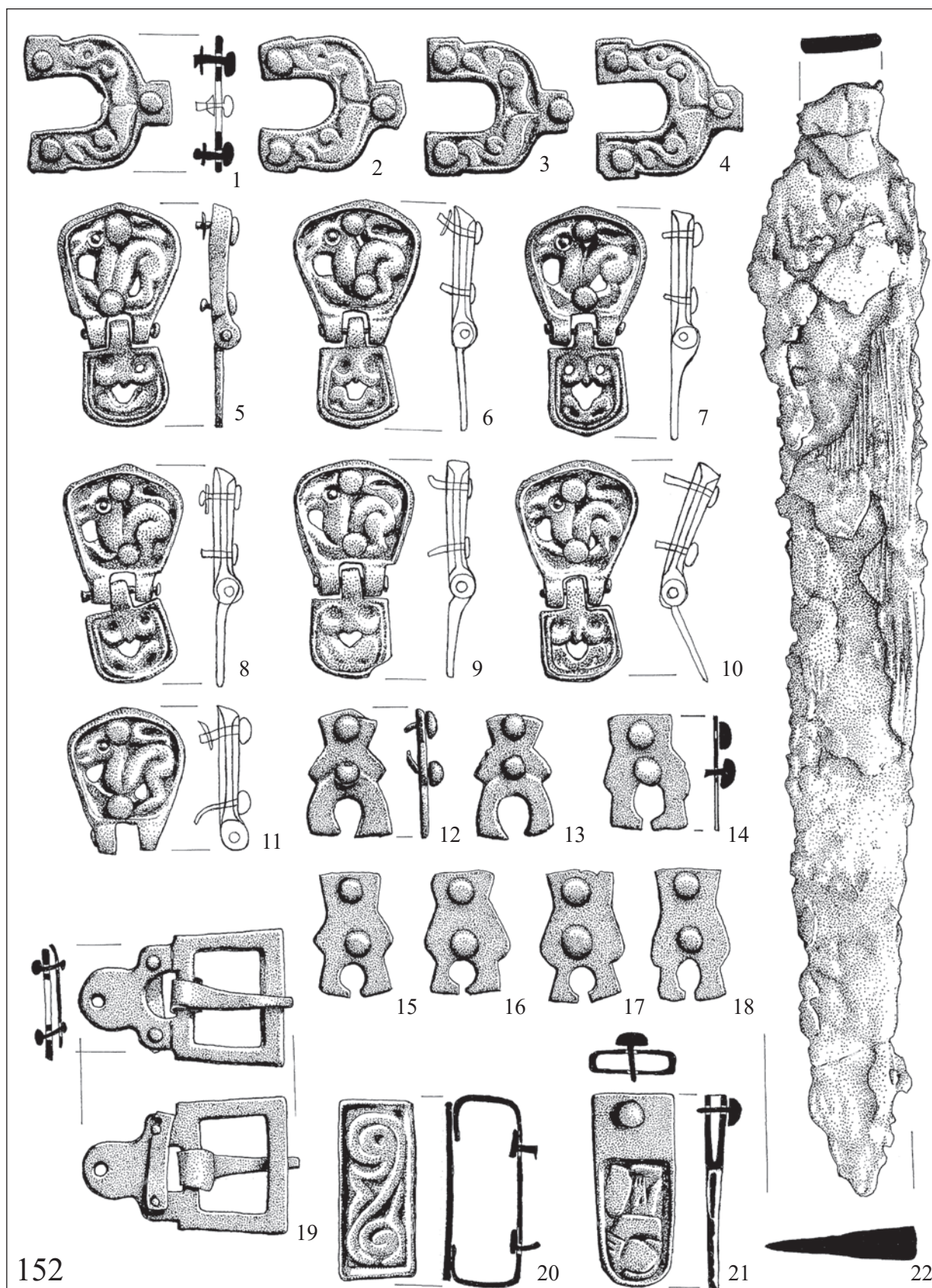
62. kép: Pitvaros. 1–30: 147. sír. M: 1:1

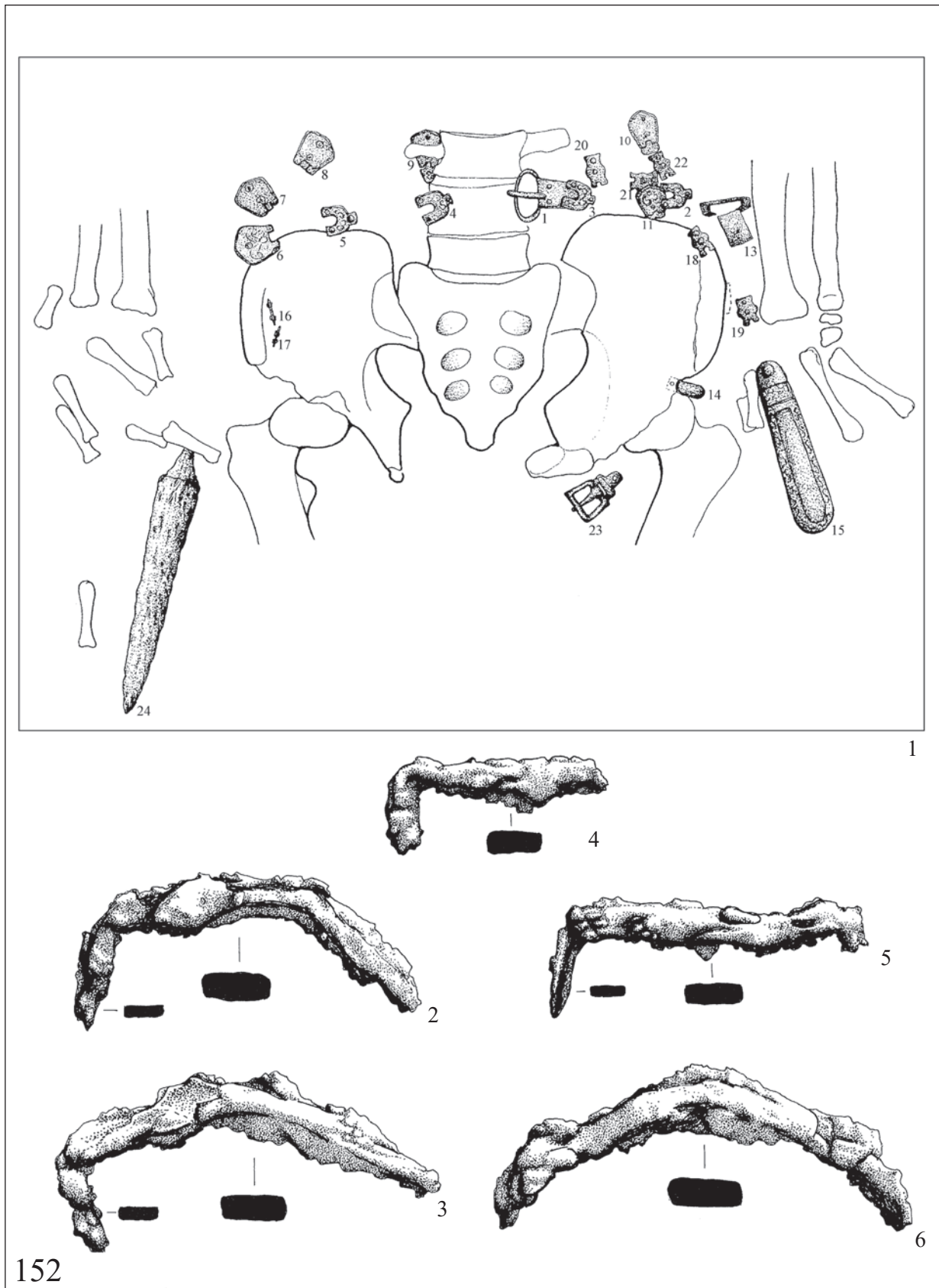
63. kép: Pitvaros. 1–2: 151. sír; 3–5: 149. sír; 6: 148. sír; 7–10: 150. sír. M: 1, 5–6, 10: 1:20; 2–4, 7–9: 1:1

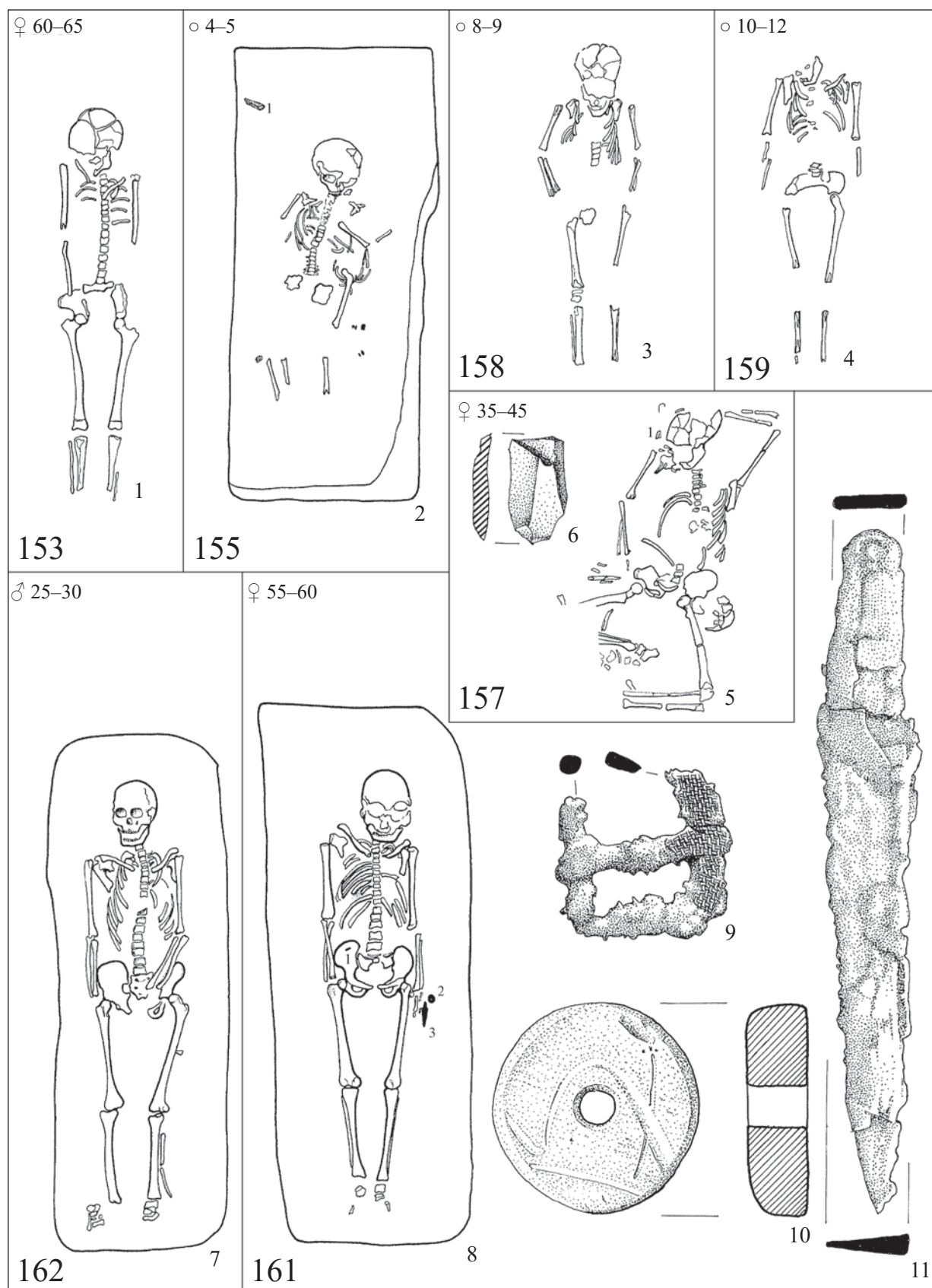
64. kép: Pitvaros. 1-4: 152. sír. M: 1-2: 1:20; 3-4: 1:1

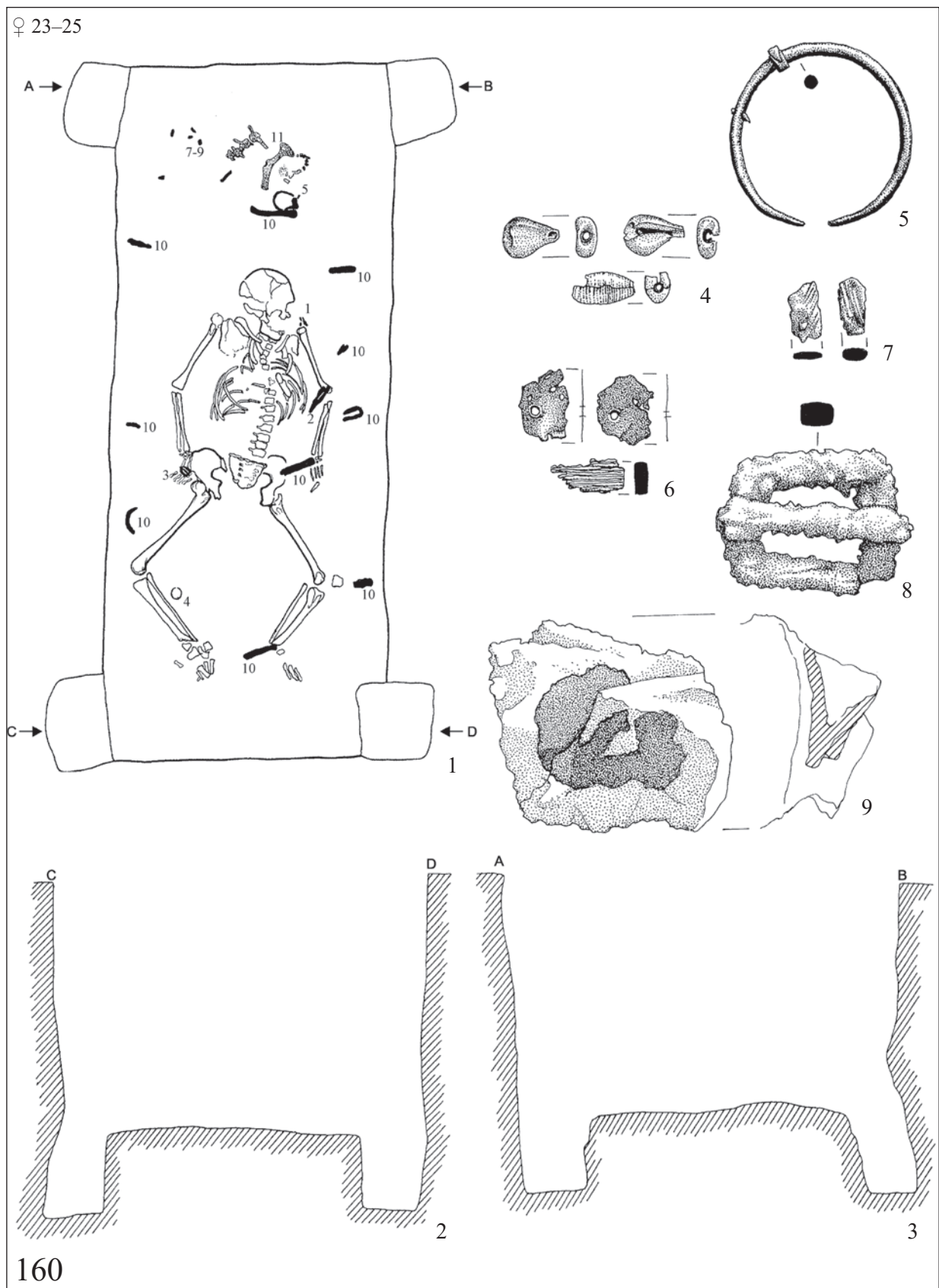
65. kép: Pitvaros. 1–22: 152. sír. M: 1:1

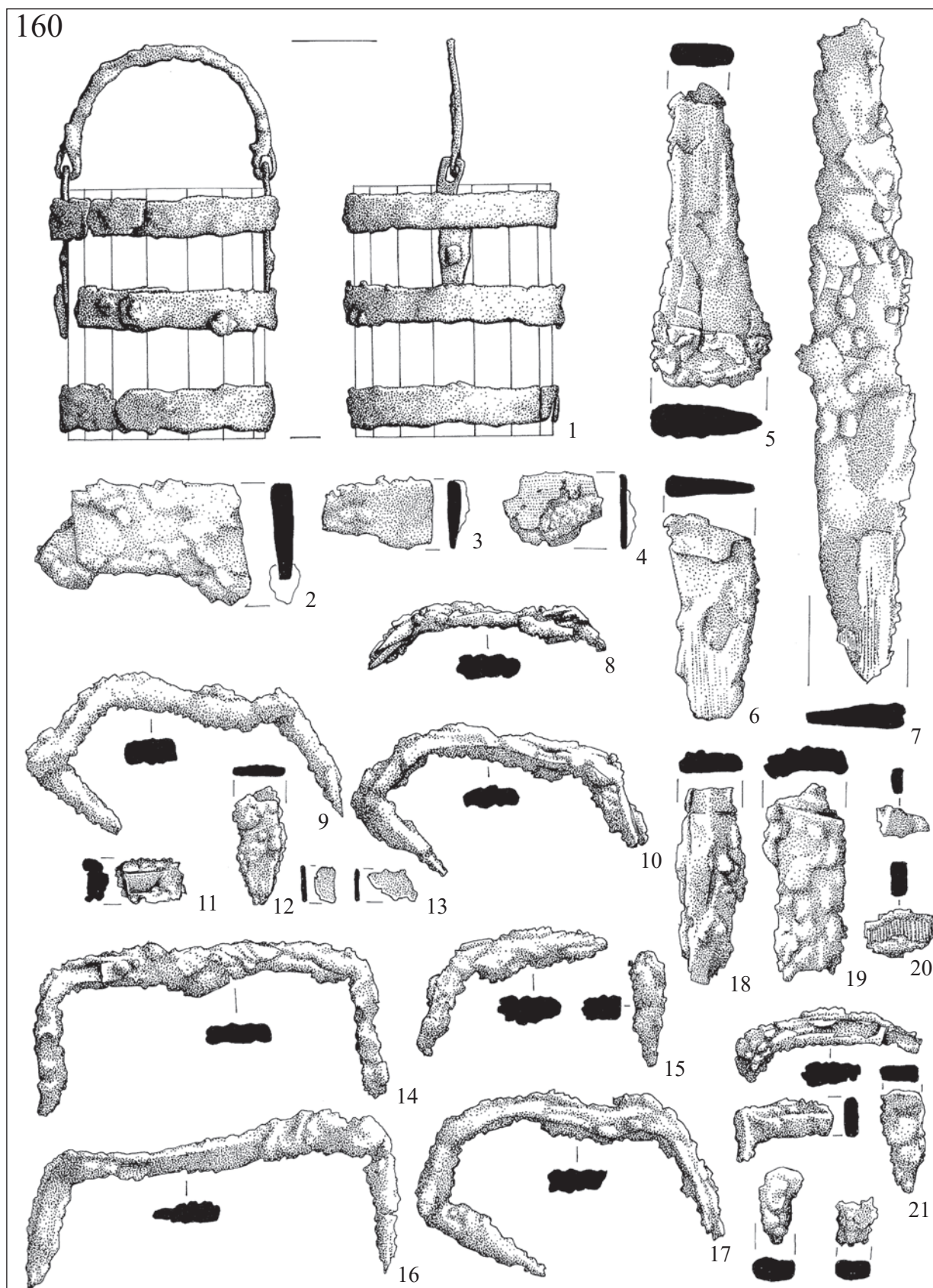
66. kép: Pitvaros. 1–6: 152. sír. M: 1; kb. 1:4; 2–6: 1:1,5

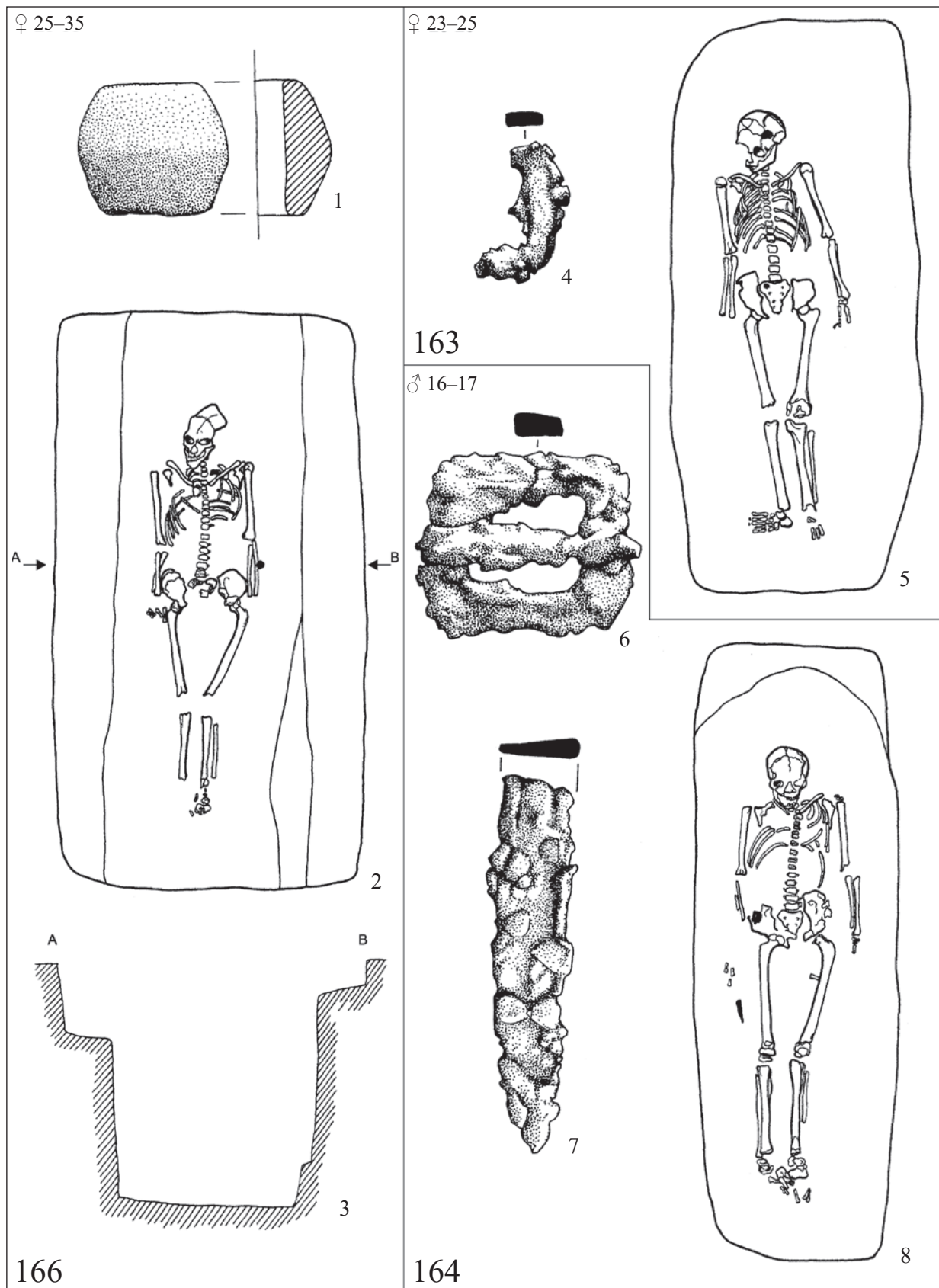
67. kép: Pitvaros. 1: 153. sír; 2: 155. sír; 3: 158. sír; 4: 159. sír; 5-6: 157. sír; 7: 162. sír; 8-11: 161. sír.
M: 1-5, 7-8: 1:20; 6, 9-11: 1:1

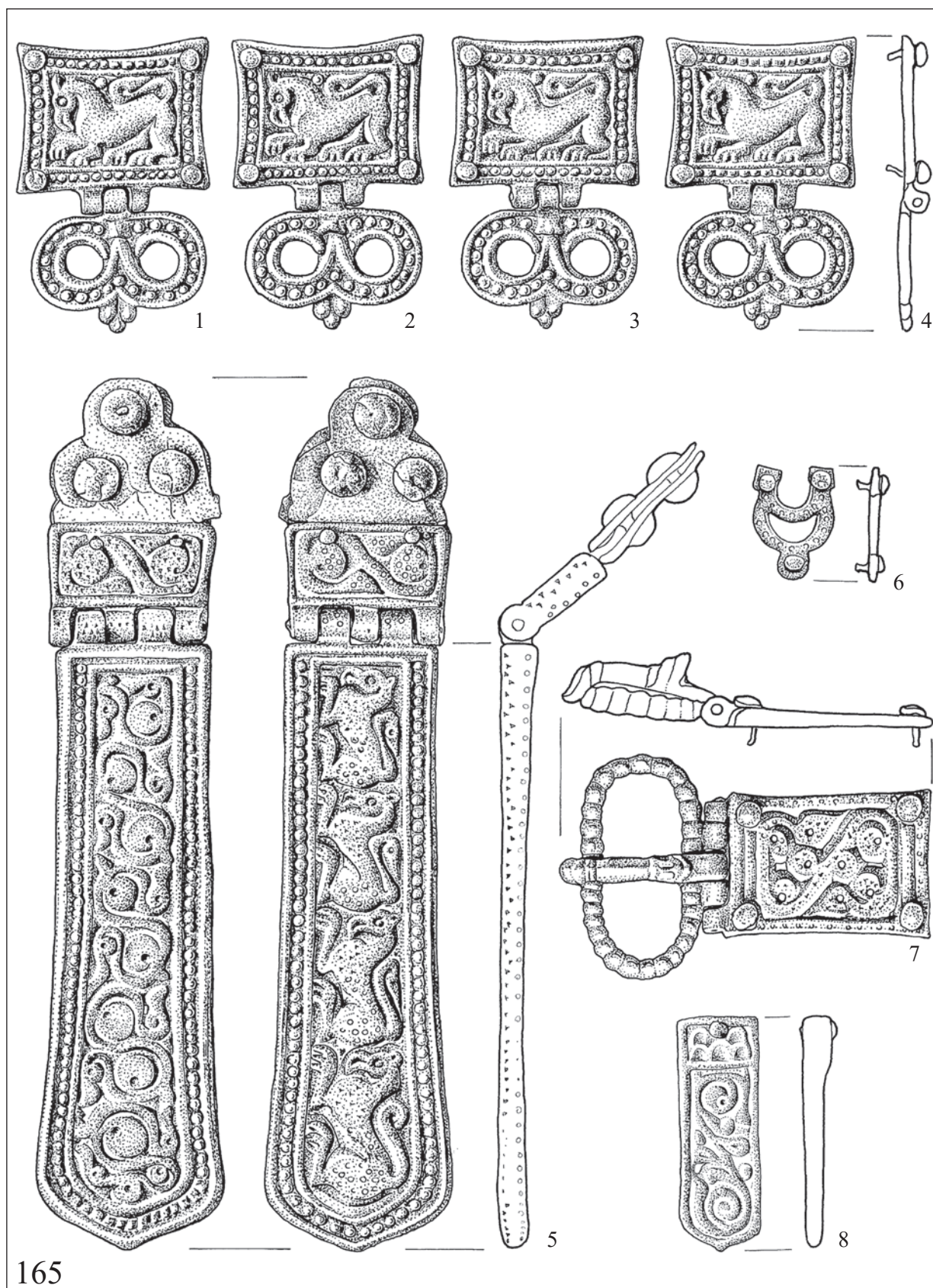
68. kép: Pitvaros. 1-9: 160. sír. M: 1-3: 1:20; 4-9: 1:1

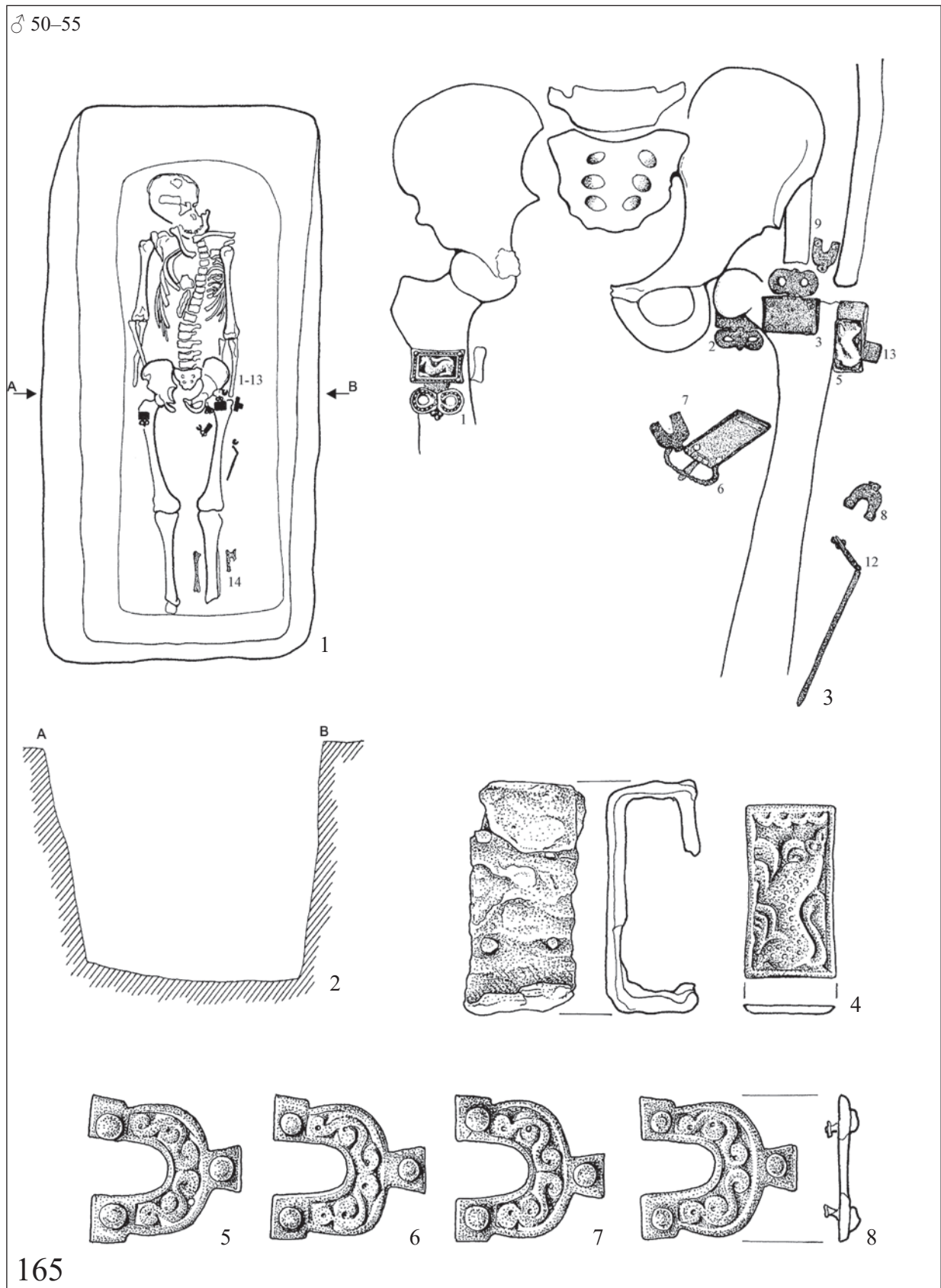
69. kép: Pitvaros. 1–21: 160. sír; 1: 1:2; 2–7: 1:1; 8–21: 1:2

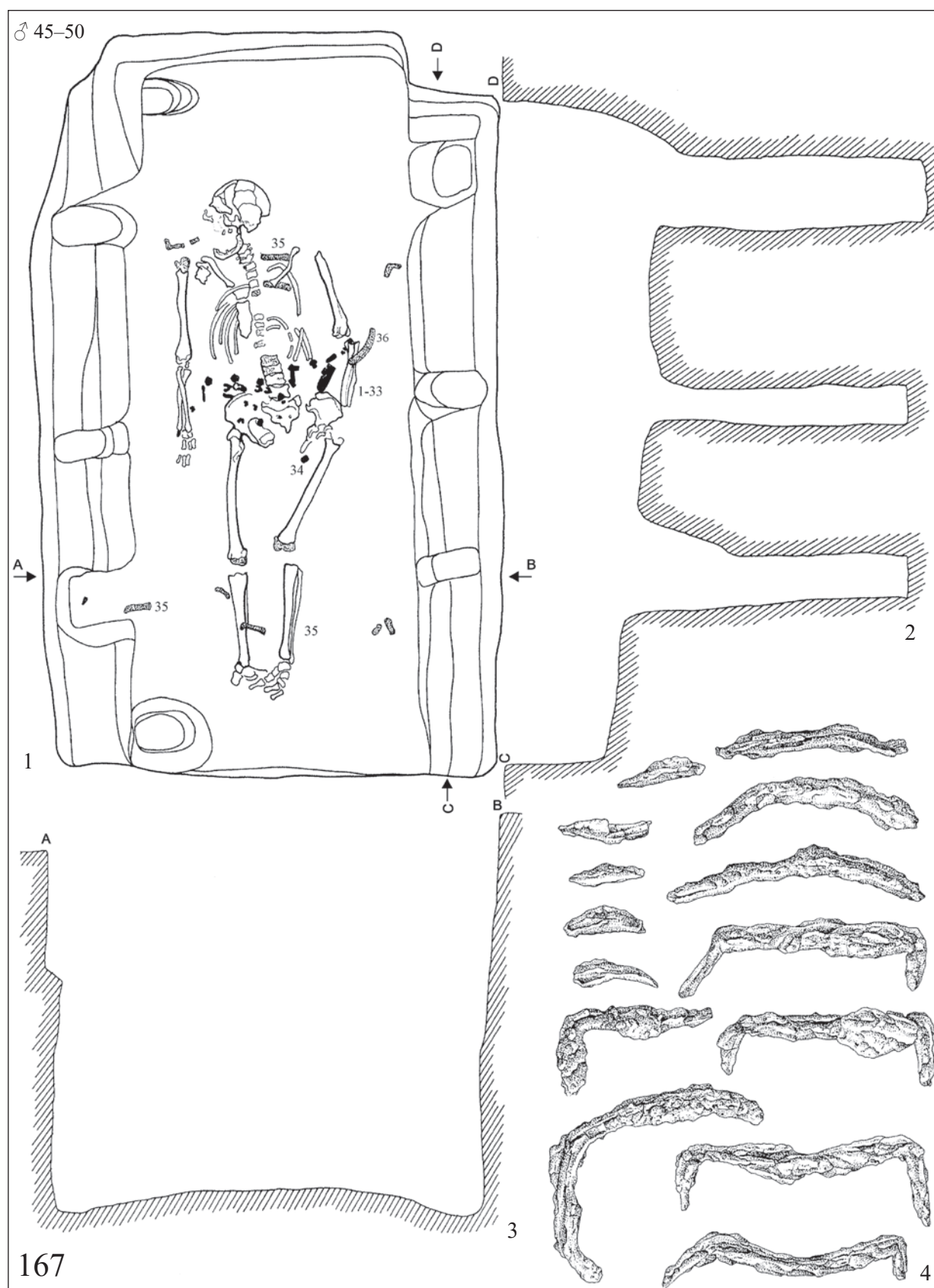
70. kép: Pitvaros. 1-3: 166. sír; 4-5: 163. sír; 6-8: 164. sír. M: 1, 4, 6-7: 1:1; 2-3, 5, 8: 1:20

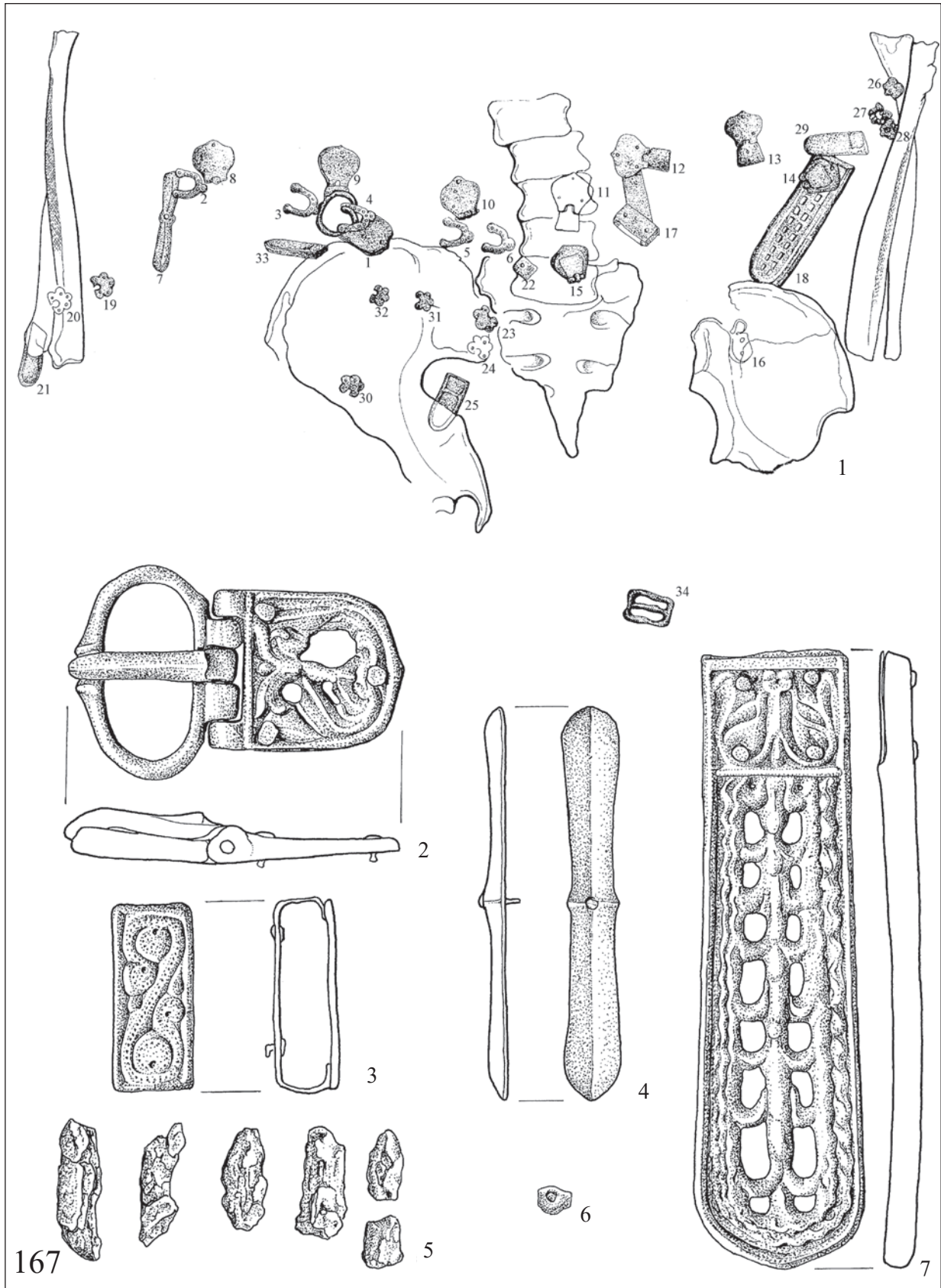
71. kép: Pitvaros. 1–8: 165. sír. M: 1:1

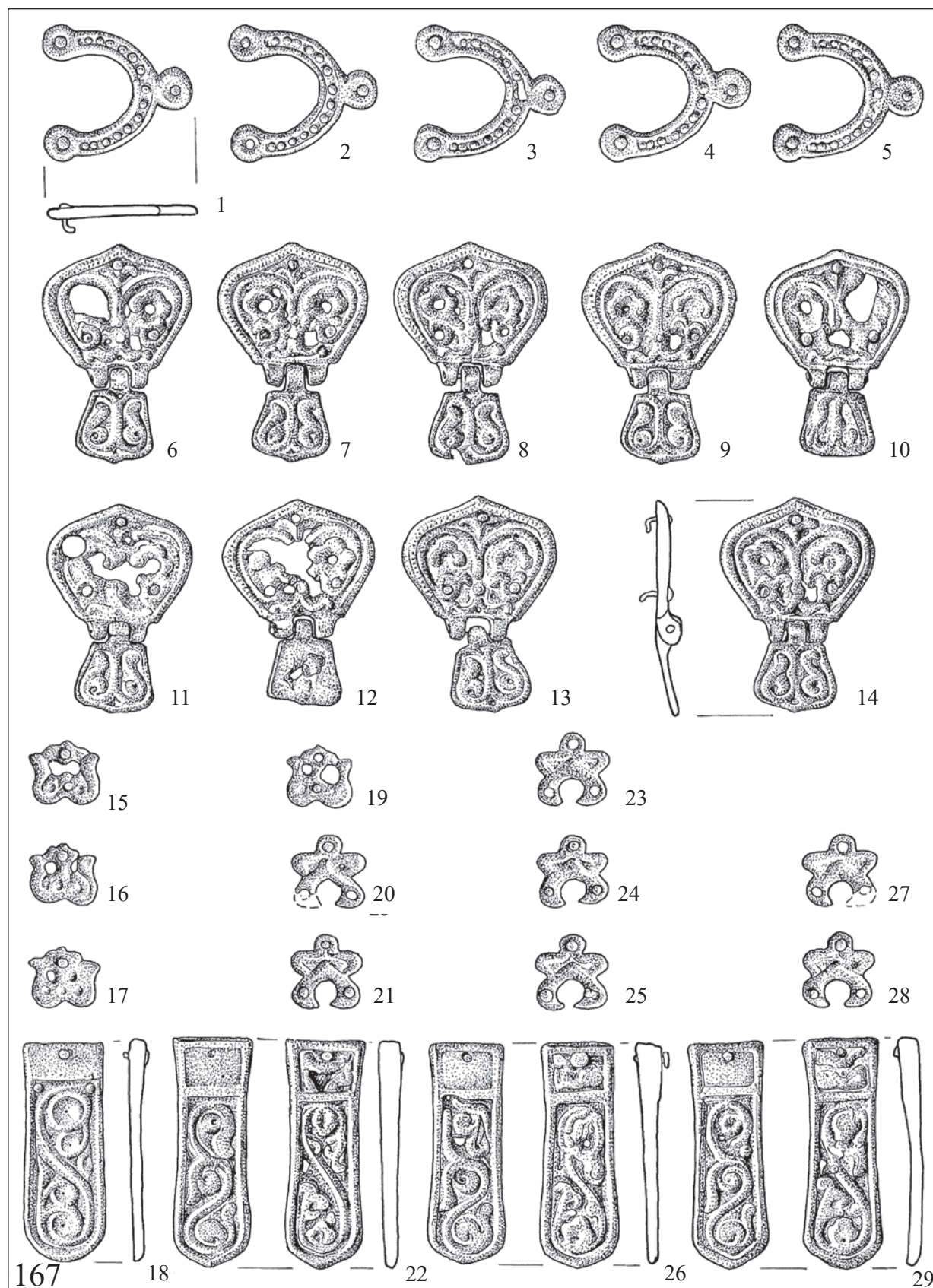
72. kép: Pitvaros. 1-8: 165. sír. M: 1-2: 1:20; 3: 1:4; 4-8: 1:1

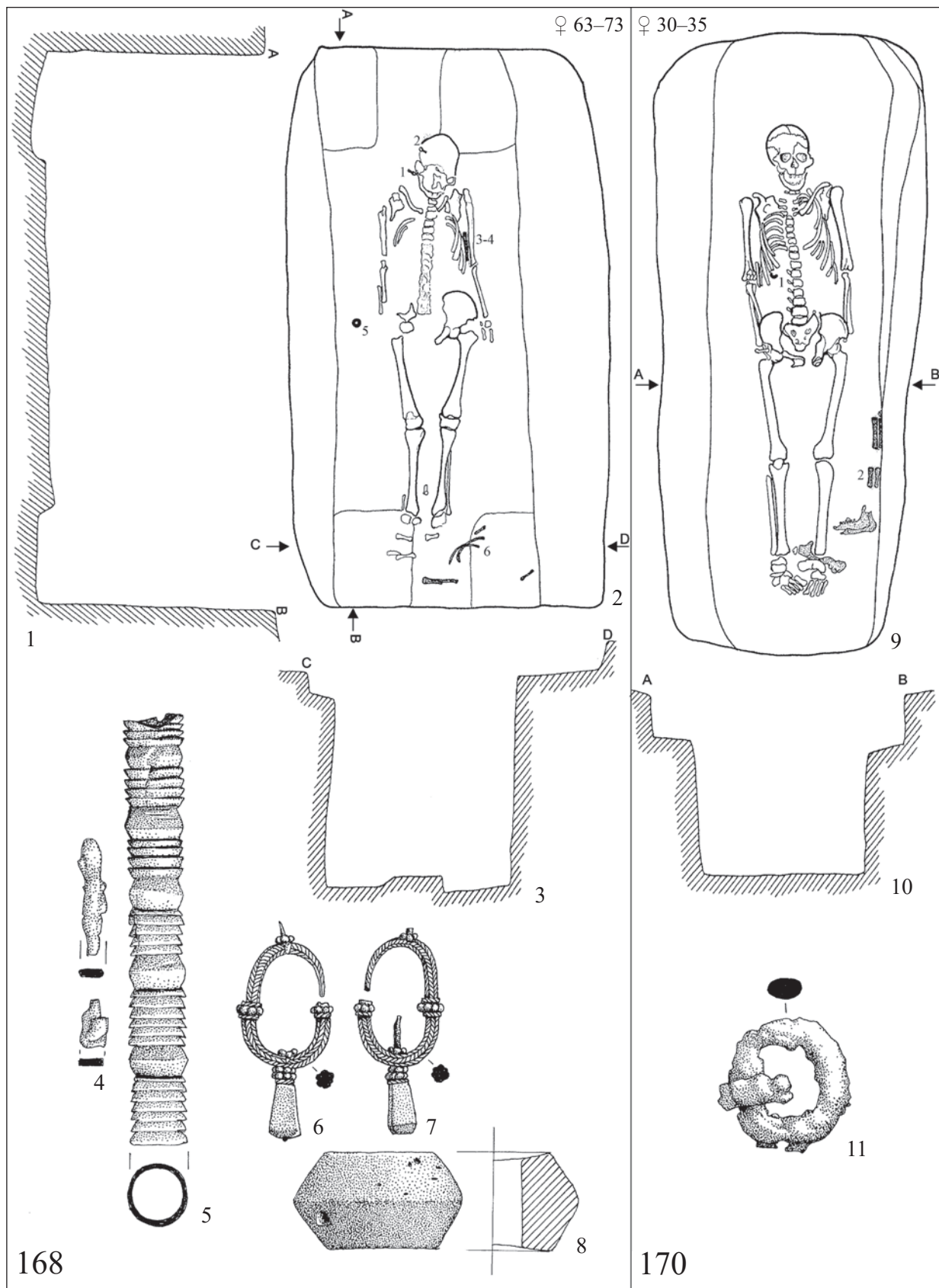
73. kép: Pitvaros. 1-4: 167. sír. M: 1-3: 1:20; 4: 1:2

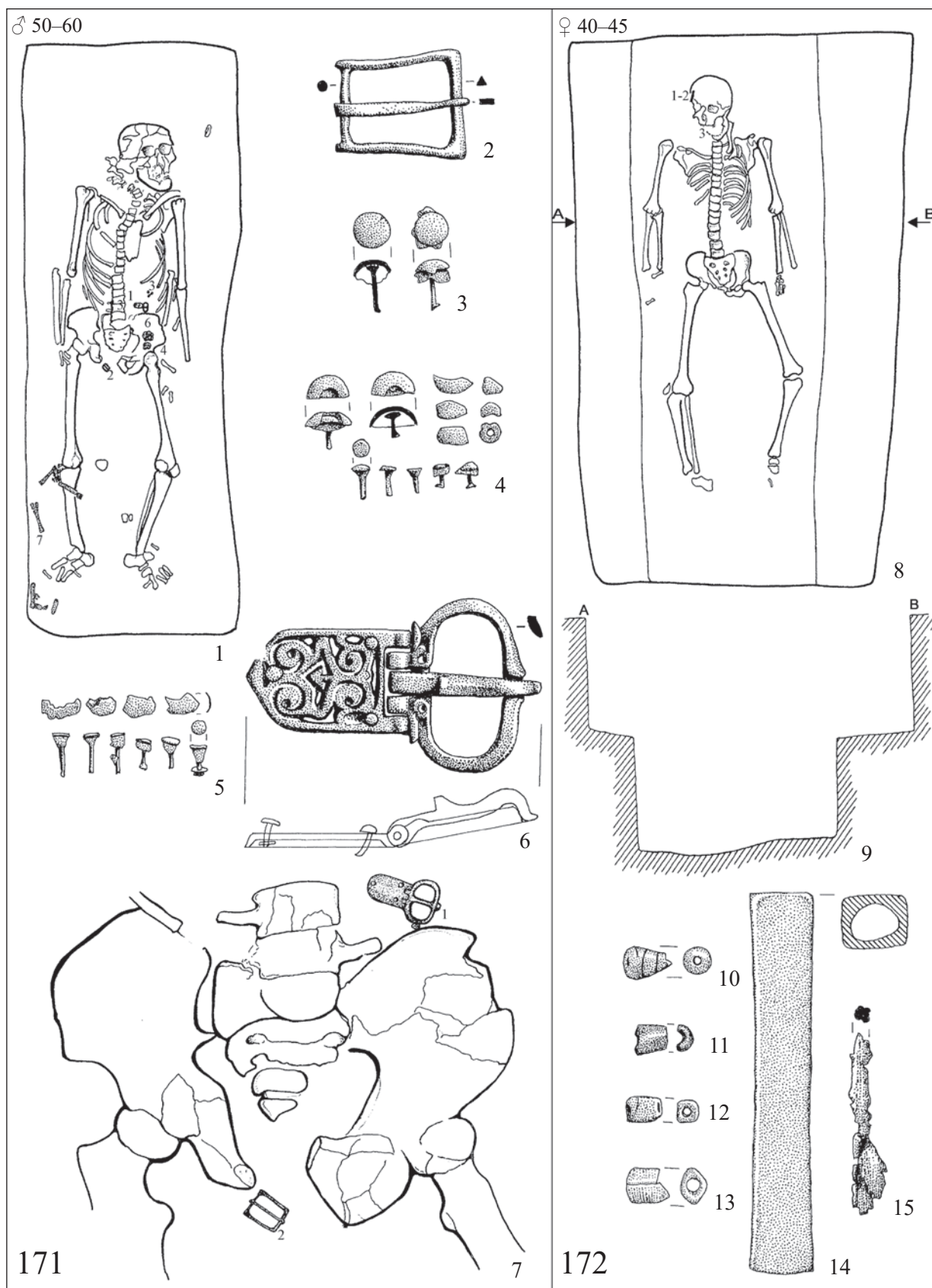
74. kép: Pitvaros. 1–7: 167. sír. M: 1: 1:4; 2–7: 1:1

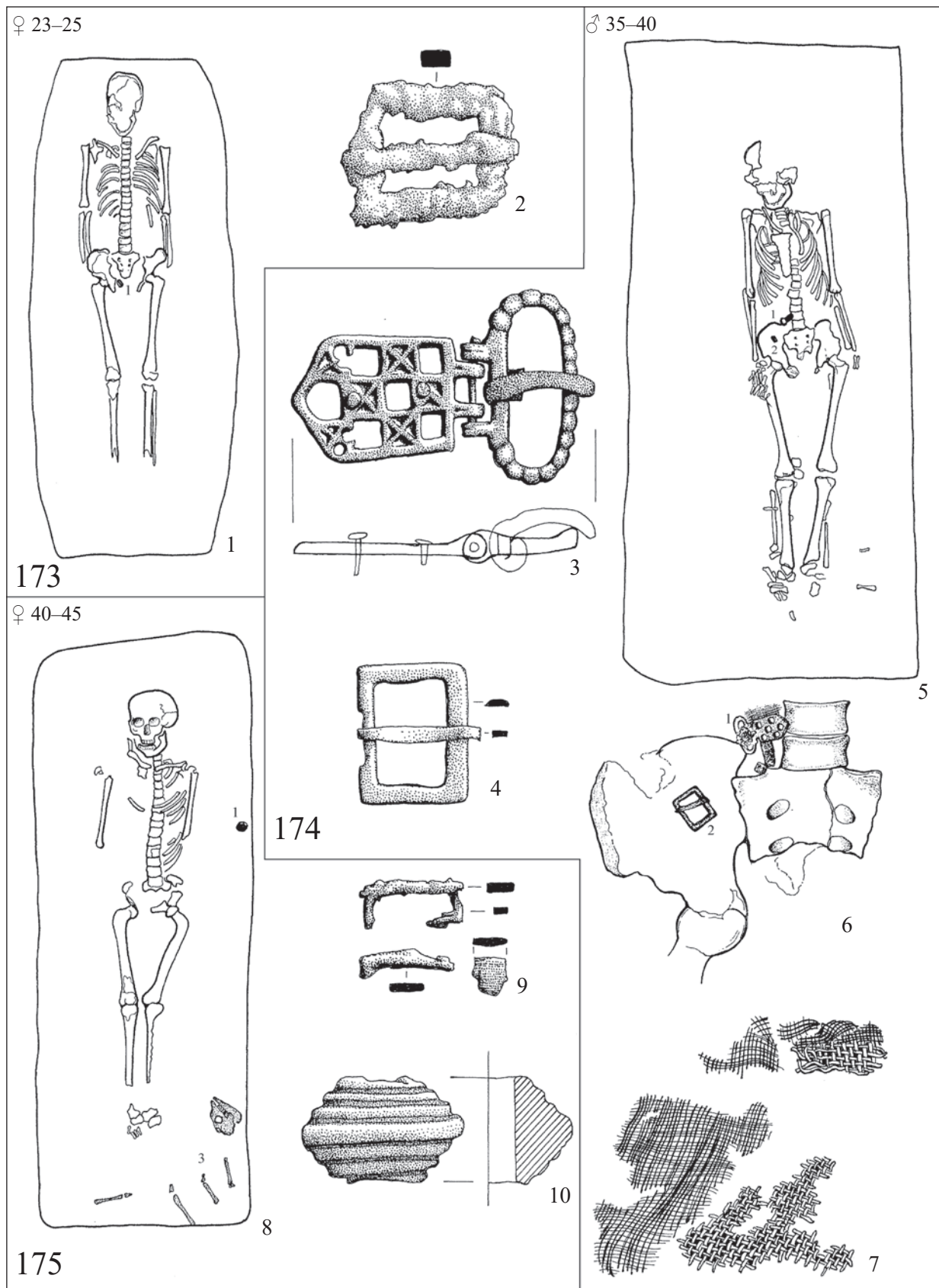
75. kép: Pitvaros. 1–29; 167. sír. M: 1:1

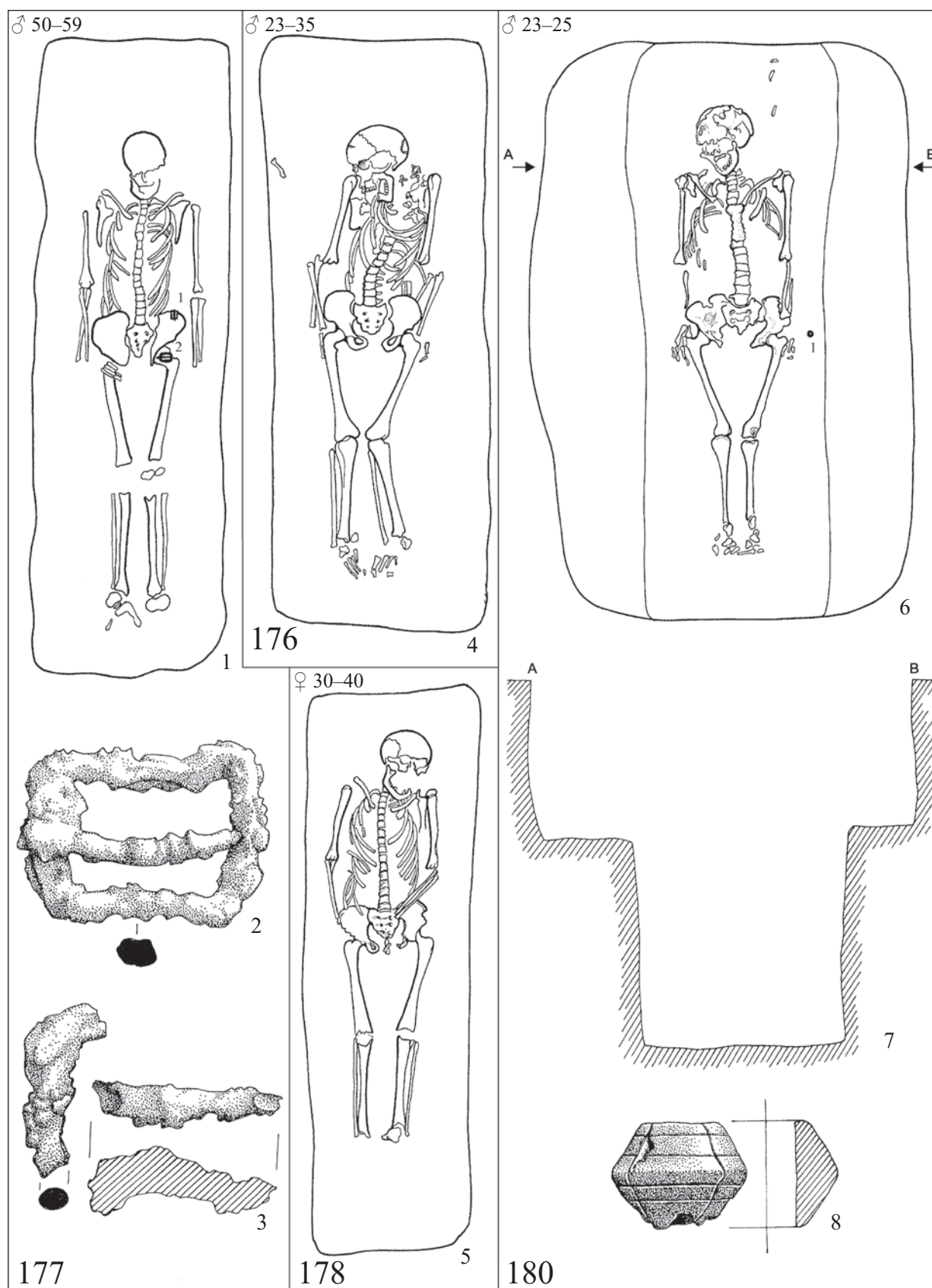
76. kép: Pitvaros. 1-8: 168. sír; 9-11: 170. sír. M: 1-3, 9-10: 1:20; 4-8, 11: 1:1

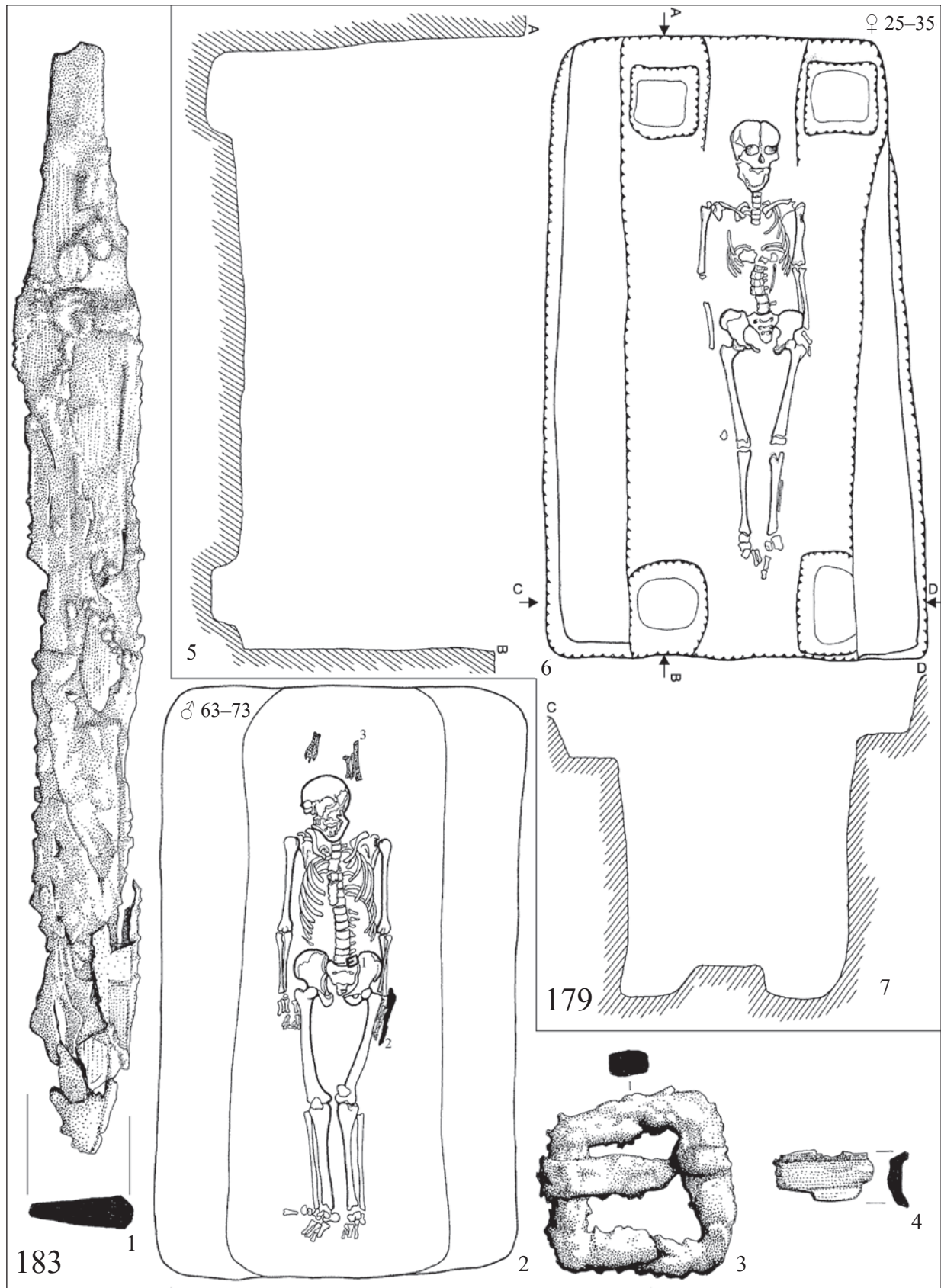
77. kép: Pitvaros. 1-7: 171. sír; 8-14: 172. sír. M: 1, 8-9: 1:20; 2-6, 10-15: 1:1; 7: 1:4

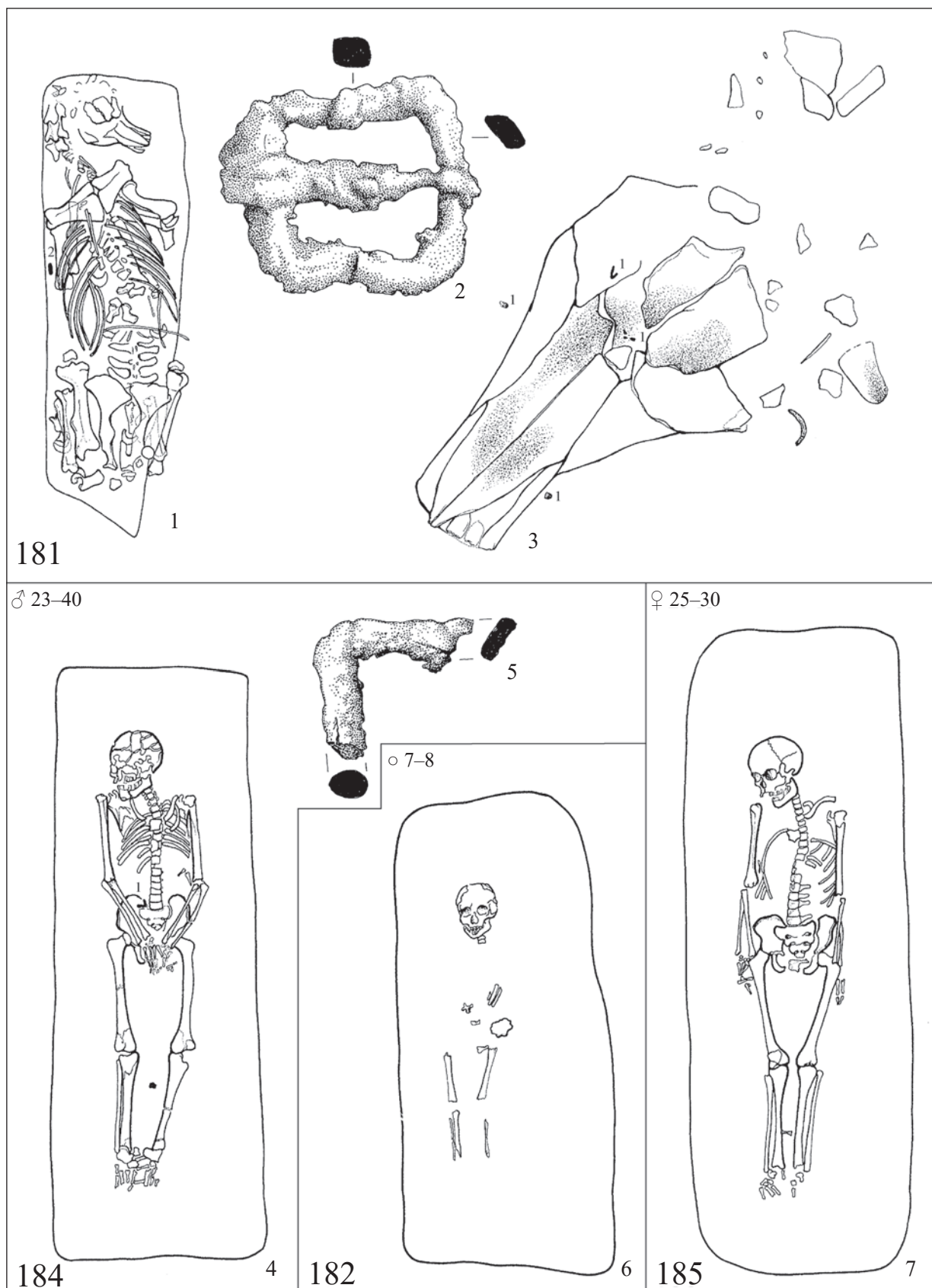
78. kép: Pitvaros. 1-2: 173. sír; 3-7: 174. sír; 8-10: 175. sír. M: 1, 5, 8: 1:20; 2-4, 7, 9-10: 1:1; 6: 1:4

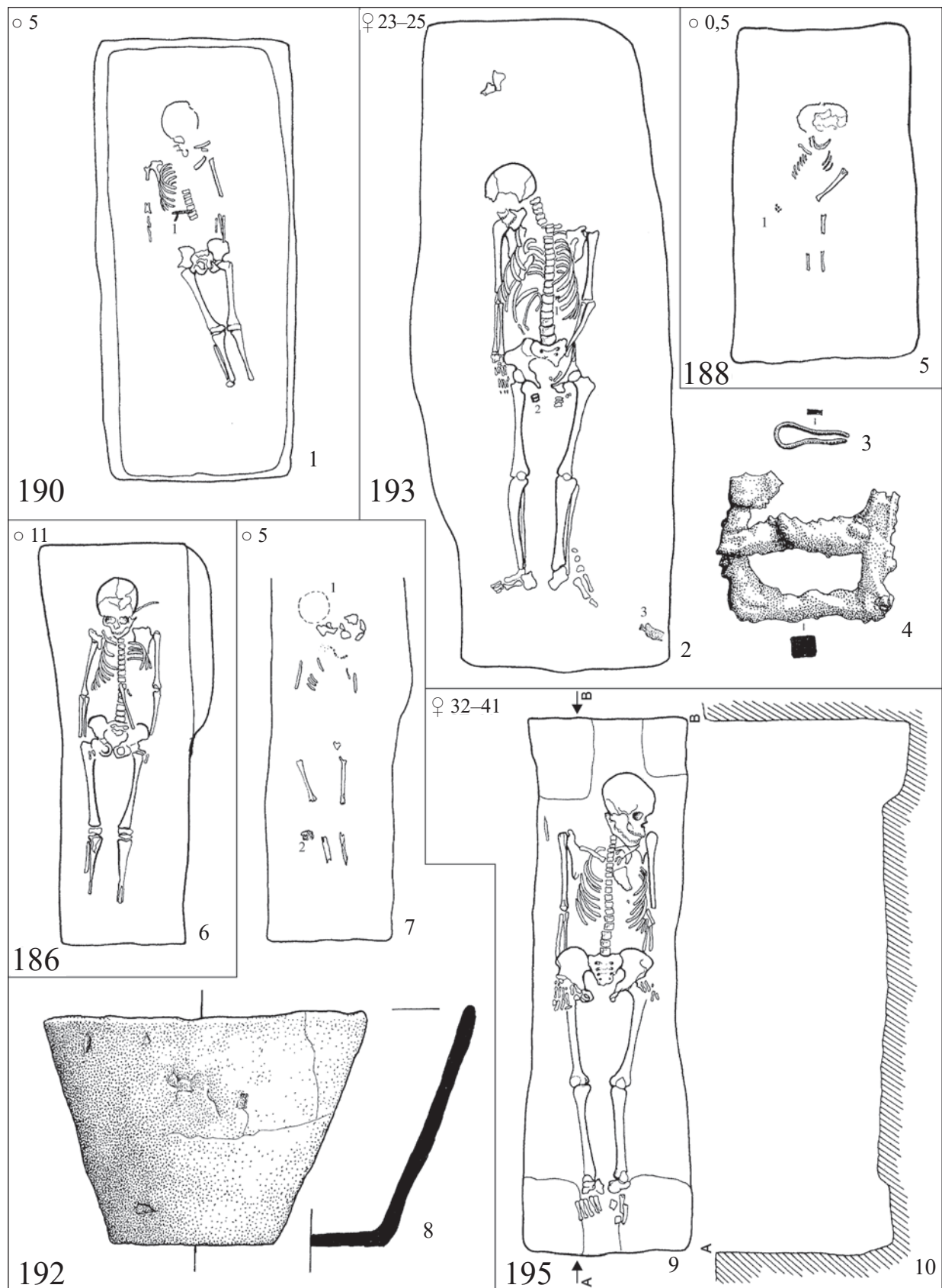
79. kép: Pitvaros. 1-3: 177. sír; 4: 176. sír; 5: 178. sír; 6-8: 180. sír. M: 1, 4, 5-7: 1:20; 2-3, 8: 1:1

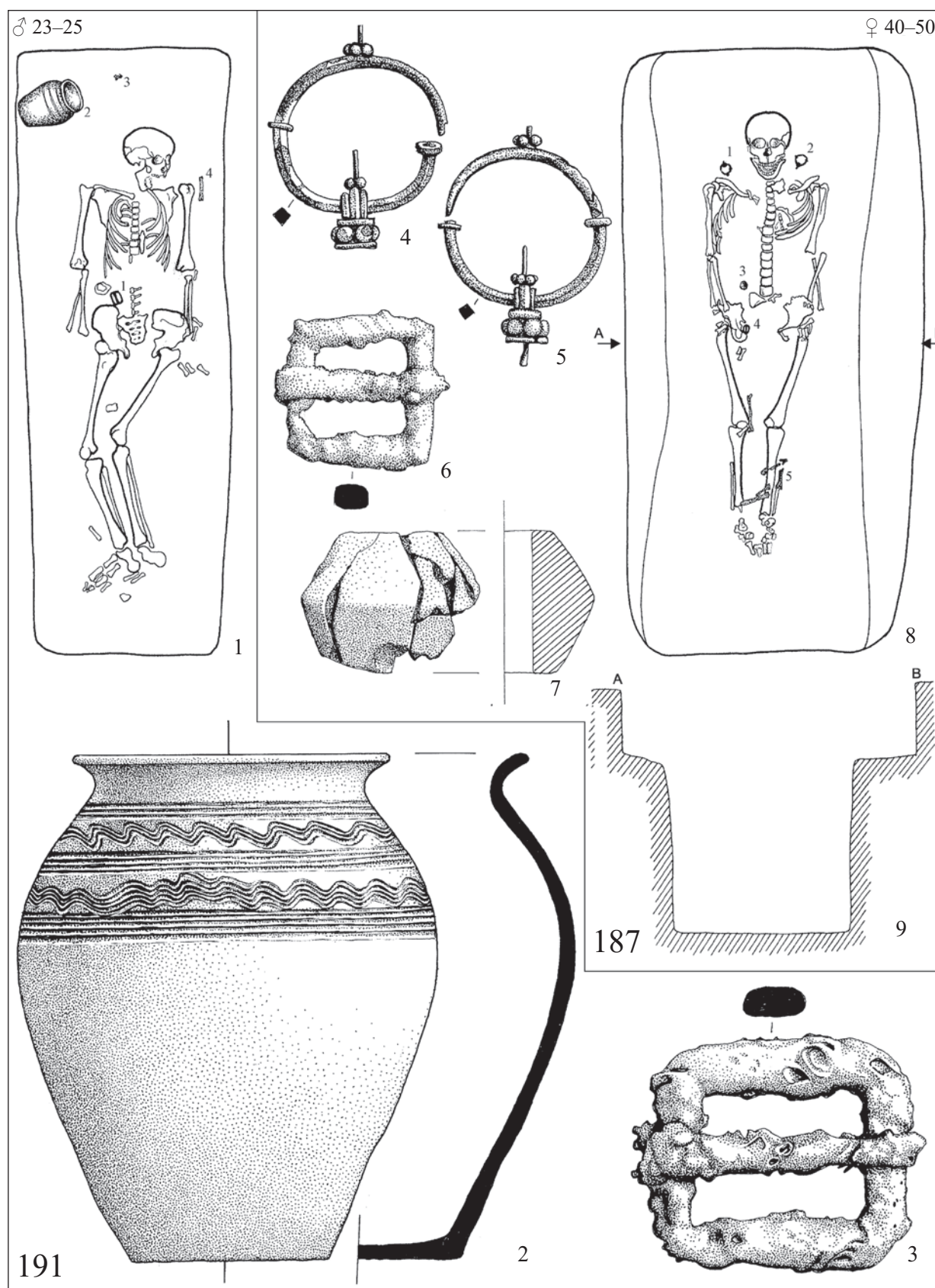
80. kép: Pitvaros. 1-4: 183. sír; 5-7: 179. sír. M: 1, 3-4: 1:1; 2, 5-7: 1:20

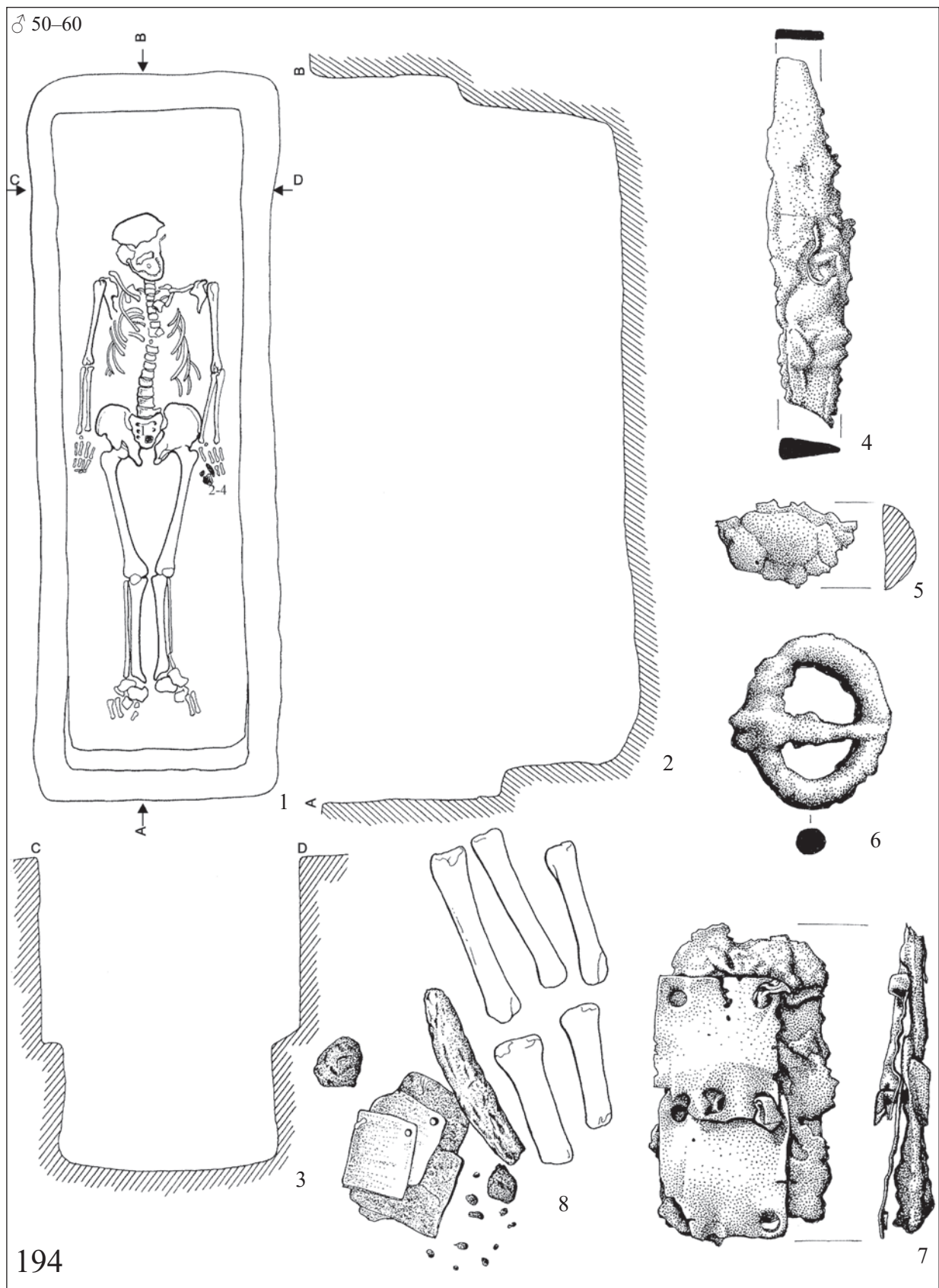
81. kép: Pitvaros. 1-3: 181. sír; 4-5: 184. sír; 6: 182. sír; 7: 185. sír. M: 1, 4, 6-7: 1:20; 2, 5: 1:1; 3: 1:4

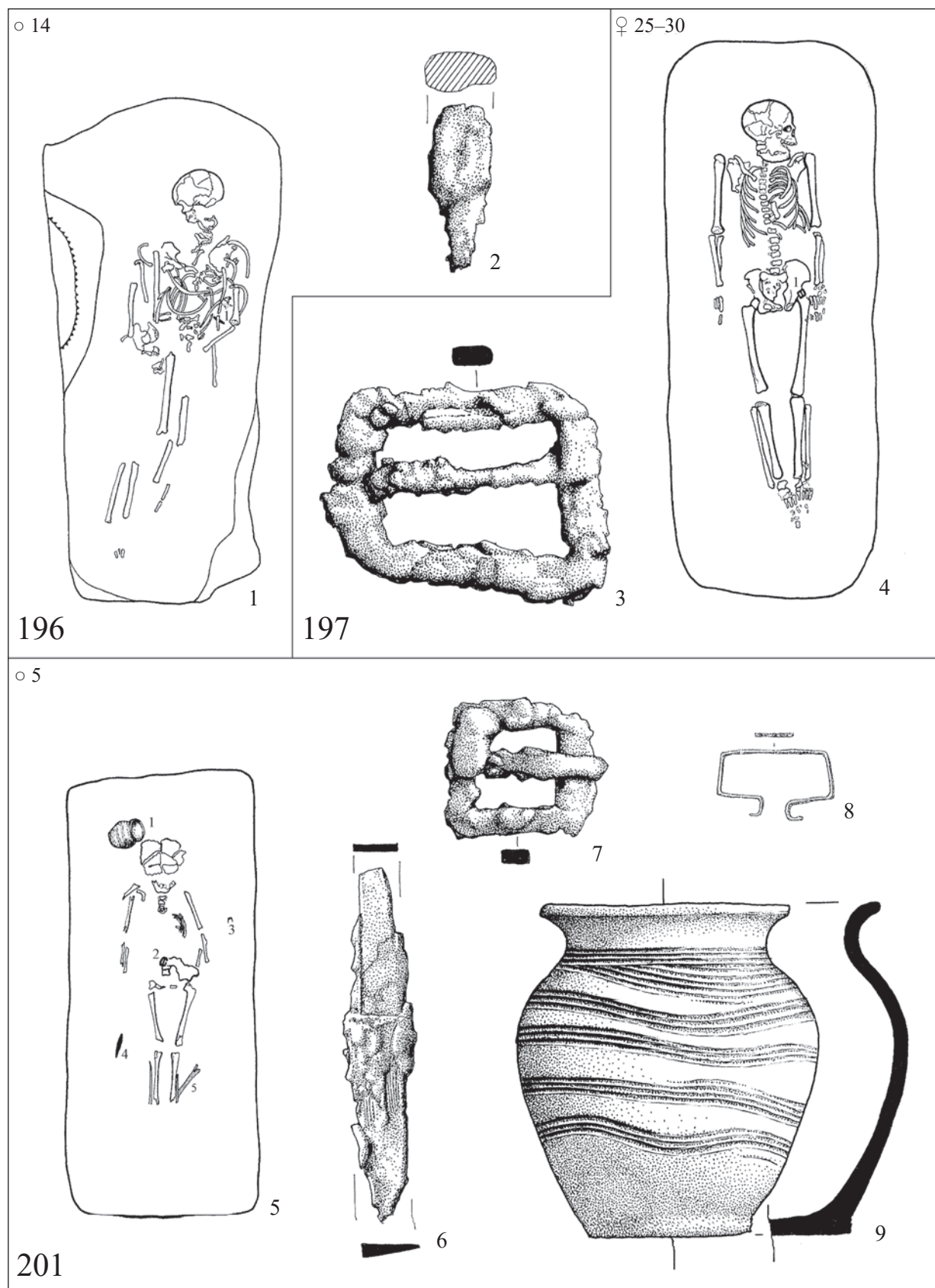
82. kép: Pitvaros. 1: 190. sír; 2-4: 193. sír; 5: 188. sír; 6: 186. sír; 7-8: 192. sír; 9-10: 195. sír.
M: 1-2, 5-7, 9-10: 1:20; 3-4: 1:1; 8: 1:2

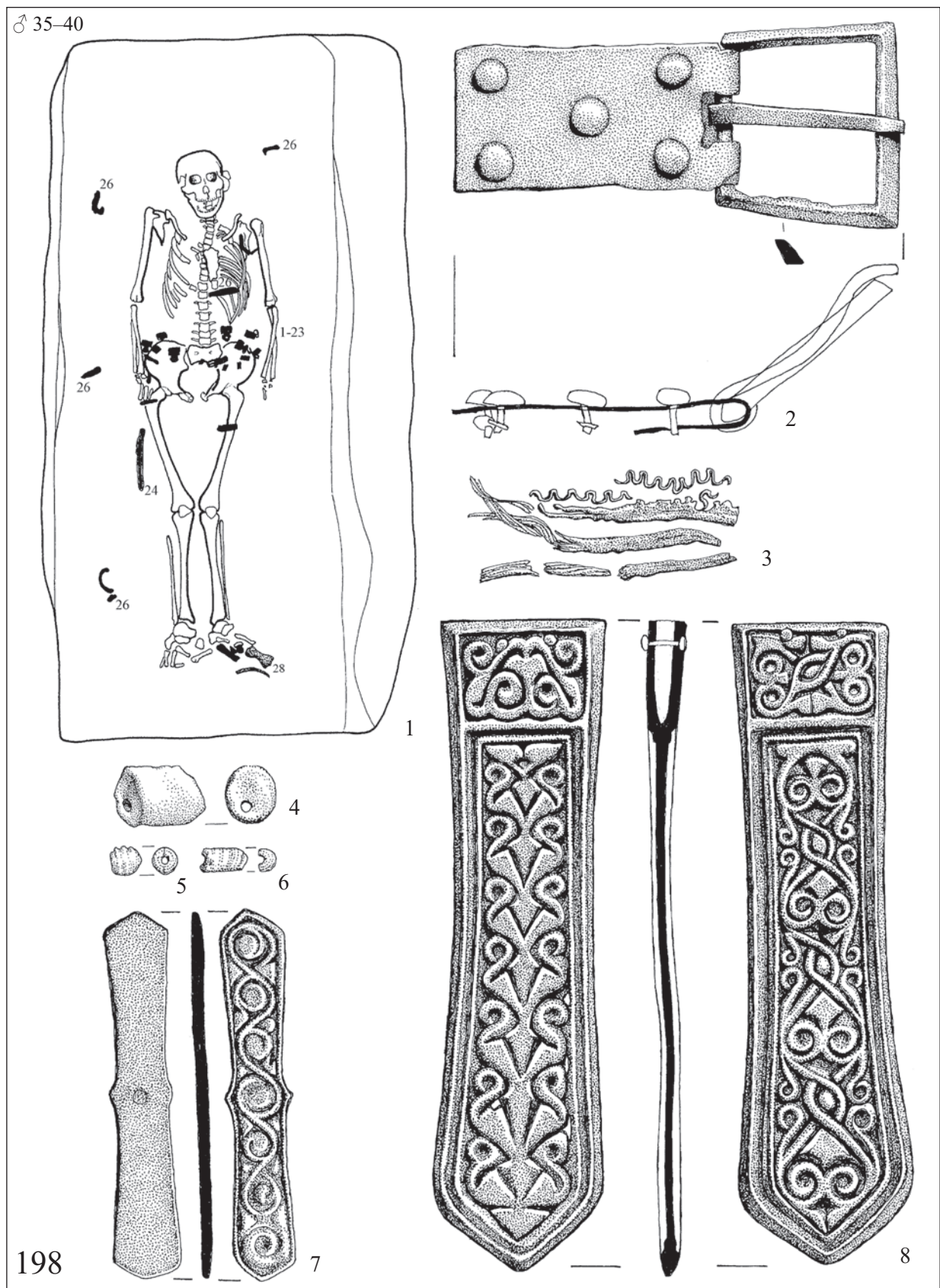
83. kép: Pitvaros. 1-3: 191. sír; 4-9: 187. sír. M: 1, 8-9: 1:20; 3-7: 1:1; 2: 1:2

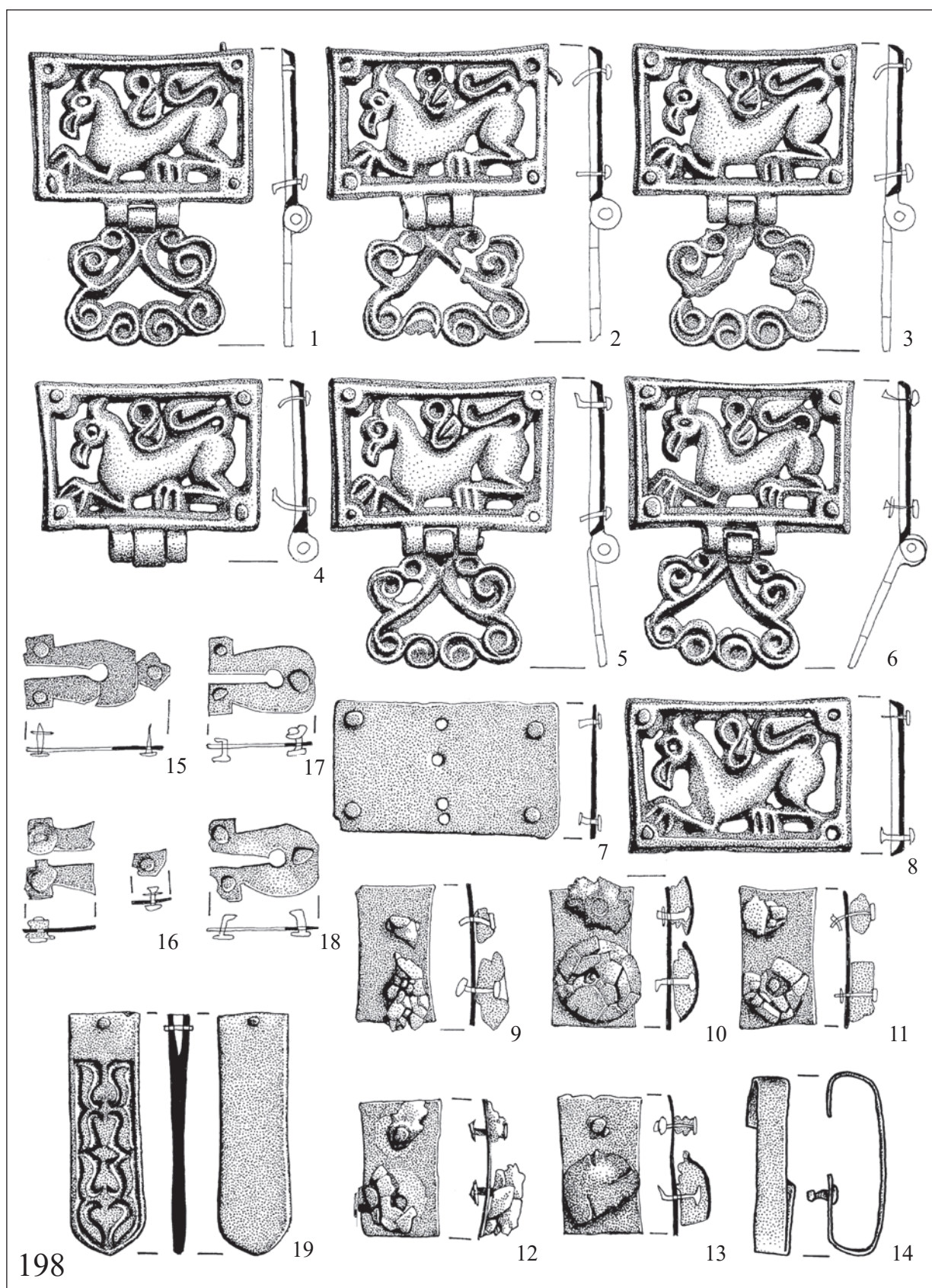
84. kép: Pitvaros. 1-8: 194. sír. M: 1-3: 1:20; 4-7: 1:1; 8: 1:2

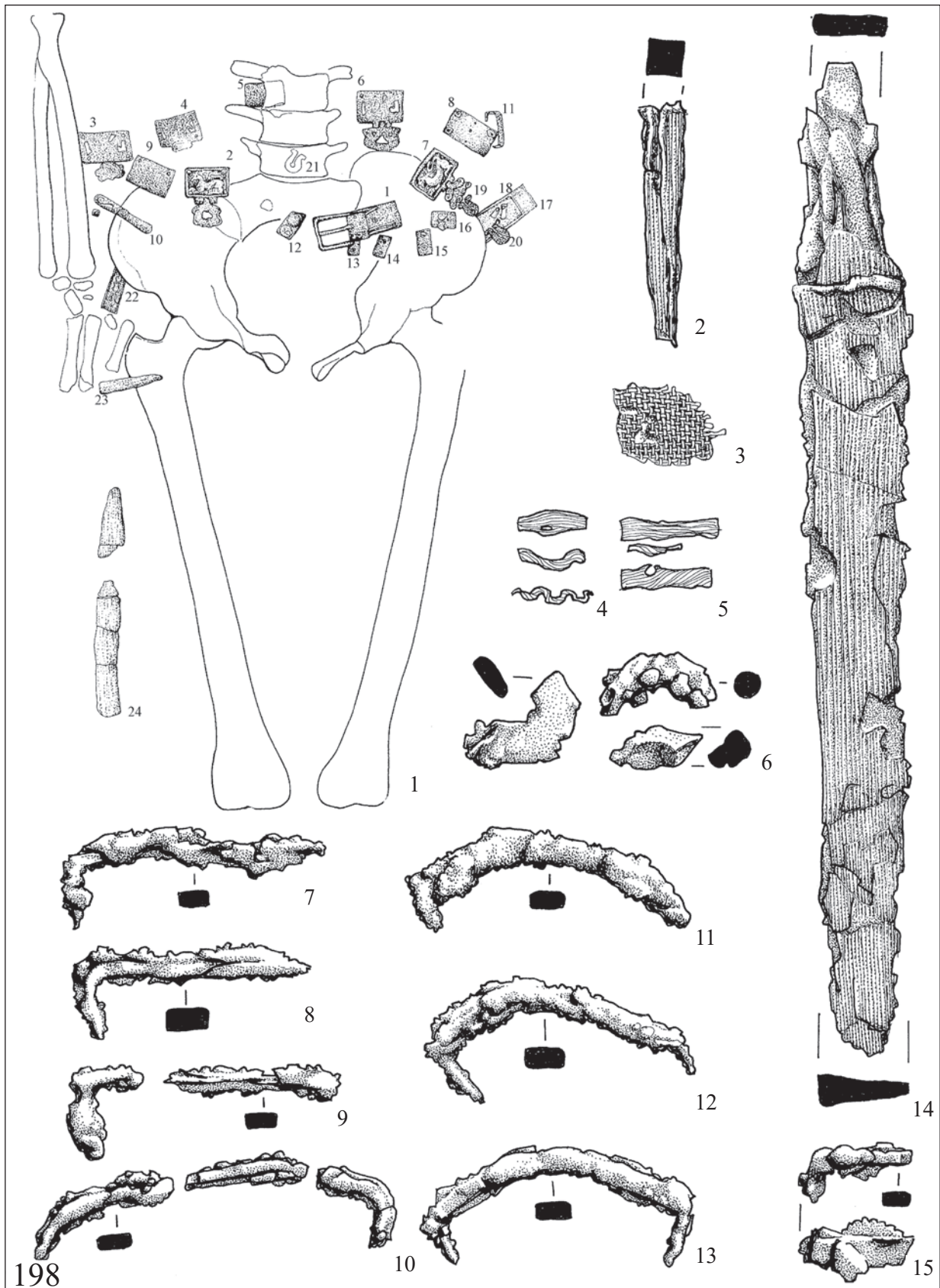
85. kép: Pitvaros. 1–2: 196. sír; 3–4: 197. sír; 5–9: 201. sír. M: 1, 4, 5: 1:20; 2–3, 6–8: 1:1; 9: 1:2

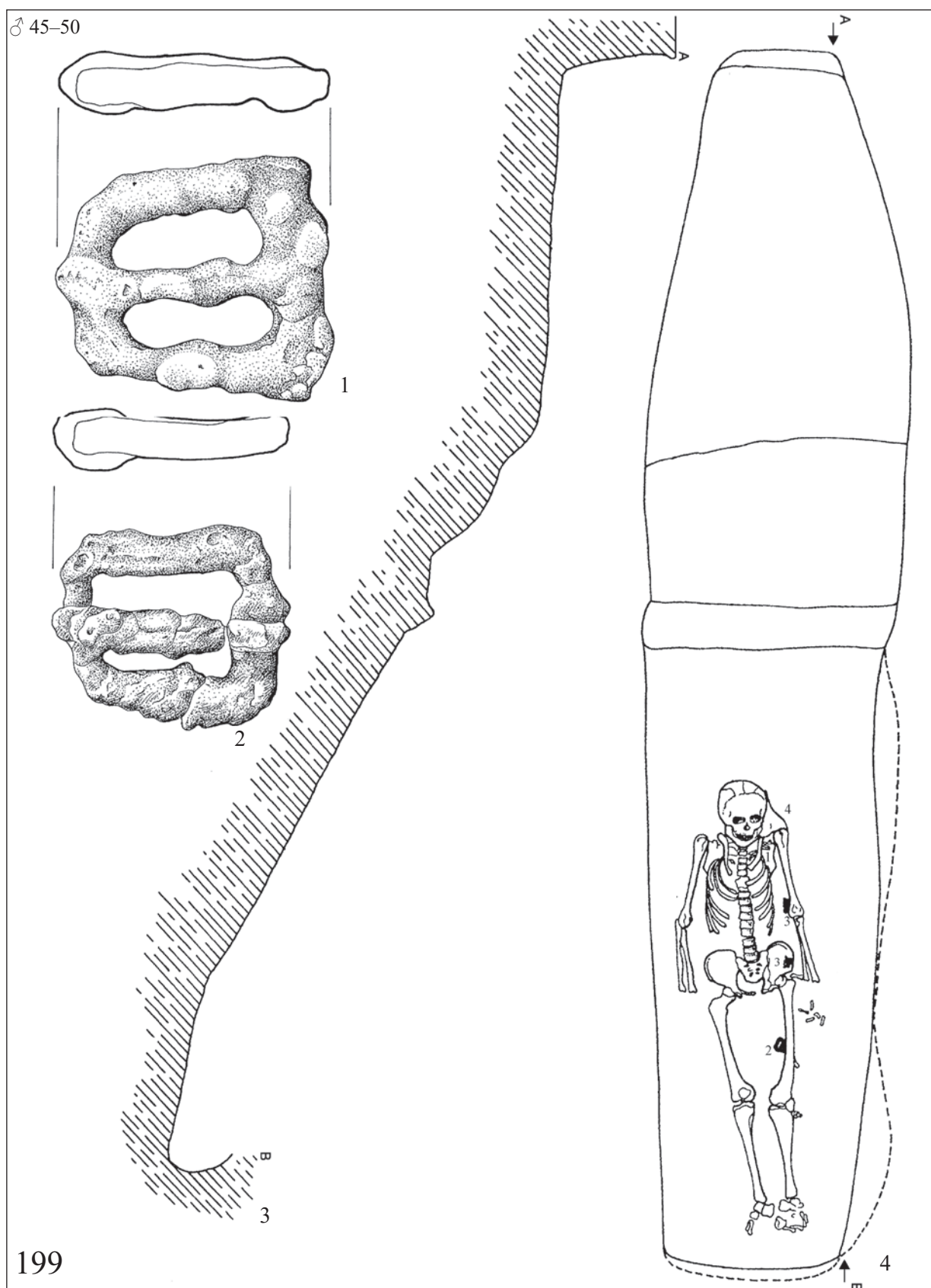
86. kép: Pitvaros. 1-8: 198. sír. M: 1: 1:20; 2-8: 1:1

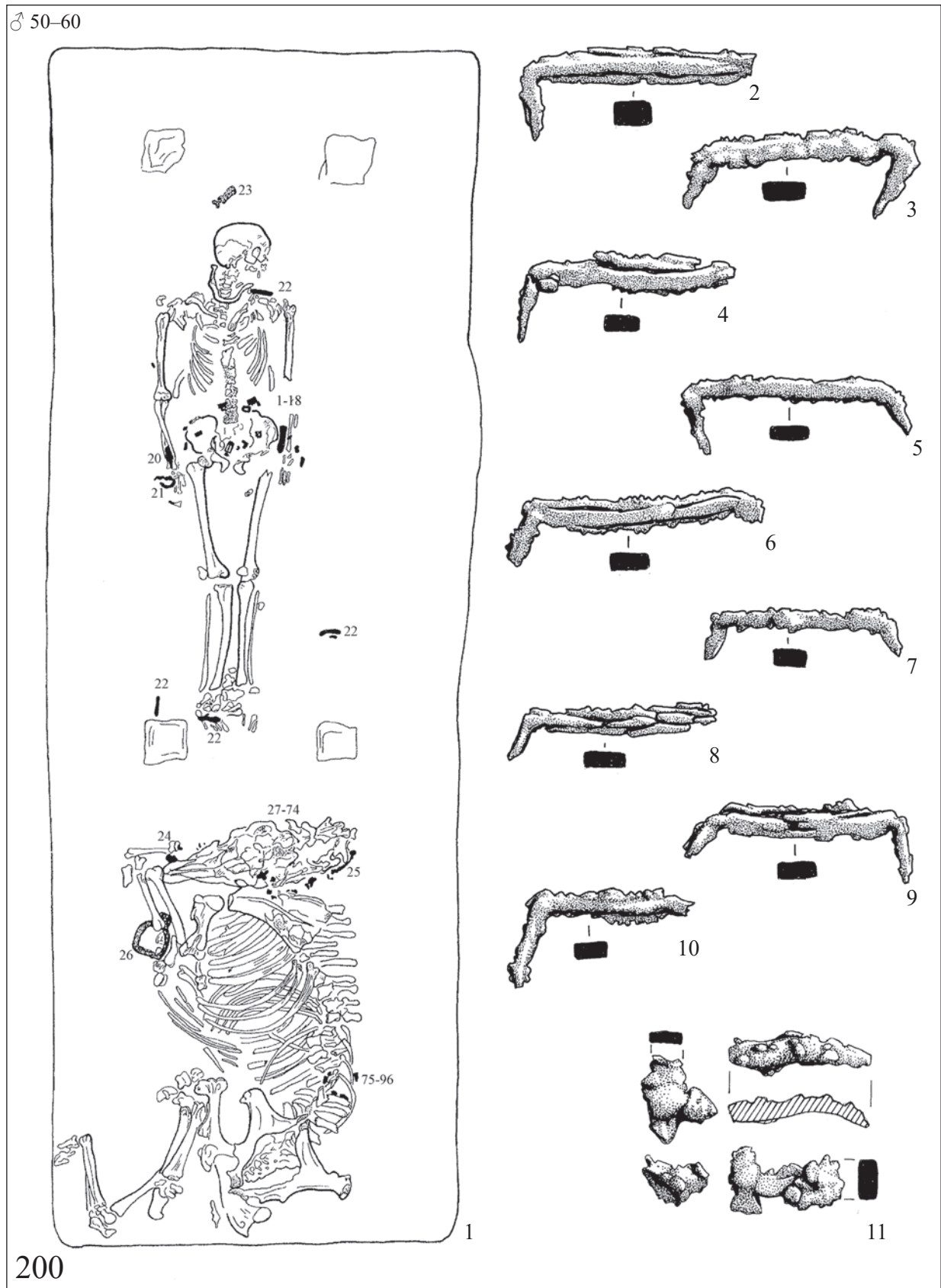
87. kép: Pitvaros. 1–19: 198. sár. M: 1:1

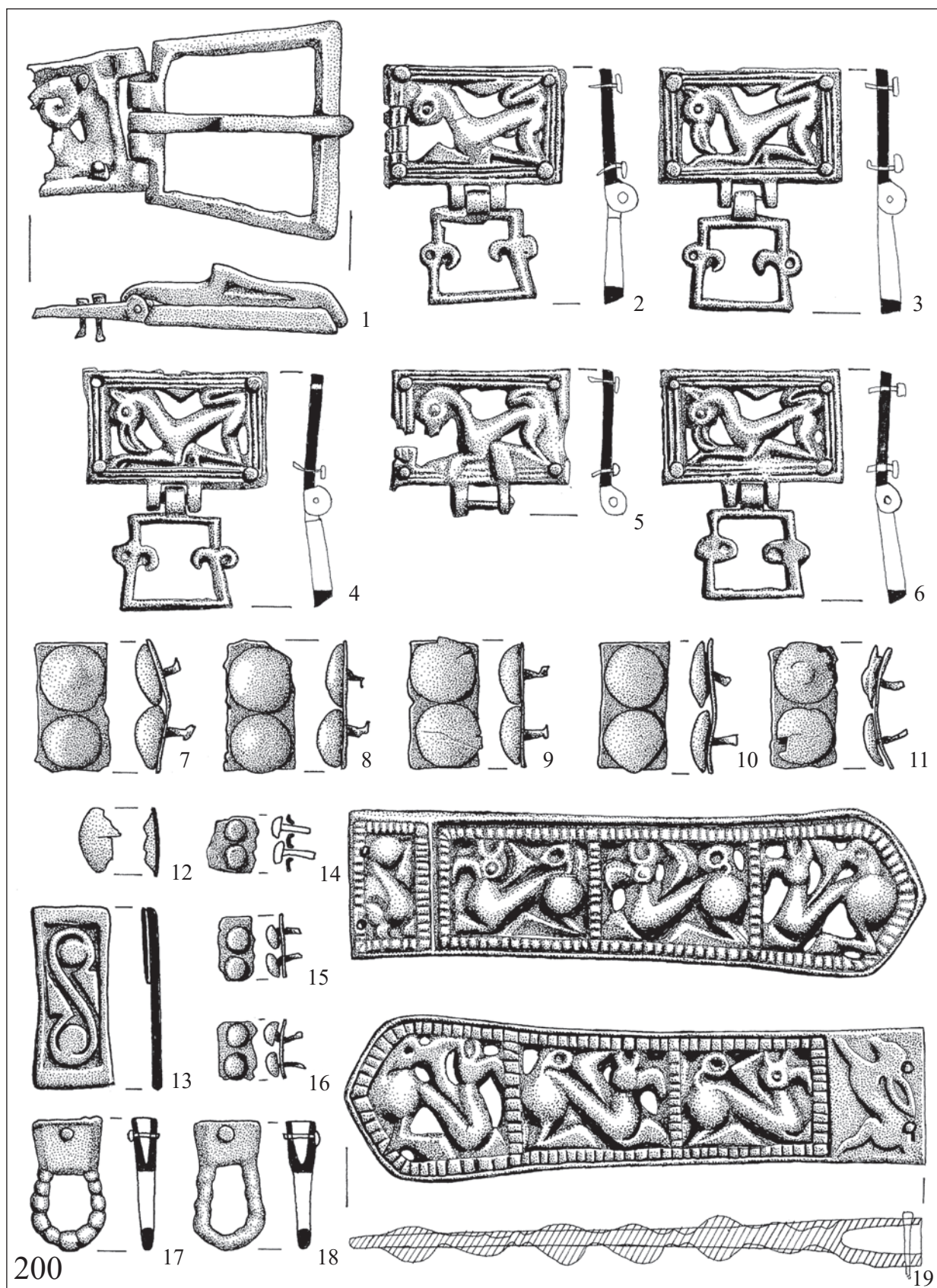
88. kép: Pitvaros. 1–15: 198. sír. M: 1: 1:5; 2–6: 1:1; 7–13, 15: 1:2; 14: 4:5

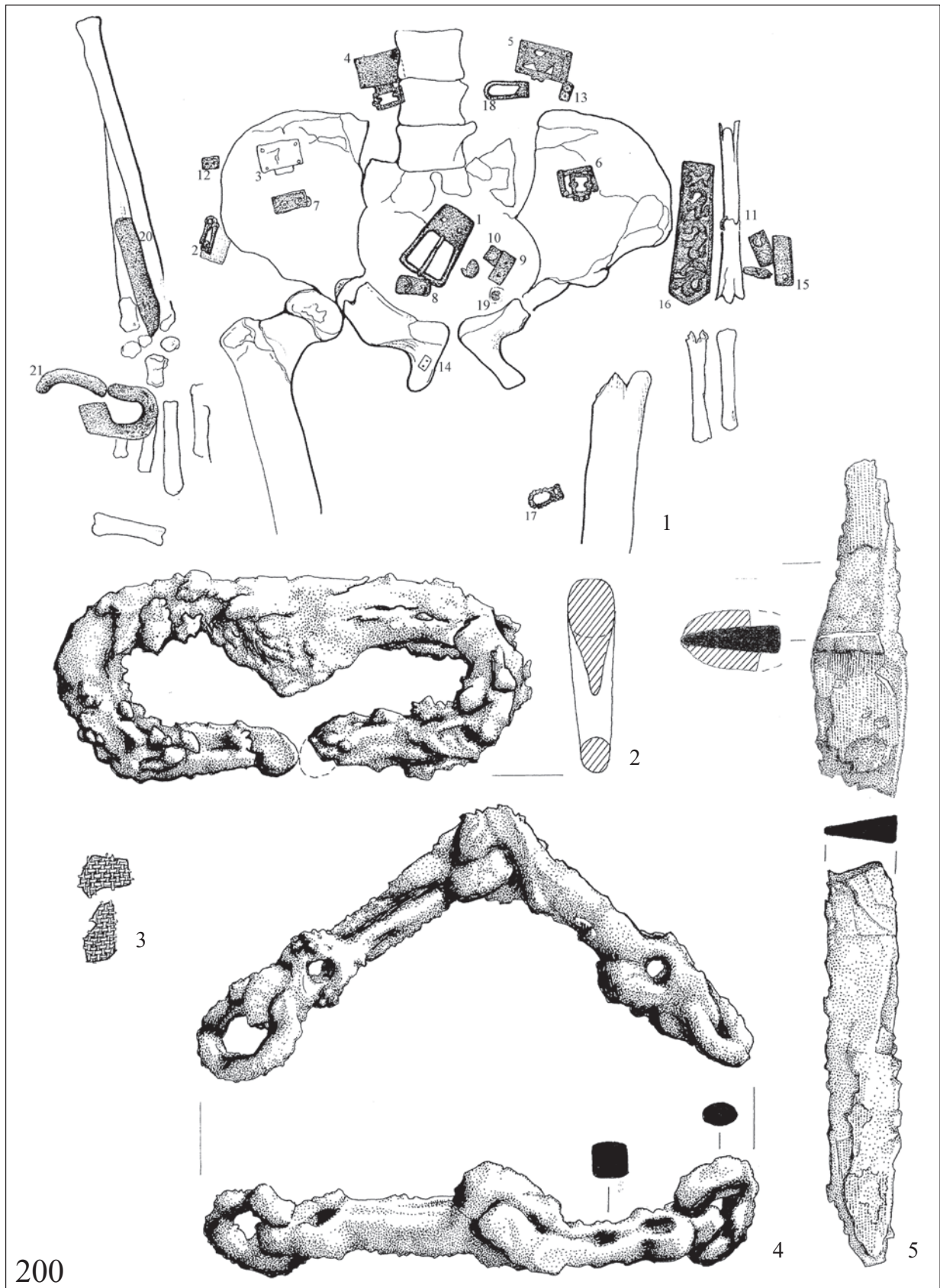
89. kép: Pitvaros. 1-4: 199. sír. M: 1-2: 1:1; 3-4: kb. 1:20

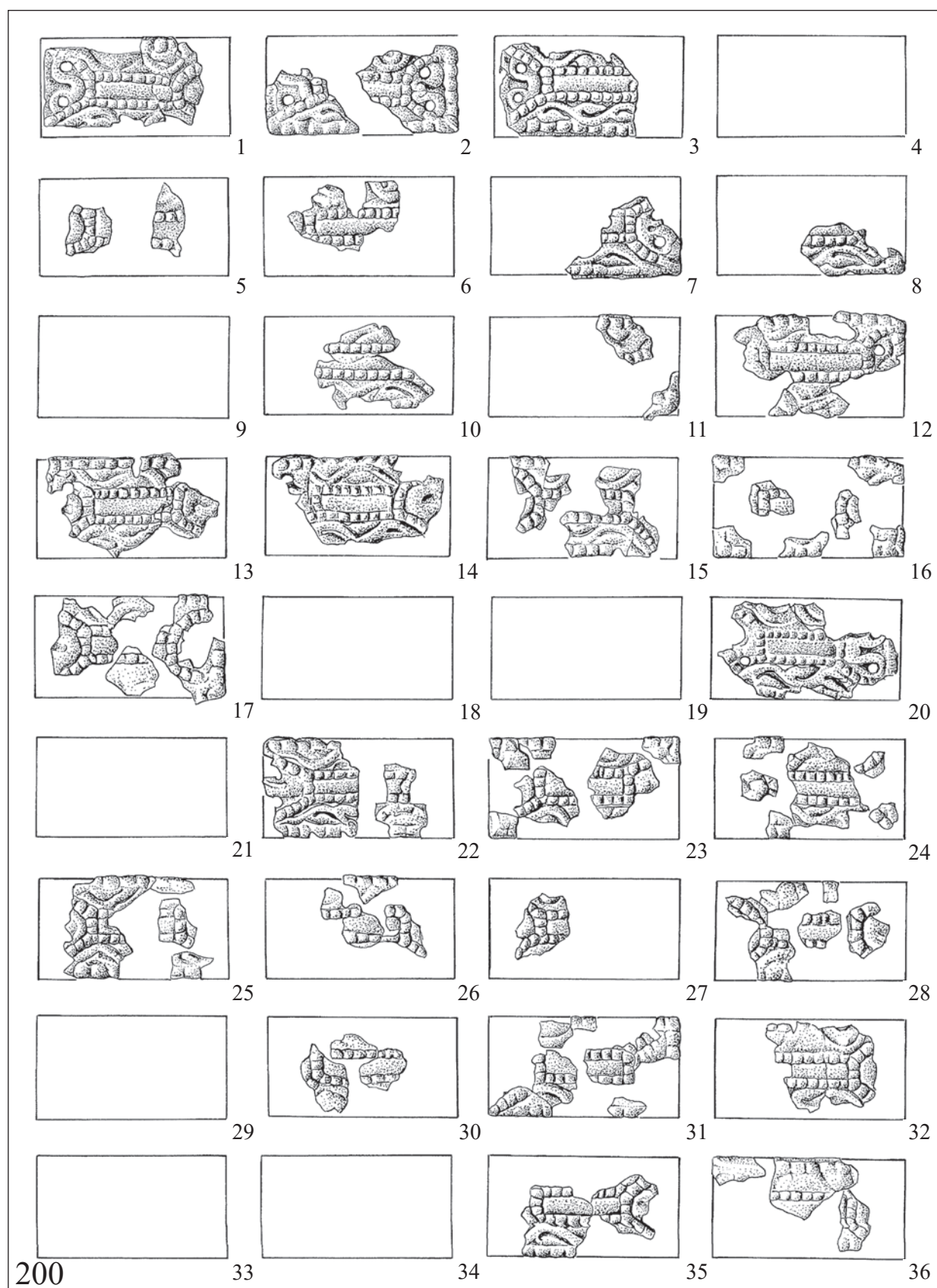
90. kép: Pitvaros. 1-11: 200. sér. M: 1: 1:20; 2-10: 1:2; 11: 1:1

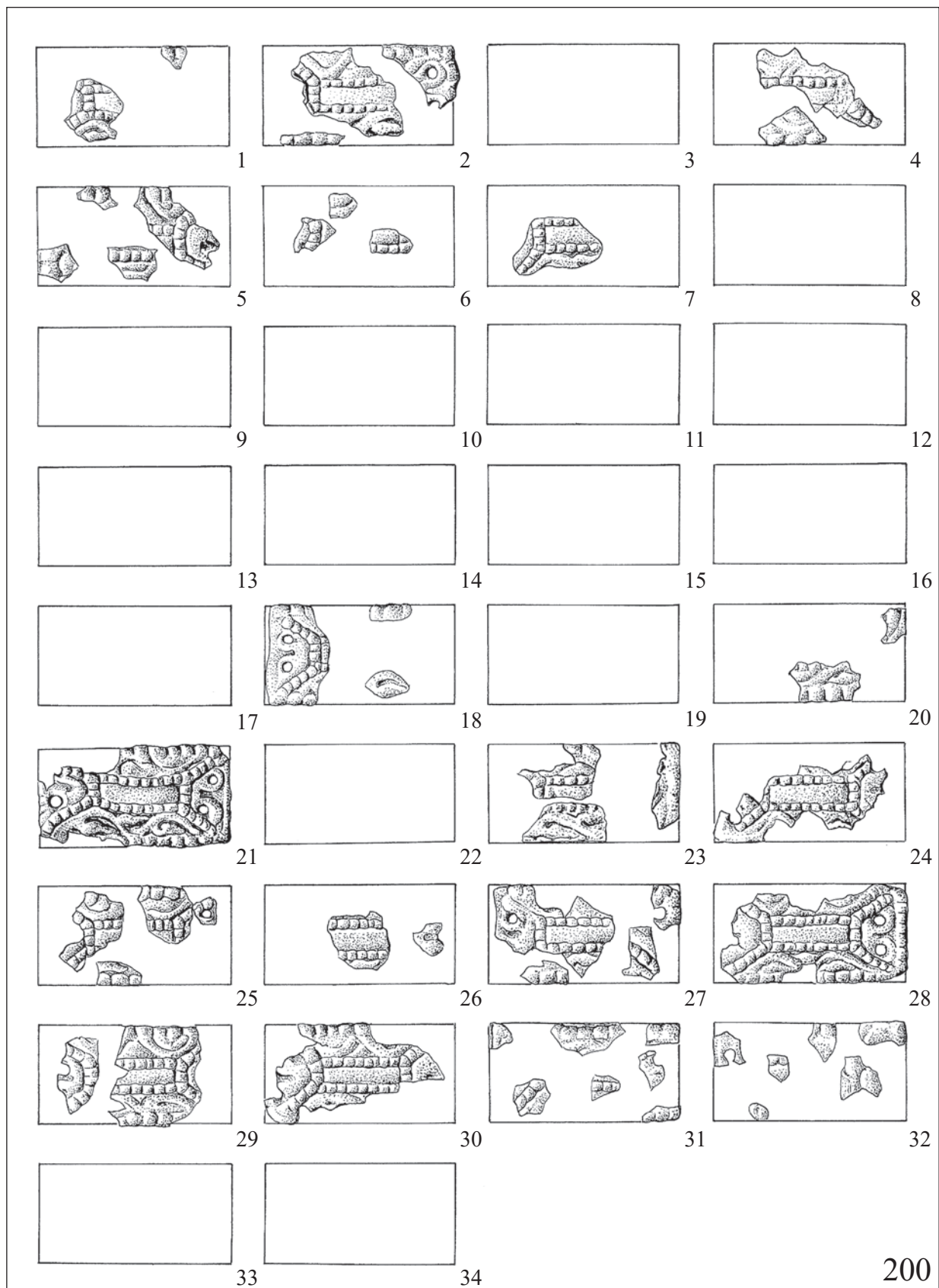
91. kép: Pitvaros. 1–19; 200. sér. M: 1:1

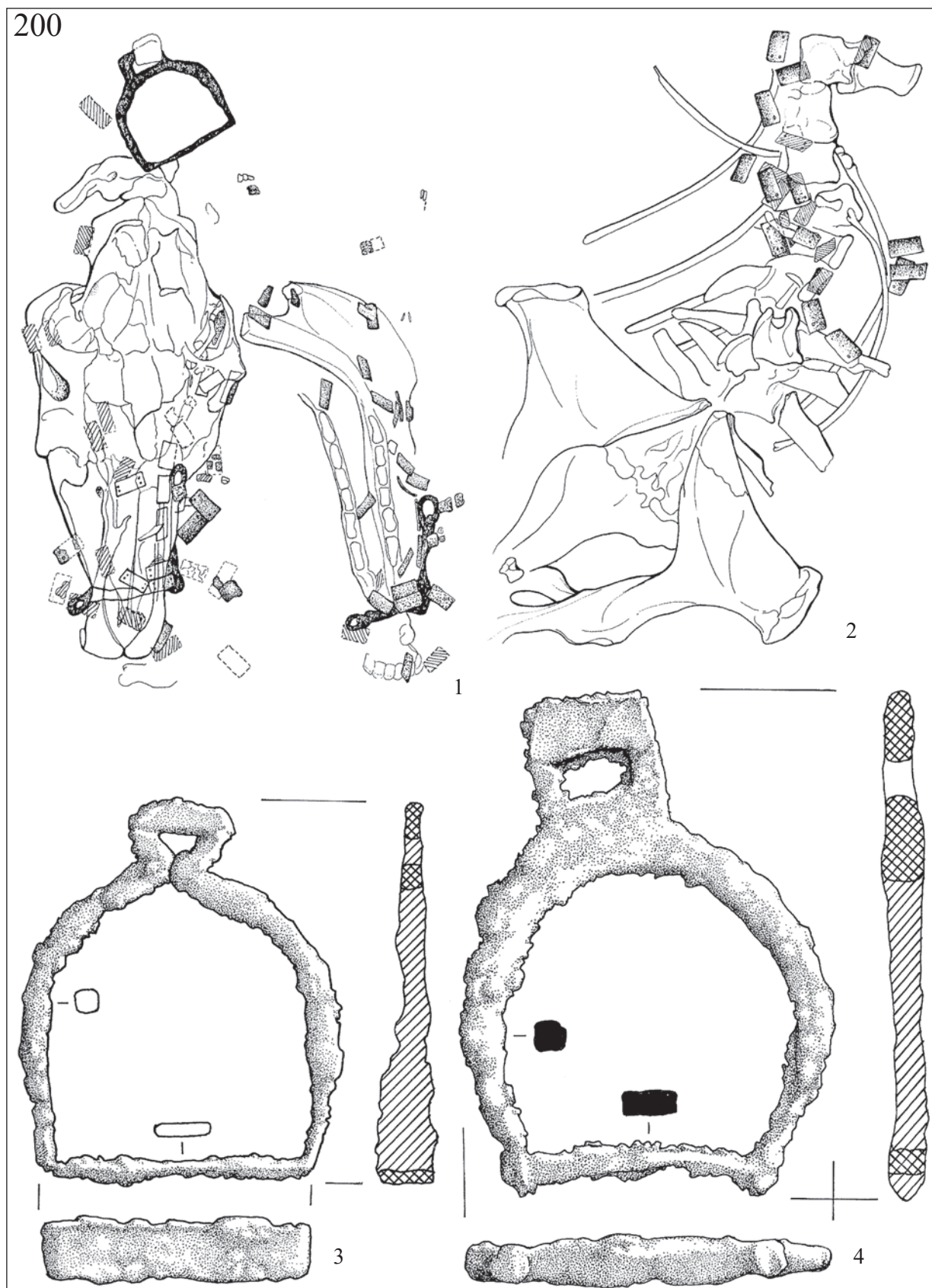
92. kép: Pitvaros. 1–5: 200. sír. M: 1: 1:4; 2–3, 5: 1:1; 4: 1:2

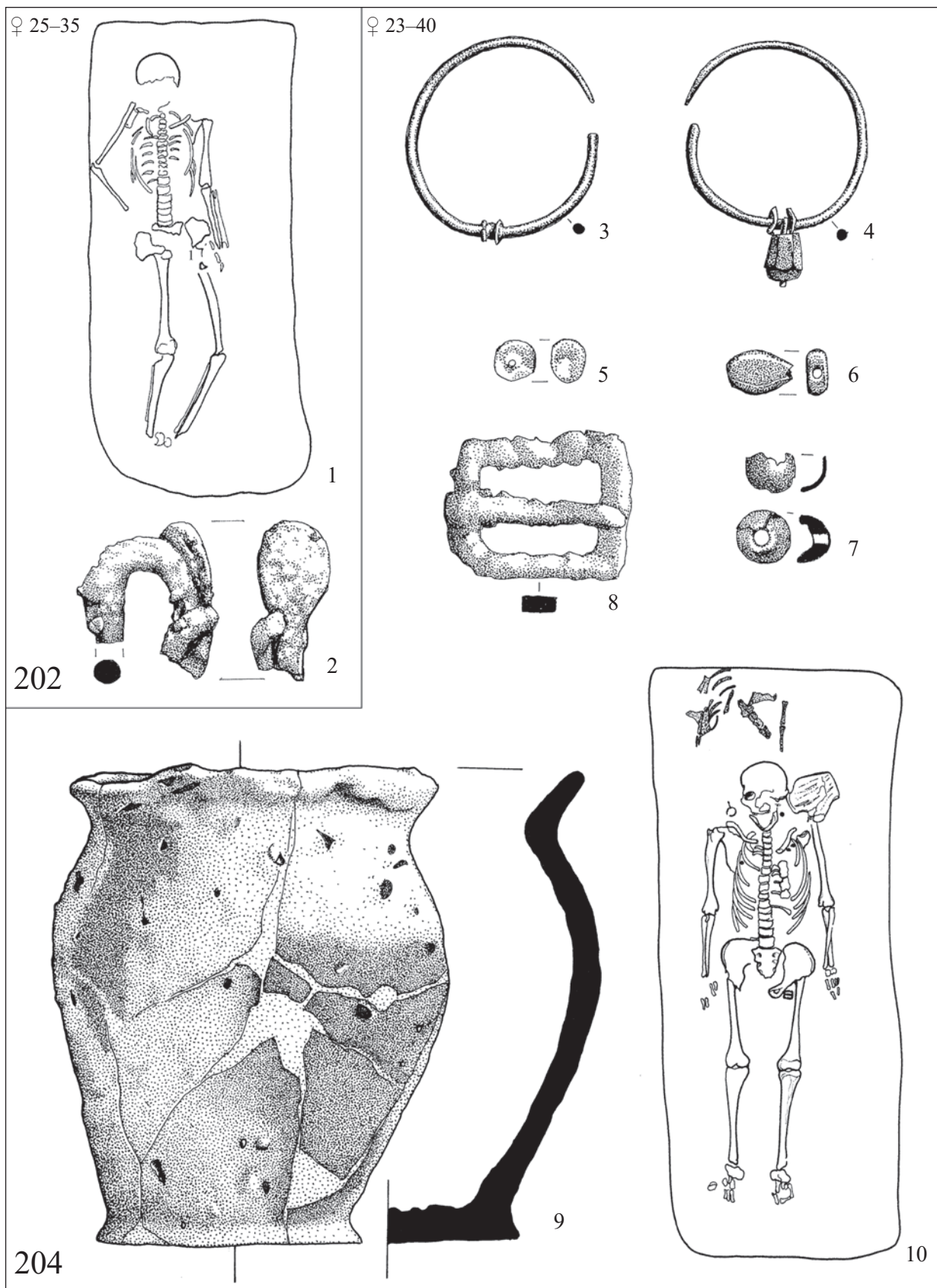
93. kép: Pitvaros. 1–36: 200. sír. M: 1:1

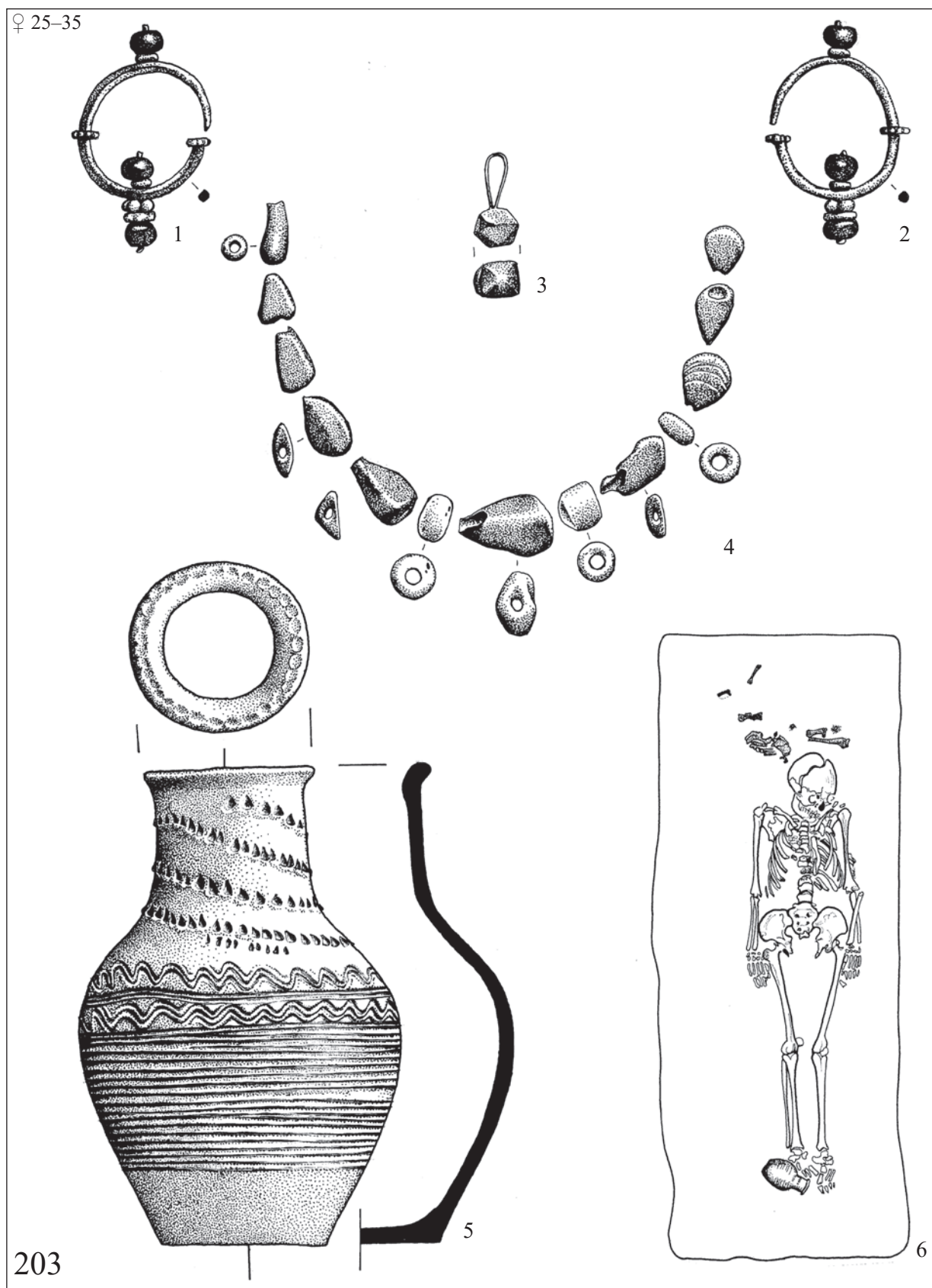
94. kép: Pitvaros. 1–34: 200. sír. M: 1:1

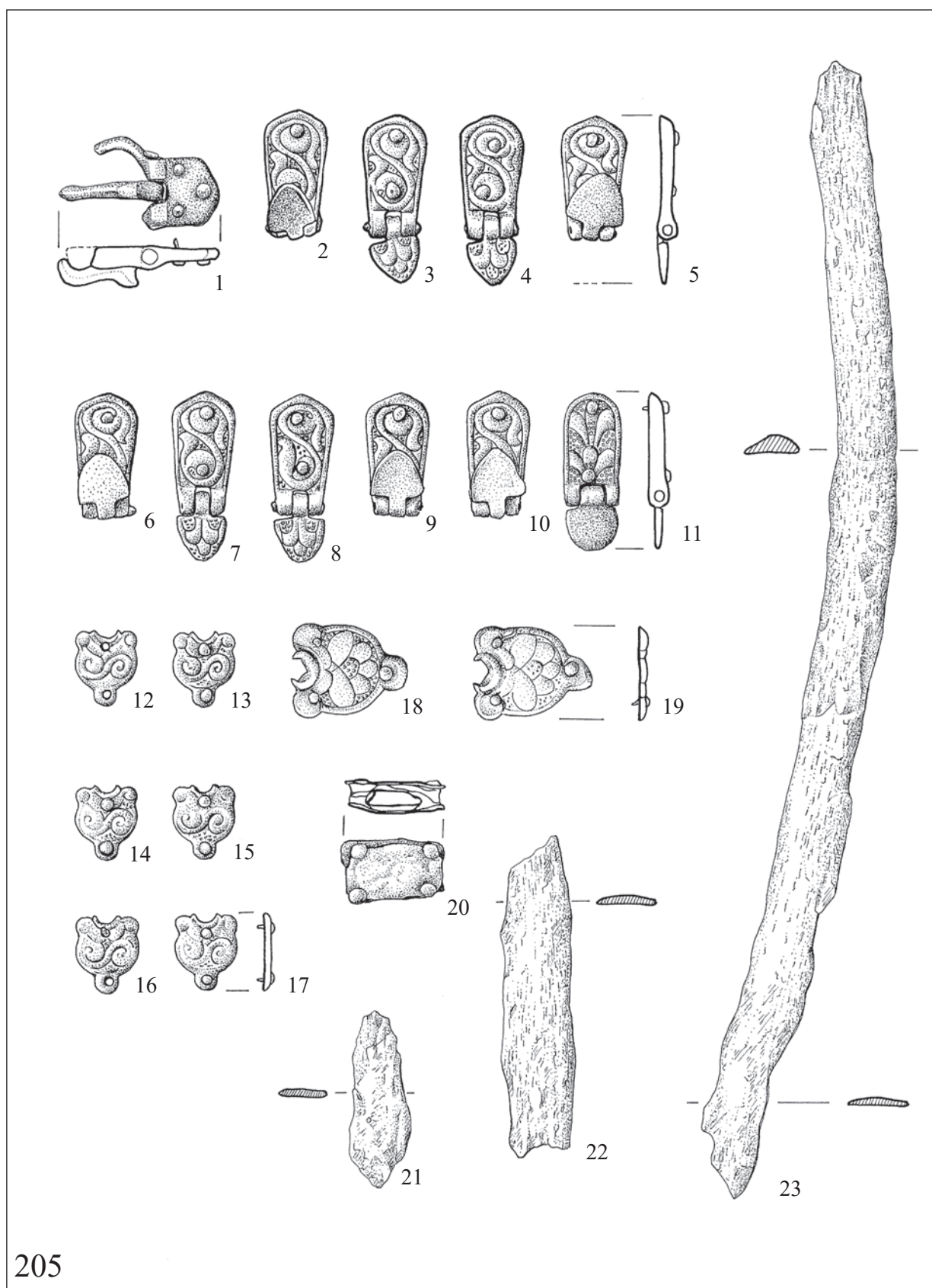
95. kép: Pitvaros. 1–4: 200. sír. M: 1–2: 1:6; 3–4: 1:2

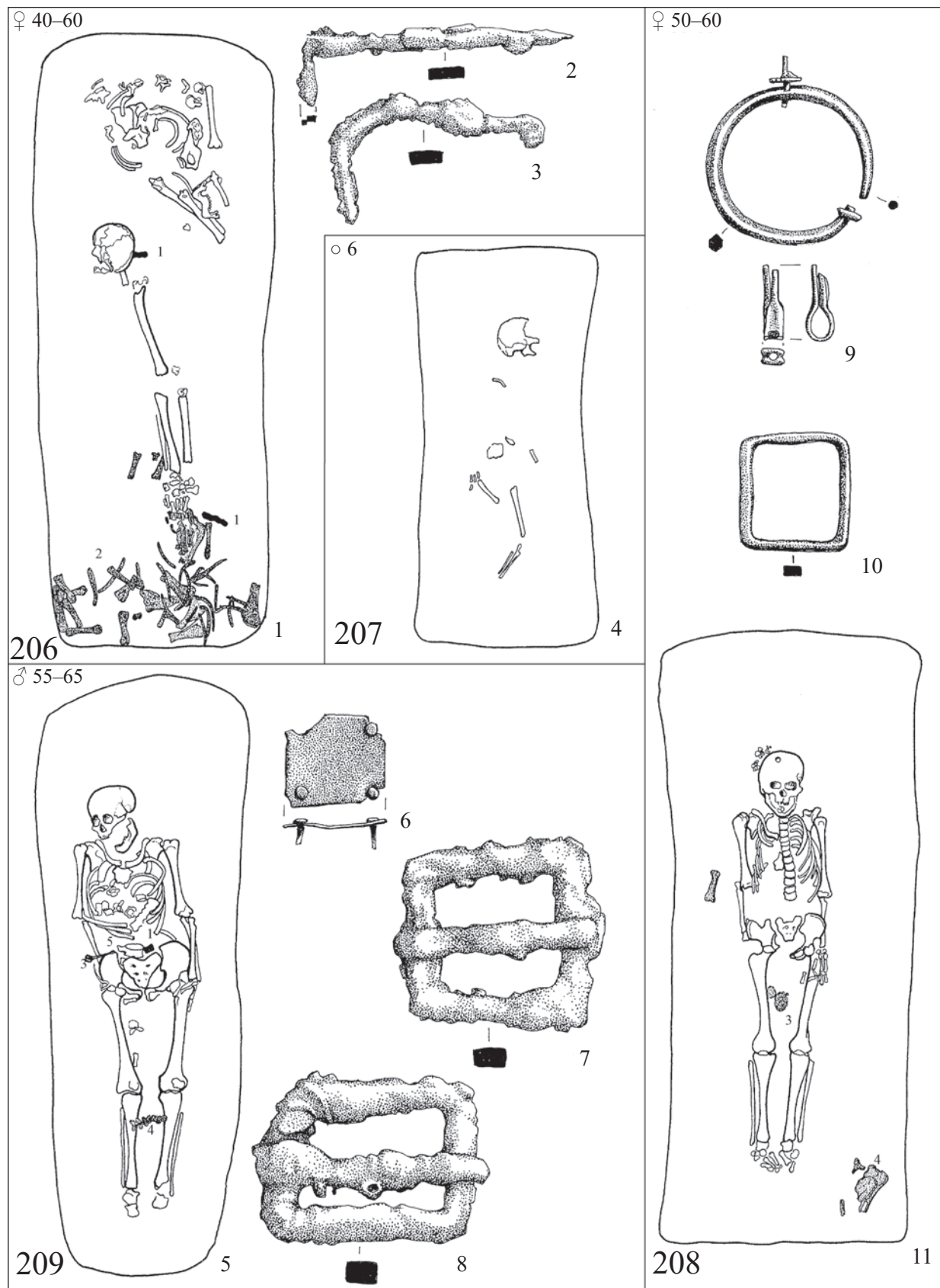
96. kép: Pitvaros. 1-2: 202. sír; 3-10: 204. sír. M: 1, 10: 1:20; 2-7: 1:1; 9: 1:2

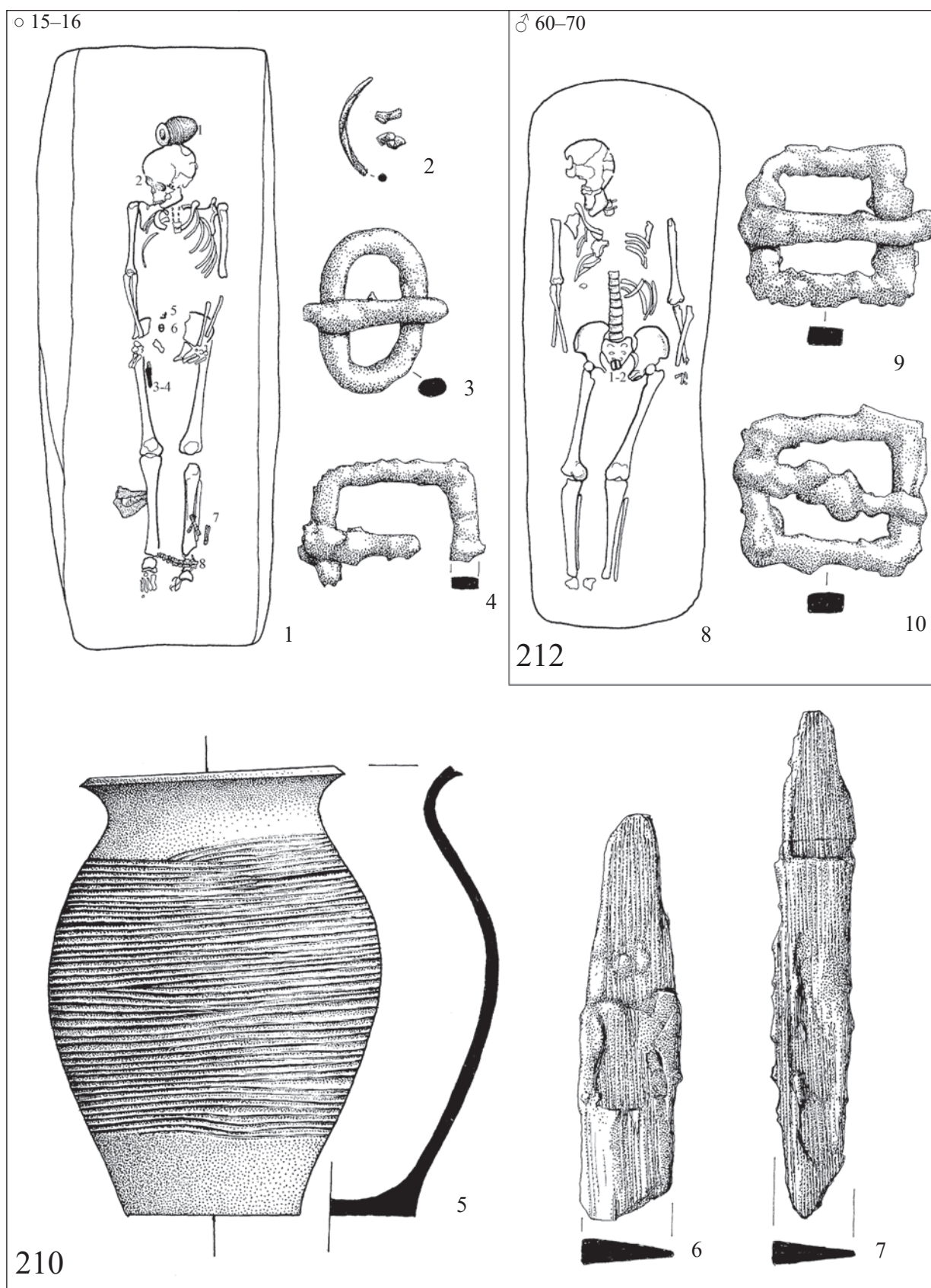
97. kép: Pitvaros. 1-6: 203. sír. M: 1-4: 1:1; 5: 1:2; 6: 1:20

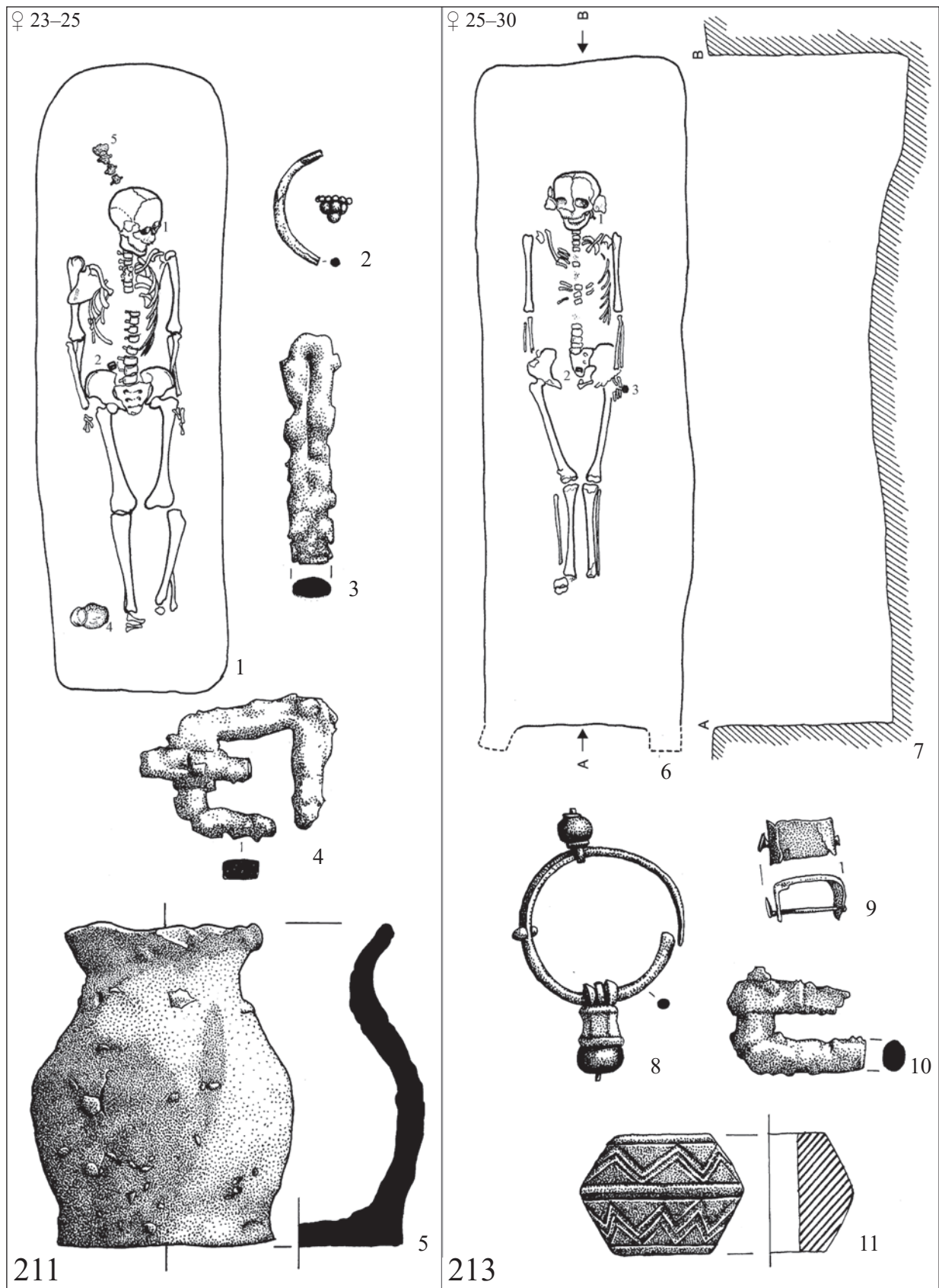
99. kép: Pitvaros. 1–23: 205. sír. M: 1:1

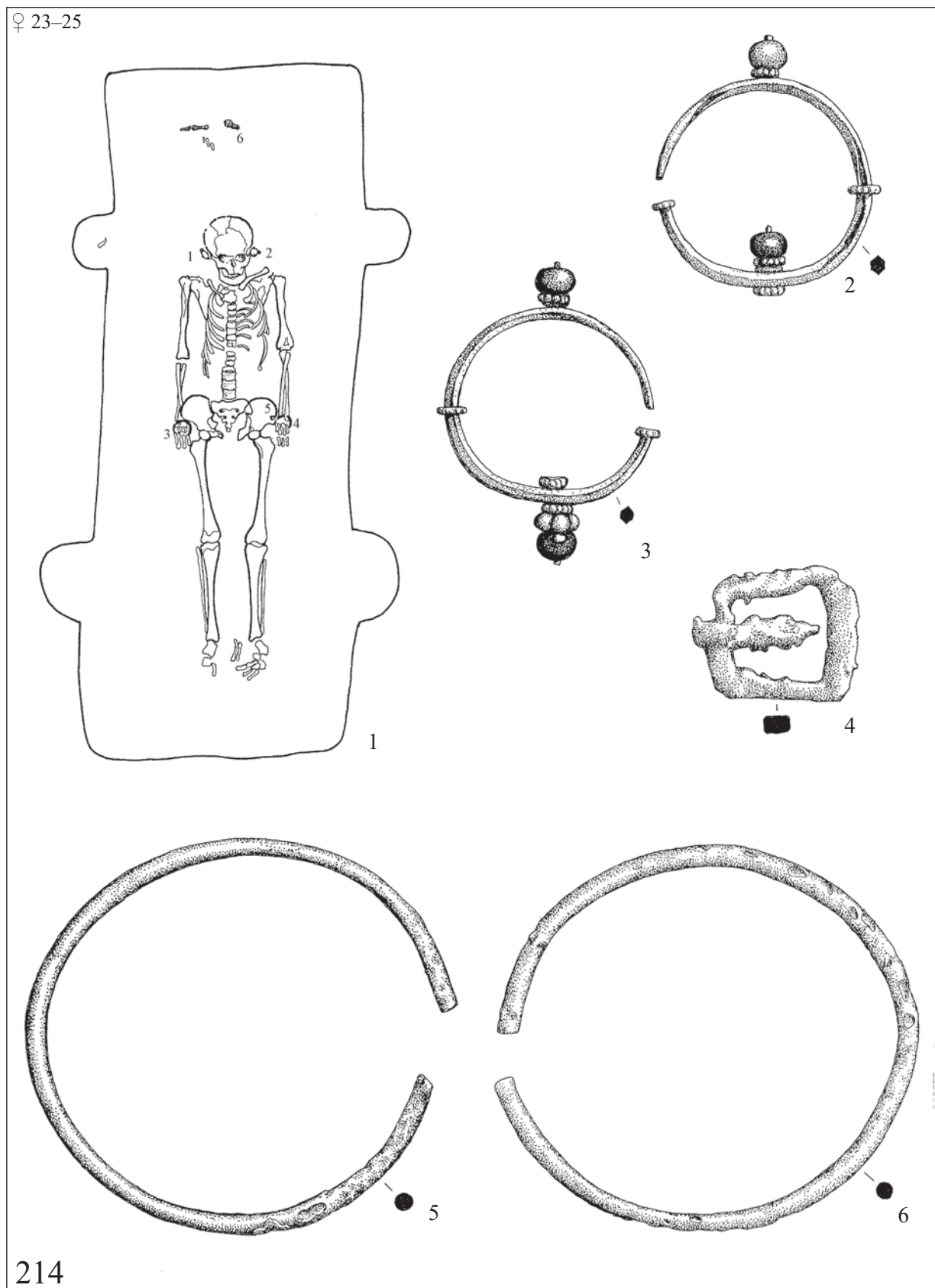
100. kép: Pitvaros. 1-3: 206. sír; 4: 207. sír; 5-8: 209. sír; 9-11: 208. sír.
 M: 1, 4-5, 11: 1:20; 2-3: 1:2; 6-10: 1:1

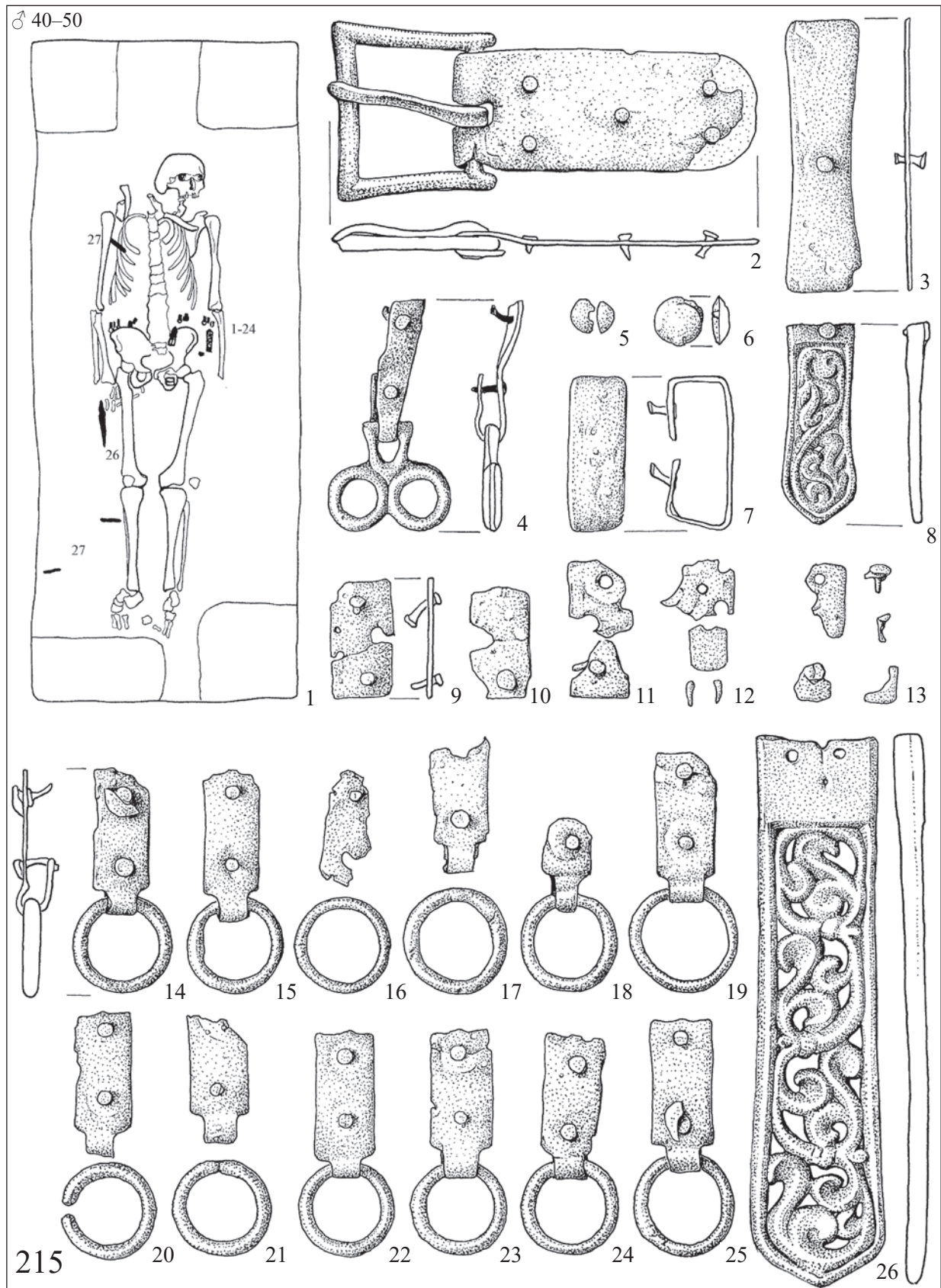
101. kép: Pitvaros. 1-7: 210. sír; 8-10: 212. sír. M: 1, 8: 1:20; 2-4, 6-7, 9-10: 1:1; 5: 1:2

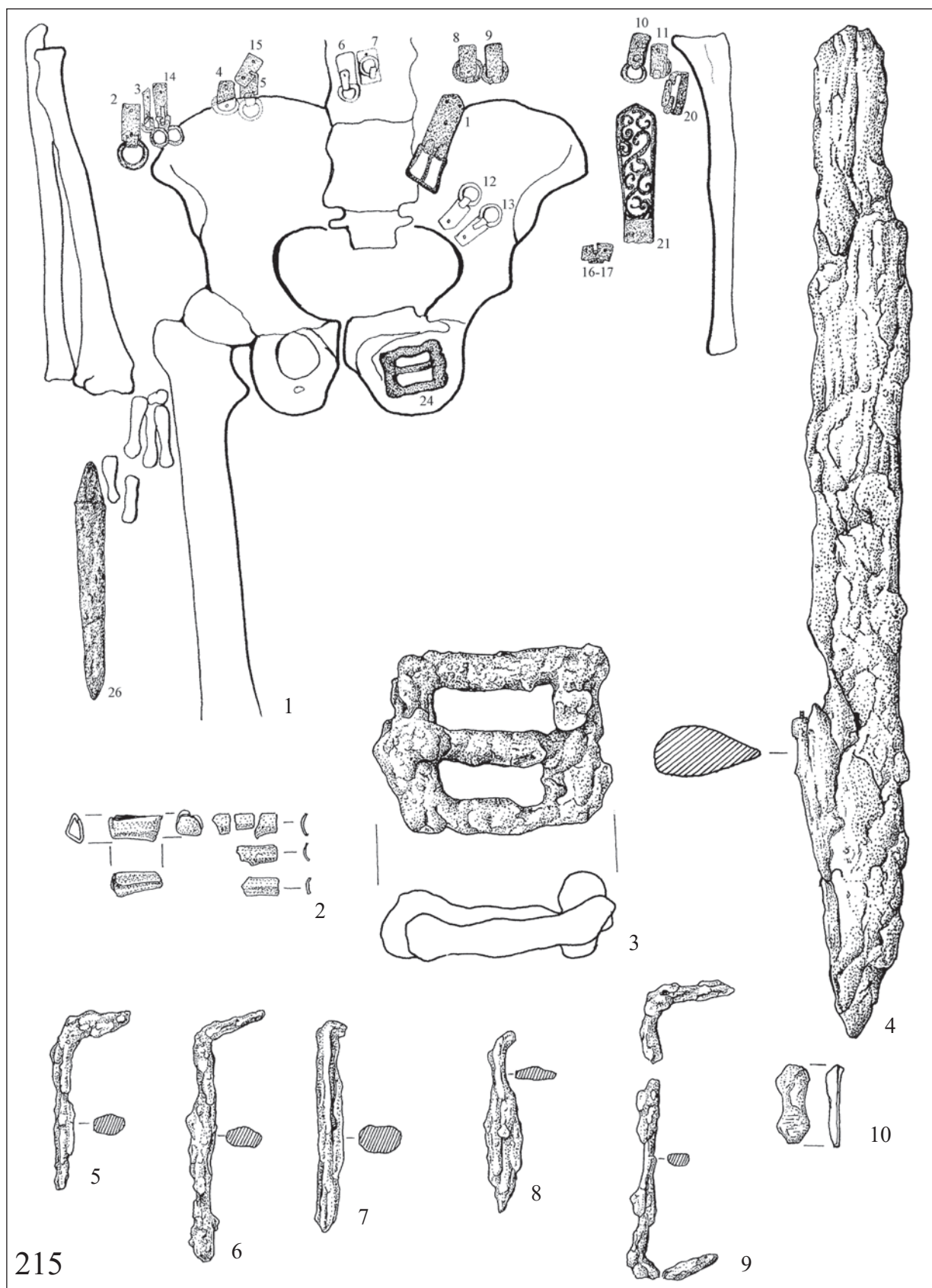
102. kép: Pitvaros. 1-5: 211. sír; 6-11: 213. sír. M: 1, 6-7: 1:20; 2-4, 8-11: 1:1; 5: 1:2

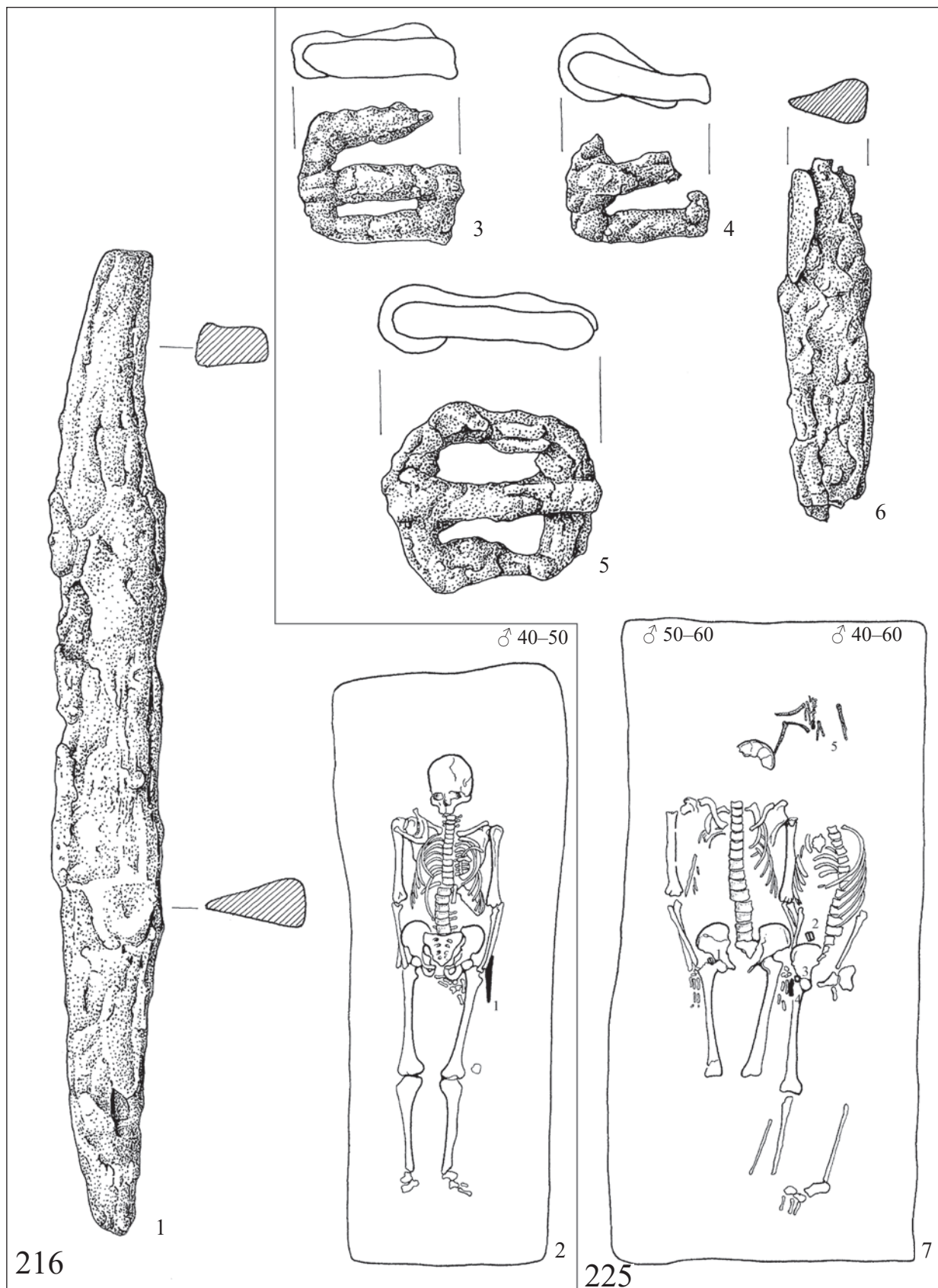
103. kép: Pitvaros. 1-6: 214. sír. M: 1: 1:20; 2-6: 1:1

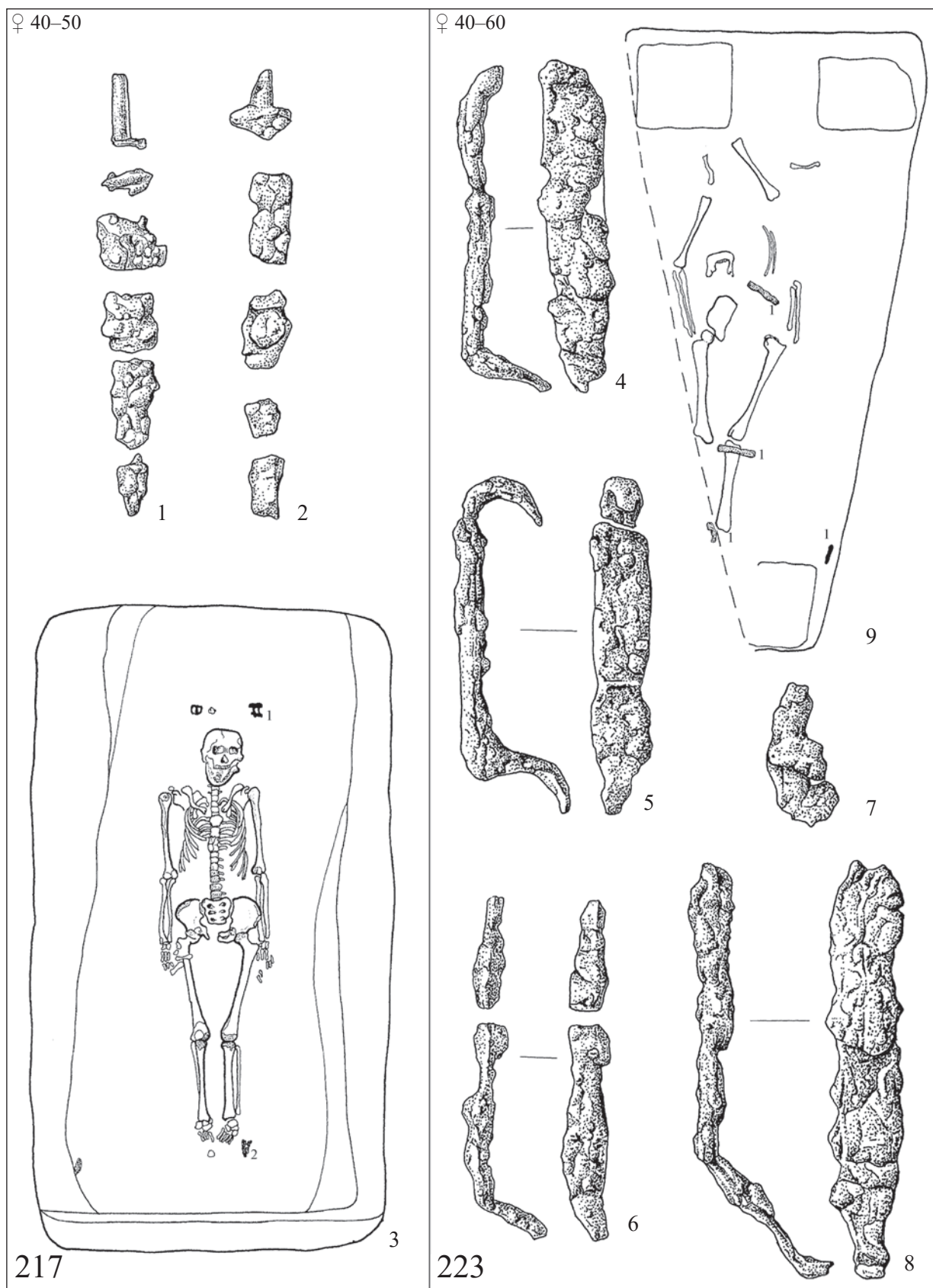
104. kép: Pitvaros. 1-26: 215. sír. M: 1: 1:20; 2-26: 1:1

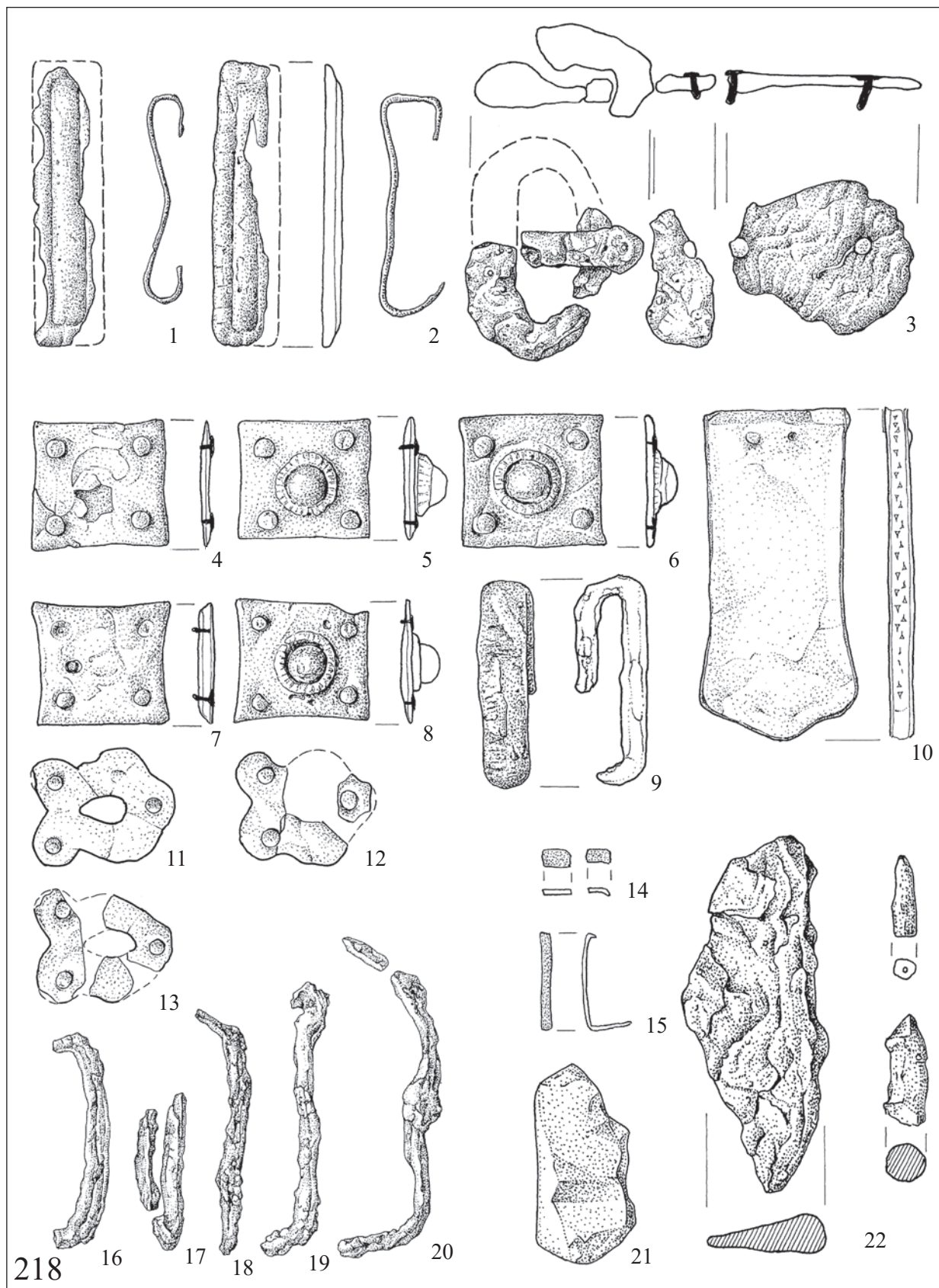
105. kép: Pitvaros. 1–10: 215. sír. M: 1: 1:4; 2–4: 1:1; 5–10: 1:2

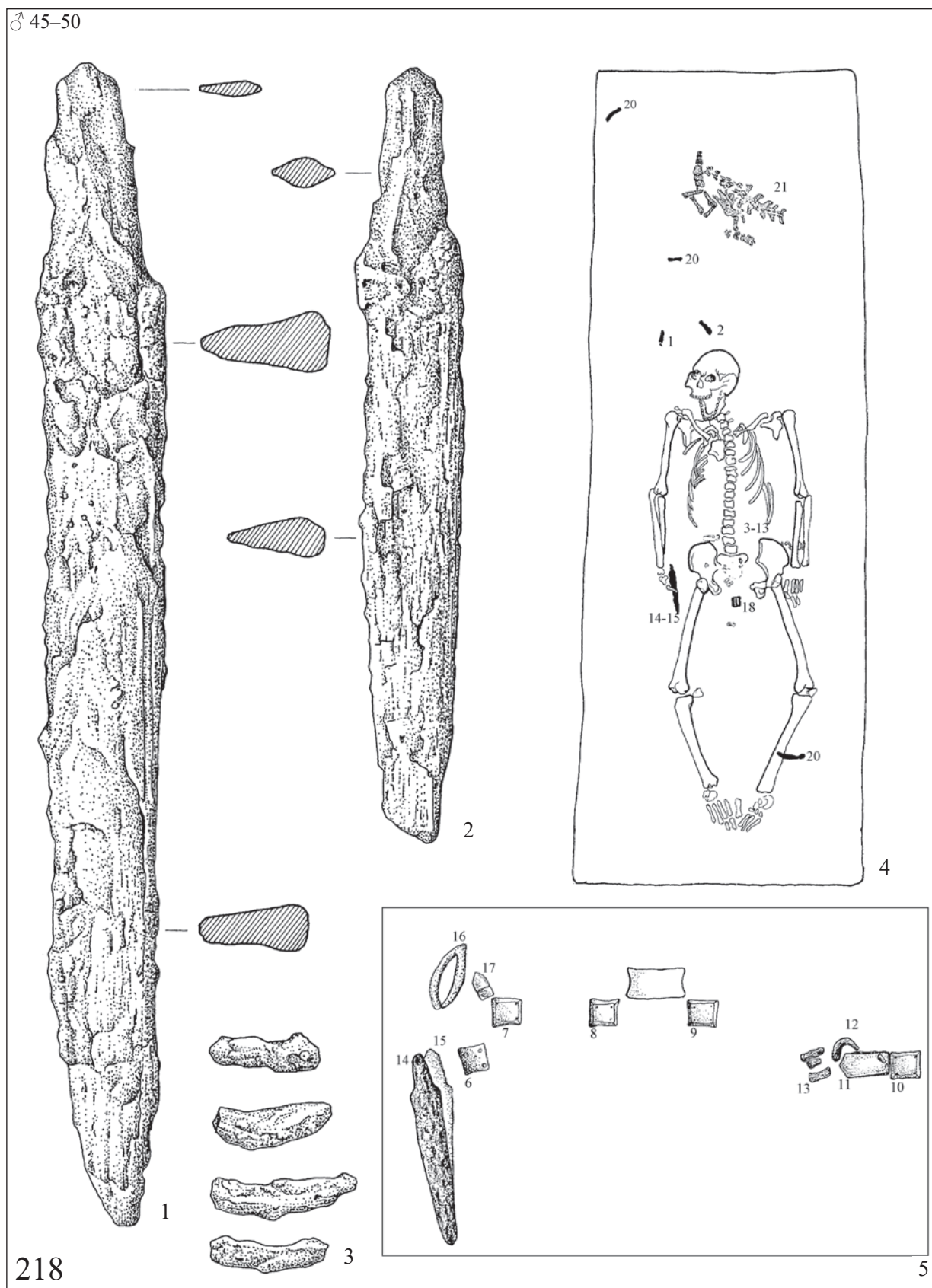
106. kép: Pitvaros. 1-2: 216. sír; 3-7: 225. sír. M: 1, 3-6: 1:1; 2, 7: 1:20

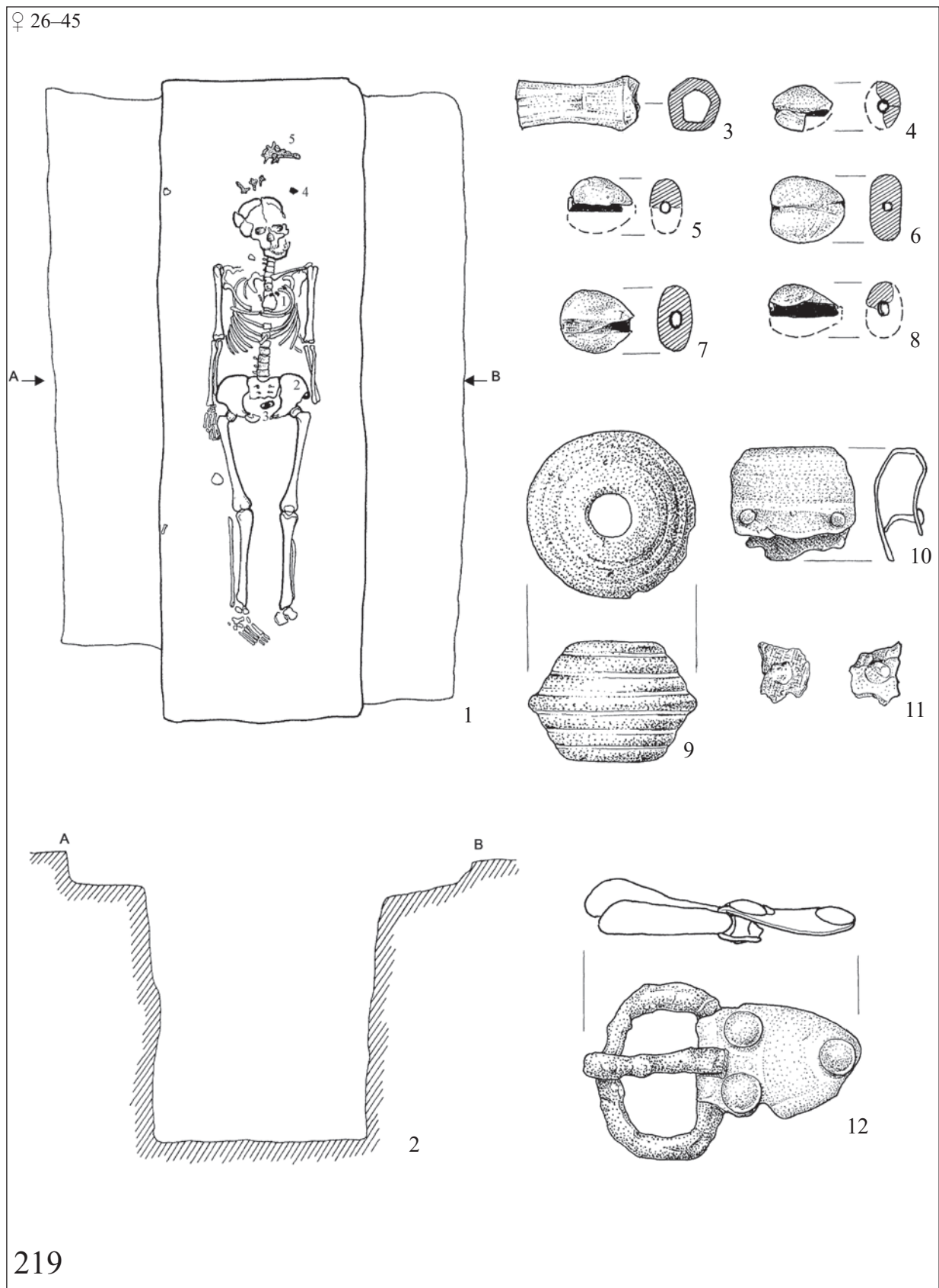
107. kép: Pitvaros. 1-3: 217. sír; 4-8: 223. sír. M: 1-2, 7: 1:1; 3, 9: 1:20

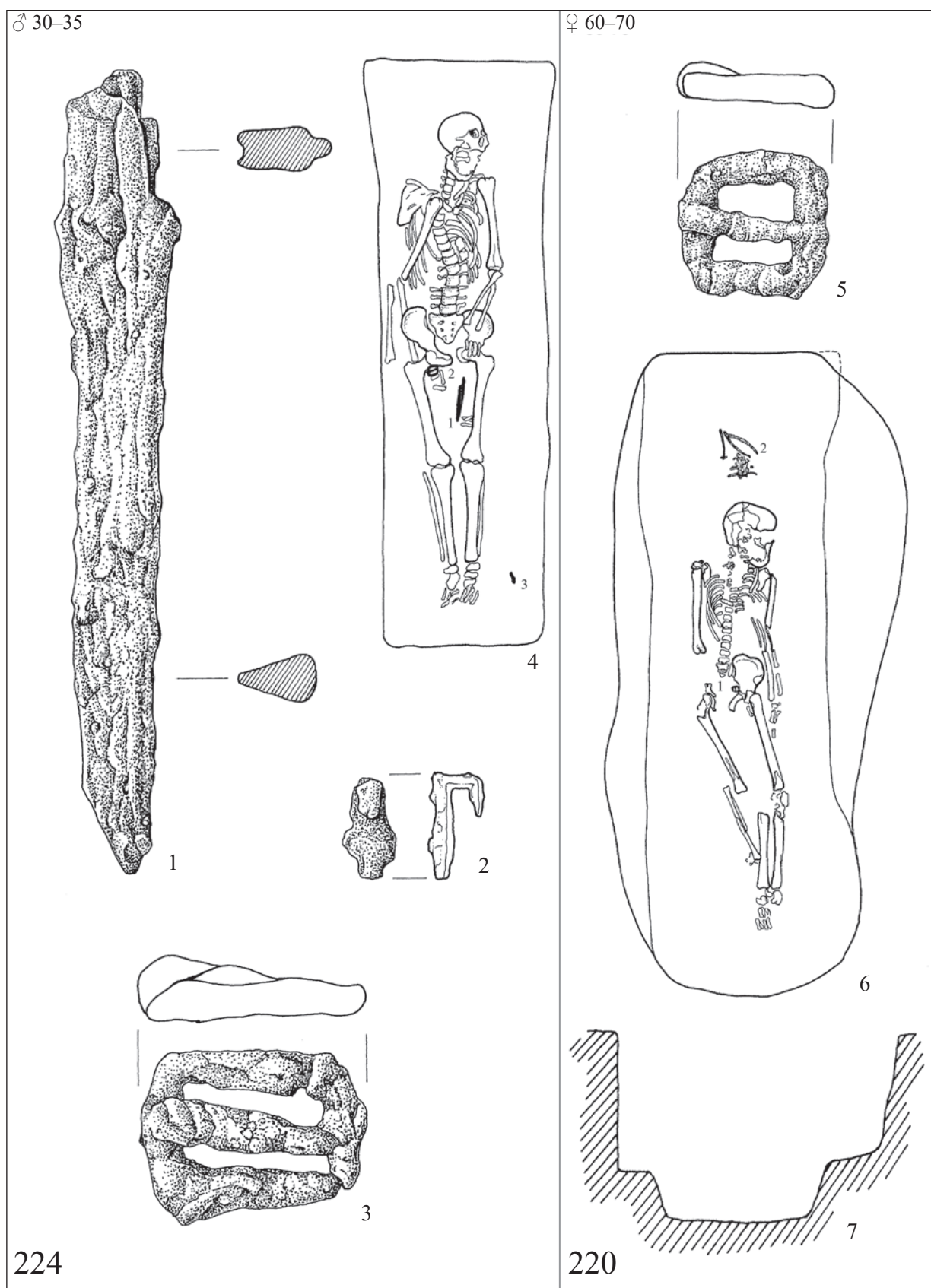
108. kép: Pitvaros. 1-22: 218. sír. M: 1-15, 21-22: 1:1; 16-20: 1:2

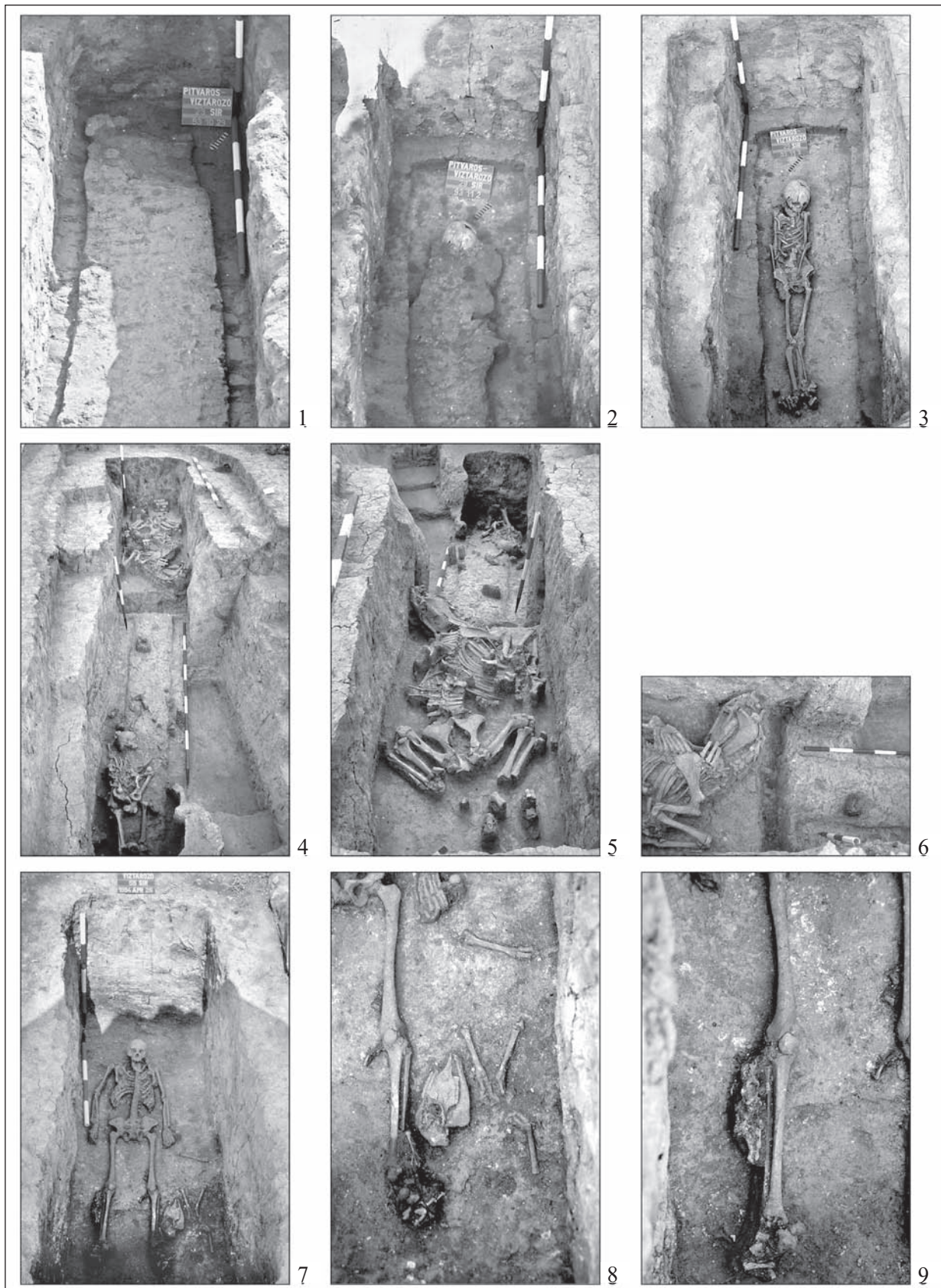
109. kép: Pitvaros. 1-5: 218. sír. 1-3: 1:1; 4: 1:20; 5: 1:5

110. kép: Pitvaros. 1-12: 219. sír. M: 1-2: 1:20; 3-12: 1:1

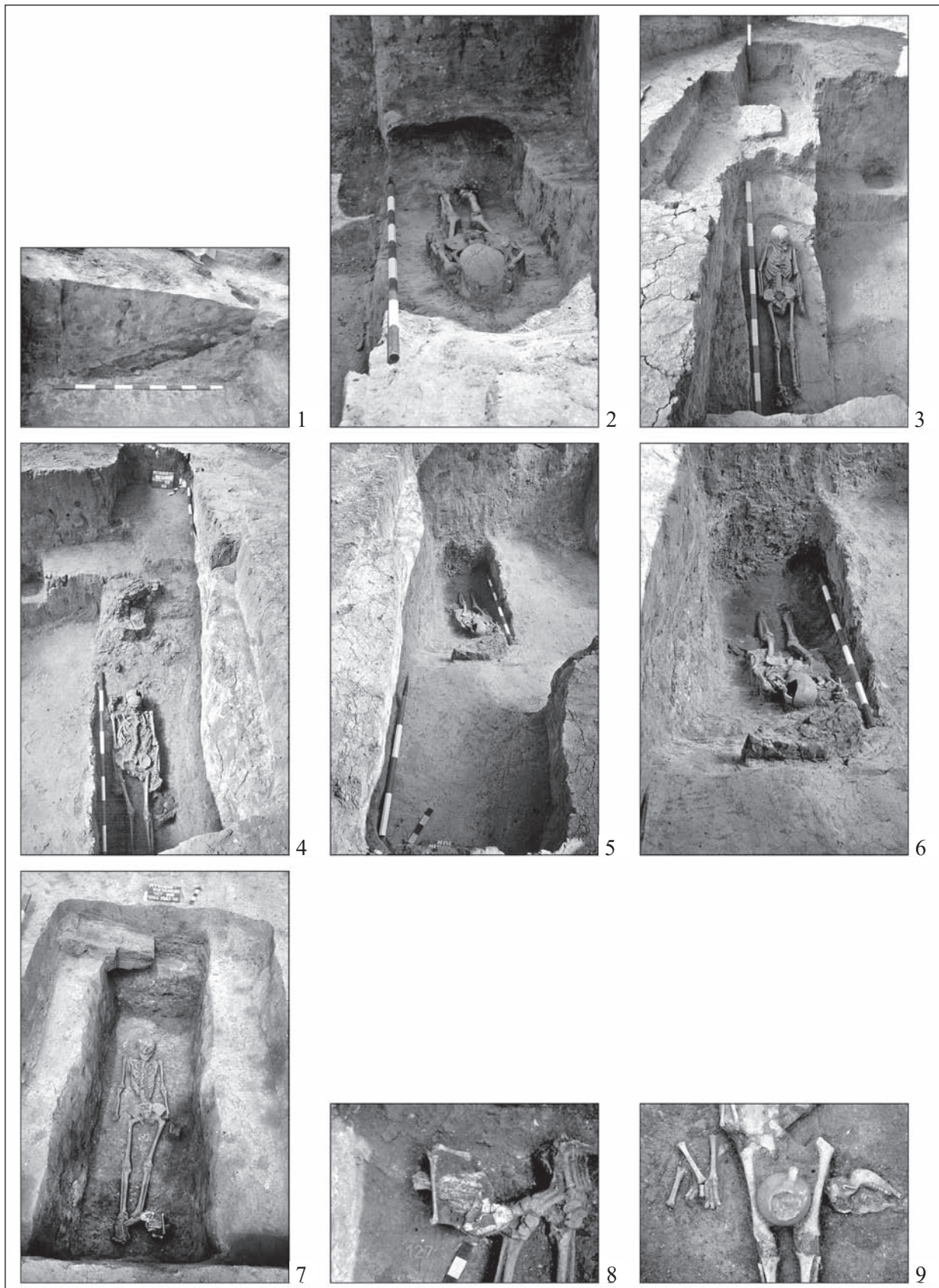
III. kép: Pitvaros. 1-3: 224. sír; 5-7: 220. sír. M: 1-3, 5: 1:1; 4, 6-7: 1:20

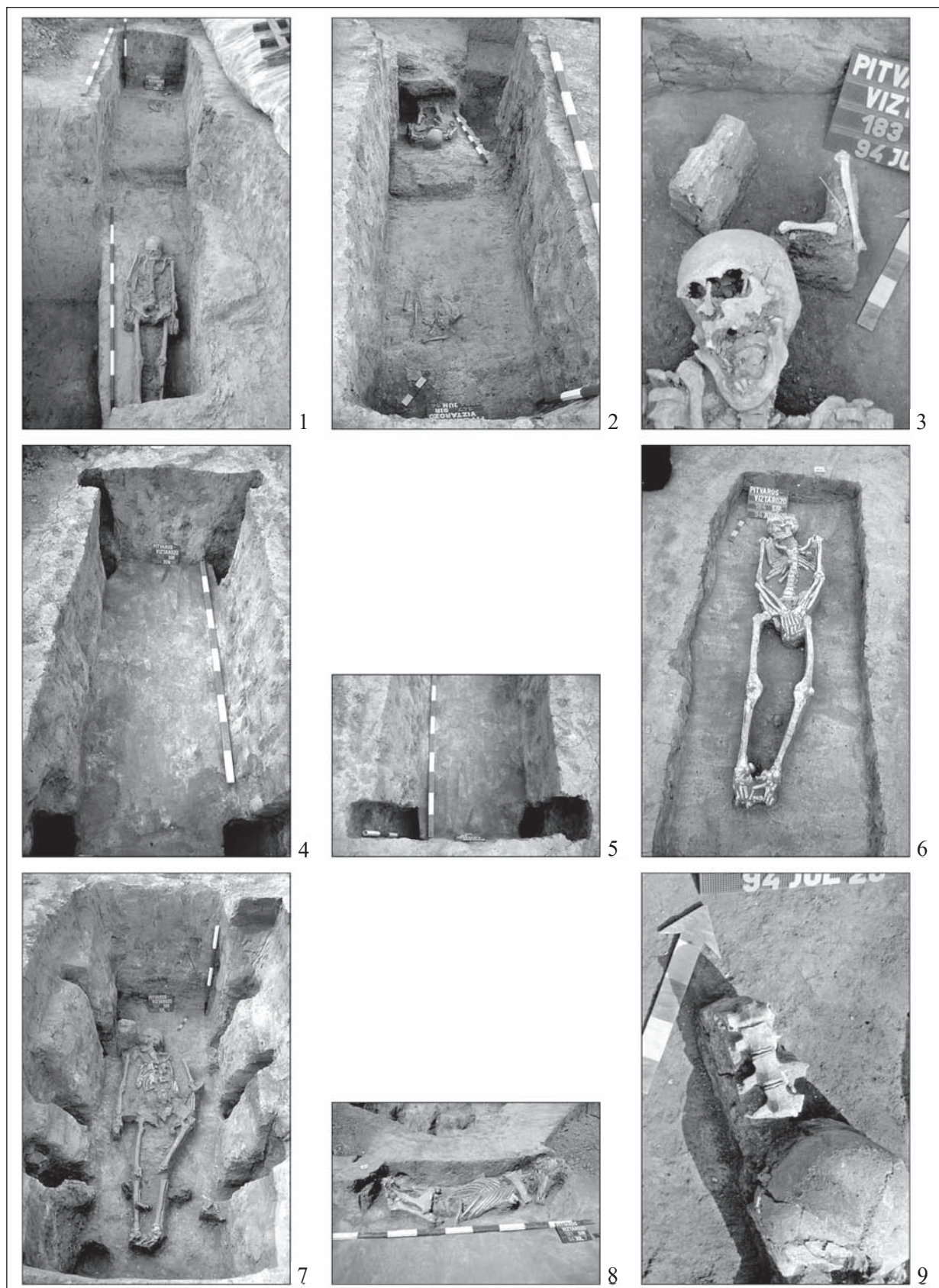
112. kép: Pitvaros. 1–3: 29. sír; 4–6: 51. sír; 7–9: 55. sír

113. kép: Pitvaros. 1–2: 72. sír; 3: 93. sír; 4: 96. sír; 5: 100. sír; 6: 113. sír; 7–9: 116. sír

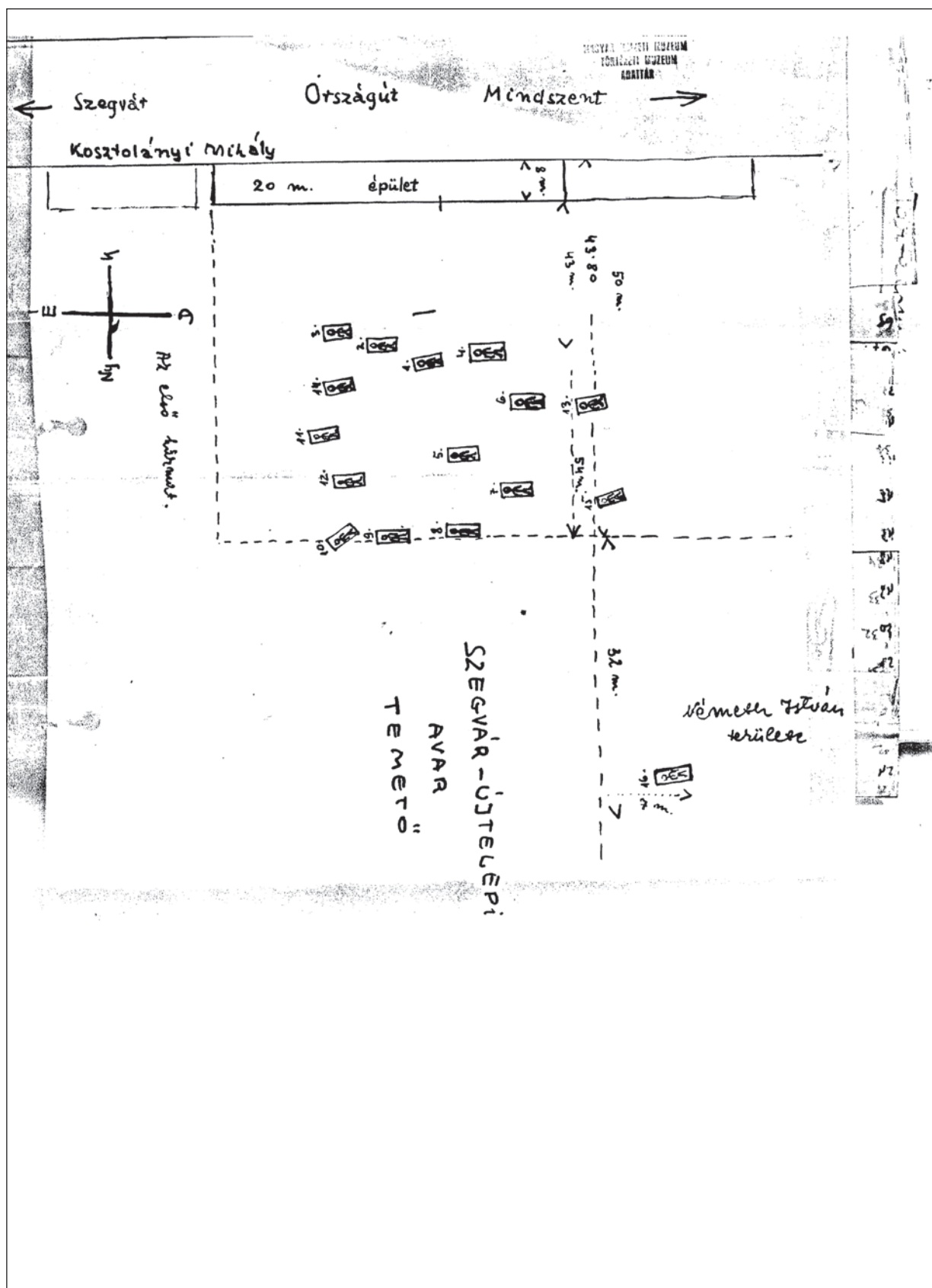
114. kép: Pitvaros. 1–3: 124. sír; 4–6: 125. sír; 7–8: 127. sír; 9: 135. sír

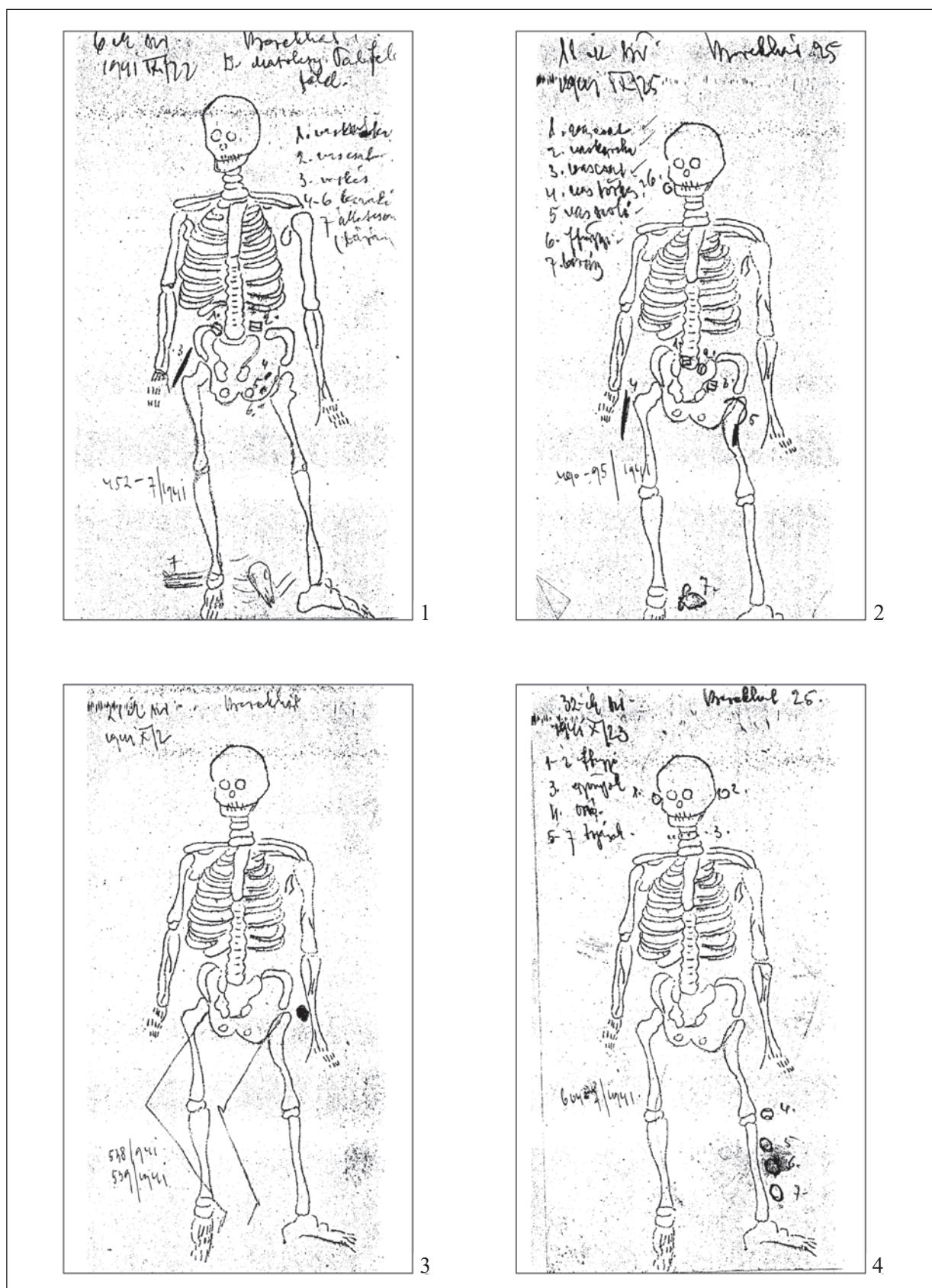
115. kép: Pitvaros. 1–2: 147. sír; 3: 183. sír; 4–5: 160. sír; 6: 184. sír; 7: 167. sír; 8: 181. sír; 9: 211. sír

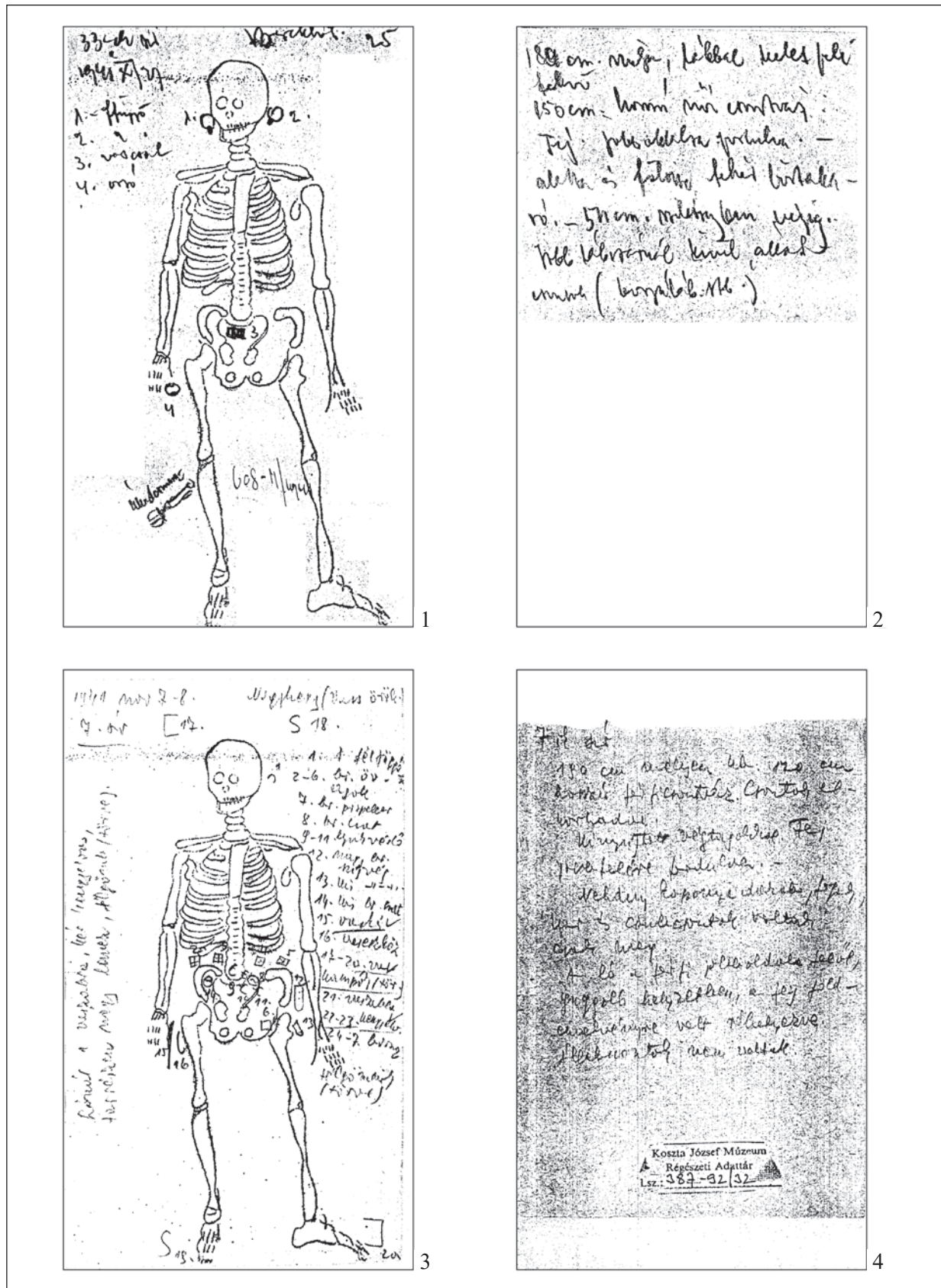
116. kép: Pitvaros. 1–3: 200. sír; 4–5: 214. sír; 6–7: 203. sír; 8–9: 218. sír

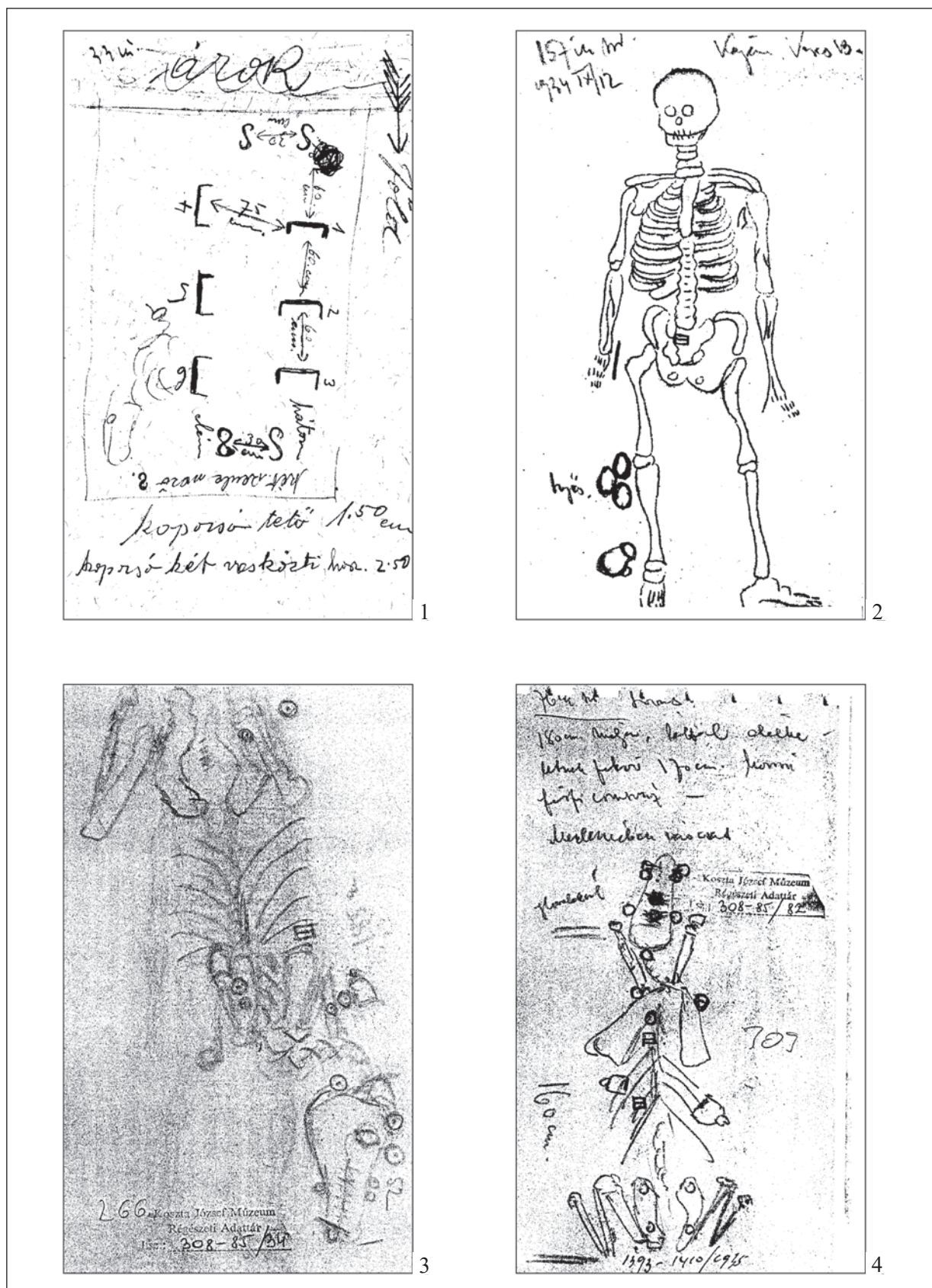
117. kép: Szegvár-Újtelep. A temető térképe

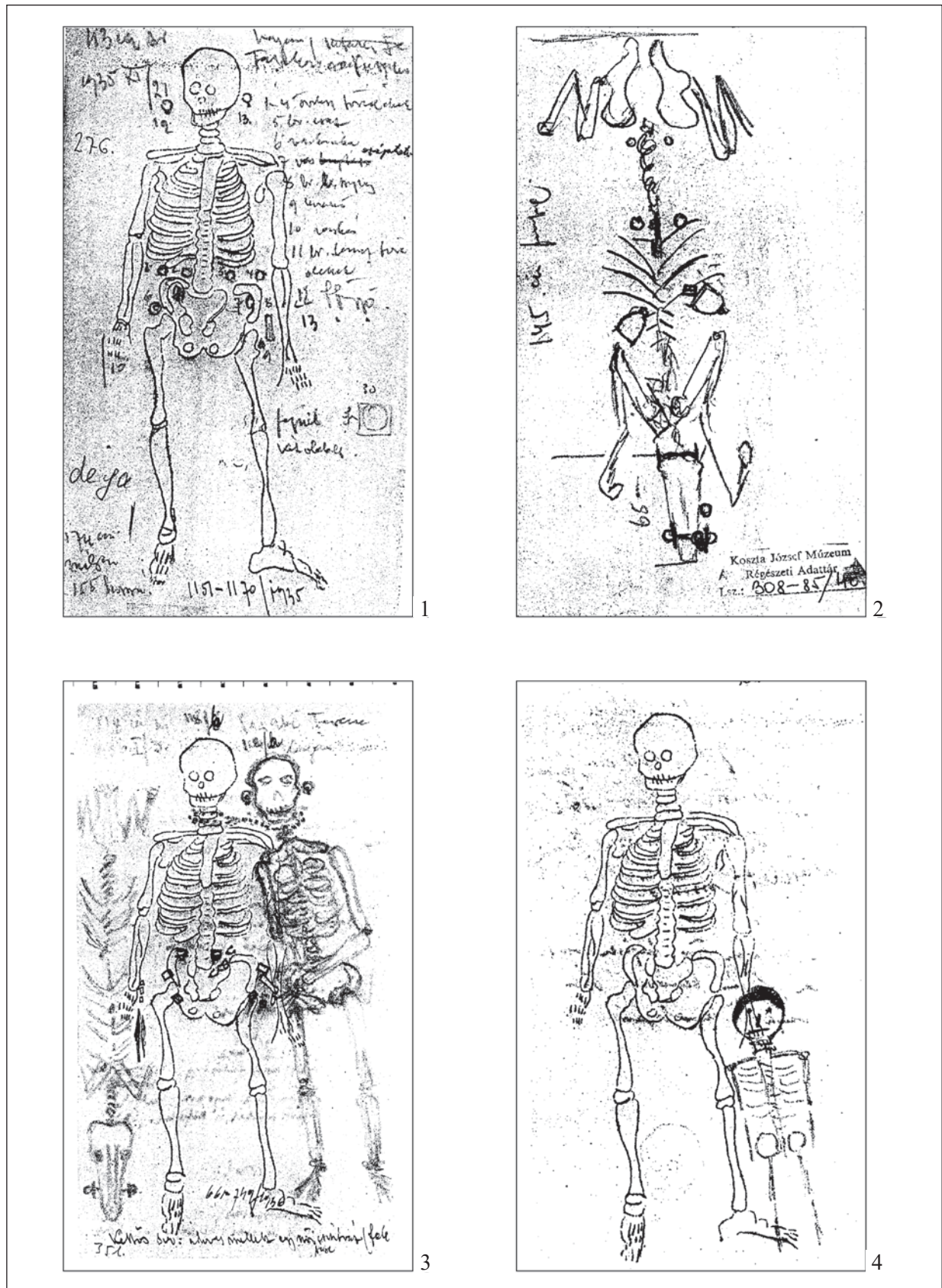
119. kép: Szentcs-Berekhát, Dr. Matolcsy Pálné földje. 1: 6. sír; 2: 11. sír; 3: 21. sír; 4: 32. sír

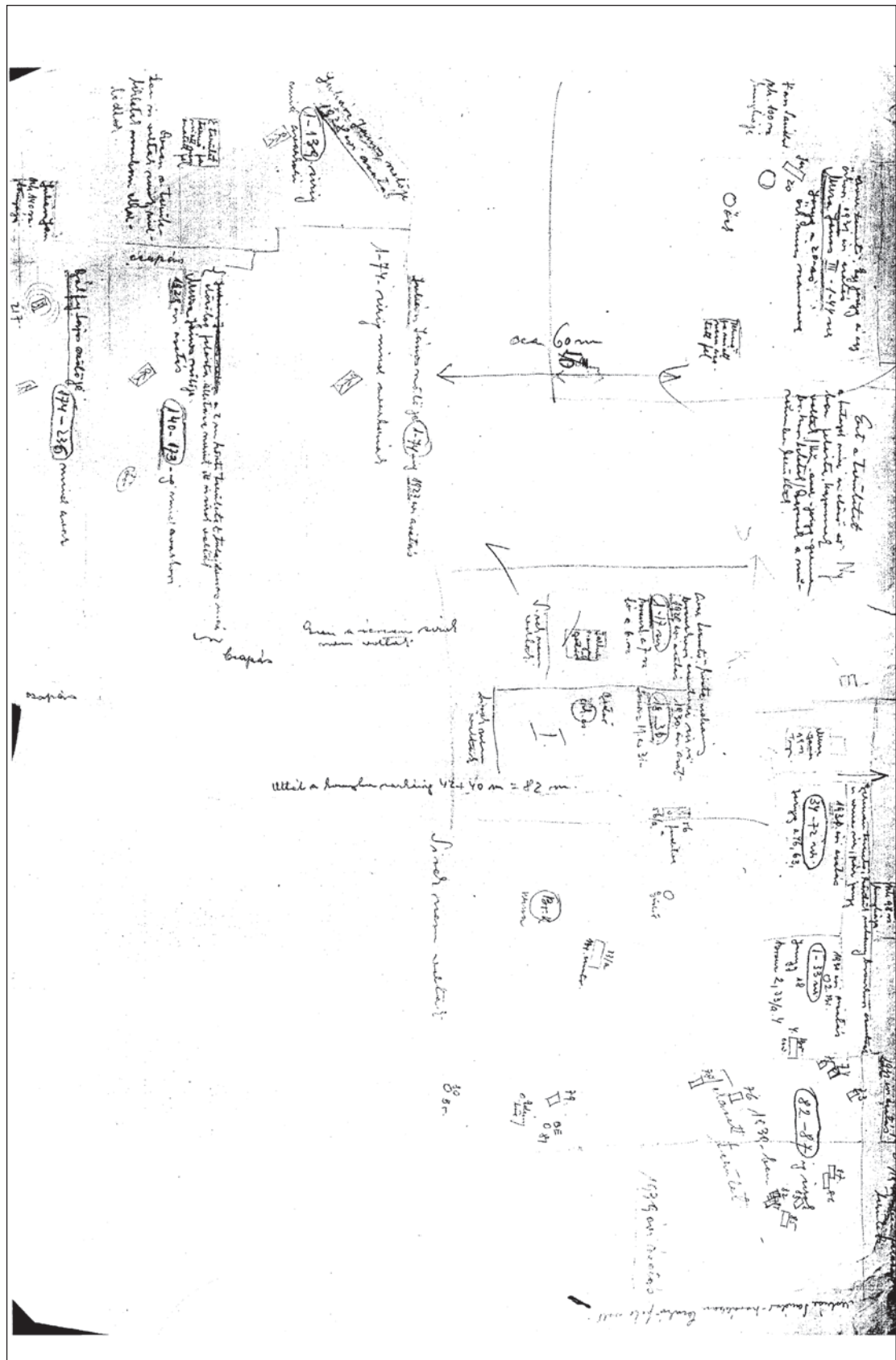
120. kép: 1-2: Szentes-Berekhat, Dr. Matolcsy Pálné földje 33. sír;
3-4: Szentes-Nagyhegy (II) Vass Sándor 101. sz. földje, 1941, 7. sír

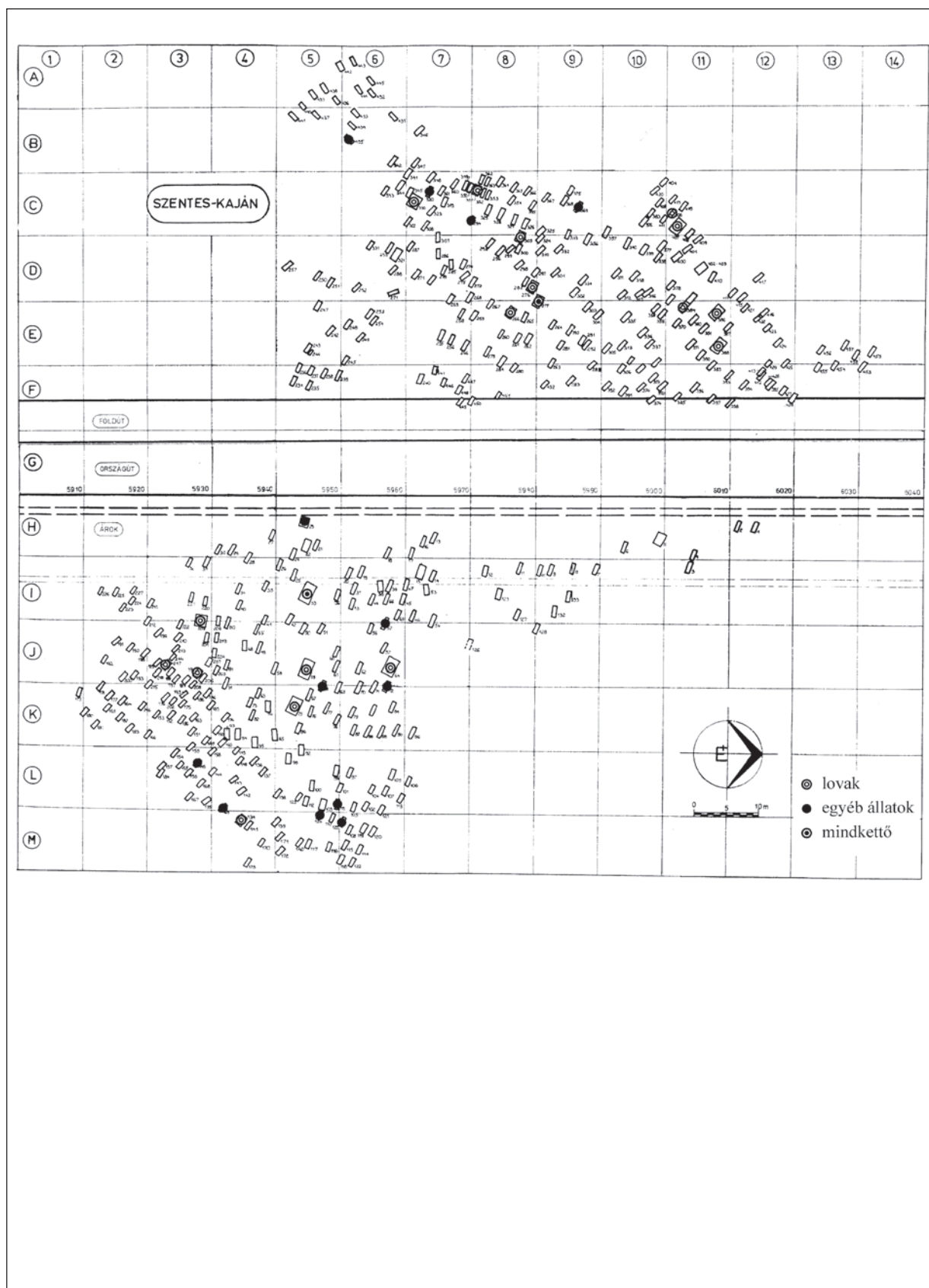
121. kép: Szentes-Kaján. 1: 33. sír; 2: 157. sír; 3: 266. sír; 4: 309. sír

122. kép: Szentes-Kaján. 1-2: 277. sír; 3: 351. sír; 4: 390. sír

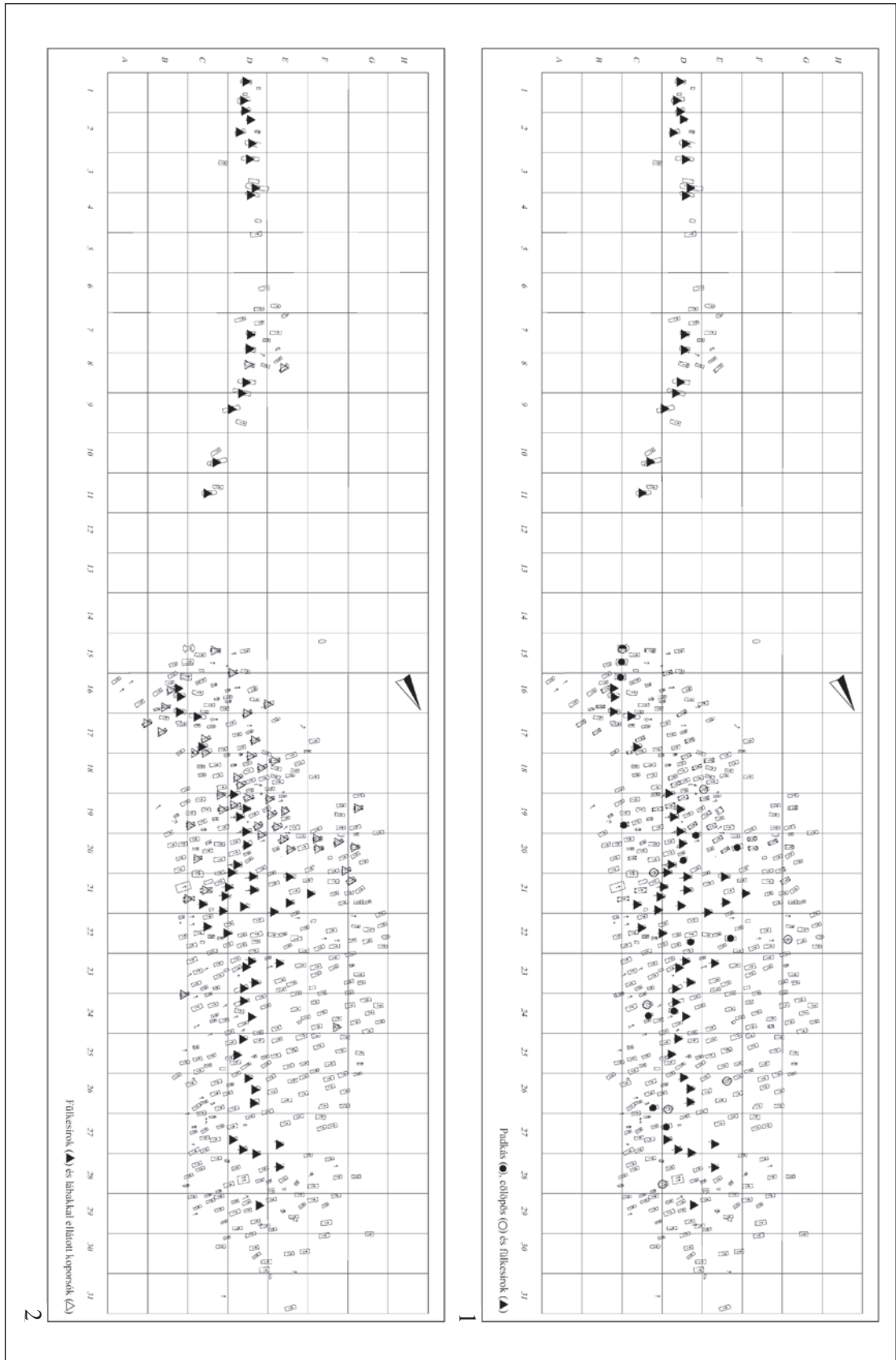

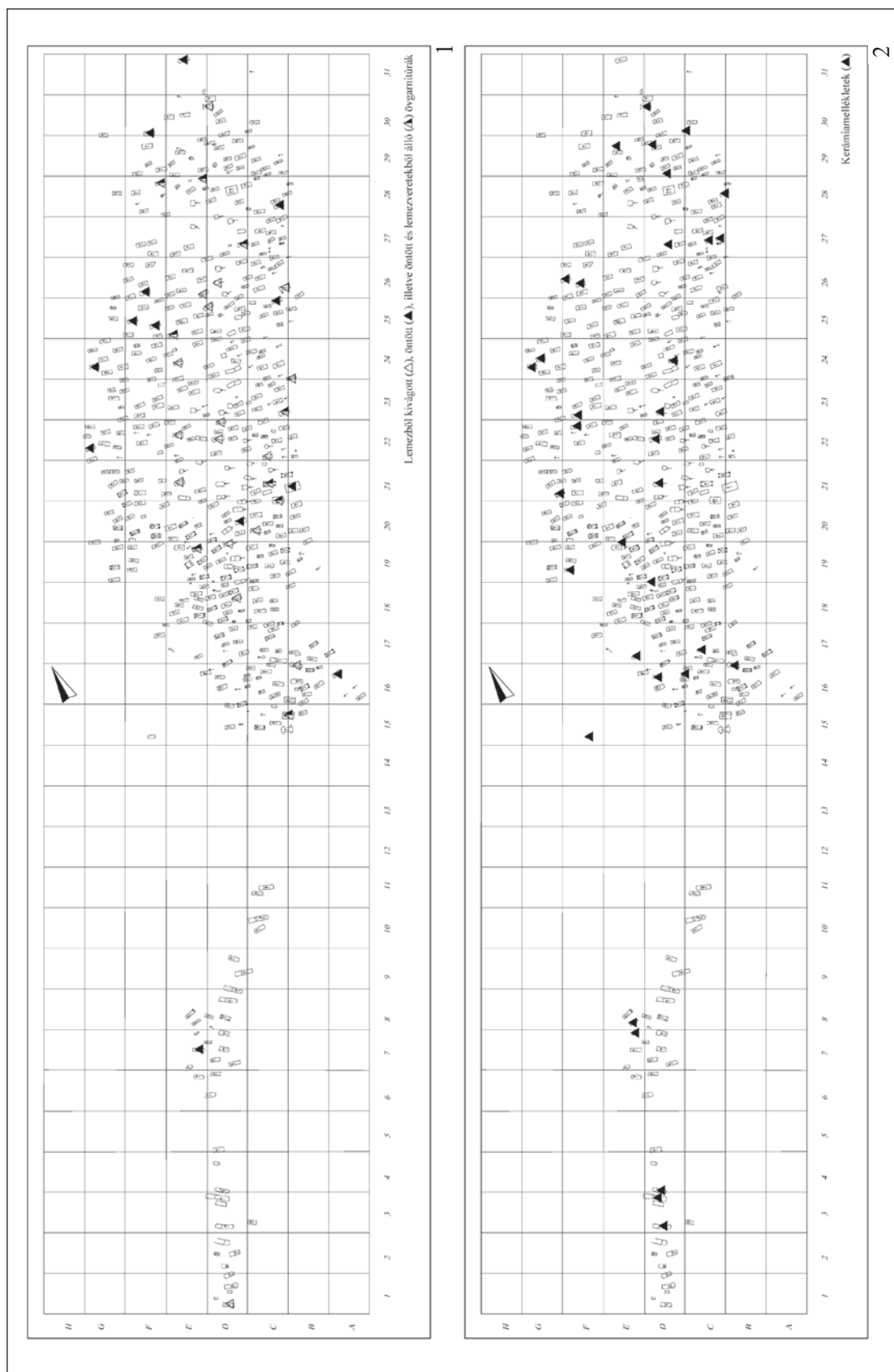
124. kép: Szentes-Nagyhegy: A feltárt temetőrészek vázlatos elhelyezkedése

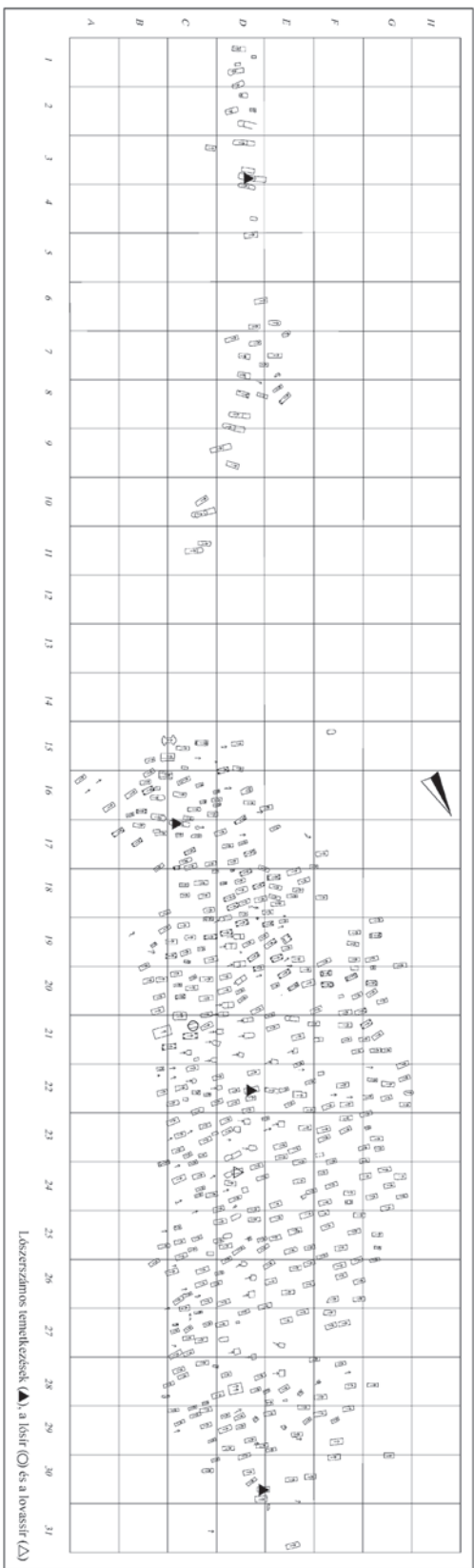
125. kép: Szentes-Kaján. A lovassírok és egyéb állatáldozatok temetőn belüli elhelyezkedése

126. kép: Szekutas-Kápolnadűlő. 1.: A padkás, cölöpös és fülkesírok temetőjén belüli elhelyezkedése; 2.: a fülkesírok és a lábakkal ellátott koporsók területi elhelyezkedése

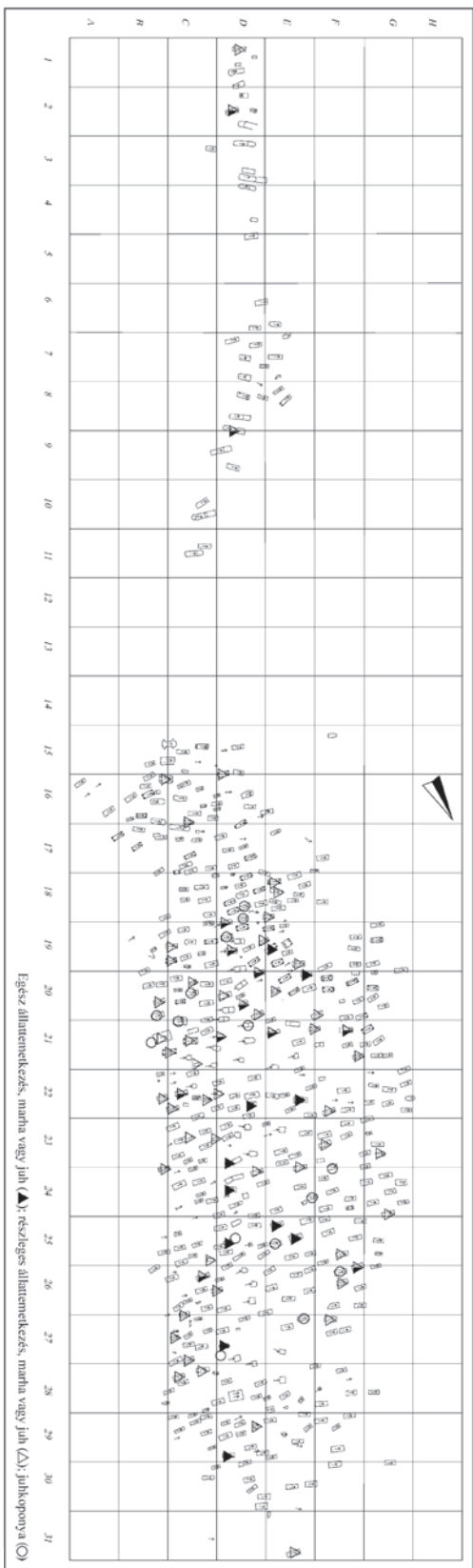

127. kép: Székkutas-Kápolnadűlő. 1: A lemezből kivágott, öntött, illetve öntött és lemezeretekből álló övgarnitúrák temetőn belüli elhelyezkedése; 2: a kerámiamelléletek előfordulása

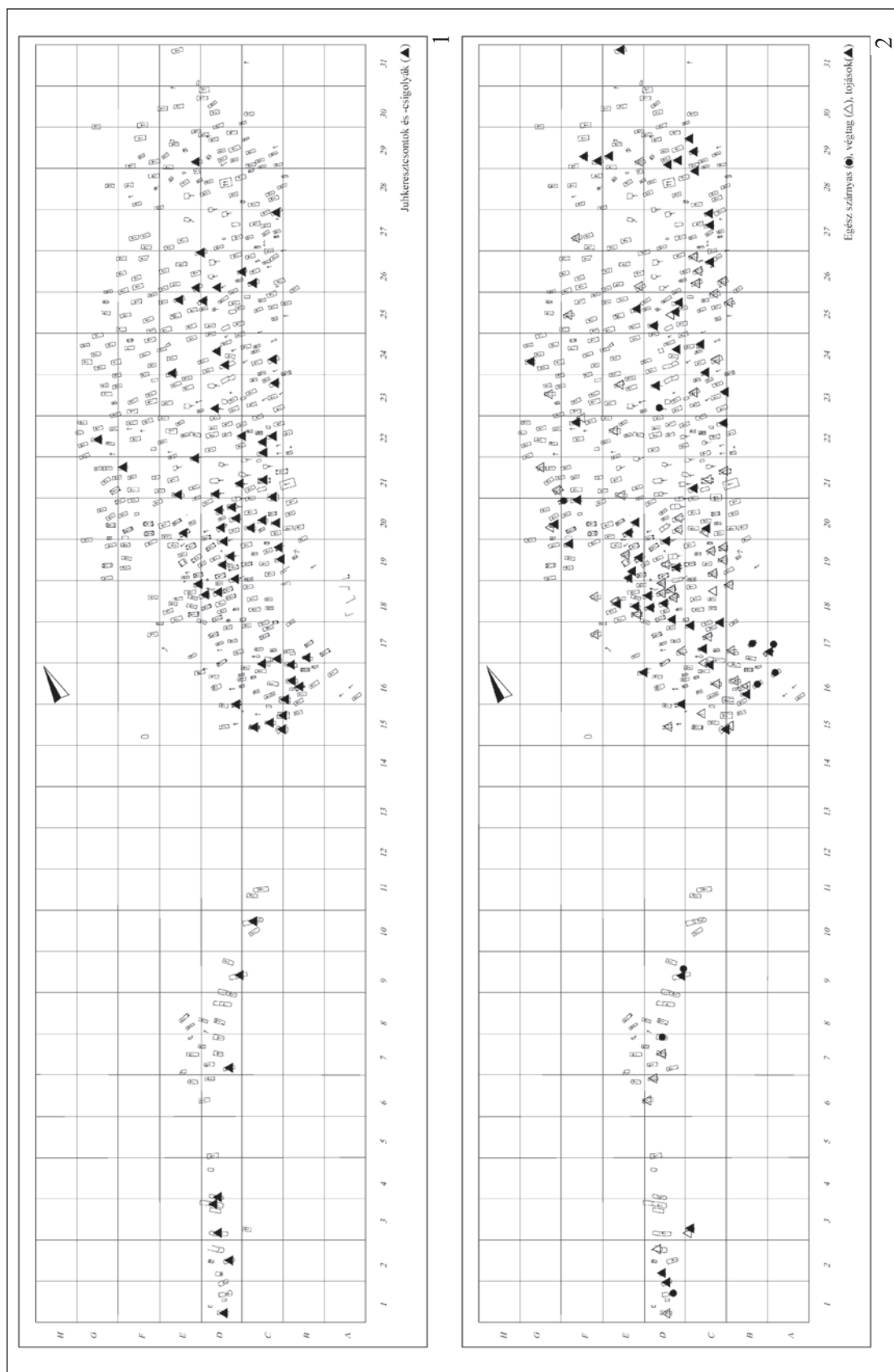

1

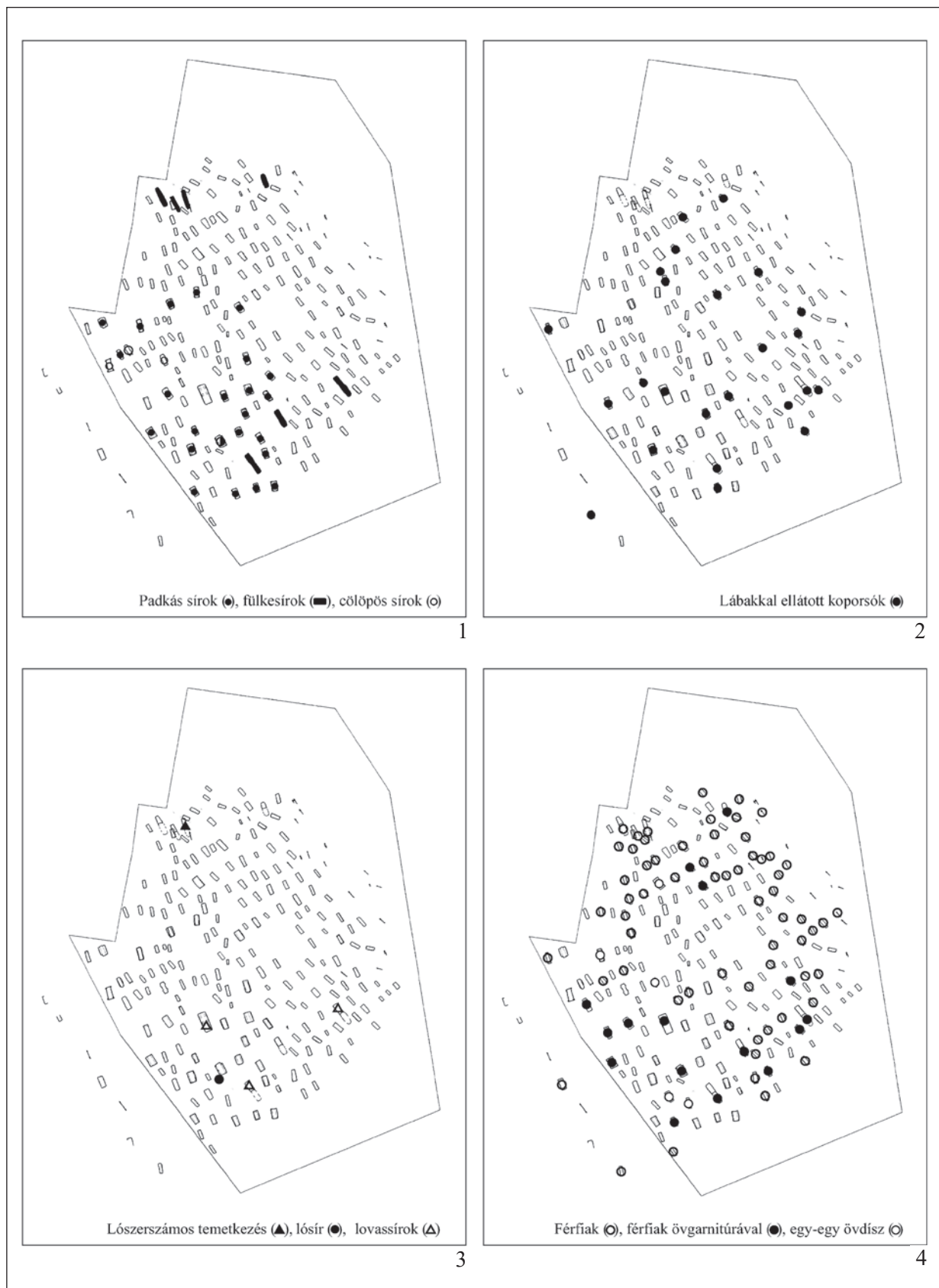

2

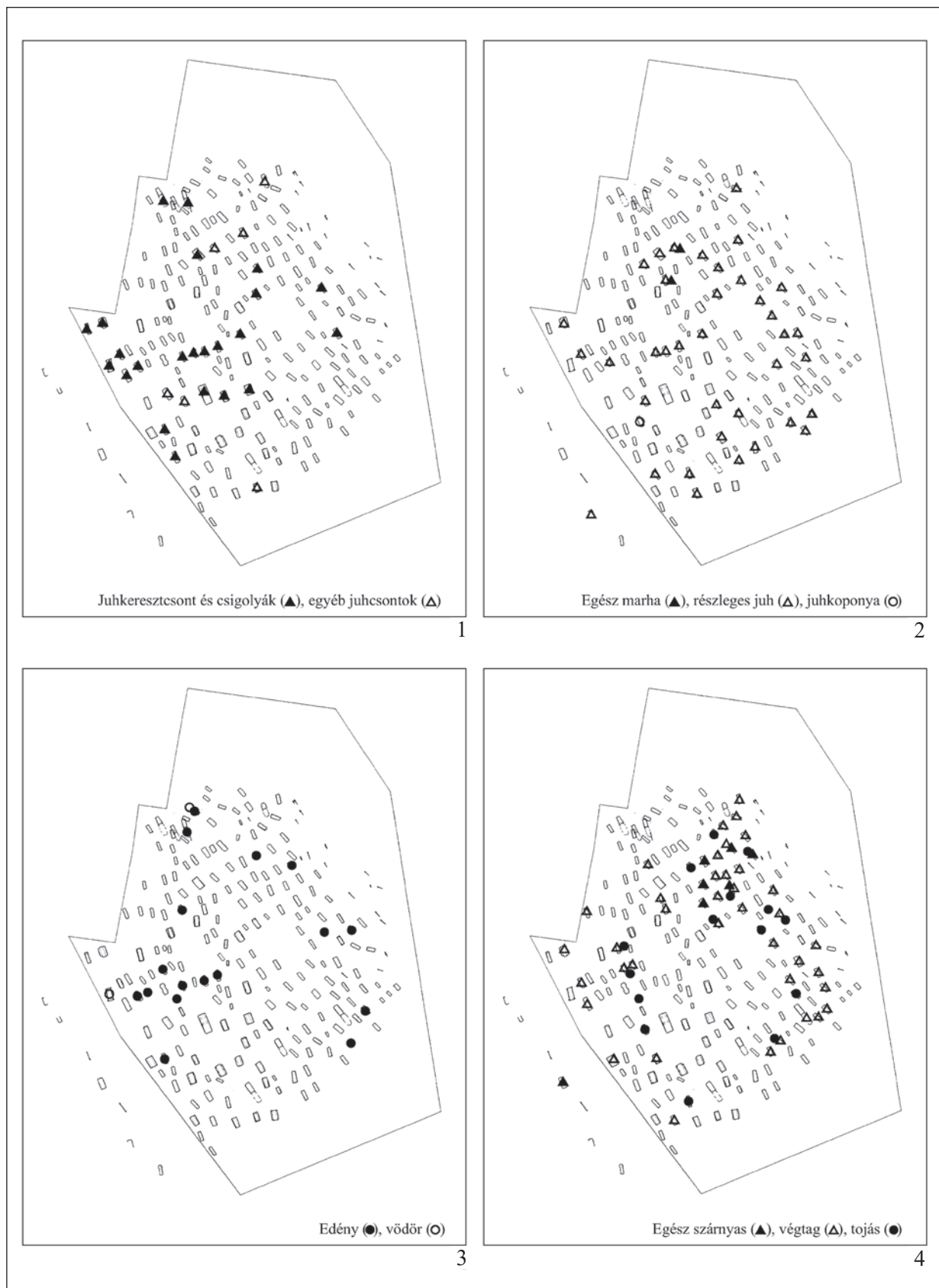
128. kép: Székutas-Kápolnadiő. 1: a lószerszamos temetkezések, a lósr és a lovassír temetőn belüli elhelyezkedése; 2: az állatáldozatok elhelyezkedése: egész állattemetkezés (marha vagy juh), részleges állattemetkezés (marha vagy juh), juhkoponya, marharészek

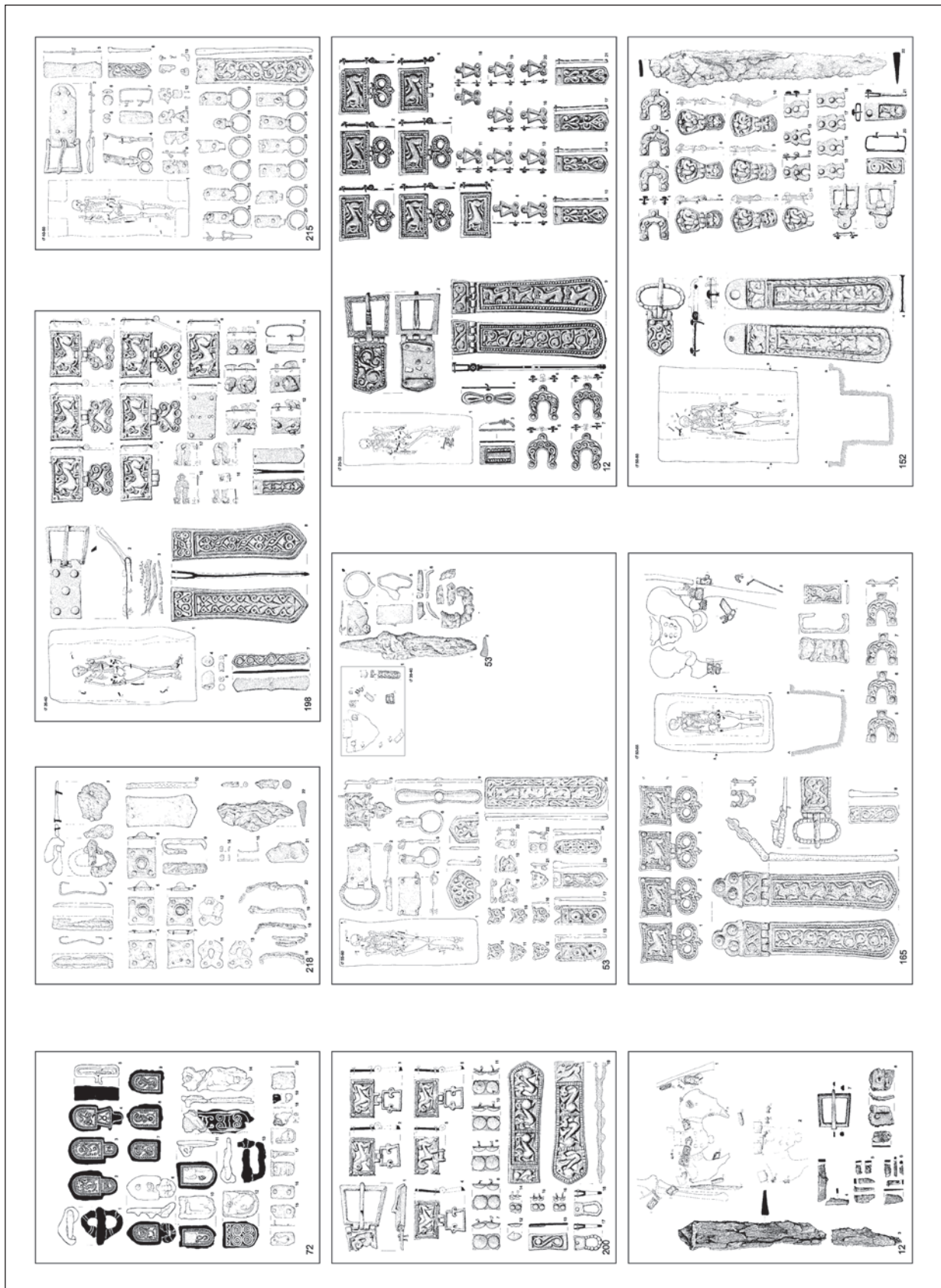
129. kép: Székutas-Kápolnadiűlő. A juhkeresztonok és -csigolyák temetőn belüli előfordulása;
2: a tojások temetőn belüli előfordulása

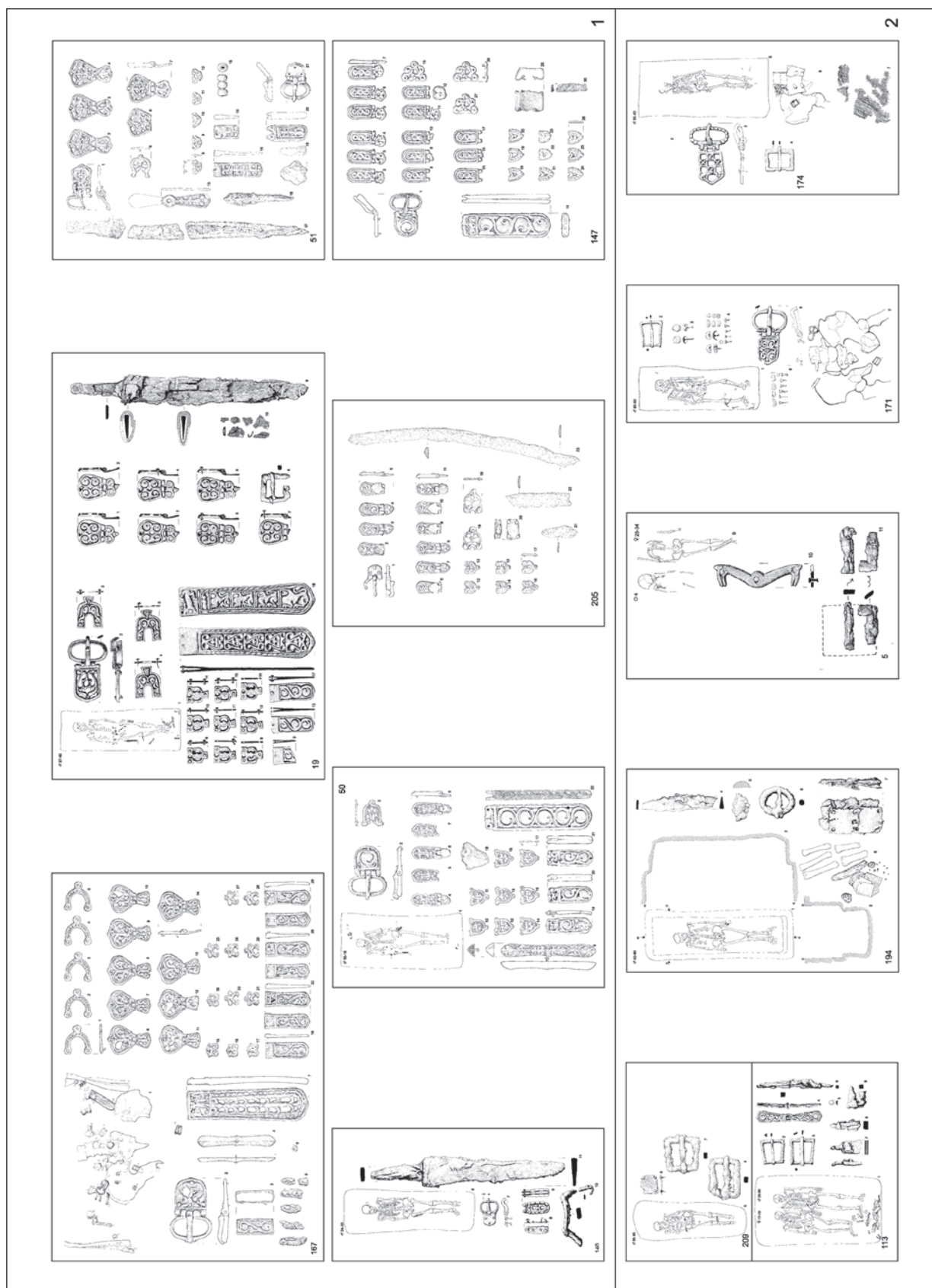
130. kép: Pitvaros. 1: A padkás, cölöpös és fülkesírok temetőn belüli elhelyezkedése; 2: a lábakkal ellátott koporsók területi elhelyezkedése; 3: a lószerszámos temetkezés, a lósír és a lovassírok temetőn belüli elhelyezkedése; 4: a férfisírok és az övgarnitúrák előfordulása

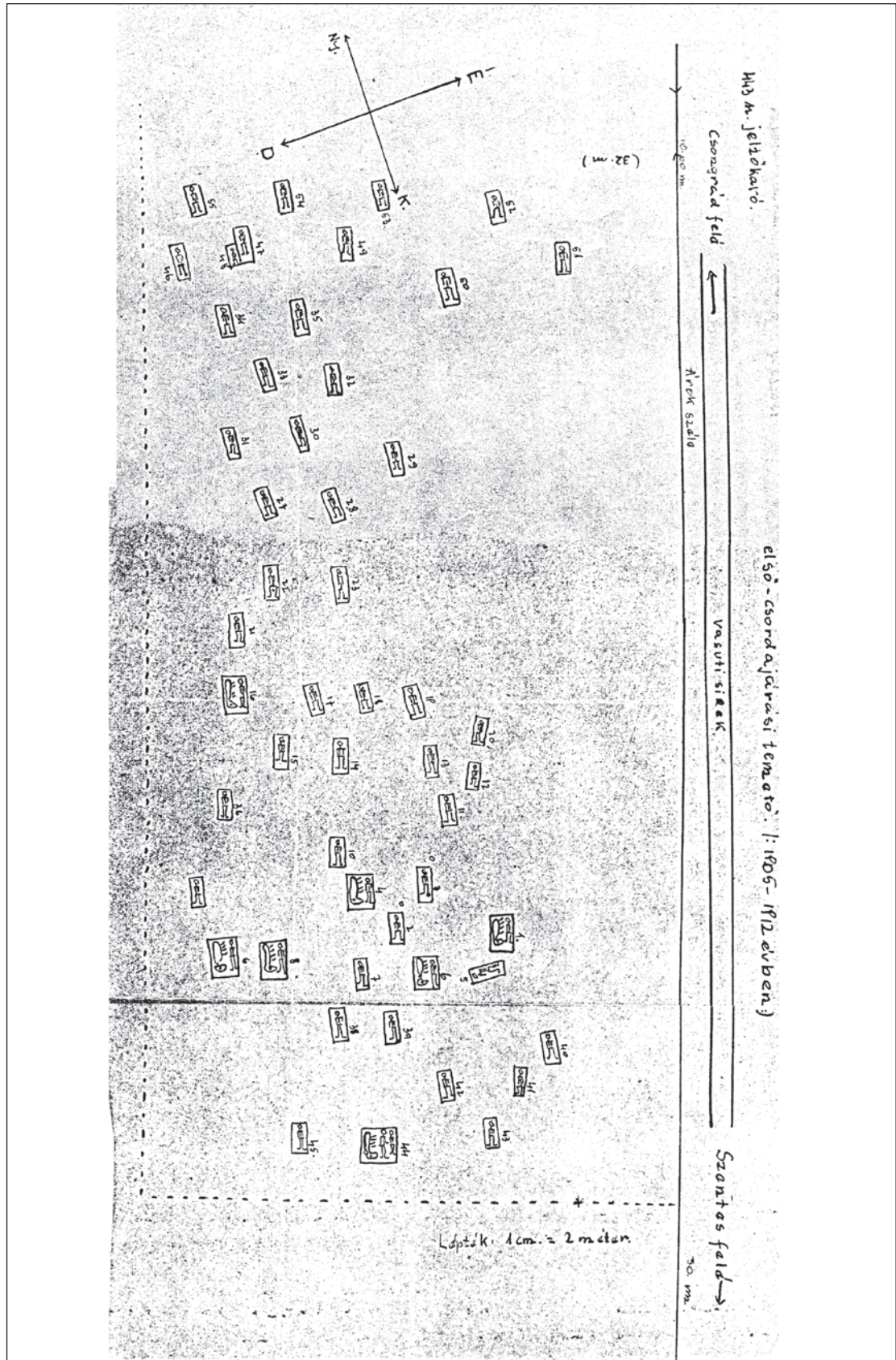
131. kép: Pitvaros. 1: A juhkeresztcsontok és -csigolyák és egyéb juhcsontok előfordulása; 2: az állatáldozatok temetőn belüli elhelyezkedése (egész marha, részleges juh, juhkoponya); 3: az edények és a vödör előfordulása; 4: az egész szárnyasok, a szárnyasvégtagok és a tojások előfordulása

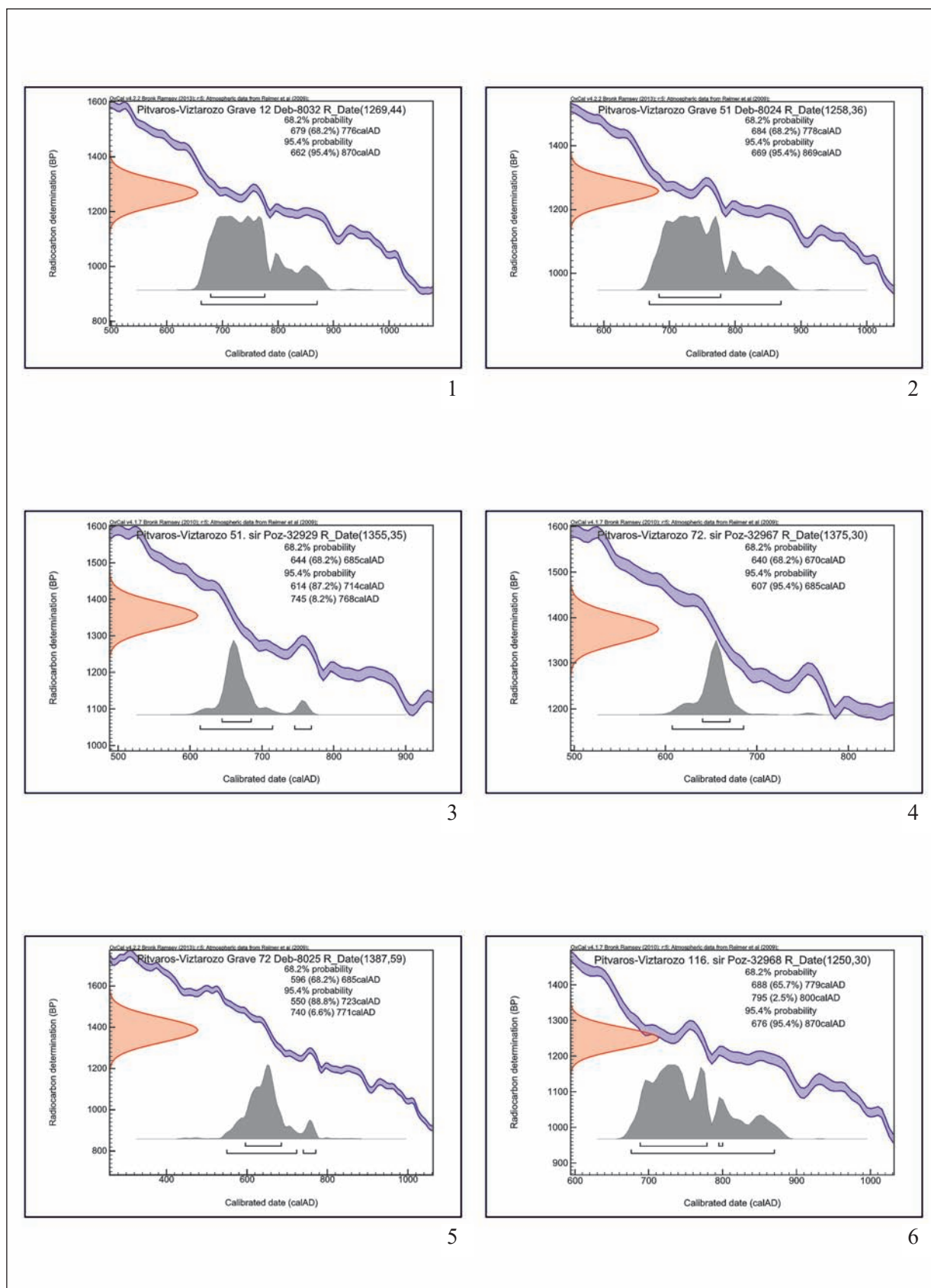
132. kép: A pitvarosi övgarnitúrák elméleti kronológiai sora

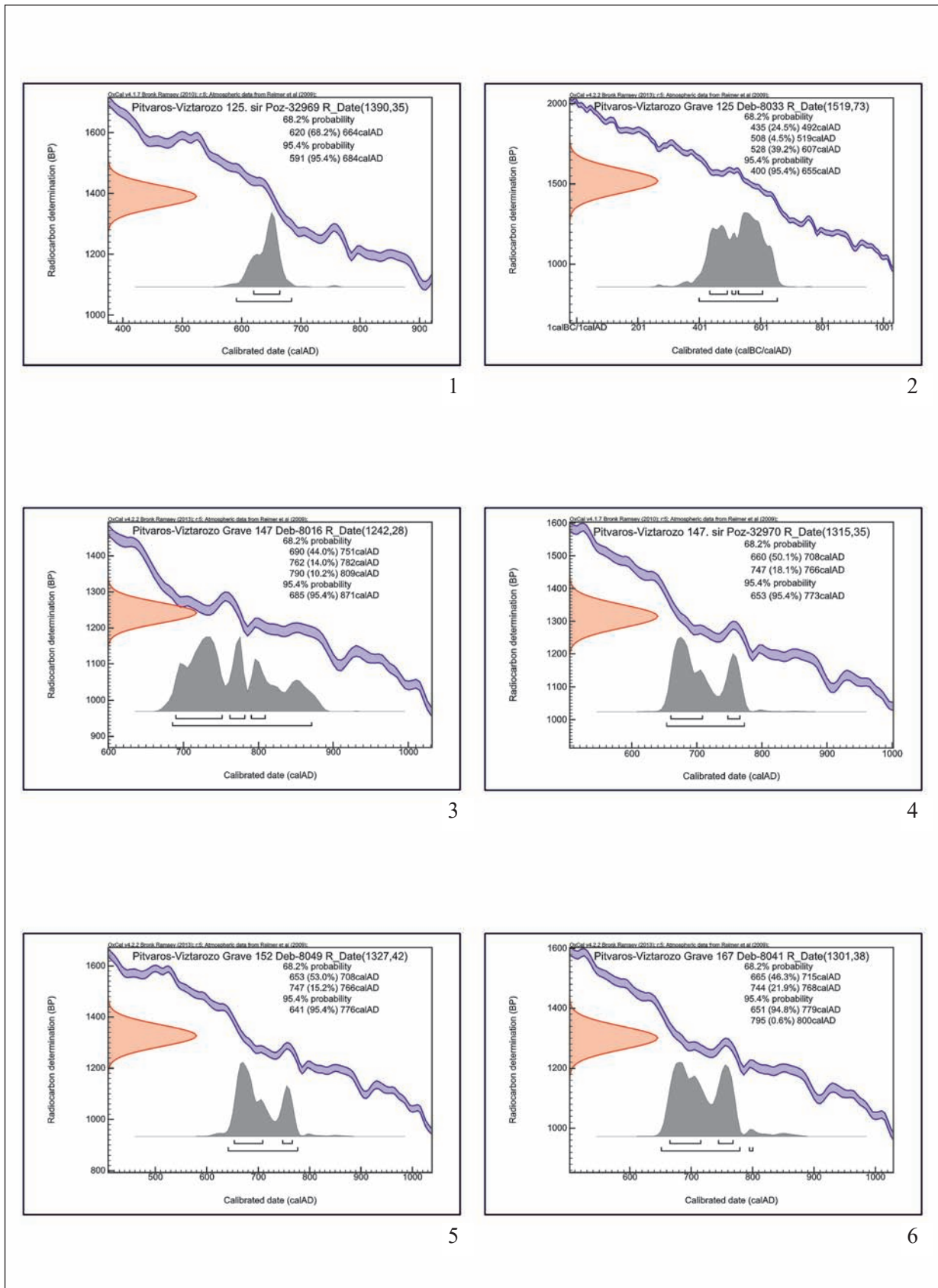
132. kép: A pitvarosi övgarnitúrák elméleti kronológiai sora

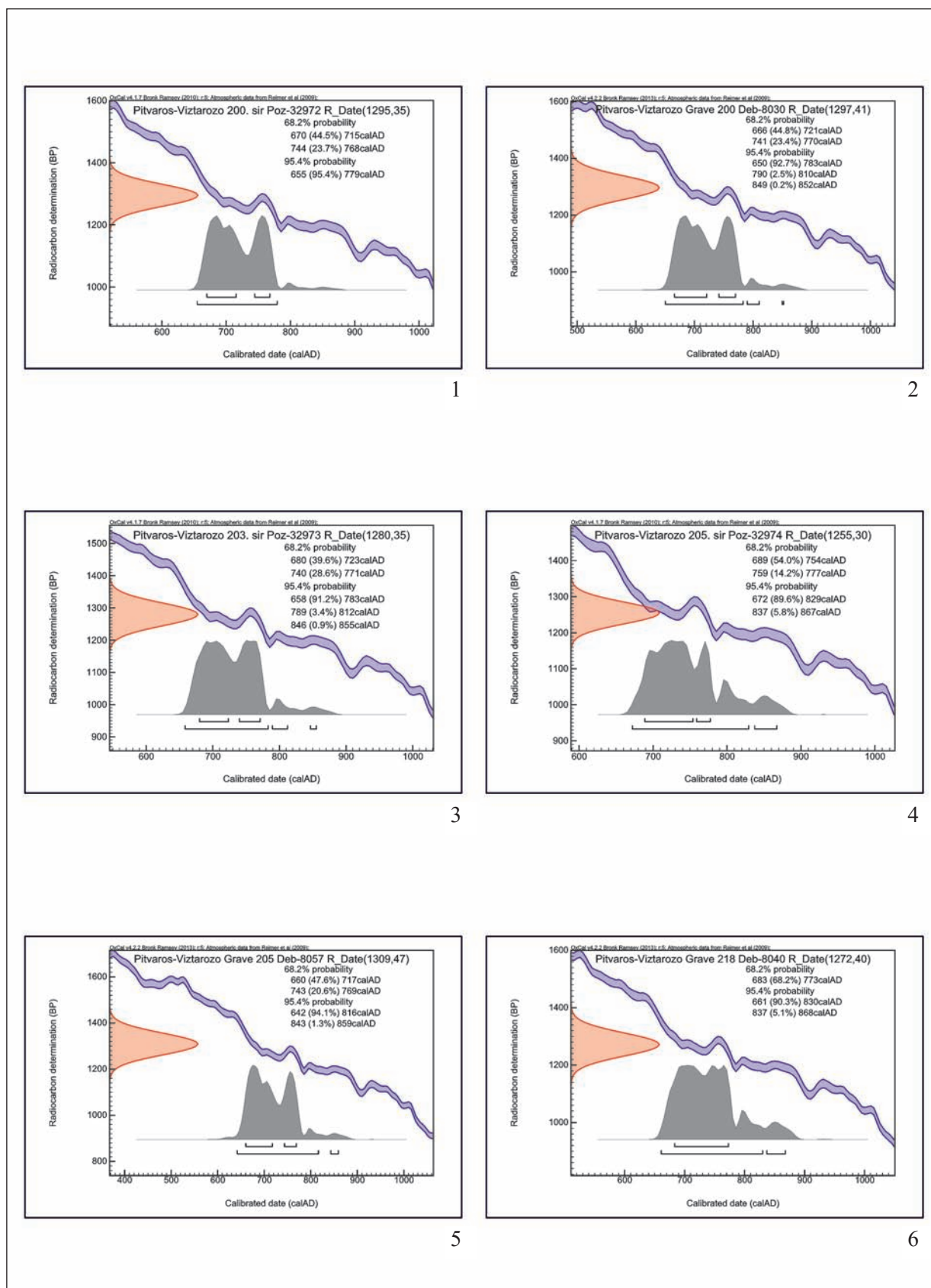
133. kép: Szentes-Felsőcsordajánás. A temető térképe

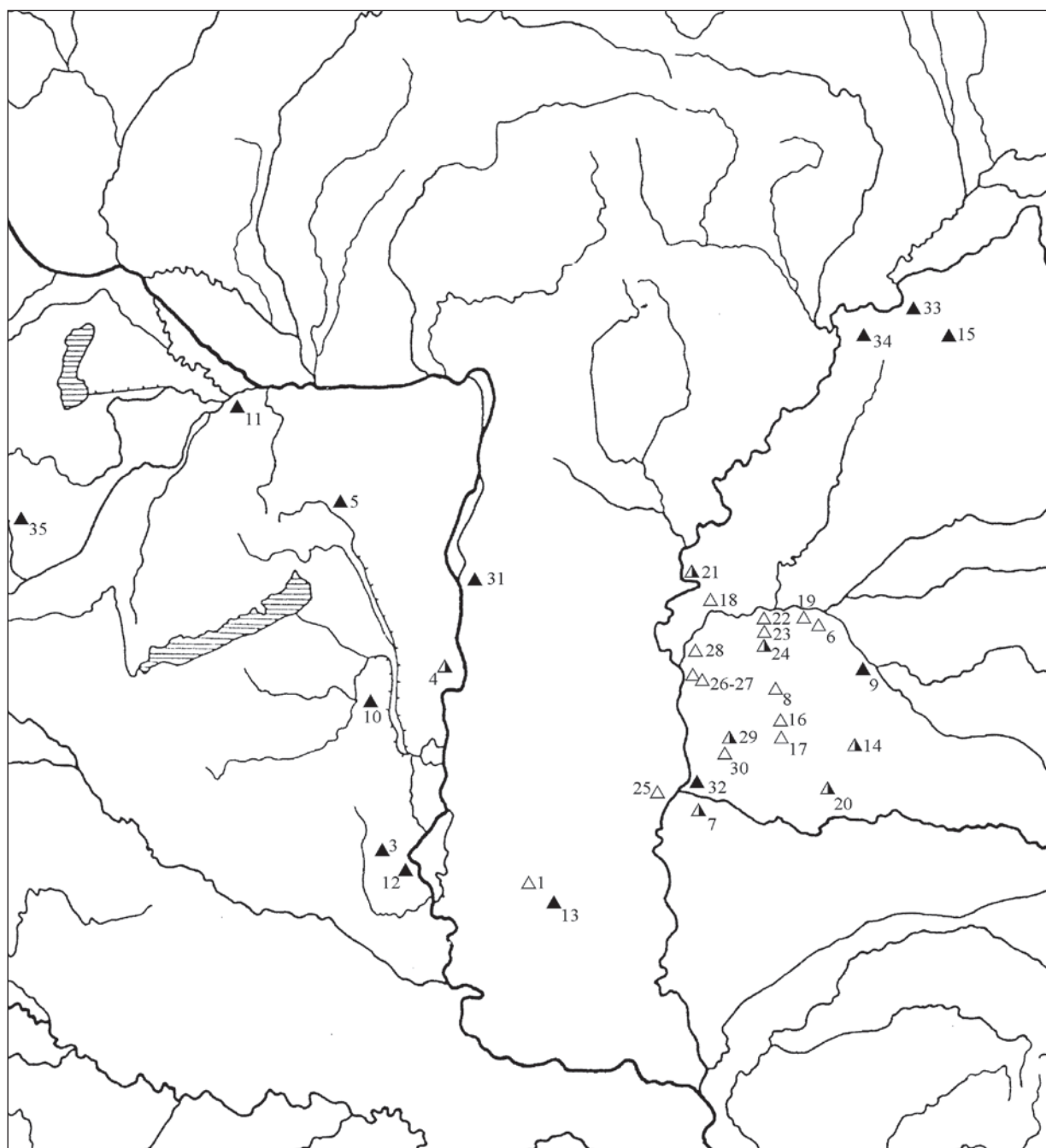
134. kép: Pitvaros. A radiokarbon vizsgálat adatai. 1: 12. sír; 2–3: 51. sír; 4–5: 72. sír; 6: 116. sír

135. kép: Pitvaros. A radiokarbon vizsgálat adatai. 1–2: 4: 125. sír; 3–4: 147. sír; 5: 152. sír; 6: 167. sír

136. kép: Pitvaros. 1–2: 200. sír; 3: 203. sír; 4–5: 205. sír; 6: 218. sír

2. térkép: A késői fülkés és a szövegben említett lószerszámú temetkezések területi elhelyezkedése

(a *-gal jelölt lelőhelyek kora avar kori fülkesírokat jelölnek)

Fülkesíros temetők (△); lószerszámú sírokat tartalmazó temetők (▲)

1: Bački Sokolac/Szokolac (Yu); 2: Borovce (Sk); 3: Böly-Sziebert-puszta B; 4: Bölcske*; 5: Csákberény;
 6: Csárdaszállás-Hanzély-tanya; 7: Deszk-G*; 8: Gádoros; 9: Gerla; 10: Gyöng-Vásártér; 11: Győr-Téglavető;
 12: Kölked-Feketekapu-A; 13: Mali Idoš/Kishegyes (Yu); 14: Nagykamarás; 15: Nyíregyháza-városi kertészet;
 16: Orosháza-Béke Tsz homokbánya; 17: Orosháza-Bónum-téglagyár; 18: Öcsöd; 19: Örménykút-Hidroglóbusz;
 20: Pitvaros; 21: Rákóczifalva-Kastélydomb; 22: Szarvas-Horváthpuszta; 23: Szarvas-Rózsás; 24: Szarvas-Grexa-
 téglagyár; 25: Szeged-Makkoserdő; 26: Szentés-Berekhát, Farkas-tanya I.; 27: Szentés-Berekhát, Matolcsy Pálné
 földje; 28: Szentés-Kaján; 29: Székkutas-Kápolnadűlő; 30: Székkutas-Új Élet Tsz; 31: Tápé-Lebő-Kishomokos;
 32: Tiszaeszlár-Bashalom-Csengőspart; 33: Tiszavasvári-Petőfi u. 49.; 34: Vasasszonyfa

SZERKESZTŐI UTÓSZÓ

Bende Livia 1992-ben végzett a szegedi József Attila Tudományegyetem történelem–régészet szakán. Szakdolgozatát — a szegedi tanszéki hagyományoknak megfelelően — topográfiai témából írta, *Bordány község régészeti topográfiája és településtörténete* címmel. 1993-tól haláláig, 2009-ig a Móra Ferenc Múzeum régész-főmuzeológusaként dolgozott. 1994–1995-ben elvégezte a Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédelmi szakmérnöki szakát ahol 1997-ban diplomázott *A szőregi Árpád-kori templomromról* írott dolgozatával. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának Régészeti Programját 1999–2002 között végezte el, majd 2006-ban védte meg a *Temetkezési szokások a Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében* című doktori (PhD) disszertációját.

Jelen kötetben ezt az értekezést tartja kezében az Olvasó: Tartalmazza egyrészt a Pitvaroson 1993–1994-ben, majd 1996-ban, három ásatási idény alatt megmentett késő avar kori temető sírjainak és leleteinek részletes és alapos leírását, valamint gyönyörű táblarajzait. A temetőben dokumentálható temetkezési szokások gazdagsága logikusan vezetett a tágabb terület, a Körös–Tisza–Maros köze ilyen irányú vizsgálatának igényéhez. A régészeti emlékanyagnak ez a vonatkozása kiaknázatlan volt, miközben a tiszántúli kora avar kor kutatásának új eredményei jó kapcsolódási pontot kínáltak. Bende Livia összeállította egy jól körülhatárolható földrajzi egység, a Körös–Tisza–Maros területéről 2002-ig ismerté vált több mint félszáz, a 7–9. századra keltezhető temetőből és temetőrészletből származó, háromezernél több sírban megfigyelt temetkezési szokások katalógusát és elvégezte elemzésüket. A munka dimenzióit jól jelzi, hogy ezen sírok több mint egyharmada korábban publikálatlan volt.

Az anyaggyűjtés során sikerült megszereznie valamennyi ásató beleegyezését a dokumentációk tanulmányozásához és a temetkezési szokások adatainak az adatbázisba történő felvételéhez, az engedély azonban nem vonatkozott a leletanyagra. Ez a körülmény már a kezdet kezdetén behatárolta, vagy ha úgy tetszik, korlátozta a vizsgálatban rejlő lehetőségeket. Elvégezte a már publikált és publikálatlan sírok eredeti ásatási dokumentációinak kritikai vizsgálatát és a temetkezések egységes szempontrendszer szerinti leírását.

Megszervezte az érdemi feldolgozáshoz nélkülözhetetlen antropológiai és archaeozoológiai adatok szakszerű meghatározását – melyből a pitvarosi sírokra vonatkozó feldolgozások a kötet függelékébe olvashatóak —, így a feldolgozott temetkezések valamivel több mint 50%-ánál rendelkezésére álltak ezek az adatok, amelyek jelentős része újonnan közlésre kerülő információ. Az értékelés során több, már publikált temető esetében (pl. Szarvas-Grexa-téglagyár, Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalom) fogalmazta meg a szakirodalomban eddig elfogadott értékeléstől eltérő véleményét

A temetkezési szokások értelmezése során fontos, de eddig nem kellőképpen kiaknázott forráscsoport vizsgálata alapján több olyan konkrét megállapítást tett, amiről a régészeti leletanyag alapján eddig nem értekeztek.

Bende Livia munkáját több irányban, összetetten lehet folytatni: egyrészt az általa elvégzett összegzés kitűnő alapot nyújt a vizsgált térség régészeti leletanyagának majdani monografikus feldolgozásához és regionális elemzéséhez; a temetkezési szokások pontosabb megismerésén és keltezésén túl komoly időrendi tanulságokat hordozhat, és egyedüli segítség lehet a területre vonatkozó abszolút kronológia pontosításában. Másrészt munkája kellő alapot nyújt az avar szállásterület más tájaival való megalapozott összehasonlításához, ami csak hasonló regionális munkák elkészülte, ismereteink rendszerezését követően válhat érdemben lehetségessé. Csak így juthatunk el a Kárpát-medencei avar kori népesség temetkezési szokásainak időben tagoltabb, árnyaltabb megfogalmazásához.

Az eredeti disszertáció szövegét az alábbiakban módosítottuk. A pitvarosi temető sírleírásait kiegészítettük a temető sírdényeiből vett földmintákon végzett mikro- és makrofossziliális (Bagi István, SZTE, Növénytan Tanszék), archaebotánikai (Gyulai Ferenc, Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Gödöllő), valamint az embertani anyagon végzett ¹⁴C-es vizsgálatok (Radiocarbon Laboratory, Poznań) adataival. Ezeket Bende Livia a temető komplex feldolgozásához készítette, de közlésükre már nem volt lehetősége. Kihagytuk a kötetből a szegvár-szőlőkaljai temető sír-és tárgyleírásait, mert ezt közösen dolgoztuk fel, megjelenése a közeljövőben várható.

A kötet Bende Livia munkáján kívül tartalmazza a pitvarosi temető antropológiai és archaeozoológiai leletanyagának, valamint a pitvarosi ¹⁴C-es vizsgálatok értékelését.

A dolgozat egyes fejezetei rövidített formában még életében és halála után az alábbi kiadványokban jelent meg:

Bende, L.: Bestattungssitten in der zweiten Hälfte der Awarenzeit in der durch die Flüsse Körös, Tisza und Maros umgebenen Landschaft. (Burial customs in the second half of the avar age in the area bordered by the Körös, Tisza and Maros rivers.) *Arrabona* 44/1 (2006) 87–110.

Bende L.: Lószerszámos temetkezések, áldozati állatok és ételmellékletek a Körös–Tisza–Maros köze késő avar kori temetőiben. (Bestattungen mit Pferdegeschirr, Tieropfer und Speisebeigaben in den spätawarenzeitlichen Gräberfeldern des Gebietes zwischen Kreisch/Körös, Theiß/Tisza und Mieresch/Maros.) In: *Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére. – Archaeological Studies in Honour of Éva Garam*. Szerk.: Vida T. Budapest 2012, 645–678.

Szeged, 2017. április 29.

Lőrinczy Gábor

FÜGGELÉK

A PITVAROS-VÍZTÁROZÓI KÉSŐ AVAR KORI TEMETŐ RADIOKARBON KELTEZÉSE, BAYES-ANALÍZISE ÉS RÉGÉSZETI ÉRTÉKELÉSE

SIKLÓSI ZSUZSANNA – LŐRINCZY GÁBOR

BEVEZETÉS

1993 és 1996 között Bende Livia egy késő avar, soros temető 225 sírját tárta fel Pitvarostól 1,5 km-re délkeletre egy víztározó építését megelőzően. A temető északi, déli és keleti szélét is sikerült megtalálni.¹ A sírok egységesen ÉNy–DK irányításúak, változatos kialakításúak, leletanyaguk egységes, a korszakra jellemző.²

A temető közlésével a feltárást végző Bende Livia több közleményben foglalkozott, a monografikus közlés folyamatban van.³ Jelen tanulmányunkban a temető radiokarbon keltezésével foglalkozunk.⁴

KALIBRÁLT RADIOKARBON ADATOK ÉS BAYES-ANALÍZIS

1999-ben Bende Livia 10 sírből származó embertani anyagon a Magyar Tudományos Akadémia Atommagkutató Intézetének Környezetanalitikai Laboratóriumában, Debrecenben végeztetett konvencionális radiokarbon méréseket, 8 sír embertani anyagán pedig Lőrinczy Gábor 2010-ben AMS keltezést a Poznań Radiocarbon Laboratory-ban.⁵ Ez utóbbi minták esetében egyrészt az volt a cél, hogy a már megvizsgált síregyüttesek körét kiegészítsük, másrészt hat sír anyagát mindkét laboratóriumban vizsgálták, ezért ez a sorozat módszertani szempontból is jó lehetőséget kínál a két laboratórium, a két mérési módszer egymással és a régészeti leletanyag alapján felállított kronológiával való összehasonlítására.

Mivel a radiokarbon mérések minden esetben embertani anyagon történtek, az eredmények értelmezése során nem hagyhatjuk figyelmen kívül a vízi élelemforrások nagyarányú fogyasztásából származó torzító hatás lehetőségét. Egyelőre sem a pitvarosi temetőből, sem a korszak más lelőhelyéről nem állnak rendelkezésre izotópvizsgálatok, ezért az egykori étrendre vonatkozóan nincsenek információink, azonban az eddigi eredmények alapján jelentős mértékű torzító hatás nem tűnik valószínűnek.

A méréseket az IntCal09 görbével és az OxCal 4.2.2. szoftverrel kalibráltuk,⁶ a továbbiakban egységesen egy szigmás adatokat használunk.

Az individuálisan kalibrált mérések között csupán egy kiugró érték (outlier) volt (Deb-8033, 125. sír, 435 [68,2%] 607 cal AD), melyet a további elemzés során nem vettünk figyelembe (*1. táblázat, 1–3. kép*). Az individuálisan kalibrált radiokarbon adatok 596 (68,2%) 685 cal AD (Deb-8025, 72. sír) és 690 (68,2%) 809 cal AD (Deb-8016, 147. sír) közé esnek.

¹ BENDE 1998, 195; BENDE 2000, 241.

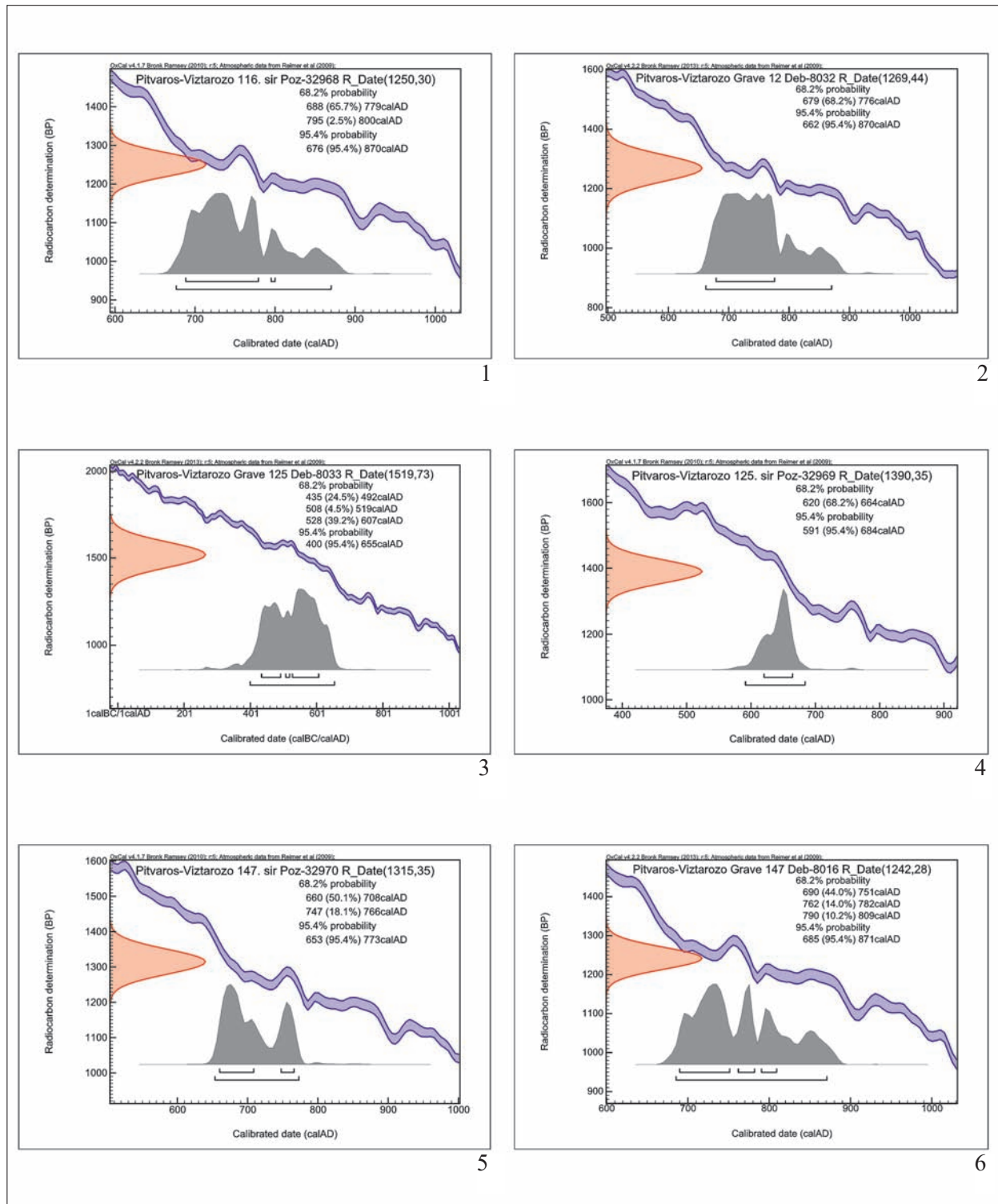
² BENDE 2000a, 199.

³ BENDE 1998; BENDE 2000; BENDE 2000a; BENDE 2012.

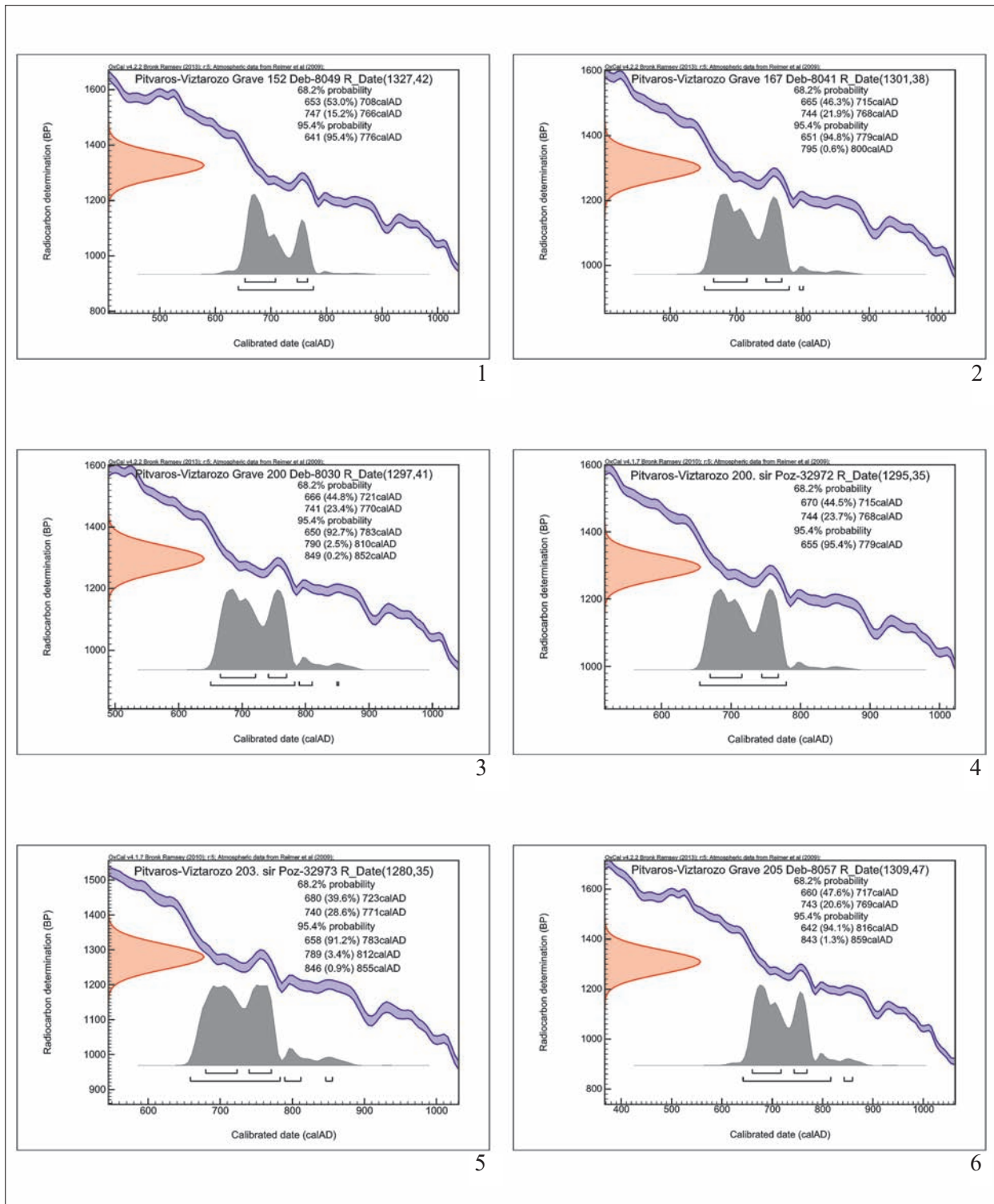
⁴ Jelen tanulmány a SIKLÓSI–LŐRINCZY 2015 frissített változata. Köszönjük Oross Krisztiánnak hasznos észrevételeit.

⁵ A mintavételt Molnár Erika (SZTE Embertani Tanszék, Szeged) végezte el. Segítségét ezúton is köszönjük.

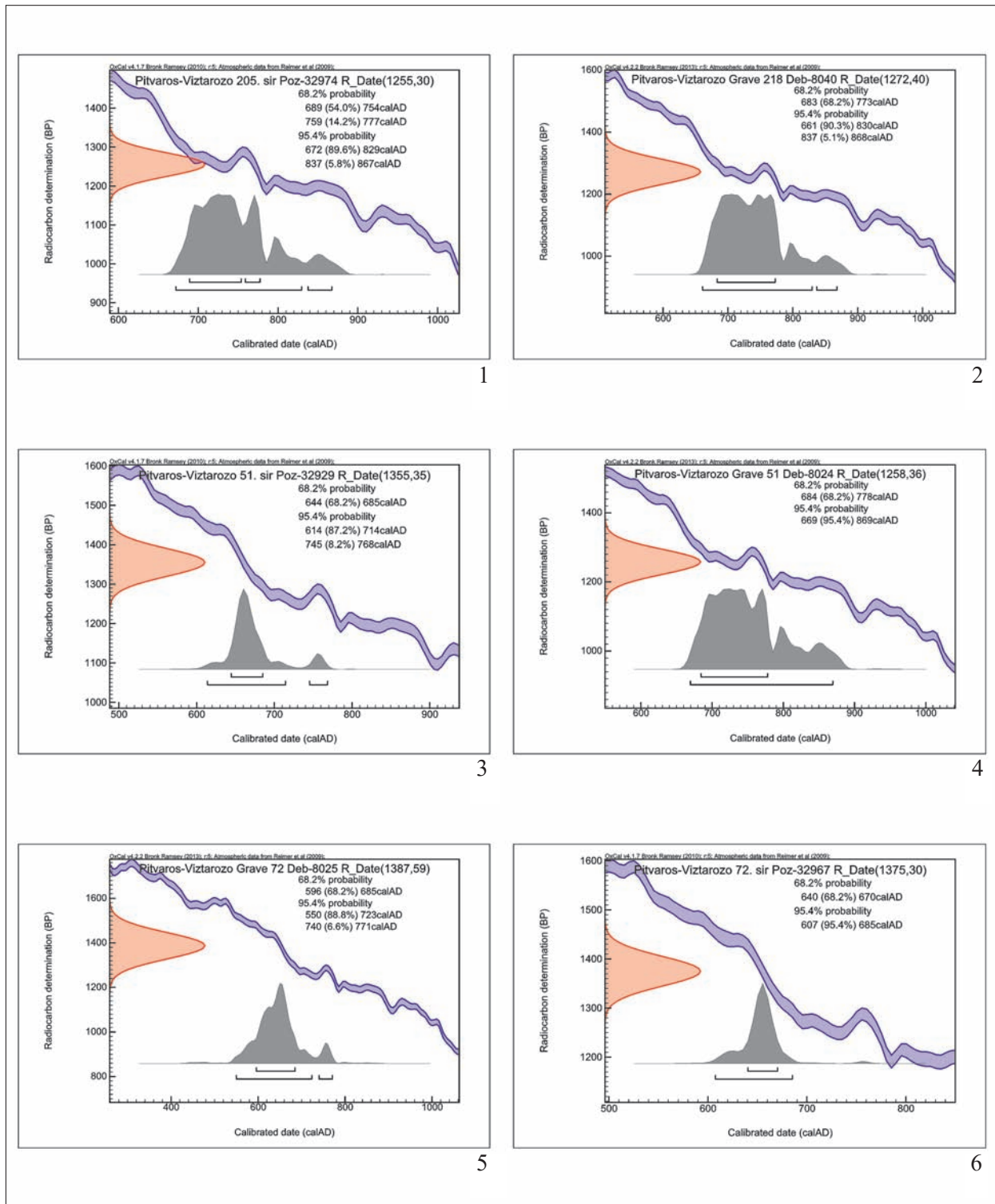
⁶ REIMER ET AL. 2009; BRONK RAMSEY 2009. A tanulmány készítése folyamán publikálásra került az IntCal13 görbe (REIMER ET AL. 2013), ezzel újrakalibráltuk méréseinket, azonban egyik esetben sem találtunk különbséget a két görbe között.

1. kép: Pitvaros-Viztározó. 1: a 116. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 2: a 12. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 3: a 125. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 4: a 125. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 5: a 147. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 6: a 147. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása

2. kép: Pitvaros-Viztározó. 1: a 152. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 2: a 167. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 3: a 200. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 4: a 200. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 5: a 203. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 6: a 205. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása

3. kép: Pitvaros-Viztározó. 1: a 205. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 2: a 218. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 3: az 51. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 4: az 51. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 5: a 72. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása; 6: a 72. sír radiokarbon mérésének individuális kalibrálása

<i>Laborszám</i>	<i>Objektum</i>	<i>Nem</i>	<i>Életkor</i>	<i>BP</i>	<i>St. eltérés</i>	<i>cal AD</i> (68,2%)	<i>cal AD</i> (95,5%)
<i>Deb-8032</i>	12. sír	férfi	25–35 éves	1269	44	679–776	662–870
<i>Poz-32929</i>	51. sír	férfi	49–58 éves	1355	35	644–685	614–768
<i>Deb-8024</i>	51. sír	férfi	49–58 éves	1258	36	684–778	669–869
<i>Deb-8025</i>	72. sír	férfi	40–50 éves	1387	59	596–685	550–771
<i>Poz-32967</i>	72. sír	férfi	40–50 éves	1375	30	640–670	607–685
<i>Poz-32968</i>	116. sír	nő	25–30 éves	1250	30	688–800	676–870
<i>Deb-8033</i>	125. sír	férfi	50–60 éves	1519	73	435–607	400–655
<i>Poz-32969</i>	125. sír	férfi	50–60 éves	1390	35	620–664	591–684
<i>Poz-32970</i>	147. sír	férfi	52–61 éves	1315	35	660–766	653–773
<i>Deb-8016</i>	147. sír	férfi	52–61 éves	1242	28	690–809	685–871
<i>Deb-8049</i>	152. sír	férfi	50–60 éves	1327	42	653–766	641–776
<i>Deb-8041</i>	167. sír	férfi	45–50 éves	1301	38	665–768	651–800
<i>Deb-8030</i>	200. sír	férfi	50–60 éves	1297	41	666–770	650–852
<i>Poz-32972</i>	200. sír	férfi	50–60 éves	1295	35	670–768	655–779
<i>Poz-32973</i>	203. sír	nő	25–35 éves	1280	35	680–771	658–855
<i>Deb-8057</i>	205. sír	férfi	45–55 éves	1309	47	660–769	642–859
<i>Poz-32974</i>	205. sír	férfi	45–55 éves	1255	30	689–777	672–867
<i>Deb-8040</i>	218. sír	férfi	45–50 éves	1272	40	683–773	661–868

1. táblázat: Pitvaros-Víztározó. A sírok individuálisan kalibrált radiokarbon adatai

A kalibrációs görbe egyenletlenségeiből adódó pontatlanságokat Bayes-analízis segítségével igyekeztük javítani. E módszerrel jobban becsülhető a temető használatának időtartama.⁷ A temetőből származó radiokarbon mérések sorozatára három modellt építettünk (2. táblázat):

1. A rendelkezésre álló összes radiokarbon adatot egy szekvenciába, egy fázisba rendezve modelleztük. Mivel a temetőből egyetlen érme sem került elő és a sírok között nem volt szuperpozíció, ezért nem volt lehetőség ennél finomabb modellezésre. Az egy sírból származó méréseket kombinálva kalibráltuk (7. kép). Így a temető radiokarbon mérésekkel keltezett részének használatának kezdete 639 (68,2%) 669 cal AD utánra (4. kép 1), a temető használatának vége 688 (68,2%) 769 cal AD előttre keltezhető (4. kép 2). Vagyis a temető 27 (68,2%) 108 évig lehetett használatban (4. kép 3).
- 2–3. A poznańi (AMS) és a debreceni (konvencionális) radiokarbon laboratóriumok eltérő mérési módszere miatt külön-külön is modelleztük a két laboratórium sorozatát. Ez egyrészt jó lehetőséget kínál a két módszerrel kapott eredmények és azok pontosságának összehasonlítására, másrészt a két laboratórium összehasonlítására. A debreceni mérések alapján a temető használatának kezdete 659 (68,2%) 749 cal AD utánra tehető (4. kép 4), záródása 705 (68,2%) 780 cal AD előttre (5. kép 1), a temető használatának ideje 0 (68,2%) 50 évre becsülhető (5. kép 2). A poznańi mérések alapján a temető használatának kezdete 629 (68,2%) 665 cal AD utánra tehető (5. kép 3), záródása 684 (68,2%) 751 cal AD előttre (5. kép 4), a temető használatának ideje 25 (68,2%) 97 évre becsülhető (6. kép 1). A konvencionális debreceni mérések alapján felállított modell szignifikánsan fiatalabbnak tűnik, ezzel együtt a poznańi mérések sorozata rövidebb időintervallumot fed le. A különbség módszertani szempontból azért is kiemelendő, mert a sorozatokból 5 sírt mindkét laboratóriumban

⁷ BUCK ET AL. 1991; BAYLISS ET AL. 2007; BAYLISS 2009.

megmérték.⁸ Bár nagy vonalakban a két laboratórium eredményei jól összevethetők, a debreceni laboratórium méréseinek enyhén tágabb standard eltérése miatt, az általuk mért adatok valamivel tágabb időintervallumot eredményeztek. A mindkét laboratórium által mért öt sír közül csupán a 200. sír adata egyezik teljesen.

	<i>Laborszám</i>	<i>Objektum</i>	<i>1. összes Bayes</i>	<i>2. csak Deb</i>	<i>3. csak Poz</i>
<i>Kezdet</i>			639–667	659–749	629–665
	Deb-8032	12. sír	670–714		
	Poz-32929	51. sír	665–697		
	Deb-8024	51. sír			
	Deb-8025	72. sír	650–675		
	Poz-32967	72. sír			
	Poz-32968	116. sír	677–719		
	Deb-8033	125. sír	kiugró érték		
	Poz-32969	125. sír	650–676		
	Poz-32970	147. sír	676–715		
	Deb-8016	147. sír			
	Deb-8049	152. sír	659–697		
	Deb-8041	167. sír	666–706		
	Deb-8030	200. sír	669–705		
	Poz-32972	200. sír			
	Poz-32973	203. sír	671–712		
	Deb-8057	205. sír	675–714		
	Poz-32974	205. sír			
	Deb-8040	218. sír	670–714		
<i>Vége</i>			688–769	705–780	684–751
<i>Használat időtartama</i>			27–108	0–50	25–97

2. táblázat: Pitvaros-Víztározó. A radiokarbon mérések Bayes-analízisének eredményei. 1. az összes radiokarbon mérés alapján felállított modell; 2. csak a debreceni mérések alapján felállított modell; 3. csak a poznaíi mérések alapján felállított modell

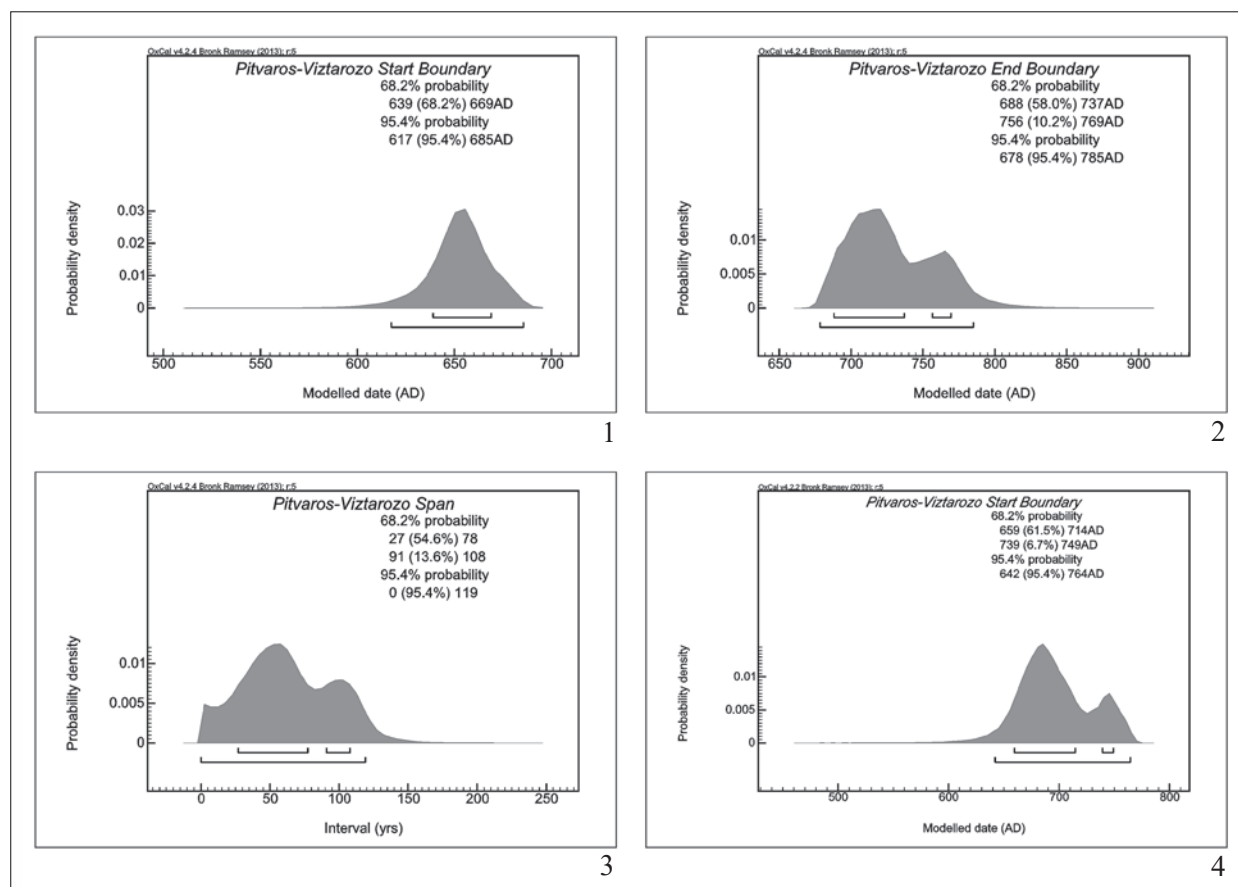
RÉGÉSZETI KELTEZÉS

A temető 226 embertani lelete közül 78 nőnek és 83 férfinak volt meghatározható. Radiokarbon vizsgálatra 2 női és 10 férfisír embertani anyagából vett minta került átadásra (1. táblázat, 8. kép). A két adultus korú nő (116. és a 203. sír) mellett egy adultus korú (12. sír) és 9 maturus korú férfi (51., 72., 125., 147., 152., 167., 200. 205. és 218. sír),⁹ azaz csak felnőtt és idős korokban elhunyt emberek csontanyagából származó mintán végezték a vizsgálatokat. A vizsgálatba bevont sírok régészeti jellemzői az alábbiakban foglalhatóak össze:

A 12. aknasírban feltárt, 25–35 éves korában elhunyt férfit, akinek ágyéki csigolyáin és a jobb csí-

⁸ A hatodik ilyen sír, a 125. sír volt, mely debreceni mérése kiugróan idős lett, ezért azt a modellezés során nem vettük figyelembe.

⁹ MOLNÁR 2000.

4. kép: Pitvaros-Viztározó. 1: Az összes radiokarbon mérés figyelembevételével készült Bayes-analízis alapján a temető használatának kezdeti határértéke; 2: Az összes radiokarbon mérés figyelembevételével készült Bayes-analízis alapján a temető használatának záró határértéke; 3: Az összes radiokarbon mérés figyelembevételével készült Bayes-analízis alapján a temető használatának becsült időintervalluma; 4: A debreceni mérések alapján modellezett, a temető használatának kezdeti határértéke

pőízületben jelentős kiterjedésű csontpusztulás és újcsontképződés nyomait figyelték meg – viszonylag fiatal kora ellenére – hiányos bronzveretekből álló, ónozott felületű, griffes, négy mellékszíjas övvel, rajta lapos indás-griffes díszítésű, csuklós nagyszíjvéggel, vájttal koporsóban temették el a temető északi (korai) harmadában (9. kép 1–2).

Az 51. lovas fülkesírból előkerült hiányos, de megjelenésében egységes, liliomos díszű övgarnitúra valamikor a 8. század utolsó harmadában készülhetett. A lószerszám díszei az övnél rövidebb ideig lehettek használatban, tehát fiatalabbak annál. A sírban talált tárgyak közül feltehetően a magányos gyöngyszem jelzi a temetőt használó negyedik generáció vezetőjének – aki morfológiai jellegei alapján az euróidokhoz sorolható és csigolyáin jelentős mértékű meszesedés nyomait dokumentáltak¹⁰ – temetését valamikor a 9. század első harmadának végén,¹¹ a késő avar kor végén (9. kép 3 – 10. kép 4).¹²

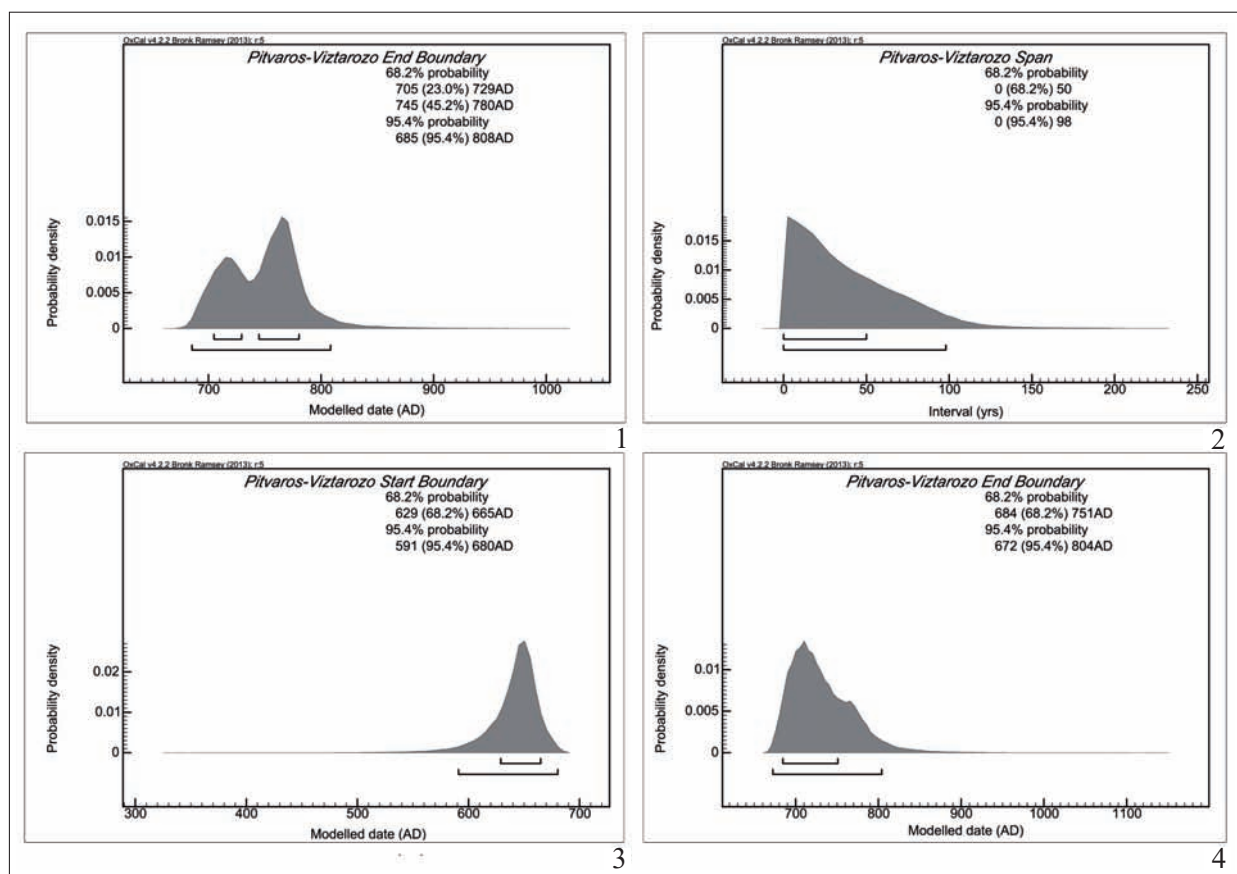
A 72. sír ezüsttel és sárgarézbe becsiszolt övgarnitúrája a Max Martin-féle beosztás szerint, a 3. horizontba, tehát a Meroving-kori övek fiatalabb csoportjába, a sok darabból álló/többrészes övek közé tartozik, és készítése a késő Meroving-korra, a 650–670/80-as évekre keltezhető.¹³ Figyelembe véve a

¹⁰ MOLNÁR 2000.

¹¹ BENDE 1998, 204.

¹² BENDE 2012, 77. j.

¹³ MARTIN 1996, 64.

5. kép: Pitvaros-Viztározó. 1: A debreceni mérések alapján modellezett, a temető használatának záró határértéke; 2: A debreceni mérések alapján modellezett, a temető használatának becsült időintervalluma; 3: A poznaí mérések alapján modellezett, a temető használatának kezdeti határértéke; 4: A poznaí mérések alapján modellezett, a temető használatának záró határértéke

72. sírba temetett férfi idős korát – akinek ugyanolyan módon torzították a koponyáját, ahogyan az a szegvár-ormodülői közösség nőtagjai között volt szokás –, az övgarnitúra sírba kerülésével a 7. század utolsó harmadában, legkésőbb a 7–8. század fordulóján számolhatunk (11. kép 1).¹⁴

A 116. aknasírban, ácsolt koporsóban eltemetett 25–30 éves nőt a bronzhuzalból hajlított, fekete színű üvegyöngycsüngős fülbevalóján kívül igen gazdag állatmelléklettel látták el: nem anatómiai rendben fekvő marha csontvázrész, részleges bárány maradványát, valamint fiatal juh lábcsontját és egy tyúk két combját tartalmazta a sír (11. kép 2).¹⁵

A 125. fülkesírba temetett 50–60 éves férfi mellé lószerszámát és egy világosszürke színű, korongolt, beböködött mintasorral, fésűsen bekarcolt vonalsorral díszített edényt tettek a sírba. Ő lehetett a temetőt indító közösség egyik első vezetője (11. kép 3).¹⁶

A 147. fülkesírban feltárt maturus korú férfi hármass csoportosítású, hosszúkás pajzs alakú, öntött bronzveretekből álló övgarnitúrájának sírba kerülésének — az eltemetett korát is figyelembe véve — legvalószínűbb ideje a 9. század első harmada (11. kép 4).¹⁷

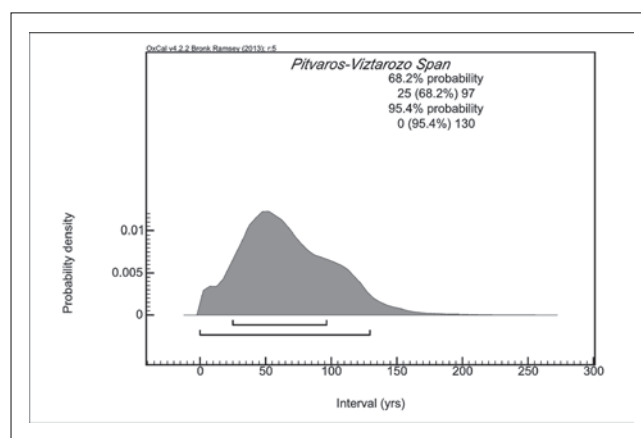
A 152. aknasírban, vasalt koporsóban fekvő 50–60 éves férfit — kinek csigolyáin jelentős mértékű

¹⁴ BENDE 2000, 247; BENDE 2000a, 206.

¹⁵ BENDE 2012, 657, 3. kép 5–6.

¹⁶ BENDE 2000, 243, 254, 36. j.

¹⁷ BENDE 2000, 248.

6. kép: Pitvaros-Viztározó. A poznańi mérések alapján modellezett, a temető használatának becsült időintervalluma

meszesedés nyoma volt megfigyelhető — ónozott felületű, griffes-indás, kéttagú öntött bronzveretekből álló övgarnitúrával a 8. század második és harmadik negyedében temethették el (12. kép 1–2).¹⁸

A pitvarosi közösség harmadik generációjának vezetője lehetett a 167. sírba temetett lovas férfi, korai lilimos övgarnitúrája a 8. század harmadik/negyedik negyedére keltezhető (12. kép 3–4).¹⁹

A 200. sír halottját lovával együtt, egy szokatlanul nagyméretű sírgödörben, a halott és az áldozati állat egymáshoz való helyzete alapján²⁰ a Körös–Tisza–Maros közén párhuzam nélküli módon²¹ griffes övgarnitúrával és lemezes kantárveretekkel temették el (13. kép 1–2).

A nagyméretű 203. aknasírban, vájt koporsóban eltemetve 25–35 éves nőt fekete színű üveggyöngyökkel díszített, aranyozott bronz fülbevalópárral, döntően sötétzöld színű, cseppszerű, dinnyemag alakú üveggyöngyből álló vegyes gyöngysorral, lemezből készült, kettős csonkagúla alakú bronzgombbal és egy narancsbarna színű, csillámos homokkal soványított, kézi korongon készült, gömbölyű hasú, lencseszerű bemélyítések háromszög alakú bebökődött mintasorral és elnagyolt hullámvonallal díszített palackkal temették el a 8. század középső harmadában/második felében (13. kép 3).

A temetőt használó közösség egyik utolsó vezetőjét a 205., kirabolt lovas fülkesírban, ácsolt koporsóban, hosszúkás pajzs alakú, kéttagú, vésett-poncolt palmettás díszű, ónozott felületű, öntött bronzveretekből álló övgarnitúrával²² – az eltemetett idős korát is figyelembe véve – a 9. század első harmadában, a késő avar kor végén temették el (13. kép 2).²³

A nagyméretű, téglalap alakú, 218. aknasírban egy vas ácskapcsokkal ellátott koporsóban a 7. század utolsó harmadában vagy a 8. század elején temették el a 45–50 éves férfit, bronzlemezből préselt varkocszorító párral és gyöngyberakással díszített, ívelt oldalú, négyzet alakú ezüstveretekből álló övgarnitúrával (14. kép).

A vizsgálatba bevont férfisírok időrendi helyzetét a temető övgarnitúrás sírjai alapján felállítható összefüggő relatív kronológiai sorrend²⁴ adja meg, amihez érdemes néhány megjegyzést fűzni.

Bár az övek szeriációjában az 51. sír mindössze egy sír közbeékelődésével követi a 167. sírt, de az

¹⁸ BENEDE 2006a.

¹⁹ BENEDE 2006a.

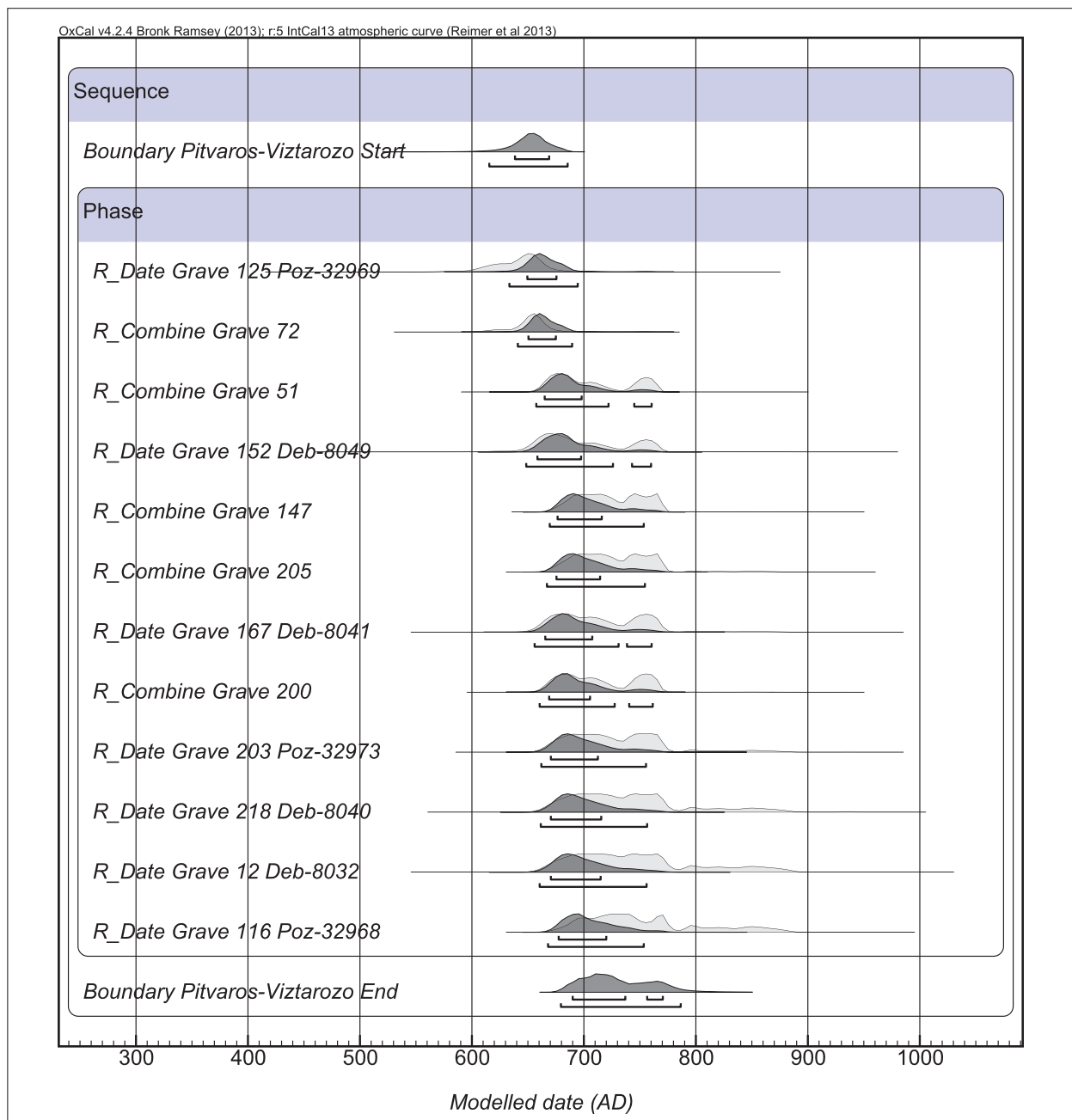
²⁰ BENEDE 2012, 1. kép 8–10.

²¹ BENEDE 2006a.

²² BENEDE 2006a.

²³ BENEDE 2000, 248; BENEDE 2012, 77. j.

²⁴ BENEDE 2014, 6. táblázat; 190. kép.

7. kép: Pitvaros-Viztározó. Az azonos sírból származó mérések esetében kombinált kalibrálás alkalmazásával készült modell

igencsak hiányos és töredékes, liliomos övgarnitúra, az övgarnitúránál fiatalabb típusú, kisméretű csat és szíjvég, illetve a rúdgyöngy miatt a közöttük lévő kronológiai különbség tetemes is lehet.²⁵

A 147. és a 205. sír a szeriációs sorozat alapján időben közel állhatnak egymáshoz, az eltemetés idejeként ezekben az esetekben a 9. század első harmada a legvalószínűbb, nem feltételezve természetesen az egy időben történt elhantolást.²⁶

²⁵ BENDE 1998, 204; vö. SZŐKE 1992, 876–881.

²⁶ BENDE 2000, 248.

Sírszám	Az elhunyt életkora	Neme	A sír régészeti keltezése	Időrendi helyzet
125.	50–60	férfi	7. század utolsó harmada	<670–700
072.	40–50	férfi	7. század utolsó harmada, 7–8. század fordulója	<670–700/710
012.	25–35	férfi	7. század utolsó harmada, 8. század eleje	<670–720
116.	25–30	nő	7. század utolsó harmada	<670–700
218.	45–50	férfi	7. század utolsó harmada, 8. század eleje	<670–720
200.	50–60	férfi	8. század első harmada	700–730
152.	50–60	férfi	8. század második/harmadik negyede	725–775
203.	25–35	nő	8. század középső harmada/második fele	730–790
167.	45–50	férfi	8. század negyedik negyede	775–800
147.	52–61	férfi	9. század első harmada	800–>830
051.	49–58	férfi	9. század első harmadának vége	825–>835
205.	45–55	férfi	9. század második negyede	825–>850

3. táblázat: Pitvaros-Víztorozó. A sírok régészeti keltezése

A RÉGÉSZETI ÉS A RADIOKARBON KRONOLÓGIA ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Régészeti alapon egy-egy temetkezés idejét 30–50 éven belüli időszakra lehetett meghatározni, a temető használatának kezdetét a 650–670 közötti időre, a temető felhagyását a 835/850 körüli időszakra tételzhetjük fel (3. táblázat). A temetőt mintegy 170–180 évig használhatták, az ide temetkezők közel 6 „generációból” származhattak.

A radiokarbon vizsgálatra bevont sírok régészeti leletanyagának fenti ismertetése, a sírokban lévő tárgyak tipokronológiai keltezése alapján a pitvarosi temető betelepítésének kezdete a 7. század utolsó harmadára becsülhető, használatának legkésőbbi időszaka mélyen belenyúlhatott a 9. századba.²⁷ A régészeti keltezéshez képest a sírok radiokarbon keltezése alapján a temető használatának egy jóval rövidebb időszaka feltételezhető. Eszerint a temető használata 639 (68,2%) 667 cal AD után kezdődhetett, ami jól harmonizál a régészeti keltezéssel. Ezzel szemben a temető felhagyásának keltezése jóval problematikusabb. A régészeti becslés 9. század helyett a radiokarbon mérések alapján a temető használata 688 (68,2%) 769 cal AD előtt érhetett véget.

A kalibrációs görbében 774–775-ben egy nagy ugrás található – majd 10 éven át folyamatos csökkenés²⁸ –, ami erősen befolyásolja a késő avar kor radiokarbon keltezését. E hirtelen ¹⁴C arány növekedés oka a tejútrendszerben történt gammakitörés lehetett,²⁹ mely hatására lehülhetett az éghajlat, károsodhatott az ózonréteg és megnövekedett az UVB sugárzás a Földön.³⁰

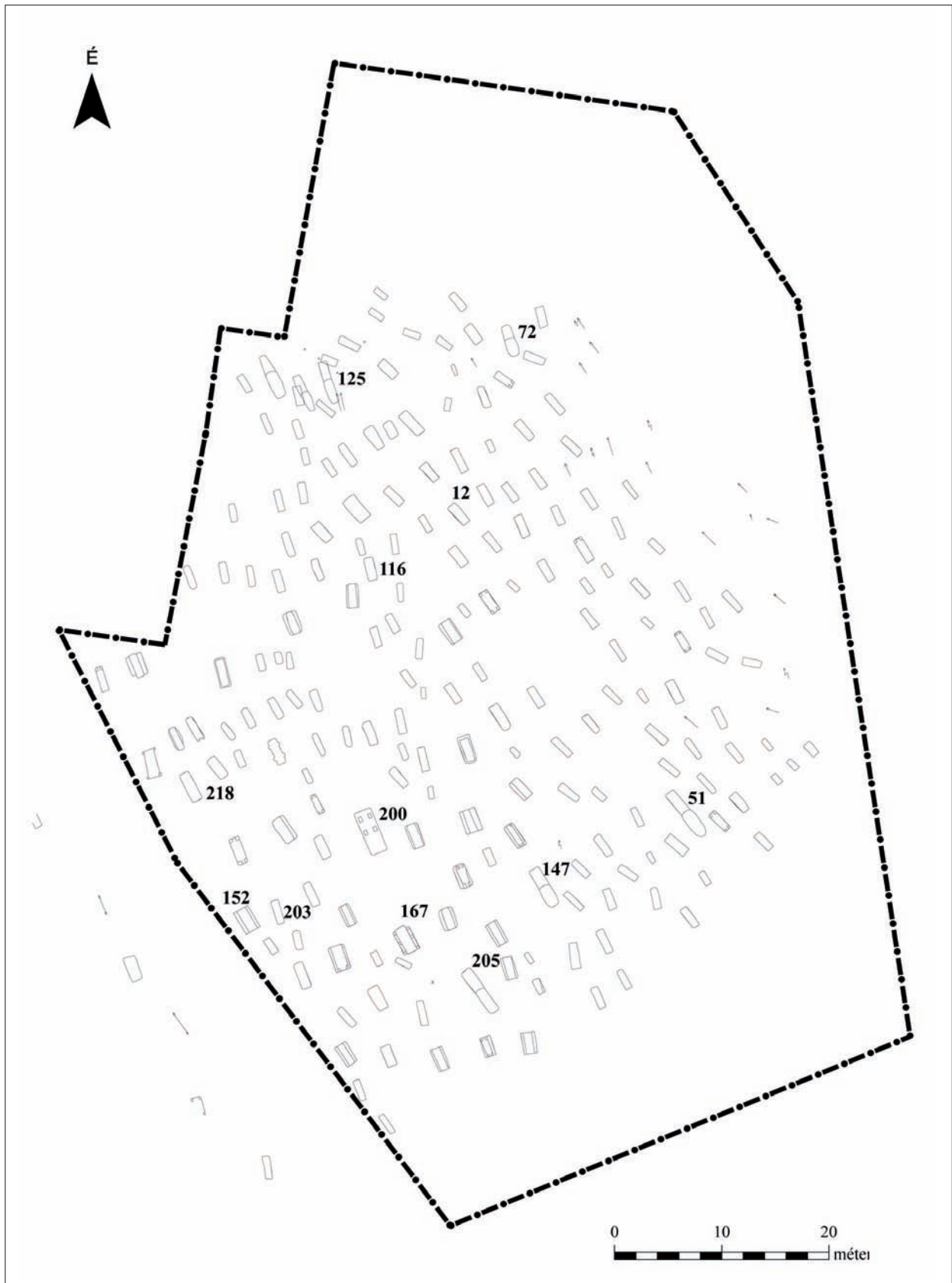
Nem zárható ki, hogy a temető záródásának radiokarbon keltezését erősen befolyásolja a 774/775 évi gamma sugárzás hirtelen megnövekedése. Ugyanakkor a temető legfiatalabb kalibrálatlan BP adata a már eleve kiugróan fiatal Deb-8016 1242±28 BP, a 147. sírból származó adat, mely individuálisan kalibrálva 690 (68,2%) 809 cal AD. Ezzel szemben ahhoz, hogy nagy valószínűséggel a 9. század elejére vagy legalábbis a 8. és 9. század fordulójára keltezhető kalibrált eredményt kapjunk, a radiokarbon mérés kalib-

²⁷ BENDE 2000, 248.

²⁸ MIYAKE ET AL. 2012.

²⁹ HAMBARYAN–NEUHÄUSER 2013.

³⁰ MELOTT–THOMAS 2012.

8. kép: Pitvaros-Víztorzó. A radiokarbon méréssel keltezett sírok helyzete a temetőn belül

rátalan BP értéke nem lehet magasabb 1210 BP-nél. A fentiek alapján a pitvarosi temető használata nagy valószínűséggel abbamaradt a 8. század vége előtt.

A tipokronológiai keltezés és a radiokarbon keltezés eredményeit az egyes temetkezések datálására vonatkozóan is összevetettük (4. táblázat).

<i>Sírszám</i>	<i>Asír régészeti keltezése</i>	<i>Radiokarbon keltezés</i>
125.	7. század utolsó harmada	670 (68,2 %) 714 cal AD
072.	7. század utolsó harmada, 7–8. század fordulója	650 (68,2 %) 675 cal AD
012.	7. század utolsó harmada, 8. század eleje	670 (68,2 %) 714 cal AD
116.	7. század utolsó harmada	677 (68,2 %) 719 cal AD
218.	7. század utolsó harmada, 8. század eleje	670 (68,2 %) 714 cal AD
200.	8. század első harmada	669 (68,2 %) 705 cal AD
152.	8. század második/harmadik negyede	659 (68,2 %) 697 cal AD
203.	8. század középső harmada/második fele	671 (68,2 %) 712 cal AD
167.	8. század negyedik negyede	666 (68,2 %) 706 cal AD
147.	9. század első harmada	676 (68,2 %) 715 cal AD
051.	9. század első harmadának vége	665 (68,2 %) 697 cal AD
205.	9. század második negyede	675 (68,2 %) 714 cal AD

4. táblázat: Pitvaros-Viztározó. A sírok régészeti és Bayes-modellezett radiokarbon keltezésének összehasonlítása

Régészeti alapon a temető legkorábbi temetkezései közé tartozik a 125. sír.³¹ Ezt a régészeti következtetést alátámasztja a radiokarbon keltezés is, mely a Bayes-analízissel modellált poznaí mérés alapján 670 (68,2%) 714 cal AD időszakra keltezhető.

A 72. sírban talált övgarnitúra készítése régészetileg a késő Meroving-korra, a 650–670/80-as évekre keltezhető.³² A sírban eltemetett férfi érett felnőtt életkora és az övgarnitúra készítésének becsülhető időszaka alapján régészetileg a 7. század utolsó harmadára, legkésőbb a 7–8. század fordulójára keltezhető a temetkezés.³³ A sírból vett, két független laboratórium által vizsgált minták Bayes-analízissel modellált radiokarbon eredménye alapján a sír megásását 650 (68,2%) 675 cal AD keltezhetjük, ami a sírban talált övgarnitúra készítési idejének felel meg.

A 12. sír régészetileg a 7. század harmadik harmadára – 8. század elejére keltezhető övgarnitúrája és a temetőben való helyzete alapján. Ezzel összhangban van a radiokarbon keltezés, mely 670 (68,2%) 714 cal AD teszi a sírt. Mind régészetileg, mind a radiokarbon keltezés alapján ugyanerre az időszakra tehető a 218. sír (670 [68,2%] 714 cal AD). Régészetileg szintén erre az időszakra datálható a 116. sír, mely radiokarbon adata nagy átfedéssel bár, de egy kissé fiatalabb időszakra teszi a temetkezést (677 [68,2%] 719 cal AD).

Az övgarnitúrák tipokronológiája alapján a 8. század folyamán temethették el egymást követően a 200., 152. és 167. sírban elhantolt férfiakat, valamint az időszak második felében a 203. sírban fekvő nőt. Ezek azok a temetkezések, melyek radiokarbon keltezését megnehezíti a 774/775. évi esemény. A radiokarbon mérések alapján e négy temetkezés közül a 152. sír a legidősebb, mely még a 7. század végére, 659 (68,2%) 697 cal AD keltezhető. A többi három sír a radiokarbon mérések szerint nagyjából egykorúnak tekinthető. A Bayes-analízissel modellált, kombinált adatok alapján 670 (68,2%) 715 cal AD időszakra keltezhetők.

³¹ BENDE 2000, 243, 254, 36. j.

³² MARTIN 1996, 64.

³³ BENDE 2000, 247; BENDE 2000a, 206.

Azonban e sírok keltezése esetében érvényesülhet a 774/775. évi esemény torzító hatása, ezért nem indokolatlan megfontolni annak lehetőségét, hogy e sírokat a kalibráció során a második hurok időszakára keltezzük, így mind a három sír nagyjából a 740 (68,2%) 770 cal AD idősakra tehető. A 152. sír esetében is felmerülhet ez a későbbre keltezés lehetősége, de a radiokarbon mérések alapján ez nem valószínű. A 8. századon belül a kalibrációs görbében lévő nagyobb hurok miatt egyéb kiegészítő információk hiányában ennél finomabb különbséget nem tudunk tenni.

Régészetileg a temető használatának utolsó időszakára, a 9. század elejére keltezhetők a 147., 51. és 205. sírok. Ezek radiokarbon keltezésére a 8. századi sírokhoz hasonlóan nagy hatással lehetett a 774/775. évi esemény. A Bayes-analízissel modellált radiokarbon mérések alapján mindhárom sír a 675 (68,2%) 715 cal AD közötti időszakra tehető, vagyis jelentősen korábbra, mint ahogyan a tipokronológiai keltezés datálja őket. E komoly ellentmondás miatt érdemes ismételt figyelembe venni a kalibrációs görbében lévő hurok torzító hatását. Mindegyik sír esetében felmerül a nagyjából a 740 (68,2%) 770 cal AD idősakra való keltezés lehetősége, azonban az ennél későbbi időszakra való keltezés nagy valószínűséggel kizárható. Összegezve, a radiokarbon adatok nem támasztják alá a temető záródásának a 9. század elejére-közepére való keltezését. Az abszolút dátumok szerint valószínűbb, hogy a temető használata már a 8. század végén befejeződött.

A tipokronológiai és a radiokarbon keltezés síronkénti, illetve a temető egészére vonatkozó összevetése után a mérésekből levonható néhány módszertani következtetésre hívnánk fel a figyelmet.

A radiokarbon keltezés alkalmazásakor – csakúgy, mint bármely más természettudományos módszer esetében – tisztában kell lennünk a módszer előnyeivel és korlátaival. E módszer természeténél fogva az egykori élőlény – esetünkben az elhunyt – halálának idejét tudja keltezni, azonban ezt sem naptári évre pontosan, hanem csak a kalibrálás és statisztikai valószínűség alapján egy időintervallumon belül. Ezzel szemben a régészeti, tipokronológiai alapú keltezés a tárgyak készítési, használati idejét próbálja becsülni – mely többnyire szintén egy időintervallumot jelent –, majd ebből következtet az adott tárgyakkal kísért elhunyt halálozási idejére.³⁴ Vagyis, csak közvetve keltezi a halál időpontját. Egyik módszer sem problémamentes, azonban a két, egymástól független keltezés összevetésével jól tudjuk tesztelni őket, a két módszer együttes használata megerősítheti vagy kizárhatja egy-egy keltezés helyességét.

Régészetileg többnyire a feltárt temető vagy temetőrészlet egészét (is) szeretnénk keltezni. A pitvarosi temető esetében a radiokarbon mérésekkel vizsgált 10 sír aránya olyan alacsony a feltárt 225 sírhoz képest, hogy óvatossá kell lennünk az ezek alapján való, a teljes temetőre vonatkozó általánosításkor. Mivel a radiokarbon vizsgálatba bevont férfi síregyütteseket olyan szempontból választották ki, hogy azok a régészeti tipokronológia alapján lefedjék a temető használatának idejét, ezért a kis esetszám ellenére jogos lehet az eredményeket az egész temető használatára kivetíteni.

A népvándorlás kori régészet manapság tipokronológiai alapon 30–40 éves pontossággal igyekszik keltezni a leleteket, melyhez az avar kor vonatkozásában jól datálható érmeket is segítségül hívhat a korai idősokban. Ugyanakkor a kései avar korban éremleletek hiányában a radiokarbon keltezéssel szemben támasztott jogos elvárás lenne, hogy a régészeti keltezést pontosítani tudja. Ennek az elvárásnak a módszer csak részben tud megfelelni. Egyrészt a radiokarbon mérés pontatlansága – manapság az AMS laborok 25–30 éves szigmával tudnak mérni – és a kalibrálás szükségessége miatt ez a módszer többnyire az elvártnál legalább kétszer akkora időintervallumon belül tudja csak keltezni az adott régészeti jelenséget. Bayes-analízis használatával, statisztikai módszerekkel és az esetlegesen rendelkezésre álló egyéb külső információforrások figyelembevételével – pl. szuperpozíció – ez az időintervallum jelentősen, akár 10 évre is csökkenthető. A pitvarosi temető esetében éremleletek és szuperpozíció híján Bayes-analízis használatával 20 évnél pontosabban nem lehet keltezni az egyes sírokat, de az esetek többségében csak 40 éves időintervallum adható meg.

³⁴ JENSEN–NIELSEN 1997.

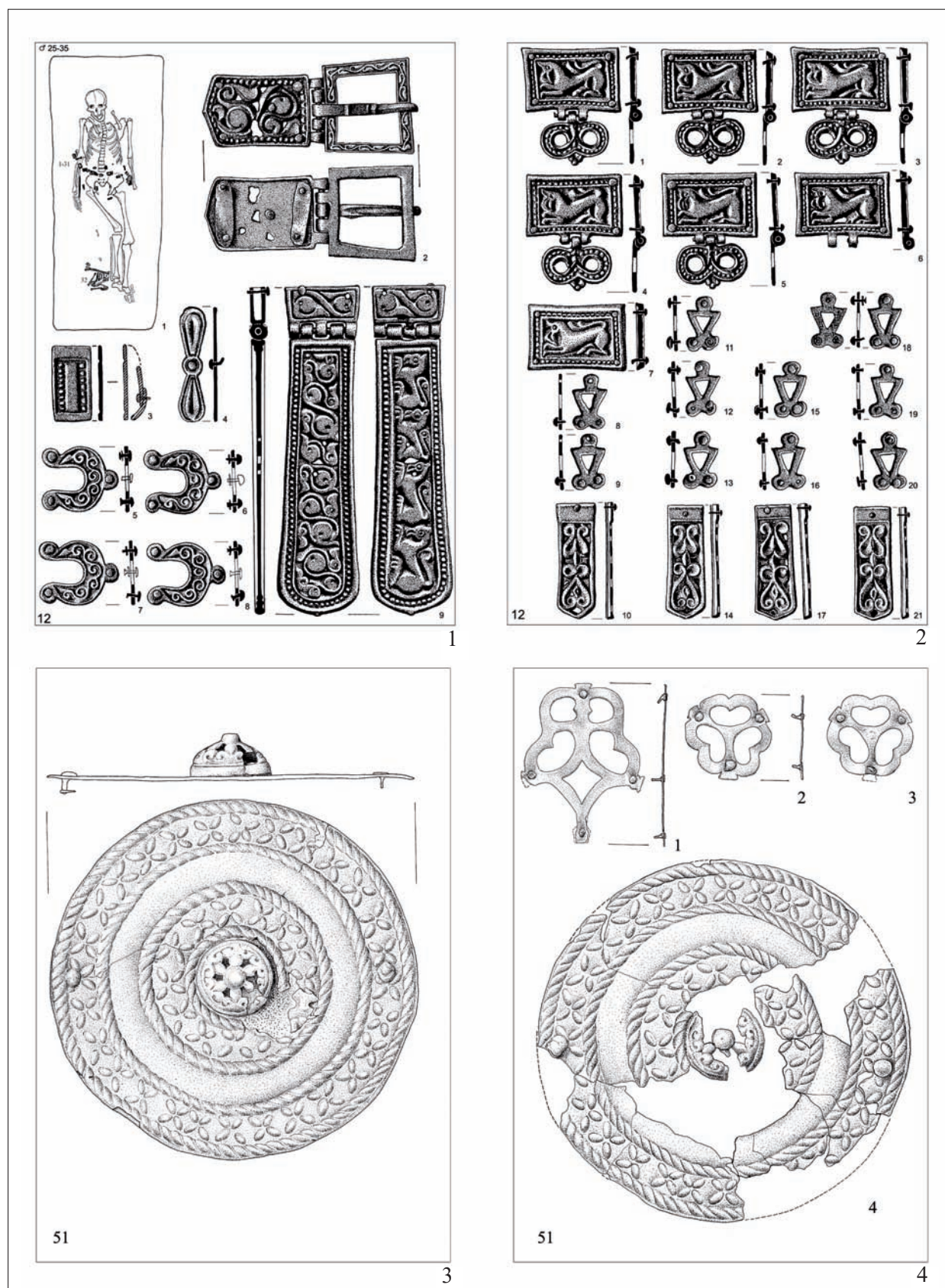
A temetkezések tipokronológiai vizsgálatokor előszeretettel alkalmaznak szeriációt, mely a síregyütteseket zárt egységként kezelve egy folyamatos, időrendi sorozatba rendezi a temetkezéseket. E módszer hátránya éppen ez a kényszerítő tényező, mely gyakorlatilag kizárja a temetkezések egykorúságát. Emiatt a temetkezések elemzésekor célravezetőbb lenne a korrespondencia analízis széleskörű alkalmazása, mely megengedi az egykorúságot minden kényszerítő tényező nélkül. A radiokarbon mérések eredményeivel összevetve jól láthatók, hogy melyek azok a tárgye gyüttesek, amelyek egyidejűleg használatban lehettek.

A radiokarbon keltezését és a tipokronológiát összevetve a temető használatának kezdetére vonatkozóan jól harmonizál a két módszer, azonban a temető záródásának idejére vonatkozóan komolyabb ellentmondások vannak. Ebben egyrészt szerepe lehet a 774/775 évi gamma kitörésnek, ennek torzító hatását – mely nem tartott tovább 10–20 évnél – figyelembe véve a temető záródása a 8. század végére tehető. Ugyanakkor a rendelkezésre álló radiokarbon adatok nem támasztják alá a temető záródásának 9. századra keltezését.

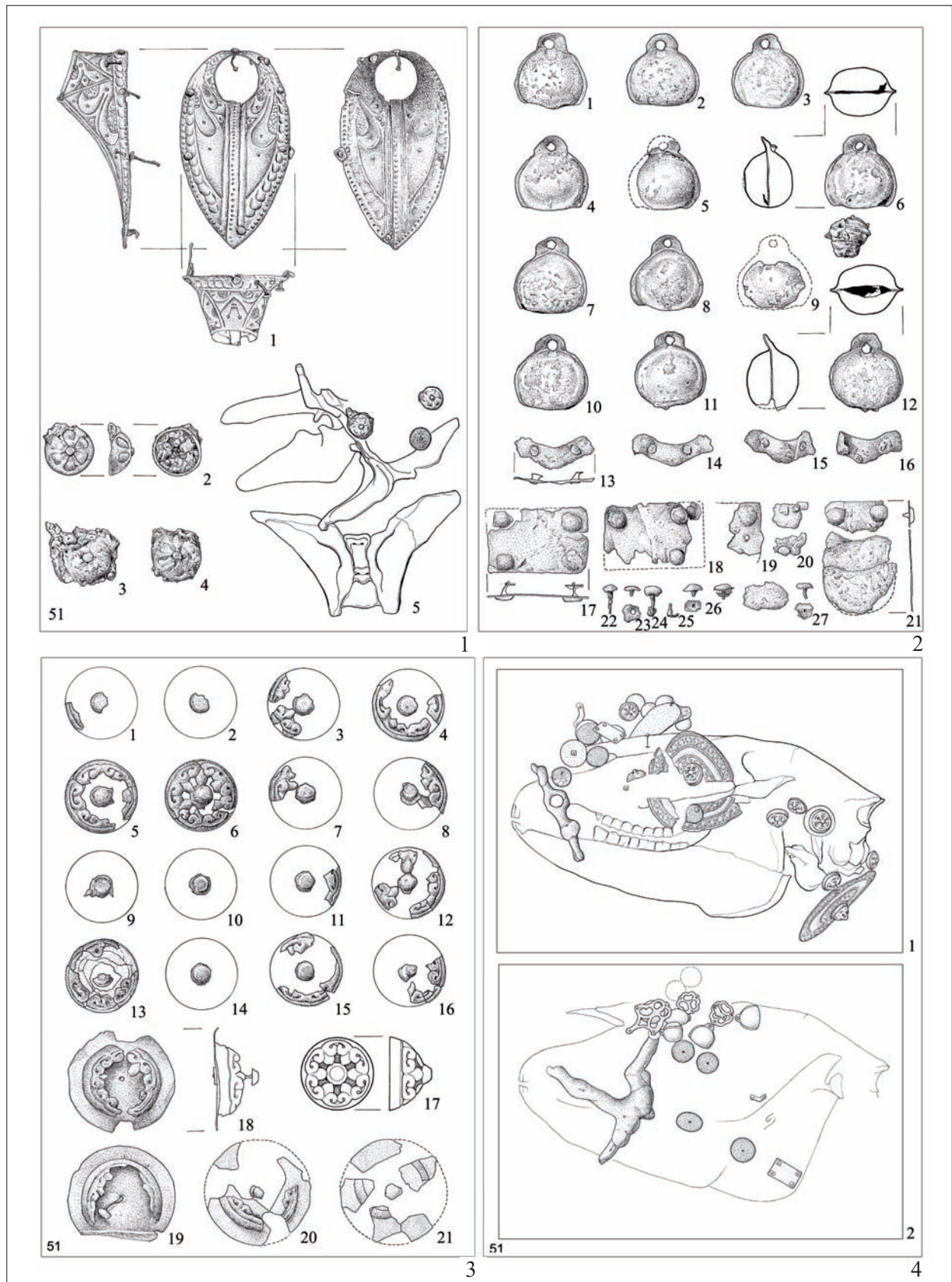
IRODALOM

- BAYLISS 2009: Bayliss, A.: Rolling out revolution: using radiocarbon dating in archaeology. *Radiocarbon* 51/1 (2009) 123–147.
- BAYLISS ET AL. 2007: Bayliss, A. – Bronk Ramsey, Ch. – van der Plicht, J. – Whittle, A.: Bradshaw and Bayes. Towards a Timetable for the Neolithic. *Cambridge Archaeological Journal* 17/1 (suppl.) (2007) 1–28.
- BENDE 1998: Bende L.: A pitvarosi késő avar kori temető 51. sírja. Adatok a késő avar kori lószerszámok díszítéséhez (Das Grab 51 im spätaawarenzeitlichen Gräberfeld von Pitvaros. Beiträge zur Verzierung des spätaawarenzeitlichen Pferdegeschirre). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 195–230.
- BENDE 2000: Bende L.: Fülkesírok a pitvarosi avar kori temetőben. Adatok a fülkés és lószerszámos temetkezések kronológiájához (Stollengräber im awarenzeitlichen Gräberfeld von Pitvaros. Angaben zur Chronologie der Stollengräber und Bestattungen mit Pferdegeschirr). In: Bende L. – Lőrinczy G. – Szalontai Cs. (Szerk.): *Hadak útján*. Szeged 2000, 241–279.
- BENDE 2000a: Bende L.: Tausírozott díszű övgarnitúra a pitvarosi avar temetőből (Tauschierte Gürtelgarnitur im awarischen Gräberfeld von Pitvaros). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 6 (2000) 199–217.
- BENDE 2006: Bende, L.: Bestattungssitten in der zweiten Hälfte der Awarzeit in der durch die Flüsse Körös, Tisza und Maros umgebenen Landschaft (Burial customs in the second half of the avar age in the area bordered by the Körös, Tisza and Maros rivers). *Arrabona* 44/1 (2006) 87–110.
- BENDE 2006a: Bende L.: *Temetkezési szokások a Körös–Tisza–Maros közén az avar kor második felében*. Phd disszertáció kézirat. Budapest 2006.
- BENDE 2012: Bende L.: Lószerszámos temetkezések, áldozati állatok és ételmellékletek a Körös–Tisza–Maros köze késő avar kori temetőiben (Bestattungen mit Pferdegeschirr, Tieropfer und Speisebeigaben in den spätaawarenzeitlichen Gräberfeldern des Gebietes zwischen Kreisch/Körös, Theiß/Tisza und Mieresch/Maros). In: Vida T. (Szerk.): *Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére. – Archaeological Studies in Honour of Éva Garam*. Budapest 2012, 645–678.
- BUCK ET AL. 1991: Buck, C. E. – Kenworthy, J. – Litton, C. D. – Smith, A. M. F.: Combining archaeological and radiocarbon information: a Bayesian approach to calibration. *Antiquity* 65 (1991) 808–821.
- BRONK RAMSEY 2009: Bronk Ramsey, C.: Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon* 51/1 (2009) 337–360.

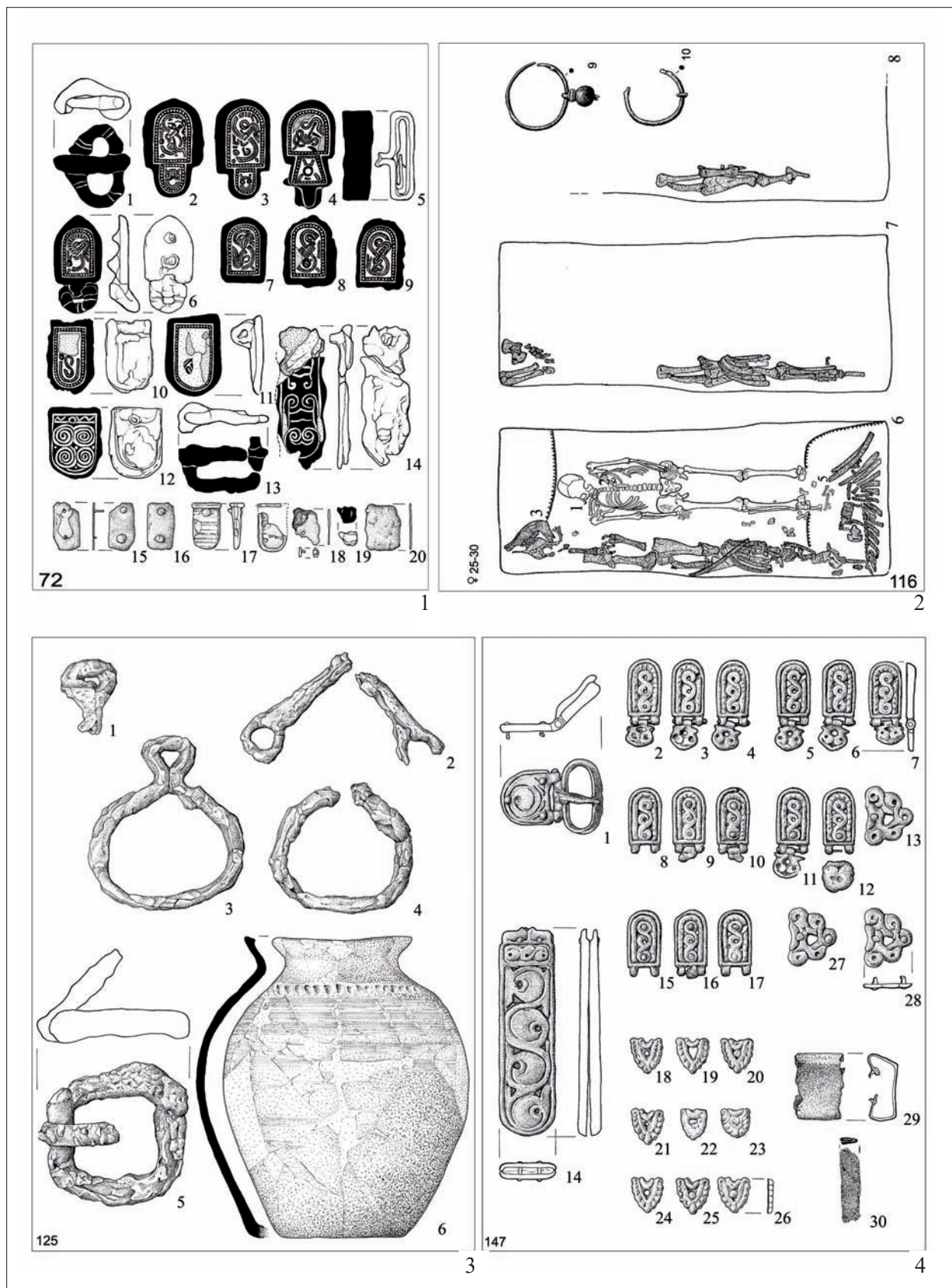
- HAMBARYAN–NEUHÄUSER 2013: Hambaryan, V. V. – Neuhäuser, R.: A Galactic short gamma-ray burst as cause for the 14C peak in AD 774/5. *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society* 430 (2013) 32–36.
- JENSEN–NIELSEN 1997: Jensen, C. – Nielsen, K. H.: Burial data and correspondence analysis. In: Jensen, C. – Nielsen, K. H. (Eds.): *Burial & society. The chronological and social analysis of archaeological burial data*. Aarhus 1997, 29–61.
- MARTIN 1996: Martin, M.: Tauschierte Gürtelgarnituren und -beschläge des frühen Mittelalters im Karpatenbecken und ihre Träger. In: Bialeková, D. – Zábojník, J. (Hrsg.): *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert*. Bratislava 1996, 63–74.
- MELOTT–THOMAS 2012: Melott, A. L. – Thomas, B. C.: Causes of an AD 774–775 14C increase. *Nature* 491 (2012) E1–E2.
- MIYAKE ET AL. 2012: Miyake, F. – Nagaya, K. – Masuda, K. – Nakamura, T.: A signature of cosmic-ray increase in AD 774–775 from tree rings in Japan. *Nature* 486 (2012) 240–242.
- MOLNÁR 2000: Molnár E.: *Egy avar kori temető (Pitvaros-Víztározó) szisztematikus embertani feldolgozása*. Phd értekezés kézirat. Szeged 2000.
- REIMER ET AL. 2009: Reimer, P. J. – Baillie, M. G. L. – Bard, E. – Bayliss, A. – Beck, J. W. – Blackwell, P. G. – Bronk Ramsey, C. – Buck, C. E. – Burr, G. S. – Edwards, R. L. – Friedrich, M. – Grootes, P. M. – Guilderson, T. P. – Hajdas, I. – Heaton, T. J. – Hogg, A. G. – Hughen, K. A. – Kaiser, K. F. – Kromer, B. – McCormac, F. G. – Manning, S. W. – Reimer, R. W. – Richards, D. A. – Southon, J. R. – Talamo, S. – Turney, C. S. M. – van der Plicht, J. – Weyhenmeyer, C. E.: IntCal09 and Marine09 Radiocarbon Age Calibration Curves, 0–50,000 Years cal BP. *Radiocarbon* 51/4 (2009) 1111–1150.
- REIMER ET AL. 2013: Reimer, P. J. – Bard, E. – Bayliss, A. – Beck, J. W. – Blackwell, P. G. – Bronk Ramsey, C. – Buck, C. E. – Cheng, H. – Edwards, R. L. – Friedrich, M. – Grootes, P. M. – Guilderson, T. P. – Haflidason, H. – Hajdas, I. – Hatté, C. – Heaton, T. J. – Hoffmann, D. L. – Hogg, A. G. – Hughen, K. A. – Kaiser, K. F. – Kromer, B. – Manning, S. W. – Niu, M. – Reimer, R. W. – Richards, D. A. – Scott, E. M. – Southon, J. R. – Staff, R. A. – Turney, C. S. M. – van der Plicht, J.: IntCal13 and Marine13 radiocarbon age calibration curves 0–50,000 years cal BP. *Radiocarbon* 55/4 (2013) 1869–1887.
- SZŐKE 1992: Szőke, B. M.: Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Frauentrachtzubehör und Schmuck). In: Daim, F. (Hrsg.): *Awarenforschungen II*. Wien 1992, 841–968.

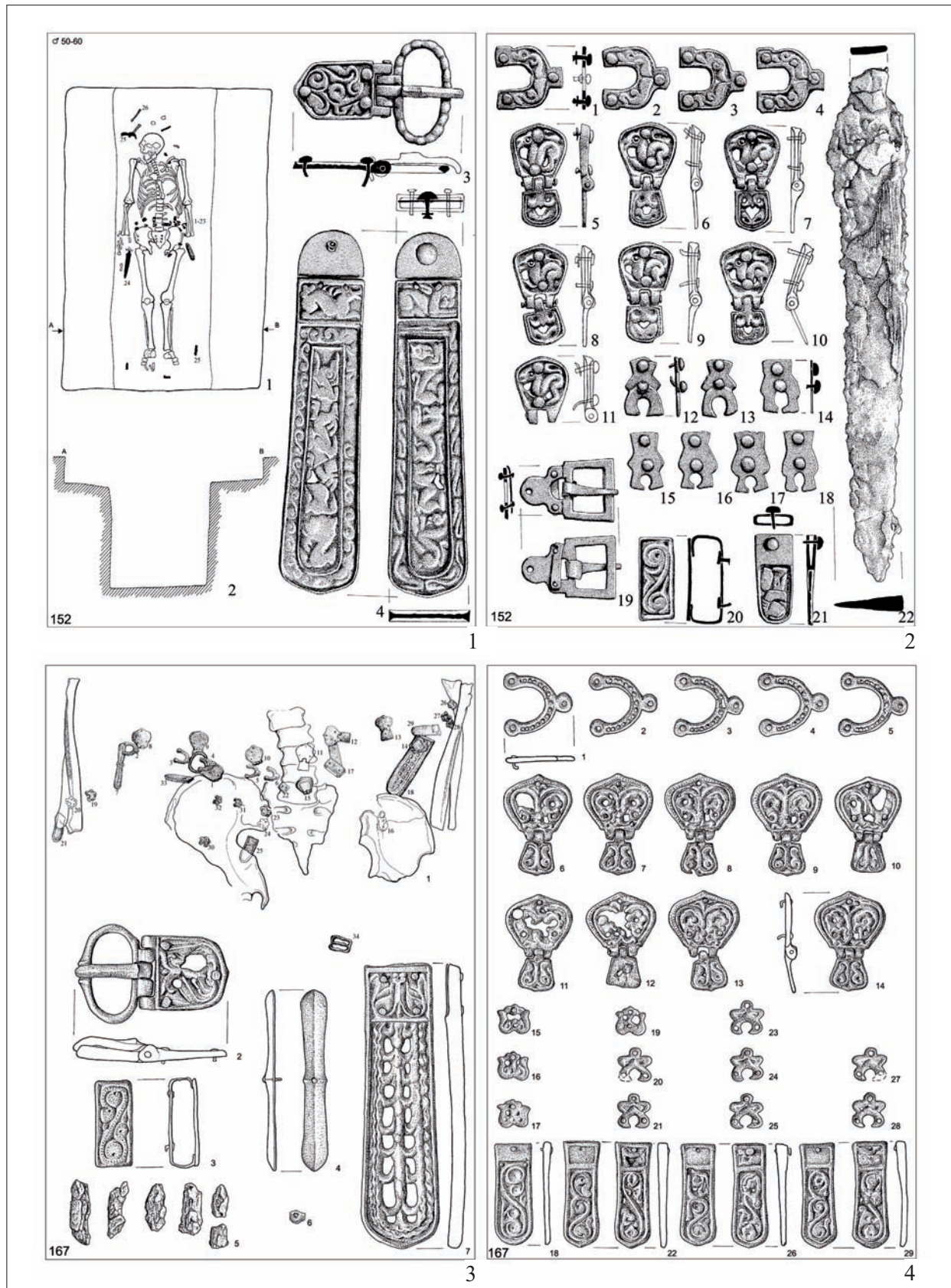
9. kép: Pitvaros-Víztározó. 1–2: 12. sír; 3–4: 51. sír
 Fig. 9: Pitvaros-Víztározó. 1–2: Grave 12; 3–4: Grave 51

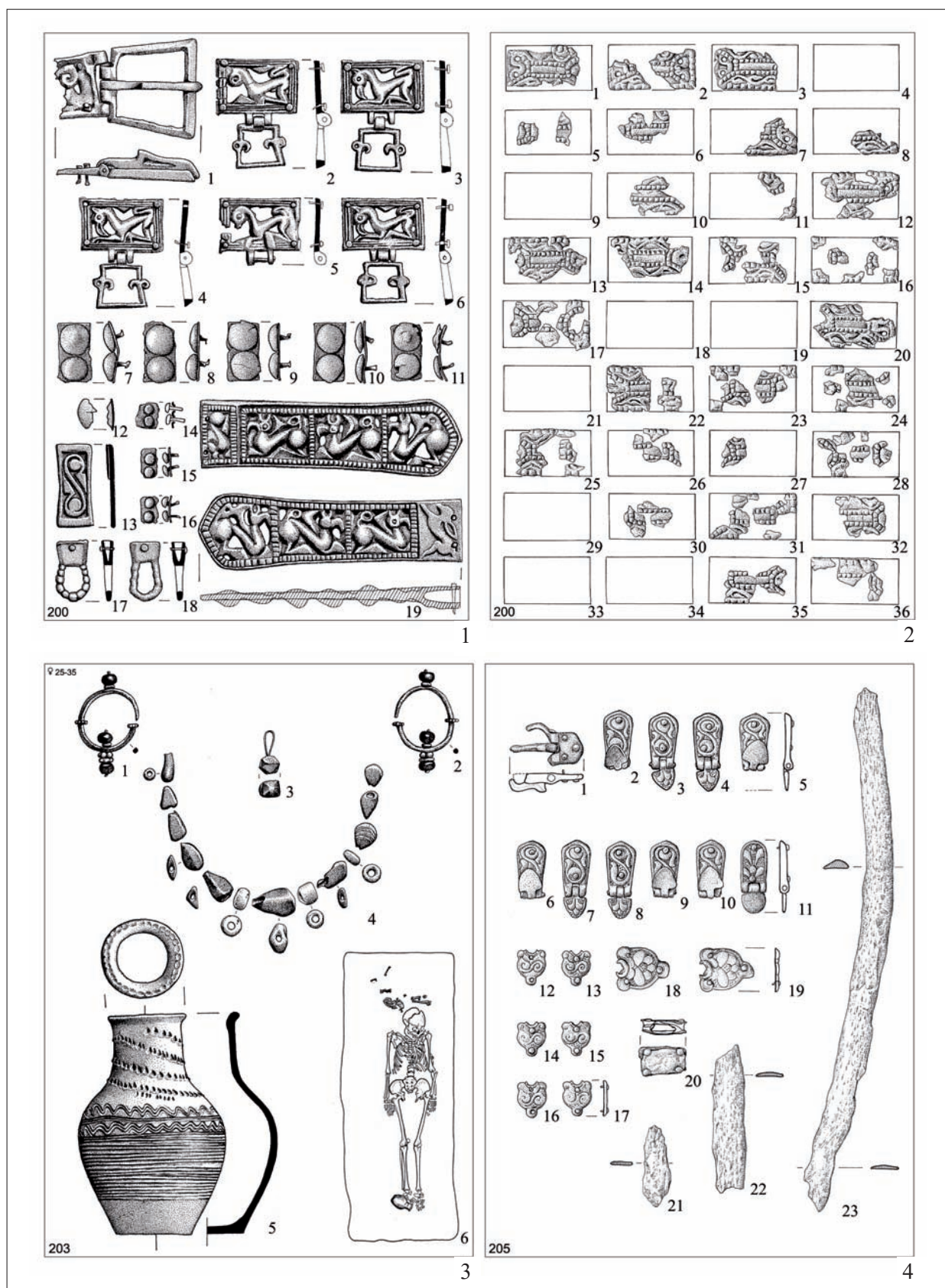
10. kép: Pitvaros-Víztározó. 1–4: 51. sír
 Fig. 10: Pitvaros-Víztározó. 1–4: Grave 51

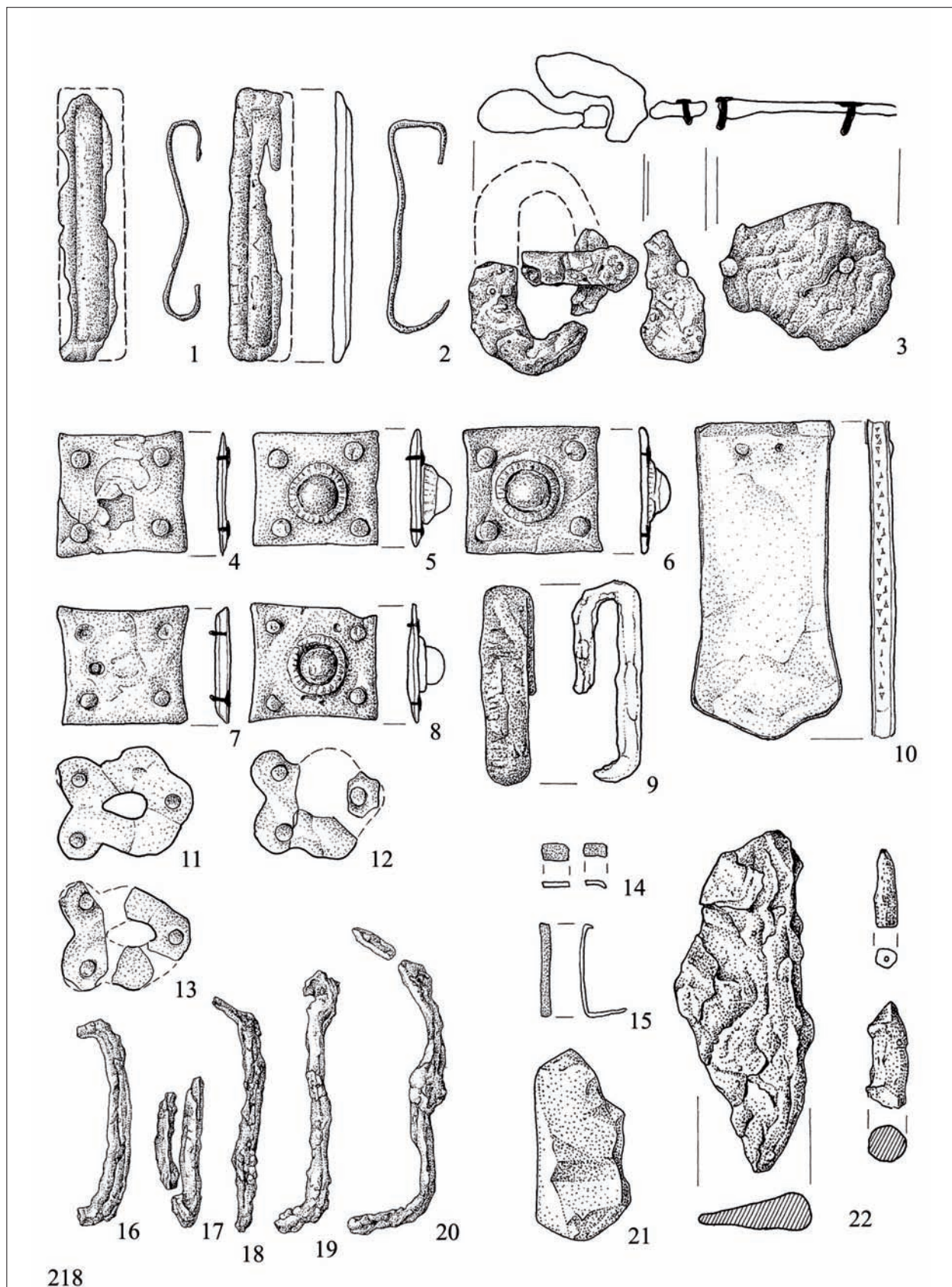
11. kép: Pitvaros-Víztározó. 1: 72. sír; 2: 116. sír; 3: 125. sír; 4: 147. sír
 Fig. 11: Pitvaros-Víztározó. 1: Grave 72; 2: Grave 116; 3: Grave 125; 4: Grave 147

12. kép: Pitvaros-Víztározó. 1–2: 152. sír; 3–4: 167. sír
 Fig. 12: Pitvaros-Víztározó. 1–2: Grave 152; 3–4: Grave 167

13. kép: Pitvaros-Víztározó. 1–2: 200. sír; 3: 203. sír; 4: 205. sír
 Fig. 13: Pitvaros-Víztározó. 1-2: Grave 200; 3: Grave 203; 4: Grave 205

14. kép: Pitvaros-Víztározó 218. sír
 Fig. 14: Pitvaros-Víztározó. Grave 218

PITVAROS-VÍZTÁROZÓ AVAR KORI TEMETŐ EMBERTANI VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYEI¹

MOLNÁR ERIKA

BEVEZETÉS

A Kárpát-medencében élt avar kori népesség embertani arculatának mind teljesebb megismerése a történeti embertani kutatások egyik fontos feladata, hiszen az avar kor Magyarország történetének mind régészeti, mind embertani szempontból nagyon jelentős szakasza.

A Kárpát-medence területén feltárt avar kori lelőhelyek száma több mint 2500.² Ennek jelentős része a mai Magyarország területén található.

A nagyszámú feltárt avar kori temető jelentős része általános embertani szempontból is vizsgálatra került. Egy korábbi, az avar kor népességének összehasonlító vizsgálatát bemutató tanulmány³ az összes antropológiai szempontból elemzett és publikált avar kori temetőre kiterjed. A szerző összesen 63 magyarországi temetőről tesz említést, amelyből 23 a Dunántúlon, 31 a Duna–Tisza közén és 9 a Tiszántúlon található.

Az avar kor antropológiai arculatát tekintve az ország egyes területei nem egyformán ismertek. A Dunántúlon és a Duna–Tisza közén feltárt temetők embertani szempontból nagyrészt feldolgozottak tekinthetők, a Tiszántúl azonban kevésbé ismert, az antropológiai anyag elemzése és értékelése ezért fontos feladat.

A tanulmány célja a Pitvaros-Víztározó avar kori temető embertani anyagának antropológiai elemzése.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A 226 embertani lelet a feltárás után a SZTE TTK Embertani Tanszékének gyűjteményében a 13784-13837, 14043-14197, 17004-17014 leltári számon került elhelyezésre.

A kedvezőtlen tafonómiai viszonyok következtében öt gyermek (75., 79., 91., 126., 142.) és 3 felnőtt sír (81., 221., 222.) esetében csak néhány csontdarab maradt meg.

A leletegyüttes egészét tekintve 220 koponya- és 222 vázmaradvány vizsgálatára került sor, melyek közül mindössze 32 koponya és 30 váz jó megtartású. A közepes megtartású koponyák száma 113, a vázaké 125, a töredékeseké pedig 75, illetve 67.

A vizsgálat során elvégzett munkafolyamatok a következők voltak: az elhalálzási életkor és a sexus meghatározása, demográfiai analízis, a koponya- és a vázcsontok metrikus elemzése, taxonómiai vizsgálat, biológiai távolság becslése a koponya non-metrikus és metrikus adatai alapján, paleopatológiai elemzés.

Az antropológiai analízis során a különböző szempontok szerint végzett elemzéseknél mind a vizsgálatra alkalmas leletek száma, mind a vizsgálati módszerek eltérőek, ezért azokat az eredményekkel együtt ismertetjük.

¹ PhD disszertáció eredményeinek összefoglalása. Molnár E.: *Egy avar kori temető (Pitvaros-Víztározó) szisztematikus embertani feldolgozása*. PhD disszertáció kézírata. Szeged 2000.

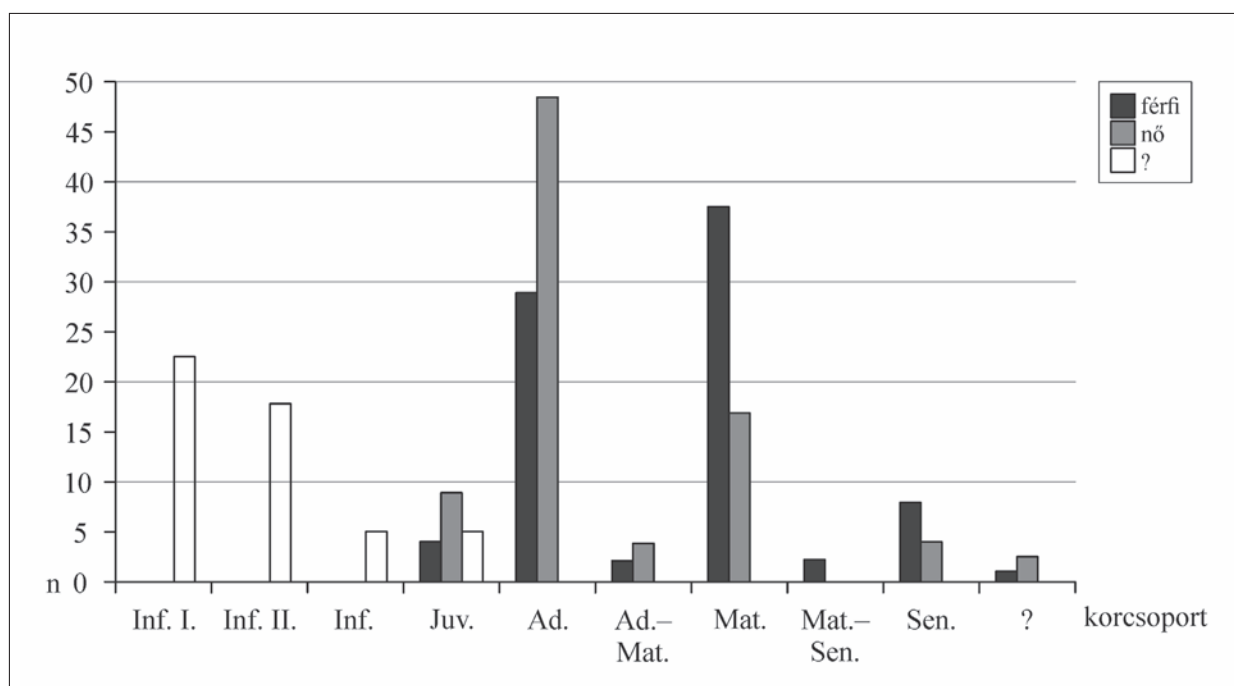
² SZENTPÉTERI 2002.

³ FÓTHI 1998.

AZ ELHALÁLOZÁSI ÉLETKOR ÉS A NEMISÉG MEGHATÁROZÁSA

A gyermekeknél (inf. I. és inf. II.) a fogak fejlődésén,⁴ valamint a hosszúcsontok mérésén alapuló⁵ módszerek szerint történt az elhalálozási életkor meghatározása. A juvenis korcsoportba tartozóknál az epifízisfugák záródását⁶ vettük alapul. A felnőtteknél (23–x) az elhalálozási életkor meghatározásánál több módszert is alkalmaztunk. Így az általánosan használt kombinált módszer⁷ mellett figyelembe vettük még a clavicula mediális epifízisének elcsontosodását,⁸ a bordavégek felszíni elváltozásaira épülő módszert,⁹ a facies auricularis változására kidolgozott meghatározási módot,¹⁰ a fogak kopását,¹¹ a koponya ectocranialis oldalvarratainak elcsontosodását¹² és a pajzsporc elcsontosodásának mértékét.¹³ A leletek többségénél ezek együttese, valamint a csontváz általános jellegei alapján állapítottuk meg a becsült életkor alsó és felső határát, valamint az életkorcsoportba való besorolást.

A nem meghatározásához a csontvázak 26 morfológiai, illetve metrikus jellegét (13–13 a koponyán és a vázon) vettük figyelembe.¹⁴ A vizsgált népesség korcsoportok és nemek szerinti megoszlását az 1. kép mutatja.

1. kép: A pitvaros-víztározói népesség korcsoportok és nemek szerinti megoszlása

⁴ SCHOUR–MASSLER 1941; UBELAKER 1984.

⁵ STLOUKAL–HANÁKOVÁ 1978.

⁶ JOHNSTON 1961; SCHINZ ET AL. 1952.

⁷ NEMESKÉRI ET AL. 1960.

⁸ SZILVÁSSY 1978.

⁹ LOTH–IŞCAN 1989.

¹⁰ MEINDL ET AL. 1985.

¹¹ MILES 1963; PERIZONIUS 1981.

¹² MEINDL–LOVEJOY 1985.

¹³ VLČEK 1974.

¹⁴ ÉRY ET AL. 1963.

PALEODEMOGRÁFIAI ELEMZÉS

A paleodemográfiai számításoknál használt módszer¹⁵ feltételezi, hogy a vizsgált temető egy úgynevezett stacioner népességet képvisel, azaz a temető használatának minden egyes évében a születések száma és a halálozások száma megegyezett, vagyis a népesség sem növekvő, sem csökkenő tendenciát nem mutatott. A feltárt temetők jelentős része nem felel meg ezeknek a követelményeknek, valamint a népességek túlnyomó része nem stacioner, hanem úgynevezett stabilan dinamikus,¹⁶ így az elemzésük alapján végzett demográfiai számítások eredményei csupán tájékoztató jellegűek.

Az elhalálozási életkor becslése és a nemiség meghatározása után összesen 218 egyén (57 gyerek és 161 felnőtt) volt alkalmas a paleodemográfiai elemzésre (1–2. táblázat).

Az életkorcsoportok kialakításakor az idős – 70 évnél öregebb – egyének esetében az életkort maximum 80 évesnek tekintettük.

A gyermek–felnőtt határt a paleodemográfiai elemzésekhez az ott szokásos 15. évtől eltérően a 20. életévnél húztuk meg, ugyanis a 20 év alatti egyéneknél a nemiség meghatározása nem minden esetben volt lehetséges. A gyermek–felnőtt arány (a gyermekeket a 19. év végéig számolva) 57:161. Ez 26,15:73,85%-os arány, ami a vártnál (~45–55%) alacsonyabb.

Korcsoport X	Mehaltak száma százaléka		Továbbélők százaléka l_x	Halálozási valószínűség q_x	Várható élettartam e_x
	D_x	d_x			
0	2	0,92	100,00	0,009	32,44
1–4	12,7	5,83	99,08	0,059	31,74
5–9	17,3	7,94	93,25	0,085	29,59
10–14	11	5,05	85,31	0,059	27,12
15–19	14	6,42	80,26	0,08	23,67
Gyermekek	57	26,16			
20–24	19,4	8,90	73,84	0,121	20,51
25–29	24,2	11,10	64,94	0,171	17,97
30–34	23,6	10,83	53,84	0,201	16,16
35–39	16,7	7,66	43,01	0,178	14,60
40–44	19,5	8,94	35,35	0,253	12,23
45–49	14,9	6,83	26,41	0,259	10,52
50–54	14,5	6,65	19,58	0,34	8,32
55–59	13,6	6,24	12,93	0,483	6,31
60–64	8,9	4,08	6,69	0,61	4,86
65–69	4,5	2,06	2,61	0,789	3,55
70–x	1,2	0,55	0,55	1	2,5
Felnőttek	161	73,84			

1. táblázat: Pitvaros-Víztározó avar kori temető rövidített halandósági táblázata: X : korcsoport, D_x : meghaltak száma az x életkorban, d_x : meghaltak aránya az x életkorban, l_x : az x életkor küszöbén életben lévők aránya, q_x : az x életkorú egyén esélye a halálra, e_x : az x életkorúak még várható átlagos élettartama

¹⁵ ACSÁDI–NEMESKÉRI 1970.

¹⁶ VALKOVICS 1981.

A gyermekek korcsoportjait vizsgálva a születéskor várható élettartam viszonylag magas (32,44 év), ami azonban a 0 évesek (magzatok és az első életévüket be nem töltött gyermekek) rendkívül alacsony számának köszönhető. A 0 évesek hiánya magyarázható egyrészt azzal, hogy az egy év alatti gyermekek zömét általában nem temették el a temetőbe, illetve a sekély sírok az erózió folytán eltűntek.¹⁷ Az 1–4 éves korcsoportban meghaltak száma is alacsony, míg az 5–9 évesek halandósági értékei jóval magasabbak, ami talán fertőző gyermekbetegségek következményeként magyarázható. Ez a trend folytatódik a 10–19 éves korcsoportban is, ahol d_x érték szintén nagyon magas. A 15–19 éves korcsoport esetében a magas halálozási arány részben a juvenis korú nők fiatal korban történő szülés közbeni vagy szüléssel kapcsolatos komplikációira vezethető vissza.¹⁸

A felnőttek rövidített halandósági tábláját (2. táblázat) vizsgálva a következők figyelhetők meg: a demográfiai vizsgálatra alkalmas felnőttek nemi megoszlása – a korcsoportonkénti eltéréseket figyelmen kívül hagyva – kiegyensúlyozott (78 nő és 83 férfi). A férfiak várható átlagos életkora (e_x) a 20–34 éves korosztályban jelentősen magasabb, mint a nőké. Ez a tendencia figyelhető meg kisebb mértékben a 35–44 éves korcsoportban is. E fölött (45–x) azonban a nők e_x értékei magasabbak.

Korcsoport X	Meghaltak száma százaléka				Továbbélők százaléka		Halálozási valószínűség		Várható élettartam	
	D_x		d_x		l_x		q_x		e_x	
	ffi	nő	ffi	nő	ffio	nő	ffi	nő	ffi	nő
20–24	5,7	13,7	6,87	17,56	100,00	100,00	0,069	0,176	24,79	15,96
25–29	7,4	16,8	8,92	21,54	93,13	82,44	0,096	0,261	21,43	13,82
30–34	9,5	14,1	11,44	18,08	84,21	60,9	0,136	0,297	18,44	12,83
35–39	8,9	7,8	10,72	10,00	72,77	42,82	0,147	0,234	15,94	12,18
40–44	8,6	10,9	10,36	13,97	62,05	32,82	0,167	0,426	13,27	10,14
45–49	10,3	4,6	12,41	5,90	51,69	18,85	0,24	0,313	10,43	10,80
50–54	12,0	2,5	14,46	3,20	39,28	12,95	0,368	0,247	7,92	9,58
55–59	10,5	3,1	12,65	3,98	24,82	9,75	0,51	0,408	6,09	6,90
60–64	6,1	2,8	7,35	3,59	12,17	5,77	0,604	0,622	4,83	4,94
65–69	3,3	1,2	3,98	1,54	4,82	2,18	0,826	0,706	3,37	3,97
70–x	0,7	0,5	0,84	0,64	0,84	0,64	1,00	1,00	2,5	2,5
Összesen	83	78	100,00	100,00						

2. táblázat: Rövidített halandósági tábla (20–x éves)

A nők 20–29 éves korosztályában a d_x érték csaknem háromszorosa a férfiak hasonló korcsoportjában található értéknek. Ez nagy valószínűséggel a szüléssel magyarázható, ami a nők életésélyeit azonos életkörülmények között jelentős mértékben csökkenti. A 30–34 évesek körében mérséklődik ez a különbség, a nők d_x értéke mintegy másfélszer nagyobb a férfiakénál. A női–férfi elhalálozási arány a 35–44 évesek körében a legkiegyensúlyozottabb. A 45–x évesek között a férfiak d_x értékei végig magasabbak. A legmagasabb halálozási arány az 50–54 évekre esik (14,46%), ami a nőknél jóval korábban, a 25–29 éves korosztályban figyelhető meg (21,54%). 35 éves kor előtt meghalt a felnőtt nő több mint fele (57,18%), míg a férfiaknak csak 27,23%-a. Ez a női halálozási arány a reprodukív kor ellenére is magasnak tekinthető.

¹⁷ ÉRY ET AL. 1963.

¹⁸ TÖRÖK 1994.

METRIKUS ELEMZÉS

A leletek metrikus vizsgálata is megtörtént.¹⁹ A testmagasság számításánál a humerus, a radius, a femur és a tibia legnagyobb hosszát (M1) vettük figyelembe.²⁰ Csak a felnőtt egyénekhez tartozó csontvázakat vontuk be a metrikus elemzésbe (a gyermekek hosszúcsontjainak diafizis hosszmereteit az elhalálzási életkor meghatározásához mértük le).

A 81 felnőtt férfi lelet csontmaradványaiból 74 koponya és 77 váz volt alkalmas mérésre, míg a 76 felnőtt női lelet közül 62-nek a koponyáján, valamint 59-nek a vázán tudtunk méréseket végezni.

A koponyán 20, a posztkraniális csontokon 22 méret felvétele, és ezekből 10–10 index kiszámítása történt meg. Az ezekre vonatkozó eredményeket az elemszám (n), a variációs terjedelem (w), az aritmetikai átlag (\bar{x}) és a szórás (s) feltüntetésével táblázatos formák mutatják (3–5. táblázat). Az egyes abszolút méretek és indexek paramétereit, valamint kategóriák szerinti megoszlását mindkét alkalmazott módszer szerint kiértékeljük.²¹ A továbbiakban a német metodika²² szerinti csoportosítást alkalmazzuk.

Méret (Martin)	Férfiak				Nők			
	n	w	\bar{x}	s	n	w	\bar{x}	s
1.	31	167–192	179,10	6,21	25	156–188	169,80	6,70
5.	15	92–110	100,67	4,53	7	90–96	92,57	2,15
8.	26	130–156	145,62	6,35	25	120–157	142,12	9,03
9.	51	90–109	98,45	4,04	45	84–103	94,93	4,19
17.	19	127–147	136,42	5,69	10	124–132	127,80	2,90
20.	40	123–139	130,38	3,93	35	117–132	125,94	4,38
40.	11	82–105	94,82	7,17	10	88–112	95,80	7,10
45.	16	130–143	137,56	3,56	10	114–140	130,50	7,75
46.	29	91–114	99,03	5,18	19	86–104	95,32	5,65
47.	18	109–130	122,56	5,38	11	105–123	113,91	5,15
48.	27	62–81	73,52	4,37	20	60–77	69,10	4,79
51.d.	27	38–44	40,48	1,70	20	37–41	39,50	1,36
51.s.	26	38–44	40,50	1,66	24	37–42	39,54	1,56
52.d.	31	31–37	33,68	1,56	21	31–37	33,71	1,68
52.s.	30	32–38	33,83	1,56	28	31–37	33,39	1,45
54.	27	23–29	25,56	1,91	17	22–30	26,06	1,92
55.	26	49–59	54,23	2,79	20	47–59	51,95	3,09
62.	17	45–57	49,59	3,34	8	41–54	48,38	4,63
63.	23	23–49	38,22	5,48	18	34–43	38,67	2,77
65.	35	113–137	127,17	5,67	19	106–132	121,68	6,73
66.	42	93–120	106,52	6,74	25	84–107	96,04	7,09
69.	40	26–42	33,13	3,22	33	25–33	28,88	2,12

3. táblázat: A koponya méreteinek paramétereit

¹⁹ ALEKSZEJEV–DEBEC 1964; MARTIN–SALLER 1957.

²⁰ SJØVOLD 1990.

²¹ ALEKSZEJEV–DEBEC 1964; MARTIN–SALLER 1957.

²² MARTIN–SALLER 1957.

A férfiak koponyája az abszolút méretek átlagai alapján rövid, a koponyaalap középhosszú. Az agykoponya középszéles, a homlok középszéles (felső határ). A koponya a ba-b alapján közepesen magas, a po-b alapján nagyon magas. Az arckoponya rövid, a járomív középszéles, a középarc közepesen széles, az egészarc magas, a felsőarc közép magas. Mindkét oldali szemüreg középszéles, valamint közép magas. Az orrüreg közepesen széles és magas, a szájpád hosszú és középszéles. A mandibula széles és közepesen magas (3. táblázat).

A koponya jelzőinek átlaga szerint rövid (brachykran), a hosszúság-magassági jelzője alapján magas (hypsikran), a szélesség-magassági jelzője alapján közepesen magas (metriokran). A homlok középszéles (metriometop), az arc közepesen széles (mesoprosop), a felsőarc szintén középszéles (mesen). Mindkét szemüreg közép magas (mesokonch), az orrüreg keskeny (leptorrhin), a szájpád keskeny (leptostaphylin) (4. táblázat).

A nők koponyája az abszolút méretek középértékei alapján rövid, a koponyaalap szintén rövid. Az agykoponya közepesen széles, a homlok középszéles. A koponya a ba-b alapján közepesen magas, a po-b alapján nagyon magas. Az arckoponya középszéles, a járomív és a középarc egyaránt széles, az egészarc és a felsőarc közepesen magas. A szemüreg mindkét oldalon középszéles, valamint közép magas. Az orrüreg széles és magas, a szájpád hosszú és középszéles. A mandibula középszéles és közép magas (3. táblázat).

A koponya jelzőinek átlaga szerint nagyon rövid (hyperbrachykran), a hosszúság-magassági jelző alapján magas (hypsikran), a szélesség-magassági jelző alapján alacsony (tapeinokran). A homlok középszéles (metriometop), az arc széles (euryprosop), a felsőarc keskeny (lepten). A jobb szemüreg közép magas (mesokonch), az orrüreg középszéles (mesorrhin), a szájpád keskeny (leptostaphylin) (4. táblázat).

Jelző (Martin)	Férfiak				Nők			
	<i>n</i>	<i>w</i>	\bar{x}	<i>s</i>	<i>n</i>	<i>w</i>	\bar{x}	<i>s</i>
8:1	21	70,31–88,64	81,21	4,63	16	71,86–96,86	85,56	5,71
17:1	16	72,32–81,87	76,86	3,31	9	71,68–79,5	75,48	2,38
17:8	14	82,05–108,8	93,32	6,75	9	80,25–94,85	88,69	4,63
9:8	21	61,18–75,17	67,77	4,17	17	59,24–77,69	66,8	3,99
47:45	12	79,02–94,03	89,59	4,16	9	74,57–88,06	83,34	4,17
48:45	13	46,85–58,21	54,25	3,09	9	49,28–66,9	54,90	5,19
52d:51d	27	75,00–92,31	83,62	5,04	22	80,0–92,31	85,10	3,22
52s:51s	24	74,42–92,68	83,63	5,26	22	76,19–91,89	84,51	4,11
54:55	22	41,07–53,85	46,73	3,08	16	41,51–60,87	49,97	5,29
63:62	16	63,46–88,68	77,12	6,93	6	72,0–87,8	81,74	6,36

4. táblázat: A koponya indexeinek paraméterei

A vázcsontok relatív méreteik középértékei szerint (5. táblázat) a következőképpen jellemezhetők.

A férfiak jobb oldali kulcsontja a felkarhoz viszonyítva rövid, a bal oldali közepes hosszúságú, alkarjuk arányos, a humerus robuszticitási jelzője szerint közepes. A femur pilaszter nélküli, a tibia knemikus jelzője alapján gyengén lapos (mesoknem).

A nők esetében a férfiakhoz hasonlóan a jobb oldali kulcsont a felkarhoz viszonyítva rövid, míg a bal oldali középhosszú, az alkar arányos. A jobb oldali humerus robuszticitási jelzője alapján közepes, a bal oldali pedig gracilis. A femur a nőknél is pilaszter nélküli, a jobb tibia euryknem (alsó határ), a bal oldali mesoknem.

Méret (Martin)	Férfiak				Nők			
	<i>n</i>	<i>w</i>	\bar{x}	<i>s</i>	<i>n</i>	<i>w</i>	\bar{x}	<i>s</i>
<i>Clavicula</i>								
<i>1d</i>	34	130–165	147,59	9,63	14	109–145	132,79	8,99
<i>1s</i>	34	135–173	151,65	9,32	17	124–155	135,53	8,17
<i>Radius</i>								
<i>1d</i>	30	219–265	250,03	11,11	13	209–240	224,00	11,16
<i>1s</i>	30	223–276	248,00	10,96	17	195–238	219,47	11,68
<i>1bd</i>	30	217–263	248,20	11,09	13	207–239	222,15	11,23
<i>1bs</i>	30	221–274	246,07	10,96	15	193–236	216,53	11,99
<i>Ulna</i>								
<i>1d</i>	20	242–287	269,65	10,94	7	220–266	245,71	15,94
<i>1s</i>	22	239–290	264,59	12,27	5	213–248	229,00	13,66
<i>Humerus</i>								
<i>1d</i>	34	305–358	326,53	13,66	11	276–311	292,18	12,13
<i>1s</i>	32	299–364	325,88	16,88	5	275–312	297,40	14,42
<i>2d</i>	31	300–354	322,42	13,80	9	273–304	289,56	12,02
<i>2s</i>	30	295–361	321,03	15,99	6	270–307	290,0	13,39
<i>5d</i>	71	19–28	24,32	1,66	51	17–25	20,39	1,73
<i>5s</i>	76	18–27	23,18	1,81	52	16–25	20,10	1,81
<i>6d</i>	71	16–26	19,68	1,87	51	13–19	15,73	1,18
<i>6s</i>	76	15–24	19,21	1,81	52	12–18	15,46	1,31
<i>7d</i>	72	59–77	67,68	3,73	50	48–65	55,90	3,63
<i>7s</i>	74	56–74	65,59	3,87	51	47–65	55,14	3,56
<i>Femur</i>								
<i>1d</i>	51	406–511	448,55	23,24	21	370–429	399,67	16,41
<i>1s</i>	49	412–513	450,24	23,27	21	370–427	401,00	16,15
<i>2d</i>	51	410–514	451,86	23,40	21	375–433	403,00	16,96
<i>2s</i>	49	414–516	453,53	23,42	19	372–432	403,53	17,65
<i>6d</i>	72	23–35	29,53	2,65	54	20–29	24,13	2,07
<i>6s</i>	76	24–37	29,58	2,54	56	20–29	24,13	2,05
<i>7d</i>	73	25–35	29,71	2,08	54	20–29	24,81	1,88
<i>7s</i>	74	26–36	30,57	2,07	56	21–28	24,96	1,68
<i>8d</i>	73	77–104	90,93	5,45	54	68–87	76,09	4,32
<i>8s</i>	75	75–105	92,04	5,32	56	66–85	76,14	4,38
<i>9d</i>	71	29–42	34,92	2,42	54	21–38	30,48	2,84
<i>9s</i>	75	22–44	35,60	2,92	53	21–38	30,53	2,80
<i>10d</i>	72	23–31	26,89	1,93	52	19–28	21,69	1,83
<i>10s</i>	73	22–32	26,70	2,11	52	19–27	21,96	1,78
<i>18d</i>	60	45–56	50,00	2,48	31	39–49	42,26	2,39
<i>18s</i>	53	45–56	50,42	2,34	28	38–48	41,96	2,47

Méret (Martin)	Férfiak				Nők			
	<i>n</i>	<i>w</i>	\bar{x}	<i>s</i>	<i>n</i>	<i>w</i>	\bar{x}	<i>s</i>
<i>Tibia</i>								
<i>ld</i>	36	318–415	363,64	20,63	13	300–352	327,08	17,09
<i>ls</i>	36	318–417	365,83	21,10	15	297–353	328,13	17,45
<i>lbd</i>	39	322–410	360,54	20,74	14	295–347	325,21	17,62
<i>lbs</i>	40	312–412	359,88	21,99	17	293–347	325,29	17,25
<i>8ad</i>	68	29–42	35,31	2,79	46	25–34	28,83	2,24
<i>8as</i>	73	29–43	35,22	2,79	48	24–35	28,79	2,28
<i>9ad</i>	68	19–30	24,55	2,12	46	17–23	20,11	1,68
<i>9as</i>	73	18–29	24,45	2,14	47	16–28	20,04	2,14
<i>Fibula</i>								
<i>ld</i>	11	313–378	348,55	22,03	5	312–346	325,60	15,34
<i>ls</i>	13	313–382	354,00	20,44	9	291–349	323,33	21,04

5. táblázat: A hosszúcsontok méreteinek paramétereit

A férfiak termete a középérték (168,36) alapján nagyközepes, míg a termetértékek megoszlása szerint 43,33% magas termetű. A nők testmagassága a középérték (155,31) szerint közepes, termetértékeik eloszlása azonban csaknem egyenletes a kisközepes és a magas kategóriák között (6. táblázat).

Termetkategóriák	<i>n</i>	%
<i>Férfiak</i>		
<i>Nagyon alacsony</i>	130–149,9	–
<i>Alacsony</i>	150–159,9	4
<i>Kisközepes</i>	160–163,9	11
<i>Közepes</i>	164–166,9	10
<i>Nagyközepes</i>	167–169,9	12
<i>Magas</i>	170–179,9	27
<i>Nagyon magas</i>	180–199,9	1
<i>Összesen</i>	65	100
<i>Nők</i>		
<i>Alacsony</i>	140–148,9	4
<i>Kisközepes</i>	149–152,9	7
<i>Közepes</i>	153–155,9	7
<i>Nagyközepes</i>	156–158,9	9
<i>Magas</i>	159–167,9	8
<i>Nagyon magas</i>	168–186,9	–
<i>Összesen</i>	35	100

6. táblázat: A férfiak és nők testmagassága

TAXONÓMIAI ELEMZÉS

A morfológiai és metrikus jellemzők alapján végzett taxonómiai elemzésre²³ 96 koponya (48 férfi és 48 nő) volt alkalmas (7. táblázat).

<i>Csoport</i>	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Összesen (%)</i>
<i>Europid</i>			89 (92,7)
<i>brachykran-brachymorf</i>	20	31	51 (53,1)
<i>cromagnoid</i>	18	1	19 (19,8)
<i>mediterrán</i>	6	10	16 (16,7)
<i>meghatározhatatlan europid</i>	2	1	3 (3,1)
<i>Mongolid-Mongoloid</i>	2	5	7 (7,3)
<i>Összesen (%)</i>	48 (50,0)	48 (50,0)	96 (100)

7. táblázat: A taxonok megoszlása nemek szerint

A szériában ritkán talákoztunk olyan leletekkel, melyeken csak egy adott rassz jellemzőit lehetett megfigyelni. Nagy gyakorisággal fordult elő, hogy az egyén az adott típusra elég határozott jellegeket mutatott, azonban egy-két metrikus értékben eltért attól.

A vizsgált leletegyüttes túlnyomórészt europid komponensű (92,7%), mind a férfiak, mind a nők vonatkozásában. Az europidokon belül a rövidfejűek képviselték a legnagyobb arányt (53,1%). Az önmagában is heterogén csoporton belül a legnagyobb számban (22 egyén) előforduló brachykran–brachymorf típus képviselői csaknem kizárólag nők, a pamiri csoportban (17 egyén, 5. kép) kétszeres a férfiak száma a nőkéhez képest, míg a robusztus vonásokkal jellemezhető dinári-előázsiai csoport (12 egyén) nemek szerinti megoszlása kiegyenlített. Említésre méltó, hogy a pamiri típushoz több esetben (7 egyén) mongolid vonások is kapcsolódnak.

A brachykran-brachymorf csoport után a jellegzetesen szögletes arcformájú cromagnoid jellegegyüttes (crA, crB és crC) aránya a legnagyobb (19,8%). Erre a csoportra a nők csaknem teljes hiánya jellemző.

A mediterránok aránya megközelíti a cromagnoidokét. A cromagnoid-A típusba tartozóktól eltekintve a vizsgált anyagban talált összes hosszúfejű egyén ebbe a csoportba sorolható, melyen belül egy gracilisebb (klasszikus mediterrán) és egy kissé robusztusabb jelleg-együttessel jellemezhető alcsoport (atlantomediterrán) különíthető el.

A közelebről meghatározhatatlan europid csoportba két férfi és egy nő tartozik. Metrikus jelzőik nagyon hiányosak, morfológiai jellegeik alapján azonban egyértelműen az europidokhoz sorolhatók. Kiemelendő az 51. sírhoz tartozó férfi, aki mellékletei alapján vezető szerepet tölthetett be a vizsgált populációban.²⁴

A tulajdonképpeni mongolidok aránya a szérián belül alacsony. Négy különböző típus különíthető el a vizsgált anyagban: szajáni, belső-ázsiai, szinid és meghatározhatatlan mongolid (kevés a metrikus adat, a besorolás a morfológiai jellegek alapján történt).

A temetőterkép elemzése során néhány megállapítás tehető:

1. A temető észak-északnyugati területén megfigyelhető egy cromagnoid csoportosulás. A 19 cromagnoid típusba sorolt lelet csaknem fele helyezkedik el itt szoros közelségben.
2. A pamiri típus képviselői elsősorban a temető nyugati szélén és a közepén helyezkednek el. Két csoportosulás emelhető ki: az egyik a temető középső részének nyugati szélén található, ahol négy sír helyezkedik el egymás mellett. Sorrendben egy pamiri férfi, egy pamiri nő, mellettük egy kisgyerek, majd

²³ LIPTÁK 1959; LIPTÁK 1965.

²⁴ BENDE 1998.

ismét egy pamiri nő. Mindhárom pamiri típusba tartozó leletnél mongolid jellegeket is megfigyeltünk. Feltételezhető egy esetleges rokoni kapcsolat a négy lelet között. Egy kevésbé szoros csoportosulás a temető legkésőbb betelepített²⁵ (déli) részén látható, ahol 5 pamiri típusú (3 nő és két férfi) lelet sírja látható egy sávban.

3. Az europid nagyrasz többi képviselőihez, illetve a mongolid nagyraszhoz tartozók sírjai random elhelyezkedést mutatnak.

A pitvarosi széria taxonómiai képét összevetve az avar kor általános embertani arculatával megállapítható, hogy a vizsgált sorozat a jórészt europid komponensű temetőkhöz sorolható. Az avar korban a különböző embertípusok részesedési aránya (32 temető adataira támaszkodva) a következő: rövidfejűek (27,2%), nordoidok (20,8%), cromagnoidok (18,2%), mediterránok (15,4%), mongolidok (9,7%), europo-mongolidok (4,8%) és végül a proto-europidok (3,9%).²⁶

A pitvarosi anyag eltér ettől abban, hogy a nordoid, az europo-mongolid és a proto-europid típus teljesen hiányzik, viszont a rövidfejűek aránya magasabb az átlagosnál. (Lehetséges azonban, hogy a mediterránok egy része a nordoid taxonba, míg a crA pedig a protoeuropid típusba tartozik.)

Nem tartozik szervesen a taxonómia tárgyköréhez, azonban feltétlenül említést érdemel a 72. sír maturus korú férfinak. A fülkesírba temetett férfi koponyája enyhén torzított. A feltételezett torzítás típusa fronto-occipitalis, azaz homlok-nyakszirtcsonti irányú. Az arckoponya hiányzik, az agykoponya csaknem teljes, viszonylag jó megtartású (6. kép 1).

A pitvarosi szériából több torzított koponya nem került elő. A temető belső kronológiája alapján a 72. sír a temető legkorábban betelepített részén található.²⁷

A koponyatorzítás a Kárpát-medencében az avarok bejövetele előtt a germán törzsek (gótok/gepidák) szokása volt.²⁸ Az avar korból a szegvári kora avar kori temető embertani leletei között jelentősek a torzított koponyák,²⁹ amelyek a női leleteknél fordultak elő és típusuk a pitvarosi torzított koponyához hasonlóan fronto-occipitalis.

BIOLÓGIAI TÁVOLSÁGSZÁMÍTÁS

A pitvarosi leletegyüttes más avar kori sorozatoktól való biológiai távolságának becslését mind metrikus, mind non-metrikus adatok alapján megkíséreltük.

A történeti korokból származó népességek biológiai távolságszámítására alkalmazott módszerek többnyire metrikus adatokon alapuló statisztikai eljárások. Több ilyen módszert dolgoztak ki, ezek közé tartozik a tanulmányban alkalmazott távolságanalízis³⁰ is.

Az avar kori sorozatok összehasonlító biometriai elemzéséről több összefoglaló tanulmány született.³¹

A pitvarosi sorozat összehasonlító vizsgálatát a férfiak kraniológiai méretátlagaival végeztük, az alábbi 26 széria bevonásával.

1. Adorján (*adorj*) – 6–7. század³²
2. Alattyán-Tulát (*altul*) – 6–8. század³³

²⁵ Bende Livia szóbeli közlése.

²⁶ LIPTÁK 1983.

²⁷ Lásd előző j.

²⁸ BARTUCZ 1966.

²⁹ FARKAS ET AL. 1993.

³⁰ PENROSE 1954.

³¹ PL. ÉRY 1983; FÓTHI 1998.

³² BARTUCZ–FARKAS 1957.

³³ WENGER 1957.

3. Cik/Péterréve (Bačko Petrovo Selo) (*bapeso*) – 6–7. század³⁴
4. Bánkert klanica/Topolya-Bánkert (Bačka-Topola) (*batop*) – 6–8. század³⁵
5. Bágyogszovát (*bagyog*) – 6–8. század³⁶
6. Bélmegyer-Csömöki domb (*belcsom*) – 7–8. század³⁷
7. Hetényegyháza-Mária út (*heteny*) – közép-késő avar³⁸
8. Homokmégy-Halom (*homhal*) – 8–9. század³⁹
9. Kaposvár-Fészerlak (*kafesz*) – 8. század⁴⁰
10. Kecel-Határdülő. (*kecel*) – 8. század⁴¹
11. Keszthely-Városi temetők (*keszth*) – 7–8. század⁴²
12. Kiskörös-Város alatt (*kiskva*) – 6–8. század⁴³
13. Kunszállás-Fülöpjakab (*kunjak*) – késő avar⁴⁴
14. Madaras-Téglavető (*madteg*) – késő avar⁴⁵
15. Pókaszepetk (*pokasz*) – 6–7. század⁴⁶
16. Solymár (*solyma*) – 7–8. század⁴⁷
17. Sükösd-Ságod (*susag*) – 7–8. század⁴⁸
18. Szeged, Fehértó-A (*fehera*) – késő avar⁴⁹
19. Szeged-Kundomb (*szekun*) – 7–8. század⁵⁰
20. Szeged-Makkoserdő (*szemak*) – 6–8. század⁵¹
21. Szekszárd-Palánkpuszta (*szekpa*) – 6–8. század⁵²
22. Szentek-Kaján (*szekaj*) – 7–8. század⁵³
23. Toponár-Órház (*topon*) – 8. század⁵⁴
24. Üllő I. (*ullo I*) – 7–8. század⁵⁵
25. Üllő II. (*ullo II*) – 7–8. század⁵⁶
26. Vác-Kavicsbánya (*vacka*) – 7–8. század⁵⁷

³⁴ ÉRY 1988; ÉRY 1990.

³⁵ FARKAS–MARCSIK 1984.

³⁶ DEZSŐ 1968.

³⁷ Deli D.: *Egy avar kori széria embertani leleteinek metrikus feldolgozása (Bélmegyer-Csömöki domb)*. Diplomamunka kézirat. Szeged 1997.

³⁸ Bódi Gy. O.: *A hetényegyházi avar kori széria embertani feldolgozása*. Szakdolgozat kézirat. Szeged 1996.

³⁹ LIPTÁK 1956.

⁴⁰ FÓTHI 1988.

⁴¹ LIPTÁK 1954.

⁴² WENGER 1976.

⁴³ LIPTÁK 1983.

⁴⁴ LIPTÁK–VARGA 1974; Mende B. G.: *Metodikai tanulmány Kunszállás-Fülöpjakab avar kori temetőjének embertani anyagán*. Diplomamunka kézirat. Szeged 1995.

⁴⁵ LIPTÁK–MARCSIK 1976.

⁴⁶ BOTTYÁN 1975.

⁴⁷ FERENCZ 1983.

⁴⁸ Jancsó M.: *Metodikai tanulmány a sükösd-ságodi avar kori temető embertani anyagán*. Diplomamunka kézirat. Szeged 1996.

⁴⁹ LIPTÁK–VÁMOS 1969.

⁵⁰ LIPTÁK–MARCSIK 1966.

⁵¹ VÁMOS 1973.

⁵² LIPTÁK 1974.

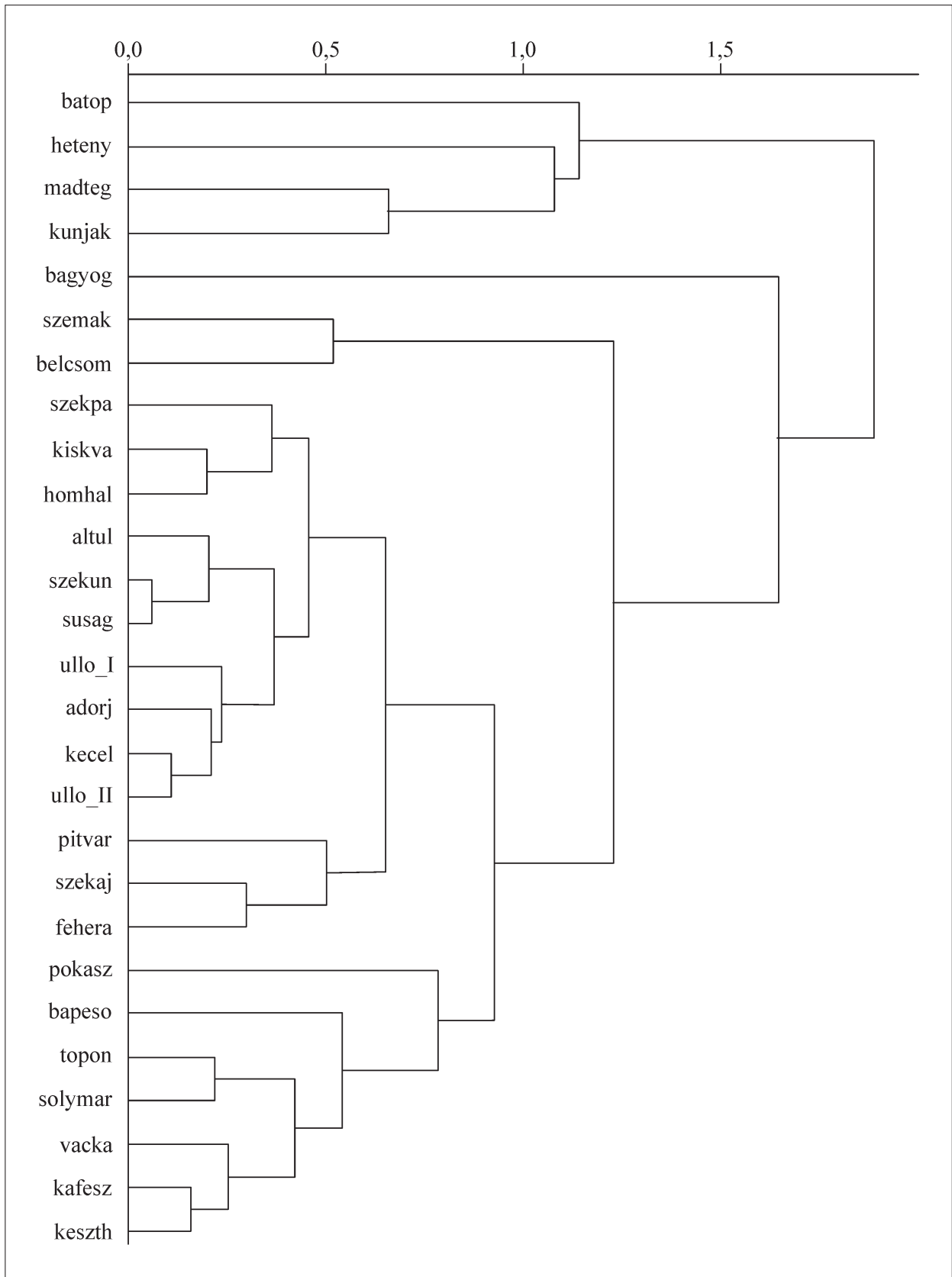
⁵³ WENGER 1955.

⁵⁴ WENGER 1974.

⁵⁵ LIPTÁK 1955.

⁵⁶ LIPTÁK 1955.

⁵⁷ FERENCZ 1981.

2. kép: A vizsgált 27 férfi széria általánosított Penrose-távolságának értékeiből szerkesztett dendrogram

Azokban az esetekben, ahol az egyes méretek átlaga nem állt rendelkezésre, azokat az egyéni adatokból számítottuk ki. Az átlagértékek standardizálása átlagszórással történt.⁵⁸

A dendogram nem alkalmas valamennyi kapcsolat érzékeltetésére, azonban a kapcsolatok fő tendenciáit jól szemlélteti (2. kép).

A dendogramon öt egység rajzolódik ki, a bányogi széria pedig önállóan helyezkedik el a többi csoportosulás között.

Az első klaszterhez tartozó szériák közös vonása, hogy valamennyiükre jellemző a mongolid elemek nagy részaránya. Az idetartozó szériák a következők: Bačka-Topola, Hetényegyháza-Mária út, Madarasz-Téglavető és Kunszállás-Fülöpjakab. Ezen lelőhelyek egymástól való távolsága ugyan nagy, mégis egy egységes csoportot alkotnak és nagyon távolról kapcsolódnak a többi klaszterhez.

A bányogyszóvati széria egyetlen leletegyüttessel sem mutat analógiát. Teljesen különálló és nagy távolságból kapcsolódik a többi csoporthoz.

A második klaszter két tagja – Szeged-Makkoserdő és Békéscsaba-Csömöki domb – közti távolság meglehetősen nagy, így analógiájuk nem tekinthető valósnak.

A következő klaszteren belül három szubklaszter különíthető el, melyek egy kivétellel (Szekszárd-Palánk) Duna-Tisza közti szériák. Az első csoportba tartozó Szekszárd-Palánk, Homokmégy-Halom és Kiskőrös-Város alatt, az avar kori europid népességhez sorolhatók. A következő csoportot Alattyán-Tulát, Szeged-Kundomb és Sükösd-Ságod embertani leletei képezik. Utóbbi két széria szorosan kapcsolódik egymáshoz. Ehhez az egységhez illeszkedik a harmadik szubklaszter: Üllő I, Adorján, Kecel-Határdűlő és Üllő II. A dekádon belül a Kecel-Határdűlő és az Üllő II szériák állnak legközelebb egymáshoz. Az utóbbi két szubklaszterbe tartozó hét széria többségében europid népességet képvisel. Ez alól csak az Üllő I jelent kivételt, melynek embertani anyagában jelentős a mongolidok részaránya. Fenti szériák legjellemzőbb közös vonása az alacsony agykoponya. Ez az úgynevezett chamaekran típus⁵⁹ az avar kor egyik legkarakterisztikusabb csoportja, mely más klaszter-analízisek eredményeit bemutató összefoglaló tanulmányokban⁶⁰ szintén önálló csoportot képvisel.

A negyedik klaszterbe tartozó szériák laza csoportosulást alkotnak. A pitvarosi leletek nagy távolságról kapcsolódnak a szentes-kajáni és a szeged-fehértői szériákhoz, odatartozásuk nem meggyőző.

Az ötödik klaszterbe 7 temető embertani leletei tartoznak, melyek két kis szubklaszterbe tömörülnek, illetve a bačko petrovo seloi, valamint a pókaszepetki szériák külön-külön, nagyobb távolsággal kapcsolódnak a csoporthoz. Az első szubklaszterhez (Solymár, Toponár), illetve a második szubklaszterhez (Vác-Kavicsbánya, Kaposvár-Fészerlak, Keszthely) tartozó temetők embertani leletei, valamint a két különálló szériát alkotó leletek is csaknem kizárólag hosszúfejű europidok. Földrajzi elhelyezkedésüket tekintve kettő kivételével (Bačko Petrovo Selo és Vác-Kavicsbánya) a Dunántúlról származnak. A dunántúli dolichokran europid csoport elkülönülése szintén megfigyelhető más biológiai távolságszámítási módszeren alapuló klaszter-analízis alkalmazása során is.⁶¹

A vizsgálat eredményeit röviden összefoglalva elmondható, hogy a dendogramon elkülöníthetünk két egymáshoz nagyon távolról kapcsolódó csoportosulást. A két csoport mérete különböző. Az elsőbe azok a leletek tartoznak, melyek teljesen europidok vagy döntően europid komponensűek (23 széria). A második csoport tagjaira a mongolid-mongoloid dominancia jellemző (4 széria).

Az europid csoportosuláson belül külön klasztereket alkotnak a Duna-Tisza közti, javarészt europid sorozatok, illetve a dunántúli hosszúfejű europid szériák.

A pitvarosi leletegyüttes a Penrose-analízisbe bevont 26 avar kori széria egyikével sem mutatott közeli kapcsolatot.

⁵⁸ THOMA 1978.

⁵⁹ LIPTÁK 1983.

⁶⁰ ÉRY 1983; FÓTHI 1998.

⁶¹ FÓTHI 1998.

A metrikus jellegek mellett az emberi koponyán és a vázcsontokon számos kvalitatív morfológiai jelleg (anatómiai variáció/non-metrikus jelleg/epigenetikus jelleg) is található, melyek fejlődéstani eredetűek, meglétük vagy hiányuk a kifejtett egyed normális variációinak tekinthető.

Az anatómiai variációk többsége öröklődő jelleg. Az ismert rokonsági fokú individuumokból álló hallstatti (Ausztria) szériában vizsgálták a non-metrikus jellegek öröklődését embernél.⁶² A vizsgálat során több jelleg nagy valószínűséggel öröklődőnek mutatkozott (pl. torus palatinus, sutura metopica), míg néhány esetben nem sikerült bizonyítani sem örökletes voltát, sem az ellenkezőjét (pl. foramen frontale, os epiptericum).

A non-metrikus jellegek jelentősége az antropológiai vizsgálatokban abban áll, hogy genetikai markerekként⁶³ alkalmasak populációk rokonsági kapcsolatainak vizsgálatára, populációk migrációjának,⁶⁴ mikroevolúciós változásainak⁶⁵ kimutatására.

A vizsgálatba csak a meghatározható nemű felnőtt egyének koponyáit vontuk be, mivel vannak olyan epigenetikus jellegek (például a sutura metopica) melyek jelenléte gyermekkorban normális, felnőttkori perzisztálásuk azonban anatómiai variációnak számít.⁶⁶ Ilyen módon összesen 154 egyén (80 férfi és 74 nő) bizonyult alkalmasnak a non-metrikus jellegek vizsgálatához. A távolságszámítást 34 epigenetikus jelleg⁶⁷ alapján végeztük, melyek az összehasonlításba bevont valamennyi szériánál vizsgálatra kerültek.

A non-metrikus jellegek alapján történő összehasonlításba⁶⁸ az alábbi nyolc embertani leletegyüttest vettük be.

1. Árkus-Homokbánya (*arkhom*)⁶⁹
2. Bélmegyer-Csömöki domb (*belcsom*)⁷⁰
3. Fehértó-A (Szeged) (*fehera*)⁷¹
4. Kiskőrös-Város alatt (*kiskva*)⁷²
5. Kunszállás-Fülöpjakab (*kunjak*)⁷³
6. Madaras-Téglavető (*madteg*)⁷⁴
7. Mélykút-Sáncdűlő (*mesanc*)⁷⁵
8. Szeged-Kundomb (*szekun*)⁷⁶

A klaszterek megállapítása csoportátlag módszerrel történt.⁷⁷ A számítás eredményét az egyes sorozatok közti kapcsolatokat szemléltető dendogrammal ábráztuk (3. kép).

⁶² SJØVOLD 1984.

⁶³ BERRY 1967; BRASILI ET AL. 1999.

⁶⁴ Finnegan, M.: *Population definition on the Northwest coast by analysis of discrete character variation*. Ph.D. dissertation. Manuscript. Colorado 1972.

⁶⁵ LOVVORN ET AL. 1999.

⁶⁶ BERRY–BERRY 1967.

⁶⁷ BERRY–BERRY 1967; Just Zs.: *Alföldi Árpád-kori népességek biológiai kapcsolatainak rekonstrukciója a koponya non-metrikus jellegeinek alapján*. Egyetemi doktori értekezés kézírata. Szeged 1997.

⁶⁸ GREWAL 1962.

⁶⁹ FINNEGAN–MARCSIK 1979.

⁷⁰ FINNEGAN–MARCSIK 1979; Alföldi A.: *Bélmegyer avar kori csontvázleteinek non-metrikus elemzése*. Szakdolgozat kézírata. Szeged 1990.

⁷¹ FINNEGAN–MARCSIK 1979.

⁷² FINNEGAN–MARCSIK 1979; Kiss A.: *Non-metrikus jellegek etnikai értéke*. Szakdolgozat kézírata. Szeged 1996.

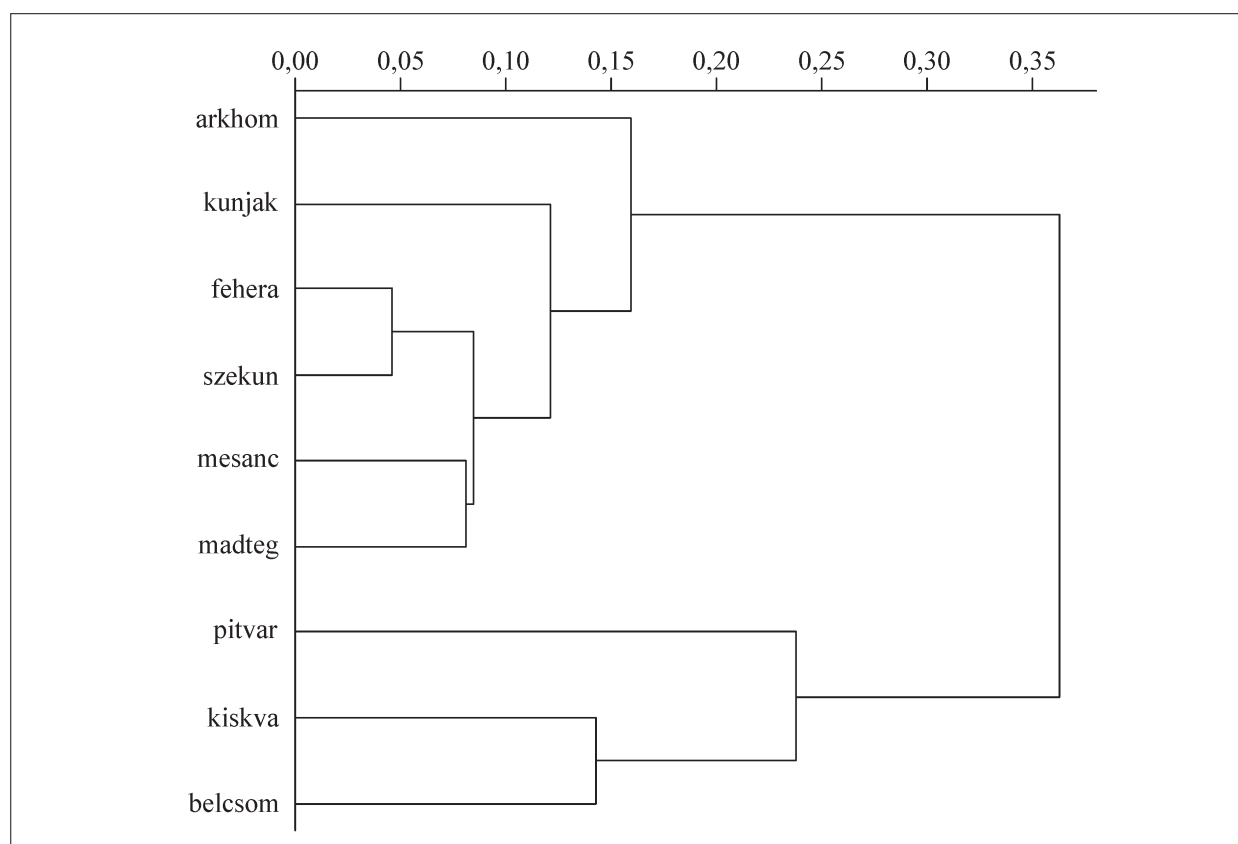
⁷³ FINNEGAN–MARCSIK 1979.

⁷⁴ FINNEGAN–MARCSIK 1979; Lásd 72. j.

⁷⁵ FINNEGAN–MARCSIK 1979.

⁷⁶ FINNEGAN–MARCSIK 1979.

⁷⁷ SNEATH–SOKAL 1963; FINNEGAN–MARCSIK 1979.

3. kép: Kilenc avar kori széria non-metrikus jellegei alapján számított távolságértékekből szerkesztett dendrogram

A dendrogramon két szubklasztart különíthetünk el. Az első szubklasztartban a 0,046-os szinten kapcsolódnak egymáshoz a Szeged-Kundomb és a Szeged, Fehértó-A sorozatok. Valamivel távolabb, a 0,081-es divergencia értéknél csatlakozik a madarasi és a mélykúti széria egymáshoz. A két kis csoport a 0,085-ös szinten találkozik. Két különálló minta (Kunszállás és Árkus-Homokbánya) kapcsolódik a fenti egységhez a 0,121-es és a 0,143-as távolságértékeknél.

A második szubklasztart három lelőhelyről származó mintát fog össze (Kiskőrös-Város alatt, Bélmegyér-Csömöki domb, Pitvaros-Víztározó). A kiskőrösi és a bélmegyéri szériák közelebb állnak egymáshoz (0,143), a pitvarosi sorozat önállóan, a 0,238-as szinten csatlakozik hozzájuk.

A két szubklasztart a 0,363-as értéknél kapcsolódik össze és ezzel zárul a dendrogram. Az első szubklasztartban a legközelebb álló két minta nagyon alacsony divergencia szinten kapcsolódik egymáshoz, ami a két széria közeli kapcsolatára utal. Ezt támaszthatja alá a két lelőhely szoros földrajzi közelsége is. A Madaras-Téglavető és a Mélykút-Sáncdűlő páros távolabbról kapcsolódik az előző pároshoz, a kunszállási és az árkusi minták pedig külön-külön, magasabb divergencia-szinten csatlakoznak hozzájuk. A csoportba egyetlen kivétellel (Árkus-Homokbánya) a Duna–Tisza közéről származó szériák tartoznak.

A második szubklasztart alkotó 3 sorozat (melyek a kiskőrösi széria kivételével a Tiszántúlról származnak) elkülönül az előzőektől és magas divergencia-szinten, távolról csatlakozik azokhoz. A vizsgálatunk tárgyát képező pitvarosi széria önállóan, nagy távolságból kapcsolódik a Kiskőrös-Város alatt – Bélmegyér pároshoz.

A pitvarosi leletegyüttes non-metrikus jellegei alapján az összehasonlításba bevont szériák egyikével sem mutatott közeli kapcsolatot.

PALEOPATOLÓGIAI VIZSGÁLATOK

A pitvarosi széria antropológiai elemzésének fontos részét képezte a patológiás elváltozások vizsgálata.

A paleopatológiai vizsgálat elsősorban makroszkópos morfológiai módszerrel történt, melyet a pontos diagnózis érdekében esetenként radiológiai, illetve a mycobacterialis fertőzések gyanúja esetén a kórokozó DNS-maradványainak kimutatása céljából molekuláris biológiai módszerrel egészítettünk ki.

A csontvázrendszer patológiás elváltozásainak csoportosítása szerzők szerint különböző.⁷⁸ A vizsgált szériában az alábbi⁷⁹ felosztást követtük.

Fejlődési rendellenességek

Az anyagunkban megfigyelt anomáliák diagnosztikájának felállításánál a fejlődési rendellenességekre vonatkozó szakirodalmi adatokat⁸⁰ vettük alapul, a rendellenességeket tájanatómiai régiók szerint osztályoztuk.⁸¹

A koponyán megfigyelt anomáliák száma alacsony, mindössze 4 eset, melyek közül a 132. sírszámú fiatal férfi nyakszirtecsontján megfigyelhető csontablak (6. kép 2) külön említést érdemel. A nyakszirtecsonton, a protuberantia occipitalis externa felett elhelyezkedő ovális nyílás (9 mm széles 23, mm magas) széle sima, lekerekedett, újcsontképződés nyomai nem láthatók. A rendellenesség kórereditét keresve az elváltozás legvalószínűbb magyarázatának a fejlődési rendellenességet tartjuk. A fiatal férfi csontvázán egyéb fejlődési rendellenesség, a keresztcsont teljes ívhasadékának előfordulását is észleltük.

A gerincoszlop fejlődési rendellenességei közül a keresztcsonti többletcsigolya (14 eset) és a keresztcsonti ívhasadék (20 eset) fordult elő a legnagyobb számban. Előfordulási arányuk a pitvarosi leletegyüttesben a férfiaknál mintegy kétszerese, mint a nőknél.

A veleszületett csípőficam különböző formáinak előfordulását 6 egyénnél tapasztaltuk. Dysplasia coxae congenitát (a csípőízület csontjai a fejlődésben visszamaradnak) 3 adultus korú férfi leletnél, subluxatio coxae congenitát (a fej kissé kicsúszik a rendellenesen fejlett vápából) 1 adultus nőnél (204. sír) és luxatio coxae congenitát (a fej a dysplasiás vápát teljesen elhagyja) 1 idős férfi, valamint egy adultus női egyénnél (214. sír) diagnosztizáltunk.

A 204. és a 214. sír a temető középső részének nyugati szélén található, ahol négy sír sorban helyezkedik el egymás mellett (egy férfi, egy nő, egy kisgyerek, majd ismét egy nő), melyek taxonómiai hovatartozása alapján rokoni kapcsolatot feltételeztünk. Ezt a megállapítást támaszthatja alá az a tény is, hogy a kis csoport mindkét női tagja öröklődő fejlődési rendellenességben, veleszületett csípőficamban szenvedett.

Traumás eredetű elváltozások

A csontok traumás eredetű, azaz sérülésekből származó elváltozásai a történeti embertani szériák leggyakoribb patológiás jelenségei közé tartoznak. Anyagunkban a traumás elváltozások közül a gyógyult törések előfordulási aránya a legmagasabb (21 felnőtt egyén/30 lokalizáció). Ezek az elváltozások a férfiaknál nagyobb arányban fordultak elő (21 törés/15 felnőtt férfi és 9 törés/6 felnőtt nő). Lokalizáció szempontjából a bordák és kulcscsont törései voltak a leggyakoribbak mindkét nemnél (4. kép).

A koponyán megfigyelhető traumás elváltozások közül külön említésre méltó a járomcsont gyógyult sérülése, mely három férfinnél fordult elő (6. kép 3).

A közösségben feltehetően vezető szerepet játszó⁸² 51. sírszámú matus korú férfi jobb karcsontjának felső részén a tuberculum majus területén gyógyult vágás nyoma látható.

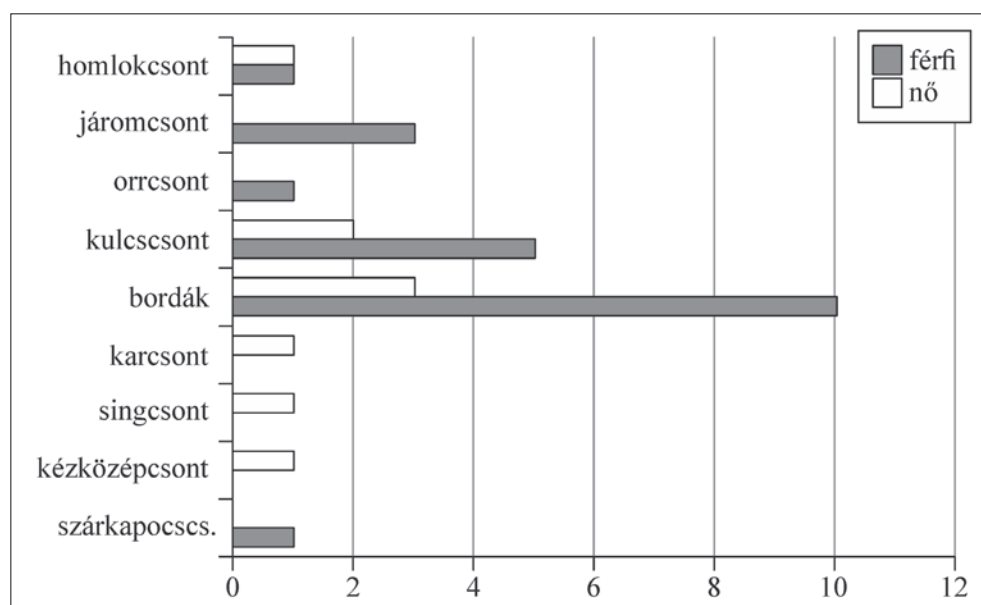
⁷⁸ STEINBOCK 1976; ORTNER–PUTSCHAR 1985; ROBERTS–MANCHESTER 1995.

⁷⁹ STEINBOCK 1976.

⁸⁰ BARNES 1994; ORTNER–PUTSCHAR 1985.

⁸¹ HANÁKOVÁ–VYHNÁNEK 1981.

⁸² BENDE 1998.

4. kép: Törések száma és lokalizációja

Fertőző megbetegedések

A fertőző megbetegedések a történeti népségek egyik leggyakoribb halálokat képezték.⁸³

A fertőzéses eredetű elváltozások közül nem specifikus és specifikus fertőzéses megbetegedések nyomai egyaránt megtalálhatók a pitvarosi leletgyűjtésben.

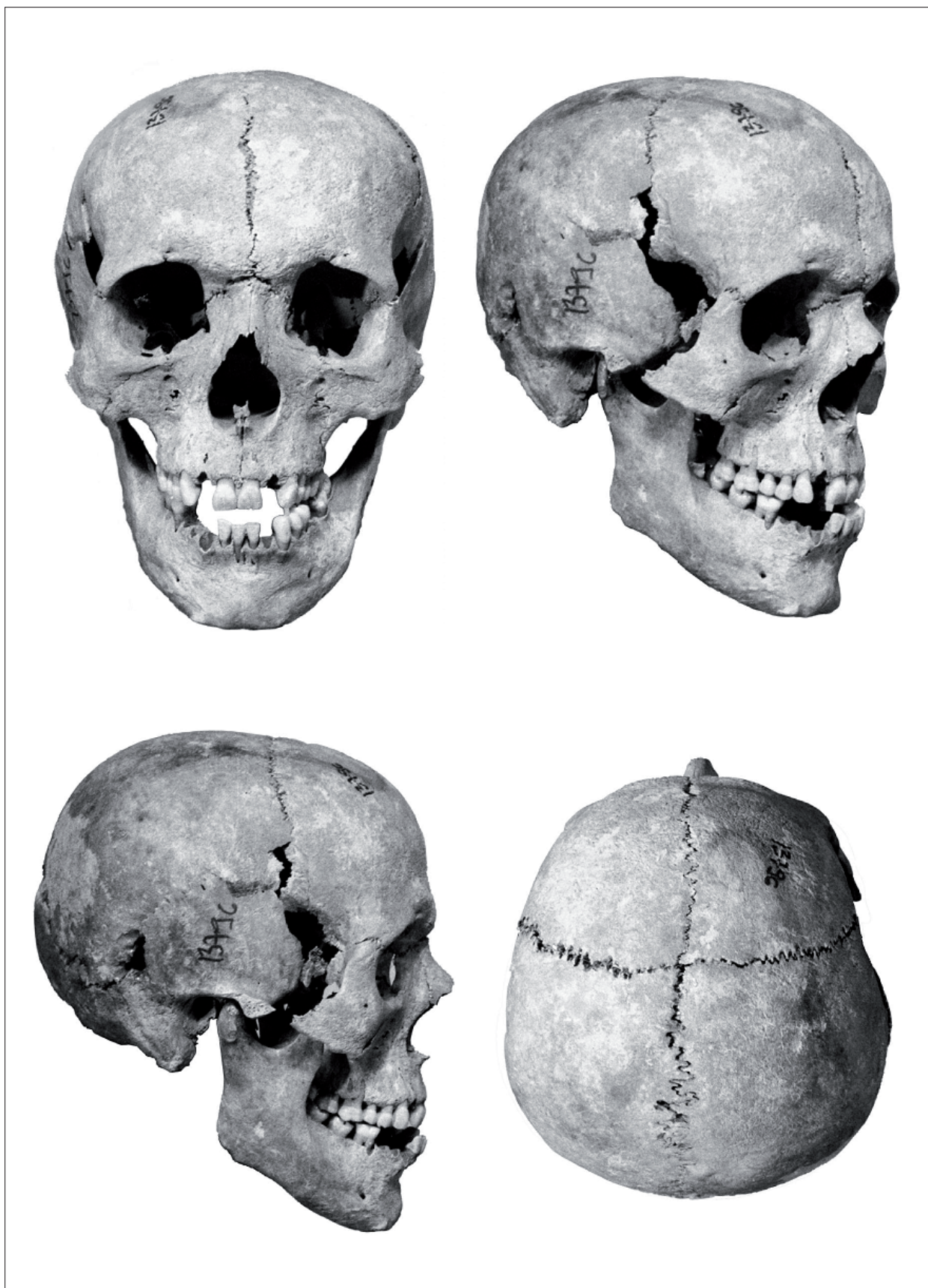
A nem specifikus fertőzésekhez tartozó csonthártagyulladás (periostitis) viszonylag gyakori anyagunkban (31 eset: 3 gyermek, 16 felnőtt férfi és 12 felnőtt nő). Lokalizációját tekintve a legnagyobb számban a hosszúcsontokon alakult ki. Csontvelőgyulladás összesen négy esetben fordult elő.

A specifikus fertőzésekhez azokat a fertőző megbetegedéseket soroljuk, amelyek esetében a csonttüneteket kiváltó megbetegedés az elváltozások alapján jól meghatározható (pl. treponematosisek, illetve a mycobacterialis fertőzések közül a tbc és a lepra).⁸⁴

A felsorolt megbetegedések közül csak csont-ízületi tuberkulózis fordult elő anyagunkban. Hat esetben valószínűsíthetjük a tbc diagnózisát: 12. sír, adultus férfi – csípőízületi és csigolya tbc; 13. sír, juvenis nő – térdízületi tbc; 99. sír, juvenis férfi – pulmonális és térdízületi tbc; 110. sír, matusus férfi – bokaízületi tbc; 215. sír, matusus férfi – pulmonális tbc; 217. sír, matusus nő – csigolya tbc. Morfológiai alapon a tbc a legnagyobb biztonsággal a 12. sírből származó vázon észlelt elváltozások alapján diagnosztizálható, ahol jelentős kiterjedésű csontpusztulás és újcsontképződés nyomai figyelhetők meg 4 ágyéki csigolyán (L1–L4) és a jobb csípőízületben (6. kép 4). Paleomikrobiológiai elemzésre három leletnél nyílt lehetőségünk (a müncheni Ludwig Maximilians Tudományegyetem Patológiai Intézete munkatársainak közreműködésével), melyek közül egy esetben (12. sír) a tafonómiai viszonyok következtében a DNS-maradványok kimutatása nem volt lehetséges. Atípusos mycobacterium nyomait mutattuk ki a 110. sírszámú leletnél, míg a harmadik esetben (215. sír) típusos *Mycobacterium tuberculosis* complex DNS maradványokat határoztunk meg. Érdekes körülmény – és egyben hangsúlyozza a morfológiai és paleomikrobiológiai módszerek komplementer jellegét –, hogy e harmadik esetben a tbc-s fertőzés csak minimális lágyszövet-kalcifikáció formájában jelentkezett, míg a 12. sírszámú leletnél a morfológiai elváltozások egyértelműen tbc-s fertőzésre utaltak.

⁸³ ORTNER–PUTSCHAR 1985; ROBERTS–MANCHESTER 1995.

⁸⁴ ORTNER–PUTSCHAR 1985; KELLEY 1989; DUTOUR ET AL. 1994.

5. kép: Taxon: pamiri (12. sír, férfi, adultus)

Hematogén eredetű elváltozások

A vérképző rendszer betegségei a különböző anémiák. Az anémiák jelentős része csonttani tüneteket is okozhat (*poroticus hyperostosis*).⁸⁵

A pitvarosi anyagban előforduló *poroticus hyperostosis* esetek egy kivétellel enyhe elváltozások. Kivétel nélkül a fiatalabb korosztályok képviselőinél fordultak elő (juvenis, adultus). Az elváltozást mutató egyének nem szerinti megoszlása: 7 nő, 2 férfi és egy meghatározhatatlan nemű juvenis lelet. A *poroticus hyperostosis* más szerzők⁸⁶ megfigyelései szerint is nagyobb gyakorisággal fordul elő a nők körében.

Metabolikus és hormonális eredetű megbetegedések

Az anyagcsere folyamatok zavara nagyon sok esetben csontelváltozásokhoz vezethet. Ilyen metabolikus eredetű megbetegedések egyebek közt a vitaminhiányok (pl. C és D vitamin hiánya) és az *osteoporosis*.⁸⁷ Számos endokrin eredetű zavar is hatással van a csontrendszerre.⁸⁸

A fent említett rendellenességek közül első helyen az *osteoporosis*okat (OP) emeljük ki, melyek előfordulása nem ritka az oszteoarcheológiai szériákban sem.⁸⁹

A pitvarosi szériában a kifejezetten előrehaladott és töréshez vezető OP-os esetek száma alacsony. Mindössze 5 egyénnél figyeltünk meg kompressziós csigolyatörést, mely a csontok fokozott porózusságával és a trabekuláris szerkezet erős felritkulásával kapcsolódott. OP-ra utaló jeleket (könnyű, *poroticus* csontok; a corticalis állomány elvékonyodása, bikonkáv csigolyatestek) regisztráltunk további 13 esetben.

A metabolikus eredetű elváltozásoknál említjük a diffúz *idiopathic skeletal hyperostosis* (DISH) néven összefoglalt tünetegyüttest, melynek pontos etiológiája nem tisztázott.⁹⁰ A megbetegedés a gerinc elülső hosszanti szalagmeszesedésével és a *periferialis enthesisek* generalizált meszesedésével jár.⁹¹ A pitvarosi szériában 4 esetben figyeltünk meg DISH-re utaló elváltozásokat: az 51. és a 152. sír matusus és a 10., valamint a 115. sírből származó senium korú férfiak vázán.

Ízületi elváltozások

A történeti korokból származó leletegyüttesek paleopatológiai vizsgálata során nagyon gyakran előforduló elváltozások a különböző ízületi megbetegedések nyomai. Az ízületi elváltozások sokféle megjelenési formája ismeretes, melyek közül a leggyakoribbak az ízületi porc elfajulásával járó degeneratív elváltozások, az *arthrosisok*.⁹²

A pitvarosi szériában előforduló *arthrosisok*at topográfiai alapon két nagy csoportra osztottuk: a gerinc degeneratív elváltozásaira és extravertebrális *arthrosisokra*.

A mai klinikai adatokhoz⁹³ hasonlóan a gerinc degeneratív elváltozásainak gyakorisága anyagunkban az elhalálzási életkorral szoros korrelációt mutat. Egyesítve a két nemet, az adultus korcsoportban az egyének 17,33%-a mutatja a degeneratív gerincelfajulás jeleit, a matusus korcsoportban ez az érték 35,00%, míg a senium korcsoportban már 72,72%. Az elváltozás gyakorisága férfiaknál (24/77; 31,17%) magasabb, mint a nőknél (18/69; 26,09%). Az érintett lokalizációkat vizsgálva mindkét nem esetében ágyéki-nyaki-háti gyakorisági sorrend állítható.

⁸⁵ ZIMMERMAN–KELLEY 1982.

⁸⁶ HENGEN 1971; Marcsik A.: *A Duna–Tisza köze avar korának paleopatológiája*. Kandidátusi értekezés kézírata. Szeged 1983.

⁸⁷ ORTNER–PUTSCHAR 1985.

⁸⁸ ORTNER–PUTSCHAR 1985.

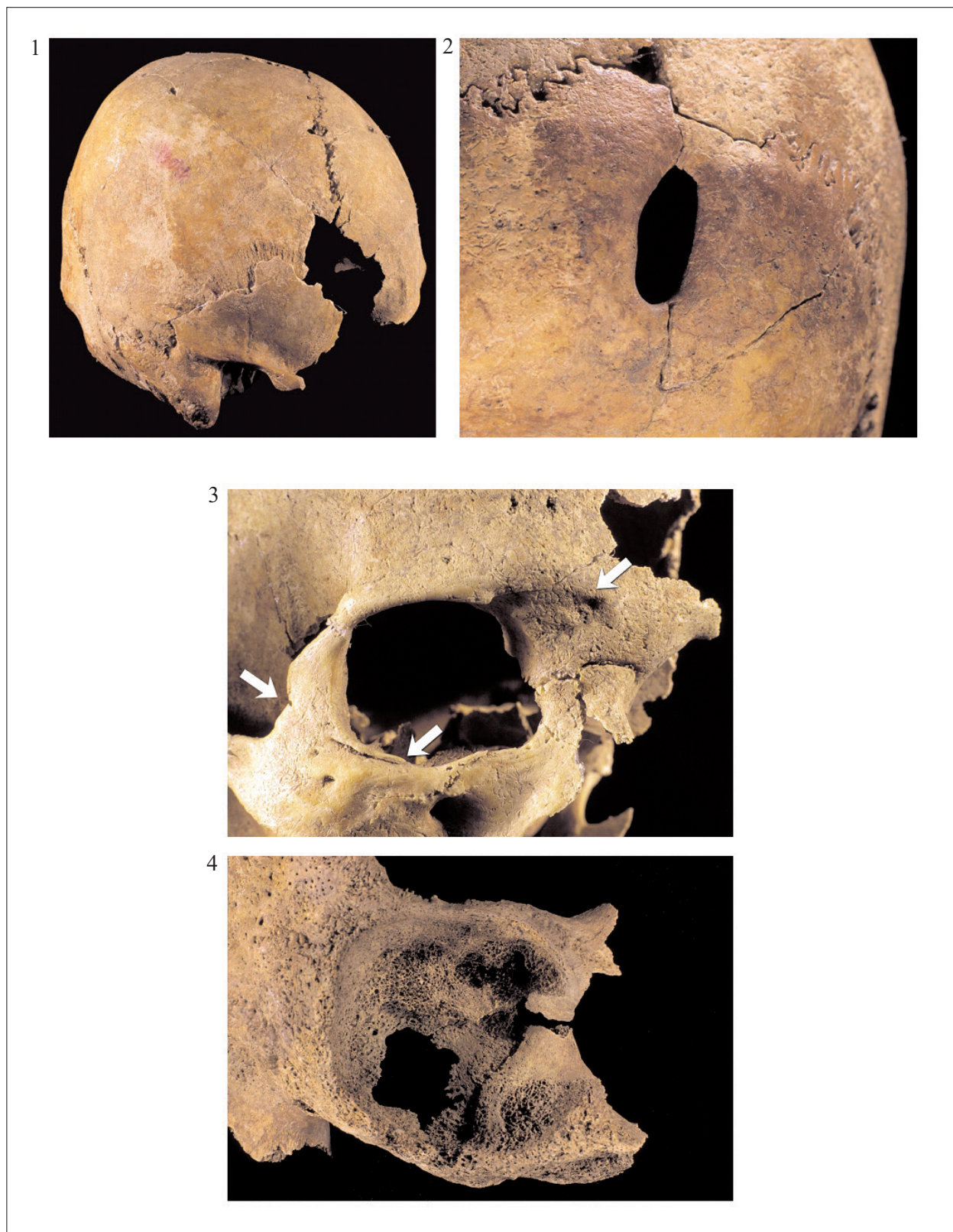
⁸⁹ BENDER 1999.

⁹⁰ FORGÁCS 1995.

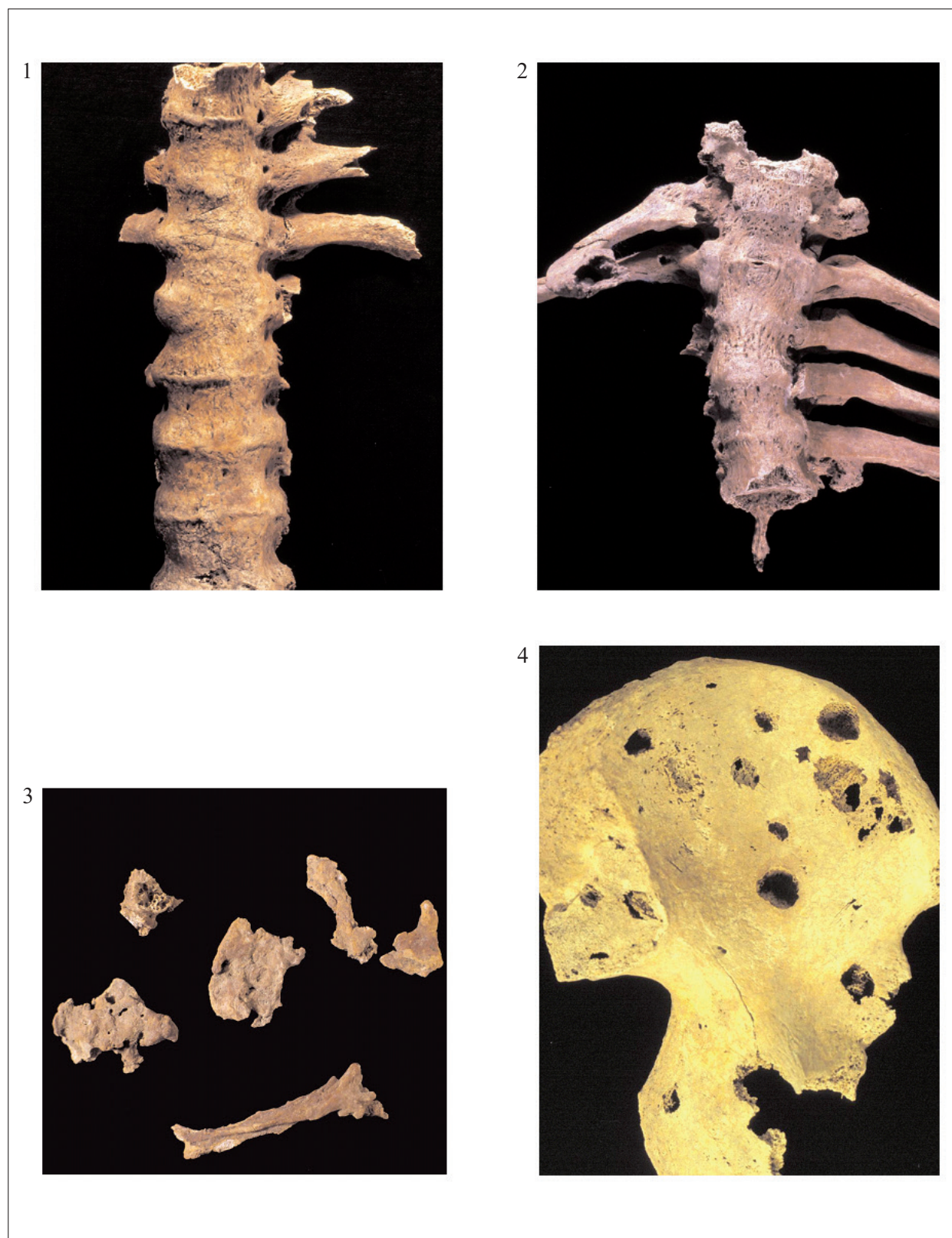
⁹¹ RESNICK–NIWAYAMA 1988.

⁹² ROGERS ET AL. 1987.

⁹³ VÍZKELETY 1995.

6. kép: 1. Gyengén torzított koponya félprofil nézetben (72. sír, férfi, maturus);
 2. Fejlődési rendellenesség a nyakszirtcsonton (132. sír, férfi, adultus);
 3. Gyógyult trauma nyomai a jobb szemgödör körül (216. sír, férfi, maturus);
 4. Coxitis tuberculosa (12. sír, férfi, adultus)

7. kép: 1. Spondylitis ankylopoetica (SPA) – „bambusznád-gerinc” (215. sír, férfi, maturus);
 2. Spondylitis ankylopoetica (SPA) – csigolyák és bordák összenövése (215. sír, férfi, maturus);
 3. Kalcifikálódott mellhártya maradványok (215. sír, férfi, maturus);
 4. Feltételezett metastaticus carcinoma – körkörös litikus léziók a medencecsonton (208. sír, nő, maturus)

Extravertebralis előfordulásban anyagunkban 47 egyénnél összesen 119 helyen figyeltük meg degeneratív ízületi elfajulás nyomait. Az érintett egyének nem szerinti megoszlása a következő: 34 férfi (104 lokalizáció) és 13 nő (17 lokalizáció), azaz az elváltozások nagyobb számban fordultak elő a férfiaknál, mint a nőknél. A lokalizációkat tekintve mind a férfiaknál, mind a nőknél a legtöbbször megfigyelt lézió a csípőízület degeneratív elváltozása. Ezt követik a könyök, váll- és térdízületi, valamint a csuklóízületi elváltozások. A temporomandibularis ízület is relatív nagy számban érintett.

A gyulladással eredetű ízületi elváltozások közül a szeronegatív *spondylarthropathiák*hoz (SNSA) tartozó *spondylitis ankylopoetica* (SPA) mutató esetünk külön említést érdemel. A 215. sír férfiája súlyos gerincelváltozásokat és periferiális léziókat mutat. A gerincoszlop „bambusznád” megjelenése, a csigolyák és bordák közti kisízületek összenövése, a symphysisitis, illetve az enthesisek (izomtapadási helyek) területén megfigyelhető hyperostosisok együttes előfordulása alapján előrehaladott stádiumú *spondylitis ankylopoetica* (SPA) diagnózisát feltételeztük (7. kép 1–2). A radiológiai- és CT- vizsgálatok megerősítették a feltételezést.⁹⁴

A vizsgálat során előkerült kalcifikálódott pleuramaradványokból (7. kép 3) PCR-technika alkalmazásával *Mycobacterium tuberculosis* specifikus DNS maradványokat mutattunk ki, amely az SPA és a tbc együttes előfordulását bizonyította.⁹⁵

Egyéb elváltozások

Ebbe a csoportba soroltuk be azokat a rendellenességeket, melyek előfordulási aránya nagyon alacsony (tumorok) és a nagy gyakorisággal előforduló, de megbetegedésnek nem tekinthető jellegzetességeket (enthesopathiák).⁹⁶

A jóindulatú csontdaganatok közül *osteoid osteoma* jelenlétét 6 egyénnél (3 férfi és 3 nő) összesen 8 esetben észleltük. Az osteomák leggyakrabban a homlokcsonti régióban fordultak elő.

A 208. sírhoz tartozó maturus korú nő csontvázán megfigyelhető elváltozások külön említést érdemelnek. Az alkarcsontok és a kézcsontok, valamint a lábszárcsontok és a lábcsontok kivételével az egész csontváz érintett az elváltozásokban. A legtöbb lézió alakja körkörös, átmérőjük 2–36 mm és peremük viszonylag irreguláris (7. kép 4). Néhány esetben az előrehaladott csontpusztító folyamatok a csigolyatestek csaknem teljes pusztulásához vezettek. A paleoradiológiai vizsgálatok (RTG és CT) megerősítették, illetve kiegészítették a makroszkópos morfológiai vizsgálatok eredményét.

Az elváltozások legvalószínűbb etiológiai magyarázata *osteolyticus metastasis*, de nem zárható ki egyértelműen a myeloma multiplex sem.⁹⁷

A postcranialis váz izom- és íntapadási helyein túlterhelésre bekövetkező csontelváltozásokat enthesopathiáknak (insertios tendinopathiák) nevezzük.⁹⁸

Anyagunkban az insertios tendinopathiák a leggyakrabban előforduló elváltozásokhoz sorolhatók. Összesen 43 egyénnél 77 lokalizációban figyeltük meg a jelenlétét, 15 egyénnél multiplex és 28 egyénnél szimpla elváltozás formájában.

Az insertios tendinopathiák a felnőtteknél valamennyi korcsoportban előfordultak, a gyermekek körében csak egy juvenis korú egyénnél tapasztaltunk multiplex enthesopathiát.

A két nemet vizsgálva szembeötlő a gyakorisági adatok közti differencia: enthesopathiák kialakulását 31 férfnál (31/80) azaz a férfiak 38,75%-nál és 11 nőnél (11/74), azaz a nők 14,86 %-nál figyeltük meg.

⁹⁴ PÁLFI ET AL. 1996; MOLNÁR ET AL. 1998.

⁹⁵ PÁLFI ET AL. 1999.

⁹⁶ MARCSIK 1998.

⁹⁷ ORTNER–PUTSCHAR 1985; RESNICK–NIWAYAMA 1988; GREENFIELD 1990.

⁹⁸ DUTOUR 1986; JÓZSA ET AL. 1991; PÁLFI–DUTOUR 1996.

ÖSSZEFOGLALÁS

A pitvarosi populáció általános embertani arculatáról a következőket mondhatjuk. A gyermek–felnőtt arány kiegyensúlyozatlan, különösen alacsony az újszülöttek számaránya. A felnőttek nemi megoszlása kiegyensúlyozott. A demográfiai sajátosságokat tekintve a gyerekek körében az 5–9 éves korcsoportban a legmagasabb a halálozási arány, míg a felnőtteknél jelentős különbség mutatkozik a férfiak és a nők közt: a nők halandósági csúcsa a 25–29 éves korra, míg a férfiaké az 50–54 éves korra tehető.

A metrikus jellemzők alapján a szériára mind a relatív, mind az abszolút méretek átlagai alapján első sorban a rövid és széles-középszéles agykoponya, illetve a középszéles-széles arckoponya és a közép magas-magas arc a jellemző. A férfiak természetük megoszlása szerint jelentős részben magas természetűek, míg a nőknél az eloszlás csaknem egyenletes a kisközepes és magas kategóriák közt.

A vizsgált leletegyüttes túlnyomórészt europid komponensű (92,7%), mind a férfiak, mind a nők vonatkozásában. Az europidokon belül a rövidfejűek képviseltek a legnagyobb arányban (53,1%). A cromagnoid csoportba tartozó egyének aránya 19,8%, a mediterránoké 16,7% és a meghatározhatatlan europidoké 3,1%. A tulajdonképpeni mongolidok aránya a szérián belül alacsony (7,3%). Azonban az elsődlegesen az europid nagyrasszba sorolt egyéneknél – különösen a pamiri csoport képviselőinél – több esetben figyeltük meg mongolid jellegű előfordulását is.

A non-metrikus és metrikus jelek alapján végzett távolságszámítás eredményei alapján a pitvarosi széria az összehasonlításba bevont avar kori szériák egyikével sem mutatott közeli kapcsolatot.

A patológiai vizsgálatok alapján a leggyakoribb kóros elváltozások a következők: ízületi megbetegedések, azon belül a degeneratív elfajulások nyomai és a traumás elváltozások. Nagy számban fordultak elő anyagunkban a postcranialis váz izom- és íntapadási helyein túlterhelésre bekövetkező csontelváltozások, az enthesopathiák is, melyeket azonban nem sorolhatók a patológiás elváltozások körébe.

A gyakran előforduló rendellenességek mellett néhány ritkább, de paleopatológiai szempontból jelentős eset is előfordult a pitvarosi szériában. Ezek közé sorolhatók az alábbiak: a 132. sírszámú fiatal férfi nyakszirtecsontján megfigyelhető és feltételezhetően fejlődési rendellenességre visszavezethető elváltozás, a congenitalis csípődysplasiás esetek, a csont-ízületi tbc esetei, az előrehaladott SPA és a pulmonaris tbc együttes előfordulása (215. sír), illetve az osteolyticus metastaticus carcinoma lehetséges esete (208. sír).

A vizsgálati eredmények alapján a pitvaros-víztározói embertani széria egyes jellegzetességei néhány dél-alföldi leletegyüttesel hasonlóságot mutatnak.

A metrikus analízis figyelembevételével a rövid és széles agykoponya és a magas arckoponya a Tiszántúl Körös–Maros közötti területéről feltárt bélmegyeri és szentes-kajáni temetők embertani leleteivel mutat egyezőséget, de hasonló méretekkel jellemezhető a földrajzilag közel elhelyezkedő szeged-makkoserdei leletegyüttes is.

A taxonómiai elemzés eredménye is hasonlóságot mutat a fentiekben felsorolt temetők anyagával, első sorban Bélmegyerrel és Szentes-Kajánnal (europid dominancia, brachykran elemek túlsúlya).

A biológiai távolságszámítás szerint a Körös–Maros közti földrajzi területen feltárt embertani sorozatok (Bélmegyer, Szentes-Kaján és Pitvaros-Víztározó) közeli párhuzamait nem sikerült kimutatni. A metrikus adatok alapján szerkesztett dendrogramon Bélmegyer-Csömöki domb és Szeged-Makkoserdő, valamint Pitvaros-Víztározó és Szentes-Kaján ugyan egy-egy csoportban helyezkednek el, azonban a köztük lévő távolság nagy, így összetartozásuk nem meggyőző.

A vizsgálati anyag egy jellegzetes és az avar korban ritkának számító szokás megjelenésével tűnik ki az avar kori leletegyüttesek sorából: a 72. fülkesírban eltemetett matusus korú férfi koponyája enyhe fronto-occipitalis, azaz homlok-nyakszirtecsonti irányú torzítást mutat. Korábban a koponyatorzítás a magyarországi avar kori temetőkhöz tartozó csontvázletek körében csak a kora avar kori, szintén fülkesíros

szegvár-oromdűlői lelőhelyről volt ismert (több, elsősorban női torzított koponya). A koponyatorzítás megjelenése a pitvarosi szériában a szokás avar kori továbbélésére utalhat.

A csontvázleletek viszonylag rossz megtartási állapota ellenére a vizsgált népesség életmódjára vonatkozólag néhány megállapítás tehető. A csontokon a hiányos táplálkozásra utaló jellegzetességek (pl. poroticus hyperostosis) alacsony előfordulási aránya arra utal, hogy az itt letelepedett népesség táplálkozása kielégítő lehetett.

Az a megfigyelés, hogy a degeneratív ízületi megbetegedések, valamint az insertios tendinopathiák és a traumás elváltozások férfiaknál sokkal gyakrabban és több lokalizációban fordultak elő, arra utal, hogy a pitvarosi szériában a férfiak és a nők között valamiféle munkamegosztás működhetett, amelynek keretében a nehéz és megerőltető fizikai munkát elsősorban a férfiak végezhették.

A tuberkulózis fertőzések szériában tapasztalható viszonylag magas aránya nem szokatlan az alföldi (dél-alföldi) avar kori szériák körében. A tbc-s fertőzés nagy valószínűséggel szerepet játszott a kedvezőtlen halandósági viszonyok kialakulásában is. Különösen, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a tbc-s fertőzések nagyon kis hányada hagy nyomot a csontozaton.

A pitvarosi anyagban előforduló ritka patológiás esetek differenciáldiagnosztikai problémáik miatt különösen jelentősek, továbbá értékes adatokat szolgáltatnak az adott kórképek paleoepidemiológiájához is.⁹⁹

IRODALOM

- ACSÁDI–NEMESKÉRI 1970: Acsádi, Gy. – Nemeskéri, J.: *History of Human Life Span and Mortality*. Budapest 1970, 302–303.
- ALEKSZEJEV–DEBEC 1964: Алексеев, В. П. - Дебеч, Г. Ф.: Краниометрия. Методика антропологических исследований. Москва 1964.
- BARNES 1994: Barnes, E.: *Developmental defects of the axial skeleton in paleopathology*. Colorado 1994.
- BARTUCZ 1966: Bartucz, L.: *A praehistorikus trepanáció és orvostörténeti vonatkozású sírleletek. Palaeopathologia III*. Budapest 1966.
- BARTUCZ–FARKAS 1957: Bartucz, L. – Farkas, L. Gy.: Zwei Adorjaner Gräberfelder der Awarenzeit aus anthropologischen Gesichtspunkte betrachtet. *Acta Biologica Szegediensis* 3 (1957) 325–347.
- BENDE 1998: Bende L.: A pitvarosi késő avar kori temető 51. sírja (Das Grab 51 im spätaawarenzeitlichen Gräberfeld von Pitvaros). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 195–230.
- BENDER 1999: Bender Gy.: *Gerincbetegségekről. Differenciáldiagnosztikai problémák a mozgásszervi betegségeken*. Budapest 1999.
- BERRY 1967: Berry, R. J.: The biology of non-metrical variation in mice and men. In: *The skeletal biology of earlier human populations*. Ed.: Brothwell, D. R. London 1967, 103–133.
- BERRY–BERRY 1967: Berry, A. C. – Berry, R. J.: Epigenetic variation in the human cranium. *Journal of Anatomy* 101 (1967) 361–379.
- BOTTYÁN 1975: Bottyán L. O.: Pókaszeptek kora-avarkori temetőjének antropológiai értékelése (Anthropologische Auswertung des Pókaszeptker Friedhofes aus der Frühawaren Periode). *Anthropologica Hungarica* 14 (1975) 5–56.
- BRASIL ET AL. 1999: Brasili, P. – Zaccagni, L. – Gualdi-Russo, E.: Scoring of nonmetric cranial traits: a population study. *Journal of Anatomy* 195 (1999) 551–562.
- DEZSŐ 1968: Dezső Gy.: Bányászóvát avarkori népességének embertani elemzése. *Arrabona* 10 (1968) 79–92.

⁹⁹ Hálás köszönetemet fejezem ki az ásató régésznek, Bende Líviának, aki a temető régészeti hátterével kapcsolatos információkat a rendelkezésemre bocsátotta, munkámat mindvégig készséggel segítette, ahhoz értékes szakmai és emberi segítséget nyújtott. A kézirat lezárva: 2010. 02. 25.

- DUTOUR 1986: Dutour, O.: Entesopathies (lesions of muscular insertions) as indicators of the activities of neolithic saharan populations. *American Journal of physical Anthropology* 71 (1994) 221–224.
- DUTOUR ET AL. 1994: Dutour, O. – Pálfi, Gy. – Brun, J-P (eds.): *The origin of syphilis in Europe*. Paris 1994.
- ÉRY 1983: Éry, K.: Comparative statistical studies on the physical anthropology of the Carpathian Basin population between the 6-12th centuries A. D. *Alba Regia. A Szent István király Múzeum közleményei* 20 (1983) 89–136.
- ÉRY 1988: Éry, K.: Anthropological studies on an early Avar period population at Bačko Petrovo Selo (Yugoslavia). Part 1: Individual metrical data. *Anthropologica Hungarica* 20 (1988) 55–66.
- ÉRY 1990: Éry, K.: Anthropological studies on an early Avar period population at Bačko Petrovo Selo (Yugoslavia). Part 2: Analysis of the data. *Anthropologica Hungarica* 21 (1990) 33–53.
- ÉRY ET AL. 1963: Éry K. – Kralovánszky A. – Nemeskéri J.: Történeti népességek rekonstrukciójának reprezentációja. *Anthropologiai Közlemények* 7 (1963) 41–90.
- FARKAS–MARCSIK 1984: Farkas, L. Gy. – Marcsik, A.: Avar period anthropological findings from Bačka Topola site (Yugoslavia) (Publication of data). *Acta Biologica Szegediensis* 30 (1984) 191–205.
- FARKAS ET AL. 1993: Farkas L. Gy. – Marcsik A. – Oláh S.: Történeti idők embere Szegváron. *Anthropologiai Közlemények* 35 (1993) 7–37.
- FERENCZ 1981: Ferencz, M.: Some data to the paleoanthropology of the Avar Period's population in Hungary. *Anthropologica Hungarica* 17 (1981) 23–64.
- FERENCZ 1983: Ferencz, M.: The Avar-age cemetery at Solymár. *Anthropologica Hungarica* 18 (1983) 9–41.
- FINNEGAN–MARCSIK 1979: Finnegan, M. – Marcsik, A.: A non-metric examination of the relationships between osteological remains from Hungary representing populations of Avar Period. *Acta Biologica Szegediensis* 25 (1979) 97–118.
- FORGÁCS 1995: Forgács, S.: Diffúz hyperostosis szindróma. I. rész. A gerinc elváltozásai. *Osteológiai Közlemények* 1995/1, 10–18.
- FÓTHI 1988: Fóthi, E.: The anthropological investigation of the Avar-age cemetery of Fészerlak. *Anthropologica Hungarica* 20 (1988) 31–53.
- FÓTHI 1998: Fóthi E.: *Összehasonlító antropológiai vizsgálat a Kárpát-medence népeinek etno-genéziséhez*. Embertani kapcsolatok a 6–8. században az eurázsiai steppe és a Kárpát-medence között (К вопросу об этногенезе народов Карпатского бассейна – Сравнительный антропологический анализ [Антропологические связи в VI–VIII вв. между евразийскими степями и Карпатским бассейном]). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 497–521.
- GREWAL 1962: Grewal, M. S.: The rate of genetic divergence of sublines in the C57BL strain of mice. *Genetical Research* 3 (1962) 226–237.
- GREENFIELD 1990: Greenfield, G. B.: *Radiology of bone diseases*. Philadelphia 1990, 444–470.
- HANÁKOVÁ–VYHNÁNEK 1981: Hanáková, H. – Vyhnánek, L.: Palaeopathologische Befunde aus dem Gebiet der Tschechoslowakei. *Sborník Národního Muzea v Praze* 37 (1981) 1–75.
- HENGEN 1971: Hengen, O.: Cribra orbitalia: Pathogenesis and probable etiology. *HOMO Journal of Comparative Human Biology* 22 (1971) 57–76.
- JOHNSTON 1961: Johnston, F. R.: Sequence of epiphyseal union in a prehistoric Kentucky population from Indian Knoll. *Human Biology* 33 (1961) 66–81.
- JÓZSA ET AL. 1991: Józsa, L. – Pap, I. – Fóthi, E.: Entesopathies (insertion tendinopathies) as indicators of overuse of tendons and muscles in ancient Hungarian population. *Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici* 83 (1991) 269–276.
- KELLEY 1989: Kelley, M. A.: Infectious disease. In: *Reconstruction of life from the skeleton*. Eds.: Işcan, M. Y. – Kennedy, K. A. R. New York 1989, 129–160.
- LIPTÁK 1954: Lipták P.: Kecel környéki avarok. *Biológiai Közlemények* 2 (1954) 159–180.

- LIPTÁK 1955: Lipták, P.: Recherches anthropologiques sur les ossements avars des environs d'Üllő. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 6 (1955) 231–316.
- LIPTÁK 1956: Lipták P.: Homokmégy-Halom avarkori népessége. *Biológiai Közlemények* 4 (1956) 25–47.
- LIPTÁK 1959: Lipták, P.: The Avar Period Mongoloids in Hungary. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 10 (1959) 259–279.
- LIPTÁK 1965: Lipták, P.: On the taxonomic method in paleoanthropology (historical anthropology). *Acta Biologica Szegediensis* 11 (1965) 169–184.
- LIPTÁK 1974: Lipták, P.: Anthropological analysis of the Avar-Period population of Szekszárd-Palánkpuszta. *Acta Biologica Szegediensis* 20 (1974) 199–211.
- LIPTÁK 1983: Lipták, P.: *Avars and ancient Hungarians*. Budapest 1983.
- LIPTÁK–MARCSIK 1966: Lipták P. – Marcsik A.: Szeged-Kundomb avarkori népességének embertani vizsgálata. *Anthropologiai Közlemények* 10 (1966) 13–56.
- LIPTÁK–MARCSIK 1976: Lipták P. – Marcsik A.: A Madaras-Téglavető melletti avar temető csontvázmáradványainak embertani jellemzése. *Cumania. A Bács-Kiskun megyei Múzeumok Közleményei* 4 (1976) 115–140.
- LIPTÁK–VÁMOS 1969: Lipták K. – Vámos K.: A „Fehértó-A” megnevezésű avar kori temető csontvázmáradványának embertani vizsgálata. *Anthropologiai Közlemények* 13 (1969) 3–30.
- LIPTÁK–VARGA 1974: Lipták, P. – Varga, I.: Charakterisierung des anthropologischen Materials des awarischen Gräberfeldes von Kunszállás. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1971-2* (1974) 71–84.
- LOTH–IŞCAN 1989: Loth, S. R. – Işcan, M. Y.: Morphological assesment of age in the adult: the thoracic region. In: *Age markers in the human skeleton*. Ed.: Işcan, M. Y. Springfield 1989, 105–135.
- LOVVORN ET AL. 1999: Lovvorn, M. B. – Gill, G.W. – Carlson G. F. – Bozell, J. R. – Steinacher, T. L.: Microevolution and the skeletal traits of a Middle archaic burial: metric and multivariate comparison to paleoindians and modern amerindians. *American Antiquity* 64:3 (1999) 527–545.
- MARCSIK 1998: Marcsik, A.: Az ópusztaszeri csontvázymaradvány paleopatológiai elváltozásai. In: *Ópusztaszer-Monostor lelőhely antropológiai leletei*. Ed.: Farkas, L. Gy. Szeged 1998, 97–155.
- MARTIN–SALLER 1957: Martin, R. – Saller, K.: *Lehrbuch der Anthropologie*. Stuttgart 1957.
- MEINDL ET AL. 1985: Meindl, R. S. – Lovejoy, C. O. – Mensforth, R. P. – Walker, R. A.: A revised method of age determination using the os pubis, with a review and tests of accuracy of other current methods of pubic symphyseal aging. *American Journal of physical Anthropology* 68 (1985) 29–45.
- MEINDL–LOVEJOY 1985: Meindl, R. S. – Lovejoy, C. O.: Ectocranial suture closure: a revised method for the determination of skeletal age at death based on the lateral-anterior sutures. *American Journal of physical Anthropology* 68 (1985) 57–66.
- MILES 1963: Miles A. E. W.: *Dentition in the estimation of age*. *Journal of Dental Research* 42 (1963) 255–263.
- MOLNÁR ET AL. 1998: Molnár, E. – Marcsik, A. – Panuel, M. – Dutour, O. – Pálfi, Gy.: Paleopathology of the avar age series of Pitvaros (Hungary). *Abstracts of the papers presented at the XIIth European Meeting of the Paleopathology Association*. Prague–Pilsen, Czech Republic 1998, 65.
- NEMESKÉRI ET AL. 1960: Nemeskéri, J. – Harsányi, L. – Acsádi, J.: Methoden zur Diagnose des Lebensalters von Skelettfunden. *Anthropologischer Anzeiger* 24 (1960) 71–88.
- ORTNER–PUTSCHAR 1985: Ortner, D. J. – Putschar, W. G. J.: *Identification of pathological conditions in human skeletal remains*. Washington 1985.
- PÁLFI ET AL. 1996: Pálfi, Gy. – Panuel, M. – Gyetvai, A. – Molnár, E. – Bende, L. – Dutour, O.: Spondylarthrite ankylosante évoluée chez un sujet du VIIIe siècle. *Journal de Radiologie* 77 (1996) 283–287.
- PÁLFI ET AL. 1999: Pálfi, Gy. – Yann, A. – Molnár, E. – Dutour, O. – Panuel, M. – Haas, Ch. – Zink, A. – Nerlich, A. G.: Coexistence of tuberculosis and ankylosing spondylitis in a 7–8th century specimen evidenced by molecular biology. In: *Tuberculosis Past and Present*. Eds.: Pálfi, Gy. – Dutour, O. – Deák, J. – Hutás, I. Budapest–Szeged 1999, 383–391.

- PÁLFI–DUTOUR 1996: Pálfi, Gy. – Dutour, O.: Activity-induced skeletal markers in historical anthropological material. *International Journal of Anthropology* 11 (1996) 41–45.
- PENROSE 1954: Penrose, L. S.: Distance, size and shape. *Annals of Eugenics/Annals of Human Genetics* 1954, 337–343.
- PERIZONIUS 1981: Perizoneus, W. R. K.: Diachronic dental research on human skeletal remains excavated in the Netherlands I. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemaderzoek* 31 (1981) 369–413.
- RESNICK–NIWAYAMA 1988: Resnick, D. – Niwayama, G.: *Diagnose of bone and joint disorders*. Philadelphia 1988.
- ROBERTS–MANCHESTER 1995: Roberts, Ch. – Manchester, K.: *The archeology of disease (2nd ed.)* New York 1995.
- ROGERS ET AL. 1987: Rogers, J. – Waldron, T. – Diepe, P. – Watt, I.: Arthropathies in paleopathology: the basis of classification according of most probable cause. *Journal of Archaeological Science* 14 (1987) 179–193.
- SCHINZ ET AL. 1952: Schinz, H. – Baensch, W. – Friedl, E. – Uehlinger, E.: Ossifikationstabelle. In: *Lehrbuch der Röntgen-Diagnostik*. Ed.: Thieme, G. Stuttgart 1952.
- SCHOUR–MASSLER 1941: Schour, I. – Massler, M.: Development of Human dentition. *Journal of the American dental Association* 28 (1941) 1153–1160.
- SJØVOLD 1984: Sjøvold, T.: A report on the heritability of some cranial measurements and non-metric traits. In: *Multivariate statistical methods in physical anthropology*. Eds.: Van Vark, G. N. – Howels, W. W. D. Boston 1984, 223–246.
- SJØVOLD 1990: Sjøvold, T.: Estimation of stature from long bones utilizing the line of organic correlation. *Human Evolution* 5 1990, 431–447.
- SNEATH–SOKAL 1963: Sneath, P. H. A. – Sokal, R. R.: *Numerical taxonomy*. San Francisco 1963.
- STEINBOCK 1976: Steinbock, R. T.: *Paleopathological diagnosis and interpretation*. Springfield, Illinois 1976.
- STLOUKAL–HANÁKOVÁ 1978: Stloukal, M. – Hanáková, H.: Die Länge der Längskochen altslawischer Bevölkerungen unter besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen. *HOMO Journal of Comparative Human Biology* 29 (1978) 228–249.
- SZENTPÉTERI 2002: Szentpéteri, J. (Hrsg.): *ADAM Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa*. *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa*. Varia Archaeologica Hungarica 13. Budapest 2002.
- SZILVÁSSY 1978: Szilvássy, J.: Ein Method der Altersbestimmung mit Hilfe der sternalen Gelenkflächen der Schlüsselbeine. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 61 (1978) 1–28.
- THOMA 1978: Thoma, A.: Distance de forme entre groupes. *Bulletins et Mémoires de la Société d'Anthropologie de Paris 5 Sér.* 13 (1978) 15–22.
- TÖRÖK 1994: Török K.: Anyai-magzati halálozás feltehetően szűkmedence következtében. *Anthropologiai Közlemények* 36 (1994) 97–100.
- UBELAKER 1984: Ubelaker, D. H.: *Human Skeletal Remains. Excavation, analysis, interpretation*. Washington 1984.
- VALKOVICS 1981: Valkovics E.: Stabil populációk és szubpopulációk néhány újonnan feltárt tulajdonságáról. *A Népeştudományi Kutató Intézet Közleményei* 51 (1981) 18–30.
- VÁMOS 1973: Vámos K.: „Szeged-Makkoserdő” avar kori népeştégének embertani vizsgálata. *Anthropologiai Közlemények* 17 (1973) 29–39.
- VÍZKELETY 1995: Vízkelety T. (szerk.): *Az ortopédia tankönyve*. Budapest 1995.
- VLČEK 1974: Vlček, E.: Anwendung von zwei Methoden der forensischen Medizin zur Altersbestimmung in der Paläoanthropologie. *Anthropologiai Közlemények* 18 (1974) 199–209.

- WENGER 1955: Wenger S.: Szentes-Kaján népvándorláskori népességének embertani típusai (7–8. szd.). *Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici* 6 (1955) 392–408.
- WENGER 1957: Wenger, S.: Données ostéométriques sur le matériel anthropologique du cimetière d'Alattyán-Tulát, provenant de l'époque avare. *Crania Hungarica* 2 (1957) 1–55.
- WENGER 1974: Wenger S.: Déldunántúl avarkori népességének embertani problémái (On the anthropological problems of the Avar age population in the Southern Transdanubia). *Anthropologica Hungarica* 13 (1974) 5–86.
- WENGER 1976: Wenger, S.: Analyses anthropologiques de nouvelles découvertes de Keszthely (Transdanubie) provenant de l'époque avare. *Anthropologica Hungarica* 15 (1976) 125–190.
- ZIMMERMAN–KELLEY 1982: Zimmerman, M. R. – Kelley, M. A.: *Atlas of Human Paleopathology*. New York 1982.

A PITVAROSI AVAR TEMETŐ ARCHAEOZOOLOGIAI VIZSGÁLATA

VÖRÖS ISTVÁN

BEVEZETÉS

A Csongrád megyei Pitvaros határában épülő víztározó területén 1993–94-ben és 1996-ban Bende Livia végzett megelőző régészeti kutatásokat. Az ásatás során egy avar temető 225 sírját tárta fel, amelyek közül 92 sírban (40,9%) volt állatcsont maradvány. A pitvarosi avar temető használata a 7. század utolsó harmadától a késő avar kor végéig folyamatos volt. A sírok egy része bolygatott, illetve feldúlt volt.

A 92 sírből 8 háziállatfaj 168 egyedének 2218 db csontmaradványa került begyűjtésre (1. táblázat). Baromfi tojás maradványa 17 sírban volt: 14 sírban házityúk és 2 sírban házilúd tojása került elő.

Az állatfajok közül hat háziemlős: a szarvasmarha (*Bos taurus L.*), a juh (*Ovis aries L.*), a sertés (*Sus domesticus Erxl.*), a ló (*Equus caballus L.*), a kutya (*Canis familiaris L.*) és a macska (*Felis catus L.*), két baromfi: a házityúk (*Gallus domesticus L.*) és a házilúd (*Anser domestica L.*) maradványai feküdtek a sírokban.

A 92 „állat-mellékletes” temetkezés közül 41 (44,5%) férfi, 36 (39,2%) női és 15 (16,3%) gyermeksír volt. Két sír kettős temetkezés volt, a 225. sírban 2 férfi, a 113. sírban 1 férfi és 1 nő volt eltemetve. A temető állatcsont leletanyagát a *Függelék* tartalmazza.

Az állatfajok egész és/vagy részleges csontváza, nyúzott bőre (benne a fej és a 4 lábvég), az állat 1–1 db csontvázeleme („attribútuma” pl. fej, fog, borda stb.) mint állatáldozat, a borda(sor), ágyéki régió (ágyék-, kereszt- és farokcsigolya, ritkán a pelvis is), a mellső lapocka (scapula-hum-rad) és a hátsó combja (femtib, ritkán a pelvis is) mint ételadomány kerültek a sírokba. A kutya ulnából csiszolt csontárat (86.) bőrlyukasztóként használták. Az 51. férfisír lovát korábban közöltem.¹

Fajok	Egyed	%	db	Sírok száma
Juh	96	57,2	852	54
Tyúk	33	19,6	433	32
Lúd	21	12,5	88	20
Sertés	6	3,6	11	6
Ló	5	3,0	557	5
Szarvasmarha	3	1,8	218	3
Macska	3	1,8	58	3
Kutya	1	0,5	1	1
összesen	168	100,0	2218	124

1. táblázat: Pitvaros avar temető. Az állatfajok sírmegoszlása

¹ Vörös 1998.

AZ ELHUNYTAK ÁLLATFAJ „KÖTŐDÉSE”

A pitvarosi avar temetőben 92 sírban volt állatmaradvány. Az elhunytak neme és életkora szerinti megoszlása: 77 sír (83,7%) felnőtt [41 férfi (53,2%), 36 női (46,8%)] és 15 (16,3%) gyermeksír (2. táblázat). Az állatfajok nemek szerinti eloszlása eltérő. A férfi sírokból mind a nyolc állatfaj előfordul. A ló és a kutya csak a férfi sírokból található. A női sírokból a ló és a kutya, a gyermek sírokból a ló, a kutya, a szarvasmarha és a házilúd hiányzik.

sír.sz.	nem	Juh				Tyúk		Lúd		Sertés	Ló	Sz. marha	Egyéb
		nyúzott	adomány	sacrum	egyéb		tojás		tojás				
48.	férfi				mandb								
100.	férfi	Ad.											
143.	férfi	Juv.											
146.	férfi	Ad.											
147.	férfi	Ad.											
171.	férfi	Juv.					1						
12.	férfi	Ad.	comb.s.			++ K K							
19.	férfi	Ad.	comb.d.	h-á-k				-- - E					
21.	férfi	Ad.	lapocka	k								csv.	
113.	férfi-nő	Juv., Ad.	lapocka	á-k	mellső-hátsó láb								
99.	férfi	Ad.		k-f		- + K E	½ ½						
69.	férfi	Inf.				- + E E				comb			
85.	férfi	Inf.				- + - E							
40.	férfi		lapocka			++ K E				lapocka			
72.	férfi		lapocka										
198.	férfi		borda lapocka										
199.	férfi		lapocka	á									
209.	férfi		lapocka	á - k									
218.	férfi		stenebra	á-k-f				- + E E		maxilla			
							- + --					macska láb	
125.	férfi			á-k-f						felső fog			
150.	férfi			á-k									
200.	férfi			á- k						csv			

sírsz.	nem	Juh				Tyúk		Lúd		Sertés	Ló	Sz. marha	Egyéb
		nyú- zott	ado- mány	sacrum	egyéb		tojás		tojás				
53.	férfi					- - - E							
70.	férfi					- + K K							
86.	férfi					- + E K							kutya csiszolt ulna
112.	férfi					- - K -							
191.	férfi					- - E E	1						
11.	férfi					+ + K K	½ ½		½				
8.	férfi						1						
47.	férfi						2	- - E -					
225.	férfi+ férfi					- + E E		- - E -					
10.	férfi							- + E E					
14.	férfi							- - - E					
15.	férfi							- - E E					
51.	férfi							- + E -		csv			
115.	férfi							- - - E					
152.	férfi							- - K E					
165.	férfi							- + E -					
183.	férfi							- + - E					
167.	férfi											borda	
181.										csv			
205.	férfi									csv			
193.	nő				maxilla (fej)								
65.	nő	Ad.											
134.	nő	Inf.											
223.	nő	Inf.											
175.	nő	Ad.											macs- ka csv
208.	nő	Juv.	lapocka				½ ½						

		Juh				Tyúk		Lúd		Sertés	Ló	Sz. marha	Egyéb
sírsz.	nem	nyú- zott	ado- mány	sacrum	egyéb		tojás		tojás				
93.	nő	Ad.	borda- sor										
			6 lapocka	á-k-pv									
206.	nő	Ad.	borda sor										
			7 lapocka	k									
220.	nő	Ad.	borda	á-k- pv-f									
170.	nő?	Juv.		pv									
55.	nő	Ad.		á-k		-- E E							
36.	nő	Ad.		k			-- - E						
54.	nő	Inf., Mat.			2 hátsó láb								
98.	nő	Ad.				-- - E							
32.	nő	Inf.				- + K E							
116.	nő	Inf.				-- - K						csv	
168.	nő		borda lapocka										
217.	nő		lapocka	á									
203.	nő		borda	h-k						pv, hát- só láb			
204.	nő		borda sor										
			4 lapocka	á-k			-- - E						
127.	nő			k			½	-- - E	1				
160.	nő			á-k-pv									
211.	nő			á-k									
31.	nő				r-csv.	++ K K	1						
219.	nő			á-k-f	lábvég	-- E -				2 hát- csig.			
20.	nő					- + K K							
104.	nő					-- E E							
137.	nő					-- - E							

sír.sz.	nem	Juh				Tyúk		Lúd		Sertés	Ló	Sz. marha	Egyéb
		nyú- zott	ado- mány	sacrum	egyéb		tojás		tojás				
138.	nő					-- - E	1						
185.	nő					-- - E							
42.	nő						½						
13.	nő					++ K K		- + - E					
18.	nő					++ K K	1	-- - E					
83.	nő					-- E E		-- E -					
52.	nő							-- - E					
187.	nő							- + - K					
131.	gyerek	Inf.											
135.	gyerek	Inf.											
141.	gyerek	Inf.											
144.	gyerek	Ad.											
210.	gyerek	Inf.		á-k- pv-f									
94.	gyerek				hátsó láb								
201.	gyerek				hátsó láb								
39.	gyerek					- + K K							
63.	gyerek					- + - E							
68.	gyerek					- + - E							
						-- - E							
114.	gyerek					-- - E							
190.	gyerek					-- - E							
196.	gyerek					-- K K				mandb.			macs- ka láb
45.	gyerek						½						
192.	gyerek						½						

2. táblázat: Pitvaros avar temető. A sírokba helyezett állatrészek, testrészek listája
(h. – hátsigolya, á. – ágyékcsigolya, k. – keresztcsont, f. – farokcsigolya, pv. – medencecsont, + – van,
-- – nincs/hiányzik, E. – egy oldali, K – két oldali, csv – csontváz, maxilla – állcsont, mandb – állkapocs,
stenebra – mellcsont, inf. – ¾–1½ évnél fiatalabb, juv. – 1–3–4 év közötti, ad. – 3–4 évnél idősebb, mat. – „érett”)

<i>Állatfajok</i>	<i>Nem</i>	<i>Eset- szám</i>	<i>Sírszámok (félkövér – nyüzött juhbőr)</i>
<i>1 állatfaj</i>			
<i>Juh</i>	férfi	11	48., 72., 100., 113., 143., 146., 147. , 150., 198., 199., 209. sír
	nő	13	54., 65., 93., 134. , 160., 168., 170. , 193., 206. , 217., 211., 220., 223. sír
	gyermek	7	94., 131., 135., 141., 144., 201., 210. sír
<i>Házityúk</i>	férfi	6	53., 70., 86., 112. sír + tojás 191. sír, tojás 8. sír
	nő	6	20., 104., 137., 185. sír + tojás 138. sír, tojás 42. sír
	gyermek	7	39., 63., 68. (2 egyed), 114., 190. sír, tojás 45. sír, tojás 192. sír
<i>Házilúd</i>	férfi	7	10., 14., 15., 115., 152., 165., 183. sír
	nő	2	52., 187. sír
<i>Ló</i>	férfi	1	205. sír
<i>2 állatfaj</i>			
<i>Juh–házityúk</i>	férfi	4	12., 85. sír + 2 tojás 99. sír, tojás 171. sír
	nő	5	+ tojás 31., 32., 55., 98. sír, 2 tojás 208. sír
<i>Juh–házilúd</i>	férfi	1	19. sír
	nő	2	36. , 204. sír
<i>Juh–szarvasmarha</i>	férfi	1	21. sír
<i>Juh–ló</i>	férfi	2	125., 200. sír
<i>Juh–sertés</i>	nő	1	203. sír
<i>Juh–macska</i>	nő	1	175. sír
<i>Házityúk–házilúd</i>	férfi	3	+ 2 tyúk-, 1 lúdtojás 11. sír + tyúktojás 47., 225. sír
	nő	3	13. sír + tyúktojás 18., 83. sír
<i>Házilúd–ló</i>	férfi	1	51. sír
<i>Szarvasmarha–ló</i>	férfi	1	167/181. sír
<i>3 állatfaj</i>			
<i>Juh–házityúk–sertés</i>	férfi	2	40., 69. sír
	nő	1	219. sír
<i>Juh–házityúk–szarvasmarha</i>	nő	1	116. sír
<i>Juh–házityúk–házilúd</i>	nő	1	tyúk-, + lúdtojás 127. sír
<i>Házityúk–sertés–macska</i>	gyermek	1	196. sír
<i>4 állatfaj</i>			
<i>Juh–házilúd–sertés–macska</i>	férfi	1	218. sír

3. táblázat: Pitvaros avar temető. Az állatfajok nemek szerinti kombinációja

<i>Faj/maradvány</i>	<i>Férfi 41 sír</i>	<i>Nő 36 sír</i>	<i>Gyermek 15 sír</i>	<i>Esetszám</i>
<i>Juh</i>				
<i>fej</i>	1	1		2
<i>nyúzott bőr</i>	12	15	5	32
<i>adomány</i>	10	8		18
<i>ágyéki régió</i>	10	13	1	25
<i>egyéb</i>	1	3	2	6
<i>Házityúk</i>				
<i>csontmaradvány</i>	12	14	7	33
<i>tojás</i>	6	7	2	15
<i>Házilúd</i>				
<i>csontmaradvány</i>	12	8		20
<i>tojás</i>	1	1		2
<i>Sertés</i>				
<i>fej</i>	1		1	2
<i>csontmaradvány</i>	2	2		4
<i>Szarvasmarha</i>				
<i>csontmaradvány</i>	1			1
<i>csontváz</i>	1	1		2
<i>Ló</i>				
<i>fog</i>	1			1
<i>csontváz</i>	4			4
<i>Macska</i>				
<i>csontmaradvány</i>	1		1	2
<i>csontváz</i>		1		1
<i>Kutya</i>				
<i>ulna-eszköz</i>	1			1

4. táblázat: Pitvaros avar temető. Az állatfaj maradványok emberi nemek szerinti megoszlása

41 férfi sír: juh – 22 sír, házityúk – 12 sír, tyúktojás – 6 sír (2 db 11., 47., 99.), házilúd – 12 sír, lúdtojás – 1 sír, ló – 5 sír, sertés – 3 sír, szarvasmarha – 2 sír, kutya – 1 sír, macska – 1 sír.

36 női sír: juh – 25 sír, házityúk – 14 sír, tyúktojás – 6 sír (2 db 208.), házilúd – 8 sír, lúdtojás – 1 sír, sertés – 2 sír, szarvasmarha – 1 sír, macska – 1 sír.

15 gyermek sír: juh – 7 sír, házityúk – 6 sír, tyúktojás – 2 sír, sertés – 1 sír, macska – 1 sír.

A 8 állatfaj közül négy faj fordul elő önállóan: juh 31 sírban (11 férfi, 13 női, 7 gyermek), a házityúk 19 sírban (6 férfi, 6 női, 7 gyermek), a házilúd 9 sírban (7 férfi, 2 női) és a ló 1 férfi sírban. Két állatfaj kombinációja: a juh–házityúk/házilúd (5 férfi – 7 nő), házityúk–házilúd (3 férfi – 3 nő) mindkét nemnél, a juh–szarvasmarha/ló (3), házilúd–ló (1), szarvasmarha–ló (1) csak férfi sírban, a juh–sertés/macska (2) csak női sírban vannak. Három állatfaj kombinációja: a juh–házityúk–sertés (2 férfi – 1 nő) mindkét nemnél, a juh–házityúk–házilúd/szarvasmarha 2 női sírban, a házityúk–sertés–macska 1 gyermek sírban fordul elő. Négy állatfaj, a juh–házilúd–sertés–macska csak férfi sírban volt.

JUH (54 sírban 96 egyed)

Állatáldozat

Fej – 2: 48. férfi (mandb.), 193. női (max.) sír.

Nyúzott juhbőr – 32: 12 férfi (2 db 113/I-II. férfi–nő), 15 női (2 db 54. sír), 5 gyermek sír.

Csontváz (részleges): 31. női sír.

Lábvégék (mp-ph-ok): 1 férfi: 113/III. (mellső-hátulsó), 2 női: 54/III. (2 hátulsó), 219/II. (lábvég), 2 gyermek sír: 94., 201. (hátulsó).

Ételadomány

lapocka: 7 férfi sír: borda sor-scapula: 198. – scapula: 21/II., 40., 113/IV., 199/I., radius: 72. – 209/I.

borda/lapocka: 7 női sír: borda+stenebra: 203/I., borda sor – scapula/humerus: 93/II-VII., 168., 204/IV., 206/II-VIII., scapula: 217/I., humerus: 208/II.

comb: 2 férfi sír: femur: 19/II., tibia-astragalus/calc.: 12/II.

ágyéki régió: 10 férfi sír: ágyékcsigolya+keresztcsont: 19/III. (+hátcsig.), 21/III., 99/II. (+farokcsig.), 113/V., 125. (+farokcsig.), 150., 199/II., 209/II., 218 (+stenebra-farokcsig.), 200. sír. 13 női sír: ágyékcsigolya: 217., keresztcsont: 36., 127., 203/II. (+hátcsig.), 206/IX., ágyékcsigolya+keresztcsont: 55/II., 93/VIII. (+pelvis), 160. (+pelvis), 204/V., 211., 219/I. (+farokcsig.), 220/II. (+borda, farokcsig.), pelvis: 170. sír. 1 gyermek sír: ágyékcsigolya-keresztcsont: 210/II. (+pelvis-farokcsig.).

A pitvarosi avar temető 54 sírjában összesen 96 egyed juh maradványa volt. A juhok testméretének jellemzésére a mérhető csontok adatai és az abból számítható marmagasságok használhatók fel. A koponya és a szarvcsapok alakja és formája alapján a juhállomány „fajta”-jellege is meghatározható. A fogak statusa és a fogkorona kopásának mértékéből az egyedek életkora viszonylag jól becsülhető. A ritkán vastag, többnyire vékonyfalú koponya relatíve hosszú, keskeny. A koponyák szarvatlanok, illetve csökevényes szarvúak.

<i>Sírszám</i>	<i>Neme</i>	<i>Hosszúság</i>	<i>Nagyátmérő</i>	<i>Kisátmérő</i>	<i>Bázis-körméret</i>
175.	nőstény	16	18	18	
54/I.	kos	18	20	16	
55/I.	kos	18	22	17	
93/I.	kos	25	16	15	52
100.	kos	23	21	16	
147.	kos	52	26	19	72
208.	kos	28	22,5	13	62

5. táblázat: Pitvaros avar temető. Juh szarvcsapok méretei (mm)

A csontméretek alapján a juhok között 23 nőstény és 31 kos egyed maradványa volt meghatározható. A 12 nőstény juh marmagasság átlaga 54,8 cm, szélsőérték 50,6 és 57,7 cm, a különbség 7,1 cm. Ezen belül 5 fiatal (9 hónapos) bárány marmagasság 52,9–56,7 cm. A nőstény juhkoponyák közül 2 szarvatlan (134., 146.), egy pedig csökevényes (175.), a kerek kúpos szarvcsap „csipett” végű. A 15 kos juh marmagasság² átlaga 62,2 cm, szélsőérték 58,1 és 66,7 cm, a különbség 8,6 cm. A kos juhkoponyák közül egy

² Teichert-módszerrel számolva: TEICHERT 1975, 4. táblázat.

szarvatlan (99.), 4 egyed csökevényes (54/I., 55/I., 93/I., 100.) és 2 egyed kicsi szarvesapú (lapos medialis és domború lateralis oldalú 147., vékony-lapos 208., 5. táblázat). Három infantilis (3-4, 6 hónapos) bárány marmagassága 40,8–52,8 cm.

Pathológia

Az adultus és a maturus életkorú juhegyedek között 2 hullámos fogkopás (36/I., 54/I.), 6 csúcsos fogkopás (19/I., 54/I., 55/I., 65., 100., 144.), illetve 3 foghiány (kiesett, vagy ki sem fejlődött, 55/I., 100., 146.) volt megfigyelhető. A 147. sír juh egyedének a jobb oldali törött lábközépcsontja (mt) callussal gyógyult, a hozzátartozó ph.I.-II. post. felületén exostosis található.

A pitvarosi avar temető juhai közepes testméretű, vékonycsontozatú hústermelő típusúak, akiknek csökevényes szarvú, vagy szarvatlan egyedei voltak.

Sír	Életkor	mc h.	prox.	diaph.	dist.	Mmag.	mt h	prox.	diaph.	dist.	Mmag.	ph.I.	ph.II.	Mmag.	Nem
12/I.	Ad.		23	12					11			30–31	20		
19/I.	Ad.	123	23	13,5	26,5	60,2	129	21	12,5	26	58,5	32,5–34,5	22–23	59,4	kos
21/I.	Ad.							19							nőstény
32.	ca. I év						112,5	21	11,5	23,5	55	30		55	nőstény
36/I.	Mat.	105,5	20,5	12	24	51,6	109	19	9	22,5	49,5	27–29	19,5–20		
		106	20,5	11,5	24	51,8	109,5	20	10	23	49,7			50,6	nőstény
54/I.	Mat.	120	24	13,5	26	58,7	127	21	13		57,7	30,5–32	21–23		
		119	23	14	26,5	58,2	127,5	20	13	25	57,9			58,1	kos
54/II.	9 hó	115	22	12	25	56,2	126	20	10,5	24	57,2			56,7	nőstény
54/III.	Inf.							18	9						nőstény
55/I.	Ad.	137	23,5	14	25,5	67	146	21	12	25,5	66,3	33,5–35	23,5–24		
		137	24	13,5	26	67	146	22	11,5	25	66,3			66,7	kos
65.	Ad.	118		12		57,7	126	20	11	23	57,2	30,5–31	19,5		
			22	12			128	20	10,5	23	58,1			57,7	nőstény
69.	9 hó			10					9,5						nőstény
85.	9 hó	/103/	21,5	12			/110/		9						kos
93/I.	Ad.	123	22,5	13	25	60,1	131	20,5	11	24	59,5	31–33	21		
							131,5	20	11	23,5	59,7			59,7	kos
94.	4–5 hó						/87/	18	8,5						
98.	Ad.		23	14				19,5	11			30,5	20,5–21		kos
99.	Mat.	125	21,5	12,5	24,5	61,1	129	19,5	11		58,5	29,5–30,5	19,5–20,5		
		125	2	12,5		61,1			11	24				60,3	kos
100.	Mat.	133	23,5	13	26	65	141	20	12	25	63,5	32–33	21,5–22		
		132	24	14	25	64,5	140	20	12	25	64			64,2	kos

<i>Sír</i>	<i>Élekor</i>	<i>mc h.</i>	<i>prox.</i>	<i>diaph.</i>	<i>dist.</i>	<i>Mmag.</i>	<i>mt h</i>	<i>prox.</i>	<i>diaph.</i>	<i>dist.</i>	<i>Mmag.</i>	<i>ph.I.</i>	<i>ph.II.</i>	<i>Mmag.</i>	<i>Nem</i>
113/I.	9 hó	129	23	14	29	63	/122/	21	12,5			33,5–35	20	63	kos
113/II.	Ad.	113,5	22	12,5	25	55,5	118,5	19	11	23,5	53,8	30–31	21–23	54,6	nóstény
113/III.	9 hó	/103/	21	12				19	11						kos
116.	6 hó	108	21,5	10	25	52,8	/100/	19	9						
		108	21,5	10		52,8								52,8	
131.	3–4 hó	89	18	9		43,5	/82,5/	16,5	8			25		43,5	
134.	9 hó		21	12,5				18	10,5						nóstény
135.	4–5 hó	/83/	18	9			/90/	17	9			24			
143.	9 hó		20,5	12			/101/	18	10			30			nóstény
144.	Ad.			11,5					11						nóstény
146.	Ad.	112,5	22,5	14	25	55	114	19,5	12	23,5	51,7	28–29,5			
							115	19,5	12,5	23	52,4			53,1	nóstény
147.	Ad.	120,5	22	12,5	24	59	132,5	19	11	23	60,2	29–30	20–21		
		121	22	12	24	59,2	133			23	60,3			59,7	kos
170/I.	9 hó	114	22	11,5	24	55,7	123	20	10	23	55,8				
		/101/	21,5	12			/107,5/	20	10					55,7	nóstény
171.	9 hó	/100/	21,5	12			/108/	18,5	10	23					nóstény
175.	Ad.	116	21	12	23	56,7	123	18	10,5	22	55,8	29–31	20–21		
							123	18	10,5	22	55,8			56,1	nóstény
201.	Ad.						124		11	24,5					nóstény
206/I.	Ad.	122	22	13,5	25	59,6	128	20	11,5		58,1	29–31	20–20,5		
							128,5	19,5	12	24	58,3			58,7	kos
208/I.	9 hó	121	23	12		59,1						30,5–31		59,1	kos
210/I.	9 hó	/103/	22,5	13,5			120		11	23,5	54,4			54,4	nóstény
223.	9 hó	116,5	21	12,5	23,5	52,9	/100/	19,5	10					52,9	nóstény

		tib.				astr.				
12/II.	3–4 hó	/167/		13	25		18	19	16,5	40,8

		scap				hum									
21/II.	Ad.		17		17,5										nóstény
93/II.	Subad		21	39	24		155	44	18	34	66,4			66,4	kos
93/III.	Subad		21				/140/		17						kos

<i>Sír</i>	<i>Élekor</i>	<i>mc h.</i>	<i>prox.</i>	<i>diaph.</i>	<i>dist.</i>	<i>Mmag.</i>	<i>mt h</i>	<i>prox.</i>	<i>diaph.</i>	<i>dist.</i>	<i>Mmag.</i>	<i>ph.I.</i>	<i>ph.II.</i>	<i>Mmag.</i>	<i>Nem</i>
93/ IV.	Subad		22						17						kos
93/ V.	Subad		19						16						kos
93/ VI.	Subad								15,5						nóstény
93/ VII.	6 hó		15				/106/		12,5	28					
113/ IV.	Ad.	135	19			56,9								56,9	nóstény
168.	Ad.		20	33	22										kos
198.	Ad.		16,5		19										nóstény
199/ I.	Ad.	152	18	31,5	21	64,2								64,2	kos
204/ I.	Ad.		19												kos
204/ II.	Ad.		19												kos
204/ III.	Ad.		20												kos
204/ IV.	6 hó		15												
206/ II.	Subad		22	33,5	21		155	40	15	30,5	66,3				
206/ II.	Subad						156	41	15,5	32	66,7			66,5	kos
206/ III.	Subad		20,5	33	22				15,5	32,5					kos
206/ IV.	Subad		20	35	23				14,5						kos
206/ V.	Subad		20	33,5	22				16,5						kos
206/ VI.	Subad		20		22				15,5						kos
206/ VII.	Juv.		18,5	33	20,5				13	31					
206/ VIII.	Juv.		18												
208/ II.	Ad.								15	32					kos
217/ I.	Ad.		22	35,5	21										kos

		rad.														
206/ III.	Subad.						162	33,5	17	30	65,1				65,1	kos
206/ VI.	Subad.						134	29,5	15,5	29,5	53,8				53,8	nóstény

Sír	Étekor	mc h.	prox.	diaph.	dist.	Mmag.	mt h	prox.	diaph.	dist.	Mmag.	ph.I.	ph.II.	Mmag.	Nem
31.	hum			14,5	29		15,5	25							
Sub-ad.	rad	156	30	15,5	27	16,5	8,5	20	62,7						
					28		9	20							
	mc	124	21	14	25	15,5	10	15	60,6						
				13,5	24		10	15							
	tib	/179/		14			11,5								
				15	26		11,5	20							
	mt			11	23		10	15							
				11	22,5		10	15							
										61,6				61,6	kos

6. táblázat: A csontvágrész, a nyüzött juhbőrben maradó lábközépcsontok (mc/mt), illetve az ételadományok csontjainak (scapula/hum/rad/tib/astragalus) a méretei

HÁZITYÚK (32 sírban 33 egyed)

Állatáldozat

„teljes” csontváz: 3 férfi sír – 11., 12., 40. (mind a három egyed kappan), 3 női sír – 13., 18. (tojó), 31.

A pitvarosi avar temető 6 sírjában volt a házityúknak „teljes” csontváza. Az „idézőjel” alkalmazása jogos, egyrészt mert a 18. sír kivételével, ahol a tmt is megvan, a többi 4 sír esetében a lábszár végében csonkolták a lábakat, és ezáltal a tmt-ph-ok hiányoznak. Másrészt úgy tűnik, hogy a szárny és a comb csonkolásán kívül a csontos hátat is feltörték, és a csontokat részben vagy egészben eltávolították. Ami megkülönbözteti az ételadomány un. részleges csontváz maradványától az a fej (koponya+állcsont) megléte. A gégecsőporc (12.) jelenléte pedig az egész, tollas állat sírba helyezését valószínűsíti.

A népvándorlás kori temetési szertartásban a teljes házityúk (akár csonkolt lábakkal is) óvó-védő funkciót tölthetett be.³

Ételadomány

26 sírban 27 egyed: 9 férfi, 11 női és 6 gyermek (68./I-II. 2 egyed).

A házityúk testét szétdarabolták és annak egy-egy darabját (testrészét) helyezték a sírba. Feltűnő, hogy a fejet a nyakkal együtt minden esetben, a lábvégeket (tmt + ph-ok) 3 sír egyede kivételével (85., 39., 196.) eltávolították, csonkolták.

A végtagok ritkábban párosak (kétoldali = K), többségében egyoldaliak (E), ez utóbbiak lehetnek azonos (bal vagy jobb), vagy ellentétes (bal és jobb) oldalú. A szárny 11 sírből (2 férfi: 53., 85., és 5 nő: 98., 116., 137., 138., 185., valamint 4 gyermek: 68./I-II., 63., 114., 190. sír), a comb csak 2 sírből (112., 185.) hiányzik.

Önállóan a házityúk ételadományként 5 férfi (53., 70., 86., 112., 191.), 5 női (20., 104., 137., 138., 185.) és 5 gyermeksírban (39., 63., 68. (2 egyed), 114., 190.) volt.

³ BÖKÖNYI 1973, 119; SZABÓ 1981, 65–66.

Testrész	Egyed	Sírszámok
<i>részleges csontváz</i>	5	férfi: 69., 70., 99., női: 31., 32.
<i>váll-öv/hát – szárny/láb</i>	3	férfi: 225., gyermek: 39., 196.
<i>váll-öv – szárny/láb</i>	2	férfi 86., nő: 83.
<i>váll-öv – szárny</i>	2	férfi: 112., 219.
<i>hát – láb</i>	3	férfi: 85., gyermek: 63., 68/I.
<i>szárny/láb</i>	3	férfi: 191., nő: 55., 104.
<i>láb</i>	9	férfi: 53., nő: 98., 116., 137., 138., 185., gyermek: 68/II., 114., 190.

7. táblázat: A sírba helyezett 27 egyed testrész kombinációi

A házityúk bontását csontos váza egyértelműen meghatározza. A felhasználás céljától függően – hogy főétel vagy „kiegészítő” ételalapanyag készül-e belőle – különböző módon bontják, darabolják a házityúkot. A Kr. u. 1–2. századból fennmaradt, a római Marcus Gavius Apicius nevéhez kötött szakácskönyv⁴ tanúsága szerint a baromfikat a mai napig azonos módon bontják fel. Leírása szerint a csirkét a nyakánál „*pullum a cervice*” (LIB.VI., IX.14.), vagy a faránál „*pullum a navi*” (LIB.VI. IX,2., 5.) kell felbontani. A töltéshez való egész csirkét pedig a mellénél kezdve kell kicsontozni „*aperis illum a pectore*” (LIB.V., IV.6., VI: IX.15.

A házityúk törzsét horizontálisan, a mellcsontot (sternum) függőleges irányban vágják ketté. A horizontális vágással dorsalisán egy hátrészt és ventralisan egy mellrészt kaptak. A második esetben – a sírokban a mellcsontok elülső 1/3-d része került csak elő – a belsősegek könnyebb kivétele miatt történhetett.

A csirkeételek népvándorlás kori elkészítéséről keveset tudunk. Abból a tényből, hogy mind az egész, vagy oldalt félbevágott csirkék, mind a szárnyak és a lábak túlnyomó többségénél a csontos váz hiányából arra lehet következtetni, hogy a csirkeételek elsődlegesen nem sír ételadományok. A halotti tor ételeinek része. A mai főzési gyakorlattól szokatlan módon az ókorban a csirkecsontot, különösen a hízott kappanok esetében magában, vagy hússal együtt megfőzték. Az avar sírokban nem, a római és az Árpád kori leletanyagban azonban előfordul főzött csirkecsont.

A csontmaradványok metrikus vizsgálatából, a tmt. nemi dimorfizmusából a házityúkok neme, a végtagcsont epiphysisek porcos/csontos statusából, az elcsontosodás mértékéből az egyedek relatív életkora határozható meg. A házityúk lábcsontjainak elcsontosodása ca. 3½–4 hónapos korban fejeződik be.⁵ A csontméretek és a tmt alapján a házityúkok közül 1 kakas (39.), 1 tojó (18.), 6 egyed pedig kappan (11., 12., 40., 85., 225., 196.). 29 egyed kifejlett, adultus életkorú, 3 egyed növendék, juvenilis (112., 191., 68/II.) és 1 egyed hetes csibe, infantilis (98.). Egy bal oldali frakturált tibiotarsus callussal gyógyult (69.).

A házityúkok között egyetlen egyed csontváz maradványa sem volt teljes. A mérhető csontok között legtöbb volt a femur, humerus és a tibiotarsus. A kappanok csontmaradványai jól elkülönülnek, a tojó és a kakas maradványok méretei azonosak. Tmt. hiányában a két nem metrikus szétválasztása nem végezhető el.

A pitvarosi avar házityúkok kis testméretűek voltak. Méreteik jól korrelálnak a Kárpát-medence 7–8. századi avar kori házityúk állományával. Még hiányoznak közülük a 8–9. századi nagytetű tenyésztett fajták képviselői. Az avar korból ismert házityúkok az ősi, nem nemesített un. primitív parlagi tyúkok – a maihoz viszonyítva – törpe fajtajához tartoznak. Általános jellemzésüket Bökönyi Sándor találóan adta meg: „*csőre rövid, feje kicsi, mellkasa keskeny, szárnyai jól fejlettek, hosszúak; lábai viszonylag rövidek*”.

⁴ APICIUS 1996.

⁵ PETERS 1998, 226–227.

1–1½ kg súlyú állatok voltak.⁶ A gyors fejlődésű, edzett, kis testméretű, vékony rövid szárnyú és lábú ősi törpe parlagi tyúk a mai parlagi tyúktól ca 1/3-dal volt kisebb, testsúlya 80-120 dkg lehetett. A tojók kis testméretéhez viszonyítva a tojások feltűnően nagyok voltak. Testarányaiban a közelmúlt mai erdélyi kopasznyakú tyúkhöz hasonlított, természetesen az egész testfelületét toll borította.⁷

<i>Csont/hosszúság</i>	<i>Tojó</i>	<i>Kakas</i>	<i>Tojó/Kakas</i>	<i>Kappan</i>
<i>coracoidaeum</i>	42		42,0–49	50,0–53
<i>humerus</i>	59		58,5–62	66,5–72
<i>radius</i>			51,0–56	59,0–67
<i>ulna</i>		56,0	56,0–61	66,0–71
<i>cmc</i>		31,0	36,0–42	31,0–32
<i>femur</i>	66	65,5	63,0–69	72,5–77,5
<i>tibiotarsus</i>		91,0	88,5–93,5	107,0–108
<i>tarsometatarsus</i>	60	60,0		

8. táblázat: A mérhető házityúk-csontok hosszúságméret eloszlása (mm).

HÁZILÚD (20 sírban 21 egyed)

Ételadomány

12 férfi és 8 női sírban fordul elő lúdmaradvány. A sírokban – az 218/I–II. sír kivételével – egy-egy egyed maradványai fordulnak elő, 7 férfi és 2 női sírban önállóan.

A 6 lúdszárny maradványa kizárólag humerus, a 15 lúdláb 10 esetben fem-tibiotarsus, 5 esetben csak tibiotarsus képviseli. A kevés mérhető csontok méretei: 2 db coracoidaeum h. 66–68 mm, 5 db fem. h. 74–79 mm, 6 db tibiotarsus h. 130–144 mm.

<i>Testrészek</i>	<i>Egyed</i>	<i>Sírszámok</i>
<i>mell/hát-szárny</i>	1	férfi: 165.
<i>mell/hát</i>	1	férfi: 218/I.
<i>váll-öv/hát-láb</i>	1	férfi: 218/II.
<i>váll-öv</i>	2	férfi: 47., nő: 83.
<i>hát-szárny/láb</i>	1	férfi: 10.
<i>hát-szárny</i>	1	férfi: 51.
<i>hát-láb</i>	5	férfi: 183., nő: 13., 18., 127., 187.
<i>szárny/láb</i>	2	férfi: 15., 152.
<i>szárny</i>	1	férfi: 225.
<i>láb</i>	6	férfi: 14., 19., 115., nő: 36., 52., 204.

9. táblázat: A házilúd testrész kombinációi

⁶ BÖKÖNYI 1955, 214.

⁷ VÖRÖS 2000.

TYÚKTOJÁS (14 sírban 18 db)

A tojások 6 férfi (8., 11., 47., 99., 171., 191.), 6 női (18., 31., 42., 127., 138., 208.) és 2 gyermek sírban (45., 192.) fordulnak elő. Önállóan csak 4 sírban volt (18., 42., 45., 192.), 10 sírban egy, 4 sírban (11., 47., 99., 208.) két tojás volt elhelyezve. 7 sírből 8 fél tojás (½) került elő (11., 99., 42., 127., 208 (2 db), 45., 192.).

A tojásadásának étkezési, vulgár szakrális magyarázata kevésbé valószínű. Az avar kori tojánhéjak vizsgálatából egyértelműen kiderült, hogy a sírokban keletlen egész tojások, kiköltött fél/háromnegyed tojások, illetve összetört tojánhéj rétegek találhatók.⁸ Ez a megfigyelés leszűkíti a tojás termékenység – új élet szimbólum alkalmazhatóságát. A tojások, tojánhéjak óvó-védő, bajelhárító szerepével⁹ lehet analóg a népvándorlás – kora középkor temetési szokása, amikor az elhunyt, vagy mellé tojás/oka/t raktak, vagy tojánhéjakat szórtak.¹⁰

LÚDTOJÁS (2 sírban 2 db)

Egy férfi sírban fél (11.), egy női sírban egész tojás (127.) került elő. Mindkét esetben tyúk és tyúktojás kíséretében.

Az ismert sírpozíciójú tojások előfordulási helyei: jobb oldali könyöknél (8., 31.), a medencecsont alatt (47., 171.), combok között (11., 138., 208.), a jobb oldali térdnél (47.), a sír délkeleti sarkában (99., 127.), és a délnyugati sarokban (45.).

A tyúk és a házilúd, valamint tojásainak temetési rítusba való átvétele a kelet-mediterránumi kisugárzásból történhetett. Korábban a kelta, császárkori római, valamint a limes menti barbár temetők sírjaiban található baromfi maradványok és tojás leletei.

SERTÉS (6 sírban 6 egyed)

Állatáldozat

Sertésfej: 218. férfi (max. juv.,+ ? macskaláb), 196. gyermek sír (mandb. juv.,+ ? macskaláb).

Ételadomány

2 férfi sír: lapocka–humerus 40., comb–tibia 69. 2 női sír: csigolya–hátszigolya 219., comb–pelvis–tibia/fib. –astragalus/calc. 203.

A sertésmaradványok mind fiatal egyedektől származnak, ca. 1 éves: 69., 218., 196., 1½ éves: 40., 203., 219.). A 203. sír sertés alsó lábszárból származó astragalus hosszmeretéből számított¹¹ marmagasság 59,0 cm.

⁸ JAKAB 1975; JAKAB 1978; VÖRÖS 1995; KÖRÖSI 2007, 226.

⁹ DÖRFLER 1895, 205–206.

¹⁰ VÖRÖS 1995; VÖRÖS 2000; KÖRÖSI 2007, 226.

¹¹ TEICHERT 1969, 286.

Ló (5 sírban 5 egyed)

Állatáldozat – csontváz

4 férfi sír: 51., 167/181., 200., 205. Attributum – lófog: 1 férfi sír: 125. (M² dext.).

51. férfi sír (164 db): Félig rogyasztott lócsontváz, kitört nyakkal. Fogazat: di1-3, C alv., P¹, dp2-4, M1-2 (az M2 áttörte az alveolust, de még nem kopott). A hegyes koronájú közép-nagy farkasfog (dens lupinus) a felső P² meso-lingualis oldalán található. A C alveolusa perforálódott. A hum.dist., rad.prox., mc/mt. dist. és a ph-ok prox. epiphysisei elcsontosodtak. A hum.prox., rad.dist., fem-tib. prox.-dist. epiph., az ulna-calc- tuber nem csontosodott el. A mc-ok karcsúak (13,14-13,42). A ph.I. lateralis hossza 81/82. mm ant. – 79/79 mm post. A patacsontok (ph.III.) lekerekítettek és kicsik. A fem. dext. diaph. alsó 3-dán a foramen alatt csőrszerű csontcsap fejlődött ki. A ló szájában kéttagú, csuklós karikás (1+1) vaszabla. A koponyán és egyes csontokon zöld és barna elszíneződés figyelhető meg. A ló neme: mén, életkora: ca. 2 éves, 22-24 hónap, marmagassága:¹² 132,4 cm.

167/181. férfi sír (172 db): Rogyasztott lócsontváz, kitört nyakkal. A microdont fogazat: di1-2, di3, C, P2-4, M1-3. A P4-k és az M3-ak nem nőttek sorba, az utóbbiak rágófelülete még nem alakult ki. A C korona nem kopott, gyökere nyitott. A hum.-ulna-fem. prox. epiph. nyitottak, a tib. prox. epiph. záródik. A mc-ok középkarcsúak (15,17-15,47). A ph-ok lateralis hossza: 85/84 mm ant. - 81/81 mm post. A patacsontok (ph.III.) lekerekítettek és kicsik. Az V–VI. ágyékcsigolyák bal oldali proc. transversusai összenőttek (apophysisek ankylosáltak), a jobb oldalakon kezdődő exostosis figyelhető meg. A csontokon zöld és barna elszíneződés található. A ló neme: mén, életkora 3¼–3½ év, marmagassága: 136,6 cm.

200. férfi sír (176 db): A jobb oldalán fekvő lócsontváz, eltört nyak és ágyéki régióval. A koponya vékonyfalú. A microdont fogaza: I1-3, C, P2-4, M1-3. A felső fogsor rágófelülete domború. A P² rágófelület elülső (mesialis) végén kismértékű fogcsúcs, az M³-k hátulsó (distalis) fala rézsút kopott. Öregkori enyhe ponytfogazat (prognathia superior). A felső C koronák fele elkopott. A mc-ok karcsú (14,45) – középkarcsú (14,64). A mc.-mc₂ összenőtt. A pI.-k lateralis hossz: 82/82 mm ant. – 79/78 mm post. A patacsontok lekerekítettek és kicsik. A IV.-V.-VI. ágyékcsigolya nyúlványai (proc. spin., transversus) és a corpusok két oldala összenőtt (ankylosis). A ló szájában kéttagú, csuklós oldalpálcás (1+1) + karikás (1+1) vaszabla. A feltehetőleg szerves anyagból készült oldalpálcá elkorhad. A csontokon zöld és barna elszíneződés figyelhető meg. A ló neme: mén, életkora 12 év, maturus életkorú. Marmagassága 134,5 cm.

205. férfi sír (44 db): Feldúlt, hiányos lócsontváz. Fogazat: di1-2., A hum.-ulna prox., rad. dist. nem csontosodott el. A rad. prox. záródik. A mc-ok vékonyak (13,38 – 13,75). Az ant. ph I-k lateralis hossza 85/84,5 mm. A ló neme: mén, életkora 1¾–2 év, marmagassága 138,8 cm.

A pitvarosi avar temetőből egységes csontozatú és testméretű lófajta maradványai kerültek elő. Az egy éves csikók (51., 205.) testmagassága alacsony és közepes, a három éves csikóé (181.) közepes, az idős lóé (200.) alacsony volt.

		<i>h.</i>	<i>px.sz.</i>	<i>dia.sz.</i>	<i>dsz.</i>	<i>px.m.</i>	<i>dia.m.</i>	<i>dm.</i>	<i>Mm.</i>
51.	hum.	265	82	31	70	95	37	75	126,0
mén		262	81,5	30	71	92	37,5	75	124,5
22–24 hó	rad.	321	79	33,5	69	43	23,5	44	132,4
		320	79	33	70	43	22,5	43,5	132,0
	mc.	224	48	29,5	46	32	19,5	36	138,2
		223,5	47	30	47	32	19,5	35,5	137,8

¹² Vitt módszerrel számolva: VITT 1952, I. táblázat.

	<i>h.</i>	<i>px.sz.</i>	<i>dia.sz.</i>	<i>dsz.</i>	<i>px.m.</i>	<i>dia.m.</i>	<i>dm.</i>	<i>Mm.</i>
ph.I. ant.	72	51	31	43,5	32	18	23	
	72	51	31,5	44	32	18	23	
ph.II.ant.	41	50	44	49	29,5	20	27	
	40	50	44	48,5	29,5	20	26,5	
fem.	360	113	34	84	75	44	117	124,0
	360	108	33	84	73	44	116	124,0
tib.	342	89	34	69	80	26	43	134,8
	342	92	33	68,5	80	27	44	134,8
mt.	267	47,5	38	49	44	22,5	37,5	139,7
	267	47	27	48,5	43	22,5	37,5	139,7
ph.I. post.	73	52,5	30	42	35	17,5	23	
	73	53	30	42,5	35	17,5	23,5	
ph.II.post.	42	49	42	45,5	31	21	27	
	41,5	49,5	42	45	31,5	21	26	
								132,4

astr.	57	59	47
	56	58	46
calc.		51	46,5
		52	48

<i>181. sír</i>	hum.	281		32	77		39	75	132,4
<i>mén</i>				32	77		38	74,5	
<i>3½–3¾ év</i>	rad.	337	78	37	75	45	25,5	45	138,8
		334	79	37	75	44	25,5	43,5	137,5
	mc.	224	47,5	34	47,5	31	20	35	138,2
		223	47	34,5	47	30,5	20	36	137,6
	ph.I. ant.	76	52	35	45	35,5	19,5	23	
		76,5	51	34	45	35	19	23	
	ph.II.post.	39	51,5	45	49,5	29	21,5	24	
	fem.	380	112	38	90	82	45	113	132,0
		380	112	37,588		45	113	132	132,0
	tib.	352		39	70		29	43	138,8
		353	95	39	70	85	28,5	42	139,2
	mt.	263	47	31,5	49	44	23	37	137,6
		266	48	31	49	45	23	37	139,2
	ph.I. post.	74	53	33	43	38,5	20	23	
		75	53	33,5	43	39	19	23	
	ph.II.post.	40	54	44	48	31	21	25,5	
		40	53	43	47,5	31	21	26	
								136,6	

pat.	59	68	33
	58	57	34

	<i>h.</i>	<i>px.sz.</i>	<i>dia.sz.</i>	<i>dsz.</i>	<i>px.m.</i>	<i>dia.m.</i>	<i>dm.</i>	<i>Mm.</i>
astr.	60	56	46					
	61	56,5	46					
calc.	109	50	48					
	108	52	48					

200. sír	hum.	275	96	36	80	98	45	79	130,0
mén		277	93	36	82	99	46	78	130,8
12 év	rad.	325	84	39	76	47	27	44	134,0
		326	84	39	76	46	28	44	134,4
	mc.	221,5	50	32	47,5	32	24	37	136,8
		222	49	32,5	47,5	32,5	23	37	137,0
	ph.I. ant.	72	54	35	46	36	20	25	
		72	54	35	46,5	36,5	21	25	
	ph.II.ant.	40	52,5	47	50	32	25	27	
		41	53	46	50	31,5	24	27	
	fem.	387	122	43	90	83	54	117	134,8
		390	121	42,5	90	82	51	117	136,0
	tib.	338	93	43	73	88	29	44	133,2
		338	95	42	74	88	29	44	133,2
	mt.	261	50	30,5	48	44	25,5	38	136,5
		262,5	48,5	29	47,5	45	26	38	137,0
	ph.I. post.	68,5	55	34	46	38	20	25	
		69	55	34	46	38,5	20	25	
	ph.II.post.	41	52	43,5	46	33	25	27	
		42	51,5	44		33,5	23		
									134,5

astr.	60	59	48
	58	57	47,5
calc.	108	53	50
	107,5	53	50

205.	rad.	/302/	79	36		47	24		
mén	mc.	225	46,5	31	48	30	21	34,5	138,6
1¾ – 2 év		225,5	46	31	49	30	21,5	34	139,0
	ph.I. ant.	78	50	32,5	43,5	35	18	25	
		77,5	50	32,5	44	35,5	18,5	26	
	ph.II.ant.	39	49	43	47,5	30	21		
		40	48,5	43	47,5	30	21,5	22,5	
									138,8

10. táblázat: Pitvaros avar temető. Lócsont (mm) és testmérétek (cm)
*(h. – hosszúság, px.sz. – prox. szélesség, dia.sz. – diaph. sz., dsz. – dist. sz., px. m. – prox. mélység,
 dia.m. – diaph. m., dm. – dist. m., Mm – marmagasság)*

SZARVASMARHA (3 sírban 3 egyed)

Állatáldozat

Csontváz: 21. férfísír, 116. női sír. Borda: férfi sír (lovass, 167/181).

21. férfísír: ca. 1 éves borjú. Fogazat: di1-3, dp2-4, M1 (1 kúpja csorbult). A hum-rad/fem-tib. prox.-dist., mc/mt dist, és a ph.I-II. prox. epiphysisek nem csontosodtak el. A rad. diaph. 116. A hossza 160, a fem. diaph. h. 188, a mc. dist. nélküli hossza 131 mm. Az atlas és a pelvis még 3 darabban. A szarvasmarha borjú marmagassága¹³ 83,6 cm.

116. női sír: ca. 3 éves tehén. Fogazat: I1-2, P2-4, M1-3. Rövid ívelt mandibula, enyhén hullámos fogkopással. A hum/ulna prox., és a fem dist. epiph. nem csontosodott el. A rad. dist., fem-tib. prox. epiph. záródik. A tehén marmagassága 109,7 cm.

A 167/181. lovassír. Az emberi csontváz bal oldali könyökcsontjának külső oldalánál volt a szarvasmarha borda ca. felső 1/3-da. A borda alsó végének belső oldalán széles vágásnyom található.

		<i>h.</i>	<i>px.sz.</i>	<i>dia.sz.</i>	<i>dsz.</i>	<i>px.m.</i>	<i>dia.m.</i>	<i>dm.</i>	<i>Mm.</i>
21. sír	rad.	182		21	43	27,5	11,5	27	78,2
<i>ca. 1 év</i>			53	21,5		28	12		
	mc.	153,5	41,5	18,5	39	23,5	14	22	92,5
				18,5	41		14	22	
	fem.	222	64	19	63	34	20	75	71,7
	tib.			21	46		15,5	31	
	mt.	174	34	16		32,5	16	23	92,3
	ph.I	37	19	16	18	21,5	13	15	
			38	19	16	18	21	13	
									83,6

<i>116. sír</i>	hum.	/215/		28	68		33	72	
<i>tehén</i>				28	68		32		
<i>ca. 3 év</i>	rad.	258	70	32	68	35	17,5	35	110,9
		256		32,5			18	36	110,0
	mc.	183	50	26	51	30,5	18,5	27,5	110,3
		185	50	26	50	30	19	27,5	111,5
	ph.I.ant.	48	25	22	24	26	15	18	
		47	25	21	24	26	15	18	
		48	25	21,5	23,5	25	15	18	
			25	21		25	15		
	ph.II.ant.	31	26	19	21	27	19	24	
		31	25	18,5	20,5	27	19,5	24,5	
		30,5	25	19,5	19,5	27,5	19,5	25	
		31	25,5	19	19	27,5	19,5	25	
	fem.		99	29		45	29		

¹³ Matolcsi-módszerrel számolva: MATOLCSI 1970, 113, 118.

	<i>h.</i>	<i>px.sz.</i>	<i>dia.sz.</i>	<i>dsz.</i>	<i>px.m.</i>	<i>dia.m.</i>	<i>dm.</i>	<i>Mm.</i>
tib.	304		31	53		20,5	38	104,8
	305	83	31,5	52,5	73	20,5	37	105,2
mt.	210	43	22	47	39	21	27	111,9
	212	43	21	47	40	21	27	112,9
ph.I. post.	49	24	20	22,5	28	14	17,5	
	48,5	24	20,5	22,5		14	17,5	
ph.II.post.	32	24,5	18	19	27	19	23	
	33	24	18	19	26	18	23,5	
	33	24	18	19	26	18	23	
								109,7

11. táblázat: Pitvaros avar temető. Szarvasmarha csont (mm) és testméretek (cm)
(*h.* – hosszúság, *px.sz.* – prox. szélesség, *dia.sz.* – diaph. sz., *dsz.* – dist. sz., *px. m.* – prox. mélység,
dia.m. – diaph. m., *dm.* – dist. m., *Mm* – marmagasság)

MACSKA (3 sírban 3 egyed)

Állatáldozat

Macska csontváz: 175. női sír.

A kifejlett hiányos (55 db) macskacsontváz KOUDELKA 1886 módszerével számított marmagassága 26,8 cm. A macska eltemetése a népi hiedelem tárgykörébe tartozhat.

Macska lábak – humerus: 218., 196. A töredékes csontok meghatározása bizonytalan.

KUTYA

Jobb oldali ulnából csiszolt és kihegyezett csontár, hossza 162 mm (86. sír).

TEMETÉSI RÍTUS

A pitvarosi avar temetőben leggyakoribb sírba helyezett állat a juh, 54 sírban 96 egyed maradványa került elő. 34 sírban 1 egyede (15 férfi, 13 nő, 6 gyermek), 13 sírban 2 egyede (4 férfi, 8 nő, 1 gyermek), 3 sírban 3 egyede (19., 21., 54.), 2 sírban 5 egyede (113., 204.), 8, illetve 9 egyede 1–1 női sírban (93., 206.) fordul elő (2. táblázat).

Nyúzott juhbőr 12 férfi (5 önállóan – 7 + egyéb állat maradvány), 15 női (4 önállóan – 11 + egyéb állat maradvány) és 5 gyermek sírban (4 önállóan – 1 + állat maradvány) volt. A juhbőröket összegöngyölve, vagy az elhunyra terítve helyezték a sírokba. Csak a juh fejrésze 2 sírban (48., 193.), részleges csontváza 1 sírből került elő (31.).

A temetési szertartások során az étel-, és az állatáldozatokat döntő többségében a sír déli felébe/végébe helyezték el. Ez alól néhány sír kivétel, ahol az állatok maradványai a sír északi végében, az emberi koponya mögött/körül találhatóak. Ezek az 85., 152. kivételével a temető legutoljára feltárt sírjai: 183., 200., 218., 220., 225., 203., 204., 211., 219. A 175. sírban a nyúzott juhbőr a sír délkeleti sarkában, a macska csontváza a sír északnyugati végében, a női koponya nyugati oldalán feküdt.

A pitvarosi avar temetőben 24 sír 25 (dupla bőr 54.) nyúzott juhbőrét a sírok déli felébe rakták. A koporsós sírok esetében a juhbőröket a sírok délnyugati, déli és délkeleti végébe rakták (21/I., 36/I., 19/I., 69., 93/I., 98., 206/I., 210., 32., 175., 208/I., illetve a koporsó nyugati 171. és a keleti oldalán 55/I., 170/I.). A nyúzott juhbőrök általában D–É (a juh feje déli irányban), ritkábban Ny–K-i tájolásban helyezték el. Különleges esetnek minősül 6 koporsós sír, ahol a nyúzott juhbőrt a sírgödör aljára helyezték: 54/I–II., 55/II., 65., 100., 131., 144. sír. A 168. koporsós sírban a juh ételadományt a koporsó délkeleti sarkába helyezték el.

A juh ételadományok 2 eset kivételével a váll (12.), könyök (208.) a térd mellett, lábszáron és mellette, illetve a lábfejen és környékén voltak. A 7 (93.) és 8 (206.) juh egyedről származó ételadományokat a nyúzott juhbőrrel együtt a sírok déli végébe rakták le.

A házityúk maradványok 3 sír kivételével (ahol az északi végében voltak 225., 211., 219. sír) a comb, térd, lábszár és a lábfejek között/mellett kerültek elő.

A házilúd maradványokat 5 sír kivételével (ahol az északi végében 152., 183., 218., 225., illetve a bordákon (14.) voltak) – a házityúkhöz hasonlóan – a comb, térd, lábszár és a lábfejek közé/mellé helyezték.

A két szarvasmarha koporsós sírből került elő. A borjút a 21. sír koporsójának déli végére helyezték. A 116. sír széthasított szarvasmarha testrészeit a koporsó és a sírfal nyugati és déli fala közötti szűk részbe préselték. A szarvasmarha koponya a sír északnyugati sarkában, a lehasított mellkas-része a sír déli végébe volt.

AZ ÁLLATOK MORTALITÁSA

A fogazat statusa alapján meghatározott életkor szerint a kérdéses állat leölése,¹⁴ sírba helyezése, és ezáltal a temetkezés időpontja meghatározható. Az állatok mortalitása alapján három temetési évszak jól definiálható: 12 temetés télre, 3 temetés tavaszra és 5 temetés ősze valószínűsíthető.¹⁵

<i>Az állat életkora</i>	<i>Sírszám</i>	<i>A temetés ideje</i>
<i>juh</i>		
<i>3–4 hónap</i>	12.	július–augusztus
<i>3–4 hónap</i>	131.	július–augusztus
<i>4–5 hónap</i>	94.	augusztus–szeptember
<i>4–5 hónap</i>	135.	augusztus–szeptember
<i>6 hónap</i>	93.	szeptember–október
<i>6 hónap</i>	204.	szeptember–október
<i>9 hónap</i>	69.	január–február
<i>9 hónap</i>	85.	január–február
<i>9 hónap</i>	143.	január–február
<i>9 hónap</i>	171.	január–február
<i>9 hónap</i>	54.	január–február
<i>9 hónap</i>	113.	január–február
<i>9 hónap</i>	116.	január–február
<i>9 hónap</i>	134.	január–február
<i>9 hónap</i>	170.	január–február
<i>9 hónap</i>	208.	január–február
<i>9 hónap</i>	210.	január–február

¹⁴ Vörös 1992, 88. ábra.

¹⁵ A kézirat lezárva: 2010. 01. 20.

<i>Az állat életkora</i>	<i>Sírszám</i>	<i>A temetés ideje</i>
<i>9 hónap</i>	223.	január–február
<i>ca. 1 év</i>	32.	március–április
<i>szarvasmarha</i>		
<i>ca. 2 év</i>	21.	április–május
<i>ló</i>		
<i>1¾–2 év</i>	205.	január–április
<i>ca. 2 év</i>	51.	március–április
<i>3¼–3½ év</i>	181.	augusztus–október

12. táblázat: Az állatok mortalitása

IRODALOM

- APICIUS 1996: Apicius, M. G.: *De re coquinaria. Szakácskönyv a római korból.* Szerk.: Orlovsky G. Budapest 1996.
- BÖKÖNYI 1955: Bökönyi, S.: Examen des os d'animaux découverts au cimetière avar de Kiskőrös-Városalatt. In: László, Gy.: *Études archéologiques sur l'histoire de la société des Avars.* Archaeologia Hungarica 34, Budapest 1955, 211–216.
- BÖKÖNYI 1973: Bökönyi S.: A temető állatsontanyagának vizsgálata. In: Török Gy.: *Sopronkőhida IX. századi temetője.* Fontes Archaeologici Hungariae, Budapest 1973, 117–130.
- DÖRFLER 1895: WISLOCKINÉ Dörfler, A. F.: Kakas, tyúk és a tojás a magyar néphitben. *Ethnographia* 6 (1895) 205–213.
- JAKAB 1975: Jakab B.: Avarkori sírok tojánhéjleleteinek tanúságtétele (Erfahrungen mit Eierschalen in Gräbern aus der Awarenzeit). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1974-75/1 (1975) 327–342.
- JAKAB 1978: Jakab B.: Fosszilis avar- és középkori tojánhéjleletek összehasonlító vizsgálata (Vergleichende Untersuchung fossiler Eischalenfunde am der Awarenzeit und dem Mittelalter). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1976-77/1 (1978) 41–48.
- KOUDELKA 1886: Koudelka, F.: Das Verhältniss der Ossa longa zur Skeletthöhe bei den Säugerthieren. *Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn* 24:1 (1885) Brünn 1886, 127–153.
- KÖRÖSI 2007: Körösi A.: Szekszárd-Palánki-dűlő (S-9/V.lh.) avar temető állatsont mellékletei (Tierknochenfunde des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Szekszárd-Palánki-dűlő [S-9/V. lh.]). *A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve* 29 (2007) 219–236.
- MATOLCSI 1970: Matolcsi, J.: Historische Erforschung der Körpergrösse des Rindes auf Grund von ungarischem Knochenmaterial. *Zeitschrift für Tierzucht und Züchtungsbiologie* 87:2. Hamburg und Berlin 1970, 89–137.
- PETERS 1998: Peters, J.: *Römische Tierhaltung und Tierzucht. Eine Synthese aus archäozoologischer Untersuchung und schriftlich-bildlicher Überlieferung.* Passauer Universitätsschriften zur Archäologie 5. Randen/Westfalen 1998.
- SZABÓ 1981: Szabó J. Gy.: A Mátra-vidéki avarkori temetők állatsont leleteinek néhány tanulsága (Einige Lehren aus den Tierknochen Funde der awarenzeitlichen Gräberfeldern im Mátra-Gebiet). *A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 1981, 65–70.
- TEICHERT 1969: Teichert, M.: Osteometrische Untersuchungen zur Berechnung der Widerristhöhe bei vor- und frühgeschichtlichen Schweinen. *Kühn Archiv* 83/3. Halle–Wittenberg 1969, 237–292.

- TEICHERT 1975: Teichert, M.: Osteologische Untersuchungen zur Berechnung der Widerristhöhe bei Schafen. In: *Archaeozoological studies*. Ed.: Clason, A. T. Amsterdam–New York–Oxford 1975, 51–69.
- ВИТТ 1952: Витт, В. О. Лошади пазырыкских курганов (The horses of the Pazyryk kurgans). *Советская археология* 16 (1952) 163–205.
- VÖRÖS 1992: Vörös I.: A balácai I/6. sz. pince állatsontleletei. Tierknochen. In: Bíróné Sey, K. et al.: A balácai villagazdaság főépületének pincéje (Keller des Hauptgebäudes des balácaer Gutshofes.) *Balácai Közlemények* 2 (1992) 93–122.
- VÖRÖS 1995: Vörös I.: *A csákberényi kora avar kori temető archaeozoológiai vizsgálata. Állatsont kataszter. Lótemetkezés. Lófelszerelés*. Kézirat. Budapest 1995.
- VÖRÖS 1998: Vörös I.: A pitvarosi avar temető 51. sírjának lova (Das Pferd im Grab 51 des awarischen Gräberfeldes von Pitvaros). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 231–235.
- VÖRÖS 2000: Vörös I.: *A váci avar temető archaeozoológiai vizsgálata*. Kézirat. Budapest 2000.

FÜGGELÉK

A PITVAROS AVAR TEMETŐ ÁLLATCSONT LELETEINEK SÍROK SZERINTI MEGOSZLÁSA ÉS SÍRON BELÜLI HELYZETE

Sír	Sírpozíció	Faj	db	Maradványok
8.	jobb könyök hajlatában	tyúk	1	1 tojás (töredékes)
10.		lúd, Ad.	4	törzs (lumbosacrale fr.), bal oldali szárny részlet (hum. fr. sin.), bal oldali comb (pelvis, tibiotarsus fr. sin.)
11.	bal lábszár alsó felén	tyúk, Ad.	35	<i>csontváz rész:</i> mandb fr., törzs (5 csigolya, 11 borda fr., lumbosacrale fr., sternum első fele, pelvis sin. – dext.), kétoldali szárny (coracoideum-scapula-hum.-rad/ulna-cmc sin. – hum.-rad/ulna-cmc. dext.), jobb oldali comb (fem.-tibiotarsus/fib. dext.), bal oldali comb részlet (fem. sin.)
	combok között	tyúk	½, ½	2 db fél tojás (töredékes)
	combok között	lúd	½	1 fél tojás (töredékes)
12.	jobb lábfej külső oldalánál	juh I., Ad.	14	<i>nyúzott juhbőr:</i> fej: P ⁴ , mandb.-pár, nyelvcsont, mellső lábvég: mc. sin.-dext., jobb oldali hátulsó lábvég: mt. dext., 3 ph.I., 3 ph.II., ph.III.
	jobb vállnál	juh II., 3–4 hó	4	bal oldali comb: tib-malleolare-astragalus/ calcaneus sin., Inf.
	jobb lábfej külső oldalánál	tyúk, Ad.	78	<i>csontváz:</i> koponya-mandb, 4 db gégecsőporc, törzs [13 nyakcsigolya, 2 hátcsig., összenőtt (4) hátcsig., 24 (12 + 12) borda, lumbosacrale fr., 4 farokcsig., crista sterni fr., pelvis sin.- dext.], kétoldali szárny (clavicula fr., coracoideum-scapula-hum.-rad/ulna cmc. sin. – dext.), kétoldali comb (fem.-patella-tibiotarsus sin. – dext.), 4 ph.

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
13.	lábszárak között	tyúk, Ad.	45	<i>csontváz:</i> csőr fr., mandb, törzs (7 csigolya – 12 borda, lumbosacrale fr., sternum eleje fr., pelvis sin. – dext., 4 farokcsigolya), jobb oldali szárny (clavicula fr., coracoideum-scapula-hum.-rad/ulna-mc dext.), bal oldali szárny részlet (rad/ulna fr. sin.), kétoldali comb (fem.-tibiotarsus/fib. sin. – dext.), ph.I.
	lábszárak között	lúd, Ad.	7	törzs (3 csigolya, lumbosacrale fr., sternum fr.), bal oldali comb (fem.-tibiotarsus fr. sin.)
14.	bordák között	lúd	1	jobb oldali comb (részlet, tibiotarsus dext.)
15.	térdek között	lúd	3	jobb oldali szárny (hum. fr. dext.), bal oldali comb (fem.-tibiotarsus fr. sin.)
18.	bal lábszáron	tyúk, tojó, Ad.	29	<i>csontváz rész:</i> mandb. sin., törzs (4 csigolya, 4 borda, lumbosacrale fr., sternum eleje fr., pelvis sin. - dext.), kétoldali szárny (clavicula fr., coracoideum-hum.-rad/ulna fr. sin. – dext.), kétoldali comb (fem.-tibiotarsus-tmt sin., fem.-tibiotarsus dext.), ph.I.-II.
		tyúk	1	1 tojás (töredékes)
	bal lábszáron	lúd	3	jobb oldali comb (pelvis-fem.-tibiotarsus fr. dext.)
19.	jobb lábszár külső oldalánál	juh I., Ad.	1	<i>nyúzott juhbőr:</i> bal oldali lábvég: mt. fr. sin.
	sír déli végében	juh I., Ad.	8	<i>nyúzott juhbőr:</i> fej: maxilla sin.(M ¹ , M ³) - dext. fr., corpus mandb (P _{2,3} , M ₁), nyelvcsont, mellső lábvég: mc. sin. - dext., ph.II.-III.
	bal lábfej fölött	juh I., Ad.	5	<i>nyúzott juhbőr:</i> jobb oldali hátulsó lábvég: mt. dext., 2 ph.I.-2. ph.II.
	bal lábfej fölött	juh II., Ad.	1	jobb oldali comb: fem. dext. fr.
	bal lábfej fölött	juh III., Ad.	9	XII.-XIII. hátcsigolya, + I.-VI. ágyékcsgolya + sacrum I. fr.
	jobb lábszár külső oldalánál	lúd, Ad.	1	comb: tibiotarsus prox. fr.
20.	bal lábfej mellett	tyúk, Ad.	28	<i>csontváz rész:</i> törzs (4 csigolya, 5 borda, lumbosacrale fr., sternum eleje fr., pelvis sin. – dext., 4 farokcsigolya), jobb oldali szárny (clavicula, coracoideum-scapula-hum. dex.t), bal oldali szárny részlet (hum.), kétoldali comb (fem-tibiotarsus/fib. sin., fem-patella-tibiotarsus dext.)
21.	lábvég, jobb lábszár külső oldalán	szarvas-marha, ca. 1 év	101	<i>borjú csontváz:</i> koponya (összeroppant), mandb.-pár, törzs: 6 nyakcsig., 7 hátcsig., 27 borda fr., mellső végtag: scapula-hum.-rad./ulna-mc sin.-dext., 10 carpale, hátulsó végtag: pelvis-fem. sin.-dext., tib. sin., astragalus-calcaneus dext., tarsale 2 sin.-2 dext., mt. sin.-dext., 8 ph.I., 8 ph.II., 6 ph.III., 3 sesamoideum sup., Inf.
	lábvég, jobb lábszár külső oldalán	juh I., Ad.	5	<i>nyúzott juhbőr</i> (korhadt, hiányos): koponya (összeroppant), corpus mandb. dext., carpale, mt. fr. dext.
	lábvég, jobb lábszár külső oldalán	juh II., Ad.	1	jobb oldali lapocka scapula dext.
	bal térd külső oldalán	juh III.	1	sacrum (ásatási napló bejegyzése).

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
31.	sír déli végében	juh, 2–3 év	31	<i>részleges csontváz</i> (hiányos): koponya (összeroppant), mandb.-pár, törzs: epistropheus, ágyékcsg., sacrum IV. fr., 6 borda fr., mellső végtag: hum.-rad./ulna-mc. sin.- dext., 3 carpus, hátulsó végtag: tibia-mt. sin.-dext., calc-2 tarsus sin., ph.III., Subad.
	jobb kézfejen	tyúk, Ad.	27	<i>csontváz rész</i> : törzs (összenőtt (4) hátcsig., 10 borda, lumbosacrale fr., crista sterni fr., pelvis sin. – dext.), jobb oldali szárny (clavicula – coracoideum- scapula-hum.-rad/ulna-mc. dext.), bal oldali szárny rész (ulna fr. sin.), jobb oldali comb (fem.-tibiotalus/fib. dext.), bal oldali comb (részlet, tibiotarsus fr. sin.)
	jobb könyök belső oldalán	tyúk	1	tojás (töredékes)
32.	sír délkeleti oldala	juh, ca. 1 év	15	<i>nyúzott juhbőr</i> (hiányos): koponya (összeroppant) mandb.-pár, mellső lábvég: carpale dext., hátulsó lábvég: mt. dext., astragalus sin., 4 ph.I., 5 ph.II., Inf..
	bal lábszár, boka két oldalán	tyúk, Ad.	11	törzs (csigolya, crista sterni fr., lumbosacrale, pelvis fr.), kétoldali szárny (coracoideum-hum-ulna sin. – dext.), jobb oldali comb (fem. dext)
36.	délnyugati sarok	juh I., Mat.	25	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, nyelvcsont, mellső lábvég: 3 carpale, mc+mc ₅ sin. - dext., hátulsó lábvég: 3 tarsale, mt. sin.-dext., 3 ph.I., 3 ph.II., 3 ph.III.
	jobb lábfejen	juh II., Ad.	3	sacrum I.-II.-III. fr.
	jobb lábfejen	lúd, Juv.	2	bal oldali comb (fem-tibiotarsus sin.)
39.	bal lábszár külső oldalán	tyúk, kakas, Ad.	23	törzs (3 csigolya, 3 borda, sacrum fr.), kétoldali szárny (scapula-rad-ulna, mc dext., hum. sin.), kétoldali comb (pelvis-fem. dext., tibiotarsale-tmt. sin. - dext., 5 ph.
40.	bal lábszár külső oldalán	juh, Ad.	1	bal oldali lapocka, scapula sin. (töredezett)
	bal lábszár külső oldalán	sertés, Inf.	1	jobb oldali lapocka, hum. dext.
	bal comb külső oldalán	tyúk, Ad.	37	<i>csontváz rész</i> : koponya, mandb.-pár, törzs (3 csigolya, 10 borda, összenőtt (4) hátcsig., sternum eleje fr., lumbosacrale fr., 1 farokcsig., pelvis sin.- dext.), kétoldali szárny (clavicula, coracoideum-scapula-hum-rad/ulna sin. – dext.), jobb oldali comb (fem.-tibiotarsus dext.), 2 ph.I.
42.		tyúk	½	1 fél tojás (töredékes)
45.	jobb boka és a nyugati sírfal között	tyúk	½	1 fél tojás (apró töredékes)
47.	bal medence alól	tyúk	1	1 tojás (összeroppant)
	jobb térd alatt	tyúk	1	1 tojás (töredékes)
	lábfej körül	lúd, Ad.	3	szárny (clavicula fr – coracoideum – scapula fr.)
48.	„szórvány”	juh, Juv.	1	dp ₃ dext. Juv. (mandb-ból)

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
51.	rogyasztott csontváz	ló, mén, 22–24 hó	164	<i>csikó csontváza</i> : koponya, mandb. - nyelvcsont sin.-dext., törzs: 7 nyakcsig., 18. hátszig., 6 ágyécszig., sacrum, 10 farokcsig., 36 (18-pár) borda, 6 álborda, 4 stenebra, mellső végtag: scapula-hum-rad/ulna sin.-dext., 13 carpale (7 sin.- 6 dext.), mc-mc ₂₊₄ , ph.I.-II.-III. sin.-dext., hátulsó végtag: pelvis-fem-pat.-tib. sin.-dext., 9 tarsale (6 sin., - 3 dext.), mt-mt ₂₊₄ , ph.I.-II.-III. sin.-dext., sesamoideum 6 sup. - 3 inf.
	jobb medence alatt, comb belső oldalán	lúd, Ad.	5	törzs: (hátszig., lumbosacrale, pelvis sin., farokcsig.), szárny: (hum.prox.fr.,vágásnyomokkal)
52.	jobb lábszár külső oldalán	lúd	3	bal oldali comb (fem.-tibiotarsus/fib. sin.)
53.	jobb lábszárcsont mellől	tyúk, Ad.	1	bal oldali comb (tibiotarsale fr. sin. külső oldalán vágásnyomok)
54.	lábfejek között	juh I. Mat.	3	<i>nyúzott juhbőr</i> (részlet): fej: koponya, mandb pár
	az emberi váz alatt	juh I. Mat.	19	<i>nyúzott juhbőr</i> : mellső lábvég: carpale, mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 2 tarsale, mt sin.-dext., 6 ph.I., 4 ph.II., 2 ph.III.
	combok között	juh II. 9 hó	3	<i>nyúzott juhbőr</i> : fej: koponya, mandb pár. Inf.
	az emberi váz alatt	juh II. 9 hó	21	<i>nyúzott juhbőr</i> : mellső lábvég: 4 carpale, mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 3 tarsale, mt. sin.-dext., 4 ph.I., 3 ph.II., 3 ph.III., Inf.
	az emberi váz alatt	juh III. 9 hó	3	kétoldali hátulsó lábszár (mt. sin. - dext., ph.I. fr.), Inf.
55.	bal lábszár mellett	juh I. Ad.	3	<i>nyúzott juhbőr</i> : fej: koponya (szétesett), mandb-pár
	bal láb külső oldalánál	juh I. Ad.	28	<i>nyúzott juhbőr</i> : mellső lábvég: 5 carpale, mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 2 tarsale, mt. sin.-dext., 7 ph.I., 6 ph.II., 4 ph.III.
	jobb lábszár külső oldalán	juh II. Ad.	5	V.-VI. ágyécsigolya fr. + sacrum I.-II.-III. fr.
	bal lábfejen és külső oldalán	tyúk, Ad.	4	bal oldali szárny részlet (ulna sin.), bal oldali comb (fem.-tibiotarsus/fib. sin.)
63.	jobb lábszár-boka külső oldalán	tyúk, Ad.	9	törzs (2 hátszig. összenőtt (4) hátszig. – borda – lumbosacrale + pelvis sin.-dext.), bal oldali comb (fem fr.-tibiotarsus fr. sin.)
65.	a sír déli végében	juh, Ad.	14	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: carpale, mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: tarsale, mt. sin.-dext., 2 ph.I., ph.II., 2 ph.III.
68.		tyúk I., Ad.	2	bal oldali comb (pelvis fr. – fem.sin.)
		tyúk II., Juv.	1	bal oldali comb (tibiotarsus fr.)
69.		juh, 9 hó	7	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: mt. sin. - dext. Inf.
	lábszárak között	sertés, Juv.	1	jobb oldali comb (részlet) tibia fr. dext.
	lábszárak között	tyúk, Ad.	13	törzs: (összenőtt (3) hátszig. - 4 borda, sternum eleje fr.), bal oldali szárny (coracoidium sin.-dext., hum.- cmc. sin.), bal oldali comb (fem.-tibiotarsus/fib. sin., callussal gyógyult törött tibiot.)

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
70	lábszárak között	tyúk, Ad.	16	törzs (6 borda – lumbosacrale fr. – sternum fr.), kétoldali szárny (hum.-rad. dext., hum.-rad/ulna sin.), kétoldali comb (pelvis-fem. sin., fem. dext.)
72.		juh, Juv.	1	lapocka (részlet), rad. sin.
83.	bal lábszár külső oldalánál	tyúk, Ad.	5	bal oldali szárny (scapula-hum-rad/ulna sin.), jobb oldali comb (fem dext.)
	bal lábszár külső oldalánál	lúd	1	bal oldali szárny (coracoideum sin.)
85.	koponya felett, és a bal könyök mellett	juh, 9 hó	19	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 2 tarsale dext., mt. sin.-dext., 3 ph.I., 2 ph.II., 5 ph.III. Inf.
	jobb lábszáron	tyúk, kappan, Ad.	3	törzs: (lumbosacrale fr.), bal oldali lábszár (tibiotarsale – tmt sin.)
86.		tyúk, Ad.	6	mell részlet (coracoideum dext.), bal oldali szárny (hum-ulna fr. sin.), kétoldali comb részlet (fem. sin. – dext., tibiotarsus fr.)
		kutya	1	ulna dext. – jobb oldali singcsont, csiszolt csontár.
93.	sír déli végében	juh I., Ad.	3	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összetört), mandb pár
	sír déli végében	juh I., Ad.	10	<i>nyúzott juhbőr</i> : mellső lábvég: mc. sin.- dext., hátulsó lábvég: mt. sin.- dext., 5 ph.I., ph.II.
	jobb lábfej mellett	juh II., 2–3 év	9	7 borda, bal oldali lapocka, scapula-hum sin., Subad.
	sír déli végéből	juh III.–VI., 2–3 év	8	4 jobb oldali lapocka, scapula-hum. dext. Subad.
	sír déli végéből	juh VII., 6 hó	4	di inf., 2 borda, jobb oldali lapocka, hum. fr. dext., Inf.
	bal lábfejről	juh VIII., 6 hó	8	IV.-V.-VI. ágyékcsigolya fr., sacrum I-IV. fr., pelvis sin., Inf.
94.	bal lábszár külső oldalánál	juh, 4–5 hó	5	bal oldali lábvég: 2 tarsale, mt.sin., ph.I.-II., Inf.
98.	bal lábszár külső oldalánál	juh, Ad	3	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár
	jobb lábszár külső oldalánál	juh, Ad.	12	<i>nyúzott juhbőr</i> : mellső lábvég: mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: mt. sin.-dext., 5 ph.I., 3 ph.II.
		tyúk, Inf.	1	comb (részlet, tibiotarsus fr.)
99.	sír délkeleti sarkában	juh I., Mat.	29	<i>nyúzott juhbőr</i> : szarvatlan koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: carpale, mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 2 tarsale, mt. sin.-dext., 7 ph.I., 7 ph.II., 5 ph.III.
	juh koponya mellett	juh II., Ad.	4	sacrum I.-II.-III.fr. + I. farokcsigolya
	juh koponya mellett	tyúk, Ad.	15	törzs (7 nyakcsigolya, sternum első része, lumbosacrale fr., pelvis fr.), kétoldali szárny részlet (coracoideum-scapula sin., rad/ulna dext.), jobb oldali comb (tibiotarsus fr. dext.)
	juh koponya mellett	tyúk	½ ½	2 fél tojás (töredékes)

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
100.	a felsőtest alatt	juh, Mat.	15	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (széttört), mandb.-pár, nyelv-csont, mellső lábvég: mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: mt. sin.-dext., 5 ph.I., 2 ph.II.
104.	bal lábszáron	tyúk, Ad.	5	bal oldali szárny (hum.-cmc sin.), bal oldali comb (fem.-tibiotalus/fib. sin.)
112.		tyúk, Juv.	6	kétoldali szárny (hum.-rad/ulna fr. sin., coracoideum – rad/ulna dext.)
113.	sír déli végében	juh I., 9 hó	17	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya, mandb.-pár, mellső lábvég: mc. sin. – dext., 3 ph.I., ph.II., hátulsó lábvég: mt. sin.-dext., 2 ph.I., 4 ph. III. fr., Inf.
	sír déli végében	juh II., Ad.	14	<i>nyúzott juhbőr</i> : jobb oldali mellső lábvég: 2 carpale-mc. dext., jobb oldali hátulsó lábvég: tarsale-mt. dext., 4 ph.I., 4 ph.II., ph.III.
	sír déli végében	juh II., Ad.	3	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya + mandb.-pár
	a sír délnyugati sarkában	juh III., 9 hó	3	bal oldali mellső lábvég: carpale-mc sin., bal oldali hátulsó lábvég: mt. sin., Inf.
	a sír déli végében	juh IV., Ad.	1	bal oldali lapocka rész, scapula fr. sin.
	a sír déli végében	juh V., Juv., kos	5	VI. ágyékcsigolya fr. + sacrum I-IV.
114.		tyúk, Ad.	1	jobb oldali comb (részlet, fem dext.)
115.	bal lábszáron keresztben	lúd, Ad.	1	jobb oldali comb (részlet, tibiotalus fr. dext.)
116.	a sír nyugati, és a déli fala mellett	szarvas-marha, ca. 3 év	116	<i>csontváz</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, nyelvcsont, törzs: 6 nyakcsig., 9 hátszig., 5 ágyékcig., sacrum I., II-III., 7 farokcsig., 26 borda, 5 stenebra, mellső végtag: scapula-hum.-rad/ulna-mc. sin.-dext., 4 ph.I., 4 ph.II., hátulsó végtag: pelvis-fem.-pat.-tib.-malleolare-astragalus-calc.-tarsale-mt. sin.-dext., 2 ph.I., 5 ph.II., 8 ph.III.fr., Subad.
	a sír nyugati fala mellett, dél-nyugati sarkában	juh, 6 hó	23	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: 2 carpale, mc. sin.-dext., 3 ph.I., ph.II., jobb oldali lábvég: 2 tarsale, mt., 2 ph.I., 2 ph.II., 5 ph.III., Inf.
	lábfejek mellett	tyúk, Ad.	2	kétoldali comb (részlet, fem. sin., tibiotalus dext.)
125.	lőszerszám közelében	ló, Ad.	1	felső moláris (M ² dext.)
		juh, Ad.	15	4 ágyékcsigolya (III.-VI.) + sacrum I-IV. + 7 farokcsigolya
127.	jobb lábfej előtt	juh, Ad.	3	sacrum I.-II.-III.
	jobb lábfej előtt	lúd, Ad.	4	törzs (csigolya, lumbosacrale fr.), bal oldali comb (fem. – tibiotalus fr. sin.)
	bal bokán és mellette	lúd	1	1 tojás (töredékes)
		tyúk	½	1 fél tojás (apró töredékes)
131.	jobb comb külső oldalánál	juh, 3–4 hó	18	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: carpale dext., mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 2 tarsale, mt. sin.-dext., 6 ph.I., 2 ph.II., Inf.
	sír aljáról, a csontváz lábai között	juh, 3–4 hó	3	<i>nyúzott juhbőr</i> (részlet): nyelvcsont, 2 ph.III., Inf.

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
134.	sír délkeleti sarkában	juh, 9 hó	10	<i>nyúzott juhbőr</i> (szarvatlan): koponya (összeroppant), mandb.-pár, nyelvcsont, jobb oldali mellső lábvég: mc. dext., hátulsó lábvég: mt. sin.-dext., ph.I.-II.-III.fr., Inf.
135.	juhfej a csontváz bal, végtagok a jobb oldalán	juh, 4–5 hó	16	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: carpale dext., mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: mt. sin.-dext., 6 ph.I., 2 ph.II., Inf.
137.		tyúk, Ad.	1	bal oldali comb (részlet, fem. sin.)
138.	térdek között	tyúk	1	comb (részlet, fem. diaph. fr.)
	combesontok között	tyúk	1	tojás (töredékes)
141.		juh, 9 hó	2	<i>nyúzott juhbőr</i> (részlet): koponya (korhadt), mellső lábvég: carpale, Inf.
143	lábfejek és a délnyugati sarokban	juh, 9 hó	16	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: mc. sin.-dext., tarsale dext., hátulsó lábvég: mt. sin.-dext., 4 ph.I., 2 ph.II., 2 ph.III. fr., Juv.
144.	a medence keleti oldalán	juh, Ad.	8	<i>nyúzott juhbőr</i> (korhadt, hiányos): koponya (összeroppant), mandb.-pár, jobb oldali mellső lábvég: mc. dext., bal oldali hátulsó lábvég: mt. sin., 3 ph.I.
146.	jobb lábszár-boka külső oldalán	juh, Ad.	11	<i>nyúzott juhbőr</i> (szarvatlan): koponya (törött), atlas, mandb.-pár, nyelvcsont-pár, jobb oldali mellső lábvég: mc. dext., hátulsó lábvég: mt. sin.-dext., 2 ph.I.
147.		juh, Ad.	23	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, carpale sin., mellső lábvég: mc. sin.-dext., 3 ph.I., 2 ph.II., hátulsó lábvég: tarsale sin.-dext., mt. sin.-dext., 3 ph.I., 3 ph.II., 2 ph.III. (ph.I.-II. ant. patológiás)
150.		juh, Ad.	3	VI. ágyékcsigolya + sacrum I.-II. fr.
152.	koponya jobb oldalánál	lúd, Ad.	3	kétoldali szárny (részlet, hum. sin.-dext.), bal oldali comb (részlet, tibiotarsus fr. sin.)
160.	koponya mögött	juh, Ad.	5	IV.-V.-VI. ágyékcsigolya + sacrum I. fr., pelvis fr. sin.
165.		lúd, Ad.	3	törzs (sternum fr. - pelvis fr.), bal oldali szárny (részlet, hum. fr. sin.)
167.	bal könyök külső oldalánál	szarvas-marha, Ad.	1	borda felső vége (belső oldalán vágásnyom)
168.	bal lábfej előtt	juh, Ad.	5	4 jobb oldali borda, jobb oldali lapocka, scapula dext.
170.	a bal oldali comb-lábszár külső oldalán	juh I., 9 hó	13	<i>nyúzott juhbőr</i> (hiányos): mandb.-pár, nyelvcsont, mellső lábvég: carpale dext., mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: tarsale dext., mt. sin.-dext., 3 ph.I., ph.II., Juv.
	a bal bokán	juh II., Ad.	1	pelvis fr. sin.
171.	jobb lábszár külső oldalánál	juh, 9 hó	19	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: carpale sin., mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 2 tarsale dext., mt. sin.-dext., 3 ph.I., 3 ph.II., 3 ph.III., Juv.
	jobb medence alól?	tyúk	1	1 tojás (töredékes)
175.	a sír délkeleti sarka	juh, Ad.	23	<i>nyúzott juhbőr</i> (csőkevényes szarv-csap): koponya (széttört), mandb.-pár, nyelvcsont, mellső lábvég: 2 carpale sin., mc. sin., hátulsó lábvég: 2 tarsale dext., mt. sin.-dext., 6 ph.I., 3 ph.II., 3 ph.III.

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
	koponya jobb oldala mellől	macska, Ad.	55	<i>csontváz</i> (hiányos): koponya, mandb.-pár, atlas, 4 hátcsig., 3 ágyécsig., 7 farokcsig., 7 borda, hum.-rad. sin.-dext., ulna dext., 8 mc., fem. sin., tib.-fib. sin.-dext., astragalus sin., calc. sin.-dext., 7 mt., ph.I.-II.
181.	rogyasztott csontváz	ló, 3¼– 3½ év, méncsikó	172	<i>teljes csontváz</i> : koponya (összetört), mandb.-pár, törzs: 6 nyakcsig., 17 hátcsig., 6 ágyécsig., sacrum I-V., 6 farokcsig., 34 (17+17) borda, 18 álborda, 6 stenebra, mellső végtag: scapula-hum-rad/ulna-7 carpale-mc.-mc ₂₊₄ sin.-dext., 2 ph.I., ph.II.-III., hátulsó végtag: pelvis-fem.-pat.-tib.-astragalus-calc-4 tarsale-mt.-mt ₂₊₄ sin.-dext., 2 ph.I.-2 ph.II.- 2 ph.III., sesamoideum 5 sup.-2 inf., Subad.
183.	koponya mögött a sír északi végében	lúd, Ad.	9	törzs (hátcsig., lumbosacrale 4 farokcsig.), bal oldali comb (fem.-tibiotalus/fib. sin.)
185.		tyúk, , Ad.	1	bal oldali comb (részlet, fem. sin.)
187.	a lábakról	lúd, Ad.	4	törzs (lumbosacrale fr.), kétoldali comb (fem.dext., tibiotalus dext. - sin. fr.)
190.		tyúk, Ad.	1	bal oldali comb (részlet, tibiotalus sin.)
191.		tyúk, Juv.	3	bal oldali szárny (részlet ulna fr. sin.), bal oldali comb (fem.-tibiotalus sin.)
		tyúk	1	tojás (töredékes)
192.		tyúk	½	1 fél tojás (töredékes)
193.		juh, Ad.	2	2 M sup. fr. (maxillából)
196.		sertés Juv.	1	corpus mandb. sin.
		tyúk, kappan, Ad.	12	kétoldali szárny (coracoideum, hum.-ulna.-cmc. sin., hum.-rad. dext., ph.I.), kétoldali láb (pelvis-fem.-tmt dext., tibiotalus.-tmt. sin.)
		macska, Juv.	2	hum.-ulna dext.
198.	bal lábfej előtt	juh, Ad.	4	3 db borda felső vége, bal oldali lapocka, scapula sin.
199.		juh I., Ad.	1	jobb oldali lapocka, scapula dext.
		juh II., Juv.	4	4 ágyécsigolya (III.-VI., töredékes)
200.	jobb oldalán fekvő csontváz	ló, 12 év, mén	176	<i>teljes csontváz</i> : koponya (összetört), mandb.-pár, 3 nyelvcsont, törzs: 7 nyakcsig., 18 hátcsig., 6 ágyécsig., sacrum I-V., 3 farokcsig., 36 (18+18) borda, 16 álborda, 6 stenebra, mellső végtag: scapula-hum.-rad/ulna-6 carpale-mc.-mc ₂₊₄ sin.-dext., 2 ph.I.- 2 ph.II. - 2 ph.III., hátulsó végtag: pelvis-fem.-pat.-tib.-fib.-astragalus-calc.-4 tarsale-mt.-mt ₂₊₄ sin.-dext., 2 ph.I.- 2 ph.II. - 2 ph.III., sesamoideum 5 sup. - 2 inf., pathológikus, Mat.
	a koponya mögött	juh, Mat.	5	VI. ágyécsigolya + sacrum (II-IV., töredékes)
201.	bal lábszár alatt és a betöltésben	juh, Ad.	3	bal oldali lábvég (mt sin., 2 ph.I. fr.)
203.	koponya mögött	juh I., Ad.	3	törzs-rész: 2 borda + stenebra fr.
	koponya mögött	juh II., Ad.	9	6 hátcsigolya proc. spin. fr., 3 sacrum fr.(I.-II.-III. proc. spin.)
204.	koponya mögött	sertés, Juv.	5	pelvis sin. fr., jobb oldali láb: tib/fib.-astragalus-calcaneus. dext.
	koponya mögött	juh I.-III., Ad.	14	10 db borda sor (felső vége), 3 jobb oldali lapocka (scapula dext.), jobb oldali lapocka rész [hum. dext. (korhad)]

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
	koponya mögött	juh IV., 6 hó	9	8 db borda sor (felső vége), jobb oldali lapocka (scapula dext.), Inf.
	koponya mögött	juh V., Ad.	6	3 ágyéksigolya (IV.-V.-VI.) + 3 sacrum (I.-II.-III. fr.)
		lúd, Ad.	2	bal oldali comb (fem.-tibiotalus sin. töredékes)
205.	rogyasztott, feldúlt csontváz	ló, 1¼ – 2 év	44	csikó <i>csontváz</i> mellső része (teljes csontváz maradványa): mandb. oral fr. sin. (összeroppant), nyelvcsont, atlas fr., 2 nyakcsig., 13 borda, mellső végtag: hum.-rad/ulna sin., carpale 7 sin. – 6 dext., mc. sin.-dext., 2 ph.I., 2 ph.II., 2 ph.III., 2 sesamoideum sup., Juv.
206.	a sír déli végében	juh I., Ad.	32	<i>nyúzott juhbőr</i> : koponya (összetört), mandb.-pár, atlas, mellső lábvég. 3 carpale, mc. sin.-dext., hátulsó lábvég: 2 tarsale, mt. sin.-dext., 7 ph.I., 7 ph.II., 5 ph.III.
	a sír déli végében	juh II.-VIII., II-VI., 2-3 év, VII-VIII., Juv	36	18 db borda felső vége, 7 jobb oldali lapocka, scapula dext., lapocka rész: hum. sin- dext., 2 hum.-rad/ulna dext. 3 hum. sin., Juv.-Subad.
	a sír déli végében	juh IX., Juv.	2	2 sacrum fr. (I-II., töredékes)
208.	a sír délkeleti sarkában	juh I., 9 hó	13	<i>nyúzott juhbőr</i> (részlet): koponya (széttört), mandb.-pár, mellső lábvég: mc. sin.-dext., bal oldali hátulsó lábvég: tarsale sin., 3 ph.I., ph.II., 3 ph.III., Inf.
	jobb könyök mellett	juh II., Ad.	1	jobb oldali lapocka részlet, hum. dext.
	combesontok között	tyúk	½	1 fél tojás (töredékes)
	combesontok között	tyúk	½	1 fél tojás (töredékes)
209.	jobb medencén	juh I., Ad.	1	bal oldali lapocka részlet, rad. sin.
	lábszáron	juh II., Juv.	4	IV.-V.-VI. ágyéksigolya + sacrum I.
210.	jobb lábszáron és mellette	juh I., 9 hó	7	<i>nyúzott juhbőr</i> (részlet): koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: mc. sin.-dext., bal oldali hátulsó lábvég: mt. sin., ph.I., Inf.
	boka-csontokon	juh II., Ad.	9	VI. ágyéksigolya + sacrum (I-IV.) + pelvis sin. fr., + 3 farok-csigolya
211.	koponya mögött	juh, Juv.	5	IV.-V.-VI. ágyéksigolya + sacrum I. (vágott-hasított)
217.		juh I., Ad.	1	jobb oldali lapocka, scapula dext.
		juh II., Juv.	2	2 ágyéksigolya fr.
218.	a sír északi végében	juh, Ad.		7 stenebra
	a sír északi végében	juh, Ad.	15	III.-IV.-V.-VI. ágyéksigolya + sacrum (I.-IV.) + 7 farok-csigolya
	a sír északi végében	sertés, Inf.	1	jobb oldali fej: maxilla dp ³⁻⁴ , M ¹ , dext.
	a sír északi végében	macska	1	hum. sin. (töredékes)

<i>Sír</i>	<i>Sírpozíció</i>	<i>Faj</i>	<i>db</i>	<i>Maradványok</i>
	a sír északi végében	lúd I. , Ad.	9	törzs (6 borda, lumbosacrale-sternum fr., pelvis sin.)
	a sír északi végében	lúd II. , Ad.	19	törzs (11 csigolya, lumbosacrale fr. - sternum eleje), jobb oldali szárny (clavicula fr.– coracoideum fr.- scapula dext.), bal oldali comb (fem-tibiot./fib. sin.)
219.	koponya mögött	juh I., Ad.	6	VI. ágyécsigolya + sacrum (I-IV.) + I. farokcsigolya
	koponya mögött	juh II., 9 hó	2	lábvég, ph.I.-II., Inf.
	koponya mögött	sertés?, Juv.	2	2 hátcsigolya proc. spin., corpus fr.
	koponya mögött	tyúk, Ad.	2	bal oldali szárny (részlet, scapula fr. sin., ulna fr.)
220.	koponya mögött	juh I., Ad.	3	<i>nyúzott juhbőr</i> (hiányos, korhad): fej: P sup., M2 sin., bal oldali mellső lábvég, mc. fr. sin.
	koponya mögött	juh II., Ad.	9	2 borda, VI. ágyécsigolya + sacrum I. + 5 farokcsigolya
223.		juh, 9 hó	16	<i>nyúzott juhbőr</i> (hiányos): koponya (összeroppant), mandb.-pár, mellső lábvég: mc. sin.-dext., jobb oldali hátulsó lábvég: 2 tarsale dext., mt. dext., 2 ph.I., 4 ph.II., 2 ph.III., Inf.
225.	koponya mögött	tyúk, Ad.	9	törzs (lumbosacrale fr.), bal oldali szárny (coracoideum – scapula-hum-rad/ulna- cmc. sin.), bal oldali comb (fem-tibiotarsus sin.)
	koponya mögött	lúd, Ad.	1	szárny: hum. diaph.

BESTATTUNGSBRÄUCHE IN DER ZWEITEN
HÄLFTE DER AWARENZEIT IM GEBIET ZWISCHEN
KÖRÖS, THEISS UND MAROS

PÁZMÁNY PÉTER CATHOLIC UNIVERSITY
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY